D. ANDREAE ALCIATI Mediolanensis, Iureconsulti clariss. lucubrationum in Ius ciuile Tomus secundus.

HABET AVTEM

Disjunctionum	*lib.*	IIII	*col.* 1
In tres libros Codicis	*lib.*	III	91
Prætermissorum	*lib.*	II	193
Parergon, seu obiter dictorum	*lib.*	X	173
De magistratibus	*lib.*	I	463
Cui recens etiam accessit dignitatũ tam ciuilium quàm militarium Imperij Occidentalis Index, nunc primùm per autorem Orientali adiectus.			
De ponderibus & mensuris	*lib.*	I	489
Cum GALENI, eiusdem tituli libello, eodem Interprete.			
Orationes tres, quarum prima Auentione, altera Ticini, tertia Ferrariæ habita.			505
Annotationes in Cornelium Tacitum.			524

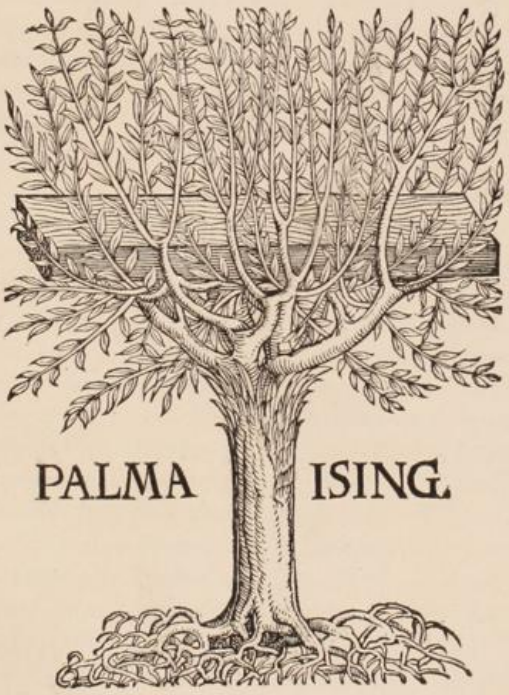

BASILEAE, PER MICH. ISINGRINIVM.

Clarifs:
Seluaa
Ar

nem, huius q̃ prof
uel mali peraplaat
mutris partes esse
mmare ausus fui
edibus nostras a
ellata exemplaria
bore mihi datũ es
formationes rediger
ginibus ecclis, ord
sans loquimè à nob
tum cùm tergiuer
ipsorum: qua in
denuo opus id fore
non, ne non humanu
cum, famæq̃ abhorru
tasse. Accedit his
fauerit Momus,
rapacissimis uentis
requirat: munus q̃ a
gemus, ndq̃, ne fru
apographa, & u
ne est, & qui uiloc
sterem, exquirat er
mur. Exoptet ne se
quamuis ineptũ non
dæ annotationes, p
ipsa admirari: e
sunt facilitauerant;
nis paucos apud qu
interpretari, & id e
ipsum fuerat, nõ pas
hic tractatu uulgau
eiusdem affectatũ e
homines, ea quæ ipsi
eruditos, qui tamen q
apud magno sunt usu
tum omnes ducamur
rem & fortasse nos,

Clarissimo & optimo uiro Dn. Ioanni Seluæ regij senatus Mediol. præsidi, And. Alciatus Iurisconf. S.D.

CVM in omni disciplina maximo nominis sui periculo hi agant, qui uetere & multis seculis probata lectione immutata, nouas ipsi res substituũt: tum illi nobis uidentur temerè magis facere, qui in sacrosancta Iuris ciuilis uo lumina id moliri ausint: quippe cùm in cæteris ferè artibus, si mystica & medicinam demas, nullo humani generis incõmodo peccetur (nec enim multùm refert, inemẽdatus circũferatur alicuius historici, poëtæ, musici, astro nomi, huiusq; professionis autoris quisquam liber) in legibus ipsis si quod uerbum uel excidat, uel malè percipiatur, maximum in humanis opibus detrimentum affert. quapropter quæ mei muneris partes esse deberent, satis hoc ipso admonitus, non sine summa trepidatione quicquam innouare ausus fui, etiam si certissimis ferè rationibus adducerer, donec emendatissimis quoq; codicibus nostras annotationes comprobari posse cognouissem. Cùm igitur & plura à nobis collata exemplaria fuissent, cùm item Hetruscorum Pandectas obiter, ceu per transennam, legere mihi datũ esset, decreui pauculas aliquas de multis, insigniores tamen, in codicillum obseruationes redigere, mediastinisq; seruolis, qui in alienum locum impudenter obrepserant, de familia eiectis, ordinarios restituere, & quantum in me esset, in libertatem asserere. quod num satis legitimè à nobis factum sit, id omne, uelim nolim, ad lectoris iudicium pertinet: in cuius no tione cùm tergiuersari nequeam, solùm illud relictum est, ut facilem candidiq; pectoris sortiri desiderem: qua in re optima me spe plenum, merita certè nostra constituunt. cùm enim non am bitioni opus id scripserim, cùm & superbiæ multò minus à me tribuatur, quid est quòd dubitem, ne non humanum modestumq; habere contingat? cùm item delator ipse neminem in ius uocem, famæq; aliorum per me nihil detractum sit, non est quòd uerear, ne crabrones dicar excitasse. Accedit his minimè ampullosus titulus, demissæq; sub illum disputatiũculæ, quas etiam si uiderit Momus, minimè operæ precium facturus est: si uerum est, summa petere liuorem, & rapidissimis uentis inconcussa radice stare arundines. Non hic magnam eruditionẽ quisquam requirat: minusq; à leguleio sermonis nitorem, & stylı candorẽ expectet: rebus solùm ipsis pugnamus, idq;, ne frustra membranæ occuparẽtur, quantò paucioribus uerbis fieri potuit. Non opisographa, & uel in tergo (quod ille ait) Orestem scriptũ multi facimus: agellus noster minor est, & qui ulioribus solùm holusculis luxuriet. Desideret quisquã lepidum dicendi charactherem, exquirat eruditionem (non nostrũ hoc onus) is alios adeat, uel certè miscellaneis immoretur. Exoptet nescio quis plurimarum obseruationũ ingentem syluam, res ipsas curet, stylum quamuis ineptũ non auersetur, poterit & hoc ab aliquibus accipere. Exierunt & dignæ lectu aliæ annotationes, in quibus & bonam frugem colligere studiosi possunt, & recentiũ autorum ingenia admirari: eos ipse imitatus in Iuris ciuilis disciplina composui, quæ illi in alia professione facitauerant: sed in eo mihi durius certamen fuit, quòd nemo est tam infelicis ingenij, qui non paucos apud quemcunq; autorem locos possit uel emendare, uel diuersa à cæteris sententia interpretari, & id etiam, si dijs placet, sine ulla præuaricationis noxia: at qui de uno codice idipsum faciat, nõ passim (ut opinor) reperietur. Extitere qui ante nos paucas quasdam notulas hoc tractatu uulgauerint, sed illi quidem, non dicam aridi & ieiuni (quandoquidem id à nobis etiã ultrò affectatũ est) sed nullius planè iudicij literaturæq; fuerũt: ut non iniuria temeritatem damnes, ea quæ ipsi ignorãt, publicæ editioni mandantium. Contrà & alios cernere est perq; eruditos, qui tamen quòd ferè omnia ad humanitatis studia deflectant, Iurisconsultis ipsis non æquè magno sunt usui. Verùm hoc in re literaria frequens uitium est, quòd uidelicet cæca ambitione omnes ducamur: neq; est quisquã, quem non in aliqua re uidere Suffenum possis: quamobrem & fortasse nos, nostraq; suspendet naso aliquis, præsertim cũ tam liberè ausus fuerim, etiã

Epistola nuncupatoria.

præiudicij præscriptione reiecta, annotatiũculis hisce nostris, contra receptas à maioribus sententias pronũciare: sed hi uelim sciãt, quæ à nobis affirmãtur, non eo animo dici, quòd lectorem etiam reluctantem in nostram sententiã uelimus pertrahere: liberũ uniciuq; iudiciũ sinimus: & uelut in apparatissimo cõuiuio plurima fercula apponũtur, ex quibus quod magis sapiat, uocati eligant: ita & honestioris ocij studiosis pro ferculo hic exhibetur liber, quem is demũ legat, probetq;, ad cuius stomachũ hæc lectio fecerit. Ego quidem ad utrãq; subeundã aleam paratus, constanter qualecunq; iudiciũ tulero: ut si fortè populari aura exceptus, multorũq; manibus tritus fuerit, non idcirco exultem, cristámue tollam, cũ plures malos Bias existimauerit: uel è conuerso si rarissimũ quenq; eius lectio retinuerit, hac causa mihi displiceã, cùm deserto ab omnibus auditorib. discipulo, Antigenidas musicus, Mihi, dixerit, & Musis cane. cuius exemplũ imitatus Augustus, cum omniũ cauillis obnoxiũ Tiberium ipse approbaret, ἐμοὶ, inquit, μὴ τᾶς μόσσας σφᾶς πεῶν Tiberi: ut meritò, quacũq; huius nostri cœpti se alea uerterit, etiã clariss. utrorũ exemplo habeã, unde causam tueri possim: & his quidem ipse satis aduersus caninã facundiam firmum me præparaui. Minus certè negocij exhibebũt, quos togatos uulturios uerè appellaueris, qui non alio fine Iuri ciuili assiduam dant operam, q̃ ut assidui fiant, hocq; potissimũ studio sint locupletes. nam hi ut plurimũ solis interpretum uulgatissimorũ scholijs immersi, cùm latinè tria uerba effari nõ possint, non est quòd dubitem aduersus illos etiã intra teli iactũ nudus progredi. Intendi animũ tandiu, in dies q; & horas hoc ipsum ago, ut Bartoli, cæterorũq; sententias optimè teneã: quo in studio nec recẽtiorũ uolumina auersor: adlubescũt mihi ea omnia, autoresq; ipsos ob ingenij quandam perspicaciã, acumenq;, non modica in ueneratione habeo. Cæterũ uix æquo eos animo possum ferre, cùm optimè Iurisconf. responsa se interpretaturos prædicantes, omnia potius cõminiscuntur, q̃ quæ ad Dionysiũ, ut in prouerbio est, faciant: quos tamen nõ dubito, si nostras hasce pauculas interpretationes uidissent, de sua sententia in nostram quandoq; transituros. quod minimè nostrates isti recẽtiores facturi sunt, qui ubi paulò elegantiorẽ libellũ uiderint, attoniti, tanq̃ ueteres illi barbari, Romanã aciem uix oculis sustinent, quin etiã ueluti magica manibus deturbãt. quod etsi mihi cõtingat, nõ iniquo tamen animo laturus sum: quandoquidem Lucilij exemplo, qui Tarentinis, Siculis & Consentinis solũ se scribere attestatus est, ipse humanitatis studijs insignibus tantũ Iurisconf. scribo, & non aliter q̃ à deorum mysterijs, profanos omnes, impiumq; uulgus hinc arceo. Explodant ergo, reijciant, deturbent: id nõ secus boni cõsulam, q̃ si rem nihil ad se pertinentem, ne attingere quidem uelint: quanq̃ & mihi satis fuerit paucorũ consensus, non omnino nostras lucubrationes aspernantiũ: nec enim eò temeritatis mihi progredi licet, ut librum hunc protinus approbari, & ceu Phidiacũ opus in Mineruæ arce statui uelim: quapropter non nisi multorũ, & præsertim cõsultiss. uiri Iacobi Minutij conuicio ferè debellatus adduci potui, ut in apertũ, tanq̃ insignem tabulam referrem: cessi tamẽ plurimorũ iudicio, maluiq; nimiæ facilitatis, q̃ morosæ cuiusdam cõtumaciæ reus describi. Postq̃ igitur uela uentis permisimus, aurã (quod ille ait) soluentibus bene precemur: ne ea, ut Vlyssis socijs accidit, utre dilapsa, in Lestrygonas Circæũq; littus nostram penè disiectam ratem impingat. Id autem periculi ut audacius pertranseã, tutelare aliquod numen deligẽdum fuit: quã personam tu ampliss. pater, senatusq; nostri columen Ioannes ut sustineres, cùm etiam atq; etiã desiderarẽ, posse id assequi mihi uisus sum. si opus hoc, qualecũq; est, tibi dedicarẽ: quod ut facerem, & egregia merita tua, & clarissimi illius uiri Antonij à Prato, qui tibi primariũ hunc locum demãdauit, autoritas impulerũt. Si enim summã integritatẽ, sapientiã, æquanimitatẽ, iurisprudentiam perspicere uoluerimus, nõ aliud clarius exemplum etiã inter ueteres inuenirí poterit. rursus si animo aduerterimus, quãta cum dignitate principẽ hunc in senatu locũ tuearis, uerè te summi illius uiri personã sustinere non diffitebimur. Sed hæc auribus tuis iam nimis perstillata sunt, qui cũ quotidie benefacere non desistas, in cõmuneq; amplissimæ huic urbi consulere, plurimas quoq; de te laudes audire cõpelleris: quandoquidẽ hoc uel maximũ uirtutis præmiũ est, laus & gloria. Accipe igitur, cõsultissime uir, Dispunctiones hasce nostras, ea lege, ut arbitrio tuo uel stent, uel cadant: autorẽq; ipsum tandiu tibi addictũ, cõmendatum habe. Bene uale.

Locus Transquilli.

Locus Quintiliani.

D. ANDREAE ALCIATI Iurisconsulti Dispunctionum liber primus.

VM PROPTER imminentia Insubribus bella, nostrorumq; temporum in earegione calamitatem, collibuisset paucillũ secedere, Bononiamq; fortè aduenissem: nescio quo pacto in manus meas incidit uenale Digestorum uolumen antiquissimũ, membranis scriptum, tam pulchris characteribus, ut pridie eius diei notatũ uideretur, qua ad me delatum esset. In eo nulla Accursij interpretatio, nullius paraphrastis glossemata cernebantur: sola erant in regulas Iuris cuiusdam antiqui expositoris scholia, quæ eruditione & Latinæ linguæ elegantia, cum ipsis Iureconsultis certabant: & quod non minorem codici gratiam comparabat, autorum inscripta aderat nomẽclatura, tam diligens, ut numerũ librorũ titulosq; unde responsa excerpebantur, cõtineret: tum non uulgarib, protritisq; tomis diuisa uolumina, sed in duas tantum partes, & posterior à Trebelliano se natuscõsulto exordium accipiebat. quæ res abundè mihi exploratissimũ fecit, ineptam esse recẽtium dubitationem, dum potissimũ ambigunt, cur secundum Digestorum uolumen, Infortiatum dicatur, quasi non barbara hæc uox sit, & nullius sensus, ab indocto aliquo literatore primùm facta, quem deinde alij æquè indociles secuti sint. Igitur cùm sparsim & inordinatè eos libros quodammodo delibassem, annotaui insigniora quędam errata in uulgatis codicibus esse: quæ si cum antiquo illo conferantur, poterunt cognosci, & de omni albo uel induci, uel circũscribi. Et quoniam, quo anno hæc prodebã, tractatum de acquirenda possessione celeberrimi quique professores declarabant, libuit à prima eius tituli lege auspicari. Et cum in promulgatis exemplaribus sic legatur:

Vnde possessio dicta sit, & declarata
l. j. ff. de acquir. posses. CAP. I.

PAulus: Possessio appellata est à pedibus ut & Labeo ait, à pedibus, pedum quasi positio &c̃. in eo ueteri libro sic inscribitur: Paulus lib. LIIII. ad edictũ: Possessio appellata est à sedibus, & ut Labeo ait, quasi positio: quia naturaliter tenetur ab eo, qui ei insistit, quam Græci καθέδραν dicunt &c̃. Vulgatam enim lectionem falsam esse, literatũ, puto, neminem latebit, cum possessio in etymo uocabuli nihil commune cum pedibus habeat: imò grammatici omnes norunt, possidere, assidere, considere, residere, dissidere, ab hoc uerbo sedeo omnia formari. quapropter Baldi, Pauli Castrensis, Iasonisq; quæstiones quis laudauerit, dum id maximè scire satagunt, cur possessio magis à pedibus, q̃ ab alia corporis parte denominetur? Sed & quis Accursij argumẽtum probauerit, possessionẽ propriè in rebus mobilibus dici negantis, quoniam in earum possessionem pedibus non eamus? ut illud mirũ in eo sit, qui cum meliora uiderit, id quod deterius fuerat maluerit sequi. Quòd autẽ dicitur, quasi positio, allusio uocabuli est: quandoquidem etiam dicimus, ponere sedes.

Inemendatam l. si paterfam. de hæred. instit. nitoriq; suo modò restitutam, ut amplius optima quæq; ingenia non habeant, quo se in eius explicatione torquere possint. CAP. II.

ALiud subsequitur maius erratum, ut maximi quique Doctores ualde se ob eam rem torserint: id in titulo, de hæredibus instituendis, est, in quo ex Marcelli responsis ita traditur: Si paterfamiliâs Titiũ, quem ingenuũ esse credebat, hæredem scripserit, eiq; si hæres non esset, Sempronium substituerit: deinde Titius, quia seruus fuerat, iussu domini adierit hęreditatẽ, potest dici Sempronium in partem hæreditatis admitti &c̃. ut in hoc casu duo semisses fiant, ita ut alter semis inter eum qui dominus instituti hæredis fuerit, & substitutum, ęquis portionibus diuidatur. Dubitauit hic Accursius, & ferè omnes, cur computatio hoc modo fieri debeat: itemq; quid de semisse, qui superest, sit agẽdum: & cum longissimi tractatus hac de re cẽturiati sint, nihil attinet tantam molem confutare. In antiquo codice is Sempronius Titio cohæres traditur, hac scriptura: Si paterfam. Titium, quem ingenuum esse credebat, hæredem scripserit, eiq; si hæres non esset, Semproniũ cohęredem substituerit &c̃. ut planissimè pateat, si cohæres Titio Sẽpronius fuit, prius duos semisses constituendos esse, ut alter ad Semproniũ, alter ad Titium pertineat: deinde propter patrisfam. errorẽ, rursus semissem illũ Titij cum Sempronio æquis portionibus diuidendũ. quod & Tribonianus in Institutionib, asserere uidetur, qui in partem admitti debere substitutum refert: partis autem appellatione de dimidia intelligendum est. Nec quicquã obstat, quòd Iurisconf. de semisse integro, Sẽpronio dando, expresse non loquatur: nam cum principalis tractatus sit de errore testatoris, nihil pertinuit diutius immorari in Sẽpronij por

tione, cum id ſcrupulo omni careat, & ita in facto euenisset, ut etiam cohæres esset. accidit autē fictis nominibus: nam res in Parthenio Titi Imperatoris ſeruo reapſe cōtigerat. Is autē est Parthenius, cuius & Martialis meminit, cōſcius cum Entello & Stephano necis Domitiani: cuius rei Trāquillus & Dion ſunt autores, ut facilis deprænſu ſit error, cum in Digeſtis Tiberius tradatur, quem in Inſtitutionib. Titium caſtigatius appellant. Quod autem dicitur, Sempronīū in partem hæreditatis admitti, intellige eam partem hæreditatis, quæ Titio applicanda erat: alioqui Sempronius ſuum ſemiſſem omnino habiturus erat, tanquam cohæres.

Subrepta ciuitati pecunia, quæ actio competat: conciliata duo reſponſa, quæ aduerſari ſimul uidebantur. CAP. III.

MArcellus quoq; in titulo, ad l. Iuliam peculatus: Qui, inquit, de re ciuitatis aliquid ſibi ſurripiat, conſtitutionibus cauetur, peculatus crimen committi, & hoc iure utimur &c̄. Cui reſponſo contrarium affertur aliud Papiniani: Qui ob pecuniam, inquit, ciuitati ſubtractā actione furti, non crimine peculatus tenetur, quos obices dum remouere quærit Accurſius, mera ægrotantium ſomnia affert. In antiquo exemplari ita refertur: Ob pecuniam ciuitati ſubtractam, actione furti, necnon crimine peculatus tenetur. Ceſſat itaque hic omnis diſſenſus, & concors ſit Marcello Papinianus.

Ex Græcæ uocis defectione Caius, qui abſurdè loqui uidebatur, reſtitutus. CAP. IIII.

SEd & Caius libro trigeſimotertio, ad edictum adducitur, in l. licet, de uerb. ſignif. Qui, licet, inquit, inter geſta & facta uideatur quædam eſſe ſubtilis differētia, attamen nihil inter geſtum & factum intereſt, &c̄. Quæ, quæſo, differentia hæc eſt? qui modus loquendi? In eo codice Græca dictio textui inſeritur, hoc modo: Attamen λαπαχρηστικῶς, nihil intereſt inter factum & geſtum. ſignificat autem illa uox, quod abuſiuè dicimus: & hoc uel maximè propter leges municipales eſt notandum.

Supellex unde dicta, emendatum Vlpiani reſponſum. CAP. V.

VLpianus de ſupellectili legata: Labeo ait originem fuiſſe ſupellectilis, quòd olim his, qui in legatione proficiſcerentur, locari ſolerēt, quæ ſupellectilis uſui forent. Inemendatus eſt codex, qua ex inſigni nota uidetur Iuriſconſultus ineptè loqui: quamobrem cum ueteri noſtro codice reponas, locari ſolebant, quæ ſub pellibus uſui forent: ut ea ſit ſupellectilis etymologia. Quo autem ſenſu capiendæ ſint hic pelles, neminem latebit, qui Iulium Cæſarem in commentarijs legerit.

Deeſſe integram legem in tit. de probat. quæ propter à nobis in integrū reſtitutā. CAP. VI.

IN ultima lege, titulo de probationib. quæ lex Iuriſcōſ. Serbidio Scæuolæ tribuitur, deest in fine huiuſmodi reſponſum, quod paragraphum uulgò dicimus. Si ancilla fuerit, ad libertatem perductā non uideri, neq; per fideicommiſſi relicti ſibi probationem, nec quòd alimenta ſint uti nutrici præſtita. Subſequitur deinde alia lex hoc modo. Idem lib. II. ad Maſurium Sabinum: Cōmemorationem in chirographo pecuniarū, quæ ex alia cauſa deberi dicantur, factam, uim obligationis non habere. Quæ uerba cum apponere dubitaſſem, ne maledicendi anſam præſtarem calumniatoribus ut adſcriberem, perpulit, quoniam ita quoq; ſcriptam eſſe in antiquiſſimis Florentinorū Pandectis, quidam mihi retulerunt.

L. nō hoc. C. unde legit. hactenus regulis iuris repugnaſſe, nunc à nobis emendatā, nō æquè. CAP. VII.

CElebratiſsima eſt Impp. Diocletiani & Maximiani conſtitutio, in tit. qui in Codice Iuſtin. eſt, unde legitimi, & unde cognati, quæ in uulgatioribus lib. his uerbis annotatur: Non hoc, an tenuerit quis res hæreditarias, nec ne, ſine uoluntate acquirēdæ ſibi hæreditatis, quærēdum eſt, ſed an admiſerit hæreditatē, uel bonorū poſſeſſionem. Quod quidem reſcriptū, ſi ita legatur, non ſatis idonea ratione adduci uidetur, dum potiſſimū negat id eſſe inquirendum, an quis res hæreditarias tenuerit ſine uolūtate ſibi acquirendæ hæreditatis. nam cum hæreditas adeatur uel ſolo animo, qui extrinſecus ex aliquo facto innoteſcat: ſi probetur aliquem res hæreditarias tenere cum animo acquirēdæ hæreditatis, nónne ſatis conſtabit eum eſſe hæredem? ſicut ex contrario, ſi probabitur abeſſe uoluntatem adipiſcendæ hæreditatis, probabitur ex eo actu non adiuiſſe. cur igitur non quærendū eſt, cùm idem ſit, uel id quærere, uel illud, an admiſerit hæreditatē, bonorūm ue poſſeſſionem? Quamobrē cum de ueræ lectionis incolumitate dubitarem, conſului antiquos codices: & non ſolùm, quem habebam ipſe, id genus unum, ſed etiā alios, qui mihi paulò uetuſtiores Accurſio uiderētur: in his reperi aliter legendum eſſe illud reſcriptum, & uerba illa, ſine uoluntate acquirendæ ſibi hæreditatis, eſſe cancellis inducenda, quoniam ſuperfluant, & abundent: quippe exiſtimauerim pro gloſſemate ab aliquo Iuriſperito ſuperappoſita, quæ dein ab imperitis in ipſo cōtextu recepta fuerint. Cæterùm nō uulgatæ ſolū lectioni, ſed & noſtræ huic declarationi obſtat Bartoli, aliorumq; argumentum, quo probare contendunt, reſponſum id iure non conſiſtere: ſiquidem ſi delatam Titio hæreditatē dicamus, probato eum res hæreditarias tenuiſſe, cōſtabit eſſe hæredem: quòd ſi non delatā dicamus, etiā quòd admi

l. 5. §. 1. de repud. hæred.

admiserit, non sequetur uerè esse hæredem. Cui rationi, cõcordi omniũ interpretũ consensu respõdetur, ita textum accipi debere, ut principium in eo intelligamus, cui delata non sit hæreditas: finem uerò legis cõtrà, in eo uidelicet, cui sit delata. quæ portenta sunt hæc? quæ cauillationes? ipse certè totam legem, cum delata est hæreditas, accipiendam puto: nec id admiserim, idcirco quòd quisq; res hæreditarias retinuerit, in dubio existimandum adijsse, nisi fortasse is sit filius, qui uel ipso iure est hæres: quo casu lex ista non procedit, cùm ex rubrica constet, de legitimis & cognatis hunc titulum principaliter loqui, non de filijs. Item q; nisi cum alio is de re hæreditaria cõtraxerit, ne scilicet ullus captioni sit locus. Et ita quandoque disputando defendi.

Bart. l. gerit.

L. cum putarem. famil. erciſc. declarata aliter, quàm alij exiſtimauerint. CAP. VIII.

IN lege, cum putarem. familiæ erciscundæ, sub ipsius responsi finem Paulus Iurisconsultus de cohæredibus loquens, quorum alter falsò cohæres existimabatur: Planè, inquit, si sine iudice diuiserint res, etiam condictio est earum rerum, quæ ei cesserint, quem cohæredem esse putauerit. In antiquo meo exemplari fidelior hæc lectio reperitur: Planè si sine iudice diuiserint res, etiam condictionem ei, qui fuit hæres, competere dici potest: non enim transactum inter eos intelligitur, cùm ille cohæredem esse putauerit. Ex quibus uerbis colligitur, si transactum intelligeretur, nullius partis condictionem dari: & tamen Accursius plerunque in hac fuit sentẽtia, in diuisione hæreditaria, in qua transigi uidetur, pro parte euinci posse, & pro parte condici: quod meritò reprobatum est, nam & nostræ huius legis generalibus uerbis conuincitur: dum enim dicitur condictionem dari, quis æquo animo coartationem hanc admittat, ut intelligamus pro parte tantum dari, pro reliqua uerò rei uendicationẽ? Nec me mouerit Accursij ratio, asserẽtis, cùm rem meam quasi tuam trado, non transferri dominium: quoniam qua ratione pro dimidia transfertur, eadem & pro tota transfertur, cùm in diuisione uniuersitatis altera res in locum alterius succedat: & quod unus hæres habet, ex seipso habere, non à cohærede creditur: quod & Bartolus annotauit.

r. in d. §. duo res.

ubtilius. in l. di. de condic. causam.

L. eam quam. C. de fideicõmiss. hucusq; non uero sensu declaratam: quare emendatur, uti debuit. CAP. IX.

TRactatus fideicommissorũ in Iustin. Codice hoc rescriptum habet: quod ut breuitati consulerem, non ut uulgò legitur, sed ut in antiquo meo codice extat, referre operæ pretium duxi. Eam quam frater tuus instituerat, siue quæsita, siue non quæsita hæreditate decesserit, cum tantum simpliciter antè quàm duodecimũ annum ætatis implesset, uerbis precatiuis, testamento facto, nonnullos ei uoluerit substitutos, nihil prohibet fideicommissum petere, uel ab ipsius hæredibus, qui bona intestati tenent: tunc enim locum habent, quæ regulariter traduntur, ea quæ in testamento relinquuntur, si ex testamento non adeatur hæreditas, non ualere, quum uerbis relicta directis adiri potuit hæreditas, non quum illa ipsa sic data est, ut esset etiam ab intestato successoribus postulanda: quod rescripsimus sequentes adseuerationem tuam, quasi scripta hæres non fuerit iure adoptata: alioqui si in familia relicta, hæres facta decessit, consequẽter ipsius hæredes petitioni fideicommissi respondere coguntur. Ponendus autẽ ita est in facto casus: Titius habens adoptiuã filiam, solam hæredem instituit: & præterea prælegauit etiam fideicommissum, in quo fideicõmisso substituit & quosdam hæredes, si moreretur ante duodecimũ annum: quæritur quid iuris? Et respondent Impp. siue filia adeat, siue nõ, fideicommissum deberi. nam cum testator solam eam instituit hæredem, & præterea prælegauit, illud prælegatum, ea adeũte hæreditatem, esset nullum: quia à nemine sibijpsi legatur. quapropter uidetur eam fuisse defuncti uoluntatem, ut eo casu ualeret, cùm nõ adiretur hæreditas: igitur filiæ competit fideicommissi persequutio. Sed ponamus eam adiuisse hæreditatem, uel fuisse hæredẽ ipso iure, & decessisse intra duodecim annos, num substituti admittentur? Videbatur nõ admitti, quia fideicommissum à principio est inutile. contrà respondetur: quoniã uel sola uoluntas ex coniectura in fideicommissis sufficit. Determinãtur itaq; hac in constitutione duo mehercle pulcherrimi casus, et ualde dubitabiles, qui etiam ex uulgato exemplari colliguntur, si ubi legitur peti, petere corrigamus: alioqui cæteræ interpretũ expositiões, salua Latini sermonis ratione, non consistunt. Quod autem in principio dicitur, siue quæsita, siue non quæsita hæreditate, deflecte ad fratrem, ut is perierit, ex cuius testamento uel quæsita, uel non quæsita fuit hæreditas. uel si respici filiam mauis, intellige, decesserit: non tunc quidem, cùm petit fideicõmissum, sed postea: ut id uerbum, decesserit, tractum habeat.

l. fideicommiss. §. sic fid. de legat. iij.

In definitione furti, quædam uerba superfluò addi, aliaq; corrupta esse. CAP. X.

LEgem primam de furtis, quæ Iurisconsulti Pauli est, ex antiquo codice libet in mediũ afferre. ea legitur hoc modo: Furtum à furuo, id est, à nigro dictũ Labeo ait, quòd clàm & obscurè fiat, et plerunq; in nocte: uel à fraude, ut Sabinus ait: uel à ferendo, seu auferendo: uel à Græco sermone, qui φῶρας appellant fures: imò & Græci dixere πᾶν ἀφ' φέρειν &c. Dein paulò inferius: Furtũ est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia; id est, uel ipsius rei, uel etiam usus eius,

possessionis'ue, quod lege naturali &c̄. Operæprecium autem idcirco existimaui prædicta referre, quoniã uulgò in definitione additur, furtũ fieri solùm inuito domino: quod usquequaq; uerum non est: nam si domino uolente, cum existimẽ eum nolle, quicquã surripiam, Pomponius ait furem me esse: quod & ratione non caret: ex delinquentis enim animo maleficia pensantur, nõ ex alio rum uoluntate. Sed & de incolumitate uerę lectionis Accursium non latuit, qui ea uerba, inuito domino, tam in Digestis, quàm in Institutionib. subaudienda existimauit; tam etsi ab impressoribus glossema in textu insitum perperàm nunc legatur.

In l. inter omnes. §. penul. ſ. de fur.

x reb. auct. iud. poſſ.

L. Antiochensium. de priuil. cred. emendata, & nouo sensu clarior reddita. CAP. XI.

IN titulo, de priuilegijs creditorum, Papiniano tribuitur responsum quoddam corruptissimum, ita ut nullo pacto construi, & salua ueterum loquendi ratione intelligi possit. Id nos ex antiqua lectione sic reponimus: Paulus lib. x. respons. Antiochẽsium Cœlesyriæ ciuitatis, qui de lege sua priuilegium in bonis debitoris defuncti accepit, in ius persequẽdi pignoris durare constitit. ut sit sensus, Antiochenũ quencunq;, qui ex lege sua municipali præfertur cæteris creditoribus, si iure legis agat, non idcirco minus posse propter anteriorem hypothecã agere, cum illud ius sibi saluũ remaneat, & lex illa quicquam de ciuium iure non detrahat, sed accumulet potius. Est autem Antiochia Syriæ metropolis, & omniũ Orientis urbium, ut Herodianus scribit, longè pulcherrima: cuius fortasse utilitati concessum erat, ut ciuium Antiochensiũ in bonis debitorum potior causa esset, hiq; cæteris aliarum urbium ciuibus anteferrentur. πρωτοπραξίαν id priuilegium appellari, Plin. Cæcil. in epistolis ad Traianũ Cæs. ostendit. Sanè quæ Accurs. & Bartolus hîc scribunt, uerbis legis non quadrant: alioqui, salua uulgatiore lectione, sic posset construi: Constitit ius pignoris persequẽdi durare, quod ciuitatis Cœlesyriæ Antiochensium priuilegium de lege sua, ipsa scilicet ciuitas, in bonis debitoris defuncti accepit. Sed alius hîc est quàm à cæteris tradatur sensus, & minimè uerisimilis: non enim solent Iurisconsulti scribere, lex aliqua municipalis duret, uigeatq;, an id minus, cùm de facto non respondeant, sed de iure quod factum sequitur.

In tit. de publicanis, quoddam responsum antiquæ lectioni restituendum esse. CAP. XII.

APud Paulum in l. licitatio. de publicanis, principiũ legis aliter in exemplari nostro fideliori legitur, quàm in alijs soleat: nimirũ his uerbis: Locatio uectigalium, quę calore licitantis ultra modum solitæ conductionis inflatur, admittenda est &c̄. Quibus uerbis nihil iuuat Philelphi in epistolis sententia, ex uulgatæ lectionis argumento existimantis, licitatorem pro proxeneta accipi. Sed & ferè incõtinenti sequitur: Ad conducẽdum uectigal inuitus nemo cõpellitur: & ideo impleto tempore conductionis, ea alijs locanda sunt. Reliquatores uectigalium ad iterandam conductionem &c̄. Hæc autem quantum non in uerbis, sed in re ipsa ab alijs dissideant, qui Accur. ibi legerit, cognoscet.

Paragraphũ, Augerius. in l. qui Romæ. ff. de uerb. obl. non satis hactenus intellectum: sed & in ead. l. §. Seia. corruptũ circũferri. Cap. XIII.

CVm uulgatissimam legem, qui Romæ. de uerborum obligationibus, perlegerem, & impressa cum manu scriptis codicib. conferrem, animaduerti ex duobus responsis, quæ paragrapho signãtur, alterũ, quamuis corruptum non circunferatur, uulgò tamen rectè nõ intelligi: alterum uerò ob scripturæ labeculam erroris causam Accursio, deinde Aretino dedisse. Is est huiusmodi in §. Seia. Quæritur, si Seia, quæ sortem transactionis causa, usurasq; hæredi promiserat, cùm hæres, transactioni ne staret, diu litigasset, teneatur usuras eius temporis præstare, quod interim lapsum est, dum iniustè hæres litigat. Et Scæuola respõdit, Si Seia non cessasset ex stipulatione pecuniam offerre, iure usuras non deberi. Ex quibus uerbis Accursius, Aretinusq; existimarunt, necessariam fuisse oblationem, alioquin usuras deberi. Bartolus & alij frequentiori consensu consentaneum iuri id non existimãt, sed tamen uerbis legis expressim aduersantib. idonea responsione non satisfaciunt. Igitur ex antiquo meo codice ita legẽdum est: Respondi, & si Seia ante cessasset ex stipulatione &c̄. non autem, si Seia non cessasset. Quòd uerò responsum rectè non percipitur, hoc est: In paragrapho Augerius. traditur talis casus, non quidem ut Doctores referũt, sed ut ipse arbitror: Augerius seruo Męuij promisit, se soluturũ quicquid patrem suum debere constitisset. patre defuncto, & alio hærede instituto cùm Mæuius egisset cũ hærede & constitisset, quæritur num Augerius teneatur, & id potissimũ ratione eius temporis, quod intercessit ab eo tẽpore, quo stipulatio concepta est donec constitit. & respondet Iurisconsultus, si conditio non extitisset, stipulationem non esse cõmissam: & consequenter cum respectu accessionum, & debiti interea temporis aucti cõditio non extitisset: & ubi extitit, solùm referatur ad tempus, quod stipulationem præcessit, non quod secutũ est, meritò ob illud non tenetur: ratione uerò ipsius sortis, & summæ quam cõstiterit tempore stipulationis conceptæ debitam, tenetur. Negant id ex cõmuni intellectu Doctores, & ut colligitur, tribus rationibus. Prima Roglerij hæc est. nam cum Augerius promiserit, quicquid patrem debere constitisset, nisi constet eo uiuẽte, post mortem euanescit stipulatio:

pulatio: quoniam pater amplius non debet, sed debuit: igitur constabit patrem debuisse, non debere: quo quidē modo concepta sunt uerba stipulationis. quæ ratio leuior nescio, an absurdior sit. cū enim in stipulatione conditio ubi euenit, retrahatur ad tempus, quo concepta est, & illud considerādum sit: certè eo obseruato, tum debebat, nō autem nunc debuerat. nam & cum stipulatio ad hæredes trāseat, hæres ipse qui patris personam ficte refert, non solum non debuit, sed nunc debet. An in stipulationū uerbis cauillamur? cognouit certè Paulus Castrensis abesse id à naturali ratione. Secunda ratio affertur, iniquum esse, ut declaratio debiti facta cum hærede, qui forsitan instructus non est, præiudicet filio: sed & hoc leuissimum est, cùm calculis ducatur ex rationib. quæ nūc tam præstò erunt hæredi, sicut patri futuræ fuerant, nec probabilis sit suprascripta præsumptio. Quapropter ineptas esse has ratiōes animaduertens Iason, tertiam hanc addidit. nam etsi constet quid, quātumq; debuerit pater, non tamen constat cum Augerio, & idcirco in eius damnum nō dicitur constare, nec committitur stipulatio. Sed & hoc non probauerim, cum Augerius hic non differat ab intercessore fideiussore ue: quapropter res inter alios acta, quamuis alijs non præiudicet, tamen si actum sit cum principali, id fidem facit respectu accessorij: quod pluribus exemplis in tractatu rei iudicatæ confirmat Alexander. Omitto, cōmunem hunc intellectū non nisi per cauillum accepto contextu procedere. quid enim aliud est ita interpretari, si conditio non extitisset, id est, quia conditio non extitisset? Igitur dubitandum non est, quin nostra sententia sit probabilior. Dum ergo in textu dicitur, quæsitum est an Augerius teneatur, intellige uerbum, tenetur, generaliter, non solum respectu sortis, sed etiā auctarij à tempore conceptionis ad euētum cōditionis. Et dum sequitur, respondi si conditio non extitisset, &c. declaratenus, quatenus extitit cōditio, cōmitti stipulationem: extitit autem respectu sortis, et accessionum usq; ad tempus conceptionis, post non extitit: priore igitur casu est commissa, posteriore non æquè. Respondit autem Scæuola succinctè & breuiter, more suo, & uerba contulit directè in eum casum, quo cōditio nō extitit, id est, usurarū: quia is casus magis dubius fuerat. Ratio autem decisionis ea est, quoniā Augerius non promisit, nisi quod constitisset: igitur donec constat, nō est in mora: non debet ergo soluere seu fructus, seu usuras medij tēporis, quæ solēt deberi propter moram, cum ipse nequaquā in eam inciderit. Et ita disputationis causa disserebat Alciatus.

Titulo, de fideicommiss. libert. responsa quædam correcta. CAP. XIIII.

DE fideicōmissarijs libertatibus sic legitur apud Celsum: Scæuola Claudius, cùm tibi iussum fuerit manumittere, utiliter datur fideicommissaria libertas. Sed ex nostro perueteri codice aliter legendum esse admonemur, nimirū hoc modo: Celsus lib. XXI. ad Sabinū Acciolam: Claudius, cùm uisum tibi fuerit, manumitte, utiliter datur fideicommissa libertas. Sed & eodem titulo in lege, generaliter. uersiculo, cogetur. dum dicit, Si hoc maluerit is, qui rogatus est manumitti: superfluū est uerbum manumitti, ex antiquo codice: & hic non seruus accipiendus est (quod fecit Accursius) sed ipse hæres. Et paulò inferius: Sed potius ab eo ad libertatem perductus, qui erat rogatus manumitti. In antiquis legit, manumittere, quod magis placet. Quin etiam in l. fideicommis. lib. ita dari. dum legitur uulgò, si te meruerit, corruptus est codex: quia Latinè non dicimus mereo te: quapropter legendum, si de meruerit, ut hæc præpositio in compositione augeat, quæ quandoq; minuere solita est.

L. Imperatores. de appell. inemendatam circunferri: & propterea à nobis tractatum, quomodo restituenda uideatur. CAP. XV.

IMperatores Seuerus & Antoninus rescripserunt, appellationes, quæ retrò ad principem factæ sunt, omissis his ad quos deberunt fieri, ex uno ordine ad præsides remitti. Lex hæc in tit. de appell. corruptè circumlata, maximū Accursio negocium fecit, dum unum ordinem nunc interpretatur referri ad clarissimos, nunc ad ordinem, qui sit ut à minore ad maiorem prouocetur: & utrunq; non cōuenit. non quidem prior, cùm præsides ipsi clarissimatus dignitate fungantur, nec de clarissimo ad clarissimum appelletur. sed nec posterior, cum deficeret rescriptum in eo, quod maximè intererat referre, uidelicet à quibus iudicibus prouocet. nec enim passim uerum est, à quibuscunq; iudicibus retrò prouocetur, ad præsidem negocium remitti. Igitur ex antiquo codice ubi legitur retrò, repone recto: ubi uno, imo. Appellauit autem imum ordinem, magistratus municipales, quorū ordo infimus est: & ab his ad præsides iure prouocandum esse, uulgò dicitur.

Alexandri Imp. rescriptum inter tractatus appellationum, hactenus à nemine intellectum, nunc nostro Marte de Græco translatum, unicuique posse intelligi. CAP. XVI.

IN eodem titulo alia est lex Græca Alexandri Imp. ab aliquo in Latinū uulgò translata, qui se & Latinè & Græcè nihil intelligere demonstrauit. ea rectius hunc in modum transducenda fuerat: Imperator Alexander uniuersis Græcis in Bithynia existentibus. Prouocare quidem qualiter quisquā ab iusdicentibus prohibeat, non uideo: cùm aliam uiam capessentē, idem facere liceat, & ad me celerius deuenire. iniuria autem, & ui aduersus prouocātes uti, & custodiam militarem

circùm immittere, & (ut ſimpliciter loquar) eis ad nos acceſſum huc præſtruere prohibemus: ſuggerentes procuratoribus noſtris, et populorum magiſtratibus, ut quam protulimus, noſtræ huic iuſſioni obediant: illudq; ſi bi proponant, non minorem ſubditorum ſe curitatis curam nobis eſſe, quàm eorum uel beneuolentiæ, uel obedientiæ ſit. Si quis autem uerba deſiderat, hæc ſunt: Αὐτοκράτωρ Αλέξανδρος τῶν κοινῶν τῆς βιβωνίας Ελλήνων. ἐκκαλεῖσθαι μὴ πάνυ οὕτως ἐθελήσειν τὸν ἀπὸ τῶν δικαζόντων ὀρθῶς, ὁπότε ἔξεστι τῆς ἑτέρων ὁδοῦ παρεπόμενον τοῦτο ποιεῖν καὶ βάλλειν πρός με ἀξιοῦσθαι. ὑβρεῖν καὶ βίᾳ χρῆσθαι πάνυ οὐ ἐκκαλουμένους, καὶ φρεαρῶν ἐπαλξεῖν πεδιστάναι, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀποφράττειν αὐτοῖς τὴν δίδυρα αὐόδυν, ἀπαγορεύομεν τοῖς ἐπιτρόποις καὶ τοῖς ἡγουμένοις τῆς ἐθνάδος, καὶ πειθήσοντα τάυτα μὲ τὴ πεφρήσει, εἰδότες ὅτι ποσόν μοι μέλει τῆς ἀρχομένων ἐλευθερίας, ὅσον καὶ τῆς ἀνοίας αὐτῶν καὶ πάθους. Et huius conſtitutionis exemplum retulimus, ut inde cæteri cognoſcant, quantũ fidei adhibendum ſit illi, quiſquis fuit, qui, quæ plurima in Digeſtis ſunt, reſponſa Græca tranſtulit in Latinum. Sanè conſtitutio hæc ex Pandectis Florẽtinis accepta eſt.

Decipi in deciſionibus litium etiam peritos, ob humaniorũ literarũ imperitiam: atq; ibi inſtauratũ Iuriſconſulti reſponſum, tit. de pœnis. CAP. XVII.

CVm duo pueri aleam luderent, atq; ut fieri ſolet, iurgio orto, quod in regione aluei rectè diſpoſitã tabellam alter negaret, paulò iracũdior alter, temperatorio cultro, quem ſecum de ludo literario fortè attulerat, colluſorem percuſſit, ita ſupra pubem, ut ſtatim & cueſtigio moreretur. quæſitum eſt, qua pœna puer plectendus eſſet. reſpondi, non ultra exilij ultionẽ coërcendum: atq; id ex Homeri carmine ἰλιάδ. ψ. quod Claudius Saturnius in tit. Digeſtorũ de pœnis, allegat: quamuis in uulgatis codicib. uitio ſcriptorũ nihil legatur, quod ad rem faciat. Verba Iuriſconſulti ex antiquis codicib. ita reponenda ſunt: Euentus ſpectatur ut in dementiſſimo quoq; facta (quanquam non minus lex eum, qui occidendi hominis cauſa cum telo fuerit, q̃ qui occiderit, puniat) & ideo apud Græcos exilio uoluntario fortuiti caſus luebantur, ut apud præcipuum poëtarũ ſcriptum eſt:

In l. aut facta. §. fin.

In l. aut facta. §. j.

Ενθ' ἐμὲ τυτθὸν ἐόντα Μενοίτιος ὄβριμος ὀπόρθως
Ηγαγ' ὑμ' ἐν πατρὶ δόμῳ αὐδρόκτασίης ἕνεκ' ἀλυγρῆς,
Ἡματι τῷ ὅτι παῖδ' ἀπέκτανον Αμφιδάμαντος
Νήπιος ἐκ ἐθέλων, ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθείς.

In uestras puerum ex Opoënte Menœtius ædes
Me duxit, eædem quò fugi propter amaram,
Tempore cùm fatuus genitum Amphidamante peremi
Inuitus, propter talos cùm incanduit ira.

Nec quicquã obeſt, quòd Homerus inquit ἐκ ἐθέλων, id eſt, inuitus: quoniã nemo ita percutit, ut inuitus percutiat: ſed accipiendum eſt, uel quòd poſt iracundiæ calorem pœnituerit, uel quòd non exiſtimabat eum ex tali uulnere periturum. quod maximè in noſtro caſu fuit, cum ex genere cultelli cõiectemurmentem nolentis occidere: is quippe armorum appellatione non continetur, quod & exiſtimauit Aretinus. Sed & huiuſmodi homicidia fato plerunq; imputantur: nec Cornelia de ſicarijs puniuntur, niſi alijs delictis aggrauata ſint: nam tunc rei ſummo ſupplicio afficiuntur.

Conſt. here. l. j. C. de ſicariis. l. j. quis. §. qui alium tionis. ff. de pœ.

In tit. depoſiti, duo reſponſa emaculata: & quid ſit trophima. CAP. XVIII.

LEgem, Publia, quæ ſub tit. depoſiti, eſt, nonihil inemendatam eſſe cum dubitarem, placuit cum antiquis ſcripturis uulgatas conferre. In his ita legere eſt: Lucius Titius ita cauit, Ελαβον, καὶ ἔχω ἐς λόγον τῆς ἀκαταθήκης, τὰ πεγγραμμένα τοῦ ἀργυρίου δίλιακεια μύεια, ἢ ταῦτα ποιήσω, ἢ συμφωνῶ, ἢ ὁμολογῶ ἅς πεγγράπτῃ, ἢ στιχιδίμην χαρκήσαί σοι τόκον ἑκάστης μνᾶς ἑκάστου μηνὸς ὀβολὸς τεσσαρας, μέχρι τοῦ ἀποδοθείας ταυτὸς τοῦ ἀργυρίου. quæ uerba ſic Romanè transferas: Accepi, & in rationibus depoſiti relatũ habeo, ut perſcripti argenti ſeſtertia quadraginta, omnia facturus, ut conſentio, & ut firmiſſimè promitto ſecundum ſupraſcripta: quibus conueni me fœnoris nomine daturum in unumquenq; menſem tibi pro ſingulis libris obolos quatuor, donec omne argentum reddidero. Quæro an uſuræ peti poſſint. Paulus reſpondit, eum contractũ, de quo quæritur, depoſitæ pecuniæ modum excedere: & ideo ſecundum cõuentionem uſuræ quoque actione depoſiti, peti poſſunt. Legendus autem eſt hoc modo iſte paragraphus: qui cum Græca cautione conſcriptus eſſet, Accurſ. nihil admonito, cuius eſſent ineptæ illæ translationes, tanquam luriſconſulti ipſius fuerint, eas interpretatur: cum tamen nemo, niſi planè ἄμουσος, ſit, qui impoſturam lectori fieri non animaduertat. Sed & ſequens paragraphus ita legendus uidetur: Titius Sempronio ſalutem. Habere me à uobis plus minus x. & diſcos duos, ſaccum ſignatum, ex quibus debetis mihi x. quos apud Titium depoſuiſtis: item quos trophimati decem: item ex ratione patris uſtri decem, & quæ excurrunt &c̃. Significat autem trophima hîc, ut arbitror, λαροτρέφειν, id eſt, mercedem ipſam & precium nutricationis, & id ferè quod uulgò preciũ duodenæ dicimus: poteſt Latinè dici nutrititium, ſicut plurali numero nutrititia, nutricũ merces: à qua uoce nec Vlpianus Iuriſconſultus ſe abſtinuit. Oſtendit igitur Titius hac epiſtola, habere depoſitũ, ſuper quod inter cætera ſibi debeantur decem, quos trophimati debebat Sempronius. τρέφειν ſignificat alere, τροφὴν τρόφιμα nutricationem: ut non omnino damnandus ſit Accurſius, qui id ingenuè faſſus eſt ſe non intelligere: & non ſatis rectè alij faciant, qui neſcio quid hîc de ciſtiphoris inculcant: quod, mehercule, tantum ad rem facit, quantum, quod dicitur, in lente unguentum.

L. ult.

L. ult. C. de bon. auto. iud. possid. ex unius uoculæ superfluitate inenodabilem esse. CAP. XIX

CVm Imp. Iustinianus sanxisset, ut si plures creditores alicuius cõtumacis essent, & unus ex primo decreto in possessionem missus foret, is etiam alijs ita prodesset, ac si illi quoq; in possessionẽ iuissent: subsequitur in ultima constitutione, de bonis autoritate iudicis posidendis, his ferè uerbis: Sin autem hi qui detinent possessionem, uel ex sententia iudicis rem uendiderint, uel alio quocunq; modo legitimo, omne ius, quod in ijsdem rebus habere noscuntur, in alias personas post definitum à nobis tempus transtulerint, & certam pecuniã acceperint: quicquid superfluum inuentum fuerit, deponatur &c. Dubitauit Accurs. quid esset istud tempus à Iustiniano definitum: & nunc idem tempus opinatur, quod in iure dominij impetrando statuitur: nunc id quod ad præscriptionẽ necessarium est: quorũ utrunq; non conuenit: quandoquidem ius dominij in pignorib. cõuentionalibus, non autem prætorijs impetratur; itemq; tempus præscriptionis expectare nimis longũ esset, cùm secundum decretum soleat sequẽti anno interponi. Igitur cùm dubitarem, consului antiquiores codices: in his reperi illa uerba, à nobis, non esse: sed solùm legi, In alias personas post definitum tempus transtulerint &c. quapropter libet hæc contexta uerba aliter intelligere, uidelicet statutum tempus significari, non quidem à lege, ut uulgò existimatur, sed ab ipso iudice: puta quia creditor ex primo decreto ita missus est ab ius dicente in possessionem, ut si debitor intra annum, uel uiginti menses non comparuerit, habeat ius uendendi ea bona, in quorum possessionem destinatus est. esse autem tempus id prętoris arbitrio statuẽdum, communi calculo censeri Ioan. ab Imola, & Alexander abundè testantur.

L. si hæreditas. de testa. tut. ex minimo scriptorum lapsu obscurissimam reddi: quapropter suæ luci à nobis restituta. CAP. XX.

IVrisconsultus Vlpianus de testamentaria tutela: Si pater filio & nepoti ex eo tutorẽ dederit mortuo, uiuente se, filio confirmari dationem tutoris in nepotẽ ex lege Iulia Velleia tradit; cùm enim confirmatũ sit testamentum, consequenter tutoris quoq; datio ualebit in eo testamẽto quod ualet, ubi nepos uel hæres institutus sit, uel nominatim exhęredatus. Impressi codices, & etiam bona pars eorum qui post Accurs. scripti sunt, dictionem habent superfluentem, quæ nõ parum negocij ipsi Accursio fecit: siquidem post hæc uerba, In eo testamẽto quod ualet, subsequitur, idem ubi nepos uel hæres institutus sit &c. cùm aut uox illa eradenda sit, aut (quod in alijs annotaui) legendũ sit, id est: ut sit sensus, ualere dationem tutoris in testamento quod ualet: tunc autem ualet, ubi nepos uel sit institutus, uel exhęredatus: quoniã alioquin agnatione rumperet, ut ex Galli Aquilij institutionib. constat. Nam quod Iacobus Arenęus hìc cõminiscitur, mihi certè non fiet uerisimile, qui in sequens comma illud uerbũ, idem, refert: quasi diceret, idem esse, uel quòd nepos sit institutus, uel quòd exhæredatus. Sed certè hæc ex seipsis constant, tantum abest ut nostris argumentationibus reprobanda sint.

Rubricam C. de senten. ex peric. recit. uitio scriptorum labe non carere: quapropter declarata uera lectio. CAP. XXI.

EXplicandæ nunc sunt quædam rubricę, quæ propterea quòd corruptæ circunferant, non satis integrũ sensum habent. Et in primis titulus est Codicis Iustiniani, de sententijs ex periculo recitandis: in quo lemmate uox illa, ex periculo, nõ sat rectè explicari potest. nam si Doctorũ interpretationem hìc referam, scio uix tenere risum lector poterit: quandoquidem tractari aiunt, quemadmodum sine periculo sentẽtiæ feranẽ: & in exemplum adducunt nescio quem prætorem Genuẽsem, qui cataphractus equo insidens sententiam tulerit, dum iram uicti formidat, sed (ut uerũ fatear) ἐωθφυλλίδ ὃν τοῦτ' ἐστὶ σκμύλμακα, ut Aristophanis uersiculo utar. quapropter ex quorundam sentẽtia legendum uidetur, de sententijs ex breuiculo recitandis: tractat enim totus ille locus, quemadmodũ sententię ex scripto recitari debeant. Breuiculus diminuta forma deducitur à breui, hoc est, ab schedula, seu scriptura pictatio' ue: & ut alios omittam, Impp. Valentin. Valens & Grat. titulo C. de cõuenien. fisci debit. libro X. inter chartulas (aiunt) confiscati cuiusdam breuis asseueratur inuẽtus &c. Quamuis futuri sint qui existimabunt barbarã etiam uocem, quanihil frequentius in Romanorum scribarum archiuis. meminit & plerunq; Lampridius, & huius monetæ consimiles. In uetustis tamen codicibus, itemq; Theodosiano Codice uulgata lectio approbatur, ut fortè dictio illa, periculum, ad experientiam memoriæ referenda sit, ἀπὸ τοῦ πείρατος, id est, à tentamento, ut in diuinatione in C. Verrem interpretatur Asconius Pædianus.

Rub. C. de sponsalib. non rectè uulgò consideratam. CAP. XXII.

EST & malè exposita rub. Codicis, de sponsalib. & arris sponsalitijs, & prosceneticis. Interpretatur autem Accurs. prosceneticа salarium esse, quod prosceneticis datur: & cùm de hoc nil agat hac in tota sectione, existimauit rubricam esse ipso tractatu generaliorem. Sed sciendum proxenetriam significare conciliatricem nuptiarum: & sensu sequiori ideo dici, quoniã id minus soleret per fœminas fieri. Vocatur & promnestria. Aristophanes in nubibus: εἶθ' ὄφελ' ἡ προμνήστρια ἀπολέσθαι κακῶς, ἥτις με γαμεῖ ἐπιθεῖσα τὼ οἰὼ μητέρα. Imprecatur mortem Strepsiades, iratus

filio, promneſtriæ, quæ ſuaſerat ut eius matrem duceret in uxorem. Igitur in hac rub. arbitror legi debere proxenetrijs, ut intelligamus hic tractari de arris ſponſalitijs, quæ uidelicet dantur ſponſis & proxenetrijs, quæ ſcilicet deponũtur apud proxenetrias: & hoc modo rubrica ita generalis nõ erit, quin poſſit comprendi ex his, quæ in tractatu dicuntur. Cæterùm quòd Accurſius tradit, proxenetricum dici ſalarium proxenetę, aduertendum eſt, quoniam Iuriſconſ. in eius tit. lege ultima tradit ὁρμωβολικὸν dici: quamuis in uulgatis codicibus Græca uox deſideretur.

In l.ij.C.de uet.iur.enucl.quædam uerba emendari declarariq; debere. CAP. XXIII.

IN poſteriori conſtitutione, de ueteri iure enucl. edicit Imperator, ne alicui liceat interpretationes in ius ciuile condere, ne ex his aliquid dubietatis inſurgat, unde iterũ omne ius turbetur: quod edictum non modò palàm contemniũ, longa iam interpretandi conſuetudine ab Irnerio cœpta, ab Accurſ. perfecta, à Bartolo, Baldo, cæterisq; συμμύσαις uſq; ad nauſeam aucta: uerumetiã, ſi dijs placet, nemo laureola Doctoratus inſignitur, niſi cum hac præfatione, Damus tibi autoritatẽ gloſſandi: ut ſicut prima initia aduerſus Iuſtiniani legem auſpicantur, ita diſcant in futurum in eadem corruptela perſeuerare, & in dies aliquid aduerſus legumlatores conari. Libet Cæſaris ipſius uerba referre, quoniam in uulgatis codicibus Græcarum quarundam uocularum deſectu ſunt imperfecta. Nemo eorum qui iuris peritiam habent, audeat commentarios ijſdem legibus adnectere: niſi tamen ſi uelit eos in Græcam uocem transferre ſub eodem ordine, eaq; conſequentia, ſub quo Romanæ uoces poſitæ ſunt, hoc quod Græci κῶδικα dicunt: uel ſi quis forſitan per titulorum ſubtilitatem annotare maluerit, & ea quæ πρὸ τίτλα dicuntur, componere. ſignificat illud per ueſtigia, quaſi ijſdem ueſtigijs inhærere, hoc uerò, ſummaria quædam per titulos, quorum mentio quoq; in præcedenti conſtitutione.

L. Mæuius. §. duorũ. ff. de legat. ij. non rectè hactenus perceptam, nunc poſſe intelligi, ſi quis tamen hæc quoq; ſcripta legat. CAP. XXIIII.

l. Mæuius. §. duorum. de legat. iij.

VErba Iuriſconſulti ita ſe habent: Duorum teſtamentis pars fundi, quæ Mæuij eſt, Titio legata eſt: non ineleganter probatum eſt, ab uno hærede ſoluta parte fundi, quæ Mæuij fuit, ex alio teſtamento liberationem obtingere: nec poſtea parte alienata reuocari actionẽ ſemel extinctam. Sed ſi pars fundi ſimpliciter, non quæ Mæuij fuit legatur, ſolutio prior non perimit alteram actionem, atq; etiam hanc eandem partem aliquo modo ſuam factam poterit ſoluere alter hares: nanq; plures in uno fundo dominium iuris intellectu, non diuiſione corporum obtinent &c. Accurſ. hoc in loco non, nanq; plures, ut uetuſtus meus codex habet, ſed, neq; plures, legit: atq; exponere conatur duobus modis, ſed mehercule tam alienis à uero ſenſu, quantum ipſe à literatis literis fuit: fuit autem oppidoquàm longiſſimè. Igitur ne in his quę minimè neceſſaria arbitror, confutandis tempus terã, ſic in hoc reſponſo fingendum eſſe caſum opinor, atq; ita declarandũ. Fundus, puta Trebatianus, cõmunis erat Mæuio & Sempronio: fingamus duorum teſtamentis mihi legatã partem huius fundi, quæ Mæuij eſt, hoc caſu ſolutio prior perimit alteram actionem. Sed pone non eſſe dictum aliquid de Mæuio, ſed ſimpliciter legatã partem fundi Trebatiani, an hic idẽ erit quod ſuperius? minimè uerò: & ratio eſt, quoniam Mæuius & Sempronius in eo fundo dominiũ habent iuris intellectu, nõ diuiſione corporũ. Cùm enim conſtet medium fundum utriuſq; eſſe, non tamẽ conſtat utra pars alterius ſit: igitur non habent dominiũ diuiſione corporũ, ſed ſolo iuris intellectu, quo iure totus fundus illis communis eſt. Igitur ſi ſoluatur mihi pars huius fundi, ex quo poſsibile eſt, ut in diuiſione ſpectet ad Semproniũ, rectè ſoluta eſt: ſi iterum ſoluatur, rectè quoq; ſoluitur, tanquam ferè eadem nõ ſit, cùm iuris intellectu potuerit uel Mæuij eſſe, ergo tanquam diuerſa pendiẽ. Idemq; iuris eſt hoc caſu, cùm fundus eſt duorum, atq; ſi res aliqua generaliter legetur, quæ poteſt rurſus ſolui, licet diuerſa ratio ſit in homine generaliter legato. Cæterum his ulterius inſiſtere, præſentis nõ eſt inſtituti: non enim me præterit, q̃ dubitabilis hic ſit intellectus, ut exiſtimo, tamen uerus.

Reſtitutũ Græcum reſponſum l.ult. de act. & oblig. ex cuius ignorantia antiqui decepti, longè de linea aberrauerunt. CAP. XXV.

VLtima lex in tit. de actionib. & obligationib. circunfertur, quæ ſi eo legatur modo, quo in antiquis Digeſtorũ uoluminibus conſpicitur, & emendatior erit, & non parum à uulgatioribus differẽs. Verba ita ſe habent: Procurator Seij admiſit ſubſcriptionem apud argentariũ uaſcularium in uerba infrà ſcripta: Λύκιος Κλαύδιος ἐπίγραψον κωδικὸς προσγράφαι, τὰ λοιπὰ περὶ ἡμῶν ὀφειλόμενα. quæro an C. Seium obligare potuerit &c. (nam quæ ſequuntur, ſatis fideliter in impreſsis leguntur.) Cæterùm nec interpretatio Accurſij, qua neſcio quis inuertit potius, q̃ Græcam illam ſubſcriptionẽ conuertat, admittenda eſt, quippe quæ nil cõmune cum uero ſenſu habeat, cùm in ea de exactione debitorũ, nihil de uaſculis conficiundis minus ſit: ſed hoc modo rectius dixeris, L. Claudius agnoui, prout adſcriptum eſt, reliqua à nobis debita eſſe. Eſt autem L. Claudius procuratoris nomen, nec uaſcularius artifex quiſquam ad argẽtariam pertinet. Non probatur itaq; ut Doct. opinantur, ex hac lege, confeſsionẽ procuratoris extra iudicium factam domino non obeſſe, ſed potius ſi procurator in calcu-

lo ſub-

lo subscribat, reliquatorem se alicuius esse: si re uera non sit, dominū nequaquàm obligari. Non refero Accursij translationē: quoniam cum, ut dicitur, neq; cœlum, neq; terrā attigerit, operæpreciùm non arbitror, talia chartis infarcire.

Pauli responsum tit. de adulterijs, hactenus inepte perceptum, ex mala unius Græcæ dictionis translatione. CAP. XXVI.

PAulus libro primo ad legem Iul. de adulterijs, cuius responsum sub eodem titulo in Digestis relatum est: Lex, inquit, Iulia stuprum & adulterium καταχρηστικωτέρως appellat φθορά. Sed propriè adulterium in nuptam committitur propter partum ex altero cōceptum, composito nomine: stuprum uerò in uirginē, uiduam ue cōmittitur, quod Græci διακόρευσιν appellant. Igitur quod in uulgatis codicibus est, promiscuè, abradendum est: quandoquidem non id καταχρηστικωτέρως significat, sed potius quod dicere solemus, abusiuius & magis impropriè. quod uel propter leges municipales notādum est, cæterosq; id genus tractatus, quibus per extensionem uerba nō accipimus: & quamuis latius quoq; aliquando capiamus, uix est ut ad hunc maiorē abusum trahamus, nisi fortasse sit fauore testamentorū: pro quibus sustinendis non impropriè tantum, sed, ut Raphael Comensis ait, improprijssimè quoq; uerba declarantur.

Scæuolæ Græcum responsum aliud uulgata translatione significare quàm debeat. CAP. XXVII.

REferitur & in fideicōmissarijs libertatibus huiusmodi Scæuolæ responsum. Sorore sua hærede instituta, de seruis ita cauit: Βούλομαι οὖν παρακαλῶ γλυκυτάτην μου ἀδελφήν, ἣν παρακατέθηκα ἔχειν Στίχον καὶ Δάμαν τοὺς μου πραγματευτάς, οὓς ἐγὼ οὐκ ἐλευθέρωσα ἄχρις οὗ ἂν σὺ ἡμῖν ἀποκαταστήσωσιν, ἐὰν δὲ καὶ σοὶ ἀρέσωσιν ἐμφανίσασά σοι τὴν γνώμην μου. quæro, si paratis actoribus rationes reddere, hæres libertatē non præstet, dicendo eos nō placere sibi, an audiendi essent. respondi, non spectandum quid hæredib. displiceret, sed id quod uiro bono posset placere, ut libertatem consequantur. Eas autem uoces Græcas, quisquis ille fuit, ita uulgò transtulit: Volo, & rogo dulcissima mea soror, in commēdatione te habere Stichum & Damam meos actores, quos ego non manumisi, donec rationes redderent: si autem tibi placuerint, significaui tibi mentē meam. Quæ uerba utcunq; translata satis congruunt Græcis literis, referuntq; totius clausulæ sensum: ut quod inde sequitur, omnino sit abradendū: significaui tibi mētem meam, id est, ut redditis rationib. sint liberi. Postrema enim hæc uerba supra contextū Iurisconsulti pro glossemate ab aliquo addita, deinde in ordinem ipsum ab imperitis relata crediderim: quæ quanti momenti sint, nemo certè non uidet; cum longè dubitabilior sit is casus, quem simpliciter Græcè Iurisconf. proposuit: alioqui si ea uerba in fideicommisso fuissent, nemo dubitasset hos boni uiri arbitratu fore liberos.

Iuliani sententiam quandam iure non subsistere, nisi menda de illius scriptis tollatur. CAP. XXVIII.

APud Iulianum, de suis & legit. Quòd, inquit, nepotes ex cōsuetudine cognati appellantur, non propriè, sed per abusionem potius accidit. Quæ uerba si hoc modo legantur, id necessariò probant, cui nemo non, qui peritus sit, reclamaturus est, generis uidelicet uerbum per abusionem de specie dici: id enim falsum est. Nam cum cognatio, uox sit generalis, quæ agnatos cōtineat, non uideo cur nepos etiam post mortem testatoris cōceptus, non dicatur propriè fuisse illi cognatus. Quare & antiquum meum codicem, & eum qui Florentiæ sit, non dubito longè fideliores esse: in his ita propémodum est, non propriè, sed per abusionem, uel potius ἀναφορικῶς accidit. Significat autem uocula hæc, per relationem: & hic est sensus, ut cùm testator sit mortuus, non possit habere cognatū, tamē per quendam quasi abusum, uel potius relationem ad hoc tempus, si uiueret, dici cognatum. Illud ergo quod dixerat Iurisconf. per abusionem, statim emendauit, insuper Græcā illam dictionē additādo.

l. item prætor. c. Rodolph. ubi Ab. de rescript.

Declaratus Iurisconsultus, dum amphorarium uinum explicat, Græcamq; uocem Latinæ subrogandam. CAP. XXIX.

IN ultima lege, de tritico, uino, & oleo legato: Quòd si, inquit Iurisconf. ita esset legatum, uinum amphorarium, Aminæum, & dulcia omnia: nihil inter dulcia, nisi quod potionis fuisset, putat Labeo &c. In antiquo codice non Aminæum legitur, ut sit species uini, cuius Vergilius & Ausonius meminerint (syllaba tamē in illo inemendata, sunt & Amineæ, pro sunt etiā Amineæ) sed potius Græcè ἄμεινον, id est, optimū: quod quidem in iure non multum referret, nisi Comensis Raphaël in ea aduersus Bart. fuisset hæresi, ut si generi una tantum species adderetur, existimaret per speciem genus non restringi: si uerò post genus plures species annumerarētur, tunc coarctari. Cuius opinionis argumētum ex suprascriptis uerbis colligebatur: quasi non aliam ob causam dulcia omnia restringantur ad potiones, cēq; quia duæ enumeratæ erant potionum species, uinum scilicet amphorariū, & uinum Aminæum. sed, uti dixi, inemendatus est codex: non tamen diffiteor Raphaëlis sententiam longè mihi probabiliorem uideri, quàm Bartoli, qui hoc in tractatu ita distinguit, secat, subsecat, minutiasq; rursum diuidit, ut in clarissima re chaos ipsum induxerit.

In l. quæsitum. §. fi. ff. de fundo instruct.

PRIMI LIBRI FINIS.

DN. AND. ALCIATI IVRISCONSVLTI MEDIOLANENSIS *in secundum librum Disputationum* PRAEFATIO.

SCRIBENTEM me, & hisce quisquilijs successiuas horas tribuentē, nihil æquè ab incœpto deterret, quàm quòd lectorum iudiciū reformidem. Nam & eò magis id mihi pertimescendum est, qui maximis (his præsertim diebus) negocijs districtus, uix ociū studio suppeditare possum: quapropter nō iniuria uereor, ne in nos studiosior aliquis genuinū meritò frangat, minimeq; eius audaciā probet, qui aliud agens, edenda, & per manus hominum itura, componat. Sed & his fortasse illud satisfecerit, quòd non omni laude defraudandus sit ille statuarius, qui tametsi ipse poliendi ignarus, corpus tamen ipsum, marmorisq; uenas diligenter conspicatus, materiam peritiori exhibuit: sicut nec omnino illaudati rhetores, quòd iugulū nudent, in quo excellentiores oratorum eloquentiæ aciem stringant. Sic enim & ipse defendi potero, qui locos difficiles & mēdosos annotarim, & ceu digito indicauerim. Prodeat nūc eruditior aliquis, qui maiore eos ocio explicet, qui distringat, qui expoliat. Verùm omnino ab his qui ista facere possunt, parū mihi metuendū est: sunt enim in literis fuci quidam, qui, cùm ipsi uel Cirnæo melle amariora congerant, doctos tamē naso suspendere non erubescunt: solumq; inde eruditos sese arbitrantur, quòd sibi tum maximè placeant, cùm de peritioribus iudicant. His ego non aliud respondeo, quàm sicuti Solon existimauit, eos demum bene imperare, qui ipsi seruissent: ita eos demum de eruditis rectè pronunciare, qui ipsi uel æquè bene, uel melius componant. Quandoquidem meo iudicio is in literarū palæstra solùm aliquod nomen mereatur, qui πρὸς τὸν σύνταξιν ualeat. sic antiquos, sic etiam recentiorum aliquos laudamus. qui nihil aliud quàm criticus est, is ut phreneticus meritò insputatur. Horum igitur cùm uti Megarensiū, ὁ λόγος, οὐδ' ἀριθμὸς sit, secundum hunc librum diis auspicib. exordiendum duxi, quem uel sola nouitate plausibilē forè meritò suspicor, studiososq; hoc nomine ad eius lectionem prouoco: ex quibus fortasse aliqui in hisce Græcis uerbis maiorem sermonis puritatē requirent: qui uelim sciant, in facto ita accidisse, ut eo modo conceptæ clausulæ proponerētur: nec idcirco Iurisconsultos arguendos, qui non de castitate elocutionis, sed de iure responsitarent. Cæterùm & si quisquam nobis etiam alia obiecerit, is sibi hoc proponat, eum qui edere quicquam in publicum uelit, periculi magnitudinem non prospicere, at studiosorum humanitati diffidere qui nolit,

Celebratissimū quoddā Scæuolæ responsum non rectè à glossematicis translatum, declaratumq;. CAP. I.

INstituto filio hærede, ex eo nepotib. emācipatis, ita testator cauit: Βούλομαι δὲ τὴν ἐμὴν οἰκίαν μὴ πωλεῖσθαι ὑπὸ τῶν κληρονόμων, μὴ δανείζεσθαι πρὸς αὐτῶν, ἀλλὰ μένειν αὐτῶν ἀκέραιον αὐτοῖς καὶ υἱοῖς καὶ ἐκγόνοις εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον. ἐὰν δέ τις βούληται αὐτῶν πωλῆσαι τὸ μέρος αὐτοῦ ἢ δανείζεσθαι, καὶ αὐτοῦ ἐξουσίαν ἐχέτω πωλῆσαι τῷ συγκληρονόμῳ αὐτοῦ καὶ δανείζεσθαι πρὸς αὐτοῦ. ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσῃ, ἔσται τὸ χρέμα πεζομνῶν ἄχρηστον καὶ ἄκυρον. Quæritur cum filius defuncti mutuam pecuniam acceperit &c. legendum hoc modo est Scæuolæ responsum, non uti ex uulgata lectione passim circūfertur. nam & illud mirū, Accursiū præter morem suū, non admonuisse lectorē, Græca testatoris uerba in archetypis esse. Eorum trāslatio hoc modo faciūda erat his, qui Latina barbaris antistare arbitrātur. Hæres meus domū meam ne uendito, néue creditoribus obligato, sed ipsa permaneat simpliciter in filijs, inq; nepotibus per omne æuum. si quis autem ipsorū uel uendere, uel creditoribus obligare partem suam uoluerit, id ei ut faciat, potestas esto, dum cohęredi uēdat obligétue. si quis hanc iussionem aduersus fecerit, quod ob pecuniā obligat, inutile & infirmum esto. Ex ueteri quippe trāslatione non constat, an uoluerit testator alijs, q̄; fœneratoribus posse obligari domū, cùm uerba illa simpliciter possint restringi ratione aliarum obligationū: & tamen Græcè dicitur μηδὲ δανείζεσθαι, quod non solum ad creditores fœneratitios, sed ad quoscūq; qui pecuniā credunt, referri potest. His adde, quòd uerbum illud, neq; fœnerari super eas, in uulgata trāslatione Latinè nō ponitur, cùm fœnerari in passiua significatione ueterū nemo dixerit. Dicet aliquis, quid istud ad Iuris ciuilis professionem attinet? cui ipse; non aliter, quàm totus titulus de uerborum significatione.

Græca lex, titulo locati, restituta: cùm tamen ex interpretibus eam deesse hactenus nemo animaduerterit. CAP. II.

LIbet referre Græcā legem, quæ in omnibus codicibus impressis ita desideratur, ut neq; ullam interpretationē Latinā habeamus. ea in Pandectis Florentinis est in titulo locati, subsequiturq; legem, cui initiū est, si cui locauero. Modestinus lib. VI. excusationum: οἱ ἐπίτροποι γενόμενοι ἢ λαρᾶτωρες πρὶν ἐκτίσαι τὸ τῆς μισθώσεως, μισθωτὰς διαίρεσιν γενέσθαι διαλύοντες, καὶ αὐτὸς ἀκρηφαμὶ ὁ τόπος πωσίλθη τῇ μισθώσει τῶν τοῦ διαίσερος χωρεῖν, ὡς τὴν ἀπτιλίας κελεύει, τόπον ἐκίλυσεν ὁ αὐτοκράτωρ Σεβηρος, καὶ πάντα καὶ ἐγχειρίζοντες ἐπιτροπείας ἢ λαρατωρίας, ἐὰν διακωλυμένοι μισθωτὰς ἢ πρὶν τὸ τεμεῖν. Qui tutores facti sunt aut curatores, priusquàm satisfecerint, conducere aliquid à Cæsare prohibentur: quòd si quis dissimulans progrediatur, & agros Cæsaris cōducat, uti contrà faciens punitur, ut Imperator Seuerus cōstituit: secundum

Facit l. 5. C. mutat. uel cura.

cundũ hæc & qui tutorũ uel curatorũ officiũ iniungunt, ab fisco conducere prohibentur.

Nõ antiphona, sed antichresis, in duob. Digest. responsis legendum: in eaq; interpretatione maiores nostros omnes hallucinatos esse. CAP. III.

SI pecuniã, inquit Marcellus, debitor soluerit, potest pigneratitia actione uti ad recuperãdum antiphonã: nam cum pignus sit, hoc uerbo poterit uti. Accurs. hic, cùm corruptum in codicem incidisset, meras nugas effutiuit in declaratione huius legis. quẽ & secutus Bartolus, existimauit hic probari, pignus, quod sub alterius nomine datum esset, repeti per pigneratitiam actionem. Sed nescio an maiora fuerint Pauli Castrensis somnia, qui nescio quid hic de prætorio pignore intelligit: quod tantum ad rem facit, quantũ crepidę, ut dici solet, clauus trabalis. Itaq; legendum est non antiphonam, quæ ad hanc legẽ nullius sensus est, sed antichresin. ἀντίχρησις, ut ex etymo uocabuli coniicere licet, pignus est quod ita datur, ut eius usum & fructum pro usuris sibi creditor cõputet: puta, si tibi tradã fundũ ea cõditione, ut eum pignori habeas, donec tibi centũ soluerim: & ut interim fructus colligas pro usuris, quas alioqui tibi præstare debuissem. uerbi gratia: Sex. uidebatur, quoniam id non omnino consuetã pignoris formã seruaret, non competere pigneratitiam actionem: quod Marcellus negat. Et hoc quoq; sensu hæc uox accipienda est in tit. de pignorib. ubi idẽ Iurisconf. Etsi, inquit, ἀντίχρησις facta sit, & in fundum, aut in ædes alias inducatur, eousq; retinet possessionem pignoris loco, donec ei pecunia soluatur &c. ubi etiã de pignore prætorio Accurs. & cæteri intelligũt: qua expositione nil frigidius est. Eius autẽ sensus hic est: Si promitto tibi fundum Seianum in pignus dare, cuius fructus in usurarum compensationem tu capias, deinde nõ illum, sed aliũ tradiderim, an retineas possessionẽ &c.

Restituta Græca uox Iurisconsulto, cum antea mutilus esset sensus. CAP. IIII.

IN lege, quã Tuberonis. de peculio, unius Græcæ uoculæ defectus totum sensum tenebris inuoluit, & maculat. nam cum Iurisconf. dixisset, ut seruus peculiũ habeat, scientiam domini necessariã esse subiungit: scire autem non utiq; singulas res debet ex necessitate, sed παχυμερέστερον. & in hanc sentẽtiam Pomponius inclinat. Significat uox illa, pinguius. id alia declaratione non uidetur indigere, cum & ea in hunc sensum Aulus Gellius utatur lib. XIIII. cap. I.

Eudæmonis deprecatio nõ satis fideliter uersa: quapropter hic de eius expositione disputatum. CAP. V.

REferenda nunc à nobis est Græca lex, quæ in uulgatis codicibus ita translata, ut sensum qualemqualem exprimat, quibusdam interpretibus ineptitudinis, aut erroris ansam præstitit. ea est in titulo Digestorum ad legem Rhodiã, de iactu, in hæc uerba: Αξίωσις Εὐδαίμονος Νικομηδεὺς πρὸς Αντώνινον Βασιλέα. Κύριε Βασιλεῦ Αντώνινε, ναυάγιον ποιησάντες ἐν τῇ Ιταλίᾳ, διηρπάγημεν ὑπὸ τῶν δημοσίων τῶν τὰς Κυκλάδας νήσους οἰκούντων. Αντώνινος μὲν εἶπεν Εὐδαίμονι, ἐγὼ μὴν κόσμου εἰμὶ κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης, τῷ νόμῳ τῶν Ροδίων χρινέσθω τῷ ναυτικῷ, ἐν οἷς μήτε ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται. ὅτερ δὲ αὐτὸς ὁ θειότατος Αὔγουστος ἔκρινεν. Eudæmonis Nicomediensis ad Antoninũ Imperatorem supplicatio. Domine Imperator Antonine, naufragium faciẽtes in Italia, direpti sumus à publicanis, Cycladas insulas habitantibus. Antoninus dixit Eudæmoni: Ego quidem mundi dominus, lex autem maris, qua lege Rhodiorum nautica iudicetur in his, in quibus nulli nostrarum aduersatur. Idem enim & diuus Augustus existimauit. Libuit hanc legem referre, ut duos interpretum nostrorum errores confutarem. & in primis dum Accursius & Bartolus, cæteriq; aiunt ita accipiendam, ut ualeat cõsuetudo, cui lex non aduersatur: cùm nihil hic de cõsuetudine dicatur: imò τῷ νόμῳ, inquit, τῶν Ροδίων χρινέσθω, id est, lege Rhodia iudicetur. νόμος enim apud Græcos, si propriè loquamur, legem scriptã magis significat: sicut θεσμὸς legem non scriptam, & quandam potius cõsuetudinem refert. Nam & Iurisconsultus ubiq; hanc Rhodiam legem appellat: ut nõ uideam, cur consuetudinem hic intelligamus. Sed & dum dicitur, ego quidem mundi dominus, lex autem maris: quidam Gallici Doctores existimabant propter aduersatiuam, maris imperium ad Imperatores non pertinuisse: quod sanè perridiculum est: tametsi Baldus & Iason hac ratione existimauerint Venetos Romano imperio subditos non esse. Sensus autem huius legis is est: Nam cum Imperator sit mundi dominus, certè non terra tantum, sed & mare ipsius legibus parêre debuerat, & ipse in eis leges statuere: cùm tamen in mari, non lege propria iudicet, sed Rhodia, quę ab eo approbata est. Intellige ergo, dum dicitur, ego mundi dominus: quia orbem terrarum ex lege mea rego. lex autem, intellige Rhodia, maris: quoniam ex ea ius in mari reddit. Huic accedit, quòd particula hæc δὲ, id est, autem, non ita aduersatur, ut præcedentia semper excludat.

Ioan. Igneus in tract. Bald. in rub. de rerum diui. Iason in l. ex hoc iure.

Ex Solonis legibus uerba quædam à Caio adducta suo loco restituenda esse, eorumq; interpretatio adiecta. CAP. VI.

LEgem, quæ in titulo finium regundorum ultima est, fuisse maxima ex parte à Iurisconsulto Caio Græcè scriptam, nemo ignorat. eam in Digestis ex Bulgari translatione Latinam habemus, licet non satpolitam: eiusmodi tamen ut sensum satis conuenienter exprimat, præterquàm in fine, dum dicitur, alia autem ligna quinq; pedes: nam

ſcribendum erat, alias autem arbores duos pedes. Id ex Græca ipſa Solonis lege cõſtat, cuius Plutarchus quoq; meminit, ea in hunc modum in Pandectis extat: ἐὰν τις αἱμασιὰν παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύξῃ ἢν ὅρον μὴ διαβαίνειν, ἐὰν τέγιον πόδια ἀφαιρήσειν, ἐὰν δὲ οἰκημα δύο πόδας, ἐὰν δὲ πίφαν ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον τὸ βαθὺ ἦ, τοσοῦτον ἀφαιρήσειν. ἐὰν δὲ φρέαρ, ὀργυιάν, ἐλίαν δὲ ἢ συκῆν ἑνὶα πόδιας ἀφ' τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν, τὰ δὲ ἄλλα δένδρεα δύο πόδας. Cur autẽ hic error inualuerit, non aliud in cauſa fuiſſe exiſtimauerim, ſi quòd in Iuſtin. Codice, Valentis Imp. legẽ eſſe animaduerterant, quæ, neſcio quid, de quinq; pedum præſcriptione loquitur: ſed ea alium ſenſum habet, ut ex Iunij Nipſi commentarijs alibi declaraturus ſum. nam & mutatos quandoq; in ſepulchris fines apud Ciceronem II. de legibus traditur. Sanè & quod uulgò translatũ eſt paſſum, malim ulnam: ὀργυὰ enim id quoq; menſuræ ſignificat.

Ex mala interpretatione l. Lucius. de ſeruit. ruſt. præd. quædam Bartoli, cæterorumq; diſtinctiones adductæ, de albo tolluntur. CAP. VII.

DE ſeruitutib. ruſticorũ prædiorum lex eſt Græcè ſcripta his uerbis: Λούκιος Τίτιος Γαΐῳ Σείῳ τῷ ἀδελφῷ πλεῖστα χαίρειν. ὕδατος ἐκ ῥεούσης εἰς τὴν Ἰσθμίαν τὴν κατεσκευασάτην ἐγὼ ἐδωκα τοῦ πατρός μου, δίδωμι καὶ χαρίζομαί σοι δακτυλον εἰς τὴν οἰκίαν σου τὴν ἐν τῷ ἰσθμῷ, ἢν ὅπου δ' αὐ βούλει. Lucius Titius Caio Seio fratri ſalutem dicit plurimam. Ex aqua fluente in fontem, quem inſtruxit in Iſthmo pater meus, do, & ob gratiam concedo tibi digitum, in domum tuam in Iſthmo, aut quocunq; uolueris. quæro an ex hac ſcriptura, uſus aquæ etiam ad hæredes C. Seij pertineat. & Paulus reſpondit, non pertinere. Huius rei rationem ego arbitror: quoniam non tanquam ius, ſed in modum ſimplicis facultatis conceſſum erat, ut aqua duceretur. Item uerbum χαρίζομαί σοι, id eſt, gratificor tibi, perſonam reſpicit: & ideo ad hæredes nil tranſmittitur. Vnde cõſtat in textu qui Latinus circũfertur, legẽdum non eſſe, ius aquæ fluẽtis, ut paſſim habetur, nam cùm Bartolus diſtinxiſſet ea ratione, ut cùm uerba conceſſionis referuntur ad factũ, conceſſio ſit perſonalis: cùm uerò ad ius, tunc ad hæredes trãſeat: & huic opinioni cùm obſtaret id reſponſum, quo dicitur, concedo tibi ius aquæ, & cætera: eò confugit, ut rurſus ſubſecaret, an conceſſio terminata eſſet, uel ne. quæ quidem ſunt meræ ſcholaſticorum cruces: tantum refert, incidiſſe uel in depraua-tos, uel malè translatos codices. quapropter antiqua translatione abraſa, non dubito, quin æquiſſimus & doctiſſimus quiſque pro nobis ſit. Illud non prætereundum, Accurſium hîc tam ineptè, digitum aquæ, intellexiſſe, ut planè conſtet, mechanicarũ rerum nihil ſciuiſſe: quandoquidem etiamnum uulgò menſores & hydrometræ nõ aliter aquarum menſuras colligant, quàm per digitos, palmos, pedes: quarum rerum rationem in Iulij Celſi cõmentarijs, quos de arithmetica arte facit, legere memini. ſed quoniam togatus aliquis uulturius exclamabit, ἐδῆν πῶς δύνυσον, hic referre ſupersedeo.

L. iura. ff. de legib. cum non ſat rectè accipe-retur, alio modo declarandam. CAP. VIII.

IVra conſtitui oportet (inquit Iuriſconſultus Pomp.) ut dixit Theophraſtus, in his quæ ὡς τὸ πλεῖστον accidunt, non quæ ἐκ παραλόγου. Subſequitur deinde Celſus: Nam ad ea potius debet aptari ius, quæ frequẽter & facilè, quàm ad ea quæ perraro eueniũt: quoniam, ut ait Theophraſtus, οὐ γὰρ ἅπαξ ἢ δίς παραβαίνουσι οἱ νομοθέται. Has leges ita interpretãtur recentiores Iuriſcõſulti, ut caſus qui raro accidãt, non habendos in conſideratione exiſtimẽt: quod nequaquam ipſe probauerim. Quare ſciẽdum eſt, nomothetas non ſimpliciter autores legum ſignificare, ſed ipſos qui principaliter leges promulgant: qualis apud Græcos Solon, Draco, Minos, Lycurgus: apud nos Pompeius, qui tulit legem Pompeiam, Iulius legem Iuliam, Cornelius Sylla legem Corneliam, & ſimiles. Ipſi uerò Iuriſcõſulti Vlpianus, Paulus, Scæuola, non ſunt νομοθέται, ſed legum interpretes: hi plerunq; caſus referunt, qui rariſſimè eueniũt: quapropter de his in ſuprascriptis reſponſis minimè intelligendum eſt, ut uulgò fieri uidemus. Sed & rariſſimos caſus non conſiderari fatẽdum eſt, raros tamen cõſiderari: uerbi gratia, Fœmina uel ſeptenos parere poteſt, iſtud eſt rariſſimũ: poteſt & tergeminos, iſtud rarum: unum uerò uel duos, frequens. quod igitur ſtatuendum? certè medium illud, tres poſſe naſci. quamobrem Paulus, Quia, inquit, fieri poterat ut tergemini naſcerẽtur, quartam partem ſuperſtiti filio aſſignauerunt, οὐ γὰρ ἅπαξ ἢ δίς, ut ait Theophraſtus, παραβαίνουσι οἱ νομοθέται. ideoq; & ſi unum paritura ſit &c. hoc enim modo legenda ſunt Iuriſcõſulti uerba, quæ in uulgatis codicibus tam peruerſe circunferũtur, ut nullum ſenſum accipiant: cui rei inſignem errorẽ addidit Accurſius, qui tergeminos interpretatus eſt ſex.

Lanticqui ff. de partu.

L. aduerſus. de arbit. quorũdam temeritate corruptam circunferri. CAP. IX.

ADuerſus ſententiam arbitri fit, ſi petatur ab eo à quo arbiter peti uetuit: qd ergo ſi à fideiuſſore eius petatur, an pœna committatur: & putat Iulianus committi, & ita Sabinus ſcribit: nam οὐ δυνάμει à reo petitur. ita legenda ſunt Iuriſconſulti uerba. ſignificant autẽ, cùm à fideiuſſore petitur, per quãdam, ut ita dixerim, poſſibilitatem à reo peti, cùm ſi fideiuſſor ſoluat, actionẽ habeat contra reum. Verba autẽ Græca non ſolùm in Tuſcorũ celebri archetypo, ſed & in alijs antiquis codicib. ita ſe habent, ut nemini dubium eſſe debeat, quin quiſquis ille fuit, qui uulgatam translationem induxit, longè aberrauerit, impoſturamq; cæteris fecerit. is ita

In l. aduerſus. ff. de arbit.

ita transtulit: Nam etenim qui à fideiussore petit, à reo petit. Quid, quæso, cõmune hæc uerba habent cũ Græco τὶ δωσόμεν? Dixerit aliquis, cur Iurisconsultus Latinè potius locutus nõ est? Sed & hoc plerisq; notum, dici istud nõ sat eleganter potuisse. nam & uetères δωσόμεν dicebant: quoniam, possibile, nõ admodum recepta uox erat.

Sibijpsi restitutus Vlpianus, cùm scriptorum incuria nullo sensu eius uerba acciperentur. CAP. X.

VLpianus de interrogatorijs actionib. seu, ut antiqui codices habent, de interrogationib. in iure faciendis, ita ferè in ea stigatis uoluminib. ait: Quod autem ait prætor, omnino non respõdisse, posteriores sic acceperũt, ut omnino nõ respõdisse uideat, qui ad interrogatũ non respondit, id est, πῶς ἔπος: cuius uocis interpretatio est, ac si dixeris, ad uerbũ. πῶς enim significat ad, ἔπος uerbum. ut hîc risum tenere nequiuerim, cũ uidissem Accursiũ Græcas uoces tãquam Latinæ essent, exponentem, pro se pos: cui deinde quoniam ultima syllaba nihil significabat, facilè fuit addere, ut diceretur, poscit. Sed quid ego hîc Accursium? quasi uel hic unus eius error, aliosq; nihilo leuiores fecerit, uel iustam causam nõ habeat, qui eorum uitiorũ reus fiat, quæ temporis magis erant quàm hominis. Sanè ἔπος Græco sermone uariè accipitur, sed præsertim pro carmine heroico, cuius inuentionem Pythio Apollini tribuunt: responsa enim dabat carmine, id per excellentiam Epos dictum fuit, quòd ἐπόντια τὰ πρόσγματα τοῖς χρησμοῖς, id est, uti responsum erat, res subsequerentur, ut Eustathius sub ipsum Iliadis Homericę principiũ tradit. Inde natum adagiũ ego crediderim, ut cùm res iuxta præscriptum consequerentur, πῶς ἔπος euenisse dicerentur. quæ uerò minimè proposito quadrarent, ea οὐδὲν πῶς ἔπος facere testaremur. quo sensu & Luciani in Philopseude uerba accipiẽda sunt, οὐδὲν πῶς ἔπος τοῦτα φασίν, nihil hæc ad uersum, ut dici solet: nec enim de his interrogabam, οὐδὲ πρὸς τούτων ἐρόμην. Non me latet ERASMVM ROT. modis omnibus incomparabilem uirum, adagij rationem aliunde deducere, nimirum ut à scena translatum censeatur, ubi histrio saltatu gestuq; carminis genus repræsentat: sed uerisimilius uidetur, quod nos prodidimus.

Vnam uoculam malè in l.iij. de condict. trit. translatam, totum sensum peruertere. CAP. XI.

DE condictione triticaria, in Digestis titulus est, in quo tractatu Vlpiani Iurisconsulti hæc uerba in emendatis codicibus referuntur[a]. In hac actione si quæratur res, quæ petita est, cuius temporis æstimationẽ recipiat, uerius est, quod Seruius ait, cõdem nationis tempus spectandum: si uerò desierit esse in rebus humanis, mortis tempus: sed etiam γὴ πλάτει, secundũ Celsum, erit spectandum: non enim debet leuissimum uitæ tempus æstimari &c. Significat autem dictio illa γὴ πλάτει, quasi latius dicas, & inobseruatis iuris angustijs, ne ita tempus mortis spectetur, ut ad leuissimam æstimationem rem redigamus: sed potius, quod bonũ æquumq; est, æstimemus. Inducenda igitur circunscribendáue est uox illa, antea, quæ loco Græcæ dictionis supposita fuit, ut uariæ illæ & incõstantes Accursij expositiones explodantur: qui dum illud aduerbium tripliciter interpretatur, ostendit planè se textum non intelligere. Sanè uox ista, γὴ πλάτει, nõ hîc solùm, sed in tribus alijs Digestorũ locis reponenda est: & in primis in Labeonis responso[b] de probationibus, cùm quæritur memoria facti, non hoc quæritur, num aliquis meminerit, quo die aut quo Consule factum sit, sed num id aliquo modo probari possit, quando id opus factum sit: & hoc Græci γὴ πλάτει dicunt. Iulianus quoq;[c] de solutionib. Ratum, inquit, habere dominus debet mox, cum primum certior factus est. Sed hoc, γὴ πλάτει, & cum quodam spacio temporis accipi debet: in quem sensum & Vlpianus[d], in titulo rem ratam haberi: Græcè, inquit, hoc ita erit accipiendum, γὴ πλάτει, & cum quodam spacio temporis.

Dictionem πυγατικῶς duobus Iurisconsulti locis reponendam, nec sine ea sensum satis quadrare. CAP. XII.

HAec uerba edicti[a], quo prætor legitimos ad bonorum possessionem uocat, quem ei esse hæredem oporteret, si intestatus mortuus esset, πυγατικῶς non ad mortis testatoris referuntur tempus, ita in emendatis codicibus (intelligo autem Florẽtinorum Pandectas) legitur: quamuis uulgò Græca uox non desideretur, quia nec impressorum uitio spacium quidem relictum est, in quod possit referri: cum tamẽ necessaria sit, si eas, quas Accurs. facit[b], subauditiones uelimus euitare. Id autem denotat πυγατικῶς, quod est, cum extensione: unde apud Græcos præteriti imperfecti nomen. Et nõ hic solùm locus, sed & lex III. ex quibus causis in possessionem eatur, ubi ex fideliori lectione ita reponendum est: Hæc uerba, neq; defenderetur, πυγατικῶς scripta sunt, ut neq; sufficiat unquam defendisse, si non duret defensio: neq; obsit si nunc offeratur. Hac in emendatione diutius immorandũ nõ arbitror: quandoquidem uix opinor fore, qui his antilogia connectat, ut Plautino uerbo utar.

Vlpiani emaculata uerba, tit. de iniurijs. CAP. XIII.

IN lege, iniuriarum. de iniurijs, uox Græca deest, quæ totum sensum obnubilat, ut uix quicquam sani ex eo eliciatur. est autem ibi ita legẽdum: Si quis me prohibeat in mari piscari, uel uerriculũ, quod Græci dicunt ἀγκιστρεύειν, ducere, an iniuriarum iudicio pos-

a l.j.ff.unde le.

b l.penul.

c l.ratum.

d l.quo enim.ff. rem ratã hab.

b l.iij.ff.ex qui. cau.in pos.ea.

ſum cõuenire: Significat autem ἀγκύλον rete. Nec huic abſimilis eſt minimus quidem uocularum defectus in l. ſi quis uxori. de furtis. niſi clarus idcirco ſenſus deprendi non poſſet. Si quis, inquit Vlpianus Iuriſconſultus, aſinum meum in equas ſuas, τῆ γονῆς duntaxat χαθειρ captum admiſiſſet, furti non tenetur, niſi furãdi quoq; animum habuerit. hoc autem uerba illa referũt, quaſi Latinè, generationis gratia, diximſes.

L. ult. de colleg. illicit. & in Latina uoce, & in Græco ſenſu corruptam circunferri. CAP. XIIII.

CAius quoq; Iuriſconſ. in tit. de colleg. illicit. inter cęteros adducitur, qui in hæc uerba reſponſum id conſcripſerit: quod referre operæpreciũm non arbitrarer, niſi tam Latinis uerbis, q̃ in Græco ſenſu deprauatũ eſſet. Sodales ſunt, qui eiuſdẽ collegij ſunt, quos Græci ἑταίρους uocãt: his autem poteſtatem facit lex pactionẽ, quam uelint, ſibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpãt. Sed hæc lex uidetur ex lege Solonis trãslata eſſe: nam ibi citata eſt eadem. ἐὰν δὲ δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερῶς ὀργίων, ἢ ναῦται, ἢ συσσίτοι, ἢ ὁμοτάφοι, ἢ θιασῶται, ἢ ὧν λέκων ἱνίμβλοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ἢ τι ἄν τοῦτον διαθῶνται πῶς ἀλλήλους λύειν ἔξεστιν, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. Si plebs, uel uicini, uel ſacrificuli, uel nautæ, uel conuiuæ, uel communia ſepulchra habẽtes, uel in thiaſis ſocij, uel ad prędam ſimul profecti, uel in negocia tionem, uel id genus ſimile, alter cum altero conuenerit, firmũ eſſe, dum publicis ſanctionibus non cõtradicat. Sanè συνθιασῶτας Athenęus eoſdem cum ἐρανιστὰς eſſe tradit: hi ſunt collegæ, qui thiaſon, hoc eſt, tributum, de publico exigũt, ut inde donatiua, ſeu congiaria in plebem, uel in collegia diſtribuãt: quãuis alia quoq; uulgaris ſit thiaſi ſignificatio. Demoſthenes & Xenophon thiaſotas appellãt multitudinẽ, rei diuinę cauſa coẽuntem: quales noſtro tempore ſunt, quos uocamus uulgò ſcholares & diſciplinatos. Sed & huius legis mẽtionem facit Plutarchus in Solonis uita, & Corn. Tacitus Auguſtæ hiſtoriæ libro XIIII. Ex his autem manifeſtus eſt Accurſij error, qui Latinũ codicem corruptè legens, meris ambagib. inuoluit illa uerba, nam ibi citata eſt eadem: quaſi uel illicita, uel licita legendum foret: cũ noſtra ſentẽtia dubio procul probabilior ſit. dicitur autẽ citata, id eſt, nominata eadem. indicant autem illa uerba, μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα.

Duæ leges reſtitutæ cum Græcis uerbis, ſuperq; ea re diſputatum. CAP. XV.

DVæ ſunt in tit. de ædilitio edicto leges, quæ quoniam impreſſis uoluminibus abſq; Græcarũ uocum deſcriptione uulgatę ſunt, nõ ſatis perſpicuè poſſunt intelligi. eas ex Piſano codice placuit his noſtris quiſquilijs adnectere. Et quantum intereſt inter uitia, quæ Græci κακοήθειαν, & quæ πάθη aut νόσους appellant, tantum inter alia uitia, & eum morbũ ex quo quis minus aptus uſui ſit, differt. Alia lex, hæc eſt Pauli Iuriſcõſulti: Mutum morboſum eſſe, Sabinus ait: morboſum enim eſſe, ſi ſine uoce apparet. ſed qui grauiter loquitur, morboſus nõ eſt, neq; qui ἀσάφως. planè qui ἄσημος, hic utiq; morboſus eſt. ſignificat autem ἀσάφως obtuſe loquentẽ: ſicut ἄσημος idem eſt ac ſi ſine ulla ſignificatione ſermonis diceres: qui quidem ſonum emittunt ſine ullo intellectu: & idem ferè quos Iuriſconſultus de ſupell. leg. loqui ait τῇ ἀναρθρῳ φωνῇ, id eſt, uoce inarticulata.

Demoſthenis uerba Claudio Saturnino reſtituta, & hactenus non intellecta, lex nunc optimè declarata. CAP. XVI.

CLaudius Saturninus in tit. Digeſtorũ de pœnis: Qualitate, inquit, delicta cognoſcuntur, cùm factum uel atrocius uel leuius eſt: ut furta manifeſta à non manifeſtis diſcerni ſolent, rixæ à graſſaturis, expilationes à furtis, à uiolentia petulantia. Qua de re maximus apud Græcos orator Demoſthenes ſic ait: ὁ γὰρ πληγὴν τῇ ὀργῇ, ἀλλὰ μὴ ἀδικίᾳ, οὐδὲ τὸ τυπτόμενον τοῖς ἐλευθέροις δεῖν ἡγοῦμαι, διὰ τῆς ὀργῆς δίκαιον, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. πολλὰ γὰρ ἂν πτύσειεν ὁ τυπτῶν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὧν ὁ παθὼν γνοίη οὐδ' ἂν ἅπαξ εἰπεῖν δυνάμενος ἕτερον, τῷ χρήματι, τῷ βλέμματι, τῇ φωνῇ, ὅταν ὡς ὑβρίζων, ὅταν ὡς ἐχθρὸς ὑπέρχῃ, ὅταν κοινὸν ὑβρίσῃ, ὅταν ὡς ἰδιώτης. ἰδοῦ τὰ λοιπὰ, ταῦτα δέδοικεν ἀνθρώπος αὐτῷ ἀνθεῖν τὴν πεντακισχιλίαν. οὐδεὶς ἂν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταῦτ' ἀπαγγέλλων δυνήσεται, τὸ δεινὸν, τῇ ἀσαφείᾳ τοῦ βίου ἀκόσαν, ὅτῳ ὡς ὧν τὴν ἀληθείας τὴν πρόσταμον τῷ πόνῳ νικῶν ὁρῶσι γνήσιον ἡ ὕβρεις φαίνει. Non enim plaga iram præ ſe fert, ſed cõtemptus: neq; graue eſt liberis uerberari, tametſi graue, ſed ſi per cõtumeliam. multa enim is, qui uerberat, ô uiri Athenienſes, facit: quorum quædã is qui patiẽ, neq; alteri denunciare poterit, habitu, aſpectu, uoce. percutit quis uti conuiciator, percutit uti inimicus exiſtens, percutit pugnis, percutit in maxillam: hæc mouent, hæc extra ſeipſos cõſtituunt homines, iniuriam pati non aſſuetos. nemo enim, uiri Athenienſes, denuncians hoc quod aggrauat, audientibus repræſentare poteſt, ita uti rei ueritas ſe habet: cùm tamen ipſi perpeſſo & uidentibus manifeſta iniuria apparuerit. Ita totus hic locus emendandus eſt, & uulgares ineptiæ explodendæ.

Quædam uerba nec Latinè, nec fideliter tit. de pign. translata: quapropter à nobis declarata uti debuit. CAP. XVII.

SCæuola in ultimo ferè reſpõſo, de pignoribus, huiuſmodi refert epiſtolam: δανείσας μοι τῇ σοῦ δικαιοσύνῃ πεντακόσια, τῇ καλῷ σι, μὴ βεβαίωσιν ἀλλ' ὑποθήκην παρ' ἐμὲ λαβεῖν, οἰόμενος γὰρ ἀκριβῶς ὅτι ἡ ταβέρνα, καὶ οἱ δοῦλοι μου ἐστὶ κατέχοντ' ἔν σοι, ὡς δυσχέρειαν ἀνθρώπῳ πεδεύσας. Cùm mutuò acceperim à te denarios quingẽtos, id rogo, ne aliam à me cautionem petas, ſed hypothecam accipias: euidenter enim noſti & tabernam, & ſeruos meos, ad neminem alium q̃ ad te

In l. etiam tabernam. ff. de pig.

ad te pertinere, qui mihi tanquā honesto uiro fidem adhibēdam duxisti. Libuit & hanc referre, quoniam in protritis exemplaribus non satis fideliter Græci huius epistolij sensus redditur: ut mittam barbaras uoces inculcatas, cùm nec certificationem, nec fœneratum, nec suppositionē eo sensu prisci illi Iurisconsulti agnoscant: ut indolendū sit, quas Græcas uoces illi ornatus causa suis scriptis inseruerāt, eò temporum culpa decidisse, ut turpissima carcinomata perpolitis alioqui responsis induxerint.

Legis quoq; ult. de decret. ab ord. facien. sensum non rectè in uulgatis reddi. CAP. XVIII.

l. de decr. ab. facien.

EIusdem Iurisconsulti responsum, in tit. de decr. ab ordine facien. in hæc uerba relatum est: Municipali lege ita cautum erat, ἐὰν δὲ ἐξῶ τὴν συνοδείαν ἀνάσκῃ, τόδε συνοδείαν ἐζημίωσε, καὶ πεντακοσιόνυτα δραχμὰς χιλίας. Quęsitum est, quam pœnam sustinere debeat, qui ignorās aduersus decretum fecit. respondi, huiusmodi pœnas aduersus sciētes paratas. Ita legendum est hoc responsum, & ex quibusdam antiquis codicib. & ex Etrusco uolumine: quātuis in impressis codicibus interpretatio quædam Græcarum dictionū addita sit, quæ longè nugacior est, & multò plura continet, cū Græcum illud comma significet: quòd uidelicet uariæ expositiones, & recentiorum annotatiunculæ, quæ super contexta Iurisconsulti uerba adiuncta fuerant, ex subsidijs in ipsam aciem transiere. Si quis ad uerbum transferre uoluerit, is ita interpretetē necesse est: Si quis extra collegium iudicio experiri uoluerit, prohibeat, & soluat drachmas mille. Quæ enim sequuntur, uulgò addita sunt, & in familiam alienam irrepsere: nec Scæuola eas uoces agnosceret. quātum autem id in Iure ciuili referat, qui legem uulgatam uiderit, scio, nihil dubitaturus est, etiam si illi adsit (quod aiunt) cornea fibra.

Clausulam codicillarē ex Pauli responso nō satis bene perceptam: idcirco noua expositio assignata. CAP. XIX.

x ea. §. fin.

PAulus Iurisconsultus in tractatu de testamentis: Ex his, inquit, uerbis, πάντων τῶν διαθήκων βούλομαι ἐν λυείσαν τὴν πίστιν οὐσίας, quæ in scriptura paterfamiliās addidit, uideri eū uelle uoluisse omni modo ualere ea, quæ reliquit, etiam si intestatus decessisset. Accursius ita Græcas uoces interpretatur, dubitās tamen, & per coniecturas: Legata quæ reliqui, & fideicōmissa dari uolo ab omni hærede meo, etiam ab intestato. quę interpretatio nihil habet cōmune cum ipsis literis: quare ad uerbū ne dubites ita traduci debuisse: Id testamentū uolo firmum esse per omnē potestatem. quibus uerbis clarum est etiam comprendi hæredis institutionem: quæ si iure directo sustineri nequibit, in fideicommissum flectetur. nam Accursij expositio solùm legata, & fideicōmissa, non autē institutiones cōprendit: quod etiam Baldus notauit: cùm tamen uel præcipuè in tractatu testamentorum respiciantur institutiones, alioquin ea lex in legatorum sectione referenda fuerat.

Declarata quoq; l. cum enim. de stip. seruo. ante nos non intellecta. CAP. XX.

l. cum enim. ff. de stip. seruo.

SI seruus communis Titij & Mæuij ita stipuletur, Titio aut Mæuio dare spondes, inutilis est stipulatio: idem si dixerit, Titio decem, aut Mæuio fundum dabis: non idem si Titio aut extraneo stipulatur. & rationem his uerbis prosequitur Vlpianus titulo de stipulatione seruorū: cùm enim stipulatur domino aut extraneo seruus, utrūq; constat, & in domini persona stipulatio, & in extranei solutio, at hic τὸ ἰσόζυγον corrumpit stipulationem & solutionem. significat illa uox Græca, æqualitatē: qua eadem forma per disiunctiuā nominati sunt domini, propter quam dubietatem uitiari stipulationem. at cùm domino & extraneo stipulaē, τὸ ἰσόζυγον, hoc est, æqualitas ista cessat: quoniam extraneo cùm stipulari nequiuerit, habetur solùm pro adiecto. Accursius hoc in loco quātum recedat ab orbita, ac toto erret cœlo, qui eum uiderit, non ambiget.

Quid sit quod uulgò dicitur, Romam esse communem patriam, quiq; item ciues Romani, plurimæ leges hactenus non intellectæ, declarantur. CAP. XXI.

l. Rom. ff. ad municip.

MOdestinus Iurisconsultus tit. ad municipales: Roma, inquit, cōmunis patria nostra est. Cuius uerba Accursius enarrans, id dictum idcirco existimat, quòd quilibet Romæ conueniri possit. Quam sententiam, qui in ius pontificium scholia edidere, ubique probant: nullusq; ferè est ex Iuris ciuilis Doctoribus, cui hæc interpretatio non applaudat. Cæterùm hæc mihi sententia tantum abest ut placeat, ut uerbis Iurisconsulti eam repugnare existimem. Quis enim admittat id consequens esse, propterea quòd aliquis conueniri in illa urbe possit, idcirco eam censeri patriam? an quòd Statiliensis, si à suis iudicibus ad senatum Mediolanensis Ducis prouocat, Mediolani litigare aduersarium cogit, ideo Mediolanensis est? Igitur ut non hanc solùm legem, sed & multa alia Iuris ciuilis responsa explicem, animaduertendum est, nequaquā uulgò cognitam esse historiam, unde hæc omnia declarantur: quam eò libentius referre destinaui, quòd plerique etiam eruditi humanioris literaturæ professores, hac in re hallucinati uidentur. Constat hoc in primis, cùm Romani uicinas sibi nationes armis domuissent, ueluti qui Latium incolunt, eos nō planè pro subditis habitos, sed in societatem admissos, ita ut in legione Romana ius militandi haberent, magistratusq; in ea plerunq; gererent: quales sunt decurionatus, tribunatus, præfectura castrorum, & similes: id uocabatur ius Latij ueteris: & hoc ea ratione, quoniam

Ias. in l. qui Romæ. ff. de uerb. oblig.

ſubſequente tẽpore Latinis ſocijs ius quoq; in urbe Romana adipiſcendi honores indultum fuit, ferebantq; unà cum Romanis tribubus ſuffragia, plerũq; & ipſi magiſtratus deligebantur: unde non iam ius Latij habere dicebantur, ſed ius ciuitatis. fuitq; primò Latinis hæc prærogatiua à Romanis tributa, quòd uidelicet uiciniores erant, & conterranei omnes (Roma enim, ut Plinius autor eſt, Latij pars eſt) quòd item eorũ fideli opera in prælijs utebãtur. Quapropter apud Liuium ferè ubiq; legimus Romanis legionib. additos ſocios Latini nominis. Propagatis deinde uiribus, cùm Italis quoq; dominarentur (intelligo autem Italiam ſecundum ueteres terminos) & illi peterent, ut ipſi quoq; ciuitate Romana donarentur, & factione optimatum Romani id denegarent, multæ ſeditiones exortæ ſunt: quarum præcipuum incitamentũ Fuluius Flaccus fuiſſe dicitur. hũc Appianus Sophiſtes tradit, cum cõſulatum gereret, primum retuliſſe de admittendis in ciuitatem Italis, decq; iure honorum illis concedendo: quod cùm impetrari nõ potuiſſet, irati Itali libellum Romanis, duce Tito Afranio, intulerint: quorum partes cùm Etruſci quoq; ſequi conſtituiſſent, dubitãtes Romani ne tantam belli molem ſuſtinere non poſſent, eos præoccupauerunt. Sic Etruſci priores in Vrbem adſciti, demum cùm aliquãdiu cum Italis belligeratũ eſſet, multaq; incommoda ultro citroq; illata, tandem pax ſecuta eſt, & Itali quoq; ciues Romani habiti ſunt: cuius rei etiam Velleius Paterculus hiſtoriæ libro primo meminit. Celebrat Ennij ſpondaicum carmen apud Cenſorinũ, quo traditur Campanos in ciuitatis Rom. iura etiam admiſſos. Cæterùm in ferendis ſuffragijs nouos hoſce ciues Rom. decipiebãt: quoniam quinq; & triginta Romanorũ tribus priores rogabantur: quæ cùm Italicas numero ſuperarent, facilè quos libitum fuerat, promouebant: quod à principio clàm fuit. Verùm cognita fraude, nouæ ſeditiõi anſa præſtita eſt, donec bona fide Romani cũ ſocijs egerunt. Poſt aliquod deinde tempus, cum Tranſpadani populi idem ius peterẽt, annitẽte Pompeio Strabone, qui Cnei pater fuit, lex lata eſt, qua & ipſi iura Latinitatis recẽtiora conſecuti ſunt, hoc eſt, ius petẽdi magiſtratus, & eadem quæ Itali antè habuerant: cuius rei autor eſt Aſconius Pedianus. Verũ id tum etiã omnibus Inſubribus cõceſſum non fuiſſe arbitror, cùm Tranquillus autor ſit, Lambri accolas de petenda ciuitate, L. Sylla, & P. Antonio conſulibus, agitaſſe: & Plutarchus tradat Nouocomenſes Iulij Cæſaris rogatione ciuitatẽ adeptos. quod cum ægrè ferret Marcellus, eorum decurionẽ flagris publicè cædi iuſſit, cũ hac exprobratione, ut meminiſſet ciuẽ ſe Romanũ non eſſe, nec Cæſarẽ ius id indulgendi habuiſſe. Sed utcũq; ſit, & uniuerſis etiã Inſubribus id iuris tandem indultum eſſe, ex Corn. Tacito conſtat. Conqueritur Cicero apud Atticũ, quòd M. Antonius Siculis iura ciuitatis Rom. conceſſerat: tanq; id fieri debere, in cõmentarijs Cæſaris uidiſſet. Protenſa demum hæc cõceſſio eſt in Narbonenſem prouinciã. ſcribit Tranquillus ex ſemibarbaris Gallorũ quoſdam à Iulio Cæſ. ciuitate donatos, & in curiam admiſſos. nam & alibi traditur propoſitos publicè libellos, ne quis nouo ſenatori curiam monſtraret, quòd uidelicet tot externi in curiã pro ſenatoribus irruperãt. Cæterũ quamuis Galli ciuitatem Rom. adepti forent, ius tamen adipiſcendi honoris aliquãdiu illis detractũ fuit, donec A. Vitellio & L. Vipſana Coss. Claudius Imperator uniuerſæ Galliæ Comatæ illud quoq; indulſit, habita ſuper hoc ornatiſſima oratione, quam XI. lib. Corn. Tacitus refert. Fuit & id prolatũ ad aliquas Hiſpaniarũ urbes, donec in uniuerſum illæ quoq; ciuitatem adeptæ ſunt. Apud Strabonẽ refertur, uidiſſe eũ Nemauſi in Gallia, Gallos homines, qui ædilitatẽ quæſturamq; in urbe Rom. geſſerant, quòd uidelicet ciues Romani effecti forent. Legitur & apud Spartianũ, à diuo Seuero Neapolitanis & Paleſtinenſib. ius ciuitatis ſublatũ, quòd in armis cõtra eum fuerant. Paulus Iuriſconſ. in tit. de cenſib. Iuris, inquit, Italici ſunt τρωάς, βηρυτὸς, δυῤῥάχιον, hoc eſt, Troas, & Berytus, & Dyrrhachiũ. quamuis in codicib. Græcæ uoces ubiq;, præterq; in Pandectis Florentinorũ, deſint. Et Vlpianus eodẽ titulo: Iuris Italici eſt in Syria Phœnice ſplendidiſſima Tyriorum colonia, unde mihi origo eſt, nobilis regionibus, ſerie ſeculorum antiquiſſima: ſic enim legendum eſt. Referunt enim in illo titulo multę ciuitates, quæ ius habent Italicũ, hoc eſt, quorũ incolę adipiſci poſſunt in urbe Roma magiſtratus: & ſunt immunes, ſicut ipſi Romani Itali ue, qui nec uectigalibus multis, nec tributis, capitationibusq; atterebãtur, quapropter Drepanus Paccatus (niſi fallor) in quodã panegyrico in Maximum tyrãnum inuehitur, qui in Gallias hanc capitationẽ perduxerat. Cùm igitur, ut ſuperius oſtẽdimus, id ius ciuitatis plurimis nationibus & gentibus conceſſum eſſet, tandem diuus Antoninus lege lata ſanxit, ut qui imperio Rom. ſubditi forẽt, ciues Romani eſſent. Paulus iuris autor in titulo de ſtatu hominũ: In orbe Romano qui ſunt, ciues Romani ex cõſtitutione diui Antonini effecti ſunt. ita enim in Pãdectis Etruſcis habetur: quãuis uulgò lectũ ſit, in urbe Romana. Nec quenquã moueat nouitas dictionis: quãdo quidem uox hæc frequẽs Spartiano, Lampridio, Marcellino, & id ætatis autoribus. nam nimis nouũ eſſet, ſi idcirco quòd quiſquã Romæ eſſet, ciuis Romanus haberẽt: quod exiſtimauit Accurſius, quoniã ita ſtatutũ fuerit in grãmaticis & profeſſoribus. Tranquillus in Cæſare: Omnes, inquit, medicinam Romæ profeſſos, & liberalium artium doctores, quo libentius & ipſi Vrbem incolerent, & cæteri appeterẽt, ciuitate donauit.

Liu. ff. de cenſ.

L. j. ff. de cenſ.

in L. j. in prin. C. de cad. tol.

uit. Idem autor est, multas ciuitates sua merita in rempub. allegantes, Latinitate uel ciuitate donatas. Intellige autem per Latinitatem, ius illud Latij ueteris. Plinius libro IIII. naturalis hist. cùm de Lusitania loquitur: In ea, inquit, coloniæ sunt quinq; municipium ciuiũ Romanorũ unum: Latij antiqui, tria. Et lib. III. de citeriore Hispania loquẽs: Continet, inquit, oppida ciuium Romanorum, XIII. Latinorum ueterum, XVIII. fœderatorum, unum: stipẽdiaria, CXLIX, & alibi sæpe. Sed & Iosippus libro aduersus Appionẽ II. Romanorũ, inquit, clementia non modicum cunctis appellationis suæ donum concessit, non solùm uiris singulis, sed etiam in uniuersum maximis gẽtibus. Hiberi denicq; antiqui, & Tyrrheni, Sabinicq;, Romani appellãtur. Idem approbat Strabo, qui omnes Italos hac ratione Romanos dictos scribit. Relatũ est apud A. Hirtiũ, hybernis in Gallia à Cęsare peractis, eum uenisse in Italiam, ut municipia & colonias appellaret: quibus M. Antonij quæstoris sui cõmendauerat sacerdotij petitionẽ. quod idcirco factum est, quia ius suffragiorum habebant, & unà cum pop. Rom. magistratus creabãt. Cæterùm id ius ferendi suffragij, ut erat ante occupatam remp. maximum, sic postea modicę utilitatis fuit: quoniam ut Heren. Mod. scribit, ad curam principis magistratuum creatio cœpit pertinere: quapropter & lex Iulia de ambitu in urbe cessauit. Verùm alias inde cõmoditates accipiebant, qualis immunitas, & quam Græci ἀτέλειαν uocãt. Item quòd iure Romanorum proprio, quam rem inferius declaraturi sumus, utebãtur. Item quia principes in magistratus nõ admittebãt, nisi ciues Rom. hoc est, subditos imperio Ro. Quapropter lib. XVII. scribit Ammianus Marcel. inuectum in Constantinũ patrem, filium, quòd Barbaros quosdam, & in orbe Romano nõ genitos promouisset ad consulatum. Illud tamen nõ diffiteor, nõ idcirco quòd alicui concessa ciuitas esset, habuisse eum protinus ius suffragiorũ: nam cùm Itali in ciuitatẽ Rom. recepti sunt, post aliquot annos ius quoque suffragiorum recepere: quod ex Liuij perio cha cõstat: sicut Galli Comati prius ciues effecti, déin annitente Claudio in curiæ etiam iura prorupere. Nam & illud cõcesserim, q̃ plurimis nationibus ius ciuitatis datum, honoris solùm causa, non quòd immunitatem aliquam haberent. Igitur constitutionẽ diui Antonini, cuius meminimus, ciuitatem omnibus tribuisse, ita intelligo, ut non tamen ciuium immunitatem concesserit. Solum Itali cum immune fuisse, etiam Iuriscõsulti posteriores tradiderũt: nõ æquè prouincias, quæ annua tributa pendebant. Nec tamen omnino inutilis fuit hæc constitutio: quãdoquidem omnib. tribuebat ius in legione Rom. militandi, & in ea honores adipiscẽdi, quod nõ ciui Romano uetitum erat. Hinc in palatinis Theodosij officijs legimus, in legione Rom. militasse Neruios, Dacos, Belgas, Batauos: cùm alioquin auxiliares tantum fuissent, nõ legionarij. Sed & qui ciues Romani essent, flagris subijci ex delicto non poterãt. hinc in Actis Apostol. προσελθὼν δ' ὁ χιλίαρχος, εἶπεν αὐτῷ, λέγε μοι, εἰ σὺ ῥωμαῖος εἶ; ὁ δὲ ἔφη, ναί. ἀπεκρίθη τε ὁ χιλίαρχος, ἐγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην. ὁ δὲ παῦλος ἔφη, ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι. εὐθέως οὖν ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ, οἱ μέλλοντες αὐτὸν ἀνετάζειν. καὶ ὁ χιλίαρχος δὲ ἐφοβήθη, ἐπιγνοὺς ὅτι ῥωμαῖός ἐστι, καὶ ὅτι ἦν αὐτὸν δεδεκώς. hoc est, accedẽs tribunus dixit illi: Dic mihi, num tu Romanus es? at ille dixit, etiam. respondit q̃ tribunus: ego multa summa ciuitatem hanc consecutus sum. & Paulus dixit: at ego etiã natus sum. protinus ergo discesserũt ab eo, qui eũ torturi erant. tribunus quoq; timuit, postq̃ resciuit quòd Romanus esset, & quòd uinxisset eũ. Erat & aliud ciuibus Romanis proprium, quòd uidelicet in potestate filios habebant: si modò ciuem Rom. uxorem habuissent: cum alijs enim matrimoniũ non erat, quod etiam sequenti capite ostensurus sum. Cæterũ, ut tandem capiti huic finem imponam, potuerũt & ex suprascripta Antonini constitutione, alia oriri cõmoda, quæ nos q̃ plurimis negocijs occupati, colligere ex autoribus nequaquã potuimus. sed nec indecorum Varro putauit, spicilegio perfecto spicã relinquere, sicut nec uindemiatori racemũ.

ad leg. Iul. ubiu.

J.C. de usu-transf.

Quemadmodũ intelligendũ sit, Francigenas in potestate filios non habere: item num subditi fuerint Romano imperio. CAP. XXII.

SCribit Iuris autor Caius, in potestate nostra filios esse, quos ex iustis nuptijs procreamus: quòd ius proprium ciuium Romanorũ est. Id quomodo intelligẽdum sit, non omnib. constat: tametsi satis repertu id apud autores facilè sit. Nam cũ id ius ad ciues Romanos tantũ pertineat, sequitur, ut qui iura ciuitatis non habuerit, minimè filios in potestate habeat, sed potius huiusmodi liberi uentrem sequantur. Hoc magni momẽti fuerat, priusq̃ diuus Antoninus statuisset, in orbe Romano qui essent, ciues fore Romanos. Quamuis enim Romanis armis domitæ essent nationes, parerentq; prouinciæ, non tamen in eis filij patriæ potestati suberant, nisi si qui parentes ius ciuitatis impetrassent. Hinc quandoq; legimus, ius Quiritium fœminis fuisse impartitum: quod non alia causa fiebat, quàm ut ex eorum connubio nati, in patrum potestate essent, haberẽturq; Romani ciues. ostendit id in Topica Ciceronis Boëthius. quin & ipse Cicero: Si mulier, inquit, quum fuisset nupta cum eo, cum quo cõnubium non esset, nuncium remisit: quoniam qui nati sunt, patrem non sequuntur, pro liberis manere nihil oportet. Vera igitur sensit Accursius, qui Francigenas non habere filios in potestate tradidit, quòd hi ciuitatis iura nunquam habuerint. Non me latet, quantum nugarum hoc in articulo re-

l. uend. de his qui fiert. sui. Instit. de pat. potest. §. fin.

centiores quidam infarserint: quas omitto, ne chartæ dispendiũ feram. Historiæ ueritas ita se habet, Gallos omnes Romanis principibus paruisse, & ius ciuitatis adeptos. quin Orosius, Eutropius, Eusebius, siue quisqs ille fuit, qui additamenta τοῖς χρονικοῖς scripsit, ostendunt Romam prius ab imperio Romano desciuisse, nimirum à Gotthis captam, ẽq; Gallias ipsas. Igitur Franci Scythica prius, mox Germanica natio, Maximiano Diocletianoq; Impp. Rheno traiecto, in Neruijs & Treueris consederũt, cùm id ab ipsis Impp. impetrassent, ut in quodam panegyrico (nisi fallor) Mamertinus refert. De quibus intellexisse Ausonium crediderim in Mosella:

Aruaq; Sauromatũ quondã metata colonis.

Hi & Salij dicti sunt, ut Ammianus Marc. lib. XVII. scribit. & eorũ lex, Salica: unde & Sidonius: Salius pede, falce Gelonus. Accidit deinde ut direpta à Gotthis urbe, legiões Romanæ, quæ Rheno impositę arcẽdis Barbaris erant, cum ipsis hostibus, qui maxima multitudine aucti, flumen transire conabantur, conuenerint, ut quas Romani tunc retinebant urbes, eas sibi haberent, reliqua Gallia ipsis accederet: quamobrẽ propulsatis populariter Gallis, Frãci eorũ sedes tenuere, ut scribit Procopius: & hinc Francia dicta. Horum rex Theudibertus, cùm in Italiã numeroso cum exercitu uenisset, & Iustiniani duces, Gotthosq; simul, pfligasset, minimè propositi tenax, retrocessit in Galliam: quod interpretatus est Iustinianus, tanquã metu suorum ducum fugisset: unde se Francicũ appellauit. quo titulo uti nimis superbo indignatus Theudibertus, decreuerat cũ exercitu in Thraciam penetrare, & Byzantio bella indicere: sed id uotũ fato propera mors eius frustrata est, ut Agathius scripsit. Igitũ Galli ipsi, item Franci, qui Treuirorũ Neruiorũq; loca tenuerunt, Imperio Rom. paruere. At alij qui tandem traiecto tota gente Rheno Franciæ nomina dedere Romanorũ hostes, suis solùm regibus ceruices summiserunt. Risi quandoq; Episcopũ negantem in Gallia dominatos Romanos, qui si uel Hilariũ suum legisset, huiusmodi deliramẽta effutire non fuisset ausus. Sed uerũ est, quod cùm Romæ essem, saxeo illi Pasquillo affixũ deprendi:

Tandem maxime Pontifex galerum
Pasquillo hoc tribuas tuo roganti.
Si sensu sine sum, rude atque marmor,
Complures quoq; episcopos creari
Ipso me mage saxeos uidemus.

Annotati duo errores in decretis Pontificum ab ipsis autoribus commissi, ex Græcæ linguæ imperitia. CAP. XXIII.

Libet duos summorũ uirorum errores, quorum scripta pro lege recepta sunt, confutare: atq; id citra uerborũ ambitũ, cùm ueritas ipsa huiusmodi non egeat adminiculis, nosq; quamplurimum à multiloquio abhorreamus. In ueterũ patrum decretis, relatum est Alexãdri Pontificis huius nominis secundi, quoddam responsum, quo dicitur duorum fratrũ uxores ianitrices appellari, quasi eandem ianuam tenentes, uel per eandem ianuam intrãtes. quam sentẽtiam, quisquis fuit, Isidorus omnino malus Latinitatis autor, in etymologijs illis suis uisus est sequi. sed dij boni, ẽq; euidenti errore: tantũ refert incidisse in corruptos à librarijs codices. Modestini uerba sunt in tit. de grad. affin. ita legenda: Viri frater leuir est, apud Græcos δαὴρ appellatur, ut est apud Homerũ relatũ: sic enim Helena ad Hectorẽ dicit, δαέρ ἐμοῖο λωβητοῦ. uiri soror glos dicitur, apud Græcos γαλῶς. duorum fratrũ uxores εἰνατέρες dicuntur apud Græcos, quod idẽ Homerus uno uersu significat, δαέρας, ἢ γαλόως, ἢ εἰνατέρας δυπτίπλους. Cùm igitẽ magis probi illi patres quàm docti, apud Modestinũ legissent, duorũ fratrum uxores inateres dici, Græcã dictionẽ, quæ in eorũ codice Latinis notis scripta fuerat, Latinam existimauerũt, & corruptè scriptam: unde nõ inateres, sed ianitrices legendum crediderunt: quorum error ex carmine illo Homeri deprenditur, ἰλιάδ. ω. quod inter legendum à nobis repertũ, Iurisconsulto restituimus. Nemo enim unquã audebit profiteri, se apud idoneos autores ianitrices eo significatu offendisse: nisi is planè excors sit, & omniũ indoctissimus. Sunt qui has συνώμοτας uocant. sanè duarum sororũ uiri aëlij, ἀνίλιοι nũcupantur. Alius est Isidori error XXI distinct. quo in loco ex eius autoritate refert Gratianus, metropolitanos dici à mẽsura ciuitatũ, quod falsum est, cùm μητρόπολις Græcè dicta sit, quasi matrix ciuitas, quãobrem per ἢτα scribitur: cùm si uera esset Isidori sententia, μετρόπολις per ε ψιλὸν dicendum foret. Suidas metropoles dici tradidit eas urbes, unde coloniæ deductæ sunt: quoniã hæ quasi coloniarũ matres sunt. meminit & in hunc sensum Thucydides.

Quid significet lis & controuersia, item iudicium: & Isidori error in c. forus. de uerb. sig. CAP. XXIIII.

CErtatũ est uarijs opinionibus inter nostros Doctores, quomodo lis & controuersia accipi debeãt. & crebrior sententia uidetur esse, ut controuersiam de re extra iudicium acta dicamus: litem uerò tũc dici, cùm in iudicio facta est cõtestatio. Sunt qui aliter opinentur, respõdeanteq; cõtrarijs argumentis: ut nihil est in iure, quod altercando non inuoluatur. Ipse proprietatẽ sermonis ex antiquis scriptoribus accipiendam duco: inter quos Corn. Fronto in opere cui titulum fecit, de nominũ uerborumq; differentijs: Lis, inquit, nascitur: controuersiã pertinacia efficit: & litigant homines, res in cõtrouersiam deducitur: ita controuersia partis est. lis summæ. Ex quibus uerbis cõstat, propriè quoq; litem dici anteq; cõtestatio fiat: controuersiã uerò potius post iudiciũ acceptũ. quę sententia ex Digestis ipsis plerunq; probat̃, licet Iu

XXXV. q. V. c. quod autem.

L. nam furis. ff. de grad.

L. 1. ff. de testib. L. cum iu. C. de transact.

stinianus & Rom. Pontifices in Decretalib. uocis proprietatem non obseruent. Cæterũ & dubitatum est, quomodo intelligatur iudicium: & aiunt, post litem contestatam solùm esse iudicium, quam sententiã Isidori autoritate confirmant: Qui forus, inquit, est exercẽdarum litium locus, à fando dictus, siue à Phoroneo rege, qui primus Græcis leges dedit. Constat autem forus causa, lege, & iudicio. Causa, à casu quo uenit, dicitur: est enim materia & origo negocij nondum discussionis examine patefacta: quæ dum proponitur, causa est: dum discutitur, iudicium: dum finitur, iustitia. uocatur autem iudiciũ, quasi iurisdictio: iustitia, quasi iuris status. uerba hęc Isidori quàm inepta, cũq; falsa sint, nemo arbitror doctus ignorat. & in primis ubinã gentium reperitur forus masculino genere, hoc in significatu: nemo enim ex antiquis hoc dixit: nec dubito, si Papinianus, aut alij Iurisconsulti ita dici audirent, quin barbaram uocem deridiculo haberent, despuerẽtq;. Sed & etymus ipse nihilo melior: fari primã producit, forũ corripit. A Phoroneo uerò dictum qui credam? cùm Phoroneus Argiui regis nomen, id apud suos Argiuos non obtinuerit, ut de suo nomine forum dicerent: ipsi enim ἀγορὰν, δικαστήριον, πολιτήριον dicunt, non forũ. quin φόρ⊖ apud ueteres Græcos cùm tributum significet, tum & alia nihil ad forum facientia. ut non parum mirer Philelphũ, alioqui uirum eruditissimũ, maluisse Isidori ineptias quadam oratione sequi, quàm grauissimum autorem M. Varronẽ, qui lib. 1. de lingua Lat. forum dictum à ferẽdo ait, quòd in eum locũ litigantes controuersias deferant, sicuti negociatores res quas uẽdere cupiũt. Sed & quod subsequitur, dum discutitur causa, dici iudicium, aut aliter intelligẽdum est, quàm uulgò fit, aut non satis rectè opinor dictum: quippe iudicium etiam dici ante litem contestatam ostendit Iurisconf. qui ubi cœptum est iudiciũ, ibi & finiri debere ait. quæ uerba Bartolus & alij omnes interpretãtur, ut sit cœptum à solius citationis transmissione. Igitur existimo Isidorũ non ad uocabuli significationem respexisse, sed ad res ipsas. quis enim admittat, causam ubi discussa est, dici iustitiam? id certè non conuenit definitioni: nam & propriè negociũ discussum dicitur causa, ut Bartolus & cæteri tradiderũt: cùm tamen Isidori uerba non satis id admittant. Arbitror itaq; hanc fuisse eius sententiã, ut causa esset uerbũ generale, quod comprendat principium negocij, cùm proponitur, & cùm quis deliberat, & proponit ut litigat: ubi autem ea discutitur, est iudiciũ. quod accipiẽdum est, non solùm cùm ipsum factũ discutitur, sed etiam tractantur quæ præparatoria dicimus ipsius discussionis. at ubi iudicatũ fuerit, dicitur facta iustitia: quia tum ius suum unicuiq; est redditum. nam & si iudicium à iurisdictione dicitur, id cõstat, ante litis contestationem, iurisdictionem dici cœptam. Illud non omiserim, non minus quàm Isidorum falli eos, qui iurisdictionem non à dicendo iure, sed à ditione, hoc est, dominio iuris appellatam perquàm ridiculè tradiderunt. & hæc quidem satis.

in rub. de

Quid sit pecunia erania, non herosa, apud Iurisconsultum tit. de solut. CAP. XXV.

SErbidij Scæuolæ uerba hæc sunt, in tit. de solutionib. Creditor obligatam à debitore pecuniã, ut alia die accepturus distulit: mox pecunia, quia illa respublica utebatur, quasi herosa iussu præsidis sublata est: respõdi, detrimentũ creditoris nõ esse. Videẽdum est quid significet uox illa insolens, herosa. & ut mittam Accursij ineptias, cùm ad uetere codices confugissem, deprendi Græcam dictionem corruptam circũferri: non igitur legẽdum est herosa, sed ἐραν⊖. significat eranos Græcè mercedem, tum etiam collationẽ pecuniæ, uice cuiusdam tributi indictæ, ἀπὸ τοῦ συνφέρειν, id est, à contribuẽdo. autorem huius rei citant quidam Athenæũ. Plinius Secundus uocis ipsius mentionem facit, apud quem extat Traiani epistola in hũc modum: Amasenos cõcessum est eranos habere, si tali collatione nõ ad turbas, nec ad illicitos cœtus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam utantur. Ex his igitur constat, quid Iurisconsultus intellexerit. Meminit τῶν ἐρανίων & Iulius Pollux libro octauo, λεφ. λε'.

l. creditor. ff. de solut.

Restituta Græca dictio, atque declarata in l. uerbum. C. de infam. & consideratum Lucæ uerbum in Euangelio. CAP. XXVI.

IMperatoris Gordiani constitutione cautum est, cùm iudex causa non cognita accusatori dicit, συκοφάντης εἶ, non idcirco eum notari infamia. dubitarunt aliqui de uocis ipsius significatione: & sciẽdum est ad hoc trahi ut significet, calumniatus es. Vsus est hac dictione Lucas in Euangelio: μηδένα διασείσητε, μὴ δὲ συκοφαντήσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν. neminem cõcutiatis, neq; calumniemini, & cõtenti estote stipendijs uestris. Deducitur id uerbum ab eo quod est ficos mandere. Scribit Festus, apud Atheniẽses dictos sycophantas, quoniã cùm fici essent in precio, mulcta indicebatur his, qui eas auferrent: at qui aliquem accusaret huius criminis, sycophanta dictus, qui litem de re leuissima ordiretur. hinc cœptum est trahi ad calumniatores, & uiros nihili. Meminit hoc significatu Aristoph. in Pluto, & Terẽtius, Plautus, cæteri. Quapropter ridicula est Accursij interpretatio, nescio quid ex Aesopi fabula asserentis. Græcè autem legẽdum ἐσυκοφάντησας, non autem Latinè syncophanta. indicio sunt antiqui codices.

l. uerbum. C. ex qui. cau. in fam. irrog.

Quid sit edictum perpetuum: & quædam ad Iulianum Iurisconsultum pertinentia. CAP. XXVII.

VIdeamus quid in Iure ciuili sit perpetuum edictum; cuius titulos atq; ordi-

l.j.C.de an.& capit.
l.ij.ff.de sta.ho.
l.edita.de eden.

nem se imitari Hermogenes ait: & Imperator, mutari, inquit, & corrigi actionem conuenit, prout edicti perpetui monet autoritas. mentio huius est & mille alijs locis. & sciendum est, edicta prætorũ annua fuisse, quæ ipsi in albo proponebãt: ubi magistratu functi fuissent, alius succedebat, qui noua edicta proponebat. Sic ius uarie dici solitum. quod cum ambitiosis prętoribus malefaciẽdi ansam præstaret, lege à Cornelio lata cautum est, ut prętores ex edictis suis perpetuis ius dicerent, ut scribit Asconius Ciceronis interpres. Cæterùm tempore Hadriani principis, Saluius Iulianus Iurisconsultus (patria Mediolanensis, ut ostendit Dion, & Aelius Spartianus, si apud eum emendetur lectio) omnia prætorum edicta in unum collegit, & sub congruis titulis posita interpretatus est. cœperuntq; tum prætores congesta ab Iuliano edicta sequi, non autem ipsi noua proponere. Eutropius: Didius, inqt. Iulianus rempublicã inuasit, uir iure peritissimus, nepos Saluij Iuliani, qui sub Hadriano perpetuũ cõposuit edictum. Tradit Spartianus, Seuerum Imp. in Didij Iuliani inuidiam iussisse, Saluij decreta aboleri: quod nõ obtinuit, edictum uidelicet perpetuum indicans. In eius laudem id epigramma statuæ quandoq; inscriptum Græcè legi:

Τὸν πρὶν Ἰουλιανὸν νομικῆς φροῦδον, ἔνιπον ἰδόντα,
Ῥώμη τε, Βηρὸν, πάντα θεὸς δυνάσται.

Iulianum Beroë leges mirata docentem,
Romaq;, dijs possunt omnia, dixit, agi.

Quid sit abdicatio, emendata quædam constitutio, declaratacq;, cum Græcæ uocis additamento. CAP. XXVIII.

l.abdicatio.C. de pat.pot.

SVb titulo, qui est in Iustin. Cod. de patr. potestate, huiusmodi cõstitutio diuulgata est: Abdicatio, quæ Græco more ad alienandos liberos usurpabatur, & ἀπεκήρυσις dicebatur, Romanis legibus non comprobat. Quæ lex in impressis codicibus corrupta circunferebatur, non in Græca tantũ uoce, sed etiam in Latina, cùm alendos legeretur, pro eo quod est, alienandos. & ut omittam Odofredi interpretationẽ, quæ nullius est precij, sciẽdum est abdicationem hoc modo fieri solitam. Cùm filius patrẽ iniuria affecisset, aut minus audiens dicto fuisset, eum pater ad iudices uocabat, & probata causa permittebatur abdicatio. Causæ autẽ ipsæ minimè semper eædem erãt, sed incertæ, & ferè patris arbitrio. Hinc declamationũ frequẽs materia, genere & familia indignos abdicari lex concesserat. Causas huiusmodi fuisse Lucianus in Abdicato tradit: si filius noctu foris cubuisset, si comessaretur, si lenones pulsasset, si libidinibus incũberet. Addit Fabius Quintilianus in Declamationibus, eum quoq; qui uoluntati paternæ repugnasset, abdicari potuisse. eum autem qui abdicatus fuerat, pater educare nõ tenebatur: imò omniũ egenum, uestibus spoliatum dimittebat; defuncto patri in hæreditatem nõ succedebat. Idem alibi tradit, sine narratione culpæ patrib. permissum non esse, ut filios abdicent: nullam autẽ certã esse abdicationis causam. Sed & idem ostendit, eos qui à parentibus abdicatos recipiebãt, læsæ reipublicæ reos fieri. Apud Lucianũ dubitatur, num pater filium, quem semel abdicauerit, receperitq; deinde in potestatem, possit rursus ex noua causa abdicare. Celebratur à Val. Max. Celetus eques Ro. qui Cæsari iubenti, ut quendam filiorũ abdicaret, respõdit: Celerius mihi Cæsar omnes filios eripies, quàm ex his ego unũ nota pellam mea. Abdicari autẽ ad tempus potuisse, uidetur credidisse Seneca libro Controuersiarum tertio, apud quem quamplurima abdicatorum exempla leguntur. Illud non omiserim, superuacuum fuisse exhęredationum causas ab Iustiniano nominatim scribi, si lex abdicationis non fuisset arrogata.

Quid sit edere, ex Labeonis sententia declaratum: nec omnino rectè restitutum fuisse eius locum à Politiano in Miscellaneis: atq; quid sint aduersaria. CAP. XXIX.

In l.j.§.nõ quæ.ff.de edend.

IN lege prima, in Digestis, tit. de edendo. Eum quoq; edere (inquit Vlpianus) Labeo ait, qui aduersarium suum ad alium producit, & demonstrat quid dicturus est, uel id dicẽdo quo uti uelit &c. Neminẽ, puto, latet in Miscellaneis suis Angelũ Politianũ oftendisse, nõ alium, sed albũ: item, non dicturus, sed dictaturus, in Pandectis Florẽtinis legi. Cæterũ nec tamen omnino istud nos probamus; quandoquidem uix est ut aliquem sensum elicias, qui nõ de uerbis extorqueatur. Noster codex, ut in aliquibus inemendatior est, ita quædam uerba habet, unde scripturæ ueritatem possimus coniectari. Legendum itaq; hoc modo est: Eum quoq; edere Labeo ait, qui aduersaria sua ad album producit, ut demonstret, quid dictaturus est, uel id dicendo quo uti uelit. Sciendum enim est, Latinè aduersaria dici tabulas rationũ tumultuariè confectas: quæ idcirco conscribũtur, ne res memoria excidant. uulgò dicimus notas, uel quinternetos. solent enim mercatores rationes suas chartulis quibusdam summatim inscribere, quas & inducunt & circũscribunt, deinde diligẽtius æstimato calculo in libros rationum referunt. Igitur eum edere Labeo existimauit, qui ad album prætoris aduersaria producat, & demõstret rationes illas summatim, & per notas in eis descriptas, quemadmodum in calendarijs seu libris rationũ, sit extensurus: etiam si non omnẽ rationem, quę in aduersarijs annotata est, uelit in calendarium referre, sed aliquam partem tantum. & hoc modo clarissimus est Iurisconsulti sensus. De aduersarijs Cicero in oratione pro Roscio mẽtionem facit: Vsqueadeó ne te diligis, & magnificè circũspicis, ut pecuniam non ex tuis tabulis, sed ex aduersarijs petas? suũ codicem testis loco recitare, arrogantiæ est: suarum præscriptionũ & liturarũ aduersaria

saria proferre, nónne amentia est? Quin & idem rursus: Quid est quòd negligenter scribamus aduersaria? quid est quòd diligenter conficiamus tabulas? qua de causa? quia illa sunt menstrua, illæ æternæ: hæc delentur statim, hæ seruantur sanctæ: hæc parui temporis memoriam, illæ perpetuæ existimationis fidem & religionem amplectũtur: hæc sunt coniecta, illæ in ordinem confectæ. itaq; aduersaria in iudiciũ protulit nemo, codicem protulit. & cætera in hunc sensum. eius uocis meminit etiam Ann. Seneca. Hæc censeo esse, quæ Iurisconsultus Græca uoce ἀνὰ ἐπιδογραφὰς dixit in tit. de bonorum possess. secundum tab.

SECVNDI LIBRI FINIS.

DN. AND. ALCIATI IVRISCONSVLTI MEDIOL.

Dispunctionum in Iure ciuili, liber tertius. Proœmium.

SICVT apud Græcos, qui comœdi esse nõ poterãt, tibia sese exercere solitos ueteres tradũt: ita uereor ne in nos aliquis illud intorqueat: qui de suo ingenio, tanquam ex penore quicquam promere nequeant, aliena commẽtaria corrigere interpretariq; consuesse. quãto enim melius, si magnũ aliquod opus aggressus, decumanum (ut ita dicam) librum confecissem, unde nomini meo gloriam, & inter posteros quoq; famam comparare potuissem. Verùm quid huic ueriora ueris objicienti respondeam? confitẽtem certè reum habebit, dum id sciat, non me iudicio, sed necessitate deceptum, nec enim nos latebat, si fortè Triphon aliquis emendata Digestorũ uolumina edidisset, fore ut nostri labores sordescerent. Id autem facilè euenturum nõ solùm præuidere potui, sed etiam sperare debui. & utinam hoc iandiu accidisset, ne bonæ illæ horæ, quas huic negocio impendi, omnino temere consumptæ uiderentur: gratioribus etenim fortasse studijs eas tribuissem. quamuis necessarium & id opus, publicéq; utile futurum arbitror, quòd multa hic quoq; declarantur, quæ haud de triuio sumpta quisquam dixerit. Sed & qui sic nos improbauerint, uelim feliciorib. auspicijs oneri huic incumbat, in quo nos succubuimus: eaq; prosequantur, quæ nobis assequi minimè licuit: tum enim cognoscent despicatui omnino non habendũ hunc librum, qui eruditissimorũ uirorum exemplo sit confectus, præsertimq; ueterum Iurisconsultorũ, quos me imitari nequaquam pudebit. Quid enim aliud Claudij Saturnini notæ in Scæuolam indicant, quàm mihi eadem ratione à nostrorum Doctorũ traditionib. recedere licitum, eosq; redarguere, dum id iure agere me credam? Verùm & quis iusiurãdum calumniæ à scriptore expetat? multi enim maximiq; interpretes, uitio librariorũ corruptis codicib. in fœdissimos errores prolapsi dicunt: quod nisi ita esset, haudquaquam opus fuit Iustiniani lege prohiberi, ne Ius ciuile per notas traderetur. Execratus est eos Hieronymus librarios, qui quæ de suis scriptis exciperẽt, exemplaribus cõferre negligebant, diligenterq; non emendarent. quod si à tanto uiro in historia est factum, quid nos in iure agamus? ubi tanto cautius agendum est, quanto maiore cum noxa delinquitur. Non me præterit, ineptum & ἀδιάφορον fore, si quisquam id etiam uelit, ut prorsus in scribendo non erretur: hoc tamen diligenter curandũ esset, ut in his tantũ quæ modici momenti forent, peccaretur. quoniam cùm impressoria hæc ars eiusmodi sit, ut quod malè uno in loco est positum, per omnes exemplarium quoq; traduces inuertatur, latè uagatur malum, nimioq; plures decipit. Ipse qui quantũ in me fuit, insigniora in Iure primùm errata corrigere adortus sum, quædam uetera nunc ab alijs non explicata interpolabo, eumq; deinde sensum uerbis asseram, qui cõuenire magis uidebitur. quod idcirco libentius à me tertio hoc libro fit, ut uertẽdo stylo nimirum lassus lector, habeat etiam quo interim quiescat, & fastiditus quo se recreet.

Quæ sint centesimæ usuræ, quid calendariũ, quid semissales, defensa Hermolai Sociniq; sententia: & restituta sibipsi lex Septitia, de pollicitationibus. CAP. I.

CEntesimis calendis dari utiliter stipulamur, inquit Paulus: quoniam præsens obligatio est, in diem autem dilata solutio. Videndum est unde hic modus loquendi defluxerit: & scire debemus, ueteres solitos fœnerari non in annos, sed in menses: quod ostenditur ex uulgato Pauli responso: Lecta, inquit, in auditorio Aemilij Papin. est cautio huiusmodi: L. Titius scripsi me accepisse à P. Mæuio XV. mutua numerata mihi de domo sua, & hæc XV. proba rectè dari stipulatus est P. Mæuius: spopõdi ego L. Titius: conuenitq; inter nos, ut P. Mæuio ex summa supradicta mẽstruos refundere debeam denarios trecentos &c. Nam & Aeschines in oratione aduersus Ctesiphontem in Demosthenẽ inuehitur, qui in singulas minas fœnoris nomine mẽstruas drachmas exigeret. Aristophanes quoq; φιλοφίλαις Strepsiadem senem inducit, qui aliquã sibi optat incantatricem Thessalam, quæ carminib. lunæ exortum differat: sic enim futurum, ut creditorib. suis usuras nõ reddat, cùm argentarij in nouilunia usuras exigant, & ex neomenijs fœnus crescat. νεομηνίαις autem nostris calendis non absimiles nemo ignorat. Igitur cum calendis fœnora exigi solitum fuerit, centesimæ usuræ dictæ sunt, ex quibus duodecim pro centenario recepimus: idcirco sic

l. centesimis. ff. de uerb. oblig.

nuncupatæ, quòd centesimo quoque mense sortem æquent. Cuius rei argumentum præstat Sidon. Apoll. sub finē tertij libri ad Turnum: qui, Cauta, inquit, fœneratori est centesima, quæ per bilustre perducta tēpus, modum sortis ad duplum adduxit: nam octo annis, quæ centū fuerant, fiunt ducenta. lustrū enim hic pro quatuor annis accipitur, quod ex Dionysij quoq; Halicar. uerbis conuincitur, & Suidæ. Idcirco apud aliquos quinquēnium cōprendit: quoniam post quatuor annos expletos statim erat lustrum, ut ad principium quinti anni respiciendum sit, non ad finem. idem enim est lustrū, quod Olympias Ouidio, Martiali, Ausonio, Seruio Gram. Ex suprascripta ergo ratione, etiam stipulationes concipiebantur in calendas: quapropter Paulus dixit, centesimis calendis dare spondes? Ex hac etiam cōsuetudine deductū puto, ut calendaria libros rationū dicamus: nam ut animaduerti, solet Iurisconsultus ea dictione uti, cū fœneratorū rationes describit. Cæterū centesimis usuris, duodecim in centenariū accipi, sicut semissibus sex, trientibus quatuor, Hermolaus ex L. Columellę autoritate docuit, quā sententiā Socinus latissimo tractatu defendit, ostenditq; nostros Doctores hac in re ἐκ διαμέτρου, quod aiunt, erasse. eadem sentētia in tit. de pollicitationib. comprobatur. Septitia certamen patriæ suæ pollicendo sub hac conditione pollicita est, uti sors apud eam remaneret, & ipsa usuras semissales ad præmia certantium resoluat, in hæc uerba: Φιλοτίμως καθιερῶ ἀγῶνα πυγματικὸν ἀπὸ μυριάδων τριῶν ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου, οὗ τὴν κατάχρησιν ἀργύριον ὁ ἀσφαλιζομένου πρὸς τοῖς δικαιοπράτοις ἐξισοῦται τῷ τόκῳ τέλει ἐπὶ τῆς ἔτους τριῶν μυριάδων τόκον, ἀγωνοθετοῦντος καὶ πολυζομένου ἐν αὐδρός μου. ἐπαύθις δὲ ἐπὶ τῆς ἐμῆς γενηθησομένων τέκνων. χωρήσει δὲ ὁ τόκος εἰς τὰ ἆθλα τῶν θυμελικῶν, καθ' ὡς ἐφ' ἑκάστου ἀθλήματος ἡ βουλὴ ὁρίσει. Ex liberalitate mea quadriennale certamen dedico triginta millium sortis: ut pecunia penes me retenta, idoneè apud Decemprimos caueam me soluturā, quæ solent præstari, XXX. millium usuras, designatore & præfecto ipsi certamini marito meo, deinceps q; filijs, qui ex me gignentur: cedetq; id fœnoris in Thymelicorū præmia, sicut unoquoque in certamine Senatus decernet. Volui Græca ipsa apponere, ut absq; exemplo nos à uulgata lectione recessisse nemo calumnietur. Igitur si mulier hæc mauult semisses usuras præstare, quàm ipsam sortem, nonne expressim iudicatur, has non esse quinquaginta in centenarium, sed sex? alioquin mulieris huius insaniam elleboro purgare opus fuisset. Verùm & Hermolai sententiam Budæus in libro de Asse, Demosthenis, Plinij q; autoritate comprobat, ut minimè dubitē, quin ueriora ueris recenseat. Idem & alio argumēto me annotasse memini, cum antiqua eulogia interpretarer. Extat Mediolani Plinij Cæcilij monumentū, quo inter cætera inscribitur, cum in

Soc. in l. iij. §. fi. ff. ad leg. falc. l. Septitia. de pollicit.

nominib. libertorū suorum collocasse cēties & decies octies millia nummûm, hoc est, sestertia CXVIII. item rursus nummorum sexagies sexies centenorum, hoc est, sestertia sex, & nummos DC. cuius summæ incrementum centum & quinquagintasex esse ait. Nam si per semisses usuras incrementum cōputetur, ex suprascripta summa centum & quinquagintasex denarios in mēses lucrifieri constabit; menstruas enim usuras fuisse suprà diximus, pendiq; eas denariorū quantitate eodem loco Iuriscōs. ostendit. At Plinium solitū semissibus pecunias locare, ipse est autor VII. lib. ad Caniniū. In Papin. quoq; responso, tit. depositi, cuius superio requodam capite memini, L. Titius promittit χορηγῆσαι τόκον ἑκάστης μνᾶς ἑκάστου μηνὸς ὀβολοὺς τέσσαρας, præstare usurā singulis mensib. pro unaquaq; mina obolos IIII. cū enim sex oboli drachmā constituunt, et centum drachmæ minam, sequitur besses usuras præstari, hoc est, octo in centenarium. atqui si Accursij & aliorū uera esset opinio, octoginta pro centenario extorquerentur. Non igitur dubito nos ueriora dicere, cùm Iustinianus sanxerit, negociatores bessibus fœnerari posse, & non ultrà. ex responso autem hoc Papi. colligitur hoc esse octo in unaquæq; centū. Paulò diffusius hæc explicaui, quoniā adhuc ex recētioribus fuere quidam, qui Accursium etiam impressis tractatibus defenderent; sed (dij boni) tam ineptè, ut nihil peius.

l. Public. §. Iuuenc. ff. de reg. iur.

Declarata lex, lecta. ff si cert. pet. & quid significet decies sestertium. CAP. II.

POsteaquàm in usurarum tractatū incidimus, licet uulgatam illam Pauli legem interpretari titulo de rebus creditis. Lecta, inquit, est in auditorio Aemil. Papin. præf. præt. cautio huiusmodi. L. Titius scripli me accepisse à P. Mæuio quindecim mutua numerata mihi de domo sua, & hæc XV. proba rectè dari Calendis futuris stipulatus est P. Mæuius: spopondi ego L. Tit. si ea die suprà scripta summa P. Mæuio data, soluta nō erit, tunc eo amplius quo post soluam pœnæ nomine in dies XXV. denarios centenos, denarios singulos dari stipulatus est P. Mæuius: spopondi L. Tit. conueniti q; inter nos, ut P. Mæuio ex summa suprà scripta menstruos refundere debeam denarios trecentos ei, hæredi ue eius &c̄. Huius quātitatis rationem Paulus Castr. dum commentarijs suis inire uult, mirum est quantum à recto tramite recedat: & memini cum tyro essem, Paulum Picum præceptorem nostrum, uirum alioqui maximi nominis, integræ lectionis tempus transegisse, dum calculum hunc ducit: nihilo q; doctiores hac in re scholasticos ab eo recessisse, quàm aduenerant. Hoc igitur primò sciendum est, sestertios & nummos idem fuisse, denariumq; quatuor nūmos ualuisse, seu mauis quatuor sestertios: at mille nūmos, sestertiū unum neutri generis æstimari.

l. Lecta. ff. si certum petat.

mari. Ostendit id Budęus Parisiensis, uir clarissimus, in lib. quem de Asse & eius partib. scripsit: nec in hoc aliqua est cōtrouersia. cæterum in eo tota lis uersatur, an idem sit, promitto XV. sestertia, uel, promitto quindecies sestertiûm. Budæus longè hæc differre existimauit: quoniam quindecies sestertiûm, quindecies centena millia sestertiûm nummûm significat, hoc est, sestertia neutro genere mille & quingenta: ostenditq; id pluribus argumentis. In cuius nos quoq; sententiam rectà contendimus: quoniam consuetudinē hanc loquendi apertissimè demonstrat grauissimus autor T. Liuius. Is belli Punici libro quarto, ita ferè ad uerbū scripsit: Cùm deessent nautæ, Consules ex senatusconsulto edixerūt, ut qui L. Aemil. & C. Flaminio censoribus, millibus æris quinquaginta, ipse, aut pater eius census fuisset usq; ad cētum millia, aut cui postea tanta essent facta, nautā unum cum sex mensium stipēdio daret: qui supra centū millia usq; ad CCC. millia, treis nautas cum stipēdio annuo: qui supra CCC. millia usque ad decies æris, quinque nautas: qui supra decies, septem. ecce enim, quēadmodum clarè demonstratur, decies æris significare decies centena millia æris. Igitur in hoc responso, siue legamus quindecim mutua, siue quindecim millia mutua, idem est, quoniam XV. millia nummûm intelligemus: quæ summa reddit denarios III M. DCCL. Igitur priore pacto actum fuit, ut singulis XXV. diebus in centenos denarios singuli pro fœnore redderentur: quamobrem ex summa suprascripta soluendi erant denarij XXXVII. estq; admodū graue id fœnus, quippe quod centesimam etiam duabus uncijs excedat. reformata ergo pactione, ut omnino CCC. denarij menstrui soluerētur (qua ratione sors annua die fuisset restituta) quæritur quid de usuris. Subiecerā hoc loco ad ipsum Budæū epistolam, quam, quia nimiū prolixa, & ad institutum opus parum pertinens erat, summouēdam hac editione duxi, & inter epistolarū mearū regesta seruādam.

Quæ fuerit lex Papia, ex autoribus relatum: Isidoriq; in canonicis decretis lapsus. CAP. III.

QVædam, inquit Isidorus, IIII. distinct. leges dicuntur ab his, qui eas condiderunt, ut Consulares, Tribunitiæ, Iuliæ, Corneliæ. nam sub Octauiano Cæsare suffecti cōsules Papius & Pompeius legē tulerunt, quæ à nominibus eorum appellatur Papia & Pompeia, continens patrum præmia pro suscipiendis liberis. Quantum hoc loco deceptus sit Isidorus, ex hoc probatur, quòd non duo Consules legem hanc tulerunt, sed ab Augusto lata est, appellaturq; lex Papia Poppæa. ea cōtinebat, ut si uir & uxor filios non haberent, quod alter alteri reliquisset, decima parte fisco adiudicaretur: sublataq; est Honorij & Arcadij Impp. cōstitutione, quæ adhuc sub titulo de infirmandis pœnis cœlibatus, legitur: ut mirum sit, cum qui in ius canonicum scholia illa composuit, eius legis sentētiam ignorasse, quæ uulgatissimo in libro repertu facilima foret. ad hanc pœnam allusit Iuuen. Saty. IX.

Iura parētis habes, ꝓpter me scriberis hęres,
Legatum omne capis.

Si enim filios non gignebant, decima parte legati mulctabantur. ut & non parum admiratus sim, quid super illis carminib. alij sentiant: quandoquidem totus ille poētæ locus ex hoc capite declarari potest, si illud addiderimus, quæ ex lege Papia Poppæa portio legatario uel hæredi auferebatur, caducam dici: de quo etiam infrà dicetur cap. VI. Tacitus lib. hist. III. Relatum est, inquit, de moderanda Papia Poppæa, quam senior Augustus post Iulias rogationes, incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario sanxerat: nec ideo coniugia & educationes liberorum frequentabantur præualida orbitate. Hinc apud Ausonium, Iurisconsulto qui uxorem duxerat, sed adulterā, dicitur placuisse legem Papiā: quoniam ea cœlibes prosequebatur. uerùm displicuisse Iuliam, quòd eius quodam capite, mariti crimine lenocinij plecterētur, qui adulteras uxores in matrimonio retinebant. Eandem hanc Papiā esse arbitror, quæ apud Suetonium dicitur de maritādis ordinibus: Hanc, inquit, cùm aliquātò seuerius, quàm cæteras emendasset, præ tumultu recusantium ferre nō potuit, nisi adempta demùm, lenitaue parte pœnarum, & uacatione trienij data, auctisq; præmijs. sic quoq; abolitionem eius publico spectaculo pertinaciter postulante equite, accitos Germanici liberos, receptosq; partim apud se, partim in patris gremium ostentauit, manu uultuq; significans, ne grauarentur imitari iuuenis exemplum. cumq; etiam immaturitate spōsarum & matrimoniorum crebra mutatione uim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coartauit, diuortijs modum imposuit. Ex ijs colligere possumus, latam fuisse hanc legem à diuo Augusto, cùm consules M. Papius Mutilus, & Q. Poppæus Secundus, essent, ut Dion lib. LVI. scribit: quare etiam simpliciter ab autoribus Iulia appellatur. Iuuen. Nam placet Vrsidio lex Iulia. Non enim ibi intelligenda est ea, quæ in adulteros sæuit: quod alij existimarūt. Eiusdem legis aliquo capite etiā cauebatur, ne maiores quinquagenarijs uel sexagenarijs, nuptias contraherent: quod caput à Tiberio legi additū Claudius antiquauit, ut idem Tranquil. scribit. nos certè Iustiniani lege id factum deprændimus, titulo de nuptijs.

l. sancimus. C. de nupt.

De ordine dignitatum quamplurima: & de cipi pluribus capitibus Doctores nostros in l. prima. ff. de offic. eius cui mand. est iurisdi. CAP. IIII.

CVm de ordinibus dignitatū tractatur, solent nostri Doctores ita rem explicare, ut hi quatuor sint: Alios enim superillu-

l. j. de offic. eius cui.

ſtres, ut patritij & ſenatores: alios illuſtres, ut Conſules, præfectus prætorio: alios ſpectabiles, quales præfectus urbis, prætor, proconſul: alij uero ſint clariſſimi, ſicut præſides prouinciarũ. Quam ſententiam & in ipſa ſerie, & in exemplis nunquam probaui: nec enim uſquam probatur, in dignitatũ ordine ſuperilluſtres eſſe: nec ea dictio ſatis Latina eſt. cumq; præfecti ſpectabiles ſint, oſtendit Auſonius ab illuſtrium dignitate ſolùm ſuperari: is in Moſella ita canit:

Quiq; ſuas rexere urbes, purũq; tribunal,
Sãguine & innocuas illuſtrauere ſecures,
Præfecturarum titulo tenuere ſecundo.

Quamuis me non lateat, aliter quoq; hunc locum accipi poſſe. quin & Caſsiodorus lib. epiſt. VI. digniſſimos eſſe illuſtres tradit, tum ſpectabiles: Spectabilitas, inquit, clara, & cõſiſtorio noſtro digniſſima inter illuſtres ingreditur, inter proceres aduocatur. & rurſus: Quando, inquit, hic uicinus eſt honor illuſtribus, dum alter medius non habetur, delectet te illos imitari, quos proximitate cõtingis. hinc eſt ut apud eum toto in opere nulla fiat ſuperilluſtrium mentio: nec quicquam in Iuſtin. authenticis neceſſariò in hanc rem probatur: ut nõ immeritò aliqui etiam ex noſtris à communi ſentẽtia diſceſſerint. Sed & quod illi tradunt, ultimũ dignitatis gradum eſſe clariſſimos, oppidoquàm fallunt: poſt illos enim ſubſequuntur perfectiſſimi. Quã ob rem Iuſtinianus cùm lib. Cod. XII. de clariſſimis dixiſſet, ſubdit tractatũ de perfectiſſimatus dignitate, ubi Imp. Conſtantinus, Codicillis, inquit, perfectiſſimatus fruentur qui impetrauerunt, ſi abhorreant de conditione ſeruili, aut fiſco, uel curiæ obnoxij nõ ſint, uel ſi piſtores non fuerint, uel non in aliquo negocio conſtiterint, nec ſibi honorẽ uenali ſuffragio emerint, nec rem alicuius adminiſtrauerint &c. ut non parum mirer, quonam modo maiorũ noſtrorũ diligentiam conſtitutio hæc fefellerit. Cæterùm & quòd illi ſingulos magiſtratus ſub aliquo harum dignitatum certo gradu collocant, in eo quoq; falli demonſtrabo: cùm his dignitatum nominibus illuſtres uiros ad ipſa munera aſſumi appareat, non autem à muneribus ſeu officijs ipſis dignitatem accipi. Ammianus Marcellin. qui res ſub Conſtantio geſtas deſcripſit, lib. XXI. de eo principe loquens: Nec ſub eo, inquit, dux quiſquam cum clariſſimatu prouectus eſt: erant enim, ut nos quoq; meminimus, perfectiſſimi. Oſtendit idem & Caſſiodorus lib. VII. dum duabus epiſtolis formam uerborum tradit, quibus hæ dignitates à principib. ſolent conferri: ex eo enim noſcere poſſumus, officiorum acceſſiones has non fuiſſe. Extat Ticini in fronte templi Ioannis in Burgo antiquum marmor, Græcis inſcriptum notis, alicuius, ut arbitror, eorum Græcorum, qui miſſu Zenonis Imp. cum Theodorico Gotthorũ rege in Italiam uenerũt: in eo traditur perijſſe eum ſub conſulatu πωλίνου τοῦ λαμπροτάτου. unde colligit, eum, tametſi cõſul eſſet, ſolummodo clariſſimum fuiſſe. Solent autem Græci noſtra dialecto priores gradus pronunciare ἰλλουστρίου & σπεκτατείλιου: ne quis admireẽ ſi Græcè apud Zonarum Procopium, idq; ætatis leuiores autores, ita ſcriptum reperiat. Legi & apud Agennium geometricũ autorem, cuiuſdam Imperatoriæ conſtitutionis uerba, qua geometras ſpectabiles eſſe decernitur, & antequam profiteantur, dici clariſſimos. Perfectiſſimorũ mentionem aliquoties & in eulogijs, & in autoribus deprædi: & cùm noſtri Doctores profiteantur, præſides prouinciarum eſſe clariſſimos, eorum ſententiam ueterũ autoritati diſcordem hinc cognoſco. In Hiſpania Tarracone hæc inſcriptio in marmore legitur: Pijſs. fortiſs. felicíſs. D. N. Conſtantino Maximo uictori ſemper Auguſto, Baldus Macrinus V. P. P. P. Hiſ. Tar. &c. quas notas ſic interpreteris: Macrinus uir perfectiſſimus, præſes prouinciæ Hiſpaniæ Tarraconenſis. Cæleiæ quoq; Carnorũ alia eſt inſcriptio in hunc modum, D N. Fl. Conſtantino clementiſſimo, atq; uictori Auguſto Martinianus V. P. præſes prouinciæ Norici. Indubitatum enim apud nos eſt, illas notas, V. P. uirum perfectiſsimum ſignificare. Inter uulgata Panegyrica extat oratio Eumenij Gallicani rhetoris, quam pro reſtaurandis ſcholis corã præſide Galliæ habuit: eum ipſe rhetor cõpluries inter orandum, uirum perfectiſſimũ appellat: qui titulus quandoq; præſcriptis tãtum notis, quandoq; extenſis ſcriptus eſt, ut nemini id dubiũ eſſe debeat. Mediolani quoq; in diui Ambroſij cœnobio, marmori inditum eulogium quoddam ita legitur: Atilius Creſcens V. P. ex tabulario palati. quæ uerba non aliter interpretanda crediderim, cũ ut uirum perfectiſſimũ ſignificent: ſicut hæ notulæ V. C. uirum clariſſimum demonſtrant. Ambroſius lib. epiſt. VII. Antiochus, inquit, V. C. hoc eſt, uir clariſſimus. Et Romæ in foro Traiani ſub ſtatua Claudiani poëtæ ita legebatur: Cl. Claudiano V. C. Tribuno & notario. ut malè ſentiant aliqui, qui uel quintæ cohortis, uel uirum conſularẽ interpretantur: abolita enim ea ætate erat conſuetudo, qua quis cõſularis diceretur, reciderãtq; dignitates in ſemibarbaras haſce appellationes. Rurſus Tarracone & id legitur eulogium: M. Aurelius Valentinianus V. C. præſes prouinc. Hiſp. citer. leg. Augg. &c. nam & Apuleius in Apologia, quam orationem habuit coram Claudio Maximo procõſule, eum appellat uirum clariſſimum. Indeq; oſtenditur, non ſemper ſpectabiles fuiſſe proconſules, ſed aliquos quoq; clariſſimos. Eodem titulo Mauortiũ Lollianum conſulem ornat Iulius Maternus in proœmio operis: cùm, ſi uera noſtri ſentirent, illuſtris fuiſſet appellandus. Verùm & idem in Iure ciuili probari nemo ſanus ambegerit. Aiunt ipſi præfectũ urbis fuiſſe ſpectabilem:

In auth. ut ab illuſt.

l. j. C. de perfe. dig. lib. xij.

ctabilem: atqui Theod. & Val. quadam constitutione illustrem appellant urbicariã præfecturam. at Ambrosius in epist. ad Valent. Cùm, inquit, uir clarissimus præfectus urbis Symmachus. Aiunt rursus proconsules esse spectabiles: attamen quandoq; legi esse clarissimos. Seuerus: Si tabulas, inquit, testamenti uir clarissimus proconsul est secutus &c̃. Quinetiam senatores ipsos solùm clarissimos appellat Constantinus: Clarissimi uiri senatores in hac regia urbe &c̃. Sed & alibi dicitur: Cũ salutatus esset Imp. Antoninus à Daciano Auentio, & Opellio Macrino præfectis prætorio clarissimis uiris &c̃. Quid igitur censendum? Et illud scire debemus, tres ciuium ordines olim fuisse, senatorum, equitum, plebis. Qui senatores erãt, hi & clarissimi existimabantur: cuius rei fidem faciunt non solùm quædam suprà à nobis relata argumenta, sed & Vlpiani autoritas: qui cùm tradidisset, fœminas nuptas mariti dignitate censeri, subiecit, nuptam senatori, esse clarissimam. Plinius quoq; lib. VII. nat. hist. Vestilia, inquit, C. Herdicij, ac postea Pomponij atq; Orfitij, clarissimorum uirorum coniunx: cùm Senatores intelligat. Sed omnino apertius Aelius Lampridius in Alexandri Seueri uita, præfectis prætorio suis senatoriam addidit dignitatem, ut uiri clarissimi & essent, & dicerẽtur: quod antea uel raro fuerat, uel omnino non fuerat, eousq;, ut si quis Imperatorum successorem præfecto prætorio dare uellet, laticlauiam (uestis est senatoria) eidem per libertũ summitteret. Alexander autem idcirco Senatores uoluit esse præfectos prætorio, ne quis non senator, de Romano Senatore iudicaret. hæc ille. Hos inter clarissimos aliquis erat gradus: siquidem Isidorus etymolog. lib. IX. cap. IIII. Primi ordines, inquit, Senatorum, dicuntur illustres, secundi spectabiles, tertij clarissimi: inferius quartum aliquod genus nõ est. Quamuis autem senatoria quisq; origine esset, usq; ad legitimos annos eques Romanus erat, deinde accipiebat honorẽ Senatoriæ dignitatis. Iustinianus quoq; cùm lege ueteri cõstitutum esset, ut clarissimi per procuratorem litigarent, de his clarissimis solùm intelligendum sanxit, qui ijdem et illustres essent: & horum descendentes ipsi quoq; senatoriam dignitatem habebant. & ideo Vlpianus: Senatores, inquit, accipiendum est eos qui à patritijs & consularibus, usq; ad omnes illustres uiros descendunt: nam si aliquis equestris uel plebeij ordinis, beneficio principis in senatum allectus fuisset, ius senatoriũ ad heredes non transferebat, nisi insignibus illis fuisset ornatus. Hinc apud Cornelium Tacitum consularia, quæstoria, prætoria, censoria insignia. hinc apud Vlpianum uir præfectorius, speciosus. sed, quod idem est, spectabilis, media uox erat, quæ & illustres comprændebat. Itemq; solùm clarissimos. Plinius epistolarũ libro quinto, & spectatissimos appellasse uidetur: Adhibui in consilium duos, quos ciuitas nostra spectatissimos habuit, Cærelium & Frontinum &c̃. Quapropter Vlpianus, Speciosas, inquit, personas accipere debemus clarissimas personas utriusq; sexus: itẽ eorum qui ornamentis senatorijs utuntur. quod perinde est ac si illustres dixisset. Consularia enim, quæstoria, prætoria, præfectoria insignia, senatorũ ornamẽta sunt. Apud posteriores Cæsares uidentur illustres esse consules, præfecti prætorio, magister militum, prefectus urbis, quæstor Cęsaris: quòd hi ipsi principi assidebant, maioresq; magistratus erant. qua ratione & comites sacrarũ largitionum, item rerum priuatarũ, item sacri palatij, eadem dignitate censebãtur. Qui uerò à senatu sortito deligebãtur, ut proconsules, hi spectabiles erant: sicut & qui alio titulo ex senatu ad prouincias, uel militiam regendam à principe destinabantur, ut duces, ut comites consistoriani, ut comites sacri patrimonij, ut comes Orientis, ut uicarius præfecti prætorio Orientis aut Aphricæ: quiq; illi honore æquati sunt, ut magistri sacrorum libellorum, ut proximi memoriæ, ut archiatri, ut comites, qui prouincias regunt, ut professores, qui uigesimũ stipendiũ promeuerint. Cæterùm prætor quoq;, item præfectus uigilum, & ipsi spectabiles erant. Non enim sacri consistorij pars iure magistratus sui erant, sed & primicerij domesticorũ eôdem pertinent, neq; non silentiarij: qui uerò his officijs functi iam essent, simpliciter clarissimi dicebantur. quo fit, ut quandoq; consularem, id est, clarissimatus dignitatem lex appellet: senatoria enim dignitas illis remanebat, nec tẽpore finiebatur. Et hæc quidem, quod ad clarissimos attinet, sufficiãt. Equestris dignitas clarissimorum gradum consequitur, olim maxima in autoritate, quòd ex equitibus centumuiralis ordo constabat, ad quos pleraq; iudicia pertinebant. Præfectus quoq; Augustalis Alexandriæ eques erat, spectabili dignitate insignis: illustrib. enim negatum Aegyptum accedere. Tacitus lib. II. Augustus, inquit, inter alia dominatiõis arcana uetitis nisi permissu ingredi senatoribus, aut equitibus Romanis illustribus, sepofuit Aegyptum. Cæterùm & procuratores Cæsaris eiusdem ordinis erant. Idem Tacitus lib. XII. Eodem anno audita uox principis est, parem uim rerum habendam à procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset. nã & Augustus apud equestres, qui Aegypto præsiderent, lege agi, decretaq; eorum perinde haberi iusserat, ac si magistratus Romani constituissent: mox alias in prouincias & pleraq; in urbe concessa sunt, quę olim à prætoribus noscebãtur: Claudius omne ius tradidit, de quo toties seditione, aut armis certatum, libertosq;, quos rei familiari præfecerat, sibi & legib. adæquauit. Qui nec ex senatu, nec ex equestri ordine ad dignitates assumebãtur, perfectissimi uidentur ap-

l. speciosus. de uerb. sign.

l. j. C. de dom.
l. j. C. de præp. lib. xij.

l. j. C. de eq. dignit.

pellati: quod supradicta Iustiniani constitutio, Ammianiq; Marcellini locus ostēdunt, quibus ab equestribus, & à clarissimis distingui perfectissimos apparet. Constantinus in Cod. Theodos. Senatores, inquit, apud graiuitatis tuæ officium de suis moribus perdoceant: perfectissimi apud uicariam præfecturam: equites Romani & cæteri, apud præfectum uigilum: nauicularij apud præfectum annonæ.

l.j.C.de his qui ucn.æt.

Qui fuerint defensores ciuitatum, quid item duumuiri in municipijs, & interpretum nostrorum magna incuria. CAP. V.

DVo sunt in Iustiniani Codice tituli, quorum alter de defensoribus ciuitatū inscribitur, alter de magistratibus municipalibus. Qua de causa Azo uir ille celebris, & Odofredus, tum alij existimauerūt, defensores eos dici, qui in ciuitatibus sunt: municipales uerò magistratus, in uillis seu castris: municipium enim castrum significare. Sed quæ amentia hæc? unde hæc sibi somnia isti confinxerunt: nemini enim ita alphabetario præceptori ignotū esse arbitror, municipes primò dictos ciues Romanos, qui in urbib. suo iure, suis legibus utentes, muneris tantum honorarij cum Romanis erant participes: deinde obseruatum est, ut unusquisque suæ ciuitatis municeps diceretur. Hinc Plinius in epistol. & Comum & Mediolanum municipia appellat. Ostendit idem Vlpianus, Paulusq;, & Festus Pompeius, qui tres municipum species refert. Magistratus itaq; municipales dicuntur ipsi ciuitatū decuriones: at defensores ciuitatum, non ex decurionibus, sed ex alijs deligebātur tres numero, qui hoc agerent, ne tenuiores & infimi à nobilibus læderētur: quod ex ipsis constitutionibus satis constat: ut admirer quonam modo duo legum (ut ita dixerim) κορυφαῖοι, aduersus ea docere ausi sint, quæ expressim Iurisconsulti ipsi declarant. Ipse quippe Vlpianus, ciues ipsos municipes esse dixit in ciuitate: & eorum magistratus à defensoribus differre, ipsæ constitutiones declarant. Cæterùm in eo contigit dubitari, duumuirorū magistratus quisnam esset: & in urbe Roma criminalia tractasse, T. Liuius libro primo autor est: & de eis etiam multa legere memini apud eum, qui titulo Fenestellæ de Rom. magistratibus circunfertur. Sed operæprecium est inquirere, qualesnam fuerint in alijs urbibus. Iurisconsultus Vlpianus de his intelligēs: Omnibus, inquit, magistratibus, non tamen duumuiris, permissum est iurisdictionem suam pœnali iudicio defendere. Angelus maximos fuisse magistratus istos existimat: alij aliter intelligunt. Cōmuni sententia uidetur approbari, eosdem esse duumuiros & magistratus municipales. Dixerit aliquis, quid hoc refert ad Ius ciuile? Cui nos, ut inde cognoscamus, an ius mulctam indicendi spectet ad magistratum municipalem.

l.iij.& iiij.C. de defen.ciui.

l.j.ff.si quis ius dicen.

Igitur ipse arbitror, duumuiros ex ipsis decurionibus duos fuisse: quod ostendit Paulus titulo de albo scribendo: In albo, inquit lex, præponi debet, qui maximo honore in municipio functus est, ut qui duumuiratum gessit. Item alibi: Is qui non sit decurio, duūuiratu uel alijs honoribus fungi non potest. Itē rursus alio loco: In duumuiros, & in rem publicam etiam post annum actio datur, ex contractu magistratuū municipalium. Iterum in tractatu de damno infecto: Duas res magistratibus municipalibus prætor iniunxit, actionem, & possessionem: cætera iurisdictioni suæ reseruauit. Si fortè duretur non caueri, ut possidere liceat, non duumuiros, sed prætores permissuros. Duumuirum fascibus uti, Imperatorū constitutionibus cautum est, sub titulo de decurionibus, quod arguit fuisse decurionem. Eosdem carceribus municipiorum præfuisse, Iurisconsulti tradunt: sed & eos locare publica solitos, Vlpianus scribit. Meminit horum Cæsar in commentario belli ciuilis primo: Duumuiris municipiorum omnium imperat, ut naues conquirant. Mentio est & apud Cæcilium libro epistolarum quarto: Gymnicus agon apud Viennenses celebrabatur, hunc Trebonius Rufinus in duumuiratu tollendum curauit. Spartianus in Hadriano: Per Latina, inquit, oppida dictator & ædilis, & duumuir fuit: apud eos emancipari neminem Iure ciuili posse, cōstitutiones indicant. Igitur duumuiros in ordine decurionum duos fuisse, ex suprascriptis constat, qui carcerum curam habebant, qui publica locabant, qui reipublicæ negocia gerebant, qui fascibus utebātur: cæterùm qui ius mulctandi non habebāt, sicuti nec defensores ciuitatum, quíq; autoritatem emācipationibus interponere non poterant. Vnde constat male argumētari Doctores nostros, qui magistratui municipali existimant non licere mulctam indicere, & consequenter, neq; delegato: item coram eis non posse emācipari: quasi aliquid non permittatur toti ordini, quod tamen duobus eorum abnegetur: ut idcirco nō dubitem, quin ordo decurionū, & quilibet cui mandata sit iurisdictio, suam iurisdictionē pœnali iudicio tueri possit. Quam quæstionem aliquando latiore tractatu commentarijs nostris explicuimus.

l.j.de alb. scri. l.honores. ff.de decur.

l.in honoribus. de actis. & obligat. l.iij.§.diu.

l. duumuirū. C. de decurio. lib. xij. l. si quis uero. §. si fugit. ff. de fort.

l.j.C.de municip. lib.

l.de defensore. l. C.de defens. ciu.

Arg.l.iij.C.de sport.

In l. imperium. ff.de iurisd. omn. iudic.

Quid sit uicesima, uectigalq; illud, declaratæ duæ constitutiones Iustiniani. CAPVT VI.

IVstiniani constitutione quadam traditur, edictum quoddam fuisse à diuo Hadriano inductum, sub occasione uicesimę partis hæreditatis: uideamus quidnam id sit. Et sciendum est, cùm propter multitudinē exercituū, quos Augustus Cæsar alebat, propterq; maxima impēdia, quibus fiscus grauabatur, maximis egeret pecunijs, instituit legibus latis quædā uectigalia: & ut se excusaret, professus

l.fi.C.de rēdic. diui Hadr. tub.

fessus est, diui Iulij cōmentarijs se edoctum, ut ea institueret. Igitur legem Papiam tulit, quæ multa capita continebat. Primum est, ut si quis extraneus hæres institutus fuisset, is priusquam hæreditatē adiret, uicesimam partem fisco impendere teneretur. qua lege filij & proximiores hæredes non tenebātur. huius rei autor est Dion. Aliud caput erat, ut si hæres institutus uiuente testatore, uel ante aditam hæreditatē decessisset, fisco bona addicerentur: & hoc ab Iustiniano sublatum, titulo de caducis tollendis, nemo ignorat. Tertium caput fuit, ut quod uir uxori, uel uxor uiro legasset, decima parte fisco attribueretur, si filios non haberent: & huic capiti Constantini constitutione derogatū suprà ostendimus. Primū caput Nerua emendauit, sed non omnino ut dignum erat. Traianus eo solùm teneri statuit alia familia genitos hæredes: quod decretum Cæcilius in panegyrico plurimis uerbis collaudat. Cæterùm Gratianus Imperator in totum uicesimam ipsam sustulit: quod in gratiarū actione Ausonius affirmat. Hinc est quod Iustinianus ait, uicesimam hæreditatis de Republica recessisse. Scribit Pomponius de origine iuris, primùm Aulum Offilium de legibus uicesimæ scripsisse. Addit Capitolinus, Marcum Antonium philosophum de uicesimi hæreditatū leges tulisse. Additum fuit illi legi aliud caput à Tiberio Cæsare, quod Claudius antiquauit, ut est apud Tranquillum. Ex his autem non dubito, quin Accursij error intelligatur, qui caduca bona in bellis ciuilib. idcirco attributa fisco tradit, quia homines occidebātur: cùm tamē suprà ex Dione, propter impendia bellorum latam legem illam ostenderim.

Reuocata sub incudem interpretatio l. cretionum. C. de iur. delib. CAP. VII.

CRetionum scrupulosam solennitatem hac lege (inquit Theodos. & Valent. Cæs.) amputandam decernimus. Dubitaui quandoq; quid dictio tam insolens significaret: tādemq; illud placuit, ut intelligamus derogari solennitatibus, quæ in hæreditatū aditione seruabantur. Creui, inquit Festus, significat hæreditatē adij: à uerbo crescere, & cernere. Cicero ad Atticum libro epistolarum undecimo: Literas tuas accepi pridie Nonas Febr. eoq; ipso die ex testamento creui hæreditatē. Sed & idem rursus: Galeonis hæreditate creui: duco enim cretionē fuisse simplicem, quoniam ad me missa est. Idem ad Dolabellam: A te peto, ut me hanc, quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ, sinas cernere. Igitur arbitror, non aliud esse cretionem, quàm aditionem. Cum ergo obseruarentur in adeunda hæreditate solennitates quædam, eas Imperatores hac constitutione sustulerunt. Cæterùm quænam solennitas hæc esset, haud facilè dictu est: nisi ex lege Papia introducta fuerit, cuius suprà meminimus: mortuo enim testatore statim hæreditas adiri non poterat: quare dies non nisi ab apertura tabularum cedebat, quod per Iustinianum emēdatum fuit. Sed & hac in re Isidorum pro malo autore ipse non duxerim. hic etymologiarum libro quinto, capite uigesimoquarto, totam hanc rem sic explicat: Cretio est certus dierum numerus, in quo institutus hæres aut adit hæreditatem, aut finito tempore cretionis excluditur, nec liberum illi est tempus ultra capiendæ hæreditatis. Appellata est à decernendo, id est, constituendo, quòd hæres debeat decernere: utputa cum sic scribitur, ille hæres mihi esto, additurq; intra dies tot. Adeundarum autem hæreditatum statutus erat certus dies, & ultra cretio non erat &c. Igitur secundum supradicta accipi debet. Et Plinius Cæcilius epistola ad Traianum: Iulius Largus rogauit me testamento, ut hæreditatem adirem cerneremq;. In Codice Theodosiano uidetur cretio solennitas esse, quæ in hæreditatibus intestatorum locum sibi habeat, ne legi Papiæ fraus fieri posset.

l. j. C. de cadu. tollend.

Nouo intellectu declarata l. generaliter. §. fin. ff. de decurionibus: disputatumq; quid sit Iudaica superstitio: & de uictoria aduersus Marcomannos, Christianorum precibus impetrata. CAPVT VIII.

EOs qui Iudaicā superstitionem sequuntur, diui Seuerus & Antoninus honores adipisci permiserunt: sed & necessitatem his imposuerunt, qua superstitionem eorum non læderent. Verba hæc Vlpiani sunt, titulo de decurionibus: quæ quantum Accursium, Bartolum & cæteros torserint, illud argumēto est, quòd cum alibi legissent, Iudæos omnibus honoribus arceri, hoc autem responso uideatur concedi: in eam sententiam deuenerunt, ut responsum istud sit correctum. quo nihil putidius ferè potuit dici. Quapropter ut nos ueritatem ipsam omnibus notam faciamus, illud scire conuenit, Vlpianum ipsum à Christiana religione fuisse discordem, ethnicorumq; deos coluisse: floruit enim Alexandri Imperatoris temporibus. Aelius Lampridius: Alexander, inquit, Paulum & Vlpianum magno in honore habuit: quos præfectos ab Heliogabalo alij dicunt factos, alij ab ipso. nam & cōsiliarius Alexandri & magister scrinij fuisse perhibetur Vlpianus: qui tamen ambo assessores Papiniani fuerunt. Idem etiam autor est, neminem solùm admittere Alexandrum consueuisse, præter præfectum suum, & Vlpianum, & assessores suos: quos propter summam iustitiam singulariter diligebat. Igitur tempore quo Vlpianus uiuebat, nondum recepta erat CHRISTI fides. Primus enim Imperator Christianus fuit Philippus, longè Alexandro posterior. Cùm itaque à CHRISTI traditionibus alie-

l. generaliter. §. fi. ff. de decurio.

nus esset Vlpianus, non mirũ est, si nostram fidem, superstitionem Iudaicam appellauit. quoniam enim primùm in Iudæa Christiani fuerant, nomine hoc fuerunt dicti. Hinc est quòd Septimius Florens in apologetico capite XXI. ostendit Christianos à Iudæis differre: & id non aliam ob causam, quàm quia Gentiles omnino qualis esset nostra religio ignorabant. Tacitus quoq; hist. lib. primo & uigesimo, ubi Iudæorũ superstitiones describit: Transgressi, inquit, in mores eorũ idem usurpant: nec quicquam prius imbuũtur, q̃ contẽnere deos, exuere patriam, parentes, liberos, fratres utilia habere. quę uerba in Christianos ab eo contorta sunt. Idem expressius de eis lib. XV. Ergo, inquit, abolendo rumori Nero subdidit reos, & exquisitissimis pœnis affecit, quos per flagitia inuisos uulgus Christianos appellat. Autor eius nominis CHRISTVS, qui Tiberio imperitãte per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat: repressáq; in præsens exitiabilis superstitio rursus erũpebat, non modò per Iudæam, originẽ eius mali, sed per urbẽ etiam. Idem etiam sub finem libri secũdi: Actum, inquit, est de sacris Aegyptijs, & de Iudaicis pellendis: factumq; patrum consultũ, ut quatuor millia libertini generis ea superstitione infecta, quis idonea ætas, in insulam Sardiniam ueherẽtur, coẽrcendis illic latrocinijs: & si ob grauitatẽ cœli interijssent, uile damnum: cæteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent. Et hæc quidẽ impijssimus autor Cornelius Tacitus scribit: quibus non absimilia Plinius Cæcilius eructat libro, qui inscribitur epistolarũ ad Traianum: de Christianis enim loquens, eorũ appellat superstitionẽ, prauam immodicamq;. Item rursus: Neq; ciuitates, inquit, tantũ, sed uicos etiam atque agros superstitionis istius cõtagio peruagata est. Sed & Suetonius, nescio an magis Plinio impurus; is, A Nerone, inquit, affecti supplicio sunt Christiani, genus hominũ superstitionis nouæ ac maleficæ. Spartianus quoq; in Caracalla: Septenis puer cum collusorem suum, puerum ob Iudaicam religionem grauius uerberatũ audiuisset, neq; parentes eius, neq; autores uerberum diu respexit. Quintilianus etiam lib. III. Est, inquit, conditoribus urbium infame contraxisse aliquã perniciosam cæteris gentem: qualis est primus Iudaicę superstitionis autor, & Gracchorũ leges inuisæ. Ex his igitur haud difficulter cognoscere possumus, Vlpianum non de Iudęis, sed de Christianis intellexisse: quod etiam clarius ostẽditur ex rescripto, cuius autoritatem citat. Nam cùm diui principes Marcus & Verus, Marcomanis inferrent bellum, eamq; ad inopiam peruenisset exercitus, ut aquæ penuria periclitarẽtur omnes, Christiani milites precibus largissimos imbres à Deo impetrauerũt: cumq; in certamen prodijssent, fulmina faciem hostium perstringebant: impetusq; grandinis eorum animos ita exterruit, ut maximã Romanis uictoriam de se Marcomani præbuerint. unam legionem Christiani nominis id impetrasse, Dion autor est, quæ deinde λεγεωνοβόλος dicta sit, id est, fulminatrix. Suidas rem omnem in Iulianum quendam mystem coniecisse uidetur. Igitur Imperatores tanti beneficij non immemores, per rescriptum, Christianorũ dogma confirmarũt, Christianosq; accusari uetuerunt, eiusdemq; conditionis cum cæteris esse in honoribus adipiscendis constituerũt. Meminit huius rescripti Septimius Florens in apolog. cap. V. Si, inquit, literæ M. Aurelij grauissimi Imperatoris requirãtur, quibus illam Germanicam sitim Christianorũ militũ precationibus impetrato imbri discussam cõtestatur: sicut palàm ab huiusmodi hominibus pœnam dimouit, ita alio modo palàm dispersit, adiecta accusatoribus damnatione, & quidẽ tetriore. Igitur in Vlpiani responso legendũ est, non diui Seuerus & Antoninus, sed, diui Verus & Antoninus. nam Aelius Verus unà cum hoc Antonino imperauit, ut est apud Capitolinum. Simili menda corruptos esse textus alijs in locis, ante nos alij admonuerunt.

Aduocatorum honorariũ quam pecuniæ nostræ summam non possit excedere: quid item nostræ monetæ comprædat aureus, de quo in Digestis. CAP. IX.

CVm de aduocatorũ mercede, quod honorarium appellare Iurisconsulti solent, tractatur, solet adduci Vlpiani responsum, quo traditur, permissum aduocatis esse pro singulis causis usq; ad centum aureos accipere. Quæ uerba solent nostri temporis Iurisconsulti interpretari, ut cẽtum ducatos, qui nostro tempore cuduntur, significẽt, quam sententiã quidam recentiores non probant, nec nos unquã probauimus. Igitur scire debemus, centum sestertios idem esse quod aureus. ostendit id Tranquillus in Othone, qui Othonem tradit excubanti cohorti diuidere solitum, quoties cœna principem acciperet, uiritim unum aureum. quod describens Tacitus libro XVII. centenos sestertios dedisse Othonem attestatur. Nec obstat quod Iustinianus in Institutionib. de libertorũ successione scribit, pro mille sestertijs unũ aureum computari: quia uel accipiẽdum est ex mille sestertijs aureum pro reditu computari: sic enim lucrifieri cõtinget ex dextantibus usuris, & satis id cõstat apud Columellam. Vel, quod magis placet, sensus legis is est, ut cùm tẽpore quo lata est lex Papia, ditiores essent liberti, quàm sub Iustiniano, ut ipsemet demonstrat: quod lex Papia disponebat in eo, qui mille sestertios possidebat, ipse disposuit in eo, qui suo tempore possidebat unum aureum. nec enim diuitiæ Romanorum sub Iustiniano cõparandæ fuerunt ætati illi aureæ, quæ Augusti tempore erat. Igitur dum Iurisconsultus dicit, mercedem licitã esse centum

L. 1. §. licita. ff. de uac. & extraordin. cogn.

§. postea uero. Institu. de suc. cess. lib.

tum aureorum, intelligēda sunt sestertia decem, seu, quod idem est, sestertij decē mille: congruitq; quantitas hæc illi, quæ per Claudium Cæsarē taxata est. Cornelius Tacitus libro histor. XI. Nihil, inquit, publicæ mercis tam uenale ea tempestate fuit, quàm aduocatorū perfidia: adeò ut Samius insignis eques Romanus quadringentis nūmorum millibus Suillio datis, & cognita præuaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur consurgūt patres, legemq; Titiam flagitant, qua cauebat antiquitus, ne quis ob causam orandam pecuniam, donumue accipiat. Deinde obstrepētibus ijs, quibus ea cōtumelia parabatur, discors Suillio Sillius acriter incubuit, ueterum oratorū exempla referens, qui famam in posteros, præmia eloquentiæ cogitauissent pulcherrima. alioquin & bonarum artium principē sordidis ministerijs fœdari, ne fidem quidem integrā manere, ubi magnitudo quæstuū spectetur: ut quomodo uis morborum precia medentibus, sic fori tabes pecuniā aduocatis ferat. & paulò infrà: Hæc ita haud frustra dicta princeps ratus, capiendis pecunijs posuit modum, usq; ad dena sestertia, quæ egressi repetūdarum tenerentur. Meminit huius senatusconsulti etiam Plin. Cæcil. ad Valerianū lib. V. ubi affirmat se lætari, quòd in causis agendis, non modò pactione, dono, munere, uerumetiā xenijs semper abstinuerit. Cæterùm uidendū nunc est, quam quantitatē pecuniæ nostræ cētum hi aurei, seu dena sestertia cōficiant. Et sciendum est, sestertium, duas libras argenti & semissem ualuisse: quæ summa, nostra moneta libris centum plus minus ualet: ut inde consequens sit, sestertium æris, seu mauis nummūm, duobus tantū assibus nostris ualuisse: cùm horum millia sestertiūm argenti neutri generis constituant. Sunt itaq; decem sestertia, mille libræ. Qua ratione aureus apud Vlpianū decem librarū nostrarū summam æstimatione reddet: non, ut nostri Doctores arbitrantur, quatuor libras. Et ita ad æstimationem nostram redigēda est etiam pœna legis Iul. repetundarū, quam Venuleius refert. Is tradit, non licuisse magistratibus pecuniam accipere, nisi usq; ad cētum aureos in anno. Quapropter cùm Hermogenes scribat, non esse pauperem, qui quinquaginta aureos habet: intelligamus eum non esse pauperē, qui nostræ monetæ libras habeat quingētas. Et hoc quidem modo aurei æstimatio ineunda est, cùm eius mentio reperitur in Digestis. nam tempore Iustiniani suus ille solidus, cuius mille locis mentionem facit, subsesquuplus erat ad ueterem aureū, nec in eius æstimatione à recentioribus recedo.

ff. ad legē cp. l. nōnul de accus.

os. C. de mo mul. ci. cons. xlv.

Adducta quædam de uectigalibus, & nouo sensu illustratus uersiculus, Si de uectigalibus. in l. si finita. de dam. infect. CAP. X.

VIpianus lib. XLIII. ad edictum, cuius responsum sub tit. de damno infecto, Tribonianus redegit, ita ferè ad uerbum: Si de uectigalibus non caueatur, mittēdum in possessionē dicemus, nec iubēdum possidere: nec enim dominiū capere quis possidendo potest: sed in uectigali prædio, si municipes non cauerint, dicēdum est dominiū per longū tempus acquiri. Verum uisum id Accursio est, alteri responso repugnare, quo Paulus, In uectigalib. inquit, & in alijs prædijs, quæ usucapi non possunt, publiciana competit &c. & Accursius specialiter hoc in causa dāni infecti obseruari tradidit, ut possit præscribi: alijq; aliter torquentur. Nobis uidetur locus satis clarus, & id præsertim, si Higini de limitibus agrorum uerba audiamus. is, Vectigales, inquit, agri sunt obligati quidam reipub. P. R. quidam coloniarum, aut municipiorū, aut ciuitatum aliquarum: qui & ipsi plerunq; ad pop. Rom. pertinentes, ex hoste capti, partitiq; ac diuisi sunt per centurias, ut assignarentur militibus, quorū uirtute capti erant, amplius destinato modo quàm uetus militum exigebat numerus: qui superfuerāt agri, uectigalibus subiecti sunt, alij per annos, alij uerò mancipibus ementibus, id est, conducētibus in annos cētenos, alij quinos: plures uerò finito illo tempore iterum ueneunt, locanturq; ita, ut uectigalibus est cōsuetudo. municipes autem ipsi per cēturias locant, aut uenūdant proximis quibusq; possessoribus. Puto itaque in Vlpiani responso non municipes legēdum, sed mancipes: ut hi intelligantur, qui ius uectigalis per centum annos emerunt. Aut ergo aliquis non emit ius perpetuum à republica, & nihil unquam præscribit: aut emit, & si non caueat. præscribitur ob dominium illius iuris empti: ita tamen, ut id nihil reipublicæ damno sit. Posset etiam intelligi, si municipes, ubi iam fundus reuersus est ad eos, non caueant præscribi: nisi alia lege urgeremur, qua sancitum est, nec res populi Rom. nec ciuitatum posse usucapi.

l. cum sponsu. ff. de publi.

l. usucapionem ff. de usucap.

L. quidam ignauiæ. C. de decur. lib. x. qua fraternitates istæ religiosorum iniquissimo iure reprobantur, declarata ex historijs.

CAPVT XI.

EXtat x. Cod. Iustin. libro quædam constitutio, quæ Valentiniano Imp. adscribitur. Ea sancitum est, quicunq; monazonio congregātur, tanquam ignauiæ sectatores, & qui munera ciuitatum subterfugiant, debere de eremis extrahi: eorumq; bona eis applicari, qui horum loco munera ipsi subirent. Hanc legem cùm à religione homines auocare uideatur, Doctores intellexerūt in pseudomonachis tantū sibi locum uendicare, & his qui non dei zelo ducti, sed solùm ut munera subterfugiāt, in eremū secedūt. quā interpretationē ut istis dieb. recipiendā puto, ne quid uideatur in Iure tam impium, ita ipsius legislatoris longè aliam mētem fuisse attestari libet. siquidem is Valens tam atroci

l. quidam. C. de decu. lib. x.

odio monachos prosequutus fertur, ut per Lucium nequitiæ suæ satellitem, tria eorum millia ex Aegypti eremis abstraxerit: Macharium eorum pontificem & magistrum in insulam exulare coëgerit. Eusebius Cæsariensis historiæ libro undecimo: Valens, inquit, uastat eremum, bella quiescentibus indicit: tria millia simul, aut eo amplius uiros, secreta & solitaria habitatione dispersos, oppugnare pariter aggreditur. Idem attestat etiam Socrates episcopus tripartitæ historiæ libro octauo, capite septimo. sed & Theodoricus in septimo, capite XXIX. Eremi incolas Antonij sequaces Lucius expulit: eorumq; sanctissimos præsules duos Macharios, Isidorumq;, & cęteros speluncis suis eijciens, in quandam insulam, quam impij habitabant, destinauit. Quinetiam Eutropius: Valens, inquit, impietatē, quam dudum meditatus fuerat, operibus implens, lege data, ut monachi militarēt, nolentes per tribunos & milites fustibus iussit interfici, quorū innumera multitudo per uastas tunc Aegypti solitudines diffusa constat: præcipuecq; apud Nitriam martyrij consequuta est palmam. Paulus quoq; Horosius: Valens, inquit, effrenata liber audacia legem dedit, ut monachi, id est, Christiani, qui ad unū fidei opus, dimissa secularium rerum multimoda actione, se redegerant, ad militiam cogerētur: uastas illas tunc Aegypti solitudines, arenasq; diffusas, quas propter sitim & sterilitatē, periculosissimamq; serpētum abundantiā conuersatio humana non nosset, magna habitantium monachorū multitudo compleuerat. huc tribuni & milites missi, qui sanctos ac ueros milites Dei alio nomine persequutionis abstraherent, interfecerūt agmina multa sanctorum &c. Sed & Hieronymus in chronica Eusebij: Valens, inquit, data lege ut monachi militarent, nolentes fustibus iussit interfici. Quapropter Suidas: ὁ Βάλης, inquit, εἰς ἐξορίαν ἐπέμπε πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ μοναχούς, in exilium misit Valens monachos. Hæc igitur execrabilis est illa constitutio, cuius suprascripti autores meminerunt: idcirco fortasse à Triboniano non reiecta, quoniam aliam interpretationem recipere poterat, præter eam quam Valens ipse probabat. tametsi & id Triboniani impietati potest imputari: quandoquidem Suidas scribit, eum fuisse ἄθεον, καὶ ἀλλότριον τῆς πάντα τὰ τῶν χριστιανῶν πίστεως, omnium deorum contemptorem, & præsertim à fide CHRISTI abhorrētem. cui tamen autori uix est, ut ego assentiendum putem, cùm apud grauissimæ existimationis historicos aliter de Triboniano traditum sit.

In inscriptione epistolarum Iustiniani, an legendum sit antecessores, an uerò assessores, disputatum: & ibi quædam de Pandectis Florentinis. CAP. XII.

IN Digestorum principio extat Iustiniani epistola, quæ mittitur Theodoro, Theophilo, Dorotheo, Isidoro, Anatolio, Triboniano, alijsq; Iurisconsultis, quos titulo antecessorū uisus est honorasse. quāobrem quandoq; dubitaui, ne non antecessores, sed assessores potius legendum esset. cuius emendationis argumentum ex Procopio deprænderam, qui Parthici belli lib. 1. Tribonianus, inquit, Pamphilius Imperatoris paredrus, quē magistratum Romani quæstorem, Latini Iurisconsultū uocant. & alibi: Basilidem fecit quæstorem, mansuetudine ac æquitate inter patritios clarum. & alibi: Proclus tunc Imperatoris paredrus erat, magistratū quæstoris gerens, uir iustus &c. quibus in locis interpretis fidem desidero, qui proquęstorē, ubique cocestorem transtulit, nescius Romanarum dignitatum uocabula Græco idiomate non rectè pronunciari, quod apud Suidam centies deprænděsse memini. Cæterùm pardrum Græcè, assessorē Latinè dici, nemo est qui uel ex lexico discere non possit. Scribit Iulius Pollux, Athenis πατρίδρος fuisse, solitosq; principem regem, & imperatorem (ita enim interpretor πολέμαρχον) binos assessores eligere, quos secum haberēt: necesse autem erat quingentorū iudicio hos prius approbari. Igitur his argumentis non dubitabā, quin eo in loco assessores legendū foret. equidem nunc admodum dubius sum, cùm antiquorum codicū scriptura emendationi huic dissideat: semper enim antecessores legitur. sed & in Pandectis Florētinorum, ante titulum, qui est de legatis primo, epistolam Græcam Iustiniani ipsius legi, qua ita scriptum annotaui, μετὰ πατρίκιον τὸν δυκλεῦς μνήμης λυαεσάριον καὶ κοιλκινδρᾶ. post patritium inclytæ recordationis quæstoriū & antecensorem. quam epistolam Latinè scriptam uulgò habemus in titulo de ueteri iure enucleando. Illud tamen animaduerti, dictionem Græcam à censore uideri deductam, ut ea ratione procensor dicatur, qua αὐθύπατος proconsul. Sed tamen magis arbitror Græcū scriptorem nesciuisse latinas uoces ad amussim describere. nec tanta omnino illis libris adhibenda est fides, ut eorum autoritate potiores nō sint rationes: quandoquidem & in eis aliquos errores scriptoris manu cōmissos agnouimus: ut minimè ἀρχέτυπον illud cū Politiano existimem, sed potius multis post Iustinianū seculis descriptum: ut ineptè faciāt, uel qui tantis cum (ut ita dixerim) ceremonijs illud ostendunt, uel qui etiam seria omittūt, ut uideant. Sanè in antecessum dare, Anneo Senecæ epistola CXIX. uidetur esse in nominibus creditorum, quod in ultimis uoluntatibus prælegatum: ut suspicari libeat, antecessoris uocabulum ea tempestate in usu fuisse, hocq; nomine appellatos, qui iura profiterentur.

l. tenta. C. de uet. iu. enuc.

Explicata Iurisconsulti, Grammaticorumq; sententia, quid donum à munere differat. CAP. XIII.

DOnū inter & munus hoc interesse Vlpianus & Labeo existimauerūt, quod inter genus & speciem. nam genus esse donum

l. inter donum. ff. de uerb. sig. l. munus. ij. de uerb. sig.

num Labeo ait, à donando dictũ: munus speciem: id enim est donũ cum causa, utputa nuptialitium, nuptiarũ. Martianus autem munus esse tradidit, quod necessariò subimus: dona uerò quæ nullius necessitatis, seu officij causa prestantur. subditq; in hoc uentum esse, ut non quodcũq; munus idem donum accipiatur: sed quod donum fuerit, rectè munus dicatur. quæ uerba Vlpiani responso aduersari uidentur. si enim donũ est genus, cur munus non rectè donum dicetur? annotauit id Laurẽtius Valla, & utrunq; Iurisconsultorũ damnat: nullum enim donũ esse sine causa. Certè & in hac re aliter Grammatici opinati sunt, munus scilicet hominibus mitti, at dona dijs dari: quod Seruius & Donatus existimauit. quorum sententia ex Plin. Cæcil. uerbis cõfutatur, qui libro Epistolarum quinto ad Valerianũ scribit, se in orãdis causis non modò pactione abstinuisse, sed & dono, munere, xenijs. Sed & Agrætius donum dantis esse, munus accipientis scripsit: quo nihil est ineptius, & certe agrestis hic nimis est literator. Corn. Fronto: Munus, inquit, est quod amicus, uel cliens, uel libertus officij causa mittunt, uel munus gladiatoriũ: donũ, quod dijs datur. inde ubi dona ponuntur, donariũ appellatur. Possunt & illa nihilo minus dona dici, quæ donãt pauperibus diuites & potẽtes. Illud quoq; donum putandũ est, quod donatur militibus in castris, ut uallaris corona. Igitur Vlpianus donum latiorem significationẽ habere tradit quàm munus. negat id Martianus: sed eius sententia non aduersatur Vlpiano, quoniam ipse accipit munus latissimo significatu, cùm trahitur etiã ad onera, ueluti munera ciuitatũ, munus gladiatoriũ &c. Vlpianus uerò munus cùm ad largitionem refertur, non æquè latam notationẽ habere putat. Cæterũ quod subiungit Martianus, in eo uentum esse, ut quod munus fuerit, id donum rectè dicatur: ad consuetudinẽ loquendi respexit, non ad proprietatem. & hoc modo Vallæ impetus coërcetur. tametsi etiam alij aliter dissoluerint, tanquã donum & generis & speciei nomen sit: quod non probo. Illud sciendum, in responso Vlpiani, genus & speciem κατὰ χρῆσιν accipi: sicut & in Institutionibus, cùm dicitur, Populus differt à plebe, sicut species à genere: non aliud enim significatur, quàm latiore sensu accipi populum, quàm soleat plebs.

Institi. de iur.

Cur donatio inter uirum & uxorem prohibita sit, Plutarchum nouam rationem assignasse: sed & quædam de libertis uindicta manumissis, nouusq; intellectus constitutioni datus. CAP. XIIII.

ANtonini principis oratio, cur donatio inter uirum & uxorem Iure ciuili prohibita sit, in hæc uerba ostendit: Maiores nostri inter uirum & uxorem donationes prohibuerũt, amorem honestũ solis animis æstimantes, famæ etiam coniunctorũ consulentes, ne concordia precio cõciliari uideretur, neue melior in paupertatẽ incideret, & deterior ditior fieret. Cæterũ his rationib. aliam addit grauissimus autor Plutarchus, qui Traiani Cæs. præceptor, uir plurimæ lectionis, in opere cui titulum fecit, γαμικὰ παραγγέλματα, sic propemodum scripsit: Ὁ γὰρ ὁ ῥωμαῖος νομοθέτης ἐκώλυσε δίδοσθαι δῶρα διδόναι καὶ λαμβανέτω παρ' ἀλλήλων τοὺς γεγαμηκότας, οὐχ ἵνα μηδενὸς μεταλαμβανώσιν, ἀλλὰ ἵνα τοιούτοις κοινὰ νομίζωσιν. Quibus uerbis demonstratur, idcirco prohiberi donationẽ, quòd absurdum legislator existimauerit, uideri aliquid inter uirũ & uxorem, quod commune non esset: præsertim cùm sint, ut in sacris literis dicitur, duo in carne una. cùm igitur in sponsis hæc ratio locum sibi non uendicet, inde à legislatore permissũ est, ut quãtum uelit, sponsæ sponsus donare possit. Libet & hîc referre, quantũ à constitutionibus uideatur recessisse Cornelius Tacitus: is lib. hist. XIII. manumittẽdi duas species institutas scripsit: ut relinqueretur pœnitentiæ, aut nouo beneficio locus, quos uindicta patronus non liberauerit, uelut uinculo seruitutis attineri. Quæ uerba indicãt, tametsi propter ingratitudinem liberti in seruitutẽ reuocentur, eos tamen nũquam reuocari, qui manumissi uindicta forent. quæ sententia admodũ mihi placeret, tum quòd ita Tiberium Cæs. constituisse scribit: tum etiã quòd multis Iurisconsultorum locis quadrare uideo: nisi me Constantini Imp. constitutio non parũ moueret: is ad Maximũ præf. præt. Si is, inquit, qui nostro cõsilio uindicta liberatus est. post coërcitionem pœnitentia dignum se præstiterit, ut ei ciuitas Romana reddat: non prius fruatur beneficio libertatis, quàm si hoc patronus eius oblatis precib. impetrauerit. quę uerba indicant, & eum qui uindicta manumissus erat, ex ingratitudine in seruitutẽ reuocari: nisi rescriptum istud alio modo malimus interpretari, ut uidelicet significet, non libertatem quidem amittere, sed solùm ciuitatis Romanæ iura. quod ex eo probatur, quòd requirit lex, ut patronus hoc petat: nã si in seruitutem reuocatus foret, non patronus, sed dominus dicẽdum erat. Quod autẽ dicitur, non prius fruatur beneficio libertatis, intellige beneficiũ iustum, quatenus iura Romanæ ciuitatis comprendit.

de don. int. & ux. in fi.

l. si manumissus. C. de lib. & eorum lib.

Explicata lex, siue. si mensor falsum modum dixerit: & ex Agennio Vrbico quædam de mensoribus. CAP. XV.

SI mensor falsum modum dixerit, eum ex edicto prætoris teneri constat. addit Paulus idem esse, siue de itineris latitudine fefellerit, siue de seruitute immittendi, projciendiq; quæratur. Contorsit hîc se Accurs. quid enim cõmune habet mensoris officium cum seruitute immittẽdi & projciendi: illa enim mensurã non accipiũt. quare intellexit, cùm agitur de latitudine loci, in quem mittatur, projciatur ue. quam expositionem ipse non probo, cùm tunc non de seruitute ipsa quæratur, ut Iurisconsultus dixit, sed de loco in

l. siue. ff. si mens. fal. mod. dix.

l. in sacris, circa med. C. de proxi. sac. scrinior. lib. xij.

quo seruitus constituatur. quapropter scien dum est, mēsorum officium apud antiquos non solùm in eo uersari solitū, ut agros meti rentur, sed ut etiam pronūciarent: & non de mensuris tantùm, sed etiam de seruitutibus. Ostendit id Agēnius Vrbicus in lib. de con stitutionib. agrorū: qui cùm de seruitutibus itineris, aquæ pluuiæ, & similibus disseruis set, subiungit, difficilimū esse mensori in eis plerūq; iudicare. Sed & in iudicādo, inquit, mensor uirum bonū & iustum agere debet, neq; ulla ambitione aut sordibus moueri: ser uare opinionem & arti & moribus: omnisq; illa artifici ueritas custodienda est, exclusis il lis similitudinibus, quæ falsæ pro ueris subij ciūtur. quidam enim per imperitiā, quidam per imprudentiā peccant: totum autem hoc iudicādi officium, & hominem, & artificem exigit egregium. Erat æquissimū & in aduo catione eandem fidem exhiberi in cōtrouer sijs à mensoribus: sed hoc possessores æquo animo ferre non possunt. nam cùm his ueri tas exposita est, aduersus synceritatem artis eos facere cogūt. multa enim sunt in profes sione, quæ generaliter pro ueris asserantur, multa quæ specialiter: quædā quæ argumen tis etiam mentiri artifices cogunt. & hæc qui dem ille de mensoribus refert: quæ idcirco li bentius in medium attuli, quoniam is autor nequaquam uulgatus est: unà tamen cum Iu nio Nipso, M. Varrone de arithmetica, & Balbo de colonijs Latinis, breui in publicū prodibit: si modò per ociū mihi licuerit eos emendare: liber enim ipse tam abrosis chara cteribus est, ut uix legi possit.

Cur Digestorum libros hac nota ff. citemus: item quid sit paragraphus. CAP. XVI.

QVid in causa sit, quòd cùm Digestorū aliquem locū uolumus allegare, librū ipsum per duplex ff. signamus, quandoq; ut sentētiam meam proferrem requisitus, non dissimilia his respondi. Cùm responsa hęc Iu risprudentum tanquam in centonem quen dam Tribonianus redegisset, operi & Dige storum & Pandectarū nomen imposuit: & quoniā Græci ipsi confractores fuerint, ue risimile est eos solitos sub Græco nomine Pandectarū, librum ipsum adducere. Cùm itaque primam tantùm notam π̂ cum accen tu circumflexo describerent, nostri Latini eos imitabantur: sed scriptores librarij, qui literas ignorabant, existimauerūt esse binas ff. in quam figuram facilè fuit adiecto unco Græcam notam deprauare. & hinc mala hęc scribendi consuetudo inoleuit. Nunc uidea mus, quomodo apud ueteres paragraphus accipiatur. & sciendum est non tritam, pro mulgatamq; hanc esse uocem, sed à doctissi mis quoq; Græcorū scribi solitam. siquidem Hephæstion autor est in Aristophanis co mœdia, asteriscum inscribi, ubi genus carmi nis uariatur: eius nota est stellæ imagūcula. at coronidem apponi, uel cùm locorū com mutatio fit, uel histriones relicto choro ab scedant, uel è conuerso recedat chorus subsi stentibus histrionibus: eius nota est linea ab inferiori parte flexa √. Paragraphum uerò eam lineā protensam hoc modo dici —, quæ ὑπὸ πρόσωπα ἀμοιβαῖα, iambicis & choricis in ter stropham & antistrophā apponitur: huic dipla addi solet, redditurq; trigoni obliqui ci tra basim species <. Eustathius inter poēta rum figuras παραγραφὴν nominat, id est, para graphen: quæ fit cùm præcedentia comple ctentes, ad alia transitū facimus, ut apud Ho merum, ὡς οἱ μὴ τὰ πρόσθεν ὑπὸ στρατόν. Idem & alij grammatici tradidere: ut possimus etiam paragraphē dicere eo sensu, quo ineptiores paraphum dicūt. tametsi Isidorus etymolog. primo, paragraphū scribat hac nota ⌈ poni ad separādas res à rebus, quæ incōnexè con currunt: quemadmodum in catalogo loca à locis, regiones à regionibus, in agone præ mia à præmijs, certamina à diuersis certami nibus separantur.

Nouo sensu perceptus §. tripli. in Institut. de actionib. & ex Græcis autoribus depromptum quid sit sportula. CAP. XVII.

IN Iustiniani Cod. titulus est notissimus, qui inscribitur de sportulis: sed & eorum frequētissima est mentio passim per uaria Iu ris ciuilis loca. In Institutionib. quoq; Tribo nianus: Cùm quidam, inquit, maiorem uerę æstimationis quantitatē in libello conuētio nis inseruit, & ex hac causa uiatores, id est, executores litium, ampliorem sum: mā sportularum nomine exegerint, tunc ad id quod propter eorum causam damnū passus fuerit reus, triplum ab actore consequat̄ &c̄. Sunt qui interpretentur sportulas dici pecunias, quæ nuncijs dantur. addit Accursius dictas, quia in sportulis quibusdā obligationes po nebant. quæ quantū uera sint, iam declarabi tur. & sportulam primò acceptā constat pro eo, quod in dies clientib. suis sub limine por tæ Romani exhibebant ad uitæ usum: cuius loco quādoq; pecunia dabatur, centū uidelicet quadrantes, ut apud Iuuen. Saty. prima, & Martialem non uno in loco legiť. nomen accepit à sportula, seu sporta, uel sportella: quæ nomina sunt utensilium sparteorum ad maioris summæ pecunias capiēdas. Cæterū cùm aliquis magistratū nouū iniret, uel ali cuius lætitiæ causa, per liberalitatē pecunias decurionibus distribuebat: quod singulis da bat, sportula dici cœptū est. quo in sensu & Dion, & Tranquil. & Plin. Cæcil. ad Traia num, & Apul. in apolog. & aliqui ex nostris Iureconsultis uerbū id acceperunt. sed & ali bi pro mercede aduocatis data intelligiť, ut apud Cæcil. libro 11. In media basilica tam pa lam sportulæ, quàm in triclinio dantur: ex iu dicio in iudiciū pari mercede transitur. Sed hæc quidem quę ab alijs etiam tractata sunt, haud multùm ad superiora Iuris ciuilis loca pertinent: quare ut quod ipse legerim, in me dium

I. si mulier. ff. de donat. inter uir. & ux. l. sportu. ff. de decur.

dium proferam, aliter quàm cæteri fecerint, libet sportulam intelligere. siquidē cùm Aristophanis Nubes per ociū carmine de Græco in Latinū transferrem, apudq; eum Strepsiadem senem mœstum legissem, quòd uereretur ne prytanijs condemnaretur, Græcum eius poëtæ interpretem, eundemq; doctissimum uirum consului: qui prytania nun cupari scribit à Græcis, quod Romani sportulam dicunt. cùm enim cōtestanda lis esset, actor & reus pecuniam contribuebant, deponebantq; : is autem qui in causa succubuisset, omnia pendebat. ea uerò pecunia sportula dicebatur, & uel fisco addicebatur, uel eam iudices pro mercede sua retinebant. Idē & Suidas scripsit: qui decimam partem eius, quod à debitore petebatur, pro sportula dari solitam autor est. Igitur cum decima pars dari pro sportula iudicibus consueuisset, si maiorem summam aliquis petijsset, omne damnum quod ex ea causa reus fecisset, resarciri illi cum tripli additamēto Iustinianus sanxit. In authenticis tamen coarctatum id legitur, ut in causa quæ centenaria maior sit, octo aurei exoluerentur, cùm alioqui denos præstari necessarium fuisset.

perceptus §. tripli. in Inſtit. de iudi. ex Græcis autoribus deprompta uis autem.

CAP. XVII.

Constitutio, Archigerontes. C. de episc. & cler. declarata, præter Accursij, cæterorumq; sententiam: & quorundam Grammaticorum error in expositione uerborum Iuris ciuilis. CAP. XVIII.

ARcadij Honorijq; Imperatorum constitutio est sub tit. de episcopali audientia, in hæc uerba: Archigerontes dicæ cetæq;, ἐργασίας παμίωψ, non nisi Christiani dirigantur &c̄. Dubitatum fuit, quo sensu accipi debeat. & inter primos se offert Accursius, qui eos sacerdotes, quibus delicta sua in metallū damnati confitentur, Christianos esse iuberi hac lege existimat: idq; eo argumēto, quòd scriptum sit dicæ cetæ ergasiotanorum: quæ uerba ipse interpretatur significare episcopos seu dicæcesanos damnatorū in metallū: id enim esse ergasiotanos. Quæ expositio cū inepta sit, nemo alicuius iudicij, qui Græcè sciat, non cognoscet. Igitur fidelis lectio uidetur, quā suprà retuli. Vetant pijs. Impp. aliquos præfici, qui procurent negocia aulæ principalis, seu qui annonam, & penum, & quæ ad uictum principis palatinorumq; pertinent, emant, nisi ijdem Christiani sint. ἀρχιγέροντες, si ad uerbum trāsferas, principes seniorum, seu summos senes significat. qua ratione ἀρχιφῶς Matthæi in Euangel. summi sacerdotes dicuntur. Ὁ ἐξήτων ἀρχιφῶς καὶ οἱ γραμματεῖς, πῶς αὐτὸν ἀπόκτείνωσιν. dicæ cetæ uero procuratores, dispensatoresq; demonstrat. διοικητὴς procurator. ἐργασία lucrum, quæstum notat. παμίωψ promptuarium, penus. hinc Tamia mulier Homero, οἶνον δ' αἰθοῖν παμίν ἠθέβηκε φέρεσθε. In quolibet priuato dicitur παμίωψ, sed hac in constitutione placet intelligere solùm de principis cella: sicut in XI. Cod. lib. de prædijs Tamiacis. Sanè & παμίας quæstorem significat, & œconomū. Et cùm Accursius in harum dictionum interpretatione insigniter errauerit, non tamen durè agendum cum eo, aut contumelijs insectandum, quod quidam Grammatici fecerunt, existimo: siquidem uitia illa temporum fuerunt, non hominis: perierant enim assiduis bellis non solùm Græcæ literæ, sed & Latinæ. at nostra ætate illi ipsi humanioris literaturæ professores, si de significatione uerborum Iuris ciuilis errare sibi licere permittūt, cur Accursium non tolerant, in uerborum Latinorū sensu cæcutientem? Audiui quandoq; irrisum ab Socino Angelū Politianū, quòd ignorasset quis suus hæres diceretur. Fallūtur Ouidij interpretes in illo carmine:

Artificis perijt cum caput arte sua.

quòd uidelicet non perceperint, quæ sit capitis diminutio. Falluntur rursus apud eundem poëtam:

Neu uos erronem tellure admittite nostrū.

cùm uerbum illud iuris, erronem, nō intelligentes, errorem legunt in Sapphus epistola. Præuaricantur in Val. Maximum, qui bonorum possessionem non explicant. Labuntur apud Plautum alij in quæstione seruorum, in tribus libertatum speciebus: in eo quod leno filiofamiliās pecuniam mutuam dare abnegat, ne eum perdat lex. Sunt apud eos trecenta similia, quibus ipsi miserrimè hallucinantur, & deinde non erubescent in Accursio nihil prorsus uelle desiderare.

Callistrati responso in l. semper. de iure immunitatis, restituta Græca diuorum fratrum epistola. CAP. XIX.

LIbet in eorum gratiam, qui Græca didicerunt, particulā rescripti referre, quod à diuis fratribus emanatum, à Callistrato Iurisconsulto citatur, titulo de iure immunitatis. Verba ita se habent: ὥσπερ καὶ ἄλλοι τινὲς ὑπὸ τῶν φάσει τῶν ναυκλήρων, καὶ ἄρ σῖτον καὶ ἔλαιον ἐμπορευομένων εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ δήμου τοῦ ῥωμανικοῦ ὄντων ἀτελῶν, ἀξιοῦντες φιλοπονίας διαδιδράσκειν, μήτε ὑπὸ πλείοντες, μήτε τὸ πλεῖον μέρος τῆς οὐσίας ἐν ταῖς ναυκληρείαις ἢ ταῖς ἐμπορείαις ἔχοντες, ἀφεριθήτω τῶν ποιούντων ἡ ἀτέλεια. Fuere & quidam alij sub nauiculariorum prætextu, frumentū & oleum mercantium in foro populi Romani, qui immunitate fruebantur, æquum ducentes publicas functiones subterfugere, cùm neq; nauigent, neq; plurimam substantiæ partem in nauicularia & in mercatura habeant: huiusmodi igitur uiris immunitas auferatur &c̄. Existimo autem hac in lege accipi forū Romanicum, nō forum quod Romæ foret, sed ἀγορὰς, id est, conciliabula conuentusue, in quibus annona uenalis esset: quæ deinde Romam portabatur. alioquin dictio illa ῥωμανικῶ, multum insolens est: ut ea ratione dictum sit ἀγορὰν τοῦ δήμου τοῦ ῥωμανικοῦ, qua horreum populi Romani Siciliam, Aegyptum, Libyam, Aristides appellat in oratione εἰς τὴν ῥώμην.

Isauri latrones, Buccellarij q., in constitutionibus quales accipiendi sint. CAP. XX.

ISauros, qui populi Lycaonibus Pamphilisq;, & Gallogræcis finitimi sunt, latrocinijs infames fuisse Strab. XII. refert: quos cùm Seruilius superasset, & ad internecionē redegisset, Isauricus dici meruit. Eosdē Ammianus Marcel. in XIIII. scribit sub Gallo Cæsare ad pristinas artes relapsos, piraticā quoq; exercuisse: & coacto ualido exercitu, etiam à legionibus Rom. se aliquandiu tutatos, cùm finitimos populos diripuissent: ut non immeritò horum audaciā ulturi Arcadius & Honorius. Impp. etiam uenerandis paschatis festis, eos ad supplicium duci permiserint, nulla feriarum ratione habita. Leo quoq; Imp. lege Iulia, de ui publica, eos tenari sanxit, qui uel Isauros, uel Buccellarios domi alerent. Qui autem fuerint Buccellarij, nō ita facilè repertu est. Suidas Buccellarios Gallogræcos dictos fuisse scribit: & Buccellariorū regionem, Gallogræciam. Is qui sub Theodosio iuniore militiam Ro. descripsit, autor est Buccellarios equites fuisse in exercitu Romano, quibus magister militum per Orientem præerat, aliosq; iuniores dictos, alijs seniorum nomen fuisse: ut existimare libeat, milites hosce cùm missionem accepissent, latrocinari, & rapto uiuere solitos. Sed & fortasse gētis uitium hoc fuit. Isauri enim Gallogræcis proximi, cum huiusmodi socijs latrocinia exercebant. Iustinianus quadā cōstitutione fabricari priuatim arma prohibet, quæ Isauris μονοκώπια dicuntur, quæq; item Sitinnos uocāt, seu uersabilia. sic enim legendum & in antiquissimis codicibus, & in eo opere, quod sub nouellarum Iustiniani titulo circunfertur, deprendi. Dicta sunt fortasse μονοκώπια, quòd solo manubrio consistant, uel quòd etiā remi uicem præberent: piraticam enim exercuisse Isauros suprà scripsi. Nō me latet id nominis κοπὶς, falcē, seu teli quoq; genus significare apud Græcos: sed magis placet ἀφ' τῆς κώπης ea tela nuncupari.

l. prouinciarū. C. de ser.

l. fi. C. ad l. Iul. de ui pub.

in auth. de armis. §. fin.

Emendata lex prima, & rursus lex ultima, in tit. naut. caup. stabul. & qui sint mesonautæ & epibatæ: & aliorum error qui nautobatas legunt. CAP. XXI.

IN eius edicti interpretatione, quo nautas, caupones, stabularios, ut recepta reddāt, compelli posse prætor iubet, scribit Vlp. pro nauta intelligendum esse exercitorem: non enim dominus debet per remigem, aut mesonautā obligari. Interpretatur Hermolaus uilis mancipij nomen esse mesonautam, qui in medio nauis ad imperia omniū excubet: qua ratione mediastini in domo dicuntur. quam sententiam alacrius probarem, nisi in Pandectis Florentinis μεσοναυτῶν per ῶν scriptum esset. Subsequitur idem Iuriscōsultus: & sunt quidam, qui in nauibus custodiæ gratia præponuntur, ut sunt diætarij. fuit tempus cùm legendum existimarem διαιτηρίοι: in ipsis tamen Pandectis legitur ναυφύλακες. Sed & subsequit: Si quis igitur ex his suscepit, puto in exercitorem dandam actionem: quia is qui eos huiusmodi officio præponit, cōmittti eis permittit: quanquam ipse uel nauicularius, uel magister id faciat, quod Græci χειρεμβολον appellant, id est, manus immissionem &c̄. Non me latet à nobis quandoq; aliter lectum fuisse, sed quod nunc probamus, Pandectarum Tuscarum lectioni conuenit: igitur ueterum exemplo cùm meliora nactus sim, πολυνοσῶ. Apud eundem Iurisconsultum ita ferè alibi legitur: Si nautæ inter se damnum dederint, hoc ad exercitorem non pertinet: sed si quis sit & nauta, & mercator, debebit illi dari. & quid si quis ex his sit, quos uulgò ναυπεπιβάτας dicunt: & huic tenebitur: sed & huius factum præstat, cùm sit & nauta. Per nautepibatas intelligi eos arbitror, qui nauem inscendunt: & pro precio uecturæ, seu naulo, ipsi nautarū officio funguntur: ἐπιβαίνω, inscendo. Non me latet quosdam nautobatas legere hoc in loco, & eos interpretari, qui per funes nauiū inscendunt: sed hoc non multùm quadrat sensui, & ex archetypi, quod aiunt, lectione genuinum non esse Iurisconsulto conuincitur. Sanè hic aliqua de epibatis dicerem, nisi hoc instituti nostri minimè esset, uocabula uidelicet interpretari: satis enim id lectori esse debet, si ea attingimus, unde ipsorum Iurisconsultorum sententia possit explicari.

LIBRI TERTII FINIS.

DN. AND. ALCIATI IVRISCONSVLTI IN LIBRVM *quartum Dispunctionum*

PROOEMIVM.

SICVTI optimum quenq; militē in ultima acie collocabant ueteres Ro. Imperatores, ita & scribentem me in hac literaria palæstra, meliores obseruationes sub operis finē seruare æquum fortasse fuerat, cum præsertim auiditate rei adducti, prima quæq; etiam nō digna perlegamus: at in processu, nisi operæ precium sit, utpote fastiditi, minimè persistimus. Verūenimuero neq; à nobis tam scrupulose scribi conueniebat, tum quòd multorum exemplo & per satyrā factus hic liber, ne omnem gratiam amitteret, non uerebar: tum etiam quòd uel sola breuitas fastiditū id uideē ablatura: nisi, quisquis is fuerit, lector, non dicam delicati stomachi, sed planè imbecilli fuerit. Polliceri multa, & uel merces Indicas quarto hoc me libro traditurū, nequaquā ausim. quid enim hoc opus, ubi id protinus præstandum est quod spoponderis, atq; ubi Græca solùm fide cōtrahatur? Illud tantū etiā iuratus affirmare possum, bona me fide

cum

cum omnibus doctis agere: quapropter nil ultrà à lectoribus postulare, quàm ut paria mecum faciant. Riti certè superioribus mensibus ineptam μακρολόγου cuiusdam (cur enim non ita appellem eum, qui leuissima quæq; insectatur?) paræneſim: is cum quoddã Dispunctionum caput legisset, in cõtrariam statim iuit sententiam, uulgatamq; interpretationem ita cœpit defendere, ut argumenta à glossematis Accursij confingeret, dictiones impropriè ex fæce Doctorum conformatas inculcaret: breuiter ita pro communi staret, ut clypeo solùm se tueretur, hasta non impeteret. Quis dubitat, nihil à ueritate tantũ abhorrere, ut dicendo (quod ille ait) probabile non fiat? at si quisquis ille ita in animum sibi induxisset, ut arma potius pro nobis indueret, eadem ratione, & fortasse facilius cõmunia impugnasset: ut nesciam magis faustum fortunæ numen Bartolus habuerit, an iratũ quidam alij senserint, cùm quæ ille scripsit, cæteris reiectis ita probentur, ut pro eis omnes pugnent: non quòd is ueriora alijs, sed quòd popularia magis ediderit. Quapropter non falsò crediderim mentiri Satyrum, qui in uirtute nullas fortunæ uires tradidit, cùm quotidie uirtutis atq; existimatiõis præmia inde etiam pendere uideamus: ut & ipsi mihi implorandum eius numen sit, ne nullo non in loco inconstans hæc dea lasciuiat.

Quid sit propriè nomen, errare uulgares Grammaticos: & noua interpretatione declaratus §. primus in l. pater. de leg. iij. Bartoliq; & cæterorum in hac re hallucinatio. CAP. I.

SI quis in nomine testator, uel cognomine, prænomine, agnomine, legatarij errauerit, si de persona cõstet, nihilominus ualet legatum: idemq; in hæredibus seruari, Iuriscõsulti tradunt. Declarauit hæc uerba Accursius, ut intelligendum existimet nomen, quale sit Albertus: cognomen uerò quasi familiæ, seu cognationis uocabulum sit, quale est Asinellorum, quæ gens fuit Bononiensis. qua ratione nomen mihi erit Andreas, cognomen Alciatus: & sic in similibus. nemoq; est in præsentem diem, cuius uulgata sit opinio, qui non in sententiã Accursij iuerit. Iurisconsulti, Rhetores, Grammatici, turmatimq; cæteri id genus scriptores, non uno in loco hoc prodiderunt. qua ratione Matthæus & Pantheus Veronenses, Plinium ex Secundorum familia fuisse tradiderunt: sicut alij Valerium ex Maximorum, Tullium ex Ciceronum gente natos asserere minimè dubitauerunt. quam sententiam penitus falsam esse spero fore, ut nemo tandem dubitet. Et in primis illud nobis cum cæteris nequaquam cõuenit, in nominib. Romanorũ, qualia sunt, C. Iulius Cæsar, quod nomẽ propriè dicimus, simplicem hominis appellationem comprendere, sicuti præsenti æuo Albertus, Andreas, Franciscus, & similia. illa enim Iulij nuncupatio etiam familiæ nomẽ comprendit: quapropter Cæsar ipse ex ea appellandi formula, ex Iuliorũ familia fuisse ostenditur: ut non præter rationem eius filia Iuliæ quoq; nomen habuerit, quam nuptam Cn. Pomp. nemo ex Tranq. Plutarcho, Lucano ignorat. Sed & ipsius amitã eodem modo dictam ex eius oratione Tranquill. refert: Amitæ meæ Iuliæ paternum genus dijs immortalib. coniunctum est: à Venere Iulij, cuius gẽtis familia est nostra. Nam & idem autor est, Claudium Tiberium familia Claudia fuisse: Patritia gens, inquit, Claudia orta ex Regillis oppido Sabinorũ, inter cognomina & Neronis assumpsit, quod significat lingua Sabina fortis & strenuus. Idem in Nerone: Ex gente, inquit, Domitia duæ familiæ claruerunt, Calninorum & Aenobarborũ: ostenditq; Domitium nomen, non cognomen esse. Hinc Cn. Domitius Neronis atauus, & alij eodem nomine usq; ad Neronẽ, qui & ipse Domitius dictus est, ut scribit Tacitus. Qua ratione C. Suetonius Tranquillus, C. Suetoniũ Lenem patrem sibi fuisse attestatur. Hinc in antiquis inscriptiõib. eodem nomine parẽtes cũ filijs annotatos plerunq; legimus: qualis illa Mediol. ad Victoris Martij, D.M. Aurelio Ian. signi. ex numer. Dalmat. fort. & Aurelio Valentiano exarcho posuit Aurel. Iustus, pater &c. ecce enim quẽadmodum Aurelij nomẽ patri filijsq; commune, ostendit familiam significare. nam si ipsum cognomẽ familiã referret, quomodo Ciceronis, Scipionis, Neronis filia nũcuparetur? hæ enim appellationes fœmineũ sexum non cõprendunt. Quapropter Ciceronis filia Tullia, seu per diminutionem Tulliola dicta est, quoniã ipse ex Tulliorũ, non Ciceronum fuit familia. quod & in Legib. ostendit, dum addubitat, num sui maiores à M. Tullo rege originẽ trahant. Cæterum & alijs autoribus sententiã nostrã probare facilimũ fuerit. Val. Max. lib. VII. autor est, Q. Metellum plures & celeberrimos eiusdem nominis uiros præterijsse, ut extraneũ hæredẽ institueret. nemo certè aliud per idem nomen hic intelliget, quàm eandẽ familiã. Cincius, Gentiles, inquit, mihi sunt, qui meo nomine appellãtur. Tradidit idem & ad Trebatiũ scribens Tullius in Topicis: Gentiles sunt, qui inter se eodem nomine sunt, & qui ab ingenuis oriũdi sunt. Extat penes me Val. Max. quoddam opusculum, quod inscribitur de nominibus Ro. in eo ita ferè legitur: Romanos arbitrandum est maximè ab Albanis & Sabinis multiplicandorũ nominum consuetudinem traxisse: quoniam ab illis orti sunt. omnia autem quæ ad unumquenq; nostrũ differendũ excogitata sunt, à nomine differunt: quia eo gens cognoscitur, ideoq; gẽtilitium dicitur: cætera ordine uariantur. nam quod præponitur, prænomẽ: quod postfertur, cognomẽ: quod ad ultimũ additur, est agnomen. Sed quædã cognomina in nomẽ uersa sunt, ut Cepio, qui hunc in Bruto nominis locũ

obtinuit &c. Diomedes quoq; Grāmaticus eandem ſententiam pluribus explicat: qui, Prænomē, inquit, eſt quod nominibus gentilitijs præponitur, ut M. P. C. Nomen proprium eſt gentilitiū, quod originem gentis uel familiæ declarat, ut Porcius, Cornelius, Iulius. Cognomē eſt, quod uniuſcuiuſq; proprium eſt, & nominibus gentilitijs ſubiungitur, ut Cato, Scipio, Cæſar. Agnomen eſt, quod extrinſecus cognomētum adijci ſolet ex aliqua ratione, uel caſu quæſitum, ut Cenſorinus, Aphricanus &c. Idem & in Græcis nominib. fuiſſe Aruntius Claudius aſſerit: ut hoc exemplo, Alexāder Dardanus Paris, Achilles Aeacides πόδας ὠκύς. Ex his declaratur Scæuolæ reſponſum, titulo de manumiſſis teſt. qui enixa matre ſublatū filiū nomine patris uocitatum tradit. quod alia ratione dictum non eſt, quàm ut oſtenderet iura familiæ eum ſemper retinuiſſe: ut non omnino imprudēter Baldus ſcripſerit, quí, ſi poſthumus naſcat, appelleturq; nomine aliquo paterno, eius filium fuiſſe præſumi tradit, cuius nomen refert: licet Iaſon in contrariam iuerit ſententiā. nam & alibi in iure plerunq; patres filijs cognomines annotaui. Papin. Imperator Hadrianus, cum Iunius Cerealis filio ſuo Iunio Simonidi, ſi in poteſtate ſua eſſe deſijſſet &c. Paulus de hæredibus inſtit. Pacumeuius Androſthenes Pacumeuiam Magnam, filiam Pacumeuij Magni, ex aſſe hæredem inſtituerat &c. Illud παρεργως, Pactuleium potius uideri legendū, ſicut & Nonium Rufum: quorū necis in Commodi uita meminit Ael. Lāpridius. Igitur & Aphricanus titulo ſol. mat. Titia diuortium à Seio fecit: hanc Titius in ſua poteſtate eſſe dicit &c. Et id quod tradidimus, regulariter uerū eſt: alioquin me non latet, legi etiam plures filios, quorum diuerſiſſima ſunt à parentib. nomina: ſed id idcirco accidit, cùm filij emācipati in alienā familiam irrepſerunt, ex arrogatione adoptionéue, uel alia cauſa: puta qa hæredes ab aliquo inſtituti fuerant, cuius nomen ferre erant teſtamēto iuſſi: quandoquidem lege Diocletiani permiſsū eſt unicuiq; prænomen, nomen, cognomen ſibi mutare, dum id in alicuius fraudem non fiat. Cæterùm & ſerui cum manumittebātur, domini nomē accipiebant, eiuſdemq; cum domino familiæ cenſebantur. quapropter Pomponij Attici ſeruus Dionyſius, poſtquam uindicta liber factus eſt, cœpit appellari M. Pomponius Dionyſius. Idem de Eutychide à T. Cæcilio manumiſſo, qui factus eſt T. Cæcilius Eutychides, ut eſt apud Cicer. lib. IIII. epiſtolarum ad Atticū. Cuius cōſuetudinis etiam meminit Tertullianus, & latius explicat Politianus quodam capite Miſcellaneorum: ut iam in promptu eſſe poſſit, quemadmodum Serbidij Scæuolæ reſpōſum percipi debeat: duobus libertis Sticho & Erote hæredib. inſtitutis, ita cauit: Fundum Cornelianū de nomine meo exire ueto. Vnus ex hæredib. Stichus ancillam Arethuſam teſtamento liberā eſſe iuſſit, eidemq; partē ſuam fundi legauit. quæſitū eſt an hæres, & cæteri colliberti Stichi ex cauſa fideicōmiſſi eius fundi partē abhærede Stichi petere poſſint. reſpondi nō cōtineri. Intelligendū autē eſt nō cōtineri, ſcilicet fideicōmiſſo, & conſequenter ab Arethuſa reſtituendū fundum non eſſe. quod quidē reſpōſum optima ratione ſubſiſtit. Finge teſtatori ex cōſuetudine Romana nomen fuiſſe Caio Sempronio Tuditano, qui manumiſerit Erotem & Stichum: his huiuſmodi nomenclatura attribuet, C. Sempronius Eros: item, C. Sempronius Stichus. Rurſus pone Stichum Arethuſam liberam eſſe iuſſiſſe, ea dicetur Sempronia Arethuſa. cùm ergo teſtator Sempronius Tuditanus uetuerit fundum de nomine ſuo exire, ſi Arethuſa id habeat, fideicōmiſſo locus non erit, cum & ipſa Sempronia ſit, nomenq;, hoc eſt, familiā, teſtatoris retineat: ut iure mirari poſſimus qua ratione Accurſius, Bartolus, cæterique ad remotiſſimā dictionem uerbū illud, nō contineri, retulerint, intellexerintq; Iuriſconſultū negare teſtatoris nomine Arethuſam contineri, quam interpretationē dum quoquomodo defendere ſatagunt, per cauillationes alius Iuriſconſulti reſponſa peruertunt. Fidei (inquit ille) hæredum meorum cōmitto, ne fundum Tuſculanū alienent, & ne de familia nominis mei exeat. ſecundum uoluntatem eos quoq; inuitatos intelligendum eſt, quibus hæredes extranei fideicōmiſſam libertatem reddiderant. ratio enim huius reſponſi fuit, quoniā qui ex iuſſu teſtatoris manumittūtur, in illius nomen ſuccedunt: quāobrem fideicōmiſſi uerbis cōprænduntur, ſicuti & in ſupraſcripto Scæuolæ reſponſo: non autem id ex præſumpta tantū teſtatoris uoluntate inducitur, quia iuſſerit eos manumitti, ut Accurſius, Bartoluſq; cenſuit. Repetitur etiam aliquoties in iure ciuili hæc dictio, nomen: & hoc non alio ſignificatu, q̄ familiæ ſeu gentis. Illud tamen ſciendū eſt, familiā à gente, ſignificatione differre: quoniam gens latius accipitur, ut comprendat omnes eiuſdē ſtirpis & nominis, etiam milleſimo gradu diſiunctos: familia magis ad agnationem refertur, quod ex Tranq. in Nerone cognitu facilè eſt. & hæc quidem ſatis.

in l. uxorem.

Iaſ. in rub. ſol. mat. in iiij. col.

l. imperat. ff. ad Trebell.

l. fi. ff. de hære. inſtit.

l. pater. §. i. ff. de leg. iij.

Reſtitutū Græcum adagiū Iuriſconſulto, tit. de iureiur. l. ſi duo. §. fin. CAP. II.

VLpianus libro ad edictum XXII. cuius reſpōſum ſub titulo de iureiurādo in Pandectis hodie legitur, ita ad uerbū ſcripſit: Si quis iurauerit in re pecuniaria per genium principis dare ſe nō oportere: uel intra certum tempus iurauerit ſe ſoluturum, nec ſoluerit: Imperator noſter cum patre reſcripſit, fuſtibus eum caſtigandū dimittere, & ita ei ſuperindici, πληγαῖς μὴ ὄμνυε &c. Verba hæc ſunt reum admonentis, quæ ſic Latinè transferas: petulāter, ſeu temerè ne iura. Veri-

l. ſi duo. §. fin. de iureiur.

Verisimile autem est uulgò fuisse iactatũ huiusmodi dictũ, & quòd ferè prouerbij loco usurpari posset. Suetonius in Caligula, non multùm dissimilis irrisionis facit mentionẽ: Alterum, inquit, qui se pro salute ipsius periturũ uouerat, cunctantem pueris tradidit uerberatũ, insulatumq; ut uotum reposcentes, per uicos agerent, quoad præcipitaretur exaggere. Verùm has irrisiones, cum quis per ora hominum cum insula defertur, Græci πᾶσλαγματίσαι appellant: id enim fit ut exemplo cæteris sint. Latinè traduci dicuntur Liuio & Tranquill. in Vesp. & in Euãgelio Matthæi. Cæterùm & in eodem Iuriscõsulti loco sic legitur: Nũquid ergo qui iurauit furtum se non fecisse, hoc solo nomine, condictione, si cõueniatur, exceptione utatur: cæterùm si contendat, qui condicit, quasi cum hærede se furis agere, non debet repelli, & quasi μονομάχης condictio ei dari debet. Vocẽ Græcam, unius partis, ad uerbum interpretaberis: quod nec Accursiũ fefellit. sed hanc ego uocẽ à Iurisconsulto de rhetoricis libris acceptam crediderim: siquidem scribit Hermagoras, in causis quatuor modis non consistere defensionem: quorũ unus est qui uocatur μονομάχης, cùm ex prima parte tantum, hoc est, persona agentis, constat causa, nec quicquam ex secunda afferri potest, ut sunt loci communes. uerbi gratia, leno qua parte uenturos ad se adolescentes sciebat, foueam fecit occultam, ea iuuenes perierunt: accusatur quòd causam mortis præstiterit, hîc lenoni nulla defensio est. Appellatur id genus etiam ἑτερομάχης, & κατ' ἑτερομάχειαν, ut Chyrius Fortunatianus scribit: additq; non multùm esse huic dissimile, quod ἀχρώματον dicitur. Cùm ergo Iurisconsultus eum qui iurasset se furtum non fecisse, non solùm actione furti, sed etiam condictione tutum ostendisset: dubitauit, an id tantum procederet, cùm hoc solo nomine, id est, ea sola causa cõuenitur, quòd ipse furtum fecerit: an uerò etiam procedat, cùm nõ tanquam ipse fur, sed tanquã furis hæres conuenitur. & respondit non procedere, quapropter actorem habere condictionem μονομάχειαν, id est, quæ ex parte rei nullam defensionem habeat: non enim iuramentũ ad hunc casum extenditur. Et hic uerus est legis sensus, quẽ nec Accursius, nec alius quisquam, cuius edita sit sententia, satis perspexit.

Idem Iul.

Qui fuerint exconsules, exquæstores, expatritij. CAPVT III.

IN Iustiniani principis cõstitutionib. quarundam dignitatum nomina referuntur: quæ quidem si simplici, & cõsueta forma annotata forent, nemo est qui non intelligeret: sed quoniam præpositionis cuiusdam additamento scripta reperiuntur, quamplurimis etiam doctissimis uiris uestigãdi anxietatem præstiterunt. sunt autem hæ dictiones, excõsul, exquæstor, expatritius, & si quæ aliæ similes. Existimauit Pet. Crinitus in libris de Honesta disciplina, exconsules esse eos, qui consules fuerant, sed nunc magistratu functi sunt: idemq; in cæteris: ut qui Ciceronis tempore consularis diceretur, ab Iustiniano sit exconsul nuncupatus. quam quidem sententiam prorsus sequerer, si uel scriptorum eius autoritas, uel rationibus aliquibus id ipse persuaderet: cæterùm cum autorẽ hac in re nullum laudet Crinitus, non arbitror tantum illi deferendũ, ut eo contenti simus, αὐτὸς ἔφα. Igitur ut eius dicto nos intercedamus, quandoq; opinatus sum excõsules dici, qui consularẽ quidem dignitatem habebant, sed administratione carebant, & cõmodis: qualem patrem suum Ausonius describit,

Curia me duplex, & uterq; senatus habebat,
Muneris exortem, nomine participem.

Argumentumq; huius rei mihi erat Impp. Leonis & Anthennij constitutio, qua fisci patrono per biennium concedi dicitur excõsularis moderatoris prouinciæ dignitas. Sed an fortasse uerius, consulem idem esse quod exconsulem, & temporum uitio, quæ iam in barbariem dilapsa fuerant, hanc Latini sermonis inductam corruptelam: ostenditur id ex Iustiniani cõstitutione secunda, titulo de ueteri iure enucl. Nam in principio constitutionis Tribonianum exquæstorem appellat, quem inferius simpliciter quæstorem dicit. Sed & in autographo Græco, unde illa efficta est, sic legitur: πολλῶν δὲ ἔργων ὄντων τῷ ὑψίστῳ αὐθεντικωτάτῳ ἐπιτρέψαμεν τὸν πανευλογιμώτατον τῶν ἱερῶν ἀνακτόρων ταμίαν τε καὶ ὑπάτῳ. quæ uerba sic ipse Tribonianus, ut arbitror, Latinis reddidit: & omne studium Triboniano uiro excelso, magistro officiorum, & exquæstori sacri palatij nostri, & consuli credidimus. hinc euidentissimè apparet, uerbum ταμίας, quod nos quæstorem solemus uertere, exquæstorem, quod idem est, dictum. Qua ratione etiam Exarchum, quem Rauẽnæ Constantinopolitani Cæsares constituebant, nomen sumpsisse uerisimile est, quasi τὸν ἀρχόν. tametsi ἔξαρχον quoq; suũ Atheniẽses habuerunt, ut Onomasticωn VIII. Iul. Pollux scribit. nam & hæc præpositio in compositione quandoq; ferè nihil à simplici significatione uariat, quod liquidò apparet in dictione ὀδάγελθ', ἔξαρχον, ὀβαυθέσει. Isidorus tamen Criniti sentẽtiæ, quæ eadem & Accursij fuit, autor, dum qui consulatu excesserũt, excõsules interpretatur, non parũ me mouet, ut fortè excõsules interpretari debeamus, qui cõsulari dignitate ornati sunt, siue quia nunc cõsules sint, siue quia fuerint: quãuis etiã re ipsa eius honoris administrationẽ nunq; habuerint. Fortè etiam qui cõsulari patre nati sunt, hac appellatione potuerũt cõtineri, sicut ὀξελυθέρους Græci uocant τὸ ἐλευθερωθέν filios: quod tamen non probo. In Cod. Theod. sub rubr. quorum appel. non recip. exantistes dicitur, qui antistes olim fuit: Quoniã Chronopius exantistite &c. Sic Ammianus Marcellinus

l. petitionem. C. de aduoc. diuer. iudic.

l. tanta. C. de uet. iure enucl. in prin.

Vadomarium exregem Alemanorū uocat, qui regno fuerat deuolutus.

Restitutum responsum Iurisconf. in l. creditor. §. Lucius. ff. mandati. & declaratum optimè.

CAPVT IIII.

In l. creditor. §. lucius. ff. mand.

QVæsitum fuit, num procurator, cuius liberę administrationi rem suam dominus mādasset, ita ut quemadmodū uellet, de ea negociarē, posset pro proprio facto rem domini obligare. Et cùm quidam posse affirmarēt, aduersus eos sensisse Scæuolam iuris autorem libro responsorū primo allegabat. Item quæro, an cū Seius magistratu functus debitor extitisset, L. Titius eo nomine conueniri possit, uel res eius obligatæ essent propter uerba epistolæ suprascriptæ. Respondi, neq; conueniri posse, neq; res obligatas esse. Cæterum qui in aliam sentētiam iuerant, ita argumentū id euitabant, ut dicerent: tametsi epistolæ uerba uiderētur generalia, coarctari tamen ad ea, quæ uenditionē, negociationem, pignus, simileq; opus respicerēt. quod falsum esse ex ipsis Tuscorum Pandectis dicebant, in quibus ea epistola hoc modo legitur: Σηΐῳ τέκνῳ χαίρειν. ἐγὼ μὲν κατὰ φύσιν νομίζω τὸν, ὑπὲρ πατρὸς καὶ τῶν τοῦ πατρὸς ἄνευ πρὸς πραγματεύειν διὰ χάρ τοῦ ἵνα ἐὰν κρείττονα αὐτῶν. εἰ δὲ δεῖ ὃ τοῦτο ἔνος, ἐὰν τρέπω σοι τοῦδε τὰ πάντων ἐμῶν, ὡς θέλῃς πραγματεύεσθαι, ἔστι πωλῶν θέλεις, ἔστι ὑποθέσθαι, ἔστι ἀγοράζειν, ἔστι ὅπερ πρᾶξαι, ὡς λυείω ὄνλα τῶν ἐμῶν, ἐμὸ τὰ αὐτὰ λυεῖα ἐὰν τὰ ὑπὸ σοῦ γινόμενα κύριον. εἰ μὴ δὲν αὐτὸ λέγοντός σοι πῶς μοδερίαν πράξειν. Seio filio salutem: Ego quidem secundum naturam esse arbitror, quemlibet pro patre & parentis filijs negociari, etiam sine ulla mādati quæstione. si ergo ita fert usus, mando tibi de omnibus meis rebus, uti uolueris, negocia exerceas, siue uendere uelis, siue obligare, siue emere, siue quomodocūq; agere, nō aliter atq; si dominus tu rerum mearum esses, me quicquid feceris, ratū firmū ducente, & nihil tibi contradicente, nec in unam quidem rem. Igitur ex uerbo illo ὑποθέσθαι, quod Accursius pacisci transtulit, nos maluimus obligare, cōstat generalissimū fuisse mādatum, quod tamen non comprænderet, quæ Seius in propriam causam uerteret.

Nouus intellectus l. ob æs. C. de prædijs minorum. & ibi quantum referat puncti ratio.

CAPVT V.

RAtionem scribendi, punctaq; dictionibus suo loco addendi, nō minimę apud Grammaticos diligentiæ partem fuisse illud ostendit: quòd si ea nō obseruetur, non mediocres intelligendis autoribus tenebras injicit. Hinc cùm apud Latinos pleriq; Grammatici de pūctis scripserint, Nicanor quoq; Alexādrinus idcirco στιγματίας est cognominatus, quòd anxiè & nimis solicitè πῶς στιγμῆς scripsisset. Igitur ut etiam in iure ciuili ex eorum omissione aliqua peruerti ostendam, satis erit unicam constitutionē referre, quam Impp. Diocletianus & Maximin. Augg. & Cæs. Leontio direxere, in hęc uerba: Ob æs alienū tantū causa cognita, præsidiali decreto prædiū rusticū minoris prouinciale distrahi permittitur. Quam constitutionem nostri interpretes ita interpretātur, ut inde regulariter prodant, taxatiuam dictionē similia nō excludere. cū enim legissent, & ex donatione propter nuptias, & ex causa dotis, & alijs quoq; modis prædium minoris posse uenundari, si constitutione cauetur ob æs alienum tantū id fieri posse, consequens est nō excludi similes causas. Et ex hac interpretatiōe uarijs in locis plurimas quæstiones perperàm explicāt nostri Doctores, quas per Iasonem alicubi collectas reperire nō admodum difficilè est. Cæterū omnis hic error ex eo promanauit, quòd suo loco pūctum in uulgatis codicibus appositū non erat: cùm post dictionem, alienum, statim subdendum fuisset, eo sensu, ut ob æs alienū fundum distrahi liceret, cognita tantū causa: non enim quāuis statim constet uenditionē ob æs alienum fieri, idcirco decreto opus nō est: quinimò necessaria est causæ cognitio. Quid enim si alia ratione, quæ minoribus magis conducat, æs alienum dissolui potest, quàm ex fundi uenditione? Nectent hic aliqui argutias, quasi indubitati id esset iuris; quos confutare superuacuum est.

Lob. ex. C. de pred. min.

In l. si conditum. ff. solut. matr.

Lex, pars literarum. de iudicijs. nouo sensu elucidata, & explicatum qui sint archontes.

CAPVT VI.

PAulus libro responsorum II. his uerbis utitur, quæ sub tit. de iudicijs, à Triboniano in Digestis relata, in omnibus uulgatis codicibus non satis fideliter legunt. Pars literarū diui Hadriani: οὓς ἄρχοντας ἐν ὧ ἄρχουσι γνῶναι, μήτε ἐξεῖναι δίκας ἰδίας, μήτε δικάζοντας, μήτε φεύγοντας, μήτε τοῦτο ἐπίτροπε, ἢ ἱερεῖς τοῦ ἔτους. ἐπεὶ δ' αὖ δὲ δίκη ἢ ἀρχὴ καὶ αὐτοῖς τοῦς οὓς φεύγοντας, καὶ τοῖς φεύγεσι πρὸς αὐτοὺς εἰσαγωγιμοὶ εἶν τὰς δίκας. Archontas, id est, Atheniēsium summos magistratus, quo in administratione erunt anno, neq; propriā causam introducere oportet, neq; actores, neq; reos esse: nec in eorū quidem causis, quorū tutores uel curatores sint: ubi autem magistratu functi fuerint, & ipsis aduersus reos, & reis aduersus ipsos actiones introducēdæ sunt. Et hoc modo transferēda fuit hæc epistola. Alioquin si uulgatam lectionē sequamur, dubium erit, quid sibi uoluerit Hadrianus, cùm dixit, nō posse magistratus cognoscere de his rebus, pro quibus tutores fuerint. non enim rebus tutores dantur, sed ut Iurisconsulti nostri tradiderunt, personæ. Cæterū & Accursij, Bartoli, cæterorūq; interpretatio minimè conuenit, qui generaliter hanc legē in omnib. summis magistratibus locū sibi uendicare existimarunt, qua in re quantum decepti sint, non dubito quin eruditi cognoscāt. Quod enim nos alios secuti, οὓς ἄρχοντας exposuimus sum

L. pars literarū. ff. de iud.

mos

mos magistratus, de eis tantũ intelligẽdum ducimus, qui Athenis constituebãtur. Neq; id nominis apud Grecos frequẽtius pro alio magistratu accipitur, quàm pro Atheniensi: quod apud Latinos in Spart. quoq; & Treb. Pollione deprendes. Scribit Suidas hos magistratus Athenis fuisse archontas, quos fere principes Latinè dixeris. hi erant nouem, quorũ thesmothetæ, id est, legumlatores numero sex, βασιλεὺς & πολέμαρχος, hoc est, Rex, itemq; Imperator, tum ipse Archon. Meminit & Plutar. in Politicis, & in Periclis uita, Pausaniasq;. horum quoq; mentio est apud Iuliũ Pollucem. Igitur quod Hadrianus scripsit πρὸς ἀρχόντων, intelligendum est specialiter ab eo in Atheniẽsium iudicibus ita constitutum: ut minimè trahenda sit pars epistolæ ad omnes, qui summum magistratum gerunt, ut hactenus nostri interpretes fecerũt, qui cùm complura responsa eorum sententiæ aduersantia uiderent, antinomiam per quædam subterfugia quærunt euitare. sed & exemplo non caret, aliquid in Iure ciuili relatum, quod unius tantum ciuitatis iura respiciat.

Iustiniani inconstantia in condendis legibus suggillatur: tum ex Græcis autoribus refertur, quis uir Tribonianus fuerit.

CAPVT VII.

EXtant in Iustiniani Codicis tractatu ad s. c. Tertullianũ, quædam constitutiones tam simul contrariæ, ut nemo extricet: quin clarissimè constat ab altera alteram corrigi: quã rem breuissimè explicabo. Defuncto filio, sola matre superstite, ex senatusconsulto mater succedebat: si fratres erãt superstites, non succedebat, siue uterini, siue germani forent: si sororum aliquæ extitissent, in stirpes uocabãtur, ut mater dimidiã, cæteræ sorores aliam dimidiã obtinerent. Emendauit hæc iura Iustinianus, & primò cõstituit, ut fratres utrinq; coniuncti, unà cum matre succederẽt, quæ in uiriles portiones admitteretur. Emẽdauit rursus hoc idem Imp. distinxitq; eos, qui utrinq; coniuncti essent, ab his qui solùm germani forẽt. sed & cùm sorores extarent, correxit idem Imperator legẽ, quã semel confirmauerat: statuitq;, ut si sorores utrinq; coniũgerentur, succederent in dimidiam: quòd si fratres quoq; adessent, eorũ beneficio in uiriles partes uocarẽtur. Rursum idem correxit, ut semper mater cum sororibus utrinq; adiunctis in uirilem admitteretẽ, etiamsi fratres extarẽt: si utrinq; defunctum non attingerent, penitus excluderẽtur. Huius inconstantiæ leuitatisq; rationẽ cùm posteriores interpretes diu uestigare contenderint, atq; in primis Cornæus mirificè hoc in negocio se distorqueat, ne amplius quisquã se cruciet, libuit Triboniani uitã referre: unde quid in causa huius rei fuerit, facilimè dignosci poterit. Igitur Suidas Græcè quidem, sed in hunc sensum: Tribonianus, inquit, Græcus, omnis religionis contẽptor, & præsertim à Christiana fide abhorrẽs, adulator, & fraudulentus, persuasit Iustiniano Imperatori, fore ut is nunquam moreretur, sed in cœlum cum carne assumereẽ. Quæstor fuit Iustiniani, hic tantum naturæ dotibus, ingenioq; pollebat, ut suæ ætatis nemini secũdus esset: auaritiæ autem eousq; erat deditus, ut ius & fas uenale haberet. nam singulis diebus & leges ferebat, & latas reuocabat, uti indigentiũ usus, à quibus pecuniam acceperat, postulare uideretur. Cùm diu post indeptum honorem superuixisset, morbo tãdem decessit, ab aliquo nulla prorsus affectus iniuria, quòd uidelicet sermone comi blãdoq; erat, & auaritiæ morbum doctrinæ præstantia uelabat. Cæterum & his non absimilia in Tribonianũ Procopius lib. bell. Pers. primo refert: additq; fuisse genere Pamphilium, & unà cum Ioanne, ut populi seditiones sedaret, à Iustiniano de magistratu quandoq; deiectum. ut non absimilem illi arbitrari quis possit, quem Vergilius notat, qui leges fixit precio, atq; refixit: frequens enim id Græculis delictum fuit. Quapropter idem Procopius cùm Proclum laudare uellet: Erat, inquit, Proclus Imperatoris assessor, magistratum quæstoris gerẽs: uir in primis iustus, & procul ab omni auaritia: ideo neq; aliquam legem facilè in alicuius gratiã conscripsit. ut iam Triboniani ipsius mores nemini ignoti esse debeant: tametsi eum Iustinianus ubiq; laudet. sed facilè est indocto imponere regi: ἀναλφάβητος quippe Iustinianus fuit, & omnium literarum ignarus. Quid mirum? cùm eius pater Iustinus à teneris annis suum custos, mox boum, dein lignarij fabri minister fuerit. ut Accursij scrupulũ tollamus, ubiq; dubitantis, propterea quòd Iustinianũ, Constantini filium, in Decretis legerat. sed ille alius est, nostro posterior, qui ῥινότμητος Græcè cognominat, quia truncis esset naribus. Sunt tamen qui aliter de Triboniano sentiant, nec temerè Grammaticis de Iureconsulto credendum arbitrentur: quandoquidem etiamnum uideamus, & sæpissimè experiamur, quanto supercilio id hominum genus, quo iure, qua iniuria & mortuos & uiuẽtes insectetur, quamq; suis in studijs hi sibi placeant Moriæ beneficio felices, alios omnes contemnant: & epistolis ante ipsos legum codices præfixis, Accursium, Bartolum, cæterosq; acerbissimis conuicijs dilacerent: Imperatoris sui Laurentij Vallæ exemplo prouocati, cui mortuo honos hoc epitaphio habitus fuit:

Tandem Valla silet, solitus qui parcere nulli est. Si quæris quid agat, nunc quoque mordet humum.

Quod sanè carmen longè magis ipsis, quàm Vallæ conuenisset, cuius doctrinæ pleraque huiusmodi condonanda sunt: at hi ea maximè reprobant, quæ non intelligunt.

tiochensiũ. priui. cred.

. & fin. & C. ad Tert.

Restituta Iurisconsulto, titulo de nundinis, Platonis uerba, declaratá; lex ante nos inextricabilis. CAP. VIII.

SCripsit Callistratus iuris autor, titulo de nundinis, in hęc ferè uerba: Si quis ipsos cultores agrorũ, uel piscatores deferre utensilia in ciuitatem iusserit, ut ea ipsi distrahãt, destituetur annonæ præbitio, cùm auocentur ab opere rustici: quí confestim ubi detulerint mercem, tradere eam, & ad opera sua reuerti debeant. Deniq; summæ prudentiæ & autoritatis apud Græcos Plato, cùm institueret, quemadmodũ ciuitas bene & beatè habitari posset, in primis istos negociatores necessarios duxit: sic enim γν' πολιτείας ait: Δεῖ γὰρ πλείονων γεωργῶν τε, καὶ τῶν ἄλλων δημιουργῶν, καὶ τῶν ἄλλων διακονόντων, εἰσαξόντων, καὶ ἐξαξόντων ἕκαστα, ὅσοι δὲ εἰσὶν ἐμπορεύοι. νομίζας δὲ ὁ γεωργὸς εἰς τὴν ἀγορὰν τὶ ὧν ποιεῖ. ἢ τις ἄλλος τῶν δημιουργῶν, εἰ μὴ εἰς ὥρᾳ αὐτὸν χρόνον ἥκοι τοῖς δεομένοις τὰ παρ' αὐτοῦ αὐταλλαξάσθαι, ἀργήσει ἢ αὐτοῦ δημιουργίας καθήμενος γν' ἀγορᾶς; οὐδαμῶς, ἀλλ' εἰσὶν οἱ ὅσοι ὁρῶντες ἑαυτοὺς ἐν τῇ διακονίᾳ τοιούτοι τούτῳ. Pluribus igitur agricolis, & alijs artificibus, & ministris opus est, qui importent & exportẽt singula: sunt autem hi mercatores. cùm autem rusticus aliquid horum quæ ipse facit, uel alí quis alius artifex in forum defert, si non eodem in tempore ueniat, quo & illi, quibus cum est hęc permutaturus, cessabit ab opere in foro consistens: minimè uerò: sed sint qui cùm hoc animaduertãt, seipsos ad hoc ministerium præparẽt &c̃. Et hoc modo restituendus fuit hic locus: quandoquidẽ si uulgatam translationẽ intactam reliquerimus, nullum sensum satis conuenientem possumus elicere. Sed & illud admonendus est lector, Callistratum Iurisconsultũ, ut breuitati consuleret, non omnia Platonis uerba retulisse: sed intermissis quibusdã clausulis, dialogorũq; interlocutionibus, simul iuncta adscripsisse, quę in suam sententiã facerent. Longe enim apud Platonẽ diffusior est hic locus libro de Republica secundo, quàm is sit, quem Iurisconsultus mutuatus est. Veræ autem lectionis incolumitas in Etruscorũ uoluminibus à me obseruata est.

Lib. ij.

Qui sint parabolani, Accursij error. CAPVT IX.

VIdi plerunq; ab eruditis Iurisconsultis dubitari, quinam fuerint parabolani, & unde dicti: quorum mentio in Constitutionibus habetur. & Accursius, qui nihil se præterijsse uideri uoluit, tanquã rem maximè haberet in promptu, statim pronũciauit, parabolanos esse medicos: nomenq; ab eo sumpsisse, quòd multas haberent parabolas, quòd uidelicet ut quisq; loquacior est, ita doctior medicus uulgi opinione existimetur. quæ expositio, meo quidem iudicio, planè ridicula est. Quare aliter ipse cẽsuerim: fuisse enim plebeios quosdam parabolanos, qui famulitio uel ecclesiarum, uel hospitalium, xenonum ue deputati erant, & quasi adscriptitij glebæ: ut sicut illis omni uita ab agrorum cultura recedere non licebat, ita his ab seruitio ægrorum, qui in nosocomijs residebant. Parabolanos, glebæ adscriptitios esse, in Iuris ciuilis Græco interprete legi, dicti à Græca præpositione παρὰ & βόλῳ, quæ uox pro gleba accipitur.

l. placet. & l. sequen. C. de episc. & cler.

Modestini trutinæ suppositum responsum in l. natorum. de uerb. signif. CAP. X.

MOdestinus libro excusationũ II. ἢ τῶν, inquit, τέκνων πεφυκυῖα ὦδι οὖν ἐκγόνος ἐκτείνεται. quod responsum à Triboniano sub rubricam de uerborum significatum translatum Græcè lectum fuit, donec aut Accursius, aut quiuis alius Latinã maluit interpretationem afferre, in hũc modum: Natorum appellatio & ad nepotes extenditur. Cæterum quoniã me non latet, quàm diffusus sit hic tractatus, num appellatione filiorũ contineantur nepotes, quid item cum liberos dicimus, & rursus num sub nepotibus contineantur pronepotes: uolui lectorem admoneri, firmum & irreprænsum argumentũ ex suprascripto respõso afferri in hãc rem non posse: quandoquidem Modestinus de proprietate, & significatu Græcæ uocis disputat, non Latinæ.

l. natorum. ff. de uerb. signif.

Rationem l. primæ. C. quæ res export. non deb. aliam esse, quàm Doctores uulgò tradiderunt. CAP. XI.

IMpp. Valentiniani & Gratiani constitutio, ad Theodosium magistrũ militum in hæc uerba legitur: Ad Barbaricum transferendi uini, olei & liquaminis, nullam quisquam habeat facultatem: nec gustus quidem causa, aut usus cõmerciorũ. Cuius quidem legis argumento doctus Baldus existimauit eum, qui lege municipali annonam in aliam ciuitatem deferre prohibeatur, si aliquã portiunculam uel gustus causa deportet, legis pœnæ obnoxiũ esse. Negauit id Iason, non alia ratione, quàm quòd pœnas q̃mitissimè interpretari æquum sit. Cuius sententiã statim secutus fuissem, si eius legis uerbis Baldum non adiuuari docuisset. Cæterũ ipse arbitror rationem legis spectandam, quæ profectò non alia meo iudicio esse potuit, quàm ne eius liquoris gustu admoniti Barbari arma in nos uertant: idcircoq; eas regiones armis quærere studeant, unde sibi id liquaminis cõparare possint. Nam qui primi Gallorum in Italiam uenerunt, hoc gustu allectos grauissimi autores tradiderũt, inter quos T. Liuius lib. v. Gentem Gallorũ, inquit, traditẽ fama dulcedinis frugũ, maximeq; uini, noua tum uoluptate captã, Alpes transijsse, & inuexisse in Galliam uiuũ illicietãdæ gentis causa. Cùm ergo lex municipalis magis locupletandi territorij sui causa, & auertendæ caritatis, ita iubeat, quàm alia ratione, non arbitror

C. quæ res export. non deb. Lj.

In L. ij. in fi. ff. de iurisd. om. iud.

tror qui gustus causa annonam alibi detulerit, eius iussu coërceri.

Declarata lex, cum quis. §. codicillis. de leg. iij. & restitutæ Græcæ dictiones etiam in l.ij.C.cō. de legatis. CAP. XII.

SErbidij Scæuolæ responsum, sub rubricā de legatis tertio, in hæc uerba in emendatiorib. libris legitur. Codicillis ita scripsit: Βόλομαι πάντα τὰ ὑποτεταγμένα λυσιτελῆ Μαξίμῳ λυείω μου δηναρια πεντακισχίλια, ἃ τινα ἔλαβον παρὰ καταθήκλου τοῦ θείου αὐτοῦ Ιουλίου Μαξίμου, ἵνα αὐτῷ ἀνδροθέντι ἀκριβώσω, καὶ γίνωνται σὺν τόκῳ τῆς μύσεια, ἀποδοθῆναι ἢ αὐτῷ βόλομαι, ὅτως γὰρ τοῦ θείου αὐτοῦ ὤμοσα. uolo omnia, ut infrà digessi, firma esse, Maximo domino meo denaria quinq; millia, quæ in depositum à patruo ipsius Iulio Maximo accepi, ut ubi uir factus esset, cū incremento & usuris triginta millium redderem: restitui ipsi uolo, sic enim ipsius patruo iuraui. quæsitū est, an & ad pecuniam depositam petendam sufficiant uerba codicillorum &c. Libuit ex archetypo Florētino Græcum hoc respōsum referre, tum ut Roglerij audacem nimis expositionem confutarem, qui cùm Græcas dictiones non uidisset, ex cōmodo Latinas nihil ad rem facientes confinxit: tum etiam ut importunā nimis Bartoli quæstionem ostenderem, huius legis argumento colligentis, paria nos facere, siue legemus, cùm quis uir fuerit, uel cùm adultus. quam sententiā ipse minimè probo. Cæterū huius consuetudinis, cùm in testamento testatores iureiurando se obligant, meminit Iustin. quadā cōstitutione: cuius uerba quoniam in uulgatis codicibus nimium concisè referuntur, operęprectū fuerit referre. Omne uerbum significans testatoris legitimum sensum, legare uel fideicōmittere uolentis, utile atq; ualidū est, siue directis uerbis, quale est iubeo fore: siue precarijs utatur testator, quale est rogo, uolo, mando, fideicōmitto: siue iuramentū interposuerit: cùm & hoc nobis audientib. uentilatū est, testatore quidem dicente γν' ὅρκῳ, partibus autem huiusmodi uerbum huc atq; illuc lacerātibus &c. In impressis enim deest uox Græca, nonnullius tamen momenti, si uerba constitutionis rectè percipere uoluerimus. cùm enim testator γν' ὅρκῳ, id est, cum sacramenti religione legasset, dubitabatur nunquid deberetur legatum, puta, Iuro me daturum Titio centum: legata enim uoluntatis liberæ sunt, non necessitatis, ut iusiurandum necessarium sit.

Paragraphus ult. in l. dominus. de pec. leg. quemadmodum uertendus de Græco erat. CAP. XIII.

ALiud quoq; est eiusdem Scæuolæ respōsum in tractatu de peculio legato, in hunc uerborum modum: Seruis libertates legataq; dederat, & conditionem ita scripserat, ὅσους κατέλιπεν ἐλεύθερος καὶ τὰ λυσιτελῆ, αὐτὸ τοῦτος βούλομαι εἶν αὐξετάσεος. quæsitum est, an peculia quoq; eis legata uiderentur. respondi, secundum ea quæ proponuntur, non uideri legata: idem etiam ut reliqua rationum legata non sint. Transtulit eam clausulam nescio quis ex ueteribus, & non satis perspicuè: uerbum enim illud αὐξετάσεος, interpretati sunt, non seruatos, & sine inquisitione: quod ineptissimum est. si enim aliquis factis legatis subderet huiusmodi clausulā, nonne uideretur adimere legata? quid enim aliud significat, nō seruari? Igitur ita transferendum fuerat: quotquot dereliqui libertos, atq; eis legata, ipsos uolo esse inexcussos. hoc sensu, ut inexcussus accipiatur pro eo qui liberatus sit à fastidio adamussim reddendæ rationis, & calculū semel ductum rursus ineundi. ἐξέτασις indagatio est: unde deducit αὐξετάσεος. Potest & ad illud trahi, quasi inobseruatos dicas, ut uidelicet minimas operas hæredibus debeant.

L. ij. de legibus, non rectè ab Accursio intellectam: quapropter emendata & declarata. CAP. XIIII.

MArtianus libro Institutionum primo, cùm definiret quid esset lex, Demosthenē Chrysippumq; autores adduxit, eius responsum sub titulum de legibus Tribonianus retulit: sed cùm parte plurima Græcis characteribus notatum esset, superiorū temporum incuria penè incognitum manserat: retulimusq; quandoq;, quemadmodū quod ex Demosthene adducebat, legēdum foret: nunc opportunū fuerit, ut Chrysippi quoq; uerba restituamus, præsertim cùm quisquis fuit ille, qui ea transtulit in Latinum, haud multùm feliciter sit rem aggressus. Sic itaq; eo in loco legendum esse iudicamus: Sed & philosophus summus Stoicæ sapiētiæ Chrysippus, sic incipit librum, quem fecit περὶ νόμου. ὁ νόμος πάντων δὴ βασιλεὺς, θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. δεῖ δὲ αὐτὸν προστάττειν εἶν τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχρῶν, καὶ ἄρχοντα, καὶ ἡγεμόνα, ἐν καὶ τὰ ὄντα, κανόνα τ' εἶν δικαίων καὶ ἀδίκων, καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων, προστακτικὸν μὲν ὧν ποιητέων, ἀπαγορευτικὸν δὲ ὧν ὁ ποιητέων. quæ uerba sic in Romanam uocem transferri possunt: Diuinarū humanarumq; rerum regina est lex, quam præsidere, principem ducemq; esse & honestis & turpibus conuenit: secundumq; hæc iustorum iniustorumq; regulam esse, & eorum quæ naturaliter ciuilia sunt animantiū: ut facienda quidem iubeat, rursus non faciēda prohibeat. Intellige autem κανόνα, id est, regulam, quam omnes imitemur: sicut Plinius lib. XXXIIII. Polycletus, inquit, fecit quem canona artifices uocant, lineamenta artis ex eo petentes, uelut à lege quadam: solusq; hominū artem ipse fecisse artis opere iudicat: ut in aperto Accursij error sit, qui regulā eo sensu accepit, quo Iuriscōsulti tradunt, eam esse quę rem, quę est, breuiter enarrat: quod minimè in præsenti casu cōgruit. Sed & idē scholiographus existimauit, dū de diuinis rebus Chrysippus dixit, idcirco factū, quoniā

l. ij. ff. de leg.

plurimæ leges ius diuinũ respiciunt: ut quæ de fide catholica loquuntur, quæq; sacerdotibus leges statuunt. quod etiam minimè nobis applaudit: quandoquidẽ tẽpestate Chrysippi harum legum nulla extabat. Item βασιλεὺς non satis quadrat: quapropter ad illud Euripidis in Hecuba allusum esse magis crediderim:

Nos imbecilles forsan & captæ sumus:
At dij ualentes, lexq; diuis imperans,
Etenim uel ipsos lege censemus deos.
Aequa atq; iniqua hac finientes uiuimus.

ut intelligamus legib. quoq; ipsis subijci deos. hinc apud Ouid. Iupiter sic deos alloquit:

Vos etiã (quoq; hoc animo meliore feratis)
Me quoq; fata regunt.

Connectet hic aliquis argutias, quoniam in iure quandoq; legerit, principes ipsos legib. subiectos non esse: sed alia est lex, quã Chrysippus definit, aliæ sunt Impp. constitutiones, quibus ipsi non coërcentur.

Quem sensum accipiant uerba illa, ditis causa &c. in l. iij. commodati. CAP. XV.

IVrisconsultus Caius de uerborum significatione lib. primo: Sæpe ad hoc, inquit, cõmodantur pecuniæ, ut ditis gratia numerationis loco intercedant. quod responsum ab Iustiniani cõsarcinatoribus in tractatum commodati translatũ est: ibiq; se mirum interpretem Accursius ostendit, qui ditis interpretatur, id est diuitis: uerbaq; responsi in eo accipit, qui ut diues appareat, commodata utitur pecunia, ne eum facultatibus labi cernentes alij creditores, nimis durè statim exigere uelint. quem sensum si illis uerbis exprimere uoluit Caius, mirum quàm bardus, Latiniq; sermonis imperitus fuerit. Primùm id ab eo quæsierim, ubinam gentium dis pro diuite singulari numero in Romana lingua ex communi usu recipiatur? rursusq; & si maximè admissum sit, nunquid ea uerba illum intellectum patiãtur? Ipse plerunq; de lectionis incolumitate dubitaui: sed quoniam uix occurrebat quod in eum locum simile uerbum quadraret, plurimorumq; ueterum codicum scriptura contra me erat, nõ ausus fui quicquam pro certo constituere. hoc solùm opinatus sum, longè magis connenire, si non ditis gratia, sed dantis legeretur. Finge me tibi debere decem, quæ tua intersit tibi deberi titulo mutui: hoc ut commodius fiat, mihi decem commodabis, quæ ego coram testibus recipiam, promittamq; restituturum ex lege mutui: deinde ubi testes abscesserint, cõmodatum tibi restituam: supereritq; tibi actio ex mutuo, nec mihi ulla exceptio non numeratæ pecuniæ competet. erit autem eo casu commodatum pecuniæ: quia easdem quas mihi ut numerarem dedisti, protinus restituo. Apud Plinium lib. XXVIII. cap. III. Ditis gratia epulari dicitur pontifex, dum sacra Plutoni, ut ego interpretor, facit. Est & dicis causa apud M. Varronem de lingua Latina, pro litis, ut arbitror δίκης, seu ut ueteres loquebãtur, stlitis. & ita fortè etiam apud Caium legendum.

l. iij. ff. commo.

Quomodo à principis rescripto appellatur, diui Pij epistola, ut debuit, translata, reiectis aliorum nugis. CAP. XVI.

QVæsitum est, inquit Vlpian. an aduersus rescriptũ principis prouocari possit, fortè si præses prouinciæ, uel quis alius consuluerit, & ad cõsultationem eius fuerit rescriptum: est enim quæsitum, an appellandi ius supersit. quid enim si in consulendo mentitus est? de qua re extat rescriptum diui Pij, quo ostenditur prouocari oportere. uerba rescripti ita se habent: ἐὰν ἐπιστείλῃς τοῖς ἡμῖν, ἅμα δὲ καὶ ἀντιγράφωμεν ἡμεῖς, ὅτι ὑμῖν ὑπάρξει τοῖς βουλομένοις ἐπικαλεῖσθαι πρὸς τὴν ἀπόφασιν. εἰ γὰρ δόλῳ ἔφασκεν ἢ ψευδῶς, ἢ οὐχ ὅτως ἔχειν τὰ ἐπιταλμένα, ἐκλῦν ὑφ' ἡμῶν εἶν δόξειν προδιεγνωσμένον τῶν ὡς ἐτέρως ἔχοντα τοῖς γράφεισιν αὐτοπρεσβεύσαντα. hoc est, si scripserit quisquam ad nos, & illi aliquid rescripserimus, uolentibus ad sentẽtiam nostram prouocare permissum erit. si enim docuerint uel falsa, uel non ita se habere quæ scripta sunt, nihil à nobis uidebitur iudicatum, priusquam contrà scriptum fuerit, quemadmodum aliter res se habeat, q̃ nobis insinuatũ sit. Et hoc modo legendi emendandiq; sunt codices: qui enim uulgarem lectionem instituit, is non sat rectè rescripti neq; uerba, neq; sensum Latinis reddidit, & præsertim dum uolẽtibus, inquit, prouocare ab enunciatione licentia extat. Græca enim uerba πρὸς ἀπόφασιν, id est, ad sentẽtiam dicunt: ut uidelicet accipiẽdum sit de eo ad quem prouocamus, non autem à quo: ut minimè dicatur appellari posse ab enunciatione, id est, mẽdacij relatiõe principi facta, ut Accursius sensit: sed ab ipso rescripto, eo uidelicet prætextu, quòd minus uera in supplice libello enarrata fuerint. Sed et hoc ex rescripto dubius alioquin articulus finietur. Finge iudicem secundum sacri rescripti formã iudicasse, ad quem erit prouocandum? num ad eum, qui illo iudice superior est, an ad ipsum principem, à quo rescriptum fuit? & suprascriptæ epistolæ uerba indicant ipsum principem adeundum.

l. j. ff. de appel.

Quid sit commilitium in l. hæreditate, de castrensi peculio: & correcta lex illa. CAP. XVII.

IN titulo de castrensi peculio, Triphonij Iuriscõsulti responsum legitur: quod quoniam insigni corruptela notatum est, nec Accursius illud intellexit, nec eo modo scriptũ quisquã alius, nisi per cõiecturas intelliget. Nostri itaq; erit instituti, breuiter quemadmodum castigatè legendum sit, percensere. Sic ergo reponendum est: Triphonius lib. IX. Disputationum: Hæreditate ab agnato commilitone data, Scæuola noster dubitabat: quia potuit & antè notus, & amicus dare: potuit & non dare, nisi commilitium charitatem

l. hæreditate. ff. de cast. pecu. in prin.

ritatem auxisset. nobis ita uidetur, si ante cõmilitium, factum sit testamentũ, non esse peculij castrensis eam hæreditatem: si postea, contrà. Emendandæ igitur sunt in uulgatioribus libris tres dictiones, cõmilitonum, cõmilitum, itaq; Dicitur autem Latinè commilitium, militum cõmercium, & facultas ipsa seu ius quo unà militant. Reperitur hæc dictio etiam apud Tacitum, & in epistolis Sidonij Apollinaris.

L. qui habebat. de leg. iij. nequaquam fideliter ab Accursio translatam, intellectamq;.

CAP. XVIII.

SCæuolæ uerba sunt: Qui habebat in prouincia, ex qua oriũdus erat, propria prædia, aliaq; pignori sibi data ob debita, codicillis ita scripsit: τῇ γλυκυτάτῃ μου πατρίδι βούλομαι εἰς τὰ μέρη αὐτῆς δοθῆναι, & ἀφορίζω αὐτῇ χώρια πάντα ὅσα ἐν συνείᾳ λέγεται σὺν πᾶσι τοῖς γένεσιν βοσκήμασιν, δούλοις, καρπῶσι, ἀναθεῖσι, καταστρωσάσι πάσαις. quæsitum est, an & prædia, quæ pignori habuit testator, patriæ suæ reliquisse uideatur. secundum ea quæ proponebantur, respondi non uideri relicta, si modò in propriũ patrimonium, quod ferè cessante debitore fit, nõ sint redacta. Cæterùm ut clarior sit Iurisconsulti sensus, ita transferri possunt legati uerba: Suauissimæ patriæ meæ uolo in partẽ suam dari, & ipsi separatim adiudico prædia omnia, quæcunq; in Syria possideo, cum omnibus in eis existentibus, & pecorib. & seruis, & fructibus, & usu consumptibilibus, & apparatu omni. Ex Accursij enim interpretatione illud in primis dubium relinquitur, num testator pecora solùm, quæ ibi insunt, omnia reliquerit: quandoquidem uniuersalis illa dictio, omnibus, pecora tantum apud eum respicit. at in Græco legato generaliter & absolutè dictum fuerat, σὺν πᾶσι τοῖς γένεσιν. rursus dictio illa ἀναθεῖσις, quam ille depositis uertit, à Græco uerbo ἀναθέω deducitur, quod cõsumere significat. quapropter melius fuit eam referri ad omnia, quæ usu consumi possunt, & prodigi. nam si prædia cum depositis quisquã legauerit, fortè non idem iuris fuerit: cùm is qui pignori fundos habet, satis possit depositos eos habere penes se, donec debitor fidem absoluat.

Nouo sensu exposita l. Titia. §. Titia cum nuberet, de leg. ij. nihilq; ad rem ibi enunciatiua uerba facere: & Græci legati uerba restituta.

CAP. XIX.

QVàm diffusa, & quàm longis tractatibus explicata sit illa quæstio, num uerba enunciatiua disponant, nemo opinor ciuilib. studijs initiatus ignorat: & in ultimis uoluntatibus disponere Petrus Besutius, ciuis meus, & Raphaël Comensis tradiderũt: idq; ex Modestini respõso, quod integro uolumine interpretatus præceptor meus Paulus Picus, mihi tamẽ plerunq; dixit, se ipsius Iurisconsulti sensum uix potuisse percipere, tum quòd ineptè trãslata erant in eo de Græcis quædam uerba, tum quòd & Latina, propria obscuritate non quadrarẽt. quibus uerbis mihi alioqui plus nimio curioso, aurem uulsit, quapropter sententiam meam explicaturus sum. Ea uerba sic legi debent: Titia cum nuberet Caio Seio, dedit in dotem prædia, & quasdam alias res: postea decedens codicillis ita cauit: Γαΐῳ Σείῳ τῷ ἀνδρί μου παρακατατίθεμαί σοι, ὦ θύγατερ, ὃ βούλομαι δοθῆναι εἰς βίου χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν, μετοχὴν κώμης Νακλήνων, ἣν ἔφθασε δεδωκυῖα εἰς προῖκα σὺν σώμασι τοῖς ἐνφερομένοις τῇ προικί, καὶ κατὰ μηδεμίαν ἐνοχλεῖσθαι αὐτῷ περὶ προικός, ἐσται γὰρ μετὰ τελευτὴν αὐτοῦ σὺ καὶ τῶν τέκνων σῶν. hoc est, C. Seium maritũ meum commendo tibi ô filia: cui uolo dari in uitæ usum & fructum, participationẽ pagi Naccleni, quam olim in dotem cum corporibus doti illatis dedi: & in nulla re eum molestari in dote: erunt enim post mortem ipsius tua, & filiorum tuorum. Præterea alia multa huic eidem marito legauit, ut quãdiu uiueret, haberet. Quæro an propter hæc, quæ codicillis ei extra dotem relicta sunt, possit post mortem C. Seij ex causa fideicõmissi petitio filiæ hæredi Titiæ competere, ut earum rerum nomine, quas in dotem C. Seius accepit. Modestinus respondit: Licet non ea uerba proponantur, ex quibus filia testatricis fideicommissum à C. Seio, postquã præstiterit quæ testamento legata sunt, petere possit, tamen nihil prohibet propter uoluntatem testatricis, post mortem C. Seij fideicommissum peti. Sensum itaque huius responsi sic interpretamur: Cùm in dotem Seio Titia fundum Nacclenum instructum dedisset, iussit eum restitui post mortem mariti: quærebatur num etiam ea, quæ ultra dotem marito legauerat, essent restituenda. & uidebatur non esse, propterea quòd fideicommissi illa uerba, erunt post mortem tua, & filiorum tuorum, solùm ad bona dotalia referuntur, non ad alia legata. & quamuis in eis dictum fuisset, ut ea quandiu maritus uiueret, haberet: poterant tamen huiusmodi uerba intelligi, ut non inde fideicõmissum esse uideretur, cùm etiam si hæres C. Seij ea haberet, aduersus uerba testatoris non uideatur factum: quippe tum quoque maritus quandiu uiuit, ea habet. Sed tamen Iurisconsultus ex præsumpta testatricis mente, non solùm bona dotalia, sed etiam alia, fideicommisso comprendi interpretatur. Cùm enim quisquam ita legat, ut quandiu uiuit legatarius habeat: licet scrupulosa quadam interpretatione dici possit, non esse fideicõmissum: attamẽ mens testatoris illa esse satis creditur, ut restitui post mortem debeãt. Nihil igitur ad rem facit, an uerba illa, erunt post mortem tua, &c. enunciatiua dicantur, uel id minus, cùm Iurisconsultus pro claro habeat fideicõmissum inducere: sed in hoc dubitauit, an in cæteris legatis idem iuris esset. Quapropter cùm in uulgatis codicibus

legitur, & earum rerum nomine &c. corruptus est locus, & non coniunctiua dictio, &, legēda est: sed potius quæ ad similitudinem refertur, ut, pro sicut. Quæritur enim, num petitio fideicōmissi competat ratione bonorum, quæ extra dotem relicta sunt, ut, pro sicut, competit earum rerum nomine, quæ in dotem datæ sunt ob castellum Nacclenum, cum corporibus uidelicet illatis. In hoc enim clarissimum est competere actionem: sed dubium fuit, respectu illarū rerum, quas marito legauerat, ut eas haberet, quādiu uiueret. ut inde cognosci possit, quàm minima elementi unius inuersio, totum sensum obnubilet, & obscurum reddat: tum & illud, nihil ad præsentis responsi interpretationē, eam quæstionem facere, num enunciatiua uerba disponant. quem tractatum, cùm identidem à quibusdam ubiq; inculcetur, meritò repositam cramben appellauerim.

Legem, diem functo, malè intellectam ex unius dictiunculæ inuersione. CAP. XX.

PApinianus lib. respons. tertio: Diem, inquit, functo legato Cæsaris, salarium comitib. residui temporis, quod legatis præstitutum est, debetur, modò si nō posteà comites cum alijs eodem tempore fuerint: diuersum in eo seruatur, qui successorē ante tempus accepit. Hæc uerba sub titulo de assessoribus relata hodie leguntur, corruptis tamē exemplaribus, in quibus non præstitutum, sed præstitum, falsò legitur. uerùm & tātum negocij ex eis, interpretibus nostris fuit illatum, ut in quatuor hæreses diuisi, uaria in respōsi interpretatione tradiderint. Nos omisso quid ipsi senserint, cùm facilè unusquisq; eorum cōmentarios sibi comparet, nostram sententiam sic explicamus. Cùm Imperatores legatum suum in prouinciam mittebant, salarium suum quod sibi haberet, constituebant: tum etiā aliud quoq; assignabant, quod suis assessoribus dederet. Fingamus igitur legatum, cùm in prouinciam uenisset, mortem obijsse, num idcirco de suo salario assessores periclitabuntur? & non periclitari responsum est. Finge rursus nō decessisse, sed successorem illi datum, & tunc aliud iuris obseruatur: quando enim præsidi ante tempus successor datur, non fit id, nisi cum ipsius contumelia, & ob peruersos mores: quapropter & omnes qui ab eo electi sunt, decidunt, quoniam ab improbo sunt delecti. in morte non ita est. Nec dicat quisquam, posse successorem dari legato, qui tamē nullius culpæ erit reus: quoniam nisi delinquat, non solet princeps alium subrogare ante finitam administrationem: cùm etiam si sua opera indigeat, possit præses per delegatū, quem princeps approbauerit, in magistratu esse: nam & qui Romanæ historiæ peritus fuerit, non opinor hac in re aliquid dubitaturus est.

Multa Iurisconsultorum responsa, de uasis mensuriis q; loquentia declarantur, reducuntur q; illæ ad nostri temporis normā. CAP. XXI.

AMphora uas est uinarium, mensuram uidelicet continens. Vt autem breuib. expediam, non tam quod alij longissimis tractatibus prosequuntur, quàm quid ipse sentiam: Hemina uncias continet nostras septē semis: sextarius, uncias XV. congius, heminas XII. modius, heminas XXXII. urna, heminas XLVIII. amphora, heminas XCVI. Sed quoniam qui sextarij pondus nouit, cætera nouisse facilimè potest, probādum à nobis est, in sextario XV. esse uncias: & in primis Plinium laudo autorem, qui lib. XXI. cap. ultimo, cyathum pendere drachmas X. scripsit: unde cum in sextario constet XII. esse cyathos, sequitur centum & uiginti drachmas, hoc est, uncias quindecim pendere. sic & Rhem. Palæmon de cyatho: Bis quinq; hunc faciunt drachmæ, si appendere tentes. Cleopatra quoq; quæ de unguentis, & chemistica ratione Græcè scripsit: ὁ ξέστης, inquit, μέτρῳ μὲν ἔχει κοτύλας β΄. σταθμῷ δὲ δραχμὰς ρκ΄. καλεῖται ὑπὸ Αἰγυπτίων ὁ ξέστης ἴνιον. id est, xestes, qui & sextarius, mensura habet heminas duas, pondere drachmas CXX. uocaturq; ab Aegyptijs Inium. Galenus quoq; παρὰ δὲ τοῖς Ἰταλοῖς, inquit, ἐνείσκεται ὁ χοῦς μέτρῳ μὲν ἔχων ξεστοὺς ς΄. κοτύλας ιβ΄. σταθμῷ δὲ ὕδατος ὀμβρίου, ὅπερ δὴ ἀφυδρίσατον, δραχμὰς ψκ΄. In Italis congius inuenitur, in quo mensura sextarij sex insunt, id est, heminæ XII. pondere uerò drachmæ DCCXX. aqua pluuiali accepta, quòd ea iustissimū semper pondus habeat, nec mentiatur unquā. Nec me mouet quod ab autorib. traditū est, in xeste, seu sextario Atticas uncias XVI. alibi uncias XX. esse: quoniā Attica uncia erat aliquanto leuior quàm Romana: cōmunis uerò Græcorū longè leuissima: eiusdemq; ponderis erant Romanæ quindecim, cuius Atticæ XVI, Græcæ XX. quæ res cum à me alibi tractata diffusius sit, non est quòd hic repetatur. Sanè cadus congios decem cōtinet, sicut & metreta Dioscoridi lib. V. licet alij cadum duodecim congios continuisse referant. Pollux metretā, amphoram quandoq; significasse scripsit: sed priorem sententiā probo. Hæc uolui præfari, ut quædam Iurisconsultorū loca exploratiora facerem in titulo, de tritico, uino & oleo legato. Pomponius: Vino legato, ea demum uasa sequuntur, quæ ita diffusa sunt, ut non ad perpetuum usum reseruarentur, ueluti amphoræ & cadi. cùm enim amphora, & cadus uasa sint mensoria, & non magnæ amplitudinis, in eis uinum perpetuò non seruatur, sed ad tempus cōditur. non ita est in dolijs, quia dolia etiam maximæ amplitudinis fiunt, nec certam mensuram habent. hinc eodem titulo Proculus: Illud uerū esse puto, cui uinum legatum cum uasis erit, ei amphoras, cados, in quibus uina diffusa seruamus, legatos esse; uinum enim in amphoras & cados hac mente

mente diffundimus, ut in his sit, donec usus causa probaretur: & scilicet cum his amphoris & cadis id uēditamus. In dolia autem aliā mentem cōijcimus, scilicet ut ex his postea, uel in amphoras & cados diffundamus, ut sine ipsis doliis uæneat. Declarat eodem modo aliud responsum, quo traditur, legato uino in amphoris, illud comprænd i quod in urnalibus erat: urna enim dimidiam amphoram comprænd it.

L. quisquis. C. si certū petatur, hactenus nō intellectam: tum quid ibi significet collectarius: rursuq; quædam de argentarijs & mensarijs. CAP. XXII.

IMpp. Honorij & Arcadij ad Theodosiū præfect. præt. cōstitutio est, in hæc uerba: Quisquis iudici fœnebrem pecuniam mutuauerit, si in prouincia fuerit uersatus, quasi emptor legum atq; prouinciæ: uel si quis collectarius honoris preciū dederit ambienti, exilij pœna unà cum ipso iudice plectet. Pro huius constitutionis interpretatione dubitatum fuit, quid significet collectarius. & Accursius, mox alij existimauerunt, eum hanc appellationem sortiri, qui eundem honorem ambienti riuali suo pecuniam dat, ut desistat, nec secum concertet: quæ sententia nullius autoritate cōprobatur. Suidas: Collectarius, inquit, est, ἀργυραμοιβὸς ἤτοι λίρμα αὐτὴ ἀργύρῳ ἀλλασσόμενος. hoc est, argētarius campsor, & pro argento monetam uicissim tribuens. Acron quoq; in Horatium, collectarios pro coactoribus argētariorum accipit. Igitur sciendum, in re nummaria esse argentarios, nummularios, mēsarios, campsores, trapezitas, collybistas: quæ omnia uocabula ferè idem significant: nisi quòd argētarij maiores negociatores erant, qui non in permutando tātum, ut cæteri, tabernā exercebant, sed qui etiam nummos fœnori collocabant, non suos tantum, sed etiam aliorum. Hinc apud Plautum argentarius pro fœneratore accipitur. sicut enim nostris temporib. in foro mercatorum literis quibusdam, quas cambij uocant, debitores subscribunt, soliusq; proxenetæ testimonio utuntur, ita ueteres illi argentarij rationes pro instrumento habebant: quapropter ne fides labefactaretur, de publico solebant cōstitui, eligebanturq; magnæ fidei homines. Si itaq; aliquis collectarius, id est, argentarius, pecuniā ambienti aliquem honorē præsidi, quò eum facilius consequatur, dederit, & ipse & præses exilij pœna coërceri debent. Hic itaq; rectus est constitutionis sensus, ut nemini dubiū esse possit, uulgatum illum Accursij explodendum esse: nisi quisquam in significatione uocabulorum idoneum illum habet autorem.

Præscriptis uerbis actio unde dicta: & quid ab exceptione distet præscriptio: quid item sit actionem dare: & declarata lex ij. C. de formulis. CAP. XXIII.

THeodosij Valentinianiq; Impp. constitutio est, Hieronymo præfect. præt. scripta his uerbis: Nulli prorsus non impetratæ actionis maiore uel minore iudicio agenti, opponatur exceptio, si aptam rei & proposito negocio competentem eam esse constiterit. Quæ quidem constitutio non id respicit, ut à Pontificib. quod Accursius & quidam alij attestati sunt, actiones impetrari solitas ostenderet, cùm id etiam ante horum Impp. tempora, in usu esse desijsset: sed potius ad iudiciorum, quæ sub prætoribus agitabant, cōsuetudinē refertur. nam priusquàm quisquam litem contestari permitteretur, necesse erat ut prætorem adiret: narrataq; illi re, prætor quæ competere sibi uidebatur, actionem illi dabat. Cicero in Verrē: Si quis eum pulsasset, edixit se iudiciū iniuriarū non daturū: quicquid ab eo peteretur, iudicem de sua cohorte daturum: ipsi autem nullius rei actionem se daturum. Hinc in edictis prætorum, quæ passim sub titulos Digestorū composita legūtur, itemq; in interdictis, prætor nunc se daturū actionem affirmat, nunc uti æquitas suggerit, negat. Erant autem actiones quibusdam formulis comprænsæ, quas litigatorib. iudices præstabant: nisi quòd ex facti differentia plerunq; eas prætor immutabat: & pro arbitrio uel expungebat, quæ ad rem nō faciebant, uel quæ necessariò erāt apponenda, subiungere non grauabat. Non ita erat in contractu innominato, in quo certa forma uerborum erat statuta, ut uidelicet quemadmodū se res haberet, describeretur: tum quæ cōtractus species esset, referretur: hinc actio præscriptis uerbis dicta. Cicero de finibus bonorū & malorū: Omnis autem in quærendo, quæ uia quadam & ratione habetur oratio, præscribere primùm debet, ut quibusdam in formulis ea res agatur. Idem in Oratore ad Brutū: Quid est quo præscriptum aliquod, aut formulā exprimas, cùm in suo quodq; genere præstet, & plura genera sint: præscribere enim Latina lingua statuere, & certo modo antè ordinare cōprendit: cuius uulgatæ significationis non est q̄d hic satagam probationis causa quicquā afferre, ut inde fortasse præscriptiones pro exceptionibus sumi credēdum sit: quòd certis formulis exceptiones ita constarent, sicut & actiones. Fortunatianus certè rhetor, atque idem consultus, libro primo Institutionum rhetorices: Quid interest, inquit, inter præscriptionem, & translationem? quòd præscriptio excludit actionem, translatio autem differt. quibus uerbis ostenditur, generalius esse exceptionis nomen, cùm præscriptio ad eas solùm referatur, quibus seu à principio seu post litem cōtestatam probatis euanescit actio: licet Socinus aliam ipse differentiam excogitarit, quam non sequor.

In rubri. ff. de excep. Dec. in rub. extra co.

DISPVNCTIONVM LIBRI QVARTI ET VLTIMI FINIS.

Andreas Alciatus sacrosancto antistiti Philippo Saulo electo Brugnatensi, S. P. D.

QVI meus in te est amor, summaq; obseruãtia, humanissime Saule, cùm tam diu munusculo aliquo tibi ostendere decreuissem, nunquã tamen, nisi in præsentia, data est occasio. nam cùm precibus quorundam adductus, treis ultimos Codicis Iustiniani libros emendare conatus fuissem, creuissentq; castigationes illæ in opusculi formam: uisus sum operæ precium facturus, si hoc qualecunq; est libelli, tibi nominatim dedicauissem: tum quòd inde non minimã operi autoritatem comparari uidebam, tum etiam quòd non alij magis quàm eloquentissimo Iurisconsulto opus dandum erat, quod ex Iure ciuili, humanioribus q; literis constaret: quibus in studijs ita tu profecisti, ut cum summa laude possis in utrisq; primas partes sustinere. Accipe igitur sub patrocinio tuo eius autoris opusculum, quem iamdiu tibi addictũ habes: uel ex eo maximè, quòd & tu meritò in huiusce gloriæ partem debes admitti, qui non parum multam opem nobis attuleris, cùm nescio cuius antiqui autoris de palatinis officijs, ad Theodosium Imperatorem, quod unicum extabat exemplar, mihi dono dedisti: quoniam illud ad hanc prouinciã obeundam necessarium esse cognoueras. Vix cuiquam credibile fuerit, quantum difficultatis nobis attulit eorum autorum inopia, qui tempore, quo constitutiones hæ, quas emendandas suscepimus, promulgatæ sunt, fuere in precio. Nam cùm in his non admodum castigatum sit dicendi genus, dilabente Latini sermonis elegantia, non Cicero, non Liuius, nõ ex antiquioribus aliquis fuit adeundus, sed qui posteriori inter Theodosium & Iustinianum ætate floruerunt: quorum scripta rarissima extant. quæ res, uti arbitror, una deterruit alios: ut cùm plures sint qui in Pandectas annotationes ediderunt, nemo tamen ausus est hoc oneris assumere, quod nos nõ quidẽ alijs doctiores, sed audaces fortasse magis, sumus aggressi. Me adiuuit itaq; tuus iste codex, nec minus legum interpres Græcus, alijq; quidam recentiores, cæterorũ manibus haudquaquàm triti, uulgatiúe: ut uel ob hoc nõ paruam gratiam aucupetur hic liber, quòd repertu rara, nec passim cognita cõtineat. hac enim nostra tempestate, cùm probabili certè consilio, se ueteribus unusquisq; familiarẽ præstet, eosq; autores nocturna & diurna manu uerset, usu uidemus, ut rerum posteriori tempore gestarum cognitio penè sit nulla. quotus enim ille est, eorum scripta qui uitas Imperatorum post Tranquillum scripsere, qui perlegat, aut lectas intelligat? cùm tamen in hac parte nõ parua sit utilitas. Quod ad me attinet, etsi hoc opus breui tempore à nobis absolutum sit (non enim plus dimidio mense in eo elaborauimus) maximo tamen studio continuaq; cura ita usi sumus, ut quod propter tempus deesse potuit, sit repensum diligentia. auguror tamen, quin potius uideo, quantos in meum caput crabrones excitem: cùm exploratum mihi sit, increbuisse eam inter recentiores Iuris ciuilis sectatores opinionem, ut eiusdem esse negent, & leges scire, & humanitatis studia profiteri. Sed hos uel tu ipse potes conuincere, qui utranq; scientiam adprimè calleas: ut Aretinum omittam, Græcè & Latinè disertissimum, qui tamen etiam ipsorum iudicio, optimus fuit Iurisconsultus: nam & uterq; nostrum Iasonem audiuit etiam in Latinis literis longè præstantẽ. sed hoc natura plerisq; datum est, ut quod ipsi assequi non possint, maledictis deprimant. Cæterùm ut nemini hic nõ esset quod posset addiscere, si obiter alicuius antiquioris autoris, ab alijs malè intellectũ locum, data est occasio declarandi, nec hoc grauati sumus adscribere, ut quoquo modo uidelicet studiosis proficerem. quod & ipsum si quibusdam fortasse non probabitur, mancipiolum certè tuum tui erit officij defendere, & iuuare suffragio. Vale. Bononiæ, Nonis Ianuar. M. D. XIII.

D. ANDREAE ALCIATI IVRISCONSVLTI MEDIOLANENSIS CLARISSIMI,

in tres posteriores Codicis Iustiniani libros annotatiunculæ.

De iure fisci, lib. X.

IN lege quarta, Cod. de iure fisci, lib. X. certa, ait Imperator, forma super metroicis data est.] Credidérim ueram lectionē esse, metœcis: sic enim à Græcis dicitur qui sedes mutat, & de loco ad aliū transit. Latinè trāsmigrator dici potest, seu incola. quem etiam πάροικον Pomponius appellat, de uerb. sig. l. pupillus. quamuis ibi Græca dictio impressorū uitio desideret. Sanè metœcion etiam locus Athenis fuit, in quo erat carcer. Metœcia quoq; ibidem dies festus. item sacrificia de receptis in ciuitatem colonis, sic appellari autor est Plutarchus in Theseo. Suidas metœcos dici eos tradit, qui extra patriam habitant: & tributū quod ab his persoluitur, metœcion: uiri enim soluebant drachmas XII. fœminæ, VI. sed si qua filium peperisset, erat immunis. Menander horū meminit, & Aristophanes: τὸς γὰρ μετοίκους ἔχυρα τῶν ἀεσῶν λέγω.

Metœci.

Locus in diestis.

Metœcia.

Paleam metœcos esse dico ciuium.

¶ In lege, super.] Scribit Accursius, optiones eos nuncupari, qui publica exigebant. eum ego haud rectè percepisse hanc dictionem existimo: cùm Plautus in Asinaria, Varro, Nonius, Vegetius, optionē in eum sensum capiant, ut miles sit, qui ægros antecedat, tanquam eorum uicem, si usus uenerit, gerere sit paratus. Priscis accensus dicebat. hoc in significatu capitur apud Callistratum in l. ult. de iure immu. quāobrem etiam qui in palatina militia idipsum agat, quod in exercitu optiones, iure arbitror dici optionē.

Optio.

Accensus.

Vt nemini liceat in empt. spec. &c.

¶ In rubr. de munere siconiæ.] legendū, Sitocomiæ. Est autem magistratus nomen, qui frumenta & annonā curabat. Arcadius Iureconf. in l. munerum. de mune. & hono. personale, inquit, munus est cura emēdi frumenti & olei. nam harum specierum curatores, quos σιτωνόμους Græci uocāt, creari moris est. Vlp. quoq; de uacatione mun. l. II. sextū decimū, inquit, annum agentem ad munus Sitocomiæ uocare nō oportet. Habetur etiā huius uocis mentio in l. ult. de administr. rerū ad ciuit. perti. uerùm & illic & apud Vlp. Accursius hallucinatur. apud Arcadiū Græcum nomē deest, quod in Pandectis dicitur σιτῶνας καὶ ἐλαιῶνας. Sicut etiam apud Hermogenianum in lege prima, in princ. de muneribus, ubi σιτωνομία ait, id est, annonæ ac similium cura, munus personale est. nomen ipsum deducitur ἀπὸ τοῦ σίτου, id est à frumento, καὶ νομίσαι, quod est curare. nec aliquem moueat, quòd Arcadius eo nomine appellari tradat eos, qui etiam oleum emi curant: nam ea quib. uescimur, omnia possunt σῖτα, hoc est, cibaria dici. Hom. ἰλιάδ. α.

Sitocomia.

Institutæ in dictiones.

Γαῖτρ' ὀκλῶν μὲν σῖτον ἐλὼν ἐπένειμε τραπέζῃ.

Diuisit capiens Patroclus edulia mensæ.

Idem ἰλιάδ. τ.

Σῖτον καὶ οἶνον τὸ γὰρ μένος ἐστὶ καὶ ἀλκή.

Et Bacchus uires, & robur edulia præbēt. Ex his patet error Accursij, qui mentionem omnino nullā de Sitocomis, huius in legis contextu haberi tradit. & idcirco suspicatur aliquam legem Græcā sub hoc titulo ab Imperatore fuisse appositam, quæ amplius non extet: cùm in primis uerbis scriptum sit, quoties urgente necessitate comparationes frumenti & hordei, &c. quid enim aliud hìc designatur, quàm Sitocomia?

De decurionibus.

¶ Lex, Circensiū magistratus.] Existimat Accursius, Circenses populi nomen esse: quod nusquam legit: nisi fortasse Cirenensium loco id nominis subditum fuisse, librariorū culpa aliquis opinetur. Quibus lectionem uariare non placet, his operæpreciū facturus uideor declarare, quinam hic sit magistratus. posse enim hìc intelligi arbitror, eos qui Circēsibus ludis præerant, quos quidam Plauti autoritate in Pœnul. adducti, designatores appellāt. Sed eorum opinio haud satis probabilis est, cùm ludis funebribus potuit ea fabula esse acta, sicut Terentij Adelphi. nam & Horatij interpres, & Donatus scribunt, ludis tantum illis designatores præfuisse. quam in sentētiam iturum Annæum Senecā existimauerim, qui de beneficijs lib. sexto, eos libitinarijs adiungit. Vlpia. de his qui notātur infamia, l. athletas. magistratum esse ostendit, cùm tanquam maximum beneficium huiusmodi administrationem à principe dari solitam testatur. qui autem sint ludi Circenses, fat puto esse perspectū ex Tranq. Seruio, & cæteris. Possumus etiam legere, circitorum: ut intelligamus eos, qui à triumuiris, aut à præfecto uigilū constituti, urbem noctu circūibant, ad extinguenda incendia, & arcendos fures. unde illud in Iuuenilibus: Quid mecū tibi circitor molestè? Ad me cur prohibes uenire furem? Vegetius quoq; lib. III. Idoneos, inquit, & probatissimos tribuni eligunt, qui uigilias circumeant, ut renuncient si emerserit culpa: quos circuitores appellant. nunc militiæ factus est gradus, & circitores uocantur. quid enim, si hos Imperator circenses appellauit? Sanè circuitor, alio atq; alio significatu capitur apud Vlpia. in l. quicūq;. de institoria actione. & Modestinū in l. si duos. de excus. tut. si modò fidelia sunt exēplaria. nam mihi subolet, eam legē, sicut & alias plerasq;, eo in titulo ex Græco tralatas à quodam, qui non magis Græcè q̄ Lati

Circensium magistratus.

Designatores.

Circitores.

Circuitor.

Circulatores. nè sciuerit. Circulatores uerò apud Paulum in l.ult. de extraordinar.criminib.hi dicūtur rabulæ, qui serpentes circunferunt, proponuntq; : quales sunt nostro tempore, qui se diui Pauli gratiam (ita enim dicunt) habere profitentur.sed id ab re est.

¶ In lege, quidam ignauiæ. Imp. Valens, quidam, inquit, monazonio cōgregantur.] *Monozoni.* Suidas monozonos esse tradit inter militares uiros honoratos, & cingulo illustres.sed hoc ad rem præsentem non facere existimo: *Monazoniū.* quoniam hic per monazonium intelligo in eremis locum,in quo monachi congreganī. μονάζω enim id significat, q̄d solitariè uiuo: unde & μονάζοντων patrio casu hic legi posset.Nam Eutropius atq; Orosius tanto odio tradunt Valentē, qui eiusce legis autor fuit, persecutū monachos,ut abstracta ex eremis multa eorum millia,Barbaris trucidanda obiecerit, eo in prælio quo aduersus Gotthos conflixit.etsi Bart.qui inter Iurisconsultorū interpretes longè primus est, eumq; secuti cæteri existiment hac lege prohibuisse Valentem cōuenticula impiorū:& eorum præsertim qui ad subterfugienda munera ciuitates deserebant. sed hi profectò non norunt, quib. furijs sit in monachos inuectus hic Imperator:nec ex historiarum ignorantia deceptí hoc tantum in loco sunt recentiores, sed & in plerisq; alijs. duo interim proposuisse nunc sufficiat. Scribit Vlpianus in l.generaliter.de decur.eos qui Iudaicam superstitionem colunt, admitti ad honores posse:& diui Seueri atq; Antonini rescripto,necessitatem cæteris impositam, ne huiusmodi superstitio læderetur.In huius legis interpretatione,ita clausis oculis aguntur nostri Iurisperiti, ut quoniam alibi legerint, Iudæos ad honores non admittendos, fateantur antiquio rem legem corrigi: cùm tamen haud de Iudæis Vlp.loquatur,sed de Christianis. nam ueteres quiq; scriptores,qui nondum per orbem terrarū Christi fide recepta floruerunt, eam superstitionē Iudaicā appellant: quod ex Cornelio Tacito lib. XVIII.Tranq.in Tiberio, Plinioq; dignoscere unicuique est in promptu.Quod autē de Antonini rescripto fit mentio, cur ab Imperatoribus promulgatum sit, ostendit Tertullianus in Apologetico aduersus gentes.nam cum exercitus Romanus contra Barbaros dimicaturus esset, & ad summam inopiam aquæ ita foret uentum, ut milites siti perirent: Christianorum qui in bello erant, precibus à Deo opt.max. impetratæ sunt pluuiæ,quibus omnis sitis leuata est. In huius rei gratiam, à pijssimis Imperatoribus lata est lex,cuius meminit Vlp. *Vlpianus Iurisconsultus.* etsi ipse quoq; gentilis fuerit. nam Alexādri tempore fuit in precio,cum nondum hic cultus publicè admissus fuisset,ut in Alexandri uita scribit Lampridius, qui huius uiri cum maximo honore facit mentionem. Secundū fuerit declarare, quonam intelligēda sit modo lex,quinq; pedum. C.finiū regund. qua

Noua declaratio data ad l.generaliter.in §.fin.ff. de decu.

Iudaica superstitio.

Sensus uerior l. quinq; pedum. C.fin.regund.

quidem in cōstitutione ita laborauerunt plerique Iurisconsulti, ut referat Accursius, nescio quem Petrum,qui omnes se leges intelligere gloriatus fuerat,de hac interrogatum obmutuisse. Sensus itaq; huic textui talis uidetur assignandus.Scribit Iulius Nypsus in mensuris agrorum ad Celsum, legem XII. tab.apud Romanos fuisse, qua cauebatur inter confines uicinorū agros quinq; pedum spacium relinquendū esse, ubi aratrum circumuerti,& iter fieri posset, intra quod spacium nullus esset usucapioni locus. quod & Cicero lib.de legibus primo ostendit. hanc igitur præscriptionem antiquatam hac constitutione crediderim, eodem Nypso autore:etsi in hoc non tam disputo, quàm locum indico unde ueritas exquiri possit: cū enim per ocium potero, diffusius rem omnē sum explicaturus. Sunt & cōplura alia, quæ longiore egent interpretatione: ueluti quid sit nexus,in l.unica, C.de usuca.transfor.quid item ibi res mancipi, & ne mancipi: & quid sit testamentū per æs & librā; nam qui Boëthium in Topicis non uiderit, haudquaquā intelliget.quin & frequentissima illa dubitatio,an de iure digestorum, materna bona filijs familiās quærerentur,ex Iulij Capitolini uerbis in M.Antonini uita,qui à diuis fratribus id lege declaratum tradit,luce clarius potest perspici: cuius rescripti & Iurisconsul. Caius meminit in l.sacratissimi. ad Tertullianum,ut proculdubio cōmunis recentiorum sententia hac in quæstione sit explodenda. Accedit his, quòd ex lege Falcidia dodrantem ab hæreditate semper deduci tradunt recentiores omnes: cùm tamen diuus Hieronymus in Eusebij chronicis, ita demum euenire tradat, cùm non plus quatuor hæredib. erant instituti, alioqui semis apud hæredes remanebat. Nam & quæ sit cretionum solennitas in l.cretionum. C.de iure delib. non intelliges,nisi ex Cicerone coniectaueris: qui ad Atticum lib. XI.literas,inquit, tuas accepi pridie Nonas Februarias,eoq; ipso die ex testamento creui hæreditatem.& rursus:Galeonis hæreditatē creui. dico enim cretionē fuisse simplicem, quoniam ad me missa est. licet Veneti librarij, ab Pomponij editione (cùm eam non intellexissent)dissidentes,aliter impresserint:cùm &,creui hæreditatem, acquirere significet, Festo autore. Sed hæc alibi diffusius.

Filijs fa. bona materna quæri de iure uetere.

Lex Falcidia.

¶ In l. quinque summates.] Imperatores Theodosius & Valentinianus mentionem faciunt augustalium.qui hoc nomine appellentur,non reperies,arbitror, qui id in expedito habeat. Vegetius rei militaris lib. II. sic nūcupatos testatur eos, qui primos ordines in bello ducebant, quòd ab Augusto ad id munus essent adiuncti. Capitur etiā huiusmodi dictio pro dignitate quadā, quæ inter magistratus municipales erat.Horum mentio in plerisq; antiquorum tumulis:qualis ille in antistitis Brixiani palatio:

Augustales qui.

Coll.

Coll. Fabrum, & Cent. sex Sextio, Onesige ni ornamentis decurionalib. Brixiæ VIVIR Augustal. patrono collegiorũ Fabrorum, & Centonariorum, & Dendrophorum.

Creabantur autem hi Augustales ab ordine decurionum, ut ex alio epigrammate didicimus, quod in mensa marmorea Mediolani, in diui Nazarij templo est:

Faustus VIVIR Augustalis, qui inter primos Augustales à Decurionib. Augustalis factus est, Viriæ Maximæ uxori charis. & Vrso, Lupo, Leoni, Libertis futuris.

Erant etiam tanquam iudices decurionũ, ut ex lege sequẽti cognitu facilimum est. Non me latet, Augustalem præfectum in Aegypto fuisse ab Augusto constitutũ, cuius mentio in Digestis, de quo & hic agi crediderim: nam & inde appellatam credere quis possit Augustanicam, quæ pars prouinciæ Aegypti est, ut scribit Ammianus Marcellinus: qua tamẽ in re iudiciũ meum nõ interpono. *Augustanica.*

¶ In l. si quos spontaneos. ⌉ Hypomnematographi. quid hæc uox significat ignorauit Accursius: quamobrem quædam de emponemmatibus nihil ad rem facientia inculcat. Sed illis omissis, sciẽdum est, Hypomnematographos eos appellari, qui cõmentaria scribunt. ὑπομνήματα enim cõmentarij sunt. Cicero filius epistolarũ lib. XVI. multum, inquit, mihi operæ eripitur in scribendis hypomnematis. sanè postquàm Augustus Cæsar Aegyptum in prouinciæ formam erexit, inter cæteros magistratus, etiam Hypomnematographos constituit, ut scribit Strabo. de his hac constitutione agi existimo. *omnemata.*

De Municipibus.

¶ In l. prima mentio est nominis possessiui, Biblius. ⌉ quod unde deductum sit, quidam aure nec Bœota, nec illepidi ignorant: cùm tamen Auiænus, qui Dionysiũ poëtam transtulit, Byblũ nõ longè à Libano in Phœnicia collocet, uicinãq; dicat Beryto, hoc carmine: *Byblus.*

Hic Tyrus est opulens, Berytus, & optima Byblos. *Berytus.*

Dionysius:

Καὶ τύρον, ὠγυγίην, Βηρυτὸ τ' ἀλσὶ ἐρεμνὴν.

Berytus autem metropolitana urbs est, satis apud Iureconf. celebrata: ueluti in Pandectarum procœmio, in l. unica, de metropoli Beryto. in l. sciendum. de censib. ubi Iurisconf. eam coloniam appellat, Augusti beneficijs gratiosam. quibus uerbis addicit Plin. lib. v. cap. XX. qui non alia, uti arbitror, de causa felicem Iuliam appellari tradit. extant apud Græcos de eius incendio uaria epigrãmata, minimè ad præsens opus facientia. *locus Plinij.*

¶ In l. secunda, ex prouincia equitaria. ⌉ Lege, Aquitania: quæ Galliæ est, sat nota ex Cosmographis, & Tibulli carmine:

Gentis Aquitanæ, celeber Messala triũphis.

De incolis.

¶ In l. secunda, in splendidissima ciuitate Laudicinorum. ⌉ Vera lectio est, Laodiceorum, à Laodicea, quæ & ipsa nota est ex Plinio lib. v. cap. XXIX.

De muneribus patrimoniorum.

¶ Lex est cuius initium, nec protostasiæ. ⌉ Possumus hîc legere, prostasiæ. nomẽ enim id à Græcis magis celebratur, pro cuiusdam præfecturæ genere. προστάτης enim præsidẽ, adiutorẽ in bello, defensoremue significat. Prostates, inquit Suidas, sacrificulus est, & altariũ præses: est etiam magistratus nomen, qui præerat inquilinis Athenas incolentib. Prostasia quoq; auxiliarem turmam significat, & alia, ut apud Suidam ex Demosthene & Didymo. Antiqua tamen lectio & ipsa improbanda non est, cùm significatione non differat à prostasia. Capitur autẽ hîc seu pro munere quod præstabatur à principe decurionum, seu (quod magis puto) pro eius magistratus munere, qui sacris præerat. apud Eustathium uidetur prostasiæ idem munus esse quod proxeniæ. sunt autem proxeni hospitibus suscipiẽdis præpositi: quod munus solebat à regibus iniungi, ut Herodotus autor est. scribit Aelius Dionysius proxenos ciuitatis hospites dici, ad quos diuertant legati, & qui eos ad populi concionẽ deducant. *Prostates.* *Prostasia.*

¶ Quod autem sequitur, decaprotiæ. ⌉ Per decaprotos intellige eos, qui pecuniam exigebant, quam ipsi fisco demum numerabãt. quòd si morte alicuius, reipublicæ fuisset illatum damnum, decaproti de eo quod receperant, ipsi supplebant. munus non absimile uectigaliũ conductorib. quod δεκαπρωτία Græcè uocatur. Arcadius Iurisconf. in l. ult. de muneribus & honoribus: Præterea habent ciuitates prærogatiuam, ut hi qui in territorio earum possident, certum quid frumenti, pro mẽsura agri per certos annos præbeant. quod genus collationis, munus possessionis est: munera uerò mista sunt decaproti, ut Herennius Modest. & notando, & disputando bene, optima ratione decreuit. nam decaproti δεκαπρωτίας, καὶ εἰκοσαπρωτίας tributa exigentes, & corporale ministerium gerunt, & pro muneribus defunctorum fiscalia detrimẽta resarciunt. Censet igitur Iurisconsultus, eorũ munus qui decaprotis dant tributa, possessionis esse: decaprotorum uerò mistum. hos decemprimos Latina uoce dixit Cicero in oratione pro Roscio Amerino. Existimo autem huiusmodi officium mancipibus proximum fuisse, quos Asconius Pædianus tradit publicanorũ esse principes, qui decimas à fisco emebant. in eo tamen differre, tum q; ex decurionum principibus eligebantur, & idcirco nobiliores erant: tum etiam quòd illi ex portorijs ut plurimum recipiebant uectigalia. at hi fundos ciuitati uectigales habebant, unde pecunias colligerent, ab eorum uidelicet dominis. huius frequẽs uocis quoque mentio est apud Iulium Fir. lib. III. *Decaproti.* *Decemprimi qui sint apud Ciceronẽ & Firmicum.*

De excusatione munerum.

¶ Lex, negociantes partiarij. ⌉ Corrigunt quidã, pannarij: eorum uidelicet more, qui quoties aliquid non intelligunt, inclamant corruptum codicem, & culpam suam refun-

dunt in librarios. Ipse certè minoris duxerim, ignorantiā meam fateri, quàm alios noxæ reos facere: quod tamen impræsentiarū necessarium non est, cùm parthiarios hìc, interposita aspiratione, intelligere possumus, Parthicarū pellium negociatores, quarum mentio apud Plinium: & de quibus sensisse Martianū Iuris ciuilis autorem existimāt plerique in l. ult. de publicanis. alioquin & hoc nomine dici possunt, qui ex celeberrimo Carrarum emporio (is in Parthis uicus est) negociabantur. nam & inde carreum, dicitur ligustrum Paulo Iurisconsul. in l. non omnes. de penu legata. etsi ibi impressus codex corruptus circunferatur.

Parthiarij.

Carreū apud Iurisconsf. quid significet.

¶ In lege, maximarū conficiēdi pollinis.] Carisius declinari iubet, pollis pollinis. Cæsar in analogia, & Probus in Catol. pollen pollinis, mauult. Est autem flos farinæ. unde deducuntur pollinctores: quoniā in funeribus cœnas opiparas, panesq; ex polline cōpararent, precio non parcentes. Inde à Græcis ἀμυοπῶλαι dicti, ut Iulius Pollux autor est. horum mentio in l. cuicūq; de instit. act. si libitinarius, quem Græci παφίαν appellant, seruum pollinctorē habuerit. ubi in impressis codicibus & Græca uox deest, & pro pollinctore, pollicitator legit. Sunt qui existiment pollinctorem, quando libitinarij seruū significat, dici à pollincendo, hoc est, mortuos curādo, ut ait Nonius. apud Catonē uerò eum significare qui pollinem facit: quod probo. neq; me latet, quāta sit apud humanioris literaturæ professores cōtentio in huius uoculę differētia, cum polluctore: quā hìc referre nihil attinet. ¶ Quod autē sequit, paraueredorum.] intellige eos qui ueredum (est autē curriculi genus) regunt, ueredarios dici. hinc paraueredorū munus, cùm ultra ordinariā cursus publici functionē. hoc munere extraordinario aggrauantur subditi, ut paraueredi causa aliquid conferant. qua ratione dicit & parāgaria: de qua dictiōe infrà dicturus sum.

Pollen.

Restituta Iurisconsulto antiqua lectio.

Veredarij.

Paraueredi.

¶ In ead. l. Rheticus limes.] quid hic uelit Imperator, Accursius non percepit. quare sciēdum est, Rhetos populos prope Germaniam esse, per quos opus erat transire Barbaros, atq; Rom. Imperij hostes, qui in subdita Imperatori regna tenderēt. Iubet igitur hac constitutione Augustus, eos quibus Rheticus limes curæ est, ne à Barbaris capiatur, à muneribus quæ suprà retuli, non esse excusatos: ut si usus uenerit, ipse ad eos possit ire, habiturus qui munera subeāt. Fl. Vopiscus in Aureliano Fuluij Boij mentionem facit, qui dux fuerit Rhetici limitis. quin idem in Bonoso: Tribunatus, inquit, egit, & dux limitis Rhetici fuit. etsi apud eū, uitio impressorum, Rhetici militis legatur: sed castigatior lectio est, limitis.

Rheticus limes.

Fl. Vopisci locus.

¶ In ead. l. illicitæ expeditionis.] legendū, Illyricæ, ex antiquo codice. sunt autem hi populi, quos Sclaonas uulgaris lingua appellat: de quibus Plinius cap. xx. tertij libri, & Polybius historiarum III.

¶ Quod uerò subsequitur, utilitatis.] uerior lectio est utilitas, hoc sensu: Sordida munera nulli subeant, exceptis his, à quibus limes Rheticus includitur & curatur, uel exceptis his, à quibus utilitas expeditionis Illyricæ adiuuatur, pro tēpore & necessitate: id est, quotiescunq; in Illyricos expeditionē ducere opus est. Erant enim quidam qui ad munera tenebantur, quoties Imperator pro sua utilitate agmen in Illyricos fortasse rebellantes duceret. hoc infrà clarius patet in l. i. titulo proximè sequenti.

Qui morbo se excusat.

¶ Lege, cum auriculari.] uetustus codex habet, articulari. sic enim appellat chiragra, quòd articulos, id est, digitos lædat. quę infirmitas quo modo leuetur, habes apud Cornelium Celsum quarti libri capite ultimo. paruus hic utiq; error, sed uel ob hoc non obmittendus, ut antiquæ scripturæ fides salua sit.

Articularis morbus.

De athletis.

¶ Lex unica & singularis est, quæ athletarum certamina sacra appellat. cur sic nuncupentur, ab Accursio minimè perspectū est: cùm id adepta nominis sint, quòd in deorum honorem fierent. Quatuor enim erant celebrati Græcis agones, quorum præter Pindarum, hymno v. Archias quoq; his meminit notissimo epigrammate:

Agones sacri quatuor.

Τέσσαρές εἰσιν ἀγῶνες εὐ᾽ ἐλλάδα, τέσσερες ἱροὶ,
οἱ δύο μὲν θνητῶν, οἱ δύο δ᾽ ἀθανάτων,
Ζηνὸς Νικήσιππε, παλαίμονες, ἀρχεμόροιο,
ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Sacra p. Argiuas certamina quatuor urbeis
Sunt; duo facta uiris, & duo cœlitib. (ric.
Vt Iouis, & Phœbi, Melicertęq; Archemo-
Præmia sunt pinus, poma, apiū, atq; oleæ.

Hoc autē in certamine quinq; ludis utebantur, quos Paulus Iureconsf. in l. ij. de aleæ lusu describit, & Simonides hoc disticho:

Declaratur Iurisconsf. in l. ij. de aleæ lusu.

ἴσθμια, καὶ πυθοῖ, διοφῶν ὁ φίλωνος ἐνίκα,
ἅλμα, ποδωκάλιν, δίσκον, ἄκοντα, πάλιν.

Isthmia Philonis, Diophon, & Pythia, uicit
Et cursu, & iaculo, saltibus, orbe, pale.

Apud Pindari quoq; interpretem:

ἅλμα ποδὸς, δίσκοιο τε βολὴ, καὶ ἄκοντος ἱρωὴ,
ἠὲ δρόμος ἠδὲ πάλη, μία δ᾽ ἐπλετο πᾶσι τελετή.

Cum disci iactu, saltus pedis, impetus hastæ,
Atq; pale, & cursus, studiū fuit omnib. unū.

Qui autem his omnibus ludis uicisset, pancratiastes nūcupabatur. Pancratium enim hi quinq; ludi uocabanē: sicuti & Pentathlum, autore Hermolao in Pliniū. quæ tamen sententia ex autoribus probabilis non est: nam Lucianus pro diuersa ludicri specie pancratium ponit, dum palæstrā esse tradit ludum, qui in lutea aspergine fiebat: qui autē in puluere fit, recto stadio inuicē se percutiētium, pancratiū esse. huius ludi meminit Synesius in lib. de somnijs, Thucyd. lib. v. & Proper.

Pancratium.

Dum patitur duro uulnera pancratio.

Nam hìc Propertiū haud intelligere opinor de quinq; ipsis ludorū generibus, sed de eo tantum,

Propertij locus.

tantū, cuius ex Luciano meminimus. Sicut & Iurisconf. in l. qua actione. §. si quis. ff. ad l. Aquil. Si quis, inquit, in colluctatiōe, uel in pancratio, uel pugiles dum inter se exercentur, alius alium occiderit, si in publico est certamine, cessat Aquilia. Mentio huius etiam apud Senecā habetur in declamationib. Plinium lib. XXXV. Gelliū lib. III. Imperator quoq; Iustinianus in auth. de consulib. Post illud, ait, quod dicitur totius diei, multa delectatione cōplebit populum hoc, quod uocat Græcè παγκράτιον, & cum bestijs pugnantes homines. sic enim ibi legendum est, non pancarpon, id est latinè, sylua cōspecta. hęc enim uerba ab aliquo literarū ignaro addita textui ipse crediderim. ¶ Quod autem sequitur supradictis proximū, adorna. ⌉ existimo eum locum sic dictum, quòd in eo cantātes cerne rentur, πῦγὰ τὸ ᾄδω, id est, cano, κγὰ ὁράω, uideo. q̄d ad superiora attinet, dum Lucianus pancratiastas scribit exercere se in puluere solitos, intelligendū est de eo puluere quo se inspergebant: cuius mentio apud Statiū in pugna Tidei atq; Achillei: & apud Verg. fulua luctantur arena. Inde Iul. Pollux inter gymnica instrumēta enumerat, κόνιν & παυεῖν, hoc est, puluerisportulam. Sanè athletæ quidā sunt, qui quòd hastis luderēt, xistici dicebantur: sicut & histriones, thymelici, & saltatores nuncupati, ut in l. athletas. de his qui not. infa. & in l. Septitia. de pollicit. quāuis utrobiq; corrupta sit lectio. Adde quòd pro agonica, id est, certaminis uictore, seu athlotheta, id est, iudice, legitur agoneta: & pro agone Heracleotico, erateticū: cùm ibi certamē significet, quod in Herculis honorē fiebat, & idcirco dictum Heracleoticum. Hinc in Græcis scholijs, & Polluci, οὐ γυμνικὸς ἀγῶνας, σιμωνίδου ἡρακλείους ἀγῶνας ἐκάλεσαν. meminit & Lampridius in Alexand. Agoni præsedit, & maximè Herculeo, in honorem magni Alexandri. magis tamē placet lectio quę de Pandectis Thuscis accipiē, de qua aliquādo plura. Athletarū meminit etiā Vlpianus in l. athletæ. de excus. tut. & Arcadius de muneribl. ult. his uerbis: Mastygophori quoq;, qui athletas in certaminib. comitātur, personali muneri seruiunt. μαστιγοφόροι enim erāt, qui cum flagellis in manibus athletas præibant. sic autem ibi legēdum est, seu athlothetas, hoc est, certaminū iudices, quos etiā βραβευτὰς appellant. Verū hæc lectio accōmodatior erit in prędicta l. Septitia. ubi legitur agoneta. Quod autem suprà diximus de thymelicis, emendandū etiam est in sacris canonib. de consecr. dist. V. c. non ministros. & apud Imperatorē in prædicto auth. de consulibus. ubi, in scena, inquit, ridiculorū est locus tragœdis, thymelicis, choris, & spectaculis uniuersis. Item paulò inferius: Sinimus eos spargere quæ uocantur missilia, thymelicis, & caueis, & in quadrangulis. Illud non prætereundum, hoc auth. è Graeco tralatum fuisse, & propterea cōplures barbaras in eo dictiones reperiri. Cæterū latissimus est de huiusmodi ludis dicendi campus: uerùm ad præsentem rem hæc nimis fortasse multa.

Locus in ff.

Locus in Auth.

Indutæ duæ dictiones.

Heracleoticum agonem.

Emaculatæ Pandectæ.

Thymelici canones ministri.

Restituta antiqua lectio in auth. de consulibus.

De excusationibus artificum.

¶ Lecticarij. ⌉ Hi sunt qui lecticas, in quibus per urbem magnates circunferebantur, fabricabant: quarum meminit Iuuenalis Satyra prima. alioquin hoc etiā nomine dicuntur serui, qui eas ferebant. Pomponius, l. si ex toto. de legatis primo: Si lecticarios, inquit, octo legatum sit, non potest pars seruorum uēdicari. hos Petronius Arbiter lectuarios appellat: Procurator insulæ à cœna excitatus, à duobus lectuarijs in mediam rixam profertur. nisi apud eum scriptorum uitio lectio salua nō est, lubrico inter hæc lapsu. Meminit lecticariorum etiam Ser. Sulpitius in quadam ad Ciceronem epistola.

Lecticarij.

¶ Seu actarij. ⌉ Crediderim ueram lectionem esse, arcarij: id est, qui arcas faciūt: quorum mentio est in l. ultima. ff. de iure immunit. nisi ibi malis legere, arcuarij. Hoc autem in loco nec improbanda fuerit lectio, lactarij: ut intelligas eos qui lac uendunt, & qui edulia ex lacte conficiūt. Lamprid. in Heliogabali uita: Dulciarios & lactarios tales habuit, ut quæcūq; coqui de diuersis edulijs exhibuissēt, uel structores, uel pomarij, illi modò de dulcibus, modò de lactarijs exhiberēt.

Lactarij.

¶ Quadratarij, quos Graeco uocabulo poētas appellant. ⌉ Legendum, pectas. à πήγνυμι, quod est figo: uel quod magis est, ἀπὸ τοῦ πέκειν, quod ornare significat Suidę: etsi tondere quoq; pecora, Aristophani. Quadratarij uerò dicunt marmorarij, qui ea ad amussim quadrant. Sidonius lib. III. quod factum siue ab industria, seu per iniuriam, mihi magis quàm quadratario liuidus lector adscribet. In sacris quoq; libris, in quatuor Coronatorū uita, sic legitur: Dum Diocletianus omnes metallicos cōgregaret, inuenit Claudium, Castorium, Symphorianum, & Nicostratum, mirificos in arte quadrataria. Corrigendus & hac uoce est Senecæ locus, epistola LXXXVI. uti aliquando admonui.

Quadratarij.

¶ Muscarij. ⌉ Potes interpretari eos qui muscaria, hoc est, flabra quibus muscæ abiguntur, uendunt. sic enim à Martiale atque Plinio appellantē. Possunt & sic dici, qui conopæa faciunt arcendis muscis: sicut Aegyptij propter culices. Erunt etiam quibus magis arridebit, si intellexerimus hos myropolas, qui muscū uendunt. Est autem muscum apud diuum Hieronymum, quod Plinius & Dioscorides sphagnon uocant, odoratū scilicet unguentū: diuersum tamen ab eo quod nos à mosco animali moscatū dicimus. Alij tamen codices antiqui habent, munerarij: quod probarem, nisi cōuenientius esset musiuarij, à musiuo: cuius mentio in uita Pesennij Nigri: & Augusti. de ciuitate Dei, uulgò mosaicum dicitur. De huiusmodi opere sensisse Nilum Scholasticū existimo epigrammatum libro quarto.

Muscarij.

Moscatum.

Γαύτου μὲν σάτυροι φλοκίρπεμοι. ἀπὸ δὲ καὶ σὺ,
Τί πῶς ἕκαστον ὁρᾶν πόνδε γέλωτα χέεις;
Θάμβος ἔχων γελόω, πῶς ἐκ λίθου ἄλλοθεν ἄλλης
Συμφορτὸς, γεφόμενος ἐξαπίνης σάτυρος.

Sunt Satyri, ſalſique, petulciq; aſt age cur te
Ad nos uertentem lumina, riſus habet?
Admiror qua arte ex alijs alijsq; lapillis
Tam cito compoſitũ tranſierim in Satyrũ.

Albini. ¶ Albini, quos Græci comatas uocãt.] Lege, ſi placet, quos Græci coniatas uocant: ut per albinos, albarios'ue (nam & hoc plus cõſonum eſt) intelligamus eos, qui albario muros ſpargunt. eſt autem albarium calx ipſa liquefacta, qua muri exalbanẽ, renouantur q;. Plinius: Albaria tectorũ interpolanẽ. mentio extat etiam apud Vitruuiũ. quòd autem *Coniatæ.* Græcè albini dicantur coniatæ, oſtendit Suidas: κονιάτοι οἱ τοῦ τοίχου τὴν ἀχρείοντες.

Myrobrecharij. ¶ Barbacarij.] Fuit tempus cùm legebam myrobrecharij, hoc eſt, qui unguenta uendunt: μύρον enim unguentum dicitur: βρέχω, aſpergo, madefacio. hoc nomine propriè appellantur, qui capillos delibutos gerũt, qualis apud Tranq. in Aug. Mecœnas: & Anacreon poëta epigrãmatum lib. III. quod idem *Gellij locus.* idem ab Gellio adducit lib. XIX. cap. IX. conſtat autem epigramma illud ex dimetris iambicis catalecticis: quãuis Theodorus Gazes, qui quicquid Græcè in Gellio erat, trãſtulit in Latinũ, exiſtimauerit eſſe ſenarium. Nec ſolo autoris nomine defraudata eſt lepidiſſima illa ὠδὴ, ſed etiam ſex, uel ſeptem carminibus: quæ ex Græco exemplari tute poteris ſumere. Myrobrechariorum inter artifices meminit Plautus in Aulularia. In preſentiarum tamen caſtigatius legẽdum hic puta- *Barbaricarij.* uerim, barbaricarij: ut hi ſint, qui barbaricas ueſtes intexunt: aliter dicti hi phrygiones. horum artis eſt, ex auro & coloratis filis, in ueſtibus, hominũ animaliumq; effigies exprimere. Vergilius: Pictus acu tunicas, & & barbara tegmina crurum.

Apuleius in Aſino aureo, libro X. & in modum Paridis Phrygij paſtoris, in barbaricis amiculis, humeris defluentibus pulchrè induſiatus adoleſcens.

Diabathrarij. ¶ Diatrecarij.] Legerit hic aliquis, diabathrarij: quod perinde ualet ac coriarij, nam diabathra, ut Pompeius ſcribit, Græcarũ ſolearum eſt ſpecies. Plautus in Aulul. Sedentarij ſutores diabathrarij. capiũtur etiam pro gradibus penſilibus ſeu ſcalis, ἀπὸ τοῦ διαβαίνειν, quod eſt tranſire: hinc anabathra. Iuuen. Saty. VII. Sed eò fortaſſe probabilior eſt ſententia, quò ueteri ſcripturæ proximior, ut legamus, *Diatretarij.* diatretarij: intelligamusq; eos, qui intarſiatũ (quod uocant) faciunt: à Græca præpoſitione διά, καὶ τρητὸς. Inde apud Vlpianum *Diatretus apud Vlpianum quid ſignificet.* in l. ſi ſeruus. §. ſi calicem. ad leg. Aquil. calix diatretus. Sanè hi artifices poſſunt tornatores dici: quoniã διατρέω, torno laborare ſignificat: & τρητὸς, teſſellatus dicitur. Sed quid ſi diatrocharij legerimus? quòd rotas pilasq; lignea faciunt, & carros. nam idipſum ſignificat τροχὸς, inde τροχοπιέω uerbum.

¶ Quod ſequitur, cerenei.] legendum ceramei. Heſiodus:

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι τέκτων.

Inuidet & figulus figulo, fabrum faber odit.

¶ Specularij.] hi ſunt qui ſpecula faciunt, *Specularij.* & qui uitrea ſpecilla. Poſſunt & hoc nomine denotari, qui feneſtris ſpecularia ad arcendum hyeme frigus, componũt: quorũ meminit Vlpianus in l. quæſitum. §. ſi domus. de fundo inſtructo. meminit & Iuuenalis.

¶ Bratearij, id eſt, pentalargæ.] lego, bra- *Bratearij.* ctearij, id eſt, petalurgi, πεταλουργοί. nam Græcis πέταλον, folium ſignificat, atq; bracteam, hinc & petalia, Plauto.

¶ In l. ſeq. metameos.] uerior lectio, ma- *Mathematici.* thematicos. Theon: κόνων ὁ μαθηματικὸς πολεμικῶν χρειζόμενος. eſt enim matheſeos duplex ſpecies: alia quidem quatuor ſub ſe liberales artes complectens; alia uerò ſacris conſtitutionibus, tanquã quæ cãtamina doceat, prohibita. Imperator Conſtantinus in l. ſi excepta. C. de malefic. Si quis magus uel magicis *Declarata l. ſi excepta. C. de malefic.* carminib. aſſuetus, qui maleficus uulgi conſuetudine uocaẽ, aut aruſpex, aut hariolus, aut certè augur, uel mathematicus, uel narrandis ſomnijs occultans artẽ aliquã diuinãdi, aut certè aliquid horum ſimile exercens, in comitatu meo uel Cæſaris fuerit depræhenſus: preſidio dignitatis exutus, cruciatus & tormenta non fugiat &c. Hæc libentius ſcripſi, quoniam codices ut plurimũ circunferuntur in his uerbis corrupti. Quin & Accurſius declarare uolens quid ſignificent illa uerba, Comitatu meo uel Cæſaris, nil certi habet, quod in medium proferat. Quare ſciendum eſt, inter Auguſtum & Cæſarẽ id *Cæſar & Auguſtus differunt.* intereſſe, quòd Auguſti hi dicunẽ, qui nunc regnãt, & ab ſenatu Imperatoris nomine honeſtati ſunt: at Cæſares dicuntur, qui ab ipſo Auguſto electi ſunt ad regẽdam prouinciã aliquã cum Cæſaris honore tantum, donec Auguſtus uixerit, poſt eius mortem ſucceſſuri in imperio: ut ex Ammiano Marcel. didici. Comitatus autem, ne & hoc ignoretur, *Comitatus.* is dicitur locus, in quo uitã agit princeps: & Palatini omnes, qui eunti Imperatori, Cæſari'ue aſſiſtunt, dicũtur eius comitatus: & ipſi nunc Comites, nunc Comitatenſes: ut Græ- *Comites. Comitatenſes.* cus legum interpres (qui quantũ uideo, Iuſtiniani tempore ſcripſit) autor eſt. Magos autem, & huiuſce generis diuinatores, etiã ex ſanctorũ patrum decretis puniendos, oſten- *Correcta in Decret. aux.* dit diuus Auguſtinus XXV. q. VI. capite ult. etſi dum in principio Arcades tradit deo ſuo Lyæo ſacrificare ſolitos, inemendatus ſit liber: & pro Lycæo ſuppoſitũ ſit Lyæo: intelligit enim Iouis Lycæi tẽplum, in quo uiui homines ſacrificabantur: ut ex Hyginio didicimus: ut non alia de re ea templa impoſita ne- *Papinij locus.* faſtis iugis, exiſtimem dixiſſe Papiniũ Thebaidos libro primo. In Auguſtini ſentẽtiam ſcribit etiam Plinius libro VIII. ubi de lupis uerba facit. nam & horum diuinatorũ ars ita ab anti-

antiquis despicatui habita est, ut in prouerbium uenerit, Nihili cocio. Istos enim aruspices Laberius cociones appellauit, ut est apud A. Gellium lib. XVI. cap. VII. Prouerbij meminit Plautus in Asinaria: etsi eius interpretes locũ nõ intellexerint: tametsi eo in loco ipse arbitrer nihili coactio legẽdum, & de argentariorũ coactione intelligẽdum, cuius Seneca, Tranq. Iureconsulti, itemq; Horatius meminere. Plutarchus quoq;, & Apollonij interpres Tarreus, diuinatricem quandam Aglaonicen, Egemonis Thessali filiã, cùm in Ossa monte coitus lunæ obseruaret, in iudicio cõuictam à mulieribus, existimantibus ab ea lunam cœlo deduci, grauissimis affectam supplicijs tradunt, & ex Ossa præcipitem datam. quam fabulam, seu historiã maiuis, tetigit Ouidius in Ibin:

Plauti locus.

Vtq; dedit saltus è summo Thessalis Ossa.

Ouidij locus in Ibin.

sic enim ibi legendum, non Thessalus, ut interpretes crediderũt: qui dum poëtam hunc non intelligunt, uana quædam sunt cõmenti. ut uel ex antiquissimis fabulis appareat, diuinatores hosce, & magos impunes non euasisse. Quod ad pręsens institutũ pertinet, nõ solũ hac in lege mathematicos, sed etiam mechanicos, legi potest. nam & antiqui codices sic ferè habent: & qui sint hi, satis notum est.

De tabularijs, scribis, & logographis.

¶ In ultima huius tituli constitutione hæc uerba reperies, Boëthos, logistas, medogrãmateas, logographos, diascoleas. Corruptũ omnino ultimũ est nomen, & legẽdum, diastoleas. Boëthi dicũtur ab Imperatore, adiutores scribarũ: quos alij, subadiuuas, alij adiutorios appellant. ut in l. unicuiq;. C. de proxim. sacr. scrin. βοηθέω enim idem ualet quod adiuuo. Inde Seuerinus Boëthius dictus, quem alij falsa uoce Boëtium uocant. quorũ errorem cõfutat antiquũ marmor, quod adhuc Derthonæ extat in diui Martiani cœnobio, ubi tumulus est, quẽ antiqua inscriptio, Boëthio & Butharico consulib. factũ ostendit. ¶ Quod autem sequitur, logistas. ⌉ hi sunt qui rationales alibi dicuntur. In hoc distant à logographis, quòd illi libros rationũ scribebant, logistæ curabant. Medogrãmatei uerò sunt, quos scribæ consulebãt: nam μηδόμεθα, βούλομαι significat Suidæ, & cæteris. grammatei autem notarij, seu scribæ sunt: γραμματεὺς enim idipsum denotat: nomen sumptum uidelicet à literis: sicut grãmatophylacium, locus in quo reconduntur literæ. quæ uox corruptè circunferũ in l. moris. ff. de pœnis. Diastoleæ uerò dicũtur rationum correctores, seu distinctores: uel, quod magis erit gratiæ, diuisores. διαστέλλω enim est idẽ quod diuido ac distinguo: & inde διαστολὴ dicta. Sanè Ammonius in differẽtijs logographos interpretatur eos, qui δικαστικὸς λόγος scribunt, id est, iudicialia acta.

Boëthi qui sint.

Boëtij circunferunt uulgò nomẽ corruptum.

Logistæ.

Logographi.

Medogrãmatei.

Locus ff.

Diastoleæ.

De susceptoribus & præpositis.

¶ In lege, si aliquid. legitur uerbum, decoxit, ab Accursio malè interpretatum: quare scire æquum est, decoquere apud antiquos idem esse quòd bonis decedere, & delinquẽdo creditoribus imponere. Inde decoctores dicuntur helluones, & bonorũ consumptores, autore Nonio. Meminit huius uocis & Catul. Decoctoris amica Formiani. & Spartianus in Hadriano: & deniq; est nemini nõ notum nomen. Sed nec lex ab Accursio adducta eum defendit, cùm ex antiquis codicibus legenda sit hoc modo: quilibet principalium, uel decurionum, si decoctor pecuniæ publicæ, uel fraudulẽtus in adscriptionibus &c̃. Sciens id prætermiserã: sed quoniã uidi hinc falsæ Latinitatis Accursiũ ansam capere, uolui hoc saltẽ in loco lectorẽ admoneri.

Decoctores.

De ponderatoribus.

¶ In lege 11. per singulas ciuitates constitutio igostatem. ⌉ Vetustus codex habet, constitutũ igostatem. uerùm & ipse menda non caret: repono enim, Zygostatem constitui, hoc est, uirum qui ponderum, & stateraru rationẽ optimè calleat. Is igitur in hac lege fortasse intelligendus est, qui non multum absimilis esset illi, qui ab antiquis nũc curio, nũc magister curiæ dicitur: nam is nummos erogabat existẽtibus in sua curia. Plautus in Aulularia:

Zygostates.

Nam noster nostræ qui est magister curiæ,
Diuidere argenti dixit nummos in uiros.

Appellatur etiã diuisor, à Cicerone in Verrinis: quod & notat Pædianus.

Diuisor.

LIBRI PRIMI FINIS.

DN. AND. ALCIATI
IN XI. LIBRVM CODICIS
Iustiniani, annotationes.

IN lege, cum nauarchorũ. in fine: uel ex eo quod uocatur Græcè. ⌉ Reponenda est dictio ἀλιστοργησία, quæ uox Suidæ immunitatem, seu excusationem à publicis oneribus significat. cui penè significatu par est ἀτέλεια. Quod autem hîc dicitur de Carpatia, intellige classem à Carpato insula: unde Carpatius uates Proteus apud Verg.

Restituta Græca uox Iurisconsul.

De nauibus non excusandis.

¶ In lege, iubemus ante felicẽ embolam. ⌉ interpretare, itineris ingressum, id est, ἐμβολὴν. Embola uerò significãt rostra nauium, & alia præter hoc, de quibus Hermolaus in corollario Pliniano. Sanè ἐκβολὴ eiectam denotat: quod uerbum reponẽdum est in lege tertia, de incend. ruin. naufra. inde etiam eiectitiam suem, Græci ἐκβολάδια appellant, ut ex Athenæo didicimus.

De Metallarijs.

¶ Balluca, quæ Græcè chrysamos dicit̃. ⌉ Etsi hanc lectionem quibus reprobent argumentis, non habeant: accõmodatius tamen quibusdam uidetur, chrysoma legendum. est autem uas in quo aurum infundebatur, unde & nomen sumpsit ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ, id est,

Balluca.

ab auro. Plautus in Bacchid. Opus est chryso Chrysale. Chrysammos auream arenam significat, hoc est, auri ramentum. Herodoto dicitur chrysitis, & quandoq; psegma. hanc balucem appellari, Plinius est autor libro tri gesimotertio, capite quarto.

¶ Quod autem in tex. sequit, octonos scrupulos, intellige duas sextulas, quæ etiã duella dicũtur. Lentis enim duo semina, granum frumenti faciunt. grana quatuor, siliquam. siliquæ, hoc est, ceratia sex, scrupulũ. tribus scrupulis constat drachma. duplex drachma Sicilicum creat, cuius mentio apud Scæuolam in l. liberto. §. filium. de annuis legat. etsi ibi corrupti sint impressi codices. Drachmæ additus scrupulus, sextulam facit: cuius ponderis est solidus. sextulas uncia sex habet. drachmæ autem octo, unciam faciunt: at uncijs XII. constat Romana libra, hoc est, drachmis XCVI. Attica uerò libra LXXV drachmas habet: sicuti mina, seu mna, centum. nam Romana libra minor est hac quatuor drachmis. Talentum minus Atticum, minas LX. hoc est, drachmarũ sex millia cõtinet. talentũ maius LXXXIII. habet minas, & uncias insuper quatuor. Hæc ideo latius explicaui, ut Iuris ciuilis studiosis ponderum ratio fieret paulò notior: tametsi alibi latius tractaturus sim, cùm ad multarũ legum cognitionem spectet: ut in l. i. C. de ratiocinijs operum. & in authen. ad hæc. C. de usuris. in authen. sed hodie. C. de episc. & cler. Cæterùm mente huius legis nos existimamus id præcipi, ut quilibet metallarius octo scrupulos aureorum ramentorũ teneatur præstare, priusquàm inter metallicos principis designetur.

Sicilicus. Locus in ff.

¶ In rub. de gynæciarijs.] hi fortasse erant, qui mulierum uestes tingebãt, curabant ue: dicti ἀπὸ τῶν γυναικῶν, id est, à fœminis. quæ lectio si placet, interpretare illud quod sequitur, gynæcij, esse locũ in quo uestes hæ concinnabant: eadem ratione deductum nomẽ, qua & gynęconitis, apud Aemiliũ Probum. Accursius hic legisse uidetur, gymnaciarijs: & idcirco sic dictos opinatur, quòd nudi essent. γυμνὸς enim nudũ significat: inde γυμνικὴ ars dicitur, qua quis nudus se exercet, ut inde lucellum aliquod consequatur, quo in diem uiuat. uerùm mihi prior lectio plus applaudit. Iosippus lib. VII. cap. LI. de bello Iudaico: Transgressus ait ad eos est Ionates, homo nequissimus, arte gynæciarius. Et is qui de insignibus magistratuũ opus scripsit ad Theodosiũ Imperatorem: Sub dispositione, inquit, uiri illustris, comitis sacrarũ largitionum, sunt magistri lineæ uestis, magistri priuatæ, procuratores gynæceorũ, procuratores baphiarum, præpositi bastagarũ, procuratores lanificiorum, procuratores monetariorum. Vt ex eius uerbis, sicut ex huius tituli compluribus constitutionib. satis constet, hæc omnia textrini Imperatorij officia fuisse: ut conijcere liceat, gynæciarios fuisse, qui pannos curabant, & uel peniculo adhuc rudes tergebant, uel forfice lanæ nodos incidebant, extrahebãtq; : opus quod à mulieribus fieri solet. Inde gynæceũ dictum. quòd si qui uiri fœminis misti id agebant, à loco dicti gynæciarij. nã in gynæceo operari solitas fuisse fœmellas, ostendit huiusce tituli lex iij. intellecta aliter q̃ crediderit Accursius. & idem etiam demonstrat Paulus Diaconus, ubi de Narsete agit. & in præsentem diem hanc mulierum præsertim esse operam, usu cognoscimus: nam & Thessalum medicũ damnat Galenus primo methodi libro, tanquam lanificem & de gynæceo eductum. Quod autẽ de monetarijs in l. I. fit mentio, nostri interpretes existimauerunt hic eos accipiendos, qui monetam cudunt. quæ sententia idcirco reijciẽda est, quia nihil ad huius tituli materiam facit. quamobrem tum ex uerbis prædicti ad Theodosium libelli, tum ex hac lege non dubito, quin monetarij & ipsi pro textrini quodam officio capiãtur: sicuti & apud Flauium Vopiscũ in Aureliano: Vbi seditio, inquit, monetariorũ intra murana bellum grauissimum peperit, autore Felicissimo, cui procuratio fisci mãdata erat. In qua re tamen dubito, cùm Suidas cõtraria disseruerit in uerbo μονετάριοι. dicti sunt fortasse monetarij, ab officij ipsius uilitate, ἀπὸ τῆς μωμητῆς. nam & hodie huiusmodi lanifices in minimo sunt precio.

Iosippi locus. Monetarij. Fl. Vopiscũ locus.

¶ Bastagiarijs.] Hoc nomie appellari posse eos reor, qui necessaria militibus portabant: ut quod in bello calones, in priuata familia mediastini, in militia palatina faciebant bastagiarij: à Graeco uerbo βαστάζω, quod portare significat: inde etiam uernacula lingua clitellam, baston appellamus, quòd onera portet atq; sustineat. etsi bastagiæ munus iungatur in prædicto opere ad Theodosium Imperatorem, gynæciarijs: quod & sacræ constitutiones hoc in titulo fecerunt: ut bastagiarios opiner eos fuisse, qui uestes ad tincturam ferebant, referebantq;. nam & ibidem tradit, tertiocerium dictum, qui bastagas tractabat. Legitur & apud eum, bastaga priuata.

Gynæciarij. Bastagiarij.

¶ In l. notas sericoblatę & metaxę species.] Castior lectio erit, sericobaptæ, id est, serici tincti. βάπτω enim significat tingo. inde baptæ apud Iuuen. dicti quòd faciem fuco illinerent. μέταξα autem Græcis, à nobis sericũ dicitur: cuius tinctores, baphij, παρὰ τὸ βάπτειν, quod est tingere. Hinc baptosericũ pallium, Fl. Vopisco in Aureliano: licet corrupti codices, bratto serico, seiunctim habeant. quãuis nunc mihi fiat magis uero simile, & Vopiscum & Imperatorẽ sensisse non de bapta, sed de blatta, hoc est, purpura: nam blattam pro cõchylio capi, scribit Paulus Aegineta: & quem Suetonius in Nerone, coccineũ fuisse, & Orosius purpureũ, Eutropius blatteum dixit. Meminit & Cassiodorus in epistolis, & Lamprid. in Heliogab. Parauerat funes blatta & serico & cocco intortos. Cẽseo itaq; hic legẽdum, sericoblattæ: & apud Vopiscum blattosericum pallium. Et cùm uxor sua

Baptosericum pallium. Fl. Vopiscũ locus. Blatta.

sua peteret, ut unico pallio blattoserico uteretur, ille respōdit, Absit ut auro fila pensentur. libra enim auri, tunc libra serici fuit &c. Prohibet igitur Imperator, nō solùm uestes inferri purpureas serico intextas, id est, sericoblattam, sed etiam sericū ipsum simplex, id est, metaxam. nam sericas uestes tanto in precio fuisse tradit Lampridius in Alexand. ut eas Alexander Imperator gestauerit, nun quā holosericas. Antoninus Heliogabalus eas primus induisse creditur, ut in illius uita scribit Lampridius. Dicti & hinc sunt metaxarij negociatores. l. fin. C. de pign.

Sericum. *Metaxarij.*

¶ In l. ult. legēdum est, conchylegulo, iunctim, pro collectore conchylij: sicut murilegulo alibi, pro muricis collectore.

Conchylegulus.

De uestibus oloberis.

¶ Quidam corrigunt holosericis, id est, totis ex serico: quarum meminit etiam Lampridius, Vopiscus, & alij. Ego quantū possibile sit, uelim parum à pristina scriptura uariare: quare lego, holobryzis, ut has uestes credam dictas ἀπὸ τοῦ ὅλου & ὀβρύζου, quòd totæ essent ex obryzo: quod aurum purissimū est, & quantumuis coctum non diminuitur. Bartolus tamen, qui sine controuersia primas inter recentiores iuris prudentes habet, legisse uidetur, holobaris. quam lectionem neq; ipse reprobam duxerim, ut eas uestes hic denotari rear, quæ o aurum intextum graues sunt. βαρὺς enim Græcè grauem significat. inde apud Homerum, βαρείας χεῖρας.

Holobaræ uestes.

¶ Quod autem sequitur, de sacro murice.] idcirco dictum est, quoniam eo tincta uestis insigne erat Imperatorū. Lampridius in Alexand. Hoc solùm Imperatoris habens, quòd lacernam coccineam habebat. Laudatissimæ erant, quæ ex serico ab Rhodo insula aducto, tingebantur. quod Imperator in huiusce tituli l. III. significat, licet Accursius locum non intellexerit.

¶ In l. 1. sericas paragaidas.] legūt quidam parachlamydas, ut intelligamus uestem quæ supra chlamydem sumebatur: à Græca prepositione παρὰ, & chlamyde: quod genus uestimēti non modò est militare, ut apud Plautum in Persa, sed etiam puerile, Vlpiano in l. uestis. de auro & arg. leg. Nobis placet uel uetus lectio, uel sanè paragaudas. Trebellius Pollio in Clau. Albam subsericam paragaudem triuncem unam. Fl. Vopisc. in Aureliano: Cùm darentur tunicæ subsericæ, lineæ, paragaudæ. Item in eodem: Paragaudas uestes ipse primus militibus dedit, cùm an ea non nisi rectas purpureas accepissent: & qui dem alijs monolores, alijs dilores, trilores alijs, & usq; ad pentelores, quales hodie lineæ sunt. Idem in Probo: Huic dari iubebis interulas paragaudes duas. etsi in aliquibus hisce locis uulgati codices mēdosi sint. Ex his planè uerbis constat, paragaudas genus esse uestimenti uirilis, ut plurimum linei, quod sub alia ueste gerebatur, uinctum nūc unico nexu, nunc pluribus loris, auratis fortasse; ita enim intellígo monolores, dilores, & simília. Licet Hermolaus Barb. à coloribus tractum putet corollario Pliniano. nā & interulas, dilores nominat idem Vopisc. in Bonoso.

Chlamys. *Paragaudes.* *Vopiscilocus.*

¶ In l. ult. at quatuor de scrinio ad baphia Phœnices.] castigādum hic est, de scrinio uestiarij ad baphias Phœnices, ex antiquis codicibus. nam scrinium canonū, & scriniū uestiarij sacri, sub comite sacrarum largitionū erat, ut est in breuiario Theodosij. quod si nil mutare placuerit, potest hic utiq; locus sic legi, & pūctis distingui: At quatuor de scrinio baphiæ ad Phœnices. nam baphia, taberna est tinctoria, βαφεῖα. Hinc Lamprid. in Alex. purpura Alexandrina, uulgò probiana dicitur, idcirco quòd Aurelius Probus præpositus baphijs id genus muricis reperisset. quāuis ibi, basijs legatur corruptissimè. Apud Phœnices autem tingebatur preciosissima purpura, quorum tincturam Suidas appellauit oxum, ὀξῦ ἐνιγρῶν ἀπὸ φοινίκων. hinc oxobapta, in l. 1. C. quæ res alienari non poss. ut malè faciant recentiores quidam Bononienses, qui in Ius ciuile pauculas quasdam annotationes ediderunt, & in prædicto loco uerā peruertentes lectionē, corrigunt dibapta. Est & castoriū tincturæ species Suidæ, de quo fortasse Persius: licet alij de animali intelligant, quod nemini non notum est.

Baphia. *Lampridius emendatus.* *Oxobapta quæ sit.* *Declarata lex Codicis.*

Nulli licere in frænis equestrib.

¶ De cucurnijs.] legunt hic neoterici quidam, cucumis: ut accipiant pro his ornamentis, quæ ex aurichalco fiūt in modum lancis: & habenis affigūtur loris ue, quæ armis pendent atq; pectore equorū. Ipse hac in re sententiam meam nō interpono: nam cucumā, pro uase capi, ex Martiale, Petronio Arbitro, & Iurisconsultis dudum noui: in hac significatione adhuc non legi: etsi Politianus existimauerit uocabulum inuētu rarum. hoc sanè in loco mihi nō displicebat gutturnijs, ut de colli ornamēto intelligamus: quāuis gutturnium aliud quoq; significet.

Cucuma.

De frumēto urbis Constantinop.

¶ In l. 1. pro annona præstetur.] annonam hic pro pane capi, Accursius & cæteri existimauerunt: quorum sententiæ illud accedat, quòd & è conuerso panis quoq; pro annona reperitur, præsertim apud Imperatores, qui non ita emunctæ naris sunt, ut Iurisconsulti. Conijcitur id ex eo, quòd à fisco percipiendos reditus, quos Iustinianus in authent. de non alien. §. hæc ergo. annonam ciuilem appellat. idem Cæsar in l. ult. C. de iure dotiū. & in l. hac edictali. §. his illud. C. de secun. nuptijs. panem ciuilem uocat. quod hic apponere libuit, quoniam de hoc à plerisq; interrogatus, cognoui omnibus non esse ad manum & in promptu.

Panis ciuilis. *Locus Codicis.*

De annonis ciuilibus.

¶ Lex, centum perapateumatis.] emaculandus liber est, & reponendū περισσευμάτων, perisseumatis: quasi dicas, donatiui nomine. περίσσευμα enim id dici potest, quod abūdan-

Perisseuma.

tiam ſuppetit: hinc πολυστοιχία, copia rerum ſuperare ſignificat. Sanè perisſeumatis nomen cōmodius uerteretur in congiariū, cùm hoc propriè ſit quod plebi datur: ſicut quod militibus, donatiuū. Ael. Spart. in Aelio Vero, & Iul. Cap. in Pio. Solebat autē ultra ſtipendium dari liberalitatis cauſa, ut milites magis addicti Imperatorib. eſſent. Huius mentio in l. I. inferiori titulo, de re milit. licet Accurſius, Andabatarum more, clauſis oculis hac atq; illac in illius loci expoſitione ferat.

De frumento Alexandrino.

¶ Quicquid decreto elogij, & ſygoſtaſij munere.] legendum, uti arbitror, quicquid decreto elogij ſitoſtaſij munere: ut intelligamus Imperatorem hîc confirmare quicquid præfectus Orientis, ad quem reſcriptū iſtud dirigit, ſtatuerat decreto elogij, id eſt, in elogio, quo cōtinebatur quoddam decretū pertinens ad munus ſitoſtaſij. ita enim appellat eum, qui uendendo frumento præerat. σῖτος frumentū ſignificat, στάσις ſtationem: elogiū autem nunc titulum, nunc breue, ſeu ratiocinionū chartulam exprimit, Verg. in Culice, Modeſt. de re militari l. III. Tertulliano in apologet. & cæteris. Sed an illa lectio probabilior: ut admiſſa copula legamus, & elogij, & ſitoſtaſij munere: quaſi munus elogij ſit officiū ipſum eius qui annonæ rationē procurat. λόγος enim rationalis, ratiocinatór ue dicitur Græcis. hinc alogiſtes, & alogos, qui rationes reddere non tenetur. Cuius dictionis reperies mētionem apud Modeſt. in l. quidam. de adminiſtr. tutorum. Sitoſtaſius uerò dicitur ſtationarius ipſe, ab eo quem ſuprà retuli etymo.

Sitoſtaſius. *Elogium.* *Locus in ff.*

¶ In l. ſeq. periſſo corregiæ.] Accurſius hîc, dum uerbum id conatur explicare, ſeſe meris implicat nugis. tu lege, periſſichoregiæ. erat autem nomen magiſtratus, curator fortaſſe annonæ, ἐπὶ τῆς πολυστοίας καὶ χορηγίας, quod eſt abundantiā fertilitatemq; ſuppeditare. Sanè huius dictionis mentionem alibi nuſquam reperi, quod recorder.

Periſichoregia.

De ſpectaculis.

¶ Lex prima, coartamur amplectenda felicis populi ſtadia gynæcij ut agonis.] legendum, cohortamur: item, gymnici ut agonis. Agones enim, ſiue (ut Latinè loquar) certamina gymnica ſunt quinq; dicta quòd à nudis exercētur. ea in Arcadia primus inuenit Lycaon, ut ſcribit Plin. in VII. Iulius quoq; Pollux, athletarū appellatione omnes gymnicos cōprendi exiſtimat. Planè de his plura diximus in tit. de athletis, præcedenti libro.

¶ In l. II. eos qui agitandi.] legendum, eis, tertio caſu: ut regat à uerbo offici, id eſt, noceri, ut interpretatur Cicero, & Ambroſius in Officijs. potes tamen & cū uulgatis exemplaribus legere, eos affici. Agitare autē hoc in loco quid ſignificet, parū Accurſio compertum eſt: ſicut & in l. IIII. in prin. ff. de his qui notātur infamia. nam agitatores, aurigæ ſunt, qui in ludis Circenſibus curruli certamine ſeſe exercebāt. quorū ſpecies quatuor, Ruſſati, Albati, Praſini, Veneti: præmium mappa. Horū mentio apud Pliniū Cæc. lib. VIII. Suetoniū in Dom. & Calig. Iuuenalem Satyra II. & in epigrāmatis Græcis, lib. V.

Agitatores.

¶ In l. III. quiſquis equos.] intellige uel equos aurigarū, qui in Circenſibus currebāt: uel etiam deſultorios, quorū deſaltores Græci ἀμφίππους uocant, ut eſt apud Aelianū. Horum mentio eſt in Liuio, Caſſiodoroq;.

¶ In l. IIII.] Accurſius hîc in interpretatione pantomimi, & proſcenij, partim mutilus, partim falſus eſt. Pantomimi quidem dicebantur omnium imitatores, effictoresq; Græca dictio, cuius meminit Plinius in Panegyr. Tranq. in Calig. Iulianus in l. ſi libertus artem. de op. liber. ſolebant eorum opera ueteres uti in recitādis præſertim tragœdijs. Proſceniū autem locus eſt ante ſcenam porrectus, in quo pulpitū erat ludicris exercendis accōmodatū. Verg. Veteres ineunt proſcenia ludi. Tranq. in Nerone: hos ludos ſpectauit ex proſcenij faſtigio. Meminit Vitru. lib. V. & Vlpianus in l. de pollicitationibus. ff. de pollicit. probè faciet Statius Rufinus, ſi opus proſcenijs. ſcena autem ipſa dicta eſt ἀπὸ τῆς σκιᾶς, ab umbra: pudendo Accurſij errore in l. II. §. ult. de his qui notantur infam.

Pantomimi. *Declaratio locum in ff.*

De aquæductibus.

¶ Lex prima, ſub quorū fines formarum tranſeunt.] uide ne legēdum ſit forinarum, potius: ita enim meatus, tubi ue aquarum uidentur appellari in antiquis inſcriptionib. Genio forinarum & cultoribus &c. ſed & in hoc nihil affirmo, cùm in hac ſignificatione apud Iulium Frontinū ubiq; legatur, forma: niſi & ibi corruptus eſt codex. Eſt autem in opuſculo cui titulus eſt, de aquæductib. Nō ignoro, Forinæ deæ ſacrificari ſolitum à ueteribus, ut eſt apud M. Varronem: foriamq; pro excrementis capi Nonio Marcel.

Forinæ. *Foriæ.*

¶ Quòd autem paulò inferius dicitur, reſpurgium.] lego, repurgium. Ambroſius ad Theodoſium: Non audiſti Imperator, quia cùm iuſſiſſet Iulianus reparari templū Hieroſolymis, diuino qui faciebant repurgium igne cremarunt. de his autem aquęductibus Procopius lib. I. Romæ, inquit, aquæductus quatuordecim ſunt, cocto ex latere, per priſcos homines illos ædificati, ea latitudine ac ſimul profunditate, ut equeſter uir aliquis ipſo cum equo per eos ſupernè euadere liberius queat. ¶ Sanè quod in fine legis dicitur, quoquouorſum linquēdos XV. pedes arboribus, ne formas ipſas radicibus deſtruant.] circa hoc uidendum eſt lepidiſſimū ſenatuſconſultū, quod refert Frontinus in prædicti opuſculi fine.

Aquæductus Romani.

¶ Lex, eos qui aquæ, earū fiſtularū quas matrices uocant.] Matricis nomen multa ſignificare iampridem cognoui. nam & uterum, & quod Græci μήτραν uocant, ſignificat. item nutricem pullorum, apud Columellam, & generaliter quācunq; educatricem.

Matrix.

item

item coturnicum ducem, quem Græci ὀρθυγομήτραν appellant: transtulit Theodorus ma tricē. quomodo autem nomen id conueniat fistulis, certè non percipio. quare interim legendum puto, fistularum quas mastos uocant. Est autem Græca dictio, qua usus Vitruuius lib. VII. ubi, Athenis, inquit, ex huiusmodi locis & fontibus masti, usq; ad portum Pyrenæū ducti sunt salientes. Hanc M. Varro, de re rustica, papillas uertit: Cassiodorus, ubera: dum, quāto, inquit, pulchrius est, Claudiam aquam per tot sicca montium iuga, lauacris & domib. liquores purissimos fistularum uberibus emisisse. quæ sanè Cassiodori autoritas, multùm ad rem præsentē cōducit. nā Claudia urbis Romæ erat aqua, ut Frontinus, Tranq. P. Victor scribunt. Negat igitur Imperator se passurū, ut aqua quæ per mastos lauacris & domibus Romanorū influebat, attentetur. Potest etiam alia ratione id esse prohibitum: quoniā masti ipsi, seu epistomia, facilè rumpebātur transuersa, ut sentit Iulius Frontinus, dum senatusconsultum interpretatur huic constitutioni simillimum: hoc, inquit, senatusconsultum dignum admiratione est, quòd aquam non nisi ex castello duci permittit: ne aut riui, aut fistulæ publicæ rumperentur.

Masti.

Claudia aqua.

¶ In l. si quis diuinam, quid in lympheis.] legēdum, nymphæis. P. Victor tradit Romę nymphæa fuisse XI. In Romanis inscriptionibus legitur huiuscemodi eulogiū: Fl. Philippus, v. c. præfect. urb. nymphæum sordidum squallore fœdatum, & marmorum nuditate deforme, ad cultum pristinum reuocauit. existimo autem fuisse locum, in quo mulieres lauarentur. Iosephus de bell. Iud. lib. I. Apud Ascalonam nymphæa condidit, & lacus ornatissimos. Iul. Capit. opera Gordiani Romæ nulla extant, præter quædam nymphæa, & balneas. ut malè faciant, qui illic genialem thorum interpretantur, ut est in quadam Sidonij paraphrasi. sunt etiā Lymphiones, quorū mentio in epistola Hadriani, ex libris Phlegōtis, & Fl. Vopisco in Saturnino.

Nymphæa.

¶ In l. omnis seruitus. ad thermas, quæ achilles nuncupātur.] corruptus hic uticq; locus, qui fortasse corrigendus est hoc modo: ad thermas, quæ Achilleæ nuncupantur. Solebant enim principes thermas constituere, & alicuius herois nomine nuncupare: sicuti uidemus de thermis Agamemnonijs, quibus Agathius poēta nomen inditum tale scribit Epigrammatū lib. v. αὐτὰ δὲ πῆμῆς, hoc est, pro honore. duodecim autē thermas Romæ fuisse tradit P. Victor, et earū nomina: inter quas minimæ sunt Achilleæ. sed procul apud me dubio est, non de Romanis in hac cōstitutione fieri mentionem, uerùm de Constantinopolitanis. Socrates apud Cassiodorum libro duodecimo: Interea, inquit, incendium in urbe Constantinopolitana factum, paulatim peruenit ad thermas, quæ uocantur Achilleæ, demum ad locum qui dicitur Pelargus.

Achilleæ thermæ.

Potes etiam legere, apsides, quòd hæ fornices sint, Suida autore: quales reperiri in Bianis thermis tradunt recentiores. meminit Plinius in naturali historia, libro tertio: in epistolis Cæcilius libro secundo. sed tamen non dubito, quin alia superior lectio sit uerior: nam & Constantinianas thermas Constantinopoli fuisse, ostendit Socrates apud Cassiodorum libro decimo.

¶ In lege, ad reparationē, ex operarijs qui cicanici &c.] legendum fortasse, cyzicenī: ut his nomen inditum opiner à Cyzico, urbe in ora Propontidis notissima ex omnibus Cosmographis, & Plutarcho in Lucullo, qui maxima in ueneratione ab his habitam Proserpinam ostendit: ut apud Vergilium legere non dubitem, raptā cyzicos, oltreosa diuam: nō cocytos, ut Domitius & Merula, deinceteri, contra rationem carminis legunt. Planè quod ad rem attinet, Albericus Rosatus in lexico legisse hîc uidetur, cioceni: ut inde cōiectura ductus, castigatiorem lectionem putem zoxeni, ut hoc nomine credamus appellatos operarios, quòd in diem uiuerent, πρὸς τὸ ζῆν, καὶ ἐργάζεσθαι, quod uiuere significat in hospitijs. Ipsi autem operarij qui aquæductus silice insternebant, silicarij dicuntur. Iulius Frontinus tradit duas familias constitutas fuisse in custodiam æquæductuum: quarum altera publica erat, altera Cæsaris: utraq; autem uillicos, castellanos, curatores, silicarios, tectores, aliosq; opifices habet: quibus salarium constitutum est ex uectigalium reditu, ad ius aquarum pertinentiū. quæ quidem uectigalia cōstant ex oliuetis, quæ sunt circa ductus, castellāue.

Vergilij locus.

¶ In l. decernimus, contra munuscularios aquæductus.] uera lectio, muscularios. Item de ijsdē paralogijs.] melius, paragogijs. Item aquarū custodes, ds hydrophylatos uocāt.] hydrophylacios, seu hydrophylacas legendum. Muscularios autē aquæductus appellauit eos, qui ex musculis dilabūtur. musculus enim instrumentū est ad similitudinē muris, quo in bellis utebanī ad æquandas fossas, ut Vegetius tradit. horū mētio apud Cæsarem in cōment. frequens. erant autem tubi in ductibus ad similitudinē musculorū, quos hîc intelligit Imperator. nam sicut à papillarū similitudine dicuntur masti, & ubera, ut superius diximus: & leones in canalibus Sidonio Apollinari, libro secundo: cur etiam à musculorum forma, non dicemus muscularios aquæductus? Paragogia autem Græcè hîc dicta existimo, pro ipsarum aquarum poris & meatibus, ἐκ τοῦ παράγειν, quod deducere est. hinc παραγωγὴ dicta Aelio Donato, & cæteris: nam & ἀγωγὸς aquæductus est. Hydrophylacas uero capi pro curatorib. aquarum, satis notum esse debet. nam ὕδωρ aquā, φύλαξ custodem significat. quamobrē Plautus, phylacam pro carcere, custodiāue posuit: & Iuriscōsultus grammatophylacium, in l. moris. de pœnis. Sanè musculus ultra su

Musculi.

pradicta etiam piſcis nomen, autore Plinio, Sidon. epiſtolarum libro tertio, ad quem alludit etiam Claudianus in Eutropium, libro ſecundo.

De Mauima.

¶ Corruptus eſt hic titulus, & legendum, maiuma. Suidas, maiuma, inquit, feſtiuitas eſt, quæ fit Romæ Maio menſe: nam Romani maritimam urbem adeuntes Hoſtiam, inter aquas uoluptatibus incumbebant, inuicem ſeſe inuadentes: quam quidem ſolennitatem ſuſtulit Anaſtaſius Imperator. hæc ille. ut error noſtrorum Iuriſperitorum ſit palam, qui exiſtimāt hoc illud eſſe feſtum, cùm in præſentem diem quercū Calendis Maij ludentes in urbem iuuenes portant.

Maiuma.

De Agricolis & cenſitis.

¶ Lex, immunitatis. prouinciarum eucauterij.] rectius fortaſſe dicetur, εὐκτηρίους, eucterijs, id eſt, locis in quib. orationes, actaq; prouinciarum continentur. ut hac lege non ſolùm cenſeātur immunitates, quæ in libris publicis continebantur, reuocatæ: ſed etiam ſi quæ nōdum in libros relatæ erant, ſtabant tamen in grāmatophylacio, eucterioue. quæ dictio non ſolùm Græcis, ſed & Latinis uſitata: ut apud Tertullianum in apologetico cap. xv. legendū ſic exiſtimem: Riſimus & inter ludicras meridianorū crudelitates Mercurium mortuos eucterio examinantē. alioquin impreſſi codices habent, canterio, nullo ſenſu, aut certè inepto. quāuis & illud nō omiſerim, poſſe apud eum cauterio legi: nā & in Moralibus Plutarchus ſcribit, Cyrenenſium tyrannū Nicocratem, ne quiſquā ciuis ſæuitiā ſuam aufugeret, portis cuſtodes appoſuiſſe, qui etiam mortuos, dum efferrent, pugiunculis uel cauterio ſcrutarentur. ſignificat id ferramentū candens, quo inuſtæ notæ imprimuntur. Sanè ſcriptores horum priuilegiorum, qui prouinciales erant, Modeſtinus Reipublicæ cauſa non abeſſe tradit, in l. inter. ex quib. cauſ. maior. appellanturq; exceptores Tranq. & Pædiano.

Eucteria.

Tertulliani locus.

¶ Cum antea Comanenſium.] legi poteſt, Comagenenſium, ab Syria Comagene. uel ſi placet prior lectio, intelligè populos habitantes in conuallibus Antitauri, in Comana urbe, cuius mētio apud Strabonem lib. xii. in qua Chryſoſtomum ſepultum tradit Suidas: meminit & Ptolemæus.

Comana.

¶ Quod inde ſequitur, Anatēſium.] Amaſtrienſium, potius legerim, ab Amaſtri Pontica urbe, cuius Catul. Plin. Strab. Pomp. meminere. Sanè Ariani in India ſunt, quorum præter coſmographos mentio fit Arriano hiſtorico, & Apul. Aſini aurei lib. xi. Sed de his Imperator intelligere non potuit: quoniā eouſque non protulere arma Romani, cùm neq; Parthos tenuerint. etſi uulgò circunferat Bononiæ diploma Theodoſij Imp. ſcholaſticis cōceſſum: quo Imperator ipſe Indiæ ſibi titulum uſurpat. Sed proculdubio illud, quicquid eſt priuilegij, ſubdititium opinor, tum ex hoc maximè: cui accedit Herodiani ſententia, Antoninum Commodum ridentis, qui ſe Parthicum inſcripſerit: tum etiam quòd in eo mentio fit Longobardiæ, Marchiæq;: cùm eo tempore id nominis hæ regiones nondum eſſent nactæ. qui igitur Parthos non ſubegerunt, nec Indos potuere, ad quos per Perſas acceſſus eſt.

Priuilegiū Bononien. ſtudij ſubdititium.

¶ Amaſinorū helenoponti.] Amaſinorū Helleſponti. Amaſina patria Strabonis, ex eius ſcriptis notiſſima: ſicut Helleſpōtus nemini non notus: etſi in breuiario Theodoſij quandoq; Helenoponti dicatur. uerba eius: In Pontica regione pontus Polomoniacus, & Helenopontus. In nouellis quoq; Iuſtiniani Cæſaris, titulus eſt ita inſcriptus, de Officio moderatoris utriuſq; Ponti, id eſt, Helenoponti. ¶ Elioceſarienſium.] Aeliocæſarienſium urbs ab Aelio Hadriano (uti ſuſpicor) dicta. nam & Dion Aeliam ciuitatē, in Hadriani honorem appellatam tradit, cuius & meminit Suidas. Neocæſarea autē caſtrum eſt iuxta ripas Euphratæ: quod demolitus eſt Licinius Imperator, ut ſcripſit Sozomenus libro ſecundo: licet Caſſiodorus ſcriptorum uitio corruptus circunferatur. Sunt etiam Aeliopolitani, quorum mentio apud Vlp. de cenſib. De his autem locis plura dicere operæprecium non eſt: cùm nemo ſit, qui Plinium, Strabonem, Pomponium Melam non habeat, unde hæc affatim ſuppeditantur. quod non tam propter præſentem legem dictum à me ſit, quàm pro quamplurimis locis, oppidis'ue, quæ in toto Iuris ciuilis corpore leguntur. nam ex his autoribus antiqua omnia, penè dixerim, urbium nomina poterunt facilè cognoſci.

Aelia.

Caſſiodori locus.

¶ Item quod ſequitur, æquatores.] addenda eſt præpoſitio, per. peræquatores autem dicuntur exactores cenſuum capitationis, quòd æqualiter ab omnibus exigant: de quibus paulò inferius in tit. de cenſib. & cēſitis.

Peræquatores.

Vt nemo ad ſuum patrocinium.

¶ Lex prima.] quia hìc fit mentio conſulatus Sigisbuldi: Hieronymus in Euſebium, Sigiſuulti legit. Aetio ſecundo, & Sigiſuulto cōſulibus, Theodoſius & Valentinianus bellum aduerſus Gotthos geſſere. ut neceſſe ſit alterum codicem eſſe corruptum. Suidas Silxibulū Turcarū ducem fuiſſe tradit.

Sigiſuultus.

¶ Quod deinde legitur de Cyro.] Huius quoq; mētio eſt in Hieronymi chronicis. Suidas: Cyrus panoplites, uerſificator ac conſul patritius, factus eſt præfectus urbis & prætorij. floruit ſub Theodoſio iuniore, & demum epiſcopus fuit Phrygiæ in Cotyæo: & uixit uſq; ad Leonis Imperatoris tempora.

Cyrus.

Non licere habitatoribus.

¶ Lex unica, quæ metrocomiæ communi uocabulo.] Accurſius metrocomias, uillas interpretatur, quæ ex iuſſu principis, metœcis, id eſt, peregrinis tranſmigratoribus diſtributæ ſunt, ἀπὸ τοῦ μέτρου, καὶ κώμης, hoc eſt, à menſura & uilla, quaſi uillam menſam diceres,

Metrocomia.

res. quam interpretationem, ut in re tam obscura (neq; enim id nomẽ apud alios autores reperiri facilè est) improbare sat firmis argumentis non ausim: ita aliunde etymum deduci posse constanter affirmare possum. Scire itaq; debemus, eos qui in ciuitatibus habitabant, capitationibus non fuisse suppositos: qui uerò ruri erant, contrà, ut ex præcedentis tituli prima constitutione probatu facilè est: sed quia erant pagi quidam, qui licet ciuitatum nomine censerentur, uillis tamen nobiliores erant: & propterea qui in his habitabant, capitatione etiam ipsi eximebantur: negat Imperator se passurum, ut in his pagis exteri admittantur, ne fraus fiat fisco. Intelligo itaq; per metrocomiã, pagos hosce maiores, qui paulùm infra urbis dignitatem sunt: ut sicut μητρόπολις dicitur ciuitas matrix, hoc est, maior cæteris: ita etiam μητροκωμία pagus cæteris maior, & caput aliarum uillarũ. nam & hodie quoq; sunt in Mediolanensi agro huiuscemodi metrocomiæ, seu matrices pagi, quos uernacula simplicitas capita plebis appellat. Thucydides, ἀχνιάδ ἢ πόχοτε πμᾶ τῆς μητρόπολιν, ἀδικομένη ὑ ἀλλοτριόστου. magno erore Isidori, XXI. dist. qui à mensura dictã metropolim existimat, q̃d etiã alij adnotauerunt improbaueruntq;. hasce metrocomias Marcus in Euang. comopoles uidetur appellasse. *Locus in Decret.*

De colonis Thracensibus.

¶ Lex unica, humanæ capitationis censu iugatio &c̃.] Non parum ad huius legis clariorem notitiam conducunt, quæ ponit Ammianus Marcellinus lib. XXI. interrogatus quid haberet ex arte cõpendij: uicenas diurnas respondit annonas, totidemq; pabula iumentorum, quæ uulgò dicuntur capita. accipiuntur autem capita diminuta apud Paccatum in panegyrico, pro capitatione, cuius & in hac constitutione mentio: pro tributo uidelicet quod pro singulo quoq; capite exigebatur. etsi recentiores quidam, qui annotationes in uarios autores edidere, apud Paccatum de capitis diminutione, per quam status diminuitur, intelligant: quod ad rem minimè facit. uerba Paccati sunt: quid memorẽ capita diminuta, & uitam ære taxatam? alioquin etiam de emancipatione posset hic intelligi: quod est prorsus absurdum. *Paccati locus.*

De censibus & censitis.

¶ Lex, omne territoriũ sterilia atq; arenia.] lego, arena: quæ sterilis quammaximè est. Ouid. Quid arenæ semina mandas? ut etiam in prouerbium uenerit. qua ratione & seminare arenam dicitur, qui uxorẽ uetulam ducit. Leonidas in II. epigram.

Γρηῦν ἐγημε Φιλῖν ὅτ' ἤν νέος, ἡνίκα πρίσθυς
Δωδεκέτιδι. παῖδιν δ' ὤφειν ὀδλέπετο.
Καὶ γὰρ ἄπαις διέμεινε πότε, ἀστέρων δὲ ἄκαρπε,
Νῦν δ' ἑτέροις γήμας, ἀμφοτέρων σέρεται.

Quod nos pauxillum ab exemplari recedentes sic transtulimus:

Nupsit anus iuueni, uetulo tibi iũcta puella
O nimiũ ex omni tẽpore inepta Venus. (est
Aut alijs ducis, sterili uel conseris agro,
Coniuge nec frueris, nec frueris sobole.

Ad hoc fortasse allusit Martialis libro XI. in fine epigrammatis ad Lydiam. *Locus Mart.*

De omni agro deserto.

¶ Quicunque dyacathochiæ.] Accursius, & eum secuti cæteri posteriores, interpretantur, hospitale: quæ declaratio nec sensui legis conuenit, nec ex se uera est. nam hospitale, ptochotrophium, xenotrophiumue dicitur, ut in rubrica C. de epis. & cler. cernere est: quæ uerba nihil commune habent cum dictione de qua agimus. Ipse suspicor uerã lectionem esse, diacatharotiæ, ut id nomẽ sit eius muneris, cùm Imperator priuatis fundos cõcedit, ut purgentur: non multùm dissimile uidelicet emphyteutico cõtractui. διακαθαιρῶ enim idem quod purgo: purgatio ipsa καθαρμὸς καὶ καθαρότης dicitur, quòd si diacathochen legere uoluerimus, sciendum id titulum possessorium prædij significare. *Locus Cod.* *Diacatharotia.*

De fundis limitrophis.

¶ In rubrica, qui sint limitrophi fundi, alij aliter atq; aliter interpretantur. quidam limi narcham, præfectũ militum, qui limina Imperij custodiunt, interpretantur: fundos autem unde his alimenta præstantur, limitrophos dici: à limine uidelicet, & τρέφω, quod nutrire significat. uerùm hæc sententia omnino repellenda est: quoniam limenarchæ, non à liminibus Imperij, sed ἀπὸ τοῦ λιμένος, id est, à portu dicũtur: sunt autem custodes portuum, quos Aristoteles in Politicis appellat limenophylacas. Nec enim ratio admittit, ut Latina dictio cum Græca cõponaẽ, ut Fab. Quint. autor est: & ita uox hæc intelligenda est in l. limenarchæ. de seruis fugitiuis. in l. munerũ. de munerib. & honorib. Illud cum alijs sentio, limitrophos fundos dictos, non à limenarchis, sed à limitaneis militib. quòd tenerẽtur eorum possessores annonam inde proueniẽtem, ad castra militum ducere, qui in Imperij limitib. excubabant aduersus barbaros: hinc limes oriẽtalis Fl. Vopisco in Saturnino: limes Rheticus, eodẽ autore in Bonoso. Aelius Lampridius in Alex. sola quæ de hostibus capta sunt, limitaneis ducibus, & militib. donauit: ita ut eorum essent, si hæredes eorum militarent, nec unquam ad priuatos pertinerent: dicens attentius eos militaturos, si etiam sua rura defenderent. ex quibus Lãpridij uerbis cognoscere est, qui sint agri limitanei, de quibus in ultima huius tituli constitutione, & quomodo differant à limitrophis. Fl. Vopiscus in Probo: Accepit XVI. millia tyronum, quos limitaneis militibus interfereret. Rufus Festus de accessione Ro. Imperij: Impetrauit, inquit, Maximianus, ut reparato de limitaneis Daciæ exercitu, euentũ Martis repeteret. Sulpitius Alex. historiæ lib. IIII. Eugenius tyrãnus suscepto expeditionali procinctu Rheni limitẽ petijt. Suidas hos præcipuè collocatos fuisse tradit in oriẽtali limite aduersus Saracenos & Per- *Locus in ff.* *Limenarchæ.* *Limitrophi fundi.* *Limitanei agri.* *Suidæ locus.*

ſas, cũ quib. facta à Iuſtiniano pace, uenisse eos Conſtãtinopolim: & ne rem populo gratam facerẽt, quicquid lucrati fuerãt clàm ſub ulnas tuliſſe. Corruptus eſt Suidę codex, ubi legit λιβιτανεῖοι, libitanæi: legendũ λιμιτανεῖοι.

¶ Quod demũ in fine rubricæ legitur, caſtellorum.] ratio ſuadet ut legamus, caſtellis.

De paſcuis publ. & priuatis.

¶ Lex, inſignis Antiochenorum.] Antiocheni populi ſunt ab Antiochia urbe Syriæ *Antiochia.* præſtantiſſima, quæ dignitate non multùm inferior eſt urbe Roma, ut ſcribit Herodianus. Aelius Spartianus in Caracalla, Antiochẽſes dicit, non Antiochenos. urbs ipſa cognitiſſima eſt ex Coſmographis. barbarico ſermone hæc dicitur Niſibis, in l. IIII. C. de *Niſibis.* cõmer. ut quidam tradunt: licet ipſe ex Ammiano lib. XIIII. contrarium opiner. *Locus Codicis.*

De fundis patrimonialib.

¶ Lex, omnes fundi per Meſopotamiã & *Oſtroëna.* Oſdrocenã.] Oſdroënam ſuſpicor legendũ, quoniã antiquis codicib. uox hæc ita frequẽtius legitur. Huius mentio fit Lampridio in Alex. & in Maximino. Rufus Feſtus: Traianus, inquit, Oſenorũ loca & Arabum occupauit: ut ſuſpicer corruptũ codicem. Suidas: Oſtroëm nomen loci, uel ciuitatis eſt. Ammianus Oſdroënam appellat, lib. XIIII. Herodianus Oſrhęniam, in VI. & VII. lib. In breuiario ad Theodoſiũ, Oſyhenia: & in ſeq. lib. de milit. ueſte, l. prouincię. Oſioënia legitur. Procopius Perſic. bell. libro I. Oſroinam ab Oſroo duce dictam opinatur. nuſquã maior codicum incõſtantia. omnino prouincia eſt Parthis contermina: ut ſcripturæ ratio, non res ipſa ueniat in dubium.

¶ Lex, iubemus, aut agonotheticos.] Sacra erant certamina quatuor, quæ in honorẽ deorum fiebant, Iouis, Phœbi, Palæmonis, Archemori: ut ſuperius retulimus. qui his præerant, Agonothetæ dicebantur: erantq; decẽ uiri, ut Iulius Pollux ſcribit. Sanè prædia, quæ his iam emeritis diſtribuebantur, poſſunt agonothetica dici: ſiue ea, quæ ipſi agonothetæ athletis adiudicabant. Nam multa præmia his dari ſolita, poteſt etiam ex Iuuenale cognoſci, qui idipſum conqueritur in *Agonothetici fundi.* *Iuuenalis locus.* Ruſſato Lacerta curſore: cuius fundus centum patrimonia cauſidicorũ æquabat: Saty. VII. Ruſſatus enim factionis aurigarum nomen eſt. Vnde in Epigram. Græcis lib. V.

ἰσλεωνὸς ὅτ' ἅρμα ῥυσὶν
ἔχων, νίκας οὐ γιγαντὶς δρόμω.

Vt errent, qui de milite intelligendum exiſtimant. fuiſſe enim populo & principibus gratiſſimos, eodẽ lib. oſtendit: quapropter & ali qui aureis ſtatuis honeſtati, ueluti Vranius:

τόνικας καὶ χρυσῶ μιν αὐτεφάνωντο μετέλλω
λυθλίσω.

In Valentiniani Martianiq; nouellis conſtitutionib. agonothetici fundi dicuntur ciuitatum fundi, ex quorum reditu ſeu canone honoraria agonothetis præſtabantur.

De fundis rei priuatæ.

¶ Vniuerſi rationalium.] Accurſius interpretatur, procuratores Cæſaris. Iul. Capitol. in Maximino, uidet capere rationalem pro procuratore fiſci. Erat fiſci procurator in Libya, qui omnes Maximini ſtudio ſpoliauerat: hic per ruſticanã plebem interẽptus eſt: ſed cũ per eos qui rationalem in honorẽ Maximini defendebant, uiderẽt autores cædis, &c. In quam ſententiã etiã accedere uidetur Lampridius in Alexan. niſi capiamus procuratorẽ fiſci & Cæſaris eſſe eundem: quod tamen negant recẽtiores Iureconſulti in l. I. de offi. proc. Cæſar. At dixerit aliquis, rationalem generale eſſe uerbũ, quod & fiſci & Cæſaris procuratorem in ſe continet. *Procurator fiſci.* *Rationalis.*

De prædijs tamiacis.

¶ Rubrica. qui ſint tamiaci fundi, uenire poteſt quãtumuis perito in dubium. Accurſius plures affert opiniões, quas potius ſomnia dixerim. Ipſe tamiacos fundos eos arbitror, qui diſpenſatori publico præſtabant annuos fructus uectigales: quibus ille poſtea in domo Imperatoria diſpenſabat alimenta. nam ταμίας diſpẽſatorem ſignificat. hinc innominatus poëta epigram. lib. VI. *Tamiaci fundi.* *Tamiæ.*

ὅτι σύ μοι βιότου τῶν ἀγαθῶν ταμίας.

Aelius Lampridius in Alex. Aurum & argentũ raro cuiquam, niſi militi diuiſit: nefas eſſe dicens, ut diſpẽſator publicus in delectationes ſuas & ſuorũ cõuerteret id quod prouinciales dediſſent. ταμίας etiã cuſtodẽ penus ſignificat, & plerũq; exactorẽ, quæſtorẽ ue. ταμεῖον, cella ipſa ſalgamaria. Tamiarũ quoq; in alio ſignificatu meminit Suidas.

¶ L. meminimus gomaricij.] Barbara hæc eſt uox, & nullum capit ſenſum. fortaſſis uera lectio eſt, gunathetici: ut accipiamus ſaltus eos, quos homines quodammodo adſcriptitij incolunt, nullam ulterius expectantes mercedem, q̃; quæ ex ipſo ſaltu colligetur. γονὸς is locus dicitur, in quo feliciter pullulant, proueniũtq; arbores. θηλωὸς autem mercenarium, ſeruitutiq; addictum hominem ſignificat. potes hîc etiam legere, agonotheticí, quam dictionem ſuprà ſatis explicaui, & hîc magis conuenire arbitror.

De diuerſis prædijs.

¶ L. ſi quis ex titulo ergaſteria.] intellige officinas mechanicas, in quibus manu opera fiunt. horum mentio in rubr. C. de monopolijs. Græca eſt dictio. Leontinus in ſphæram Arateam: πρῶλιν, ὦ καλὲ θεόδωρε, γὰ τῶ μηχανικῶ ἐργαστηρίω ἐργαζόμενοι. id eſt, pridie, ô bone Theodore, in mechanico ergaſterio laborantes. huius mentio eſt etiam in l. eos. C. de uſuris. in l. prima. C. neg. ne milit. & XLIIII. diſtinctione. nulli. *Ergaſteria.*

¶ Quod autem in hac lege ſequitur, Agonotheticos, abundè ſuprà declarauimus.

¶ Lex, hac in perpetuum Calamacho.] nomina ſunt hæc poſſeſſionum Apamenæ urbis, quorum etymologiam ueſtigare fruſtra eſſet. De Apamena plura apud Plin. lib. IIII.

De priuilegijs domus Auguſtæ.

¶ Abſit ut nos titulis.] Iſtud idcirco dictũ eſt, quoniam

quoniã si qui Imperatores aut fecissent, aut instaurassent pontes aliquos celebres, solebant magnificẽtiam suã marmore inciso eulogio significare. quod etiam hodie Romæ passim cõspicitur, ueluti in ponte Narsetis, & in ponte Gratiani, & similibus: quod & Lampridius in uita Alex. testatum reliquit.

De grege dominico.

¶ Lex, propositis, siue Hermogenianis, siue palmatis.] Palmati equi idem ferè sunt, quos uulgò baios uocamus: quoniã spandices, hoc est, cũ fructu suo ramusculos, Græci βάϊα uocant: sic igitur dicti sunt à colore. Possumus etiã intelligere equos palmatos, quibus utebãtur aurigæ in circo, à palma: ut Hermogeniani etiam in simili significatu capiãtur ab Hermogene aliquo auriga, seu agitatore alicuius factionis. alioquin Hermogenes sub Constantio Imp. fuit præfectus prætorio, ut libro X XI. scribit Ammianus. eundemq; magistrũ equitũ, & seditione facta, à Cõstãtinopolitanis occisum tradit Socrates in hist. Cassiodori. fuit & Hermogenes rhetor, de quo Suidas. Sanè tunicæ palmatæ sunt, quibus consules, aut alicuius magistratus uiri utebãtur. Vopiscus in Aurel. Cape pro rebus gestis tunicã palmatã, sellam eburneam: nam te consulem hodie designo. Meminit & Trebellius in Galieno, & Apul. in apolog. & Seruius, qui triũphalib. uiris dari solitã scribit: cuius rei etiã Liuius est autor. Ausonius in Panegy. Palmatam, inquis, tibi misi, in qua diuus Constantinus parens noster intextus est. hæc planè, hæc est picta uestis non magis auro suo, q̃ tuis uerbis. Illud nõ prætereũdum, innominatũ legũ interpretem, qui tempore Iustiniani, uel certè paulò pòst Græcè scripsit, in hanc sententiã palmatios equos declarare. fuisse enim Palmatium quẽdam equorũ diuitem, cuius bona per tyrannidem proscripta sint: cuius in hunc propè modum meminit illustris Esychous philosophus Milesius, chronicarũ diuisionũ libro V. Tempore Valeriani in Cæsarea Cappadociæ Palmatius habitabat, supra regiam præfectus: equorũ indomitorũ, & etiam aliarũ diuitiarum acquisitor: factionis plebeiæ princeps, & petulans ut quiuis alius: qui cũ consularis uiri, Isoẽmi nomine, uxorem quæ Iosida uocabaẽ, rapuisset, inter proscriptos relatus est. Cæterũ potes etiã legere Palladios equos. Cassiodorus historiarũ lib. X IIII. Inuenit, inquit, Theodosius quendam uirum, animi habitu, corporisq; fortissimũ, qui tanta uelocitate ueredos agebat, ut tribus dieb. peruenìret ad terminos Romanorũ atq; Persarum: & rursus totidem remearet ad Constantinopolim. is enim Romani Imperij terminos uelociter transibat: de quo quidã eloquentissimus sic ait: Iste uir, cùm sit lata Romanorum respublica, eam paruulam sua uelocitate demonstrat. erat autẽ illi nomen Palladius. Non tamẽ à ueteri scriptura reor discedendum. Sanè solitos Imperatores equorum sobolem in Thracia alere, autor est Procopius in bello Aphricano.

Palmati equi.

Hermogeniani.

Palmatæ uestis.

Palmatius.

Pall. diuit.

De cupressis.

¶ In rubr. ex luco damphesis, uel perseis.] lege, ex luco Daphnes, uel Perseidos: eodẽq; modo corrigenda sunt primæ legis uerba. Daphne autem Antiochiæ in Syria suburbanum est, quod L X X X. stadiorũ ambitu clauditur, ut scribit Strabo: in eo erant spectatissimæ lauri, autore Ausonio: unde & nomen sumpsit. Addit Philostratus, alibi insolitas in eo nasci cupressos, in memoriam Cyparissi, quem Apollo dilexit, cui ille lucus est sacer. Eius meminit, præter Arrianũ, Pausaniam, Cæs. Iulianum, in oratione quæ inscribitur Misopogon, Capitolinus in Antonini philosophi uita, & Claudianus:

Lambit Apollinei nemoris nutritor Orõtes.

Perseidis autẽ luci rara est admodum apud autores mentio. Suidas, πέρσης, ait, ὄνομα τόπου. Sosomenus historiarum lib. VI. Fertur quòd in Hermopoli Thebaide arbor, quę uocatur Perseidis, multorum languores subegerit, si fructus aut folium, aut pars eius corticis collo ægrotantium ligaretur. Verùm in his dubito, ne Suidas Persarum regionem, Sosomenus arborem intellexerit: nisi & de arbore hìc quoq; Imperator sensit, ut punctis distinguenda sint uerba.

Daphne.

Perseis.

¶ In lege, omnes iudices. sed nec à luco, uel litucha.] Recẽtiores quidam, qui nescio quas annotatiũculas in Ius ciuile edidere, legunt, à lucuco, uel à lucuca: interpretantur q; uirum, seu fœminam, quæ lucum custodiat. quam expositionem, ut pluribus reprobare non curem, satis sit illud, quòd sine autore loquuntur, quo nil in re Latina est impudentius. alij à luco, uel à littore legunt, cùm nullum sit in Daphne littus. Ego libentius legerim uel à liturgo, uel liturga: seu (quod magis placet) litucho, uel litucha. liturgos enim Græcè dicitur, qui publicè operaẽ, circa res sacras pręsertim. λειτουργὸς, minister publicus: cuius etiam in epistolis Plin. Cæcilius meminit. Lituchus uerò non absimili significatione potest dici habẽs curam rei sacræ, quæ ad ius publicum spectet, ἐκὲ τὸ λειτὸ κρὰ ἔχω. sicut etiam rhabduchus dicitur præses curator q; athletarum, ἐκὲ τὸ ῥάβδο Θ ἔχω, Suidae & cæteris. Sanè hunc lucum Daphnes sacrũ fuisse, suprà retuli ex Philostrato: cui adstipulatur Rufinus sacræ historiæ lib. X. cùm Iulianus in Daphnes suburbano Antiochię, iuxta fontem Castaliũ litaret Apollini, & nulla ex his quæ quærebat responsa susciperet: causas q; silentij percũctaretur à sacerdotib. &c. Procopius belli Persici lib. II. Rex, inquit, Daphnen uenit Antiochiæ suburbanum, ubi nemus amœnum, fontibus aquarũ irriguũ: hìc ubi nymphis sacrificauit, abij t.

Liturgos.

Lituchus.

Rhabduchus.

Daphne sacra.

LIBRI SECVNDI FINIS.

DN. AND. ALCIATI IN XII. LIBRVM CODICIS *Iustiniani, annotationes.*

De prætoribus, & honore præturæ.

IN rubrica, & in l. II. non facilè reperies quid significet gleba, clauis, phollis, & septem solidorum functio. quare, qui in obscurissima re cõiectandi superest locus, ut exprimam, existimo, quoties aliquis præturam iníbat (intelligo autem militarem) solitos fuisse prouinciales, seu quoscunq; alios, in magistratus initio illi collationem quãdam, seu munus septem solidorum conferre: quod quidem onus mistum erat. Vtebãtur & fortasse solennibus quibusdam dationibus, ut glebam, clauim, follem darẽt: quas omnes Imperatoria hæc constitutio antiquauit. Follem autem ad milites pertinuisse, ostendit Vegetius libro secundo. deniq; decem folles, hoc est, facci, per cohortes singulas exponebãtur, in quibus hæc ratio condebatur. addebat̃ saccus undecimus, in quo tota legio particulam cõferebat. nec nouum est in creandis prætorib. hunc fuisse morem: cùm & quotiescũq; consul aliquis fiebat, illi & baculus & fax dabatur. Vopiscus in Aureliano: Te cõsulem hodie designo, scripturus ad senatum, ut tibi deputet scipionem, deputet etiã faces. Intellige itaq; prætorem uel militarem (nam quicũq; militibus pręest, potest dici prætor, Iuuenale & Asconio autoribus. hinc legatus pretorius, Vopisco in Censorino) uel quẽcunq; alium, dummodo non Romanũ. nec enim hunc morem fuisse Romanis usquã legimus, qui profectò omissus nõ fuisset à tot autoribus. Et hæc dicta sunt, non quidem pro certis, sed solùm ut curiosis horum codicũ daretur ansa diligentius fortasse uestigandi. nam & ipsi mihi plerunq; tam parum constitit hic locus, ut in diuersam transiens sententiã, hîc non follem, sed pholim legendum putauerim: cuius rei rationẽ explicaturus sum. Nam cùm hæc scripsissem, peruenit ad manus Græcus legũ interpres, quẽ ex Creta in Italiam attulit Stephanus Niger uir doctissimus: & ut non parum amicitię tribueret, dono eũ mihi dedit. is innominatus interpres, uir plurimæ lectionis, quid sit pholis, sic explicat, Græcè quidẽ, sed in hunc sensum. Pholis sub Theodosio iuniore tributũ mulorum ab eo institutũ Constantinopoli, quòd his sibi in bello opus esse diceret. Pholis autem aliud tributi genus est, quod nobiliores quiq; ciuitatis pendebant, prout secundum habitationes fuerant comprænsi: ut nobilitas, quæ ad bonam fortunã illos perducere debuerat, hoc incommodi secum afferret: primo quidem tributo auri librę octo, secundo quatuor, tertio duæ pendebãtur. Et ut ait Esychous illustris philosophus in VI. historiæ de temporum diuisione: Phollis pondus est, alio nomine dicta balantiũ: trahit autem donos ducentos quinquaginta, hoc est, libras CCCXII. & uncias VI. singuli uerò doni librã unam, uncias XII. comprendebant. Est & alius phollis coactus ex argenteis leptis, qui militibus quos milliarios uocabant, dabatur. Lepti autem ceration unum cum dimidio continent. ita Phollis iste argenti, ceratia CCVIII. habet, & nũmos IX. quæ summa nũc ualet millia CIX. Est & alius phollis, à duabus auri libris incipiens, & usq; ad octo procedens, prout soluentiũ tributa substantiæ patiebantur. hæc ille interpres. Verũ Suidas: Phollis, inquit, masculini generis, est obolus. Idem in dictione cermata, κερμάτια, ducenti & decem oboli, quos pholeis uocant: & hoc sensu Augustino de ciuitate Dei, ultimo libro capit̃. tametsi Beroaldus in Apul. pholles legerit, cùm ea uox nũquam pro pecunia accipiat̃. Puto itaq; phollem, glebam, clauem, nomina esse extraordinariarũ functionum (nam & Corn. Tacitus lib. XIX. clauariũ donatiui speciem esse tradit) quas hac lege sustulit Imperator: nihil autem habere cõmune cum prætore, nisi fortè quòd ab illo exigebantur. Procopius in bello Persico, libro III. Aulæ, inquit, præfectus, quem Romani prætorem uocãt, & quæstor ararij, pecunias bello necessarias à populo exigebãt.

Follis.

Prætor.

Pholis.

Phollis.

Balantium.

Doni.

Lepti.

De consulib. & non sparg. pecun.

¶ Rubrica. Morem istum spargendarũ pecuniarum damnat etiam Vopiscus in Aureliano: Vidimus proximè consulatum Furij Placidi tanto ambitu in circo editum, ut non præmia dari aurigis, sed patrimonia uiderentur: cùm darentur lineæ subsericæ, lineæ paragaudæ: darentur etiam equi, ingemiscentibus frugi hominibus. factũ est enim, ut iam diuitiarum sit, non hominum cõsulatus. quiutiq; si uirtutibus defertur, editorẽ spoliare non debet. perierũt casta illa tempora, & magis ambitiõe populari peritura sunt. hæc ille. Quæ uerba sunt puræ putæ rationes huius cõstitutiõis, qua missilia dãnauit Imperator.

¶ Quod autẽ sequitur in rub. de patritijs.] aliter apud ueteres scire debemus dictos patritios, aliter in his legib. capi. nã apud Rom. senatorij ordinis uiri, quiq; ab his progeniti erant, patritij dicebãtur, ut scribit Liuius lib. I. ab Vrb. con. & sentit Tranq. in Aug. Apud Græcos autem, de quib. hîc loquit̃, omnino maior erat dignitas, non ex successione debita, sed quæ solebat à principe concedi. Sidonius Apol. Egditio honor patritiatus accedit: celerrimè, si cogites eius ætatẽ: si merita, tardissimè. Cassiodorus epist. lib. VI. Nostro munere subleuatus, patritiatus culmẽ ascende: quod quidam iuridicorũ à patribus dictũ esse uoluerunt. Suidas patritios esse tradit

Patritij.

cõmunis

cōmunis reipublicæ patres, qui in suprema dignitate senatorij consilij esse cēsentur. meminit & Procopius lib. III. Interea patritios uiros cum LXX. militibus, qui ad se paulò antè conuenerant, in Siciliam misit. Palàm est igitur malè sentire Accursium, qui in §. filiusfam. Insti. quib. mod. ius pat. po. sol. hanc dignitatem cum uetere confundit.

¶ In l. prima, repetiti etiam faces.] Alij codices, & ipsi impressi habēt, fasces, & melius: consuli enim dabantur XII. lictores cum fascibus, proconsuli uerò VI. tantum. Erant autem fasces, manipuli uirgarū, intra quos stabat securis, Plutar. in problematis, T. Liuio, & cæteris: licet Accursius in l. proconsules. de offic. proconf. interpretetur, uices: cuius erratum cùm Beroaldus, tum alij detexere. Vopiscus in Aurel. consuli à senatu deputari tradit faces. Ammianus lib. XXI. tunc & memoriam Constantini ut nouatoris, turbatoris q; priscarū legum, & moris antiquitus recepti uexauit: eum apertè incusans, quòd barbaros omnium primus aduſq; faces auxerat, & trabeas cōsulares. puto corruptum utrobiq; codicem, & propterea legēdum, fasces. Sanè Imperatoribus ignem præferri solitum, lib. VII. scribit Herodianus.

Accursij error.

Ammianus, & Vop. emēdati.

De præfect. præt.

¶ Lex prima. Pomponius Lætus post ueteres existimauit, in opere cui de magistratibus titulum fecit, Magistrum equitum eundem esse, qui & præfectus prætorio sit. cui opinioni refragatur hæc constitutio. quare sciendū est, olim regnāte Romulo, eum qui præerat prætorio, id est, militibus, cohortibusq; prætorianis circa palatium principis, solitum fuisse etiam in bella prodire, & dictū magistrū equitum. sed ubi Romanorū opes creuerunt, distincta fuere officia, ut hic excubias ageret, ad tuendam principis salutem, ille uerò cōtra hostes imperium tueretur. etsi & illud subticendum non est, à paulò recentioribus Cæsaribus præfectos prætorio missos quandoq; ad regendas prouincias. cuius rei testimoniū affert l. pen. & l. ult. C. de offi. præf. præt. ubi legitur, præfectus prætorio Aphricæ, & præsect. præt. Orientis. cuius & mentio est in breuiario Theodosij. Ambrosius ad Titianum, epistolarū lib. VI. Rufinus ex magistro officiorū factus est in consulatu præfectus prætorio, ac per hoc plus posse cœpit: sed tibi iam nihil obesse: est enim aliarum præfectus partium. Sidonius libro IIII. ad Polemiū: Biennīū propè clauditur, quo te præfectum prætorio Galliarum, non noua uestra dignitate, sed affectu adhuc uetere gaudemus. Quāta autem sit huius magistratus dignitas, ostendit Cassiodorus epistolarum lib. VI. Potestati præfecti prætorio nulla dignitas est æqualis: uice sacra iudicat: nullus ei miles fori autoritate præscribit, excepto officiali magistri militum: curiales etiam uerberat: in officio suo ius retinet singulare: & talib. tantisq; noscitur iubere, quos etiam prouinciarū non auderent iudices in qualibet parte contēnere: militia perfunctis tribunorum & notariorū honorem tribuit, & milites suos illis exæquat: gratanter implet Imperator, quæ ille constituit &c.

Magister equitum.

Præf. præt.

De præpositis sacri cubiculi.

¶ Lex, hac nostræ. angarias, seu perangarias, uel etiam perauueredos.] lego parangarias, & parauueredos: ut munera quæ subeūt incolæ cū carris & ueterinis, puta ad auehenda, reuehendaq; instrumēta belli, ea dicātur per parauueredos fieri: quę uerò aliter, dicant angariæ, seu parangariæ. Vnde deducant parauueredi, suprà explicauimus. & angarias appellat Vegetius lib. II. omnia munera, quæ à militib. fiunt, etiā non uilia. inde uigilias, itationesq;, & gestationes in usum belli, angarias dicit: quotidianas etiam in pace uigilias, item excubitū, siue angarias de omnib. centurijs, quæ uicissim milites faciunt &c. Et alibi: Si uerò ad uigilias, uel angarias faciēdas, siue ad opus aliquod, uel ad decursionē campi exeunt milites. Suidas: ἀγγαρεία δὲ δημοσία & κοινὴ λειτουργία, publicum & necessariū munus. Procopius in Persico bell. Veredos, inquit, equos publicos uocant.

Angariæ.

De primicerio.

¶ Accur. in rub. existimat primicerium dictum, quòd primus ferat cereū. quæ etymologia planè ridicula est: nam primicerius, notarius principis dicitur, & honore inter notarios primus: sicut sequēs dicit secūdicerius. κηρὸς enim ceram significat, κήρωμα tabulā ceratam, in qua antiqui scribebant. ab huiusce modi igitur tabulis dicti sunt primicerij. Vegetius libro II. Primicerius, inquit, in officio præfectorū prætorio, ad honestum quæstuosumq; militiæ peruenit finem. Athalaricus Gotthorum rex in quadam epistola ad senatores urbis Romæ: Illustri uiro atq; magnifico patritio Maximino primiceriatus, qui & domesticatus dicitur, gerendam duximus dignitatem. Suidas: πρωτοκηρεύς ὁ πρῶτος τάξεως τῆς τυχόσης. dicitur autem primicerius non solum notariorum, ut apud Renatum Frigiridum in historia Honorij & Theodosij: Rusticus Agretinus ex primicerio notariorum Iouini, multiq; nobiles apud Aruernos capti: sed etiam primus aliarum dignitatū. Hieronymus in chronic. Eusebij: Iouinianus ex primicerio domesticorum, Imperator est factus. Ammianus Marcel. libro XVIII. Inter quos etiam Valentinus ex primicerio protectorū, tribunus. Hieronymus, uti suspicor, in uita Martiani: Hadrianus Septitium primicerium scholæ candidatorū ordinauit. Innominatus autor ad Theodosium, primochirium appellat, quasi primum à manibus dicas: nisi corruptus est à scriptore codex, qui unus extat. quæ autem huius officij sit dignitas, ostendit Cassiodorus epistolarum libro VI. in forma comitiuæ sacrarū & primiceriatus, ubi, Ad publicæ, inquit, festiuitatis indicium, locū quoq; primiceriatus adiūgimus.

Primicerius.

Primochirius.

parum est autem, quòd prouinciarũ iudices tuæ subiaceant dignitati: ipsis quoq; proceri bus chartarũ confirmas officium, dum perfectum non creditur, nisi à te fuerit pro solennitate completũ. uestis quoq; sacra tibi antiquitus noscitur fuisse commissa. curas quoq; littorum, aduentitia lucra, prouisionẽ comitis, negociatores, quos humanę uitæ constat esse necessarios, huic potestati constat esse subiectos. nam quicquid in uestibus, quicquid in ære, quicquid in argẽto, quicquid in gemmis ambitio humana potest habere preciosum, tuis ordinationibus obsecũdat. Zonaras, μεγάλω, inquit, πρειμικηρίῳ σκιάδιον ὀθῶν μέσῳ λόυχῶ ὁ μίλανος &c.

De comitibus & archiatris.

Archiatri. ¶ Archiatri dicuntur medici principis. ἀρχὸς enim princeps, ἰατρὸς medicum significat. Homerus:

ἰητρός γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων.

Vir medicus, multis alijs æquandus honore est. Non igitur hic summos medicos interpretandum puto, quod alij faciunt: sed medicos principis in aula Imperatoria. ἀρχὸς quoque Athenis summus magistratus erat, ut in Gallienis scribit Pollio. Formã autem, quomodo constituerẽtur archiatri, cuilibet disce re est facilimũ ex Cassiodoro epistolarũ lib. VI. ubi ex persona principis: Indulge, inquit, nostro palatio, habeto fiduciam ingrediũdi, fas est tibi nos fatigare ieiunijs, fas est contra nostrum sentire desideriũ. quæ uerba clarissimè ostendũt, fuisse medicos principis archiatros. Horum & meminit Iulius Firm. lib. III. Etymologiæ autẽ ratio, hoc in titulo non inde deducitur, quòd τοῦ ἀρχὸ ἰατροὶ essent: sed quòd primi, principes ue medicorũ illi existimandi sunt, quos in aula sua Imperator haberet: alioquin & archiatrum Aesculapium Augustinus de ciuitate Dei III. appellat.

¶ Et quod inferius sequitur titulus, de silentiarijs.] Procopius Persic. belli II. Romani, inquit, ad ea quæ quietis sunt in palatio ministrum, silentiarium uocãt: sicuti domesticũ, arcanorum principis conscium: ut in eodem opere legitur.

Silentiarij. Domestici.

De præpositis laborum.

¶ Accursius in huius tit. declaratione, anceps nimio plus quàm æquũ est fertur: cùm antiqua lectio satis probabilis sit, quòd his prępositis subessent mediastini omnes, alijq; Imperatorię domus opifices. Illud fortasse fefellit Accursium, quòd alibi legerat ergolabos esse operarios: quæ Græca dictio est, ἐργόλαβοι. reperitur autem in l. unica, C. de monopolijs. quam lectionem probarem, nisi ue terum codicum autoritate adducerer, in qui bus præpositos libellorũ lego. Cæterũ quoniam hic de labaro quędam Accursius dicit, illud sciendum, uexilli speciem esse labarum alijs nobilius, quod ante Imperatores ferri, & à militibus adorari moris esset. erat autem auro & preciosis lapidibus opertũ: ut Socrates episcopus scribit in tripartita historia, libro I. cap. V. Vt inde cognosci possit, quid sibi uoluerit Septimius Clemens in Apologetico, cap. XVI. Sypara illa uexillorum & laborum stolæ crucium sunt.

Ergolabi. Labarum.

Tertul. locus.

De proximis sac. scrin.

¶ Lex II. corniculario.] quia in huius dictionis significatu Accursius hic fallitur, intellige cornicularij, id est, adiutorem principis custodiæ, uel officialis. Asconius: Accensi, inquit, dicebãtur attributi decurionibus, hoc est, ministri eorum, quasi ad censum additi, quos nunc cõmentarienses & cornicularios appellant. Valerius Max. libro VI. Cui Cominius tribunus plebis diem ad populũ dixit, quòd cornicularij suum stupri causa appellasset. Dicitur autem cornicularius in bello accẽsus decurionis: quo significatu capitur etiam apud Frontinũ lib. III. Tribuni cornicularius uigiles quosdam excitauit. & apud Tranq. de claris grãmaticis: Orbilius corniculo meruit. In palatina uerò militia, cornicularij accipiuntur pro accensis primiscriniorum, uel principis proximorum: quo sensu capitur hæc uox hic, & apud Maternũ lib. II. & Tranq. nam quem ipse in Domitiano appellat Clodium cornicularium, Dion Græcè κλώδιον ῥωτίλον dicit: quod quidã prodidere, licet eorum iudicio non omnino acquiescam. Horum quoq; mẽtio est in breuiario Theodosij de officio scriniorum. Cornicines autem alio significatu dicuntur Vegetio in II. sed hi nihil ad rem præsentẽ. Dicitur autẽ in hac lege, caput officij, eo modo quo Vegetius dixit, caput contubernij. Sanè magistri ipsi scriniorum αὐτογράφοις uocãtur, ut Græcus legum interpres scribit.

Cornicularij.

¶ Lex, iubemus uenalitium.] Venalitij dicuntur negociatores, à uendendo, Plin. lib. XXI. & Ciceroni, & Nonio: præsertim seruorum: inde serui quoq; ipsi uenalitij dicuntur & uenales. & in hac l. uenalitiũ munus, quãdo quis cogitur negociari, quod uiro nobili indignum putatur.

Venalitij.

¶ In sequentibus uerbis, temonis.] lego, teloneis, hoc est, tributis & uectigalib. teloneon locus est ubi tributa fiscalia exigũtur: cuius mentio habetur etiam in Euangelijs. τέλωρ, exactor ipse, seu publicanus, Tranq. in Aug. Nisi fortè quis existimet temonem illud esse tributũ, quod Ammianus Marcel. iugum appellat: qua in re dubito. Sanè Maiorianus in nouellis, iugum uidetur mille solidorũ censum appellare, ex quibus bini soli di functionis publicæ nomine exactoribus præstabantur.

Teloneum. Temonis tributum.

¶ Lex, peculiari. usq; ad meloproximos, simplici liquida legẽdum, si deducat ea uox à Græco uerbo μελετάω, quod exercere significat: uel à Græco μέλει, quod curæ esse denotat. Nero in epigrammatis:

ἐμὸ θανόντ' γαῖα μιχθήτω πυρί,
οὐδὲν μέλει μοι, τὰ μὰ, γὰρ καλῶς ἔχει.

Me terra functo misceatur ignibus,
Id curo nil, mea probè se continent.

Quos

Quos senariolos ideo libentius adduxi, ut explicatiorē haberes Senecæ in libro de clementia II. Tranq. in Nerone locum. Significabit igitur meloproximus eum, qui se cum proximo sacri scrinij exercet: inferior tamen illo gradu dignitatis. eritq; hoc modo compositio Græcæ & Latinæ dictionis, quod etsi ueteres, autore Quintiliano, raro admiserint, posteriora tamen secula receperunt. nisi malis toto titulo, nō proximos legere, sed prochiros. Græci enim πρόχειρος uocant hosce scribas, quòd manu expediti sint. at facilis factu, lubricusq; error, χ Græcum in x uertere. Potes itaq; legere, meloprochiros. etsi, ne lectionem rear mutandā, non parum me inducat Theodosius, qui ubique, proximos, dicit: cui accedit & Ammianus, licet corruptus scriptorum uitio autor. Sed & potuit ea ratione mesoproximus dici, qua mesonautas Iuriscōsulti nuncupauere. alij meloproximum interpretantur qui futurus est proximus: qua ratione mellonymphum dicunt designatū sponsum, & mellothanaton capularem. ¶ Lex, unicuiq;, ut XV. primatum.] iunctim legēdum est, XV primatum: erat enim dignitatis nomen, hoc est XV. primarij uiri in scrinijs. Cicero in Roscio Amerino: Itaq; decurionū decretum statim fit, ut XV primi proficiscantur ad L. Syllam. Græcè dicuntur δεκάπρωτοι. Arcad. in l. ult. de mun. & hono. & suprà diximus: est enim diuersa illa dignitas ab ea de qua loquimur.

Meloproximus. *Prochiri.* *XV primatum.*

¶ Lex, hac parte. antiquarios.] intellige eos memoriales, qui antiquarū rerum principi memoriā suggerunt. antiquarius enim significat eum qui antiqua uerba interpretatur, qui ue curat uetera. Iuuenalis satyra VI. Ignotosq; mihi tenet antiquaria uersus.

Antiquarius.

De agentibus in rebus.

¶ Lex II. pateat cogia.] locū hunc ut menda nō carere credam facit dictio, cogia, nusquàm reperta apud tot scriptores: præsertim tam audaci deriuatione, ut à cogo fiat cogia: cùm alij omnes dicant, coactio. quare nō absurdè putauerit aliquis hic legendum, elogia pateant, hoc est, cōcedatur licentia. elogium enim plerunq; pro licentia ponitur, de quo superius dictū. Alij etiam de uulgatis codicibus habent, copia, quam lectionem probo.

Elogium.

¶ Lex, matriculam.] Ducenarij, quorum hac in lege est mentio, quem in sensum capiantur, probabiliter certè dubitari potest. nam hoc nomine appellari eos iudices legimus, qui de leuioribus rebus pronunciabāt, dicti à censu ducentorū sestertiorū. horum decuria addita fuit ab Augusto Cæsare, ut scribit Tranq. Ducenarij quoq;, ut alij tradunt, capiūtur pro exactorib. publicanis ue: ducenaria enim nomen uectigalis est, sicut centesima, quinquagesima. Apul. lib. VII. nā procuratorem principis ducenaria perfunctum, dein fortuna tristiore decussum, orato fueram aggressus, reperitur etiam id nomen in alio significatu apud Vegetium lib. II. ubi primus, inquit, hastatus duas cēturias, id est, ducētum homines, ducebat in acie secunda: quem nunc ducenarium uocant. Et paulò inferius: Erant centuriones qui singulas ducebant centurias, nunc centenarij nominantur. Sed in lege nostra, quod erant cētenarij, & ducenarij in re militari, puto fuisse hos in domestica familia. Scotus ad Theodosiū Imperatorē, in schola agentiū tradit fuisse ducenarios, qui in præfectorū officio in prouincijs fiebant officij principes: eratq; eis potestas principalis clemētiæ adorandæ. nam ducenariū habuisse proconsulem Achaiæ, comitem Orientis, præfectum Augustalem, uicarium diœceseos Asianæ scribit, qui in eorum officio scriptorio fiebat princeps.

Ducenarij. *Centuriones.* *Centenarij.*

¶ Quod sequitur, Biarchorum.] intellige eos qui emebant necessaria ad uitam totius domus principalis. βίος uitam significat, ἀρχὸς principem. Cassiod. hist. lib. VII. Demosthenis cuiusdam meminit, qui in Imperatoris Valentis aula præerat emendis obsonijs: constitutusq; erat super epulas Imperatoris. possumus & legere, biarcei, quòd ita appellentur uitæ necessaria curantes. unde epithetum Panos dei, Suidæ, & Archiæ in epigrā.

Biarchi.

Γαυὶ βιαρκὶ ἄλλος ἀπ' ἄλλης αὔδαι μοι πρόσοι.

cōuenit uenatorib. βιαρκὶς, uitæ sufficiētis.

De Curiosis, & Stationarijs.

¶ Crediderim curiosos eos appellari, non qui ubiubi delicta fierent denunciabant, ut sentit Accursius: sed tantum qui commissa in curia Principis, uel in comitatu præsidū, per omnes prouincias referrēt ad prefectos: unde & nomen sumpsere. alioquin fuisse officium, qui denunciarēt passim delicta, nusquam (ut arbitror) lectum est. Innominatus autor ad Theodosium scribit, in officio magistri officiorū esse curiosum unum cursus publici: itē curiosos per omnes prouincias, quos magister officiorū emittit. horū fecisse mentionem arbitror Apuleium Asini aurei lib. I. Non equidem curiosus sum, sed qui uelim scire cuncta, uel plurima. timentib. enim comitibus, præsertim Aristomene, mortem comitis prodere, eos fari audacter hortatur, qui non curiosus, id est, delator esset, sed potius libenter plurima scire cuperet: nam eo in loco ueteres codices habent, curiosum. at interpretes legunt, curionē: quæ lectio omnino falsa est. quid enim aliud est esse curionem, quàm uelle scire cuncta, uel plurima? magis itaq; credibile est, eleganti illa translatione uti Apuleium, quàm pugnātia loqui. Stationarij quoq; hoc in loco pro his accipiēdi sunt, qui fugitiuos, & ad hostes trāseuntes deferūt, Ammiano Marc. autore lib. XVIII. sunt autē hi milites ordinarij, deputati ad aliquem tuendum locum in limitib. Imperij: dicti, quòd in stationib. habitent, nec uagent. sanè curiosorū quoq; meminit Maternus libro III. Si per noctem fuerint inuenti, erunt publicani, uectigaliarij, uel curiosi. Suidas etiam in uita Chrysostomi, reperiri tradit,

Curiosi. *Apuleij locus.* *Stationarij.*

ἐλκόμενον ὑπὸ κοσμίου τῆς πόλεως καὶ μέσην τὴν πόλιν, tractus sub curioso urbis in media ciuitate.

De palatinis sacr.larg.

¶ Lex, scrinijs. quisquis ducenarij numero unus centenarij numeri.] legendum, centenarij numero I. id est, unus: quod alia probatione non uidetur indigere. Item in fine: barbaricarij centenarij numero II. intellige in quacũq; centuria duos barbaricos attributos. Barbaricarij autem sunt phrygiones, polymitarij ue, ut diximus superius, quos barbarios alij appellant: Imperator in l.I. ē.de præpositis agentib.in reb.barbaros. nam dictionis huius uaria est significatio. Siquidē antiquis illis temporib. & Romani ipsi barbari dicti sunt: quod legato Romano apud Aetolos obijcit orator Philippi regis, ut scribit Liuius XXXII.& Plautus linguam Latinam, barbaram uocat in cōpluribus fabularum prologis.sequēti demũ tempore exempti hoc nomine sunt Latini, cùm iam regna per diuersas prouincias protulissent: ut tamen & Hispani, & Galli, & Germani, cæteriq; præter Græcos & Italos sic notarētur. at sub recentiorib.Imperatorib.barbari solũ dicti, qui sub Imperio Romano non erant, ut Sarmatæ, Persæ, Scythæ.qua in significatione ubique capienda est hæc uox Ammiano Marcel. & si qui eo tempore scripserũt.& in l.III.C.de ser.fug.si fugitiui, inquit, serui deprendantur ad barbaricũ transeuntes, pede amputato debilitentur. Ammonius in differentijs, barbarũ tradit eum, qui Græcus non sit: barbaricũ uerò, barbarorũ uel locum uel rem esse. Hodie apud graues uiros barbari existimantur qui Christianæ legis non sunt, uel sanguinarij & impij, quales milites gregarij plerunq; sunt. Vtcũq; itaq; capiatur id nomen, Phryges ipsi barbari sunt: inde phrygiones & ipsi barbari dicti: nam & rudis quicunque dicitur barbarus. Plautus in Milite: Nam hoc columnari poētę esse inaudiui barbaro. taxat enim Næuium poetam, qui usus erat uerbo barbaro, columnari, quod Latinum nō est, ut conijcit ex uerbis Festi Pompeij in dictione barbaros. ut iure mirari possimus, quàm infeliciter Plautum declarauerit Hermolaus in corollario Pliniano.

Barbaricarij. *Barbari.* *Lex Codicis declarata.* *Locus Plauti.*

¶ Quod autem hac in l.mittēdariorum fit mentio, Græcus legum interpres: Palatini, inquit, cōmuni nomine dicūtur omnes habitātes in palatio: alij quidem semper in domo Augusti perseuerātes, qui Comitatenses dicūtur. Comitatum autem locum appellant, in quo uitam ducebat Imperator. Qui uerò in prouincias mittebātur, dicuntur mittendarij, à mittendo nuncio. hæc ille.

Mittendarij.

De stratoribus.

¶ Stratores interpretātur quidam eos milites, seu mercenarios, qui castra preibant, ut loca accōmodatiora ad traducendum exercitum facerēt: uel aggeres, tumulos ue æquando, uel struendo pontes, & similia: quorum mentio apud Vegetium libro secundo. Habet præterea legio fabros, tignarios, stratores, carpentarios &c̄. etsi alij codices habeāt, instructores. Verùm ipse in hac rubrica malim stratores legere: nam hos pro tabellarijs accipi Cicero ostendit. ut intelligamus hic eos, quos princeps uaria necessitate mittit ad prouincias, ut nuncient aliquid: quibus tenentur prouinciales subinde mutare equos, quò celerius eant. uulgus uernacula lingua, equitantes principis famulos uocat. tenētur autem prouinciales eis offerre equos, alter fisco solidorum nomine sunt obnoxij. Paulus Diaconus Longobardicorũ libro sexto: Rex, inquit, Cunipertus, dum post hęc cum stratore suo, seu quem propria lingua marphais dicunt, consilium iniret. Suidas stratorem speciem esse dignitatis tradit, ut diuersa suspicer esse officia. Planè quæ Accursius & cæteri hic scribunt, nec ex autoribus probabilia sunt, nec uerbis legis sat uidentur congruere. Staticulum autem & uehiculi genus est Plinio libro XXXVII.

Stratores.

De castrensiarijs, & ministerianis.

¶ Hunc titulum proculdubio corruptum opinor: tum ex eo, quod Accursius pluribus eum modis legit: tum etiam, quòd dictiones illæ non admodum Latinæ sunt. neq; enim ministerianus, aliquo in autore est unquam lectum: cùm alij, ministerialem potius dicāt, ut Theodosius, qui in officio castrensiũ hos connumerat: etsi Suidas magisteriani mentionem faciat, cuius dignitatis & mentio est in cōpluribus authenticorũ locis, quæ à magisteriali non uidetur differre, qualem fuisse Corneliũ Saturninũ ostendunt inscriptiones ueteres, ut Bononię marmoreus styloba ta in Margaritæ ædicula: Memoriã P.Cornelij Saturnini magisterialis, Cornelia prima uxor ex indulgētia colleg.signũ liberi.basem C.aulis.D. Sicut ergo & magisterianũ, & magisterialem dicimus: ita utrunq; dicendum uidetur in ministeriali, ministerianoq;: etsi apud alios autores hoc, ut præfatus sum, legi nūquam. certè Latinè magis dicetur, de castrensib.ministris. Lampridius in Alexandro, castrenses ministros appellat: cuius uerba ideo maximè apponēda censui, quoniam quod horum esset officium, satis explicant: Aulicũ, inquit, ministeriũ in id contraxit, ut essent tot homines in singulis officijs, quot necessitas postularet: ita ut annonas, non dignitatem acciperent: fullones, & uestitores, & pictores, & pincernæ omnes castrenses ministri. Castrēsiariorum quoq; mentio est in uetustis spectationibus: ut in illo tumulo, qui Mediolani est in templo maiori: T. Ponti Maioris negociatoris silentiarij & castrensiarij.

Ministerialis. *Magisterianus.* *Magisterialis.* *Castrensiarij.*

De decanis.

¶ Modestus in singulari libro, quem de rei militaris uocabulis fecit: Decani, inquit, erant decem militibus præpositi, qui nūc caput contubernij uocantur. Idem etiam testatur Fl.Renatus libro secundo, eodem modo dicti,

Decani.

dicti, quo centenarij, & ducennarij, de quibus suprà in nominibus rei militaris: Græcè δύκος, & δεκάνια, καὶ λόχος, idem sunt: & alij appellant γρεμίστιον.

De mensoribus.

Mensores. ¶ Mensores, inquit Vegetius & Modestus, sunt qui in castris ad podismum metiũtur loca, in quibus tentoria milites figãt: uel qui hospitia in ciuitatibus præstant. Theodosius in palatino officio mensorem lampadarijs iungit: traditq; eos subditos fuisse præfecto prætorij per Orientem. Scio mensorem etiam in alia significatione capi, sed ea nihil ad hunc locum.

De priuilegijs eorum, qui in sacr. palat. milit.

Pentaprotia. ¶ Lex, de cubiculi. uel obsequium temonariorum, uel pentaprotiæ.] lego τριπροτιας. Græca uox est, & significat quinq; primorum munus: quos aliæ sacræ constitutiones, quinq; summates uocant. Ipse & quin-

Quintumuiri. tumuiros appellari puto. Ab antiquis enim quicũq; magistratus extraordinarij, plerũq; ad simile nomen redigebãtur: ut duumuiri, triumuiri, quartumuiri, quintũuiri, sextumuiri, decemuiri: quod & in magistratib. municipalibus obseruabatur. Plane dubium est

Duumuiri. apud recentiores Iuriscõsultos, an duumuiri ius gladij habeant, quos Liuius admonere debuit, qui ab Vrbe cond. lib. I. scribit iudicasse duumuiros, ut Tergeminus Horatius ficui suspẽderetur, quòd sororem interfecisset. quæ opinio & legib. ipsis probabilis est: nam duumuiri fasces habebãt, l. duumuirũ. C. de decur. qui capitalis animaduersionis sunt iudices, ut T. Liuius scribit, & Plutarchus in problem. & Pomp. Iurisconf. in l. II. de orig. iur. nam & eos præfuisse carceribus, traditur in l. si quis uxori. §. si fugitiuum. de furtis. quamobrem duumuiros existimo ex magistratibus municipalib. duos fuisse, qui in reos inquirerent, & nullam ulterius iurisdictionem haberent, ut neq; ante eos ex illorum autoritate posset filiusfam. emancipari: nec debitor prætoris decreto cõtumax, possit per eos iure puniri, nec olim coram eis bonorum possessio agnosci: licet contrariũ statuerit Iustinianus. Sed hæc alibi latius, cùm certiora comperta habuerimus.

¶ Quod autem in hac constitutione dicitur, temoniariorum.] superius admonui, & probabiliter teleonariorum posse legi.

¶ Quod & legitur, turmariorum, quos capitularios uocãt.] fortasse sunt hic accipiendi decani, qui turmæ præerant: & alio nomine dicuntur, caput cõtuberij, ut scribit Vegetius. quod si ita est, uetat Imperator, ne decani possint in sui locum palatinos subroga-

Capitulum. re. Sanè capitulum, non solùm Latinè paruum caput hominis significat, ut apud Terentium: sed etiam particulam opusculi, ut apud Vlpianum l. I. de testam. mil. ut parum iure agant, qui idipsum in suis disputatiunculis negant.

De priuilegijs scholarium.

¶ Scholares.] hic intellige militantes in sacro palatio: nam & schola militũ dicitur Vegetio, Seuero Sulpitio in Martini uita, & cæteris: sicut schola literarum à Græco σχολὴ, id est, ab ocio. Meminit Cicero in Tuscul. Sanè negant plerij; eruditi uiri, scholarem Latinam esse dictionem: sed pro ea utuntur Græca, scholasticus: quorũ in sentẽtiam ne eam, *Scholasticus.*
10 me multũ mouet eloquentissimi uiri Fabij Quintiliani autoritas lib. II. de officio discipulorum: ubi in ipsos, inquit, cœtus scholarium lęti & alacres cõuenient: si modò emen data apud eum est lectio.

De perfectissimatus dignitate.

¶ Tradunt recentiores Iuriisconsulti, quatuor esse dignitatum species: ex quibus quidam sunt illustres, superillustres alij, quidam spectabiles, quarti clarissimi. tu uerò his *Dignitatũ species quot sunt.*
20 quintum adde gradum, perfectissimorũ, ex hac constitutione. unũquenq; autem magistratum sub horũ aliquo gradu collocant: puta patricios, & senatores, superillustres: consules, præfectos prætorio, illustres: sicut spectabilem, præfectũ urbis, prætorem, proconsulem: præsidem uerò prouincię, clarissimũ. Sed ipse aliter reor: neq; enim omnes præsides erant clarissimi, uerũ & perfectissimi quidam, prout dignitas prouinciæ requirebat,
30 ad quam regẽdam mittebantur: qua de re alibi è nobis diffuse scriptum est.

De re militari.

¶ L. contra. seu de castris riparensibus.] riparenses hic accipiendos puto pro his militibus, qui in Imperij limitibus excubabãt pro republica aduersus Barbaros: puta in ripis Danubij, ad tuẽdas Pãnonias aduersus Sarmatas: & in ripis Euphratis aduersus Parthos. Herodianus libro sexto: Oppugnabat,
40 inquit, Artaxerxes Persarum rex Romanorum castra, imposita fluminũ ripis, quæ scilicet Imperij limites tuerentur. Et paulò inferius: Nunciatum est, Germanos Rhenum, Danubiũq; transgressos, in fines Romanos hostiliter intrasse, oppugnareq; exercitus ripis insidẽtes. Idem & alibi compluries: nam ut Tacitus libro XVIII. & Herodianus libro II. prodiderunt, cùm stante republica Roma-
50 na, omnes Itali semper in armis fuissent, primus Diuus Augustus alienigenas milites mercenarios habuit, qui Romanum tuerentur imperium, tum fluuiorum magnitudine atq; fossarum, tum montibus asperrimis, & imperuijs desertisq; locis. *Riparenses.*

De castrensi pecul.

¶ L. ius castrensis. legione prima adiutrice.] Accursius in interpretatione huius uerbi, adiutrice, se plurimum inuoluit, atq; uix explicat. sed omisso quod ipse senserit, scire
60 debemus, adiutricẽ hic pro legionis cognomine poni, cuius mentio Plut. in uita Othonis, Cornelio Tacito, & cæteris. Hoc enim legioni Othonianæ nomen erat, quæ cum rapace Vitellij conseruit manus, mutabãtur *Adiutrix legio.*

tamen plerunq; hæc cognomina. nam Spartianus in Hadriano, primã legionem appellat mineruiam: & secundã quoq; adiutricem dictam, ostendunt antiquæ inscriptiones.

Mineruia legio.

De erogat. milit. annonæ.

¶ L. prima, repetita consuetudo.] id ab Imperatore dictum est: quoniã etiam apud uetores erant huiuscemodi cibi militares, quales describuntur hîc. Spartianus in Hadr. Ipse quoq; inter manipulos uitam militarem magistrans, cibis etiã castrensibus in propatulo libẽter utens, hoc est, larido, caseo, & posca: exemplo Scipionis Aemiliani & Metelli, & autoris sui Traiani. Quid autem in hac lege sit buccellatum, ostendit Ammianus Marc. lib. XVII. Firmatoq; cõsilio triginta dierum, frumentũ ex eo quod erat in sedibus, consumendum, ad usus diuturnitatem exeoctum, buccellatum uocant, humeris militum imposuit. dicit̃ autem à buccea, quæ est frustulum panis, quantũ cõmodè bucca capere possit. Augustus apud Trãquil. Post horam primã noctis duas bucceas manducaui. Inde fit buccella, Martiali. Buccellarij autem Gallogræci uocabantur, & Buccellariorũ regio, Gallogręcia, ut est apud Suidam. Sunt & buccellarij equites cataphracti per Orientem, qui suberãt magistro militũ, ut ad Theodosium Imperatorem in breuiario legitur.

Buccellatum. *Buccea.* *Buccellarij.*

¶ L. septem diebus stellaturæ.] uocabulum hoc inuentu rarissimũ, interpretare ut ferè tesserã frumentariã significet, nisi quòd tessera gratuitũ frumentũ plebi dabatur, stellatura uiliore precio annona militibus uendebatur, idq; à parocho seu opinatore, qui à munificibus paganis acceptas species adærabat, id est, æstimatas in militare ærarium (magazinum uulgò uocãt, referebat, ut nomine stellaturæ distribuerenẽ, quod & hac ex constitutione & alijs pluribus ostenditur. Hinc Pescennius Niger Imp. ut est apud Spartianum, duos tribunos lapidibus obrui iussit, qui militum suorum stellaturas acceperant. Lampridius in Alexan. Annonam militũ diligenter inspexit, tribunos qui de stellaturis militibus aliquid tulissent, capitali pœna affecit. Puto dictas à stellis: ita enim Plinius libro VI. columnas seu pilas appellat, in quib. fœdera scribebantur. Capiuntur etiam pro quocũq; signo, etiam militari: nam & sedile collocatum in suggestu, Ammiano undeuigesimo lib. stella regalis, cum aureo puluinari, nullo uetante direpta est. nisi inemẽdatus est codex, & uerius legendum sit, sella. sed & de stellatura nobis alio loco dicetur.

Stellaturæ. *Ammiani locus.*

De militari ueste.

¶ Prouinciæ Tarsiarum.] Tarsus Ciliciæ ciuitas, à Perseo condita. sed & legi potest, Tracheæ. Sextus Aurel. Victor in Vespas. Syria, inquit, seu Palæstina, necnon Cilicia Trachea, & Comagene, quam Augustofratensem nominamus &c̃. Verùm hîc malim legere, Thraciarũ. ¶ Et paulò inferius, missia.] Mœsia, uerior lectio. est autem duplex, superior & inferior. legito Plinium. Scotus Mœsiam primã & secundam nominat, sicut Armeniã primam & secundam: quod & de Cappadocia refert in Pontico tractu: diuisæ enim ita erãt, & quælibet suũ habebat præfectum. ¶ Exceptis Ostereæ natis, & Osienia, & Isaria.] castigatius puto legi, Orthodosiæ natis, & Osrhænia, & Isauria. Orthodosia in Asia est trans Mæãdrum, de qua Strabo lib. XIIII. potes etiã legere, Ostroëne natis: quoniam Ostroën Suidæ urbs est diuersa, ut suspicor, ab Osrhænia: quam conterminã Parthis suprà diximus ex Herodiano: Isauria uerò cognita omnibus.

Mœsia. *Ostroën.*

De metatis & epidimeticis.

¶ Recentiores quidam legunt, epimetaticis: cuius quidẽ uocabuli significatio, ut ipsi arbitranẽ, inscriptiones continet, quę à mensoribus fiebãt: puta in ualuis ianuarum, quibus significabatur, quis in ea domo hospitaturus esset. domus ipsę, metata dicunt: quam uocem numero singulari prolatã reperio à Cassiodoro lib. IIII. historiæ: Et primum qui dem interrogare militẽ, quis eum ad metatũ duxisset episcoporũ. Ipse à ueteri lectione nil immutare ausim: quoniam mensores, inquit Vegetius & Modestus, etiam dicuntur, qui hospitia in ciuitatibus præstant: unde & dimensores. à qua dictione potuit deduci, epidimetica, eo significatu quo epimetatica capiunt: etsi hæc quoq; deductio non admodũ Latina sit. Sed quid si legerimus, epidemeticis? ut ita appellari credamus hosce metatores, quoniã in urbibus metarentur. ἐπιδημεῖν enim idem ualet, quod ad ciuitatem in rem præsentem uenio. Metatores autẽ sunt, qui præcedentes locum eligunt castris, ut scribit Vegetius. Erunt fortasse quibus epideigmaticos, hoc est, demõstratores legere placebit: quod uix probo. Sanè Iustinianus in auth. ut nulli iud. uidetur epidemetica accepisse pro collatione pecuniæ, quã à ciuibus extorquebant milites, ne in eorum domibus hospitarẽtur. quam significationẽ & hîc probo, propter l. omnes, huius tituli. hos metatores uulgò foreríos uocant, ab inscribendis, ut arbitror, foribus.

Epimetatici. *Metata.* *Epidimetici.* *Metatores.* *Epideigmatici.*

De salgamo hospitib. non præbẽdo.

¶ Salgami appellatione uenit oleũ, sal, butyrum, & huiusmodi esculenta ad condiendum: atq; etiam alia in dies necessaria, uelut ligna. Ausonius: Salgama non hoc sunt quod balsama, cedite odores.

Salgamum.

Meminit & Columella in carminibus:
Tempore nõ alio uili quoq; salgama merce.

De numerarijs actuarijs.

¶ Lex, actuarij Chimeleæ.] hanc urbem non reperio inter cosmographos, quare fortasse legendum est, Cyreneæ. ea est primaria Aphricæ urbs, patria Callimachi, prius Callisto, dein Thera, post Cyrene dicta: nemini non celebrata urbs. Ammianus XXII lib. Aegyptus fertur habuisse temporib. priscis Aegyptũ ipsam, & Thebaidem, & Libyam: quibus

Cyrene.

quibus duas adiecit posteritas, ab Aegypto Augustanicā, & Pentapolim à Libya sicciore disseparatam. In Pentapoli Cyrene posita est urbs antiqua, sed deserta, quā Spartanus cōdidit Battus, & Ptolemais, & Arsinoë: eademq; Ianchyra dicta, & Darnis, & Berenice, quā Hesperiadem appellant. Verū apud Ammianum corruptissimus est hic locus, in quo baptus pro Batto, cura pro Cyrene, berenie pro Berenice legitur. Seruius tamē in IIII. Aeneid. Barcen agnoscere uidetur Pentapoleos urbem: unde Barcei Vergilio. Sanè Darnis hic, ut arbitror, appellatur, quæ alio nomine Plinio & Stephano est Apollonia in Libya. Rufus Festus: Cyrenas cum cæteris ciuitatibus Libyæ pentapolis, Ptolemæi antiquioris liberalitate suscepimus.

Augustanica. Pentapolis.

Ammianus emendatus.

De cursu publico.

¶ Quid sit cursus publicus, ut breuiter explicem, sciendū est, per dispositos locos prouinciarum habuisse Imperatores quosdam equos, qui sumptu publico alebanē: ut quoties repētinum aliquid accidisset, mutatione equorū citissimè quò uellet Imperator, posset mittere quēcunq; nūcium: uulgus postas uocāt, alludens Latinæ dictioni, quòd in his sint dispositi equi: quorū etiam mentio apud T. Liuium. Verū in hoc hæ differunt à cursu publico, quòd hic sumptu principis alebanē equi, & sine eius licētia, quam tractatoriam, aut euectionē, aut diploma uocant, priuatus nemo eis utebatur: sed impræsentiarū priuato sumptu res agitur, estq; inde conducti locatiq; actio. Hisce etiā equis ibant in prouincias præsides publico sumptu. Ammianus libro XXI. Præfectus prætorio Taurus, ut hostem uitaret externū, inde discessit: uectusq; mutatione celeri cursus publici, transitis Alpibus Iulijs, eodem ictu Florentium itidem præfectum secum abduxit. Meminit & Cassiodorus lib. II. Appellatur etiā cursus fiscalis. Spartianus in Hadriano: Cursum fiscalē instituit, ne magistratus hoc onere grauaretur. Vt horum autorum sensus cæteris incogniti tandem diluceſcāt, Sex. Aurel. Victor: Constantius, inquit, ad frustrādos insequentes, publica iumenta, quacūq; iter egerat, interfecit. meminit & Maternus lib. III.

Cursus publicus.

Cursus fiscalis.

¶ L. parphiphum.] lege, parippum: ut intelligamus eum, qui præter numerum in tractatoria cōprensum, uehiculum, uel equos agit: παρὰ præter, ἵππος equus. hinc ephippia, ornamenta sunt equorum. parippi meminit non semel in epistolis Iulianus: ἄξει δέ σε δημόσιος δρόμος ὀχήματα χορηγοῦν ἑνὶ σὺν παρίππῳ, ducet te publicus cursus uno utentem uehiculo & parippo uno. qd & alij annotarunt. hinc Suidas παριππεύσαντες interpretatur, præter rectum iter currentes.

Parippus.

¶ L. quoniam ueredorum.] interpretatur Accursius hic, auertam, equorum pectorale esse: quæ dictio sanè reperta rara est. Græci λεπτεσλινα dicunt coria lata circa pectus equorum. Verùm ut Accursio in hoc hæream, facit: quia sicut postilenam Plautus in Casina appellauit incuruū illud corium, quod à sella in caudam desinit, uulgò croperiā uocant, ab eo quòd post sellam sit: ita etiā potuit deduci auerta, quòd antè collocetur. Sed quid si capitis ornamentū quo habenæ figuntur, intellexerimus? ab auertēdo, quòd equi per eam uertantur, prout sessori uisum est. Græcus interpres auertam interpretatur subalaria lora, quæ uehicularis equi humeris sustinentur. ¶ Quod sequitur, centenarium.] Suidas centenariū esse arbitratur nomismatum quantitatem: ut hic intelligenda rear ornamēta in modum nomismatis, quæ pectoribus equorum affiguntur. alibi appellantur, cucumæ. qua tamē in re dubito, cùm non uideam qua ratione Suidas dictionem numeri generalem, de auri solū quātitate intelligat,

Auerta.

Centenariū.

¶ L. non patimur ypocomos.] legendum, hippocomos, id est, stabularios, qui equos curant. ἵππος enim equū significat, κομέω, nutrio, curo. Existimo autem fuisse munus publicum eorum qui in id agebātur, ut de prouincialibus acceptos causa publici cursus equos, cura sua alerent.

Hippocomi.

¶ Et quod sequitur, sageorum.] corrige, saga eorum. Sagum uestis est militaris: σαγεία Græci uocant. Plutarch. in Lucullo. non absimile fortasse ab eo quod uernacula simplicitas, saium, uocat. Sanè quod de hippocomo dixi, ut probabile est Latinè sciētibus: ita etiam uulgari alludit consuetudini, qui hosce homines, qui armati equestres sunt, hippagios appellant.

Sagum.

De tractatorijs & statiuis.

¶ Lex, tractatores cum statuis.] lego, statiuis: quæ uox etiam in rubrica corrigēda est. Statiua enim dicūtur loca in quibus aliquis morat, à stando. unde & legimus: Cæsar statiua habuit castra. frequens & usitata scriptoribus uox. Tractatores uerò hic capiunē pro his, qui tractatorias habent, id est, licentiam adducendi equos in cursu publico: quam C. Plinius in epistola ultima ad Traianū, diploma appellat. Venuleius Iurisconsultus in l. cōtinuus. de uerb. oblig. Non debet, inquit, diplomate diebus & noctib. continuare iter, omni tempestate cōtempta. Cuius uerba Plinium ipsum declarant, ante nos uix per coniecturas explicatum. Sanè de cursu publico suprà. Diplomatū hoc sensu meminit etiam Corn. Tacitus in Othonis morte.

Statiua.

Tractatores.

Plinij locus.

De apparitorib. proconf. & leg.

¶ Dubitāt nostræ ætatis Iureconsul. quot legatos habuerit proconsul: nam alij unum, alij plures habuisse opinantur, & adhuc sub iudice lis est, in l. penult. de officio eius cui. Sed etsi hic titulus eorum adiuuet opinionem, qui unum illi attribuūt, tamen treis eligere solitū potius crediderim: tum quòd & consuli tot numero dabantur, ut est apud T. Liuium libro XXVII. Quos petierat ad consulem tres legati missi, Sex. Iulius Cæsar, L. Licinius Pollio, L. Cincius Halymetus. tum

Legati proconsulis.

etiam, quod exploratissimũ apud me est ex Ciceronis epistola prima ad Quintum fratrem, ubi illi gratulat Asię proconsuli, quod treis legatos optimos legerit, Tuberonẽ, Halienam, Gratidium. nisi ex prouinciæ qualitate nunc plures, nunc unum tantùm accessisse legatum crediderimus, quod mihi uero similius uidetur.

De cohortalibus.

Cohortales. ¶ In hac rubrica malim legere, cohortalibus, quòd in domestica militia alicuius cohortis essent. uidemus enim à re militari sumpta nomina fuisse inter palatina officia, uelut decanos. nam & Scotus cohortales, cohortallinosq; ubiq; scripsit: ut est in uetustissimo exemplari, quod ex Basilea Germaniæ allatum est in Italiam: quam lectionem uisus est agnoscere Imperator in l. officia. infrà eodem titulo.

¶ L. solita bastagiæ.] Munus hoc est ferendi res necessarias ad exercitum. βαστάζω, porto. inde bastagiarij, de quibus suprà.

¶ L. quicunq; per osdrozenam.] Osrhæniam legi debere aliàs admonui ex Herodiano: etsi dictio hæc diuersissimè legatur apud autores: quæ tamen uox apud antiquiores à me nusquam lecta est.

¶ L. ordinariorũ. priusq; primipili pastũ.] Accursius in hac dictione uacillat, & nunc ueterem dictionem agnoscit, nunc legit, fastum: sed mihi prior lectio placet, ut dixerit, pastum, propter annonam, quæ dabatur primipilo, differentẽ à cæteris: quod lex sequẽs ostendit, etsi Accursius ridiculam afferat interpretationem. Sanè πάστας thalamum significat Leonidæ Græco poëtæ, & alijs: πάστος quoq; eodem significatu. hinc pastophori dicti Apuleio, Hieronymoq;: quos ex Horo in Hieroglyphicis, æditiuos rectè dixeris.

De diuersis officijs.

¶ L. agentium. comitis phœniceseos corsone.] Phœniciæ Osrhæniæ lego: quamuis Corsiæ urbs Bœotiæ sit, autore Suida.

¶ Syriæ.] nota hæc ex scriptoribus. Illud non omittendum, hortos pensiles, qui Babyloniæ erant, ab Assyrio quodam rege fabricatos in gratiam pellicis, ut scribit Diodorus libro tertio. hinc apud Martialem:

Martialis locus. Assyrius iactet nec Babylona labor.

ita enim est legendum, non assiduus. Planè totum illud epigramma ex Græco Antipatri translatum est:

λήπωρ τ' αἰώρημα καὶ ἠελίοιο κολοσσός.

Plinius libro undecimo: Antiquitas mirata est pensiles hortos, siue illos Semiramis, siue Assyriæ rex Cyrus fecerit. Diodorus Syrum appellat, non Cyrum: ut necesse sit alterutrum codicem corruptũ. libens in hæc diuerticula plerunq; transeo, quoniam ea in se non minimam uidentur habere utilitatem.

¶ Libyæ pentrapoleos.] pentapoleos. quę autẽ sit pentapolis, suprà ex Ammiano quædam retuli, & Rufo Festo.

¶ Mysiæ.] Mœsiæ legendum. nam Mysia hic haudquaquam in proposito facit. Corrupta hæc locorum prouinciarũq; nomina, ita corrigenda sunt: quorum si quis maiorem uelit habere notitiam, cosmographos adeat.

De primipilo.

¶ Primipilus est cẽturio decimæ legionis. *Primipilus.* nam decumana legio nobilior erat cæteris, cuius centurio dicebatur primipilus, ut tradit T. Liuius libro septimo ab Vrbe condita. Vegetius libro secundo: Vetus, inquit, consuetudo tenuit, ut ex primo principe legionis promoueretur cẽturio primipili: qui non solùm aquilæ præerat, uerumetiam quatuor centurias, hoc est c c c c. milites gubernabat in prima acie. hic tãquam caput, totius legionis merita consequebatur & præmia. Suidas: Primipilarius, inquit, maiorẽ dignitatem inter milites habens, à Romanis appellatur. Innominatus Græcus legũ interpres, primipilum tradit militarem annonam esse. cui opinioni ut accedam, facit lex tertia huius tituli: quæ aliter intellecta, omni ratione prorsus careret: mutantur enim quæ nunc sunt in honore uocabula, si uolet usus, Horatio autore. quam interpretis sententiã etiam adiuuat l. speciebus. in superioribus titulis, de cohortalibus. Nec tamen omnino absurda est hæc declaratio: nam cùm primipilus in legione primus esset, consequebatur omnia legionis commoda, ut retuli ex Vegetio. & consequenter, annona quoq; militaris illi cõcedebatur diuidenda per capita militum: ut tandem ueritati locus sit, quam Accursij, Bartoli, Abbatis Siculi commenta in hoc articulo obtexerunt tenebris.

Publicæ lætitiæ.

¶ Lex unica, fastus si honor datus fuerit.] Accursius interpretatur fastus, quia homo sit fastuosus. sed id omnino mihi nõ arridet: si quidem fastus, inter alia significata librum quoq; denotat, in quo leges & consules scribebantur. inde fastus honor, qui in libro Fastorum refertur. plura de hoc ex Ouidio, Valerio Maximo, Lucano tradunt grãmatici.

¶ Quod sequitur, sine modico.] immodico, potius legendum: sicut in rubrica fecit Accursius. Nec enim uerisimile est uetari largitionem paruam pro euangelio. Græci enim mercedem allati nuncij secundi, εὐαγγέλια dicunt. Cicero ad Atticum: O suaues duas epistolas, quibus euangelia deberi fateor. Meminit & Plutarchus in uita Demosthenis, & Isocrates in Areopago. quæ uox in l. falsus. §. qui alienum. ff. de falsis. est repo- *Euangelia.* *Locus in ff.*
nenda in uacuo ob Græcas literas loco. quamuis alij malint ibi legere μίνυτρα, hoc est, indicij præmium: quod non improbo.

ANNOTATIONVM D. ALCIATI IN TRES CODICIS LIBROS FINIS.

Ad illustrem regium senatorem, clarissimumq; Iureconsultum Iacobum Minutium, in Prætermissorum libros præfatio.

CVM morum tuorum institutiones, uiuendiq; modum considero, tantæ mihi admirationi es, clarissime Minuti, ut hominem te omnium bonorum usui natum, ubique prædicare non desinam: qui non satis duxeris, in dies & horas, quæ tui muneris sunt, diligenter exequi, nisi & in eo quoq; te exercueris, ut quoscunque uel eruditione insignes, uel plurimarum rerum scientia perornatos, uti studia sua in publicum proferant, orationis uiribus & persuadendo compellas. Ex quibus unum cùm me arbitrareris (nimirum hac in re hebeti tantum iudicij acie) precibus tuis, quæ mihi pro iussu sunt, ut per impressores tractatus hosce meos diuulgarem, adegisti. quod, quæ tua est autoritas, denegare tibi nequaquam ausus sum: quanquam multa essent, quæ me de hac sententia ut decederem, impellere poterant. uidebam enim in omnes, quæ de operum editione leges traderentur, me committere, tyronem in primis, & non satis expertum: sed & uirium mearum iniquum te æstimatorem: tum & opus festinatum & informe, quod diutina lima indigeret: præponendumq; idcirco nobis ante oculos ursæ exemplum, quæ cùm informes catulos edat, diu lambendo in animantis sui similis effigiem delimiet. uerùm neq; Flacci præceptum me obseruasse, quo in nouennium diffundi diem debere existimat. Meritò itaq; id negocij differebam: cùm tu omnis moræ impatiens, extorsisti ut ederem: cessi iudicio tuo, quod longè consummatissimũ tandiu antè expertus fueram. quapropter si insurgent aliqui, quibus quantulacunq; hæc nostra non arrideant, tui certè erit muneris, sententiam tuam defendere: ne Iurisconsultus tu, alioqui celeberrimus, malè mihi cautam rem fecisse dicaris: quanquam nihil est quod formidem, Teucro duce, & auspice Teucro. Non enim me latet, quantum lota (quod ille ait) aure sis, quamq; egregius patronus, ubi animum intenderis. Vidit certè id integerrimus prudentissimusq; uir Antonius Pratus, cuius suffragio ad honestissimam hanc senatoriam dignitatem ascendisti: in qua hercle designatione se optimi iudicij, qui te honori parem cognoscebat, & probatissimi animi hominem præstitit: qui ambitione sordibusq; inconcussus, non alia re ductus, magistratum hunc in te contulit, quàm quòd pontificiæ ciuilisq; legis acutissimũ interpretẽ fuisse Aureliano in gymnasio sciebat. Vt igitur beneficia in dignum hominem conferret, te potissimũ delegit: memor uidelicet consultissimus uir uersiculi antiqui fuerat: Beneficium dando accepit, qui digno dedit. Tu enim is es, in quo uerè possimus dubitare, an tibi dignitas, an potius tu dignitati plus ornamenti conferas. Sed quid hæc ego? quasi uel nunc primùm in te hæc sim admiratus, uel tu istis laudibus impræsentiarum egeas, quem nemo non quotidie laudat, extollit, prædicat. Animaduerti sæpe cùm tecum de difficilimis iuris quæstionibus dissererem, tam acutè, tam eleganter te respondere solitum, ut nihil suprà. qua admiratione captus, Homericum illud insusurrabam:

— αὐὴρ οὐ τῶσιν ἀμείνων
ἔργοισιν τελέθει, εἰ καὶ τόσον ἄλλοθεν ἔλθοι.

Meritò itaque tuo iudicio parere necessarium mihi fuit: quapropter si quicquam hinc opis ad studia sua aliqui acceperint, hi tibi debebunt: qui cùm libros hosce adhuc supprimerem, & mihi ipsi nullo modo satisfacerem, Horatianumq; præceptum sequi in animum induxissem, non potuisti tantum temporis expectare: sed uti es eloquens, & Periclea illa τοιοῦτοι οὐ ἔοις χείλεσιν πρὶν modum excellens, coëgisti ne amplius remoram facerem, & qualecunq; opus in tui gratiam ederem. quæ humanitas non in me solùm, sed in studiosos omnes, & bonarum litera-

Epistola nuncupatoria.

rum cultores, tua, tantis laudibus dignae sint, ut breui futurum arbitrer, cùm talem de literis curam geras, cùm fauoribus & beneficijs doctos prosequaris, ut passim nomini tuo dicentur optimi codices, decantentur in laudes tuas encomia, recitentur panegyrici, sisq; qualis Etruscus eques Mecœnas, in cuius gratiam nemo non scribebat: sed eò tu melior, quòd non solùm audire, atque ea legere paratus sis, uerumetiam de autorũ peritia iudicare. Repeterem hic ingens ingenij acumen, maximam rerum cognitionem, summam æquanimitatem tuam, nisi has uirtutes à cæteris, quàm à me, mallem prædicari. Ipsi enim mihi, qui tecum assiduè conuersor, qui coràm omnia uideo, ita ad dicendum ob admirationem lingua hæsitat: sicut his caligant oculi, qui de proximo nimis inspiciunt. Quantum credis me admiratum, cùm succisiuis horis, & (ut Græci dicunt) παφέργως, Atticæ linguæ operam dares: tam modico tempore te profecisse, ut præceptor ipse tuus Valterius Corbetes, iuuenis nobilissimus, & mihi commercio studiorum perquàm charus, dicere Græcum illum de te uersiculum non dubitauerit?

πολλοὶ μαθηταὶ κρείσσονες διδασκάλων.

Sed hæc hactenus: uereor enim ne dum pluribus tecum ago, in omnium fortasse utilitatem delinquam, in qua nunquam desinis esse occupatissimus: dum constantissimus uir nunquam incassum tempus teris, dum domi aduocatos audis, dum Ius ciuile ad amussim perpendis, dum in senatu sententiam dicis: forisq; nunc ad Heluetios pacandos legatus, nunc ad regiam maiestatem nuncius uadis: ut de te illud prædicare possim, quod de Alexandro Macedone Parmenio: ô strenuum hominem, & nunquam cessantem. Accipe igitur nomini tuo dicatum opus, quod Prætermissorum titulo insigniui, Græcos, Hebræosq; ueteres imitatus: quorum Quintus Calaber, & eo longè antiquior quisquis fuit ille Hebræus, τὰ παραλειπόμενα conscripsere. cùm enim in Iure multa sint quæ sine cognitione studiorũ humanitatis percipi nequeant, à cæteris operibus ea segregaui, & in hunc locum congessi, ne inter tetricas illas (utinam non etiam odiosas) quæstiones, hæc nostratium Doctorum iudicio sordescerent. Cæterùm & hæc nostra libellorum nuncupatio Saluij Iuliani, qui & ciuis meus fuit, exemplum præ se fert: qui πολυγραφώτατος uir, inter cætera, etiam in Iure ciuili libros sex ad Minutium scripsit. quem tu fortasse inter maiorum tuorum stemmata habes: uel cuius certè personam induisti, si uera περὶ παλιγγενεσίας Pythagorici crediderint.

Bene uale. Mediolani, Nonis Ianuarijs,

M. D. XVIII.

D. ANDREAE ALCIATI IVRISCONS. MEDIOLANENSIS CLARISSIMI, *Prætermissorum liber primus, ad Minutium.*

ACEPHALI dicti sunt quidam peruersi dogmatis sectatores, qui hæreseos suæ proprium autorem non habebant. unde id nomen sortiti, quasi sine capite, ἀκέφαλοι. In his fuit Seuerus nescio quis exarchus, ut est apud Suidam.

¶ Agapes, conuiuia pauperũ interpretatur Gratianus XLII. dist. Ipse à præceptoribus accepi, ἀγάπλω dilectionem significare, non conuiuiũ: quare fortasse ibi nõ agapes, sed eilapinas, εἰλαπίνας legẽdum aliquis opinabitur: significat enim id conuiuium, quod ad magnificentiã præparatur: ut si quis omnes pauperes cœna accipiat. Homerus, εἰλαπίνη τε γάμοι. declarat id etiam Eustathius. nihil tamẽ ego censeo immutãdum: quoniam apud Tertullianũ, Cyprianũq; Christianorũ conuiuia hac uoce appellari solita reperio.

¶ Album. matricula, seu pictatium, in quo nomina iudicum describebãtur. Plin. Quid te iudicem facis? cùm hanc operam condicerem, nõ eras in hoc albo. Rursus in quo prętores edicta sua describebãt, Græcè λεύκωμα dicitur Iulio Poll. ut errent qui parietem dealbatũ tradidere, qua in sententia est Suidas.

¶ Arabarches. extat Impp. Valent. Grat. Theod. cõstitutio in hęc uerba: Vsurpationẽ totius licentiæ submouemus, circa uectigal arabarchiæ, per Aegyptũ atq; Augustaneã constitutũ, nihilq; super transductione animaliũ uẽdicari permittimus &c. Quæ uerba indicant, arabarchen præfectũ fuisse exigendo uectigali de pecuarijs, quæ ex Arabia in Aegyptũ deuehebãtur: ut sit illud nomẽ officij publicanorũ. Meritò ergo Iuuenalis, Tit. Alexandrũ natione Aegyptiũ (ut Tacitus libro XVII. scribit) taxãs, arabarchen appellat:

Atque triumphales, inter quos ausus habere
Nescio quis titulos Aegyptius, aut arabarches.

ut non immeritò damnandi sint, qui simpliciter mollem accipiũt, idq; editis annotationibus probant. Quapropter & in epistolis M. T. ad Atticũ, appellat arabarchen M. Antoniũ, quasi Aegyptiũ publicanũ: extorquebat enim ab illis ingentia uectigalia, unde pecuniam conflaret, quam deinde prodigeret: ut est apud Plutar. Satius tamẽ est Pompeiũ intelligere, quod alibi docui. Memorat & Eusebius Cæsarieñ. libro II. sacræ historiæ Alexandrum arabarchen: & etiam Iosippus lib. ult. de antiquitate Iud. apud quem Rufinus præfectum salis interpretatur, quasi ἁλαπάρχλω legisset. qua in re dubito, ne sicut in alijs plerisq;, in eo quoq; fallatur Rufinus, quem lacessere nunquam desinit Hieronymus.

¶ Anachorita, monachũ significat, quasi secedentem & segregatum à cæteris. ἀναχωρέω, secedo.

¶ Apocha, chirographũ significat, quod confessionẽ uulgò dicimus: cùm enim debitor suam fidem liberat, de receptis chirographum à creditore accipit: id apocha, ἀπόχη dicitur, ἀπὸ τοῦ ἀπέχειν. inde apocha receptionẽ quoq; significat. qua ratione uiceuersa antapocham dicimus, quam debitor creditori facit, in prestationibus annuis necessariã, propter præscriptionem, & similia. Apochæ in hunc sensum mẽtio est apud Lucilium libro Epigrãmatum secundo, εἰς νομικὸς,

Φαῦλος πραγματικὸς καὶ γραφεὺς ἄειστος ἑῷος,
τίς θᾶσσον γράψει, καὶ τίς ὁμοιότροφος.
ἀλλ' ἢν ὅσῳ ἑῷος τείβεν τὰ χρώματ' ἐμέλλε,
φαῦλος ἔγραψε λαβὼν εἰκονικὴν ἀπόχλω.

Acta notans Phædrus, pictor quoq; pignore certat
Rufus, uter citius scribat, uter propius:
Sed dum concretos terit hic, soluitq; colores,
Descripsit uariam protinus ille apocham.

Quo in epigrãmate Demetrius ἀπόχην distãtiã uertit, nimirũ iuris uerbũ illud esse ignorãs.

¶ Antiades, de ædilit. edi. legendũ est apud Vlpian. lib. I. ad edictum ædiliũ curuliũ: non antiacas. significãt id morbi genus, cùm tonsillę post inflãmationes induruerũt: cui malo pharmaca adhibẽt Plinius, Celsus, & cæteri.

¶ Antidora. Græca uox est: remunerationem dicere possumus ἀντίδωρον. sicut & antipherna, ἀντιφέρνη, quod uicissim à marito loco dotis uxori datur. de hoc sensisse Cæsarẽ in VI. cõmẽtario Gallici belli existimo: Viri quãtas pecunias ab uxoribus dotis nomine acceperũt, tãtas ex suis bonis æstimatione facta cõmunicant. φέρνη dotem significat. inde parapherna dicta, quæ ultra dotem dantur.

¶ Antinomia, cõtrarietas legũ. ἀντὶ & νόμος.

¶ Analogisten tutorẽ dicere possumus ratiocinatorem: ἀναλογίζομαι, ratiocinor. quãuis apud Iul. de administ. tut. placuerit legi, alogistas, quasi rationes reddere non teneãtur. λόγος ratio, inde λογιστὴς dictus, & ἀλογιστής.

¶ Archimandritæ, id significat quod dicimus abbatẽ. prisci enim illi monachi eremos colentes, ἐν ταῖς μανδρᾶις, id est, in speluncis & cauis montium habitabãt: quod non uno in loco apud Hieronymum legere est. Sidonius Apoll. libro epist. VIII. Palæstinos archimãdritas nominat. apud quem paraphrastes suus dictos putat, quasi principes sint mandræ & agminis: quod non probo. quid enim brutorum conuẽtus cum sacrosanctis uiris cõmune habet? licet idem quoq; senserit Accurs. cui error faciliter est remittẽdus, quandoquidem extra suum forum litigabat.

¶ Ascetria, non assisteria, in Authẽticis & etiam Cod. Iustin. legendũ est. significat monialem ἀσκητρία. Meminit alicubi in hũc sensum Greg. Nazanzenus, pręsertim in pane-

gyrico Magni Basilij. deducit à uerbo Græco ἀσκέω, qd laborare significat & exerceri.

BAcchatus circa phana, ab Vlp. libr. I. ad edictum ædil. curul. accipitur pro eo qui furore actus, lymphata ferè mēte futura prædicat: βακχεύων enim idē est quod μαινόμενος. hinc in epigram. Græcis, Bacchæ insanire dicuntur ex Simonidis iambo:

τίς ἄδε; βάκχαι. τίς δὲ μὴν ἔεισι; σιώπας.
τίς δ' ἐξέμλων, βακχεύων σιώπας; σιώπας.

¶ Basilica, locus publicus est, in quo iudicia exercentur, uenaliaq; proponūtur: idem ferè quod Latini forū appellant. Basilicam M. Vitruuius ita ædificari debere ostēdit, ut in superiore parte iudicia, in inferiore negocia exerceri possint. Paulus autor est, in basilica negociatorū uenale argentū reponi solitum. Prohibuit Imp. Theodosius, in basilicarum tabulatis ergasteria constitui, uel eas picturis obumbrari, quem locū de diuinis templis Bartolus intellexit: cuius sentētiam alij quoq; damnauerūt. Ipse non negauerim, ea tempestate basilicas pro ecclesijs accipi solitum fuisse: quod ostendit Ambrosius in ea epistola, cui titulus, de basilicis tradendis.

¶ Baucalium, uas uinarium Aphrodiseo: de quo etiam infrà emendandus est locus de sup. leg. oralia impanaliosa: lego enim, bocalia cuppe aleisa. tametsi & toralia legi possit ex Nonio Marcello.

¶ Buccinum legendum est apud Vlp. de leg. III. non fucinū, ut uulgò scribit. est inter concharū genera minor purpura, à similitudine buccini. latè apud Pli. lib. IX. id tractat.

¶ Bupræstis, animal simile scarabæo, deuoratum tacto felle inflammat, rumpitq; Plin. lib. XXX. Hinc est emēdandus locus apud Marcellum ad legem Corn. de sicarijs. animaduertit id etiam Beroaldus.

¶ Burgi, quorum mentio in constitutionibus. Paulus Orosius lib. VII. Crebra, inquit, per limitē habitacula constituta burgos uulgò uocant. hinc in titulo Cod. de fun. rei priuatę: eum qui collegio, uel curiæ, uel burgis, cæterisq; corporibus seruierit &c.

¶ Byrrū, de quo XXX. dist. c. si quis. Suidas esse ἐφεστίδα autor est, hoc est, sagum, uestémue, quā supra alias induimus. Sūt & atrebaticis petiti byrri Vopisco: nisi magis probes, cū atrabaticis byrri picti. Atrabaticæ uestes sunt nigri coloris, quas ἐκφαμπελίνας etiā dici Suidas scribit: mentio est etiam Iuuen.

CAballatio, in Constitutionibus, munus calendi equos publicos: à caballis dicta, quorum Horatius, Festus, alij meminere.

¶ Carchedonius, Carthaginiēsis. καρχηδών Carthago. hinc Carchedonia fabula Plauto in Pœnulo. & carchedonius lapis Plinio. corruptus est Authentic. codex de hæred. & fal. & archedonij antiquam habent libertatem.

¶ Cardinales in pontif. iure dictos opinor exemplo ciuilium magistratuū. In libro Officiorum Theodosij, prefecti cardinales appellantur præfecti pretorio Asianæ diœceseos, & præfectus Aphricæ, quòd maiores cæteris essent. hinc & scapi cardinales Vitruuio.

¶ Chartopatræ. Chartophylacium, inquit Suidas, locū significat, in quo omnia ad scripturas pertinentia custodiebantur. Chartopatræ, chartarum ipsarum uenditores.

¶ Castrati. Hos accepit Accursius pro his qui naturaliter ita nati sunt, ut gignere nequeant: quod alibi non legi apud humanitatis autores. Suidas entomias & eunuchos ait esse, quibus de corpore per incisionē euulsi sunt testes. Thladias uerò, qui fractos attritosue eos habent: hos Iurisconsulti thlasias & thlibias appellāt. Prima mares castrari Semiramis instituit, ut scribit Ammianus. Idē autor est, à Domitiano primùm, mox à Constantio prohibitū id fuisse. Extat etiamnum Constātij lex, ut appareat castratos dici, qui in infantia ita euirati sunt, ut uirile aliquid experiri nequeant, quales eunuchos describit Lucianus.

¶ Catolicianos in Constitutionibus, eosdem cum Cæsarianis reperies. nomina sunt officialium, seu militum, per quos executiones fiebant: nescio an à Cæsare magis, quàm à Cæsarea dicti. Illud nō dubitauerim, catholicianos dictos apparitores præfecti prætorio Orientis: quoniam is propter amplissimā iurisdictionem catholicus, id est, uniuersalis diceretur: quem titulum etiā Antiochenos episcopos usurpasse autores aliqui prodiderunt. Procopius quoq;, Christianorum, inquit, episcopus catholicus dicit, quòd unus omnibus præsit accolis in regione quæ Persarum est emporiū, & à Theodosia iter octo dierum distat.

¶ Carreū lasser, apud Paulum de pen. leg. quod à celebratissimo Carrarū emporio aduehebatur, Plin. lib. XII. in littore rubri maris, Steph. Potest etiam legi, carreum Ligustrum. sed de hoc quandoq; plura dixi.

¶ Cautela, uox omnino barbara non est, ut quidam existimauerūt. utitur ea Ammianus Marcel. lib. XIIII. tametsi elegantius captionem dicamus.

¶ Camum. leguntur apud Vlpianū de uino triticoq; legato, quædam genera uini factitij, camum, cerzuphū, zithum, acimatitiū, embamma. Chamum Simon Genuensis tradit esse uinum ex ordeo & alijs frugibus: citatur & à quibusdam huius rei autor Dioscorides. ipse nihil nec in Græco, nec Latino codice deprendi. Prosequitur ille libro quinto, huiusmodi uinorum genera: inter cætera chamidryten nominat, unde fortasse hanc dictionē, cami, quidam extorsere. Cerzuphū, puto corruptū codicem, & uel legendum cicernum: unde apud Iulianū ἐν ἐπιγράμ. οἶνον ἀκρὴ λεπτῆς. nunc eum poeta dicit πάγον, nunc πυρογρῦν, & βρόμον, quasi hircosum, frumentigenam, siligineum. βρύτον quoq; appellatur Sophocli, πῖνον Aristoteli. Vel etiam legendum est zythum, quod uinum tradit Suidas ordeaceū esse, Aegyptiorū usibus frequens.

mentio

mentio eius est apud Strab. ubi interpres zygon uertit, & ad pondera eo uti Aegyptios ridiculè dixit. Acimatitium, magis arridet aromatitium. Vinum aromatite quemadmodum fiat, scribit Dioscorides lib.v.cap. LVI. quamuis & acinaticum legi possit: quem liquorem Cassiodor. Veronensis agri alumnum appellat, odoris simul & saporis suauissimi, tum colore purpureo, dulcissimum, & tactu densum, ac si carneus liquor, aut esculenta potio esset. Embammata sunt, quos sapores uulgò dicimus, ἀπὸ τοῦ ἐμβάπτειν, ab intingēdo. legitur apud Colum. & ante nos id docuit Beroald. in Tranq.

¶ Collegia. uide infrà in uerbo Militia.

¶ Chomata, aggeres Nili, χώματα. apud Iurisconsultum & diacopi legitur, quo uerbo scissuras intelligit.

¶ Correctores, magistratus qui non omni in Italia erant, sed quibusdā tantum regionibus præerant. unde Macceium legi correctorem Venetiarum & Histriæ. Erat & corrector Campaniæ, ut in officijs Theodosij legere est.

¶ Chrysammos, χρύσαμμος, auream arenam significat, hoc est, ramenta auri, quæ à metallarijs effodiunt. ballux Plin. dicit lib. XLII. cap. IIII. Cogūtur Valentis Imp. cōstitutione metallici octo aurei segmenti scrupulos exoluere: deinde quod ultrà repererint, suū est, dummodo non alij quàm fisco uendant. ita lex illa accipienda est, quicquid aliquando aliter dixerim.

DAcia, prouincia iuxta Danubium, prima & secunda dicta, quòd à duobus legatis regerē: qua ratione ab antiquis, Mœsia, Armenia, Germania, diuisæ erant, ut plerisq; constitutionibus constat, & Ammian. Marc. Qui hodie Daci uocantur, in Cherroneso Oceani, ab antiquis dicebantur Cymbri Strab. & Tacito.

¶ Decaneta, in authenticis, fortasse dicatheta, quòd locus esset in quo rei reponerentur, donec dijudicatum esset.

¶ Dromones, naues sunt à cursu dictæ.

ELemphoria & hospitatura, inquit Arcadius, apud Alexādrinos patrimonij munus existimatur. existimaui quandoq; castigatius legi debere eleamporia, quòd id munus esset olei cōmundi. nunc magis placet, ut ab impressa lectione minus discedamus, & telosphoria legamus, quòd munus id esset exigendi tributi. In Pandectis quoq; Florentinis non satis castam lectionem deprændi, sed cum ea, quæ circunfertur, eandem.

¶ Epistalma, non sigillum est, ut existimauit Accursius, sed mandatum. ἐπιστέλλω, mando, impero. sanè sigillum ἀκροφράγισμα Plin. Cæcil. dicitur.

FAscia crurulis magis placet apud Vlp. quàm crinalis: sicuti & fascia pedulis. Corn. Fronto: Pedale, inquit, mēsura est pedis, pedule uerò sub pedibus præstat utilitatem. uidetur autem id significare quod uulgò scalfinum dicimus, uel ipsam soleam.

GYnæcium locus in quo mulieres laborabant, lanam præcipuè trahentes: diffusius aliquando tractauimus. Meminit in hunc significatum Paul. Diaconus: Narseti Augusta, quia eunuchus erat, inter cætera fertur mandasse, ut eum cum puellis in gynecio lanarum faceret pensa diuidere.

HAbere. Corn. Frōto: habere potest etiā fur nequam. possidet nemo nisi qui aut relictæ, aut donatæ rei, aut emptæ dominus est. ita in habente onus, in possidēte usus est.

¶ Hirenarchæ, uiri sedandis seditionibus electi: & qui cognoscerent, ubi de finib. certaretur. εἰρήνη pax & concordia, non habet Græcè aspirationem.

¶ Honorati etiam hi qui palatinā quidem dignitatē habent, administratione abstinent: & quod Ausonius ait, Muneris exortes, nomine participes. capitur hoc in significatu etiam apud Ammian. Marcel.

IDiocirca, Cynus interpretatur diuisionē manuum, ineptissimè. Legendum est idiochires: sunt chirographa propria manu scripta, unde nomē sumpserunt, ἰδιόχειροι. Hesychius ad Eulogiū, ταῦτα ὁ αὐτὸς ἰδίᾳ χειρὶ γράφων.

LAterculum idem esse arbitror quod scrinium. hinc princeps sacri laterculi in cōstitutionib. qui alibi dicitur princeps sacrorum scriniorum. *l. in agris. ff. de acq. rer. dom.*

¶ Limitati agri. limites à limo, id est, transuerso dicti sunt. eorū nomina octo & uiginti recenset Hyginius. Apud Florentinū iuris autorem, limitati agri dicuntur, qui de hostibus capti, militib. per limites, hoc est, centurias fuerunt assignati. in his neq; alluuionē esse, neq; ius usucapiendi, in lib. de controuersijs agrorum Agennius Vrbicus scribit. Idem tradit solitos fuisse assignari agros ueteranis duobus modis. uno quidem, ut hi ex quorū territorio agri sumpti erant, nullam iurisdictionem amplius in eis haberent: sed leges ab his acciperentur, qui ueteranos deducerent. alio modo, ut iurisdictio ciuitatis in eos agros salua esset. Existimauerim igitur apud Flor. ita distingui, ut qui ager deuictis hostibus ita ueteranis sit concessus, ut in ciuitatis iure cuius erat, permaneret, in eo ius alluuionis esse, quoniā uideē adhuc priuatus esse: sed si in ciuitatē nō ueniat, uerū manucaptus assignatusq; ueteranis sit, publicus populo Ro. remanet, nec alluuione diminuit.

¶ Lusum aleæ, phibuit Iustinian. & quinq; ipse ludos instituit: comonouolon, comodaulomolo, regindala, cempon, reipusara: quę genera ludorū nusquā ipse legi, nec eas quidē uoces in aliq; significatu. quapropter cum locus hic salebrosissimus sit, nihil decerno. Solum lectorem admonendū ducimus, in primis posse corycouelon legi, quod iactum pilæ significat: κορύνη enim Paulo Aeginetæ pilam esse eruditiores consentiunt. unde prouerbiū, coryco exerceri, de eo qui incassum fatigatur: erat enim pila coriacea

instar utriculi, quæ inflata uento, plerunque lusorem male afficiebat. Suidas in dictione σάκκος, corycũ interpretatur saccum in quo panis recõdebatur. Quod sequitur, comodiaulion.] quasi δῶμον δίαυλον, hoc est, lusum cursorium. octo esse certaminũ genera Suidas autor est: inter quæ diaulon, cũ per duo stadia curritur. Rursus regindalia.] existimo eum qui constitutionẽ transtulit in Latinũ, ut erat indoctissimus, sic credidisse posse trãsferri eum ludum, quem Iul. Pollux onomasticωn nono basilinda, βασιλίνδα appellat. uocatur autẽ hic lusus, cùm ducta sorte aliquis fit rex, & is aliquid laboriosum ministro, qui sorte pariter obtigerit, imperat. Subsequitur, cempos.] Festus Põp. simpliciter catampon genus esse lusus scripsit. erunt quibus forsan placebit cæstus: nobis omnino nihil arridet. Reipusara.] fortè corruptum est, & Græcè scribi debuit ῥίπαν λοιδόρας, à decursu latrũculorum, hoc est, calculorũ. Sed, ut dixi, hæc omnia à nobis per coniecturam referuntur: nihil enim certi habemus. nam & fuerunt, qui aliter hunc locũ emendarent, comolem, idolomenon, rhindalcha, cyron, & ecpyrusan legentes: qui tamẽ huiusce castigationis rationem addunt nullam.

¶ Lyciarcha. C. de off. com. orien. sicut syrarchia, ludi quidam in Lycia celebrabãtur: quibus qui præerat, lyciarches dictus est. Constituebatur autem in id munus à comite Orientis, & eius officio: sicut syriarches, qui idem in Syria munus curabat, à præside prouinciæ Syriæ.

MAncipes interpretantur Arc. & Honorius quadam constitutione esse salinarum conductores: quod ex usu loquendi admissum crediderim: alioqui generalius est nomen, & omnes cõprendit, qui à fisco aliquid uel emunt, uel conducunt. hinc in L. Nerusij tumulo in Sabinis: securè soluí semper fiscalia manceps. dicti sunt, quòd sublata manu autores se contractus significant, Festo. Meminit Cic. Tranq. Nonius, Pædianus, cæteri.

¶ Mancipi. dicetur infrà in uerbo Nexus.

¶ Mensularius idem significat quod nummularius, & τραπεζίτης. Trapeza enim mensam significat: hinc trapezophora, sustinẽtes mẽsam tripodes, Paulo: licet alij nescio quid impertinens de amphora inculcent.

¶ Miliarium argenteum Paulo dicitur uas ad coquendũ: id hyeme usui est, sicut baucalis, quo æstate utimur refrigerandis in aqua

Ηγόρασας χαλκοῦν μιλιάριον ἡλιόδωρε, (cyathis.
Τὸ πρὸς τὸν θρᾶκιν ψυχρότερον βορέα.
Μὴ κάμνε, μὴ φύσᾳ, μάτην φρ καπνὸν ἐγείρεις.
Εἰς τὸ θέρος χαλκῶν βαύκαλιν ἠγόρασας.

Nicarchi hoc carmen est secundo epigrammatum, unde sententia nostra approbatur.

Acratum emisti miliarion Heliodore,
Per Thracas flantis frigora habens Boreæ:
Ne suffla, fumum ue cites, sumasq; laborem:
Acrata æstati baucalis empta fuit.

¶ Militia. Non ab re facturũ me existimaui, si disputatiunculam hîc nostrã referrem, qua olim cum eruditissimo, tribusq; linguis, Hebraica, Græca, Latina, peritissimo uiro BENEDICTO IOVIO Nouocomensi disserui. eam, quòd ad ius ciuile non parum faciat, uisum est hîc recensere. subsequitur autem in hæc uerba: Existimasti tu quidem collegia ipsa fabrorum, centonariorũ, dendrophororũq; ad rem bellicã pertinuisse: quam sententiam & illud adiuuat, quod in Rauenate quadam inscriptione legitur, Flauiam Salutarẽ HS. XXX. dedisse collegio fabrũm M. R. hoc est, ut Val. Probus interpretatur, militiæ Rauenatis. sicut etiam Mediolani annotaui, Cælium collegam fabrorum & centonariorum M. M. id est, militiæ Mediolanensis. nam & centonarij à centonibus dicti sunt: quod ad indumenta militum posse pertinere uix negauerim, cùm & Vlp. centones, funes, perticas, syponas, phormiones, id est, storeas, legato instrumento contineri, ex Pegaso Iurisconf. tradat. Mentio quoq; eorum habetur Petronio Arbitro, & Apul. Iuuenalíq;. Cæterùm quò minus hãc in sentẽtiam in nostra historia à me itum sit, in causa illud fuit, quòd exploratũ mihi erat, nulla collegia in re militari permissa fuisse. Martianus iuris autor in tit. qui sit de colleg. illicit. Digest. lib. XLVII. Mandatis, inquit, principalib. præcipitur præsidibus prouinciarum, ne patiantur esse collegia sodalitia, ne'ue milites collegia in castris habeant: sed permittitur tenuioribus stipem menstruam conferre, dum tantũ semel in mense coẽant. quod nõ tantũ in urbe, sed & in Italia diuus quoq; Seuerus constituit. sed religionis causa coire non prohibẽtur &c. Nec quicquam obstat, quòd dixi militiam Rauenatem, Mediolanensem'ue his in collegijs dictam: quoniam militia non ad arma solùm spectat, sed & uniuersitatem quoque designat. hinc militia aduocatorum, Impp. Leonis & Anthenij constitutione: militia palatina, pro omnibus qui in palatio, in breuiario Theodosij: militia literata Cæsarum rescriptis, in tit. de prox. sacr. scrin. militia negociatorum, Iustin. Cod. libro octauo, ubi de pignoribus agens: Qui super, inquit, hypothecis, quas metaxarij, uel distractores, uel alij quarumcunque specierum negociatores, pecunias sibi credentibus dare solent: sancimus, ut quamcunq; militiam ijdem negociatores acquisiuerint &c. ut ibi significet quantitatem aliquam rerum, quæ in negociationẽ deductæ sint. quapropter & Serbidius Scæuola, Inter uenditorem, inquit, & emptorem militiæ ita conuenit &c. Nam & dum tesserarios ex Modestino intelligis, qui præcepta Imperatorum per contubernia significant, magis ea in inscriptiõe probauerim eos accipi, qui frumentarij in urbibus sint. Vlp. de iudicijs: Si libertis suis tesseras frumentarias emi testator uoluerit, apparet ex genere comparationis

rationis id fideicō.Rom.præstandum.Paul. de legat.II. Si Titio tessera frumentaria, aut militia legata sit. Meminit & tesseræ frumentariæ Tranq.tametsi me nō lateat, alia quoq; hanc dictionē significare. Vt igitur breuiter absoluam, non alio sensu in his elogijs accipiendam militiam existimo, q̃ ut illud denotet, quod uulgò paraticum dicimus: sicut & apud Apul.lib. XI. Asini aurei: Quò tutior sis atq; munitior, da nomen huic sanctæ militiæ, cuius non olim sacramento etiam rogaris. Significat autem collegium Isiacorū sacerdotum. Planè si in castris ea collegiorū nomina extitissent, non essent certè à Vegetio, uel Modestino hac in re diligentissimis scriptorib.prætermissa. Sed & in libello, qui eodem argumento Græcè circunfertur, πῶς ὀνομάσιας τ ἀρχόντων, nihil prorsus de illis offendes. quin & Cic.in urbibus ea collegia fuisse ostendit, in oratione(nisi fallor)aduersus Pisonem: Collegia non ea solùm, quæ senatus sustulerat, restituta: sed innumerabilia quædam noua, ex omni fæce urbis ac seruitio cōstituta. Caius: Collegia, inquit, Romæ senatusconf. confirmata quædam sunt: ueluti pistorum, & quorundam aliorum, & nauiculariorū, qui in prouincijs sunt. Mediolani etiā hic tumulus est, D. M. Epitynchan. M. M. ser. cisalpin. & trāsalpin. patr. coll. naut. comens. hæred. fac. cur. An tu nautas istos quicquā cōmune habere cum militibus dixeris? nisi fortè in lario tuo pugnatū credas. Cæterùm quomodo & interpretandos treis illos apices, ser. existimes, scire ex te uelim. nam seruum ne accipiam, illud facit, quòd seruis testamenti factio non est, nec ab intestato hæredes. sed & lex Solonis à iuris autore Caio, quem Boëthius quoq; in Topicis habet autorem, relata: Si, inquit, collegæ sacramētales, uel nautæ, uel frumentarij sint, quicquid ad negociationem disponunt simul, irritum ne esto. Quòd igitur arbitraris dendrophoros fuisse, qui syluam cæderent, & materiā deferri procurarent in castra: ut tibi non assentiā, in primis sit ea ratio, quam suprà probauimus, ad rem bellicam collegia nō spectasse: quod Martianus tradidit. Verùm & illud argumento sit, quòd aut eos accipis, qui ipsi cędunt, deferuntq; ligna: & hos calones esse ex Seruio, & alijs cognitum est: aut qui calonibus præerant, & etymologia repugnat: cùm aliud sit arborem ferre, aliud ferentibus præesse. Non est igitur cur loco me moueam, & existimem dendrophoros ad rem diuinā nō pertinuisse, cùm arbores dijs sacras fabella Auiani demōstret: & Plin. lib. XII. cap. I. de arboribus loquens: Hæ fuere numinū templa, priscoq; ritu simplicia rura: etiamnū deo præcellētem arborem dicant. Item: Arborū genera numinibus suis dicata perpetuò seruantur. Et rursus: Ex arbore numinū simulachra fuere. nam & eos esse arbitrari quisq; poterit, quos Caius in Solonis lege thyasotas uisus est appellasse. horum enim sacrificulorum collegium fuisse & ex Martiano retuli: & te non latet, Romæ quoq; lectum fuisse collegium pontificum, sicut & pastophoros. Horus Apollo in Hieroglyphicis, ædiū sacrarū custodes extitisse autor est, nō, quod tu arbitraris, simpliciter palliū ferentes: tametsi sententiam tuam etymus defendat. Sed & dadophoros Dianæ sacerdotes legimus, & eschophoros in eschophorijs festis ramos oliuarum Athenis ferentes, Suidæ, interpreti Aristophanis: & canephoros in sacris Cereris, Callimacho Pausaniæq;. Verùm an hi collegium facerent, uix est ut affirmem. solus nostræ sententiæ scrupulum inijcit Callistratus de iure immunitatis, qui, Immunes, inquit, sunt qui calcem coquunt, et qui syluā incìdunt, & qui arborē cædunt, & torrent. ut dubitare hinc possimus, num dendrophoros intellexerit. sed omnino nihil id ad militiam castrensem: tametsi nec hi fortasse collegium aliquod habebant. Nec nobis aduersatur quòd uexillarios, dolabrarios, scalarios legisse te dicis: nam hi speciale ipsi collegium non faciebant: sed potius aliorum accessionem quandam fuisse crediderim: cùm in tuis quoq; collectaneis cliuio pago adscribatur hic tumulus, L. Apicio Brutidio, & Albutiæ filiæ centuriæ centonariorum, dolabrarij, scalarij ordines: ut inde conijciam, centonarios matricem ipsam societatē fuisse, quorū ordines dolabrarij, scalarijq; erant. Sint igitur fabrorum, centonariorum, dendrophororūq; principalia collegia: sub quibus tamen alia artificum nomina cōtinebantur. nam & in Ro. inscriptionibus, in Chrysogoni æde, hæc est: Magno & inuicto Imp. Cæs. VAL. Constantio, P. F. corpus coriariorum, magnariorum, solearíorum. unde existimo magnarios artifices fuisse calcearios. qua in re quid sententiæ tuæ sit, libenter uelim scire: cùm & uox hæc apud Apuleium inueniatur, penes quem Beroal. magnariū, negociatorē interpretatur, qui magnas res pertractet, magnaq; mercimonia exerceat. Cæterùm neque satis argumentum hoc tuum probo, dum idcirco plura fuisse collegia Mediolani asseris, quoniam Comi sint tesserarij, dolabrarijq;. nam & ex plurimis constitutionib. & ex prudentum responsis constat, collegia omnia prohibita esse: nisi quæ uel à consuetudine, uel à principe probata sint. quamobrem etiam quòd ea consuetudo Comi fuerit, ut tesserarij, dolabrarij, & id genus similes, corpus aliquod facerent: non ideo tamen Mediolani fecisse compertum est: cùm in huius urbis palæotitlis solatrium collegiorum, fabr. cent. dendrophor. mentio reperiatur: sicut in Cremonensi tantum municipio fabricēses extitisse arbitror: quod Ammi. Marcell. lib. XV. uidei ostendere: qui ita dicti sunt, quòd fabricam armorum, quam ibi Constantius Imperator habebat, curarent, armaq; ipsi fabricarent: quod generaliter nō permissum urbibus, Iustinia-

Fabricen, ses.

ni constitutione docemur: ueluti id collegiũ approbari Theodosij & Valent. lex ostendit, sub tit. de hære. decurionum. ut fateri ausim, ut rectè hæc dignoscantur, necessaria esse aliqua in Iure ciuili rudimẽta. Verùm & quod à me petis, ut paulò diffusius explicem, quæ mea sit de collegio fabrorum sententia: existimo fuisse artifices tenuiores, quales materiarij, ferrarij, coriarij, idq; genus similes. quapropter cum sub Domitiano etiam de rebus leuissimis senatũ conuocari solitũ ostendere uellet Plin. Secũdus in Panegyrico Traiani: De ampliando, inquit, numero gladiatorum, aut de instituẽdo collegio fabrorum consulebamur. ubi interpres tuæ sententiæ autor, collegium castrense existimauit: quæ interpretatio & ex hoc confutatur, quòd nõ solebat ad senatum quicquam referri, quod ad milites pertineret, solumq; id ius Imperatorium erat, quod Tacitus in Tiberij rebus ostendit. Callistratus quoq; Iurisconf. de iure immunitatis: Quibusdã, inquit, collegijs seu corporibus, quibus artificij sui causa ius coẽundi lege permissum est, immunitas tribuitur, scilicet eis collegijs uel corporibus, in quibus artificij sui causa unusquisq; assumitur, ut fabrorum corpus est, & si qua eandem rationem originis habent: quæ idcirco constituta sunt, ut necessariam operam publicis utilitatibus exhiberent. Cæterùm & quam operam publicè utilem præstaret collegium fabrorum, Cæcil. Plin. in epistolis ad Traianum, luce clarius demõstrat: qui, cùm Nicomediæ uastissimum incendium Gerusian & Isson absumpsisset, nullusq; in publico sipho, nulla hama, nullum denicq; instrumentum ad incendia compescẽda esset, Traianum rogauit, an instituendum putaret collegium fabrorum, duntaxat hominum CL. Egoq;, inquit, attẽdam, ne quis nisi faber recipiatur, ne'ue iure concesso in aliud utatur. sed Traianus prohibuit, quòd dubitaret, ne ἑταιρίαι istæ perquàm graues fierẽt, propter studia factionum. Inemendata est autem eo in loco Aldi editio. significat uox illa ἑταιρίαι, sodalitia, seu collegia. Sed & hamæ & siphonis meminit Vlp. de fundo instruct. leg. ubi, Acetum, inquit, quod extinguendi incendij causa paratur, instrumentũ fundi est. Item q; centones, funes, perticæ, scalæ, phormiones quoq; & spõgias, & hamas, & sipho nas contineri, plerique, & Pegasus, aiunt. sic enim ille: quamuis in uulgatis pro siphone, scopæ supponantur, quæ nullius omnino sunt usus arcendis ignibus. Sed & ἅμα sarcu lum est. meminit siphonis in hunc usum & Isidorus in etymologijs suis. Habebant autẽ hæc collegia patronos suos, eligebantq; potissimũ aliquem ex decurionibus. Extat Bergomi latissima mensa cum hac inscriptione: P. Mario Vot. Luperciano equiti Ro. equiti pub. omneis honores municipales adepto, iudici de selectis, sacerdoti Cæninensi, collegij fabrorũ, cẽtonariorũ, dẽdrophororũ, militiæ Bergomatis patrono. cuius eximia liberalitas post multas largitiones hucusq; enituit, ut lucar aruinæ redemptum à republica sua, uniuersis ciuibus suis in perpetuum remitteret. huius tot & tam ingentia merita ita remuneranda censuerunt, ut effigiem quartumuiri perpetua ueneratione celebrarent. locus decreto decurionum dicatus.

NOsocomium. multa sunt hoc in significatu corrupta uocabula, quæ sic in lustin. Codice emendãda sunt. Nosocomium, ubi curantur morbosi, ualetudinarium quidam Latinè appellãt. Ptochotrophium, ubi nutriuntur pauperes, ἀπὸ τοῦ πτωχοῦ καὶ τρέφειν. Xenodochium, ubi hospites accipiuntur: unde uulgò hospitale dicimus. appellatur & xenon: quæ uox apud Sidonium quoq; reperitur. Gerontocomion, ubi senes curantur. τὸν γέροντα nemo ignorat pro sene accipi. Brephotrophion, ab alendis infantibus: infans enim βρέφος dicitur, τρέφειν nutrire. Orphanotrophiũ, ab orphanis. uox est Græca, qua significantur pupilli priuati patre. Assisteriũ, legẽdum ascetrion, pro loco in quo aluntur moniales, ἀσκητρία. Nexus apud Iustinianũ de usucap. transform. Nexus, inquit Boẽthius, iuris solennitas est, quam in Institutionibus Caius exponit, cum res mancipi uenduntur. interueniunt enim quinq; testes ciues Romani puberes, & is qui libripens dicitur. is autem qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: hanc ego rem ex iure Quiritiũ meã esse aio: isq; mihi emptus hoc ęre ęneaq; libra. deinde ære percutit libram, idq; æs dat ei, à quo mancipium seu aliam rem accipit, quasi precij loco. quæ res sine hac solennitate uendebatur, erat mancip. Non refero id diffusius: quandoquidem nemini nõ dictus hic locus, etiam Cynum, Albericumq; Rosatum non præterijt.

¶ Nummos inueterales uidetur accipere Vlpian. de bonis damnat. pro modica pecunia, & pauci ualoris, quę in dies uictus causa expendit. ipse existimo corruptũ codicem.

ORcinus libertus is creditur, qui directã libertatem accipit. quidam idcirco dici tradidere, quòd ab his manumittatur, qui ad Orcum tendunt. nobis placet, ut orthinũ dicamus: quoniã ὀρθὸς directum significat. hinc orthodoxi, qui rectæ in diuinis sunt opinionis: tametsi in Græcis scholijs Iuris ciuilis etiam ὀρκίνος ἀπελεύθερος legatur, id est, orcinus, non orthinus.

¶ Obsonium quidam legunt apud Pomp. de don. inter uir. & uxo. Non uidet facta mulier locupletior, si aut in obsonio, aut in unguentis donatam sibi pecuniam impẽderit. quid si ozonium legamus, odoramentumq; aliquod accipiamus, παρὰ τὸ ὄζειν? sanè obsoniũ quoq; pro stipendio militari accipitur Lucæ in Euang. & Paulo in epist. unde obsonia Iselastichorum Cæcil. Plin. in epist. ad Traianum: ut mirum sit, quomodo interpretis diligentiam id præterierit.

Parichos.

PAríchos. pēsionariū significat hæc uox in Authenticis Iustiniani, ἀπὸ τοῦ παρέχειν, quòd præstet & exhibeat pensionē. Sed parechon seu parochum dicēdum est. Est & apud Horatium:

Vertere pallor tum parochi faciem.

Verùm & alibi:

Proxima Campano ponti, quæ uillula tectū
Præbuit, & parochi quæ debēt ligna salēq;

Nam cùm magistratus Romani in prouincias ibant, siue alij, accepto sacro diplomate, dispositis equis cursu publico uterentur: hi qui eos hospitio suscipiebant, & qui equos dabant salgamumq; præstabant, parochi etiā dicebantur, ut Porphyrio & Acron attestātur. hinc dictæ parochiæ, quorum significationē Ammian. explicauit, & ex recentioribus. Pomponius Lætus in Constantino: qui, Comitibus, inquit, & ducibus, qui pro augendo Imperio consenuerant, dabantur agri, uillæq;, ut necessaria suppeterent, quoad uiuerent, parochias uocabant. Parochos autem Suidę significat eum, qui in currum uti paranymphus ascendat. Scribit Pausanias, cùm noua nupta ad ædes mariti deducerēt, in currum ascēdere ipsam solitam, & in eius medio collocatam, ab una parte maritum, ab alia parochum, qui sibi affinitate proximus esset, accipere. Parricus uerò nomen erat magistratus Romani: unde apud Pomponium de origine iuris, quæstores parricos legimus: quorū etiam mentio apud Festum, & M. Varr. hic enim omnia erat, idem sacerdos, prætor, parricus, deniq; idem senatus: sic enim legendū. Cæterùm Iustiniani uerba de parocho hæc sunt: Colonariū ius est, ueluti si domum ualentem centum solidos, & præstantem pensionem solidorum decem, aliquis acceperit ab ecclesia, uel pro ea solidos tres singulis annis se daturū pensionis nomine, ubi eam redemerit fortè minori precio, spondeat: iste autem appellatur παρόχος. De cursu publico, cuius Acron meminit, in annotationibus Cod. plura à me dicta sunt, ut meritò silentio nunc transigenda sint.

¶ Plumbatarum ictus. Sunt plumbatæ iaculi genus, cùm directa uirga in capite ferrū apponitur, deinde undiq; tribuli plumbo affixi, unde nomen datum: iaciūtur manu. Earū duo genera, tribulatæ & māmillatæ: quarum formā diffusius leges in Theodosij officijs.

¶ Penelope quinquies quaternos enixa filios traditur à Paulo Iurisconf. sed antiqui codices, qui ante Accursium scripti sunt, non Penelopen habent, sed Peloponesiam, quòd ea mulier ex Peloponneso Græciæ esset. quā lectionem probo, idq; Plin. lib. VII. astipulante. Cæterum de tanta mulierum fœcunditate, Plin. Gellius, & Alber. Mag. multa prodiderunt. Alioqui Penelopes filios ex Vlysse duos, tum etiam Pana, in Græcis autoribus legisse tantum memini.

¶ Proaustiū. corrupta ubiq; dictio hæc est in Authenticis, & legendum est πρόαστιον, id est, suburbanum: ut mirum sit, cur, quisquis fuit, qui de Græco ea transtulit in Latinum, ubiq; Græca dictione uti maluerit, quàm semel suburbanū dicerē. ἄστυ enim urbē significat, & ἡ πρόαστιος Athenas. hinc apud Iuuen.

Ad summam non Maurus erat, non Sarmata, non Thrax,
Qui sumpsit pennas, medijs sed natus Athenis.

Dum enim Dædalū significat, innuit ipsos Græculos uiles esse & mediastinos, quòd sic appellantur, qui in umbilico ciuitatis morantur omnium obsequijs obnoxij: qua ratione in domibus quoq; sunt mediastini. dictio est ex Græca & Latina uoce composita.

¶ Programma, Græca uox est. πρόγραμμα significat in iure, quod Latinè appellat Vlp. proscriptionem, titulo de institoria actione. capitur & pro edicto, ut in uita Auidij Cassij Imp. legitur.

¶ Promercalis. si in re promercali impensæ factæ sint, non uoluptarias, sed utiles esse Paulus scripsit. Promercales res interpretatus est Angelus Politianus esse simpliciter res uenales: hinc apud eum promercale imperium, in Herodiani translatione. quæ sententia uulgò reprobatur: quoniam non generaliter uenale significat, sed quod præter suos usus uenale paterfamiliās habet, Catoni, Columellæ, cæteris. alioquin apud Paulū omnes impensæ utiles essent, quæ in aliquā rē fuissent factæ natura sua uendibilē: quod nō probo. placet itaq; Baptistæ Pij sentētia.

QVadratarij. marmorarios dictionē hāc significare, ex Sidonio Apollinare, & Hieronymo aliās admonui: sicut apud Senecam quadratariam artem, epistolarū ad Lucilium lib. XI. marmorariam intelligo. cùm enim superius de balneorū ornatu dixisset, quantum in illis statuarum est, quantum columnarum: paulò inferius ita prosequitur: at olim pauca erant balnea, nec ullo cultu exornata. cur enim exornaretur res quadrataria, & in usum, non in oblectamentum reperta? quæ uerba significant, antiquis quoq; marmorarios usui fuisse, non ad oblectamētum, sed ad usum: sicuti & balnea: quamuis utraq; tunc ad magnificentiam spectarent. Alij ibi legunt quadrantaria res: quoniam sic appellari balnearium artem existiment, quòd quadrante lauaretur. hinc illud:

Cædere Syluano porcū, quadrante lauari.

RHapismata iniuriosa apud Iustinianū. significat rhapisma alapam, ῥάπισμα.

¶ Repedare reuerti significat Lucilio poētæ, Nonio Gram. Eutropio hist. & in Cæss. constitutionibus. Sed & Paulus tit. de lib. & posthu. l. si quis posthumos, hoc uerbo utitur: Diuersum, inquit, est, si in hostium potestate filius sit, & decesserit in eodem statu: rumpit enim his casibus nepos testamentū. quòd si moriēte auo filius repedauerit, non abscissum est, ut superiore casu fuerat. uulgati omnes codices, non repedauerit, sed repudiauerit habent: quapropter maximæ tenebræ obuolutæ oculis interpretū sunt, ut uix

Declarata l. si quis posth. de lib. & posth.

ſeipſos extricent. ſed & ridiculus commentator eſt Bartolus, qui repedare, inquit, eſt à capite incipere. de cohor. lib. Cod. XII.

SPecies ad uectigal pertinentes hæ nominanē Paulo Iuriſconſulto de publicanis: qui locus quoniam corruptiſſimus eſt, ex antiquioribus codicibus ita erit reſtituendus: Cinamomum, piper longum, piper album, folium pentaphyllon, folium barbaricū, coſtum, coſtamomū, nardi ſtachis, caſia thuriana, xylocaſia, ſmyrna, amomum, gingiber, malabathrū, aroma Indicum, galbanū, laſſer, agallochus, ſarcocolla, onyx Sabæus, cardamomū, xylocinamomū, opus byſſinum, pelles Parthicæ, pelles Babyloniæ, ebur, ferrum Indicum, carpaſum: lapis uniuerſus, margarita, ſardonyx, ceraunium, hyacinthus, ſmaragdus, adamas, ſapphirus, calamus, beryllus, cylindrus, opera Indica, uela Sarmatica, metaxa, ueſtis ſerica, uel ſubſerica, uela tincta, carbaſea, nema ſericum, ſpadones, Indici leones, leænæ, leopardi, pantheræ, purpura, item pecorum lana ſuccida, capilli Indici &c̄. Folium pentaphyllon exiſtimo caltham ſignificare: ſicut barbaricum, baccar quibuſdam denotat: tametſi eorum ſententiam Plinius nō probet lib. XXI. cap. VI. Xylocaſia, myrrha: poterit aliquis exiſtimare iunctim id legendū, cùm Hippocrates σμύρνης καυσίας ἥμ καρπὸν in eo libro nominet, quem de mulierum morbis inſcripſit: nobis ſeparatim legere magis placet. Agalochus. hunc Aëtius medicus xylaloën uocat, à ſimilitudine ligni aloës. Onyx Sabæus. Onyx ſeu unguis, integumentū conchylij eſt Dioſcoridi: naſcitur in Indicis lacubus. eſt & maximæ autoritatis qui ex Rubro mari deuehitur, ſicut & Babylonicus. Byſſinū opus, à byſſo, uti arbitror, dictum: huius lini maximū precium Plinius lib. XIX. cap. I. refert. mentio eſt in Euang. Carpaſum, neſcio an id ſit, cuius libro ſexto meminit Dioſcorides. Malabathrū. eius tres ſpecies folij appellatione comprendi, medici autores ſunt: indicio eſt & Galenus, Pliniuſq̄. Aroma ſericū. id opinabitur aliquis, quod Plinius ſericatum ſimpliciter appellat XII. capite XXII. ſed tamen magis placet uulgata lectio, uidelicet νῆμα, nema ſericum: ſignificat enim filum, quod apud Seras conficitur: cuius mentio Suidæ in uerbo σηρικά. Lana ſuccida. alij codices habent ſic, pecorū lana fucus, quaſi fucum nominet, tanquam uel radiculam intellexerit, qua ſe linunt mulieres: uel certè fruticem, cuius mentio Dioſcoridi in IIII.

¶ Sacra. dubitatum fuit cur filij, qui in patris poteſtate ſunt, dicant̄ eſſe in ſacris patris in Iure ciuili: & ipſe exiſtimo id ea de cauſa introductum, quoniam lege duodecim tabularum, Iuriſconſultorumq̄ interpretatione cauebatur, ut pater filiuſq̄ hæres eadem ſacra colerēt: unde cùm de poteſtate filius exibat, à paternis ſacris liberari dicebat̄. Verba legis hęc ſunt: Sacra priuata perpetua manēto. quæ interpretatur Cicero lib. II. de legib. ut omnis ad quē patris familiæ pecunia peruenirēt, is teneretur ſacra illa celebrare. Referiq̄ Scæuolæ pōtificis interpretationem, qua traditū eſt, quinq̄ modis aſtringi ſacris hæreditatē. hinc Cæcilius in panegy. ad Traianū: Non laturi, inquit, erant homines abradi aliquid bonis, quæ ſanguine, gentilitate, ſacrorum denicq̄ ſocietate meruiſſent. qui locus carmen quoq̄ Plauti declarat in Captiuis, ubi paraſitus, Sine ſacris, inquit, hæreditatem adeptus ſum offertiſſimam: quæ enim agnatis defertur, tanquam ſacrorū ſocietate merita, non æquè placet, ſicut quæ inſperatò contingit extraneis. ut minimè παυσφασμίου illius ROTERODAMI ſententiam omnino probem, prouerbium id interpretantis, de ſacris quæ in parentalib. defuncti celebrabantur, prouerb. CCLVII.

¶ Sandalium. σανδάλιον Græcis calceamentum muliebre ſignificat: unde legimus Veneris ſandalium tanquam nimis ſtridulum à Momo repræenſum eſſe. In pontificū decretalib. epiſtolis eodē ſenſu accipitur. eſt autē inſigne dignitatis, ſicut & palliū pontificiū.

¶ Synthesis Græcè compoſitionem ſignificat in Iure ciuili. quandoq̄ ueſtis eſt ſaturnalitia, ſicut & non uno in loco apud Martianum. Scæuola de auro & argento leg. ſynthesim accipere uidetur pro multis ueſtibus ſimul compoſitis: Sempronię, inquit, hoc amplius, coopertoria tibiana, & tunicas tres cū palliolis, quæ elegerit, dari uolo: quæro an ex uniuerſa ueſte, id eſt, ex ſynthesi, tunicas ſingulas & palliola eligere poſſit. uidetur autem hic Scæuola ſynthesim appellaſſe, quam uulgò libram appellamus, cùm indumenta eiuſdem ſunt coloris, & ſimul eodem tempore induuntur: quem ordinem à legataria conturbari non poſſe ipſe cenſuit. Eadem ratione, ſynthesim quoq̄ uaſorū dici poſſe arbitror, cùm plurima uaſa ſimul componunt̄, quæ alicui deſtinare amicus uelit. ut inde nō arbitrer ſynthesim uaſis genus eſſe, quod Domitius apud Martialē Papiniumq̄ exiſtimauit: ſed nomen generale, quod multarum rerum compoſitionem notet. Mart. lib. I. Et craſſo ſiguli polita cœno Septenaria ſynthesis Sagunti. Papinius: Vnam mittere ſynthesim quid horres, Alborū calicum atq̄ cacaborum? ſynthesim uerò fundorū, corruptū arbitror pro σύγκρισιν, id eſt, latifundiū, apud eundem Scæuolam de adimēdis legatis: ubi, Titia, inquit, teſtamento Seiam libertam hæredem inſtituit, & Pamphilo liberto prædia per fideicommiſſum dedit: in quibus ſynthesim, id eſt, omnem poſſeſſionem prædiorū, quæ appellabatur circa colonem, per epiſtolam donauit. in qua etiam ita ſcripſit: Titia hæredibus meis ſalutem: βόλομαι βιβλία τὰ ὁποτε πάμβλιτα ὄλα ἐφθαρῶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πάμφιλο πεπεισμένα, ἐὰν σία ἢ σωτηρφός μου ἐλληρονόμ μὴ γένηται ἐξ ὃ γέγραφα αὐτοῖς μέρος βόλομαι αὐτῇ δοθῆναι τὴ σύγκρισιν τῆ πρὶ κολωνίω. quæſitum eſt, cùm

cùm Seia ex codicillis fideicõmissum, id est, συγκτησιν circa πολώλω eligat &c̃. reponenda sunt hoc modo Græca uerba: quæ tamẽ satis fideliter in uulgatis codicib. translata leguntur. meminit huius uestis etiam Martialis:

Synthesibus dum gaudet eques, dominisq; senatus,
Atq; decent nostrum pilea sumpta locum.

Quo in carmine existimauit Domitius synthesim sumptuosam uestẽ esse: ipse contrà uilem arbitror. Nã sciendũ est, in Saturnalitijs diebus solitos esse seruos dominorũ uestes induere: & rursus dominos pari conditione cum seruis esse: cuius rei autor est Macrobius. Sed & Lucianus in opusculo, quod ἱερὸ νοσόλωψ inscribitur, seruos conuiuio illis diebus à dominis suis accipi ostendit: dominos cum amicis stantes, huiusmodi conuiuis ministrare, est autor. ut meritò Martialis Saturnalia describens, eo tempore equites gaudere synthesib. dicat, hoc est, uilibus indumentis, quæ magis seruis conuenirent: & senatũ gaudere dominis: quoniã senatores ipsi proprijs seruis tanquam dominis ministrabant: sed & Imperatorem pileo uti, quod tegumẽ seruo cõuenit, qui in libertatem deducatur. Legendum itaq; est, non dominus senatus, sed dominis, ablatiuo casu: sicut & in sequenti carmine, Gelidum latus ædilis appellat, q; uestem seruilem indutus esset: non enim legẽdum est, gelidos lacus, ut uulgò creditur. Cæterùm & uilem uestem synthesim esse ex Tranquillo dignosci potest, qui synthesinatum discalceatumq; iuisse Neronem, per lasciuiam quandoq;, autor est.

¶ Sermo Latinus. Dubitatum fuit, num apud ueteres Romanos illud esset loquendi idioma in usu, quo in præsentia uulgò omnes per Italiã loquimur: quaq; dialecto Dantes Alingerius, Petrarcha, Ciccus atque alij rhythmos scripsere: & Leonardus Aretinus, Poggiusq; etiam tum uulgari sermone usos antiquos existimauerunt. Contrà disseruit Philelphus epist. lib. IX. & rursus XXXVII. cuius sententiam omnes docti impræsentiarum probant. Fuisse enim sermonẽ qui Latinus diceretur, non æquè comptum, sicut alium qui ex traditionibus grammaticorum constabat. uulgum itaq; Latinè loqui solitũ, sed non salua ratione recti sermonis: doctos uerò uiros etiam grãmatices documenta seruasse. Verùm priorem sententiã uidetur posse aliquis ex Triphonij Iurisconsulti responso adiuuare, qui, Decreta, inquit, à prætoribus Latinè interponi debent. quasi denotet potuisse & uulgariter interponi. Sed & Procopius Persici belli lib. II. Stratam apud Romanos uiam significare autor est: quod in uulgari idiomate uerũ est, in Latino falsum: ut meritò uulgarem apud eos linguã fuisse credi possit. Idem lib. IIII. signiferũ Romano sermone bandophorũ dici scripsit: cùm id de uulgari locutione, non de Latina trahaẽ. Sed tamẽ cũ Procopius sub Iustiniano floruerit, quo tẽpore exciderat Romani sermonis puritas, non existimo à Philelphi sentẽtia discedendum, qui plurimis autorum elogijs rationibusq; partes suas tueẽ: cuiq; nos Apuleiũ adstipulari credimus lib. IX. Asini aurei: Interrogauit, inquit, miles dominũ meũ, quorsum uacuũ duceret asinũ. at dominus meus Latini sermonis ignarus, tacitus præteribat: quapropter cũ à milite deturbatus esset hortulanus, supplicuè respondit, sermonis ignorantia, se quid ille diceret scire non posse: ergo igitur, subijciens miles, ubi, inquit, ducis asinum istum? respondit hortulanus, petere se proximã ciuitatem &c̃. Ex quibus uerbis constat, elegantiorem illum sermonem, qualis est, quorsum ducis uacuum asinum? Latinum esse, nec nisi à doctis solitum intelligi: at alium barbarũ, ubi ducis asinum? etiam tali in usu fuisse, ut uel hortulani illum intelligerent, & ita loquerenẽ. qua ratione & apud Celsum Proculus ait, sæpe audisse rusticos senes ita dicentes, pecuniã sine peculio fragilem esse: peculium appellãtes quod præsidij causa reponereẽ. cũ enim in Latinę dictionis significatiõe, & rusticorũ usus à Iuriscõs. allegeẽ, nõne apertissimè demõstraẽ, Latinũ sermonẽ etiã indoctis cõmunẽ extitisse? Aliter itaq; Triphonij respõsum accipiemus, q; Accursius fecerit: quippe ille omnia decreta Latinè interponi iubet, nõ barbarè & incõptè, ut etiã apud Græcos Latina decreta ex eius responso proponenda sint. quod minimè mirum esse debet, cùm omnes Romano imperio subditi, Romanam linguam ediscerent: quod etiam Strabo scripsit.

¶ Synedria Iudæorũ in cõstitutionib. interpretare synagogas & conciliabula: συνέδριον enim id denotat. Synedrias uerò naues apud Vlp. de exercit. acti. nauiculas illas interpretabiẽ fortasse aliquis, quæ spaciandi causa factæ sunt, in quib. sunt sellæ & sedilia: quãdoquidẽ Suidas συνεδρίαν καθέδραν interpretetur. nihil decerno, cũ in emẽdationib. ἐπιβάδες legaẽ. i. cõscensoriæ & trãsportatoriæ naues.

¶ Spurius à Græca dictione spadon dicitur, ut scribit Iustin. corrige σποράδων, id est, passim, uulgò, & sparsim. hinc Sporades insulæ dicuntur. omitto quæ ad hanc rem pertinentia scribat Plutarchus.

¶ Sphæristerium hypocaustum, succulam alij declarauerunt.

Titulus pro tractatu nõ ponitur, licet quidam etiam ex doctis non abhorreant à tali usu, Persium fortasse imitantes, qui non absimili significatione rubricam posuit: Excepto quod Masuri rubrica notauit. quapropter & nos censuimus aliquid consuetudini dandũ: quod & in significatu legis fecimus, Valla etiam reclamante.

¶ Trachæa prouincia, lib. XII. Cod. de milit. uestẽ. & rursus titulo de diuersis officijs, pars est Ciliciæ, idcirco τραχεῖα dicta, quasi aspera & petrosa. emendãdus est etiam post tot annotationes Tranquillus in Vespasiano, ubi Thraciam, inquit, Ciliciã, & Coma-

genem ditionis regiæ usque ad id tempus in prouinciarũ formam redegit. legendum est, Trachæam Cilicíam, iunctim: cuius lectionis incolumitatem seruat adhuc Sex. Aurel. Victor, in Vespas. Syria Palæstina, necnon Cilicia Trachæa & Comagene, quam Augustofratensem nominamus &c̃. de Thracia enim intelligi non potest, cùm ea eiectis regibus in prouinciæ formã redacta sit, non sub Vespasiano, sed sub Claudio: ut Eusebius in Chronicis testatur.

¶ Trulla, uas est aquarium uinariumq́: sicut & trua. Paulus de fundo instr. leg. Trullæ, inquit, quæ circa cenum solent traijci. puto legẽdum circa ahenum: quòd cùm ahena uasa essent maiora, ab eis latex extraheretur cum trullis. Iuuenalis:

—Ridere paratus,
Si trulla inuerso crepitũ dedit aurea fundo.

VAsa uinaria, uasorũ nomina plura celebrantur Iurisconsultis: inter quæ illud ignotum, quod ancones appellant. Ipse uel angones lego, quòd ἄγγος uas Græcis sit (sunt & angones ex genere telorũ) uel potius ambones: poculi id genus est Iul. Pollucí. Sunt & apud eos uectiones, quas uehetes opinor à uehendo: sunt sextaria, sunt lagœnæ, tum doliaria congiariaq́: sunt & aquaria & aquiminaria. Sed & apud Græcos craterum nomina: λεκάνη, λύμβιον, ἔκπωμα, ποτήριον, κοτύλη, λεβήθων, λύλιξ, λυλικεῖον, χυτρίδιον, ἡμίτομα, φιάλη, κοτύλον, λέβης, ἄλυσον, κάλπις, ἐλίφας, λύχνος, θηρίκλιος, κάδος, καδίσκος, ἀγγεῖον, κάνθαρος, λύπελλον, λαρχήσιον, κάλπιον, σκάφιον, λεκάνη, λιοσύριον, λιβάριον, δίπτυς, λίφας: ad hæc, μιλιάριον, βαύκαλις, καὶ βαυκάλιον. Sunt & alia curiose ab Athenęo, Iulioq́: Polluce collecta, quę singulatim referre præsentis non est instituti.

YConomus, ubicũq́: sic scriptũ reperies, emenda œconomum: hinc œconomica Aristotelis dicta. significat curatorẽ domus.

ZOsimus. Celebrat monachum Zosimum Lycium Iustinianus in Authenticis: traditq́: annos tunc uiuẽtem centum & uiginti, animo nihilo minus corporeq́: uegetum. Fuit & alius Zosimus Alexandrinus philosophus, qui ad Theosebiam sororem libros XXVIII. scripsit: quorum titulus est χειρόκμητα, id est, manufacta. Sed & Zosimum Gazeũ nominat Suidas, qui sub Anastasio dictiones rhetoricas, & enarrationẽ in Demosthenis orationes edidit. Alij tradũt fuisse Ascalonitam. Ad Zosimum quoq́: nescio quem primatem scripsit Aeneas rhetor. Celebrat & Plin. Cæcil. libertũ suum Zozimũ.

¶ Zygostates. in constitutionib. titulo de ponderatorib. lib. X. eum significat, qui ponderum rationem tenet, curatq́: per ciuitates, ut mechanici iusto põdere mercimonia uendant. ζυγὸς Græcis stateram significat: unde zygostatica libra.

LIBRI PRIMI
FINIS.

DN. AND. ALCIATI
PRÆTERMISSORVM
liber secundus.

SVPEREST alius libellus, & ipse his necessarius, qui Iuris ciuilis disciplinam, μετὰ τῆς πολιτικῆς iungunt, & in utraq́: professione se exercent: quorũ studium & diligentiã semper ipse probaui: cùm alioquin qui solùm Ius ciuile ex uulgatissimis nostris interpretibus didicerit, non multum his sit dissimilis, qui diuitias quidem aliquas possident, sed artem fruendi ignorant. Hunc igitur ita cõpegi, ut quæ dictiones Græcè sparsim per Digestorũ uaria responsa à Iurisconsultis referuntur, & impressorũ incuria de impressis uoluminibus sunt omissę, in suum ordinem restituantur. Non exigo hic, ut operam quisquã nostram aut probet, aut laudibus extollat: quandoquidem nec mihi ipsi hoc in opusculo satisfaciam, quòd summa cum celeritate à me, tum ferè puero conditũ mihi excidit, priusquàm suprema illi apponeretur manus. quod si nũc retractare uoluissem, non aliqui colores addendi, sed nouum planè corpus faciendum fuisset. quam curam ne subirem, occupationibus certè nimijs prohibebar. malui itaq́: sic edere, ut etiã studiorum nostrorum rudimẽta publicitus possint agnosci. Tu certè Minuti, quæ humanitas est tua, scio, laudabis, neq́: scholia hæc qualiacunq́: naucí pendes, quãuis uel recentiorum quorundam exemplo, etiam leuissimas obseruationes non dubitauerim his annotationum libris inserere.

¶ In primis, in ipsa liminari Digestorum pagella, elegans appositum est epigramma, quod ex archetypo Florentino, primus in lucem edidit Politianus, mox secuti alij. hoc autem huiusce modi est:

Βίβλον ἰουστινιανὸς αὔαξ τυχήσατο τλῶδε,
τλῶ ῥὰ τριβωνιανὸς μεγάλῳ κάμε παμβασιλῆϊ,
οἷά τις ἡρακλῆϊ πανταίολον ἀστίδα τοξεύς,
ἢ ἐπιμαρμαίρουσιν ἀγάλματα πάντα θεμείσων,
οὔθρωποι δ' ἀσίης τε δορυκλύτοί τε λιβύστης,
δυρώπης τε πίδοντες ὅλοι σημαίνοντι λίσμα.

Nos autem utcunque ita Latinum fecimus: non quidem ut transmarinã illam Venerem reddat, sed ut Græca ignorãtes, qualemqualem eius sensum recipiant:

Iustinianus opus princeps hoc edidit, omnis
Quod Tribonianus rectori condidit orbis:
Tanquam aliquis uariam componens aspida magno
Alcidæ, nanque hic fulgent mira omnia legum:
Ast Europæ, Asiæq́, homines, Libyeq́; subacti,
Cuncta gubernantis domini præcepta sequuntur.

In procemio.

¶ Sed quia solitum erat, anni quarti studiosos, Græco & consueto quodammodo uocabulo, ircos appellari &c̃.] Politianus ex archetypo legit, λίτας appellari. Et inferius, quinti anni studiosos, non coloritas, ut in impressis

impressis est codicibus, sed πολίτας legit: uerùm minimè explicat horum nominum rationem. nam preces (hoc enim significant λύτα) nil mihi uidentur habere commune cum studiosis quarti, quinti ue anni. quare legendum est λύτας, per υ ψιλόν, ut intelligamus solutores, quòd legum nodos iam soluere possint: πολύτας uerò, quòd lytis præstent: ut antecessores sint, quos Doctores regẽtes uocamus: prolytæ, qui Licentiati: lytæ, qui Baccalaurei. ¶ In eodem procœmio iuxta finem, apud Homerũ patrem omnis uirtutis, Diomedes & Glaucus inter se faciunt, dissimilia permutantes.] addendus est hic uersus:

Lytæ.

Prolytæ.

χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι ἐννέα βοίων.
Proq; nouem centum, pro ferro tradidit aurum.

Sumptum est ex Iliados VI. ubi singulari certamine dimicaturi Glaucus Lycius, & Diomedes, cũ Glaucus progenitores suos enarrasset: Quin tu, inquit, Diomedes, mecũ potius beneficijs quàm armis certas, & ex hoste fis hospes? cuius in rei signum permutemus arma. hinc annuentis Glauci stultitia fecit locum prouerbio, de inæquali permutatione, cùm eius arma centum boum precio censerentur, Diomedis nisi nouem. Cicero ad Attic. lib. VI. Habes ad omnia, non ut postulasti, χρύσεα χαλκείων. meminit & Plin. nat. hist. lib. XXXIII. cùm de commercijs loquitur. & Gel. lib. II. quin & Martial.

Tam stupidus nunquam nec tu, puto, Glauce fuisti,
Chalcea donanti, chrysea qui dederas.

Plin. Cæc. epist. libro V. Recipies, inquit, epistolas steriles, & simpliciter ingratas, ac ne illam quidem solertiam Diomedis in permutando munere imitãtes. Res hæc quidem ex autoribus satis protrita, quam tamen ignorauerit Accursius.

De iusti. & iure.

¶ In l. ius ciuile. in fine, fonai monai.] Si quis parum à ueteri lectione uelit immutare, is legat φωνὴ μόνη, quasi solam uocem dixerit: ipse tamen malim τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι, quod idem est quod nõ scriptum, & ius scriptum: utrunq; conuenit & hic, & in Institutionib. ubi par est menda. Sanè tabulæ, in quib. leges describebantur, apud Athenienses λύρβεις dicuntur: erant autem quadratæ & uarias delictorũ pœnas complectebãtur. mentio harum apud Aristophanẽ. Luciano dicuntur ἄξονες. meminit Plut. in Solone.

De origine iuris.

¶ L. secunda, ubi de Sempronio uerba fiunt, quem populus Romanus Sophyn appellauit.] corrige σοφὸν, id est, sapientem: cuius mentio frequens apud Liuium in bello Macedonico. Parua hæc utiq; emẽdatio: sed quam tamen Egnatius, uir doctissimus, sub racemationibus collocarit.

De legibus.

¶ L. II. nam & Demosthenes &c.] quæ inde sequuntur, Græca sunt, sumpta ex oratione Demosthenis, quæ in Aristogytonem prior inscribitur: καὶ τοῦτ' ἔστι νόμος ᾧ πάντας πειθόμεθα δι' πολλὰ, καὶ μάλιστα ὅτι πᾶς ὁ νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, λόγισμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων. πόλεως δὲ συνθήκη κοινὴ, καθ' ἣν πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν πόλει. Latina autem subdita sunt hac in lege ab aliquo ex recentioribus. nam uetustissimi quiq; codices, hoc in loco lacunam quãdam habent, quæ hisce Græcis literis est implenda. Græca primus ædidit Budæus. Quod autem dicitur ἐπανόρθωμα τῶν ἁμαρτημάτων, huic alludit Græcum elegans distichon in sicarium:

λῶν με κατακρύπτης, οὐς ὀλιγὸς ἀνδρὸς ἐρῶντος,
ὄμμα δίκης καθορᾷ πάντα τὰ γιγνόμενα.
Me sepelis tanquam nemo conspexerit: atqui
Iustitiæ ipse oculus omnia facta uidet.

Iustitiæ oculus.

Quapropter Apuleius libro III. cùm insimularetur clàm tres homines occidisse, iustitiæ se oculum testatum tradidit, memor huius (uti arbitror) epigrammatis. Sed & de iustitiæ oculo idem meminit libro II. Circunfertur & Græcè is uersiculus:

ἔστιν δίκης ὀφθαλμὸς ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾷ.
Est iustitiæ oculus, qui ubique prospicit.

Cui non absimilis alius:

ὀξὺς θεῖ δ' ὀφθαλμὸς εἰς τὸ πάνθ' ὁρᾷν.
Acutus oculus est Dei, uidet undique.

¶ Quod autem sequitur, Chrysippus in libro quem fecit.] adde, me autore, πρὸς νόμον. Chrysippũ enim librum de legibus scripsisse, autor est Laërtius: quem hic cùm ab Iurisconsulto citari uerisimile est, tum ex indicijs ueteris scripturæ coniectaui.

In l. III.

¶ Iura constitui oportet, ut ait Theophrastus, in his quæ entomina frequenter accidunt.] Alij hic legunt, automata, id est, spontanea & casualia, quæ lectio incongrua est, nec sensui legis admodum conueniens. Budæus dicit se in archetypo Florentino hunc locũ ita annotasse, in his quæ ὡδὶ τὸ πλεῖστον accidunt, nõ in his quæ ἐκ παραλόγου: id est, in his quæ plerunq; accidunt, non quæ præter hominũ sententiã. Sed & existimabit aliquis dictionẽ, entomina, abradendam, & reponendum θαμινὰ, ut quod sequitur, frequẽter, interpretatio sit Græcæ uocis. ita enim à ueteri uulgataq; lectione minimum discedimus.

In l. fraus.

¶ Et quod distat uerbũ ab intellectu &c.] Accursius admonet, Græcè locutum hic Iuriscon. quare explosis illis uerbis, reponẽdæ sunt hæ uoculæ: & quod distat ῥητὸν ἀπὸ διανοίας, hoc est, dictum à sentẽtia. Hunc sanè locum debemus Politiano, sicut & sequẽtem.

In l. obseruare. de offic. proconf.

¶ Hoc obseruare oportet, ut per eam partem quis prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est: quam Græci appellant, siue &c.] reponẽda sunt hęc uerba, quas Græci ὠλιμίας appellant, siue κατάπλου, obseruare &c. ὠλιμία enim est accessus ad ciuitatem plerunq; obseruari solitus: κατάπλους ad nauigationem & portum significat. ut in-

telligamus Iurisconsultum loquí de utroq; itinere, tam terrestri, quàm maritimo. Item paulò inferius in hianti loco repone, καὶ τὴν μητρόπολιν ἐφέσου attingere, id est, metropolim Ephesum. huius enim consuetudinis etiam meminit Plinius in epistolis ad Traianum.

¶ In l. solent. sic legendum est: quātum ad xenia pertinet, audi quid sentiamus: Græcū prouerbium est, ὅτι πάντα, ὅτι πάντη, ὅτι παρὰ πάντων. quod autē sequitur, nec omnia, nec passim, nec ab omnibus, est Græci ipsius ad agij translatio. restitutus est autem hic locus in Miscellaneis ex archetypo.

De edendo.

¶ Ex l. ueluti. dum Iurisconsultus declarat quomodo, iterum, duo significata habeat, ita Græca illi uerba repone, ut primò δουτέρας legas, id est, secundò: in sequēti autem πάλιν, id est, rursus. alia interpretatione locus hic non eget, satis clarus.

De pactis.

¶ L. iuris gentium. esse enim contractum Aristo adijcit ἀνονομάστον. sic reponi potest dictio Græca, quæ significat innominatum, & carentem nomine. in alijs codicibus legitur σωάλλαγμα, & melius, ut alibi disseram.

De his qui not. infa.

¶ L. athletas. designatores autē sunt, quos Græci appellant.] addendum est Grælum nomen, βραβευτάς. ita enim appellari hosce præsides ludorum, autor est Iul. Pollux. Potes & hic legere ἀθλοθέτας, quod idem significat apud Arcadiū in l. ult. de mune. & hono.

Nautæ, caup. stab.

¶ L. prima. & sunt quidam in nauibus, qui custodiæ gratia præponuntur: ut enim diætarij.] legendum est, uti arbitror, Græcè διαιτορίοι, ut intelligamus custodes nauis, qui nō precio conducti, sed solo uictu nauem custodiebant, ut sit uox composita ἀπὸ τῆς διαίτας, id est, à uictu, & ἐρεύς. ἐρεὺς enim custodē significat. Homerus libro nono, καὶ τοὺ ἐρεῶν δεδεμένοι, & præsertim in naui: quoniam ἐρὸς stationem nauium significat: unde & οἰκουροί, domus custodes dicuntur. Cæterum textum hunc quemadmodum aliter tractari possit, alio loco explicaturus sum.

De iudicijs.

¶ L. hæres absens. & quasi à uiatore emit, uel ab eo qui transuehebatur.] in annotationibus Politiani legitur, uel ab eo qui πλέπλα, id est, præternauigabat: quæ lectio ex uetustis codicibus approbatur quibusdam.

Si pars hære. pet.

¶ L. antiqui. in fine. assignauerūt tota pars: & hoc dicunt, ait Theophrastus.] post uerbum, assignauerunt, uerba sequētia sunt abradenda, atq; ita legendum, τὰ γὰρ δίκαια ἐν τοῖς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καθεστήκασι δεῖ, οὐκ ἐν τοῖς ἐκ παραλόγου, ut ait Theophrastus. id est, iura ut plerunq; constituí oportet, non ut ex inopinato. meminit huius dicti M. Cicero libro quinto de finibus bonorum & malorum. Locum restituit Budæus.

De seruo corrupto.

¶ L. prima. sed persuadet Græcè &c̄.] Repone καταπείθει, illud enim persuadere significat. Locum hunc sic correxit Catellianus Cotta, uir singularis eruditionis. Græcus tamen atq; idem innominatus legū interpres, qui apud me est secundum ordinem alphabeti, δόλου, inquit, ὑποφθείρωντος αὐτὸν ἢ ἀγαγὼν ἁρμόζει ἢ τὸ πρόσωπον διαφθείροντος οἰκέτου, ἢ ὑποτιθεντος αὐτῷ, ἢ συμβουλεύοντος λαλῆσαι, ἢ ὑποδεχομένου αὐτῷ, ἢ ἕτερόν τι πρᾶξαντος πρὸς διαφθορὰν αὐτοῦ, id est, Serui corrupti actio competit secundum modos corrumpentis seruum, siue admonentis ipsum, siue consultantis furari, siue recipiētis eum, siue aliud aliquid facientis ad corruptionē ipsius. quare fortasse hic legendum est, sed persuadet, Græcè ὑποτιθεντων καὶ συμβουλεύων. ut Iurisconsultus non tam expresserit Græcè significatum persuadendi, quàm uoluerit ostēdere dictiones medias, quæ in utranq; partem possunt capi, & ut grammatici dicunt, τὰ μέσα. in Pandectis certè Florentinis legitur, persuadet τῷ μέσῳ est, &c̄.

¶ Lege, quicunq; item (ait) si libitinarius, quem Græci uocāt, seruum policitorem habuerit.] legendum pollinctorem, & in uacuo illo loco, παρέα, reponendum, ut sentit Budæus. Albucius tamen Aurelius λειτουργὸν mauult, cui antiqui codices consentiunt.

De contrahenda empt.

¶ L. prima. tres hic loci sunt Græcis literis uacui atq; inanes: quorum primus ita supplendus est: adducit enim Iurisconf. autoritatem Homeri Iliados libro VII.

ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο κατακτομόωντες ἀχαιοί,
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
ἄλλοι δ' ἐρεύσσοις, ἄλλοι δ' αὖτοῖσι βόεσσι,
ἄλλοι δ' αὖ δορατοῖσι.

Cæsarie insignes redimebant uina Pelasgi,
Aere alij, ferro quidam lucente, bouillis
Tergoribus quidam, bubus plerq;, sed ipsis
Mancipijs alij.

In sequenti uerò lacuna hæc sunt reponenda, ex Iliados Homeri libro VI.

ἔνθ' αὖτε γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς,
ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβον
χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεα βοῶν.

Iuppiter eripuit sensus de pectore Glauci,
Aurea Tytidæ qui amens mutauerit arma,
Pro factis ex ere, bouesq; ualentia centum,
Pro his quæ fuerant bubus pendenda nouenis.

Tertio autem loco & hæc curiosum lectorē non pigeat inscribere, sumpta ex Homeri Odyssea libro primo:

τὴν ποτὲ λαέρτης πρίατο κτεάτεσσι ἑοῖσιν
πολλοῦ ἐν ἔτεϊ, ἑεικοσάβοια δ' ἐδώκεν.

Hanc proprijs rebus Laërtes emerat olim,
Viginti q; boues prompsit pro pube puella.

Locati.

¶ L. si merces. §. uis maior est, quam Græci exhibitiam appellant. qui quamproximè uelit impressæ lectioni accedere, is necesse est reponat, expuncta futili illa dictione, exhibitiam, ἐξαίσιον βίαν, id est, uim indecentē,

uastam

uastam, inusitatã. Sed fortasse uerius est scripsisse Iurisconsultũ θεομανίαν, id est, iram diuinam: uel, quod idem ualet, μανίαν, seu μανίαν θεῶν. In Pandectis legitur θεοῦ βίαν. uidentur enim Græci tempestates, procellas, similiaq; mala, diuinæ iræ adscribere. Homerus:

ἤματ' ὀπωρινῷ ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ
Ζεὺς, ὅτε δή ῥ' ἀνέρεσσι κοτεσσάμενος χαλεπαίνει.
Mense sub autumni ingentes cùm Iuppiter imbres
Iratus, miseris mortalibus æthere fundit.

Quorum carminũ ideo libentius facio mentionem, quoniã à Cicerone ad Q. Fratrem epistol. lib. III. in ea quæ, Romæ, & maximè Appia, incipit, allegantur: sed scriptoris uitio desiderantur in codicibus. Hinc Apollonius Argonaut. primo:

Ζεὺς δ' αὖτμα Βορέαο μενεαίνοντος λίνησεν.

Appellat enim iram Boreæ, quòd ualidissimus ruat. quin & Val. Flac. Argonaut. IIII.

Quippe nec extorrem tantum, nec lucis egentem
Ira tonantis agit, Typhonides harpyieq;.

Finxit enim poëta, harpyias esse ira tonantis aduersus Phyneum impulsas: & iratam terrã cœlestibus produxisse gigantas, fabulæ tradunt. quæcunq; enim mala maxima oriuntur, deorum iræ solent adscribi. & Theophrastus hasce tempestates, sterilitates, & similia, quæ nõ uitio terræ, sed ex cœlo proueniunt, ἀπὸ τοῦ δαίμονος αἰτίαν appellat, id est, causam deorum numine urgẽtem. quæ autem sit uis maior, quoniam & hoc recentioribus ignoratur, qui scire uelit, is legat Plinium libro XVIII. de sterilitatum causis.

De ædilitio edicto.

¶ L. prima. §. sed sciendum. Ego puto, ædiles, tollendæ dubitationis gratia bis idẽ dixisse.] In medio reponenda est dictio, ἐκ παραλλήλου, id est, per alternitatem, siue (ut uertit Gellius) ex geminatione. Locum restituit Budæus, & ideo illi habenda est gratia. In Pandectis tamen Florentinis διὰ τοῦ νῦν legitur.

¶ L. & quantum interest inter hæc uitia, quæ Græci.] Legitur hic locus in Pandectis Thuscis emendatus, ut in Dispunctionibus annotaui, atq; ideo illuc recurrendum.

¶ L. idem ô filius. ubi homo neq; matutino tempore uidet, neq; uespertino, quod genus morbi Græci νυκτάλωπας uocant.] uoculam hanc Græcam restituit Hermolaus in corollario Plinianõ, quem & alij sunt secuti.

¶ Ex eadem l. §. fin. & antriphus.] quid significet triphus, scriptores uarijs locis addubitant: corriguntq; quidam ἄφθιφος, id est, habens aphthas: alij atypus, alij alijs modis. Quid si nos legamus, tripheros, siue ξυφορὸς, ut intelligamus mollitie quadam blæsos: Galenus in aphorismis Hippocratis: Sicuti ψελλίζεσθαι, id est, balbutire, linguæ uitiũ est, non uocis: sic & ξωλλίζειν, eiusdem uerbum significationis, in sermone Græcorum, non potẽte lingua exquisitè eas dearticulare uoces, quæ per t & r proferuntur: qualis est hæc ipsa, trauloſis, & hæ aliæ similes, trechi, tribi, trachi, trochos, tripheros. Fortasse igitur ad similitudinem trauloſis, potuit Iurisconsultus appellare triphos, uel potius tripheros, hoc balbutiẽtes modo, qui t & l, pro tr pronũciãt. Laborauit simili uitio Alcibiades, unde de labdacismo est orta paræmia. nos eos uulgò dicimus terebellare, hoc est, ξυπᾶν: unde fortè hæc uox, quòd uidelicet huiusmodi balbutientium lingua dum loquitur, terebrum imitetur. Hoc modo corrigendus quoque Gellius libro quinto: tametsi hac in re certam non proferimus sententiã, sed solùm studioso opinionem nostram, tanquam diligentius scrutari uolenti, ansam damus.

De testam. militis.

¶ L. prima, in fine. milites à numero mille hominũ dicti, à Græco uerbo tractum χίλια. nam Græci mille hominum multitudinem, χιλιασὴν uocant, quasi millesimum quenq; dictum: unde ipsum ducem χιλίαρχον appellãt.] reponendus est Græcus sermo ita, ut uoces illæ penitus nullius sensus, inducant, delean turq; Tribunũ autem militum significat chiliarchos. Potes etiam hîc legere μεράρχον. nam ut Aurelianus in libro de instruẽdis aciebus tradit, duæ cohortes quingentariæ, merarchiam, id est, cohortem milliariã faciunt, hominum M. XXIIII. centuriarum LXIIII. cuius præfectus dicitur merarchos, id est, tribunus maior. prima lectio plus placet. In Græcis scholijs περὶ ὀνομασίας τῶν ἀρχόντων, id est, de nominibus principum, seu ductorum, habetur mentio etiam chiliarchi.

De legatis primo.

¶ L. an omnib. Iulianus notat, si testamenti faciendi tempore tabulę nullæ fuerunt, uera ratione dici potest legatum deberi, quia conditio pro non scripta habetur.] In uacuo ordine adscribe Græcam dictionem ἀδύνατος, id est, impossibilis. Cicero epistolarũ famil. libro nono: Me περὶ δυνατῶν scito καὶ δύδωρον λεύειν. id est, de possibilibus scito me secundum Diodorum iudicare.

De legatis tertio.

¶ L. cum quis decedens. §. Titia testamento manu sua facto, ita cauit: Τίτια διατέθεικα, καὶ βούλομαι δοῦναι καλλιμάχῳ μισθὸν χαθεῖν δυναστεῖα δύο. id est, Titia testamentũ condidi, & uolo dentur Callimacho mercedis gratia denarij duo. Locum ex Pandectis Florentinis restituit Politianus.

¶ L. ligni. §. lignorum. quid mirum? cùm Græci σχεδίας, hoc est, naues lignorum ductrices appellãt.] ita arbitror hoc loco legendũ. Σχεδίαι enim nauiculæ sunt è trabibus inconditæ, in quibus ligna uehũtur: hodie schepatas uulgus uocat. Potes etiam legere, ξυλοφόρας ναῦας, quod nõ reprobo: licet magis applaudat, ut ξυλάγας dicamus: atq; ita in Pandectis Thuscis legitur.

¶ L. legatis. §. ornatricibus. & Homerus in Odyssea ait.] addendum est hoc carmen:

ἀνὴρ τόν γε σύνοισι πεπυκασμένον αἱ δὲ νέμονται
πᾶν κόρακος φέτερον, ἐπί τε λοιβὴν ἀρέθεσιν.

Hunc circum inuenies plures pecuascere porcos
Ad coracis petram, fontemq; super Arethusæ.

Quod carmen restituendum quoq; est in §. de suibus. Institut. ad l. Aquil. etsi ibi, uel certe hic alius etiã sit error in nomine Iurisconsulti, qui ibi Martianus, hic Marcellus proditur.

¶ L. si cui lana. §. lana legata, etiam leporinam lanam, & anserinam credo cõtineri, & de lino: quoniam ἔριον Græci lanam uocant. ita legendus est hic locus, hoc sensu: appellatione lanæ uenire leporinam, anserinam, lineam, & si qua similis: quam quidem lanam ἔριον Græci appellãt. nam lana ouis, propriè ἄωτος. ἔριον uerò & cætera comprendit: sicut λαχνη, quæ dictio lanam, uillum, plumam significat. In antiquioribus tamen codicibus legitur, & de ligno, quam Græci ἐριόξυλον uocant, de quo apud Plinium libro decimonono: quod probo.

De fundo instr.

¶ L. II. in fine. dotes prædiorũ, quæ Græco uocabulo erotici, id est, impositiones uocantur.] in Pandectis legitur ἐνθῆκαι.

De suppel. leg.

¶ L. Labeo ait. in fin. eos qui loqui non possunt, conatu ipso, & sono quodam, & inarticulata uoce, baccarios dicere existimamus.] fortè legendum βάττους, id est, qui articulatè fari nequeunt: βαττος enim huiusce modi mutientem significat. Hinc dictus Cyrenarum conditor Battus, apud Trogum libro XIII. Eusebio, Catullo, & cæteris. Sanè in Pandectis sic legitur: & sono quodam καὶ τῇ αὐταρίθρῳ φωνῇ dicere existimamus. Fuit & Battus quidam loquax: unde battologia figura, cùm quis eadem repetit, & identidem inculcat. Hinc Ouidius, nescio quem alium Battum loquẽtem inducens, Metamorphoseωs secundo: *Sub illis*

Montibus (inquit) erant, & erant sub montibus illis.

cui per similem figurã ridiculose respondet:

Risit Athlantiades, & me mihi perfide prodis,
Me mihi prodis, ait.

qui locus aliter intellectus, ineptè conduplicantem uoces poëtam ostenderet.

¶ Lex legata. dum Iurisconsultus adducit Homeri testimoniũ, eius carmina ex Odysseæ lib. ψ. nos hic ponenda sic existimamus. De lecti enim signo loquẽs, τὸ δ' ἐγὼ, inquit, κάμον ὀδὲ τις ἄλλος.

Θάμνος ἔφυ πανύφυλλος ἐλαίης ἔρκιος οὐδοῦ

Et paulò infrà:

δαιδάλλων χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἠδ' ἐλέφαντι,

Haud alius quisquam, fabricaui hoc ipse cubile,
Inter septa secans ramos uirentis oliuæ,
Argento atq; auro uarium, leuiq; elephanto.

De alimentis legatis.

¶ Lex alimenta. in princ. cui scribere solebat ita, ῥοῦφίνῳ ἀπελεύθερῳ ἐμῷ εὖ πράττειν. id est, Rufino liberto meo bene agere. Dubitationis causa hic erat: quoniam ἀπελεύθερος propriè is uidetur, qui manu emissus est respectu manumittentis. Sanè locus ad restituendum facilis, Græcè non ignorantibus.

De auro & argento leg.

¶ L. quamuis anademata.] lego ἀναδέσματα, id est, anadesmata: ea enim sunt ornamenta capitis, Suida autore.

De gradibus.

¶ L. non facilè. uiri pater uxorisq; socer: mater autem eorum, socrus appellatur: cùm apud Græcos propriè uiri pater ἑκυρὸς, mater uerò ἑκυρὰ uocetur: uxoris autem pater πενθερὸς, mater uerò πενθερὰ uocatur. Sic legendus est hic locus, qui ante nos pluribus scatebat mendis.

¶ In eadem l. sic quoq; legendum censeo: uiri frater leuir est: apud Græcos δαὴρ appellatur, ut apud Homerũ relatum est. sic enim Helena ad Hectorem dicit:

Δᾶερ ἐμοῖο λυσσὸς κακομηχάνου ὀχρυοέσσης.

Est autem carmen id in VI. Iliados. Sequitur Iurisconsultus: Viri soror glos dicitur, apud Græcos γάλως. duorum fratrum uxores εἰνατέρες apud Græcos dicuntur. Quod uno uersu idem Homerus significat:

Δαέρων ἠ γαλόων, ἠ εἰνατέρων ἐϋπέπλων.

quod carmen libro ultimo Iliados reperies, nostra opera Iurisconf. restitutum.

¶ In l. Iurisconsultus. in principio: nomẽ cognationis à Græca uoce dictum uidetur συγγενὴς: sic enim illi uocant, quos nos cognatos dicimus, συγγενεῖς. ut barbara uox, cisen, ab imperitis in Iurisconsulti uerbis relata, abradatur penitus.

De aqua plu. arcen.

¶ Lex prima. sulcos tamen aquarios, qui Græcè hincelices appellantur.] legendum ὑδραύλακες. hydraulaces enim dicuntur ἀπὸ τοῦ ὕδατος, καὶ αὔλακος. meminit huius dictionis Suetonius in Nerone. Lucius tamen Columella libro XI. cap. II. elices Latinè appellat fontium, ut arbitror, scaturigines: unde & aquilices Callist. l. fi. de iure immun.

De dona. causa mortis.

¶ L. senatus. donatio dicta est à dono, quasi doni datio: tracta à Græco δωριὰ, nam ita Græci dicunt. eam dictionem ita restituendam, nemo est cui in dubium uenire possit. nam δῶρον donũ significat: hinc prouerbiũ, δῶρον ἄδωρον. & apud Euripidem κακοῦ γὰρ ἀνδρὸς δῶρ' ὄνησιν οὐκ ἔχει. id est, mali hominis usum munera haud ullum tenent. Sophocles, ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα κ' οὐκ ὀνήσιμα. dona hostium, nõ dona sunt, fructu carent &c.

De acquir. pos.

¶ L. prima. possessio naturaliter tenetur ab eo, qui ei insistit, quam Græci dicunt.] in uacuo loco addenda dictio ἕστημα, uel ἕστιαρ, uel potius κατοχὴ, ut in Pandectis habetur: his enim modis Græci possessionem uocant. Homerus Odys. libro primo, πρίατο κτάσιν ἑοῖσιν.

De usucapionibus.

¶ L. rerũ mixtura. tria corpora sunt: quod continetur uno spiritu, & Græcè φυσικὸν uocatur: aliud quod ex pluribus inter se cohærentibus, quod πηχυκὸν dicitur: sic restituenda

da sunt hîc uerba Græca: ut plurimũ corpus dicat naturale, aliud uerò artificiale. In quã sententiã iuit quoq; me audiente Demetrius Chalcondyles: licet in Pandectis σωμμιξθον, connexum legatur: & deinde ἡνωμένον, unitum. Illud tamen non prætereundum, sumpsisse hæc Pomponiũ Iurisconsultũ ex Plutarchi libro, qui inscribitur de præceptis coniugalibus: ubi, Corpora, inquit, philosophi dicũt alia ex discretis constare, ut classem & exercitum: alia ex coniunctis, ut domum & nauem: quædam unita esse atque congenita, ut singula animalia.

De uia publica.

¶ L. ædiles. in fine. ut tector trochos exterius opponat.] corrupta est dictio, tector: cuius loco reponendum, τέκτων, id est, tecton: quæ uox fabrum significat. Hesiodus:

ἁ λιθραμεὺς λιθραμεῖ κοτέει, κὴ τέκτονι τέκτων.

Faber autem lignarius hac præsertim appellatione Græcis nuncupatur.

Ne quid in loco publico.

¶ L. secunda. §. uiarum. publicas uias dicimus, quas Græci nostri prætorias & consulares uias appellant.] Accursius uidetur legisse, quas Græci τὰς ὁδοὺς βασιλικὰς, id est, uias basilicas appellant. Cui lectioni ut assentiam, facit: quia quæ nos prætoria appellamus, Græci τὰ βασίλεια uocant: & basilicum apud antiquos nõ solùm regium dicitur, sed & quicquid magnum & præsens, ita nuncupabatur, ut in Curc. Plauti: Iacto Herculem basilicum. Sanè uias publicas Græci λεωφόρους uocant, sicut & ἐπιδημίας: cuius dictionis alibi meminimus: & mentio est apud Hieronymum, dum Pythagoræ symbola interpretatur.

Vti possidetis.

¶ L. si duo. §. planè. hoc modo legendus est hic locus: Planè si cœnaculũ ex publico aditum habeat, ait Labeo, uideri non ab eo ædes possideri, qui ὑπόγαιον hoc possidet: sed ab eo cuius ędes suprà ὑπερῶον essent &c. hoc sensu, ut quando is cuius cœnaculum est, habet aditum ex publico, ille qui fundamenta, superficiemq; domus possidet, non censeatur possidere ædes, sed is cuius ædes ὑπερῶον, id est, cœnaculum suprà essent. De hypogæo meminit Vitruuius libro sexto, capite XI. ὑπερῶον uerò cęnaculum dicitur, quòd ea omnia in superiori domus parte essent, habitata præcipuè uilioribus. In Pandectis non ὑπόγαιον, sed λυόπας legitur.

De riuis.

¶ L. prima. riuus est locus per longitudinem depressus, quo aqua decurrat, cui nomen est ῥύαξ.] Græca dictio hoc modo hîc legenda, ut nitori tãdem suo restituatur Iurisconsultus. dictus est autẽ ῥύαξ, à Graeco ῥέω, quod est fluere.

De furtis.

¶ L. prima. Sabinus ait, à ferendo, id est, auferendo dictum: uel à Græco sermone, quod φῶρας appellant fures &c.] sic legi debet hæc Græca dictio, quam in codicibus omisere librarij.

¶ L. tertia. fur manifestus est, quem Græci appellant.] legũt hic aliqui Græcam dictionem ἐπ' αὐτοφώρῳ, quasi in ipso rei abstractæ puncto deprensum dicas. quam lectionẽ & ipse probo: sed Græcus legum interpres, φανερὰ, inquit, λλοπὴ, ἡ τὸν τετραπλάσιον ἐχει τοῦ κλέπτου. id est, manifestum furtum est, quo quis secundum iura quadruplum consequitur. quamobrẽ hîc fortasse legi etiam posset, manifestus fur est, quem Graeci λλέπτω φανερὸν appellant. qui locus corrigendus est in quarto Institutionũ libro. Aristophanes in Pluto, ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς κλέπτα ἀγοντας λάμβανον. ego quidẽ uos grauia agentes reperi. allusit enim ad hanc deprensionem manifestam. Hinc in Euangelio Lucæ Zachæus, si quem, inquit, ἐσυκοφάντησα, quadruplũ reddo pauperib. nisi quis malit allusisse eũ in fœneratores, qui quadruplo mulctabant, ut scribit M. Cato.

¶ L. falsus. §. plerique. quid ergo, si ea quæ dicunt Græci petat.] reponendũ est, ὑφέτρα. ita enim Graeci præmia nunciationis appellant. alij legũt εὐαγγέλια. sed quid mihi placeat, alio sum testatus loco.

De incendio, ruina &c.

¶ L. tertia. §. non solum. ubi de naui eiecta Iurisconsultus loquitur: Eiecta, inquit, est, quod Graeci aiunt ὀβοκλαμμένη. Sed quid si legerimus ἐκβολή? quod aliâs opinatus sum, dum undecimum Codicis Iustiniani librum correctiorem reddere conarer.

De iniurijs.

¶ L. lex Cornelia. in fine. eadẽ pœna ex senatusconsulto tenet is, qui aliud'ue quid, siue scripturam in notam aliquorum produxerit.] in uacuo loco Accursius legisse uidetur, opythasin: tu potius repone ἐπίθεσιν, id est, titulum, lemma, inscriptionem'ue.

De extraord. crim.

¶ L. saccularij. sunt quædã quæ more prouinciarũ coërcitionẽ solent admittere: utputa in prouincia Arabiæ σκοπελίζειν, cuius rei admissum tale est: plerique inimicorũ solent in prædium inimici σκοπέλους, id est, lapides ponere &c.] restitutus est hic locus iandiu, etiã in quibusdam impressis codicibus: etsi plures qui annotationes edidere, sibi adscribãt, digladientur'q; tanquam de re maxima.

De effractoribus.

¶ L. prima. expilatores sunt fures atrociores, τοιχωρύχοι.] τοιχωρύχοι, id est, muricidę, sunt effractores parietum, prę sertim nocturni fures. Aristophanes in Pluto, τοιχωρύχος τὸν δίκαλλε. Nam hîc expilatorem nõ puto capiendum pro fure hereditario, quia nil faceret ad titulum, alioqui legendũ esset, κληρονόμον κλέπτω: quæ uox cum antiquæ lectionis uestigijs non admodum congruit, in qua ferè λωποδύτας legitur. sunt hi qui uestes hominibus auferunt.

De collegijs illicitis.

¶ L. ult. sodales sunt, qui eiusdem collegij

ſunt,quos Græci συσσίτους uocãt.] locũ hunc (niſi fallor) ſic reſtituit Beroald.in Apuleio. nam collegia ſodalitia,id eſt,conuiualia fuiſſe apud Cretes, appellataq; ſyſſitia, autor eſt Strabo: & ſe quæſtore Romæ huiuſcemodi conſtituta fuiſſe tradit Cato apud Ciceronẽ. In Pandectis tamen legitur ἑταίρους. Sunt autem conuiuiorum tria genera, quæ uno carmine Homerus comprendit:

τίπτε δὲ σε χρὴ
ἑλαπίνῃ νῦν γαμεῖν, ἐπεὶ ἐκ ἔρανοι τε δεῖν δόσιν.

ἑλαπίνη autem,& γαμεῖν ſunt conuiuia ſumptu uocatoris facta: ἔρανοι, cùm quiſq; de ſuo confert,ut ſcribit Euſtathius. Planè quod finem huius legis reſpicit, puto dum Solonis teſtimoniũ adducit Iuriſconſultus, totum locum eſſe Græcum: facilè reſtitueretur,ſi Solonis leges extarent: etſi quaſdam refert Plutarchus in eius uita, inter quas hæc minimè eſt. Cæterũ de hoc in Diſpunctionibus à nobis dictum eſt, cùm certiora reperiſſemus.

De cuſtodia reorum.

¶ L.diuus.& ideo cùm quis διαγραφὴν facere, iuberi oportet uenire irenarcham &c̃.] in lacunoſo loco curaui reponẽdum διαγραφὴν, id eſt, denunciationem: nam Græcus legum interpres non aliter ferè eam appellat. uidetur autẽ hoc magis ad rem facere, quàm κατάκρισιν, id eſt, condemnationem, ut refert Accurſius: uel ἀνάκρισιν, id eſt, inquiſitionem: quod gloſſulæ cuidam placet. In alijs legit̃, anacriſim. de qua quoniã alij ſcripſerũt, non eſt quòd ipſe in ſyluã (quod dicit̃) ferã ligna.

Ad legem Iuliam de adulterio.

¶ L.inter libros. Lex Iulia ſtuprum & adulteriũ promiſcuè φθορὰν appellat: ſed propriè adulterium in nuptam committitur &c̃. ſtuprum uerò in uirginem, uiduã ue, quod Græci διαφθορὰν appellant.] reſtituẽdæ ſunt hoc modo dictiones Græcæ, quæ in omnibus impreſſis codicibus deſiderantur.

¶ L.ſi uxor. ut Sextus ait, hęc lex ad omnia matrimonia pertinet: & illud Homer. affert:

Η μὲν νοι θελέτω ἄλοχος μερόπων ἀνθρώπων
ἀτρεΐδαι, ἐπεὶ ὅστις ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ ἐχέφρων
τῷ αὐτῇ θελέει, καὶ λίαν ἔστι, ὡς καὶ ἐγὼ τὴν
ἐκ θυμοῦ φίλεον, δι' ἀεικέα τὴν περ ἐοῦσαν.

Nec propria obſeruant ſoli connubia Atridæ:
Sed quicunq; bonus ſapienti pectore præſtat,
Huic nuptæ ſtat firmus amor, ſtat maxima cura,
Vt mihi, qui quamuis captiuam mente colebam.

Hinc & Vergilius noſter Homerũ ſecutus, Aeneid. libro (ſi rectè meminì) nono:

Coniuge prærepta, nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor.

Quem locum uolens oſtendere Macrobius ſumpſiſſe Vergiliũ ab Homero, mutilus eſt librariorum uitio, qui Græca carmina omiſere: & propterea ex hoc noſtro idiographo poterit diligens lector ea reſtituere.

Ad legem Corn. de ſicarijs.

¶ L. hi quoq; qui tibilias faciunt &c̃.] legendum θλιβίας, id eſt, thlibias: ſicuti in l. ſpadonum. de uerb. ſignif. thlaſias. ſic autem dicuntur qui fractos preſſos ue habent teſticulos, à uerbo θλάω καὶ θλίβω, huiuſce ſignificationis quod eſt frango, & premo.

De pœnis.

¶ L. aut facta. apud Græcos exilio uoluntario fortuiti caſus luebantur, ut apud præcipuum poẽtarum ſcriptum eſt.] qui locus ex Homero adducãt: quãuis certi aliquid non habeam: tamen ſi coniecturis locus eſt, facilè eos uerſus reor hic apponẽdos ex Iliados II.

Τλιπόλεμος δ' ἐπεὶ ὃν τραφὲ ἐνὶ μεγάρῳ εὐπήκτῳ,
αὐτίκα πατρὸς ἑοῖο φίλου μήτρωα κατέκτα,
ἥβην γηραιόσκοντα λικύμνιον ὄζον ἄρηος,
αἶψα δὲ νῆας ἔπηξε, πολὺν δ' ὁ γε λαὸν ἀγείρας
βῆ φεύγων ἐπὶ πόντον ἀλώμενος.

Tlepolemus poſt quàm bene ſtructa per atria creuit,
Illius ceciditq; parentis auunculus armis
Iam ſentor, Martisq; Licymnius inclytus haſta,
Compoſuit claſſem, populoq; impleuit cuncti,
Per mare diffugiens exul.

Nam & huius conſuetudinis meminit Papinius in primo Thebaidos, de Tydeo loquẽs:

Fraterni ſanguinis illum Conſcius horror agit.

In cuius interpretatione Luctatius Homerum quoq; autorem citat. & Ouidius in Metamorph. Phocum tradit patria domo profectum, non alia de cauſa, quàm quòd imprudens fratrem occiderat: quę res etiam Plutarcho in Parallelis explicatur. In Pandectis tamen aliud legitur carmen, ut in Diſpunctionibus annotauimus.

De munerib. & honorib.

¶ Lex prima. perſonalia ſunt munera, legatio ad cenſus accipiẽdos, ut patrimonium ſcriberetur, annonæ ac ſimilium cura.] Reponẽda eſt Græca dictio hæc, σιτονομίας, quod magiſtratus nomen eſt, ea quæ ad uictum pertinent curantis, ἀπὸ τοῦ σίτου νέμειν. de qua quidem uoce alibi complura retulimus.

De uerborum ſignificatione.

¶ L. tertia, in fine. opere legato, uel conducto.] His uerbis ſignificari Labeo ait id opus, quod Græci πεπλασμένον ἔργον uocant, id eſt, ex opere facto corpus aliquod perfectum. Huius uocis mentio eſt apud Homerum in Iliad. ι. niſi fallor. In Pandectis legitur ἀκρωτήριαμα, eodem ſenſu.

¶ In l. Labeo. contractũ ultro citróq; obligatorium eſſe, quem Græci συναλλαγμα uocant.] legendus & hoc modo hic locus, à nobis alibi declaratus.

¶ In l. ſylua. nouali eſt terra præciſa, quæ anno ceſſat, quam Græci ναγὶν uocant.] ita legendum, ſcribendumq; eſt: licet impreſſores ingentem illic lacunam reliquerint.

¶ In l. oſtentum. in fine. alterum, cùm quid prodigioſum uidetur, quod Græci uocant.]

cant.] Et hîc reponēdum φάσματα. quod alia probatione non indiget, cùm uox sit Græcis usitatissima.

¶ L. carbonum. in fin. sed & de ballarijs.] puto castigatè magis legendum, de βαλανοις: nam balanus nucem, glandem ue significat. Diogenes Laërtius tradit, cùm interrogatus esset Cynicus de quodam puero, respōdisse, esse Arcadem. cuius respōsionis causam existimo, quoniam Arcades βαλανοφάγοι, id est, glandiuori dicuntur, celebrāturq; hoc epitheto Græcis autoribus, præsertim Pausaniæ: unde oraculum, πολλοὶ γὰρ ἀρκαδίας βαλανοφάγοι αὔδησαν ἔασιν. βάλανος autem in obscœnam significationē Græcis trahitur, sicut glans à Latinis: de qua apud Celsum. Quod ad præsentem castigationē attinet, per balanos puto intellexisse Iurisconsultum, nucum, glandiumq; testas. alioqui hæc uox alio quoq; significatu capitur Paulo Aeginetæ.

Arcades glandiuori.

¶ L. natura. cauillationis, quam Græci σόφισμα appellant.] Græci illi apices ita sunt collocandi: alioquin imperfecta erit hæc lex. Eiusdem monetæ alia in titulo sequenti, de regulis iuris.

¶ L. qui fundū. uuas duracinas, quas Græci appellant τρωξίμους.] hanc uocem ita reposuit Politianus in quadam epistola: etsi alij contrà. de quo ipse uidendus est.

¶ L. si calumnietur.] sic legendus est hic locus, telum quod in longinquum mittitur, à Græca uoce figuratum τελόθι: nam & hanc significationem inuenire possumus in Græco nomine. nam quod nos telum appellamus, illi βέλος appellant: eoq; nomine uulgò quidem id significat, quod ab arcu mittitur: sed non minus omne significatur, quod mittitur manu, ut ἀκόντιον. & id quod arcu mittitur, apud Græcos quidem proprio nomine τόξευμα uocatur.

Telum.

¶ L. qui uenenum.] cùm id quod nos uenenum dicimus, Graeci φάρμακον dicāt. apud illos quoq; tam medicamenta, quàm quæ nocent, hoc nomine continētur: unde adiectione alterius nominis distinctio fit. Admonet & nos summus apud eos poëtarum Homerus, sic dicens:

φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.
Plura uenena quidem bona sunt, sunt plurima amara.

Sanè carmine hoc nihil est celebratius, ut uel in prouerbium cesserit. quin & epigrammatum Græcorum lib. εἰς ἰατρὸς circūfertur, tanquā ἄδηλον, id est, incerti autoris, cùm tamen Homeri sit in Odyssea lib. IIII. nam & Iurisconsulti opinionē adiuuat idem Homerus in Odyss. I. qui φάρμακον αὐδησόφονον dixit: quasi solum φάρμακον non sufficeret, utpote dubium.

¶ In ead. l. glandis appellatione omnes fructus contineri, labolenus ait, exemplo Græci sermonis, ἀκρόδρυα: sic legendū est, de quo in ea lege à nobis dictum est.

¶ In l. pupillus. incola est, quem Graeci appellant.] ibi uacuo loco reponendum est, πάροικον. de qua uoce, quoniam alibi à me explicata est, hîc dicere supersedeo.

¶ Quod sequitur, aduena est, quem Graeci.] repone αὔοικον, ex Pandectis Flor. nam ita Græcè appellari posse aduenas, quasi sine domicilio dicas, omnes (uti arbitror) facilè possunt nosse. non enim simpliciter peregrinos Iurisconsultus describit, sed hos qui ius domicilij non habent.

¶ In l. ult. apud Labeonem, pythanum.] Græcè legendum πιθανῶν, id est, uerisimiliū. est enim nomē operis quod Labeo scripsit: non autem proprium, ut alij opinati sunt.

¶ Instit. de donationib. in prin. Piræum legendum, nō autem Pyrrhum. Idq; ex his Homeri carminibus, ὀδυσσ. ρ.

Τὸν καὶ πείραιος πρόσερ πρὸς μῦθον ἔειπεν,
πτολέμαχ' αἶψ' ὅτινων ἐμὸν ποτὶ δῶμα γυναῖκας,
ὥς τοι δῶρ' ἀρπέμεν, ἃ τοι μνήσαιτο ἕδωκε.
πόνος δ' οὐ τολέμαχος πειπυμένος αὐτίον ἤυδα.
πείραι, ὀ γὰρ τ' ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε ἔργα.
εἴκοι ἐμὲ μνηστῆρες ἀγαιοῖσι νὺ μεγάροισι
λάθρη κτείναντες πατρῴια πάντα δαίσαντες,
αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν, ἤ τινα θῆδε.
εἰ δὲ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύσω,
δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαίρων.

Hoc sermone uirum Peiræus commonet ultrò,
Telemache ad nostras famulas agè dirige sedes,
Vt tibi quæ dederat Menelaus dona, reportent.
Ad quem Telemachus sapiens ita fatur orsus:
Peiræe haud equidem hæc possum dignoscere facta:
Nanque proci si me spatiosa per atria furtim
Occidant, rapiantq; sibi patrimonia fortes,
His te malo frui donis, quàm quemlibet horum.
Quòd si illos, fato merita & mulctauero morte,
Tum mihi gaudenti referes dona omnia gaudens.

LIBRI SECVNDI ET VLTIMI
PRAETERMISSORVM
DN. ALCIATI
FINIS.

Generoso Othoni sacri Rom. Imp. hæreditario dapifero, Baroni in Vualtpurg, And. Alciatus S.

MAXIMAM semper cùm in publicis, tum in priuatis rebus eloquentiæ existimationem fuisse, & communi omnium testimonio receptum est, & nos sæpissimè experti sumus. Quis enim eam artem plurimi non faceret, quæ homines alioqui duros, & implacabiles, ad concordiam, ad pacis studia, ad uirtutem alliciat: quæ ad se amandum quemlibet attrahat, & in uolentium ciuium animis, ius, imperiumq; exerceat? Quod si ita est, quis humanitatem, modestiamq; tuam, Otho iuuenis illustrissime, non plurimùm commendet? Quis non insignes animi tui uirtutes admiretur? quum uideat, quæ ueteres illi eloquentissimi uiri copia orationis obtinebant, eadem te egregijs artibus, quadamq; præcellentis ingenij indole facere: omniumq; uoluntatem, atque amorem ita promereri. Quod cùm perpetuo tenore à te semper obseruatum sit, nuperrimè tamen maior id præstandi occasio patefacta est, cùm uno omnium ore, quamuis inuitus, & repugnans, uixq; eorum autoritati cedens, huiusce nostræ Academiæ Rector es designatus. Quo in munere talem te ostendisti, qualem post celeberrimum illum heroëm Vliermum patrem tuum, ad hanc diem nemo. Nam ut publicã, priuatamq; magnificẽtiam, liberalitatemq; tuam omittam, quoties aliquis doctor ornandus, uel scholastici disputantis thema confutandum, quibus tu argumentis, quàm acutis, quàm appositis, quàm eruditis agebas? Quum oratio tibi aliqua habenda, quanta tu uerborũ copia, quanta comitate, quanta uultus maiestate dicebas? Quum adeundi principes, professorumq; uel scholasticorum causa defendenda, dij boni quàm dulcior melle, quàm hybernis niuibus torrentior oratio de ore tuo descendebat? Si sedandæ, quod aliquando contingit, scholasticorum discordiæ, quàm tu tractandorum animorum summus artifex? ut ad lenienda iras temperandumq; feruorem illum aptus, facundusq; uidebaris? Quæ egregiæ uirtutes tuæ adeò me in tui admirationem traxerunt, ut non conquieuerim, donec publicum huiusce rei testimonium aliquod ferrem. Solebam in aduersaria regerere, si qua mihi inter profitendum interpretatio excidisset, quæ paulò iucundiorem ex humanitatis studijs originem traheret: ne scilicet tetricæ istius, seueræq; legalis disciplinæ supercilium imminuerem, &, quod prouerbio dicitur, congregare cum leonibus uulpes uiderer. Sunt enim non pauci, quibus fastidientis stomachi tot epulæ haudquaquam placent, sed unum duntaxat agi uolunt, calamistrosq; omnes Iuri ciuili adimunt. Hasce ego interpretationes, quamuis in aliquem numerum accreuissent, non tamen aut diuulgare, aut in medium proferre constitueram, quòd uiderem huiusmodi esse id argumentum, ut in dies magis & magis augeri posset: nec operæ pretium esse existimabam ei operi coronidem imponere, quod singulis lectionibus nouorum locorum accessione illustrari poterat: ne si quid noui deinde excogitassem, id aut necessariò supprimendum esset, aut noua editione prioris imperfectionem ostendere: &, quod miserrimum est, notam ipse meam detegere, testatissimamq; æmulis & nasutis hominibus facere cogerer. Verùm id animi nostri decretum egregia uirtus tua expugnauit, quam ego in præsentia commodius ullo præconio celebrare, quàm hac nũcupatione, non satis possum. quum enim præsignis ingenij tui indole, anteuertisse communem ætatis tuæ captum, & supra annos impuberibus genis tantùm sapere te uideam, operæ pretium esse existimaui, hanc animi mei obstinationem frangere, & quod alioquin in multos annos pressurus eram, sub nomine tuo edere. Scio minimum id esse munusculum, quod amplitudini tuæ offerimus, & βόλβ, ut uulgò dicitur, ἀρχαῖον. Sed tamen nihil refert, ut etiam ex re tenui animum in te meum, beneuolentiamq; maximam metiaris: bonq; consulas, si te, quem uiua uoce aliquot annos publico munere ad Iuris ciuilis disciplinam capessendam produxi, etiam scriptis magis & magis erudire, instructioremq; reddere coner. tribues quoq; hoc honestissimis moribus tuis, tribues ingenio,

memo-

Epistola nuncupatoria.

memoriæ, facundiæ, indoli, quæ me ad te amandum colendumq; sic incitarunt, ut quicquid in scrinijs occulendum erat, in apertum referam, & absque delectu, tuo nomini dedicem. Inscripsi autem opus ipsum Parergon, quòd obiter hæc à me dicta, cùm iam legitimo munere perfunctus essem, atq; adeò in ipsius lectionis excessu, fuerint: qua in re & ueteres pictores sum imitatus, qui cùm quempiam heroa depingerent, uel cuiusuis dei tabulam ornarent, haudquaquam sola imagine contenti, arbustum aliquod, auiculas, situm regionis, idq; genus similia, decoris causa addebant, quæ & ipsi parerga uocabant. Huiusmodi igitur & nos subcisiuas operas in arctissimum hunc libellum coactas iudicio tuo subijcimus, ut causa cognita pronuncies, an id fecerimus, quod ex Agathonis carmine Athenæus refert:

τὸ μὲν παράργον ἔργον ὡς ποιούμεθα,
τὸ δ' ἔργον ὡς παράργον ἐκπονούμεθα. *Quod distichon sic à nobis uersum est:*
Iusto opere factum est, quod obiter agendum fuit:
Obiterq; factum est, ubi operæ precium fuit.

Vale, & amicitiæ id nostræ μνημόσυνον habeto. Ticini, Calendis Maijs, M.D.XXXVI.

D. ANDREAE ALCIATI IVRISCONS. MEDIOLANENSIS CLARISS.

Parergon liber primus.

Pollicitatio unde dicta, & qualis in dote fuerit. CAP. I.

POLLICERI existimatur is, qui offert: & ideo solet dici, pollicitationē esse solius offerētis promissionem[a]. Videtur autem ab hasta, & auctione, id uerbi acceptū fuisse: priusquā enim ad licitationē ueniamus, accipitur alicuius dignum precium offerentis taxatio: qui idcirco polliceri dicitur, quia liceri potest: sicut & possidere dicimus, qui potest sedes ponere: & polluere, qui potest lauare, quia inquinet. Postquàm autem quis pollicitus fuerit, id est, precium aliquod obtulerit, tunc fit auctio: & qui pluris licitatus fuerit, rem obtinet. hinc μεταφορικῶς nomen sumpsit pollicitatio, quæ reipublicæ fit. Sed & in contractu dotis fuit olim solennib. quibusdam uerbis introducta pollicitatio: ut sicut matrimonia quædam per coëmptionem fiebant, ita & dotis promissio per licitationē. ut quia uxor marito centum spondebat, & tacente eo, seu non acceptāte, progrediebatur augendo. Quæ uerborum solennitas Theodosij & Valentiniani constitutione sublata[b] est, traditumq;, sufficere etiā si stipulatio in ea pollicitatione nō subsequatur: & ideo hodie nuda pollicitatio sufficit, id est, cōuentio absq; ulla uerborū solennitate: quo sensu & Iustiniani lex est accipiēda[c], dum, Quisquis, inquit, pollicitus est, uel spoponderit dotem pro muliere, confessionē suam agnoscat. ad eam enim consuetudinem respexit, & ideo non in sola oblatione loquiē, sed in ea quam maritus approbauerit, de qua re à nobis alibi quoq; tractatum est[d].

a l.ij. ff. de ædil. public.

b l. penult. C. de dote prom. uel dari. eod. tit.

c l. fi. C. ad Vell.

d rubric. C. de pactis.

Adpromissor, expromissor, sponsor, quo sensu accipiantur: quid item sponsalia significent. CAP. II.

PRomissor, notæ est significationis. Adpromissor dicitur, qui alienæ promissioni accedit, id est, fideiussor. Pomp. Satisacceptio est stipulatio, quæ ita obligat promissorem, ut adpromissores quoq; ab eo accipiantur, id est, qui idem promittant[e]. Sic enim legendum ex antiquis codicibus, & Hetrusco codice: non ut uulgò habetur, expromissores. Dicitur autē adpromissor eadem ratione, qua adstipulator, qui stipulatori accedit. Cicero in Acad. Falsum esse Stoici dicunt, & eorū adstipulator Antiochus. Expromissores uerò sunt hi, qui pro eo promittūt, qui ipse efficaciter obligatus non est: ut qui pro seruo promittit centum domino, si eum manumiserit: nec enim cum seruo contrahitur uera obligatio. Hinc & expromittere. Vlp. Debitor mulieris iussu eius pecuniam uiro expromisit[f]. Idem: Si quis seruo pecuniam crediderit, deinde is liber factus eam expromiserit, non erit donatio[g]. Sponsor est, ut recte Accurs. existimauit[h], qui sponte, & non rogatus pro alio promittit: quod & ex Verrio Festus tradit. Hinc sponsores dicebātur, qui pro candidatis promittebāt, ne illi ambitus rei essent. Cicero ad Leptam: De tuo negocio, quòd sponsor es pro Pompeio, si Galba conspōsor tuus redierit, nō desinam communicare, si expediri possit. Qua ratione & Plin. Cæcilius ad Corelliam: Cuius pro genitore me sponsorem accipe. Hinc arbitror & sponsalia dicta: quoniam, ut ex Ser. Sulpitio, Neratioq; A. Gellius refert, qui uxorem

e l. v. de uerb. oblig.

f l. & elegantiores. §. seruus. de dolo.

g l. hoc iure. de donat.

h glos. xxxj. in authen. de fideius.

ducturus erat, nõ ab ipsa, sed ab eo, unde ducturus erat, puta patre, uel fratre, stipulabatur eam in matrimoniũ ductã iri. Sanè sponsalia noua significatione quandoq; accipi uidentur pro muneribus, quæ sponsæ dantur: qualia Græci ἐπαύλια, uel ἀνακαλυπτήρια uocant. Impp. Honor. & Theod. Sponsalia, id est, nomine arrarũ data reddi[a]. Sed & in Codice Theod. Si puella decesserit, sponsalia iubemus sponso restitui[b]. unde & ibidẽ sic inscripta habetur rubrica, Si prouinciæ rector, uel ad eum pertinentes, sponsalia dederint. Sanè in Authenticis Græcam Iustiniani uocem αὐλιφωνητλὼ[c], ubiq; interpres sponsorem transtulit, quem constitutæ pecuniæ reum rectius dixisset.

a l.j.C. si Imp. ex resc.

b l.patri. C. de sponf.

c auth. de fideiussorib.

Declarata restitutaq; lex, blanditus. C. de fideiussorib. CAP. III.

GRæcè, inquit Vlp. fideiussor ita accipitur, τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω ἢ λέγω. Sed & si dixerit θέλω, siue βούλομαι, sed & φημί, pro eo erit ac si dixerit λέγω. Et hæc quidem ille[d]. Sed quid si omisso ἐμῇ πίστει, simpliciter dixerit λέγω? Et Imp. Alex. quadã constitutione: Blanditus, inquit, tibi est, qui nõ teneri te persuasit, quòd cùm pro alio interuenires, λέγω dixisti: cùm his uerbis obligationẽ posse contrahi, pridem receptũ est[e]. Et sic in antiquis codicibus obseruasse memini, cùm recẽtiores impressores Latinè, quiduis faciam, subiecerint: temeritateq; sua indubitabilẽ legis illius decisionẽ reddiderint. Quos & imitati, qui eodem sensu Græcè, ὅτι ἂν θέλῃς ποιήσω, reposuere: omnes aduersus ueterum exemplarium fidem.

d l. Græcè. ff. de fideiuf.

e l. blanditus. C. de fideiuf.

Declarata lex, si tibi. C. de locato. CAPVT IIII.

SI tibi, inquit lex, quæ pro colonis conducti prædij prærogasti, dominus fundi stipulanti dare spoponderit, competens iudex reddi tibi iubebit. Nam si conuentio placiti fine stetit, ex nudo pacto prospicis actionem iure nostro nasci non posse. Huius constitutionis argumento Iason à cęterorũ sententia diuersus abijt[f]: credidit q; ex pacto nudo agi non posse, tametsi in eo deductum sit, quòd naturaliter alius deberet; existimauit q; quãuis constitutæ pecuniæ nomine quilibet teneatur, qui pactione nuda promittit, quòd ipse uel alius ciuiliter uel naturaliter debet[g]: tamen id intelligendum, si expressim animo constituẽdi promissum sit, alioquin non agi. Sed ipse cæteris consentio: quoniam lex illa etsi dicat, pro colonis erogatã pecuniã, non tamen ab eis debitã fuisse ostendit: imò prærogare, sicut & erogare, id significare propriè loquendo uidetur, quod gratis, & quasi roganti, nõ autem ex debito, distribuere. Plinius ad Traianum: Piso plurima se in rempublicam contulisse, ac propè totas facultates erogasse dicebat. Idem libro VII. Nec ignoro me plus aliquãto, quàm donasse uidear, erogauisse, cùm pulcherrimi agri precium necessitas uectigalis infregerit. Hierony. ad Iulian. Cùm multis erogaueris censum tuum, & quidam tua gaudeant liberalitate. Hinc & rubrica Cod. de erogat. milit. annonæ. Sit igitur prærogare, ante tempus soluere: & idcirco, quod ad solutionis diẽ attinet, donare[h].

f 1 ff. rubric. de uerb. oblig.

g l.j. §. debitũ. de const. pec.

h §. plus. infra. de aed.

Qui sint in iure syndici, qui ecdici. CAPVT V.

ARcadius singulari libro de muneribus ciuilibus, Defensores quoq;, inquit, quos Græci σωνδίκους appellant, laborẽ personalis muneris aggrediuntur[i]. Suidas syndicos dici interpretatur plures causidicos uel procuratores, qui causæ patrocinentur: quo sensu & apud alios autores uox hæc frequenter. Sed nos in iure Arcadium sequimur, ut syndicus reipublicæ sit, uel uniuersitatis alicuius defensor: sicut ἔκδικος, qui pro republica agit, qualis procurator fisci. Plin. ad Traianum: Ecdicus, inquit, Amisenorũ ciuitatis petebat à Iulio Pisone. M. Cicero epist. famil. libro XIII. ad Thermum proconsulem: Dixerat mihi Euthydemus, cùm Ephesi essem, se curaturum ut ecdici Milesij Romam mitterẽtur: id factum non est, legatos audio missos esse, sed malo ecdicos, ut aliquid conficì possit. quare peto à te, ut & eos & Alabãdenses iubeas ecdicos Romam mittere. Suidas ex Aeliano & Sophoclis carmine, ἔκδικον interpretatur iniustum καὶ ἄδικον. Sed id ab re nostra est, sicut & ecdicum quandoq; ultorem significare. Extat Constantini constitutio[k], qua cauetur, neminem decurionũ defensorem, uel curatorem reipublicæ constitui, nisi iam omnibus muneribus satisfecerit patriæ uel ætate, uel meritis. Sanè in Nouellis Iustiniani constat nõ alios fuisse ecdicos, quàm ciuitatum defensores: unde constitutio XV. πόλεσι τῶν ἐκδίκων inscribitur, id est, de defensoribus ciuitatũ: quorum officij natura abundè in ea explicatur.

i l. fin. de mun. & bon.

k l. milit. C. de decur. lib. x.

Quid sit fama, quid rumor: & ut plerunque falsa hæc sint, Vergilij Ouidijq; carmen expositum. CAP. VI.

FAma, inquit Bartolus[l], est cõmunis opinio uoce manifestata, ex suspicione proueniens. Rumorem uerò cõmunem nõ esse opinionem, sed uariam quãdam susurrationem, minus ipsa fama efficacẽ, ferè apud nostrates receptius est. Sed ueteres[m] non adeò multum differre famam à rumore existimauerũt: nisi quòd rumor is uidetur, qui recenter emanauit, & per ora hominum circunfertur. Fama etiam de re antiqua dicitur. Cæterùm legibus cautũ est, aduersus quemlibet priuatum non debere particulariter iudices anquirere, nisi ex fama eius criminis suspicione is notatus sit[n]: idq; ne materia calumniãdi apertissima, sordidis magistratibus daretur: deberęq; huiusmodi famam apud acta prius legitimè approbari, alioquin iudicium non

l Bart. l. de mun. re. de quæst.

m Arch. xxxv. q. vj. fi. dist.

n c. cum oportet. de accus.

non tenere, nec sufficere rumorem, Fulgos. respondit[a]. Ego contrà sentio: cùm enim fama, si uerisimilis sit, iure Pontificum culeo, quæstioni ue indicium præstet[b], cõsequens est, ut aliquid, minus fama, inquisitioni formandæ sufficiat. Hinc est, quòd lex alibi uel famam requirit, uel frequentem insinuationem[c]: alibi acclamationem populi satis esse testatur[d]. Sanè quantum famæ, uel hisce rumoribus fidei præstandum sit, plurimum in arbitrio iudicis uersatur: plerunq; enim reperiuntur hi rumusculi à uero abesse: quapropter Vergilius,

Quid loquar? aut Scyllam Nysi, quam fama secuta est,
Candida succinctam latrantibus inguina monstris?

cùm Nysi filia hæc Scylla non esset, sed Phorci. Verũ poëta ὁ πρέπον famæ seruauit, quæ plurimum ex falso solet trahere. Sic & apud Ouid. Penelope,

Siue quis Antilochum narrabat ab Hectore uictum:

cùm à Memnone superatus sit: ut quorundã Grammaticorũ, lectionem antiquam temerè commutantiũ, licentiam probare hoc loco ipse nõ possim: nam & idipsum obseruasse in Cistel. Plautũ, diligens lector agnoscet.

a cons. cxxxvj. in fin.
b c. uacuiens. j. de testib.
c. Albert Heli. de fam.
d. Iustissimos. C. de off. rect.

Loca aliquot Iureconsultorum, à rhetoribus accepta, explicantur. CAP. VII.

FVisse Iureconsultos nostros rhetoricis studijs adprimè doctos, cùm uerisimile est, tum & ex his locis, quos de rhetorum traditionib. mutuati sunt, facilimè possim ostẽdere, ex quibus aliquot in præsentia adducere operæpreciũ fuerit. In primis cùm, Iura, inquit, constituì oportet ὡὶ ὁ πολὺ, id est, ad id quod frequẽter cõtingit[e]. Sic enim Hermagoras, & Theodorus Gadareus appellant, quod nos uulgò argumentũ à communiter accidentibus. Rursus: Et quod distat ῥητὸν ἀπὸ διανοίας, hoc distat fraus ab eo, quod contra legem fit[f]. Illi enim quæstiones νομικὰς, id est, legales, quatuor esse definiuerunt: hæ sunt, ῥητὸν, καὶ διανοία, id est, scriptum & uoluntas, de quibus hic Vlpianus agit. ἀντινομία, id est, contrariarum legum cõtentio. ἀμφιβολογία, id est, ambiguitas. συλλογισμὸς, id est, collectio. Additur à quibusdã & Translatio, ut Fortunatianus autor est. Sed de Scripti uoluntatisq; statu adeundus est Fab. Quintil. libro VII. capite VII. à quo malo studiosos, quàm à nobis, hæc addiscere. Iterum: Si contendat, qui condicit, quasi cum hærede se furis agere, non debet repelli, & quasi μονομέρη condictio ei dari debet[g]. Loquitur autem de condictione aduersus quam nulla consistit defensio: & ideo unimembris dicitur: ubi enim aduersus eam exceptioni locus est, διμερῆ ἀντωγλὼ uocant, id est, bimembrem actionem. Sic τεμερῆ, quæ & replicationem habet; qui locus à me alibi quoq; explicatus est. Rursus Iulianus notat: Quia conditio ἀδιώατος pro non scripta habetur[h]: id est, impossibilis. Est autem id cõtrarium ei generi, quod ὡὶ δεκπνὸν uocant. Cic. epist. famil. libro IX. Me πόδὶ δωατῶν scito ἢ Διὸ δωρον λεγὼν. Fortunatianus: A dynatus est status, cùm in themate ponitur quod sit contra rerum naturæ fidem: ut si infans accusetur adulterij, quòd cum uxore cubuerit aliena.

e Liura. de II.
f l. fraus. eo. tit.
g l. si duo. §. idẽ Iul. de uer. cir.
h l. ab omnibus. de legat. j.

Ex ijsdem rhetoribus duo alia Iurisconsultorum loca restituta. CAP. VIII.

ITem Africanus de perplexis quibusdam loquens[i]: Dixi hanc quæstionem esse ἐκ τῶ ἄκρου, qui tractatus apud dialecticos dicitur ἀσύστατος. sic enim plerique legũt: tametsi alijs, τὸ ψευδόμενον, magis placeat. Nobis utraq; lectio uidetur posse defendi: nisi quòd alterũ ad rhetores, alterum ad dialecticos pertinet. Dicitur rhetoribus asystatos, id est, non consistens status. Arbitror autem Iureconsultũ de ea asystati specie intelligendum, quæ ἰσόζυγα appellatur, cùm eadem ex utraq; parte dicuntur: ut, Duo adolescẽtes uicini speciosas uxores habebant, nocte inuicem se conuenerunt, accusant se adulterij; quicquid enim altera pars dixerit, idẽ & altera dictura est. Potest & ea quæ ἀνιπερίφορα dicitur intelligi, cùm actionem suam conuertunt litigantes, & neuter sua priore sententia utitur, sed aduersarij sui. Quid uerò apud dialecticos sit ψευδόμενον argumentum, & Quintilianus ostendit, & in Miscellaneis Politianus. Item alibi Vlpianus[k]: Eadem pœna ex senatusculto tenetur is, qui ἐπίθεσιν, aliud ue quid, siue scripturam in notam aliquorum produxerit. Est epithesis, inscriptio quædam appositiua, in contumeliam, fraudem ue alicuius facta. Videtur autem sumptum nomen à thesi: ea est generalis & indeterminata assertio, quæstionis modum complectens, quales apud nos sunt regulæ iuris. Hypothesis uerò terminata est, sicut apud nos, casus uel species facti. Apud dialecticos (ut inquit Aristoteles) thesis est conclusio præter communem sententiam proposita. Aristophani uerò in Nubibus, significat sportularum depositum, unde iudicum honoraria pendantur.

i l. qui cccc. ad leg. falc.
k l. lex Corn. in fin. de iniur.

Ex ijsdem rhetoribus declarandum, quid sit Anacrisis, quid item causæ continentia. CAPVT IX.

ITem alio loco Iureconsult. Et ideo cùm quis ἀνάκρισιν fecerit, iuberi oportet uenire irenarcham[l]. Est Anacrisis examinatio negocij, quæ per delati interrogationem fit. Huic, ut Fortunatianus tradit, tribus modis occurrimus: aut ignorantia, si dicamus nos nescire quis fecerit: aut si in ipsum accusatorem retorqueamus, ut si dicamus, tu fecisti: aut si in alium quemlibet, utputa, ille fecit. Hinc Lucas in Actis Apostolorũ cap. XXV Perduxi eum ad uos, ut anacrisi facta, habeã quod ad Cæsarẽ scribam: sine ratione enim mihi uidetur mittere uinctum, & causas eius nõ significare. Ptolemæus Aegypti rex quadam epistola eos magistratus damnat, qui Iudæos in uinculis attinebãt, & αὐδὶ πάσης αἰτα-

l l. diuus. ij. de cust. reorum.

κείσεως καὶ ἐξετάσεως circunuentos perdere uolebant, Macchabęorũ lib. III. Sanè epistolæ, quibus anacrisis continet, in iure quandoq; elogia, quandoq; notoria appellantur. Iustinianus uerò in Nouellis Græcis, constitut. CXLII. anacrises uocat cognitiones, quæ inquirendi status eunuchorum causa fiunt. Rursus ab ijsdem rhetoribus accepta uideri potest continentia causæ: Nulli (inquit lex[a]) audientia præbeatur, qui causæ continentiã diuidit, ut qui aliũ super possessione, alium super principali quæstione iudicem postulauerit. Probabile est hic de possessione agi, cùm tractatur, uter pendente iudicio possidere debeat: quod controuersiæ genus antiqui Vindicias dicebant[b]. Habet apud rhetores quælibet controuersia intentionẽ & depulsionem. Intẽtio est prima pars, cùm actor proponit & facit litẽ: formaturq; hæc actio, exætio, id est, ex causa. Depulsio, est responsio rei, quæ ἐκποδὼν ἔχοντος, id est, ex continente ad refutãdam causam accipitur: cuius exploratio τὸ λεχθὲν, id est, iudicium, seu examinatio est. Igitur diuidi continentiam causæ dicemus, cùm corã uno iudice de causa quæritur, coram alio de continẽte: ut quia sub uno queritur, uter debeat possidere, sub altero de principali causa: cùm quibus rationibus apparebit in principali causa quẽ esse potiorem, eisdem in possessione quoque defendi debeat.

a l. nulli. C. de iudic.

b l. ij. de or. iur.

Translatio, rhetorum uox, in iure quoq; nostro duobus locis relata, & explicata. CAP. X.

EOdem pertinet & quod Marcellus ait[c], dum si ager permissu creditoris uenundatus dicatur, & debitor eum possideat, nec pecuniã soluerit, Doli, inquit, mali suspicio inerit, translata ad præsens tempus, ut possit creditor replicationẽ doli mali objicere. Videtur enim ad rhetorum translationem alludere, quæ intentioni objicitur: & quatuor modis fit, à persona, à re, à loco, à tempore. Ad postremum hic attendendum est: cùm enim creditor cõsensit, factaq; uenditio est, tum non potuit coniectura hæc accipi. Sed cùm deinde reperiatur creditor adhuc possidere, datur creditori quædam quasi translatio, qua intendat, tametsi olim agere non potuit, nunc posse. de qua Quintil. Fortunatianus, cæteriq; rhetores nõ pauca. A persona translationis meminit Vlp.[d] cùm, Si pater, inquit, lite contestata cœperit abesse, uel etiam negligere executionem pater uilis, dicendum est, causa cognita translationem filio competere.

c l. sicut. §. supuacuum. quib. mod. pig.

d l. sed & si uanius. de iniu.

Compilatores, expoliatores q; unde dicãtur, & Vlp. locus restitutus. CAP. XI.

COmpilatores non est dubium fures dici, quos alij à pilis, id est, uillis dictos putant, quib. syllaba repugnat. Horatius: Compilasse putes. Alij à Græco uerbo πτίλω, q̃d quandoq; condere significat, & in unum cogere. Festo. alij à pilorum, id est, telorum raptu, Nonio: cui, si rectè intelligat, ego assentior. cùm enim fugiẽtibus dominis, milites, quos appellatione pilorum intellexit Nonius, derelictas res furantẽ, compilare, & supplare dicuntur. Cicero de Orat. II. Vt cùm C. Fabritio P. Cornelius homo, ut existimabatur, auarus & furax, sed egregiè fortis, & bonus Imperator, gratias ageret, quòd se homo inimicus consulem fecisset, bello præsertim magno et graui: nihil est quod mihi gratias agas, inquit si malui cõpilari, quàm uenire. Hinc & crimen expilatæ hæreditatis in iure, quia adhuc dominus nõ adest: alioquin furtum esset: ut quod in hostico prædam agere, sit in suo dilabentibus dominis cõpilare. Plaut. in Truc. Hæc cum uideo fieri, suffuror, suppilo, de præda prædam capio. Expilatores, inquit Vlp.[e] qui sunt atrociores fures, id est, λωποδύτας, in opus publicum dari solent. Quibus uerbis apparet eos dici expilatores, qui uiatoribus noctu pallia & uestes diripiũt: quo crimine infamis fuit apud Græcos Phayllus, ut est apud Aristophanis ἀχαρνέσιν interpretem. Sunt autem atrociores fures, quoniam noctu furtum committunt uiprìuatæ adiunctum: metu enim relicto pallio diffugiunt uiatores: tametsi uerisimile sit expoliatores à Iureconsulto eos potius esse dictos. Dictionem uerò Græcam eo modo reponendam, & antiqui plericq; codices, & Hetruscæ Pandectæ nobis indicarunt, cùm alij aliter coniectura inani comminiscerentur.

e l. j. de f.

Gentiles in iure ad cognatos non referri, & locus Institutionũ explicatus, itemq; Ciceronis libro de Oratore primo. CAP. XII.

SI furiosus existat (inquit lex XII. tab. cuius uerba Cic. ad Heren. refert) agnatorum gentiliũq; in eo pecuniaq; eius potestas esto. Rursus in eadem: Si paterfamilias intestatus moritur, familia pecuniaq; eius agnatorum gentiliumq; esto. Quæsitum est qui sint gentiles: & Accursius pro cognatis accipi existimauit, nullo autore, repugnãtibusq; antiquis. Cic. in oratione pro domo sua, ubi in P. Clodium, qui per adoptionẽ capite minutus erat: Perturbatis, inquit, sacris, contaminatis gentibus, & quas deseruisti, & quas polluisti, iure Quiritũ legitimo tutelarũ & hæreditatum relicto, factus es filius &c. & tamen dubium non est, iura cognationis adoptione non immutari. Idem gentilẽ suum in Tusculanis appellat Seruiũ Tullum Romanorum regem, cùm tamen autorũ consensu nihil ad eius cognationẽ eum pertinuisse cõstet. Meritò igitur alij gentiles interpretantur clarioris familię agnatos: quoniam idem Cicero in Topicis, ex definitione Q. Mutij, Gentiles, inquit, sunt, qui eodem inter se nomine sunt, & qui ab ingenuis oriundi sunt, & quorum maiorũ nemo seruitutem seruiit, & qui capite minuti non sunt. Sed huic sententiæ repugnat, quod etiam in seruis iura genti-

gẽtilitatis fuisse sentit Plinius lib. XXXIII. cap. I. Singuli Marcipores, id est, Marci pueri, Lucipores suę dominorũ gentiles uitam in promiscuo habebant: nisi olim hæc fuisse arbitremur, & ante XII. tabularũ leges. Cicero quoq; lib. de oratore I. Quid, inquit, qua de re inter Marcellos & Claudios patritios centumuiri iudicarunt? cùm Marcelli ab liberti filio stirpe, Claudij patritij eiusdem hominis hæreditatẽ gente ad se redijsse dicerẽt, nónne in ea causa fuit oratoribus de toto stirpis ac gentilitatis iure dicẽdum? Quibus uerbis gentẽ in patritijs esse, in plebeijs stirpem Cicero ostendit. Erat autẽ duplex Claudiorum familia, altera patritia, altera plebeia, nec potentia minor nec dignitate, ut Tranq. in Tib. est autor. Plebeiam autem Marcellorum fuisse, patritiam Pulchrorum, tradit Pædianus in Cic. orationem pro M. Scauro: uideturq; cùm sine hærede mortuus fuisset aliquis Claudius libertinæ conditionis uir, inter patritios exortã litẽ, & Marcellos: quòd Marcelli (erant enim & ipsi Claudij, sed plebeij) ex eorũ stirpe ortum, uel ab aliquo stirpis suæ manumissum asserebãt: patritij iure gentis hæreditatẽ uendicabant. Existimatur autẽ id iuris patritijs fuisse, ut excluso fisco, cuiuslibet cognominis sui hæreditatem gentilitio iure ad se traherẽt. Vnde apparet gentiles propriè dictos ipsos patritios inter se. Tacitus hist. libro XI. Paucis iam reliquis familiarũ, quas Romulus maiorum, & L. Brutus minorũ gentium appellauerãt: exhaustis etiã, quas dictator Cæsar lege Cassia, & princeps Augustus lege Senia sublegẽre. T. Liuius lib. X. de patritijs loquens: Semper ista audita sunt penes uos auspicia esse, nos solos gentem habere. Sanè ex definitione Ciceronis satis ostenditur, id ius, quod olim solis patritijs competebat, ad plebeios quoq; productum, dum ingenui ipsi maiores q; sui semper fuissent. Hinc etiam agnosci potest, quæ sint gentilitiæ hæreditates, quibus Cæsarem Sylla mulctauit. Itemq; nihil ad sanguinis uinculum gentem pertinuisse: genus uerò uel stirpem pertinuisse. Papin.[a] Quoties quæritur genus, uel gẽtem quis haberet nec ne, eum probare oportet. Sanè ad hæc non parum conferũt, quæ de Latina successione infrà disseram: & hinc potest etiam edictum prætoris de bonorũ possessionibus declarari, quo[b] quinto capite bonorũ possessionem decernebat, tanquã ex familia, ius nimirum gentilitatis intelligẽs: octauo uerò capite cognatos manumissoris uocabat, id ius scilicet admittens, quod stirpis esse ex Cicerone docui. Admonet autem ibi rectè Accurs. ordinem uerborum edicti, non autem successionis, sequi Iustinianũ: uidẽtur enim potiora fuisse stirpis, quàm gentis iura.

a l. j. de probat.

b §. sunt autem. Instit. de bon. possess.

Alia gentilium significatio, & declaratum Agathij poëtæ Græci carmen: itemq; l. j. C. de paganis. CAP. XIII.

FVit & alia gentilium in Iure interpretatio, nempe ut quemlibet significet Romano imperio non subiectum: quia non lege ciuili, sed iure gentium uiuit. quo fit, ut perinde sit, cùm gẽtilem dicas, ac si barbarũ. In Theodosiano Codice extat cõstitutio, qua prohibentur prouinciales cum uxore barbara habere cõiugium: nec gentili uiro permittitur cum prouinciali fœmina copulari: ad quam constitutionẽ allusisse arbitror Agathiũ poëtam Epigram. libro sexto, dum mulieris externæ thorum appetiturum se tradit, nisi lege prohiberetur:

c l. j. C. de nupt. gent.

εἰδὲ καὶ ἐθνέων πότε σοι νόμος αἶχος ἀνάψῃ
ὕβρι κυνηγεσίαις σώματος ἀλλοτρίου.

Qua ratione & in sacris literis ethnicus, id est, gentilis dicitur, qui Christianæ legi non paret. Scribit Ammianus Marcellinus libro XV. condemnatũ à synodo antistitum fuisse Athanasiũ, quòd aruspex esset, & quid portenderẽt augurales alites aliquoties ex uero prædixerat. quam rem sic exequitur in hist. Cassiodorus: Cùm Athanasius à paganis & gẽtilibus in multa discrimina conijceretur, inter iurgandum quadam die superuolitauit cornix, quæ cùm clarius crocitaret, conuersus ad eos Athanasius: Scitis, inquit, quid uox oscinis prædicat? nempe cras, cras inquam fore, ut de templis uestris eijciamini: nec fefellit diuinũ hominem expectatio. Sequenti die allata fuit Constantini Imperatoris constitutio, qua iubebat templa claudi, & sub gladij pœna uniuersos gentiltum sacrificijs abstinere. ea lex in Codice nostro prima est, sub rubr. de paganis & sacrificijs & templis eorũ. Pagani autẽ ea ratione dicti sunt, quia Christi non sint milites: siquidem in iure hi sunt pagani, qui non militant, sed in pagis & uicis suis munera subeunt.

De uarijs hominum conditionibus in Iure nostro, qui serui, qui dedititij essent, qui fœderati, qui Latini, qui ciues Romani: item horum priuilegia. CAP. XIIII.

QVi in Romanorũ ius atq; potestatem bello uicti populi cõcedebant, nõ omnes eadem erant conditione: alij enim serui, alij dedititij, alij Latini, alij fœderati, alij ciues, & ipsi Romani uictoris indulgentia fuerunt. Serui erãt, in quos ius belli exercere uictores noluerunt: sic dicti, quòd seruarẽtur, nec occiderẽtur. Solebant autẽ hos capta ciuitate sub hasta uendere, quod ius in Auenticis exercuit in Gallia Iulius Cęsar, in Salassis Alpinis populis Augustus. Hinc mancipia dicta, quòd in manu, id est, potestate uictoris essent: sicut mangones, qui de huiusmodi uenalibus negociarentur, quòd eos in manum, id est, potestatem emptoris agerẽt. Non solebat autem id in ciuitatẽ captam obseruari, nisi ex magna & grauissima iniuria. Dedititij dicti sunt quidam populi, qui cùm in Romanorũ fidem cõcessissent, rebellibus animis ab eis desciuerũt: quos deinde rursus superatos adeò humanè Romani tractarũt, ut & uitam illis seruarẽt, & imaginariã quan

dam libertatem relinquerent: sed tamen infamiæ labe adspersam, lege lata ut ad ueram libertatem Romanæq; ciuitatis iura peruenire nunquàm possent: quales uidentur fuisse quãdoq; Gabij, unde & Gabinus ager apud M. Varronem: sed & Campani apud Liuiũ lib. XXXVI. Deditionis autem formã à Collatinis factã, sic exequit idem autor: Estis ne uos legati, oratoresq; missi à populo Collatino, ut uos populumq; Collatinũ dederetis? Sumus. Est ne populus Collatinus in sua potestate? Est. Deditis ne uos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utẽsilia, diuina humanaq; omnia in meã populiq; Romani ditionẽ? Dedimus. Et ego recipio. Huiusmodi igitur deditis imponebat uictor quas leges uolebat. Deditiorum tamen hæc conditio de rep. quamprimũ exoleuit, quòd ultionis atq; irarum calore introducta, uictoris impietatẽ quãdam argueret. Latini suis legibus relicti, liberiq; erant: sed iura ciuitatis Romanæ non habebant, adeò ut si qui Romani in colonias Latinas mitterentur, ius ciuitatis Rom. amittebant, & Latinam ciuitatem adipiscerentur: quod Cic. oratione pro domo sua ad pontif. ostendit. quod Latinitatis ius inferius quidem ciuitate Rom. sed tamen ignominiosum non erat. Cic. ad Atticũ lib. XIIII. Scis quàm diligam Siculos, & quàm illam clientelam honestam iudicem: multa illis Cæsar, neq; me inuito, etsi Latinitas non erat ferenda: ueruntamen autem, ecce Antonius accepta grandi pecunia fixit legem à Dictatore comitijs latã, qua Siculi ciues Romani, cuius rei uiuo illo, mẽtio nulla. Tranquillus in August. Ciuitates merita erga pop. Ro. allegantes, Latinitate, uel ciuitate donauit. Sed bello sociali exorto, impetrauere tandem, & uniuersi populi Latini, qui in Italia erant, ius ciuitatis: idq; lege Iulia, cuius Cicero oratione pro Cor. Balbo meminit. Fœderati liberi erant suis omnino legibus relicti, quales Aetoli apud T. Liuium populi: tamen Rom. maiestatem comiter obseruare tenebantur, & ex fœderatis ciuitatibus in delinquẽtes Romæ animaduerti fas erat[a]. Ciues Romani erant, quibus ius ciuitatis cõcessum fuerat: qua de re plurima à nobis in Dispunctionibus tradita sunt. Ex his aliqui ciues Ro. erant, cùm eorum ager iuris Romani non esset, ut Volaterrani, cuius rei rationem Cicero in oratione pro domo sua ostendit. Erant quorum & ager iuris Romani censebatur, qui Fundi populi ideo dicuntur, ut idem Cice. oratione pro Corn. Balbo declarat. Qui autem speciali priuilegio in fœderatis, uel Latinæ conditionis populis ciues Romani erant, etiam ipsi censi dicuntur. Cic. III. in C. Verrem actione: Quia cùm cẽsores pop. Ro. cẽsum agerent, & ipsi dare nomina tenebant, uiuebantq; iure Romano, hinc lege Voconia cauebat, ne quis census hæredẽ relinqueret mulierẽ. Erant & qui muneris honorarij tantũ cum pop. Ro. participes essent, sed priuatis municipij sui legib. uiuerent: hi & ipsi ius ciuitatis habent, sed municipes dicũtur à Gellio lib. XVI. cap. XIII. Sunt autem ciuium Rom. pleraq; iura propria, quibus is nõ poterat uti, cui huiusmodi concessum non esset. Vnde si falsò pro ciue Rom. se gessisset, peregrinitatis reus dicebatur. Tranquillus in Claudio: Peregrinitatis reum orta inter aduocatos leui contentione, togatum ne an palliatum causam dicere oporteret, quasi æquitatem integrã ostentans, mutare habitum sæpius, & prout accusaretur, defenderetur ue, iussit. Dicuntur autem peregrini, omnes qui ius ciuitatis nõ habebant, ut quia Latinæ essent cõditionis, uel penitus alienigenæ: quibus & prætor, qui ea ratione dicebatur peregrinus, ius reddebat. Vnde & ager peregrinus dictus M. Varroni. Ea ciuitatis Romanæ iura sunt, patriæ potestatis, testamẽti factionis, adoptionis, gentilitatis, de quo suprà à nobis dictũ, agnationis, legionariæ militiæ, adipiscendorũ Romæ honorum, togæ ferendæ, breuiter ut omnium Rom. legum beneficio uti quis posset.

a l. non dubito. de capti.

Ciuitas Romana quomodo ex delicto amittebatur, curq; Interdicti uel Deportati peregrini dicerentur, explicatæ plurimæ leges: item Tranq. locus in Vespas. CAP. XV.

SEd & qui ciuis Romanus erat, ciuitate priuari inuitus nõ poterat, sed ex delicto tantum, & lege lata, & postquàm in insulam acceptus fuisset. Cice. in dicta oratione pro domo sua: Hoc nobis à maioribus traditum est, hoc proprium liberæ ciuitatis, ut nihil de capite ciuis, aut de bonis, sine iudicio senatus, aut eorum, qui de hac re constituti iudices sint, detrahi possit. Et mox: Ciuitatem nemo unquàm ullo populi iussu amittet inuitus. qui ciues Romani in colonias Latinas proficiscebantur, fieri non poterant Latini, qui non erant autores facti, nomenq; dederant. qui erant rerum capitalium condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quàm erant in eam recepti, quò uertẽdi, hoc est, mutandi soli causa uenerant: id autem ut esset faciundum, non ademptione ciuitatis, sed tecti, aquæ, & ignis interdictione faciebant. Idem Cice. in oratione pro C. Rabirio: Gracchus, inquit, legem tulit, ne de capite ciuium Romanorum iniussu uestro iudicaretur. Tacitus libro tertio: Gratias agenti ob fratris exulis restitutionem Syllano patribus coram respondit Tiberius, se quoque lætari, quòd frater eius ex peregrinatione longinqua reuertisset, idq; iure licitum: quia non senatusconsulto, non lege pulsus foret. Ouid. II. Tristium:

Nec mea decreto damnasti facta senatus:
Nec mea selecto iudice iussa fuga est.

Imò & uolentes ex delicto ciuitatem non amittebant, nisi aut lege pulsi, aut iure gentiũ capti essent. Quapropter tutor[b], qui ad hostes transfugiat, ciuitatem tamẽ retinet, nisi miles trãsfuga sit, iure belli ab hostib. retentus: sit

b L. si quis tutor. de iuris.

tus: fit enim & ipse hostis publicus. Cicero quoq; eadem pro C. Rabirio oratione autor est, lege Portia constitutũ, ne qui ciuis Romanus esset, aut uirgis cæderetur, aut summo supplicio afficeretur. Quapropter apud Sallustiũ more maiorum de coniuratis Catilinæ sumptũ fuit supplicíũ: id est, eorum more, qui ante legem Portiam fuerant, priusq; huiusmodi executio prohibereẽ. Sic & apud Tacitũ lib. XV. censuit Iulius Marullus more maiorũ necandum, contrà Thrasea carnificem & laqueum pridem abolita, & esse pœnas legibus cõstitutas, ut publicatis bonis in insulam iret. ¶ Sunt autem exemplo peregrinorum pœnæ in Iure ciuili constitutæ: unde aliqui sunt serui pœnæ, ut qui ciuitatẽ libertatemq; atrocitate sententię amittunt: quales damnati in metallum, & qui bestijs subijciũtur[a]; ea autem est maxima capitis diminutio. Alij sunt deditítij, quales hi, quibus aqua & igni est interdictum: & sicut deditítiorũ cõditio de republica exoleuit, Latinaq; conditio diutius fuit superstes[b]; ita & interdictio aquę & ignis in usu esse desijt[c]: solumq; deportatio in insulam remansit. Existimãtur autem hi Latinæ conditionis, quia ius ciuitatis amittunt, insulam illam pro patria habent: quod Cicero prædicta oratione ad pontif. ostẽdit. Hinc hosce lex quandoq; appellat peregrinos[d], uetatq; eos ex testamẽto ciuis Romani quicquã capere: quandoq; Græco uocabulo ἀστόλους, quasi sine ciuitate dicas[e]: alibi iura gentiũ eos non amittere tradit[f], licet Iure ciuili deficiantur. Dicuntur & quandoq; relegati, sed lata significatione: propriè enim relegati sunt, qui nec libertatem nec ciuitatem amittunt[g]: Ouidius eodem loco,

Quippe relegatus, non exul dicor in illo,
Parcaq; fortunæ sunt tibi uerba meæ.

sed tantum intra certos fines, & ad certũ tempus summouent. Iureconsultus Paulus prio re significatione accepit[h], cùm, Hi, inquit, quos senatus hostes iudicauit, uel relegati utiq; usq; eò ciuitatẽ amittant[i]. Plin. lib. IIII. de Val. Liciniano, qui incesti damnatus, & deportatus rhetor factus erat. Idem, inquit, cùm Græco pallio amictus intrasset: carent enim togæ iure, quibus aqua & igni interdictum est. Et paulò inferius: Putabam nihil aliud te de Liciniano audijsse, quàm relegatũ ob incestum. Tranquil. in Vespas. Flauiam Domicillam duxit uxorem, Statilij Capellæ equitis Romani Sabracensis ex Africa delegatam olim, Latinæq; conditionis, sed mox ingenuam, & ciuem Romanã recuperatorio iudicio pronunciatã, patre asserẽte Flauio liberali Ferentini genito. Appellat Tranquillus eam mulierẽ delegatã, id est, relegatam, quod idem est, ac cõditionis Latinæ, & sic libertam Latinam Statilij. Huiusmodi autem deportati non omnẽ spem restitutionis amittebant[k], sicut nec Latini uiri spem Romanæ ciuitatis: nisi ea conditione deportati essent, ut in eis postliminio locus esse nõ possit, quo casu perinde ac deditítij erant. Hinc Honor. & Theod. in Cod. Theod[l]. Deportationis addicenda supplicijs, cui non solùm secundi uiri copula, uerũ etiã postliminij ius negamus. Hinc apparet certa ratio, cur præses prouinciæ ius in insulam deportandi non haberet: cùm enim ciuitas Romana ab his amittereẽ, non nisi ex senatusconsulto, uel lege lata auferri poterat, meritò ante principis annotationem huiusmodi condemnatus ciuis remanebat[m]: erat enim deportatio, ciuium Romanorum pœna[n]. Quod si præses aliquem non ciuem deportare uoluisset in aliquã suæ administrationis insulam, potuisse id ab eo fieri, etiam inconsulto principe arbitror[o].

Qui sint liberti deditítij, qui Latinæ conditionis, qui item ciues Romani: Persij, Plinijq;, Tacitiq; loca declarata. CAP. XVI.

HOrum similitudine introducti quoque olim sunt triplicis generis liberti: alij enim ciues Romani erant, alij Latini, alij deditítij. Ciues Romani, ut Caius inquit, tribus modis manumissionẽ adepti cẽsentur; aut in æde sacra, aut testamẽto, aut ante consulem uindicta manumissi. Latini aut per epistolã, aut inter amicos, aut cõuiuij adhibitione manumittebant; cõnumeratq; Iustinianus alios modos ea cõstitutione qua senatusconsultũ Largianum, edictumq; diui Traiani ad hos pertinens sustulit[p]. Deditítij erant, qui post admissa crimina supplicijs subditi, & publicè pro criminibus cæsi sunt, aut in quorũ facie uel corpore quęcũq; indicia, aut igne, aut ferro ita impressa sunt, ut deleri no possint: hi cum manu emittebãtur, deditítij dicebantur. Addit Paul. Sent. lib. IIII. etiã deditítios fieri, qui iussu domini in uinculis aliquãdiu fuissent, dum dominus furiosus aut pupillus nõ fuerit. Sed inter hæc genera ciues Romani melioris erant cõditionis: quia eis omnia concedebantur, quæ propria ciuium Romanorũ suprà diximus: tesseras quoq; frumentarias. & cæteras principales liberalitates inter tribus cum cæteris Romanis accipiebãt. Vnde Persius: Velina

Publius emeruit scabiosum tesserula far.

quod ius alijs non cõpetebat, nisi emissent. quapropter Scæuola[q], Patronus, inquit, liberto tribum emi iusserat, cui hæres clarissimus fuit: id est, senatoriæ dignitatis &c. Latini uerò & deditítij, nec item testamenta condere, nec sibi ex testamento ciuiũ aliquid relictum capere poterãt. In Theod. Cod. extat Constantini lex[r], qua traditur, Si quis dignitate Romanæ ciuitatis amissa Latinus fuerit effectus, omne eius peculiũ eo defuncto, etiã superstitib. liberis, à patrono occupari posse, dum ius agnationis ille non amiserit. Videturq; ius agnationis eo in loco accipi eo sensu, quo Cicero lib. I. de oratore, ius gentis dixit. Tacitus lib. XVII. Eadẽ, inquit, largitione animos ciuitatũ & prouinciarũ aggressus Otho, Hispaniẽsibus & Emeritensibus fami

a §. parte. Inst. quib. mod. ius pœ. potest. sol.
b l. j. C. de Latí. libert. tollen.
c l. j. ff. ad legẽ Iul. peculi.
d l. j. §. nec apud. C. de hæ. instit. l. sed esti lege. §. liberos. de in ius uoc.
e l. j. de leg. iij. l. quidã. de pœ.
f l. si mandauero. §. is cuius. mandat.
g l. iij. de inter. & releg.
h l. j. de public. iudic.
i l. ausione. de cap. diminu.
k l. intercidit. de cõd. & demõ.
l l. mulier. C. de repud.
m l. j. §. j. de leg. iij.
n l. interd. in fi. de interdi. & releg.
o arg. l. fin. de sepul. uiola.
p l. j. C. de Latí. liber. tollen.
q l. patronus. de legat. iij. l. iiij. etsi. §. j. de iudicijs.
r l. j. C. de petit. hæred.

liarũ adiectiones, Lingonibus uniuersis ciuitatem Romanã dedit. Vbi uidetur, adiectiones familiarum, pro misto quodam Latinitatis, gẽtilitatisq; iure accipere, ut sicut patritij gentilitatisq; iure clientium cognominũ suorum bona capiebãt, sicut patroni Latinis libertis succedebant, ita & ipsi Emeritenses huiusmodi ius experiri in suos possent. Iustinianus in Institutionibus, cùm de lege Iunia Norbana, edictoq; Traiani disseruisset[a]: Lege, inquit, nostra omnes liberti ciuitate Romana fruãtur: & mirabili modo quibusdam adiectionibus ipsas uias, quæ in Latinitatem ducebant, ad ciuitatẽ Rom. capiẽdam transposuimus. Videt enim adiectiones accipere pro modis Romanæ ciuitatis, familiarumq; Romanarũ ius assequẽdi. quamuis non negauerim, eo in loco Accursij quoq; interpretationẽ probabilem esse. Sanè Latini liberti, ut Caius in primo Institutionũ autor est, priuilegia ciuium Romanorũ cõsequi poterãt. Dedititij uerò, nullo modo unquã poterant. Si enim Latini iterũ à patronis aut testamento, aut in æde sacra, aut ante cõsulem manumitterent, ius ciuitatis consequebãtur. Idem si beneficio principis id ius sibi indultum esset: qui tamen non nisi petente patrono solebat hoc concedere. Plin. ad Traianum: Ago gratias domine, quòd & ius Quiritium libertis necessariæ mihi fœminę, & ciuitatem Romanam Harpocrati iatraliptæ meo sine mora indulsisti. Erat autem Harpocras Aegyptius, qui ciuitatem Romanã consequi uolebat: at illi liberti à ciue Romano manumissi erant, sed fortè Latinæ conditionis, uel dedititiæ, quibus ex uoluntate patroni etiam ciuitas petebatur, ut quod in peregrinis ius ciuitatis uocatur, in libertis ius Quiritium sit.

a Instit. de succ. lib. in fin.

Emendata lex, iudices. C. de episc. audien. & quomodo chœnix duas libellas pendat, declaratum. CAP. XVII.

CONstitutio Honorij Theodosijq; iudicibus mandat, ne alimẽta his, qui custodia carcerũ attinentur, deesse sinant[b], uictualemq; substantiam libellis duobus aut tribus diurnis arbitratu Commẽtariensis decernãt. dubitari potest, quid sibi libelli illi uelint: & Accursius à libo diminutiua forma dici credidit. Ego sanè huius rei exemplum nusquã alibi legi, quapropter magis crediderim fœmininо genere de libellæ pondere accipiendum: ea uidet idem esse quod as, ut M. Varro attestatur. M. Cato actione in Verrẽ IIII. Quis Volcatio, si sua spõte uenisset, libellam dedisset? Plautus in Cassina:

Vna libella possiam liber ego fieri.

Videtur autem Plaut. iocose liberũ dicere, cui sit libella. Volusius Metianus (seu quisquis ille fuit, cuius liber hoc nomine circunfertur) libellæ cuiusdam meminit, quæ sestertij pars sit decima: nisi fortè sestertium pro denario accepit, manifesto errore. Sed tamẽ alia de libella hic ego accipiendum arbitror.

b l. iudices. C. de episc. audien.

& sciendum apud Athenienses fuisse mensuram tritici quantum quisq; uno die comederet: ea erat & maior libra, uocabaturq; chœnix, uel μέτρον, ut interpres Aristoph. ait. Pendebat autem eorũ drachmas CL. hoc est, VII. & XX. uncias Græcas, ut Iul. Pollux & Nicandri interpres scribit: nostra autem mensura sesquilibrã. eius chœnicis dimidiũ drachmarum LXXV. libra, seu libella dicebatur, ut Rhemnius Palæmon ostẽdit eo carmine:

Attica nam minor est, ter quinque hanc denique drachmis,
Et ter uicenis tradunt explerier unam.

Igitur iubet constitutio duas libellas, id est, chœnicẽ uictualis substantię custoditis præstari: quod etiam olim fieri solitum ostendit Pythagoræ symbolum: Super chœnicẽ non esse sedendum: id est, non debere quẽquam præsenti cibo contentum esse, sed potius aduersus legem Euãgelicam de crastino solicitari. Sic & Corinthij χοινικομέτραι dicti, quòd pluribus seruis abundarent, quibus demensum, seu, ut in Euangelio Lucæ dicitur, σιτομέτριον quotidie præstandum erat: id singulis mensibus erat apud Romanos quaterni modij, ut scribit in Phormione Terentij Donatus. De hoc intellexisse Herodotum lib. VII. arbitror, dum quinquaginta & XXVIII. hominum myriadas, quos in Græciam Xerxes adduxit, absumere potuisse singulis diebus medimnorũ myriadas XI. scribit, si quilibet chœnice contẽtus fuisset. Pendit autem medimnus Atticus chœnicas XLVIII. qua computatione locus Herodoti calculo cõuenit. nam si de medimno Græcorũ communi, qui sex modiorum est, itemq; de chœnice Græcorum cõmuni, quæ sextarios quatuor continet, intellexeris, ratio non cõstabit. Sanè & libro XX. cap. I. A. Gellius legis XII. tab. uerba de addictis hæc refert: Si uolet, suo uiuito: ni suo uiuit, qui eum uinctum habebit, libras farris in dies dato.

Quæ sit conditio necessaria, quid item ulna, & passus in iure: quid significet cœlum in carmine Vergiliano. CAP. XVIII.

CONditionẽ hanc, Si cœlum digito non tetigeris, impossibilem negatiuã nostri doctores appellant[c], cùm rectius necessariã conditionẽ dicerent, quæ pro pura habetur: nisi fortè de eo cœlo intelligant, de quo oxymoron ridiculumq; ænigma cõfinxit Verg.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Treis pateat cœli spatium non amplius ulnas?

Fama est, interrogatũ eum ab Asconio Pædiano, ut gryphum dissolueret, detrectasse, quòd eo grãmaticis crucem fixisse attestaretur. Et rectè quidem ille: nam quæ eius loci Interpretes afferunt, etiã ipsa oculorũ inspectione conuincũtur falsa esse. Mihi certè lureconsulto nullam crucem, qui magnopere hac de re non sum solicitus: arbitror tamẽ ad Hipponis sentẽtiam allusisse, qui, ut Crates in fabula πανόπτους ait, cœlum dixit esse clybanum, seu furnũ: & nos omnes carbones, qui calore

c l. in illa de uerborum obligat.

calore ſolis educati, tandem in cinerem reſoluimur. quod dogma Socrati Ariſtophanes irriſionis gratia tribuit:

φροῦδ' φοινικοῦ' αὐδῶσι οἱ ὀρνιθῶν λέγοντες αἰωρεῖσθαι ὡς ὄντι πτηνοὺς, ἐν ἅσι πόδι ἡμᾶς ὄντας, ἡμεῖς δ' αὐθρακοῦν.

Illic ubi habitant, qui cauum cœlum uiri
Verbis suadent esse idem cum clybano,
Circundat hic nos, nosq; carbones sumus.

Meritò igitur alludens poëta patêre cœlum, id eſt, clybanum dicit tres ulnas, quòd ſcilicet feneſtra furni ſoleat hac latitudine confici: dicitur enim & cœlum furni, ſicut oris: & lacunarium Græci ὀρωρόφον ea ratione appellant. Ariſtoteles quoq; de hiſtoria animaliũ lib. I. cap. VIII. & cap. XXIIII. ὀρωρὸν ſimpliciter. Sic apud Athenæum libro VIII. Diocles Gurges deuorato piſce calido, cùm diceret ſe cœlum exuſſiſſe: ſupereſt, reſpondit Theocritus Chius, ut mare ebibas: atq; ita tres omnium res maximas cõfeceris, terram, mare, cœlum. Sanè ulnam Nicolaus Perottus duorum palmorũ eſſe credit, arbitraturq; cubitũ dictionem eſſe Latinã, quæ Græcis ulna ſit. alij quãtum extenſis brachijs conficere quis poteſt, idq; ex Plinio: cuius tamen uerba aliter poſſunt accipi. melius ueteres, qui utrãq; manũ ſimpliciter extẽſam appellant ulnam: quo fit, ut idem ſit quod cubitus, aut duæ ſpithamæ, Seruio alijsq; grãmaticis. Iulius Pollux autor eſt, ὠλένη, πῆχυς, βύβιτος, id eſt, ulnã & cubitũ idem eſſe, ſubditq; ulnam interiorem brachij partẽ eſſe, à cauitate flexionẽq; uſq; ad ſummũ digitum, unde λευκώλενος ἥρη Homero: quam ſentẽtiam ſequor: nam & in hymno Mercurij idem Homerus,

καὶ ὁ παράγανον ἔχων ἐπ' ὠλένι δεξιτερῇφι.

& in Euangelio: Accepit puerum in ulnas. quo fit ut non probem eos, qui in lege Solonis, ἐὰν δὲ φρέαρ, ὀρύγαν. id eſt, ſi puteum effoderit, relinquat paſſus ſpacium, ipſi ulnam malunt[a]: cùm paſſus ſit, quantum quis paſſis, id eſt, apertis brachijs manibusq; efficit: hoc eſt, ut Suidas de orgya inquit, μετὰ τῶν ἀδίων χειρῶν. non igitur temerè à recepta lectione recedendum. Suetonius, ut Seruius refert, uidetur ulnam cubitũ intellexiſſe à cauitate, quã Pollux ὠλένερωνον uocat, ad uſq; manus principiũ tantùm, ut ego arbitror: qui ſenſus melius noſtræ interpretationi cõuenit. & Euangelij loco. Itemq; Ouidij carmine libro Metamorph. VIII.

—*Menſuraq; roboris ulnas*
Quinque ter implebat.

a l. 5. fin. reg.

Quæ ſint in iure perplexa, & quid ſignificet piſtilli retuſio apud Hieronymum. CAPVT XIX.

HAbent Sophiſtæ ceratinas crocodilinasq; quæſtiones, quas Politianus in Miſcellaneis explicauit: habent argumentũ, quod ἀντιστρεφὸν uocant, cuius exemplum ab Aulo Gellio libro quinto, capite decimo, & rurſus libro XIX. capite ultimo, accipiendũ eſt. Habent rhetores & ἀσυνάρτητος ſuas, de quibus ſuprà à nobis dictum habemus: & nos perplexa, quorum plurima in iure exempla. Sed id maximè dubium, quod Accurſius circulare dixit[b]: Ariſtotelis opinor exẽplo, qui in prioribus Analyticis argumenti commeminit circularis, aut reciproci, cùm ſcilicet ad principia ſubinde reuertimur. exemplum in iure ſic poteſt accipi: Cùm uxori CCC. dotis cauſa iam deberem, aliud æs alienum contraxi, deinde qui mihi ſupererat unicum fundum Sempronio conſentiente, hypothecãq; remittente uxore uendidi: ſecũdus creditor iure ſuo illum euicit ab emptore, uxor iure dotis ab eo, emptor ab uxore: quærit penes quem cõſiſtere tandem debeat. Plato Comicus, Zenodotus, Heſychius piſtilli circumuolutionem id argumentũ uocant, cùm ſemper eôdem reuoluimur. Sic & Plutarch. aduerſus Stoicos: Piſtilli reuolutionẽ ne ridere uidearis, omitte: ſignificans eos argumentis perplexis uti, & incaſſum laborare, nec quicquam proficere. quo ſenſu & Plato in Theæteto utitur: opinor & diuus Hieronymus, qui quadam epiſtola cum Chryſippæi acuminis & cornuti ſyllogiſmi (λυραπνοὺς uocant) meminiſſet, piſtillo retuſius dixit: quoties enim piſtillo aliquid in pila teritur, circumuoluitur quidem ille pila, eodemq; ſemper retunditur, nec tamen exit.

b l. Claudius. qui pot. in pign.

Quid ſit automaton apud Paulum Iuriſconſultum, quid cantari uel catarrhi, quid ſalientes, quid item catadromus. CAP. XX.

CVm docuiſſet[c] Paulus Iurecõſultus, ea legari non poſſe, quæ ædibus detrahuntur, quia publicè intereſt ædes non deformari: ſubijcit, nec fiſtulas, nec caſtella legari poſſe: ſed & automata, inquit, & canthari, per quos aquæ ſaliunt, poterunt legari, maximè ſi impoſititij ſint. Videndum quid ſentiat Iureconſultus. Et automata dicũtur à mechanicis ea opera, quæ ſponte ſua mouentur, qualia ſunt horologia. Heron in Pneumaticis, ut eſt apud Politianũ relatum, aquam exprimi ait in ſublime automaton, id eſt, ſpontalem ex ſphæra concaua, quam ipſe deſcribit. Sic Tranquillus in Claud. Si automaton, aut pægma, uel quid tale aliud ceſſiſſet. Sed magis dubium eſt, quid hoc loco ſibi uelint cantari, niſi accipias pro uaſis aquarum, quibus epiſtomia[d], id eſt, ut uulgò uocamus, ſpinæ adduntur, unde aqua exit, ideoq; ſalientes dicti Latinis autoribus. ſed quid ſi Græcè legamus catarrhi, καταῤῥοαὶ: ut generaliter ſic intelligamus omne inſtrumẽtum, unde aqua defluit. Homerus ὀλίγον. ἐ.

ἄφρ δ' ἐφόρει μέγα κῦμα καταῤῥοον. Et rurſus ξ'.

ῥηϊδίως, ὡς εἴτε καταῤῥοον. Vnde & catarrhi medicis, cùm humor à capite in pectus diſtillat, Galeno & Paulo Aeginetæ. Sed quid de catadromo dicemus? cuius ex Labeone libro ſecundo πεοθεωῶν, his uerbis Paulus meminit: Si[e] periculoſam rem ante uẽditionem

b l. Claudius. qui pot. in pign.

c l. cætera. de legat. j.

d l. fundi. §. caſtella. de act. empti.

e l. pen. de act. empti.

facere ſolitus eſt, culpa tua id factum eſſe uidebitur. puta enim eum fuiſſe ſeruũ, qui per κατάδρομον γράνου deſcendere, aut in cloacam demitti ſolitus eſſet. Oſtẽdit Iulius Pollux libro quarto, cap. XIX. decurſionem gruis ſic dictam, cùm ex ſublimi theatri parte per machinam quis delapſus aliquem rapit, & ſurſum ſecum aſportat: ut cùm Aurora Memnonẽ rapiebat, Iupiter Ganymedẽ, uel cùm Diana Endymionẽ, & ſi qua ſimilia. Non poterat autẽ citra periculum id fieri. Metaphora à gruibus ſumpta eſt, quæ in terrã deſcendunt ſubripiẽdi alicuius lapidis cauſa, quem pede retinent, ut in alto uolitãtes, eo demiſſo experiãtur ex cadentis ſtrepitu, ſupra mare, an uerò terram uolitent, ut Suidas, & Ariſtophanis interpres in Auibus oſtẽdit. Plinius probabilius credit, eum idcirco pedibus contineri, ut laſſatis ſomno decidens indiligentiam ſtrepitu coarguat. Hinc & nomen ſumpſiſſe γέρανον, id eſt, gruem machinam, qua architecti ſaxa ingentia ſubleuant, probabile eſt, cuius mentio Vitruuio habetur. alij à ſimilitudine auis dictam putant.

Quomodo in diem addictio celebretur, & explicatus Plautinus iocus in Captiuis.
CAPVT XXI.

a l. 1. de in diem addict.

IN diẽ addictio, fit hoc (ut Paulus inquit[a]) modo: Ille fundus centũ eſto tibi emptus, niſi quis intra tale tempus meliorem conditionem attulerit. Ad hanc addictionem alluſit perquàm feſtiuiter Plautus in Capti. his uerſibus, quos grãmatici adhuc non uidentur ſat intellexiſſe, imò & in quibuſdam peruertiſſe:

Ageſis, roga emptum, niſi quis meliorem afferet,
Quæ mihi, atque amicis conditio placeat magis,
Quaſi fundum uendam, meis addicam legibus.

Sciendum igitur, ſicut dicimus uenundare, ita uice mutua emptũ rogare, id eſt, emere: irridet enim ſenex paraſitũ, cui offert cœnam hac conditione, ut pauxillo ſit contentus. & cùm annuiſſet ille, addit ſe uẽdere pacto addictionis in diem, ut ſi melior ſibi cõditio allata fuerit, ut quia alij amici ſenis ipſi ueniãt, ille ſit excluſus. Addicam ergo, inquit, meis legibus, id eſt, meis pactis hoc cõuiuium, ac ſi uenderem fundum. Quam metaphorã nõ intelligens, uel nõ intelligere ſe ſimulans paraſitus inquit: Proh fundum uẽdis? Ad quẽ ſenex: Tu quidẽ haud fundum mihi, hoc eſt, uorabis, comedes, cõſumes. ſubijcit deinde, I modò uenare leporem, nũc ictim tenes. ſic enim legi debere Eraſmus noſter optima ratione admonuit. Eſt ictis muſtellæ ſpecies, quam & uiuerram Latini uocant, ut teſtatur Plinius, nec Raphaël Volaterranus omiſit. ea uiuerra lepuſculis infeſta eſt: ſolentq; uenatores in hũc uſum id animal habere, quòd ſi, ut plerũq; accidit, leporem ſeu cuniculum uenari non poſſint, deficiente meliore pulpamento, ipſam uiuerram comedunt. Quod cùm ruri eſſem, & à uillico meo factum fuiſſet, illi Plautini huius carminis interpretationem ferè acceptã tuli: adeò non minus quandoq; uſus ipſe confert, quàm aſſidua lectio. Videtur in eos prouerbialiter carmen illud adduci poſſe, quibus in omnẽ caſum & ſubſidiali actione (ut nos ſolemus dicere) ita conſultum eſt, ut omnino deficere eis cibus nequeat: quo exemplo uulgò dicitur, Deficiente obſonio apponatur caſeus.

Qui ludi ſeruandæ defunctorum memoriæ inducti ſint, explicata quædam Iureconſultorum reſponſa, & inſuper Auſonij poëtæ locus.
CAPVT XXII.

LEgatum ciuitati relictum eſt (inquit Modeſtinus[b]) ut ex reditibus quotannis memoriæ conſeruãdæ defuncti cauſa ſpectaculum celebraretur, quod illis celebrare non licet. Sciendum apud ueteres ludos funebres inſtitutos fuiſſe in defuncti alicuius primarij uiri honorem: uideturq; mos hic ex Homero acceptus, apud quem Achilles in funere Patrocli ἀγῶνα ἄθλα τίθεσθαι edit ιλιάδ. ψ. præmiaq; conſtituit:

b Legatum in ſuſpra.

—λέβητάς τε τρίποδας τε,
ἵππους τε ἡμιόνους τε βοῦς τ' ἴφθιμα κάρηνα,
ἠδὲ γυναῖκας ἀδρώνας, πολίου τε σίδηρον.
—Lebetaq;, tripodesq;,
His mulos, & equos, armentaq; bucera iungit,
Succinctas famulas, incani & munera ferri.

Vnde Vergil. Aeneid. v. Anchiſæ tumulo eoſdẽ ludos tribuit: & Archemori Thebaid. VI. Papinius. Qui in hiſce ludis certabant, gymnici dicti, quòd nudi agerent. Eorũ præfecti βραβευταὶ dicuntur, ut Iulius Pollux ſcribit, quos Plato & βραβέας, ſed & βραβεῖαι, & μαστιγονόμοι, & μαστιγοφόροι, & ἀγωνοθέται, ut idẽ ait. Arcadius[c]: Maſtigonomi, inquit, qui athletas in certaminibus comitantur. Donatus in Adelph. Teren. deſignatores appellat, qui in ludis funebribus præſunt, quòd deſignare ſit rem nouã facere. In funebribus autem ludis multa fiebant noua ſpectacula, ut turba retineretur: emittebantur & quandoq; paria gladiatorum, qui mos Romæ primò inſtitutus fuit à M. L. & Decio Brutis, qui defuncto patri eum honorem exhibuere, ut T. Liuius in Perioche, & Val. Max. atteſtantur: unde Auſonij carmen:

c l. fin. de mun. & hon.

Tres primas Thracum pugnas, tribus ordine ſellis
Iuniadæ patri inferias miſere ſepulto.

Deinde Conſtantini lege[d] cruenta ſpectacula ſublata ſunt, & prohibitum, ne quis gladiatores habeat. Laudat Plin. Cæcil. lib. Epiſt. quarto, Treboniũ Rufinũ, qui cùm duumuir Viennæ eſſet, gymnicum agona lege lata ſuſtulerit: qua de re cùm coram Traiano Imperatore cauſam dixiſſet, abſolutus eſt: ut hinc appareat, quomodo caſus in reſponſo Modeſtini fingi eruditius poſſit, quàm aliqui ſoleant. Rurſus idem Modeſtinus φίλοτιμίαν, οὐ κεκωλυμένῳ ἀγῶνα πεπραγματευόμενος[e]. Honoris gratia dono & dedico agonẽ quadriẽnalem. Sed quid ſi πρακλεῖον legamus? Siquidem Iul.

d l. 1. C. de gladiat. lib. 11.

e l. Scipitia de pollicit.

Pollux

Pollux autor est agona gymnicum Herculeum dici: quoniam, ut inquit Papin.

— Primus Pisæa per arua
Hunc pius Alcides Pelopi sacrauit honorem,
Paluerumq; fera crinem detersit oliua.

Idem Pollux autor est athletarum soleas, seu calceamēta Endromides dici, cùm grammatici nostri solum uestimentum esse arbitrentur. Neratius[a]: Eum qui plures filios haberet, unum ex filijs ἀγωνοθέτειραν suscepturū professum esse. sic enim legendum, intelligit autem agonothetæ munus.

a l. fami. famil. erciscun.

Qui dicantur damnati ad ferrum, & declarata l. ultima. C. ad leg. Flauiam. de plagiarijs. CAPVT XXIII.

GLadiatorum mentione admoneor, ut Caij quoq; uerba declarem, dum eos, qui ad ferrum damnantur, libertatem perdere ait[b]: & ideo iure testamentum facere non posse. Et Accursius ad ferrum damnatos intellexit, ut capite truncarentur. alij ad uincula, & boias seu compedes malunt, ex Plaut. carmine in Persa: Ferreas tute tibi impingi uideas crassas compedes. quod ego probare non possum, cùm iure ciuili pœnæ loco carcer nō sit, sed custodiæ. Ego ad ferrum damnatos eos intelligo, quos alibi lex ad gladiū damnatos ait. Paul. Iureconsul. Sent. lib. VI. Summa supplicia sunt, crux, crematio, decollatio; mediocrium autem delictorum pœnæ sunt, metallum, ludus, deportatio: minimæ, relegatio, exilium, opus publicum, uincula. sanè qui ad gladiū dantur, intra annum consumendi sunt. Constantinus in Codice Theod[c]. Liber sub hac forma in ludū detur gladiatorium, ut antequàm aliquid faciat, quo se defendere possit gladio, cōsumatur. Tranq. in Nero. Exhibuit ad ferrū quadringentos senatores. Solebant autem noxij in ludum gladiatorium dari, ut Plinius in Panegy. quem Traiano dixit, autor est. Illud nō omittendum, eam Constantini constitutionem in nostro Codice legi sub rubrica ad legem Fla. de plagiarijs[d]: sed sublatis quibusdam uerbis, sibi contrariam uideri: Accursioq; non modicum fecisse negocium, cùm primò metalli pœna eos plagiarios teneri decernat: deinde subijciat, seruum uel libertate donatum bestijs subijciendū, ingenuum uerò gladio consumendum. atqui prius non ad gladium, sed ad metallum dari constituerat. Sed ego principium legis in his solùm intellexerim, qui ciuitatis Romanæ ius habebāt, & qui ex quo delicto alij decollantur, ipsi in metallum dantur: finem in alijs. Quæ interpretatio satis cæterorum sententiæ cōuenit, qui principium in nobilibus, finem de ignobilibus accipiunt. Constantinus tamen, si legis suæ uerba respiciantur, non ingenuus scripsit, sed liber: eumq; qui libertate donatus est intellexit.

b eius qui. de testamen.

c l. plagiarij. C. ad l. Fab.

d l. f. C. de plag.

Qui essent coactores, argentarij: quid item sit Paria facere, Plauti locus in Aulul. CAP. XXIIII.

SErbidius Scæuola, Argentarius, inquit, coactor, cùm pene totam summam in nominibus haberet, seruis actoribus ita libertatem dedit[e] &c. cuius responsi ratio ut rectè percipiatur, ostendēdum in primis est, quis sit Coactor. Et sciendum Argentarios, qui mutuam pecuniam fœnori locabant, solitos ipsos eam exigere: uerùm quandoq; accidebat, ut reliquatores aliquos haberēt, uel propter paupertatē, uel alia causa difficiles exactu, huiusmodi nomina per licitationē (quod etiam hodie uidi fieri) uendebant: hi emptores uidentur Latinè Coactores dicti, quòd & cogere, sit pecuniam corradere, & exigere. Terent. Heautontimor. Quasi talenta ad quindecim coēgi. Horat. autor est patrem suum Coactorem fuisse, Saty. VI.

Si præco paruas aut (ut fuit ipse) coactor
Mercedes sequerer.

Quo loco Porphyrion humile fuisse, ac turpissimum quæstus genus, autor est. Acron diffusius interpretatur, Argentarios esse diuites ipsos, qui summam rerum possident, à quibus foranei accipiant: Coactores uerò ipsorum argentariorum mercenarios, qui à foraneis exigunt, qui & Collectarij dicuntur. Seneca Epist. LXXXII. Post naufragium maria tentantur, Fœneratorem non fugat à foro Coactor. Tranq. de Vespasiani patre: Coactiones (inquit) argentarias facilitauit. Sed & Cicero pro C. Rabirio, dum Posthumus pecuniam cogeret, ait, ex decimis Imperatorum pecuniam sibi coēgisse. non intelligo hoc quale sit, utrum accessionem decumæ, ut nostri facere coactores solent centesima, an decessionem de summa fecerit. quibus uerbis Coactores accipere uidetur Cicero pro ipsis, qui nomine alieno exigunt, & exacti centesimā pro mercede sibi retinent. sed de coactoribus argentarijs nō loquitur, qui ipsi, ut dixi, erant licitatores. Idem pro A. Cluentio, Coactores accipit pro his, qui in auctione rerum minutarū aliquas emunt, ut cariore deinde precio uendant: metaphora, ut opinor, ab argentarijs coactoribus ducta. Plaut. in Aulul. cùm lenam introduceret præsentem pecuniam postulantem, & iuueni fidem non habētem: Semper (inquit) oculatæ nostræ manus sunt: credunt quod uident: Vetus est, nihili coactio. cuius: non dico amplius. Solent enim argentarij nomina minimo coactoribus uendere, unde orta ratio prouerbij. Igitur in Scæuolæ responso, cùm testator iussisset ut Dama & Pāphilus actus sui rationē redderent, pariaq; facerent: quoniam coactor erat, dubium fuit, an conditio esset intelligenda, ut Dama & Pamphilus intra sextum mensem tenerentur omnia nomina, exceptis perditis, exigere: an satis esset paria facere. Et respondetur, parendum simpliciter conditioni; id est, paria

e l. antepenult. de statu lib.

faciendum. In libris enim rationũ ab una pagina acceptum describitur, ab alia expẽsum: unde parta facere dicitur, qui tãtum accepit, quantum expẽdit. Tacitus autor est, pactum cum Imperatore, à quo rerum curæ impositus erat, Pallantem, ne cuiusquã facti in præteritum interrogaretur, & ut semper pares cum republica rationes haberet. Sanè qui tali pacto rationes administrant, uidetur Iul. Paulus pariatores uocasse[a]: si modò fidelia sunt exemplaria. Hinc & apud Pliniũ de fortuna: Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & in tota ratione mortalium sola utranq; paginam facit. Est & aliquibus locis hic loquendi modus apud Senecam.

a l. Iulius. de cõdit. & demon.

An præsidi, uel iudici mutuam sumere pecuniam liceat, dissoluta quædam antinomia. CAPVT XXV.

COactoris collectarijq; suprà facta mentio me admonet, ut ἀντινομίαν quandam dissoluam[b]. Præses prouinciæ (inquit Paulus) mutuam pecuniam fœnebrem sumere non prohibetur. Visum id Accursio est aduersari constitutioni Honorianæ[c], qua quisquis ille sit, iudici fœnebrem pecuniam mutuare, & si collectarius sit, pecuniã illi dare, qua iudex honorẽ acquirat, prohibetur. dissoluitq; hunc nodum ille non nisi quater diuinando, cùm ex uerbis legum euidens appareat differẽtia. Pauli enim respõsum non in eo loquitur, qui à litigante pecuniam mutuò sumat, cùm Honorius de iudice loquatur: neq; in eo eloquit, qui idcirco sumit, ut dignitatem emat: iudex enim ibi de inferiore magistratu accipitur, quales sunt municipales: non de præside prouinciæ, uel proconsule, & hisce maioribus, quos uel Imperator, uel senatus cum imperio, in prouincias mittebant[d]: in his enim nullum subest huiusmodi nundinationis periculum.

b l. præsidis. si cert. pet.

c l. quisquis. C. eodem.

d l. 5. ff. ad legem Iul. de ambi.

Quæ seruorum nomina, quæ liberorum in iure: & declaratus A. Gellij locus. CAP. XXVI.

COnsueuerunt Iureconsulti cùm hypothesim aliquã, seu casum effingunt, quibusdam nominibus uti, quorum alia liberorum hominum, alia ferè seruorum esse annotaui. Cùm de seruis agunt, Stichũ dicũt, Erotem, Pamphilũ, Damam, huiusmodiq; Græca. Dicit Stichus, quasi στικτὸς, quæ uox compunctum, signatumq; significat. hinc Leuitici capite XIX. καὶ γράμματα στικτὰ οὐ ποιήσετε ἐν ὑμῖν. id est, Ne compunctas notas in uos imprimite. Cicero quoq; tradit Alexandrũ Phræum, cùm ad uxorẽ in cubiculum ueniret, solitum seruũ præmittere σημαντῆν, compunctum notis Threicijs: ustulabantur enim ferro, addita aliqua cicatrice, ut agnoscerentur. Sed quid si ita dictos arbitremur, quòd in certa classe seu numero collocarentur? σίχος enim ordinem significat, unde & numeri militum dicũtur. Vlp[e]. Si quis militum ex alio numero trãslatus sit in alium, quãuis & hinc exemptus sit, & illò nondum peruenerit, tamen poterit iure militari testari: est enim miles, quãuis in numeris non sit. Pomponius[f]: Videndum est, ipse dominus quorum loco quenquam habuerit, quod ex numero familiæ, & ex uicarijs apparebit. quem locum Accursius non satis uidetur percepisse. Damas uerò mihi dictus uidetur diminutiua forma, quasi Demodorus: Græci enim ζωῶς dicũt, Metras, Menas, ὑποκοριστικῶς, pro Xenodoro, Metrodoro, Menodoro. Sic igitur & Damas, pro Demodoro, ea ratione, qua η uertitur in α, ut in Damiano, Damocrito, Damocle, & similibus. Rectè igitur Horatius de libertino homine loquens:

e l. 5. de bo. pos. ex test. mil.

f Lucbens. de uerb. sign.

Tũ ne Syri Damæ, Dionysi filius audes
Deijcere ex saxo ciues? &c. Persius:
Verterit hunc dominus, momento temporis exit
Marcus Dama. papæ.

Liberorum uerò hominũ nomina uidentur esse Romana, Meuius, Titius, Seius, Sempronius, Augerius, Numerius, & similia. Hinc M. Varro apud Gellium: Si quis mihi filius unus, plurésue in decem mensibus gignuntur, ij si erunt ἕνοι λύραις, exhæredes sunto. quòd si quis undecimo mense κατ' ἀντιστίλω natus erit, Accio idem quod Titio ius esto apud me: id est, idem iuris sit cũ eo, qui exhæres suprà scriptus est: neq; enim autoritati Aristotelis uoluit adhibere fidẽ testator, ut pro suo talem agnosceret. quam interpretationem magis ego quàm Gellianã probo.

Qui sint Marchiones, & unde dicti. CAPVT XXVII.

MArchionem existimarũt nostri doctores à mari deduci: alij à Germanica uoce, qua illi limites uocant, ut eorum sermone perinde sonet Marchio, quod dux limitaneus: quæ interpretatio nec ipsis quidẽ Germanis placet. Paulus Diaconus Longobardicorum libro sexto, sic statores, seu consiliarios regum uidetur appellasse: Cunipertus cum statore suo, quem Longobardi propria lingua marphais dicunt, consiliũ inibat. Sed mihi uero similius uidetur Celticum uocabulum esse, quo præfectus equitum significetur. Marcam enim illi equum dixere, unde Marcomani equitatu præcellentes populi: & Maroboduus rex, cui corpus instar equi esset. Nam & Franci hodie marcare, pro eo quod est equitare, usurpant. Scribit Pausanias triplicem equitum ordinem à Celtis, qui in exercitu Brẽni erant, trimarcisiam dictam. Fuit igitur hæc uox, & rerum in Italia potientibus Longobardis, & deinde Francis regibus, magistri stabuli seu equitum nomen, deinde in propriæ iurisdictionis appellationem transijt, sicut & duces & comites.

Vis, quid apud Paulum Martianumq; significet. CAP. XXVIII.

VIs Latinũ nomẽ à Græco βίη uidet deriuasse; inter cęteras autẽ significationes & uirtu-

& uirtutem ostendit, & potestatem ipsam, ut apud Sallustiũ: Omnis nostra uis in animo & corpore sita est. & Vergilius: Non ea uis animo. Apud nostrates etiã ius ipsum significat: unde tutela definitur, uis atq; potestas in capite libero: cuius ratio est, quoniam iure gentiũ ex uiribus iura metiebantur, quod Aristides in oratione ad Rhodios attestat: unde accipitur & quandoq; pro effectu temporali. Fiunt, inquit Paulus[a], statu liberi uel conditione expressa, uel ui ipsa, ut cùm creditoris fraudandi causa manumittũtur &c. Ali quando etiam pro uero effectu, ut cùm Cornelius Tacitus dixit: In speciem magis, quàm ui ipsa. & Martianus[b]: Ei qui hominem dari stipulatus est, unum etiam ex his, qui tũc stipulatoris serui erant, dando, promissor liberatur ui quidem ipsa. ubi Accursius interpretatur, ipso iure.

a l. 5. de stat. lib.

b l. qui x. §. stichum. de solu.

Ius à iustitia rectè dici: defensusq; à criticis Vlpianus. CAP. XXIX.

IVstitia unde dicta sit plerique dubitant, genuinumq; Grãmatici in Iureconsultos nostros cõtorquent, quòd ius à iustitia dictum tradiderint[c]: malunt q; aliqui Isidorũ sequi, qui iustitiam dixerit esse iuris statum[d]. Sed ipse non arbitror temerè ab Vlpiano nostro recedendũ: quẽ ut intelligamus, scire oportet, uideri iustitiam dictam, quòd uim sistat: alioquin si ea non sit, ut prouerbiali carmine dicitur, βίας πᾶσόσης ὀδὲν ἰσχύει νόμος, cùm uis supersit, nullus est legis uigor, ut in iustitia ius appositũ sit κατ' ἀντιστοιχίαν pro ui, ut suprà diximus. Est autem ἀντιστοιχία, cõtraria elementi transpositio, & metathesis, seu antithesis species, ut sicut illa ex proprio ordine ad aliã literam transfert, ut λρασλία, λράσπαδος, ἐπραδον, ἐδρακον, sic ἀντιστοιχία & ipsa elementũ transferat, uel aliud substituat, ut magalia pro magaria, apud Seruium grammaticum. Solebant enim ueteres pleraq; à Græcis per inuersionem literarum dicere, ut Festus ait, ueluti nares ῥῖνοι, forma μορφὴ, tener τέρλω. Dicta sit igitur iustitia, quòd uim sistat, nec progredi patiatur. Aulus Gellius libro uigesimo autor est, in lege duodecim tabularum, iustos dies dictos, qui iudicatis dantur: quia interim suspenditur omnis executio, fitq; quædam interstitio, seu cessatio iuris: unde & iustitium dictum: quo fit, ut sicut à dictione mœstus, stultus, lætus, deducitur mœstitia, stultitia, lætitia: eodem modo à iusto deduci iustitiam dicendum sit, quòd quidem iustum dicatur, à quo uis omnis submota est. Festus Pompeius: Iusti, inquit, dies dicebantur triginta, cùm exercitus esset imperatus, & uexillum in arce positum. opinor ego quòd interim uis omnis sisteretur, unde consequens est à iustitia ius ipsum dictum, non è cõuerso, ut illi existimant, à iure iustitiam. Adde quòd Iustitia Deæ nomen est, quam apud Gellium Chrysippus condignè eruditeq; depingit; appellationẽ ipsa hisce humanis qualitatibus potius dare debet, quàm accipere: conueniteq; religioso homini ita potius arbitrari, quàm inanes hasce, & contentiosas grammaticorum tendiculas alicuius facere.

c l. 5. de iusti. & iure.

d l. furac. de uerbor. signif.

Definitionem Iuris ab Vlpiano traditam, ueram esse, nec satis ab eius accusatoribus intellectam. CAP. XXX.

INclamant in nos ijdem literatores, & ius ineptè Vlpianum definisse aiunt, cùm dixit, esse artem boni & æqui: quem tamen si rectè intellexissent, non arbitror tam temerè damnassent. Igitur sciendũ id Latinè æquum dici, quod Aristoteles ἐπιεικὲς uocat: estq; naturalis quædam moderatio, quæ in pectoribus hominũ residet, nec satis lege præscribi potest. Tranquillus in Caligula: De iuris quoq; consultis, quasi scientiæ eorũ omnem usum aboliturus, sæpe iactauit se effecturũ, ne quid respondere possent præter æquum: hoc uidelicet significans, iuris scripti libros se aboliturum. Quod immanissimi tyrãni dictum habet etiãnum declamatores aliquos, quibus maximè arrideat: quorũ in Iureconsultis (ut apparet) eadem sunt uota, quæ libitinariorum in medicis. Sublato enim iure scripto, quid aliud supererit, q; ut omnes prostultitiæ suæ captu iudicent, sententiasq; in cuiusq; gratiam, uel odium, arbitratu suo ferant, uniuersaq; litium tricis inuoluãt? Nam quid arrogantius ineptiusq; existimari potest, quàm semel tot sapientum decreta, summaq; cum ratione mille & amplius annorũ usu stabilita rescindere, & iudicum præiertim nostri tẽporis uoluntati permittere: quorum non multos reperies, qui bonis artibus potius, quàm ambitu, & commendatione in ordinem adsciti sint? Sed hæc satis quod ad æquum attinet. Bonũ accepisse uidetur Accursius, eam æquitatẽ, quæ ex ancipiti hinc atq; inde inclinantis animi motu, præualet, & scriptis mandari potest, qualis est usucapionis materia. Et apud Ciceronẽ: Ius, quod Iupiter sanxit, ut omnia, quæ reipublicæ salutaria essent, legitima & iusta haberentur. ut bonum etiam id significet, quod in quacunque ciuitate utile est, tametsi non semper cum æquitate concordet: uideturq; Græcè δίκαιον dictum, ut grãmatici attestantur, παρὰ τὸ δίχα, quòd ex duabus partibus secernat, quid præualere debeat. Igitur ius ipsum est ars, id est, collectio omnium præceptorũ boni & æqui. Definit autem Vlpianus ius nostrum, ostenditq; id fecisse nostrates Iureconsultos, quod tantopere exoptauit uidere Cicero libr. de oratore I. dum, Si, inquit, aut mihi facere licuerit, quod iandiu cogito, aut alius quispiam, aut me impedito occupauit, aut mortuo effecerit, ut primũ omne Ius ciuile in genera digerat, deinde eorum quasi membra dispertiat, tum propriam cuiusque uim definitione declaret, perfectã artem Iuris ciuilis habebit. Nihil aliud igitur est ius,

quàm æquitatis bonitatisq; huius in artem redacta à Iureconsultis nostris collectio.

Definitio iustitiæ eodem modo à criticis defensa, sicut & iuris distinctio. CAP. XXXI.

a l.iustitia.de iustit.& iure.

IVstitia, inquit Vlpianus[a], est constans & perpetua uoluntas, ius suum unicuiq; tribuens. Negat Rodolphus Agricola libro de inuẽtione dialectica secũdo, iustitiã esse constantem & perpetuã uoluntatem: excusatq; egregius scilicet patronus Vlpianum, qui ut doctissimus fuit, ita & maximis semper occupationibus distẽtus est, ne uel ocium perpoliẽdis inuẽtis suis haberet. Sed profectò nec tali auxilio, nec defensorib. istis noster eget. Agè docte uir, dic tu, qui ociosus es, quam rationẽ opinationis tuæ habeas? Cicero certè Iurecõsulto nostro consentit, siue eam definitionem sequamur, quam libro de inuentione II. tradit: siue eam, quæ ad Herennium lib. III. describitur: altero enim loco, Iustitia, inquit, est habitus animi, communi utilitate conseruata, suam cuiq; tribuens dignitatem. altero, Iustitia est æquitas, ius unicuique tribuens pro dignitate cuiusq;. Atqui etiã melius uidetur ab Vlpiano cõstans uoluntas appellata, quàm à Cicerone habitus animi, uel æquitas tantum: cùm, ut suprà ostendimus, nõ in solo æquo cõsistat, sed in bono quoq;, & eo quod publicè utile est. Assentiunt huic definitioni, & Peripatetici omnes post Aristotelem, sic finientes: Iustitia est habitus electionis, cõpos in his circa quæ uir bonus publicæ utilitatis legũq; seruãdarum causa uersatur. Quas definitiones si diligenter intuearis, idem ab omnibus dictum deprehendes, sed nõ eodem modo, quòd scilicet pressius, elegantius, ἐμφαλικωτέρως noster. tametsi non uideatur Iureconsultis in definitionibus minus indulgẽdum, quàm ipsi sibi tribuunt inuicem alij professores. Gellius libro primo: Non fuit, inquit, negocium Varroni, ut superstitiose definiret, & legibus rationibusq; omnibus definitionũ inseruiret: satis enim uisum est eiusmodi facere demõstrationem, quod genus Græci τύπος magis, & ὑπογραφὰς, quàm ὅρισμὸς uocãt. Subijcit idem Agricola, non rectè ab eodem Vlpiano ius diuisum, cùm aliud publicũ, aliud priuatũ dicit: deinde priuatum in naturale, gentium, & ciuile diuidit: quasi (inquit ille) ius publicum neq; naturale esset, neq; gentium, neq; ciuile. Quo argumento apparet non legisse eum Iureconsulti uerba, sed ab aliquo discipulo suo accepta protinus damnasse. Si enim Vlpianum à fonte ipso, non à riuulis degustasset, potuisset cognoscere non omnium gentium ius ab eo describi, sed illud tãtum, quo Romani utebãtur. id autem erat duplex: publicũ, quod ad statum rei Romanæ spectat: priuatum, quod ad singulorũ utilitatem. Id priuatũ collectum est, inquit, ex naturalibus præceptis iuris gentiũ, aut ciuilibus: quæ naturalia iuris aliarum gentium præcepta nihil ad statum populi Romani pertinebant. nec enim ex eis magis imperiũ Romanis in alias gentes concedebatur, quàm alijs gentibus, in Romanos.

Quod tempus humanitatis causa iudicatis, condemnatisq; indulgeatur. CAP. XXXII.

REceptissima est apud nostrates omnes opinio: Postquàm res est iudicata, condemnato dilationẽ quatuor mensium dari, ut cõficere eam summã, cuius iudicatus est, possit, & creditori satisfacere: idq;[b] Iustinia. legis argumento, qua constitutũ est eos, qui condemnati sunt, post quatuor menses à die cõdemnationis ad centesimarũ usurarum solutionem cogendos. Sed inde nõ uidetur sequi, ante quatuor menses cõueniri eos non potuisse: cùm uerisimile sit, creditori datam fuisse electionẽ, utrum malit statim eos conuenire, an lapsa quadrimestri die centesimas usuras accipere. Aulus certè Gellius eo, quẽ suprà citaui, loco, aliud lege duodecim tabularum cautum esse ostendit, quarum uersus hic est: Aeris confessi, rebusq; iure iudicatis triginta dies iusti sunto. Pòst deinde manus iniectio esto, in ius ducito, uincito neruo, aut compedibus. Extat in Theodosiano Codice cõstitutio[c], qua duorum mensiũ dilationem reo nõnunquam cõcedi dicitur: quo lapso tempore, cõpellitur debitor, medietatem debiti persoluere: pro reliqua uerò medietate duplices cẽtesimas usuras præstare: quam à Iustiniano antiquatam apparet.

b l. penult. C. de usur. rerum.

c l. 3. C. de usur. rerum.

L. usuræ. C. de usur. emendata, & aliter intellecta, quàm uulgò solebat. CAP. XXXIII.

EAdem Cod. Theodos. constitutione, de præstatione usurarũ, sic distinguitur, ut si ex stipulatu usuræ debeantur, & per annorum curricula summã capitis impleuerint, ut scilicet quantitas fœnoris quãtitati sortis coęquetur, ulterius peti non possint. Si uerò ex re iudicata debeantur, post sentẽtiam sortis ipsius duplæ usuræ pręstentur, usurarum uerò simplæ: quod ultimũ eadem Iustiniani lege correctũ est, qui usurarũ usuram, & ut Græci dicũt ἀνατοκισμὸν omnem sustulit. Ad priorem autem decisionẽ allusisse uidetur Sidonius Apoll. qui lib. epist. III. Cauta est, inquit, fœneratori centesima, quæ per bilustre producta tempus, modum sortis ad duplum adduxit &c. Hinc Antonini cõstitutio[d]: Vsuræ per tempora solutæ non proficiũt reo ad dupli compensationẽ: tunc enim ultra sortis summam usuræ non exiguntur, quoties tempore solutionis summa usurarũ excedit eam computationẽ. Quibus uerbis ostenditur, in dupli ratione, solutas usuras non computari, sed eas solùm quæ in præsentia petũtur. Quo sensu lex est clarissima, cùm in uulgatioribus libris sublata negationis particula, rem omnẽ tenebris insperserit, quibus usuræ exiguntur, pro, non exiguntur, scriptum est. Sunt qui id duplum aliter intelligant, sed

d l. usuræ. C. de usur.

eorum

eorum calculus non ſolùm ex ſuprà ſcripta Cod.Theod.conſtitutione, & Sidonio confutari poteſt, ſed etiam ex Iuſtiniani ipſius nouella cõſtitut. CXXI.itemq; CXXXVIII. quibus locis ſcriptam Antonini legem corrigit,& particulares quoq; ſolutiones duplo imputari iubet.

Quot modis uis in iure accipiatur: & dubitatum an in oratione M.Cice. pro A.Cecinna,deiecto ui non armata,obſtet exceptio,quod ui, clàm,precario à deijciente poßideret. CAP. XXXIIII.

QVoniam de ui quædam à nobis ſuprà dicta ſunt, lectorẽ admonere placuit, uarijs modis uim hanc in iudicium deduci. Alia enim eſt uis expulſiua, quæ ſi cum telo fiat, etiam uis armata antiquis dicitur, qua fundo deiectum poſſeſſorem interdicto, unde ui, prætor abſq; exceptione,quod alter ab altero ui, clàm, uel precario poſsideat, reſtituit. Alia eſt uis exturbatiua,cùm uterq; litigantium poſsidere ſe affirmet, & alium exturbare nititur:cui malo ut obuiam eat prætor, uti poſsidetis ita poſsideatis interdicit, dum tamen nec ui, nec clàm,nec precario alter ab altero poſsideat[a]. M.tamẽ Cicero oratione pro A. Cecinna, primam illam diſtinguere uidetur in armatam, & eam, quæ ſine armis fiat. In ui armata nullam eſſe rationem eius exceptionis,in nõ armata eſſe. qua in re egregiè deceptus eſſet, cùm indiſtinctè prætor deiectum reſtituat[b]. Verba Ciceronis ſunt: Ad duas diſsimiles res, duo inuenta interdicta ſunt. In illa ui quotidiana non ſatis eſt poſſe docere ſe deiectum, niſi oſtendere poſsit, quum poſsideret tum deiectum: nec id quidẽ ſatis eſt, niſi doceat, ita ſe poſſediſſe,ut nec ui, nec clàm,nec precario poſſederit. Sed cùm præcipuum ex omnib.antiquis autoribus Ciceronem ipſum ius ciuile diligenter calluiſſe deprehenderim, ſatius eſt eum non de priore illa expulſiua ui intelligere, ſed de hac poſteriore exturbatiua, quam ille eleganti uocabulo quotidianam appellarit,quod huiuſmodi poſſeſſores quotidie cõtendant, dum uterq; poſſeſsionem ſibi uendicat. cùm in priore qui ſemel expulſus eſt, propter uis maioris metum ſoleat prætorem adire, & interim aduerſariũ poſsidere ſinat. Quãuis etiam non abſurdè dici poſsit, aliud iuris tempore Ciceronis obſeruatum[c], quod & ex Paulo libro Sent.v.intelligi poteſt,qui de interdicto uti poſsidetis, & interdicto utrum ui, in utroq; requirit, ne alter ab altero ui, clàm, uel precario poſsideat. Verùm ego non utrum ui, ſed utrobi, legendum apud eum arbitrarer, niſi inferius idem repeteret, uerboq; deijciendi uteretur, quod ad prius interdictum propriè pertinet. Prior tamen ſententia mihi magis arridet. Alia uis eſt inquietatiua, ut cùm in meo ædificas: unde prętor quod ui aut clàm factum eſt, reſtitui iubet. Alia eſt ablatiua, cùm quis ab inuito aufert: unde actio ui bonorum raptorum prodita eſt, & publici iudicij lex Iulia de ui. Eſt & quæ uocatur uis compulſiua, cùm ui adhibita aliquem cogo, ut alicui actui aſſentiat: unde & conſtitutio diui Marci prodita eſt: itemq; prætoris edictum, de eo quod metus cauſa geſtum erit,ne ratum ſit.

Quid ſit potiri hoſtiũ,locus ab alijs non ſat rectè intellectus. CAP. XXXV.

APud[d] Papinianum relatum extat,ſubſtitutionem pupillarem à patre, qui de inde ab hoſtibus captus ſit, factam non euaneſcere, licet impubes defunctus ſit,& pater qui hoſtium potitus eſt, apud eos decedat. Accurſius eo in loco dubitauit,quid ſignificet,Hoſtium potiri. Alij etiam magni nominis uiri corruptum codicem arbitrantur, & legendum nõ hoſtium potitus, ſed hoſtium poteſtati ſubditus:qui modus loquendi non ſat Latinus, eſt certè non elegans: quare nil ego mutandũ cenſerẽ. Plautus in Captiuis:

Nam poſt quàm meus rex eſt potitus hoſtium.

Et rurſus:

Ego,poſtquàm gnatus tuus eſt potitus hoſtium,
Expertus quanti fuerit,nunc deſidero.

Idem in Epid.

Eductam perdidi,hoſtium eſt potita.

Sic & Auſonius: Aut natum,citò morte potiri: id eſt, in poteſtatem mortis tranſire.cuius locutionis etiam Donatus in Phorm. Terentij meminit. Obſeruaui autẽ alijs quoq; locis hoc loquendi modo uſum Papinianũ.

Ius emphyteuticum quid ſit, itemq; Ius embateuticon, Vlpianus explicatus. CAP. XXXVI.

SI ius, inquit Vlpianus[e], ἐμφυτευτικὸν uel ἐμβατευτικὸν habeat pupillus,uideamus an hoc diſtrahi à tutoribus poſsit: & magis eſt, non poſſe. Videndum quo de iure ſenſerit. & ſciẽdum corruptè noſtrates doctores ius emphyteoticum dicere, cùm ratio Græci ſermonis emphyteuticum pronũciari ſuadeat, atq; ita à ueteribus ſcriptum indicio ſunt antiqui codices. ἐμφύτευσις enim dicitur, quaſi implantatio,unde ἐμφυτεύειν uerbum implantare ſignificat: & ἔμφυτον innatum, inſitum Suidæ. Sed magis dubium eſt,quid ἐμβατευτικὸν ſignificet: & uox ipſa indicat ius ingrediendi, ἀπὸ τοῦ ἐμβατεύειν, quod & ingredi, & intrò pedem inferre: unde & ἐμβατὴν calciamentũ,uel cothurnus apud Lucianũ. Sed & Suidas ex quodam hiſtorico: ἔνιοι δὲ τὴν πεκμεκίλιν νησίδα ἐπὶ πόλεως ἐμβατεύσαντες: id eſt, Hunni per contiguam ciuitati paruam inſulam introeuntes. Igitur hac appellatione ceu generali,id ius intelligi poteſt, quod & quãdam detentationem reſpicit,& rei poſsidendæ facultatem, tametſi proprietas uera ad alium pertineat:quale eſt ius ſuperficiarij,uel eius qui fundum uectigalem poſsideat, uel perpetuarij. Vlpianus[f]: In bonis noſtris computãtur non ſolùm quæ dominij noſtri ſunt, ſed & ſi bona fide à nobis poſsideantur, uel ſuperficiaria ſunt. Caius[g]: Superficias ædes appellamus, quæ in conducto ſo-

a l.ijati poſſide.

b l.recuperandæ.inſti.de interdict.

c ergo l.ſed eſt id.de ui & ui arma.

d l.quod ſi filius.de capt.

e l.iij.§.fin.de reb.cor.

f l.bonorum.de uerb.ſign.

g l.fi.de ſuperfi.

lo positæ sunt, quarũ proprietas & ciuili & naturali iure eius est, cuius & solum. Vectigalis ager quis sit definit Paul. Iureconsul.[a] sed & eius mentio apud Plin. Cæcil. lib. VII. Quingentis millibus nummũm, quæ in alimenta ingenuorum promiseram, agrum ex meis longè pluris actori publico mãcipaui, eundẽ uectigali imposito recepi tricena milia annua daturus: per hoc enim & Reipub. sors in tuto, nec reditus incertus, & ipse ager propter id, quod uectigali largè supercurrit, semper dominũ, à quo exerceatur, inueniet. Erunt fortè quibus magis arridebit ius ἐμβατευτικὸν intelligere, quod uulgò pædagium dicimus, ius scilicet exigendi certam pecuniã à prætereuntibus, quod alioquin ad regalia solet pertinere. Sed ego eam interpretationẽ magis probo, quæ in etymologico magno est, ubi ille grãmaticus, ἐμβάτευα, inquit, quæ nunc & ἐμβατεία, dicit id ius, quod creditor in bonis debitoris sibi pignoratis retinuit propria autoritate ea ingrediendi: opinor ut sibi in solutũ cedat, quatenus æs alienum dissoluatur. meminit hoc sensu & Isæus. Dicebatur sanè is ager, qui creditoribus obnoxius esset, σήματος, quasi signatus lapide, uel columna: qua de re in Græcorum commentarijs pleraq; habentur.

a l. j. si ag. uecti.

Perpetuarius contractus quis dicatur, & Annæi Senecæ declarata sententia. CAP. XXXVII.

PErpetuarij dicũtur[b], qui fundum à principe, uel à Repub. conductum certo canone in uitam habent suam, uel etiam hac lege, ut ad alios transferre possint: distantq; non multum ab emphyteuticarijs, nisi quod emphyteutæ ex natura contractus utile dominium habent, remq; sterilem & infructuosam susceperunt: his non uidetur ius aliud, quàm conductionis competijsse. Ad palatinorum, inquit, Arcad. & Honor. Impp.[c] curam & rationaliũ officia totius perpetuarij, hoc est, emphyteuticarij iuris exactio reuertatur. Idem alibi sæpissimè meminit iuris perpetui, & patrimonialis, & emphyteutici. Aristoteles Oeconomicæn secundo, Byzantios tradit, cùm pecunijs indigerent, publicos fundos certa mercede locasse, fertilia ad tempus, ἄκαρπα δὲ ἀζημιωτὶ, infructuosa in perpetuum. Annæus Seneca in ludicro de morte Claudij, mulionem perpetuarium appellare uidetur mercenarium, qui mulam ueterinam conductam in perpetuum dum uixerit certo precio habet, eaq; uelaturam facit: Tu autem qui plura loca calcasti, quàm ullus mulio perpetuarius. Id enim hominum genus nunquam quiescit, quò lucrum faciat.

b l. fin. C. de loc. præd. ciuil. libro xj.

c l. j. C. de offic. Com. sac. pal.

Agri publici quot modis dicantur. CAPVT XXXVIII.

DEclaratum à nobis est, qui sint emphyteutici, perpetuarij, uectigales fundi: ostendimusq; uectigales esse, quos Respublica in perpetuum, cùm publici essent, locauit. Nunc sciendum agros publicos uarijs modis dici: quandoq; enim hi publicabanẽ, quia de hostibus capti erant: uel etiam uicini hostibus, & ueteranis in eorum præmia assignabantur, cuius rei Paulus quoq; commeminit[d]: unde & Vergilius,

Mantua uæ miseræ nimium uicina Cremonæ.

Isq; ager assignatus dicebatur: & quia inter ipsos ueteranos certis limitibus diuidebat, etiã limitati nomen sumpsit[e], quod ex Agennio Vrbico à nobis alibi relatum est. Qui assignari propter incommoditatem non poterat, subsecciuus dicitur. Quandoque coloniæ alicui uel Reipublicæ donabantur, & si sylua erant ex quibus ligna in reparationẽ publicorum mœnium distraherentur, uocabatur ager tutelatus. idem si ligna in publicorũ balneorum usum cæderent. Erant & loca in pascuis relicta pro usu ad urbem ueniẽtium peregrinorum: erant & alia noxiorum pœnis destinata, qualia coruorum apud Aeoles: unde Aristophanes, βαλλ' ὃν κόραξας. Sic & Mediolani Vigentinum dictum, à Vigentio quodam ciue, qui eam urbem Iustiniani ducibus prodiderat, cuius Procopius meminit. Erant & quædam inopum destinata funeribus, quæ loca culinas appellant. Sunt & præfecturæ loca alieni agri in ueterũ possessorum inuidiam proximis municipijs assignata: quæ qui diffusius percipere uelit, Agennij Vrbici de limitibus agrorum commentarios consulat.

d l. Lucius de euict.

e Lim. agri ab acq. rei dic.

Quid sit Stypteria, & unde dicta sit Stipulatio. CAP. XXXIX.

EAdem Vlpiani lege[f] sic scribitur: Si lapicidinas, uel quæ alia metalla pupillus habeat stypteriæ, uel cuius alterius materiæ. Quærit, quid sit stypteria: & nõ est dubium uocem esse Græcam, qua illi alumen intelligunt, sic à ui, quam habet adstringendi, appellatum: quod Dioscor. libro quinto, & cæteri medici tradidere. Nec nouum nostris uideri debet, appellatione metalli etiam alumen contineri, cùm hæc uox omnia comprænda, quæ sub terram effodiendo reperiuntur: sic dicta, quia ἄλλῳ μετὰ ἄλλῳ, id est, aliud post aliud inueniatur. Dicta est autem συστολία, à uerbo Graeco σύρω, quod significat adstringo: sic apud Aristophanis ἀχαρνεῦσιν, συστοὶ γέροντες, id est, denti, solidi, & quibus cruda uiridisq; senectus. unde & stipulatio fortè dicta est. Iustinianus: Stipulationis nomine utimur, quòd stipulum apud ueteres firmum appellabatur[g], fortè à stipite descendens. Malim ἀπὸ τοῦ συστοῦ potius legere: quid enim cõmune habet stipes, seu truncus cum contractu? Varro tamen à stipe, id est, pecunia, stipulationem dictam mauult. Et ex suprà dictis apparet, in metallum censeri damnatos[h] quoscunque, non solùm qui in argenti, ferri'ue fodinis opus faciunt, sed

f l. iij. §. fin. de reb. eorum.

g Instit. de uerb. obligat. §. j.

h l. aut damnati de pœna.

ſed etiam qui alumen, cretam ue effodiunt, & ſi qua ſimilia.

Quid ſint numuli in uentrali, quid chariſticon, item ueſtis inſtitoria, emendati Iureconſultorum codices. CAP. XL.

CAlliſtratus[a] pannicularia bona damnatorum declarans, ea eſſe interpretatur, quæ damnatus habet, & modici ſunt precij, promiſcuiq; uſus: qualis eſt ueſtis, qua fuerit indutus, aut numuli inueterales, quos uictus ſui cauſa in promptu habuerit. Nec debent (ſubijcit) præſides pati, ut commentarienſes ea pecunia abutantur, ſed debent ſeruari ad ea, quæ iure præſidum ſolent erogari, utputa carciaticum quibuſdam officialibus inde ſubſcribere &c̃. Quibus in uerbis apparet quidem duplicem eſſe mendam, ſed quæ corrigi non, niſi præſidio antiquorum codicum, poſſit. & poſſet fortè priore loco legi numulos in uentrali, ut ferè habent uetuſti codices, intelligiq; de his pecunijs, quas opifices in ſacciperio habent, quod inſitum illis ineſt in ſemicinctij plagula, quam ante uentrem gerunt, unde & uentrale dictum: nos uulgò ſimili uoce, gremiale dicimus. Ventralis meminit etiam Plinius libro octauo: Patris mei memoria cœpêre amphimalla noſtra, ſicut uilloſa, & etiam uentralia. Amphimallon utrinq; uilloſum ſignificat Straboni libro quinto, qui in agro Patauino fieri huiuſmodi ſtragula tradit. hæc & amphitapa dicũtur Nonio, & etiam Græcis autoribus. Eorum mentio eſt & apud Vlpianum[b]: Veſtimenta, ſtragula, amphitapa. Sic enim corrigit Marinus Brixienſis, cùm uulgò anſitaria legatur. Sed quid ſi ſtragula inſtitoria legamus? quibus in officinis inſtitores ſe induunt: unde artes inſtitoriæ Hieronymo aduerſus Heluidiũ. Poſteriore uerò loco fuit, cùm legendum carceraticum putarem, ut illa merces ſignificaretur, quam militibus qui cuſtodiæ carcerũ aſſiſtunt, humanitatis cauſa magiſtratus largiuntur. Sed quid ſi Græcè χαρεισιῶν legas? quod ob gratiam alicui datur. Suidas χαρείσιον ſeu χαρεισήριον interpretatur munuſculũ, quod illi rependimus, à quo maiora nos accepimus. Eſt autem dictum à Charitibus, id eſt, Gratijs, quas quandoq; in marmore candidiſſimo ſculptas uidi, huiuſmodi ſubdito epigrammate, quod cum ſtudioſis communicare operæprecium duxi:

Sunt nudæ Charites niueo de marmore, at illas
Diua columna ſuis ædibus intus habet.
Par tribus eſt facies, qualem decet eſſe ſororum.
Par tribus eſt ætas, par quoq; forma tribus.
Grata Thalia, tamen geminæ conuerſa ſorori
Implicat alternæ brachia blanda ſoror.
Euphroſynen dextra ſtupeo, Aglaiamq; ſiniſtra
Miror, & implicitis brachia nexa modis.
Iuppiter eſt genitor, genuit de ſemine Cœli,
Eunomia, & Veneris turba miniſtra fuit.
Inde alitur nudus placida ſub matre Cupido,
Inde uoluptates, inde alimenta Dei.

Pedanei iudices qui ſint, & unde dicti: & quid ſit conſilium præbere, uel exercere. CAPVT XLI.

IN Iuſtiniani Codice rubrica eſt, de pedaneis iudicibus: ſolentq; noſtri doctores de uocis origine, ſignificationeq; altercari. & ex Aulo Gellio ſatis conſtat, qui ſint pedarij ſenatores, aut equites: ſed nos non de illis pedarijs, ſed pedaneis iudicibus, quam uocem ille barbarã putat, quærimus. & Paulus Sentent. libro quinto: Iudices, inquit, pedanei ſi pecunia corrupti arguantur à præſide, curia ſubmouenẽ. apud quem antiquus interpres pedaneos ſimpliciter exiſtimat eos, qui ex delegatione cauſas audiũt. Vlpianus quoq; pedanei meminit[c], & non teneri ex edicto eum ait, qui ad pedaneum iudicem uocatum exemerit. Vnde arbitror ex curia, ſeu decurionũ ordine fuiſſe aliquos magiſtratus, qui cũ præſes pro tribunali cognoſceret, ipſi ad pedes adſtarent, & ex præſidis delegatione deinde cognoſcerent: unde & Iuſtiniano χαμαιδικαστὰς appellati ſunt[d]. aliqui & διαιτητὰς apud eum pedaneos interpretantur[e]: quibus non omnino aſſentior. Solebant autẽ & conſilij ſui copiam adminiſtratori ipſi facere, & aſſeſſoris officio fungi: quos quidem aſſeſſores ſecum ipſe procõſul ducebat[f]. Hoſce aſſeſſores atq; pedaneos quando præſes conuocabat, ut ſibi in ardua aliqua cauſa adeſſent, dicebatur conſilium præbere. Paulus[g]: An manumittere apud ſe poſſit is, qui conſilium præbet, ſæpe quæſitum eſt. & ego quidem memini, labolenum præceptorẽ meum in Aphrica & in Syria ſeruos ſuos manumiſiſſe, cùm conſiliũ præberet. Dicitur & conſilium exercere[h], quod ius ſoli præſidi cõceſſum eſt: nec enim legatus procõſulis eos cogere poteſt, ut in conſilium deſcendant. Vlpianus: Mandata à præſide iuriſdictione conſilium non poteſt exercere is, cui mandatur: neceſſariò autem cõgregandi erant, cùm minor uigintiquinq; annis manumittere ſeruũ uolebat: quoniam lege Aelia Sentia ei non aliter manumittere permittiẽ, quàm ſi apud concilium iuſta cauſa manumiſſionis approbata, fuerit manumiſſus[i].

c l.iij.ne quis eũ qui.

d §.illud. in authẽt.ut defun. ſeu fun.

e §.ſedebant. in authẽ.de iudi.

f §.illud. in authẽt.ut defun. ſeu fun.

g l.an manu.de man.uind.

h l.ij.de offic. eius cui.

i §. eadem. Inſtit.quibus ex cauſ.man.

Quid ſit pantheræ emptio ab aucupe, extricatus Vlpianus. CAP. XLII.

VEnator ſeu auceps omnes mihi feras, aut uolucres, quos hoc menſe capiet, ducenis nummis uendidit: quæritur an locatio hæc ſit, tanquam operas locauerit, an emptio potius[k]. & conſtat emptionem eſſe, idq; Vlpianus reſpondit: quia idem eſt, ſiue futurum iactũ retis à piſcatore emamus, aut indaginẽ plagis impoſitis à uenatore, uel pantheram ab aucupe[l]. Significat πανθήρα Græcè uniuerſam uenationem, qualis in ſupraſcripto exemplo uenundata proponiẽ. Sunt qui rete ea uoce intelligant, quo uniuerſæ auiculæ capi poſſint: & neutro genere πανθή-

k Bart.l.cotem. §. qui maximos.de publi.

l l.emptorem. de act.emp.

θυρον accipiunt exemplo τοῦ πανάγρου piscatorij. Sed cùm apud autores Græcos Latinosq; nusquam hoc sensu reperiatur, priorem interpretationem magis probo.

Mesonautæ & Nautepibatæ, item Epibades naues quid Iurisconsultis significent: & Anabatarum more certare, cur dictum. CAP. XLIII.

a l.1.naut.cau. stab.

VLpianus[a] lib. XIII. ad edictum, Non debet, inquit, exercitor nauis per remigẽ, aut mesonautam obligari. Dubitaui quandoq;, quid Mesonautæ appellatiõe sensisset, quoniam Hermolaus Barbarus mancipium ea uoce intelligit, in medio nauis unicuiq; de seruiens, quales sunt Mediastini in principũ domibus. Sed ego hanc sententiam non probo, cùm eodem lib. Vlp.[b] Et quid, inquit, si quis sit ex his, quos uulgò μισονάυτας, Græci ναυτεπιβάτας dicunt. Quibus uerbis significatur, Mesonautã uulgari uoce eum dici, qui nauem inscendit, & ne aliquid nauli nomine domino nauis soluat, ducẽdis remis operatur, quod plerunq; fieri uidimus: Epibates enim propriè nauis ascensorem significat: unde & milites, qui in naui pugnant, eo nomine uocantur, ut scribit Porphyrius in questionibus Homericis: & ἀπόβαθρα naues Vlp.[c] id est, conscensoriæ & transportandorũ hominũ causa factæ. deducitur ἀπὸ τοῦ ἐπιβαίνειν, ea ratione qua Anabates, id est, ascẽsor. Sunt Anabatæ Iulio Polluci admissarij, seu tauri. Plato uerò, ut idem est autor, Anabatas dixit, qui alijs appellantur ἡνιοχεύται, id est, milites ex curru pugnantes, qui mos fuit ueteribus, ut est apud Homerũ. unde prouerbiũ, Clausis oculis more Anabatarũ certare. cũ enim currerent ad metam, omnis inspiciendi usus ad ἡνίοχον, id est, aurigã, quem secum in curru habebant, pertinebat, qui & plerunque propter puluerem, aperire oculos non poterat: unde Homericus Nestor Iliad. Ψ. filium admonet, ut metam maximè obseruet, sic enim aurigam aurigæ præstare:

b l.fi.eod.tit.

c l.1.§.igitur.de exercit.

Μὴπ δ' ἡνίοχος ποδεγίνετοι ἡνιόχοιο.

Subditq; de Diomedis auriga:

αἰεὶ δ' ἡνίοχον κονίης ῥαθάμιγγος ἔλεσκον.

Quare apud Ciceronẽ epist. lib. VII. ad Trebat. sic malim legere: Sed tu in re militari multò es cautior, quàm in aduocationibus, qui neq; in Oceano natare uolueris, studiosissimus homo natandi: neque spectare essedarios, quem antea ne anabatã quidem defraudare poteramus.

Quid sit χειρέμβολον, eodem Vlpiani loco. CAPVT XLIIII.

EOdem loco ab Vlpiano subijcit, Quanquã ipse uel nauicularius, uel magister id faciat, quod Græci χειρέμβολον appellant. Significat hæc uox manus immissionem. Dicitur ἔμβολον rostrum nauis ad proram: est & instrumentum æreum in naui, ut Aristophanis interpres ὄρνιν ait. addit Suidas τριέμβολον esse ἐπίφθεγμα πάχος uocem scilicet, qua magister nauis adhortatur ad celeritatem: unde arbitror χειρέμβολον à Iureconsulto hic dici signum, quod magister in prora residens manu dat, cùm nautis imperat ut aliquid faciãt, seu aliquem recipiant, uel non recipiant: uerùm cùm hæc uox à me nusquam alibi lecta sit, amplius quærendum reor. Sanè συρίμβολα Aelio Dionysio fistulæ sunt, quibus aqua exquiritur; χειρόβολον uerò manipulus est.

Quid cambire sit, quid collybus, quid laudare, & quomodo arbitri sententia appellari possit. CAPVT XLV.

ANtiqua duo sunt elegantia uerba Cambio & Laudo, unde nomina quædam nostri doctores formauerũt sanè quàm barbara. Significat autem Cambio, id ferè quod permuto, Plaut. Truc. Apuleio, Charisio, Prisciano, Ennio: unde Campsor Latinè dictus. Nostri uerò uocem Cambij inde deducunt, quæ Latina non est: id autem ea uoce intelligunt, quod & Collybon Græci, id est, ut Pollux ait, ἀρχυρέῳ ἀλλαγῶ: unde Lagium alij dicunt deductionem, uidelicet quãdam, quam sibi trapezitæ eo colore retinent, uel ob mercedem suam, uel quia sua tantum intersit pecuniam, quam permutationis uice exhibent, potius retinere ob monetæ uarietatem. quo sensu uox hæc apud Cic. actione in Verrem IIII. & Tranquil. in August. accipitur. Vbi manibus, inquit ille, collybo decoloratis. ut talem ostenderet, qui nec iustus esset argentarius, sed collybistes tãtum. Salicetus[d] dum Capsoldum de stipendijs iuris professorum deduci non posse docuit, sicut nec de eleemosynis, non absimilem collybo deductionẽ intellexit: sic à uulgo confictam, quia de solido, id est, integro carpatur. A uerbo Laudo, quod nominatim approbare in iure significat, dixerunt Laudum pro arbitri sententia, cuius substantiuæ uocis exemplum apud Latinos nullum est. Verùm hæc adeò ab eis recepta est, ut non aliter arbitri sententiam dici posse existiment: ideoq; anxiè apud quosdam tractatum sit, an appellatione sententiæ de ea, quam arbiter dixit, propriè intelligi possit. In qua re memini in Iasonem[e], cùm ei operam darem, hoc modo quandoque me argumentatum: Iudicium id arbitri Laudum dici nõ potest, quia ea uox Latina non est. arbitrium quoque non dicitur: non enim arbitrium ipsa est sententia, sed sententiæ dicendæ facultas. unde sic rubricam cõceptam habemus, De receptis arbitris, & qui arbitrium receperunt, ut sententiam dicant. Sequitur igitur, ut aut proprio nomine careat, aut sententia dicenda sit[f]. Ab eodem uerbo etiam Laudemium deducunt, cùm Latinius esset Laudatiuum: sicut Donatiuum. Sic autem quinquagesimam appellãt, quæ ab emphyteuta domino offertur, ut melioratiõnũ ipsarum emptorem laudet, id est, approbet. Inde & Allaudium dixerunt eum fundum, qui

d Salic. l. primo legat. C. de usufructu legat.

e Vel l. de iudic.

f l. v. §. fin. de arb. iudicij.

qui pleno iure ad possessorem pertinet, pro quo nullum alicui Laudatiuum præstãdum est. uidentur ueteres id proprium dixisse.

Crimen stellionatus unde appellationem sumpserit. CAP. XLVI.

STellionatus accusatio in Iure nostro extra ordinem conceditur[a], ubicunq; titulus criminis deficit; ut sicut cùm ciuiliter agimus, ob fraudem, uel calliditatẽ quamcunque, de dolo actione experimur; ita criminaliter stellionatus iudicio nobis succurritur. Nomen autẽ sumpsit à stellione lacerta stellata: quod animal male apud ueteres audijt, siue quia inuidum (cùm enim eodem quo anguis modo pellem exuat, eam confestim deuorat, tanquã utilem esse pro comitialis morbi remedio norit, idcircoq; hominibus præripiat, ut Plinius libro octauo, cap. XXXI. attestatur) siue quòd ex eo malum medicamentum fiat, quo mulieres decipiũtur: nam cùm immortuus est in uino, faciem eorum, qui biberint, lentigine obducit: ob hoc in unguento eum necãt, si quæ mulieres pellicum formæ insidiantur, ut libro XXIX. capite quarto, idem attestatur. Qua ex causa uerisimile est, primò proditum id iudicium. An quia in id animal uersus sit (ut canit Ouidius Metamorphoseon libro quinto) duri puer oris & audax? Vnde & impudentiæ est symbolum, Græceq; dicitur ἀστυάλεος, quia sit ἀστελὲς ἢ ἀφῆς, id est, contactu asper & durus.

a L.ij. de crim. stell.

Lex Fauia cur dicta, & unde dicantur plagiarij. CAP. XLVII.

LEge Fauia[b] traditum est in Iure plagiarios puniri, id est, qui liberũ hominem sciens possederit, emerit, alienauerit: quiq; seruum alienũ dolo malo retinuerit. Sed uidendum est unde plagiarij dicantur: & uulgò creditur à plaga, id est, dolore, quo ille afficitur, qui surreptus est. Sed huic sententiæ plurima aduersantur: & in primis ratio syllabæ, quæ in plaga producitur, in plagio, uel plagiario corripitur. Martialis:

Impones plagiario pudorem.

Verius est igitur quod Philelphus scripsit, ἀπὸ τοῦ πλαγίου, id est, ab obliquo dici, quia obliquis quibusdã artibus & dolis in seruitutem trahebant. Vnde & Græci πλαγίως quãdoq; simpliciter pro dolose accipiunt. Lex autem illa à Fabio lata est, unde & Fabia dicitur: licet quandoq; propter affinitatem literarum, Fauia scriptũ reperiatur. Eius meminit Marcus Cicero, oratione pro Caio Rabirio: An de seruis alienis contra legem Fabiam retentis &c. Fuit & alia lex Fabia, de numero sectatorum, seu clientium, aut comitũ, qui patronum sequerẽtur, lata: cuius idem Cicero meminit pro Lucio Murena. Est & Fabiana formula, ad eorum reuocationem pertinens, quæ in fraudem patroni alienata sunt.

b L.j. de plagiar.

Hyperbericus mensis quis sit in Decretis pontificum. CAP. XLVIII.

EX Antiocheno concilio relatum extat, synodum ab antistitibus Christianæ legis habendã Idibus Octobris, qui dies apud Græcos Hyperberici mensis decimus inuenitur: quo loco scholiastes[c] nodum in scirpo quærit, existimãs eandem esse rationem nostri mẽsis Octobris, quæ & Græci: cùm uerba cõcilij clara sint, qui dies nobis est Iduum Octobris, apud eos esse decimum Hyperberici. Opinor tamen Hyperberetæi legẽdum: sic enim apud Macedones eum mensem uocari autor est Suidas, esseq; ultimum anni apud eos mensem: unde hyperberetæa ab eis dicũtur serotina, tarda, & post collectos demum fructus accidentia: non absimili figura, qua Marcus Crassus Deiotarum regem illusit iam senio confectum, & ædificantem: duodecima enim hora dici illum ædificare dixit, ut est apud Plutarchum. Illud non satis uulgò est cognitum, ueteres non solùm primum mensis diem calendas dixisse, sed omnes retrò usque ad Idus. Celsus[d]: Cùm bissextus in calendis est &c. Vnde ortus ille modus loquendi, decimo calendarum feci: uel, ante nonum calendarum dabis: qua ratione & Idus dicũtur omnes octo Iduum dies. Vnde Horatius:

Ibant octonis referentes Idibus æra.

c xviij. distin. c. propter.

d l. eũ bissextus. de uerb. sign.

Cùm in obligationibus in diem perperàm agi ante diem lex dicat, disputatum, quid sit perperàm. CAP. XLIX.

SEruilius Scæuola[e]: Si quis, inquit, stipuletur Ephesi decem dari, si ante diem, q̃ deueniri Ephesum possit, agat, perperàm ante diem agit. Dubitatum fuit, an perperàm, id est, nihil agat, quia nec actio, nec obligatio orta sit, ut quidam existimauere: an perperàm, id est, malè, quia licet orta sit obligatio[f], actio tamẽ impediatur: quæ uidetur crebrior sententia, in quam & ipse docendo solitus sum transire: quoniam uox perperàm, uidetur à Græcis accepta, conformataq; ex duabus dictionibus, περὶ, id est, ultra excessiuè, & πόρρω eiusdem significationis, ut perperàm fieri dicatur, in quo modus tantũ exceditur. Sic & Labeo[g]: Si seruus quem emeras ad libertatem proclamat, & à iudice perperàm pro eo iudicatum est, & is deinde aliquo nomine tuus esse cœperit, non obstabit rei iudicatæ præscriptio. Perperàm ibi intelligitur, excesso modo: quia non solùm seruum tuum non esse pronunciarat, sed eum rectè in libertatem proclamasse. licet Accursius aliter intellexerit, quibusdã alijs responsis motus, quæ non multum eius interpretationem adiuuant. Sic apud Caium[h] perperàm confessus dicitur, qui absq; meditatione, & tempore deliberandi non petito, respondit. Non tamen negauerim perperàm

e l. iij. §. si quis ita. de eo quod certo loco.

f in l. ita stipulatus. de uerb. oblig.

g l. si seruus. de lib. caus.

h l. qui inter. de interrog. act.

quādoq; aliter quoq; accipi: ut cùm dicimus perperam factum, quod dolo factum est: à Perperis fratrib. qui & Cercopes dicti sunt, & impostores erant: unde Græcis πορπορύομαι uerbum, petulāter, aut dolose agere. Sed prior significatio magis propria est. Vnde Hircius: Capti, inquit, sunt tabellarij, qui à Corduba ad Pompeium missi erant, perperamq; castra nostra peruenerant: id est, per errorem. Sic apud Plinium, perperam pronunciare, id est, per errorem.

Decani qui sint in Iure ciuili nostro.

CAPVT L.

COllegiati in Constitutionibus nostris artifices quidam dicuntur, ipsius ex urbis (ut ita dicam) fæce: sic dicti, quòd in collegia, seu decanias distincti essent. hi ut alicui muneri diligentius deseruirent, uaria priuilegia consequebantur. Sed maximè illi numerosi erant, quos Græca cōstitutione quadragesimatertia, item alia quinquagesima nona, in Nouellis Iustinianus Lecticarios, seu Decanos appellat: ad hos cura Libitinæ pertinebat, id est, exequias sepulturamq; defunctorum procurandi, pheretra lecticas ue ferendi. Varius autem eorum fuit numerus, donec Iustinianus mille & centum ergasteria solùm illis attribuit, quæ ad maiorem ecclesiam[a] pertinerent, immunitateq; frauerentur: cæteros uerò munifices esse iussit, neque hoc nomine excusari. Quod hic referēdum duxi, ut aliquæ leges, quæ sub rubrica, de sacrosanctis ecclesijs, sunt, melius intelligerentur.

a L.iiij.l.qui sub prætextu. C. de sacrosan.ecclesijs.

LIBRI PRIMI FINIS.

DN. AND. ALCIATI IVRISCONS. PARERGΩN *liber secundus.*

Colores omnes explicati, & declaratus Pauli Iurisconsulti locus.

CAPVT I.

COLORVM omnes appellationes Latinè expressim ostendere uix quisquam possit: tam enim hac in re uaria natura est, ut quod in alijs plerisque accidit, rerum multitudo uocabula superet. generaliter tamen octo speciebus comprendi uidentur: hæ sunt, albus, niger, ruber, luteus, fuluus, uiridis, cœruleus, uarius.

Albus, in pallorem desinit. Candidus, purior est, & niuibus similis: sunt qui quāmaximè candenti igni æqualem ferant. Græci φλογόλευκον uidentur dixisse album colorem, cui nescio quid flammei admistum sit. Pallidus in liuorem uergit, qualis ex ochra conficitur, qualemq; rasilis buxus, aut noua cera oculis repræsentat. Subsequitur Cinericius, quo Franciscani passim in præsentia induuntur: nos uulgò Birretinum dicimus, quòd uiatorij militaresq; birri propter uilitatem hoc colore essent. Græcè ἐναργὲς puto dicitur, uel etiam λίμνος, quòd cillon Dores asinum dicant, ut Iulius Pollux scribit: aliquanto magis in nigrum uergit. Melinus ex pigmento, à Mele insula sic dictus, quem Latini & Giluum appellant, Seruio grammatico autore. Is qui Græcas dictiones in Gellio trāstulit, gīluum credidit quod Græci λιβόον dicunt, nullo autore. Galli gīluum Chryseum uulgò uocant, à pallore uidelicet auri, priusquàm excoquatur: de quo etiam extat Diogenis Cynici dicteriū, pallere scilicet, quoniam plures sibi insidiātes habeat. Leucophæos ex Sinopide Pontica, quæ rubra est, & Melino conficitur, Plinio. Est igitur Gīluus color scilicet quadam tenus in rubrum uergens.

Niger color in Aethiopibus dignoscitur: is & Ater dicitur, unde Atrati, eo colore induti. Cùm candore temperatur, Fuscus est: Græci φαῖον dicunt, nos uernacula lingua Brunū uocamus, quales sunt Mauri, & Syri, & Hispani plericq. Cùm aliquid illi ruboris miscetur, Pullus dicitur: Plautus Morulum uocat, nos Moreum obscurū dicimus. Ouidius autor est, mori fructus pullos esse. Si maior ruboris quantitas illi adiungatur, Ferrugineus, quod hyacinthi floris epitheton est: itemq; uacciniorum, quæ Vergilius simpliciter nigra dixit. Idem & Purpuræ color est: nam Dioscorides & hos flores, & cyclamini, purpureos appellat: unde & purpuream mortem Homerus, à sanguine, ut plerique existimarunt, denso, & in furuum uergente. Murinus color Palladio, qualis in equis atris quidem, sed nitentibus, quem colorem bombycina uestis uillosa, nigra que, quam ideo uillutum dicimus, repræsentat. Græci murinū colorem μύινον uidentur dixisse, cuius libro de Morali uirtute Plutarchus, itemq; primo de Ideis uolumine Hermogenes meminit. Nominat & Paulus[b] Iureconsultus Coracinum colorem (si modò fidelia sint exemplaria, nec crocinum legendum sit) quem nigrum interpretor: unde & Coracinus piscis à motione pupillarum, ut Oppiani interpres scribit. Iungitur & quandoq; niger color cum fuluo, uocaturq; Rauus Ciceroni Academicarū quarto. Vnde Iupa raua Horatio, & Rauicellus Plauto.

b L.quæstum.6. coccum.de leg.ag.

Ruber, seu Rufus color, multis distinguitur notis. aliquis ex Sādaracha fit, qui ad satietatē flammeus est, & à similitudine ignis πυῤῥὸς dicitur, Burrum ueteres Latini dixerunt. Est & λιβόος, quo maximè colore uinum probatur, quod nos uermiculum uocamus, proba uoce, cuius Hieronymus & Columella meminit: à uermiculo scilicet, quem Charmesinum quidam putant, ex quo inter

album

album & nigrum medius conficitur: quo fit ut hic non ita flammeus censeatur. Sunt & qui Rhussum uocent, quòd rhus herba coriaria hunc in folijs colorem ostentet, unde & eam Graeci ἐρυθρὸν ῥοῦν appellant. Alius ex cinnabari concipitur aliquanto coloratior: ἐρυθρὸς appellatur Graecè. Iulius Firmicus Rubeum dicit, quòd ex rubiae herbae radice, quã ἐρυθροδάνου Dioscorides appellat, in tinctorijs officinis conficiat. Sunt & qui rubidum dicant eadem origine. M. Fronto apud Gellium, Rubidum accipit atrore & nigrore multo mistum: fortè à rubi fructu dictum credidit. Est & Ostrinus color, qui & Purpureus, alibi ex cõchyliorum sanie rubeus, ardensq; : alibi uiolaceus, seu ianthinus, artificum ingenijs nunc intensior, nunc pressior: praestantissimus ex bucino, quem purpuræ filium Athenaeus existimat: is nigranti purpuræ austeritatẽ nitoremq; dat, unde Amethystinus color fit. Plinio similis coloris uidetur etiam Coccinũ fuisse, à cocco herba, quã uulgò Granam uocãt. Sicut & Hysginum[a], cuius Paulus meminit, nisi quòd minoris æstimationis, nec tanti (ut arbitror) fulgoris erat. Ab eodem colore est & Purpuriffum dictum, & Purpurissatæ genæ, Plauto: uidetur is, quem Graeci αὐδροείκελον uocãt, nos carneum uulgò dicimus, de quo sensisse poëtam Vergilium libro duodecimo, credibile est:

Indum sanguineo ueluti uiolauerit ostro
Si quis ebur, &c.

Proximus Rufo color est Luteus, à Lutea herba, quam Graeci Isatidem, Latini glastum, nos uulgò Gualdum dicimus, sic dictus, quòd colore oui uitellũ est. Itemq; caltha, quam ideo Chrysanthemum à flore aureo Graeci nuncupant. Probatissimũ quoq; triticum quibusdam luteum dicitur. Cùm in maiorẽ ruborem uergit, croceus est. hinc,

Aurora in croccis fulgebat lutea bigis.

Cùm uiridis aliquid assumit Aurigineus dicitur, qui color à morbo nomen assumpsit, quo laborant icterici: quo colore etiam galbula auis proditur.

His accedit & Fuluus color, quem Leoni Vergilius attribuit, fraxineę hastæ Ouidius: ut satis appareat esse, quem à castanea Tanetum uocamus: nisi quòd Fuluus clarior, Castaneus paulò obscurior est. A quo nõ multò differt Ceruinus, quem colorem in equis Palladius cõmendat. Sicut & Vergilius Spadicem, quem Fronto apud Gelliũ rubrum existimat, quòd idem sit Spadix, & Phoeniceus, & Rutilus: quod utiq; uerum arbitror, si de eiusmodi rubro intelligamus, quod fuluo immistum sit: unde clarius mihi uidetur id Seruius explicasse, qui Badium colorem hunc esse scripsit: arbitror emẽdatius legendum Balium. unde Pœnus apud Plautum, Baliolus per contemptum à colore appellatur, nos uulgò Baium dicimus: is enim color maximè in equis probatur: Graeci Spadicem, hoc est, cũ fructu suo palmæ ramusculum βαΐν uocãt. Huic non multum dissimilis est Aeneus, unde Domitij Aenobarbi cognomẽtũ: nos Barbarussos uulgò dicimus. Tranquillus barbam eius rutilam dixit. Aliquanto clarior est Flauus, quem colorem amantium comæ attribuũt, itemq; segetibus maturis. Huic conformis est Glaucus, nisi quòd aliquantulum ex uiridi assumit. Vergilius Mineruam flauo lumine dixit, quæ Homero Glaucopis appellatur: quãuis ab oculis noctuarum, quas illi glaucas uocant, alij sic dictam credant. hinc & idem Vergilius, Glaucas salicum frondes. Homerus Glaucum mare dixit: eius enim coloris, cùm turbidum est, inspicitur.

Viridis color, qui ex chrysocolla uel ærugine fit, ad satietatem uiret. Prasinus porri folijs est similis, & ideo non ita intensus. Glaucus, ut diximus, præter uirorẽ flauum quoq; continet. Cœruleus uel à cœlo, uel à cœrulo auicula, quæ & λευκὸς dicitur. hic aëris color est, itemq; tranquilli maris: cùm grauior est, Venetus, cùm uiridi immiscetur, Cymatilis dici potest. Sunt qui hunc & Cæsium uocent à cœli colore, ut Fronto apud Gellium disputat. Ego Cæsium magis fuluo hærere arbitror, quòd Catullus Cæsium leonẽ dixerit, & Terẽtius Cæsiam uirginem, id est, coloris lentiginei, ut Seruius interpretatur: uel oculis felis, ut Donatus: nã & hodie uulgò Cæsiola uina uocamus, quæ inter album & uermiculum flauescunt, ut fortè Fronto de colore cœli intellexerit, cũ nubibus sole percussis aër nec serenus, nec limpidus est, & in glaucum uertitur.

Est & color Cœruleus, candido perfusus, qualem nos uulgò Argentinũ uocamus, de quo Vergilium intellexisse crediderim, cùm uellera dixit

Hyali saturo fucata colore.

Est enim uitreus paulò densior. Sicut qui rarior est dicitur Argenteus. Ouidius:

Vitreis argenteus undis.

Qui densissimus & in nigrum uergẽs, Aquilus, uoce ab aqua deducta: nam cùm ueteres duos tantùm colores agnoscerẽt, Album & Nigrum, hũc qui ex utroq; participat, Aquilum dixerunt, ut Festus scribit.

Varius color est, qui & Versicolor dicitur Propertio:

Et uariam plumæ uersicoloris auem.

Vlpianus uersicolorẽ accipere uidetur simpliciter pro tincto, quasi in aliũ colorem uersum sit. nos hic ad uarietatẽ referendum putamus, qualis est, qui Arquatus ab iride dicitur, quæ, ut poëtarum præstantissimus ait,

Mille trahit uarios aduerso sole colores.

Cuius exẽplo & Iris Illyrica nomen sumpsit, quã tradũt herbarij autores, flores in arcũ flexos ferre, cãdidum, uiridẽ, luteũ, purpureũ, cœruleũ ostentantes. Varius quoq; in equis

a. pro Cæsium. s. caesium.

dici poteſt, quem Scutulatum uel Guttatum Palladius appellat, nigris nimirum ſcutulis, uel guttis in giluo diſtinctus. Pantherinus breues habet in candido macularum oculos: in camelopardali albi næui rutilum colorem diſtinguunt: in chao, quem lupum ceruarium uocamus, fuluum colorem albi oculi exornant, quod in pardo quoque ferè cernere eſt.

Banniti unde dicti, & quæ pœna fortuiti homicidij apud Græcos eſſet.
CAPVT II.

HAbent in communi ſermone noſtrates quædam uocabula, quæ licet Latina non ſint, uidentur tamen originem ab antiqua aliqua & recondita hiſtoria ſumpſiſſe: ut cùm eum, qui in exilium miſſus eſt, Bannitum uocant: ſiquidem apud Græcos, qui homicidium non ſponte cõmiſiſſet, is amiſſis bonis patria per annum exulabat, donec à tali crimine expiatus, deinde reuerteretur. id exilium ἀπογιωτισμὸς, quaſi abannatio dicitur, cuius exemplum apud Homerũ ἰλιάδι & ultimo:

ὡς δ' ὅταν ἀνδρὶ ἄτη πυκινὴ λάβῃ ὅστ' ἐνὶ πάτρῃ
φῶτα κατακτείνας, ἄλλον δίκης ἐς δῆμον,
ἀνδρὸς ὑπ' ἀφνειοῦ.
Vt cùm noxa uirum grauis urget ciue peremptò,
Qui patria abſcedens aliam diuertit in urbem,
Diuitis inq; hominis ſtat limine.

Igitur ab hac abannatione uideri poteſt bannitos dictos. niſi fortè à tuba quis malit, quã barbaro ſermone conſtat Bannum dici: unde Bannophorum, ſigniferum à Romanis uulgò appellatum, Procopius libro quarto Perſici belli autor eſt. Cæterùm apud ueteres omnino fortuiti homicidij pœna erat ἀπογιωτισμὸς: quod ſi fortuitũ non fuiſſet, ſed calore iracũdiæ, non tamen præcedente tractatu, non annus, ſed arbitratu iudicis tempus ſtatuebatur: quod ex eiuſdem Homeri carminibus de Patroclo apparet, quæ Claudius Saturninus adducit, & à nobis alibi ex antiquorũ codicum fide reſtituta ſunt[a]. Meminit & idem Homerus libro ſecundo Iliados, Tlepolemi, qui cùm Lycimnij auunculi familiarem, à quo ſenio confectus ille ducebat, baculo percutere uellet, per errorem ipſum auũculum percuſſit, exanimauitq; unde coactus in exilium abijt, & operam in bello Troiano Græcis dedit.

a l. aut facta. de pœnis.

An fructus deducto uſu legari poſſit, duo Iureconſultorum reſponſa conciliata.
CAPVT III.

INdubitata Iuris cõcluſio eſt, teſtatorem, qui fructum deducto uſu legat, inutiliter legare: quia nemo fructum habere poteſt, quin & uſum habeat[b]. Sunt tamen qui his aduerſantia ab Vlpiano tradi arbitrẽtur, ſub ea rubrica, qua docet uſufructuarius quemadmodum caueat. eius uerba ſunt[c]: Sed & ſi uſus ſine fructu legatus erit, adempta fructus cauſa, ſatiſdare iubet prætor. hoc meritò, ut de ſolo uſu, non etiam de fructu caueatur. Ergo & ſi fructus ſine uſu obtigerit, ſtipulatio locum habebit. Sed certè nulla hic eſt ἀνωνυμία: non enim hic agit Iureconſultus, ualeat legatũ huiuſmodi, uel id minus: ſed ſolùm uerba cautionis à prætore introductæ interpretat, qui caueri iuſſerat, cùm uſusfructus ad eum pertinere deſiiſſet reſtitutum iri. dicitq; ſi uſus tantum legatus ſit, dictionem fructus de cautione abolendam, ne aliter ſe reſtituturum caueat, quàm accepit. Ergo & uice uerſa, ſi fructus ſolùm obtigerit, & ſic nulla mentio ſit uſus in legato, de fructu tantummodo reſtituendo cauebitur, ut dationi cõueniat reſtitutio. Dum igitur inquit ille, Si fructus ſine uſu obtigerit: non de teſtatoris uerbis loquit, qui fructum dixerit ſe legare abſque uſu, ut quorundam fuit ſententia: ſed, ut ex præcedentibus palàm declaratur, de uſu loquitur, cuius nulla mentio facta ſit: ut quia teſtator dixerit, Lego fructum: exiſtimatur enim illud abſque aliquo tum fieri, quum nulla eius mentio facta eſt. hæcq; aperta eſt Iureconſulti ſententia, rectè eam percipere uolentibus: alioquin ſi uerba inter nos aucupabimur, nec ſermo quidem familiaris & quotidianus (ut inquit Cicero) cohærebit. Sed hæc ſatis, μηδὲ πάτρῃ πειρᾶ δύο φίλων εἶναι λωιτής. Cæterũ quid fructus legatũ ab uſufructu differat, Accurſius cæteriq; interpretes rectè docuerunt.

b l. per ſeruum. de uſu & hab.
c l. hac ſtip. §. j. uſufru. quemadmod. ca.

Quæ ſint proaſtia in Authenticis Iuſtiniani, & quædam de ſacris & religioſis locis.
CAPVT IIII.

CONſtituit Iuſtinianus[d], ut eccleſiæ liceat bona ſua immobilia in emphyteuſim dare, iuſtæ penſionis ſexta parte diminuta, propter fortuitos caſus, idq; exceptis proaſtijs, in quorũ locatione perpetuario facta, nulli diminutioni locus eſt. Vnde ſciendum, προάστια Græcis dici ſuburbana, quæ pulcherrimè conſita à domino, non tam utilitatis, quàm uoluptatis cauſa habẽtur, quod ex Cometæ, Arabij, Marianiq; carminibus oſtenditur libro Epigrammatum quarto ὁ προάστιαι. ut meritò exiſtimauerit Iuſtinianus nullam in his deductionem concedendam, ſed cum caſibus fortuitis uoluptatẽ compenſari debere. Eſt & uocis huius alibi[e] quoque mentio, ſed ſemper eodem ſenſu: licet quandoq; proauſtia malè ſcriptum ſit. Sanè quod ad templorum loca attinet, non ab re erit Agennij Vrbici uerba referre. Is libro de controuerſijs agrorum, in hunc modum ſcribit: De locis ſacris & religioſis cõtrouerſiæ plurimæ iure ordinario finiuntur. Si enim loca ſacra ædificabantur, quammaximè apud antiquos in confinio conſtituebantur, ubi trium uel quatuor poſſeſſionum terminatio conueniret, & unuſquiſque poſſeſſor donabat

d In authen. de dic. & temp. §. j.
e In auth. de emphyt. §. j.

bat certum modum ſacro illi ex agro ſuo, & quãtum donaſſet ſcripto patefaciebat, ut per diem ſolennitatis priuatorum agri nullam moleſtiam inculcantis populi ſuſtinerẽt: ſed & ſi quid ſpacioſius cedebat, ſacerdotibus templi illius proficiebat. In Italia autem multi creſcente religione ſacratiſſima Chriſtiana lucos profanos, ſiue templorum loca occuparunt, & ſerunt. Quod ideo exiſtimaui dicendum, ut magiſteriũ ſuum ſi uult menſor oſtendere, modũ conceſſum fano illi demonſtret. Locorum autem religioſorũ ſimilis eſt conditio, & his nanq; ſecundum cautionem modus reſtituitur antiquus: nam ſanctum eſt plerũq; quod incorruptum: & à ſanciendo ſanctum dicitur. religioſum à religando mentes, ne malè agant homines: uel à relinquendo, quòd à mortuis relinquatur. Sacrum autem propriè Dei eſt: profanũ, quod dum ſanctum fuiſſet, poſtea in uſu hominũ factum eſt, hoc eſt, extra fanum & ſanctuarium. hæc ille. Cæterùm & illud ſciendum, Chriſtianorum ſacra loca eccleſias uel baſilicas dici: paganorũ uerò ſeu gentilium, templa, fana, delubra.

Quis dicatur cognitor in iure, & quid ab aduocato differat. CAP. V.

COgnitionem plerunq; iudicis uel arbitri interpretamur, cognitoremq; ipſum iudicem: quæ ſignificatio ut quandoq; uera eſt, ita non perpetua. Si lite conteſtata procuratorem, uel cognitorẽ mori contigerit &c. inquit Theodoſian. ubi interpres antiquus, Procurator, inquit, eſt, cui per mandatũ cauſa permittitur: cognitor eſt, cui ſine mandati ſcriptura cauſam ſuam agendã præſens præſente iudice litigator iniungit: quo ſenſu accipitur & apud Ciceronem pro Roſcio Comœdo. Aſconius quoq; Pædianus in Diuinationem: Qui defendet alterũ, inquit, in iudicio, aut patronus dicitur, ſi orator eſt: uel aduocatus, ſi aut ius ſuggerit, aut præſentiã ſuam amico cõmodat: aut procurator, ſi negociũ abſentis ſuſcipit: aut cognitor, ſi præſentis cauſam nouit, & ſic tuetur ut ſuam. unde Cicero familiariſſimũ defenſorem appellauit. hæc ille, apud quẽ dictio, abſentis, deſideratur, ex Feſti teſtimonio reſtituenda. addit Fabius Quintilianus: Aduocatũ, qui inutilis foro extitiſſet, uulgò cauſidicum appellari. Paulus libro Senten. primo: Omnes infames, qui poſtulare prohibentur, Cognitores fieri non poſſunt, etiã uolentibus aduerſarijs. fœminę in rem ſuam cognitoriam operam ſuſcipere non prohibẽtur. In rem ſuam cognitor, procuratóruе fieri poteſt, qui pro omnibus poſtulat.

Pontifices unde dicti, & quid ſit pontificium apud Gellium: item emendatum Plauti carmen. CAPVT VI.

AVlus Gellius libro Noctium Atticarum primo, capite XIII. quo loco diſputat, quemadmodum mandati fines obſeruandi ſint. Sunt, inquit, non pauci, qui ſententiam ſuam una in parte defixerint, & re ſemel ſtatuta deliberataq; ab eo, cuius negocium id, pontificiumq; eſſet, nequaquam putauerint contra dictum eius faciendum. Viſa eſt aliquibus, etiã doctis, inſolens illa pontificij uox: fuereq; qui ſummouẽdam exiſtimarent: qua tamen in re ego nil temerè mutandum cenſui: cùm enim unà cum Hieronymo à Glauburgo Germano, docto iuuene, auditoreq; meo, Theodoſianũ Codicem peruoluerem, in Conſtantini ſanctionẽ incidimus, qui de maternis bonis loquens: Sin, inquit, in parentum poteſtate atq; dominio, ut fruendi pontificium habeant, alienãdi eis licentia derogetur. Quibus uerbis apparet apud ueteres pro iure & poteſtate faciendi, pontificium dictum: ut etiam magnæ ſpei iuuenis Viglius Zuichemus quãdoq; mecum cõmentatus eſt. nam & Scæuola, ut Marcus Varro ait, pontifices dictos arbitratus eſt à poſſe & facere: quia, ut ego interpretor, ius illis erat ſacrificandi. Facere enim apud ueteres, ſacrificare eſt. Vergilius:

Cùm facerem uitula.

Idem:

Ne tamen extinctum faciam pecus.

Plautus in Sticho:

Iam'ne exta cocta ſunt, quod agnis fecerat?

Quod carmen uulgò corruptum circunferitur.

Quid ſit incola & aduena in iure noſtro, explicata quædam ueterum loca. CAPVT VII.

PYrrhus Anglebermęus fuerat olim Aurelianenſi in Academia celeberrimi nominis Iurecõſultus, qui demum in ſenatum Mediolanenſem adſcitus, ſtudiorũ commercio mihi iunctiſſimus factus eſt: ſed non diu ſuauiſſima eius conſuetudine, ob præproperam hominis mortem, frui licuit. Periit enim uitiatis hauſtu pulueris præcordijs, quo tempore arx Mediolanenſis de cœlo tacta, oppreſſis cẽtum & uiginti cuſtodibus corruit, manifeſto præſagio non tam Gallicæ ea in regione, quàm totius Italiæ, nedum Tranſpadanæ cladis. Tuli autem eius mortẽ, perinde ac debui, ægerrimè: iambicumq; illud carmen, quod ſibi manus inferentem Brutum dixiſſe autor eſt Dion, ſæpius protuli, & epitaphio ipſius ſub finem inſerui. id à me ſic compoſitum, ſaxoq; inſculptum legitur:

Quis non malignas mortis accuſet uices,
Virtute claros quæ uiros præceps rapit,
Viuaciores improbos coruis ſinens?
En Pyrrhus ille, tot animi illuſtris bonis,
Latoq; clauo, eſt ante præreptus diem.
Fruſtra putauit eſſe te Virtus deam,
Quæ fortuitis ſeruiebas caſibus.

Is igitur Pyrrhus antequàm in Italiam ueniret, lucubratiũculas illas ediderat, quæ etiãnum extãt, in tres Codicis libros, quo opere

in omnibus ferè mecum ſentit, pauciſſimis diſſidet: ſi mea me defendentem tum audiſſet (quod poſtea fecit) in eis quoq; ſententiæ meæ acceſſurus. Admonueram quãdoq; ſtudioſos à Pomponio[a] Iureconſulto incolam dici eum, qui in aliquam regionem domicilium ſuum contulit, quem Græci παροικον appellant: aduenam autem eſſe, quem Græci ἄδοικον dicunt. Scribit Pyrrhus[b] hac in re pleroſq; à me diſſentire, quod facilè mihi perſua deo, ex humanitatis ſcilicet profeſſorib. qui uulgò ſciunt à Græcis incolam μέτοικον, πρόσοικον, ἐνοικον q; dici: ſicut etiam ἐναυλον, οἰκήτορα, πρόσαυλον: aduenam uerò ἐπακτον, ἐπήλυδα, προσήλυτον, ἐπηλύτην, παρεπίδημον. Sed certè alia fuit Iureconſultis cura, quàm uocabula Græca declarandi: quapropter uidemus & Laurentium Vallam, & eius profeſſionis alios, etiam doctiſſimos, dum Græcas uoces Pandectis noſtris reſtituere uolunt, niſi quatenus antiquorũ codicum præſidio uſi ſunt, nõ decimo quoq; loco uera diuinaſſe: quòd ipſi ſcilicet ad ſola uerba attenderent, mentem legum ignorarent. Igitur ſciendum, in iure noſtro incolas eſſe, non ſimpliciter alienigenas habitatores, ſed eos qui domicilium ſedemq; rerum ſuarum animo permanendi fixerint, quos Iureconſultus παροίκους dixit: οἶκον pro domicilio accipiẽs, quod ab eis tũ ſtatum ſit. Sicut aduenam eum, qui domiciliũ non cõtraxit, & ideo ἄδοικον dicitur. alioquin ſi ſimpliciter alienigenam aduentitiũ deſcribere uoluiſſet, alijs potuiſſet uocabulis uti. Sunt tamen qui non ἄδοικον, ſed ἔποικον legãt: aduerſus quos non ſola antiqui mei caſtigatiſſimiq; codicis eſt fides, ſed & ratio ipſa. Sunt enim ἔποικοι, qui in coloniam miſſi domicilium conſtituerunt, & incolarum appellatione continẽtur: ſicut & μέτοικοι. niſi quòd metœci quamuis domiciliũ haberent, tamen quia pari iure cum cæteris ciuibus admiſſi non erant, propriè incolæ non ſunt: quoniã ut Modeſtinus Excuſationum[c] libro primo ait: ἀδίκως χρὴ ὅτι τῷ ἄγρῳ καταμένων ἐγκόλας ὁ νομίζεται, ὁ γὰρ ἐκείνης τῆς πόλεως θεραπεύεις μὴ χρώμενος ὅτι ὁ νομίζεται ἐγκόλας. hoc eſt: Sciẽdum eum qui in agro remanet, incolam non exiſtimari, cùm qui ipſius ciuitatis præcipuo iure nõ utitur, non cenſeatur incola.

a l. pupillus. de uerb. ſign.

b Pyr. rub. C. de incol. lib. x.

c l. ſcire. ad municip.

Quid ſit adire cum ſacco, & quædam de lingua Hebraica. CAP. VIII.

Quod dicimus, inquit Paulus, heredem debere ſtatim ſoluere[d], cũ aliquo temperamento intelligẽdum eſt: nec enim cum ſacco adire debet. Quæ uerba uidentur frequentiore calculo accipi, ut ferè prouerbialiter dicta ſint de eo, qui petit rem abſque mora ſibi præſtari, & ideo cum ſacco debitorem adeat, tanquam mox recepturus. Eſt autem ſaccus Hebræi ſermonis dictio, nobis quoq; cum Græcis cõmunis. Ariſtophanes: θεσμοφοριάζουσαι σακκίον γὰρ οἷς κατ' ἀγγεῖον τὰ μιθύεται. Mihi tamen magis placet, ſi ad ipſum hæredem referamus, non debere ſcilicet eum hæreditatẽ cum ſacco adire: eſt enim ſaccus ad maioris ſummæ continendas pecunias mantica quædam, ut Aſconius ait: unde marſupium in ſacciperio apud Plautum in Rud. Iulius Pollux pauperum ſeu operariorũ eſſe ait, quem & σάκκον uocant. Sed σάκκον ſacerdotibus tribuit Ariſtophanes in Pluto: ἐπεὶ τὰ τοῦδ' ἤγιξεν εἰς σάκκον τινά. Sciendum autem, quas uoces origine Hebræas Latini habent, eaſdem & Græcas eſſe, quoniam literæ primùm ex Phœnicia à Cadmo in Græciam latæ, deinde à Græcis ad nos peruenerunt: quod non in ſacci dictione tantùm, ſed & in pera, oceano, camelo, & ſimilibus annotari poteſt.

d l. quod dicimus. de ſolut.

Auctor quomodo ſcribitur, & quid in Iure ſignificet auctoritas: item ueteris edicti formula. CAP. IX.

Auctorem cùm eum, qui opus facit ſignificat, uel qui primus inuentor perſuaſorq; eſt: ſunt qui per th, ſcribendum putent, ut à Græco ueniat, qui αὐθέντεω, αὐθεντικόν, αὐθεντίαν dicũt. Sed uix eſt ut in hanc ego ſententiam tranſire poſſim, qui in quamplurimis ueterum monumẽtis ſemper obſeruarim auctorem legi, ſciamq; Valerium Probum libello de pręſcriptis notis, AVC. id eſt, auctorum interpretari: atq; ideo arbitror ab augendo deduci: auget enim confirmatq; alios exẽplo ſui, qui auctor alicui rei eſt. Ab auctore deducitur auctoritas, cuius dictionis in Iure quinque reperi ſignificationes, non ſanè adhuc in uulgus proditas. & prima eſt, ut ius rei ſuæ uendicandæ qualibet uſucapione reiecta ſignificet: unde in lege Atinia dicebatur, Quod ſurreptum erit, eius rei perpetua auctoritas eſto. & in lege duodecim tabularum: Aduerſus hoſtem perpetua auctoritas: & ſi quæ ſimilia à nobis declarata. Alia ſignificatio eſt, ut actionem pro re euicta ſignificet apud Venuleium[e], quæ interpretatio à ſuperiore ſumpſit originẽ. Paulus libro Sentent. ſecundo: Venditor ſi dominus non ſit, auctoritatis manet obnoxius. Idem: Res empta mancipatione, & traditione profecta ſi euincatur, auctoritatis uenditor duplo tenus obligatur. Tertio, cùm pro iure accipitur, quod quis ab auctore, id eſt, uẽditore conſecutus eſt. Scęuola[f]: Cùm controuerſia de latitudine ei moueretur, quod aliàs probare non poterat, petijt à creditore, ut inſtrumentum à ſe traditum auctoritatis exhiberet: id eſt, ut uulgò dicere ſolemus, tituli ſui. Quarto, ex Honorij in Codice Theodoſiano conſtitutione[g] accipitur, ubi pro iudicis edicto reperitur: Volumus creditorem iudicis edictum mereri, auctoritatemq; poſtibus debitoris affigere, ne ullus poſſit poſt tanta conſtitutionum documenta mentiri, &c. Quinto, ex Theodoſij nouella conſtitutione de indulgentijs reliquorum, ubi pro mandato, & iuſſu principis, ſeu ſenatus accipitur:

e l. fin. de euict.

f l. ſi. de pig. act.

g l. 1. C. ſi com. petat.

cipitur: Vixdum uno è prouincia decedente cũ nouis autoritatibus alter excurrit. Extat Romæ in diui Petri ad uincula æde, uetustissimus titulus his uerbis: Ex autoritate Turci Aproniani v. c. præf. urb. Ratio docuit utilitate, suadente consuetudine micandi summota, sub æxagio potius pecora uendere, quàm digitis colludentibus tradere, ut adpẽso pecore, capite, pedibus, seuo, lactente subgulari, lanio cedentibus, reliqua caro cum pelle & interaneis proficiat uenditori, sub conspectu publico fide põderis comprobata, ut quantum caro occisi pecoris adpendat, & emptor norit & uenditor, commodis omnibus & præda damnata, quã tribunus, officium, cancellarius & scriba de pecuarijs capere consueuerãt: quæ forma interdicti & dispositionis sub gladij periculo perpetuò custodienda mandatur.

Quid sit reus, quid reatus: & aliqua responsa ueterum explicata. CAP. X.

REi apud ueteres dicunt omnes, de quorum re disceptatur, ut Cicero de Oratore attestatur: inde reus stipulandi, & promittendi. hinc & Pompon.[a] Conuentionales stipulationes sunt, quæ ex conuentione reorũ fiunt: reorum appellatione contrahentes intelligens. Sed & reus, atrocitas ipsa facti dicitur: unde reus, qui capitali crimine delatus, receptus est. Dicitur autẽ inter reos quis receptus, quando reiectis exceptionibus dilatorijs, declinatorijsq; pronũciat iudex ad ulteriora procedendum: quod rectè Bart.[b] docuit. Igitur post huiusmodi interlocutionẽ, quæ uim cuiusdam litis cõtestationis habet, qui accusatus est, incipit in reatu esse. Est autem hæc uox Ciceroni & alijs antiquis inusitata, primumq; à M. Messala confícta, ut Fabius libro octauo autor est. significat autem qualitatem ipsam, & statum rei, quod eleganter Budæus docuit. Martialis:

Si det iniqua tibi tristem fortuna reatum,
Squallidus hærebo pallidiorq; reo.

Vnde Modestinus: Si diutino tempore aliquis in reatu fuerit, aliquatenus pœna ei subleuãda est[c], ut probare nostratium sentẽtiam non possim, eius responsi argumẽto attestantium, eum, qui post longũ tempus, puta decem uel uiginti annos alicuius facinoris accusatus est, mitiore pœna puniendum: quasi grauitas sceleris, temporis lapsu sit diminuta: quod certè ratione caret, satisq; reo esse debeat tanto tempore impune egisse: & ideo tarditas ultionis (ut inquit Valer. Maximus) grauitate pœnæ cõpensanda est. Secus si diutius in reatu fuit: status enim & cõditio accusati, quiq; de re capitali sua causam tanto tempore dixit, species pœnæ est, quæ ordinariã aliquatenus subleuare debet. Vlpian. Is qui in reatu decedit, integri status decedit[d]. Paul. Fraudis causa adoptio facta uidetur, etiam si non in reatu, sed in desperatione rerum per conscientiam metu imminẽtis accusationis quis adoptet. Quibus uerbis adductus, consueui ego receptam ab alijs sententiam damnare, qui existimãt alienationem in fraudem fisci factam censeri, cùm intra modicum tempus delictum perpetratur[e]. Atqui etiãsi post crimen admissum fiat, non tamẽ in fraudem facta censetur, nisi uẽditor in reatu sit, uel accusator immineat, isq; in summa sit rerũ desperatione, ut ibi Paulus tradit. Sanè reatus etiam pro facto ipso rei dicitur: unde lex ait, Omnem honorem reatus excludit: eo scilicet exẽplo, quo & abigeatus factum ipsum abigei Marcello Callistratoq;.

Quid sit æquum & bonum, & an Iudæo mora purgatio concedenda sit. CAP. XI.

CElsus adolescens scribit[f], eum qui moram fecerit in soluẽdo Sticho, quẽ promiserat, posse emendare moram, postea offerendo: scribit enim hanc quæstionem esse de bono & æquo: in quo genere plerũq; sub autoritate iuris scientiæ, perniciose, inquit, eratur: & sanè probabilis hæc sentẽtia est &c. Videtur hic Iurecõsultus bonum & æquum id intelligere, quod ἐπιεικὲς Aristoteles libro Moraliũ quinto appellat, uidelicet non simplicem æquitatem, sed id quod à legislatoribus est omissum: de quo tamen si interrogati fuissent, suadente eadem æquitate, idem constituissent. Id enim regulare est, ut perinde habeatur, atq; si expressim de eo quoq; cautũ esset[g]. Igitur apparet purgationẽ moræ hac ex æquitate inductam fuisse: & ideo existimarem, etiam Iudæo cõcedendum, ut tali beneficio uti possit: quia licet cum eis summo iure agendum sit, non tamen ab hac æquitate summouendi sunt, quam ἐπιεικείαν uocant: cùm nihil aliud sit ius, quàm hæc æquitas in artem redacta, ut suprà à nobis declaratum est[h], quod & respondendũ arbitror, cùm lex municipalis in causis iubet rigorem obseruari: nec enim uerisimile est ius ipsum excludi, id est, boni æquiq; artem.

Non ex omnibus uerbis induci obligationẽ, & explicatum Fabij Quintiliani ænigma. CAPVT XII.

QVamuis nihil magis fidei humanę conueniat, quàm pacta seruare, id tamẽ rectè intelligendum est, cùm huiusmodi in pacto uerus consensus affuit, alioquin Plautinæ sententiæ locus erit:

Pol pudere quàm pigere præstat totidem literis.

Quapropter à nostris doctoribus traditum est, Verba adulationis causa dicta, nullam obligationem inducere, quæ ipsi curialia uocant: quòd scilicet soleãt aulici, & qui in principum comitatu sunt, aliud sentire, aliud loqui. Idem & de uerbis iactatorijs dicunt[i]: & cùm quis iactauit se principem hæredem instituturum. Sed & lubricum linguæ in periculum trahendum non esse, etiam si ad maiestatem pertineat, Modestinus ait[k]. Idem de uerbis, quæ alicuius commẽdandi causa

a l. v. de uerbo. oblig.

b Lin qui. de public. iud.

c l. si diutino. ff. de pœnis.

d l. fin. ad le. Iul. maie. ã.

e l. post contractum. de don.

f l. si seruum. de uerb. oblig.

g glos. l. tale. in fin. ff. de pact.

h Doct. l. insulã. de uerb. obl.

i l. diuus. de milit. testam.

k l. famosi. ad l. Iul. maiest.

proferuntur[a]: nec enim qui cōmendat, tanquam sponsor conueniri poterit. In uendito re quoq;, qui rem suam laudat, idem responsum est: nisi dolus malus adsit, ut in eo, qui equum uendit, & intertrigino sum, suspiriosum, tabidum, biliosum, substillum, uermiculosum, alijsq; morbis laborantem asserit, ut[b] emptor qui eis morbis, uel eorum aliqui bus eum nō affici uideat, nec de alio credat, quo uerè opprimebatur, ut quia uulsus, seu pulmonarius esset. Eôdem pertinent & uerba temerè calore iracūdiæ prolata[c]: nec enim ex eis oritur obligatio: soletq; huiusmodi uiris concedi, ut quod dictum indictum, quod ratum irritum sit. Sed & quæ quis nimia alacritate in balneo effutierit[d], uel in conuiuio, ad iuris necessitatem trahenda non sunt, causaq; cognita plerūq; ignoscitur. Μισῶ, inquit Martialis, μνήμονα συμποτὴν πρόκλε. id est, odi memorem compotorem. cuius rei plurima apud ueteres extant exempla, quæ referre non attinet. Sed pulcherrimū apud Fabiū Quintilianū libro octauo, ubi Cæcilij quoddam ęnigma cōmemorat, qui Quadrantariā Clytemnestrā dixerit in triclinio coam, in cubiculo nolam. exercebat hæc mulier artem balnearíam, unde à quadrante, qui balneatoribus dari solebat, Seneca Iuuenaleq; autoribus, Quadrantaria uidetur dicta. cæterum loquax, quæ tamen pręter linguam nihil mere tricium haberet: in triclinio seu cōuiuio erat coa, tanquam coitum petenti nemini abnueret: in cubiculo uerò nola, à negando. Lusus est autem à duabus ciuitatibus Cio & Nola, sicq; interpretandū duxerim, licet alij aliter, nolam ipsam ad tintinnabula referentes.

a l. sciendum. §. j. de ædil. edi.

b l. j. in fine. de actio. empti.

c l. quod calore. de reg. iur.

d glos. §. j. Insti. de liberti.

Protestatio non numeratæ dotis, cur scripturam requirat: & maritorum iurgia, suspecta legislatori esse. CAP. XIII.

PRotestationē quamlibet ualere, etiamsi ore tenus tātum accersitis testibus facta sit, omnes tradunt[e], nec necessariam scripturam esse, nisi cùm ea actionis, uel exceptionis uice proponeretur[f]: quapropter non numeratæ pecuniæ, uel dotis querelam, nō nisi ex scripto faciēdam: uidetur enim exceptioni subrogari. Sed in exceptione non numeratæ pecuniæ uix est, ut ipse à regula recedā: quia Iustiniani constitutio scripturā in querela dotis requirens, alia ratione nitiť, quàm doctores nostri crediderint, & quæ in alia pecunia nullum locum habet. Verba Iustiniani sunt[g]: Contestationē per scripturā requiri mus, non in sermonibus solùm: sæpe enim aut indignationis, alitérue incidens oratio talia quædam uirum ad dicendum inuitat: aut testes redempti, quod uir non dixit, dictum fuisse mentiūtur. Quibus uerbis satis ostenditur, suspecta fuisse legislatori coniugū iurgia, & quæ frequenter in matrimonio oboriuntur querelæ: de quibus saxo insculptum Romæ adhuc legitur uetustissimum epitaphium, tribus hisce quadratis catalecticis sanè quàm elegans:

Heus uiator miraculum, hic uir & uxor non litigant:
Qui sumus non dico. at ipsa dicam: hic Bæbius ebrius
Ebriam me nuncupat. hei uxor etiam mortua litigas?

e l. fi. C. de neg. gest.

f l. ut perfectius. C. de anna. except.

g §. contestationem. in autēt. de tempo. non num. dot.

Declaratum Vlpiani responsum, quid sit legatum chresis, an usus, an uerò fructus sit. CAPVT XIIII.

VLpianus libro XVIII. ad Sabinum: Sed si[h], inquit, χρῆσις sit relicta, an usus sit, uidendum. & Papin. libro VII. responsorū, ait usum esse, non etiā fructum: sed & si relictus sit illi domus usus fructus &c. Libuit hæc iureconsulti uerba referre, quoniam in uulgatis ferè omnibus codicibus corrupta circunferuntur. Dubitauit autem de legato chresis usum ne, an fructū significet: & ex ui dictionis magis credit usum esse: quoniā, ut inquit Suidas, nil aliud sit χρῆσις, quàm utilis sibi rei χρεία, id est, pro necessitate indigentiáue perceptio. fructum uerò potius uidentur Græci dixisse ἀπόλαυσιν. unde Luciani epigramma sanè quàm uenustum:

ὡς πιθανὸς ἐμὲ & τὴν σὴν ἀγαθὴν ἀπόλαυσιν,
ὡς δὲ βιωσόμεθ' & φείδεο τῆν λιπαινῶν.
δεῖ δ' αὐτὴν σοφὸς ὅστ' & ὃς ἄμφω τοῦτα νοήσει,
φειδοῖ καὶ λαπαύει μέτρον ἐφηρμόσατο.

Re fruere, exitio tanquam si proximus esses:
Vtere, uita uelut sit diuturna tibi.
Ille sapit uerè, qui callens hæc duo nouit,
Nec nimium largus, nec nimis esse tenax.

Titia testatrix apud Scæuolā ἐπικαρπίαν pro fructu accepisse uidetur: βούλομαι δοθῆναι ὡς βίῳ χρῆσιν τῆς ἐπικαρπίας, καὶ φυλῶ λώμης νακκλιῶν. uolo dari in uitæ usum & fructum possessionem uillæ Nacclenorum.

h L. fi. habitatio. de usu et usu.

Dominium in iure quot modis accipiatur. CAPVT XV.

DOminium, inquit Bartolus, ius est de re corporali perfectè disponēdi, nisi legis uel testatoris adsit prohibitio[i]. Aliud autem est directum, aliud utile, quale est quod emphyteuta, uel perpetuarius cliens habet. Sed præter hanc distinctionem iure etiam alias species inuenire est: quoddam enim dominiū est ἐλπίδα, id est, in spe: ut cùm lex[k] filium familiâs rerum paternarū dominū uocat, unde & Sui hæredes dicuntur, tanquam sibijpsis succedant: erant enim uiuēte quoq; patre domini. Aliud est dominium quod πρόληψιν, id est, per anticipationē, dicere possumus: ut cùm mulier rei suæ in dotem traditæ domina dicitur[l]: futurū enim est, ut ei dos sua restituatur, ualidiusq; est eius quàm filijfamil. ius: ipsa enim propter tale dominium, tanquā locuples sit, iudicio sisti, satisdare nō tenetur, cùm filius fam. teneatur[m]. Aliud est dominium quod uidua habet, quam maritus relictis liberis decedens, in testamento iussit esse dominam, usufructuariā administratricem: dominiū enim illud ἀνωνυμον & imaginarium est, cùm ex uulgari cōsuetudine[n], eam solùm in domo præeminentiā consequatur, quam

i L. fi. quis ut. de differ. et. acq. poss.

k L. in suis. de liber. et posth.

l L. in rebus. C. de iure dot.

m L. fi. eiusdem. si fundus. qui satisd. cog.

n authen. hoc ut cum. C. de nupt. fideiuss. nuptiis.

quam uiuente marito habebat, ideoq; ad alimenta tantùm contrahitur: est igitur & hoc dominiũ ἐκμαπσμῶνον. Aliud est quod summum, seu maius dominium uocãt, quædam scilicet maiestas cuius obseruationẽ fœderati supremo principi, uel reipublicæ debent[a]. Titus Liuius autor est in Aetolorũ fœdere cautum, ut maiestatem populi Romani comiter obseruarẽt: cuius maioris dominij effectus nõ paucos nostrates interpretes suis locis referunt[b], nobis in præsenti alia est cura. Solebant & ueteres honoris causa Dominũ aliquem dicere: ut cùm Nesennius ad Paulũ scribens[c], Ex facto, inquit, domine talis species incidit. Sic & mariti uxores suas, & maritos illæ quandoq; appellant. Sic & Plinius Traianum dominum, eadem scilicet consuetudine: cuius & Martialis quoque & Seneca meminerũt: sed nemo festiuius Pallada Græco poëta hoc epigrammate:

ἤν ὁ φίλος τὰ λαβὼν, δόμενε φρόντιδ ἀνδὸς ἔγραψεν,
ἤν δ' αὖ μητὶ λάβῃ, τὸ φρόντιδ ἄπε μόνον,
ἄνιαι γὰρ καὶ τοῦτα τὰ ῥήματα, αὐτὰρ ἔγωγε
ἐκ ἐθέλω δόμενε, ὃ γὰρ ἔχω δόμεναι.

Munera qui dederit, dominus fraterq; uocatur:
Si quis nulla ferat, uix bene frater erit.
Hæc precio mera uerba graui uenalia prostant.
Ipse sed ut do minus, sic nec ero dominus.

a non dubito. de capitis & peritiis.

b Guido Pap. q. xxxcij.

c Nesennius. ad l. fol.

Quid mẽte captus à furioso distet, & locus

Plinij emendatus. CAP. XVI.

SI furiosus existat, in eo, pecuniaq; eius agnatorum, gẽtiliumq; potestas est, ut suprà ex lege XII. tab. retulimus. Sed quid in mente capto: & idem traditum est. Aiunt autem doctores nostri, hoc distare furiosum à mente capto[d], quòd ille rabie quadam animi agitur; at mente captus magis in quiete est, nullaq; extrinsecus signa ostẽdit, idemq; est, qui & demens. Ego arbitror mente captum dici, qui eo morbo oppressus est, quem Græci μάνιαν dicunt, cui λογισικὸν, id est, rationalis animæ pars labefacta est: prouenitq; ut Galenus definit, ex solo humẽti maloq; temperamento in capite hærente. Interdum tamen (inquit[e] Vlp. lib. I. ad edictum ædilium curulium) ex uitio corporali morbus oritur, idq; uitium corporale usq; ad animũ peruenire, & eum uitiare, ueluti cõtingeret φρενιτικῶν, quia id ex febribus accideret: sic enim legendum. Plin. lib. V. cap. LI. sapientiæ ægritudinem omnes hos morbos uidetur appellasse. Idem cap. L. cõqueritur homines tot morbis affectos esse non corporis tantum, sed & animi: moriq; sapientiã ad tempus, ut in his, qui in certis interuallis ἀνὲ νῦ, id est, à mente cadunt. uerba eius sunt: Etiam atq; etiã morbus est aliquantisper sapiẽtiam mori. In uulgatis legitur, per sapiẽtiam: unde erroris nebula circunfusi grammatici adhuc eo de loco ambigunt.

d §. 1. Institut. de curat.

e l. j. de ed. edic.

Cur Stipulatio ab interrogante nomen sumpsit: declaratumq; Cassianum illud apud Ciceronem, Cui bono. CAPVT XVII.

STipulationem nomen sumpsisse ab interrogante tanquam digniore, Accursius[f] cæteriq; nostrates tradiderunt: tum quia interrogatio principiũ est, & caput eius contractus: tum quia ea pars est, ut uocant, actiua: cùm qui respõdet, solùm assensum addat. Sed hęc ego semper arbitratus sum magis acuta, q̃ uera esse. Siquidẽ probabilior est nostra sententia, nõ à promissore, sed ab interrogante, id est, stipulante, eum contractum appellari, quia in eius utilitatẽ concipitur. Sicut & emphyteusis uidetur dicta, quia in commodum emphyteutæ principaliter contrahit: debent enim nomina imponi ab eo, quod principaliter effectum respicit, quod etiam in Cratylo sensit Plato. Fortissimũ enim illud est argumentum, quod ab utilitate sumitur: unde traditũ est, si obturato alienæ aquæ castello pratum tuum irrigatũ sit, deriuationẽ eam fuisse à te factam, cuius sitiẽtes agri irrigati sint, præsumiẽ. Eum enim, inquit Labeo, uideri factum habere, qui usum eius aquæ habeat. Quapropter C. Cassius Iureconsul.[h] solebat dicere, Cui bono fuerit, eum fecisse credendum. Cicero pro Milone: Quonã pacto probari potest insidias Miloni fecisse Clodium? illud Cassianum, Cui bono fuerit, in his personis ualeat. Idem pro Roscio Amerino: Accusant hi quibus occidi patrem Sex. Roscij bono fuit: causam dicit is, cui nihil reliquerunt. Idem Philippica II. Quòd si te in iudiciũ quis adducat, usurpeiq; illud Cassianũ, Cui bono fuerit, uide quæso ne hæreas. Sic igitur & nos stipulationi nomen datum credamus: quia quod per eam promittitur, id stipulanti bono esse consueuerit.

f gl. l. j. de uerb. oblig.

g l. ij. §. si quis. ne quid in loco public. ubi Alber. de Ros.

h argu. l. fin. de quæstio.

Si responsum impersonaliter stipulãti sit, an uitietur stipulatio. CAP. XVIII.

QVæsitum est, ualeat ne hæc stipulatio, promittis mihi centum? promittuntur. Et frequentius responsum est, non ualere: quoniã indubitati iuris sit, eum qui dixerit, satisfiet, uerbo impersonaliter prolato, constitutæ pecuniæ actione non teneri[i]. Sed id exemplum parum me mouerit, cùm in constituto nulla præcedat interrogatio (pacto enim nudo solet contrahi) at in stipulatione præcedit, ut meritò præcedens interrogatio impersonalis uerbi ambiguitatem debeat declarare, ut promittẽdi reus uideat πρὸς ἑπτὸ, id est, ad rogatum respõdisse. Vnde in aliam ego sentẽtiam transeo, cuius mihi autor quoque est Plautus in comœdia Pseudulo, hisce tribus elegantissimis senariis:

Nullum periculum est, quod sciam, stipularier,
Vt concepisti uerba, uiginti minas dabis?
Dabuntur: hoc quidem igitur actum est haud male.

i authẽ. si quando. C. de constit. pecu.

Legem, Theopompus. de dote præleg. hactenus non uideri rectè intellectam. CAP. XIX.

THeopompus testamento facto duas filias & filium partibus ęquis instituit hæredes[k], & codicillis ita cauit: Τὼ θυγατρὰ μου λεγατίναν ἢν ἀνχόμλω ἐκδοῦναι ὦ αὖ οἱ Φίλοι μοῦ καὶ

k l. Theopompus. ff. de dote præleg.

συγγραφὴς δοκιμάσωσι, προνοήσει ἐκδοθῆναι πολλαχοῦ, εἰδὼς μὲ γνώμην, ὧν τοῖς ἴσοις, ἐφ᾽ οἷς ἐν τῷ ἀδελφῷ αὐτῆς ἐκδέδοται. Pollianus autem &c. Declarant id responsum doctores nostri ea lege à Scæuola definitum, captatoriam dispositionem, & quæ in alicuius tacitam uoluntatem collata sit, speciali dotis fauore non infirmari, & posse testatorẽ hoc iubere, ut solius testis affirmationi stetur: quæ expositio nunquam mihi probata est. Si enim ea ratione responsum illud factum fuisset, potius sub rubrica, de testibus, quàm de dote prælegata, collocari debuit: nã & nullam specialis fauoris mẽtionem facit Scæuola, ut ad eum attendisse uideri posit. Accedit quòd quæstio ambiguitasq; omnis non in testimonio Polliani uertit, sed an dos præcipua esse filiæ debeat. Nam & quid de Polliani testimonio dubitari potuit, cũ uerba testatoris clarissima sint? ea id ferè Latinis significant: Filiam meam Crispinã, quam ex amicorũ, cognatorumq; meorum sententia matrimonio iungere uolebam, ut rectè collocetur, prouidebit Pollianus, cùm is mentis meæ sit cõscius, de æqualibus portionibus in dotem dãdis, quibus & sororem eius collocaui. Igitur aliter ego accipienda ea omnia arbitror, in primisq; dubitatum an dos huic filiæ minori danda esset ex pecunia cõmuni, tanquam prælegata, secundum eius tituli naturam: an uerò ex præcipua illius, non autem communi omnium pecunia, quod in fronte credi potuisset: quia satis uidebatur menti testatoris factum, si dos illi æqualis doti prioris filiæ constituta fuisset, licet non de bonis communibus: potuissetq; dotem accipere, hæreditatem repudiare, si uoluisset. Scæuola tamẽ decidit, dotem dandam de communib. bonis, quia tunc omnino priori filiæ æqualis erit: & licet testatoris uerba solum illud inducãt, Pollianũ eius mentem sciuisse qualis esset ὧν τοῖς ἴσοις, hoc est, circa æqualitatem, tamen satis innuunt placuisse eam æqualitatem testatori, cùm iuratus Pollianus sic affirmauerit. Nec uerum est huiusmodi indicium esse captatoriũ: cùm aliud sit, in alterius uoluntatem illud conferre: aliud, alicui amico mandare, tanquã mentis suæ instructo, ut cùm usus uenerit, eius fidem faciat.

Testis quis, & unde dictus: quid Antestari, unde Institor: rursus apud Ciceronem quis sit Comicus testis. CAP. XX.

EX eo tamen responso annotauit Bartolus[a], eum, cuius dicto adhibenda sit fides, de re, quam à partibus audiuerit, testem esse: si uerò eius iudicio, quatenus sibi uidebitur, standum est, non testem, sed arbitrum potius esse: & ideo tali casu affirmationi etiã non iuratæ credendum: priore uerò necessariam iurisiurandi religionem. Sed illud sciendum, ueteres latius Testis significationẽ accepisse: siquidem qui nunc testis est, olim Superstes & Antistes est dictus[b]. Quisquis igitur rogatus alicui adesset, Superstes dicebatur, quia super ea re, qua de agebatur, stabat. Plautus in Asinaria:

Nunc mihi licet quiduis loqui, nemo adest superstes.

Idem simpliciter pro præsente accepit:

Superstitem utrunque monui, ne iniussi abeant.

Eadem ratione dictus est Antistes & Antestatus, & Antestor uerbum, & Antistitor pro testificatore[c]. Caius: Quæ emancipatio seu manumissio solebat ante Præsidem fieri, modò ante curiam facienda est, ubi quinque testes ciues Romani in præsentia erunt, pro illo qui Libripens appellatur, id est, stateram tenens: & pro eo, qui Antestatus appellabatur: alij duo, ut VII. testium numerus impleatur. Plautus in Persa:

Non ne antestaris? tua ni ego causa carnifex
Cuiquam mortali libero aures atteram?

Horatius:

— Licet antestari? ego uerò
Oppono auriculam.

L. Columella: Neq; enim singulis totidem antistitores possit dare, qui obseruent, quiq; præcipiant, ne acerbæ uuæ demetantur. Videtur ergo Testis quasi Antestis, per aphærẽsin dictus: sicut & Institor, quasi Antistitor, licet ab instando Vlpianus maluerit[d]. Vergilius, quoniam solebant testes rogari, pro rogatis, inuocatisq; accepit:

Dum queror, & diuos, quanquam nil testibus illis
Profeci.

Constantinus Imp. eum quem Caius Boëthiusq; in Topicis Antestatum uocant, ipse quadam cõstitutione, iuris testem, uel interpretem appellat[d]. Marcus Cicero Epistolarum libro secundo, ad Cælium scribens, Comicum testem dixisse uidetur Phãniam Appij libertum, cuius ipse septima ab eo loco epistola meminit, quasi suspectum in patroni causa, quòd in comœdijs testes non ex ueritate rei, sed ex argumento poëtæ introducantur.

Quid sit Synthesis in uestibus apud Scæuolam, quid coopertoria Tabiana. CAP. XXI.

SYnthesim Græcis compositionem significare, nemo est qui ignoret: Latinis uerò etiam uestem esse uilem, qua ferè in Saturnalibus uterentur, aliquando admonui. At apud[f] Scæuolam aliud quiddã uidetur. eius uerba sunt: Sempronia coopertoria Tabiana, & tunicas tres, cum palliolis, quæ elegerit, dari uolo. Quæro, an uniuersa ueste, id est, Synthesi, tunicas & palliola Sempronia eligere possit? Respondi, si essent tunicæ singulæ cum palliolis relictæ, ex his duntaxat eligi posse: quòd si nõ essent, hæredem uel tunicam & palliolum ex Synthesi præstaturum, uel ueram æstimationem earum. Quo responso existimãt doctores, optione legata, de his, quæ in hæreditate sunt, intelligi, alioquin ex uenalibus eligendum. Sed mihi aliud uidetur Scæuolam sensisse. Quærendum igitur, quid apud eum sit Synthesis: &

a d.l. Theopompus.

b cap. forus. de uerb. signif.

c Institor, inquit Varro, dicitur qui pecuniam dat, qui ei, qui ad negotia praeest.

d Lib. de ling. latin.

e L. fin. C. de testam. manumiss.

f L. Titia testamento. de aur. & arg. leg.

ſis: & ego arbitror, cuiuſdam ordinis nomē
eſſe, ut ſicut par gladiatorū dicimus, & T. Li
uius, egregium par Conſulū: ſicut de unioni
bus idem Scęuola lineam margaritarū dixit,
ita in ueſtib. ſit Synthesis, id eſt, ordo quidā
& cōformis ueſtium cōpoſitio, cùm tunicæ,
ſagum, chlamys, caligæ, eiuſdē ſunt coloris:
uulgò Libræam uocant. ſolebant autem pro
ſeruis tali ordine à dominis emi, ueriſimileq;
eſt dominum omnes eodem habitu indutos
comitari conſueuiſſe, quod etiamnū fieri ui-
demus. Igitur cùm teſtatrix coopertoria Ta
biana legaſſet, quæ ſcilicet à Tabia Italiæ (ut
Stephanus ſcribit) ciuitate portabantur, item q;
tunicas tres cum palliolis, dubitatū fuit, quæ
deberent: uolebat enim legataria, partim ex
una Synthesi, partim ex alia eligere, & ordi-
nem, pariaq; ueſtium peruertere, eo præte-
xtu, quòd electio ſibi conceſſa eſſet. Reſpon
dit Iureconſultus: ſi aliqua Synthesis ſit, quæ
tunicas cum ſuis palliolis ordinatas habeat,
poſſe eam eligere, alioquin hæredis arbitra-
tu æſtimationē præſtandā. Quo argumento
ſi tibi quis legauerit ex omnib. caligis ſuis il-
lud par, quod uolueris, non poteris unam ca
ligam ex aliquo pari, aliam ex alio accipere.
Erant autem Tunicæ ueſtes, quas ſubtus pal
lium ferebant mulieres: ueriſimileq; eſt cer-
tæ tunicarū formæ, certa quoq; palliola im-
poni cōſueuiſſe: quem ordinē non debuiſſe
uariari, æquiſsimè Scæuola reſpondit. Vide
tur autem palliū muliebre, non diſsimile fu-
iſſe ei indumento, quod Mantellum à tegen
dis manibus uulgò uocant, Græci μανδύλιον.
tametſi Iul. Pollux lib. VII. μανδυήλας cōmemo
ret, quas uilloſa mantilia interpretat: quorū
& Varro meminit. Hinc Plautus in Capt.
pro tegmine & coopertorio accepiſſe uide-
tur: Nec mendacijs ſubdolis mihi uſquam
mantellum eſt meis.

Quid ſit munus dari, apud Iureconſul. de gladiatorioq; intelligi, non ſimpliciter de qualibet largitione. CAP. XXII.

SI teſtator (inquit Paulus[a]) dari quid iuſſiſ-
ſet, aut opus fieri, aut munus dari: pro
portione ſua eos præſtare, quib. pars hæredi
tatis accreſceret, æquè atq; cætera legata pla
cet. Exiſtimauit Bartolus huius reſponſi ar-
gumēto, ſi teſtator centum legauerit pro pa-
latio, uel tali opere faciēdo, eius hæredes nō
niſi pro hæreditaria portione teneri[b]. Mihi
ſemper contraria opinio magis placuit: non
ſolùm quia alijs legibus magis conueniens,
ſed etiam quia ſolemus dicere, dandi obliga-
tionē, quæ facto accedat, ex facti natura cen-
ſeri[c]: dubium autem non eſt, facta indiuidua
eſſe. Nec me mouet ſupraſcripta Pauli ſen-
tentia: quia in ea non attingit Iureconſultus
utrum obligatio, quam teſtator hæredi im-
poſuit, dandi uel faciēdi diuidatur, uel id mi-
nus: ſed ſolùm, an portio accreſcat cum one-
re ſuo: loquiturq; non reſpectu legatarij, ſed
ipſorū hæredum inter ſe, quorū quilibet ab
altero poteſt familiæ ereſcundæ iudicio cō-
pelli, ut pro parte ſua adimpleat[d], exoneretq;
cohæredem: alioquin dum exemplū in con-
textu adducit de eo, qui opus fieri, aut mu-
nus dari iuſsit, malè loquutus fuiſſet Paulus,
cùm dubium non ſit, obligationem operis fa
ciendi nō diuidi, ſicut nec muneris dandi. In
telligo autem dandi muneris, ſcilicet gladia-
torij: quia ſic ſolebant ueteres loqui. Tranq.
in Ner. Hos ludos ſpectauit è proſcenij faſti
gio, munere, q̄d in amphitheatro dedit. Val.
Max. lib. II. Gladiatoriū munus primùm Ro
mæ datum eſt in foro boario &c. Nam ſi de
dono, quod alij faciunt, intelligamus, batto-
logia quadam uteretur Iuriſconſultus, qui
prius dixerat, Si teſtator quid dari iuſsiſſet.

a l. mortuo. §. fi. de leg. ij.

b l. fideicō. §. penul. de leg. ij.

c l. cū ſeruus. de cond. & dem.

d l. ij. §. ex his. de uerb. oblig.

Quintæ Calendæ quæ intelligātur: unde Calendarium: qualis ſit promiſſio intra Calendas, aduerſus Gellium. CAP. XXIII.

SI quis ita interrogatus, Intra Calendas
quintas dabis? reſpōderit, Dabo Idibus:
non obligabitur: non enim ſic reſpondit, ut
interrogatus eſt. Verba ſunt Vlpiani[e] libro
ad Sabinum XVIII. quæ noſtri maiores ha-
ctenus de quinq; diebus ante Calendas eius
menſis, de quo ageretur, interpretati ſunt:
exiſtimantes, opinor, idem eſſe, Promittis in
tra quintas Calendas, uel quinto Calendas:
cui ſentētię ratio Latini ſermonis repugnat.
quapropter ea appellatione potius de quin-
que menſibus eſt accipiendū: qui modus lo-
quendi ex fœneratorū conſuetudine ortus
uideri poteſt[f], qui ſolebāt in ſingulas Calen
das mutuū dare: unde & Calendariū pro li-
bro rationū, in quo fœneratores nomina de-
bitorū deſcribebant. Seneca libro de Benefi
cijs I. Nemo beneficia in Calendario ſcribit.
Et rurſus: Calendarium uerſat, ſit ex domi-
no procurator. Horat.

Hæc ubi locutus fœnerator Alphius,
Omnem relegit Idibus pecuniam,
Quærit Calendis ponere.

Qua ratione & cētesimas uſuras dictas quā-
doque admonui, cùm XII. annua in ſingula
centena ſoluunt: centum enim menſib. uſu-
ra æquat ſortem. Theodoſiani Codicis inter
pres recte cētesimam interpretatur, qua tres
ſiliquas annuas in ſingulos ſolidos accipi-
mus. Eſt autem Solidus in Iure nummus au
reus, quem ἀκυρᾶς aliqui Græci, & ὁλοκότινον
dicunt, eius ponderis, cuius Latinis eſt Sex-
tula uel Stagium, id eſt, octo oboli: tres uerò
ſiliquæ obolum cōſtituunt, quod à nobis eo
libello declaratū eſt, qui inſcribitur, de pon-
deribus & menſuris. Sanè ex eadem fœnera
torum cōſuetudine & ille modus loquendi
ortus eſt, Centeſimis Calendis dare ſpōdes?
id eſt, intra octo annos & mēſes quatuor. Li
cet aliqui centum annos intelligant, ſed non
rectè. Cæterùm dubitari poteſt, qui intra Ca
lendas promiſit, an ipſis ſolùm Calendis ſol-
uere poſſit. Et refert A. Gellius lib. XII. cap.
XIII. conſuluiſſe hoc de Sulpitiū Apollina-

e l. j. de uerb. oblig.

f l. lecta. ſi cert. pet.

g l. pen. eod. tit. l. uxorem. §. legauerat. de legat. iij.

rem celeberrimi nominis grammaticũ, qui in eo cui mandatũ est, ut intra Calendas pronunciet, respõdit, propriè in ipsis Calendis pronunciare debere, non antè, licet usus aliter obtinuerit: aiebat enim, ultra, citra, intra, idem esse quod uls, cis, in, & euphoniæ causa eandem particulam omnibus additã. Sed certè consultius fecisset Gellius, si nõ grãmaticos, sed cõsultos iuris ea de re adijsset, à quibus didicisset idem esse, siue quis intra Calẽdas, siue ante Calendas[a], siue Calendis stipuletur: quia intra Calendas, non in Calendis, ut ille docuit, sed in Calendas significat. Nec est dubiũ præpositionẽ In, accusatiuo casui appositã, uscꝫ significare. Vergil. In lucemꝫ tulisset: id est, uscꝫ ad lucem. Martialis:

In lucem semper Acerra bibit.

Qui ergo in Calendas promittit, uscꝫ ad Calendas, & cõsequenter etiam ante Calendas promisisse uidetur.

a l. qui ante. l. præced. de uerb. oblig.

Elices qua significatione in iure accipiãtur, itemꝫ Aquilices. CAP. XXIIII.

SVlcos aquarios (inquit Vlpia.[b]) qui hinc Elices appellãtur, si quis faciat, aquæ pluuiæ arcendæ eum teneri. Existimaui quandoqꝫ corruptũ esse eum locum, & legendum ὑδροῴλακοῦν, quòd sic uocentur sulci aquarij Græcis, itemꝫ Trãquillo in Nerone. Nunc arbitror nihil immutandũ, idꝫ L. Columella autore, qui lib. I. de re rustica, cap. VIII. Cauebitur, inquit, ut patentes lyras, crebrosꝫ sulcos aquarios (quos nõnulli elices uocant) faciamus, & omnem humorem in colliquia, atꝫ inde extra segetes deriuemus. Idem lib. XI. cap. II. Principio Nouembris fossas, riuosꝫ purgare, & elices, sulcosꝫ aquarios conuenit facere. Arbitror tamen Elices pro priè dici capita fontium, & scaturigines. Vnde Aquilices Callistrato, qui artẽ hanc exercent, sciuntꝫ quomodo aquæ elici possint. & ideo nihil apud eum emẽdandũ reor: tametsi fuerint qui uel errasse Iureconsultum affirmauerint, uel Aquilegem scribendũ. Sed nihil obstat, ab eo, qui Aquilex nominãdi casu dicit, & aquilicẽ, & aquilegem deduci: sicut & maior unicuiꝫ uideri debet Columellę, Callistratiꝫ autoritas, Nonij Marcelli testimonio, qui ignorasse uidet, qui sint elices.

b l. 1. de aqua plu. arcen.

Plurimæ Græcæ uoces sparsim per uaria Digestorum loca restitutæ. CAP. XXV.

LVbet in præsentia quædã Iureconsultorum mendosa loca ex Græca lectione in suum nitorẽ restituere, quò satis curiosis faciam, qui nõ contẽti desudato hac in re aliàs à me labore, in arenam reuocant, & reliquari me uetere hoc in alieno ære non patiũtur: reponam hæc in præsentia, non quòd plura non habeam, sed quòd ex omissis huiusmodi ferè sint insigniora. Vlp.[c] Qui deprimit ædificium, potest luminibus officere, si fortè κατ' αὐλαίαν lumen in eas ædes deuoluatur. Interpretare autem uocem illam Græcam, per reuerberationem, seu repercussionem. Idem Vlpian.[d] Quidam decedens filijs suis dederat tutores, & adiecerat, eos αὐκλογίστους esse uolo. Et infrà: Quamuis testamento cõprænsum sit, ut αὐκλογίστοι sint. Intellige ea uoce eos, qui rationibus reddendis soluti sunt, quos pares semper rationes habere ait Cor. Tacitus. Alij ἀλόγιστοι legunt: sed prior lectio castigatior, & significantior est. Idem autor est[e], chartas ad ratiunculam, uel λογάειον paratas, penoris appellatione cõtineri: uidetur ea uoce intelligere nõ codices, uerasꝫ rationes, sed potius quædam aduersaria, quæ fiunt causa describendi, quod quotidie in uictualib. expẽdatur, quale est quod diurnum ueteres dixerunt. Iuuenalis:

Et longi relegit transuersa diurni.

Apud Aristophanem Logarium pro nugis accipitur. Apud Scæuolam testamẽto ita cauit[f], δίδωμι βέλομαι λοιδῆναι νομίσματα χιλία, ἐπὶ ἐφθαπερ γενηθῶσι μετὰ ἥν τὴν μητέρα αὐτοῦ γενέσθαι ἐλευθέραν. quæ uerba rectè à Bulgaro trãslata leguntur, sicut & illa Vlp.[g] Nam & cum quidam Græcis uerbis ita fideicõmissum reliquisset, ἐφ' οἷσιν ἐὰν δοκιμάσῃς ἐλευθέριον λοιδῆναι βόλομαι: illi si probaueris libertatem dari uolo. Idem Vlpian.[h] Puto & ἀναγραφὴν, scilicet, facere instrumentorũ, id est, descriptionem uel repertorium, seu inuentarium: sunt enim omnes hæ uoces in usu Iurisconsultorum, sicꝫ in Pandectis Thuscis legitur: licet uulgata exemplaria, Puto creditoribus esse dandã copiam instrumentorũ, scriptum habeant. Idem Vlp.[i] Puto & Græcè acceptum ferri posse, dummodo sic fiat, ut Latinis uerbis solet: ἔχεις λαβὼν δηνάρια πόσα; ἔχω λαβών: tot ne denarios acceptos fers? acceptos fero. Idem[k]: Flumen perenne est, quod semper fluit, id est, ἀένναον: torrens, quod hyeme, hoc est, χειμάῤῥους. Idem Labeo & Pompo. scribit mœchũ deprænsum in ipsis rebus uenereis occidi posse[l]: & hoc est quod Solon & Draco dicunt, ἐν ἔργῳ, id est, in re ipsa. Alij ex Luciano legunt, ἀῤῥῶν ἐν ἀῤῥῶσι ἐχόντα: quæ lectio magis elegans & erudita est, quàm uera. Si enim in lege Iulia id spectandum esset, rarissimè accideret, ut iure mœchus occideretur. Ab antiqua igitur lectione non recedendũ. Idem[m]: In summa, si incõtinenti impositum quid sit liberto quod ἀπωῤῥιφὴν oneret eius libertatem, id est, imminens: quale metaphoricõs illud Persianum,

Et magis auratis pendens laquearibus ensis,
Purpureas subter ceruices terruit.

Idem[n]: Liberalia studia accipimus, quæ Græci ἐλευθέρια μαθήματα appellant. Idem[o]: Et si peculium meum testator dixerit (quia plerique ὑποθεσικῶς patrimonium suum peculium dicunt) cogendus erit restituere. significat ea uox diminutiua forma. Nam & alibi peculium pusillam pecuniam interpretatur, qua in re aliàs Laurentium Vallam Iurisconsultos accusantem repercussi.

c l. si arborem. de ser. urba. præd.

d l. vl. de adim. leg.

e l. ij. de penu legat.

f l. per. de man. testa.

g l. fideicom. de fid. libert.

h l. 5. de bon. ab. ind.

i l. ex mutuo. de credit.

k l. 1. de flum.

l l. quod ait. l. Iul. de adul.

m l. 1. quæ fr. ex testam.

n l. 1. de iur. omn. iud.

o l. cogi. ad. Trebell.

De

De Codice Theodosiano nuper edito, quædã scitu non indigna. CAP. XXVI.

CIrcunferebatur iandiu per bibliothecas ueteres Codicis Theodosiani titulo liber, cum Caij Institutionibus, itemq; Pauli sententiarum libris v. nuperq; per chalcographos typis est editus, fuitq; id nõ modico honori Iustiniani nostri nomini, cùm ex editi illius collatione ostendatur, quantum legalibus studijs adiumẽti attulerit noster, uereq; ab eo in præfatione dictum, recipere studiosos χρύσεα χαλκέων. Tametsi, quantum ex ea lectione deprænd i, appareat, autores eos mutilatos fuisse, & Theodorici Francorum[a] regis iussu, doctum aliquem eius tempestatis hominem in breuiarium redegisse eos autores: & non solùm interpretationes marginib. adiunxisse, sed etiam aliqua in contextu cõmutasse: quò fit ut apud Caium ecclesia, & ecclesiastica iura leganẽ, & pro præside, curia, & adfiliati pro adoptiuis, & si qua similia: quod & ipse ingenuè uideẽ fateri, dum sub rubrica de rescriptis Princip. se ex constitutionibus Principũ ait, itemq; Caio & Paulo elegisse, quæ causis suorum temporũ necessaria uidebanẽ. Adiuuit utcunq;, quisquis ille fuit, nostra studia, præiuitq; nobis quibusdam in locis, quæ haud dubiè absq; eo percipi non potuissent. Igitur inter cætera, quæ memoratu digna eo uolumine deprænd i, quasdam obseruaui dictiones, quæ nescio an usquã alibi eo in sensu reperiantur, quo usi sunt illi autores: libuit itaq; in lectoris gratiam pauculas hasce hic describere. Secretarium nõ uno in loco pro aula, in qua iudices cõueniunt[b], & ius redditur, ferè eo sensu quo Auditorium: ut cùm Paulus ait: Lecta est in auditorio Æmilij Papiniani præfect. præto. cautio huiusmodi: intelligiẽ enim de auditorio causarũ, nõ de scholis, ut uulgò creditur. Aristoph. φροντιστήριον eo sensu risus causa innouauit, à philosophorũ cogitatione, & cura. Cellariũ, pro collatione prouincialium, ibidem accipitur, cũ eo nomine Comites, uel præsides prouinciæ, ut cellam suam instruãt, annonamq; suam augeant, aliquid extorquent: eadem ratione uox deducta, qua Cerarium apud Ciceronem in Verr. cùm prætextu ceræ, uel sigilli, aliquid corraditur. Sic hodie iuriscõsulti possent pecunias illas, quas pro cãdelis uocant, appellare, quasq; sibi præcipiunt, ut uideant, an respõdere pro cliente de iure possint: si adhibita diligentia deprænderint non posse, eo cõtẽti sunt: si fouere bonã causam uiderint, auctario, seu corollario est opus. Muliercularius, qui alienas mulieres affectatur: ea forma, qua Vxorius, qui propriam uxorem amat: uox est à Constantino Imperat. usurpata: sicut Ancillarius seu ὑποπωλικός Ancillariolus apud Martialem, qui ancillas sequitur, & in eis insanit: & Lecticaria, quæ lecticas nobilium non aspernatur. Medicamentarius quoque ibidem, qui malo medicamento aliquem potionauerit. Internecij actio, pro accusatione, seu iudicio homicidij: uox à me alibi, quod sciam, non lecta. Commonitorium, pro conuentione tacita, & absq; scriptura facta: cuius quoq; in Iustiniani Codice mentio est[c]. Poliptici, pro chirographo uel apocha, securitatis aut solutionis discussoribus, seu exactoribus tributorum facto: arbitror Polyptychi legendum, quòd ea chartula multas haberet πτύχας, id est, plicationes: ut eadem ratione dicantur, qua & Diplomata, id est, complicatas consignatasq; literas dicimus: unde & triplices & quincuplices Martiali. Auraria functionis nomẽ, quæ collatione lustrali exigebatur de rebus promercalibus uenalitiarijs. Holographa scriptura, pro testamẽto manu ipsius testatoris integrè descripto: unde & nomen sumpsit: ὅλον enim totum significat: hinc & holopygium Catullo. Arcalia, pro fisci quodam iure particulari: Reliqua (inquit Theodos.) tam arcaliũ, quàm utriusq; ærarij, usq; ad incipiẽtem primã indictionem, iubemus ad indulgẽtiam pertinere, id est, remitti. Coloniarum ius, pro conditione colonorum: inter quos, & Adscriptitios, & Seruos, & Vicarios, non multa est differentia, à nostris doctoribus satis clarè tradita. Curiales, & Collegiati: Erant curiales ex decurionibus seu principalibus ciuitatum, & qui munera omnia sustinere tenebantur, & ab alijs exigere: quorum conditio cœpit pessima existimari, quia à præsidibus, exactoribusq; tributorum plerunque inquietabantur, cogebantur q; de suo tenuiorum onera subire: & ideo prohibita eis erat prædiorum alienatio, ne solum uerterent, euitandorũ munerum causa Collegiati, artifices erant, & de humilima ciuitatis fæce: ex quibus eligebantur qui necessaria, sordidaq; munera sustinerent, quali: erat calcis arenæq; effossio, cloacarum purgatio, & si qua similia. Strenæ Calendæ, Pulueraticũ, in Nouella Maiorani, nomina sunt exactionum, quas concussores iudices à curialibus extorquebant; tametsi Pulueraticum propriè corollarium quoddam, seu auctariũ mercedis erat, quæ mẽsori seu arithmetico præstatur, cuius meminit Agenius Vrbicus: Agrimensores tres aureos accipiant absque suo Pulueratico. Solebant enim quandoque rationem abaci sui in puluere conficere: unde & Aristophanes, κατὰ τὴς τραπέζης κατατάσσε λεπτὴν τέφραν. Siliquaticum, munus quoddam quo siliquam pro solido pendebant[d]. Papiæ quoque legis ibidem caput unum refertur, quo constitutum est, non licere mulieri, quæ ex prioris matrimonio liberos sustulerit, ad secunda uota transire, nisi ea lege, ut bonorum suorum dodrans eius liberis sit saluus: quod caput alijs addendum est, quæ à nobis curiosè relata in Dispunctionibus habentur.

Et hæc quidem quod ad eos libros pertinet satis.

[a] gl. in nouella Valentin. de homicidio.

[b] Lege constituto tẽpore. de exac. lib. xj. Theodos. Cod.

[c] L. j. C. de susfra.

[d] C. j. de Curiã lib. in Nouell. D. Maiorani.

Quid sit diserta promissio, quid item ridica: duo Iurecons. loca explicata, correctaq;.

CAPVT XXVII.

LIbet duo loca his emendare, qui corrupta esse opinaturi sunt: illis qui rectè scripta defendere uolēt, suum iudicium relicturus, nec magnopere repugnaturus. Alter est in hisce Vlpiani uerbis[a]: Quæsitū est, an possit conuenire, ne ulla exceptio in promissione deserta, in iudicio sistendi causa facta obijciatur. Videtur nouus loquendi modus, ut Deserta promissio dicatur, quæ non obseruatur, cùm infrà contempta rectius appelletur: quare fortè legendū aliquis non absurdè crediderit, diserta, id est, expressa & speciali: ut quæstionis thema ab Vlp. propositum secundum responsionem uideri possit, in qua distinguit, specialiter renunciatum sit, an id minus: disserere enim nihil aliud est, q̃ clarè & specialiter sententiā suam exprimere. Tit. Liuius lib. XXXI. Cùm in Luctatij fœdere disertè additum esset, ita id ratum fore, si populus censuisset. Alter eiusdem est Iuriscōsulti, his uerbis[b]: Si quis in uineas meas uenerit, & radices abstulerit, interdicto, quod ui aut clàm, tenebitur. Legendū enim Ridicas. est Ridica palus, seu pedamentum è quercu, uel roboreo, uel iunipero, quod optimum in uineam afferri solet, M. Catoni & L. Columellę autorib. Si quis igitur palos uinearum abstulerit, eo interdicto cōuenietur: nam de radicibus iam suprà dixerat: dubiumq; magis fuit in ridicis, quæ solo non ita adhærent, & nulla opera extrahi possunt.

a l. sed & si qs. §. quæsitum. si quis caut.

b l. is qui puteū. §. si quis. quod ui aut clàm.

L. ad bestias. ff. de pœnis. aliter intellecta quàm hactenus à cæteris fuerit. CAP. XXVIII.

AD bestias damnatos (inquit Paul.[c]) fauore populi præses dimittere non debet: sed si eius roboris, uel artificij sint, ut dignius pop. Rom. exhiberi possint, principē cōsulere debet. Interpretati sunt Oldr. Ab. cæteriq; interpretes, Exhiberi, id est, per gratiam relaxari: atq; hinc annotandū existimauerunt, ob excellentem alicuius uirtutem fauore populi id petentis, principi pro criminis pœnæq; abolitione esse suppicandū, & interim executionem à Præside suspendendam. Alij inter eos, qui ad bestias damnati, & eos, qui bestijs obiecti sunt, differentiam constituunt, quæ tamen rectius à nostris doctoribus non approbatur, cùm noi satis hoc ostendi ex antiquorū autorum lectione possit: addunt q; id significari, fauore populi serì bendum ad principem, qui in aliu spectaculum honestius eum dari iubeat, pœnamq; sic temperet, ut si inter athletas prodire mādet. Sed mihi uidentur apertiora esse Iuriscōsulti uerba, quàm ut possit de eis diutius controuerti. Igitur sciendum, eos qui à Præsidibus prouinciarum ad bestias ex delicto damnabantur, solitos in ipsismet prouincijs bestijs obijci, & consumi: nec ex populi fauore debuisse Præsides quicquam referre: si tamen eius roboris, atq; artificij sint, ut in spectaculis, quæ Romæ fiebant, oculos spectatorum morari possent, tum demum Princeps est cōsulendus, an Romā uelit eos damnatos mitti, ut bestijs subijciantur in populi Rom. munerib. Nec enim de alleuatione pœnæ quicquam hîc agi arbitror, sed solùm de rei transductione: cùm enim in aliam prouinciā traduci sine permissu principis nō possent, qui propter eorum artificiū existimet Romam potius mittendos, cōsulere tum quoq; principem debet, ut in responsi eius fine legitur: alioquin damnatos subijci bestijs, non Romæ tantùm, sed in prouincijs, ostendit Asinius Pollio in epist. Cice. lib. X.

c l. ad bestias. de pœnis.

Quid significet Epitimia apud Modestinū: & quædam de Reip. curatoribus. CAP. XXIX.

LIbet de eo tractatu, qui ad tutelas pertinet, duo ex Græco penu loca studiosis promere, scitu haudquaquam indigna. Primum ex Modestini Excusationum lib. II. lege quadam[d] Græca: in qua, siue Bulgarus, siue quisquis is fuit, cùm cætera Latinis reddidisset, eum qui aduersus prohibitionem parentū datus sit tutor, nec se excusauerit, prohiberi esse tutorē, ait, manēte epitimia. Quo loco Accurs. epytimio legit, & uoluntatem testatoris interpretat. Sed certè fallitur Accurs. nec mentem Iuriscōsulti satis percepit. Accipitur ἐπιτιμία inter cætera pro μὴ ἀτιμία: uoluit igit filiū quidē submoueri, sed tamen nō ideo notari infamia, uel dedecore aliquo, quo suspecti remotiq; tutores afficiunt: non enim talis fuit mens parentū, ut filio suo uel lent ullam notam inurere. Remouebitur igitur manente epitimia, id est, illabefacta nominis honorisq; sui fama. Alterum est quod Paul.[e] ait, Reip. curatores qui apud Græcos uocātur μηδνοί. est Græcis μήδομαι, quod nobis consulo, curo. Eligebantur autem ex decurionibus senioribus, qui curarent, quæ ad Remp. pertinerent: unde μηδικῶν ψήφισμα, id est, medicorū decretum, quo compellebantur singuli certas pecunias in commune ærarium deferre, his militibus dandas, qui barbaros submouissent: inuentum ab Aristide. dicitur & πτερωτὸν ἐρωνον. Nobis tamen antiquæ lectionis uestigia quædam indicarunt, non μηδνοί, sed ὑπδνοί scriptum: de quibus alibi non pauca scripsimus. Alij apud Paulum legunt ἐπιμελητάς, quòd hæc uox generaliter curatorem significet: unde apud Athenienses decem erant hoc nomine, qui emporijs præsiderent, curarentq; in usum ciuitatis triticum deferri. Erant & qui mysterijs curam intenderent à populo electi quatuor, duo promiscuè ex ciuibus, tertius ex Eumolpidis, quartus ex præconibus. Erant & in theatris, chorisq; ut omnem iniuriam arcerent. Xenophon quoque hoc nomine attestatur apud Persas fuisse, qui uulneratis in bello medicarentur. Sed mihi prior lectio antiquorum

d l. fœm. de tut. & cur.

e l. curiat. de adm. tut.

quorum codicum apicibus magis accedere uidetur.

Schemata cognationum, non stemmata dicendum esse: & Plauti in Amphitruone locus explicatus.
CAPVT XXX.

ADmonueram quãdoq;, apud Paulum[c] in his uerbis subesse mendum: Stemmata cognationum directo limite in duas lineas separãtur: legendum enim ex antiquis codicibus, schemata. Visum id plerisq; est nimis nouũ, cùm Plinius, Suetonius, Iuuenalis, cæteriq; hoc in sensu stemma uideantur accipere. Sed ego ferè arbitror uberiq; corruptam à recẽtioribus eam uocem: & Sciẽdum ueteres pro ipsa graduum, ut ita dicam, arbore, cum imaginibus suis locis appositis, id nomen accepisse. Plinius lib. XXXV. cap. III. Stemmata lineis discurrebãt ad imagines pictas. Persius:

Stemmate quod Tusco ramum millesime ducis.

quo sensu & hic à Paulo accipitur. Nec dubium est, dictionem esse Græcam, unde inspiciendum quo modo ea Græci utantur. & ubiq; uidetur stemma pro corona accipi, ut illud Homericum,

σέμματ' ἔχων ἐν χρυσῷ ἐκκεδόλω ἀπόλωνθ'.

tradunt omnes interpretes: pro imagine uerò & facie quadam, σχῆμα. unde etiam Paulus apostolus prima epist. ad Corinth. παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, fallimur huius mundi imagine: rectius quàm ut uulgò habet, præterit nos forma. Hinc σχηματιζόμενα factitiũ, cõpositiũ significat. & Latinis quoq; schema, pro forma accipitur. Plautus in Amphitruonis proœmio:

Quòd ego huc processi cum seruili schemate,
Ego serui sumpsi Sosiæ mihi imaginem.

Quod clarius sequenti scena explicat, ubi Sosia inquit:

Nam hic quidem omnem imaginem meam, quæ antehac fuerat, possidet:
Viuo sit, quod nunquam quisquam mortuo faciet mihi.

Quem locum interpretes non intelligũt: solebant enim in illustrium funeribus afferri imagines maiorũ eius familiæ, ut Plinius attestatur: mortuo igitur Sosia, nemo eius imaginem tulisset, quia seruus, & stemmate carens, at eam Mercurius tunc uiuente ipso ferebat. Cornelius Tacitus libro tertio: Iuniæ funus cæteris solennibus cohonestatum, uiginti clarissimarũ familiarũ imagines antelatæ sunt, Manlij, Quintij, aliaq; eiusdem nobilitatis nomina: sed præfulgebãt Cassius, atq; Brutus, eo ipso quòd effigies eorum non uisebantur. Non erat autem ius imaginũ, nisi ei qui in magistratu Romæ fuisset. Quapropter Cicero, quamuis aliàs familia equestri, non tamen ius imaginũ, nisi in ædilitate, consequutus est: quod ipse ultima in Verrem actione ostendit. Non me latet Donatũ grammaticum carmen illud Plautinum sic legere:

Quòd ego huc processi, sic cum seruili schema.

sed repugnat syllaba, quæ in ea uoce longa est, σχῆμα, unde & schemata figuras uocamus.

Quæ sit captatoria institutio, & unde dicta.
CAPVT XXXI.

CAptatoriam institutionẽ dici existimãt uulgò nostri doctores, quia ex ea testator remaneret captus, id est, deceptus[b]. Sed aliter ego censeo: captare enim est illecebris, obsequio, donis, spe maiorum aucupari. Meritò captatoriæ institutiones dicuntur, quæ hac ex causa factæ sunt, ut ab aliquo quis instituatur, uel legatũ consequatur[c]: in quibus senatusconsulto hæ solùm probatæ sunt, quæ mutuis affectionibus, aut obsequijs iudicia prouocauerunt. Si quæ uerò in secreta alienæ uoluntatis collatæ sunt, non ualent: ut cũ Titium instituo, si Sempronius uoluerit: uerisimile enim est, me Sempronium captasse, ut cùm tantum sibi licere de bonis meis uideat, legato me, uel hereditate remuneretur. Idem censendum, si ipsum Semproniũ sub hac cõditione, si me uice uersa hæredem scribat, instituero: hic enim apertissima est captatio. Sed & si in aliam personam captatio dirigatur, idem est, ne fraudi collusioniq; sit locus: ut si dixero, Sempronius hæres esto, si Titium ipse hæredem scribat: quid enim si ipse cum Titio colludam, nonne senatusconsulto fraus fieret? Existimo igitur non tam fauore testatoris senatusconsultũ illud factum fuisse, quàm captationis ipsius odio. Malè enim semper apud ueteres audiuit id hominũ genus. Plinius epistolarũ libro secundo: Regulus, qui speraret aliquid ex nouis tabulis captare, cum cepit. Et mox: Improbissimum genus est aliena testamenta, falsis ipsis, quorum illa sunt, dictare. Aduersus eosdem, & non uno in loco, inuehitur Martialis: irridet & quibusdam dialogis Lucianus, fraudesq; detegit. Sed quid si captatoriam institutionem interpretemur, quæ in secretam alicuius uoluntatẽ collata est? quia uerisimile est fore, ut is arbiter ab omnibus captetur, ut quod eorũ cõmodo sit declaret. Extat Theodosij cõstitutio, qua Leontij Iucundæq; coniugum pietatẽ laudat, qui ijsdem tabulis ambo testamentum condiderant, & se inuicem hæredes scripserant: qui mos hodie in Germania plurimum obseruatur. Nec enim, inquit ille, captatoriũ iudiciũ dici potest, cùm duorũ fuerit similis affectus, & simplex religio testamenta condentium.

Quid sit nuncupare, unde nuncupatiuũ testamentum, quamq; significationem habeant nomina.
CAPVT XXXII.

TEstamentum, quod Iure ciuili coram septem testibus nominato hærede fieri solet, in Iure nuncupatiuum dicitur: cuius uocis ea uidetur ratio, quòd nuncupare, sit nomina capere: unde quia proprijs nominibus testes accipiebantur, uidetur dictum id testamentum: non enim alia solennitate opus erat. Qua similitudine enim nuncupa-

[c] l. pen. de grad. lib. cog.

[b] l. captatorias. C. de test. mil.

[c] l. captatorias. de hær. instit.

ta pecunia dicitur, quæ (ut Cincius ait libro secũdo, de officio Iurisconsulti) nominata & certa est, proprijsq; nominibus pronunciata. Sic & nuncupare uota dicebantur Præto res, cùm ea in tabulas præsentibus multis referunt, reddituroscq; testatione facta promittunt. Verba legis XII. tab. sunt, ut Festus ait: Cùm nexum faciet, mãcipiumq;, uti lingua nuncupasset, ita ius esto. Plin. lib. IX. capite XXXV. nuncupationem accepisse uidetur pro nominum, id est, titulorũ particulari in tabulis descriptione, æstimationeq;: nam de ornatu Lolliæ loquẽs, Quæ summa, inquit, quadringenties sestertiũ colligebat, ipsa confestim paratam nũcupationem tabulis probante. Habebat enim secũ rationes, quibus describebatur, quanti quodq; margaritum, quanti smaragdus, cæteræq; res æstimarentur: ut eos probare non possim, qui eo in loco aucupationem emendant. Sunt enim nomina causę ipsæ, seu tituli particulares cuiuslibet pecuniæ, quæ in rationibus accepta fertur. Horatius:

Cautos nominibus certis expendere nummos.

a l. 1. ad Maced. Vlpian. Macedo, inquit[a], pecuniam (ne quid amplius diceretur) incertis nominibus credebat, ne scilicet ex proprijs rationibus conuincerẽt, se filijsfamiliàs in malos usus mutuam pecuniam dedisse. uel quia si contigisset filiũfamiliàs ante patrem decedere, perdebat fœnerator quod crediderat: unde propter periculum grauioribus usuris pecunias collocabat, utpote quinque centesimis. Horatius Satyra secunda:

Quinas hic capiti mercedes exigit.

uel quintuplo amplius, quàm in cæteris nominibus fieri soleret, ut ego interpretor. Sic Cic. in Verrem actione tertia inuehitur: qui cùm rationes redderet, dixerat se pecuniam stipendio, frumẽto, legatis dedisse: hæc enim nomina, id est, tituli erogationum, falsa, breuia, incerta erãt. Moris autem fuit, ut inquit Asconius, unumquenq; domesticam sibi rationem totius uitæ suæ per dies singulos scribere: in qua appareret, quid quisque de reditibus suis, quid de arte, fœnore, lucro seposuisset: quo die, & quid item sumptus damnì ue fecisset: sed postquàm rei ex suis quoq; tabulis damnari cœperunt, uetus ea consuetudo cessauit.

In assem uenditio qualis intelligatur apud Modestinum. CAP. XXXIII.

b l. Titius. quib. mod. pign. uel hypoth. MOdestinus lib. IIII. responsorum: Titius, inquit[b], fundum Sempronio & Seio in assem uendidit, quibus pignori antè dederat, in solidum singulis: respondi ius pignoris extinctum esse. Quæritur, quid sit In assem uendere. An in solidum? & non puto, cùm infrà addat, In solidum singulis: cùm enim satis fuisset prius expressum, in battologię uitium Iurisconf. incidisset. An in assem, id est, uili precio? Vergilius,

Non assis faciunt, cuntq; rectà.

Cato: Quo non indiges, asse charum est. Sed & hoc non satis nobis arridet. An ad iustum calculum? Plin. epist. lib. I. Promittis ad cœnam, nec uenis, dicitur ius, ad assem impendium reddes. Ego arbitror sic à ueteribus in solutũ dationem appellari solitam, cùm quis tanti rem pignorauerit, quãti uendi poterat: & ideo eam dat in solutũ creditori imaginaria uenditione, quæ per æs, seu assem & librã fiebat: dicebaturq; huiusmodi uenditio in assem facta: quẽ loquẽdi modum & alibi apud Iurisconsultos nostros obseruaui.

Quid sit excessus in Iure, quid ingressus, uoces rhetorum hic declaratæ. CAP. XXXIIII.

MArcelli uerba sunt[c]: Non ab re autem hoc loco uelut excessus hic subiungetur. Quibus in uerbis hæserunt nostrates doctores: non satis (ut arbitror) tenẽtes, quid sit excessus. & uidẽtur ueteres pro digressione quadã accipere, uel cùm quis altius rem repetit, uel cũ capta occasione obiter extra argumentũ aliquid dicitur. Plin. epist. lib. IX. Iam quid audentius illo pulcherrimo ac longissimo excessu? Quintil. egressũ uocat, exemplo Græcorũ, qui πρόεκβασιν appellant: unde & πρόεκβαλλω λόγον Gregorio Naziãzeno. Sic & Aristophani, cæterisq; comicis, actus interpositiuus ad fabulæ argumentũ nõ pertinens, πρόεκβασις inscribit, quòd tum transeat chorus. Est & ἔκβασις, id est, euẽtus, ea orationis pars, qua quid futurũ, indeq; secuturũ sit disputamus. ἔμβασις uerò, id est, ingressus, siue ingressio, id dicitur, quod digressioni contrarium est: id est, quod ad propositam materiã pertinet. Cicero in oratore: At uideo hãc primam ingressionẽ non ex oratorijs disputationibus ductam, sed è media philosophia. Sic Vlp.[d] Ea pacta, inquit, insunt, quę legem contractui dant: id est, quæ in ingressu contractus fiunt. Si enim ingressum pro principio ex uulgari sententia intelligeremus, falsum esset Iurisconsulti dictũ: cùm constet inesse contractui etiam pacta, quæ post contractum fiunt, dum in continenti fiant, seu contractui subijciãtur. Adde quòd hoc sensu Iurisconsultus non declararet, quid sit legẽ contractui dare. unde tu ingressum contractus, interpretare propositã ipsius contractus materiam. Nec[e] enim debet pactum de aliqua re conceptũ esse, quę contractui ipsi repugnet: quod alio loco exposui.

c l. Licet dubitari non potest de hæresi. infra.

d l. iurisgentes. §. uiriputa. de pactis.

e l. in bon. fid. C. de pact.

Cur publicum ius in sacerdotibus consistere dicatur, defensus Vlpianus à criticis. CAP. XXXV.

PVblicum ius, inquit Vlp.[f] est, quod in sacris, sacerdotibus, & magistratibus consistit. Atqui, inquit Agricola in dialecticis, sacerdotes quoq; erant iure gentium constituti: unde male diuisisse uidetur Iureconsultus, sacrorũ, sacerdotumq; ius à naturali gentium uue iure submouẽdo. Sed sciendum est, publicũ propriè in iure nostro accipi, quod ad populum Rom. pertinet[g]: quæ enim alijs

f l. 1. de iust. et iure.

g l. bona ciuitatis. de uer. sig.

gentibus

gentibus publica sunt, pro priuatis habetur: at sacra pop. Rom. ad eum tantũ pertinebãt, nec cum cæteris gentibus communia erant. Traianus ad Plin. Solum, inquit, peregrinæ ciuitatis, capax nõ est eius dedicationis, quę iure nostro fit. Tacitus lib. III. Cunctas ceremonias Italicis in oppidis, templaq;, & numinum effigies iuris atq; imperij Romani esse. Nam & Liuius ostendit, in urbiũ deditione sacra pop. Rom. dedi solere. Vnde & idem libro octauo: Lanuuinis, inquit, ciuitas data, sacraq; sua reddita, cum eo, ut ædes lucusq; sospitæ Iunonis cõmunis Lanuuinis municipibus cum populo Romano esset.

Cur damnatus depositi infamis sit, cũ in commodato, mutuoq; aliud obseruetur, rationes Aristotelis excussæ. CAP. XXXVI.

IN edicto prætoris, qui actiõe depositi suo nomine damnatus est, infamia notat[a]: & tamẽ qui mutui, cõmodati ue damnatus est, non notatur. Sed unde hoc? Et Aristoteles Problematum sectione XXIX. quasdam rationes adducit, quas nescio quantũ luriscon sulti nostri probaturi sint, ego certè omnino eis acquiescere non possum. Depositum, inquit, fit penes amicum: mutuũ uerò propter spem usurarũ, etiam alienis cum hominibus contrahitur. atqui amicis potissimũ mutuam pecuniã dari, quotidie uidemus, etiam citra ullam fœnusculi expectationẽ: imò uel certissima cõiectura discerni inde amicos, Græco uersiculo testatum est:

Κρίνει φίλος ὁ χρυσὸς, ὡς χρυσὸν τὸ πῦρ.
Ab igne ut aurum, ab auro amicus noscitur.

Et ut uera sit Aristotelis in mutuo sentẽtia, in cõmodato certè defendi nõ potest, quod non nisi amicis concedit: qua ratione & aliæ eius rationes confutari possunt. Ego putauerim idcirco notari depositariũ, quia maior in eo fides requiritur, quem quis sponte elegit, & summæ probitatis fiducia cæteris prætulit: at cõmodatum, cùm utilitatem commodantis respiciat, non sponte domini cõtractum uidetur, qui interpellanti amico non ausus est fortè denegare, cùm tamẽ fidem eius non adeò probaret.

[a] l. 3. de his qui not. infa.

C. Affraniam, non Calphurniam edicto de postulando causam dedisse, emendatusq; ille Vlpiani locus. CAP. XXXVII.

CVr mulieres prętor à postulãdo arceat, originẽ Vlp.[b] introductã ait à Calphurnia improbissima fœmina, quę inuerecundè postulans, & magistratũ inquietans, causam edicto dedit. Verũ antiquorũ codicum lectio in Calphurniæ nomine uacillat: unde ego arbitratus sum de C. Affrania intelligendum, quæ Licinij Brutionis uxor, prompta ad lites contrahẽdas, semper pro se apud prætorem uerba facit: non quòd aduocatis deficeret, sed quòd impudentia abundaret. unde & ad notissimum muliebris calumniæ exemplum euasit, adeò ut pro crimine improbis fœminarum moribus C. Affraniæ nomen obijciatur, ut Val. Max. libro VIII. autor est.

[b] l. 3. de postul.

Cur fures balnearij grauius plectantur, Aristotelis rationes adductæ, approbatæq;. CAPVT XXXVIII.

CVm integro tractatu de furtis Iureconsulti nostri disseruissent, addidere deinde de furibus balnearibus rubricam, quibus & grauiorem pœnam constituerũt: nempe, ut ad opus publicũ certo tempore damnentur. Sed qua ratione id inductũ putabimus? Et Aristoteles Problematum parte XXIX. has adfert. In primis, quia in domib. rem custodire melius possumus, parietũ firmitate, clauibus, sigillis, cura domesticorum, itemq; extraneo nemine admisso: at in balneis, huiusmodiq; locis publicis, nulla est alia, quàm quæ non cõniuentibus oculis fit cura: ut meritò acriore pœna coércendi hoc casu fures fuerint, quos nulla diligentia satis custodire poterat. Item qui in publicis locis furantur, impudentiores sunt, & deplorata citra correctionis spem ullam uita: at priuati fures cùm magis clandestinè id agãt, spem aliquã emendationis habent, ut quos magis pudeat talia facere. Sed & qui in publico furtũ facit, non soli domino, sed & reipublicæ iniurius est. Adde quòd huiusce atrocior quoq; est contumelia, qui dominũ cogit domum nudum reuerti, & omnibus interim ridiculo esse. & hæc quidem Aristoteles.

Hypothesis in Vlpiani responso ex Aesopi fabella apposita. CAP. XXXIX.

SOlent medici cùm ad lauream admittuntur Hippocratis iusiurãdum iurare, quo & inter cætera id continetur, exhibituros se operam suam quibuscũq; ægrotis αἰδῶ μισθοῦ & συγγραφῆς, id est, sine mercede, & absq; pactione ulla. Quòd si ægrum hominem contractu aliquo defraudent, iure nostro extraordinaria cognitione, quod extortum est restituitur. Medicus, inquit[c] Vlpianus, cui curandos oculos æger commiserat, periculum amittendorũ eorum per aduersa medicamẽta inferendo, cõpulit ut ei possessiones uenderet: inciuile factum præses prouinciæ coerceat &c. Videtur autem hæc hypothesis ab Aesopi fabula emanasse, qua traditũ est, lippientem anum medici operã implorasse, qui quoties ab ea impositis collyrijs recederet, furto secum aliquid de domo auferebat: demum cùm conualuisset, & de mercede à medico interpellaretur: Atqui, inquit illa, minus in prędsentia ęq; olim uideo: plura enim in domo uasa, instrumẽtaq; lippiens conspiciebam, quàm nunc sana conspicari possim.

[c] l. medicus. de uar. cog.

Quæ sit uulgaris uxor apud Vlpianum. CAPVT XL.

IN ea uxore, inquit Vlpianus[d], potest maritus adulterium uindicare, quæ uulgaris fuerit: quamuis si uidua esset, impunè

[d] l. si uxor. de adult.

in ea ſtuprum cõmitteretur. Dubitari probabiliter poteſt, quæ uulgaris uxor dici poſſit. Accurſius meretricẽ intellexit: quæ ſententia dura eſt, ut adulterij pœna teneatur, qui meretricem uitiarit: cur enim permittit mari tus eam quæſtum facere? Ego uulgarem potius intelligo, ex aduentitio uulgo, non ex ciue Romana. Tranquillus in Vitellio, capite ſecũdo: Ex muliere uulgari Antiochi cuiuſdam, furnariam exercẽtis, filia equitem Romanum genuit &c̃. arbitrorq; legem Iuliam adulterium quidem generaliter in nuptis puniuiſſe, excepta tamẽ meretrice, uel famulis cauponum, quæ non ſolùm uulgares, ſed uiliſſimæ ſunt: in uidua uerò nobilẽ ſeu honeſtam à uulgari diſtinxiſſe. Vulgarẽ, dummodo nuptam, nec apud Atheniẽſes legum pœnis exemptã fuiſſe oſtendit & Lyſias orator in Apologia, ubi licuiſſe marito in ea deprenſum mœchum occidere autor eſt, καὶ ὅτῳ σφόδρα ὁ νομοθέτης ὠῇ ταῖς γαμεταῖς γυναιξὶ δίκαια τοῦτα ἠγήσατο εἶναι, ὥστε καὶ ὠῇ ταῖς πολλακαῖς ταῖς ἐλάττον ἀξίας τῶν αὐτῶν δίκην ἐπέθηκε. Adeò, inquit, uehementer hanc in nuptis mulieribus pœnam iuſtam legislator exiſtimauit, ut in uulgares quoq; pellices idem cõſtituerit. Sed quid ſi Accurſium defendamus, & uulgarẽ intelligamus, quæ licẽtiam ſtupri apud ædiles uulgaſſet? Tacitus libro ſecundo: Eodem anno, inquit, grauibus ſenatus decretis libido fœminarũ coërcita: cautumq;, ne quæſtum corpore faceret, cui auus, aut pater, aut maritus eques Romanus fuiſſet. Nam Veſtilia, prætoria familia genita, licentiam ſtupri apud ædiles uulgauerat, more inter ueteres recepto, quo ſatis pœnarum aduerſum impudicas in ipſa profeſſione flagitij credebant &c̃. Mihi tamen prior ſententia magis probatur.

Diaconiſſa, pythoiſſa, abbatiſſa, an Latinè dicantur, defenſus à grammaticorum accuſatione Iuſtinianus. CAP. XLI.

SVnt qui barbari ſermonis reum Iuſtinianum faciant, quòd diaconiſſam dixerit. Sed tamen exẽplo ille loquendi modus non caret. Auguſtinus enim in libris de ciuitate Dei, uaticinatricem mulierem, quam Græci Pythò uocant, ipſe Pythoiſſam dixit: licet in Canonicis decretis etiam magis barbarè ſcriptum ſit phytoniſſam, XXV. quæſt. VI. cap. ult. Sic Phauorinus philoſophus Aethiopiſſam dixit, ut Stephanus autor eſt: quam uocem etiam apud Donatum in Terentiũ reperies. ut male faciant, qui Iouianũ Pontanum reprẽndunt, quòd ea uſus ſit quodam dialogo. Hieronymus certè noſter non ſemel abbatiſſæ meminit, nõ minusq; hanc ſibi licentiam permittit, quàm Vergilius, cùm ſecundum regulas Phœniſſam Didonẽ dixit, uel cùm Atheniẽſes tenuioris fortunæ mulierem θητοῦν uocant, ut apud Apollonij interpretẽ eſt: niſi quòd θητοῦνα, à maſculino θὴς deducitur, ſicut à λῃὴς λῃῆσνα. Sed hæc & huiuſmodi grammaticis perquirenda, diſcernendaq; relinquamus: nobis ſatis ſit, utcunque Iuſtinianum defendiſſe.

Iudicium, quos legum interpretes potiſsimũ parare ſibi ſtudioſi debeant. CAP. XLII.

EXtat Volcatij Sedigiti antiqui autoris iudiciũ de Comicis poëtis carmine iambico factum, quod Aulus Gellius, Macrobius, Donatus, tãquam iuſtiſſimũ probant. Extat & aliud de omnibus poëtis generaliter à Marullo ſumma cum examinis diligentia compoſitum, quod & ipſum ab omni ſtudioſorũ claſſe laudatur. cur & nos de interpretib. noſtris, quos adeò multos in Iure habemus, idem non experiamur? non quidem de doctrina eorum (id enim periculoſius, & fortè temerariũ) ſed de utilitate, quam quiſq; ſtudioſus maiorem ex eorum dictatis conſequi poſſit. Id exiſtimamus omnibus perpenſis ſic rectè fieri:

In Iure primas comparatus cæteris
Partes habebit Bartolus.
Deciſiones ob frequentes, actio
Baldum forenſis ſuſtinet.
Non negligenda maximè eſt tyronibus
Caſtrenſis explanatio.
Opinionum tutius ſymplegadas
Superabis Alexandro duce.
Ordinis Iaſon atque lucis nomine
Videndus eſt properantibus.
His ſi quis alios addiderit interpretes,
Onerat quàm honorat uerius.

Declarata Vlpiani lex, & qui ſint qui præbenda locent. CAP. XLIII.

INuiti, inquit Vlpianus[a], teſtimoniũ non dicunt publicani: item is qui exercitui præbenda conduxerit. Accurſius præbẽdam legit, & ſubaudit annonam. Ego uetere lectionem probo, quòd ſolerẽt antiqui neutro genere ea dictione loquendiq; modo uti. Plautus in Perſa:

Præbenda ædiles locaucre.

Gellius lib. XV. capite quarto, de Ventidio tradit, cũ adoleuiſſet, ſibi uictum ægrè quæſiſſe, eumq; ſordidè inueniſſe, comparandis mulis & uehiculis magiſtratibus, qui ſortiti prouincias forent, præbenda publicè conduxiſſe: in eo quæſtu notum eſſe Cæſari cœpiſſe. Reperitur & apud Liuium eodem modo non uno in loco: ut appareat, quas ſacerdotum præbendas uulgò uocamus μιſθαφορικοὺς, poſſe nos Latinius neutro genere præbenda dicere.

a L. inuiti, ff. de teſtib.

De conditione, cùm moriar, diſputatio Tauri philoſophi à Iureconſultis noſtris finita. CAPVT XLIIII.

HAec conditio, inquit Vlp.[b] Cùm moriar liber eſto, uitæ tempus amplectit, & idcirco inutilis eſſe uidet. Sed melius eſt uerba benignius interpretari, ut poſt mortẽ ſuam uideatur teſtator ei libertatẽ reliquiſſe. Quibus uerbis apparet deciſam eſſe quæſtionem

b L. qui dum, h. hæc conditio, de man. teſt.

ſtionem, de qua apud Taurum philoſophũ diſputatum fuiſſe, Aulus Gellius libro ſexto, capite XIII. autor eſt. Quæſitum eſt, inquit ille, quando moriens moreret, cùm iam in morte eſſet, an tum etiam, cùm in uita foret. Et quando ſurgens ſurgeret, cùm iam ſtaret, an tum etiam cum ſederet. Nam alij moriendi uerbum atq; momẽtum manente adhuc uita dici atq; fieri putauerũt: alij nihil in eo tempore uitæ, totumq; illud quod mori dicitur, morti uendicarũt. Sed Plato in Parmenide neq; uitæ id tempus neq; morti dedit: uidit enim utrunq; pugnare, neq; poſſe ex duobus contrarijs altero manẽte alterum conſtitui: idcirco miſcuit ipſe fines, & nouum tempus peperit, quod ἣ ἀϊδίου φύσιν appellat, id eſt, momentaneam naturam.

Repetita quædam ex hiſtorijs, unde originem traxerit l. j. C. de gladiat. & l. iij. C. de his qui ad eccl. confug. CAP. XLV.

SCribit Otho Chronicorum libro quarto, capite XIX. & ab alijs quoq; tam Græcis quàm Latinis ſcriptoribus traditum eſt, Arcadio Honorioq; Imperatoribus, Damaſoq; Pontifice, Romã ab Oriente uenisse Dirimachiũ quendam monachũ, qui cum ſpectaculo gladiatorio uidiſſet pop. Rom. operam dare, & huiuſmodi lætitiæ genus, ceu dirum inhumanumq; abominaretur, tribunitia quadam facundia pluribus cum populo egiſſe, uti laniſtas Vrbe eijceret, & ab eorum miſſibus ſpectandis abſtineret: uerùm nihil obtinuiſſe, ſed potius intempeſtiuam eius ſapientiã non tuliſſe populum, lapidibusq; declamantem obruiſſe. qua de cauſa iratos Imperatores Dirimachium eum in diuorũ numerũ retuliſſe, martyremq; appellaſſe: ſed & lata lege ſanxiſſe, ne gladiatores unquam eſſent, uerũ huiuſmodi cruenta ſpectacula de repub. tollerentur: quam legem & nos libro Cod. XI. habemus, ſed ſub Conſtantij nomine. Idem eodem capite tradit eoſdem Imperatores Eutropij eunuchi, qui & conſul fuerat, conſilio perſuaſos legem tuliſſe, ut ſerui ad eccleſiam confugiẽtes, aſyli ius non haberẽt, ſed abſtrahi inde à dominis poſſent. quã legem iniquo animo Ioãnem Chryſoſtomũ tuliſſe, hocq; nomine graues inimicitias cũ Eutropio exercuiſſe: cumq; fortuna tuliſſet, ut iram Imperatoris fugiẽs Eutropius ad eccleſiam confugiſſet, & in ara ſederet, redargutum publicè fuiſſe, & diuino iudicio factum Ioãnem diximſſe, ut eo auxilio quod abſtulerat, ipſe indigeret. Extat in illum ipſius Chryſoſtomi ἐπιλαμικὸς λόγος. Lex autem de qua loquimur, ea uidetur eſſe, quam etiamnum habemus libro Codicis primo, titulo, de his qui ad eccleſ. confug. l. III.

De Nouellis Iuſtiniani, & cur Authentica hodie uocentur, qualiſq; ea uox Græcis ſit. CAPVT XLVI.

CVm interrogatus quandoq; eſſem, unde fieret ut Conſtitutionum Iuſtiniani uolumen, Authentici nomine citaremus, cũ tamẽ nuſquam appareat hunc ei titulum ab ipſo legiſlatore præfixum eſſe: ſic reſpõdendum duxi, editum eſſe eum librũ Græco ſermone, & conſtitutiones eas Græcè νεαρὰς appellatas fuiſſe: uerũ cùm Aſiatica quadam luxuria diffuſus, prolixitateq; nimia ſcriptus liber eſſet, translatum Latinè à Iuliano patritio & exconſule fuiſſe, ſed compẽdioſius, & ſtylo, ut tum tempora ferebãt, non inelegante, qui liber adhuc extat, & Nouellæ titulo circũfertur, dubio procul legitimus Iuſtiniani ipſius partus, quem tamẽ doctores noſtri ut ſpurium reiecerunt, maluitq; Accurſius barbaram & Bulgari tempore factam translationem interpretari, quòd uberior ei uideretur: ideoq; Authenticam appellauit, quoniam ex ipſo Græco originali ad literam traducta eſſet. Sanè Authenticon pro re certæ fidei poni conſtat, nõ ſolùm apud Iulianum Paulumq; Iuriſconſultũ, ſed etiam apud Ciceronem epiſt. ad Atticum lib. IX. & lib. X. Tametſi Gaza libello de menſibus, hanc uocem apud ueteres hoc ſenſu nõ reperiri ſcribat, ſed eos qui citra mille annos ſcripſere, hac dictione αὐθέντης uti cœpiſſe, ut eum exprimeret quem Latini autorem dicunt: olim enim idem ſignificat quod αὐτόχειρ, id eſt, propria manu aliquid patrans.

De ceſſione bonorum quædam non iniucunda, & quid apud Cumæos eſſet ἀνοβάτης. CAPVT XLVII.

CVm legis Iulię beneficio debitores, qui æri alieno ſoluẽdo non eſſent, ceſſione bonorum liberarẽtur[a], uiſum pleriſq; municipalium legum cõditoribus eſt, nimia id facilitate introductũ eſſe, indeq; decoctoribus occaſionẽ deſidiæ, luxuriæq; præſtari, cùm non pauci haud difficulter eò adigerentur, ut foro cederent, rationesq; cõturbarent, & fidem fallerent, cùm ceſſione huiuſmodi carceris tædia[b], neruumq; euitare poſſent: obuiam ergo iuri communi iuerunt, & ut ritè atque ordine ceſſio facta uideretur, ſtatuerunt, eum qui ad id beneficium admitti uelit, non niſi nudum ſuper lapide aliquo aduocata concione cedere poſſe, ut eius infamiæ metu rariſſimus quiſque lapſis rebus id ſubſidium expetat: qui mos apud Cumæos alio in delicto obſeruari ſolitus eſt. Tradit enim Plutarchus in Problematis, mulieres, quę in adulterio deprenſæ fuiſſent, in forum deduci ſolitas, ut illic lapidi inſidẽtes, ab omnibus cõſpici, deſpiciq; poſſent: demũ aſino impoſitæ, per omnẽ urbem uectabantur, rurſuſq; ad lapidem reducebãtur: unde ignominiæ cauſa, quæ id paſſa eſſet mulier ἀνοβάτης, ab inſeſſo aſino dicebatur. Sunt qui ſaxum ipſum ἄνοψ, id eſt, aſinum appellatũ credant. ſic enim Xenophon primo αὐαβάσεως, lapidem molarem uocat. Sanè Nouella cõſtitutione CXXXV. ſanxit Iuſtinianus, eos qui nõ deſidia, aut luxuria, ſed caſu fortuito lapſi

a l. iiij. C. qui bon. ced.

b l. j. C. de ed.

facultatibus ſunt, non debere ad eam bonorum ceſſionem cogi, quæ cum ulla contumelia fiat: quod & ante non abſimili caſu conſtitutum fuiſſe, in Codice Theodoſiano legit, qui bonis ced. poſſ. l. 1.

Quid ſit quod in iure dicitur, Exemplo turpiſſimum eſſe, fœminino uocabulo maſculos contineri. CAP. XLVIII.

a l. ſi ita ſcriptũ. de leg. 1.

EXemplo, inquit Iuriſconſultus[a], turpiſſimum eſt, fœminino uocabulo etiã maſculos contineri. Interpretatur Accurſius rationem eſſe, quia quod minus dignum eſt, non debet ea quæ digniora ſunt comprendere. Bene ſanè Accurſ. ſed, ut ego arbitror, non ex mente Iuriſcõſulti: uerba enim aliud ſignificant. Sciendum igitur eſt, ueteres ſolitos fuiſſe, quoties aliquem tãquam mollem & effœminatum carperent, fœminino eum uocabulo irriſionis cauſa appellare: quod Ariſtophanes in Nubibus oſtẽdit, hoc ſchemate Soſtratum, Cleonymumq; mordens, itemq; Amyniam: ὁρᾶς γυναῖκα τὴν Αμυνίαν καλῶς; Vides ne fœminam ut uocet Amyniam? cui reſpondet Strepſiades, ἐκεῖν' δικαίως ὅστις ἐστρατεύετο. Meritò hercle ſic eſt, qui quidem non militet.

Quis Nicoſtratus rhetor fuerit, cuius in Papiniani reſponſo mentio eſt. CAP. XLIX.

b l. Aquilius. de donat.

AQuilius[b] Regulus iuuenis ad Nicoſtratum prætorẽ ita ſcripſit: Quoniam me eloquentia tua meliorem feciſti, dono & permitto &c. Hoc ex Papiniani reſpõſo annotant doctores, ualere donationem magiſtratui ex cauſa remunerationis factam. Sed ego dubito, ne id nõ ſatis in iure noſtro probetur. Conſtitutio enim Iuſtiniani generaliter id prohibet[c]. Et Papinianus non de Nicoſtrato prætore, ſed præceptore, ſcripſit: uel (ut in Pãdectis Tuſcis eſt) de Nicoſtrato rhetore. Fuit is gente Macedo, & ſub M. Antonino Caracalla, quibus tẽporibus floruit Papinianus: Romæ docuit, à Criticis inter poſteriores decem rhetores cõnumeratus. Scripſit orationes de ipſius Marci Imperatoris, itemq; aliorum laudibus: edidit & imagines, & δεκαμυθίαν, & πολυμυθίαν, & θαλαττηγεῶς, & non pauca alia, quod & Suidas tradit.

c l. 5. C. de controuer. iudic.

An ueterum moris fuerit, leges, edicta, eclogas, cantiones, actiones, à primo unde incipiunt uerbo appellare. CAP. L.

SOlent recentiores omnes, cùm aliquod Iuriſcõſulti reſponſum in teſtimoniũ citant, à primę uocis initio illud adducere: quã conſuetudinem ſunt qui exiſtiment nec elegantem, nec ex ueterum more eſſe. Sed ſcrupuloſa horum iudicia, non ſatis probare ego poſſum: ſuppetunt enim apud grauiſſimos autores affatim huius rei exẽpla, ut in quinta P. Vergilij ecloga:

Hæc nos formoſum Corydon ardebat Alexim:
Hæc eadem docuit, cuium pecus? an Meliboei?

Apparet enim à primo carmine denominari illas eclogas, ſicut apud Ariſtophanem in Nubibus cantiones illas, πιερίδα πόρ ὀπόλαν λειναὶν ἢ τηλεπορόν τι βόαμα. Vnde & pleraq; uidemus à Iureconſultis noſtris ἐρωτήσεις, id eſt, demõſtrationis ſolius cauſa, & materialiter, ut uocant, duntaxat dicta: qua ratione & interdicta ipſa à primis uerbis prætorij edicti appellant. Hoc interdictum (inquit Vlpianus[d]) uulgò Quorum legatorum appellatur. Et alibi eſt: Igitur hoc interdictũ[e], quod uulgò Vti poſſidetis appellatur, retinendæ poſſeſſionis &c. Sed & expreſſius idem alio in loco[f], Qui certam pecuniã, inquit, numeratam petit, illa actione utitur, Si certum petatur: quæ enim certi condictio erat, ſic à Iuriſcõſulto appellata eſt, quoniam ſub edicto Prætoris inſcripto, Si certum petatur, de ea tractatum fuit. qua de re nos alibi quoq;

d l. 1. quorum leg.
e l. 1. §. ceterum autem poſſ.
f l. 1. de uerbor.

LIBRI SECVNDI FINIS.

DN. AND. ALCIATI
IVRISCONS. PARERGON
liber tertius.

Differẽtia legatorum qualis in iure ueteri, pleraque ex Caij Inſtitutionibus relata: quid item à fideicommiſſis diſtarent. CAP. I.

LEGATORVM genera quatuor olim fuiſſe conſtat, uendicationis, damnationis, ſinendi modo, & præceptionis. Legatum uẽdicationis eſt, cùm teſtator ſic legat: Illum ſeruum tibi do, aut lego: aut, tibi ſume, habe, uendica. nec in eo traditio hæredis expectãda eſt, ſed ipſe legatarius poſſeſſionẽ accipit, quam in rem miſſionem uidetur Iuſtinianus appellaſſe[g]. Damnationis uerba huiuſmodi erant, Hæres meus illi dato: aut, illi ab hærede dari iubeo: aut, hæres damnas eſto dare. Eſt enim dictio damnas, uox peculiaris Iuriſconſultorũ[h], per ſyncopen dicta, pro dãnatus: ſicut copes, apud ueteres pro copioſus. Plautus in Trinummo:

Harpago, mendax, copes, auarus, elegans.

licet uulgaris impreſſio coppes, nõ rectè habeat. Meminit eius uocis & Agretius grammaticus, Iuriſcõſultorum uerbum illud eſſe aſſerens. Paulus Sentent. libro tertio, damnes dixit. Quid autem id legatum damnationis à uendicatione differret, Caius in Inſtitutionibus eleganter oſtendit. Sinendi modo ſic legabatur: Hæres meus rem illam Titio permitte ſumere. In quo legato hæres rem tradere non tenetur: ſed uendicãti legatario nõ permittitur prohibere: quò fit, ut uerum non arbitrer, quod ſenſit quidam, hac legati ſpecie ſolam exceptionẽ olim legatario conceſſam. Atqui apparet ex uerbis Caij, etiam uendicationem illi indulgeri, & hæredi omnem exceptionẽ auferri. Præceptionis legatum non niſi uni ex hęredibus dari poteſt, ut aliquid ex hęreditate præcipuũ habeat: quod ſi con-

g l. 1. in prin. C. cõmun. de leg.
h l. damnatus. de uerb. ſign.

si cõiunctim multis, aut disiunctim singulis relinquat, omnibus una tantũ res, quę nomi nata est, sicut & in legato uendicationis debe tur[a]: nõ uni res, & alij æstimatio, sicut in lega to damnationis: quod & à uendicatione non in eo solùm differt, sed & alijs modis. uendi catione em res aliena legari nõ poterat: item res quæ in rerum natura adhuc non esset, ut partus ancillę, & fructus nascituri: cùm aliud in legato damnationis esset[b]. Sed & pro lega to uendicationis, uendicatio uel in rem mis sio cõpetebat: cùm pro legato damnationis & præceptionis actio in personam concede retur: quę differẽtiæ hodie sublatæ sunt. Sed quomodo legata à fideicommissis discerne mus? Et Paulus Castr. legata esse, quę uerbis uersus legatariũ directis concipiunt: fideicõ missa, quę uersus hæredem, existimauit. quę sententia reiecta est, cùm legatum damnatio nis, itemq; sinendi modo, uerbis uersus lega tarium cõceptis fieri solerent. Meritò igitur uerior est aliorum definitio, fideicõmissa ap pellantiũ, quæ uerbis precarijs erga grauatũ inducunt, qualia sunt, rogo, peto, uolo, man do, deprecor, cupio, iniungo, desidero, impe ro: & ideo nomen illud sumpserunt, quòd in sola fide, pudoreq; hæredis cõsisterent[c]. Vn de lib. Sententiarũ IIII. Paul. ait, Relinquo & Cõmendo uerbum, ad fideicõmissum nõ pertinere, sicut & Dimitto, quia directum id sit. Idem tamen, Qui fideicõmissum, inquit, relinquit, etiam cum eo, cui relinquit, loqui potest: uelut, Peto Cai sis contentus illa re: aut, Volo tibi illud præstari. Differebant au tem olim fideicõmissa à legatis pluribus mo dis. A legatario enim iure ueteri legari non poterat[d]. Item legata non nisi in testamento, uel codicillis testamento cõfirmatis fieri (ut Caius ait) poterant, cùm aliud in fideicõmis sis obseruaret. Sed & legata post mortẽ hæ redis relinqui nõ poterant, fideicõmissa po terant[e]. Cęterũ & in eorum executione non modica erat diuersitas: dominiũ enim legato rum recta uia transibat à testatore in legata rium[f], cùm in fideicõmissis necessaria prius esset restitutio, & fideicõmisso tardius perso luto usuræ & fructus præstandi erant: at in le gato damnationis solùm obseruabatur, ut in pœnã detrectantis, legatũ duplaretur, quod Caius attestatus est[g].

[a] l. si pluribus. de lega. j.

[b] l. cũ res alienã. C. de lega.

[c] §. fin. Insti. de sing. reb.

[d] §. preterea. Insti. de fid. hered.

[e] §. post mortẽ. Insti. de lega.

[f] l. à Titio. de fort.

[g] §. fin. Insti. de lega.

Quis dicatur in Iure magistratus, apud quẽ sit legis actio, pleraq; responsa ueterum explicata. CAP. II.

MAgistratũ, apud quem legis actio est, emancipare filios suos posse, Mode stinus ait[h]. Sed & Vlpianũs: Apud legatum proconsulis, inquit, manumittere nemo po test[i]: omnino enim apud eum legis actio nõ est. Idem: Adoptare quis apud Iuridicũ po test, quia data est ei legis actio[k]. Videndum quomodo accipienda sint hæc uerba: & ipse putauerim, apud eum dici esse legis actionẽ, qui merum & mistum imperiũ habet, seu ius exequẽdi. Siquidem lege agere apud Liuiũ lib. XXVI. est capitalem sententiam exequi: Lictor uiro forti adde uirgas, & in eum lege age: quod ad merũ imperiũ & ius gladij per tinet. Misti imperij exemplũ habemus apud Val. Max. lib. VII. Cùm exhæredatũ se que relam detulisset, bonorũ adolescentis posses sionem ei dedit, hæredesq; lege agere passus non est: dare enim bonorũ possessionẽ, misti imperij est[l]. Et legis actio in his, quæ misti imperij sunt, etiam adiudicatio dicitur. Vlp. Mulctam dicere is potest, cui adiudicatio da ta est[m]: magistratus em solos & præsides pro uinciarum posse mulctam dicere, mandatis permissum est. Eius autẽ loquendi modi hęc uidetur fuisse ratio: absoluebat prætor omnẽ suam iurisdictionem tribus uerbis, do, dico, addico, ut Ouidius inquit:

Ille nefastus erit, per quem tria uerba silentur:
Fastus erit, per quem lege licebit agi.

Igitur ut hanc iurisdictionẽ absolueret, par tium petitione erat opus: unde legis actio nes introductæ[n]: Quia, ut inquit Pomp. ac tiones introductæ sunt, quas certas & solen nes esse uoluerũt: & appellatur hæc pars legis actio. Priora duo prætoris uerba ad actio nes in personam, uel in rem pertinẽt: ultimũ addico, ad executionẽ: quoniã frustra ille da ret sua sentẽtia uel diceret, nisi exequeretur addicendo, seu reum adiudicando, dñiumq; trãs ferendo: idq; propriè est legis actio, quia ita erant Romę in XII. tab. temperata uerba, ne aliquid penitus uiolentum & aduersus li bertatẽ inducerent: & ideo in iudicijs solen nia erant quædam uerba, quibus apparebat uolentibus partibus omnia agi, tametsi uerè in inuitum redderetur iudiciũ. Hinc in iudi cijs necessaria erat litis contestatio, quam ue teres iudicium accipere uocãt[o]: quoniam sic concipiebatur in ea stipulatio: Quicquid te mihi dare facere oportet, dabis, facies? Da bo, faciam. tumq; dicebantur prætori fecisse potestatem sententiæ ferendæ: unde iudiciũ dictum M. Varroni, quasi ius, id est, potestas dicendi. Paul. Sent. lib. V. Ex die, inquit, acce pti iudicij fructus computantur: & tam dan tes quàm accipientes, itemq; sponsores eadẽ stipulatione comprænduntur. Igitur usq; ad sententiam non tam legis iussu agi uidebat, quàm ipsorũ litigantiũ spõtè. Cùm uerò exe cutio facienda erat, tum propriè legis actio dicebatur, quia etiã in inuitos iussu legis fie bat, & pro imperio suo tum agere iudex exi stimabatur: mero, quando in causa capitali litigatum erat, in quo nullus rei consensus requiritur: misto, in causa ciuili, in qua con sensus usque ad sententiam interuenit. Sanè uidetur decurionibus principis indulgentia quandoque concessa fuisse legis actio. Paul. Sententiarum libro II. Apud magi stratus municipales, si habẽt legis actionẽ, emancipa ri & manumitti potest.

[h] l. iij. de adop.

[i] l. ij. de offic. proconf.

[k] l. j. de offic. iurid.

[l] l. imperiũ. de iurisd. om. iud.

[m] l. aliud est. de uerb. sig.

[n] l. ij. de orig. iur.

[o] l. restituere autem. de uerb. signif.

De prætorũ iurisdictione, eorumq; edicti autoritate: & de bonorũ possessionibus quædam annotatu scitu non indigna. CAP. III.

PRætoribus iurisdictio hac uerborũ formula ex lege XII.tab.competebat: Iuris disceptator, qui priuata iudicet, iudicari ue iubeat, prętor esto: is Iuris ciuilis custos esto, huic potestati parento. Quotcunq; senatus creuerit, populus ue iusserit, tot sunto. Magistratus annui sunto. omnes magistratus auspicium iudiciumq; habento, id est, appellationem ad populum, uel senatum, ut Cicero lib.de Legib.III.interpretat. Ius autẽ hi prætores à principio Romæ reddiderũt: demum ui bellica partis à populo Ro. prouincijs, in eas quoq; mitti cœpere. qui à populo mittebantur, Prætores sunt dicti; qui à senatu, Pro consules: qui demum à Cæsaribus, Præsides uel legati Cæsaris: fuereq; ex Augusti formula populo certæ prouinciæ assignatæ, aliæ senatui, alias Cæsar ipse sibi reseruauit, ut Strabo lib.ultimo attestat. Tiberius uerò eas prouincias, quæ prætoriæ erant, & ad populum pertinebant, transtulit ad senatum, ut Corn. Tacitus autor est. Igitur prætori non uidetur simpliciter legis cõdendæ autoritas fuisse cõcessa, qui tantũmodo litium disceptator, custosq; Iuris ciuilis constitutus est. Solebant tamen edicta proponere, quorum aliqua ad executionẽ legum pertinebant, aliqua quandoq; & moderabantur & corrigebant legum duritiem: sed hæc non perpetua erãt, uerùm temporalia. Cicero in Verr. lib.III. Qui plurimum tribuunt edicto prætoris, edictum legem annuam dicunt esse: tu edicto plus complecteris quàm lege: si finem edicto prætoris afferũt Caleñ. Ianuarij, cur non initiũ quoq; edicti nascitur à Calend. Ianuarijs? Verùm quia solebant plerunq; prætores uaria edicta proponere, & uariè ius dicere, quæ res ambitiosis & sordidis iudicibus delinquendi causam præstabat, Saluius Iulianus omnia à ueteribus proposita, & memoratu digna, in unum redegit, interpretatusq; est: cępitq; tum edictum perpetuũ uocari, & Iuris ciuilis nostri pars esse, quod alio loco à nobis declaratum est. Summa autem uis & potestas in his edictis fuit, quæ ad bonorũ possessionẽ pertinebãt: licet enim hæredes facere Prætor nõ posit, bonorũ tamen possessorem facit[a], qui perinde ac hæres existimatur. Cur autem hæredes facere nequeat, ea est ratio: quia aut ei bonorum possessionem concedit, qui iure quoq; ciuili ad hæreditatem uocatur, & is statim fit hæres ex lege, non ex edicto[b]: Aut ei concedit, quem lex XII.tab.nõ agnoscebat, & quia tunc ius hæreditatis delatum alteri ex ea lege erat, ipse hæredem non poterat facere, cùm ius directũ alteri esset oblatũ, ipsęq; legem condere nõ posset, sed disceptator tantummodo, executorq; iuris constitutus fuisset: quod ius abolere non poterat, sed ex causa solùm moderari, aut corrigere, quantũ fit executionis respectu, poterat. Et ideo uidet bonorum possessio hæc prætoria, executionis cuiusdam esse species, quod in primis ex definitione ostendit: est enim ius persequendi, retinendiq; patrimonij[c]: cui enim ex edicto bonorum possessio concessa erat, is ius habebat retinendi rem ipsam, & persequendi, id est, officium executiuum iudicis implorandi aduersus quencunque, etiamsi ex lege XII.tab.uocaret. Sed & Vlpianus, cùm merum imperium definiuisset, Mistum imperium, inquit, est, cui etiam iurisdictio inest, quod in danda bonorum possessione consistit[d]: cùm tamen Iurisconsultus alibi definiuisset mistum imperium, coërtionem modicam esse[e]. Accedit his argumentũ, quod ex dictionis ipsius significatione capitur: quid enim est bonorũ possessio, nisi executio ipsa, qua quis possessionẽ adipiscitur? ut sicut aduersus contumacem Prætor bonorũ possessionẽ decernit, ita aduersus possessorẽ quencunq; hæreditatis, uel quemlibet alium, qui ius prætendere possit. Quapropter alibi sic scriptum est, ut possessio bonorũ detur, uel si cui damni infecti non caueatur, ut is possidere iubeatur[f] &c. Quibus uerbis apparet, uulgarem differentiam à doctoribus nostris receptam, à ueritate abesse. Distinguunt enim, plurimũ referre existimantes, bonorũ possessionem dicamus, an uerso ordine, possessionem bonorũ: ut hoc casu executionẽ intelligamus, illo successionẽ. At qui hæc successio simplex quædam executio uidetur, quæ olim quandoq; necessaria erat, quandoq; nõ erat. Ex capite, unde liberi, legitimiq; uocantur, necessaria non erat, cùm ius ciuile illis abundè prouideret, nisi hęreditate iam ab alio occupata, & illi quæstionem eius mouente: tunc enim necessariò adibatur Prętor, qui ex edicto suo eis bonorum possessionem daret. Idem in bonorũ possessione secundum tabulas dicendum, quod & Cicero ea in Verrem actione ostendit. Theodosius tamẽ quadam cõstitutione[g] indicare uidetur, olim propria autoritate nemini licuisse hæreditaria bona apprendere, sed bonorũ possessionis petendæ necessitatem habuisse, quam ipse ea lege abolet unà cũ diui Adriani edicto. In his uerò, qui Iure ciuili non agnoscebant, ut emancipatis, prætéritis, cognatisq;, erat olim necessaria: quia non solùm executione, sed etiã iuris collatione his erat opus. Hodie, cùm cõstitutionibus principum & illi agnoscantur, edictumq; sit perpetuũ, & in uim legis trãsierit, solùm est necessaria, quantũ fit executionis respectu, si controuersia hæreditarij iuris illis fiat. Ad hanc executionem respexisse uidetur Valer.Max.lib.VII.dum, Bonorũ, inquit, adolescentis possessionem ei dedit, hæredesq; lege agere passus non est: ius enim persequendi retinendiq; alteri dederat. Sed clarius Cicero Epist.lib.VII. ubi ad Trebatium scribens: Silij causam te docui, is postea fuit apud me, cùm ei dicerẽ, tibi uideri, spon-

a §. quos autem. Instit. de bon. possess.

b l. puberem. C. de iure deliberandi.

c l. bona. de bon. possess.

d l. imperij. de iur. imp.

e l. fin. de offic. eius.

f l. pen. eod. tit.

g l. fin. C. de rebus in nouell. Const. Valent.

ſponſionem illam nos ſine periculo poſſe facere, ſi bonorũ Turpiliæ poſſeſsionẽ Q. Cæpio prætor ex edicto ſuo mihi dedit. negare aiebat Seruiũ, tabulas teſtamẽti eſſe eas, quas inſtituiſſet is, qui factionẽ teſtamenti non habuerit. hoc idem Offilium dicere. Cuius epiſtolæ hic eſt ſenſus: Turpiliam, quæ factionẽ teſtamenti non habebat, hæredem filium inſtituiſſe, cuius nomine Cicero edictalem obtinuerat bonorũ poſſeſsionem ſecundum tabulas: uerùm cùm aduerſarij litem illi mouiſſent, eſſetq; ſpõſio facienda, id eſt, certæ pecuniæ promiſsio, quam is perderet, qui in cauſa ſuccumberet, conſultus Seruius à Silio, reſpondit, ne ſponſionem faceret, ſed liti cederet, quia iniquam cauſam fouebat: non enim poteſt prętor bonorũ poſſeſsionem ſecundũ tabulas dare, quãdo tabulæ ſunt nullæ, quia teſtator non habuiſſet factionem teſtamenti. Quibus uerbis apparet, quamuis prætor bonorum poſſeſsionẽ dediſſet, tamen ſponſionis iudicio adhuc locũ fuiſſe: quo in iudicio qui ſuccubuiſſet, tenebatur aduerſariũ, quẽ ex iuriſdictione prętoria priuauerat, reſtituere. Vnde loquendi modus ille inoleuit, ut iuriſdictio reſtitui, uel abrogari dicat. Papinianus[a]: Si is qui uicit, non poſsit cauere, uel res deponenda, uel iuriſdictio reſtituenda erit. Valer. Max. lib. VII. Appellatus Mamercus à Sardinio, cuius libertus Genutiũ hæredem fecerat, prætoriam iuriſdictionẽ abrogauit. Sed fortè de bon. poſſeſſ. cauſa litis ordinandæ hęc intelligenda ſunt, de qua alibi diſſerã.

a l. poſtquã. §. imperator. in fi. ut lega. non cant.

Expoſita l. actus legitimi. de reg. iur. & hoc capite diſputatum, cur emancipatio ſub conditione, uel in diem fieri nequeat. CAP. IIII.

LEx ait: Actus legitimi, qui non recipiũt diem uel conditionem, ueluti emancipatio, acceptilatio, hæreditatis aditio, ſerui optio, datio tutoris, in totũ uitiantur per temporis uel cõditionis adiectionẽ[b]. Videndum eſt de ſingulis, qua ratione introductum eſt, ut nec conditionem, neq; diem accipiant: & primo de emancipatione. & ratio eſt, quia in ea lex ſtatuit certam formã, qua non ſeruata, actus omnino infirmatur. eam formã his ferè uerbis cõmemorat Caius Inſtitutionũ lib. primo: Emancipatio, & adoptio, quædam ſimilitudo uenditionis eſt, quia in eis emancipationibus præter illum certũ patrem, alius pater fiduciarius adhibetur. Ergo naturalis pater filium ſuum fiduciario mancipat, & in manum tradit, à quo uice mutua duos nummos, quaſi in ſimilitudinem precij accipit, & iterum fiduciario patri eos tradit: hoc ſecundò, & tertiò fit, & ſic de patris exit poteſtate: fiebatq; ante præſidem emancipatio coram quinq; teſtibus ciuibus Romanis pro eo qui Libripens dicebatur, & coram duobus alijs pro eo qui Anteſtatus erat. Eius autem formæ cur conditio & dies addi nõ poterat, hæc uidetur fuiſſe cauſa: emancipatio enim actus Iuris ciuilis eſt, per quẽ qui filius eſt, pro nõ filio habetur: meritò igitur dicitur legitimus, id eſt, ſola legis fictione inductus: at fictio legis naturam ipſam imitatur[c]. Vnde ſicut naturaliter quis filium ad tempus habere nõ poteſt, nec ſub conditione, ita nec emancipare eum, nec adoptare in diem, ſub cõditione ue licet[d], ut frequentius proditum eſt[e]. Nec me mouet, quòd conſtitutione Anaſtaſiana reſcriptum eſt, ualere emancipationem, qua emancipato reſeruata ſint aliquo caſu ex indulgentia principis legitima iura[f]: quodq; à Iuſtiniano ſit ſancitum, oblatũ curiæ filium naturalem ſolius patris reſpectu cenſeri legitimum: quod ad cæteros agnatos attinet, pro illegitimo eſſe[g]. nam ſciendum ius ſucceſsionis ab ipſa filij qualitate nõ parum differre[h]: illud enim iure ciuili quadam naturali æquitate inductum eſt: at aliquem eſſe filium, ius ſanguinis eſt, quod nullo ciuili iure dirimi poteſt. Modus igitur qui ex diſpoſitione legis poſsibilis eſt, ſucceſsioni adiectus, nõ efficit quo minus quiſquam integrè ſit filius. quapropter & illud reſpõſum eſt, cùm pater per reſcriptum principis filium ſpurium ſibi legitimũ effeciſſet, adieciſſetq; ne ei ius ſucceſsionis ullũ aduerſus paternas tabulas cõpeteret, uerè legitimũ uideri, quoniam adiectio illa nõ perſonam legitimi, ſed ſucceſsionem reſpiceret: idq; Socinus, Decius, Curtiusq; cenſuerunt[i]. Nam & aliquem mihi iuſtum filiũ cenſeri, agnatis uerò meis nõ cenſeri, haudquaq; naturæ repugnat, cùm ſatis ſit, mihi integrè cenſeri filium: nihilq; obſtat reſpectu aliorum, qui non conſenſerunt, fictionem legis nihil operari: huiuſmodi enim uarietas magis aliorum perſonas, quàm ipſius filij reſpicit[k].

b l. actus. de reg. iuris.

c l. adoptio. de adopt.

d l. ſi tibi. de adopt.

e l. j. §. ij. ad Trebell.

f l. ſi ab eo. C. de legit. hæred.

g l. cõmunitũ. de nat. lib.

h Bart. l. is poteſt. de acqui. hæred.

i Soci. 95. 246. Cur. 73. Dec. 258. in fin.

k l. in ſtipulationibus. §. j. de uerb. oblig.

Cur acceptilatio conditionem, & diem non recipiat. CAP. V.

VIdendum de acceptilatione, cur conditionem & diem non recipiat. & in hoc haud diutius laborandum eſt, cùm Vlpianus exemplo ſolutionis inductum autor ſit[l]: fictioq;, uti dixi, naturam imitetur. non enim poſſum naturaliter pecuniam ſub cõditione uel in diem numerare, quia actus ipſe numerationis in ſolo facto conſiſtit, cuius ſubſtantiam qualiacunq; uerba non immutant. acceptilatio uerò ipſum factum imitatur. quò fit ut parum me moueat, quòd ſolutio ſub conditione fieri poſsit[m]: quia ante euentum conditionis, uerbis tantùm, non re, ſolutio eſt. at acceptilatio eam, quæ re fit, & ſtatim liberat, imitatur. Vnde nec eorũ ſententiam probare poſſum, qui exiſtimant, ſi acceptilatio purè, quod ad ſubſtantiam attinet, facta ſit, ſed effectui liberationis addita ſit conditio, ut quia actum, eam acceptilationẽ ualere, ſi Imperator in Italiam uenerit, nihilominus ualidam fore, ſicut ſolutio ualeret, cuius effectui talis cõditio adiecta proponeretur. Nam aut tempus numerationis attendimus, aut euenientis cõditionis. Si tempus numerationis,

l l. in diem. de accept.

m l. ſub cõditione. de ſolut.

nõ est dubium solutionẽ non esse, cùm tunc nulla oriatur liberatio: ergo nec acceptilatio ualebit, quæ instar numerationis habet. Aut tempus conditionis obseruandum dicimus, & licet tunc solutio ualeat, quæ eatenus potuit suspendi: acceptilatio non ualet, quia fictio ad similitudinẽ ueræ numerationis inducta est. quæ numeratio eo tempore nõ fuit facta: nam & si dicamus ualere acceptilationẽ si Imperator uenerit, ergo anteq; uenerit nõ ualet: uerè igitur etiam substantiæ respectu dicitur conditionalis.

Cur aditio hæreditatis, nec ipsa sub conditione, aut in diem fieri possit. CAP. VI.

NVnc de hæreditatis aditione uestigemus: & existimãt uulgò, hęreditatis aditionem ex uoluntate cõsistere, quæ firma nõ est & certa, quoties conditio addita sit[a]. quapropter qui ita dixerit, Si soluendo hæreditas est, eam adeo, nihil agit: sicut qui partem tantùm hæreditatis, si alia pars sibi non accrescat[b]. merito igitur uoluntas requiritur libera & certa, non conditionalis[c]. Sed hæc ratio nihil ad diem: & alia sunt quæ ex uoluntate nuda constant, & tamen conditionem recipiunt, ut uotũ. Item aditio hæreditatis filiofamilias uel pupillo delatæ, in eorũ nudam uoluntatẽ reposita nõ est, nec tamen credendũ sub conditione uel in diẽ adire eos posse. Sed & pistilli, ut aiũt, cõuolutione nõ caret huiusmodi ratio. Ais ex uoluntate libera cõsistere: cur ex libera? atqui magis ex uoluntate mea est, q̃ arbitratu meo quancũq; cõditionẽ uel diẽ recipere potest. Cur igit liberã à cõditione lex requirit: an quia olim pendebat ex cretione hæreditatis uicesimæ uectigal, nec mora fisco fieri debuit[d]? Paul. Sent. lib. IIII. sub rubrica, de uicesima: Testamentũ lex statim post mortem testatoris aperiri uoluit: & ideo quamuis sit rescriptis uariatũ, tamen à præsentibus intra triduũ, uel quinq; dies aperiendæ sunt tabulæ. Nec enim oportet testamento hæredibus, & legatarijs, aut libertatibus, ultrà quàm necessariũ est, uectigali moram fieri. Sed Paulus de tabularum resignatione, nõ de aditione loquitur: nam & hodie cretionis solennitas, & uicesima sublata est, & olim quibusdam in personis locum non habebat[e], quę tamen conditionaliter adire non potuissent. Ego ferè arbitror eadem ratione & hũc casum niti, qua & superiores: & sciendum, legis dispositione hæredem à die aditæ hæreditatis defuncti personã sustinere, fingitq; eundem cum defuncto: fictio igitur & hoc casu debuit naturã imitari, nec enim ad diem uel sub conditione repræsentare quis alium potest. Nec me mouet, quòd testator sub conditione instituere hæredem potest: quia per institutionẽ nulla testatoris repręsentatio inducitur, sed per aditionẽ: tunc enim id ius quæritur, quod prius sola in spe sustinebat[f]: meritò aditioni non fuit adhibenda dilatio. Nec iterum me mouet, quòd pluribus hæredibus institutis, post aditionem quilibet pro parte tantum testatorem refert, & tamen imitatione naturę non uidebatur quenque pro parte repræsentari posse. Sed id autoritate legis XII. tab. factum est, quæ suadente æquitate actiones hæreditarias diuisit[g]: nec dubiũ est, plus licere legi quàm priuatis.

a Bart. l. eũ qui. §. fi. de acqui. hæred.
b Bar. l. 1. col. ij. eod. tit.
c Bart. l. Paulus. eod. tit.
d l. fi. C. de edic. diui Adria.
e l. 1. in prin. de caduc. toll.
f l. preciarerũ. ad leg. falcid.
g §. Cetera. de ex tes.

Cur nec serui optio conditionalis ualeat, uel in diem facta. CAP. VII.

SEd quid in serui optione dicemus: & non est dubium, legatum optionis sub conditione ualere: ut, Si nauis ex Asia uenerit, lego tibi ex familia mea seruum, quem optaueris[h]. Sed nos de legato non quærimus, sed de ipsa legati executione, id est, optione, quam legatarius facit. Et Accursius sentire uidetur ideo conditionem non recipere, quia lex iussit id legatum haberi pro puro, tametsi esset conditionale: idem enim est, siue quis optionem legare se dixerit, siue ita scripserit, Si talem non elegeris, aliũ habe: & si alium nõ elegeris, talem habe[i]. quæ ratio nullius momenti est, ut quæ legatum ipsum optionis respiciat, nõ autem executionem, de qua nos quærimus. Alij id inductum existimant, quia nõ uidetur testator tantum legatario cõcessisse, ut in diem, uel sub conditione eligere possit: cùm enim optionem legat, de pura intelligitur: sicut appellatione donationis ea in dubio continetur, quæ nec conditione, nec die suspensa est[k]. quæ ratio utcunq; defendi potest, consequensq; ex ea esset, si de mente testatoris appareret aliud esse, & conditionalem optionem ualere: quod nõ uidetur multum iurisconsulti sententiæ accedere, qui in his exẽplis hosce actus appellauit legitimos, tanquam solius legis dispositionem in his attenderet, nõ partium mentem. Alij à uulgata scriptura recedunt, & nõ, serui optio, sed Serui dictione abolita, simpliciter adoptio legunt: quam dubium nõ est esse actum legitimum, & neq; diem, neq; conditionem accipere[l]. Sed tam facilè non est à recepta lectione recedendum: & ex sententia Bartoli dici posset[m], cùm optio in libera, & sola eligentis uoluntate cõsistat, debere certam esse, nec conditione ulla, aut die suspendi. qua ratione & Romani Põtifices decreuerũt, ut sacerdotiorum electio certa, liberaq; sit[n]. Sed tamen superius eam Bartoli rationem confutauimus: nam etsi dixero, Opto talem seruũ, nisi mutauerim uoluntatẽ: ualet optio, si non mutauero[o], permitteturq;, si hoc magis sedeat, uariatio. Et ut demus, eam conditionem resolutionem actus respicere[p], non tamen negari potest. uoluntatẽ nõ omnino esse certam. Quid igitur censebimus: & sciendum quędam esse uerba, quæ à facto ipso, executioneue ipsius actus nomen sumunt, ut optio, seu electio: id enim executionis ipsius nomen est: quapropter si aliud nõ impediat, solet dici, executionem statim ex optione fieri, iusq; legati consumi[q]: quia lex confestim de eo qui optatus est,

h l. pen. de opt. leg.
i l. 1. quid si quis mun.
k l. 1. in prin. de donat.
l d. l. fi. tabl.
m d. l. cum opt. §. fin.
n c. in electionibus. de elect. in vi.
o l. si tibi. de opt. leg.
p l. 1. de in diem adict.
q l. apud. de opt. leg.

est, perinde interpretatur, ac si nominatim à testatore expressus fuisset. huiusmodi igitur uerba si diem uel conditionem habeant, nomen suum amittũt, uideturq; dies uel conditio protestationem quandam inducere actui contrariam, unde meritò actus uitietur [a]: qui enim optat Titium sibi sub cõditione uel die dandum, tempore electionis nõ dicitur optare, quia dies uel conditio obstat: post diei uerò uel conditionis aduentum, nec tunc quidem quicquam agit, quia ex uerbo optandi, quod præsens tempus respicit, hoc actum ostendit, ut tunc optio ualeret, non post diem: quod & in cæteris casibus suprà relatis defendi posset. emancipare enim, acceptum ferre, hæreditatem adire, præsentis actus uerba significatiua sunt, quibus dies uel conditio adeuersatur: quique ita agit, non multum ab eo distat, qui, Obligo me, inquit, animo non obligandi, Adeo animo nõ adeundi, Consentio alienationi pignoris saluo iure meo [b].

a l. per seruum. §. pen. si usufr.

b hoc §. morte.

Cur datio tutoris suspendi conditione, aut die nequeat: & rationum epilogus, quibus dicta lex, actus legitimi. sustinetur. CAP. VIII.

SVperest ut de datione tutoris uideamus: & non posse eum à præside sub conditione, uel ad diẽ dari, fauore pupillorũ, Dynus, Bartolus, Alber. atq; alij crediderunt: quorũ hauddubiè interest confestim tutorem accipere, ne anteq; dies uel conditio ueniat, interim facultatibus labantur. quæ ratio iudicem ipsum respicit, non actus infirmationẽ, uideturq; speciali quodam fauore inniti, cùm lex id potius institutũ sentiat, quia actus sit legitimus. Baldus certè nõ absurdè sensisse uideri potest [c], qui ideo inductũ hoc existimauit, quia decreta iudicum conditionem non admittunt, quandò eiusmodi sunt, ut executionem secum trahere debeãt: quæ ratio ei similis est, quam præcedenti casu comprobaui. Sed nõ explicat Baldus, cur diem nõ admittat, curq; executio hoc casu decretum comitetur. Vnde rectius ego arbitror, ideo diem & conditionẽ non admitti, quia tutela actus est à lege XII. tab. inductus, per quem uim et potestatẽ in caput pupilli lex tutori cõcedit, quæ uis & potestas à lege confestim transfertur, nec in pẽdenti esse arbitratu hominis potest: quapropter aliud iuris est, cùm non lex, sed testator ipse transfert [d]: actus enim hominum ex eorum uoluntate effectum habent, actus legis in pendenti esse non potest: quia eos iubet lex certos esse, nec in cõditionis euentum suspendi. Concludo igitur, unica ratione omnes hos casus esse decisos, & id pro regula constituendum, eos actus, qui à præsenti executione nomẽ habent, & legis fictione uel interpretatione inducti sunt, neq; diẽ, neq; conditionẽ accipere, quoniam dies uel conditio nomini ipsius actus, executioniq; repugnat. Quapropter si conditio ea impropria sit, & executioni nõ repugnet, secus est [e], ut quia substantiã non suspendat, sed aliquid

c l. muto. §. j. de iur.

d §. ad certum. Inst. qui test. da. tut.

e Bar. d. l. in diẽ.

admonitionis causa referat [f]. Idem si præsens tempus respiciat, nullamq; habeat incertitudinem, quod aliqui existimauerunt [g]: si uerò dubia sit, uel facti dilucidatione indigeat, secus esse. Idem cùm conditio resolutioni contractus [h] esset adiecta, nec enim illam suspendit [i]. Idem & cùm id exprimitur, quod tacitè inerat: nisi tamen expressio actui repugnet, ut cùm quis acceptum fert id quod sub cõditione debebatur, simpliciter ualet, quia eam spem & consequentia omnia peremisse uidetur [k]: si euentum conditionis exprimat, nihil agit, quia uerba repugnant: nõ enim acceptũ nunc fert, sed aduenientẽ cõditione, tum demum uidetur uelle acceptũ ferre, meritò πολιτικῶς, id est, uentrioso, prouerbialiq; apud nos carmini locus erit:

Noluit, ut potuit: uoluit, præstare nequiuit [l].

f d. l. muto. §. j. d. l. in diem.

g Ioan. Fab. §. omnis. Bar. l. sed & si conditionalis. de auto. tut.

h l. d. §. fin.

i d. l. si tibi.

k hac l. actus. in fin.

l c. cũ super. de offi. deleg.

Intellectus legis, Nuda. C. de cõtrah. stipul. & quando dicatur conditio existere. CAP. IX.

DIocletiani, Maximianiq; extat constitutio [m], qua traditum est, si quis quod pacto nudo conuenerat, si nõ fecisset, quanti ea res erit stipulanti promiserit, huiusmodi obligationis post motam litem existere conditionẽ: magnaq; inde orta est altercatio, si conditio nõ nisi in litis cõtestatione existit, quomodo à principio agi potuerit, alijs de facto agi dicẽtibus, alijs aliter: quas opiniones hic referre non est operæpreciũ. Bartolus [n] ipse ex stipulatu actum rectè existimauit, & in cõstitutione ideo post motã litem existere conditionem arbitratur, quia debitor antea interpellatus non erat: quod saneq; à uerisimili abhorret: ergo rursus existit, inquit, impurgabiliter, quia purgari antè mora poterat. Quã sententiam pleriq; improbant, tanquam coniectura quadam diuinatam, nõ ex uerbis descendentem. Sed nos uerissimã arbitramur, quoniam existere propriè à sistendo dicitur: sistitur autem quod firmũ & immutabile est. Cic. de Offic. lib. II. Vt tyranni existerent, & optimates opprimerentur. Igitur existere propriè conditio dicitur, quando mora amplius dilui non potest. Paulus [o]: Si nauem fieri stipulatus sim, & si non feceris, centum: uidendum, utrum duæ stipulationes sint, pura, & conditionalis, & existens sequens conditio nõ tollat priorem: an uerò transferat in se, & quasi nouatio prioris fiat: quod magis uerũ est. quomodo intelligemus ibi existere conditionẽ, an etiam si mora purgari possit: & [p] certè non: donec enim potest ea aboleri, nulla fit nouatio idq; omnibus in confesso est: uidentur igitur tum existere, cùm ineluibiliter existit. Illud sciendum, in ea constitutione Doctores passim omnes arbitrari, stipulationẽ pœnalem accessisse, cùm uerba aliud uelint, nempe stipulatu quanti ea res erit: quæ stipulatio non pœnam, sed id quod interest continet, siue singulariter, siue ex cõuentione, ut meritò ea quoq; id omne cõprendatur, quod pacto nudo actum erat; & ideo lex ait, præter,

m l. nuda. C. de contrah. stip.

n Bart. l. ita stipulatus.

o l. oblig. ferè. in fin. de act.

p Bart. l. si insulam. opp. vij.

id est, ultra ea stipulationem accessisse. & rursus, huiusmodi etiam obligationis: est enim coniunctio, etiam, quæ repetit præcedentia, & implicatiua est, ut uocant. iterumq; in hac quoq; stipulatione: nam dictio, quoq;, eiusdē repetitionis uim habet.

L. stipulationes non diuid. §. i. & l. cum stipulatus sim mihi à Proculo. alio sensu, quàm qui uulgatus est, intellectæ. CAP. X.

a *l. stipul. nō diuid. §. pen. de uerb. oblig.*

SI quis ita stipulatus, inquit Vlpian.[a] sit, si ante Calendas Martias primas opus perfectum non erit, tunc quanti id opus erit tantam pecuniam dari: diem promissionis cedere non ex quo locatum est opus, sed post calendas Martias, quia nec conueniri ante Caleñ. Mart. reus promittēdi poterat. Quæ uerba intelligunt Doctores, ut cōueniri nō possit in omne, quod sua intereſt rem nō esse factam: quantū uerò sit ratione eius quod particulariter intereſt, quia adhuc nec facta nec incœpta sit, posse etiam ante Caleñ. Martias agi. Alij loqui Iurisconsultū interpretātur[b], cùm stipulationi subiecta est pœna: alij aliter, omnes tamen sensum deprauantes, atq; id cōminiscentes, quod Iurisconsulti uerba patiuntur. Quare sciendum, hæc uerba, Quanti id opus erit, non ad id, quod intereſt, referri[c], sed ad ueram rei æstimationē. Igitur qui facere promittit, & si non perfecerit, quanti id erit, intelligitur id opus, quod perfectum non est, & sic sola æstimatio reliqui operis promissa censetur. Ea autem nō potest iniri, nisi lapso tempore: quia antè scire non possumus, quid aut quale sit, quod faciendum superest: atq; ita ego sentio. quamuis nec illud prætereundum sit, existimare Doctores ex Proculi[d] epistola, stipulationem, cui dies & pœna adiecta sit, etiam ante diem cōmitti, si constet intra diem promissionem adimpleri non posse: in qua re ego dubito, quia uerba Proculi sunt, Si diē stipulator protulit, cùm iam opus ante Calendas Iunias effici nō poterit, puto pœnam esse cōmissam: nec explicat, quo tempore. quid igitur obest quò minus ex regula existimemus, tum demū censeri commissam, cùm Calendæ Iuniæ uenerint, ut transacta mora, solùm in ipso Calendarum die perpendatur?

b *l. continuus. §. itē qui. eod. tit.*

c *l. 1. §. fi. si quis ius dic.*

d *l. cum stip. sim mihi à Proculo. de uerb. obligationib.*

Quid distet imaginarium à ficto, & simulato, & quod in fraudem fictum sit: & declarata l. imaginaria. de reg. iur. CAP. XI.

e *de reg. iur.*

LEx ait, Imaginaria uenditio non est precio accedente[e]. Si imaginariū pro simulato accipiamus, quod cæteri faciūt, labefiet sensus legis, cùm etiā accedente precio possit aliud agi, aliud concipi. Sed sciendum, aliud esse in fraudem factum, aliud simulatū, aliud fictum, aliud imaginarium. In fraudem fit, quod uerè inter partes agitur, sed alterius fraudandi causa: ut cùm pater alienat bona, causa filios in legitima portione defraudandi: uel reus, ut lucrum fisco diminuat: huiusmodi q; cōtractus ipso iure ualent, licet ab eo, in cuius fraudem facti sunt, possint rescindi. Simulatū dicitur, cum tacite aliquid agimus, expressim aliud simulamus: ut cùm fœnerator cōtractum mutui colore uenditionis obscurat, quo casu uenditio ipso iure est nulla, cùm consensum nō habeat. Vnde definitum à maiorib. est, plus ualere quod agitur, quàm quod[f] simulatè concipitur: soletq; distingui, ut si simulatio ex causa iniusta uel falsa proueniat, ei definitioni sit locus: si uerò causa sit iusta, secus sit: ut quando centū tibi aureos legitimo cōtractu mutuaui, & tu ex causa depositi debere te instrumento fatearis. Fictio ad solam legem pertinet: nec enim cōtrahentes fingere possunt, nisi lege permittente: ut in Aquiliana stipulatione, & quibusdam alijs casibus, quibus lex stipulationem fingit, uel hypothecam. Imaginarium dicitur, quod ad imaginem, uel similitudinē introductū est[g]: unde lex ait, Testamenta per æs & libram fieri solita accedente emancipatione, id est, imaginaria uēditione, coram quinq; testibus & Libripende ciuibus Romanis, & eo qui familiæ emptor dicebatur. cuius rei formā tradit Boëthius in Topicis: qua forma etiā adoptio fiebat, item q; emancipatio. Caius in Institutionibus, tit. quibus modis filij exeant de potestate, Emācipatio, inquit, id est, in manum seu potestatem traditio, quædam similitudo uenditionis est, quia præter certū patrē, alius pater adhibetur, qui fiduciarius nominatur: ergo iste naturalis pater filium suum fiduciario patri mācipat, hoc est, manu tradit, à quo fiduciario naturalis unum aut duos numos quasi in similitudinem precij accipit: fiebatq; coram eo qui Libripens uel Antestatus dicitur &c. Tranquil. in Cęs. Bello ciuili superalias donationes amplissima prædia numo addixit. Val. Max. lib. v. Extorsit ut exequiarū apparatus sestertio numo addiceret. Vlpia.[h] Si quis conduxerit numo uno, cōductio nulla est. Huiusmodi igitur uenditiones si iusta merces accederet, nō unus numus, imaginariæ dici nō poterant. & hoc est quod dicitur, imaginarium non esse precio accedente. Est precium, ualor rei à uenditore in eius cōpensationem petitus, conuentusq; : uideturq; ab antiquo uerbo procire dictum, quod petere significat: licet recentiores grammatici quasi præitium dici sentiant, quibus ratio syllabæ, item q; scripturæ aduersatur: per c enim scribendum uidetur.

f *l. si ex pruin. c. si cert. pet.*

g *Instit. de usu. ius prim.*

h *l. si quis. loc.*

Stipulatio hæc, Quocunq; die sisti, quomodo accipienda sit: & declarata l. ita stipul. de uerb. oblig. CAP. XII.

i *l. ita stipul. de uerb. oblig.*

ITa stipulatus sum (inquit Papi.[i]) te sisti certo loco, & si nō steteris, quinquaginta dare spondes? si dies per errorem in stipulatione omissus fuerit, cùm id ageret ut certo die sisteretur, imperfecta erit stipulatio: quod si ab initio id agebatur ut quocūq; die sisteres, secus est. Magna est inter nostrates altercatio,

tio, quomodo accipi debeat, Actum ut quocunq; die sisteres: alijq; intelligũt, quocunq; placuerit promissori. alij contrà, ut Paul. Castreñ. quotiescunq; placuerit stipulatori. alij specialiter procedere, quãdo stipulationi adiecta est pœna. alij aliter. quę omnes cõtrouersiæ ex Latini sermonis ratione facilè cõponi possunt. Et sciendum, distributiuam dictionem esse Quicunq;, idemq; significare quod Quisquis: quia uox hæc, Cunq;, naturam germinationis habet: unde & Qualisqualis à Iurisconsultis scribitur, cùm alij Qualiscũq; dicant. sic & Taliscunq;. Vergilius:

Taliacunq; puer dominus florentis agelli.

Et Vtercunq;, pro uteruter, & si qua similia. Huius autẽ distributiui duplicis, natura est, ut rem in solidum cuilibet attribuat, & uel in uno posit effectum consequi, nedum in omnibus, quod rectè Bartolus declarat[a]: sed sicut dictio Quis, aliquando ponitur pro aliquis, ita & Quocunq; die, pro aliquocunq;. Vnde qui promittit sistere quocunque die, perinde est ac si aliquo die sistere promisisset: eritq; in arbitrio promissoris quo die uelit, poteritq; uel usq; ad mortem differre: diei enim electio ad eum ex regula pertinet[b]. Quòd si anteq; sistat moriatur, uerũ erit aliqua eum die non stetisse, cõmissaq; stipulatione pœnali aduersus hæredem agetur. quò fit, ut subauditione Accursiana, aliorũq; tricis nihil sit opus.

a *l. hoc articulo. de hæred. instit.*

b *l. qui ex pluribus. de uerb. oblig.*

Quæ facti sunt, quomodo ad hæredes transeant: & an acceptatio necessaria sit, & quædam ueterum responsa enucleata. CAP. XIII.

QVæ contrahentiũ consensu confirmata sunt, regulariter ad hæredes trãseũt, ut contractus[c]: quapropter in his mentio hæredis ferè superfluò adijcitur[d]: propter enim mutuum consensum iure ciuili uel gentium obligatio oritur, quæ iuris est, & ideo ad hæredem transfertur, qui iuris interpretatione eandem personam sustinere creditur, quam defunctus gessit. Quæ uerò alterius tantum partis uoluntati innituntur, facti esse censentur, nec ad hæredes transmittunt[e]. Hinc est, quòd animi declaratio ex regula ad hæredes nõ pertinet[f]. Hinc si quis sibi aut Titio dari stipuleẽ, mortuo Titio, eius hæredi rectè non soluit, cùm obligationi simpliciter adiectus sit, nec ius aliquod ei inhæreat[g]. Idem uidemus in deditione: antequam enim admissa, receptaq; sit, nihil iuris producit. Quo genere, inquit in Topicis M. Tullius, Mãcini causa defendi potest, postliminio redijsse, deditum non esse, quoniã non sit receptus. Nam neq; deditionem, neq; donationem sine acceptione intelligi posse[h]. Pomponius quoq;, Ideo maximè, inquit, quæsitum est in Hostilio Mancino, quem Numantini sibi deditum non acceperunt: de quo tamen lex lata est, ut esset ciuis Romanus, & pręturam quoq; gessisse dicitur. Ceterùm ex Ciceronis uerbis uidetur illa quęstio definiri, cùm quis donat absenti, qui deinde ante acceptationem moritur, num ius accipiendi hæredi competat: & non competere Paul. Castr. respondit, etiam si tabellio nomine absentis stipulatus sit[i]: adhuc enim facti est, nec ius ante donatarij acceptionẽ oritur[k]. In quam sententiam sæpenumero & ipse respõdi. Eadem opinione inductum est, ut si facta noui operis nũciatione, is qui nunciauit diem suum obijt, nihil iuris ex ea ad hæredem transmittat[l]. cùm enim hic actus ex solo nunciatoris facto, & uoluntate celebretur, ad hæredes, sicut nec cætera quæ facti sunt, transire nequit. quòd si eius, cui nunciatũ est, cõsensus accesserit, ut quia satisdederit, tunc secus est[m]. Cui nõ absimile est, quod de contractibus innominatis tradit Vlpianus. Si enim do, ut des, uel facias, actio præscriptis uerbis datur[n]: cũ enim dare idem sit, quod dominiũ transferre, utriusq; factum interuenit, mei dantis dominiũ, tui accipientis, quod absq; facto tui accipientis nõ transfertur. At in cõtractu, cùm facio ut des, aliud est: nõ enim necessaria est ulla tua acceptio, possumq; facere, tametsi tu nõ accipias: unde solum actio de dolo conceditur, quia hic συνάλλαγμα nõ est[o]. qui locus à me alibi declaratus est[p], ut meritò repetendum non arbitrer, ne exclamet nasutior aliquis, ὁ δὸς νόμυθος.

c *l. uteris. C. de contrah. stip.*

d *l. stipulatum. de probat.*

e *gl. §. ex conditionali. Instit. de uerb. oblig.*

f *l. inter. §. Stichũ. de uerb. oblig.*

g *l. cũ quis. eod. tit.*

h *l. si. de legatio.*

i *Consil. 195. Dec. 126.*

k *l. si ego. §. si uos. de iur. dot.*

l *l. nõ solum. §. morte. de op. no.*

m *l. prætor. §. hoc interdict. eod. tit.*

n *l. iuris gentiũ. de pact.*

o *l. naturalis. §. quod si fictã. de præscript. uerb.*

p *l. Labeo. de uerb. sig.*

Lex, Ventre. ff. de acquir. hæred. aliter declarata quàm hactenus fuit. CAP. XIIII.

PApinianus[q] cùm docuisset, uentre præterito filium alium institutum adire non posse, quia interim de uiribus testamenti dubitatur, subijcit: Ergo si uentre pleno sit mulier, nónne iniquũ erit dicere, interea defunctum filiũ hęredi suo relinquere nihil? Ideoq; decreto, filio succurrendum est: quia siue frater ei nascatur, siue non nascatur, patris hæres futurus est: eademq; ratio facit, ut emancipato quoq; subueniri debeat &c. Non modica est inter interpretes altercatio, quomodo accipiendum sit quod Iurisconsultus ait, Decreto filio succurrendũ. & Accursius decretum intelligit, quod in bonorũ possessione cõtra tabulas adhiberi solet. reclamat Bartolus, quoniam si de ea successione intellige remus, inter prætorias successiones referendum illud responsum, non inter ciuiles fuisset: unde ipse decretum Papinianicæ decisionis intelligit: quæ interpretatio decreti significationem planè nouat. Angelus decretum restitutionis in integrum intellígit, de qua nulla mentio in contextu est. qui omnes intellectus uerbis legis aduersanẽ, quę filio succurri ait, at ipsi hęredi filij succurri intelligũt. Item Pauli autoritate confutanẽ[r], qui tali casu emãcipato filio maximè necessariũ esse bonorũ possessionis auxiliũ attestaẽ, quia nec interim hæreditatem adire potest, cõstituitq; expressim differentiã inter suum hæredẽ, & emãcipatũ, cùm ex hisce declarationib. nulla esset: meritò igitur aliud inquirendũ est, q̃d satisfacere curiosis possit. Ipse aliter censeo,

q *l. uentre. de acquir. hær.*

r *l. illud. in fin. de contra tab.*

& in primis decretum propria in ſignificatio ne capiendum, ut ſit deliberatio Iudicis cum cauſæ cognitione ad miſtum imperium pertinens [a]. Dubitat igitur Iuriſcõſultus, an ſuus hæres uentre pleno interim adire poſsit: & ſtricti iuris regulis uidetur nõ poſſe, quia incertus de uiribus teſtamenti, & quota parte ſucceſſurus ſit, cùm uenter plures ferre poſſit: nihilominus decidit decreto illi ſuccurrẽdum, cùm in omnẽ caſum ſit partem habiturus. Adhibita igitur cauſę cognitione, in qua uideat iudex, an ueriſimiliter poſthumus ſit naſciturus uiuus, abſintq; abortus ſigna, & an unus uel plures, decretũ interponet, & ad aliquã partem eum admittet, eritq; is iure ciuili admiſſus. Si uerò is filius ſit emãcipatus, ſuadente eadem æquitate, & ipſe iure prætorio admittet [b], eo ſcilicet remedio, quo emancipati ſolent, nempe bonorũ poſſeſsione cõtra tabulas impetrata. Eius igitur reſpectu neceſſarium erit remedium prætoris, cùm ſuus hæres poſsit etiam iuris ciuilis beneficio admitti. Si tamen poſtea apparuerit congruam partem eum non habuiſſe, reducetur ex poſt facto ad debitam partem aditio. Et hoc modo clariſsimus eſt eius legis ſenſus.

a l. ne quicquã. §. ubi. de offi. proconſ.

b l. illud. in fin.

Quid ab Interdicto Edictum diſſet.
CAPVT XV.

QVæſitũ eſt, quomodo ab Edicto diſcernatur Interdictũ: & fuere qui idem eſſe reſponderent. Bartolus uerò interdictũ edicti eſſe ſpeciem ait [c], quòd inter duos dictum ſit. Sed etſi uerbis præceptiuis cõceptum ſit, interdictũ eſſe [d]. Quæ ſententia uera nõ eſt: nam & quicquid prætor edicit, ad duos pertinet, actorem & reum. & lex ait, interdictum hoc proponit ex huiuſmodi cauſa, quia edicto expreſſum eſt, ne poſt operis noui nunciationẽ quicq; operis fiat. Quæ uerba oſtendunt edictum ab interdicto differre: & ea interpretatio qua tacitè expreſſum dicũt, quia mandat deſtrui, ipſa contextum deſtruit. Donatus grãmaticus in Hecyra Terentij: Inter Edico & Interdico hoc intereſt, quòd edicimus, quod fieri iubemus: interdicimus, q̃d fieri uetamus. Edicimus uni generi hominũ, interdicimus diuerſis: itaq; prętoris edicta & interdicta dicũtur. Quæ diſtinctio & ipſa nõ ſat uera eſt, cùm ſub rubrica, de interdictis, quædam ſint, quæ fieri non prohibent, ut reſtitutoria, exhibitoriaq;. Quare ſciendum, Interdictum duobus modis accipi. In primis quod prohibitorium eſt, quoniam interdicere prohibere eſt, hincq; etiam, ſi quæ cauſam proprietatis habent. interdicta dicuntur. Secundò etiam propriè dicitur interdictũ, quo prætor aliquid iubet, uel uetat, nõ perpetuò, ſed ad tempus, donec pleniore iudicio de iure petitorij quæratur, quaſi interim dictum, ut eſt apud Paulum lib. Senten. v. Interdicere enim eſt. interim edicere. Cicero ad Heren. lib. II. Verũ horũ pueriles opiniones rectiſsimis rationibus, cùm uoles, refellemus, in præſentia hæc interdicere non alienũ fuit. ſicut & interloqui dicimus: quia interlocutoria ſui natura finem principali controuerſiæ nõ imponit, aliamq; expectare poſt ſe ſententiam poteſt. Vnde cùm prætor primò permiſiſſet ſimpliciter actori ut opus nouum nunciaret, decreuiſſetq; obſeruandam nunciationem, ſiue iure, ſiue iniuria fieret, dicitur illud edictũ, quia eſt ſimplex permiſsio ab eo conceſſa, quæ nullam fortè litem habebit: deinde cùm interdixiſſet ei, cui nũciatio facta eſt, ne ædificaret, & ſi is ſpreta nunciatione ædificaſſet, ut demoliretur, illud interdictum appellatum eſt: non enim tum lis perpetuò finitur, cum facta demolitione operis poſsit reus de iure ſuo docere, & iterum æditicare. Nec me mouet quòd Iuſtinianus interdicta exiſtimet nomen ſumpſiſſe, quaſi inter duos dicta: quia opinor, interim, potius legendũ, ut in aliquibus codicibus rectè impreſſum eſt: quamuis uideatur ibi potius quædam alluſio uocabuli adſcripta, quàm uera definitio, uel etymus.

c Bart. in l. j. de oper. no.

d l. prætor. de oper. no. nun.

Nouo intellectu declarata l. ſi prius. de oper. no. nunc. CAP. XVI.

SI prius, inquit lib. quæſt. IIII. Africanus [e], quàm ædificatum eſſet, ageretur ius uicino non eſſe altius ædes tollere, nec res ab eo defenderetur: partes iudicis non alias futuras fuiſſe Caſsius ait, quàm ut eum, cum quo ageretur, cauere iuberet, non prius ſe ædificaturũ, quàm ultrò egiſſet &c. idemq; è contrario. Intellexerunt id reſponſum noſtri interpretes, ut id cenſuerit Africanus, in confeſsoria uel negatoria actione ſi reus ſit contumax, officio iudicis ad cautionem cogendum, ſe nihil innouaturũ, donec de iure ſuo docuerit, & actoris partes ſuſtinuerit: hicq; ſenſus hactenus promiſcuè ab omnibus approbatus eſt, quem tamen ipſe ſæpius docendo confutaui, idq; VIIII. argumentis. Et in primis aiebam, ſi ea quæſtio ad cõfeſsoriam, uel negatoriam pertinuiſſet, non rectè à Triboniano ſub edicto nũciationis noui operis collocatam uideri, quæ melius ad eam Digeſtorum partem attinuiſſet, cui rubrica, ſi ſeruitus uendicetur, cùm non niſi obliquo & remoto ductu, atq;, ut Theophraſtus ait, ἐκ παραλόγου ad nunciationem quicq; facere poſsit. Rurſus dicebam, ſi de confeſsoria intelligamus, ratione caret hæc deciſio: cur enim reus qui cõtumax eſt, de reo actor fieri debet: Nã quod Bald. [f] adducit, ut ei qui benedici noluit, maledicat: frigidius & ineptius eſt, quàm quòd in ſummi uiri Africani mentem cadere poſsit: rationes enim neceſſariã illationẽ facere debent, nõ ſolùm colorẽ. Iterũ aiebam, ſi eum intellectũ approbaremus, cõtorquentur legis uerba, quæ ſimpliciter, nõ ad cauendum, cogi iubent, cùm in cõfeſsoria nõ cogatur, niſi ex annua contumacia. Subijciebã ex cõmuni ſenſu, in ſecunda parte contextus diuinandum eſſe, eum qui negatoria agebat, non

e l. ſi prius. de op. no. nun.

f Bald. Author. ei qui. C. de ho mi. aut. iud.

g l. ij. §. fin. ubi Bart. de dictu.

non fuisse in possessione libertatis [a], cùm tamen lex generaliter loquatur, nec distinguat uter in possessione esset. Addebam & eam rationem: nam primũ edictum in cõtumacem solet expediri, ut is tædio ductus sui copiam in iudicio tandem faciat, nõ autem ius ipsius contumacis perimit [b]: at hic cùm possessione priuetur, ius amittit. Quid enim si in petitorio iudicio probationib. deficiat? cùm in corporalibus ex contumacia possessionem non amittat, sed simpliciter inquietetur, cur in iuribus possessionem amittit, duriusq; plectitur? Non parũ quoq; eo mouebar, quòd explorati iuris est [c], confessoriam nõ dari, nisi ei qui iam turbatus, inquietatusq; à uicino fuit: at hic nõ erat. quod enim Bartolus, præparata iam cementa, materiamq; ait, idq; sufficere arbitrat, diuinatoriũ est, nullaq; huius rei ab Africano facta est mentio. Sed fortius impellebar, quòd exempla hic relata nihil uidẽtur ad confessoriam, negatoriamue pertinere: ut enim demus, nihil referre quibus uerbis, affirmatiuis, an negatiuis intendat quis hasce actiones, negari nõ potest, quin summa petitionis, cõclusio ipsa, in animaduersione esse nõ debeat, cùm confessoriam intendens sibi seruitutem deberi, negatoriã proponens sibi libertatẽ asserat. at qui agit uicino ius nõ esse altius ædes tollere (qualis est formula tex. nostri) non ideo sibi seruitutem uendicat, cùm possit quis obligatus esse, ne altius ædes tollat aliquo pacto, iureue personali. Quid item si non possit tollere, nõ quia actori seruitutẽ debeat, sed alteri? nõ igitur cõfessoria hic agi arbitrabimur, cùm pactionis conclusio non id suadeat: solet enim hisce in iuribus, quæ realia uocant, concludi, ius competere prædio [d] ipsi urbano, uel rustico, non personæ. Adducebam & illud potissimũ, quòd si confessoria hic actũ fuisset, potuisset iudex alijs quoq; remedijs uti, quibus aduersus contumaces solet prætor suam iurisdictionẽ [e] tueri: & tamen lex ait, non alias esse partes iudicis, quàm ut caueri iubeat: atqui debuisset potius omissa cautione alia remedia adhibere. Quid enim si actor affirmasset, sua potius interesse, ut ius seruitutis sibi competere declararetur, quàm expectare donec reo libeat actoris partes sustinere? quid item opus fuit captis pignoribus, uel indicta mulcta cogere reum ad cauendũ, cùm ijsdem remedijs potuisset cogi ad suscipiendum iudiciũ, litemq; contestandã? Et ex his ostendebam, receptissimam hanc nostratiũ interpretationem non conuenire titulo, nõ conuenire uerbis legis, non conuenire rationi: quare omnino ab ea discedendum. Quid igitur approbandũ? & arbitror sic interpretandum. Docuerat Iurisconsultus toto illo tractatu, quo modo is, qui ædificare inuito uicino desiderat, per noui operis nunciationem impediri possit, quæ tamen locum non habet, nisi cùm quis iam cœperit ædificare [f], uel saltem ædificio opportuna præparauit: sed quid si aliquis dubitet, ne uicinus capta fortè occasione se absente uel ignorãte ædificet, quomodo illi succurretur? poteritne præoccupatione uti, & agere ius non esse uicino altius tollere? quid è contrario? ego cupiebam ædificare, sed uereor, ne ubi cœperim, mihi nouũ opus nuncies (sicq; iaceant, ut ille inquit, opera interrupta, minæq; murorũ ingentes) malimq; à principio id iudicis sententia ad liquidum perduci, & ideo ago ius nõ esse tibi me prohibendi quò minus altius tollam: & dubium non est iure actionum harum præoccupationi locum esse. Sed quid si uicinus nolit defendere, & in iudicium accitus dixerit, Quis te inquietat? in præsentia nolo iuribus meis experiri, si ædificaueris, tum arbitratu meo intendam. Et censuit hoc respõso Africanus, ulterius reũ hunc non esse adigendum, quàm ut caueat, se nihil nouaturũ, priusquã de iure suo ostenderit: quod summa ratione constitutũ est. Id enim iudicium operis noui nunciationi subrogari uidetur: & sicut in ea, si postquã nunciatum est, ædificans litem non defendit, nõ poterit ulterius ædificare, ita hoc in iudicio. Vnde è conuerso, si quis ædificet, & uicinus non nunciet, non poterit deinde ad demolitionem compelli, nisi iure uicini plenè discusso, uicino eo, scilicet qui destruendũ affirmat, actoris partes sustinente. quò fit, ut parum referat, quę actio hic mota fuerit: siue enim is, qui præoccupat, ius sibi esse prætendat ex seruitute cõstituta, siue ex iure personali, siue ex lege municipali, siue quoquo alio modo, parũ refert: ut meritò Africanus silentio præterierit, qua actione actum fuisset. Nam etsi ius seruitutis cõpetijsset, nõ tamen confessoria agi uideẽ: quoniã nõ simpliciter ad seruitutem agitur, sed subrogato nunciationi iudicio, ne altius tollatur: uideturq; potius officiũ iudicis implorari, ex huius respõsi æquitate concedendũ: quod uerba legis satis indicant, si absq; cauillo percipiant. Sed quid si uicinus hic conuentus cauere noluerit? & putarẽ tali casu posse iudicẽ ex magna eius contumacia in possessionem omniũ bonorum mittere: quod Paulus Castrensis sensit [g], cæteris reclamantibus. Sed de hoc quòd à nunciatione noui operis recedit, nihil hîc à Iurisconsulto. Nec omnino reus ex huiusmodi cautione cõmodum possessionis amittit, sed eatenus tantum, quatenus uerbis stipulationis cõtinebitur. Vnde si ipse agendo deinde probauerit se tum in possessione fuisse, tametsi ius petitorij aliter nõ deducatur, obtinebit ædificata aduersus possessionẽ suã destrui. Nec hoc Africanus negat, qui simpliciter iubet, ut de iure suo ostendat. Qualecũq; igitur illud ius fuerit, siue dominij, siue possessionis, eo probato obtinebit. Nec hîc refert, cõtumacia sit annua, uel id minus: quia hîc non tractatur de primo decreto [h], nec distinguitur, uter possideat. Et quamuis dicat eum, qui cauit, actoris partes sustinere, non ideo sequitur eum possessionẽ suã omnino

a l. si quis episcop. §. sed & si quis. C. de præcri. xxx. annorũ.

b l. ij. in fin. de acquir. poss.

c l. uti frui. in fi. si usufr. pet.

d l. qui in alienæ. in fi. de negot. gest.

e l. i. si quis ius dic.

f l. stipul. §. qui opus. eod. tit. de oper. no.

g l. is cuius. si ser. uend.

h d. §. sed & si quis.

perdere: hoc enim iniquum esset, cùm hic nõ defendendo nihil aduersus ius actoris faciat, licet tunc experiri nolit. Nec me mouerit, si quisquam sic obijceret: Pone aliquẽ confessoriam intendisse, reum uerò secũdum Africani responsum cauisse, nónne absurdum erit, non licere actori id curare, ut ius suum ad liquidum deducatur? nam responderim nostram quæstionem in eo uerti, cùm agitur ut ædificiũ cõcedatur, uel prohibeatur. quòd si quis agat ut declaretur ius seruitutis sibi cõpetere, tunc nõ ad noui operis nunciationẽ, sed ad alium tractatum recurrendum erit, & his remedijs utendum, quæ lex concedit confessoriam[a] intendentibus: hîc enim non confessoria principaliter actum erat, sed ius uicino altius tollendi nõ esse, quod iudiciũ nunciationi substituit, eiusq; imitatur, ut docui, naturã: quæ omnia à me latius in magnis cõmentarijs explicata, hîc breuius attingere uolui: quoniã nescio quis symmista, redemptis ab auditore nostro aliquo dictatis, omnes hasce meas traditiones sibi asseruerat, & alienis plumis induta cornicula, penes huius rei inscios plurimũ sibi honoris uendicarat, omnibus admirantibus, unde tantũ acuminis derepentè illi obortum esset: alioquin me nõ latebat subtiliora hæc esse, & difficiliora, quàm quæ Parergis inseri deberent: quippe huiusmodi non obiter, & per transennam, sed uix accurata opera percipi posse.

a d.l.is cuius.

Declaratus præter aliorum sententiam §.ultimus in noua Iustiniani constit. C. de asser. tollenda. CAP. XVII.

QVòd legitimam personam standi in iudicio serui nõ haberent, si quis in libertatem prouocaret, opera illi assertoris necessaria erat, qui ipse iudicio cum domino experiretur, & seruum liberum esse pronunciari curaret. Cæterùm quia quandoq; nõ reperiebatur qui hoc munere fungi uellet, peribãtq; ex hac causa quandoq; libertates, sustulit omnem assertionem constitutione sua Iustinianus[b], concessitq; seruis, ut causam suam ipsi tueri possent: idq; siue eos dominus de libertate ad seruitutem trahere uellet, siue è contrario è seruitute ipsi ad libertatem proclamarent: coguntur tamen hi serui fideiubere, iudicio sisti. quòd si fideiussorẽ nõ inuenerint, iuratorię cautioni cõmittuntur[c]. Subijcit deinde constitutio: Si assertus seruus legitimè citatus annua in contumacia persisteret, omni modo seruituti adijciendũ. quo argumento Bartolus[d], sequiores q; alij generaliter tradiderunt, reum, qui post satisdationem anno contumax fuerit, iure suo priuari. Quæ sententia iniqua est, & rationi naturali aduersatur. Durissimũ enim est, per solam anni contumaciam libertatẽ amitti, cùm in rebus corporalibus, quæ nõ tanto fauore adiuuantur, huiusmodi contumacia solius possessionis damno mulctetur[e], id est, labefacto petitorij iure; cùm item in cæteris causis etiamsi reus sit cõtumax, dum tamen iudici de bono eius iure liquidum sit, potior esse debeat. Adde quòd aduersus eam decisionem extat Vlpiani responsum[f], quod non est uerisimile à Iustiniano sic translatitiè antiquatũ[g], qui soleat non nisi longis præfationibus, & multo cum uerborũ honore uetera emendare. Arbitror itaq; aliter eam cõstitutionem intelligendam esse: cùm enim reus satisdare iudicio sisti debeat, & lex speciali eius fauore concesserit, ut iurata sponsio sufficiat, subdit: Si post huiusmodi cautionem non sistat, & sic contumax per annum sit, ius suum amittere, idq; nõ in simplicis contumaciæ pœnam, ut Doctores crediderũt, sed in periurij ultionẽ. cùm enim beneficio legis dandi assertoris fideiussorisq; iudicio sistendi causa, præstandi necessitas fuerit ei remissa, omnisq; cautio in eius iureiurando reposita, qui inde occasionem delinquendi accepit, fideq; uiolauit, tali pœna meritò fuit plectendus.

b l.j. de asser. toll.

c §.fin.

d Bar. l. si prius. vij. q.

e l. si quis empt. §. pen.

f l. diui. in §. de lib. cauf.

g l. cõsentanei. C. quemad. aud.

De litis æstimatione quædam non uulgaria, & quomodo in omnibus causis & obligationibus olim locum habebat. CAP. XVIII.

VIdendum quæ sit litis æstimatio: & ea aut in criminalibus causis erat, aut in ciuilibus. In criminalibus, cum agebat ad uindictam, & per quandam accessionem petebatur rem sibi restitui: uideturq; tunc litis æstimationẽ quandam executionis speciẽ esse[h]. Solebãt enim reis ex delicto in exilium missis, ut etiam his qui damnum passi essent succurreretur, æstimare furta omnia, & concussiones, item impendia litis, & quantum eorũ intererat: quæ summa ex damnati bonis exigebatur, reliquum publicabatur: quod Asconius Pædianus docet, idq; & alij ex Ciceronis in Verrem actione III. & IIII. docuerũt. Nam XV. millibus æris æstimatam litem Furio Camillo, Liuius & Val. Maximus tradiderunt: extantq; huius generis plurima apud ueteres exempla. Vnde Iuuenalis Satyr. I. senatusconsultum insectatur, quo C. Marius repetundarum damnatus in exilium actus erat, DCC. millibus quæ rapuerat, ærario (ut Plinius Cæcil. lib. epist. II. ait) illatis: At tu uictrix prouincia ploras. Quandoque hæc litis æstimatio non subsequebatur criminalem cõdemnationẽ, sed præcedebat, ut quia hi, à quibus ablatum erat, malebãt ad rei suæ restitutionem agere, iudicio capitis omisso: idq; uocabatur litem capitis æstimare, id est, rem capitalem ad æstimationẽ redigere, nec ex ea criminali causæ oriebatur præiudiciũ: quod multis ostendit Marcus Cicero oratione pro Cluentio: Hic profertur id, quod iudicium appellari non oportet: P. Septimio Scæuolæ litem eo nomine esse æstimatam: cuius rei quæ consuetudo sit, quoniam apud homines peritissimos dico, pluribus uerbis docere nõ debeo. In litibus æstimandis ferè iudices aut quod sibi eum, quem condemnarunt, inimicũ putant, si quę in eum lis capitis illata

h Bar. l. cum tradatur. §. fin. de furtis.

illata est, nō admittunt: aut quòd se perfunctos arbitrantur, cætera negligentius attendunt. Itaq; maiestatis absoluti sunt permulti, quibus damnatis de pecunijs repetūdis lites essent estimatę: & hoc quotidie fieri uidemus &c. æstimationem litium nō esse iudiciū &c. omni contentione pugnatū, ut hæc lis capitis estimaretur. Huc etiam uidetur pertinere ꝗd inquit Asconius in Ver. lib. II. ubi, Reum fieri, inquit, est legib. interrogari: cùm enim in ius uentum esset, dicebat accusator apud prætorem reo, Aio te Siculos spoliasse: si tacuisset, lis ei æstimabat ut uicto: si negasset, petebat à magistratu dies inquirendorū criminum, & instituebatur accusatio. In ciuilibus uerò causis uidetur litis æstimationi locum non fuisse, quando rei uendicatione ad uersus malæ fidei possessorem actum erat, si is rem possidebat, uel dolo malo possidere desierat[a]. Idem cum actione personali certā speciē, in qua probabilis esset affectio, deberet[b]. quibus casibus exceptis uidetur semper & promiscuè reus litis æstimatione persoluta liberari potuisse. In rei uendicatione, Papinianus[c]: Si culpa, non fraude quis possessionem amiserit, quoniam pati debet æstimationem, audiendus erit à iudice, si desideret ut aduersarius actionem cedat. Paulus[d]: Si rem alienā emero, & cùm usucaperem, dominus eandem rem à me petierit, nō interpellari usucapionem meam litis cōtestatione. Sed si litis æstimationē sufferre maluerim, ait Iulianus, causam possessionis mutari ei, qui litis æstimationē sustulerit: est enim similis emptioni. Vlpian[e]. Procurator eius qui hominē emerat uictus, litis estimationē sustulit, stipulatio duplæ non cōmittitur: quamuis si emptor ipse uictus esset, & litis æstimationē sustulisset, placeat cōmitti stipulationem: propriè enim hanc ex secunda emptione, id est, litis æstimatione emptori habere licet, nō ex pristina. Idem Vlpia[f]. Si fundus à tutore pupillaris petitus sit, nec restituat, an litis æstimatio oblata alienationē pariat: & magis est, ut pariat: hæc enim alienatio nō sponte tuorum fit, in actione in personā, cùm quis dare tenetur. Caius[g]: Si res aliqua, quæ certo die dari debeat, petita sit, ueluti uinū, oleum, frumentū, tanti litem æstimandam Cassius ait, quāti fuisset eo die, quo dari debuit. Quę sententia in debitore uini ex Vlpiani quoq; responso cōprobatur[h], apud quem nos latioribus cōmentarijs hunc articulū tractauimus. In actione uerò in personam, cùm quis facere tenetur, litis æstimatio nō soluitur, sed cōdemnatio fit solùm in id, quod stipulatoris interest[i], quæ cōdemnatio aliquantò mitior est litis æstimatione. In eo uerò qui ex maleficio alieno tenetur, Paulus[k]: Si unus ex hæredibus noxali iudicio seruum hęreditariū defenderit, & litis æstimationē obtulerit, cùm hoc expediret, id pro parte hoc iudicio consequetur. Quibus exemplis omnibus apparet, noluisse leges præcise aliquem ad dandum alligare, sed in debitoris electione reliquisse, an litis æstimationē soluere mallet. quod ex quadam humanitate inductum uidetur, cùm omnis facti, dationisq; æstimatio pecunia compensetur: uel etiam, quia res aliàs exitum nullum habuisset. Quid enim si obstinatissimus debitor omne potius pœnale iudicium sustinere uoluisset, quàm dare? nónne omnino eius bonis uenditis ad æstimationē deuenienDum fuit? quod Alexāder fatetur[l]. Quæ à nobis confirmata sententia satis scio quantā mihi rixam à nostratibus conciliare posset: sed non ideo occultanda fuit ueritas, & ex recentiorum diuinationibus offusæ responsis illis nebulæ procul non submouendæ: & si quæ argumenta aduersari uideantur, ex his quæ aliàs à nobis disputata, tractataq; sunt, dissolutio repetenda est[m].

a l. qui restituere. de rei uēd.
b l. ubi. §. fin. de uerb. oblig.
c l. si culpa. de rei uend.
d l. ij. §. fin. pro empt.
e l. si seruus. de eui.
f l. ij. de rebus eorum.
g l. fin. de cond. ex uic.
h l. uinum. si certum pet.
i l. stipul. non di ud. §. Celsus. de uerb. oblig.
k l. heredes. §. si unus. simil. ex eiscund.
l l. ij. §. ex his. de uerb. oblig.
m in d. l. uinum.

Responsum Pauli nouo sensu declaratū: & alienatio meri facti quam uim habeat. CAP. XIX.

IN fraudem fisci, inquit Paulus, nō solùm per donationem, sed quoquo modo res alienatæ reuocantur. Idemq; iuris est, etsi non quæratur: æquè enim in omnibus fraus punitur[n]. Videtur saneq; nouum in fraudem fisci eum fecisse censeri, qui acquirere noluit[o], cùm in fraudem creditorum nō faciat, qui lucello parcit: nec libertus in fraudem patroni, si quæstu abstineat[p]. Bart. igitur intelligendum Pauli responsum arbitratur, quando fiscus est iam creditor, ut quia reus iam cōdemnatus sit: tūnc enim non potest non acquirere: quæ sententia superioribus rationibus confutatur. Quapropter ipse existimo illa uerba, Si non quæratur, non de reo accipi debere, sed de eo cui fit alienatio: ut uelit lex non solùm fraudem fieri fisco, cùm res alienatur, id est, dominiū transfertur[q], sed etiam si non quæratur, seu non transferatur, dum tamen de facto alienatū sit. Cui non absimile, quòd si emphyteuta de facto alienet, à iure quidem suo non cadit[r]: si tamen ad traditionem peruenerit, uerius uideri pœnę eum legali fieri obnoxium. Constituendum ergo id propriè dici acquisitum, cuius dominium translatum est.

n l. in fraudem. in prin. de iure fisci.
o l. qui autē. de his quæ in fraudem.
p l. j. §. uerum. si quid in fraud.
q l. alienationis. de uerb. sig.
r Bald. l. ij. C. de episc. audi.

Constitutio Iustiniani de eo, qui in iudicio ex hibere aliquem promiserit, aliter elucidata quàm uulgò fieri soleat. CAP. XX.

SAnxit Iustinianus, eum qui pro alio sponderit, quatenus eum intra certum tempus exhibeat, & si non fecerit, tantum nomine pœnæ, posse etiam lapso tempore, intra sex mensium spacium exhibere, & euitare pœnam[s]. quam constitutionem generaliter intelligunt Doctores in eo loqui, qui aliquem iudicio sisti promiserit: idq; specialiter institutum propter prætoriæ stipulationis æquitatem: & quia huiusmodi promissor alieno laborat uitio, unde ei meritò succurrendum fuit. Sed næ hi nō uident, huiusmodi de stipulatione uerbum eo in rescripto

s l. sancimus. C. de fideiuss.

nullum esse, cùm nõ parũ intersit inter eum qui iudicio sisti promiserit, & eum qui in iudicio repræsentare aliquẽ pollicitus sit. qui enim repræsentare promittit, confestim cùm exhibuit liberatus est: at qui iudicio sisti promisit, à principio usq; ad sententiã sistere tenetur. Suntq; aliæ differentiæ, quas nunc referre non attinet [a], ut meritò lex illa ius quod dam cõmentitiũ (id est, ut uulgò loquimur, positiuum) inducens, de altera stipulatione loquens, ad alteram interpretatione producenda nõ uideatur, præsertim cùm ratio differentiæ inter utrunq; sit euidens. Qui promittit Titium iudicio sistere, hoc promittit, ut iudicium à Titio suscipiatur: nec ad defensionem ipse admittẽdus est, cùm Titius rem ratam habere nõ teneatur. Qui uerò promittit tradere, uel exhibere, factum propriũ promittit, nec attenditur quid ille ratum habiturus sit, meritò potest iudicium suscipere, & ostendere nihil stipulatoris interesse, quòd ille tradatur, nihilq; illũ ei debere. Vnde meritò aliquod tempus indulgendum fuit, quo lis hæc interim peragi posset, & satis esse sex menses Iustinianus existimauit, excepitq; hunc casum à regula qua solemus definire, in stipulationibus pœnalibus ad id quod interest non attendi [b].

a l.si.l.j. in pri. si quis in ius uoca.

b §.alteri.

Cur confessoria ex sola uerborum inquietatione actori detur, cum secus sit in interdicto.

CAP. XXI.

SI quis mihi seruitutem luminis, itineris, actus, uel quãlibet aliã debere se suumue prædium negat, cõfessoria aduersus eum actione experiri potero: quia sola iudiciali negatione inquietare me, molestusq; mihi esse dicitur [c]. Si uerò agere uelim interdicto Vti possidetis, nõ potero: quia ut ex illo actio alicui concedatur, oportet non solis uerbis, sed facto ipso actorẽ me turbari. Quæsitũ est de ratione differentiæ, & Alex. duas adducit: alteram, quòd confessoria iudiciũ sit petitoriũ, ideoq; facilius concedendũ interdicto, quod possessionis tantũmodo causam aliquantisper defendit: alteram, quòd cõfessoria etiam non possidenti datur, interdictũ contrà. quærationes potius in cõtrariam sententiam nos trahunt. Cùm enim cõfessoria petitorium sit iudiciũ [d], aut possidenti datur, & restringi debet, quia contra uendicationis naturam, quę possidenti non conceditur: aut nõ possidenti datur, & tunc is minus turbatus, inquietatusq; dicit, quàm qui possidet, & interdicto experiri propter cõtradictionẽ uerbalem nititur. Ego ex ui uerborũ oriri differentiam arbitror. In interdicto enim uti possidetis, inquit prætor, quin ita possideatis, uim fieri ueto: at uis nõ dicitur, quæ uerbis fit, sed facto. Teren. in Phorm. Vi coactum te esse inuitũ. qui enim aliter quàm facto cogit, ut propria uoluntate, uim nõ patitur: quod in interdicto maximè dicendum, argumento uerbi fieri [e]. In confessoria uerò ut ea concedatur, simpliciter lex requirit dñium seruitutis inquietari: at solis uerbis dubiũ nõ est quem inquietari. Tranq. in Nerone: Summissis qui Romæ morantẽ litibus & in secessu quiescentẽ, per conuicia & iocos inquietarent [f]. Sed quid si nec confessoriam quidem competere ex sola negatione affirmemus, nisi inde aliquod seruituti præiudiciũ oriretur? quod aliquando aduersus receptam sententiam defendi.

c l. si prius. de oper.no.

d l. officium. de rei uend. gl. l. uti frui. §. fi. si usufr. pet.

e l.pen. §. fin. si usufr. pet.

f l. si prius. de oper.no.

Declaratum Q. Mutij responsum, defensumq; à calumniatoribus: & quomodo emptionis appellatione omnis alienatio contineatur.

CAP. XXII.

QVintus Mutius scripsit [g], eum seruum, qui hæredi dare X. iussus est, pendente lite inter scriptum hæredem & legitimũ, si alteri soluat, qui deinde succubuerit, malè soluisse uideri. Sed Aristo Celso rescripsit, posse dari pecuniam hæredi legitimo, quoniam lex XII. tab. emptionis uerbo omnem hæreditatem complecti uidetur. Obijciunt calumniatores Iuriscõsulto nostro duplex uitium: alterũ, quòd hoc in responso mutilus sit, aliquasq; omiserit necessarias clausulas: alterũ, quòd ἀκαίρως, id est, proposito exciderit: quid enim hic emptionis appellatio facit? qua in re multũ torquetur Accurs. Sed sciendum, adduxisse Pomponiũ ex Mutio imperfecta uerba, quoniam eorum sensus satis ex sequentibus poterat percipi: & moris fuit apud ueteres, quoties uerba alicuius autoris adducerent, ea tantum referre, quæ in præsentem usum faciebant, omissis plerunq; medijs clausulis, quæ ad rem, qua de agebatur, non pertinerent: quod & Euangelistas fecisse admonet nos Hieronymus. Callistratus certè titulo de Nundinis, Platonis de repub. locũ laudans, & ipse mutilum retulit: quorum imitatione id & nos solemus facere, tum breuitati consulentes, tum quòd huiusmodi extranea tenebras lectori offundunt. Sed quod ad alterum pertinet, non est ab re Iurisconsulti de emptione argumentũ. Solebant enim ueteres [h] testamenta sua cõdere per æs & libram, scilicet per mancipationem, seu imaginariã uenditionẽ, quinq; testibus & libripende ciuibus Romanis puberibus præsentibus, & eo qui emptor familiæ dicebat, id est, hæres: emebat enim familiam, id est, hæreditatem, libra seu asse: quod & Boethius III. lib. in Topica Ciceronis docet. Igitur Mutius Scæuola antiquiss. Iurisconsultus quæstionem eam proposuerat prout in testamentis, quæ tempore suo erant in usu, plerunq; contingebat: inde meritò illa uerba, Si hæredi X. dederit, de quocunq;, siue legitimo, siue scripto intelligi debẽt. quia hæres idem est qui & emptor familiæ. Emptionis autẽ uerbũ in lege XII. tab. generale est, & omnem alienationẽ complectit. Huc pertinet & quod Caius lib. IIII. ad edictũ prætoris urbani, titulo de Publicanis: Veteres, inquit, emptionum uenditionumq; appellationibus promiscuè utebantur.

g l. stipulatio. cetera. de stipulat.

h l. testat. de testam. in prin.

a Lueteres. de act. empt.

tur[a]. Intelligit id Accursius, ut significet emptionem pro uenditione, & uice uersa uendi tionem pro emptione quandoq; accipi, qua de re alibi disputaturi sumus. Ego ea uerba intelligenda arbitror, ut promiscuè accipiantur, respectu aliorum contractuum: uidetur enim omnes alienationes apud ueteres fieri solitas emptione uera uel imaginaria. De testamento per æs & libram suprà diximus, sicut & de adoptione, & de emancipatione. Tranquill. in Aug. Caium & Lucíũ adoptauit domi per assem & libram emptos à patre Agrippa. Nam & cessio in iure fiebat per ad dictionem, quæ imaginem uenditionis habet. Sicut & donatio, quia addicebat numo res maximi ualoris: cuius idem Tranquill. meminit & Boëthius. Hinc etiam Varro de re rust. lib. II. In emptionibus dominiũ legitimum sex ferè perficiunt, hæreditatis aditio, mancipium, in iure cessio, usucapio, aut si quid ex præda sub corona emit, aut si ex bonis sectioneq; quid publicè uænit. Hinc igitur est, quòd emptionis appellatione conclusimus omnem alienationem contineri.

Lex, Pamphilo. §. propositum. de lega. iij. aliter exposita quàm hactenus à Doctoribus fuerit. CAP. XXIII.

QVi dicit se uelle relinquere Titio centum, non tamen ideo relinquit: sola enim uolũtas, ab actu longè & latè differt. Cui tamen sententiæ aduersari uidetur Scæuolæ respõsum illud, quo traditur, eum qui Caio Seio[b] dixerit, quòd uelit ei relinquere prædia quæ nominasset, fideicõmissum reliquisse uideri. Sed Iason[c] ideo sic respõsum arbitratur, quoniam & aliæ coniecturæ aderant, nempe, quia testator amicos cõgregauerat, quia uir militaris, quia relictum contuberna li, quia testator cognatis carebat, quia αὐτοδιαπλάσει, geminationéue uerborum usus erat, itemq; quia ad rogatũ fideicõmissarij respon derat. Sed certè non est opus tot coniecturas colligere, cùm Scæuola nõ esse dubitandum attestetur, quin fideicõmissum ualeat: apparetq; nihil quod ad has cõiecturas attinet du bitatum, sed in testatoris ipsius responso. Siquidem, ut ibi dicitur, ipso testatore interrogato, an ea dixisset, & responso eius tali, μάλιστα, inserto, quæsitum est, an prædia deberentur: dictio enim illa, maximè, significat: quæ cùm omnino & apertè affirmatiua non sit, quæstioni causam dederat. Sic autẽ illud responsum restituendum, & Thuscus codex, & cæteri antiqui fortissimo argumento sunt.

b l. Pamphilo. §. propositũ. de lega. iij.
c Iaf. l. serui. de lega. j.

Cur is qui uiæ seruitutem habet, opus nouũ nunciare non possit, noua ratio adducta, & ueterum confutatæ. CAP. XXIIII.

QVi uiam, inquit Paulus[d] habet, si opus nouum nunciauerit aduersus eum, qui in uia ædificat, nihil agit, sed seruitutem uendicare non prohibetur. Videndum est de ratione decedendi: & receptum est, in seruitute rustica non concedi nunciationem fauore agrorum. quam sententiam ego nũquam probaui: quia lex posse nos nũciare ait, si de iure prædij controuersia sit[e]: & iura prædiorum sunt seruitutes propriè[f]: dominiũ uerò ius prædij nõ est, sed ius ipsius domini. Nec etiam Alexandri distinctio satis placet, nunciationem in seruitutibus locum habere aduersus omnes, excepto domino cõfitentis[g]. Cũ enim is qui nũciat, proprio nomine nunciet, ei distinctioni locus non est, quæ solùm admittitur in fructuario, & alijs qui non suo, sed alieno nomine nunciant[h]. Nam & cur dicamus fauore agrorum non concedi nunciationem? cùm enim seruitus alteri fundo debeatur, non est cur magis seruienti, quàm dominanti fundo indulgendũ sit: & ideo in pari fauoris causa à regula iuris discedendum non fuit. Vnde ego existimauerim, siue in urbana, siue in rustica seruitute nunciationi locum esse, præterq; in seruitute prædiali non continua, qualis est uiæ[i]. Idem in itinere, actuq; [k]: qui enim huiusmodi seruitutis est dominus, non tantum possessionis habet, quantum nunciationi sufficit[k]: quia seruitutẽ possessio ab ipso fundo dominante, animo tamẽ domini retinetur, qui fundus eas solùm uerè retinet, & usu conseruat, quę causam habent continuam, ut aquæductus. At quæ per interualla habent, qualis uia, actus, iter, plena possessione nõ innitũtur: quia cùm cesset in eis usus, qui fundo dominanti debetur, & uicinus ædificando nõ præstet patientiam, deficit uera possessio, cùm solus dñi animus supersit[l], qui nunciationi non sufficit: alioquin si solus animus sufficeret, causam cõtinuam habere dicerentẽ, qua ratione huiusmodi seruitutes non continuæ, non nisi post hominũ memoriam usucapiũtur, cùm cæteræ decem annis acquiri possint[m].

d l. qui uiam. de oper. no. nun.
e l. in iudicio. familiercisc.
f l. j. de seruit. rust. præd.
g l. j. de remiss.
h l. j. §. fin. ubi Alex. eo. tit.
i l. si eo loco. si ser. uend.
k Bar. l. j. in vij. q. de oper. no. nunc.
l Bar. l. j. col. antepenul. de acquir. poss.
m l. seruitutes. de seruit.

Filios patri agnatos non esse, quomodo intelligendum sit. CAP. XXV.

FIlius patri, inquit Vlpian.[n] agnatus proximus non est. Visum est id mirum Accursio, cæterisq; interpretibus, qui legerant, Agnatos esse, qui per uirilem sexum coniunguntur: Item filio à capite, unde liberi uocantur, excluso, ex sequenti agnatorũ gradu bonorum possessionem decerni[o]. Vnde præpostera scriptura ipsi legunt, agnatus non proximus est, ut intelligas non, pro non autem, & neges proximũ esse filium patri, quem tamen nemo antecedit. Atqui in iure epitheton proximi solet agnato[p] iungi, non aduersari: quia lex proximũ agnatum aut cognatũ ad successionem uocat[q]. Adde, quòd & alibi dicitur, Nepotem auo suo sine dubio agnatũ non esse[r]. quæ uerba mira cauillatione inuertunt Doctores. Igitur sciendum agnatos dici, quasi adnatos. significat autem dictio, ad, iuxta: & ideo agnata membra Plinio dicuntur, quæ prope alia suboriuntur, ut in sedigitis uidemus. Filius igitur patri suo non adnã

n l. filius. de suis & legit.
o l. j. de suc. edi.
p l. j. §. unde cognati.
q l. fi. in prin. de grad.
r l. scripto. unde cogn.

tus, ſed natus eſt. quòd ſi filiorum, non contemplatione patris, ſed inter ſe mentio eſt, tũc adnati ſunt, quia omnes iuxta, ac propè, eodemq; gradu geniti ſunt. Vnde lex ait, proximiores ex agnatis ſui dicuntur[a].

a l. fin. in prin. & §. i.

Quid ſit fiducia in iure noſtro: unde fiduciaria hæreditas, fiduciarius tutor, contractaq; fiducia dicatur. CAP. XXVI.

FIducia præter uulgarem ſignificationẽ, eleganter in iure pro pignore accipitur. Vnde & fiduciarius ſeruus, & res fiduciaria, quæ loco pignoris apud creditorem depoſita ſit: & ita non rarò utitur Paul. Iuriſconſul. Sent. lib. II. tit. de depoſito. Sed & eodem modo Cic. orat. pro L. Flacco: Pecuniã adoleſcẽtulo grandi fœnore, fiducia tamen accepta, occupauiſti: hanc fiduciam cõmiſſam tibi tenes hodie, ac poſsides: eum tu teſtem, ſpe recuperandi fundi paterni, uenire ad teſtimonium dicendum coẽgiſti. Vlpianus[b] fiduciariam hæreditatem, pro fideicõmiſſaria accepiſſe uidetur, cùm quis non contemplatione ſui, ſed eius cui reſtituere damnatus eſt, hæres inſtitutus proponitur[c]. Sed & fiduciarius pater in iure dicitur is, cui filiũ naturalis pater imaginaria uenditione mancipat, ut ille eum manumittat: quod ſuprà ex Caij Inſtitutionibus retulimus. Vnde cùm iſte non uerus patronus & manumiſſor eſſet, ut qui imaginario cõtractu emancipationis cauſa emiſſet, talis emancipati, ſi impubes eſſet, non legitimus tutor, ſed fiduciarius dicebat: idemq; poſt eius mortem in ſuis filijs, ut emancipati fratris uel filij fiduciariam tutelam gerant. & hæc prima eſt huius tutelæ origo. Verũ cùm deinde hæc ſolennitas fiduciarij patris exoleuerit, ſimplexq; emancipandi modus placuerit, ſeruauit tamen tutela fiduciaria nomen, quoties frater uel pater impuberis à patre uel auo emancipati, poſt eius mortem tutelam ſuſcipit. Inde[d] eſt ille loquendi modus, quo traditur patrem naturalem emancipato non ſuccedere, niſi contracta fiducia emancipauerit. Iure[e] enim ueteri manumiſſor ipſe, id eſt, fiduciarius pater ſuccedebat, niſi contracta eſſet fiducia, id eſt, niſi naturalis pater iterum à fiduciario filium ceu ſeruum emiſſet, & ipſe manumiſiſſet. Nec enim ueteres aliũ manumiſsionis modum habebant, quàm in ſeruis: & ideo ut emancipationi locus eſſet, prius filium ad ſeruilem ſtatum per uenditionem redigebant, & deinde ceu ſeruum manumittebant: hincq; eſt, quòd emancipatio capitis diminutio eſt, licet minima, quia imaginariè alienatus erat: indeq; etiam eſt quòd in iure plerunq; manumiſsionem pro emancipatione aſſumimus, quod Iaſon[f] annotauit.

b l. certi conditio. ſi cer. pe.

c arg. l. iij. §. penul. de uſur.

d Inſtit. de fiduciar.

e §. ubi Inſtit. de leg. agnat.

f l. ultimum de uerb. obligat.

D. ANDREAE ALCIATI PARERGON LIBRI TERTII FINIS.

Ampliss. religiosiss.q; P. Dn. Othoni a Truchsen, Augustano Vindelicorũ antistiti, And. Alciatus S.D.

Vperioribus annis tres ad te Parergon libros misi, quos & nomini tuo dicaui, ut tali munusculo meum in te amorem testatissimum facerem, quem ob egregias animi tui uirtutes, summamq; indolem maximũ conceperam: nec dubitabã, quin ubi ematuruisset ætas, maximos fructus ea ingenij uis esset paritura. Nec fefellit expectationẽ meam euentus: etenim ut in ueteri est carmine, Qui conijcit bene, uaticinatur optimè. Ex generoso enim semine, lætissimaq; segete, non nisi uberrima, optimaq; messis sperari potest. Ab eo tempore per omnes, non tam honorum, quàm laborum gradus, ad eam dignitatem adscendisti: quæ cùm maxima sit, meritis tamẽ tuis adhuc potest inferior uideri. Quoties tu dispositis equis, quoties cursu publico, in Pannoniam, in Sarmatiam, in extremas Septentrionis oras excurristi? quoties per Germaniam es circumlatus, dum operam tuam non tam Paulo III. Pontifici, à quo mittebaris, quàm ipsi orthodoxæ omni Reipub. præstas, & optimates quosq; ad œcumenicam synodum allicis, & inuitas? dum dissidentium sectarum principes ad sanitatem atq; concordiam redigere, Romanæq; ecclesiæ conciliare, pro uirili tua contendis? dum maximos Reges, summos gentiũ Duces, pacare, cõiungereq;, ut imminentes omnium ceruicibus Turcas sustinere, atq; repellere pergant, Pontificis Max. imperio atq; autoritate festinas? ut meritò Augustanæ ecclesiæ præfectus, & Vldrici illius successor sis designatus, qui DCC. ab hinc annis pari temporum infelicitate diuino monitu autor Othoni I. Imperatori fuit, ut conserta manu infestantes omnem Europam extremæ Scythiæ populos Hungaros, idolorum cultores, aggrederetur, atq; internitione gentem ferè omnem conficeret, superstitesq; deinde ad mitiorem Christi cultum, barbarica feritate exuta, reduceret. Gratulor itaq; tibi tantam dignitatis tuæ accessionem, quæ non casu, non fortuitò, non ambitu, sed ita exigentibus meritis tuis, ita suadente, expostulanteq; morum tuorũ integritate, certantibus omnium studijs est facta. Et quia Reges Persarum fas non erat absq; aliquo munere adire, tali exemplo & ipse admonitus, donum hoc, tametsi modicum, amplitudini tuæ impar, adferre constitui: nempe septem alios Parergon, seu ut ueteres uocabant, Excessuum libros, quos prioribus addendos existimaui. Cùm enim eiusmodi sit hoc argumentũ, ut propter rerum uarietatem, & multiplices, quæ subinde occurrũt species, augeri quotidie possit: multa ab eo tempore, quo primos libros edidi, sunt mihi excogitata atq; inuenta, quæ ne omnino perirẽt, in hoc albo describenda censui. Nec enim inter docendum, atq; inter tetricas illas salebrosasq; Iuris nostri quæstiones, amœnioribus hisce secessibus locus esse potest. Et ut ego uelim, non ferrent hi, qui cæterarũ artium rudes & imperiti, illud ex triuio exclamarent, Hoc age quod agis. Quæ res etiam effecit, ut ijs quoq; in libris modum adhiberem, & ea duntaxat humanitatis loca explicarem, quæ Iuri nostro cõiungerentur, & ultrò se offerrent. Alioquin si omnia, quæ omnibus in autorib. habeo annotata, quæq; diuersa ab alijs sententia interpretari possem, congerere uoluissem, non iam incidentium, egressuiumue, aut eorum quæ præter institutum dicũtur libros, sed aceruos, sed syluas, sed chiliadas describendas assumpsissem, aurumq;, quod dicitur, Midæ collegissem. Et quamuis omnia, quæ ad literarum studia qualitercunq; pertinent, per se clara, honestaq; sint: fieri tamen non potest, quin Iurisconsulti, quam sustineo, persona, professoriumq; munus, aliqua ex parte me retrahant: nec talia moliri me permittãt, quæ tri utalis cuiusq; pædagogi morsibus sint obnoxia, quæq; literatores isti arbitratu suo lancinent, cùm inde ingens nomen, magnamq; gloriam acquirere se posse existiment. Quid enim amplius relictũ est? cùm nuperrimè inuenti sint, qui in parentem eloquentiæ M. Ciceronem styli aciem distrinxerint, qui Virgilium suggillarint: alioquin tamẽ, si diis placet, magni nominis uiri: licet, ut apparet, non magni iudicij. Abstinui itaq;, quantum fieri potuit, hac alea, nec omnino pluri-

Epistola nuncupatoria.

ma ex humanioribus studijs inculcaui: sed ea ferè tantum attigi, quæ à iuris nostri interpretatione cõmodè separari non poterant. Tametsi tam multa hæc fuerint, ut uerear ne religio hæc nostra parum nobis prosit: exoriaturq; malè feriatus aliquis, atq; cõtrouersiosus, quem umbratili in pugna dentem dente rodere plurimum iuuet. Qui tamen, si quis erit, hæsitare non debet, quin pro dignitate sit à me accipiendus, ut pro semente à se facta messem colligat: & cõpedes, quas ipse fecit, ipsius ut gestet faber. Cæterum, mi Otho, plurimum spei in tua autoritate mihi est situm: ut sicut eas possessiones, quibus uela regia prætenduntur, raptores & Isauri nõ attingunt: ita & à lucubrationibus nostris, quibus nominis tui titulus est præfixus, maledici & conuiciatores genuinum contineant. Tu autem pro ea humanitate, qua hactenus me es prosequutus, scio non dedignaberis patrocinium meum suscipere, & tanquam Aiax ille Homericus, periclitantem me sub clypeo tuo protegere. Vale.

Mediol. Calend. Septembrib. M. D. XLIII.

DN. AND. ALCIATI IVRISCONS. PARERGON seu obiter dictorum, liber quartus.

Seruiliũ Scæuolam uideri ter responsis suis nobis illusisse: & emendatus Liuius lib. V. ubi de Gallorum in Italiam aduentu loquitur.

CAPVT I.

QVANTAE autoritatis Scæuola noster Iuriscõsultus fuerit, satis à ueteribus testatum manet: utq; eum in consilio M. Antoninus Imp. habuerit, ut Cõmodo filio præceptorem dederit, ut deinde is & Septimium Seuerum docuerit, multi tradidere autores. Nec tamen is, quamuis excellenti doctrina, euadere potuit, quin si non grauibus notis, saltẽ aliquibus næuis insigniretur. Et in primis Claudius Saturninus εἰρωνικῶς eum distrinxit, cùm ille respõdisset, Conditionẽ, quæ ablatiuis absolutis concipitur, transmissioni fideicommissi obstare. Magno, inquit Claudius[a], ingenio de iure aperto respondit, cùm posset dubitari, an conditio esset. Rursus alio respõso, cùm quis promisisset, quicquid patrẽ Meuio debere constitisset: & Scæuola respondisset, Si conditio non extitisset, stipulationem non esse cõmissam[b]: uisum est quibusdam ridiculè, responsum fuisse. Extat Petri Stellæ Aurelianensis libellus, quo conueniri promissorem posse ait, postquam probatũ fuerit eum debere: existimatq; pronunciasse Scæuolam, ut imperiti iudices solent, Si quid Titio debes, solue.[c] quale respõsum & innominatus poëta Græcus Diodoro Iurisconsulto tribuit:

Δίδου δ' ὃ συμβιβάσοντα δικαιοπόλου. αἶψα δ' ἀπόισιν
Ὕπερον ἀρεστότερον εἴγε δίκαια λέγοις.
Sed tibi fac iudex sit amicus, dummodo iustam
Causam habeas, punctum protinus omne feres.

Qua tamen in re quid nos sentiamus, in eius responsi interpretatione diximus. Cæterùm & παραλογιστικῶς idem Scæuola scripsisse uideri potest, cùm Macedonianũ S. C. interpretans, Quod uulgò, inquit, dicitur, filiofamiliàs credi non licere: nõ ad uerba, sed ad numerationẽ referendũ est[d]. Quis enim dubitat, nõ id Senatus cõsulto actum esse, ut filijfamiliàs mendaces existimentur? Atqui uidetur Scæuola Homerici Menelai ad Paridem uerba mutuatus Iliados γ'.

Ἄξετε δὲ πριάμοιο βίην, ὄφρ' ὅρκια τάμνῃ
αὐτὸς, ἐπεὶ οἱ τῶ οἶδε ἐπιδρήσασθαι, καὶ ἄλλοι,
μή τις ἐπιδρήσῃσιν Διὸς ὅρκια δηλήσωνται.
Fac pater ipse tui Priamus sit fœderis autor.
Nang; fides fluxa est iuuenum: nec pactio curæ est,
Sacra Iouì temerè uiolèt ne fœdera quisquam.

Tametsi ego & hoc responsum aliter accipi posse sciam, & omni noxa Scæuolam defendi. Sciendũ tamen est, nõ eundem esse hunc, cum eo qui à M. Cicerone ubiq; celebratus est: quippe noster Serbidius ille Mutius fuit. cùm tamen nusquam in Romanis familijs Serbidij nomen legerim, facilè suspicor corruptum esse Modestini locum[e], qui græcè scripsit: uerisimileq; est nõ Serbidium, sed Seruilium scripsisse. norunt omnes quàm facilis & lubricus sit error, ut pro Lambda, subijciatur Delta: sicut etiam quandoq; Alpha, quod ab eo sola inferiore linea distat: cuius rei unum exemplum subiecisse sit satis. Scribit T. Liuius lib. v. Gallorum Cenomanorũ, duce Elitonio, manum in Italiam uenisse, & Libuos, Saluios, citra Ticinum incoluisse: deinq; Boios, Lingonesq; transgressos fuisse. quam historiam & Polybius græcè lib. II. tradidit. sed cùm Λίγγονες scripsisset, corruptis exemplaribus nunc Αγωνες, nunc Αἰγωνες inuulgatum legitur: sicq; pro Lingonibus noua Gallorum gens inuecta est Agonum, uel Aeganum, quæ nusquam fuit. quod ideo referre uolui, ut etiam Liuij locũ obiter emendarem, apud quem pro Cenomanorum, legitur corruptè Germanorũ: pro Citra, legitur circa.

a l. à testatore. de cond. & dem.

b l. qui Romæ. §. pen. de uerborum oblig.

c l. pen. & fin. C. de sent. quæ sine cert. quãt.

d l. quia ad Senatusc. ced.

e l. scire. §. adiecit. de excusat.

A, B, D.

Bases uasorum, legendum apud Iabolenum: & emendatus quoq; Polybius, ubi de Gallia transpadana loquitur: & Haloandri interpretatio in Nouellis Iustiniani correcta. CAP. II.

EOdem loco Polybius in uulgatis codicibus Basigi locũ nominat, quem Adriatici maris littus tenet. Quæsiuerunt aliqui ubinã esset, & nihilo magis quàm Hythlodæi Vtopiam inuenerũt: corruptus enim est Latinus codex, & non Basigi, sed Basis locum, legendum est. Siquidem cùm triangularem esse Italiam docuisset, & oriẽtale latus Ionio, Adriaticoq; sinu, meridionale uerò & occasum Siculo & Tyrrheno mari claudi scripsisset, subiecit, Basin eius trianguli ad littus maris Adriatici esse. Est autem Basis, pedamentum & sustentaculũ, seu ima pars cuiuscunq; rei: Abax uerò est, qui Latinis Abacus dicitur, mensa scilicet, non solùm geometrarũ & calculatorũ, sed etiam coquorum, in qua res deponũtur: & pincernarũ, in qua argenteos calices tenent: sic dicta, ut inquit Suidas, q̃d sine Basi fieret. Iabolenus [a]: Cui Corinthia legata essent, & abaces quoq; eorum uasorum collocandorum causa paratas deberi Trebatius ait &c. Arbitror potius Bases legendũ: antiqui certè codices Baces habent, facili alterius elemẽti in alterum lapsu. Sanè eodem loco Polybius Galliæ transpadanæ fertilitatem & copiam describens, in Latinis exemplaribus, Accipi ab hospitib. uiatores, & optimè saturos dimitti ait, exacta non amplius siliqua, quæ oboli est tertia pars: sic enim Nicolaus Perottus uertit. At in græco nuper excuso aliter legitur, nempe non Siliqua, id est, ceratio, sed ἡμιασσαρίου. & non τρίτου, sed πέμπτου μέρος ὀβολοῦ. Ego tamẽ Perotto in hoc assentior, & castigatiorem lectionem arbitror, quã ipse secutus est: etenim falsum est, semissem quartam partem oboli esse. nec de obolo æreo aut argenteo intelligendũ est, sed de aureo, hodie XV. nostrates asses ualente, ut pro prandio quinq; asses præstarent: quod & ante bella facitatum scio: licet nunc singulis Iulijs, qui X. assibus censentur, uix contenti solean esse tabernarij. Non tamẽ probo, quòd ibidem Perottus medimnũ Siculum transtulerit modium: & metretam uini, dolium: etenim plurimũ hæc differunt, ut alibi à me disputatum est. Nec mirum esse debet, antiquũ Perotti codicẽ à græco nuper excuso in hisce numeris diuersum esse: contingit enim id sæpissimè, ut in Nouella Iustiniani CXLVII. in qua, Exceptio, inquit, à prima iampridẽ trãscurrente indictione locũ habeat. Atqui non πρώτης, sed τρίτης, id est, tertia legendum est, si quis rectè rem perpenderit. Sic in cõstitutione CLIX. ut restitutiones fideicõmissi usq; ad unum gradum consistant: uertit Haloander, cùm debuisset, usq; ad quartum. Habuit ipse in suo titulo, ἑνὸς, at antiqua translatio rectius φ'δ. ut quartum elementum, quartum quoq; numerum significet.

[a] l. heres meus. §. cui. de legat. ij.

Quæ sit adoptio ex tribus manibus: & quo modo ea fieret apud ueteres: utq; Herculis nomen conueniat spurijs. CAP. III.

CVm de Adoptiuis liberis quædam constituisset Iustinianus [b]: subiecit deinde, sanctioni suę locũ esse debere, qualitercunq; facta sit adoptio: ut si ex tribus manibus aliqui essent adoptati. quod uno atq; altero modo Accursius interpretatur, alijq; aliter. Ego arbitror, Tribus manibus, esse legendum: quòd de patris naturalis manu in fiduciarij manum traderentur, qui deinde in manum & potestatem adoptiui parentis dabat. Vnde alibi dicitur, Per tres mancipationes adoptionem fieri [c]. Est & alius modus ueterum, quos poẽta Ennius Cascos uocat, lege nostra haudquaq; cognitus: cùm infantem quis uxori suæ lactandum tradit: etenim illa mater esse incipit, & ipse loco patris est. Plautus in Menæch.

Adeò forma simili pueri, ut mater sua
Non internosse posset, quæ mammam dabat:
Neque adeò mater ipsa quæ eos pepererat.

Iis quidem iure nostro debetur reuerentia [d], ut in ius absq; uenia citari nõ debeant [e]: nõ tamen ius aliquod adoptionis habere uidentur. At apud Græcos aliud traditũ est, apud quos scriptũ legi, Iouem nato Hercule, quòd spurius esset, nec in deorũ numerũ admitti posset, dormienti coniugi suæ Iunoni eum clàm supposuisse, & exucto de mammis ab ea lacte, infantem, ceu natalibus restitutũ, diuinitatis iura acquisiuisse. cuius rei & Hyginus meminit, & Arati interpres, & qui Collectanea rei rusticæ Cõstantino Cæsari inscripsit. Hincq; factum est, ut nothi ad Cynosarges, ubi templum est Herculis, exercerentur: quoniam is Deus illis præest. cuius rei & in Emblematis mentionem fecimus:

Herculeos spurij semper celebretis honores,
Nam uestri princeps ordinis ille fuit.
Nec prius esse Deus potuit, quàm sugeret infans
Lac, sibi quod fraudis nescia Iuno dabat.

[b] l. penult. C. de adopt.

[c] l. fin. C. eod.

[d] l. j. ff. de obseq.

[e] l. fin. C. de in ius uoc.

Qui Philosophi in ignem se coniecerint: & Ouidij carmen in Ibin explicatum. CAP. IIII.

SI qui tædio uitæ, inquit Vlpianus lib. X. ad S.C. uel ualetudinis aduersę impatientia, uel iactatione, ut quidã Philosophi, mortem sibi cõscituerint, in ea causa sunt, ut testamenta eorum ualeant. Exemplum Philosophorum, qui iactationis causa perierint [f], in Empedocle Accursius ponit, & rectè quidẽ: aiunt enim seipsum in crateras Aetnæ præcipitem dedisse, ut pro Deo coleretur: quod ex quorundã sententia lib. VIII. Diogenes Laërtiut scripsit. cuius rei & Septimius Florens meminit libro, qui ad Martyres inscribitur, & Horatius:

—Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
Insiluit.

Sed & constat idem quoq; à Calano Indo fa-

[f] l. si quis filio. §. quòd si quis tædio. de iniusto rupt.

ctitatum esse, qui cùm in rogum ardentē conscendisset, O præclarum discessum, inquit, è uita, cùm ut Herculi contigit, mortali corpore cremato in lucem animus excesserit. cuius rei meminit M. Cicero lib. de Diuinat. I. & in uita Alexandri Plutarchus, & non pauci alij. Sed & Dion historiæ libro LIIII. idem fecisse Zarmarum Indum autor est: qui ut diuo Augusto se ostentaret, siue iactātia, siue senectutis incōmodis actus, in ignem se cōiecit. Sed profectò clarius, illustriusq; exemplū, & Vlpiani ipsius temporibus proximius fuit, Peregrini Pariani è Ponto philosophi Cynici, qui celebri die Olympiorū in pyram hac causa fabrefactam, adstante totius Græciæ conuentu, se cōdidit: quod factum integro libello nō narrat carpitq; solùm Lucianus, sed & maximè irridet, uanam hominis ambitionē & dementiā naso traducens. Is & cognomento Proteus est dictus, quod & A. Gellius lib. XII. cap. XI. ostēdit: cuius & Septimius Tertullianus suprascripto libro mentionē facit. arbitrorq; aliquem eius temporis studiosum Luciani exemplo hominis memorię illudentem, Ouidiano carmini in Ibin inseruisse illud distichon:

Quodq; ferunt Proteum fecisse cupidine mortis,
Des tua succensæ membra cremanda pyræ.

Seu si quis synæresin in Proteo reformidat, Protea quodq; ferunt fecisse &c. nam quæ interpretes ibi de Proteo Vulcani & Mineruę filio prodiderunt, nullis idoneis autorib. fulciuntur: apparetq; ab eis id confictum, imposturam lectori facientibus, ut sæpe aliàs eo in libro. Sanè licet frequens apud ueteres Romanos id genus mortis esset, quod spontè, tędio ualetudinis, uel metu pœnę subibant: hodie tamen exoleuit, ut nō nisi perditissimi, & ἄθεοι huiusmodi sibi necem consciscant, quòd scilicet Christiana lege id genus mortis omnino uetitum sit: quod lib. de Ciuitate Dei I. Augustinus ostēdit, cap. XVIII. & deinceps. Idem & oratione quadam Iosephus lib. excidij Hierosolymitani III. cap. XXI. dilucidè demonstrat. Etenim non licet militi[a] præsidium, cui impositus est, iniussu Imperatoris sui deserere.

a *l. iij. §. qui stationis. de re milit.*

Naturales, & Spurij, & Nothi, qualiter olim & hodie succedant: & plurima ueterum autorum loca declarata. CAP. V.

INquit Vlpianus[b], dotatas esse fœminas ad sobolem procreandam, replendamq; liberis ciuitatem, maximè est necessariū. Atqui subijcit Accursius, haudquaq; necessariò id consequitur, cùm citra matrimoniū possit filijs repleri ciuitas. Sed haudquaq; de hisce intellexit Iureconsultus, quos lex pro filijs nō habet, quosq; ceu uulgò conceptos nō tenet pater agnoscere. Igitur sciendum, filios illos ab antiquis ueros existimari, qui ex matrimonio cōcepti essent. Non erat autē iustum matrimoniū, nisi inter ciues Romanos[c]. Quòd si quis ciuis Romanus aliquam latinæ conditionis uxorem duxisset, iusta uxor nō erat: et liberi inde suscepti, Naturales duntaxat erāt, & libertinæ cōditionis censebant[d], seu, quod idem est, delegatæ cōditionis: sic enim Tranquill. in Vespas. appellat, delegatum pro relegato assumens[e]. T. Liuius lib. XLIII. Alia, inquit, noui generis hominū ex Hispania legatio uenit, ex militibus Romanis, & Hispanis mulieribus, cum quibus connubiū nō esset, natos se memorantes supra IIII. millia hominū, orabant ut sibi oppidum in quo habitarent daretur: Senatus decreuit, Latinā eam coloniam esse, Libertinorūq; appellari. Idem T. Liuius lib. XXXIX. decretū à Senatu refert, ut Hispalæ Feceniæ libertinæ, quæ iudicium Bacchanalium fecerat, ingenuo nubere liceret: neu quid ei, qui eam duxisset, ob id fraudi, ignominięue esset. Cùm tamen diuus Anto. Pius deinde constituisset, ut qui in orbe Romano essent, ciues Romani censerentur[f]: uidetur tales nuptias ab eo tempore approbatas fuisse: & ideo in huiusmodi nuptis legi Iuliæ de adulterijs locum dari[g]: cœpitq; tunc & ius patri esse, tales filios instituendi, ut qui nō naturales amplius essent, sed legitimi. Sed quid de alijs illegitimis dicemus? & cōstat uarias eorum esse species: aliqui enim sunt qui φυσικοί, id est, Naturales uocantur, id est, qui ex cōcubina domi retenta, & quā habere licuit, sunt nati: hi licet ab alijs ex lege ueteri nō distarent, tamen lege nouella Iustiniani priuilegiū in causa intestati cōsecuti sunt, ut in duas uncias paternę substantiæ quibusdam casibus admittanē[h]. Sunt & Naturales, qui ex matre nati sunt, cum qua stuprum nō esset: ut quia liberta sit, quæ etiam inuito patrono alicui se in concubinatū dederit: uel ingenua sit, dum tamen obscuro loco nata, seu quæ corpore quæstū fecerit[i]: & cum huiusmodi filijs post diui Anto. constitutionē habebat pater testamenti factionem, antè nō habebat[k]. Alij sunt Nothi, quę dictio ut Fabius Quintil. lib. III. cap. VIII. ait, Latinè explicari non potest: hi sunt & ipsi ex cōcubitu progeniti, qui nulla lege pœnam indictam habet: hocq; distāt à Naturalibus, quòd hi nō adeò custodita matre, nec quæ loco uxoris habetur, nati sunt: ideoq; nullā eis ab intestato portionem lex defert[l]. Vnde pauci uerè Naturales sunt, ut rectè Bald. & alij ueteres docuerunt[m]. At nothi plerique sunt, qui naturales & ipsi sunt, sed nō adeò certo patre: nam & hoc nomine continenē, qui ex scortis & meretricibus suscipiuntur, quos lex ἰμφατικωτέρους, et speciali significatione Spurios uocat, quasi uulgò conceptos, παρὰ τὸ ασποράδιλον, ut Iustinianus ait[n]. Istis autē seu naturalibus seu nothis lege antiqua nihil relinqui poterat[o]: quoniā, ut Iustinianus ait, lex eos habebat tanq; ἰκφυλον καὶ πολίτας ἀλλότριον τοῦ πολιτεύματος, id est, peregrinos, & omnino à iure ciuitatis alienos: post constitutionē autem diui Antonini cœpit patri cum eis testamenti factio esse: poteratq; pater eos cohæredes iusto filio dare

b *l. j. solu. matr.*

c *Insti. de patr. potest. & Insti. de nuptijs. in prin.*

d *l. fin. §. de lib. caus. & iuj. liberi.*

e *l. j. Cod. eod. C. de liber. & l. j. §. de diuinatio.*

f *l. in orbe. de statu hom. & l. in Authen. de lib. de cent.*

g *l. si uxor. ff. de adult.*

h *Authen. Iura C. de nat. lib.*

i *l. per. de concub.*

k *l. cum iubetis §. j. de ius bon. uid.*

l *Rub. Authen. græca. de nat. liber. alias quibus modis nat. eff. sui.*

m *Bal. consil. xlij. in l. Oliu. consil. cxxxij.*

n *§. si adulterini. Insti. de nupt.*

o *d. l. j. d. l. in. apud. C. de liber. et. d. Insti. de legat. ij.*

dare, uel substitu
eis legare[a], dono
ribus arctata est
Constantino eo
gnitate aliqua pr
tiniani lege quæ
nus restringit, &
num extat: mox
tutione: tandem
ciam eis duntaxa
lij legitimi exten
sunt Spurij ex c
est. à lege uetito,
sint. cum qua stu
per incapaces fue
principis imper
modū relinqui p
ego eis potuisse
tis, & peregrinis
usq[b]: sicq; eas leg
mentionē facium
non potest: ut ij
ni, aut deportati,
contineantur[h], se
uis Iustinianus C
plo nec ali quiden
men humanitate
bere: sicq; rursus
ad alimenta attine
uersus leges relic
proponeret, ut q
stituēdi dedisset, a
ab indigno auferet
remanebat[m]. Hin
ri nullam fuisse in
tium: sed omnes L
ditionis fuisse, nec
testamento uero
qui potuisse, Iusti
præscripta distinxi
turalium, quos qu
quia partus uentre
conditionis erant
matris manumissi
ditionis efficiebat
na libertas sublata
missi ciues Roma
di Saxonis, cum H
functus esset, supe
berga ex iustis nup
quem ex concubin
inuadere uellet, ref
sororis mario acce
quam de regno qu
cubina natus esset,
tum esse[n]: appellat
minfridi generū, ta
cutionē gener mihi
sit mortuus: quo ser
nos utitur Iustinus,
Didonis maritū Pig
Erat autē Pigmalio
me non latet fuisse
duntaxat filijs, qui e

dare, uel substituere, uel aliter arbitratu suo eis legare[a], donec recentiorũ Imperatorũ legibus arctata est hæc potestas: & in primis à Constantino eorum patrum respectu, qui dignitate aliqua præfulgerent[b]: deinde Valentiniani lege quæ Constantinianam aliquatenus restringit, & in codice Theodosiano etiãnum extat[c]: mox Arcadij & Honorij constitutione: tandemq; Iustiniani nouella, qui unciam eis duntaxat relinqui posse sanxit[d], si alij legitimi extent: alioquin uel totum. Alij sunt Spurij ex coitu damnato procreati, id est, à lege uetito, & punito: ut si ex matre nati sint, cum qua stuprũ cõmitteretur. & hi semper incapaces fuere: nisi quatenus beneficio principis impetratũ esset ut eis adusq; certũ modũ relinqui posset[e]. existimauerim tamen ego eis potuisse relinqui, quatenus & relegatis, & peregrinis poterat, id est, ad alimenta usq; [f]: sicq; eas leges interpretor, quæ eorum mentionẽ faciunt, quibus solidum relinqui non potest[g]: ut ijs uerbis non solùm peregrini, aut deportati, qui iura ciuitatis amiserũt, contineantur[h], sed etiam hi spurij. Et quamuis Iustinianus Constantinianæ legis exemplo nec ali quidem illos uelit[i], Pontificum tamen humanitate hodie receptum est, ali debere: sicq; rursus ius uetus restitutũ illis, q̃d ad alimenta attinet, est[k]. Sanè si quid illis aduersus leges relictum fuisset, si clàm factum proponereẽ, ut quia hæres tacitam fidem restituẽdi dedisset, ad fiscum pertinebat, & ceu ab indigno auferebatur[l]: si palàm, hęredi ipsi remanebat[m]. Hincq; satis apparet, lege uetери nullam fuisse inter hosce spurios differentiam: sed omnes Latinæ, seu peregrinæ conditionis fuisse, nec ab intestato successisse, ex testamento uerò nihil ultra alimenta consequi potuisse, Iustinianum uerò secundum suprascripta distinxisse. Erat & alia species naturalium, quos quis ex ancilla suscepisset: & quia partus uentrem sequitur[n], tales seruilis conditionis erant[o], nisi quatenus à domino matris manumissi essent: quo casu latinæ cõditionis efficiebantur[p]. Hodie uerò Latina libertas sublata est, efficiuntur q; manumissi ciues Romani[q]. In historia Vitichindi Saxonis, cùm Hugo Francorum Rex defunctus esset, superstitibus duntaxat Amalberga ex iustis nuptijs nata, & Theodorico, quem ex concubina susceperat, isq; regnum inuadere uellet, responsum ab Herminfrido sororis marito accepit, prius sibi de libertate, quàm de regno quærendũ: quòd enim ex cõcubina natus esset, seruili cõditione maculatum esse[r]: appellatq; eum Vitichindus Herminfridi generũ, tanq; ultra uulgatã significationẽ gener mihi dicatur, qui sororis meæ sit maritus: quo sensu inter scriptores Latinos utitur Iustinus, qui lib. XVIII. Sichæum Didonis maritũ Pigmalionis generũ uocat. Erat autẽ Pigmalion Didonis frater. Cæterũ me non latet fuisse qui existimarent, cum ijs duntaxat filijs, qui ex concubina domi retenta nati sunt, testamẽti factionẽ patri hodie esse[s], nõ cum nothis: quod falsum est, & aduersus Iustiniani constitutionẽ, si quis eius uerba diligenter in græco autographo inspexerit: in eo enim expresse Nothos & Physicos filios cõmemorat, & agnoscit: at qui in Latinum eam cõstitutionẽ transtulit, ambos uno nomine Naturales uocat: unde Doctoribus nostris obortæ sunt tenebrę. Distinctio ergo illa solùm in successione intestati, propter incertitudinem patris, locum sibi uendicat: at in successione testati secus est, in qua sufficit, quòd pater eum in filium agnouerit[t]: quod aliàs ex facto à me responsum est.

a l. Lucius. de uulg. & pup. l. fin. de iur. de li. l. Lucius. ij. §. fi. de lega. ij.
b l. j. C. de nat. li.
c l. ij. C. de nat. lib.
d Auth. licet. C. de nat. lib.
e gl. l. j. uerbo rescripti. C. de nat. lib. l. qui in prouincia. §. fi nal. de rit. nup.
f l. ij. ff. de ijs quæ pro nõ scri pts. l. pen. ff. de cap. dim.
g l. sis qui. l. ex facto. §. fin. de uulg. l. qui testamentum. de probat.
h l. j. d. l. nec apud. C. de hæred. insti. l. qui dem. de pœ. d. l. j. §. ij. de leg. ij. l. vj. §. solemnis. de hære. instit.
i Auth. ex complexu. C. de in erst. nupt. §. fi. in Auth. quib. mo. natur. efficiũt sui.
k c. cum haberet. de eo qui du. in ma. quã pol. Soci. cons. clerj. col. j.
l l. non intelligitur. §. si quis palàm. de iure fisci.
m l. Lucius. §. fi. de lega. j. l. fin. ubi Bart. de ijs quib. ut indig.
n d. §. si aduersus.
o l. ij. C. si man. ita fuer. alien. l. cum seruus. ff. mand.
p l. fin. de iure delib.
q l. j. C. de lat. liber. toll.
r c. consuluit. extra de ser. non ord. xxxij. q. iij. liberi.

s Oldra. consil. cxcvj. Alber. rub. C. de nat. lib. Bart. d. l. fi. de ijs qui ut.
t Salic. in auth. ex complexu.

Quid sit substitutio, quid prima, quid ima cera, cur exhæredatio inter cæteros dicta. Horatij carmen explicatum Satyr. II.

CAP. VI.

SVbstitutio est secundi uel ulterioris gradus hęredis institutio: sic dicta, quòd iubtus describeretur: solebãt enim ueteres testamentũ ab hæredis institutione ordiri: & ideo olim legata, uel libertates ante hæredis institutionem scriptæ, non debebant: caput enim fundamentumq; tabularũ ipsa est institutio, ut Iustinianus ait[u]. Hinc ea pars ab Horatio Satyr. lib. II. prima cera dicitur:

Sic tamen ut limus rapias, quid prima secundo
Cera notet uersu, solus multis ne cohæres
Veloci percurre oculo: plerunq; recoctus
Scriba ex quinqueuiro coruum deludet hiantem.

Cuius carminis sensus nõ uidet ab interpretibus satis perceptus. Solebant ueteres testamentũ per æs & libram condere: in eo quinq; testes erant necessarij[x], nec oportebat testes eorum, quæ testamento scripta erant, quicq; scire[y]: satis erat si adfuissent, & ipsis adhibitis res gesta esset. Scribæ uerò necessariò sciebant, cùm ipsi manu sua tabulas conficerent. Cõtingebat quãdoq; ut quinqueuir aliquis, id est, unus testium qui nihil sciebat, cõminisceretur se scriptorem fuisse, & falsa captatori suggereret: admonet Tiresias, non esse facilè illi credendum, sed limis oculis inspiciendas tabulas. Dicitur autem Recoctus per metaphoram ferri, quod ex uno instrumento in aliud recoctione uertit, ut ille ex teste in scribam. Sicut ergo Prima cera est, in qua hæredis nomen describitur: ita ea, in qua secundi hæredes uel legatarij describuntur, Ima cera dicitur, quia sub priore collocatur. Tranq. in Cæsare, cùm dixisset sororũ nepotes à Diuo Iulio, quibus auunculus magnus erat, hæredes institutos: reliquos inquit in ima cera, de substitutis intelligẽs, aut legatarijs. Hinc & uidet emanasse illud, quod uulgò dici solet, exhæredationẽ inter cæteros nullius momẽti esse[z], cùm scilicet à secundo gradu exhæredatus est filius, in quo cæteri solebant describi: tametsi deinde hęc appellatio ad eos quoq; producta sit, qui in primo gradu exhæredabantur: sed, ut Theophilus inquit, ἀορίστως, id est, indefinitè: qualis hæc, Cæteri exhæredes

u §. ante hæredis. Instit. de leg.
x Instit. de testa. ord. in prin.
y §. fin. l. qui testamento. de testamen.
z Instit. de exhæred. lib. §. j.

a l. Titius. de liber. & posth.

sunto. Non enim uidetur nominatim facta, nisi cùm unus duntaxat adesset filius [a].

Pausonis equus prouerbialiter, quid significet: & cur in margine potiùs, quàm in contextu allegationes iuris scribendæ sint. CAP. VII.

CVm superioribus annis commentarios ad rescripta Principum edidissem, uolitarentq; per manus hominũ, & ex nouitate, si non alia ratione, gratiam aliquam adipiscerentur: ecce ad me à studiosis pleræq; literæ, quibus mihi gratulabantur, agebantq; etiam aliqui gratias, quòd eos libros publicassem, quibus ratio latinè, & non ineleganter disserendi in iure nostro aperiret. Inter cæteros, & ex ueteranis professorib. unus ad me scripsit, qui prætextu amicitiæ etiam admonuit, multis symmistis eo nomine lucubrationes illas meas displicere, quòd in contextu ipso legum loca non adiecissem, sed margini duntaxat, ceu rem nullius operę adscripsissem: uiderique à me legum nostrarũ decus & honorẽ imminutũ, fœdatumq; esse. Quæ accusatio si uera sit, oportebit ueteres omnes Theologos, Hieronymũ, Ambrosium, Basiliũ, Nazanzenum læsæ maiestatis condemnare, qui & ipsi eodem modo sacra testimonia operũ suorum marginibus plerunq; adposuerunt. Cæterùm cùm ad eam epistolam ego rescriberem, existimaui indignum hac de re pluribus contendere, præsertim cum pertinaci, cerebrosoq; homine; sed iocoso exemplo rem omnẽ transmittendam, finiendamq; potius censui. Fuit, inquam, ætate sua celeberrimus pictor nomine Pauson Sicyonius, is accepto precio equum conduxerat pingendum, qui se humi uolutaret: cumq; locatori currentem exhibuisset, & quidem puluere oppletũ, isq; expostularet secundum cõuentionis legem haudquaq; præstitam sibi operam, inquit ministro ille: Agè puer tabulam inuerte, sicq; picturam eius oculis exhibe: quo facto uidit locator emendatum esse quod sibi displicebat, nullumq; amplius esse querimoniæ locũ. cernere enim erat equum in tergum iacentem, seq; in puluere uolutantem: quod Lucianus in Demosthenis Encomio scripsit, ut Pausonis equus prouerbialiter dici de ijs rebus possit, quæ minimo negocio secũdũ cuiusq; sententiam accõmodantur. Etenim facillimũ erat dictata excipientibus, quod margini addendum erat, contextui ipsi inserere, & Musicorũ more, si hoc magis animo sederet, intus canere. Sanè Luciani codex nõ sat emendatus in ea uoce circũfertur, in quo pro Pausone est Passon. Nõ omitto tamen eam fabulam paulò diuersius ab Aeliano de uaria historia referri. Socratis, inquit ille, sermones picturam Pausonis imitabantur: is parua quadam tabella equũ currentẽ, frænatumq; depinxerat: cumq; redemptor freni adiectionẽ indignè ferret, Angustia, inquit, tabellæ in causa fuit, nec eũ tam modico spacio cõtinere citra frænũ potuisset. Sic, ait Aelianus, Socrates ijs qui in malam partẽ uerba sua acciperent, per ænigmata loquebatur. hincq; apparet, duplicem esse usum huius prouerbij, quod ex Pausonis equo accipitur. Illud quoque constat, fuisse hunc pictorem sanecq; pauperem, quo nomine ab Aristophane in Pluto traducitur: unde & prouerbialiter dici cœptum est, Pausone pauperior, Theone, Suida parœmiographis. Plinius lib. XXXV. capite XI. Pausiam appellat, & tabulam pinxisse ait, quæ Stephanopolis dicta est, quòd in ea esset Glycera eius amasia, quę coronas uẽditando sustinuerat hominis paupertatem.

Quæ sit Dos magna: cur in eius exactione necessarius non sit patris consensus, declarata Iustiniani nouella constitutio. CAP. VIII.

VEtus est inter nostrates Doctores alteratio, an filiæ aduentitiam dotem repetenti necessarius sit patris consensus: & ferè crebrius traditum est, nõ esse [b], tanq; quod ad eam attinet pro matre familiàs sit: unde nec eius dotis usumfructum patri acquiri Fulgos. & Aretinus censuerunt. Sed ego cum antiquioribus contrà sentio, quoniam lex generaliter aduentitiorũ usumfructum patri concedit [c]: eadem filiæ agenti necessariũ esse patris cõsensum ait [d]: nec aliqua lege reperitur dos aduentitia excepta: meritò non est temerè à regula recedendum: quod enim traditũ est, filiæ actionem utilem dari [e], intelligitur, ut tamen secundum regulas iuris ea experiatur, id est, accedente patris consensu, absque quo in iudicio esse nequit. Probatur id mihi & legis nouellæ uerbis, quibus expressim dicitur, siue à patre, siue à matre dos data sit, exigi nõ posse [f], nisi cum consensu patris: excepto, si patris inobedientia, seu, ut melius græcè dicitur, ἀπειθεία interuenerit, id est, cùm pater nulla persuasione adduci potuit, ut cõsentiret: tunc enim ne dos propter mariti inopiã pereat, lex concedit, ut duobus casibus agere filia possit. Alter in aduentitijs, quia de eis nihil ad collationem uel patris hæredes pertinet [g]. Alter in dote, cùm adeò magna à patre ipsi marito data est, ut si negligentia hac patris amitteret, nõ posset deinde filiæ consuli ex rata paternę hęreditatis portione [h]. Hincq; apparet euidens ratio diuersitatis, quam Iustinianus inter paruam & magnã dotem constituit: qua in re hæsitauerunt hactenus interpretes: nec enim inter plus & minus uidebatur cõstituenda differentia. Sed ego paruam accipio, quæ si amissa sit ex hæreditatis rata parte, resarciri filiæ ualeat. Magnam, quæ nõ ualeat, adeò ut collatio circa nullam uersetur spem ex patris impersuasibilitate. Sic enim legendum, non autem, illam speciem, ut uulgata habet translatio: cui aliquatenus etiam consentit recentior, eodem ut apparet uitio. Est autem ἀπειθεία morositas quædam, qua quis contumaciter resistit rogantibus, & sibi persuaderi non permittit: uitium credu-

b L. 8. §. fil. mat.

c l. cũ oportet. C. de bon. quæ liber. l. 4. C. de bon. mat.

d l. fi. §. non est. C. de bon. quæ lib.

e l. Cum fil. mat.

f §. fin. nouell. si quidem in uita. de repet. dot.

g l. fin. C. de col.

h Auth. quæ dos. cum. C. de col.

credulitati cõtrarium: de quo extat Epicharmi Siculi poëtæ Trochaicus septenarius sanecq; elegans, quem propter nostri temporis mores memoriter tenere obseruareq; omnes deberent, is à M. Tullio Cicerone libro Epistolarum ad Atticũ I. relatus est, etiamsi corruptus circunferatur: νῆφε νῦ μίμνησ' ἀπιστεῖν, ἄρθρα τοῦτα τῶν φρενῶν. Sobrius esto, & memento nemini temerè credere: nerui & artus hæc sunt sapientiæ. sic enim Q. Cicero interpretatur lib. de Petitione consulatus. carmen etiamnum integrum extat apud Suidam dictione πρόχειρον.

Filio in potestate à patre exhæredato, uel à matre præterito, ius dicendi nullum non competere: & Iustiniani nouella constitutio aliter declarata, quàm hactenus factum sit. CAP. IX.

EDidit Iustinianus nouellam constitutionem sanecq; famigeratã [a], quam quatuor capita continere apparet. Primũ, ut quamuis filius legitimam portionem quoquo titulo consequutus sit [b], non tamen ideo exhæredari, aut præteritiõe, quæ uim exhæredationis habeat, negligi possit, sed omnino institui debeat: idq; uel in obolo, ne ei facta iniuria uideatur [c]. Alterum, quo causas exhæredationis declarat, quæ olim uariè, nec certo numero constitutæ erant [d]. Tertium, quòd eas iubet à testatore adscribi, ne aliàs hæredi præstetur occasio falsas inducendi accusationes, cùm prius hoc constitutum non esset [e]. Vltimum, quòd expugnato per querelam inofficiosi testamento legata confirmat, quæ iure ueteri deficiebant [f]. At recentiores nõ quasdam leges, sed integros tractatus hac constitutione corrigi existimãtes, interpretatione sua non modicam iuris nostri partem subuerterunt. Quum enim Iustinianus subijciat, eis non obseruatis liberos euacuato testamento parentibus ab intestato succedere, sublatum remedium filio emancipato, qui præteritus sit contra tabulas, bonorũ possessionem impetrandi tradiderunt. Item filio à matre præterito non dari querelam inofficiosi censuerunt. Item filio in potestate à patre exhæredato, non dari amplius querelam: sed suprascriptis omnibus casibus testamentum ipso iure nullum esse: quoniam lex dicat, Euacuato testamento &c̃. non autẽ, euacuando. Sed hæc ego probare nõ possum, ostendiq; aliàs multis rationibus haudquaq; uera esse suprascripta themata: nec Iustinianus ipso iure testamentum nullum esse affirmat, sed simpliciter scripsit διαθήκης ἀκυρουμένης liberos ab intestato admitti. Quæ uerba non ipso iure, sed per sententiam intelligũtur: siquidem ἀκυρόω uerbum significat irritũ, infirmúmue facio: unde calculus ἄκυρος apud Aristophanem in Vespis, qui in situla à iudicibus dimittebat, sicut & κύριος: hic condemnationis, ille liberationis. Et apud Demosthenẽ oratione in Dionysiodorum ἄκυρον ποιεῖν τὴν συγγραφὴν, irritam facere syngrapham, & pro circunducta habere: ut nihil necesse sit tali uerbo intelligere ipso iure irritũ efficí testamentũ: nam & idem Iustinianus mox subijcit, μὴ ἀναστρατοῦσα ἡ διαθήκη δυνάσθαι. tanq; non subuersum, nec rescissum testamentũ obtineat. quæ uerba propriè ad querelam referri debent, uel bonorũ possessionem aduersus tabulas, quæ testamentũ alioquin ipso iure ualidum subuertũt, ut intestato deinde succedatur. Nec mouent me uerba illa cõstitutionis, Non licere patri uel matri liberos prẽterire, aut exhæredare: quia disiuncta ibi ad casum similem restringitur [g], ut de præteritione intelligamus quæ uim exhęredationis habeat, ut quia à matre, seu eius ascendente facta sit [h], uel de eo qui primum gradum non teneat [i].

Dotem propter osculum non amitti, aduersus Baldum. CAP. X.

CElebris atq; famosa apud nostrates Doctores est quæstio, An sicut propter adulteriũ mulier amittit dotem, ita & ob osculum amittere debeat? Et aiebat Baldus amittere [k]: etenim inter adulterij procœmia illud est, quæ gradatim cõmemorat Accurs. [l] Sed & nõ minus eleganter græcus poëta Ruphinus hoc disticho:

Εὐλαίμων ὁ βλέπων σε, τρὶς ὄλβιος, ὃς ἂν ἀκούσῃ
ἡμίθεος δ' ὁ φιλῶν, ἀθάνατος δ' ὁ σιωπῶν.

Sed & P. Naso:

Oscula qui sumpsit, si non & cætera sumpsit:
Hæc quoq; quæ sumpsit, perdere dignus erat.

Sed ego hanc Baldi sententiam à plerisq; improbari scio: nec enim pœna, quam delicto cõsummato lex imponit, ad attentationẽ producenda est [m], cùm possit osculum etiam citra stupri desiderium concedi: lexq; eam tantum dote multet, quæ adulterij causa interdicta attentauerit [n]. At qui apud Theocritũ elegans puella inquit,

Μὴ κεκυχῶ Σατυρίσκε, λεχὼν φίλαμα λέγουσιν.
τὸ σόμα μὲν πλύνω, καὶ ἀκρόπυνον τὸ φίλαμα.

Ne Satyrisce tunce, rem aiunt esse oscula inanem,
Et facie abluta tolluntur & oscula sputo.

Sensit id & suprascripto carmine Ruphinus, qui osculantem semideum duntaxat uocat, & coëuntem pro deo immortali habet. Sed & Lucianus in Dialogo, qui Pamphilus inscribitur, secundum legis uerba oportere ait ἄρθρα γὰρ ἀρθρουῦχῶν. tametsi opiner risus causa id à Luciano confictum: nec enim lex XII. tabularum hoc requirit, sed duntaxat ut φνίγω deprendant̃ [o]. Ego tribus casibus Baldi sententiam probabilem esse arbitror. Primus, cùm de amissione beneficiarij fundi tractat̃: lex enim clientem priuari eo ait, si graues & inhonestas iniurias domino intulerit [p]: meritò si per lasciuiam uxorem domini cõtrectare, osculariue ausus sit, satis defendi potest grauem intulisse iniuriam [q]. Alter est, cùm ex alijs coniecturis adulterium conuinceretur, & ex qualitate loci, temporis, personæ, haud quaquam stetisse mulierem intra fines osculi

a §. aliud quoq; in auth. ut cũ. de appell.
b L. Papinia. §. si quis mortis. ff. de inoff. testa. l. omnimodo. C. eod.
c gl. l. iij. §. uerum. de min.
d l. eiusdem ratio. de bon. dam.
e d. l. omnimodo. uerbo, dixerit. in gl.
f d. l. Papinia. §. fin.
g l. j. de reb. du.
h Instit. de inoff. testa. in prin. l. uj. ff. de inoffi. testa.
i Bar. l. pater filium. de inoffi. testa.
k Bald. c. tuæ. de procur.
l Gl. l. quod ait lex. de adult.
m l. sæpe ita. in fi. de uerb. sig.
n l. consensu. C. de repud.
o l. quod ait lex. de adult.
p c. j. §. porrò. quæ fiert. pri. cau. ben. am.
q c. j. §. j. quibus mod. feu. amit.

a c. literas. de præsumpt.

præumereē[a]: tametsi in his locis, ubi cōstantiores sunt fœminæ, quę passim amicos & hospites osculo excipiūt, haud facilè huic præsumptioni esset locus. Tertius cùm ex genere suauij intendereē cōiectura criminis, quale illud est, q̄d καταγλώττισμα Aristophanes uocat, iustam zelotypis repudio causam illud daret. Sed hæc hactenus: quæ haudquaq̄ hic eram adscripturus, nisi me tæderet serijs lucubrationibus has quæstiones attingere, quas tamen singulis annis nostri Doctores usq̄ ad rauim disputant: tanq̄ nihil habeant dignius, in quo operam suam collocent.

Varijs modis diem accipi: indeq̄ aliquot captiones inductas esse: & Plauti locus in Pseud. CAP. XI.

APud ueteres uarijs modis Dies accipiebatur: sed maximè celebris est illa distinctio, ut alius sit Naturalis, alius Ciuilis. Naturalis est, ab ortu solis ad occasum, horarum semper XII. Ciuilis est apud Romanos, à media nocte incipiens, & in aliam sequentem mediam noctem desinens. Est & secundum ecclesiæ morem dies horarum XXIIII. à prima hora noctis in ultimam sequentis lucis: qua de re à nobis alibi disputatum extat[b]. Ex hac ambiguitate pleræq̄ militares fallaciæ atq̄ captiones ortæ apud ueteres leguntur: qualis illa Cleomenis Lacedæmonij, cui cùm centum dierum pactæ essent cum hoste induciæ, noctu agros, ut inquit lib. de Offi. I. Cicero, populabatur: quòd de die naturali simpliciter actū interpretaretur, ut in apophthteg. Laconicis etiam Plutarchus tradit. Sed & celebris etiam prouerbio est Phœnicum conuentio, qui cumprimū ad littus Aphricæ appulsi sunt, à Libybus postulauere, ut sibi liceret diem & noctem hospitio terræ uti: qua re impetrata, cùm abire nollent, sed Carthaginem condere cœpissent, uiolati fœderis accusati, respondebant, Se id pactos, ut omnes dies & noctes ibi cōmorari possent: indefinita enim illa oratio uniuersali æquipollere uidebatur. Sed quid responderent Libyes? illo tempore factus nondum erat Bart. qui doceret, quemadmodum ea regula esset accipienda[c]. Apud Plautū quoq̄ in Pseudolo elegans est Lenonis admonitio erga filiumfamiliās, se pecunijs carere affirmātem: Eme, inquit, cæca die oliuū, quod uendas oculata die. Sextus Pompeius cæcam diem intellexit, quæ adhuc nō uenit: oculatam uerò, quę præsens est, accepta ab oculatis testibus metaphora, qui præsentes rei gestæ fuisse se attestantur: quasi idem senserit Plautus, quod non absimili consilio in epigrammate græco innominati autoris est:

b l. ij. de uerb. sig.

c l. in usu. de uerb. sig. ubi dixi.

Τίφαι δανειζόμεθα τὴν ὀλίγον φρένα, πῶς δὲ δανείσαις
Κάλλιστε πλὴν ὑπέρον δανεῖζοι μόλιβδον.

Gaude, inquit, accepta à fœneratore pecunia, & illa fruere: interim sine eum habere calculum & rationes cum incuruis & dolentib. articulis. Sed profectò, nisi fallor, alia fuit facetissimi poētæ mens, atq̄ cōmentatio: qui diem cæcam appellaret noctē, quòd eo tempore adulterini numi possint expendi, & oliui uenditor decipi, nō æquè emptor: cùm nō inspectione, sed gustu deprendatur eius bonitas. Facillimum itaq̄ fuerit ea ratione magnas sibi comparare opes, nempe adulterinam monetam expendendo, iustam atq̄ legitimam mercem recipiendo.

Emendatus locus in Auth. de restit. fideicōmiss. malè in Haloandri translatione uersus. Quid sit Copa, apud Verg. quid Cœnaculariam facere ueteribus: quid Scalæ Iuuenali. CAP. XII.

VAria sunt & in iure nostro, & apud ueteres autores hospitiorū tabernarumue nomina. Sed uetustissima cōsuetudo illa fuit, qua publicè priuatimq̄ ciuitatibus ciusbusq̄ cū peregrinis hospitiū contrahebat in amicitiæ signū: unde & Tessera hospitalis dicta est. Transijt deinde res in artē quæstuariā: hincq̄ cœperūt cōstitui Oenopolia, quibus uendebatur uinū: Thermopolia, quib. carnes, resq̄ huiusmodi calidæ: Latini simpliciter Tabernas uocabant, hominesq̄ Tabernarios Nonio Marcello: quo sensu uox hæc & quādoq̄ M. Ciceroni accipitur. hinc & Diuersoria inducta sunt, in quæ peregrini persoluta pecunia reciperent. Videnē Iurisconsultis nostris omnia hæc loca Cauponæ appellatione contineri[d], & qui hanc artem exercēt Caupones dici: & ideo edicto Prætoris omnes hi comprænduntur, cùm nautas, caupones, stabularios custodiam receptorū præstare iubet[e], ne facilè cum furibus coēant in uiatorum fraudem. Diciē & P. Vergilio Copa mulier, quæ cauponam exercet:

d l. j. §. nauic. caup. stab.

e l. j. §. furtum. uect. nauic.

Copa Syrisca caput Graia redimita mitella,
Crispum sub crotalo docta mouere latus:
Ebria lasciua saltat famosa taberna.

Tametsi Grammatici aliqui existiment eo loco nomen proprium esse. Sunt & in iure nostro Cœnacularij[f], qui scilicet cenacularium faciunt. Habebant domus nobilium superiores contignationes, quibus inerant conclauia, quæ inquilinis locabant, ad quæ per scalas adscendebatur extra domū positas. T. Liuius lib. XXXIX. Consul rogat socrum, ut aliquam partem ædium uacuam faceret, quò Hispala immigraret. Cœnaculū supra ædes datum est, scalis ferentibus in publicum obseratis, aditūq̄ in ædes uerso. Iuuenalis:

f l. Scuti. de iq. quæ dat.

Rarus uenit in cœnacula miles.

Hinc possunt etiamnū dici Cœnaculariā facere[g], qui scholasticis cōclauia dant, & insuper eis curant obsonia coqui, ligna & sal præbentes: quo modo parochi magistratib. iter facientibus. Horatius:

g l. scholasti. §. pri. de pig. act.

Et parochi quæ debent ligna salemq̄.

In Nouella Iustiniani CLIX. legatū legitur fuisse Hierio suburbiū cum omnibus prætorijs, & omnib. scalis. Alias admonui, Prætorium dici domū patrisfamiliās, quam ruri separatā ab operarijs habet, sicq̄ in iure nostro pluribus locis accipi[h]: quo sensu & apud Statium Syluarum lib. II. in Pollij Surrentino:

h l. urbem. de uerb. sig.

Vitreoq̄

—Vitreoq; natant prætoria porto. Et rursus:
Surrentina tuus spectat prætoria limen.

At scalas eo in loco pro cœnaculis accipi nō dubito: quo sensu & Iuuenalis Saty. VII.

—Quo tibi lasso
Figantur uirides scalarum gloria palmæ.

Habitabant enim causidici & oratores in cœnaculis propter paupertatem, ut ipse ibi conqueritur: licet eum locum non sat rectè perceperint interpretes. Martialis:

Et scalis habito tribus, sed altis.

Extat & iocosum Lucillij poëtæ epigramma, libro II.

Εκλήθλω ἐχθὲς δ' ἐμὴ πτρι, σύμβορον ἦλθον
δειπνῶν. μὴ μέμψῃ, κλίμακ' ἔχεις μεγάλαι,
ἐν τούτῳ πεποίηκε πολὺν χρόνον, ὀδὶ' οὐ ἐσώθλω
σύμβορον, εἰ μὴ αὐ'θλω κέρκῳ ὄντα κατέχων.

Hesterna ad cœnam fuerim cum luce uocatus,
Cœnacli ad summum demum hodie applicui.
Longum adeò in scalis iter est: nec scandere quissem
Deniq; nunc, asini me nisi cauda trahat.

Illud quoq; admonendus est lector, antiquā eius cōstitutionis translationē [a] adeò ineptā, barbaramq; esse, ut nullo modo intelligi possit: quæ uerò ab Haloandro recentior est, rectius quidem redditā, nisi quòd duobus in locis emēdanda est. In primis dum, Persuasum, inquit, enim habeo, quòd neq; in naturalib. liberis, deest Negligent, uerbū, ἀθετήσωσιν. Et prope finem: Perinde quasi ex una uoluntate substitutionē interdixerit. Scribendū fuit, Perinde quasi mutuò fideicōmissum repudiantes, ὑποκατάσασιν ἀπαγορεύοντες. quē locum opinor ille emendaturus fuerat, nisi fata ante diem nobis eum præripuissent, nō sine insigni studiosorum iactura.

a d. auth. de restit. fideicōm.

Dos quid sit, & Donarium, explicati duo loci in Catonis puerili libello, secus quàm grammatici soleant. CAP. XIII.

DOtem diffiniūt Doctores nostri uarijs modis. Ego illud probare soleo, ut sit pecunia ex causa matrimonij marito data: quæ uerò mulier citra dotis titulum in domū mariti nomine suo defert, Parapherna dicuntur græca uoce, quòd ultra dotē sint. Galli, ut inquit Vlpia. [b] peculiū uocāt. Hodie Prouinciales uulgari suo sermone dotem, Donariū appellant. quicquid enim præcipuū alicui datur, sicut Dos, ita & Donariū dici potest: quo sensu recentiores autores, Apuleius, Augustinus, Fulgentius, hanc uocē sæpe accipiūt. Arbitror ego & autorem opusculi quod inscribitur Cato, sic accepisse:

Dilige denarium, sed parce: dilige formam,
Quam nemo sapiens uel honestus optat habere.

Verùm carmen uidetur corruptum: tametsi & Planudes, qui græcè illud opusculum transtulit, eandem lectionem sit sequutus. Sic autem est corrigendum:

Dilige donarium, sed parce: delige formam,
Quam nemo sapiens uel honestus captat ab ære.

Ama, inquit, dotē, sed cum modo: eligas autem potius formam uxoris, nec eius pulchritudinem metiaris à pecunia, quam in dotem dederit: nec enim id probi faciunt, sed impudici potius, ut in obscœno carmine Vergil.

Si nummos tamen hæc habet, puella est.

ut lib. II. epigr. ὡς γραῦς Innominatus poëta:

Γιγνώσκειν σε θέλω πλακιανὲ ῥαφῶς, ὅτι τοῦτο
ἔγκελπος γραῦς, πλούσιος ὀδὶ τόρος.

Hoc certum te scire uolo Placiane, quòd omnis
Quæ sit diues anus, est locuples tumulus. Vt Iuuenal.

—In cœlum quos euehit optima summi
Nunc uia processus uetulæ uesica beatæ.

b l. si ego. de iure dot.

Nec quenquam moueat ratio carminis, cùm siue Donariū, siue Denariū, quod ferè idem est, legamus, semper subest idem uitiū: utraque enim dictio secundam syllabam producit, ut necessariò duæ ultimæ in unam cogendæ per synęresin sint: quæ res exemplo nō caret. Quis autē eius libelli autor fuerit, nō satis cōstat. Porcij enim Catonis proculdubio nō fuit. Scripsit ille soluto sermone, citaturq; à ueteribus nō raro: stylus arguit Theodosianum sęculū, & fortè Probi grammatici fuit. Sed quisqs ille fuerit, arbitror minimè Christianum fuisse: idq; uel primi carminis argumento, quo Pythagoricū dogma asserit, prorsus cum Euangelio pugnans. Existimat Pythagoras sub finē aurei carminis animos hominum in deos uerti:

ἔστι τοι ἀθάνατος θεὸς ἄμβροτος, οὐκ ἔτι θνητός.

Quem imitatus Phocylides

λέψον' ἀκριχρυσίων ὀπίσω δὲ θεοὶ θελέβοντας,
ψυχαὶ γὰρ μίμνουσιν ἀκήρεοι ἐν φθιμένοισι,

Inquit ergo, Si animus Deus est, ut carmina (sic enim Pythagorica κατ' ἐξοχὴν appellant) dicunt, Hic tibi præcipuè sit colendus &c. Duxi autē & hoc explicandū, quoniam nō uidetur hic locus uel à quatuor interpretibus, qui in hanc diem eum libellum interpretati sunt, satis intellectus. Damnat ab orthodoxis Tertullianus [c], qui bonorū animas post mortē in deos uerti, impiorū in dæmonas uidetur credidisse: si tamen ita credidit: nihil enim impedit, quin recta interpretatione ad uerum sensum produci id possit. Ad suprascripta allusisse uidetur etiam Vergilius:

—Dij ne hunc ardorem mentibus addunt
Euryale? an sua cuiq; deus fit dira cupido?

c xxiiij. q. iij. quidam.

Menander apud Plutarchum,

ὁ νοῦς γὰρ ἡμῖν ὀδὶν ἐν' ἑκάστῳ θεός.

Vnicuiq; suus est animus, deus.

Vnde & illud oracullum, ἕπου θεῷ, apud Plutarchum lib. de audiendo.

Quid sit Malè agere, & Nihil agere, declaratus Ann. Senecæ locus: deq; eo plura scitu non indignæ: sed & emendatus Diogenes Laertius in Antisthenis uita. CAP. XIIII.

SCæuola ait [d], agentem ante diem ususfructus nihil facere: cōtra quasi aliàs, qui ante diem agit, malè agit. quibus uerbis indicatur hoc distare, Nihil agere, & Malè agere: quòd Nihil agit, qui nullam ipso iure actionem habet, adeò ut post iudiciarios labores etiam citra rei exceptionem à iudice sit reijciendus.

d l. j. in fi. quem. di. usufr. leg. ced.

Malè agit, qui habet quidem, ſed abſq; effectu, & inutilem, ut quę exceptionis ope à reo elidi poſsit. Sicq; Doctores noſtri uno ore interpretantur. Hinc Lucij Ann. Senecæ metaphora: ſiquidem is prima ad Lucillium epiſtola, Si uolueris, inquit, attẽdere, magna uitæ pars elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quæ uerba alij aliter unuſquiſq; arbitratu ſuo accipit. Ego à Iureconſultis deſumpta eſſe uideo, q̃d exẽplo Ciceronis Seneca quãdoq; facit: niſi quòd Cicero elegãter & aptiſsimè huiuſmodi iuris uerbis utitur, iſte plerunq; durè, & audaci nimis translatione. Igitur id ſenſiſſe uidetur, ut eos maximè damnet, qui oſcitabundi & inertes, nunq; animũ ijs adhibent, quæ faciunt: hi dicuntur ueteribus Aliud agere: ijs omnia, quæ agunt, pereũt. Sequunt deinde, qui animũ quidem adhibent, ſed leuiter, nec præuident ſe iudicio deficere, adeò ut omnis labor futurus ſit irritus: & hi dicuntur Nihil agere, quos iudex, nempe ſana mẽs & ratio reijcit. Tertij ſunt, qui ingenio quidem & iudicio pollent, ſed alio à uoluptatibus trahuntur, adeò ut eorum intentio uitiorum & libidinum exceptione excludat: hi Malè agere dicuntur. Huc poteſt pertinere & q̃d Plinius quadam epiſtola ait, Satius eſt ocioſum eſſe, quàm nihil agere. quod dictũ alij M. Catoni, ipſe Attilio tribuit. Sed & in hunc ſenſum reſpõdiſſe uidetur Pontico cuidam adoleſcenti Antiſthenes philoſophus, ut Laërtius lib. VI. tradit, cùm ad parandam ſibi doctrinam opus eſſe dixit libro & mẽte, ſtylo & mente, tabella & mente, κὰν νῷ: mentem & intentionẽ animi maximè cõmendans, & idem tidem repetens. Tametſi eius interpres Ambroſius, itemq; lib. apophthegmatωn VII. Eraſmus, κὰν νῷ, id eſt, nouo tranſtulerint: cùm in deprauatos codices incidiſſent. Theon in progymnaſmatis id dictum non Antiſtheni, ſed Iſocrati tribuit, & pro exemplo ἀμφιβολίας adducit. Illud autem ſciendũ, duos fuiſſe Senecas: eum qui Neronis præceptor erat, cuius ſunt Epiſtolæ, & Tragœdiæ, quiq; patruus Lucani poëtæ, & Gallionis frater fuit. Alium ſeniorẽ, iſtius & Gallionis patrem: cuius ſunt Declamationes, qui ſe potuiſſe Ciceronem audire atteſtatur: ut ridicula ſit eorũ ſententia, qui utriuſq; ætatem cõiungentes, uixiſſe poſteriorem annos ſupra CXX. comminiſcunt: cùm tamẽ Dion lib. LVIII. phthiſi laboraſſe hunc Senecam ſit autor, manuſq; Caij Principis euaſiſſe, quòd credebat fore, ut q̃ primũ fato decederet. Cæterũ neutrum fuiſſe Chriſtianũ, ſatis apparet ex operibus. Eraſmus etiam ſubdititias eſſe Epiſtolas arbitratur, quæ ultrò & citrò miſſæ Paulo, Senecæq; leguntur: magna tamen eſt hac in re diui Hieronymi autoritas. Sed nõ friuolæ rationes ſtant contrà: in una earũ adſcripti Cõſules ſunt Nero IIII. & Meſſala: in alia Cato & Sabinus. Atqui in IIII. conſulatu ſuo non habuit Nero Meſſalã collegam, ſed Coſſum Cornelium. fortè de III. intelligendũ eſt. Catonis certè & Sabini mẽtio in Catalogo Cõſulum apud Caſsiodorũ, idq; genus ſcriptores nõ reperitur, amplius ergo deliberandũ.

Declamandi rationẽ Iuris ſtudioſis neceſſariam eſſe: & quædam de Libanio, & Paulo Tyrio declamatoribus. CAP. XV.

DEclamandi ratio qualis, & quàm hodie neceſſaria ſit tyronibus Iuri ciuili operam nauare uolentibus, ſæpe à me prædicatũ eſt. Solebant enim iuuenes, poſtq; à Grammatico dimiſsi eſſent, ad rhetorem accedere, apud quem cõmunes diſſerendi locos addiſcebant, deinde fictas controuerſias peragebant. eæ aut ex hiſtorijs trahebant, aut ex re, quæ fortè recens contigiſſet, plurimũ ad genus iudiciale pertinebant, non abſimiles ipſis ciebus conſiliorũ, quibus quotidie Iureconſulti noſtri dant reſponſa: adeò ut ſi illis, q̃d facillimũ eſſet, legũ loca allegationesq; adijcerentur, nihil à conſilijs noſtratiũ differant. hoc præ ſe ferunt ſpecimen quæ etiamnũ extant fragmenta Declamationũ Quintiliani nomine, quæ ad uſq; numerũ CXXXVI. Tideus Vgoletus Parmenſis in publicũ dedit. Id & deprædi in ijs poteſt, quas Annæi Senecæ patris eſſe ſuprà cenſui: nec dubiũ eſt, quin rectè in eis inſtitutus adoleſcens, maiore profectu, nec illotis manib. Ius ciuile pertractaret. Sed uix obtineri hæc ratio hodie poſſet, quòd rari grãmatici huic muneri apti ſint: & ſi qui alioquin eſſent, ad uberiora, utilioraq; Legum & Medicinæ ſtudia pertranſire malunt, quàm inter pueros conſeneſcere. Inter hoſce declamatores celebre eſt Libanij Sophiſtæ nomen, qui horum ſtudiorũ cauſa ſaneq; gratus, acceptusq; Iulio Imperatori fuit: eius uitam Eunapius deſcripſit, aitq;, Athenis ſub Diophanto philoſopho profeciſſe, tametſi raro in ludum deſcenderet, rarius cum æqualibus congrederetur, ſed plurimũ ſolus ſe ipſum exerceret. Addit idcirco factum, ut Declamationes ſcripſerit haudquaquam ingenio ſuo pares, ut qui præceptoris operam in ea re neglexerit, cætera uerò eius opera probatiſsima. Quæ res exemplo ſcholaſticis eſſe debet, qui ſegnius ad ſcholas accedunt: ſi tanti ingenij uir hac cauſa minus profecit, quid putant ſe facturos? Indiget profectò legalis diſciplina, ſi qua alia ars, duce & præceptore: laborantq; huius ingenij homines plurimũ eo uitio, q̃d Græcis φλυαρία eſt, ut ſibi plurimũ placeant, cum cæteris diſpliceant. Alius fuit Sophiſta Paulus Tyrius orator, qui artẽ Rhetoricã, Progymnaſmata, Declamationes ſcripſit, & demũ legatione apud Hadrianũ Imperatorẽ functus eſt, à quo etiã impetraſſe eũ Suidas ait, ut Tyrus patria ſua metropolis cõſtitueretur: quapropter Imperator Theodoſius, cũ lege ſua idem iuris Beryto tribuiſſet[a], Igitur, inquit, hæc quoq; metropolitanam habeat dignitatem, Tyro nihil de iure ſuo derogetur. Sit illa mater prouinciæ

[a] L. I. C. de metr. Bery. lib. 11.

ciæ nostrorum maiorum beneficio, hæc nostro. Intellexit autem de hac concessione Paulo Tyrio facta.

Explicatus locus Accursij: item declaratum Plauti carmen in Casina, Versus, quos cantat colax cum cibo. CAP. XVI.

CVm lex Pontificum iubeat decimas cõfestim sacerdotibus parochis soluí[a], dubitauit Accurs. quid in primitijs agnorũ esset: existimauitq; nõ statim cogendum sacerdotem ut eos accipiat, sed interim nouem saltem diebus penes ouem matrem relinquendos, quę eos alat, quoniã tempus illud repentinum fauore sacerdotis adiectũ est: ita enim scripsit Accursius[b], licet scriptorũ uitio totus ille locus sit deprauatus. Quo argumẽto nostrates Doctores, si colonus mihi synthesin caponum in Martinalib. debeat, isq; ante tempus eos adferat, nõ teneri me accipere aiunt: neq; colonũ ea oblatione liberari, nisi & nutricium adferat, unde aduscq; diem Martinalium ali possint. Quam sententiam, tanquam æquitati cõuenientem, ego soleo sequi. Conuenit & carmini Plautino in Casina, ubi cùm senex missurũ se ad uicinũ seruos diceret: respondit ille,

Sed facito dum memineris uersus quos cantat colax:
Cum cibo tu quoq; eos facito ut ueniant, quasi cant Sutriũ.

Videtur Colax auis esse, quæ Græcis est Melancoryphos, uulgò Parraciola, sic à cibo dicta. Veteres enim cibum κόλον uocabant: unde & κολίαν uenter, & κολοιὸς graculus: hincq; & Colacis auiculæ nomen, cuius uox mense autumno uidetur cum cibo dicere, sicut in Menæch. apud eundem Plautum, noctua tu tu canit. Meritò uicinus iubet ut recordetur cantus colacis, & cum cibo mittat seruos. Apud Aristotelem lib. IX. de animalib. mentio est Colaris auis, quæ certaminis inter ululam & curuiungues alias uolucres causam præstat, quòd eam illi rapere festinẽt: τὸν δ' κόλαειν αἰγωλιὸς νὴ ἀμοὶ γαμψώνυχοι καταδίωσιν, ὅθεν ὁ πόλεμος αὐτοῖς. Alij apud Plautum Corax legunt, quę dictio coruũ significat: sed eius uox nihil habet cõmune cum cibo, ut quæ potius eras dicat, unde & Crocitare uerbum κρώζειν Aristophani. Sanè quod de Sutrio subijcit, cùm ea urbs defecisset à Romanis, quia sterili loco sita erat, oportuit milites omnia ad uictum necessaria secũ deferre: autor Liuius. sicq; hunc locum Festus Pompeius interpretatur.

Etiam graues autores in ijs, quæ incidenter dicuntur, falli: cuius rei duo Iurisc. responsa testimonio sunt: declaratusq; Cicero lib. Epist. VII. CAP. XVII.

APud nostrates Doctores semper sacrosancta fuit cõmunis opinio: sic enim receptiorem, & in quam plures autores transierunt, uocitare solent: & licet possit unius forsan & deterioris existimatio, & multos, & maiores in aliqua parte superare[c]: tamen sicut in consilijs publicis non potuit aliud constitui, quàm ut numerentur potius, quàm ut ponderentur sententiæ, etiam si maior pars meliorem uincat. Sed quomodo hũc calculum inibimus? An si quid obiter, impręmeditatè, incidenter dictum ab aliquo Doctore erit, augebit numerũ? Et uidentur plerique existimasse, nihil id referre. Ego tamen non parum interesse arbitror, re discussa examinataq;, sit in aliquam sententiam deuentũ, an dum aliud agitur, sit incidenter, & summis labijs aliquid effutitum: sicut non parum interest, rem creueris, perspexeris, attrectaris, an per transennam, fugientemq; uix primo intutu uideris. Sunt enim nõ pauca exempla apud autores, quę manifestum errorẽ arguerent, nisi quòd tanquam obiter dicta habent excusationem: unde & ueteres quandoq; πάρεργον pro re frigidè, negligẽter, oscitabundè facta accipiũt. Nõ ab re erit duo Iureconsultorũ loca huiusmodi annotare. Primũ est Vlpiani, qui, Neratius, inquit, libro membranarũ refert[d] Paridem Pantomimũ à Domitia Neronis filia decem, quæ ei pro libertate dederat, repetijsse &c. atqui Domitia hæc nõ filia, sed amita Neronis fuit. Corn. Tac. lib. XIII. Atimetus Paridem histrionem, libertum & ipsum Domitiæ, impulit ire properè, crimẽq; atrociter deferre: ingreditur ille, solitus alioquin id temporis lusus principis intendere. Et rursus: Nec multò post ereptus amitę libertus Paris quasi iure ciuili, non sine infamia Principis, cuius iussu perpetratũ ingenuitatis iudicium erat. Alterũ est Pomponij[e]: Deinde, inquit, Q. Mutius, qui ad Carthaginenses missus legatus, cùm essent duæ tesseræ positæ, una pacis, altera belli, utranque sustulit &c. Zasius symmystes meus existimat legendum Q. Fabius: ita enim Liuius lib. XXI. Gellius libro X. eum appellat, qui nõ absimile responsum Carthaginẽsibus dederit, cuius autoritatem sequuti aliqui librarij impressores, locum Iureconsulti nostri immutarunt, & pro Q. Mutio, Q. Fabium substituerũt: cui sententiæ & ego accederẽ, nisi antiquissimorũ codicũ scriptura repugnaret: itemq; quòd nusquam cõstat Q. Fabium in Iurisconsultorũ Catalogo recenseri, cùm contrà Mutiorum familia clari nominis Iurecõsultos semper habuerit, maximè, qui ab hoc fortè descendit, P. Mutium, quem Cicero in Bruto Iurisconsultorũ disertissimũ appellat, ut infra etiam Pomponius ait. Vnde apparet corruptũ esse in prænomine uulgatũ Ciceronis librum, in quo pro Publio, Quintus passim legitur. Credendũ itaque, aut alios autores secutum fuisse Pomponium, qui à cæteris nõ solùm in legati nomine, sed etiam in rei gestæ descriptione dissiderent, aut neglectim id & incidenter, quod ad historiam attinet dictum: ideoq; dissimulatione quadam transmittendũ esse, qualia multa etiam Ciceroni ipsi imputãtur ab A. Gellio, Politiano, Grammaticisq; annotata, quæ ipse ad Atticum μνημονικὰ ἁμαρτήματα appellat, quòd in eis nos fallat memoria. quo nomine & libro Epist. VII. Fabium Gallum ipse Cice

a c. cũ homines. de deci. xxij. q. 1. c. reuerti. nami.

b gl. 1. stipulatio ista. §. inter certum. de uerb. oblig.

c l. 1. uerf. sed neque. C. de uet. iur. enucl.

d l. iij. §. si liber. de cond. caus. data.

e l. ij. §. deinde. de orig. iur.

ro tanq; magiſter aliquis aut pædagogus notat, qui in libello quem inſcripſerat Cato, imprudenter, Duo nos, dixerat, pro Nos duos. Sed tu, inquit, manũ de tabula, magiſter adeſt citius quàm putaramus: uereor enim ne νῷ νοῦ Cato nos: id eſt, dubito ne erremus, & non ſecũdum ſanam mentem agamus, dum Catonẽ eo in libello celebramus. Vt autẽ modeſtius eum carpat, numero multitudinis utitur. qui pro κατὰ νοῦν, Catoniũ legunt, & infernum intelligunt, autoritate A. Gellij conuincuntur, qui lib. XVI. cap. VII. id uocabulũ ex ſordidiore uulgi uſu acceptum ſoli Laberio adſcribit: proculdubio dicturus, ſi eo & Cicero uſus eſſet. tametſi nec minus à recto ſenſu aberrarint, qui magiſtrum eo in loco pro dictatore accipiunt. Sanè quod dixit, Manum de tabula, admonentis eſt prouerbium, ut inſtar pictorũ manum de tabula aliquando tollat, & interim meditationi uacet, ne erret. tribuit hoc Echioni pictori Plinius lib. XXXV cap. X. & illa uerba, Vereor ne, intelliguntur pro ne non: quod ſæpiſsimè facit Cicero, & annotatum eſt à recentioribus. Non dubito tamen quin & alij aliter hũc locum interpretaturi ſint. Sed quid obeſt, & hoc qualecunq; opinaturis adferre: quod ſi diſpliceat, poſſunt arbitratu ſuo non guſtare, & ad lautiores epulas ſe conuertere.

Quæ ſint Viriolæ in iure noſtro: quæ alia ornamenta corporis: & emendata Plinij lectio. CAP. XVIII.

SI ex quatuor uiriolis [a] duæ mihi legatæ ſint & cẽ. dubitat Accurſius, quid ſint Viriolæ: dicũt, inquit, quidã eſſe uaſa. ipſe uerò rectè ſentit, eſſe ornamẽta muliebria, quoniã Vlpianus uiriolas inter armillas, inaures, annulosq; cõmemorat. Nam & Scæuola, Lineas, inquit, duas ex margaritis, & uiriolas ex ſmaragdis [b]. ubi Accurſ. uiriolas pro torulis accipit quibus incluſi eſſent ſmaragdi. At alij, quib. curæ fuit huiuſmodi uocabula explanare, exiſtimãt Viriolas lineas eſſe ex gẽmis uiridibus, quales intellexit Iuuenalis:

Nil non permittit mulier ſibi, turpe putat nil,
Cùm uirides gemmas collo circundedit, & cùm
Auribus exterſis magnos commiſit elenchos.

Videtur harum eſſe mentio & Plinio, qui lib. XXXIII. cap. III. Viriæ, inquit, Celticæ dicunt, uiriles Celtibericæ. tametſi aiant in antiquiſsimis codicibus nõ Viriæ, ſed Vxoriæ legi. At ego codicem habeo aliter ſcriptum: nempe cùm dixiſſet Plinius, in lacernis (ſic enim ibi legitur, non ut uulgò lacertis) homines aurum ferre: Variæ, inquit, Celticæ dicũtur, uirides Celtibericæ. Cõſtat enim Gallos uarias lacernas ferre ſolitos. Corn. Tacitus: Cæcina uerſicolore ſagulo brachas barbarũ tegmen indutus. Vergilius,

Virgatis lucent ſagulis.

Celtiberos uerò uiridibus magis oblectatos ab autoribus quærendum. Ego non arbitror Viriolas cum uiridi colore quicquam cõmune habere, quandoquidem conſtat uiriolas quoq; ex auro factitari conſueuiſſe. Vlpian. [c] in emendatis codicibus: Cohæredes, inquit, uiriolam, quæ aurea dicebat, exquiſito precio uendiderunt, quæ inuenta magna ex parte eſt ænea & cẽ. Cùm igitur boni autores nos deficiant in uulgari uoce, ad uulgarem recurrendum cenſeo: is eſt Iſidorus lib. XIX. etymologicõn, cap. XXX. qui, Armillę, ait, pro priè uirorũ ſunt, collatæ militib. uictoriæ cauſa ob armorũ uirtutem, unde & quondam dicebantur uiriliæ. Fuere tamen qui crederent Armillas dictas, quòd ijs ornarentur armi; Græci χλιδῶνας uocãt. Sed & in lacertis armillas geri conſtat, ſicut & ſpinther, id eſt, ſcintillam, cuius mentio in Plauti Menæh. aiunt; ueteres grãmatici, in ſummo ſiniſteriore brachio deferri à mulieribus conſueuiſſe: ſicut corollis phiyris, diadematis caput hæ decorabãt: collũ uerò catenis, ſeu hypocoriſticωs catellis, murenulis, monilibusq; huiuſmodi: at digiti annulis, ungulis, tynnijs ornabantur. unde Flacci poëtæ carmen ab Iſidoro citatur, ſed deprauatum:

Lucentes mea uita nec ſmaragdos,
Berillos quoq; nec mihi nitentes
Nec percandida margarita quæro,
Nec quos tynnica lima perpoliuit
Annellos, nec iaſpios lapillos.

Quos uerò digitis ſerui ferebant, Plautus in Trinummo Condalia appellat. quæ autẽ auribus applicanẽ, Inaures dicunẽ Iurecõſultis noſtris, fortè & Iuuenali: Molles quòd in aure feneſtræ arguerint. Plaut. Epidi. Non meminiſti me inaurẽ afferre ad te natali die: Eſt & Stalagmiũ aurium ornamentũ Feſto, cuius in Menæh. Plautus meminit, quaſi guttulam dicas. Iuuen. Elenchos auribus dat. nos uulgò Fermalia dicimus. Stalagmiũ autẽ dictum à ſtillæ ſimilitudine uidetur. erãt & Torques proprium uirorum ornamentũ, unde Torquati cognomentum. at Bulla adoleſcentium, quæ collo affixa pectus contingeret, ἀπὸ τῆς βουλῆς, id eſt, à conſilio dicta.

Ænigma quid ſit Iuſtiniano: quid Imaginem Catullo: quid ſuperſtitioſus Plauto. CAP. XIX.

IVſtinianus nouella conſtitutione iubet omnino æqualitatẽ in dote [d], & propter nuptias donatione obſeruari: atq; ita paciſci cõiuges, ne una quarta ὡς ἐν αἰνίγματι, id eſt, tanquã in ænigmate, altera maior appareat. quo in loco Accurſius ænigma ſpeculum interpretatur: ſicut enim in illo uidetur eſſe, quod non eſt: ita & ſupraſcripto pacto uidebatur ſubeſſe æqualitas, cùm uerè nulla eſſet. Ego à Græcis ſpeculum ſcio κάτοπτρον appellari, unde Catoptromantia diuinatio, quam aniculæ & ſuperſtitioſi per ſpeculum faciunt. Ænigma uerò hoc ſenſu accipi, nuſquam legi. Palæphatus libro ἀπίστων, à Thebanis ænigmata uocari inſidias, & incurſiones hoſtiles ait. Aul. Gellius libro XII. quæſtionem obſcuram & inuolutam ſic dici exiſtimat: unde

& uul

a l. ſi tibi. §. 1. de opt. leg.

b l. argumento. §. ornamẽta. de aur. et arg. leg.

c l. quid tamen decẽt. eod.

d In Authen. de æquali. dot.

& uulgare ſchema grãmaticis, q̃d genus ſermonis ueteres Latini Scrupos appellabant: ſic enim arbitror caſtigatius legi, quàm Sirpos: quandoquidem Sirpus pro re clara accipitur. Teren. Nodum in ſirpo quæris. tametſi inuoluant̃ plerunq; ſirpi cõficiendis phormionibus, ſeu ſtoreis. ſcrupus uerò pro re difficili & ſalebroſa: unde Scrupum inijcere Terent. & Scruposa uia Plau. in Capt. Nã meus ſcruposam uictus cõmeat uiam. Cui reſpondet paraſitus: Cum calceatis dentibus ueniã tamen. Etenim calcei impediunt ne pedes lapilli poſsint lædere. ut mirandum ſit, cur Cælius lib. antiq. lect. X. cap. XLIX. ἀφ' χαλκῶ, id eſt, ære metaphoram illam trahi ſenſerit. Satius ergo eſt, legis uerba ſimpliciter accipere: qui enim decipere aliquem uolunt, obſcurè, perplexeq; loquũtur. Terent. Pergin' ſceleſta mecũ perplexè loqui? Dionyſius apud Ariſtophanem in Ranis:

—ὀκ ἔχω φράσαι
ὅμως γε μὴν τὸ σοὶ δὶ αἰνιγμῶν ἐρῶ.
—Non habeo eloqui,
Sed indicabo tibi tamen in ænigmatis.

Sanè exiſtimant grammatici, Speculum M. Catullo imaginoſum appellari, Epigramm. in Acmen.

Non eſt ſana puella: nec rogare
Qualis ſit ſolet hæc imaginoſum.

Tanquam innuat eam eſſe adeò deformem, ut nũquam ſpeculum inſpiciat. quo ſenſu & Lucill. poéta lib. II.

Ρύγχος ἔχων τοιοῦτον ὀλύμπικε μήτ' ἐπ' ἐσοπτρον
ἔλθης, μήτ' ἐν ὄρει πρός τι διαυγὲς ὕδωρ.
καὶ σὺ γὰρ ὡς Νάρκισσον ἰδὼν τὸ πρόσωπον ἐναργὲς
πτήξεις, μισῶν σαυτὸν ἕως θανάτου.

quod à me tum adoleſcente ſic redditũ latinè fuit:

Grype caue ad ſpeculum, liquidúmue accedere fontem,
Ne tua conſpiciens turpia membra cadas.
Ne ueluti proprio perijt Narciſſus amore,
Fortaßis proprio tu moriare odio.

Ego tamen apud Catullum pro imaginoſo potius, diuinatores & phantaſticos iſtos interpretor, qui atra bile laborãt, ſeu dæmoniacos aut lunaticos curant: ueteres & ſuperſtitioſos uocabant. Plautus in Amphi. Illic homo ſuperſtitioſus eſt, geſtiũt pugni mihi. Diuinabat enim fore ut uapularet. Quem locũ interpretes non rectè explicarũt, qui ſuperſtitioſum pro timido accipi ibi tradidere. Plinius Cæcil. quadã epiſtola, eos qui ſomniantes diuinant, imaginari ait. Plaut. Rudente:

Quid ſi iſta aut ſuperſtitioſa, aut hariola eſt? atq; omnia
Quicquid inſit, uera dicet, an' ne habebit hariola?

Tabulam figere, quid ſit Venuleio. CAP. XX.

VEnuleius, Si ad ianuam, inquit, meã tabulas fixeris, & ego eas priuſquam tibi denunciaſſem refixero: deinde inuicẽ quod ui aut clàm interdicto egerimus, niſi remittas mihi, ut abſoluar, condemnandũ te, quaſi rem nõ reſtituas &c.[a] Accipiunt hoc reſponſum Accurſ. Bart. cæteri, ut ſimpliciter intelligatur in quocunq;, qui in re mea à me poſſeſſa ædificauerit: licere eã mihi propria autoritate id demoliri: quod ſecus eſſet, ſi ea res à me nõ poſsideretur: tunc enim nõ, niſi magna ex cauſa, id concedendũ, ut propria autoritate deſtruam: ueluti ſi iudex nullus eſſet, quẽ adire potuiſſem[b], ſubeſſetq; in mora periculum. Quæ ut uera ſint, nõ tamen explicata ſunt Iureconſulti uerba. Oportet enim in primis ſcire, quid eſſet tabulam figere, & refigere. & uidetur ea fuiſſe apud ueteres cõſuetudo, ut cùm debitor abeſſet, priuſquã ex edicto bonorũ eius poſſeſsionẽ, ceu cõtumacis, & in fraudem latitantis, prætor cõcederet, ad eius domũ cum teſtibus creditor accederet, & eo nõ inuento, eius ædibus tabulam præfigeret, fortè ne quid interim abſportaretur, eamq; rem in teſtationem redigeret. M. Tul. oratione pro P. Quintio: Tum Næuius pueros corrogat, ut ad tabulam Sextiam ſibi adſint: hora ſecunda ueniũt frequentes, teſtificantur iſti P. Quintiũ nõ ſtetiſſe, & ſe ſtetiſſe: tabulæ maximè ſignis nobilium hominũ cõſignãtur: diſceditur, poſtulat à Burieno prætore Næuius, ut ex edicto bona poſsidere liceat: iuſsit bona proſcribi eius &c.

a l. fin. quod ui aut clam.

b l. ſi alius. §. belliſſimè. cod. tit.

Quid ſit More maiorum facere: & de moribus quamplurima: tum Plautus in Merc. emendatus. CAP. XXI.

POmponius lib. v. ad Sabinum: Libertinus, inquit, libertinam matrem, aut ſoorem ſuam uxorem ducere non poteſt[c]: quia hoc ius moribus, nõ legibus introductũ eſt. Id reſponſum cùm nec Accurſ. nec quiſquã alius Doctorũ ſit interpretatus, pleriſq; cauſam dedit anxiè dubitandi, quid ſibi ijs uerbis uoluerit legis lator. Et ſciendũ, quod ad Ius ciuile noſtrum attinet, ſeruos pro nihilo ſemper reputatos eſſe[d]: & ideo exiſtimatum, nullam inter eos agnationem[e], nullum coniugij ius eſſe. Quòd ſi manu à domino mitterentur nouos homines cenſeri, & ad id, quòd in ſeruitute fuiſſent, nihil attẽdi: quod etiam in ſeruis pœnæ proditum eſt. Vnde ſi quis in metallum datus ſit, ſtatim intercidit quòd ei legatum eſt[f]. nec quicquã refert, quòd indulgentia Principis reſtituí poſſit: etenim reſtitutus alius homo cenſetur, niſi quatenus princeps etiam iura proximitatis ei reſtitueret[g]. Meritò ergo potuit dubitari, an Libertinus poſſet matrimonio iungi cum matre, aut ſorore: tanquam illa cognatio, quæ ante manumiſsionem fuit, non attenderetur, ſed nouus homo etiã hoc reſpectu cenſeretur. Negat id Iureconſultus: cenſetur enim nouus homo quantum ad ea pertinet, quæ iure ciuili ſunt inducta[h]: non autem reſpectu matrimonij, quod à moribus gentium, iureq; naturæ plurimũ pendet. Hincq; apparet eam dictionem Moribus, ad rationem naturalem, iusq; gentiũ referri: plerunq; tamen ad Ius ciuile refertur, quod poſt legem XII. tabularũ

c l. libertinus. de ritu nupt.

d l. quod attinet. de reg. iur.

e l. is qui. ff. un. de cog.

f l. intercidit. in fi. de cond. & demõ. §. quod autẽ. Inſtit. de cap. dim.

g l. j. §. filio. ad Tertull. l. j. in fin. de contra tab.

h l. eos. de cap. dimin.

prudentũ consuetudine introductũ est[a]. Vn de pupillaris substitutio moribus inducta dicitur[b]; & more nostrę ciuitatis pupillus absq; tutoris autoritate obligare se non potest[c]: & more maiorũ debet pro tribunali ius dicere Prætor; & more maiorũ is solùm iurisdictionem mandat, qui eam suo iure, nõ alieno beneficio habet[d]; quę omnia de suprascripta cõsuetudine accipiẽda sunt, nõ, ut Accurs. quãdoq; credidit, de moribus Lacedæmoniorũ: nõ enim Spartanorũ cõsuetudines ad ius nostrum pertinent, & si aliquid ab eis Decemuiri acceperũt, id in XII. tabulas relatũ iuris scripti pars apud nos esse cœpit. Sed & haudquaquam hodie pupillaris substitutio ad consuetudinẽ referetur, sed potius ad ius scriptum: cùm Iustinianus omnib. ueterũ responsis de ea loquentibus, quæ in Digestis legũtur, ius & autoritatẽ legis dederit. Nec quicq; facit, quòd etiã hodie fiduciariũ, clientelareq; ius, quod Feudum uocant, ad consuetudinẽ referatur. Respondeo: Q. Hortensius, & G. Catapistus, Mediolanenses ciues, & quidem priuati, qui eos usus in scripturam reduxerũt, legis condendæ autoritatem nõ habebant: meritò adhuc ad consuetudinẽ pertinẽt, scripturaq; illa duntaxat probationi faciendæ sufficit. Sanè S.C. quo socios Lucij Catilinę apud Sallustium more maiorum puniendos sancitum est, hanc habet significationẽ, ut summũ supplicũ de eis sumeretur, sicut solebat fieri tempore maiorũ, id est, ante legem Portiam, qua cautum deinde fuit, ne quis ciuis Romanus gladio consumereẽ: sed loco mortis sufficeret in insulã deportatio, ignis ue aut aquæ interdictio. Corn. Tacitus lib. XIIII. Censuit Marullus Consul designatus reum more maiorum necandum; contrà Thrasea disseruit, carnificem & laqueum pridem abolita, & esse pœnas legibus constitutas, quibus sine iudicum sæuitia & ipsorum infamia, supplicia decernerenẽ: quin in insulã publicatis bonis iret &c. Cæterũ apud Plautũ in Mercat. more maiorum cognoscere, est iudicibus prius auditis, de re capitali cognoscere: nec enim prius nomen cuiusquam inter eos recipiebatur, quàm iudicium factum esset[e].

Neq; hæc pernosse more maiorum institi:
Per me percontatus sum, sineq; indice aliquo.

Sic enim legenda sunt ea carmina, quæ uulgò corrupta circunferuntur. Sed & oppido quàm elegãter idem Plautus in Trinum. seruum conquerentem de moribus hominũ inducit, quibus leges corruptæ uitiatæq; sint, ijs carminibus quadratis catalecticis:

Nam nunc mores nihili faciunt quod licet, nisi quod lubet:
Ambitio iam more sancta est, libera est à legibus, &c.
Mores leges perduxerunt in potestatem suam,
Neq; magis sunt ijs obnoxij, quàm parentes liberis.
Eæ miseræ etiam ad parietem sunt affixæ clauis ferreis,
Vbi malos mores adfigi nimio fuerat æquius, &c.
Neq; quicquam istis lege sanctum est, leges mori seruiunt,
Mores autem rapere properant, qua sacrũ, qua publicũ.
Hercle istis malam rem magnam moribus dignum est dari.

a l. ij. §. ijs legibus. de orig. iuris. l. ius ciuile. de iust. & iur.
b l. ij. de uulg.
c l. more. de acquir. hæred.
d l. more. de iurisd. om. iud.
e l. is qui reus. de pub. iud.

Quid sit Rescissio, & Rescissorium iudicium. CAP. XXII.

VLpianus[f], Si, inquit, emãcipatus filius uxore non ex uoluntate patris ducta filium fuerit sortitus, deinde nepos patre mortuo ad bonorũ possessionẽ aui uelit uenire, admittendus est: nõ enim per rescissionẽ is, qui filius iustus est, efficitur nõ filius, cùm rescissio quò magis admittatur, nõ quò minus adhibeatur. Videndũ est quænam hæc sit rescissio. & Accurs. auiti testamenti rescissionẽ interpretatur: Hugolinus rescissionẽ patriæ potestatis[g]: Ego uerò rescissionẽ emancipationis seu capitis diminutionis: nã alibi idem Vlpianus[h], Bonorũ, inquit, possessiones aliquæ competunt nõ habentibus ius legitimũ propter capitis diminutionẽ: quamuis enim iure ciuili deficiant liberi, qui propter capitis diminutionem desierunt esse sui hęredes, propter æquitatẽ tamen rescindit eorum capitis diminutionẽ prætor &c. Cùm ergo propter emancipationem diminutus esset capite filius, ideoq; à lege XII. non admitteretur, nihilominus prætor ei, & eo mortuo eius filio bonorum possessionem, etiam contra tabulas aui cõcedit, perinde ac si emancipatus nõ fuisset: quę Rescissio fauore ipsius filij inuenta est, non autem in damnum, ut nepos, qui aliàs legitimus esset (non enim emancipati paternum consensum in nuptijs expectant[i]) efficiatur illegitimus: admittetur ergo is nepos defuncto patre suo aduersus tabulas auitas: quòd si pater uixisset, quia ab eo præcedebat, præteritione existimatus fuisset exhæredatus, ideoq; non contra tabu. bon. possessione, sed inofficiosi testamenti querela agendũ esset: quod lib. Paradoxorũ IIII. cap. XVI. cõmodius explicaui. Est autem Rescissionis iudicium, quod Prætor aduersus stricti iuris regulas quadam ex æquitate concedit: ut cùm usucapionẽ rescindit[k], ut cùm rei traditionẽ, in fraudem creditorũ factam, pro irrita habet[l]. Sic & alibi Rescindi superius iudicium dicitur, cùm in subsidium creditor peculiaris serui aduersus uenditorem admittitur, quatenus seruare ab emptore non potuit[m]: Græcè αὐτοδίκως δίκη, appellatur. Andocides de mysterijs, ὅπως μήτε χρῶν ἐξεποιοῦντο ἔξω, μήτε δίκαι αὐτόδικοι γίγνοιντο. Vt ne alienis æris decisiones fierent, neq; rescissoria iudicia. Sanè suprascripto responso annotandus est ille loquendi modus, Sortiri filiũ: metaphoricωs quidem, sed durè.

f l. ij. §. si emancipatus. ff. de bon. poss. contra tab.
g l. ij. §. ff. quis iudicium. si tab. testat. null.
h l. sed cum pater. §. i. de bon. poss.
i l. Paulus. de pact. tab. bon.
k §. rescissio. de act.
l §. item si quis in fraudem. eod. tit.
m l. quotiens. §. creditor. de pecul.

An monachismo deleatur ingrati uitium: & de epistola, Inter claras, an genuina Pontificis Ioannis sit. CAP. XXIII.

AGitur annus ferè quadringentesimus, cùm Gratianus monachus ex Benedicti familia, ueterum Pontificũ decreta reformanda suscepit: & certis quæstionibus subiecta, multis quoq; sanctorũ Patrũ testimonijs auxit, locupletauitq; : adeò ut opus illud suũ, à stu-

à ſtudioſis magno plauſu exceptũ, meruerit Iuris Põtificij pars eſſe. In eo XIX.q.III.cap. ult. traditur [a] ex nouella, Ingreſſu monaſterij cauſam ingratitudinis, ob quam à patre quis iuſtè exhæredatus ſit, aboleri. Audiui quandoq; qui dicerent, ſuſpectum in cauſa monachorum eſſe hunc monachum Gratianũ: cuius ſcripta eatenus approbata uideri debent, quatenus apud autores reperiuntur, quos ille adducit. At extare nouellam Iuſtiniani cõſtitutionem per Iulianũ Patricium Latinam factam, in qua nullum tale caput legatur: ut mirum ſit, pleraq; alia ex eo libro accepta inueniri, hoc non inueniri. Atqui Accurſius eius ætati aliquãtò proximior, ſatis oſtendit, iure nouellarum monachiſmo non deleri ingratitudinem [b], amplius ergo querendũ eſſe, uerè id caput à nouella acceperit, an ψευδονομικῶς hoc in ſuam utilitatem ſit cõmentus. Lubet ijs & aliud non diſsimile adijcere. Sunt qui & ſuſpectam habeant Ioannis Pontificis epiſtolam, quæ ſub titulo de ſumma Trinitate, in Iuſtiniani Codice ſita eſt, dicunt q; in antiquis codicibus non inueniri: quod, ut arbitror, eò faciunt, ut illos adiuuent, qui Pontificis Rom. autoritatem deprimunt: quo nomine alios quoque autores deprauatos ab eis deprendi: ut Othonis Phrinſingẽſis chronica, ut Lygurini poëtæ carmina quędã. Ego in antiquis plurimis eam extare ſcio, nec ulla ſuſpicione cõuelli poſſe: quòd ſi unus aut alter codex nõ habeat, id ſcriptorũ incuriæ tribuendum, qui eam quãdoq; omiſerint, quòd nõ multũ ad legalis ſcientiæ materiam pertineret: non tamen ideo hæſitandum eſt, quin genuinus germanusq; Ioannis XI. ſit fœtus.

[a] xix. q. vij. c. non liceat.

[b] gl. in auth. de mona. in prin.

Beliſarium ſummum ducem haudquaquam à Iuſtiniano afflictũ fuiſſe: & cõfutata fabula quam Crinitus, Pontanus, Volaterranus ſcriptis mandarunt. CAP. XXIIII.

SCripſit Pet. Crinitus libros XV. de honeſta diſciplina, de quib. quid in uniuerſum ſentiam, non habeo nunc neceſſe pronuncia re: in partes uerò rectè Martialis carmen poterit prædicari: Sunt mala, ſunt quædã mediocria, ſunt bona plura. Is lib. IX. cap. VIII. Iuſtinianũ noſtrum pudenda nota accuſat, qui ſummũ ducem Beliſarium, rerum geſtarum fama, uirtutes q; nulli ueterũ cedentem, præ liuore obcæcarit, eo q; redegerit, ut mendicus numulos ad uictũ quæreret, uiatores q; ijs uerbis compellaret: Obolum uiator Beliſario concede, quem liuor, nõ error adflixit. Defendam ego hac in re Iuſtinianum, pijſsimq; & maximi Principis partes aliquantò probabiliore, fauorabilioreq; cauſa, quàm ipſe accuſarit, ſuſtinebo: Crinitumq; ipſum in primis interpellabo, unde hanc fabulam cõmentus ſit. Opinor facetum aliquem (id enim Tyrrhenis propriũ, ut Athenæus ait, & translatum à Nicolao Leonic. uariæ hiſtorię lib. II. cap. XCV. extat) cùm Græcũ qualemcunq; autorem in manibus haberet, à Crinito interrogatũ, ut ex eo depromeret, unde libros ſuos augere poſſet, hanc effinxiſſe næniam, credulitatiq; hominis illuſiſſe. Adducit ille teſtem Procopium: atqui is rerum preclarè à Beliſario geſtarum teſtis locupletiſsimus eſt: huius adeò pudendæ mortis nullam prorſus mentionẽ facit. Agathius, qui illi in hiſtoria ſucceſsit, effœtum ætate Beliſarium aduerſus Hunnos cõflixiſſe ait, q; primum q; Conſtantinopolim redijſſe, aduerſa procerũ uoluntate, qui cùm eius gloriæ inuiderent, curarunt ne exantlatis laboribus paria præmia conſequereſ: nullum præterea aliud uerbum. Suidas cùm eius uitã celebraſſet, & abſtinentiã, probitatem q; laudaſſet, nihil de tali morte ſcribit: ut ſatis appareat, cõmuni ſorte eum deceſsiſſe. Qui Annales Conſtantinopolitanos græcè ſcripſerunt, ante Iuſtiniani obitum detecta quadam conſpiratione inſimulatum à Sergio Beliſariũ memoriæ mandarunt, & hoc nomine domi ſuæ cuſtoditum fuiſſe: deinde poſt paucos dies abſolutũ, priſtinos honores recepiſſe omnes: quod & in quibuſdam Pauli Diaconi codicibus latinis etiamnum legitur. Sed & quis tam malè habitum à Iuſtiniano tantũ uirum credat, cùm autore Procopio lib. III. cõſtet, Arthabanem quoſdam q; alios, qui cum eo in caput ipſius principis coniurauerant, deprenſos non ultrà punitos fuiſſe, quàm ut in cuſtodia eſſent, præterea nihil mali paſſos? Haudquaquã igitur perſuaderi mihi facilè poterit, talem fuiſſe præſtantiſsimi ducis exitum: nõ ſi iuratus mihi hoc Pontanus diceret, non ſi Volaterranus, quos credibile eſt Crinito ipſi fidem adhibuiſſe, nec hac in re multũ curæ collocaſſe, ex certis autoribus hoc accepiſſet Crinitus, an commentitijs, ineptis q; ex ſcribliginibus, qualia pleraq; uulgò feruntur, quæ lege Pontificia [c] ἀπόκρυφα uocantur, quòd non digna ſint ut palàm explicentur, ſed in occulto potius ſint tenenda.

[c] c. fin. xv. diſt.

Infortiatum unde nomen ſumpſerit. CAP. XXV.

SVperior locus, quo nimiæ credulitatis reum egi Pet. Crinitum, me admonet, ut idem quoq; uitium in Accurſio noſtro coarguam. Is cùm iuris noſtri liber, quo ultimæ uoluntates continentur, uulgò Infortiatũ dicatur, ut nominis rationem adduceret, Sunt, inquit, qui dictum putent ab infortias, Chaldæo uocabulo, quod eſt diſpoſitio, quia ultimæ diſpoſitiones hic ſunt. Interrogaui quandoq; hominẽ, qui eius linguæ notitiam profitebatur: is cõſtanter affirmabat, id nomen in eo idiomate nuſquam legi: & certè mihi haud ueriſimile uidebatur, Latinos homines Babylonem, quæ Chaldæorum patria eſt, legationem ullam miſiſſe, ut nomen libro iſti impetrarent: exiſtimabam q; gloſſulario noſtro interpreti idem cõtigiſſe, quod diuo Hilario quondam Pictauorum antiſtiti, ut ſcilicet à Iudęo homine deciperetur: is in canone, quẽ

in Matthæi Euangelium ſcripſit, cùm in dictione Hoſanna interpretãda hęreret, Iudęũ conſuluit: qui, ut Chriſtianum illuderet, Redemptio, inquit, domus Dauid, hac uoce ſignificat: ita fortè ſibi in buccã uenerat. Credidit uir ſanctus, & cõmentarijs ſuis mandauit: cum conſtet, Hieronymo autore, peculiarem eius gentis acclamationem eſſe, ſicut Io triumphe, apud Romanos: quod & ab Eraſmo relatum extat. Cæterùm ut quid mihi de hac re compertum ſit enarrem, cùm Iuſtinianus ius ciuile noſtrum digeſsiſſet, & id præſtitiſſet, quod tantopere M. Cicero in Oratore deſiderat, ut ſcilicet perfectam, magnam, uberemq; iuris artem aliquis tandem componeret, recepta ſtatim Romanis in prouincijs ea fuit. At Italia tunc Gothorũ bello non tantum concuſſa, ſed ferè exhauſta exinanitaq; non diu eam tenere potuit. Superuenerunt à Germania intra pauciſsimos annos Longobardi, deinde poſt eos Franci, demũq; Imperatores Germani, quorũ primus Otho: quo tempore non Iuſtiniani editio in uſu fuit, ſed aut lex Longobarda, Salicáue, ita uocabant, aut cõpendium illud Theodoſiani Codicis, quod uulgò etiamnum circũfertur. Interim ea iuris noſtri pars, quæ ad ultimas uoluntates pertinebat, amiſſa eſt. Nã & hodie in Germania Galliaq; rarum eſt, ut quiſquam teſtetur: & ſicut ueteres illi, quos poëta Ennius Caſcos uocat, ante legem XII. tabularũ teſtari non poterant: ita iſti, etiã ſi poſſent, nolunt: ſed uiuentes bonis ſuis fruuntur, quid poſt mortem contingat, incurioſi. Lex enim illis ab inteſtato ſalua eſt: quicquid legaſsint, ius nõ eſt. Pacata demũ Italia, & urbib. munitioribus, quàm ut facilè barbaris patêrent, pacis quoq; ſtudia rediere: perquiſitusq; eſt amiſſus Codex, & Rauennæ, ut Odofredus ait[a], repertus: ea enim diutius Græcorũ imperio paruerat, & ſub exarchis Conſtantinopolitanis Iuſtiniani leges ad eam diem ſeruarat. Hi Græculi, cùm eum librum latinis traderent, teſtabantur ſermone ſuo, ſe φορεῖαι eis dare: ſic enim eorũ lingua uocabat, quicquid uictus & annonæ cauſa importat. ſciebant ex omni iuris corpore nullã utiliorẽ partẽ, & quę πρὸς ἄνθρωπα magis faceret, eſſe: quòd ſoleant controuerſiæ circa dotes, atq; hęreditates grauiores eſſe, & inſigniores, unde maxima honoraria, atq; opimiores ſportulæ aduocatis, iudicibusq; dentur: unde & in prouerbio eſt, Sine ſacris hæreditas. Tranſalpini certè hodie plericq; ei iuris parti raro dant operam, ueteremq; ſeruãt morem, ut inteſtati decedant: exceptis tamẽ nobilibus, quibus id antiquiſſima conſuetudine conceſſum eſt. Siquidem cùm Arcadius Honoriusq; Imperatores ex fœdere Aquitaniam, Aruernos, Bituriges Gothis tradidiſſent, diſertè cauerunt, ut Senatorib. populi Romani liceret lege Romana in eis regionibus uiuere, lexq; illis teſtamentorũ ſalua eſſet: quod eius temporis autores prodiderunt.

a Odofr. l. ius ciuile. de iuſt. & iure.

Cur fideiuſsio à marito præſtari uxori pro dote nequeat: qui ſint Mothones, locus Ciceronis explicatus in Epiſtolis. CAP. XXVI.

AB Imperatoribus iamdiu cautum fuit, ne quis pro marito cauſa ſeruandæ dotis apud uxorẽ fideiuberet: ſed talis fideiuſsio, uel etiam mandatum, nulla eſſent. Quod induci lex ait, ne cauſa perfidiæ in connubio eorum generetur[b]. Quæ ratio ſaneq; obſcura eſt, & uarijs modis ab interpretib. noſtris accipitur. Ego & illam ſpeciem approbare ſoleo, quòd maritus ut fideiuſſorẽ inueniat cõniuere quoque poſsit, & amori eius obuiam non ire, qui promiſsionis ſuæ fructũ aduentitium hunc capere uelit: ſicut apud Lucilliũ Capius, qui Pararhinchus, ἀπὸ τοῦ ῥύγχους dictus eſt, quòd roſtro, ſeu naſo ſterteret, & ſomnũ in menſa ſimularet, ut riuali uxoris ſuæ morem gereret, ut eſt apud Feſtũ: quod & à quodam Galba factum fuiſſe Plutarchus eſt autor, dum C. Mecœnati in uxoris ſuæ amorẽ effuſo obſequereẽ: unde ortum prouerbiũ, Non omnibus dormio. Iuuenalis:

—Doctus ſpectare lacunar,
Doctus & ad calicem uigilanti ſtertere naſo.

Sunt qui hos & Mothones Græcis uocatos tradant. Sed Ariſtophanis interpres in Pluto, mothonem pro inhonorato, turpi, inaniq; homine exponit, à quodam eius nominis turpiter in cõuiuijs agente, obſcœnæq; ſaltationis autore: cuius mentio & apud eundem autorem eſt in Equitibus. quo ſenſu fortè & accipiendus eſt Cicero Epiſtolarũ familiarium libro ult. ad Tironem: Calface hominẽ, ut ego mothonẽ. nos uulgò id genus hominũ Hircos uocamus, ſiue quòd uxores eos auerſentur, tanquam hircoſos, & fœdo alarum odore laborantes: unde Catulli carmen, Et putare cæteros hircos. ſiue quòd id animal libidinis ſymbolum ſit. qua ratione Vergilius, Tranſuerſa tuentibus hircis: rem adeò infamem, & turpem oſtendens, ut etiã hirci ipſi, quamuis aliàs fœdiſsimi, inſpicere erubeſcerent, & tranſuerſim potius intuerentur. Scio alios aliter interpretari; ſed ſuum cuiq; iudicium eſto.

b L. Cum fideiuſ.

Quid ſit occultare ſe circa columnas, Vlpiani Ciceronisq; & Iuuenalis, itemq; Plauti loca declarata, atq; emendata. CAP. XXVII.

EVm qui circa colũnas ſe occultat, ut creditorẽ euitet, latitare placet: ſicq; Vlpiano uiſum eſt[c]. Dubitari probabiliter poteſt, cur columnarũ mentionem Iuriſcõſultus fecerit, ſicut & apud Horatium in poëtica:

—Mediocribus eſſe poëtis,
Non homines, non dij, non conceſſere columnæ.

Sed & Iuuenalis de uulgari muliere, & quæ in publicis locis uerſari conſueſſet, Satyra VI. inquit,

Conſulit ante phalas, delphinorumq; columnas.

Videndũ ergo, quomodo hæc loca accipienda ſint. & Iuuenalem explicandũ arbitror ex

c L. cum qui. de priuil. cred.

historia Dionis, quã lib. XLIX. circa finem descripsit: etenim is tradit, M. Agrippã cùm in hippodromo, id est, circo, qui locus Romę exercendis Circensibus ludis institutus erat, uideret plerunque errantes in numero, dum duorum stadiorum circuitionẽ cursumq; minus rectè obseruarẽt, iussisse delphines quosdam fabricari, & machinas, seu phalas in oui formã, quibus uiarũ circuitus certius demõstrarentur, καὶ τῷ ἱπποδρόμῳ σφαλλομένος οὐ αὐθρώπους πρὶν ἢ τῶν διαύλων ἀριθμὸν ὁρῶν, οὔ τι διελθόντας καὶ τὰ ὠοειδῆ διαμυρήματα κατεσκεύαστο, ὅπως δι' αὐτῶν αἱ περίοδοι τῶν πολιδρόμων ἀναδιακινοῦντο. Cuius rei etiã mentio est Cassiodoro epistolarum lib. III. ad Faustũ, ubi Delphinas illos, & ouorũ formam, allegorico sensu interpretatur. unde & T. Liuius lib. XLI. Carceres, inquit, in circo, & oua ad notas curriculis numerandas. quo sensu diui Seueri & Antonini rescriptũ est intelligendum: Si columnas Circensibus promisisti &c.[a] Idem Dion lib. LIIII. autor est, paucis annis antequã diuus Augustus decederet, dedicasse eum Quirini templum à se constructum, & LXXVI. columnis ornatũ, quot annos ipse uixit: ut plericq; interpretarentur, non temerè, aut fortuitò, sed quodam imperij sui præsagio id ab eo factum. Sanè erant & columnæ, quibus impositæ stabant statuæ, in foro, alijsq; publicis locis, quarum uetustissima fuit Caij Meuij, cuius Plinius lib. XXXIIII. cap. V. meminit. unde & columna Meuia dicta M. Ciceroni oratione pro P. Sextio: ad hasce columnas, sicut ad statuã seruí[b], ita accurrebant plerunq; obærati. Vnde eadẽ in oratione elegans Ciceronis metaphora: Fœneratorum gregibus inflatus, atque perculsus, olim Herculeo illo æris alieni in freto ad columnam adhærescereret, ni in tribunatus portum infugeret. Alludit autẽ ad Herculeas columnas: & ideo Herculeo, non autem, ut uulgati codices habent, Nesculeio, legendum est. De huiusmodi columnis arbitror intelligendum Vlpianũ: uideturq; M. Cælius in epist. Cicer. hosce obæratos appellasse Columnarios. Mentio huius columnæ est etiam Ciceroni in Diuinatione in C. Verrem. Carmen uerò Horatij alium uidetur habere sensum: etenim si ad Comicos poëtas Tragicósue referas, possent colũnæ accipi, quæ erigebantur ab ijs qui inspectare cuperẽt, qualia sunt Meuiana: nõ enim quisquam impendiũ erigendæ, ornandæq; columnæ subire uolebat, ut mediocre quiddam inspiceret. Sed satius est simpliciter accipere, ut μεσωνυμικῶς porticus, quibus recitabant poëtæ, columnarũ nomine intellexerit. unde & prouerbialiter dicimus, Rumpere columnas: sicut Vergilius,

Nunc cantu querulæ rumpunt arbusta cicadæ.

Dion lib. LVIII. Cùm Senatores, inquit, Calendis Iulij & Augusti audiendis recitantiũ orationibus usque ad noctem commoraretur, edixit Claudius, sufficere si columnis inscriberentur &c. quæ interpretatio & proximo carmini conuenit:

—Platani conuulsaq; marmora clamant.

Metaphoricœs autem uerbis medicorũ utitur, à quibus rupti, conuulsiq; dicuntur, qui neruorũ affectione, & spasmo laborant. Sed & eadem ratione sic appellantur, qui nimio clamore uenas uel in gutture, uel in inguine tumescẽtes offenderũt. Ramices Plautus uocat in Mercatore: Tua causa rupi ramices, iandudum sputo sanguinem. Et in Capt. histrio nolens clamare: Rupturus ramices causa ego nõ sum tua. Sic enim legendum illud carmen, tametsi alij aliter intelligant.

a l. j. §. deniq. de pollicit.

b l. j. C. de ijs qui ad stat. cõfug.

DN. AND. ALCIATI IVRISCONS. PARERGΩN seu obiter dictorum, liber quintus.

Quid sit causæ coniunctio, apud Paulum. CAPVT I.

PAVLVS ait[c]: Per regulã breuis rerũ narratio tradit, &, ut ait Sabinus, quasi causæ coniunctio est. Sed quidnã ijs uerbis significari credemus? Placentinus interpretat sic dici, quia plures causę simul iunctæ regulã constituũt: qui sensus uerbis ipsis repugnat. At Ioãnes Causam, id est, rationẽ interpretat, quasi regula causam, id est, rationem coniungat, ut quæ in uno casu reddita est, in alijs quoq; procedat, qui eadem æquitate nitantur. Sed & hæc sententia haud sanè uerbis cõuenit: unde ego hæc uerba ex Rhetorum traditionib. explicanda potius censeo rim, qui Causam esse maximã propositionẽ diffiniũt, à qua argumentũ deducit: ut si quis iustitiã uelit ostendere esse naturalem, dicat, Quorũ causæ efficientes sint naturales, ipsa quoq; effecta esse naturalia: at conuentus hominũ naturalis est, igitur & iustitia. Rursus si quis Mauros arma nõ habere contendat, idcirco eos minimè armis uti dicat, quia ijs ferrum desit. at uera est propositio, quę hic regula dicitur, ubi materia deest, & id quod ex materia conficitur necessariò desit. Rursus, cuius finis bonus est, ipsum quoq; bonum est: at frui Deo bonũ est, igitur & temperantia, per quam Deo fruimur. Appellatur id argumentum, seu locus à causis, quarum aliquæ effectum, aliæ finem, aliæ materiam, aliæ formam respiciunt: qua de re G. Trapezontius Rhetoricorum lib. III. quamplurima ex græcis autoribus scripsit.

c l. j. de reg. iur.

Quæ sit græca religio: & constitutio nouella de eccles. tit. declarata. CAP. II.

IN nouella Iustiniani est constitutio CXXXI. de Ecclesiasticis titulis, qua inter cætera capita cauetur, ne quis orthodoxus possessionem ullam, in qua adsit ecclesia, alienare possit Iudæo, hæretico, Samaritano, aut Græco: si id attẽtarit, ut alienatio sit nullius momẽti, & dñium ad ecclesiam pertineat. Dubitaui

quandoq; cur mentio hîc Græcorũ inter ue
titas ſectas facta ſit.& arbitror Græcos ſeu ἑλ
ληνας, hîc pro paganis accipiendos eſſe. Cùm
enim Iulianus Imperator, is qui deſertor fi
dei fuit, edicto ſuo prohibuiſſet, ne Chriſtia
ni Græcorũ ſtudijs ſe dederent, cœperũt pa
gani ἕλληνες appellari, græcaq; religio paga
niſmus eſſe: cuius rei Greg. Nazanzenus li
bro aduerſus Iulianum I. eſt autor. In eadem
conſtitutione Iuſtinianus omnia priuilegia
cõfirmat, quæ xenoni ſanctæ memoriæ Sam
pſonis indulta erant: qui locus uulgò corru
ptus circunfertur. Scribit Procopius lib. de
Iuſtiniani ædificijs I. conditũ illud hoſpitale
à Sampſone homine religioſo, qui multis an
te Iuſtinianũ annis derelicta militia ſe ſacris
initiauerat, eumq; locũ ijs aſsignauerat, qui
facultatibus lapſi ægritudine, aut morbo ali
quo conficerenẽ. Cæterũ fuiſſe à Iuſtiniano
inſtauratũ, & ingenti annua pecunia auctũ,
ut pluribus affectis ſubueniret. Illud quoque
admonuerim, eadem in cõſtitutione Archie
piſcopo Iuſtinianeæ primæ ſubijci Daciarũ,
Triballeæ, Dardaniæ, Myſiæ Epiſcopos, cũ
tamen idem Procopius eiuſdem operis libro
IIII. eam nõ fuiſſe metropolin atteſtetur, ſed
Illyricorum Archiepiſcopo paruiſſe, tametſi
ampliſsima urbs eſſet à Iuſtiniano fabricata
τετραπυργία, id eſt, quadrata totidẽ turribus,
quòd in ea natus eſſet, cùm prius Taureſium
uocareẽ, Dardanorumq; oppidum eſſet. Ve
rùm par eſt conſtitutioni ipſi magis credere,
quàm rhetori Procopio, quem cõſtat ex Sui
da ipſi Iuſtiniano infenſum fuiſſe: quo nomi
ne & plerique alij rhetores ei obtrectant, inſa
numq; & illiteratũ appellant, quòd ipſi ἄβιοι,
& infideles, Chriſtianiſsimũ Imperatorem
(quo nemo dignior unquam ad Imperiũ aſ
ſumptus eſt) ferre non poſſent.

Imperator Iuſtinianus, Slauicus, & Anticus, cur cognominatus ſit: & qui ſint Cingali. CAP. III.

ADmonuit Iuſtiniani mentio, ut eius
quoq; titulum explicarem; is ſolebat ſic
ſe inſcribere: Imperator Iuſtinianus, Cæſar
Flauius, Alemanicus, Gothicus, Francus,
Germanicus, Atticus, Africus, Vandalus,
&c̃. quo in titulo bis erratum uulgò eſt: & in
primis ſciendũ, Imperatores Orientis Flauij
prænomen ſolitos ſibi addere, opinor ob Cõ
ſtantini magni memoriã, qui huiuſmodi fuit
prænomine: uerùm id, ut moris eſt, ante no
men adſcribebant, ut cùm dicitur, Flauius Iu
ſtinianus Cæſar: quod ergo ſequitur nõ Flau
uius, ſed Slauius eſt, à Slauis barbaris deui
ctis, quos ueriſimile eſt ueteribus fuiſſe Ba
ſternas. Sed & mirũ eſt Atticũ ſe inſcripſiſſe,
qui nullũ cum Athenienſib. bellum geſſerit,
quinimò fidos & imperio parẽtes ſemper ha
buerit: legendum igitur Anticus. Erant An
tæ Hiſtri fluminis accolæ, congeneres Scla
uiſnis, quos in Romanas prouincias incurrẽ
tes Iuſtinianus per Childibiũ ducem repulit,
& poſt aliquot annos duce Germano ſororis
ſuæ filio ad internecionẽ ferè deleuit, ut Pro
copius lib. Gothici belli III. ſcribit: ut meritò
ab eis nomen Antici ſibi Imperator uendica
uerit. Vt eorum inſtitutis & moribus appa
ret, nõ uidentur hi multum diuerſi eſſe ab ijs
quos nũc uulgò Cingalos uocamus: etenim
Antæ à ueterib. Spori, ut inquit Procopius,
appellabantur, quaſi ſparſim & uulgò errã
tes, qualem uitam & Mauruſij degunt. credi
derim autẽ uulgò Cingalos dici à Cinclo aue
maritima, gracili, quæ caudam ſubinde mo
uet, ut Suidas inquit: unde ruſticanũ prouer
bium in errones, & inopes, quo Menander
in Thaide utitur,

πτωχόπερ λιβυκίδος νῦν λιγγάλα.
Mendicior liberide eſt, & cingalo.

Vagantur etiamnũ per Italiam uetere ab uſq;
Odoacri temporibus inſtituto, qui ab eorũ
regionibus aliquãdiu apud nos regnauit, do
nec à Theodorico Gothorũ rege occiſus eſt,
eiusq; milites Eruli, Antæ, Brenti, in Alpes
coniecti, uallis Morianæ teſqua colere cœpe
runt, pars Sabaudorũ effecti. In formula Im
perij occidentalis legitur, præfectum claſsis
Barcariorũ Ebreduni, Sabaudiq; fuiſſe: quod
nomen nuſquam alibi in antiquis autoribus
legi. Raphaël Volaterranus, qui quartũ Pro
copij de bello Vandalico librum tranſtulit,
hoſce Cingalos exiſtimat origine Mauruſi
os eſſe, qui à Sarracenis pulſi, per omnẽ Eu
ropam uagentur: ſed ſermo arguit eſſe Slaui
cos, unde & Galli uulgò Boëmianos eos uo
cant, ut uerior ſit noſtra ſententia. Pius tamẽ
Pontifex in Coſmographia Aſiæ Zigaros
eos uocat, & à Phaſide Caucaſoq; deſcendiſ
ſe ſuſpicatur, non ſanè firmis coniecturis.

Quatenus ſcenæ aut argumento ſeruiendum ſit, Vergilij, Plauti, aliorumq; loca explicata. CAP. IIII.

APud ueteres rhetoras illud ſemper ob
ſeruatum eſt præceptũ, ut in declama
tionibus maximè τὸ πρέπον attenderemus; cũ
enim nõ ex uero, ſed ex ueriſimili ſumantur
themata, oportet ad qualitatem perſonæ præ
ſertim inſpicere: id uidemus nõ ſolùm ab eth
nicis autoribus diligenter cuſtoditum, ſed &
à pijs, quoties argumentũ huiuſmodi tracta
runt: ut à Hieronymo, cùm Malchi Paulíq;
uitam deſcriberet, & de muliere ſepties per
cuſſa diſſertaret. Fecit & hoc nouiſsimè Eraſ
mus, cùm τῆς μωρίας encomiũ deſcripſit: quo
quædam dicta legũtur, quæ hoc duntaxat co
lore excuſari poſſunt, quòd Stultitia ipſa eſt
quæ loquitur, cuius decorũ fuit ſeruandum,
cùm & in poëtis idem frequentiſsimè occur
rat: ut meritò Q. Horatius eum ſcriptorẽ ma
ximè celebret, qui reddere perſonæ ſcit con
uenientia cuiq: qua ratione effectum eſt, ut
apud poëtas pleraq; hoc nomine defendanẽ,
quæ aliàs uitioſa eſſent: ut apud Plautum in
Trucul. ubi miles imperitus Homeronida
poëtilla, pro Homerica poëſi utitur. In Au
lul. Pici diuitijs, qui aureos montes colunt,
ubi ex perſona ſerui Picos appellat, qui ſunt

Gryphes. Sic in Trinum. ficta prouinciarum nomina: in Milite, fictos Imperatores cõmemorat. Sed & Vergil. lib. VI. ex zelotypia maritali Deiphobum inducit conquerentẽ dolo uxoris se capta Troia circumuentũ, cùm ex II. libro appareat, tum temporis secreta in Vestæ sede eam latuisse. Sic ægloga II. Amphion Dircæus in Actæo Aracintho, ex persona rustici inquit, cùm non littoralis aut Athenienſis ſit mons Aracinthus, ſed Bœotiæ potius, ut omnes autores tradiderũt. Ego tamen Actæum dici per metalepſin arbitror, quòd ibi ſicuti Athenis Minerua coleretur, quæ Stephano autore Aracinthias dicta eſt: unde & Rhiani carmen,

Κλῦθι μοι ὀυχάων εὐφαινυθιὰς ὀυπατρῆιαι,

Annotaui tamen tres caſus, quib. haudquaq; excuſatio hæc admittenda eſſet, quòd autor ſcenæ, aut argumento ſeruiſſet. Primus, quoties de deorũ honore ageretur: nec enim fas eſt diis obloqui, nec quidem ſub alterius perſona. Videmus quantum odij apud Chriſtianos ſcriptores ſibi compararit Lucianus Samoſatenus, ut eum ἄθεον nunc dicant, nunc impium, nunc à canibus diſcerptũ, quod in CHRISTVM debacchari, ut Suidas ait, auſus ſit: & tamen nuſquã in eum maledicus inueuenitur (ſaltem in dialogis, qui ambiguæ nõ ſunt fidei) præterq; in Peregrini uita, ubi ſub philoſophi cuiuſdam in Cynicos declamantis perſona, CHRISTVM Sophiſtem appellat: quæ uox Græcis nõ ſolùm impoſtorẽ, ut interpres tranſtulit, ſignificat, ſed media eſt, & in bonam quoq; partem accipi poteſt. Cæterum Chriſtiani magis ex Luciani, quàm ex illius declamatoris perſona uerbum illud æſtimantes, uno ore improbarũt. Alius eſt, cũ de infamia cuiuſquam ageretur: etenim nec ſub alterius perſona permittendũ eſt cuiquã obtrectari, quod lege lata à diuo Auguſto conſtitutũ Dion lib. LVI. ait: idq; ad exemplũ legis Iuliæ Maieſtatis inductum fuiſſe Corn. Tacitus autor eſt. Vlpianus[a]: Eadem, inquit, pœna ex Senatuſconſulto tenetur is, qui ἐπίθετον, aliúdue quid, ſiue ſcripturam in notam aliquorũ produxerit: itemq; qui emendum, uendendum'ue curauerit: quid enim ſi publica utilitas ex hoc emergit? Hinc eſt quòd & antiquæ comœdiæ (cũ quis ſub aliorum perſona id fieret) libertas ſublata fuit. Horatius:

Succeſſit uetus ijs comœdia, non ſine magna
Laude: ſed in uitium libertas excidit, & uim
Dignam lege regi: lex eſt accepta, chorusq;
Turpiter obticuit, ſublato iure nocendi.

Tertius eſt generalis, ut nec tunc tolerandũ id ſit, cùm alioquin mali exempli aliquid inducereť. Traditũ ab autoribus eſt, explosum ſcena ab Athenienſib. Euripidẽ, quòd ex perſona Bellerophontis uerſus ad diuitiarũ laudem pertinẽtes pronũciarit, uixq; admiſſam eius excuſationẽ, quòd eum cupiditatis ſuæ cõdignas pœnas dare tandem feciſſet. carmina extant apud Senecã epiſtola CXVI. & græcè apud Athenæũ lib. IIII. & γνώμαις. Etenim niſi ita cõſtituamus, facillimũ cuiq; eſſet alieno nomine uel ficta perſona iniuriã cuiq; facere, legiq; Corneliæ & Senatuſconſultis ad eam pertinentib. fraudẽ cõminiſci. Vnde & receptũ eſt, ſicut is actione iniuriarũ tenetur, qui conuiciũ palàm fecerit: ita & eũ, qui ſubdolis uerbis dixerit, Magno dolore afficior, quòd furti ſis dãnatus: Aegrefero quòd publicam pecuniam expilaris: Tædet me quòd à latronibus ſis ſtupratus: & ſi qua ſimilia.

[a] l. lex Cornelia de iniur. in fine.

Maiumæ feſtum quale eſſet: quid decurſio Tyberina, Ciceroni de Finib. lib. V. CAP. V.

EXtat Arcadij Honorijq; cõſtitutio hiſce uerbis: Clemẽtiæ noſtræ placuit[b], ut Maiumę prouincialib. reddatur lætitia: ita tamẽ, ut ſeruetẽ honeſtas, & uerecundia caſtis moribus perſeueret. Id feſtũ quale eſſet, declarat Suidas, aitq;, ſicuti menſe Auguſto ſuſpendebantur canes, & anſerũ feſtum à pop. Rom. celebrabatur, ob ſeruati Capitolij memoriã: ita menſe Maio cõſueuiſſe ueteres ad maritimam ciuitatẽ Hoſtiam ſecũdo Tyberi deſcendere, & ibi mutuò ſe inuadere, & aquas iaculari, ſeq; inſpergere profuſa quadam lætitia: quod feſtum cùm delinquẽdi anſam pleriſq; præſtaret, deinde Anaſtaſij lege ſublatũ eſt. Quibus uerbis M. Ciceronis de Finib. lib. V. uerba declaranť, quem Tyberina decurſio feſto illo die tanto gaudio affecit, quãto L. Paulum cùm regem Perſen captũ adduceret, eodem flumine inuectũ: indicat enim proculdubio Maiumã, quæ decurſione Tyberina celebrabatur. T. Liuius lib. XLV. Perſeus ipſe poſt paucos dies, regia naue ingentis magnitudinis, quam XVI. uerſus remorũ agebant, ornata, Macedonicis ſpolijs nõ inſigniũ tantùm armorũ, ſed etiam regiorũ textilium aduerſo Tyberi ad urbem eſt ſubuectus, cõpletis ripis obuiã effuſa multitudine. Addit Plutarchus in eius uita, ingreſſum eum ornata purpureis puniceisq; manubijs ſexdecim remi in pompæ triumphalis modũ. licet in græcis exemplaribus locus nõ ſit integer, ideoq; nec ſat feliciter à Leonardo Aretino Latinis redditus. Cũt qui de hoc feſto intelligãt ea carmina, quæ in iuuenilib. Verg. extare dicunť:

Non me uocabis pulchra per cotyttia
Ad feriatos faſcinos
Flauum prope Tyberim atq; olentis nauticos &c.

Ego nihil Vergilianũ in ijs carminibus agnoſco. Potiusad hoc pertinet, quod in Apologetico inquit Tertull. cap. XXXV. teſtis eſt Tyberis & ſcholæ beſtiariorũ. Poteſt & ad Fortunæ fortis celebritatem referri, quę, ut in VI. Faſtorum ſcribit Ouidius,

In Tyberis ripa munera regis habet.
Pars pede, pars etiam celeri decurrite cymba.

Et quæ ſequuntur.

[b] l. j. C. de maiu. lib. xj.

De poſſeſſione, cuius amator græcè eſt Philoletes, Auſonius explicatus, & Cicero non uno in loco. CAP. VI.

POſſeſsionem quasi pedum positionem κατὰ παρωνυμασίαν noſtri autores dictam

existimant, ideoq; rerum mobilium propriè possessionem nō dici, quòd earum usum nō pedibus, sed manib. acquiramus: unde & ueteribus dicta mancipia, & res mancipi, & ne mancipi, quorū Fla. Boëthius in M. Ciceronis Topica meminit: & Cynus quoq; nō ineleganter declarat[a]. Sint ergo pedes symbolū & indicium quoddam possessionis rerum immobilium, sicut manus rerum mouentium. Horus tamen Apollo lib. Hieroglyphicōn II. cap. ultimo: Hominem, inquit, φιλοκτίσην, id est, ædificatorem Aegyptij describere uolentes, manū humanam depingebant, quòd ea quæcunq; ædificia absoluātur. Manus ergo φιλοκτίσλω, pedes φιλοκτήτλω significabūt. Sanè sciendum apud ueteres Philoctetæ nomen non uno modo accipi: quandoq; ex suprascripta etymologia, & auarum significet, & possessionū cupidum: quandoq; uerò ex Philoctetę Pęantis filij moribus, qui ad Troiam cum cæteris Græcis proficiscēs, cùm natrix eius pedem inuasisset, ut est apud Philostratum, & Q. Calabrum lib. IX. siue cùm uenenata sagitta in eo percussus esset, ut alij tradiderūt, in Lemno subsedit, multaq; interim mala Græcis imprecabatur, à quibus in ea insula derelictus fuerat. Hinc M. Cicero Trebatium nostrum Iurisconsultum, qui Cæsarem in Britanniam euntem subsequutus nō erat, sed excusatione quadam usus, Samarobrinæ substiterat, eleganter Philocteten uocat, Epistolarū familiarium lib. VII. quam lectionem ego magis probo, quàm illorū qui Philotheoron legunt, spectaculorumq; amatorem, uel peregrinationis studiosum interpretantur. Fuit autem frequens & hodie, & apud ueteres hæc excusatio, cùm quis ægritudinem simulat, ne peregrinetur, aut detrectādæ militiæ causa, quales Murcos Ammianus Marcel. appellat, & quales Claud. Galenus describit eo libello, cui titulū fecit, Quomodo morbū simulantes deprendi possint. Sanè eadem ex fabula alibi Cicero Philocteten uocat eum qui plurima mala patriæ suæ, aut ciuibus imprecatur: etenim idipsum faciebat ille. Ouidius Metamorph.

Dure Philoctete licet exercere meumq;
Druoueas sine fine caput.

Verba Ciceronis sunt ad Q. Fratrem lib. Epistol. II. De Repub. nimium te laborare doleo, & meliorē ciuē esse, q̄; Philoctetam, qui accepta iniuria ea spectacula quærebat, quæ tibi acerba esse uideo. Ausonius uerò poëta Philocteten pro molli & effœminato accipit.

Herculis hæredi quam Lemnia fuasit egestas.

Hoc enim nomine notatus est & à Martiale epigram. lib. II.

Mollis erat placidusq; uiris Pęantius heros,
Vulnera sic Paridis dicitur ulta Venus.

Inde apud Iulianum lib. IIII. Epigram. in signum mollitiei appellatur comatus, ex uetere græco prouerbio, quo dicebatur omnis comatus cinædus. Carmen Iuliani est:

Ἄγρια μὲν νομίσας ἴχνη τύχας, Ἀλκεῖδ' ἐν κόρσῃς
χαίτην τριχαλέοις χρώμασιν εἰλαλίην.

Quem Ausonij locū uolui explicare, quòd sciam haudquaquam uulgò solere à Grammaticis intelligi.

a L. 5. C. de usu. cap. transf.

Cōiunctum sensu composito & singulari accipi: hincq; uaria sophismata induci: & quomodo substitutus cōiuncto præferatur. CAP. VII.

TItius & Seius hæredes sunto: si Titius & Seius hæredes non erunt, Caius hæres esto. Decessit Titius, uel aliàs nequit esse hæres, quæritur, utri eius portio applicet. Bart. & alij frequentiore numero ad Seium pertinere aiunt, iure accrescendi, quia substitutio per cōiunctam concepta est. At Ang. Imol. Iason contrà, ut potior sit Caius iure substitutionis. sic enim ratiocinantur: Titio excluso falsum est Titiū & Seium esse hęredes[b], ergo uerum est, Titium & Seium nō esse hęredes, igitur euenit conditio, qua Caius substitutus uocatur[c]. Hærēt in salebra hic Doctores, nec satis sciunt quomodo extricent, argumentumq; id refellant. At ego ex probatissimis grammaticorū facilè hunc nodum dissoluā. Dicunt illi, copulatiuam coniunctionē duobus modis accipi: quandoq; sensu singulari, quandoq; sensu composito. Singulariter accipitur cùm dicimus, Cæsar & Pōpeius fuerunt Consules: non enim simul fuerunt, sed diuersis temporibus, Cæsar cum Bibulo, Pōpeius cum M. Crasso. Composito sensu accipitur si dixero, Duo & tres conficiunt quinque: nec enim alteruter illorum numerorum quinq; conficit, sed ita demum, si coniuncti sint. Pro receptiore igitur sentētia sic respondeo: Procederet suprascriptum argumentū, si coniunctam illam composito sensu accideremus: sed id in casu nostro dici non potest: uerba enim institutionis, Titius & Seius hæredes sunto, singulariter intelliguntur, cùm satis secundum testatoris mentem sit, si uel unus adeat[d], aliàs non nisi uterq; simul adire posset[e]. cùm igitur copula in institutione cōpositum sensum non habeat, sequitur ut nec in substitutione, quæ in eius contrarium casum confertur[f], & ab ea interpretationem recipit[g]. Alioquin si copula substitutionis sensu composito acciperetur, consequens esset, ut Titio excluso, nec Seius quidem ad propriam partem admitti posset, quia uerbis cōditionis deficeretur[h]: quod aduersus testatoris sententiam est, qui ius alteri hæredi quæsitum repudiatione alterius noluit imminui[i]. Meritò ergo tam primo, quàm secundo gradu coniunctam, nō sensu composito, sed singulari accipiemus, ut dualis, uel etiā pluralis numerus in singularē resoluatur[k]: quæ omnia alibi diffusius à nobis tractata sunt. Dissoluuntur autē ex hac grammaticorū T. Charisij, Thomæ Linacri, aliorumq; distinctione, uaria sophismata, quæ quotidie in scholis ab ociosis conformantur: fat erit unū exempli causa referre. Reuerterat onustus regulis atque gryphis dialecticus à Lutetia domum, utq; patri

b L. Si hæredes res. de cond. & dem.
c L. Si in quis C. §. cū tua in fin. de reb. dub.
d L. Si filio pater de legat. 3.
e L. pen. in fin. de instit. & subst.
f d. L. Si in qua CC. §. fin. de Bart.
g L. 5. C. de usu. pub.
h d. §. cum tu in fin.
i L. penultim. de hæred. instit.
k L. Si filio §. fin. de cōd. & demo.

Quæ sint furta p
Gellius decla

AVlus Gellius XI. cap. X
ges de furto retul
ta, quæ per lanceu
perinde ac si man
& rursus: Furti co
pœna est. Sed qu
pium, & pleraq;
ueterū mores. acc
furij Sabini inuen
tis. Sepenumero
liber nō extet, qui
declararem: quod
busdam quasi frag
ra assequutus sum
ut studiosi si quid
cōmunē utilitatē
rant, traditiones a
ctentur. Satis con
nitate lib. Institutio
dici, cùm apud alic
uenitur: Oblatū u
à fure ita datur, ut
ri non posit: quod
bus tradidit: ubi, C
netur, apud quem
tum est: Oblati, q
ne apud se inuenit
tum, explicitāq; à
ubi subjicit, has a
nisse, quia requisiti
seruationem nō fit
bus, inductis testib
tror autē cōsuesse
quisitum ingredi i
niam ut Tullius T
nibus pop. Rom. a
cingere se solebat
quod & Gellius lib
tur se iure publico,
sequentes, nō aute
nas domos ingredi
gebant. Iidem & lar
oculis objicerent, n

patri suo artis experimentũ daret, ne tanti tẽporis uiaticum inutiliter effudisse ille cõque reretur, allatis in prãdio tribus ouis, Possum, inquit, ô pater doctrina mea efficere, ut sint quinq;. tum admiranti homini, & prodigiosum id scire desideranti, subiecit: cui tria oua sunt, eidem & duo esse certum est: annuit ille. tum rursus: Si tria habet, igitẽ & duo: quinque ergo habet. Nesciebat seniculus ille hãc compositi & singularis sensus distinctionẽ, sed à iudicio naturali aduersus hydram hanc auxilio mutuato, iniecit in tria quæ apposita erant manũ, &, Hæc ego fili, inquit, tria, quæ cerno, ipse sorbebo: alia duo, quæ ex arte tua cõmentus es, tu deinde habebis: sicq; incœnem dialecticum cubitum misit, adiecto scõmate, Tute intristi, tibi exedundum est.

Quæ sint furta per lancem & licium, Aul. Gellius declaratus. CAP. VIII.

AVlus Gellius Noctium Atticarũ libro XI. cap. XVIII. cùm Decemuirorũ leges de furto retulisset, subiecit: Ea quoq; furta, quæ per lancem licium q; concepta essent, perinde ac si manifesta forent uindicauerũt. & rursus: Furti concepti, item q; oblati, tripli pœna est. Sed quod sit oblatum, quod conceptum, & pleraq; alia ad eam rem ex egregijs ueterũ morib. accepta, qui legere uolet, Masurij Sabini inueniet librũ, cui titulus de furtis. Sæpenumero rogatus sum, cùm is Sabini liber nõ extet, quid super hac re sentiã ut ipse declararem: quod ego partim ex autorũ quibusdam quasi fragmentis, partim ex cõiectura assequutus sum, libens docebo: hac lege, ut studiosi si quid melius ipsi inuenerint, in cõmunẽ utilitatẽ, arbitratu quidẽ suo, conferant, traditiones autem nostras nõ ideo insectentur. Satis constat Caij Iurisconsulti autoritate lib. Institutionũ II. Conceptum furtum dici, cùm apud aliquem alterum res furata inuenitur: Oblatũ uerò, cùm res furtiua alicui à fure ita datur, ut apud ipsum furem inueniri non possit: quod & sententiarũ lib. II. Paulus tradidit: ubi, Cõcepti, inquit, actione is tenetur, apud quem furtũ quæsitum, & inuentum est: Oblati, qui rem furtiuã alij obtulit, ne apud se inueniretur. Quod diffusius relatum, explicitũq; à Iustiniano hodie legitur[a]: ubi subijcit, has actiones in desuetudinẽ abijsse, quia requisitio hodie secundũ ueterẽ obseruationem nõ fit, id est, ut inquit Theophilus, inductis testibus qui inspicerent. Arbitror autẽ cõsuesse eos in alienas domos perquisitum ingredi in primis licio cinctos: quoniam ut Tullius Tiro autor est, qui magistratibus pop. Rom. apparebãt, licio transuerso cingere se solebant: unde & Lictores dicti. quod & Gellius lib. XII. cap. III. tradit. Vtigitur se iure publico, & tanq; magistratibus obsequentes, nõ autem propria autoritate alienas domos ingredi ostenderẽt, licium accingebant. Iidem & lancem secum ferebant, quẽ oculis obijcerent, ne qua ex parte matremfamiliâs mulierésue conspicari possent. hinc q; tracta uidetur appellatio, per lancem & liciũ rem perquirendi.

a Instit. de obli. quæ ex del.

Cur ex uoto in filijs famil. non oriatur obligatio, & oblatione uotorum, in q; auro obryzo. CAPVT IX.

INter Votum & Pollicitationem hoc interesse constat, quòd Pollicitatio reipublicæ uel priuato alicui fit: Votũ uerò principi, uel Deo ex causa principis: puta propter salutẽ principis, uel Imperij, aut ob fortunam Cæsaris, & si qui casus similes. Traditum est autem, quamuis filius familiâs ex omnibus causis obligetur, ex uoto tamen absq; patris consensu non obligari[b]. Sed quæ est ratio? & alij aliter cõminiscuntur. Ego, quia uotum nõ secundum ius gentiũ habet executionẽ, sed secundum ius publicum, quod in sacris consistit, & sacerdotibus[c]: filiũ autem pro integra persona nõ habẽt sacerdotes, cùm ipse sacra nõ habeat, sed in paternis sacris sit[d]: An quia ut Dion lib. LII. scribit, constituerat Augustus, ne quisquam pro salute sua, Imperij ue publica fortuna quicq; uouere posset, quod supra facultates suas esset: at filij famil. nullas habent facultates, cùm patri suo omnia eo iure acquirant, meritò absq; parentũ autoritate uouere eis nõ licet. Fiebant autẽ uota decennalia pro salute principis, quæ singulis decẽ annis innouabantur, ut idem Dion tradit, & nos alibi docuimus. cœpere etiam quinquẽnalia uora peragere, quo tẽpore & ludos honoratissimos celebrabant, quæ in honorẽ Iulij Cæsaris primũ instituta fuisse lib. LI. scribit Dion. Idem lib. LVIII. autor est, oblationes argenti quas Augustus & Tib. instituerant, à Claudio sublatas fuisse. Extat lib. Cod. XII. rubr. de oblatione uotorum[e], ubi Imper. Aug. Constantin. Quando uotis, inquit, cõmunib. felix annus aperitur, in una libra auri & solidis obryzatis principib. offerendi de uotionem animo libenti suscipimus. appellat solidos obryzatos ex auro purissimo, & quod multa excoctione ad summam puritatem peruenit: id enim, ut Plin. lib. XXXIII. cap. III. ait, obryzũ uocant, nempe ut diuus Hieronymus tradidit, quasi Ophirisiũ, ab Ophir insula Aethiopiæ, unde purissimũ adue hebat, cuius regina Saba proditur in sacris uoluminib. Aliqui autores Græci, ut Eupolemus, Vrphen uocant. etenim cõstat Hebræa Aegyptiaq; uocabula non sat rectè à Græcis pronunciari consueuisse: nam & Latini pro Obryzo, Obrussam dixere, ut Ann. Seneca Epistola XIII. per mutationem y in u, & z in duo ss, quod Latinis frequens est. Hæc, inquit ille, est eius obrussa, id est, summa bonitas, ut ego interpretor. unde & prouerbiũ, Ad obrussam, id est, ad summum perfectionis: quo etiam Politianum quandoq; usum uideo. Cicero in Bruto: Expurgandus est sermo, & adhibenda ad obrussam ratio quæ mutari non potest. Scribit Agathias, tempore

b l. ij. §. uoto. de pollicit.

c l. j. in prin. de iust. & iur.

d l. filiæ. ij. C. de collat.

e l. j. C. de obl. uot. lib. xij.

suo soli Imperatori Romano ius fuisse, faciē suam aureo numo, seu obryzato insculpere[a], cùm alij barbarorum reges id in argento duntaxat facerent.

a l.j.& fi.C.de uet. num.pot. lib.xj.

Quo tempore cœperunt Consules nō esse annui: & qui essent maiores, qui minores. CAP. X.

CVm constet, eiectis regibus cōstitutos fuisse à populo Ro. duos Consules, qui singulis annis suffragijs plebis creati sunt, donec Tiberius Imperator eligēdi ius ad senatum transtulit: admirantur nostri Doctores, cur in Senatusconsulto ad petitionē hæreditatis pertinente, quatuor Consulum nomina legantur[b]: Pridie Idus Martias Q. Iul. Balbus, & P. Iubentius Celsus, T. Aufidius, & Arrius Seuerianus, Consules uerba fecere de ijs, quæ Imp. Cæsar Traiani Parthici filius, diui Neruæ nepos, Hadrianus Augustus Imp. maximusq; princeps, quinto Nonis Martijs, quæ proximæ fuerūt, libello cōplexus est, quid fieri placeat, deq; ea re ita censuerunt &c. Sed hanc ego dubitationem ex Cocceij Dionis Aproniani filij historiarū libris submouebo, qui græcè quidē, sed in hūc sensum scripsit libro XLIII. Decreuerat, inquit, senatus ut C. Cæsar, cuius absens, Consul solus per decenniū esset: quē magistratū ipse priusquam urbem ingrederet suscepit quidem, sed diutius nō gessit, uerùm Q. Fabio, & C. Trebonio cōmendauit: cumq; contigisset ut Fabius ultimo cōsulatus sui die fato defungeretur, confestim ei in reliquū diei C. Cannium subrogauit: quod haudquaquā more maiorū factum fuit: in primis, ut quisq; mandatū sibi consulatum ante tempus eiuraret, & priusquā anni finis adesset, uiuens ualensq;, nec ullius criminis reus, honori suo renunciaret, ut alteri locum daret; deinde q̄d eodem die designaret quis, admitteretur q; ad Consulatū, eoq; defungeret. In quam rem iocatus eleganter est Cicero: Cannius, inquiens, ea animi fortitudine & diligentia munus suum administrauit, ut dum Cōsul esset, nec momento quidem temporis unquā dormierit. Sanè ab eo tempore pauci creati sunt Consules, qui totum annū in magistratu fuerint: sed ut fors ferebat, alij pauciores mēses, alij dies duntaxat eum gerebāt. Nam nec hodie quidem ultra duorum mensium tempus raro ab ijsdem administrat: solique qui Caleñ. ipsis Ianuarijs consulatū auspicant, actui rerum dant nomen, ut scilicet ab eis fiat annorum cōputatio. Cætera uerò qui subsequuntur, nihil à prioribus differunt. hæc ille. Sed & lib. XLVIII. Hodie, inquit, non eliguntur Consules per integrum annū: sed primi dant consulatui eius anni nomen, soliq; per omnē Italiam celebrantur: alij uerò qui subsequuntur, ignoti ferè sunt, ideoq; appellantur à quibusdam Consules minores. Idem lib. XLVI. Qui Consularib. ornamentis honoratus est, inter uiros Consulares in senatu sententiam dicere potest: & si contingat eum Consulem fieri, non tamen primū fuisse Consul existimatur, sed Consul secūdùm dicitur: sicq; obseruatū semper fuit, quod & tempestate mea fecisse Seuerum Imperatorem uidi, qui cùm Plautiano Consularia ornamenta concessisset, deindeq; eum ad senatum transtulisset, & Consulem designasset, Plautianus, inquit, Consul secundùm. His igitur Dionis uerbis intelligi ratio potest, cur quatuor Consulum nomina eo in Senatusconsulto adscripta sint, Balbi scilicet, & Celsi, qui Calend. Ianuarijs Consulatū suum bimestrem inierant, & quorum nomine annus inscribebat: Aufidij uerò & Seueriani, qui minores Consules erāt, & Calendis Martijs Consulatum inierant. Hincq; mirū nō est, quòd in Aurelij Cassiodori factis, itemq; in Theonis ad Ptolemæi canones interpretationibus, quo loco Consulum nomina annuatim describuntur, posteriorum nulla est mentio. Illud magis mirum, quòd nec Iubentij Celsi Consulatus cum Q. Iul. Balbo gestus ibi apparet: sed cum Marcellino, qui fuit P. S. id est, publicæ salutis, seu à Christo nato CXXXI.

b l.item ueniūt. §.pridie. de petit. hæred.

Catalogum Consulum à Cassiodoro editum, & ab Haloandro adhuc emendatum, non tamen prorsus certum esse, aliquot exemplis ostenditur. CAPVT XI.

COnsulum habita superius mētio me admonet, ut de eorū catalogo aliqua quoque hic disserā. Cùm in Iustiniani codice adscriptæ sint Cæsarum constitutiones, nō tantum iuxta ordinem, quo quisq; eorum ad Imperatorium fastigium adsumptus est, sed etiā secundum tempora, quibus unaquæq; earū ab ipso Imperatore sancita est: existimauit G. Haloander necessariā esse iuris studioso cognitionem catalogi omniū Cōsulum, qui ad Iustiniani usq; tempora designati fuere: acceptoq; in manus Aurelij Cassiodori huius argumēti libro, paucis immutatis, eum edidit. Verùm ut quid ego sentiam, liberè, & citra fraudem dicam, non arbitror Haloandrum ipsum, neq; Cassiodorū, neq; præterea quenquam alium fastos ipsos ita ad unguem posse componere, ut nusquam fallatur: ea fuit in ueteri republica annalium confusio, ea deinde post Imperatores creari cœptos, cùm plerique minores Consules pro primis ponerentur, & ex uno anno duos facerēt, alij aliter deciperētur. Libet huius rei aliqua exempla referre. Et in primis constat XV. Imperij Tiberij anno CHRISTVM ΣΩΤΗΡΑ nostrum fixum cruci fuisse: quod & Tertull. tradit, & chronographi omnes scripsere: id fuit anno urbis DCCLXXXI. Illud quoq; certum est, eum tunc natum fuisse, cùm à Quirino census Iudaicus actus est. Cæterū Actiacam uictoriam Cæsare III. & Messala Consulibus, altera Septembris die obtentam fuisse, Dion est autor, & ex Cornelio quoq; Tacito colligi potest, qui fuit annus urbis conditæ DCCXXIIII. At Iosephus lib. XVIII. cap. V. autor est

tor est censum Iudaicũ à Quirino actũ anno XXXVII. ab Actiaca uictoria, qui est annus urbis DCCLX. quo calculo sequeretur, ut Christus annorum XXI. pependerit: quod falsissimũ esse nemo opinor dubitat. Dixi-
II mus de Deo, dicamus de homine. P. Vergilius Maro, Donato autore, natus est Cn. Pompeio Magno I. & M. Licinio Crasso Consulibus, qui annus urbis cõditæ est DCLXXXV. Idem ait perijsse eum Cn. Plautio, Q. Lucretio COSS. qui Consulatus in catalogo nõ reperitur: sed aiunt hunc fuisse annum, quo Christus ipse deinde est natus: & tamen Val. Probus autor est, nõ ultra LI. annũ peregisse: ut satis appareat, primo exemplo lapsum annorũ decem intercessisse, in hoc uerò etiam pluriũ. Sunt tamen qui C. Sentij & Sp. Lucretij Consulatu perijsse censeant, ut Eusebius: quæ sententia magis suprascriptæ gram
III maticorũ computationi quadrat. Addo aliud: Anno urbis conditæ M. CXXXII. Haloander Ausonij poëtæ Consulatum describit: atqui ipse Ausonius stat contrà,

Mille annos centumq;, & bis fluxisse nouenos,
Consulis Ausonij nomen aduſq; leges.

IIII Iterũ anno urbis conditæ M. CXVII. Consulatum à Iouiniano & Varroniano initũ ostendit: & tamen Eutropius nõ minoris autoritatis historicus, septem annos huic cõputatio-
V ni adimit. Rursus sub annũ urbis conditæ DCCCCXCI. Gordiani & Auiolę Cõsulatũ collocat, cũ tamẽ Censorini cap. XVIII. autoritate ostẽdi possit, ei anno Vlpiũ, Põtianũq; Cõsules nomen dedisse. Sed & anno Chri-
VI sti D. XXVIII. Olybriũ V. C. & solũ Consulẽ fuisse idem scribit: & tamen in Ioannis Papæ Epistola, quæ Iustiniani Codici inserta est, inscriptus legitẽ titulus Maximo & Olybrio IIII. Consulibus: ut ijs exemplis, alijsq; (quæ studiosi, quibus curæ hæc fuerint, fortè inuenient) satis appareat, haud quaquam omnino certam esse harum rerum notitiam, neque ab hisce chronographis omnia ad obrussam exigenda esse: laudandi tamẽ sunt, quòd quantũ in eis fuit, publicæ utilitati & ipsi cõsuluerũt.

Vnde Guelphorum Gibellinorumq; factiones originem habuerint, non approbata Bartoli sententia. CAP. XII.

EDidit Bartolus noster tractatũ de Guelphis & Gibellinis: utq; aliquid ex historijs tenere uideretur, eorum originem altius repetit, & à Federici Aenobarbi Imp. familię nomine prouenisse Gibellinos attestatẽ: qui uerò Alexandro III. Pontifici consentiebãt, Aenobarbíq; hostes erant, dictos Guelphos esse tradit. nominũ uerò eam fuisse rationẽ, quòd Gibellini uirium fiducia, Guelphi fide ducti ad arma deuenissent: etenim Hebræorum idiomate Gelphi interpretatẽ os loquẽs, quod, inquit ille, ad zelatores fidei pertinet: Gebellus uerò mons, locus fortitudinis, primo Regum cap. ultimo. Sed hac in re haud quaquam multum me Bart. autoritas aut ratio mouet, cùm mihi uerisimile nõ fiat, accepisse Italiam huiusmodi nomina ab Hebręis, quæ quidem constat esse Germanica. Solent autem omnes populi de idiomate potius suo uerba accipere, q̃ de alieno mutuari: quò fit, ut sæpe deprænderim plerosq; errasse ueterum, qui barbaris nominibus latinam etymologiam adscribere conati sunt. Exempli causa: Germanos, inquiũt aliqui, sic appellatos,
10 quòd fratres Gallorum uiderentur: Alemanos, à lacu Lemano: Longobardos, quòd longas barbas haberent: Viterbios, à uita inermium: & si qua similia: cùm uerius sit, hæc omnia ex Celtico sermone deducta esse. Germanos, quòd se mutuò integros proboscq; homines uocarẽt, id enim ea uox significat, unde & Charolorum appellatio: Alemanos, quòd colluuies esset, & gens collectitia, ut ex Asinij Quadrati historia Agathius lib. I. re-
20 fert: Longobardos, quòd eiusdem regionis strenui uiri essent: Lang enim patriã aut terram uocant, uuart uerò fortitudinis est nomen. Viterbum, ab amplitudine structuræ, quæ ut ex regis Desiderij epistola colligitur, ab eo ædificata est, cùm tria oppida, Longulam, Vetuloniam, Volturnã, uno muro cinxit, urbemq; Germanica uoce Vuiterbu dixit: quod & beatus Rhenanus rectè tradidit. Sic igitur existimandum & de ijs factionum
30 nominibus esse, quæ primũ ex Germania ad nos uenerunt. Igitur Otho Frisingensis Episcopus, qui Aenobarbi ipsius res gestas descripsit, eiusq; patruus fuit, historiæ quam de eo scripsit lib. II. autor est, defuncto Corrado, III. Nonis Maij, anno P. S. M. CLII. habita fuisse Francofordiæ de Imperio comitia, cùm eò omnes transalpini proceres, & plerique etiam Italiæ primates conuenissent, Federicumq;, cui à rubra barba cognomentũ,
40 ad Augustale fastigium fuisse prouectũ: quoniam cùm duæ essent in orbe Rom. familiæ, quæ diutius de dignitate certarant, una Henricorum ex Gubelinga, alia Guelphorum ex Altdorphio, & ex hac magni duces, ex illa etiam Cæsares prouenissent, propterq; æmulationem reipub. quietem sæpius turbassent: uisum electoribus fuit, ut seditiones illæ extinguerentur, Federicũ ad id dignitatis promouere, quòd utranq; familiam ipse attingeret, cùm eius pater ex Gubelingis esset, mater uerò ex Guelphis, Henrici scilicet Noricorũ Ducis filia. hæc ille. Potuerunt quidem Germani rebus suis pacisq; studijs hac electione consulere: Italorũ quidem animos tali contagione infectos acrius exarsisse constat, suborta inter ipsum Aenobarbũ & Alexandrum Pontificem simultate, quæ deinde in apertum bellum prorupit: quia Pontifex quibusdam literis ad Cæsarem scripserat, se
60 nõ solùm coronam Regiam, sed quodcunq; aliud præterea beneficium libentissimo animo ei collaturum. Interpretatusq; est Federicus Beneficium, ex uulgari & barbara significatione pro Feudo; tanquã Pontifex se pa-

tronum, Imperatorem uerò clientem nuncu passet; ea fuit in ipso, comitatuq; ipsius doctrina, quæ tot scilicet ciuitatum excidio lueretur, quot deinde cõstat ab ipso Federico tum fuisse dirutas: ut uerũ sit q̃d inquit Horatius,

Quicquid delyrant reges plectuntur Achiui.

De insignibus & armis, aliter quàm à Bartolo traditum: itemq; de Velis regijs. CAP. XIII.

ALium tractatum idem Bar. composuit, quem de insignibus & armis inscripsit: in quo pleraq; disputat ad hoc argumentum pertinentia: aduersus quem extat Laurentij Vallæ accusatorius liber, de quo necesse nũc nõ habeo ferre iudicium, ne forte crabrones excitem, & uel Iurisperitos, uel Grammaticos irritem, atq; offendam. Illud solùm adducam, neutrum ipsorum habere quod ex uetericibus autoribus hac de re in medium adducat. Nec enim arbitror insignium horum usum apud eos fuisse, sed ex militia primũ ea inualuisse, deinde à priuatis quoq; passim accepta, tanquam nobilitatis antiquitatisq; familiæ testimoniũ. Etenim Aquila, quam Romani milites in militia habebant, non clypeo inserta depictaue fuit, sed potius fusilis. Dion lib. XL. δὶς δὲ ναίσκος μικρὸς καὶ ἐν αὐτῷ ἀετὸς χρυσοῦς ἐνίδρυντο, καθίστατό τε ἐν ἅπασι τοῖς ἐν τῷ κατα λόγου στρατοπέδοις, καὶ αὐτὸν εἰς ἀνὴρ ἵππῃ δόρατος μακρῷ ὀξὺ τὸν σύρακα ἀπηγμένον, ὥστε καὶ ὀρθὸν τὸ πέδον καταπήγνυσθαι φέρει. Ferculum, inquit, seu sacrarium est modicum, in quo aquila aurea collocatur, & in omni iusto exercitu ab aquilifero hastæ longæ prefixa defertur: quę quò facilius humi impingi possit, in acutam cuspidem desinit. Idemq; arbitror de Draconibus, unde & Draconarij dicti, quòd Dracones signa militaria equitũ ferrent: quod Vegetius & Modestus tradunt. Claud. in VII. Cons. Honorij:

— Quid fissa Draconum
Ora uelint, uentis fluitent, an uera minentur
Sibila, suspensum rapturi faucibus hostem.

Argenteo capite fuisse innuit Suidas dictione ἰνδοῦ. Habebant & Vexillationes singulæ sua signa, & Legiones, & Auxilia Palatina, ut in breuiario Theodosij Iunioris cernere est. Herculiani & Iouiani Aquilam flauam, Nerui rotam, Braccati glandem & circùm duas auiculas, Cornuti duo inflexa cornua rubra, Tertiodecimani leporem cęruleum, alijq; alia signa, quæ referre nõ attinet: ea δράγματα uocari scribit Vegetius lib. II. quæ deinde militia missi retinebant. Procopius lib. I. belli Gothici autor est, milites Romanos, qui in Galliæ limitib. aduersus barbaros constituti erant, capta à Gothis Italia cum barbaris cõuenisse, secq; illis coniunxisse, dignitatis loco, quẽ prius habebãt, insignibusq; saluis: quę ad sua usque tempora ab eorum posteris conseruata idem refert. Habebant & ciuitates signa sua, quibus originem, aut cultum testarentur. Hinc in nomismatis Athenienśiũ plerunque uidimus noctuas: sic Claudianus de Mediolano:

— Ad mœnia Gallis
Condita, lanigeræ suis ostentantia pellem.

Erant & Vela regia, id est, insignia Cæsarũ, quæ domibus & prædijs principis imponebantur: quod si quis rei priuatę imponere ausus fuisset, graues dabat pœnas [a]. In Epistolis Cassiodori lib. IIII. apparet, solita huiusmodi signa & titulos ijs domib. inscribi, quas princeps ex possessorũ delicto ad fiscum suũ trahebat. Sed an artifex possit alij eiusdem artis prohibere, ne suo signo utatur? Et Bar. posse censuit. at alij negant: permittendũ enim uni cuiq; rei suæ quam uelit notam imponere [b]: idq; uerius, dum citra aduersarij fraudem id fiat. Sed an si res facta appareat pręsumamus ab eo factã, cuius nomẽ uel insignia gerit? Et puto præsumi [c]. Sed an ex hisce insignib. quę lapide insculpta sunt, argumentũ ad ius patronatus ecclesiæ, idq; genus similia, duci possit? Respondeo, suprà responsum est [d].

[a] L. ij. C. de priu. lit.

[b] L. quem. de re pecu. l. si. a. obsequ. lib. liberis.

[c] L. de fe. C. de priuil. dis. ma. gaudiis.

[d] L. mancipia rum. C. de rei lig. adiecta.

De literæ z, uaria pronunciatione: de Zanis populis, & quid sint masseres, Cæsaris & Tranquilli locus emendatus. CAP. XIIII.

NOuella constitutione, quam primã Iustinianus edidit, de hæred. & falc. Hinc, inquit, Carthaginenses pristinã nobis libertatem acceptam referant, Tzaniq; nunc primùm in ditionẽ Romani nominis redacti, inter subditos perseuerẽt. Sic enim legendum esse Viglius noster iamdiu annotauit, ut græcè non ὠζανοι, sed Tzani legatur. cui sententię ut accedã idem Iustinianus constit. XXVIII. impellit, qui de moderatore Helenoponti loquens, Hanc, inquit, deinde Tzanorũ regio excipit, sub nostro nunc primũ imperio Romanorum ditioni adiuncta &c. Sunt autem hi populi, quos ueteres Sannos uocabant, ut est apud Strabonem lib. XII. & Eustathium Dionysij interpretem, qui Sannos uocatos existimat, quos prius & Macrones dicebant: idq; & Stephanus tradit, quomodo autem Iustinianus eos primũ per Sittan, deinde Theodorum uicerit, & ut in formam prouinciæ eorum regionem reduxerit, relatũ extat apud Agathium lib. V. Indeq; apparet, eosdem populos esse Sannos, & Zannos, sed scriptura tantum differre, sicut zethus, sethus: smyrna, zmyrna: smaragdus, zmaragdus: Lesbos, Lezbos, & similia. cùm enim Græci suum ζητα lenius, & nõ adeò pressis dentibus pronuncient, ut barbari faciũt, ad eum sonum exprimendum τῶν addunt. Triplex enim uidetur eius elementi pronunciatio: una lenior, qua Græci utunt, & magna similitudine cum S nostro censetur: unde apud eos uim duplicis nõ habet, ut cùm Homerus & Vergilius dixerunt, Nemorosa Zacynthos: & cùm Prudentius in Hamartigenia, Gens Pherezea sagittis. & Iuuencus, Et gaza distabat rerum possessio fulgens. sicq; eam hodie Galli proferunt, & Martiani Capellæ tempore factitari solitum, ipse satis ostendit. Alia plenior, qua

qua Latini utunt, apud quos duplicis ſſ, uim habet, & in eam literam cõuertitur: ut, patriſſo, ſolœciſſo, maſſa, obryſſa, & ſimilia. Idcirco ab App. Claudio damnata, quòd dentes mortui dum exprimitur, imitetur. eam Græci in ſd, more Dorico diſſoluũt. quãdoq; & in di, ut cùm dicunt diæta, diacynthos, ζαδάμω. Tertia etiam magis ſtridens, quę barbaris eſt peculiaris, & quam ſolent recentiores Græci adiecto τω, ſcribere, ut in hac τζωίνοι, ut in nomine celeberrimi apud Græcos grammatici Ioannis τζέτζε, qui in Heſiodũ & Lycophronem ſcripſit cõmentarios. item in hac uoce, σφοῤτζία, quo nomine Mediolani ducem Cõſtantinopolitanus Imp. cùm obſidere ẽ à Turcis, datis ad eum literis appellauit. Sic & Nicandri in Alexipharmacis interpres medicũ malũ noſtra uoce appellat νεραντζιον. ſic Theophilus in Inſtit. plerunque latinas uoces ſcribit, βικοζετζιόνες, ἀδιτατζίω, σαβσιτατζίω, & ſimiles. Hodie uulgaris Italica lingua duplici zz utitur, ſicq; diſtinguit panem mazam, à claua. at in dictionibus quæ à z incipiunt id fieri nequit; nec hac ratione Bononienſes Ioannæ ancillæ nomẽ ab ore apri diſcernẽt: ut meritò aptiorem exiſtimem illius t adiectionẽ, quàm elementi z iterationẽ. Sed hæc nos hominibus ocioſis Aethiopem ſubinde lauantibus, id eſt, uulgaris linguæ grãmaticis diffuſius diſputanda relinquamus. Cæterum quæ Galli per z proferebant, Græci plerunq; per d ſcribebant, cuius rei exemplũ eſt in mazaribus, quarũ Cæſar cõmentario primo meminit: Mazares, inquit, & tragulas ſubijciebãt, & noſtros uulnerabant. At Heſychius autor eſt Madares Celtis eſſe latiores haſtas carniũ: ſicq; interpretandũ eum locum arbitror, potius quàm ut de Mazacis Perſico telo intelligamus, cuius idẽ Heſychius meminit. Apud Tranquill. in Caligula leget fortè aliquis ad primũ tumultũ Lecticarij cum maſſeribus. & cẽ. quamuis uulgò aſſeribus ſcribi ſoleat, defendiq; ea lectio poſſit. Siſenna uno atque altero loco Materes uidetur appellaſſe Gallicum telum non abſimile lanceæ.

Principium quandoq; pro fine poni, emptorem pro uenditore, locatorem pro conductore, creditũ pro debito: & l. j. de præſer. uerb. declarata. CAP. XV.

NOn paucas res quãdoq; reperimus uel diuerſas, uel prorſus contrarias, quæ tamen eadem ſignificentur uoce: ſic Grammatici Obeſum dicunt & macrum, & pinguem: ſic Supremum, & qui primus eſt, & qui ultimus: ſic Cœlum profundum dicũt, & è contrario Iul. Cæſar uallem altam: ſic apud Ariſtotelem ἀρχὴ una ſignificatione & principiũ ſignificat & finem: quòd enim unaquæq; res certi finis cauſa fiat, quoniã cuiuslibet actus ſubſtantia finem, tanq; cauſam reſpicit, idcirco ea cauſa principiũ quoq; dicitur: q̃d IIII. Φυ μετὰ τὰ φυσικὰ ille proſequit. Sic initia nos ſacra appellamus, quòd in primis uenerandi ſint Dei: unde & initiati: & tamen Græci à ſine πλουτὰς magis appellant. Sed huiuſmodi nos alijs diffuſius tractanda relinquamus, triaq; nõ abſimilia Iuriſconſultorũ uerba explicemus, quæ propter mutuum reſpectum quandoq; indifferenter ponunt. Et in primis quandoq; reperimus uocem hanc Creditum ea ſignificatione accipi, ut debitũ ſignificet: nõ enim res alicui debita eſſe poteſt, quin alteri ſit credita. Iulianus: Si pecuniã numeratam[a] tibi traditã donandi gratia, tu quaſi creditam accipias, cõſtat proprietatẽ ad te tranſire. intelligunt interpretes quaſi creditam, id eſt, debitam tibi ex præcedenti aliqua obligatione[b]. quo exemplo & Marcus Cicero oratione aduerſus L. Piſonem: Nonne, inquit, cùm c c. talenta tibi Apolloniatæ dediſſent, ne pecunias creditas ſoluerent, ultrò credito rem debitoribus addixiſti? Sed hæc interpretatio facilem habet expoſitionẽ, cùm ex ſubauditione defendi poſsit, an ſcilicet ſibi creditas dicamus, an à ſe. Difficilior eſt nodus in emptione & uenditione: conſtat enim aliam uocem pro alia poni: ut cùm lex actionem ex uendito dari ait, quæ ex empto ſit: & licet nõ adeò id frequenter fiat, ut Accurſ. ait[c], tamen ſatis cõſtat quandoq; fieri: nam & Caius, Veteres, inquit, emptionũ uenditionũq; appellationibus promiſcuè utuntur[d]. Videtur autem id non alia ratione induci, quàm ex relationis natura, quæ ubi eſt emptor, ibi & uenditorem eſſe neceſſariò infert: quapropter ſi contractum ipſum uerba reſpiciant, hæc interpretatio rectè aſſumit: ſi ad perſonas, non rectè. alia enim eſt emẽtis, alia uendentis perſona: hic rem, ille dat preciũ: diſtat autem res ipſa à precio: quò fit, ut antiquiſsimis temporibus, quibus ab emptione permutatio non diſtinguebatur, etiã ad perſonas promiſcuè poſſent rectè hæ uoces referri. Idem & in Locatore Conductoreq; dici poteſt: licet enim uulgò dicamus eum, qui precium dat, Conductorẽ: qui uerò rem, uel operam, Locatorem eſſe[e]: tamen quandoq; uice uerſa obſeruari has uoces uidemus: quod Laur. Valla libro I. Elegantiarũ oſtendit, & ante eum Accurſ. noſter[f]. Hinc domini mercium merces uehendas locare dicunt, cùm tamen ipſi precium dent: & magiſter nauis conducit uehenda mancipia, cùm tamẽ preciũ ipſe recipiat[g]. ſic alibi quis conducit ſeruũ docendum, alibi uitulos paſcẽdos, & ſimilia. Vnde & Labeo[h] de magiſtro nauis loquẽs: Idem iuris, inquit, ſi quis conduxiſſet. & mox: In quem ducendas eas merces locaſſet. quibus uerbis oſtenditur, qui prius conductor uocatus erat, locatorem rurſus dici. Poſſent & alijs ex autoribus alia exempla adduci, paſsim enim occurrunt, ſed hæc ſufficere uidentur. Putauerim autem, quoties rei dominus, uel qui pro domino eſt, alicui rem ſuam tradit, locatorẽ dici poſſe: quod maximè uerùm eſt, cùm ipſe pecuniam pro traditione & uenditione accipit[i]. quòd ſi ipſe det, idem quoque dici poteſt, cùm datur, ut aliquid in ea impendatur,

a l. cum in corpus. de acqui. rer. dom.

b Doct. l. ſi ego. ſi cert. pet.

c l. ex cõuentione. in fin. C. de pact. l. j. C. ſi ſcr. ext.

d l. ueteres. de act. empt.

e l. j. §. ſi quis ſeruũ. depoſ.

f l. ij. ad l. Rho.

g l. fin. in prin. eod. tit.

h d. l. fin.

i d. l. j. §. ſi quis ſeruum. ſecundo reſponſo.

uelut ut merces uehantur, ut seruus erudiatur: Locator enim uehendarũ mercium, Locator serui erudiendi rectè dici poterit. Is uerò, cui sit traditio, si ei pecuniæ dentur, cõductor quidem ipsius serui erit, licet operarũ locator idem dici possit: unde si in operis delinquit, ex cõducto cõuenietur: si extra operas, ex locato [a]. Hincq; infertur, aliter declarandã Papiniani legem, quæ in tractatu de præscriptis uerbis prima est, quàm cæteri, & in primis Iason fecerit [b]: ibi enim Iurisconsultus in casibus incertis agendum præscriptis uerbis esse docens, hoc exẽplo utitur: Domino mercium in magistrũ nauis, si sit incertũ utrum nauem conduxerit, an merces uehendas locauerit, ciuilem actionem in factum dandam esse Labeo scripsit. Dubium autem in hoc casu erat, nunquid magister nauis esset locator nauis, an uerò conductor mercium: & ideo, an ex conducto, an ex locato conueniri deberet. Cæterũ quod subijciẽ aliud exemplũ, adhuc dubitabilius est: Item si quis, inquit ille, precij explorandi gratia rem tradat, neq; depositũ, neq; cõmodatũ erit: sed nõ exhibita fide, in factum ciuilis subijcitur actio. Atqui, inquit Iason, hoc casu agi mandati debet: nihil enim obstat cur mandati agi non debeat [c]: & qui mercedẽ interuenisse aiunt, planè somniant. Respondeo: Mandatum solo cõsensu contrahitur, hic autem cùm res tradita sit, nõ consensu, sed re uidetur contractum: cùm ergo depositum cõmodatumq; re contrahatur, & hic neq; depositum, neq; cõmodatum sit, sequitur ut in dubio cõtractum innominatũ potius præsumamus, quàm mandatum.

a d.l.j. §. si quis seruum. primo respons.

b d.l.j. de præscript. uerb.

§. j. Instit. mãdat.

Baronis nomen an Latinum sit, & quo sensu accipiatur. CAP. XVI.

BAronis uulgare nomen apud Iurisconsultos recentiores in usu est, pro genero so, insignique homine: quem ita definiuit Baldus, ut Baro sit quisquis merũ mistumq; imperium in aliquo castro concessione principis habet [d]: dictos autem exemplo græci sermonis à grauitate existimant. At ex Grãmaticis nostris aliqui etiam insigniter docti Baronis nomen apud Ciceronẽ quoq; legi contendunt, & pro homine stolido atque inepto accipi. Sic Antipho somniorum interpres libro de Diuinat. II. Baro dicitur. Sic II. de Finibus: Hæc cùm loqueris, nos Barones stupemus, tu tecum ipse rides. Sic lib. familiariũ IX. epistol. ult. Ille Baro te putabat quæsiturum, num unum cœlum esset. Sic & ad Atticum lib. Epist. V. Apud Patronẽ, & reliquos Barones, te in maxima gratia posui: & hercle merito tuo feci. Sed certè si uox hæc Latina esset, iustè admiraremur, cur nõ & in alijs autoribus reperiretur: unde cùm tot errata uitio bibliopolarũ in Ciceronis operibus sint, non facile est singulari cuiquam testi de incolumitate lectionis credendum. Constituendum est, inquit Theophrastus, secundum ea quæ frequentius accidunt, non quæ ἐκ παρεκλόγου. nam etsi ponamus suprascriptis in locis ita scripsisse Ciceronem, non ubique quadrat ea interpretatio, ut hominem stolidum significet, præsertimq; in epistola ad Atticũ, qui solus locus aliquantò certior, & adhuc incontaminatus superest: atqui ibi pro philosophi sectatoribus & studiosis accipi uidetur. Ego βαρώνας, id est, Verones, seu imitatione Dorica Barones, accepi populos Hispaniæ esse, sic à fluuio, cuius Martialis quoque meminit, dictos: qui (ut nunc Germani) solebant principibus apparere, & excubias facere: quos & uerisimile est eligi solitos prægrandi corpore, quãuis mente stolida essent, quod huius militię proprium est. Cæsar IIII. cõmentario belli ciuilis: Cassius semper Verones, complures q; euocatos cum telis habere cõsueuerat, à quibus cæteri intercludunt, qui ad cædem faciendam subsequebant. Tales opinor Plutarchus in C. Marij uita βαρυλιάτας uocat, quos ipse diffinit δορυφόρους ἐκ τῶν προσπεφυκότων ὅλων, id est, prætorianos & apparitores ex seruis qui ad eum cõfugerãt: horum uestimentum Bardiacus dicitur Martiali: Lassi Bardiacus quòd euocati. & hinc Bardiacus iudex Iuuenali. Igitur Cicero Patronis philosophi Barones, uocat eius sectatores, quòd instar apparitorũ illi semper adessent. Alijs uerò in locis, si rectè ibi ea uox legitur, pro fatuis & stolidis accipit, metaphora ab eorum moribus ducta. reperi & quandoque hanc uocem pro cognomine in antiquis spectationibus, qualis una est Brebię ad lacum Verbanum:

d Bald. c. innotuit. de elect.

D. M. L. COELI L.F. OVF. BARONIS. VI VIR
PONTIFICI. IIIIVIR. AP. CVRATORI SALT. TIBRONANI
ITEM TEMPLI MINERVAE ET ALBVCIAE
VIRILLIONIS. F. VXORI EIVS. COELII. IVVENAL.
ET SEVERVS PARENTIB. OPTIM.

Fideiussorem, qui in maiorem summam accedit, saltem in ueram teneri, aduersus Bartolum: & ueram nõ esse dialecticorũ differentiam, an negatio uerbum præcedat, an subsequatur: & quædã ad hanc rem ex Hermogene. CAP. XVII.

REceptissimum iuris autoritate est, non posse fideiussorem in duriorem causam obligari, quàm principalis ipse teneat: ideoq; talem fideiussionem si aduersus suprà scripta factum sit, esse nullam [e]. Sed dubium est, an saltem eatenus sit efficax, quatenus principalis tenebatur. & Bartolus credidit omnino nullam, quia forma legis neglecta sit. Si igitur cùm Titio deberem centum, tu pro me apud eum in ducenta fideiusseris, nec ad ea quidem centum, quæ uerè debebam, eris obligatus: quia l. placuit. eos inquit omnino nõ obligari [f]. cùm enim signo uniuersali postposita sit negatio, apparet radicitus actum esse nullum; sicq; non pauci ex nostratibus tradide-

e l. fideiussor de obligat. §. j. de fideiuss.

f l. quæsit. §. de hæred. de pactis.

tradiderunt. Mihi iniqua semper uisa est hæc dispositio, & à ratione naturali nõ parum recedere: ideoq; nunquam potui adduci, ut ex facto secũdum eam responderem: etenim alijs quibus legibus potest hæc sententia apertè confutari [a]. Nec ratio quæ pro ea adducitur tam firma est, ut conuelli non possit. In primis enim aio, ueterum codicum lectionem aliter se habere, & negationem in ijs signo uniuersali præponi, Placuit non omnino obligari: tanquam obligari quidem uelit lex, sed non in totum: sicq; Norica editio habet, & ego in antiquissimo exemplari scriptum habeo. Rursus aio, distinctionem illam, An negatiua præcedat, an autem sequatur, certam non esse, & plerosq; ueterũ autorũ eam neglexisse: quod Laur. Valla lib. dialectices I. cap. XXVI. tradidit, ubi Pauli Iurisconf. [b] locum adducit: quia uerũ sit omnes statos non esse, id est, nõ omnes statos esse. qua de re nõ insubtiliter disserit Hermogenes lib. Rhet. ult. Negatione, inquit, quandoq; eodem sensu utimur, quo si affirmatiuè loquuti essemus: quandoq; minus significamus, aliquando etiam amplius, eodem sensu: θνῄσκω γὰρ φανερὸς ἦν, νῦν μανικὴν χρώμενος οὐκ ἀφανὴς ἦν. uatesclarus erat, & non obscurus diuinator. sic Ouidius:

Iam mare & tellus nullum discrimen habebant,
Omnia pontus erat: deerant quoq; littora ponto.

Minus significat cùm per confidentiam deprimimus, uel per auxesin intẽdimus, ut hoc exemplo: ὦ ξεῖν' ἐπεὶ ὅτι κακῶ ὅτ' ἄφρονι φῶτι. O hospes postquam neq; malo neq; impruden ti homini. Sic Plaut. Epid. Neq; malo homini, neq; benigno tuo dedi Stratiphocli. Sic & Vlpianus [c]: Scientiam hic accipimus, quæ habet & uoluntatem: sed ut ego puto, nõ uoluntatem, sed patientiam: non enim debet dominus uelle, sed non nolle. Amplius significamus, ut apud Homerũ: ἐπεὶ ὄ μιν ἀφαυρότατος βάλ' ἀχαιῶν. Postquam nõ debilissimus Achiuorum iaculabat. Maior hic affirmatione est negatio: uoluit enim ualentissimũ ostendere, sicut & cùm dixit, οὐδ' ἀρατό γε εἰδὼς γνῶσιν. Hoc uiso nõ sanè est lætatus Achilles: id est, plurimũ indoluit [d]. Sic & Serui. Sulpitius ad Cicer. epist. lib. IIII. Etsi scio non iucundissimum nunciũ me uobis allaturũ: id est, saneq; iniucundissimum: ut satis appareat, falli eos, qui negant idem esse nõ iucundum, & iniucundũ: sicut nõ iustum, & iniustũ: qua de re Valla lib. dialect. II. cap. XXXII. rectè disserit & uerè, secundum tamen suprà scriptam Hermogenis sententiam & distinctionem.

[a] Rogatus. mandat. l. si ultra. C. de fideiuss. l. ita tamẽ. §. periud. fol.

[b] l. si seruus. §. si plurũ. si quis caut.

[c] l. j. §. scientiã. de tribut.

[d] l. cum plures. §. minium. de admin. tut.

Carmen Archilochi restitutum, & Martiuatis apud T. Liuium: & emendatus Plinius, & explicatus Ouidius in Ibin. CAP. XVIII.

CVm ius belli id sit, ut capti efficiãtur capientium, quia par censetur utrinq; causa, unde & hostes ab æqualitate dicti sunt: uisum est legislatoribus, ut si quo casu de manu hostium captiui elaberentur, ius postliminij habeant; quod nõ ad homines tantũ pertinet, sed & ad res ipsas, & ad naues longas, & onerarias, ad equos, idq; genus similia, quæ bello capta sunt: excepere tamẽ arma, ut scutum, gladium, cassidem: ea enim postliminio reuerti negantur, quòd turpiter amittantur [e]; etenim semper apud ueteres infame fuit, arma amittere. Vnde ἐρριψάσπιδες dicti, qui metu ea in bello abiecissent: quo nomine in ueteri comœdia notatus fuit Demosthenes. Illud quoq; traditum ab autorib. est, Archilochũ poëtã Elegum à Lacedæmonijs urbe eiectũ, quòd scripsisset præstare clypeum amittere, q̃ in acie mori. cuius elegion à Plutarcho in Apophtheg. Lacon. refertur, itemq; à Strab. lib. X. & rursus lib. XII. sed adeò corruptum est, etiam in Græcis exemplaribus, ut interpretes, quamuis uiros doctos, fefellerit: nos ex uocum ipsarum, ut ita dicam, parietinis, exq; Aristoph. in Pace autoritate, sic restituẽdum censemus:

[e] l. ij. de capt.

Ἀσπίδι μὲν Θρᾴων τὶς ἀγάλλετ', ἣν παρὰ βάμνῳ
φῦτος ἀμωμήτῳ κάλλιπον οὐκ ἐθέλων,
ψυχὴν δ' ἐρυσάμην φεύγων. ἀσπὶς ἐκείνη
ἐρρέτω, ἣν αὖθις κτήσομαι οὐκ ἄκων.
Scuto aliquis Thracum non nostra sponte fruatur,
Quod liqui illæsum uepribus in medijs.
Sed seruauit animam fugiens, clypee ergo ualeto.
Non æquè illæsus mox meus alter erit.

Sanè eo in uersu per diœresim soluitur dictio φεύγων, quod exemplo nõ caret. Idem Archilochus apud Theonem in progymnasmatis, θυμὸς γλαῦκε λεπτίνεω πεῖ τίνεις. trimetrum est carmen, in quo γλαῦκε trisyllabum est. Sic etiam apud Latinos, ut apud Martiũ uatem, cuius carmina à T. Liuio lib. XXV. referuntur, sic in pedes suos redigenda:

Amnem Troiugena cannam Romane feũge,
Ne te alienigenæ in campo cogant Diomedis
Conseruasse manus pugnando: Sed neq; credes
Tu mihi tunc, donec compleris sanguine campum,
Multaq; millia cæsa tuorum deferat amnis
In pontum magnum terrai frugiferai,
Piscibus, atq; autbusq;, ferisq; colentibus terras,
Vt fiuat esca caro tuæ nam mi' tta Iuppiter orsust.

Tametsi arbitrer abhorruisse Liuium fœtorẽ hunc antiquitatis, & aliqua mutasse, ne contra historię legem prosæ orationi carmina insereret. Quòd si quis διαίρεσιν illam in carmine Archilochi non probet, potest legere φεύγων ἀλλ', eodem sensu. Sanè hunc poëtam Archilochum, qui primus iambici uersus repertor fuit, Ouidiani interpretes à domesticis Lycambes interfectum scribunt, quoniam in Ibin sic scriptum sit:

Vtq; repertori nocuit pugnacis iambi,
Sic sit in exitium lingua proterua tuum.

Ego in bello interfectũ esse apud Plutarchũ in libello, Quemadmodum quis de inimicis utilitatem capiat, legi, à Corace, qui fortè & ipse eius carmine fuerat proscissus. Idem interpretes nõ minus incuriose & sequens carmen explicant:

Vtq; parum stabili qui carmine læsit Athenas.

legendum enim est Athenin, & de Hippo-

nacte intelligendum, qui primus iambũ claudicare fecit, & scazonta in Bupalum & Athenin composuit, ut est apud Suidam: ut rectè Ouidius parum stabile, id est, claudum carmen ei tribuat. Plinius lib. XXXVI. cap. V. Anthermũ, non Athenin uocat: errore, ut arbitror, librariorum. fuit autem Anthermi filius uterq;. Pari negligentia aliud rursus sequens transmiserunt ijdem interpretes:

Vtq; Syræ uates fertur perijsse seuera,
Causa sit excidij dextera læsa tui.

Dexteram enim accipit Ouidius pro hospitij cõiunctionisq; iure: & Hesiodum intelligit, qui ob suspicionem uiolatæ sororis ab Antipho & Cemeno hospitibus suis occisus est: seu ut alij ab Amphiphane, & Gannyctore, ut est apud Plutarchum, & eius poëtæ interpretem Ioannem Zezem, præterea & Suidam. Sunt sanè & multa alia huiusmodi loca malè apud Ouidium eo in libello ab interpretibus explicata, quorum quæ nobis occurrent, cùm occasio tulerit, non grauabimur facere mentionem: tametsi ratio studiorũ meorum uix ferat, ut in huiusmodi minutias possim diuertere.

Suitas quomodo diffiniatur: & an ea uoce tanquam proba uti possimus. CAP. XIX.

SVitas quid sit, plerique diffinire tentauerunt, hactenus tamen nemo sat rectè: experiamur & nos, quid præstare hac in re possimus. Igitur putamus sic rectè finiri: Suitas est hæredum qualitas, qui primũ in potestate paterna locum tenent, continuationẽ dominij necessitatemq; successionis ipso iure inducens[a]. Videntur autẽ hi hæredes quodã modo sibijpsis succedere, cùm uiuente quoq; patre domini censeant[b], & ideo Sui appellantur: à qua dictione Doctores nostri uerbum Suitatis deduxerunt, quo ego uti nõ raro soleo, siue quòd in legalis sapientiæ scriptis nõ existimem omnia adamussim secundũ ueterum elegantiã requirenda esse: siue quòd nõ minus licere nostratibus Doctorib. existimẽ, quàm ueteribus oratoribus aut philosophis cõcessum semper fuit: è quibus Asinius Pollio Pataunitatem quandam in T. Liuio se notare dixit. At Plato quãuis alioquin eloquentissimus, cyathitatem quoq;, & mensalitatem cõmentus est. Hinc apud Laërtiũ in Diogenis Cynici uita, Platone de idæis disserẽte, & πρατηροτητα & κυαθοτητα nominante: Equidẽ, inquit Diogenes, mensam & cyathũ uideo: mensalitatem uerò, cyathitatemq; nõ uideo. cui ille: Rectè, inquit: quibus enim cyathus mensaq; conspicitur, oculos habes: quo autem mensalitas & cyathitas conspicitur, animum non habes. Sed & apud Fabiũ elegans est distichon in Hermem quendam, qui longis dictionibus oblectabatur:

Gaudet honorificabilitudinitatibus Hermes,
Consuetudinibus, sollicitudinibus.

Videtur & nouè dixisse Cicero admirabilitatem, lib. de Offic. II.

a §. sui autẽ. Instit. de hæred. qual.
b L. in suis. de libe. & posthu.

Dictio Suus, quamuis reciproca sit, tamen aliter atq; aliter in iure nostro accipitur: & aduersus Vallam quædam annotata. CAP. XX.

LEgauerat sacerdos Lesbiæ fundum, iusseratq; eum fundum post eius mortẽ filijs suis Seio & Titio restitui. Dubitatũ fuit, an fideicõmissum subsisteret. Et aiebant, nõ ualere: quia Seius & Titius uidebantur incapaces, tanquam spurij: etenim testator filios suos appellauerat. At certum est pronomen Suos reciprocum esse, ut integro libro Laurentius Valla censuit: addebantq; id sensisse Bart. & alios Doctores[c], qui huiusmodi pronomen ad ipsum testatorem in ambiguis referendum esse arbitrati sunt: ut, si quis mandet hæredi, ut libros suos restituat, intelligetur ipsius testatoris, nõ hæredis[d]. Dixi absurdum esse si ita interpretemur uerba, ut dedecus suũ testator expressisse censeatur, fideiq; cõmissum pro non scripto sit: & ideo si aliter nõ probetur, Seium & Titiũ sacerdotis illius filios esse, eis deberi quod testamento relictũ est: etenim pronomen hoc Suus, ambiguum est, & quandoq; pro illius accipitur[e], unde secundum subiectam materiã declarari debet. Vlpianus: A diuo Pio rescriptum est magistratibus[f], ut iudicum à se datorum sententiam exequantur. à se, id est, à magistratibus, non à diuo Pio. Idem: Senatus censuit rogari quem posse ut hæreditatem suam ei restituat[g]. suam, id est, testatoris, non autem rogati seu hæredis. Sic & relatiuum quoq; pro pronomine ponitur. Vlpianus: Si quis pro muliere dotem dederit, ut ipsi soluereturⁿ: id est, sibi seu dãti, ut rectè ait Accurs. Possemq; ex legibus nostris multa loca adducere, quibus indifferenter, Suus pro illius, & è contrario ponitur. Nec ego omnino Laurentij Vallæ sententiã probo, tam pertinaciter reciprocam hanc interpretationem obseruari debere contendentis: λεπτολογύμενα sunt, & minutiæ, à classicis autoribus plerunq; neglectæ. Plaut. Suus uir salutat uxorem suam. Cicero pro Deiotaro: Ea sumeres ab illo non recusauit, id est, à se. sicut & Ipsius, pro suis ipsius. Cicero pro P. Sextio: Quis unquam senatũ ipsius decretis parere prohibuit? & Suis, pro eius. Cic. in Sallustium: Nõ ex oratione, sed ex manibus suis spectare debetis. & Philipp. IIII. Si C. Cesaris, fortissimorumq; sui patris militum, &c. & ad Octa. Immemor beneficij sui, circunscribis senatum. & rursus alijs locis, quos in commentarijs linguæ græcæ Budæus annotauit.

c Bart. consil. cbvi. Alex. in tertio.
d Bart. Lucas de testamento. & aur. cy. eorum leg.
e L. antepen. §. fin. de legat. 3.
f L. à diuo Pio. ff. rerum iud. Dec. singularissima opin. de leg.
g L. ex facto. ad Trebel.
h L. quæsitum. §. fi. soluman.

Quomodo præsumatur ex præsenti tempore retro: & defensus aliquot locis Vergilius Maro à Seruij, Gellij, aliorumq; Grammaticorũ calumnia. CAP. XXI.

REgula est iuris nostri certissima, Ex præsenti in præteritum præsumi, ut scilicet quod hodie est, & olim fuisse credatur: cui locum esse in ijs tradiderunt, quæ uerisimiliter mutationis alicuius periculum nõ subeunt:

qua

qua de re libro Præsumptionũ II. cap. XXVI nõ indiligenter scripsimus. Qui ergo fluuij, uel mõtes nũc sunt, & à creato orbe uerisimile est fuisse, quòd natura rerum perpetua sit: licet urbes ab hominibus conditas, ante eorũ conditores certum sit nõ fuisse: nec puto hac in re quenquam hæsitaturum. Qua ratione præstantissimi poëtarum P. Vergilij aduersus quosdam Grammaticos patrociniũ ego suscipiam. Scribit A. Gellius lib. X. cap. XVI repræensum à Iul. Hygino Vergilium, qui ex persona Palinuri loquens dixerit:

— Portus require Velinos.

Atqui, inquit ille, constat Veliã oppidũ post multos, quàm Palinurus decesserat, annos conditũ fuisse. eodem argumento & Seruius utitur, cùm Vergilius ex persona Aeneæ:

Apparet, inquit, Camarina procul, campiq; Geloi,
Arduus inde Acragas, &c.

Atqui, inquit ille, hæc oppida tẽpore Aeneę nulla erant, cùm constet multos deinde post annos ædificata fuisse. Respondeo: Non de ipsis oppidis loquit Maro, sed campis & fluminibus, quæ proculdubio semper fuerant. Veliam à fluuio eam præterfluente dictã esse autor est Stephanus dictiõe Ἐλέα, ut rectè possimus portum intelligere, quem fluuius ille facit. Sic & Camarina palus, seu fluuius est, sicut & Gela, & Acragas: etenim, ut Duris inquit, plurimæ Siculorum urbes à fluminib. nomen sumpserunt, ut Syracusæ, Gela, Imera, Selinus, Phęnicois, Eryce, Camarina, Acragas. Dictus autem est fluuius Acragas, ab Acragante Iouis & Asteropes Oceanitidis filio, ut scribit Stephanus. Polybius fluuium ipsum, itemq; ciuitatem à campis eius regionis nomen sumpsisse mauult, quæ ἀκρόγυω dicebatur, ὅσῳ τὸ ὄγκιον, propter terræ bonitatẽ. Meritò ergo apparet, quàm friuola sit horũ accusatio. Sed & nõ minus inepta alia, quam ibidem Gellius refert: Confudit, inquit, personas & tempora Vergilius cùm dixit:

Eruet ille Argos, Agamemnoniasq; Mycenas,
Ipsumq; Aeacidem, genus armipotentis Achilli.
Vltus auos Troiæ, templa & temerata Mineruæ.

Arbitrantur q; Gellius & Hyginus de Pyrrho intellexisse poëtam. Sed certè non uidentur hi ad eius uerba rectè attendisse: nec enim Pyrrhus à Romanis erutus, aut sublatus fuit, sed duntaxat summotus, ne quicquã agri Romani occuparet. Ioannes Pontanus Persen regem hic intelligi existimat, idq; Propertiano ex carmine:

Et Persen proaui stimulantem pectus Achillis,
Quiq; tuam proauus fregit Achille domum.

Sed nec id satis placet, cùm nõ ijsdem ducib. Perses & Achæi sint superati. Satius ergo erit de Persis filio Andrisco intelligere, qui et Pseudophilippus dictus est, & ultimus regũ Macedonũ fuit, quem Q. Cæcilius Metellus uicit, cepitq;, & de eo triũphauit. Idemq; Achæos cum Bœotijs & Chalcidensibus ad Thermopylas superauit, Critolaũq; eorũ ducem adegit, ut ueneno sibi mortẽ consciscere, ut Pausanias in Achaicis scribit, & Historiæ lib. L. & LII. T. Liuius est autor. Sanè uidetur ad Maronianũ carmen allusisse & Germanicus Cæsar quodam græco eleganti epigrãmate, quod sanecq; feliciter Thomas Morus in hunc modum Latinis reddidit:

Mauortis genus Hector aue, si quid sub humo audis
Respira, & patriæ nomine crescе tuæ.
Ilios urbs colitur, nunc inclyta gens colit illam,
Quam tu Marte minor, Martis amica tamen.
Myrmidones periere. ades, & dic Hector Achilli,
Esse sub Aeneadis undiq; Thessaliam.

Clerici unde dicti: quid sint sortes Lyciæ Deliæ, Apollo Myrinus, Grynæus: Vergilij, Martialis, Statij, loca declarantur. CAP. XXII.

QVi Christianæ religionis sacris initiantur, ab ipsa uscq; nascẽtis ecclesiæ infantia Clerici sunt appellati, quòd Græcis κλῆρος sors sit[a]. At ipsi per sortẽ deligi solebant, unde in Actis apostolorum subrogatus Iudæ Matthias hoc modo legitur. Hodie tamẽ hæc electionis forma Pontificum iure approbata non est[b], quòd certo scilicet iudicio promoueri ad sacra debeamus, non sortium beneficio. An potius ita dicti sunt, quòd quilibet in decurias suas distribueretur, ut sibi mandato munere fungeretur? Vnde cõstituti legunt qui Hostiarij essent, qui Psaltæ, qui lectores, qui Exorcistę, qui Acolythi, qui Subministri, qui Diaconi essent: item qui Seniores, & qui Episcopi. etenim ἀκρόκληρος Dionysio in hierachijs in decurias contribuere significat. Vnde & ἀκροκληρωσις, attributio munerũ unicuiq; singillatim facta; uocationes uulgò dicuntur. An uerò, quod receptius est, quia ad hæredium, patrimoniumq; diuinum sunt ad sciti? Κληρονόμος enim hæres est, quòd olim sorte diuideretur hæreditas, sicut & regna. Scribit Pausanias in Messeniacis: cùm inter Heraclidas ambigeretur de regno, Cresphontẽ Aristodemi liberis sortium beneficio potiorem fuisse, quas igne durauerat, cùm aduersariorum sole tantummodo arefactæ essent, ideoq; in hydria proiectæ delicuissent: quod etiam Plautus in Casina ostendit: Sicut herculeis prognatis sortes, &c. Vnde & prouerbium Sophocli δροσοπότης κλῆρος, fugitiua sors: de re per dolum facta. Quo argumento arbitror & poëtam Enniũ fabulam dedisse: reperio enim eum à grãmaticis citari in Cresphõte. Iure uerò nostro rarum est, ut iudiciũ hoc per sortes admittatur; nisi cùm res adeò perplexa incertaq; est, ut alium exitum non habeat[c]. Hinc apud Plautum, In sortito esse, id est, in incerto & ambiguo, ut inueniri nõ possit. Proconsules sortibus eligi solitos, Præsides uerò prouinciarũ iudicio principis constat. Dion libro LVIII. Prouincias Achaiam & Macedoniam, quas Tiberius præsidibus suis tradiderat, sortibus restituit, id est, proconsulari administrationi. Dabantur & apud ueteres oracula sortibus: unde Prænestinæ sortes dictæ, & in Burensiũ agro in Achaia,

a c. cleros. XXI. distinct.

b c. fin. de sortilег.

c l. si duobus. C. cõmun. de leg.

ut ait Pausanias, in fano Herculis, ubi iactis super mensam talis, certissima præsagia deprendebantur: & in agro Patauino Geryonis oraculum, ubi in aquam tesseræ iaciebantur. Sunt & Myra (ciuitatis in Lycia id nomē est) ubi Apollinis est templum, & uetustum oraculum. Vnde Vergilius:

Italiam Lyciæ iussere capessere sortes. & lib. XII.
Hic fratres Lycia missos, & Apollinis agris.

Meminit & Homerus Iliados IIII. Plinius libro XXXII. cap. II. in codicibus emendatis. Nam in Lyciæ Myris fonte Apollinis, quem Diuum appellant, ter fistula euocati ueniunt ad augurium, &c. cuius rei & Aelianus meminit, & lib. Lyciacōn II. Epicharmus. Martialis libro IX.

Campis diues Apollo sic Myrinis.

Myrorum, inquit Steph. ciuitas Lyciæ, à Myra, ut uerius est: uel à Myrone, uel à Myro fluuio eam præterfluente nomē habet. Idem ait Grynos insulam Myrenæorū esse, ubi & Apollinis est templū albo lapide, & oraculū antiquum: de quo etiam Strabo lib. XIII. mentionem facit. Hecatæus eorum ciuitatē Gryniam uocat: unde & Grynæus Apollo, qui & in Delo est, ut Parthenius autor est, ut rectè Vergilius sic Delium uocauerit:

Sed nūc Italiam magnā Grynæus Apollo. lib. Aeneid. IIII. Hinc & Papin. Statius:

His parius nisi Deliæ uetassent,
Inous freta miscuisset Isthmos.

Intelligit autem Delias sortes, quibus perfodi Isthmū uetitū fuit, ut est apud Herod. lib. I.

Quomodo lex Falcidia liberam testandi facultatem dederit: & de legibus antiquis, quæ ante Falcidiam latæ erant: tum de Theophilo Institutionum Græcarū autore. CAP. XXIII.

LEx Falcidia, inquit Iurisconsultus Paulus primo capite, liberam legandi facultatem dedit[a]. Sed quomodo dedit, si iam lege XII. tab. data erat? cuius uerba sunt: Quod quisq; rei suæ legassit, ita ius esto[b]. Respondent nostrates Doctores, apud Paulum uerbum illud Dedit, intelligendū, id est, datam declarauit. Ego lege Voconia, itemq; Furia, facultatem eam coangustatā fuisse scio[c]: quas leges deinde Falcidius abrogauit. Quid autē illis legibus sancitum esset, amplius quærendum arbitror. Theophilus, seu quiuis alius græcarū Institutionū autor fuerit, lege Furia cautum fuisse scribit, ne cui plusquam χίλιαι νομίσματα, seu ut tunc loquebantur, mille numi legari possent: alioquin eius quod amplius legatum esset, quadruplū restitui. Voconia uero lege prohibitum testatori, ne cui plus legaret, quàm hæres esset habiturus. Cæterum suspectus mihi is est autor, quē deprendi multis locis non ualde Accursio nostro doctiorem, quod ad historias, & humanitatis studia attinet. Cicero oratione in Verrem VI. Voconiæ legis meminit, qua cauebatur, ne quis census, id est, qui centum millia in bonis haberet, hæredem mulierem institueret. Idem in oratione pro Balbo: Tulit, inquit, apud maiores nostros legē C. Furius de testamentis: tulit Q. Voconius de mulierum hæreditatibus. In iure nostro etiamnū legis Fusiæ Caniniæ extat mentio, quæ certum modum libertatibus constituebat, potestatemq; à lege XII. tabularum testatoribus generaliter datam restringebat.

a l. 1. ad l. falcid.
b l. uerbis. de uerb. sig.
c Instit. ad l. fal. in prin.

Vnde dicatur lex Falcidia: & an rectè eius uerba ab Eusebio seu Hieronymo sint relata. CAP. XXIIII.

QVoniam Falcidiæ legis mentio incidit, admonendus mihi est Lector, non à falce eam dictam esse, ut aliqui suspicantur, sed à C. Falcidio Tribuno plebis, qui primus eā legem tulit: quod & Isidorus tradidit[d]. Quib. autē uerbis lata sit, quoue sensu, duo grauissimi autores uidentur mihi plurimū à uero aberrasse. Vnus est Cocceius Dion, qui lib. historiæ Romanę XLVIII. Græcè quidem, sed in hunc sensum scripsit: Sub Augusto Falcidius Tribu. legem tulit, etiamnum magnę in successionibus autoritatis, ut hæredibus scriptis liceat quartā hæreditatis partem retinere, reliquū omittere, si in eo grauati sint. Atqui falsum hoc est, nec hæredi permittit̄ partem hæreditatis omittere[e], sed totam omnino agnoscere debet, licet deductio sibi de singulis rebus ex lege cōpetat. Alter Eusebius Cæsariensis in Chronicis, quæ diuus Hieronymus in Latinum transtulit: Is legem, inquit, Falcidius tulit, ne quis plus testamento legaret, quàm ut quarta pars hæredibus superesset, si quatuor aut minus essent: si autem plus quatuor, medietas. Atqui huius medietatis nusquam alibi extat mentio, nec quicquā ad rationem legis pertinuit, quot testamento hęredes scripti essent: opinor aliquem, qui in legitima iure naturæ debita, hanc distinctionē à Iustiniano factam intellexerat[f], existimasse eam legitimam eandem cum Falcidia esse, & uerba illa Eusebij scriptis addidisse: tametsi nouum non sit, humaniorū studiorū autores errare, cùm ad alias disciplinas, præsertim legalem, desultare uolunt: ut uerissimū sit prouerbiale carmen, Quam quisq; nouit artem, in hac se exerceat.

d c. quedam. distinct.
e l. 1. & seq. de aquæ hæ.
f In Authen. de trien. & sem.

Cur testator beneficio legis Falcidiæ renunciare non possit: quæ sint priuata sacra, & Scæuolæ responsum emendatum. CAP. XXV.

DVbitatum fuit, cur iure ueteri testatori permissum nō esset, ut legi Falcidiæ testamento suo locū nō esse iuberet: cùm enim eius causa lata uideatur, quòd cuiuslibet interfit habere hæredem[g], debuit fauori suo renunciare posse[h]: & tamē certū est, id ei haudquaq; fuisse concessum[i]. Ego non solùm ad priuatam causam pertinuisse eam legem arbitror, sed etiam ad publicā: quia publicè interest, ut ultimæ uoluntates exitum secundū testatoris mentē habeant[k]. An uerò & publica utilitas in eo uertitur? quod lege XII. tabularum cautum erat, Sacra priuata perpetua manen-

g Instit. ad l. falcid. in prin.
h l. penul. C. de pac.
i l. de bonis. §. 1. l. Seius. ad leg. falcid.
k l. ad leg. cornel. de sica. agor.

manento. Ostenditq; Cicero de legib. lib. II. ex Q. Mutij autoritate, quinq; modis adstringi sacris hæreditatem: quod libro Prętermissorum primo aliàs tractaui. Igitur publicè intererat, quemlibet habere hæredem, ut priuata sacra facilè nõ extinguerentur. Horum autem sacrorum alia erant totius gentis cõmunia, quæ gentilitia appellari possunt: alia quę sibi patersamiliàs constituerat. Liuius lib. V. Sacrificium erat statutum Fabiæ genti in colle Quirinali, ad id faciendum C. Fabius Dorsuo Gabino cinctu, sacra manibus gerens, dé Capitolio descendit. Cæcilius Plinius in Panegyrico: Non passuri erant homines abradi aliquid bonis quæ sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate meruissent. Plaut. Capt. Sine sacris hæreditatem adeptus sum offertissimam. In iure autem nostro, quoniã ad paganismũ pertinent, haudquaquam horum est mentio, nisi quòd supersunt adhuc tenues huius rei coniecturæ. Hinc est, quòd in diffinitione nuptiarum Modestinus [a], Diuini, inquit, & humani iuris cõmunicatio, & filios qui extra patriam potestatẽ per emancipationẽ dimissi essent, amplius non esse in sacris patris, lex ait [b]. Paulus: Sacrilegi, inquit, sunt qui publica sacra compilauerint: at qui priuata sacra, minus quàm sacrilegi merentur [c]. Martianus: Sacræ res sunt, quæ publicè consecratæ sunt, non quæ priuatim: si quis ergo priuatim sibi sacrum constituerit, sacrũ non est, sed profanum [d]. Cæterum cùm hæc priuata sacra hodie abolita sint, meritò & Iustinianus [e] testatori ius fecit, legi Falcidiæ derogandi: tametsi & ante eum ex uoluntate defuncti aliquid illi legi imputaret, quod aliàs ceu non hæreditarium non fuisset imputatũ. Scæuola: Respondi, nõ aliàs quę ei data sunt accepturã, quàm si uoluntati defuncti solidũ præstando pareret [f]. sic enim legendũ: non ut uulgò habent codices, Soluendũ prestando.

[a] l. 1. ff. de nupt.
[b] l. filie. ij. C. de collat.
[c] l. sacrilegi. ad Iul. peculat.
[d] l. in tantũ. de rer. diuis.
[e] Auth. sed cum testator. C. ad leg. falcid.
[f] l. filio, in fi. ad leg. falcid.

Quæ tria maxima Iason studiosis præstiterit: & quædam ad eius laudem pertinentia.
CAPVT XXVI.

SVperioribus libris, dum potius utilitati iuuenum consulerem, quàm meæ existimationi, quoddam tuleram iudiciũ, quẽ pótissimũ quisq; interpretem ex nostratibus sequeretur: etenim præsagibat animus, excitare me crabrones, & non defuturos qui cõtradicerent. Et quoniam pascitur in uiuis liuor, ut in carmine est, nõ fuit quisquam qui in ueterioribus mecum dissentiret: solus Iason mihi litigandi causam dedit. Non tulerũt aliqui tantum à me ei tributum esse, ijs prętertim omissis, quos illi subtiles, ego futiles καὶ ψυχροτρώκτους iudico: interpretantur q; tantũ me tribuisse Iasoni, quòd mihi præceptor & cõmuniceps, atq; etiã non uulgari familiaritate cõiunctus fuisset. Atqui bonæ conscientiæ iudices ad hæc non solent aduertere, sed potius prouerbiale illud obseruant, Amicus Socrates, amicus Plato, magis amica Veritas. Præstitit certè Iason nobis omnib. tria maxima. Ante illum, si quis certam alicuius quæstionis definitionẽ scire desiderabat, eum oportebat, propter ueterum cõfusionem, per multa uolumina uersari, plurimũ tẽporis incassum conterere: ipse hoc nos tædio liberauit, summo ordine omniũ sententijs in unũ congestis, & cõmuni opinione mira facilitate explicata. Ante illum qui responsa edebant Iureconsulti, tribus, aut ad summũ quatuor aureolis honorabantur: ipse primus, quinquaginta, centum & plus eo à clientibus accepit, tantum uiri autoritas pollebat: sicq; iunioribus uiam aperuit, qua extra ueterum sordes emergerent, & locuplete opulentaq; penuã gerent. Ante illum professores ducentos, aut ad summũ trecentos aureos à fisco percipiebant: is primus millenos à Ludouico Sfortia, deinde & à Francorũ rege exegit: nec unquã iuniores Decius, Ruinus, Alciatus, eum numerum excessissent, nisi iam ille sic nobis præiuisset, atque principalis ærarij portas, ut ita dicam, reserasset. Mactè igitur esto uirtute uir amplissime, & de æmulis, uirtutiq; tuæ inuidẽtibus, ut uiuus faciebas, ita & nũc mortuus, quotidie triumpha.

Maiora honoraria dedisse ueteres professoribus, quàm nunc dentur: & explicatus Eumenij locus.
CAP. XXVII.

IAsoniani honorarij mentio mihi in mentem subijcit, longè magis munificos largosq; ueteres fuisse, quàm nostræ ætatis sint principes. Suetonius Tranquill. in Vespasiano: Ingenia, inquit, maximè fouit: primus è fisco Latinis, Græcisq; Rhetorib. annua centena constituit, subaudi sestertia. Censetur sestertium XXV. aureis nostratibus: ut appareat ad bis mille & quingentos singulis annis eum dedisse. Lucianus in Eunucho scribit, Diuum Marcum Antoninũ singulis Philosophorũ cuiusq; sectę primoribus salariũ nõ exiguum constituisse, nempe μυριάδας δραχμάς, id est, X. denariũm millia: est hæc summa nostratis monetæ mille aurei. Eumenius Rhetor, qui Augustoduni Heduorũ oppido profitebat, in oratione pro instaurandis scholis, rescriptum Diocletiani & Maximiani Impp. refert, quo ex Reipublicæ iuribus salariũ accipere iubetur in sexcenis millibus numũm, quæ est summa nostratium aureorum quindecim millium. Excederet certè hoc omnem fidem, si annuã hanc pecuniã accepisse eum contenderemus: atqui non sexcenta millia, sed in sexcenis millibus sibi constitutum stipendium ille scribit: quo loquendi modo arbitror intellexisse eum, sibi præstitum reditum & fœnus quod ex tali summa Reipublica percipere potuisset [g]. Fœnerabãt autẽ reipublicæ ciuitatũ duodenis assibus, ut inquit quædam epistola ad Traianũ Plinius, quæ in iure nostro Centesima usura dicitur, id est, XII. annua in centũ: qua cõputatione accepisset Eumenius mille & octingẽtos aureos

[g] l. si bene. ff. de usuris.

annuos. Quòd si ciuilioribus usuris, quales Iustinianus constituit[a], eam pecuniam collocari fingamus, iam minor erit eius honorarij quantitas. Sanè modus ille loquendi, Accipere in sexcenis, apud autores nõ sat frequẽs est, uideturq; non esse ei absimilis, quo Vlpianus utitur[b], Si quis stipulatus fuerit x. in melle. qua tamen in re amplius deliberandũ est.

a l. eos. C. de usur. l. iij. §. fin. ad leg. falcid.

b l. si quis stipu. de solut.

DN. AND. ALCIATI
IVRISCONS. PARERGON
seu obiter dictorum, liber sextus.

Fictio quid sit, & impossibilia non fingi, nec à Poëtis quidem. CAPVT I.

FICTIO est legis aduersus ueritatem in re possibili ex iusta causa dispositio: etenim cõstat, nunquam extendi fictionem ad ea quæ impossibilia sint[c], siue de iure, siue de facto id fieri nequeat. Imitat enim fictio naturam, nec facilè lex fictionẽ aduersus fictionem inducit[d]. Hincq; receptum est in fictione translatiua extremi, à quo incipit fictio, habilitatem aptitudinemq; requiri[e], ne aliàs lex quicquam impossibile uideatur inducere: quæ omnia nos locis suis diligenter excussimus. Cęterùm uidemus & id quoque Poëtis obseruatum esse, ne facilè impossibilia inducant. Hinc traditũ ab Homeri interpretibus est, cùm naufragio facto descripturus esset Homerus Vlyssem per triduum in mari & fluctibus natantem, quod supra humanas uires id uideretur, adiecisse, ope Leucotheæ id factũ, quæ ei λῃστιμωρ, id est, teniã, seu fasciam pectori subijciẽdam dederit, quo nt erim subleuaretur, ne mergi posset:

c gl. l. talis. de leg. j. §. minorem. Instit. de adopt.

d l. iij. §. è cõtrario. de acquir. possess.

e gl. l. ij. C. de inoff. don.

Τῆδε τόδε κρήδεμνον ὑπὸ στέρνοις πάνυσαι
ἄμβροτον ἐδέπου, &c.

Hanc autem accipiens tendes sub pectore uittam
Diuinam, neq; ferre time mortis ue potiri.
At postquam appuleris, manibus cùm littora tanges,
Confestim egrediens in nigrum conijce pontum,
Quam procul à terra.

Idem uidemus & inter præcepta Rhetorum fuisse traditum, ut scilicet impossibilia nõ dicerent: quòd si omnino id faciendum esset, ut ea prius aliquo colore mollirent. Hermogenes de Inuentione lib. IIII. Sciendum, inquit, est cacozeliam præconfirmationi sæpe mederi, quæ ideo πεθοραπεία, id est, præmedela appellatur: quod apud Homerum perpendere licet, qui cùm sic dicturus esset,

ἦκε δ' ἀκρόρρηξας κορυφὴν ὄρεος μεγάλοιο.

Venit magnum montis uerticem abruptus: prædisposuit, confirmauitq; prius animum lectoris, ne alioqui res incredibilis uideretur. Hic sibi, inquit, nutrimenta maiora quàm cæteri homines appetant, apparabat: hic clauam ferebat, quam ne saxum quidem potuisset sustinere. & quæ sequuntur. Quod & sæpissimè imitatus est Vergilius: ut,

Aemulus exceptum Triton, si credere dignum est, &c.

Pomi appellatione an Nux pinea contineatur: Attis Phrygij mors: Athes celeritas: Ouidius. Martialisq; explicatus. CAP. II.

QVi fundũ, inquit Paulus, uendidit, pomum excepit, nuces, & ficus, & uuas duracinas exceptas uideri respõdi[f]. Quibus uerbis apparet, pomi appellatione contineri nuces. sed an nuces pineæ? Et traditum est, cùm Vatinius gladiatorium munus editurus esset, uerereturq; ne, quod aliquando sibi cõtigerat, rursus fieret, ut scilicet propter nimiam crudelitatem à populo saxis impeteretur, impetrauit ab Aedilibus, ut edictum proponerent, ne quis quicquã in harenam mitteret præter pomum. Quo tempore Cascellius Iurisconsultus à quodam interrogatus, An nux pinea pomum esset, respondit: Si in Vatinium missurus es, pomum est. erat autem odio Vatinius plerisq; optabatq; Cascellius ut tali nuce ille ceu lapide feriretur. Mart.

f L. qui fundum. de uerb. sig.

Poma sumus Cybeles, procul hinc discede uiator,
Ne cadat in miserum nostra ruina caput.

Hoc mortis genere perijsse Attin Phrygium ex Berecynthia regione, uidetur sentire Ouidius in Ibin,

Sisq; idem simili quem pinus morte peremit
Venator, Phrygius sis Berecynthiades.

uel ut in aliquibus codicibus legitur per syncopen, sisq; Berenthiades. Alibi tamen ipse Ouidius simpliciter in arborem pinum uersum à Cybele ait lib. Metamorph. X. at alij aliter, è quibus Hermesianax elegus poëta filiũ Calij Phrygis eum fuisse testatur, & Cybeles deorum matris cultorem, & à sue, quam Iupiter ad uastandos Lydorum agros immiserat, occisum. Cuius rei & Pausanias lib. VII. meminit. Pinum autem arborem in Græcis rei rusticæ collectaneis alia fabula exornari constat. fuisse enim puellam Pytin formosissimam, quam Boreas zelotypia ductus, quòd Pani magis fauere uideretur, præcipitem è saxis dedit: at Terra mater eius sortem miserata in arborem pinum uertit, quam etiamnum Boreas plerunque perflat, Pan uerò uirentibus eius ramis se exornat: at ipsa luget, & resinam conficit. Apud Martialem libro IIII. celebratur Athas cursu insignis,

Siue leuem cursu uincere quæris Atham.

quem interpretes puerum fuisse confingunt absque autore: ego ἄτλω Homericam intelligo, quam ille libro nono celeritate pollere ostendit:

ὀξὺ ἄτυ δρηστῆρι πεκὰ ἀρίπος, &c.

Et rursus lib. XIX.

Τῆς μὲν θ' ἄπαλοὶ πόδες.

Qua tamen in re amplius deliberandum est: etenim apud Græcos prima semper (quod ego sciam) huius nominis syllaba producitur, cùm apud Martialem corripi appareat.

Cur

Cur frigida equis aspergatur: quid sit quod prouerbialiter dicitur, Frigidam suffundere: quid item, Calidũ prandium edere: Plautus, & Iuuenalis explicati. CAP. III.

GEneraliter, inquit Vlpian.[a] omnes opinantur, & utile uidetur, ut neq; thymelici, neq; xystici, nec agitatores, nec qui aquã equis spargunt, cæteraq; eorum ministeria, qui certaminibus sacris deseruiunt, ignominiosi habeantur. Existimat uir doctissimus Erasmus Roterodamus, solitos aqua in certaminibus sacris respergi equos, ut sic refocillarentur, atq; acrius currerent: indeq; prouerbialiter dictũ, Frigidam suffundere, Plauto in Cistellaria. Deinde ueritus ne ueterinarij & mulomedici hanc sententiam non probarent, quòd æstuantibus equis frigidam ad hibere periculosum sit, ad aliã interpretationem transit, & consueuisse injici aquam existimat, ne rotæ agitatione feruescentes flammam cõciperent. Atqui si diuinandũ est, nõ minus coloris habet nostratium Doctorum interpretatio, qui spargi aquã equis arbitrantur crurium abluendorum causa. Vnde nec mihi uerisimile sit ab hac metaphora frigidã suffundere Plauto dici, sed potius interpretor id à balneis frigidis deductum esse, quæ ingrata sunt, & horrida: ut cùm quis inhumaniter & duriter tractatur, huic prouerbio sit locus, quòd solerent caupones & hospites, qui inciuiliter uiatorem excíperent, minimè calida lauacra illis præstare, sed frigentia potius, dum lignorũ impendijs parcant. Plutarchus in Alcibiadis uita, Laconas duros, rusticanosq; homines, ijs balneis uti solitos ait. Martialis quoq;,

Ritus si placeant tibi Laconum,
Contentus potes arido uapore,
Cruda urginq; Martiaq; mergi.

Tametsi & alia quoq; Laconum sit exercitatio, cùm nudi, oleoq; uncti in sudatorio exercebantur, quod Laconicum ξυρέϋσμα seu, q̃d idem est, πυελικὴ θέρμη dicitur, ab Agrippa fabricatum, ut Dion lib. LII. autor est. Vnde & ego arbitror scripsisse Iuuenalem,

Qui Lacedæmonium pyrĕysmate lubricat orbem.

Licet alij pytilismare, alij pædemate legant: qua in re sua cuique stet sententia. Aristoph. γὼ νεφέλαις calida lauacra delicatioribus in usu fuisse ostendit: fortioribus uerò & seueris frigida. Idem γὼ δ' αὐταλδοῦσιν, ἐψυχρολουτήθημεν, inquit, id est, frigida lauimus. Sed & Plutarch. in libello qui ἐρωτικὸς inscribitur, in Philosophum inuehitur, qui κονιᾶτ' & ψυχρολουτεῖ, quòd se puluere sordidaret, & frigida ablueretur, dum contemptum rerum humanarum, duri tiemq; præ se ferret, cùm intus esset nihil minus quàm Philosophus. Hinc & simpliciter lauare pro conuiciari, & probro afficere accipitur. Aristoph. Pluto, πλαῦσον μ' ἐποιῶν γὼ τοσόνδε αὐδράσιν. Idem Erasmus, Calidum prandium edisti, apud eundem Plautum in Milit. interpretatur, id est, fecisti quod tibi magno malo sit futurum; ab ijs sumptum, qui noxijs & letalibus cibis se ingurgitant, postea uentris tormina sensuri. Ego Calidum accipi uarijs modis scio. quãdoq; per metaphoram calidorum balneorũ, ut cùm dicimus, Non lauat nisi calida: delicijs & adulationibus deditum innuentes. quandoque calidum mendacium festinatum & de improuiso factum, exemplo Græcorũ, qui θέρμον sic accipiũt. Aristoph. Pluto, ὦ θέρμον ἔργον κ' οὐδὸν & παράνομον. Tametsi ego potius gemina liquida Calidum mendaciũ apud Plautum legerem. Calidum uerò prandium, alio sensu accipitur, uerba sunt Plauti, Calidum prandium edisti, num illud frigefactas? metaphoricωs ab ijs, qui os contrahunt, ut frigidum efflent. Idem in Rudente: Num git frigefactas? Apparet prouerbialiter dici in eos, qui tepidè admodum, & summis duntaxat labijs quid loquũtur, & parcè promittunt: etenim hi ore contracto, perinde ac si refrigerare buccæ iniectam calentem offulam uelint, deformantur. atq; ita sensisse Plautum, quisquis diligenter attenderit, facilè cognoscet. Nec ideo damnandam ego Erasmi nostri interpretationẽ sentio, quæ etsi Plautino sensui nõ quadret, potest nihilominus alijs locis conuenire: nec enim quicquam impedit, quin idem prouerbium ad uarios sensus trahi ualeat.

a l. athletat. de his qui notan. ipsam.

Quid sit Aurum coronariũ, quid Argentum postulatum, Iuuenalis, Martialisq; declaratt. CAP. IIII.

AVrum coronarium quale esset, dubitatum quandoq; uidi. Arcadij enim constitutione cauetur[b], ad collationẽ auri coronarij neminẽ absq; consuetudine cogendum esse. Alibi traditur[c], anniuersariũ canonem à Iudæis ad eam formam præstandum esse, quam patriarchæ olim coronarij auri nomine postulabãt. Dion Nicæus lib. XLII. Accepit, inquit, Cæsar coronas plurimas aureas, quas à regibus plerisq; postulauerat, nõ quidem auaritiæ studio, sed necessitate adigẽte, quòd plurimũ auri illi effundendũ in milites esset. Idem lib. XLIX. quilibet etiam tenuis administrationis prætores, alij Antonij, alij Octauij Cæsaris fauore subnixi, triumphalia ornamẽta Senatusconsulto impetrabant, hocq; prætextu plurimũ auri coronarij à prouincialibus exigebant. Cicero oratione in L. Pisonem, lege Iulia cautum fuisse attestatur, ne Imperatorib. aurum coronariũ liceret accipere, nisi decreto iam triumpho. Idem de lege Agraria, contra Rullum disputat, an tale aurũ referri in publicũ deberet, tenerenturq; Imperatores profiteri, quantum eo nomine prouincialib. abstulissent. Apparet igitur, solere id aurũ exigi uel ob triumphũ decretũ, uel ob uictoriam, uel, ut Accurs. ait, etiam ob dedicationẽ principalis statuæ. Theodosius Imp.[d] In nostræ serenitatis imaginibus ac statuis erigendis priuatæ collationis propulsari iniuriam præcipimus. Vergil. lib. VIII. Dona recognoscit populorum; id est, aurum

b l. 1. C. de aur. cor. lib. xi.
c l. pen. C. de Iudæis.
d l. pen. C. de statuis.

coronarium, ut inquit Seruius, quod uictis gentibus ob concessam uitam imponebatur. Suetonius quoq; Tranquil. uictoribus in circo solitum offerri aurum à populo ostendit. etenim in Claud. uita, cap. XXI. Nec ullo, inquit, spectaculi genere cõmunior, aut remissior erat: adeò ut oblatos uictoribus aureos, prolataq; sinistra pariter cum uulgo uoce digitisq; numeraret. Ad quod allusisse uidetur & Iuuenalis:

—Et cùm se uerterit annus
Accipe uictori populus quod postulat aurum.

dabantur enim fragmenta auri, & argenti, idq; genus stips collatitia, ut singuli tamen quid minimũ præstarent. Id deinde ad fabros deferebatur, in aliquod ornamenti genus cõflandũ, elaborandumq;. Vnde Alpheno Iurisconsulto arbitror dictum argentũ postulatum[a]. quo sensu & apud Tranquill. in Nerone accipi potest, & Martialem lib. VII.

—Nulla uenit à me
Argenti tibi libra postulati.

Licet aliqui Pustulatum legant, alij Putum, suo quisq; arbitrio.

a l. in naue. loca.

Quæ causæ dicantur cognitionis esse, Tranquillus declaratus: item emendata pleraq; in libello Senecæ de morte Claudij. CAP. V.

COgnitionis nomen uario modo in Iure accipi sæpissimè annotaui. & quandoq; Cognitor is dicitur, qui coràm in actis procurator & defensor constitutus est: quod alibi ostendi. Cognitio quoq; causæ quandoq; pro eius exercitatione accipit, citra tamẽ diffinitionis fastigium: qua de re locis suis disputant Doctores[b]. Dicũtur & illæ causæ cognitionis esse, quæ non iuris ordinarij sunt, sed cognitioni Principis reseruantur, quam ille per auditores suos extra ordinem absq; ullis processuum ambagibus confestim diffinit. Tranquill. in Claud. Aliũ interpellatũ ab aduersarijs de propria lite, negantemq; cognitionis rem, sed ordinarij iuris esse, agere causam cõfestim apud se coegit. Seneca in ludo de morte Claudij: Caio, inquit, Cæsari illum Aeacus donat, is Menandro liberto suo tradidit, ut à cognitionibus illi esset. sic enim legendum: non, cogitationibus, ut uulgò aliqui codices habent. tametsi eo in opere sint
I
II pleraq; alia errata, ut cùm ibi dicitur, Ixionis miseri rotam sufflammandam: cùm sufflaminandam legendum sit, id est, sufflamine retinendam. Est sufflamen, ut aliqui tradiderũt, obex qui rotis inijcitur, ne ulterius se uertãt. Iuuenalis:

Nec res atteritur longo sufflamine litis.

Seneca Declam. lib. IIII. Tanta erat Atherio uelocitas orationis, ut uitium fieret: itaq; diuus Augustus optimè dixit, Atherius noster sufflaminandus est. Videtur metaphora ab aduerso uẽto dicta, qui subtus flando nauim
III remoratur. Aliud est erratum cùm legitur, Erant qui dicerent, si minus dij latura fecissent, Tantalum siti periturũ. legendũ enim, Si ullam dilaturam fecissent: pro dilatione, et mora. Rursus cùm prouerbialiter in eo legitur, Tam facilè homines occidebat, quàm canis excidit. legendum enim, quàm canis exta edit. Rursus quoq; de Iano, quantum uia sua fert: imò, quantũuis uafer. Quòd in foro uiuat: non autem, iuuat. Constat enim templũ Iani in foro fuisse, ex Horatij interpretibus. Item: Imposuerat Herculi minimo discrimine fabulam: imò imposuerat fibulam, legendum: metaphora ab ijs ducta, qui prohibenẽ arrigere. Vergil. Néue imponite fibulã Priapo. & Martialis:

IIII
V
VI
VII

Dic mihi simpliciter comœdis & citharœdis
Fibula quid præstat.

cuius rei ratio à Corn. Celso est accipiẽda. Et hæc quidem quod ad eum libellum attinet satis: cuius meminit etiam Dion lib. LVIII. & à Seneca inscriptum tradit ἀποθέωσις.

b l. d diuo. in prin. de re iud.

Autoritas Senatus quando diceretur: & quis sit autor. CAP. VI.

DEclaraui quandoq; quàm uarijs modis autoritas in iure accipiatur: libet nunc ex Dione Nicæo explicare, quomodo Senatus autoritas accipienda sit. Is libro historiarum LV. græcè quidem, sed in hunc sensum scripsit: Cùm Augustus in albo, seu alba tabula, Senatorũ omniũ nomina descripsisset, eam in publicũ apertumq; referri iussit: idq; etiamnũ in usu est: quod ideo factũ est, ut cõuenirẽt omnes, agnoscíq; posset, an id minus fieret. etenim quoties legitimus Senatorum numerus non adesset, haudquaq; perfici Senatusconsultum poterat, sed simpliciter autoritas Senatus dicebatur accessisse, id est, uoluntatis quædam declaratio: id enim uox ipsa indicat. idemq; contingebat, quoties festinatione quadam, loco nõ consueto, uel die nefasto, uel absq; legitima excusatione, uel intercedentibus tribunis plebis, nõ more maiorum habitus fuisset Senatus, adeò ut decretũ perfici non posset, & tamen notam unicuiq; esse Senatus sententiã atq; præiudiciũ oporteret: dicebatur enim ex autoritate Senatus id factum: nec ea autoritas in Senatusconsulti nomen prius transibat, quàm legitimo numero, die, loco, confirmata fuisset. Idem lib. XLIX. tradit, Octauiæ sorori cõcessisse Augustum, ut ipsa suas res administrare posset: id est, ne quisquam ei autor esset. Vnde Plautus autorem pro tutore, & consiliario quandoq; accipit. Idem in Trinum. autoritatem appellat sententiam, quã quis primus est cõmẽtus, tametsi deinde per traduces in quàm plurimos emanauerit:

Quòd si exquiratur usq; à stirpe autoritas,
Vnde quid auditum dicat, nisi id appareat
Famigerator næ sit cum damno & malo.
Hoc ita si fiat, publico fiat bono.

Papinius Thebarũ autorẽ Apollinem uocat, quòd ex eius oraculo Cadmus ipsas condiderit, lib. Theba. XI. *Gemit autor Apollo Quas dedit ipse domos.* Sic Verg. Georg. II.

Et

—Et Troiæ Cynthius autor.

quòd eius oraculo monitus Ilus, cùm in Mœsia pecus custodiret, Ilion in summo colle cõdiderit: ut est apud Lycophronis interpretẽ, & non semel à Iano Parrhasio, quem præceptorem in studijs humanioribus habui, audiuisse memini.

Venter quot modis & à Iureconsul. & à uetibus autoribus accipiatur: & declaratum Plauti carmen. CAP. VII.

VEntrem Iurisconsulti nostri μετωνυμικῶς plerunq; accipiũt pro fœtu, qui in uentre continetur. Vnde rubrica præt. Si mulier uentris nomine in possessionẽ missa sit. Sic dicimus, Instituit uentrem, exhæredauit, in possessionem misit, & similia: quo modo loquendi etiam Cicero utitur. Accipitur quandoq; & uox ista μεταφορικῶς, ut cùm Iurisconsultus Alphenus[a], Paries, inquit, ita uentrem faciebat, ut in uicini domũ semipedẽ, aut amplius procumberet: nõ licet ei ita proiectũ habere &c. Videtur sanè eleganter Plautus alio modo accepisse in Trinum. nempe μεταλληπτικῶς, apud quem cùm filius absente patre uendidisset domũ, & pecuniam uentri gulæq; cõsumptam tulisset, uicinus senex ait:

Pol opinor affinis noster ædes uendidit:
Pater cùm peregrè ueniet, in portu est locus:
Nisi sortè in uentrem filio correpserit.

Sic enim legendum est ultimũ carmẽ, quod in omnibus uulgatis corruptũ circunfertur. cùm enim filius pro domo pecunias recepisset, quas in uentrem congesserat, si senex reuertẽs ad ædes suas ire uoluisset, in uentrem filij necesse habebat ire, etenim ille ædes deuorauerat. Fab. Quintil. lib. VIII. exemplum metonymiæ referens: Vt hominẽ, inquit, deuorari, cuius patrimoniũ consumitur. Accipitur quandoq; ἁπλῶς pro uentre, ut cùm dicimus, Pinguis uenter non gignit tenuẽ sensum: quod à Hieronymo quadã epistola traditum ex græco prouerbiali carmine est, παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον[b]. Difficile esse aiebat Cato ad uentrem uerba facere, qui auribus careat. & T. Quintius Philopœmenem imperatorem sine uentre esse aiebat, quòd careret pecunijs, quæ nerui sunt belli. In iure[c] Pontificio Ventriloqui dicuntur, qui à dæmonib. insessi futura pronunciant: qua de re infra. Græcè uerò ἐγγαστρίμυθοι, & Pythones, & Euryclei, Aristophani eiusq; interpreti in Vespis. suprà censui & imaginosos dici Catullo. Est & γαστρίειον, id est, uentrale, uas uini Aristophani. Plautus in Asinaria, Casteriam uidetur locum accepisse in naui, quo uentri operã dent nautæ, & conquiescant: sic enim meretrix ad matrem:

Quin si reposui remum, sola ego in Casteria
Vbi quiesco, omnis familiæ causa consistit cibi.

Sic enim legendum, hoc sensu: Tibi quidem sino mater gubernacula, sed tamẽ si ego cessarem, causa cibi omnis familiæ consisteret, id est, cessaret & ipsa: ut iocose dicatur meretrix reponere remum, & sola in uentrali quiescere, quæ amatori copiam sui nõ facit. Nonius Marcel. Casteriam legit, per mutationem τοῦ γάμμα εἰς τὸ κάππα, quod frequenter fit. Citatur & à Grammaticis Cinnæ carmen:

Lucida consulgent alti Carceria mali.

Fortè Casteria legẽdũ, uel potius Carchesia.

Studijs plus conferre oculos, quàm aures: & qui sint Exoterici libri. CAP. VIII.

QVanta diligẽtia debeat unusquisq; studiosus bonis disciplinis operã dare, omnes sciũt: ubi enim intenderis ingenium, ualet: nec unquam ad scholas adscendere auditores debent, nisi prius meditati, & articulo qui disputãdus est præuiso: sunt enim aliqui adeò ociosi & negligentes, ut præceptorem quidem attentè audiant, cæterum ipsi deinde domi nihil laborent: nempe auribus duntaxat studentes, non oculis. aduersus hos soleo ego Homericũ gryphũ proponere, cuius carmina ex XIX. Odyss. P. Verg. lib. Aeneid. VI. sic Latinis reddidit:

Sunt geminæ somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, qua ueris facilis datur exitus umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto,
Hac falsa ad terram mittunt insomnia manes.

Etenim ebore dentes repræsentantur, cornu uerò oculi. Quæ proprijs luminibus à nobis cõspiciuntur, ea & certissima sunt, & memoriter facilius tenentur: quæ uerò auditu duntaxat de ore aliorũ percipimus, incerta sunt, & quasi per nebulam nobis inspecta celerius euanescunt. Studijs igitur & disciplinis plus cornea pupilla cõfert, quàm eburnei dentes. Et certè apud ueteres hoc hominũ genus plerunq; irrisum fuit, adeò ut Auditoris nomen in contumeliam transiret: quod à Seneca traditũ fuit. M. quoq; Cicero lib. de somnio Scipionis, aurium sensum omniũ hebetissimũ fatetur, & alibi promiscuè sapientibus indoctisq; datũ. Sic & Acroamata Græcis, id est, auditiones plerunque in malam partem accipiuntur, ut meritò Iuuenalis:

Semper ego auditor tantum?

Cicero de Finibus lib. V. autor est, duo apud Philosophos fuisse genera librorũ, unum populariter scriptum, quod Exotericum uocabatur, quia ad uulgi utilitatem tantum, & quidem de rebus uulgaribus erat: aliud Acroamaticum, quod limatius fuerat, & ab autoribus cuiusq; sectæ discipulis suis tradebatur. Vnde ἀκροαματικοὶ λόγοι Aristotelis. Hinc in libro epistolarũ Augustini epistola II. Volusianus: Ad familiarẽ tuam philosophiam sermo deflectitur, quam ipse Aristotelico more tanq; exotericã fouere cõsueueras. Sic enim legendum, non Esocraticam, ut uulgati codices: uel Esoteriam, id est, interiorem, ut alij reposuerunt, docti quidem illi, sed tunc aberrantes à scopo, nisi ego fallor. meminit & Aulus Gellius libro XX. cap. IIII.

a l. si quando. si ser. uendi.

b xliij. distinct. §. ult.

c xxvj. q. iij.

Tres leges in corpore iuris insertas esse, quæ adulterinæ sint. CAP. IX.

IN uulgatis Iustinianici Codicis exemplaribus circunfertur Theodosij Imperatoris nomine constitutio[a], cuius initium est: Vt in die. quam proculdubio supposititi arbitror. Primùm, quia sita est inter Constantij & Maximiani Cæsarum, & aliam Constantini Magni sanctionem: cùm tamen testetur Iustinianus, se leges secundum Imperatorũ tempora quibusque sub rubricis collocasse, ut ordo temporum constitutionumq; ex ipsa compositionis serie manifestaretur[b]. Atqui hac ratione non debuit eo in loco media interseri, cùm Theodosius haudquaquam medius inter illos regnauerit, sed multis post annis, & circiter octoginta, ad Imperium peruenerit: deinde quòd adeò barbara est eius constitutionis phrasis, ut nec illo quidẽ tempore cõpositam rectè suspicer. Quod contrà factum fuerit, omnibus modis, inquit, irritetur. Ego apud ueteres nusquam reperi uerbum Irritetur, pro eo quod dicimus, ratum non habeatur: uox illa Latinis ad canum rabiem iramq; pertinet, non ad infirmitatem. Ratum enim supinum est à uerbo Reor, à quo supino uix est ut credam formari illud uerbũ posse. tametsi sciam aliquos recentiores scriptores eo uerbo perinde ac latino usos. Demum, quod non parum me mouet, nusquam in antiquis codicibus ea legitur, ut meritò nec Accursius quicquam glossematis eius margini insperserit. Est & alia cõstitutio quæ Alexandro Imperatori tribuitur, incipit, Titius. sub rubrica, de operis libertorum[c]. mihi quidem ex eo suspecta, quòd Caij nomen seruo tribuit, cùm alibi attestatissimus, nõ consueuisse ueteres, Romanis nominib. seruos appellare, sed Græcis potius, Stichus, Eros, Pamphilus, & similia. Verum cùm ea in antiquis codicibus omnibus reperiatur, satius est nihil mutare, & legitimam sanctionem arbitrari, cùm & Caius possit Græca uox esse, τὰ ἀπὸ τῆς γῆς dicta[d]. Sanè & nuperrimè Modestini legi inseruerunt Parisini impressores quoddam responsum proculdubio adulterinum, & de exemplaribus abradendum. opinor aliquis, qui litem habebat, & à substituto reciproce matrem excludi uolebat, tale responsum commentus est: quod tamen non suo loco posuit, cùm in uulgaris pupillarisq; substitutionis tractatu fuerat collocandum. & Pauli Iurisconsulti nomine est abusus, cùm illa lex Modestini, nõ Pauli sit: & ratione utitur saneq; absurda. Et in fratrum, inquit, persona propter fideicõmissum substitutio locum habere non poterit &c. quasi directa substitutio impediatur per fideicommissum: ut nescias, improbitatem, an imperitiam istorum magis arguas, qui uiolare hoc modo sacrosanctas leges ausi sunt, impressoribusq; imposuerunt, ut falsa pro ueris excuderent.

a l.ij.C.de ferijs

b l.j.§.fin. j.cõstit.C.

c l.Titius.de oper.liber.

d l.Titia cum testaretur. §.Lucius Titius Metuanum.de leg.2.ij.

Quinque loca annotata, quibus Iurisconsulti & ueteres autores aduersus Laurentij Vallæ traditiones locuti sunt. CAP. X.

AEde, quam conductam te habere dicis, si pensionẽ soluisti, inuitũ te expelli nõ oportet, inquit Antoninus Imp.[e] At Laurẽtius Valla cap. XCV. hunc loquendi modum ceu barbarum improbat; ædes enim pro domo plurali dũtaxat numero proferi, & nunq; aliter, cũ singulari templũ significet. Ego pro legislatore nostro in primis Ciceronẽ laudabo, qui in oratione pro Cluentio, In æde, inquit, T. Annij. Addam & Q. Curtium lib. historiarũ V. Stabant ad fores ædis. Item: Excubabãt proximi foribus ædis. Idem Valla cap. CXCIX. damnat Iuriscõsultos, qui uerbo Licentiæ in bonã partem utuntur: ut, Data est illi licentia eundi, redeũdi, inuentariũ faciendi, & si qua similia[f]. Sed cùm uerbum Licet, in bonam partẽ accipiatur, cõsequens est, ut idem & de Licentia dicamus. Cicero I. Officiorũ: Vt enim pueris nõ omnem ludendi licentiã damus, sed eam, quæ ab honestis actionibus nõ sit aliena &c. quod alijs quoq; exẽplis alij annotarũt. Idem Valla cap. CLX. Alter de duobus dicitur, Alius de multis, idq; omnibus notũ, licet nõ omnes rectè utantur. Egregiè & eleganter Valla: sed tamen Cæsar grauissimus autorũ, Gallia, inquit, diuisa est in partes treis, quarũ unam incolunt Belgæ, aliam Aquitani, tertiam Celtæ. Cur nõ, alteram Aquitani, ex ipsius Vallę traditionibus? illo sed nõdum tẽpore factus erat. Idem cap. LXIII. Sin, nunq; in prima parte collocatur, sed in secunda: nec in se habet negationem, licet quorũdam talis sit usus, ut dicatur Sin autem, pro eo quod est, Si non: quasi in Sin, aut in Autẽ, sit negatio. Iustinianus noster ubiq; eo loquendi modo utitur, &, ut arbitror, non malè: quia dictio Sin, ex cõditionali Si, & negatiua conficitur: unde Sin, accipitur quandoq; pro Si minus, Si nõ. Verg. in Iuuenilib.

Donec proterua nil mei manu carpas,
Licebit ipsa sis pudicior Vesta:
Sin, hæc mei te uentris arma laxabunt.

Vnde & illud Martial. lib. VIII. sic legi potest:

Ergo ero Vergilius, sin munera Mæcænatis
Des mihi, Vergilius non ero, Marsus ero.

Idem cap. LV. Imperiti dictionẽ Nedum, accipiunt pro non solum. Imò & Cicero accepit, cuius ad Atticũ lib. IX. hæc sunt uerba: Nedum humilium hominũ consilia, sed etiã amplissimorũ ex euentu &c. Sed & Seneca lib. IIII. Declamationũ: Adeò nedum currere, sed decurrere uidebatur. Sed & alibi sic ille loquitur, ut non possimus credere, scriptoris uitio deprauatum esse.

e Laur. Vall. I

f l.fin. §. Iuliana. C. de usu dotis. II

III

IIII

V

De arte Chrysulca: quid sit Ferruminare, uel Ferrumentare: & Plautus in Rudente declaratus. CAP. XI.

VLpianus: Si plumbũ cum argento mistum sit, quia diduci possit, nõ cõmunicabitur;

cabitur: sed si diduci, inquit, non possit, utpu ta si æs & aurũ mistum fuerit, prò parte uendicari nequaq; erit dicendũ [a]. Potuit hæc sententia Vlpiani tempore obseruari, hodie fortè aliud erit: etenim inuenta est ars, qua Chrysulcæ aquæ ui, aurum à quocunq; alio metallo separari potest: cuius rei q̃uis pauci sint artifices, uixq; singuli in magnis ciuitatibus: cùm tamen separatio fieri possit, apparet nõ esse suprascriptæ rationi hodie locũ, sed perinde iudicari, atq; de eo quod applumbatum sit: ut enim Cassius aiebat [b], Ferruminatio per eandem materiã facit confusionẽ, plumbatura uerò non idem efficit: unde quod applumbatum sit, si abscindatur, ad priorem dominũ reuertitur. Vtitur autẽ Iurisconsultus dictione Ferruminandi propriè: metaphoricωs enim accipitur pro conglutinare, coniungereq;, ut multis exemplis Valla capite CCCCLXXV. ostendit, & nos alibi docuimus. Plautus quoq; Ferrumentare os, pro claudere, & pertinacissimè silere, posuit in Rudente:

Ni os ferrumentas, habebis plures in tergo tuo
Quùm ulla nauis longa clauos, ni ego ero mendacissimus.

Quod carmen in uulgatis exemplarib. corruptum circunferẽ, sicut & aliud in eadẽ scena:

Quasi murteta iuncis, item ego uos uirgis circumuinciam.

Legendum enim Murẽna, quæ in urbem uenalis implicata scirpis deferebatur.

a l. v. de reiuen.

b l. in rem. §. itẽ quæcunq;. de reiuend.

Lippi an edicto redhiberi possint: quid sit uti tanquam Lippo oculo, Plautina carmina explicata. CAP. XII.

SOlet Accursius noster, cùm rem esse manifestã uult ostendere, uti Horatiano prouerbio: Patet hoc, inquit, lippis & tõsoribus. Dubitatũ quandoq; fuit, an lippi tanq; morbosi ad edictũ ædiliũ curulium pertineant: & putauerim pertinere: etẽ lex myopem morbosum esse ait [c]. Est autem Myops, qui minus uidet: quæ significatio etiã Lippum cõprendit. Vti tanq; lippo oculo, prouerbialiter dicimur de re, qua carere nõ possumus, cùm tamen damnosa nobis sit. Elegãter Plautus ad seruos improbos traxit, quos quamuis dominum decipiant, tamen retinet dominus, & ut potest eorum opera utitur, cùm ut uelit non possit. Eius carmen est in Persa:

Ego neq; libenter seruio, neq; sum hero ex sententia,
Sed quasi lippo oculo me meus herus utitur: manum
Haud abstinere quit tamen, quin imperet mihi,
Quin me suis negocijs præficiat: illic quis est?

Sed & apud eundem in Bacchidibus sic senex loquitur:

Lippo illic oculo seruus est simillimus:
Si non est, nolis esse, nec desideres:
Si est, abstinere quin attingas non queas.

Sunt autem hæc carmina non solùm ab interpretibus eius poẽtę malè intellecta, sed etiam uitio exemplarium corrupta.

c l. itẽ Offilius. de ædil. edict.

Quæ sint Pontones naues Iurisconsultis, quæ Orariæ Plinio: & l. iiij. de offi. procõs. declarata. CAP. XIII.

VLpianus de offi. proconsulis [d], id obseruari debere à Proconsulibus scribit, ut ea parte prouinciam ingrediãtur, per quam ingredi moris est: adeò ut Antoninus Aug. ad desideria Asianorũ rescripserit, Proconsuli necessitatẽ impositam, per mare Asiam applicare, καὶ τὴν μητροπολίαν ἐφιστῶν, id est, matricum ciuitatũ Ephesum, primam attingere. Hunc morẽ & se obseruasse C. Cæcilius Plinius lib epist. x. scribit, admonetq; Traianũ, se Ephesum cum omnib. suis ὥσπερ μαλίστα nauigasse. Nunc destino, inquit, partim orarijs nauibus, partim uehiculis prouinciam petere. Quæsitum à me fuit, quæ sint Orariæ naues. Respondi, non esse uerisimile à Plinio Onerariarum mentionem hic factam: Horariæ uerò quæ sint, haud quaquam ex autoritibus, quos legerim, satis mihi constare. Plautus in Rudente, Horiam pro naui piscatoria uidetur accepisse:

Salua horia in mari fluctuoso. Et rursus:

Quiẽ ego excepi in mari mea opera, labore & rete & horia.

Aul. Gellius lib. x. cap. xxv. quo loco nauium appellationes prosequitur, Lembus, oxiæ, lenunculi: fortè Oriæ scribendum. Iulius Pollux lib. i. cap. ix. cùm plurimas nauium uoces & ipse indicet, nihil adfert quod ad Horarias pertineat. Ego Orarias, absque aspiratione naues malim intelligere, quę orãduntaxat legunt: etenim ab Epheso in Bithyniam euntibus haud quaq; est opus per pelagus uagari, sed sufficit littora summa legere. Sanè sunt & Iurecõsultis nostris Pontones, nimirũ naues fluminib. traijciendis apparatæ. Vlpian. [e] Via cõsummari solet usq; ad flumen, quo Pontonibus traijciatur. Videntur & eadem ratione sic dici aliæ naues ad deportandos milites factæ, ut est apud C. Cæsarem cõment. iii. de bello ciuili: Græci πόντια, uel πορθμεῖα uocant. quo sensu & apud Apuleiũ uox hæc inuenitur.

d l. iiij. de offic. proconf.

e l. fin. de ser. rustic. præd.

Ius Digestorum cum Codice conuenire, saluis quibusdam constitutionibus quæ in consulatu Pauli ni additæ sunt: demonstratũq; quomodo discerni hæ possint. CAP. XIIII.

CVm maxima iuris nostri intelligẽdi difficultas in eo uersetur, ut si qua simul pugnare uideantur responsa rectè cõcilientur: contingit plerunq; ut nostrates Doctores in tra illud præsidium confugiant, ut aliud iure Digestorũ proditum dicant, aliud secũdum constitutionũ Codicem deinde inductũ: elabunturq; hoc modo sæpissimè, & ius uetus à nouo correctũ fatentur. Sed huiusmodi concordiam haud facilè ego admiserim, qui sciã id in primis curæ Tribuniano collegisq; fuisse, ut cum Codice Iustiniani cõcordarent Digestorum responsa [f]. quòd si qua erant, quæ aduersari uiderentur, potius immutata in Digestis fuisse, ut uterq; liber unam in cõsonantiam redigeretur. Igitur sciendum est, Iustinianum Imp. anno CHRISTI DXXIX. ad Imperij fastigium adsumptum fuisse: is regni sui anno tertio ex tribus ueteribus Codicibus suum nouum Codicem cõponi iussit,

f l. j. §. sed hoc studiosum. C. de ueteri iur. enucl.

edidit q̃ XVI. Caleñ. Maij consulatu Decij [a]: deinde intra quadriennij, id est, anno Imperij sui VII. quinquaginta Digestorũ libros pari cura enucleatos promulgauit, idq̃ XVII. Caleñ. Ianuarias, Iustiniano ipso tertio Consule designato: quo tempore intra XI. menses iussit deinde Institutiones quoq̃ confici, quas XI. Caleñ. Decembris tertio suo Consulatu edidit. Demũ eodem anno iussit Codicem iterũ emendari, & plures leges in eo inseri, & præsertim quinquaginta decisiones, ex quibus aliquæ erãt, quæ priores leges corrigebant: appellauitq̃ repetitam Codicis editionem [b], quam uoluit ex die IIII. Caleñ. Ianuarij se quartũ. & Theodoro Paulino Consulibus, uim & effectum obtinere. Igitur cùm Iustinianus cõcordasse Codicem suum cum Digestis fateatur, quisquis uelit asserere subesse correctionẽ, oportet ut id ab una ex quinquaginta decisionibus, quæ ultimæ editioni insertæ sunt, esse factum ostendat: priores enim cõstitutiones cum Digestorũ iure concordabant. qua in re duas ego soleo cõclusiones ponere. Prima: Cõstitutiones quas in Institutionib. fatetur Iustinianus suo Codici inseruisse [c], cum iure Digestorum concordant, nec ex quinquaginta sunt. Altera: Constitutiones quæ quatuor illis post primã editionẽ annis interim factæ sunt, possunt ius uetus emendare, & in illis quinquaginta cõputari: harum notitia ex eo accipitur, si ad finem adscriptum sit, datas Lampadio & Oreste Consulibus, uel post Lampadij & Orestis Consulatum semel, aut iterum, uel III. aut IIII. Iustiniani & Paulini Consulatu. Hincq̃ ostenditur, multũ referre, si quis Cõsules adscriptos constitutionib. habeat, quod in antiquis Codicibus plerisq̃ adhuc extat. Illud quoq̃ non omittendum censui, quarundam constitutionum à se factarũ meminisse in Institutionib. Iustinianũ, quę tamẽ hodie in Codice suo nõ reperiantur [d]: sed id uitio librariorũ contigit, qui quòd græcè scriptæ essent, eas minus intellexerunt. nec descripserunt: qua ex causa arbitror & Zenonianam constitutionem de siderari, cuius ipse Iustinianus meminit titulo de Exceptionibus.

a ij. constit. C. in fin.

b l. j. C. de emẽ. Cod. Iust.

c Inst. quib. mo. toll. obl. §. pe. & de S. C. Tertull. §. sed nos. & de pupil. §. qua ratione.

d §. sed nostra. Instit. de succ. liber. §. incertam. Instit. de leg. §. sed cum. de S. C. Tert. & instit. de bonorũ possess.

Nihil usuræ, aut eius quod interest nomine, supra duplum exigi posse: nouus intellectus ad l. j. de sent. quæ pro eo quod interest prof. CAP. XV.

CVm propter bella attriti essent Asiæ reditus, æsq̃ alienũ maximè auctum, M. Lucullus ea forma fœneratorũ auaritiam & uoracitatem moderatus est, ut supra duplum nihil solui permiserit, debitoresq̃ absoluerit, qui tantundẽ usuræ nomine soluissent, quantum sors ipsa esset: ut si, uerbi gratia, mihi centum argentarius mutua dedisset, egoq̃ singulis annis ei usuras centesimas, id est, XII. soluissem, idq̃ per XVI. annos, octo reliquis illi restitutis, essem omnino liberatus: iam emẽ CC. habuerat. Cuius summi uiri iudicium, & Plutarchus in eius uita laudat, & posteriores Principes sunt imitati: ex quibus M. Antoninus generaliter id constituit [e], ut alibi sumus testati, & Iureconsulti nostri non uno in loco approbarunt. Paulus [f]: Quod in singulos, inquit, dies in stipulatum deductum est, ad finem centesimæ non ultra duplum debetur. Vlpianus [g]: Supra duplum usuræ, & usurarum usuræ nec in stipulatum deduci, nec exigi possunt, & solutæ repetuntur, quemadmodum futurarum usurarum usuræ. Accursius hac re non sat intellecta, dictionem Centesimæ in Pauli respõso alieno loco transposuit, aduersus ueterũ codicum fidem. Sanè hanc iuris ueteris cõstitutionẽ Iustinianus noster adeò approbauit [h], ut insigniter eam augeret: & in primis ab eo sancitum est, ut etiam particulares solutiones in id duplum imputarentur, ut in Nouellis suis apparet, const. CXXI & CLX. Rursus idem uoluit, ut quod de usuris traditum est, ad id quod interest quoq̃ extenderetur [i]. Sancimus, inquit, ut in omnib. casibus, qui certam habent quantitatem, uel naturam, ueluti in uenditionibus & locationibus, & in omnibus contractibus, hoc quod interest dupli quantitatem minimè excedere &c. Finge ergo: uendidisti mihi fundũ c. aureis, habita de precio fide: ego nõ solui, sed interim fundum per XXX. annos possedi: petis id quod tua interest, probasq̃ singulis annis VII. aureos potuisse te percipere, ideoq̃ sortem ipsam centũ aureorũ petis: & rursus ducenta decem, pro eo quod interest: sanxit Iustinianus, me liberari, si omnino CC. soluã. Imputet enim creditori, qui tandiu cessauerit ut usurę ipsæ sortem excederent: etenim finis aliquis huiusmodi accessionib. fuit imponendus. qua ratione cùm in fide nominum, quę per syngraphas Cambij, ut uulgò mercatores uocant, constituunt, idem casus contigisset: respõdi, nõ ultra duplum sortis quicq̃ peti posse, & usurarũ usuras, repetitasq̃ syngraphas non obstare: quin quod etiam particuliariter solutũ esset, duplo imputaretur: id enim legũ uerba expresse indicant, licet non satis à nostratibus hactenus intellecta.

e Lactan. Cicero. ad Pomp. de Cat. Pater. exim. f Lambl. de usuris.

g l. fin. in fin. ad prin. de dol. mali.

h Lpmulc. de usur.

i l. j. C. de usur. quæ pro eo quod interest.

De seruilibus nuptijs: quid sit apud Plautũ Lex quina uicenaria, in Pseud. & lex Barbarica, in Capt. & lex Talaria, in Mil. & lex Conuiualis, in Sticho: & plerq; de rusticitate atq; barbarie ueterum Vmbrorum. CAP. XVI.

CVm minor ætas multis fallacijs atq̃ captionibus subijcereẽ, lata antiquitus fuit lex Latoria, quam Q. Latorius tulit, ne quis adolescentes in contractibus deciperet. Proposuit deinde edictũ Prætor, quo quod cum minore natu, inquit, XXV. annis gestum esse dicetur [k], utiq̃ quæ res erit animaduertã. Existimatumq̃ deinde est, tali edicto satis prouideri minoribus, ne qua in re decipi possint, cũ prætor se animaduersurũ promittat. Plautus in Pseud. legem quinam uicenariam memorat, quæ nõ sinat pecuniam à danista mu-

k l. j. ff. de min.

tuo

tuò adolescentibus dari: sic enim loquitur apud eum adolescens:

Perij, an non tum lex me perdit quina uicenaria?
Metuunt credere omnes.

Refertur autē, ut ego arbitror, ad XXV. annos, intra quod tēpus fas nō erat credere minori. Sed fortè Plautus à poēta aliquo græco id accepit, unde comœdiā illam transtulerit, quod plerunq; solet facere, sicut & in Casina. Iure nostro constat matrimoniū inter ciues Romanos & liberos duntaxat esse[a]: seruos uerò haudquaq; posse in matrimoniū conuenire[b]. At in prologo Casinæ, quem Apulus aliquis Comœdus Plautinæ fabulæ præfixit,

Serui, inquit, nec uxorem ducant aut poscent sibi?
Nouum attulerunt, quod fit nusquam gentium.
At ego aio hoc fieri in Græcia & Carthagini,
Et hic in terra nostra Etinæ in Apulia.
Id ni fit, mecum pignus si quis uult dato
In urnam mulsi, &c.

Apparet enim Comœdum illum Etinatem fuisse, qui populus est in Apulia, ut est apud Pli. lib. III. cap. X. Offert autem pro uadimonio pignus in urnam, id est, usq; ad urnā mulsi: qui locus in uulgatis codicibus corruptus est, & ab interpretib. nō rectè declaratus. Sanè & hodie iure Pontificū[c] approbatæ sunt seruiles nuptiæ, citra tamē domini fraudem. Apud eundem Plautū est & legis barbaricæ mentio: siquidem in Capt. parasitus conquerens cōspirationē adolescentiū in se factam, ne quisquam eum inuitaret ad prandium:

Nūc barbarica, inquit, lege certū est ius meū omne prosequi
Qui consilium iniere, quo nos uita & uictu prohibeant.
His diem dicam, irrogabo multam &c.

Appellat autē barbaricam, id est, Romanā: ut alibi in Asin. Marcus uertit barbarè, id est Latinè. Intelligit autē legem maiestatis latam aduersus eos, qui consilium inijssent, quo populus Rom. uita aut uictu prohibereē: cuius Q. Varius autor fuit, & deinde Iul. Augustus, unde lex Iulia maiestatis dicta. Hinc in Casin. idem Plautus barbaricū ritum in mensis, Romanū intelligit, & frugalem: ita enim Græci, apud quos fabulæ fingunē agi, Romanos uocabāt: qua ratione Plutarchus in Symposijs Vmbrica cōuiuia, pro parcissimis accipit, ut ego interpretor, quibus duri & castrenses cibi solùm adsumantur, & nec hi quidem quantū sufficiat. Nota est enim Vmbrorum seueritas & durities. Idem in Mili. Post Ephesum natus: non enim in Apulis, nō in Vmbria. Ouid. lib. III. de arte amandi:

Illa uelut coniunx Vmbri rubicunda mariti.

Contrà Romani ipsos Græcos ceu uentri & gulæ deditos reprendebant: unde uerbum Pergræcari, quo nomine Græcos qui in Italia agebant, solebant notare, ut Sybaritas, Thurios, Tarentinos, à quibus Italicam mensam in epistolis Platonis pro luxuriosa dictā accipimus. Hinc & mores Massilienses, pro mollibus, & effœminatis, si Athenæo credimus, & Suidæ. Vnde prouerbium, Nauiges Massiliā; itemq;, E Massilia uenisti. Idē Plautus in Milite etiam Talariæ legis meminit, sic sumptuariam appellans: qua cauebatur, ne quis in cōuiuio talos haberet. Horatius: Vetita legibus alea. Idem & bibendi legē in Sticho tradit græco carmine:

Καὶ πέντε πίνε, καὶ τρεῖς πίνε, ἡμιτέταρτα.

Id est, & quinq; bibe, & tres, & semiquatuor: ut scilicet decem cyathos bibat, quot literis cōstabat amicæ nomen, nempe Stephanion. Martialis:

Nævia sex cyathis, septem Iustina bibatur.

Vnde suprà dixerat, Tot, quot digiti sunt tibi in manu. Erasmus Roter. Chiliad. II. centuria III. & ante eum Hermol. Barb. lib. IIII. corollarij, qui hoc carmen ad modū diluendi aqua uini ex Athenæo interpretanē, nō satis mihi ad Plautinū sensum uidenē accessisse: & potuit Plautus illud arbitratu suo inuertere, & ad suū sensum trāsferre, & pro ἓν μὲν τέταρα, ἡμιτέταρα scribere. acutior eruditiorq; igitur eorum est interpretatio, quàm uerior.

a Instit. de nup. in prin.
b l. cum ancillis. C. de incestis nupt.
c c. 5. de coniug. seruo.

Alpheni responsum ex Aristotelis Politicis, Plutarchiq; traditionib. declaratū. CAP. XVII.

ELegans est Alpheni quæstio, quomodo mutatione aliquorū iudicū, dicatur mutari iudiciū[d]: aitq;, nō censeri mutatū: nam & legionē eandem haberi ex qua multi decessissent, quorum in locum alij suffecti essent: & populū eundem hoc tempore putari, qui ab hinc centum annis fuisset, cùm ex illis nemo uiueret. Itemq; & nauem, si adeò sæpe refecta esset, ut nulla tabula eadē permaneret, quæ nō noua fuisset, nihilominus eandē esse existimari. Quæ sanè sententia & Aristotelicæ conformis est, nisi quòd Aristoteles libro ciuilis cōuersationis III. cap. II. censet adhuc distinguendum: populum quidem eundem esse, sed tamen nō censeri eandem ciuitatem, quoties mutata esset reipublicæ gubernandę forma atq; ratio. Nam si Ciuitas, est societas quædam ciuium: uariata societatis ratione, consequens est & ipsam uariari: sicut & Chorum alium esse dicimus, dum Tragicus est, quàm dum Comicus, etsi ijdem sint homines. nam & Harmoniam aliam esse dicimus modò Doricam, modò Phrygiam, quamuis earundem uocum sit. Qua ratione putauerim ego, si propter suffectos iudices mutatus sit procedendi modus, ut quia prius ordinariè, nunc autem summariè ageretur, non uideri idem esse iudicium: sicq; Alpheni cōclusionem limitari. Rursus eadem ratione limitari, cùm iudex non in eadem, sed diuersa instantia est suffectus: etenim tunc quoq; dicitur uariari agendi modus: unde qui promittit iudicatum à Sempronio solui, post prouocationē ab eo factam erit liberatus[e]. Sed & in ijs, quæ personæ cohærent, haud mihi sit uerisimile, mutatis personis eandē rem censeri: unde si collegiū fabrūm cōpromiserit, adiecto iureiurando: qui defunctis subrogati sunt, si contrafaciant, non censebuntur periuri, ut alibi disputaui[f]. Sed quid in pœnis

d l. proponebatur. de iudi.
I
II
e l. penult. ff. iud. sol.
III
f l. si quis maior. C. de transact.
IIII

dicemus? an plectendi erũt qui nihil delique runt, ob hoc tantũ, quòd reis aliquorũ facino rum sint suffecti? Et putauerim non esse puniendos: etenim pœna suos tenere debet autores, personæq; cohæret. qua tamen in re latius disputat Plutarchus libello de Sera numinis uindicta, unde uidetur Alphenus noster plurima mutuatus esse. Si, inquit, ob tẽporis spaciũ mutari ciuitatẽ quis diceret, plures ex una faceret, similisq; ei esset, qui ex uno homine plures efficere conaretur: quandoquidem qui iam senior est, prius iunior, olim uerò omnino adolescẽs fuit: essentq; hæc Epicharmijs similia, ex quib. sophistę affirmant, qui olim mutuum accepit, nunc non debet, quia alius effectus est: & qui heri ad cœnã uocatus est, hodie inuocatus censebitur, quia alius effectus est: sicq; maiores in unoquoque nostrũm mutationes, cũ in ciuitatib. tempus ipsum solet facere. Sed hæc hactenus: plurib. enim id argumentũ suprascripto loco Plutarchus disputat, quàm ut libeat hic referre: agit enim hoc, ut ostendat, iustè quandoq; filios peccata parentũ luere: & ciuitatũ calamitates plerunq; maiorum culpa successoribus ipsis perniciosas esse: quod & in ueteri testamento factũ sæpissimè legitur, & à nostratibus theologis prætermissum non est.

Intellectus ad l. si præses. C. de sent. Qui sint adiutores, quid legio adiutrix, & uaria legionũ cognomenta, ex Dione Coccejo. CAP. XVIII.

CONstitutio hæc Valer.[a] Gallienique Imper. est: Si præses quasi desertã ab adultis tuis causam appellationis, quæ ab adiutore suo facta fuerat, circunduxit, repetitus notionem suam exhibebit &c. Annotant hinc Doctores nostri iudicem ordinariũ nõ impediri, quin si sentẽtia nulla sit, iterum iudicet. Rursus annotant, pronomen Suo, intelligi, id est, illorum. Itemq; annotant, Adiutorem dici actorem, qui tutori uel curatori sit adiunctus[b]. Sed hęc ego lege suprà scripta minimè probari arbitror: etenim sciendũ est, Proconsules & Præsides prouinciarũ, secum in prouinciam officium suum, quos quandoq; Iurisconsultus appellat Officiales, ducere solitos[c]: hi sunt, ut in breuiario Theodosij est, Princeps, Cornicularius, Tabellarij duo, Cõmentariensis, Adiutor, Ab actis, Subadiua, Exceptores, reliquiq; cohortales: quibus nõ licet ad aliam transire militiam, sine annotatione clementiæ principalis. Catullus simpliciter Cohortem prætoris appellat. Respõdi id quod erat, nihil nec ipsi, nec prætoribus esse, nec cohorti. Cicero ad Q. fratrem: Prætorem de sua cohorte iudicem dare. Ad horũ adiutorum munus pertinebat, omnibus cõmonitionibus, præceptis, euectionibus subscribere, ut ex Zenonis constitutione potest colligi. Præerant scrinio, unde & Scriniarij[d] in iure uocantur. eorum & mentio est in lege Constantij: Admittantur, inquit, quos ordo militiæ uocat, & eius laborum adiutor[e]. Igitur si hi quicquã præter ius fecissent, aut acta cancellassent, aut quid simile in damnũ alicuius attentassent, ad præsidem ipsum querela, appellatio, correctio pertinebat. Sicq; suprà scripta constitutio intelligenda est. Erant & in militia adiutores, qui & Optiones dicuntur, & Accensi, qui ægrorum uel aliàs impeditorum munera subibãt, ad quos metaphoricus allusisse uidetur Iuuenalis Satyr. III.

Adiutor gelidos ueniam caligatus in agros.

Est & Adiutrix cognomentum legionis Romanæ, cuius mentio in Constantini Imp. cõstitutione[f]: Ius castrensis peculij tam scriniarios, quàm exceptores, cæterosq; qui in officio tuo merent, ac si in legione prima adiutrice militent, habere præcipimus. Habebant enim legiones nõ solùm secundum ordinem suũ nomina, sed cognomenta quoq; unde cognosci possent: quod ex antiquis autorib. satis constat, & nos in Corneliũ Tacitum annotauimus. Sed certè nemo clarius, diffusiusq; explicat, cũ Dion Nicæus, qui historiarũ lib. LV. in hunc sensum scripsit: Decretũ, inquit, sub Augusto fuit, ut prętorianis militibus stipendia post sextumdecimũ annũ emerita essent, alijs uerò post uigesimum: tumq; prætoriano militi darentur denariorũ quinq; millia, quæ summa nostrę monetę est aurei quingenti. alijs uerò tria millia, id est, trecenti aurei. Militabant autẽ tunc Romanis tres & uiginti legiones, siue, ut alij tradiderũt, quinq; & uiginti: quarum deinde aliquæ exautoratę sunt, & ad numerum sexdecim redactæ. & in primis legio Vrbana seu Prætorianorum: secunda Augusta in Britannia superiore: tertia tergemina, una Gallica in Phœnicia, altera Cyrenaica in Arabia, alia Augusta in Numidia: quarta Scythica, in Syria: quinta Macedonica, in Dacia: sexta gemina, altera Victrix in Britannia inferiore, altera Ferratensis, in Iudæa: septima Claudia, in Mœsia superiore: octaua Augusta, in Germania superiore: nona bis Augustalis ibidem: decima gemina, altera in Germania superiore, altera in Iudæa: undecima Claudia, in Mœsia inferiore, etenim duæ legiones id nomen acceperunt, quòd cùm descijsset Furius Camillus Scribonianus, cum eo non perseuerauerũt: duodecima Fulminatrix: tertiadecima gemina, in Dacia: quartadecima Gemella, in Pannonia: quintadecima Apollinaris in Cappadocia: sextadecima Valeria uictrix nunc in Britannia superiore: Valerios enim milites Augustus in fidem acceptos seruauit cum uicesimanis, & statiua eis in superiore Germania dedit: tametsi pauci eos nũc Valerios uocẽt. Has sanè legiones Augustus illabefactas retinuit, reliquas uerò exautorauit: ex quibus deinde cõmistis alij Imperatores alias legiones, quas Gemellas uocabant, constituerũt: &, ut hanc rem semel finiam, certiusq; id lectores sciant, Nero legionẽ Italicam in Mœsia inferiore constituit: aliam Galba, quæ dicta est prima adiutrix, in Pannonia inferiore:

Vespa-

a l. si præses. C. quomodo & quan. iud.

b l. solet. de tutel.

c l. præsidis. si cert. pet.

d l. nulli. C. de numer. lib. xij

e l. j. C. de offic. mag. off.

f l. fi. C. de cap. pet. lib. xij.

Vespasianus IIII. Flauiam in Syria: Domitianus primam Mineruiam in Germania inferiore: Traianus II. Aegyptiam, & trigesimam Germanicam à nomine suo sic appellatam: M. Antoninus secundam apud Noricos, & tertiam apud Rhetos, & ambæ uocantur Italicæ: Seuerus uerò Parthicam, item primam & tertiam in Mesopotamia, & secundam Mediam in Italia. Hæc Dion in codicibus emendatis. Addit Tacitus & legionis primæ nomen Adiutricis fuisse, quæ pro Othone aduersus unam & uicesimã, cui cognomen Rapax, acriter decertarit. cõmemorat & Aelius Spartianus aliam legionem primam cognomento Mineruiam, cuius & meminit suprà Dion: sed & Macrobius Saturnaliũm lib. I. Cæsar, inquit, Aug. in Germania & Illyrico cohortes libertinorũ complures legit, quas Voluntarias appellauit.

Qui sint Stationarij in iure nostro: quid Notoria, quid Tabelliones, & Tabularij: declarata Iustiniani nouella constitutio. CAP. XIX.

STationariorum nomen nõ una significatione in iure nostro accipitur: & in primis erant electi ex agentibus in rebus, qui cursui publico præessent[a], ut suis mansionibus, & stationibus iumenta ijs præstò essent, qui secundum euectionis tenorem proficiscebantur, utq; nemo in parhippi crimen incideret: & si quis aduersus legẽ cursus fecisset, ut accusatus pœnas daret. Solebat & ad horum curam pertinere, ut quæ delicta quocunq; loco fierent, eis denunciarentur: ipsiq; ad præsides reos captos ducerent, uel mitterent[b], cum elogio, quod latinè Notoriũ dicitur, quo cõtinebatur quid egissent, & quid à se interrogati respondissent, & quid de socijs & receptatoribus comperissent. Græci Trenarchas[c] uocant, quòd pacandis rebus præessent. Cõstantij deinde lege prohibitũ est, ne carcerem habeant, néue superexactionem aliquam attentent: nam & antea erat cautum, ut non coram eis, sed ad præsidis tribunal accusatorij libelli deferrentur[d]: quo in loco Accursius[e] interpretatur, stationarios, procuratores Cæsaris, uel limina Imperij custodientes, uel publicarum stationum conductores, non satis rectè: tametsi etiam sint milites stationarij, ad quos pertinet inquisitio seruorum fugitiuorum[f], ut dominis suis reddãtur, interímq; rectè eos in custodia tenent. Sunt etiam stationarij tabelliones, qui in stationibus cum subadiuuis ministris q; suis morabantur, & instrumentis subscribebant, quos Iustinianus[g] in Nouella XLIIII. συμβολαιογράφος appellat, id est, contractuum Scribas, qui & Tabelliones dicuntur. Etenim sciendum, iure nostro instrumentum quamuis subscriptum à tabellione, fidem plenam nõ facere, nisi apud magistrũ census in actis insinuatum sit: uel ubi magister census non adsit, sed solùm publicí Tabularij, saltẽ per duos tabularios sit subscriptũ: oportet enim δύο πανταχοῦ, id est, omnino duos tabularios adhiberi[h]: alioquin examinari oportet tabellionem, & testes, & præterea ἀριθμητὴν, id est, adnumeratorẽ si adsit. Hinc apparet uaria esse harum operarũ nomina, quæ à Iustiniano nouella constitutione LXXIII. cõmemorantur. etenim sunt inferiores, qui ὑπογραφεῖς, id est, Subscriptores uel ὑπουργεῖς, id est, ministri, seu Subadiuuæ dicuntur. Sunt deinde συμβολαιογράφοι, id est, Scribæ, seu Tabelliones, qui illis imperant, & stationis magistri sunt, autoritatemq; in ea habent: uel quia ipsi sint magistri, uel quia apud magistrũ census ex lege Iustin. sint promoti. Sunt & Tabularij, qui publicam personam ipsi uidentur sustinere[i], & ὑπομνηματῶν, id est, actorũ curã habere: quales sunt, quos uulgò Notarios banci seu abaci uocamus. extat adhuc in antiquario Mediol. Atilij Crescentis tumulus, V. P. EX TAB. PAL. id est, uiri perfectissimi ex tabulario palati. Cõstat & in officio præsidum fuisse tabularios[k] duos: sed hi ad exigenda publica accipiebantur, de quibus nihil est quod hic tractemus. Haloander δύο πάντως simpliciter transtulit, Per omnia, Accursij sententiã sequutus, qui aduersus Placentinũ ubiq; disputauit unum sufficere[l], & numerum multitudinis pro singulari poni. Sed hac de re infra quoque non pauca sum dicturus.

a *rub. C. de cur. & station. libro xij.*

b *l. ea quidẽ. C. de accus.*

c *l. diuus. ij. de custod. reor.*

d *l. j. C. de cohort. lib. xij.*

e *l. si quis. C. de accus.*

f *l. j. l. penul. de ser. fug.*

g *In auth. de tabell.*

h *in auth. de instru. caut. & fi. §. oportet.*

i *l. orphanotrophos. C. de episc. & cler. l. fin. §. sin autẽ. C. de iure deli.*

k *C. de tab. lib. xj.*

l *gl. l. tutores. C. de admi. tut. d. l. orphanotrophos. de episc. & cler.*

Defensus Iustinianus, quòd diuortiũ permiserit, & tractatũ usurarũ nõ aboleuerit. CAP. XX.

OBijciunt sacrorum canonum interpretes, itemq; Theologi Iustiniano nostrò, quod bis insigniter, atqueadeo aduersus ius diuinũ peccauerit. Primũ, cùm ex certis causis ius repudij coniugibus facit, tractatumq; diuortij non sustulerit, cùm tamen scriptum sit, Quos Deus cõiunxit, homo nõ separet[m]. Rursus, quòd usuras ad certum modum exercerí permiserit, & rubricam tam Digestis, quàm Codici adiunxerit, de Vsuris: cùm tamen in Euangelio scriptum sit, Mutuũ dantes, nihil inde iperantes[n]: & Niceno concilio uetitæ omnino sint usurę: quod conciliũ ipse Iustinianus approbare se fatetur. Quomodo approbat, si ei aduersantes leges constituit? Verùm ad hæc ego respondeo, eum qui ecclesiæ interpretationem sequitur, haudquaquã improbari meritò posse. cùm ergo Euangelica duo illa dicta aliter olim, id est, tempore Iustiniani intelligerentur, quàm postea factum sit, nihil est quod ei obijci rectè possit: etenim ueteres Separari ab homine, interpretabantur, qui humanis affectionibus ductus diuertebat: secus si ex legitima causa, quam apud Episcopos prouinciales dixerit: & ita in cõcilio Agathensi cap. XXV. declaratũ. Et idem sensit etiã diuus Ambrosius in primã Pauli ad Corinth. cap. VII. quo loco nuperrimè idem disputauit Erasmus Roterod. Secũdum quam interpretationẽ uixerunt omnes usq; ad Iustinianũ, & aliquantò etiam postea: donec placuit ecclesiæ aliter interpretari[o],

m *Matth. xix.*

n *Lucæ vj.*

o *xxxiij. q. ij. quos deus.*

& Augustini sententiã sequi, quam ille duobus in Pollentiũ libris tutatur. Nam & quod de usuris dicitur illud Euangelicũ, Mutuum dantes &c. ueteres consilium ad perfectiorẽ uitã præstitũ interpretabantur [a]: & ideo Nicena synodus nõ generaliter de omnibus loquitur, sed de clericis tantùm: cuius uerba sunt cap. XVIII. Quoniam multi clerici [b] auaritiæ causa turpia lucra sectantes, obliti sunt diuini præcepti, quo dictum est, Qui pecuniam suam non dedit ad usuram &c. [c] fœnerantes centesimas exigunt: statutum est, ut eijciantur à clero, & alieni ab ecclesiastico gradu habeantur. Atqui si laico quoq; uetitum intelligeret, non sufficiebat hæc pœna. Diuus Hieronymus Ann. Senecam in sanctorũ catalogo reposuit, & continentissimę uitæ hominẽ appellat: & tamen is de se, cùm uerba ad Neronem faceret, ut est apud Cor. Tacitũ, Tantis, inquit, agrorum spacijs, tam lato fœnore exuberat. At deinde Gregorio, Clementi, aliijsq; põtificibus placuit, locum Euangelicũ ad præcepti necessitatẽ trahere. Arbitror rectè, & summa ratione factum: sed non ideo tamen reprendendum Iustinianum, qui seculi sui sapientia contentus, non ultra cogitauit, sed conuenientes tempori leges proposuit. Videmus ueteri canone, quo Telesphorus ieiuniũ quadragesimale induxit [d], id solis clericis iniunctũ fuisse: adiecto, quòd discreta debet esse clericorum & laicorũ uita: & tamen ecclesia deinde ad seculares quoq; eam pulsationẽ (sic enim Telesphorus [e] appellat) produxit. Videmus rursus, iure ciuili nostro legitimas nõ fuisse nuptias, quas filijfam. inconsulto patre celebrassent [f]. secundũ quam legem uixere omnes usq; ad Euaristi pontificis tempora, qui & ipse interrogatus epistola sua cap. II. respondet hasce nuptias non ualere [g]: & tamen aliud deinde successorib. ipsius uisum est: nec in matrimonio, utpote spirituali re, ad patriæ potestatis uinculum attendi [h]. Sed nunquid hodie posset Rom. Põtifex, uel ecclesia aliter statuere, & Iustiniani leges approbare? Et puto posset, quantum scilicet ad diuortia attinet [i]: quia receptũ est, posse Pontificem aduersus ius diuinũ, quod non adeò certum indubitatumq; est, quin uarias interpretationes habeat, dispensare [k]. Quod ueró ad fœnus attinet, fortè non posset: quia cùm fœnus exigere peccatũ sit, nõ potest dispensare Pontifex, ut quis peccet. Sed hæc Pontificijs Theologisq; relinquamus [l].

[a] xiiij. q. j. quod debetur.
[b] c. j. extra de usur.
[c] Psal. xiiij.
[d] iiij. distin. statuimus.
[e] Ep ist. sua ca. j.
[f] l. Paulus. de statu ho. Instit. de nupt. §. j.
[g] xxx. q. v. c. j.
[h] xxvij. q. ij. c. sufficiat.
[i] gl. c. ex publico. de conuer. coniug.
[k] Doct. c. quæ in eccle. de cõstit.
[l] Alex. consil. j. & ij. & cv. libro xx.

An Materteræ appellatione contineatur

Matertera magna: & Teli aculeus: & Sanguinis appellatione omnis cognatio: tria Ouidij in Ibin lota explicata. CAP. XXI.

LIbet in præsentia tres Ouidianos in Ibin locos ex tribus iuris nostri axiomatibus explicare: nõ quòd incuriam Grammaticorũ qui eum autorẽ interpretati sunt, libenter detegam: sed quòd in publica studiorum causa nullo modo præuaricandũ censeam. Disputant Iurisconsulti nostri, an lex de Patruo, de Matertera, de Amita loquens, ad Patruũ magnum, Materteram, Amitam magnas sit producenda: & negãt produci, nisi fauor aliquis id suadeat. Lex ergo quæ fœminas in successionibus excludi à patruo iubeat, non excludet neptem fratris mei, cui ego patruus sum magnus [m], quòd si aliqua coniectura contrarium persuadeat, aliud erit. Ouid in Ibin:

Aut Iouis infesto telo feriare trisulco,
Vt satus Hipponi, Dosuhoẽsq; pater.

Intelligit autem Capaneum ducem ad Thebas, qui Hippono patre natus traditur Pausaniæ libro IX.

Vt soror Autonoës, & cui matertera Maia est.

Hic intelligit Semelen, cui Maia fuit matertera, sed magna: etenim Maia & Electra sorores Atlantis filiæ fuerunt: at Electræ filia fuit Harmonia, quæ ex Cadmo Autonoën, Semelen, Ino peperit: quod & à Pausania traditum est. Potest tamen etiam legi, Vt cui matertera &c. & de Oenomao, uel Iasio intelligi. Oenomaus Martis & Steropes Atlantidis filius, cuius domus fulmine arsit: unde Ceraunij Iouis ara in Olympia dicitur, ut idem Pausanias lib. v. ait. Sed & Iasius traditur Electræ filius, quem Homerus Odyss. II. scribit fulmine interemptum: quà de re & Apollonij interpres primo Argonautic. n. Rursus Telum diffiniũt Iurisconsulti, esse omne quod mittitur manu, adeò ut etiam lapis teli appellatione cõtineatur: quod ex Xenophontis expeditionis Cyri libro v. autoritate Caius tradidit [n]. Ego teli appellatione etiam aculeum illum contineri arbitror, quem τρυγὼν, id est, pastinaca marina inijcit, & piscatoris manum ueneno percutit. Ouidius:

Osibus inq; tuis teli genus hæreat illud,
Traditur Icarij quo eecidisse gener.

Intelligit autem Vlyssem, qui eo genere mortis obijsse dicitur, ut est apud Nicandrum in Theriacis:

—λόγος τε μὲν ὣς ποτ' ὀλυσσοῦς.
ἔφθιτο. λᾳυγαλέοιο τυπεὶς ἁλίου ὑπὸ κέντρῳ.

ut quod Nicander κέντρον dixit, Ouidius telum appellarit: & quod ille λόγος τε, Ouidius, traditur. etenim nõ eadem de eius morte scripserunt autores: sed Ouidius Nicandrum sequi maluit. Rursus disputãt nostrates, quæ sint nomina Cognationũ, & qui in fideicommissis contineant, puta appellatione Familiæ [o], Stirpis, Sobolis, Generis, Gentis, Sanguinis, & similia. At Ouidius generaliter sanguinem pro descendentibus & propinquis omnibus uidetur accepisse, cùm inquit:

Lapsuramq; domum subeas, ut sanguis Alcbæ
Stella Lycoritæ cum fuit æqua uiro.

Intelligit enim Simonidem Ceium ex Iulide melicum poëtam, qui cùm in Cranone apud Scopam Thessalum cœnaret, Castoris & Pollucis beneficio ab imminenti αἰδοῖοῦς (id est, conclauis) ruina liberatus est, ut est apud M. Ciceronem de Orat. libro II. Valer. Max. & Fab. Quintil. Suidamq;. Appellat autẽ Tyndaridas

[m] Doct. l. j. c. de suc. ab.
[n] Doct. de pub. iud. §. fin. l. de calumnia. de teli. de aq. fugit.
[o] l. fi. C. de ag. fugit.

daridas ſtellam: ipſum uerò Lycoriten, à Lycoria pago Delphorum, cuius Callimachus in III. & Stephanus meminere, tanq; Apollineum, quia melicus fuit poeta. Sanguinē uerò Alebæ intelligit Theſſalos, ab eorū rege: unde & Alebadæ dicunt Sophocli, Pauſanię lib. III. & Satyro hiſtorico, cuius uerba refert Atheneus lib. XII. γῆ θεσσαλίας δὲ ἱπποτρόφων καὶ ἀνιοχῶν τῶν ἀλοῦαδῶν ἱππικωτάτη. Item q; Pindaro in Pythijs Ode X. ἀλοῦάδαι πεδάλιες. Vnde ſuprà idem Ouidius:

Quoſq; putas fidos, ut Lariſſæus Alebas,
Vulnere non fidos experiare tuo.

Quib. uerbis apparet cæſum eū à ſuis fuiſſe.

In ſingulari certamine nō ſemper fieri interpretationem aduerſus eum, per quem ſtetit: & Homeri monomachia declarata: item q; Vergilij, lib. V. CAP. XXII.

QVoties controuerſia aliqua inter milites, qui ſeſe ſingulari certamine prouocarunt, ſuboritur, ea plurimū ſolet ex denunciationis ipſius, ſeu chartulæ uerbis finiri. Etenim ſicut in iudicijs ciuilibus maximè ad libelli concluſionē reſpici conſtat, ita in huius generis contentionib. ad formulam prouocationis eſt attendendum. Sed dubitari quandoq; cōtingit, an in ea ſit locus iuris ciuilis regulæ, qua traditū ab antiquis fuit, Ei per quē ſtat, quo minus actus perficiatur, imputari[a], ut quod ad damnū eius attinet pro perfecto ſit. & uetus fuit controuerſia ex Homeri lib. III. Iliados carmine, apud quem Paris πᾶσι καλέσατο πάντας ἀρίστους. Idem q; Hectori mandauit ut Menelaum ſuo nomine prouocaret:

— Ἀμφ' ἑλένῃ, καὶ κτήμασι πᾶσι μάχεσθαι,
ὁππότερος δὲ κε νικήσῃ, κρείσσων τε γένηται,
κτήματα ἑλὼν οἴκαδε πάντα γυναῖκά τε.

Proq; Helena, rebusq; Helenæ certamen inire,
Vt qui uictor erit pugnæ, potiorq; fruatur
Coniuge, tum gazam ſimul illius auferat omnem,
Et belli ſit finis.

quod Hector fecit: cumq; congreſsi eſſent, & inciperet Paris eſſe inferior, ope Veneris circunfuſa nebula ereptus eſt: aiebantq; Græci reddendam Helenam, quòd ſcilicet uiciſſet Menelaus, præſtantiorq; apparuiſſet, licet fuga euaſiſſet perduellis. Sicq; apud Plutarchum lib. Sympoſiacōn I X. Sospis philoſophus diſputat. Vnde & Iuppiter, νίκην, inquit, μὲν δὴ φαίνει ἀρηΐφιλος μενέλαος. At eodem loco apud Plutarchū aliter diſſerit Glaucias: Etenim, inquit ille, ſemper in Senatuſconſultis, legibus, contractibus, cōfeſsionibus, ad uerba, quibus concluſa ſunt, eſt maximè aduertendum. Licet autem & Paris & Hector in ipſius pugnæ proludijs eis uerbis uſi ſint, tamen in fœdere & iureiurando, quo inter Paridem & Menelaum cōuenit, & cui Priamus tanquam pater autoritatē ſuam interpoſuit, aliter cautum fuit:

Εἰ δὲ κ' ἀλέξανδρον κτείνῃ ξανθὸς μενέλαος,
κτήματ' ἑλὼν οἴκαδε πάντα, γυναῖκά τε οἶκόν δ' ἀπέδω.
Flauus Alexandrum ſi interficiat Menelaus,
Res habeat, Helenamq; ſuas deportet in ædes.

Vnde cùm Menelaus eum non occiderit, haudquaquam cōditio iuramenti euenit: meritò Hector, ὅρκια, inquit,

μὴ κρονίδης ὑψίζυγος οὐκ ἐτέλεσσεν.
Fœdera ſed iuſſit Saturnius eſſe caduca.
Ex alto hæc trutinans.

Verum itaq; eſt, uictorem fuiſſe Menelaum: ſed id actum non erat, ut opes & mulier uictori reſtituerētur, uerùm ei, qui perduellem occidiſſet. Quo apparet, haudquaquam ſuprà ſcriptæ iuris ciuilis[b] regulæ hoc caſu locum fuiſſe, qui non ſecundum ius ciuile, ſed naturale potius dirimitur, & in quo à ſimplici uerborū forma recedendum non fuit. Nec quicq; facit, quòd alia conditio fuiſſet prius per Hectorē propoſita: quia ex formula poſtremi fœderis apparet ab ea diſceſſum fuiſſe, cùm ſemper poſteriora derogent prioribus: id q; Plutarchus ſentit, & uero propius eſt[c]. Alius quoque eſt hac in materia caſus ad ſuprà ſcriptam regulam pertinens, quem P. Vergilius lib. Aeneid. V. attingit: apud quē in certamine curſus Euryalus Salium ſuperauit Niſi colluſoris dolo, qui lapſus cùm uideret primas ſe tenere nō poſſe, ſequenti Salio ſe oppoſuit, ut Euryalus qui tertius erat, promicaret: uidereē enim dolum Niſi alteri prodeſſe non debere, & Salium, per quem non ſtetit, pro uictore eſſe: & tamen maximus poëtarum contrà cenſuit[d]: Palmam, inquit, mouet ordine nemo. Tantiq; fuit eius autoritas, ut Papin. Statius lib. VI. Thebaidos, & Silius Italicus lib. XVI. in aliorū perſona idem ſenſerint: uterq; enim imitatus eſt illis in certaminibus Vergilium, ſed ut res ipſa indicat, ſatis infeliciter, & longo poſt ipſum interuallo: ut mirum ſit, uoluiſſe eos tam pertinaciter ſequi, quod aſſequi non poterant uel ipſis iudicibus. Sanè quibus rationibus, & quidem iuri noſtro conſentaneis[e], ſtatuerit id Vergilius, alibi à me traditum eſt.

a l. iure ciuili. de cond. & dem.

b d. l. iure ciuili.

c l. ita ſtipulatus. de uer. oblig. l. pacta nouiſſ. C. de pactis.

d l. fin. in prin de eo per quē fact.

e l. in executione. §. final. de uerb. oblig.

Quid ſint prolata, ſeu res prolatæ, Plauti carmen explicatū: item Corn. Tacitus, necnon Modeſtini reſponſum. CAP. XXIII.

MOdeſtinus libro Reſponſorū V. ita ſcripſit[f]: Aurelio Sempronio fratri meo: ſubaudi, ſalutem. N. id eſt, nomen, puta Titium uel Seium moleſtari nolo nomine debiti, nec exigere te aliquid ab eo quādiu uiuet, neq; de ſorte neq; uſura nomine debiti: & abſoluo eum, & libero ex pignoribus eius domum, & poſſeſsionem cum prolatis. Sic enim legendum eſt, licet uulgati codices corrupti circumferantur, maximè uoce in illa, Cum prolatis: etenim alij Cauſa perlata habent, alij Caprelatam, alij Cupellatam: interpretanturq; omnes nomen illud poſſeſsionis eſſe. cùm enim non intellexerint quid eſſent Prolata, ſeu res prolatæ, facilè ueterem ſcripturam immutarunt. & pro arbitrio quiſque nouam ſubiecit. Vocantur Prolata, res quas paterfamilias ex urbe rus aduehit, ut

f l. Aurelio. de lib. leg.

usui sibi dum rusticaẽ sint. Pignorauerat autem debitor ille nõ solùm domũ, & possessionem ipsam, sed etiam resprolatas, id est, quas ex urbe eò aduexerat. Plaut. in Captiuis:

Vbi res prolatæ sunt, cùm rus homines eunt,
Simul prolatæ res sunt nostris dentibus.
Quasi cùm calet cochleæ in occulto latent,
Suoq; succo uiuunt, ros si non cadit:
Item parasiti rebus prolatis latent,
In occulto, miseri uictitant succo suo.
Dum ruri rurant homines quos ligurant,
Prolatis rebus parasiti uenatici
Sumus: quando rure redierunt, molosici,
Odiosiq;, multumq; comedistici.

Et hæc quidem Plautus suprà scripto loco, licet eius carmina nõ sat correcta uulgò circũferanẽ. Cor. Tacitus lib. II. Res eo anno prolatas haud referrẽ, ni operæpreciũ foret &c̃. ut absente principe senatus & equites possent sua munera sustinere &c̃. quod enim Tiberius discessurus erat, Gallus Asinius actui rerum temporis illud eximendũ censebat: igitur res dilatæ fuerũt. Martial. lib. IX. Innuis isto Quod tibi prolatũ est manè supercilio.

Quo remedio consulatur, cùm in interdicto neutra partium actoris partes uult sustinere: & intellectus ad l. penult. de aqua quotid. CAP. XXIIII.

PAulus sententiarum lib. V. Si de uia, inquit, itinere, actuq;, & aquæductu agaẽ, huiusmodi cautio præstanda est, quamdiu quis de iure suo doceat, se non impediturum agentem, & aquam ducentem, & iter facientem. quòd si neget aduersario ius esse agẽdi, aquámue ducendi, cauere sine præiudicio amittendæ seruitutis debebit, donec quæstio finiatur, non se usurum[a]. Visa est lex hæc interpretibus nostris ualde obscura: receptaq; tandem ea fuit expositio, ut in prima parte iudicio possessorio ageretur, isq; qui seruitutẽ asserebat, possideret: in secunda uerò petitorio ageretur, & qui libertatem asserebat, ipse possideret: ut meritò cautio semper pro eo interponaẽ, qui possidet, ne interim inquietetur. Sed hic sensus nõ multum uerbis Pauli conuenit, cùm neutra in parte mentio sit possessionis: quæ si totum hac in re faciebat, cur omisit? Sed & in ultima parte agi negatoria actione, uerisimile non est: cùm non in libro interdictorum, sed in seruitutum tractatu, Si seruitus uẽdicetur, collocari legem hanc fuisset satius. Ego in interdicto uiæ, itineris, actus[b], aquæ ducendæ[c], scio præscribi, seu excipi posse, si nõ ui, clàm, precario à me possideres: cùm ergo ire, agere, aquã ducere uelles, quia hoc anno iueras, duxeras: egoq; ui, clàm, precario te fecisse contenderẽ, nec satis constaret iudici quid uerum esset, quia neuter nostrûm litẽ contestari uolebat, & rixæ timor subesset: quæsitum fuit, quæ iudicis hoc casu partes essent? & proditum est, uarijs remedijs prouideri: & potest possessionem sequestro tradere, & partibus cõminari, ne ad eam accedant antequã cognouerit[d], potest etiam extra iudiciũ ipse testationes aliquas huius rei persequtari[e], ex quibus discernat, quem uelit actoris uel rei partes sustinere: quod Summarijssimũ possessoriũ aliqui appellant[f]. Ego aliud remediũ hic proditum esse arbitror: ut ei, qui primus se adiuerit, prætor faueat, & aduersariũ ad cauendum compellat, ne eum inquietet: interim scilicet, dum cognoscat, uter in interdicto potiora iura habeat: ut si tu adiueris, cogat me secundũ primam legis partem cauere: si ego præoccupauero, cogat te secundum ultimam formulam promittere. Nec me mouet, quòd præoccupatio ad prætorem tanti momenti esse nõ debeat[g], quia tenuissimi res hæc uidetur esse præiudicij, cùm de iure partiũ, aut etiam possessione, respectu interdicti nihil mutet[h], sed duntaxat consulat, ne interim pendente iudicio rixæ oriantur.

[a] l. pen. de aqua quot. & æst.
[b] l. 5. de itine. actuq; pri.
[c] l. 3. de aq. quo.
[d] l. æquissimũ. de usufr.
[e] Iller. in l. 2. lib. conf. [illegible] c. cum [illegible] sent. de [illegible]
[f] Paul. [illegible] 5. [illegible]
[g] 5. penul. [illegible] de [illegible] [illegible] glos.
[h] Bald. [illegible] ad. l. [illegible]

Variæ species capitis indumentorũ: quidq; sint Bombycinæ & Sericeæ uestes, apud ueteres: quid lana lignea, quid Metaxa, quid Alabastricus: multæ leges declaratæ. CAP. XXV.

LEgauerat quædam mulier omnia uestimenta sua: ea habebat fasciam sericã margaritis consutam, qua caput colligari posset: quæsitum est, an legato cederet? Respondi, Nõ cedere, quòd huiusmodi uitta ornamenti potius, quàm uestimenti nomine censeretur: siquidẽ Iurisconf. Vlpianus[i], Ornamentorum, inquit, hæc sunt, uittæ, mitræ, semimitræ, reticula, crocophali. Significat autẽ Crocophalos discriminale rubrum, quod capitis ornandi causa gerunt mulieres: Græci κατὰ φάλαγγα κεκρύφαλον uocant: nam & φάλα etiã caput ab eis dicitur. Potest & metaphoricũs corymbus dici, sicq; ego legendum censeo, non crocofascia, ut uulgati codices habent, uel, ut aliqui ueteres, crocohyphanta: quãuis κροκοφαντὴς ἢ κροκοφάντος hoc sensu acceperit Hesychius. sed & Paulus Silentiarius lib. epigram. VII. cecryphalis obstringi turritam comam mulierũ ait, quæ nihilominus tamen uideri possit. alibi λιθοπηήλας appellat, quasi lapillorũ cõcussores, ut appareat gemmas adijci ijs solere. Sed certè suprà scripta quæstio clarius eiusdem legis uerbis deciditur, dum inquit Vlpianus, Vittæ, margaritarũ item fibulæ, ornamentorũ magis, q̃ uestis sunt: sic enim legendũ, non ut uulgò habeẽ, uice margaritarũ, tanq; hæc sit appendix præcedentis clausulæ, Tegmenta subselliorũ huic legato cedere uice margaritarũ: quid cõmune habẽt margaritæ cum tegminib. subselliorũ? Sunt autem in eo loco pleraque uocabula corrupta, quale illud inter uasa unguentaria Labarioristos: legendum enim diminutiua forma Alabastriscus. est enim Alabastros uas olearium, & ἀλαβαστροθηκὴς uas unguentarium, seu olfactorium, quod inter myrothecia sua solent habere mulieres. legunt aliqui, Lauatio riscus. Atqui Riscus, cuius apud Terentiũ fit mẽtio, nihil hic ad rem prorsus faceret.

[i] l. ornamenta. de aur. arg. leg.

Cæterum

Cæterũ mirum est, à Iurisconsulto nec Birri, quo interdiu omnes pro tegmine capitis utimur, nec Ascophaliæ, seu, ut uulgò loquimur, Scophiæ, quæ noctu nobis uiui est, ullam fieri mentionẽ. nec enim rectè utrumuis ipsorũ ijs uocabulis appellaueris, quæ hic de scribuntur, puta uitta, capitia, mitra, mitella, semimitra, reticula, cecriphali, pileus, fascia crinalis. sed nec quę alij autores de capitis uestimentis adducũt, uidentur cõuenire: qualia sunt petasus, cucullus, tiara, calyptra, galericulus, diadema, nimbus, capital, capitulũ, q̃d uulgò capitulare, flammeus, tutulus, ricarici num, mafurtiũ: ut omittã & græca quæ apud Iul. Pollucem, atq; Athenæũ leguntur. Cogitandum itaq;, nec enim difficilis est quæstionis huius dissolutio. Ibidem: Vestimentorũ, inquit Vlpianus, sunt lanea, linea, serica, bõbycina: interpretaturq; Accursius bombycina esse, quæ fiunt ex bombasio, atqui Iurecõsultus aliter hanc uocem intellexit: siquidem uulgaris sermo Bombasiũ uocat à similitudine bombycũ lanuginẽ, quæ ex pomo fruticis cuiusdam apud Arabas, & eos qui sub cynosura sunt, depectitur, qui instar barbatæ nucis aut modici cotonei mâli est: unde & aliqui Cotonem uocant, ueteres uerò Gossipium: Iurisconsultus [a] noster ἐριόξυλον, quasi lanam ligno decerptam dicas. Igitur hoc Accursij bombycion satis appellatione lanearũ comprendebatur, unde alia interpretatio est perquirenda. Sciendum itaq;, Bombyces uermiculos esse instar aranearũ, quibus apud Coos uestis tenuissima, sicut apud Seras populos conficiebaẽ: unde & huiusmodi uestes Coæ Propertio, Ouidio, cæterisq; dicuntur. de ijs plura apud Plin. leguntur lib. XI. cap. XXIII. Erant & alij uermiculi preciosiores, qui Seres dicunt, unde Serica uestis: quorũ semen ouis piscium nõ absimile scribit Procopius, sub Iustino Imp. in Græciam à monachis quibusdam perlatum ex Serinda Indiæ ciuitate: indeq; propagatos uermiculos arbitror, quibus ubiq; nunc textrinas suas instruunt mulieres [b]: ut appareat Serica & Bõbycina idem non esse, (siquidem sericum preciosius) sed tamen similia uideri. nec enim Bõbyces, quorum Plinius meminit, prorsus cum nostratibus conueniũt. quæ tamen hodie in usu sunt uestes, Sericeas uel Bombycinas rectè uocabimus, quæ quòd uillosæ sint, ex ueluto dicũtur: sicut aliæ rasiles, & aliæ floribus uariatæ, quas Damascenas uocant: aliæ duplæ textura quę Multitiæ uidentur esse, quarũ mentio Iuuenal. Satyr. II. & Fl. Vopisco in Aureliani Imp. uita, quale Camelotũ sericeum Galli dicunt: aliæ simplæ, quæ Raræ uidentur appellari Catullo, seu potius Rallæ, uulgò Centale, quòd cõficiendis cingulis usui esse soleãt. Scribit Aëtius medicus Sericum crudum, id est, adhuc nec lotum nec tinctũ, quibusdam medicamentorũ cõpositionibus utile esse: & Metaxam (sic enim legendum, non ut corrupti codices habent, κάπαξαν) appellari, ut inde iam intelligi possit qui sint Metaxarij negociatores [c], in Iustiniani constitutione, & apud Arcad. metaxæ species.

[a] l. sicut Lana. de lege. ij.

[b] l. j. & ij. C. quæ res uend. non poss.

[c] l. fi. C. de pig. l. lotar. C. de mariteg. libro xj.

De Zona, Matula, Scaphio, Pellibus Sarmatarum, Iustiniani suprà scriptum responsum declaratum. CAP. XXVI.

NOn absurdum fortasse erit, si suprà scriptum Vlpiani responsum [d] alia quoque ratione exornemus: dum uestis appellatione contineri ait, quicquid pręcingendi causa paratum est: deinde subijcit zonæ exemplum. Scribit Strabo lib. IIII. tempestate sua præsertim id fuisse Gallis curæ, ne pinguiores seu obesi essent, néue πολύσαρκοι, id est, uẽtre prominenti: habuisseq; eos lege cautũ, ut cui iuueni uenter supra præscriptam zonæ mensuram promineret, ei mulctam dicerẽt iudices. Hodie quoq; apud nos sunt, qui nulla legis necessitate zonam ilibus adstrictam gerant, ut σφικτόδρομοι sint, id est, uentre more uesparũ exili: cuius rei dant pœnas, renũ lumborũq; doloribus facillimè correpti, cùm non corrigijs, sed uiuendi legi id sit tribuendum: quod Cęlius Aurelianus lib. χρονικῶν V. cap. XIV. docet. Subijcit idem Vlpianus, quasdam nationes Sarmatarũ pellibus tegi: quod & Ouidij carmen indicat:

Pellibus, & sutis arcent mala frigora braccis,
Oraq; de toto corpore sola patent.

Sunt etiamnũ sub Arctoo cœlo populi Sarmatici, qui prouinciam Laponiã colũt supra Phinoniam (quam corrupto codice Plin. lib. IIII. cap. XIII. Pannoniam uocat) populi ferarum pellibus uelati: ex quibus alij pendulas auribus alas, alij canina rostra, alij alias imagines reddunt: inde deceptis autoribus, qui ibi crediderunt homines maximis auribus, & caninis capitibus nasci: & quod ludicrũ uestitus erat, inter naturæ miracula retulerũt. Subijcit idem Vlpianus in mundo muliebri esse Matulam, quæ uox aquæ situlam significat Plauto: alio tamen sensu frequentius accipitur, ut uas ad secessum uentris intelligaẽ: unde & Matella, & Matellio, græcè Lasanon dicitur. hinc cùm Hermodorus poëta Antigonum Macedoniæ regem Iouis filium appellasset: Haud facilè, inquit ille, tibi consentiet Lasanophorus meus: Dij enim & Iouis filij matula non indigent: cuius rei autor est Plutarchus in Apophthegmatis. tametsi locus ille non satis uideaẽ ab interpretib. perceptus: perinde enim est, ac q̃d uulgò dicimus, Comedit, ergo sanctus non est. At uas, quo mulieres immeiere solebant, Scaphium dicitur, quasi parua scapha, & quæ cõmodè inter uerendorum (ut metaphora Martialis utar) symplegades inferri posset. Vnde Vlpianus [e], Argento legato, non puto uentris causa habita scaphia contineri: quo loco Accursius Scaphium pro cingulo interpretaẽ, nõ sat doctè. Iuuen. Et ride positis scaphium cùm sumitur armis. Satyr. VI. quod qui athletis ibi tribuũt, non uidentur poëtæ sententiam assequuti.

[d] d. l. argumento.

[e] l. Quintus. in fin. cod. tit.

Morte eorum, qui sibi manus inijciunt, non confirmari inter coniuges donationem: & quæ sit ratio. CAP. XXVII.

CONstantini Imp. est constitutio [a], qua cauetur, ut si quid ad uxorē donatione uiri ante reatum peruenerit, eo cōdemnato, bonisq; publicatis, nihilominus firmū mulieri in præmiū pudicitiæ sit, nec à fisco reuocari possit: condemnatio enim illa uim mortis ciuilis habet: ac tali morte confirmantur donationes, quæ inter cōiuges celebratæ sint. Excipiuntur tamen Vlpiani [b] autoritate duo casus: nempe, cùm maritus mortem sibi ob sceleris conscientiam cōsciuerit, uel etiam post mortem memoria eius damnata sit [c]. Sed quę est exceptionis ratio? & Bart. propter grauitatem criminū esse ait [d]. Atqui potest quis sibijpsi manus inijcere, etiam si non adeò grauis criminis sit insimulatus [e]: Sed tamen hoc ipsum, quòd quis manus sibi inijciat, grauissimum crimen est, ut eleganti oratione Iosephus lib. excidij Solymi III. cap. XXI. disputat, & etiam Augustinus de ciuitate Dei lib. primo copiose ostendit. Sed illi, q̄d ad Deū, atq; conscientiā attinet, loquuntur: at de moribus Romanorū Artemidorus Daldianus ὀνειροκριτικῶν lib. I. cap. V. in hunc sensum scripsit: Somniauerat aliquis proprij se nominis iacturā fecisse, illudq; perdidisse: ei mortuus est filius sibi cognominis, periērūtq; cæteræ facultates, & præterea publici delicti accusatus, atq; inter reos receptus, solum uertit, & infamis atque fugitiuus effectus, seipsum suspendit, adeò ut nec mortuus quidem nomē haberet. hos enim qui sibi manus inijciunt ἐν νεκρῶν πλάτνοις, id est, in pollinctura, siue ferali cœna, cognati non nominant. apparet igitur eos, qui sibi mortem consciuere, ijs comparari, quorū memoria sit damnata [f]: ut uideri nō possint, moriendo cōfirmasse donationem, aut uxori aliquid reliquisse.

a l. res uxoris. C. de don. inter uir. & ux.

b l. cū hic statut. ff. de dona. inter uir.

c d. l. cū hic. §. si maritus. ij.

d Bar. l. post cōtractum. de donat.

e l. fin. de bon. eor. qui mor.

f l. liberorū. §. non solent. de ijs qui not. infamia.

Quid sit Aduersione locare, quid actio oneris aduersi. CAP. XXVIII.

HAesitatum à plerisq; est, quid sit Opus aduersione locare: & Accurs. Aduersionem esse periculi in se susceptionē existimauit: quæ sententia nō ad uocis ipsius significationem, sed ad rei effectum pertinet: nisi Auersione legas, ut aliqui faciunt [g], tanquā tali pactione auertatur periculum in alteram partē. Sed cùm antiqui codices ferè omnes, Aduersione, scriptū habeant, non facilè huic sententiæ ego accesserim. Arbitror itaq; id uendi, locariue aduersione, q̄d eo pacto uenditur, ut ab aliquo approbetur, & secundum eius iudicium æstimetur: & ideo si locem tibi insulam ædificandam aduersione, Florentius ait [h], donec approbetur opus à te factū, periculo tuo esse. & Africanus: Si aduersione insula locata est, & dominus reficiendo inquilinum inquietauerit, animaduertatur inquit necessariò nec ne demolitus sit id opus [i]. Vlpianus quoque: Si aduersione uinum uænit, custodia tantum præstanda est [k]. Finge ergo, uendidi tibi hoc uas uini quindecim metretarum, adiecto ut aduertatur quanti ualebit, idq; pendas: erit res periculo tuo, egoq; duntaxat custodiam præstabo. Potest & nauis aduersione in perpetuum locari, ut idem Vlpianus scribit [l]: ut si nautæ locetur eo precio, quod deinde ex peritorum renunciatione æquum uidebitur, ut quantò ueterior erit nauis, minus soluatur: & rursus, quo anno carior fuerit eius usus, & maius naulum, carius locata censeatur. Sed & Paulus [m] aduersione conductam nauim accipere uidetur, quando cōductor prius aduerti uoluit, quot amphorarum capax esset. Sed & Actio oneris aduersi ad id uidetur competere, ad quod actio locati & conducti, si onus receptum est in aduersione: quod aliqui ueteres censuerunt [n]. Ego actionem oneris aduersi arbitror in nautam, aut uectorem dari, qui rem alienam non curauit ut debuit, aut corrūpi permisit: quæ, quòd iudiciū ex locato sufficeret, hodie exoleuit, & in usu esse desijt. Aduertere autē dubium non est, quin considerare, & perpendere significet, non solùm in uulgari sermone, sed etiā M. Ciceroni & ueteribus: addit Aelius Donatus in Terentio dici ἀλληγορικῶς pro animaduertere.

g l. in naue. loc.

h l. opus. ff. loc.

i l. & hæc distinct. eod. tit.

k l. [illegible] ri. & [illegible]

l l. §. [illegible] ri. de [illegible]

m l. fin. [illegible] l. [illegible]

n gl. d. l. [illegible]

Statuto, quòd pagani damnum uiatoribus resarcire teneantur, etiam alienigenas, seu quoscunq; peregrinos uti posse. CAP. XXIX.

IN Libuis, Gallis, & Insubribus etiam hodie lex municipalis extat, ut si quicquam damni cuiquam uiatori datum sit, teneantur proximi pagani id resarcire, uel nocentē sistere. Respondit Paulus Castreñ. [o] hoc iure uti alienigenas non posse: quoniam dura est lex, quæ pro delicto alterius alterum obligat. debet ergo interpretatione molliri, ut ijs duntaxat prosit, qui ei subijciuntur, non autem extraneis. Dicebam interpretationem hanc recipiendam non esse: quia uerba legis simpliciter scripta sunt: eiusq; ratio, nempe ut itinera tuta sint, maximè in peregrinis locum habere: & quod ad publicæ uiæ tutelam attinet, aduenæ illac transeuntes pro subiectis sunt. Adducebam & Aristotelis in libro περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, id est, de ijs quę admirabilia feruntur, autoritatem, qui in hanc sententiā scripsit: Finibus Italiæ uia est, quæ Herculea dicitur, in Galliam, Hispaniamq; ducens, in qua quisquis uiator ἐὰν τε ἕλλην ἐὰν τε βάρβαρος, græcus, siue indigena, ne quid mali patiatur, ad incolarum curam pertinet: alioquin pœnas ipsi pendunt, damnumq; ex lege hi sarciunt, apud quos iacturam ille fecerit. Aiebam igitur, uetustissimum legis sensum, cuius etiam tantus philosophus meminerit, noua hac Castrensis subtilitate peruertendum non esse.

o Paul. de Castr. Lectura [illegible] ff. de [illegible] & [illegible]

AND.

DN. AND. ALCIATI IVRISCONS. PARERGΩN seu obiter dictorum, liber septimus.

Quibus casibus fundo uendito thesaurus ab emptore inuentus ad uenditorem pertineat: Philostrati irrisa sententia, & leges contrariæ conciliatæ. CAPVT I.

THesaurus ui sermonis dicit quę libet pecunia, quæ aliquo in loco reperiat εἰς ἀφανεσ, id est, in futurum à nobis eruenda: unde & repositoriũ ipsum quãdoq; Thesaurus appellatur. sicq; carcerem à Messenijs dictũ, T. Liuius lib. XXXIX. est autor. quo sensu uident ueteres Latini Flauissas dixisse, ut est apud Gellium lib. II. In iure autem nostro diffinit Thesaurus[a], esse pecunia ab igno tis dominis uetustiore tempore supra hominum memoriam reposita. Constituit autem Diuus Hadrianus, ut quisquis in suo thesaurum siue dedita opera siue casu fortuito inuenerit, eum sibi habeat. Sed quid si quis mihi fundum uendiderit, egoq; thesaurum effoderim, an ad me, an uerò ad uenditorem pertinebit? & suprà scripta constitutio satis indicat, ad me pertinere, qui fundi dominus factus sim. Quod tamen aliquibus casibus est moderandum: & in primis, si ego sciens esse ibi thesaurũ à te nesciente emerim, fundusq; propter thesaurũ supra dimidiũ eius precij, quod impendi, ualeret: suadet equitas, ut uẽditori condictio ex lege concedatur, qua uel rescindatur cõtractus, uel restituatur iustum precium[b]: quod arbitror obseruandum esse etiam si malis artibus, puta arte magica, id cõpertum mihi fuisset. Lex enim quæ fisco tali casu ius tribuit, de eo loquitur, qui in suis locis hac arte inquirit: non qui in alienis locis, quos deinde sibi cõparet[c]: salua ergo hoc casu debet esse uenditoris causa. Alter est, cũ recenter empto fundo thesaurus ille inuẽtus est. Sed hoc falsum est, si proponatur, thesaurum, id est, pecuniam antiquitus depositam, inuentam esse. quòd si ea pecunia fortè perdita, uel per errorem à uenditore nõ ablata fuerit, defendi is casus Seruilij Scęuolæ[d] respondere potest. Quid enim si in parietis foramine per obliuionem relicta fuerit? quod Io. Platea & Ang. Aret. censuerunt: idq; ex qualitate pecuniæ deprendi poterit, noua forma excusa sit, an antiquiore, quàm ut extaret eius memoria. Alium casum refert Philostratus de uita Apollonij lib. II. cùm enim hæc species in facto euenisset, cõsultũ eum à Phraote Indorum rege, tradit sic respõdisse, ut inquirendum in mores tam uenditoris, quàm emptoris censeret: & si uenditor improbus, emptor uerò pius & religiosus esset, emptori rem sineret, tanquam dijs eius pietatem tali beneficio remunerantibus. Quòd si contrà uẽditor ipse religiosior esset, emptor impius, ei res auferretur, & ad meliorem transiret. Quod iudicium Eusebius Cæsariensis libro quẽ aduersus Hieroclem scripsit, irridet: tanquam hac sententia pauperes Dijs odiosi, diuites uerò chari efficiantur: & probitatis præmiũ sit pecunia, cedatq; hac sententia Socrates Crœso. Ego librũ illum Philostrati, omnemq; Apollonianæ uitę scenam, fabulosam arbitror, à fidei Christianæ hostibus cõfictã, ut haberent quem Soteri nostro opponerẽt. Nec me mouet, quòd Hieronymus Apollonij istius uitã plenissimè à Philostrato scriptã attestetur, quia nõ ideo historiã ipsam approbat: etenim aliud est autorem citare, aliud approbare. Certior ergo sit casus, qui ex argumento fabulæ Menandri, quæ Thesaurus in scripta est, sumi potest: id huiusmodi est: Cauerat pater testamento, uti filius post decimũ annum epulas quasdam intra monumentũ suũ deferret: interim luxu & nequitia paterna bona prodegit, & fundum, in quo monumentũ erat seni, uicino uendidit: post decennium recordatus iussionis paternæ, monumentũ unà cum sene aperit, ut epulas inferret: ibi thesaurũ cum epistola reperit. quæritur, cuius sit? Senex ipse apud Menandrum, quòd infirmũ emptionis hoc casu fundamentum existimaret, à se propter timorẽ hostium depositũ mentiebatur. Crediderim ego filij esse, ut factũ patris filio hęredi prosit[e], & quia hic thesaurus recenti memoria cõditus uidetur, nõ autem uetustam habet originẽ[f]. Accedat & quòd in monumento, seu loco religioso effossus fuit, cuius senex non erat dominus[g]. Dixerit aliquis, ergo fisci pro parte esse deberet, quoniam Diui fratres rescripserũt, ut in locis publicis, uel religiosis, aut monumentis, thesauri reperti pro parte dimidia fisco uendicent[h]. Sed & hoc dubium est, quia diuus Hadrianus, cuius sententiam Iustinianus in Institutionib. refert[i], totum inuentori excluso fisco tribuit. Sed quomodo hæc opposita dissoluent? Veteres Diuorũ fratrũ rescriptum per Institutionũ locum corrigi existimabant. Bart. & recentiores contrà, potius Adriani constitutionẽ esse correctã. Ego Iustiniani sententiã in eo obseruauerim, qui in monumentis paternis hęreditarijs uè quid inuenerit, ut sacra priuata uel religio familiaris nihil ei noceat: Diuorũ uerò fratrũ sanctionẽ in extraneis. Amplius tamẽ deliberandũ est, etenim sanè quàm difficilis est hæc αὐλινομία.

a l. nunquam. §. thesaurus. de acq. rer. dom.

b l. ij. C. de resc. uend.

c l. j. C. de thesau. lib. x.

d l. à tutore. ff. de rei uend.

e l. peregrè. de acq. rer. dom.

f d. l. à tutore.

g d. §. thesaurus.

h l. ij. §. pen. de iur. fisc.

i §. thesauros. Instit. de rerum diuis.

M. Ciceronis locus in Topicis declaratus: & annotati quidam casus, quibus Senatusconsulto locus non est in usufructu rerum quæ usu consumuntur. CAP. II.

MArcus Cicero lib. Topicorũ, quem ad Trebatium Iurisconsultũ scripsit, Nõ debet, inquit, mulier cui uir bonorũ suorum usumfructum legauit, cellis uinarijs & olearijs plenis relictis, putare id ad se pertinere: usus enim, nõ abusus legatus est. Quæ Ciceronis sententia potuit tempestate sua obser-

uari, tanq; uera: sed cùm deinde Senatusconsulto permissum fuerit[a], ut earũ quoq; rerũ, quę usu cõsumunt, legari usus fructus possit, & cautione proprietario succurrat: dubium non est, hodie alio nos iure uti: & propter uerborũ generalitatẽ, mentemq; testatoris, etiã uini & olei usumfructum uxori deberi: quod & Seruilius Scæuola sensisse uidetur[b]. Putarim itaq; facta æstimatione, & muliere cauente, se finito usufructu eam æstimationẽ secũdum formam Senatusconsulti restituturam, uinum, oleumq; ad eam iure suprascripti legati pertinere. Sed quid si finito usufructu malit non æstimationẽ, sed eiusdem qualitatis res restituere: ut quia fortè tunc uinum, oleumq; cœperit uiliore precio uenum ire? Et arbitror eam audiendã esse[c]. Quid si idem uelit restituere, quia fortè usa uino aut oleo nõ sit? & si eiusdem bonitatis esset, nõ uideretur dubitandum, quin id illi liceret[d]. Puto ego idem, etiam si imminuta esset bonitas, dummodo id detrimentũ resarciret pecunia: sicut enim uel idem in genere, uel æstimationem reddere potest, ita & partim rem, partim æstimationem soluens audienda est: ut quod de simplicibus proditũ est, ad casum mistum extendatur[e]. Quid de uasis ipsis dicemus, an & eorum nomine cauebit se æstimationẽ redituram? Et Iurisconsulti uidentur sentire, satis esse, si caueat se boni uiri arbitratu usurã[f], quod de ijs uasis intelligunt Doctores, quæ diutissimè seruantur, nec facilè usu atterunt̃. qua ratione & idem esset in alijs rebus mobilibus[g], quæ facilè non consumuntur, ut in uestibus scenicis, & quę ad spectacula solùm exhibentur[h]. Ego tamẽ suprà scripta ratione cauere eam arbitror, quod minus propter usum res illæ interim ualuerint, se restituturã, quod aliqui senserũt: sicq; conciliari debere, quæ in hoc articulo uertitur, altercationẽ arbitror[i]. Sed quid si testator hanc cautionẽ remiserit: ut quia se usumfructum earum rerum legare dixerit, adiecto, nõ eo modo quo usus fructus pecuniæ legatur? Et Vlpian. censuit, tunc sufficere cautionem, se arbitrio uiri boni usuram[k]: sicq; eum intelligendum arbitror, licet nõ uideantur cæteri rectè eius uerba percepisse. Hincq; inferẽ, ut idem censeamus, quoties probabilibus coniecturis apparet, eam fuisse testatoris mentẽ, ut ab uxore æstimationẽ nullam hæredes cõsequerentur, sed res attritas tales, quales sunt, reciperent[l]. Sed quomodo potest testator remittere hanc cautionẽ? Et constat, in usufructu pecuniæ nõ posse[m]. Sed aliud uidet̃ in pecunia, quæ usu nõ teritur: aliud in alijs rebus. Quid enim obstat, quin hæredem grauare possit, ut intertrimẽti illius damnũ ipse subeat? quã tamen in re amplius deliberandum est.

a l.j.& ij. de usufr.ear.re.§. cõstituitur. In stit. de usufru.

b l. uxori meæ. ff. de usuf.leg.

c l.si tibi uini. de usufr.ear.rer.

d arg. Instit. quibus mod. re cõtrah. obli. uerbo, quãdoq;. d. gl. l.ij. in prin. si cert. pet.

e l. ij. de uerbo. oblig.

f l.si uasorũ. usufru. quemad. caue.

g l.j. ff. usufruc. quemad. caue. Abb. c. fin. de pignor.

h l. sed si quid. de usufruct.

i Soci. cons. ix. in iij. lib.

k d.l. sed si quid. uers. & si uestimentorum.

l arg. l. plerũq;. l. seq. de iure dot.

m l.j. C. de usufruct.

Quid sit Trulla & Epistomium, responsum Pauli declaratum. CAP. III.

ROgauit me amiculus quispiam, ut Pauli Iurisconsulti respõsum illi explicarẽ, quo instrumenta tabernæ esse ait, doliaria uasa, uectiones, angones, calices, trullas quę circa cenũ solent traijci[n]. Dixi alios codices nõ Cenum, sed Cœnam scriptum habere: existimare tamen me, neutram lectionẽ sat correctam esse: sed legendũ potius, Circa ahenum solẽt traijci: etenim M. Varro Trullam dictã existimat, quòd ea ex culina in lauatrinam aqua fundebatur, à traijciendo: unde apparet Trullam esse capedinem, qua aqua seu etiam ius ipsum de uase in uas traijciẽ. Hinc & Detrullare uerbum Apicio, cuius similitudine Trullus, dicitur capedo, quæ apud puteos in usu est accipiendæ ex situla aquæ. Non. Marcell. uidetur Trulleum appellare, & pro pollubro interpretari, quod Gutturnio subnjciẽ, quoties manus abluimus. Homer. primo Odyss. λέβητα uocat. sed uero propius est, esse capedinem, cuius similitudine etiam cæmentarij trullam suã habent, ut est apud Vitruuiũ, qua linendis, calceq; aut gypso inducẽdis parietibus utũtur. Transijt & in nomen pateræ uinariæ, sed profundioris, quę quandoq; etiã ex auro fieri solebat. Iuuenal. de adulatore:

—*Laudare paratus,*
Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.

quo bibacitas diuitis exprimitur trullam exhaurientis, & labellorum crepitu id testantis. Scæuola[o]: Seiæ poculum aureũ quod elegerit lego: quæro cùm in hæreditate nõ sint nisi trullæ, scyphi, modioli, phialæ &c̃. Sunt Trullæ, ut dixi, profundiores scyphi, oblongiores & nauiculæ instar. Phialæ uidentur similes uitreis nostris cyathis fuisse, unde & nomẽ à uitro, πῦξα ἀπὸ τοῦ πίνειν ἢ τοῦ ὑάλου: & bases, seu pedes habuisse. uulgò uerò qui pedibus carent, etiãnum Modiolos uocamus, à similitudine, ut arbitror, modij, cuius in mensuris autores meminere. Sanè Raphaël Volaterranus in Homerici loci suprà à me relati translatione, Opistodoci quoq; meminit, tanquã fistulæ, unde aqua de urceo exeat: idq; non uno in loco facit: quam sententiam nec etymus adiuuat, nec ullius (quod ego meminerim) autoritas: & fortè Epistomium uoluit dicere, quod uasibus adijci solet: nos uulgò Spinam uocamus: unde in iure nostro Salientium epistomia[p]. Est & Maluuiũ, à lauandis aqua manibus uas Festo Pomp. sicut Peluis, uel Pelluuium à lauandis pedibus. arbitror fuisse qualia uulgò uocamus Abacilia. Sed hæc Grammaticis subtilius disputanda relinquamus, ne in nostra hęc malè feriatus aliquis Grapaldus impetum faciat.

n l. taberna. de fund. instr.

o l. Seiæ de ur. & arg. ij.

p l. funditi. de ed. empt.

Quid sit Electrum, an auri appellatione cõtineatur: & explicatum Pomponij responsum: itemq; Plauti locus in Pœnulo. CAP. IIII.

SI quis putet auri appellatione Electrum, uel Orichalcum cõtineri, scripsit Paulus Iurisconsultus eum falli, ideoq; legatum non ualere: rerum enim uocabula immutabilia sunt, meritò talis error dispositionem uitiat[q]. Argumentabor ego aduersus Paulum hoc modo:

q l.fi. quid in fide. de leg. j.

modo. Duplex est electri species. Prima, quę Succinũ dicitur, quòd succus quidam gummi sit, siue ex populo nigra proueniens, ut Dioscorides ait: siue ex picea, idq; genus pineis resinatisq; arboribus, ut Cornel. Tacitus, & Cassiodorus (quod uerius est) attestantur: siue ex cetaceorum piscium spermate, ut recẽtiores negociatores, qui à Sarmatici maris emporijs illud aduectant, cõtendunt. Nos uulgò Ambram citrinam, id est, lutei coloris appellamus: unde mulieres sibi ad preculas suas, orbiculos, infantibus uerò ad tonsillas euitandas, monilia cõficiunt, & collo, uel brachijs, aut etiam cinctu ferunt. Altera est species quę ad metallica pertinet, cùm auro quarta pars argenti immiscetur, uel quinta[a]: cuius Plinius & Strabo meminere: Chemistę Phaëthontem uocant. Si de prima specie intelligamus, pronunciatum Iuriscõsulti oxymoron est. Si de secunda, uidetur falsum. alioquin, si aurifex mihi massam auri, quam domi habet, legasset: si in ea quarta pars argenti esset, legatum uitiaretur, quod iniquissimũ est[b]: presertim cùm facilè separari ab auro argentum potuerit, sicut & ab argento æs[c]. aurum uerò ab ære ueteres non uidentur separare potuisse, si uera est Pomponij sententia[d]. Hodie tamẽ propter chrysulcæ aquæ uim, sunt artifices qui id faciant: ut Mediolani, ut Venetijs, ut Lutetiæ Parisiorum. Sed quid si appareat testatorẽ μετωνυμικῶς, siue ἀιρωνικῶς loqui uoluisse: ut cùm ditissimus aliquis, Relinquo, inquit, paupertatem meam: & constat ualere legatum[e]: cui rei nõ absimile exemplum apud Plautum in Pœnulo est, ubi uillicus Lenoni trecentos aureos connumerat: qui, quia confecti ex naporum rotulis erãt, Macerato, inquit, hoc auro pingues fiunt in Barbaria boues. sic napos seu rapa, per risum appellatione auri intelligens. quem locum eius poëtæ interpretes non uidentur assecuti.

a l. pediculis. §. Neratius. de aur. & argen. leg.

b l. quid enim. de contrah. emp. l. quæsitũ. §. illud. de lega. iij.

c l. Iacus. §. j. de acq. rer. dom.

d Idem Pomp. uers. sed si deduci. de rei uẽ dicat.

e l. Lucius. §. hæ redũ. ad Trebb.

Cucurbitare uerbum quid significet, quid Cuculus: Curucam uerò auem nusquam legi: & Iuuenalis declaratus: quid item Campe apud Plautum Trinum. Cur Hirci dicantur qui matrimonij sui incuriosi sunt.

CAPVT V.

ROgauit me per epistolam auditor quidãmeus, uti illi explanarẽ, quid sit Cucurbitare uerbum, quod in iure nostro se legisse asserebat, quo scriptum est, Fiduciario fundo priuari clientem, qui dominũ cucurbitauerit[f]. Respondi, uerbum id Latinum nõ esse, nec unquam à Iureconsultis nostris receptum: sed ab his duntaxat Doctorib. qui quas uocant feudorũ consuetudines, scriptis mandarunt. Hi à uulgari lingua, quæ Cuculum eum uocat, qui matrimonij sui incuriosus sit, quique uxorẽ suam mœchis permittat, Cucurbitare uerbũ confinxerunt, quasi cuculitare. Ego Cuculos peculiari cõuicio agricolas dictos apud ueteres legi, qui negligẽtes, socordes, tardique essent, quòd nõ prius putatas uites haberẽt, quàm Cuculus canere cœpisset. Horatius: Magna compellans uoce Cuculũ. græcè κόκκυξ, à uoce dicitur: ut appareat ueteres Græcos y psilon per u, eo more, quo nos Latini facimus, pronunciasse. Recentiores Grammatici Cuculos dici hos homines putant à natura auis, quæ in alienũ nidum, maximè Hypolaidis, quam ipsi Curucam uocant, oua sua transfert. Sed hac ratione non Cuculi, sed Curucæ dici debuissent: cùm nõ ipsi in alienũ, sed alij in suũ nidum congerant. unde & Adulteriũ dictũ, quasi ad alterius torum. Ego arbitror Theodorũ Gazam cum VI. Aristotelis de historia animaliũ transferret, nec satis intelligeret, quæ Latinis auicula sit ὑποπολαὶς, Curucam trãstulisse, nempe ignotũ per ignotius: nec enim carmen Iuuenalis Satyra VI. Tu tibi tunc curuca places, eum adiuuat: cùm ea uox, si id quod ipsi credunt, significaret, alibi quoq; inueniretur: & tamen cõstat, nusquam legi. Cùm item in aliquib. antiquis codicibus legatur Eruca, quod nomen turpi & salaci marito conuenit: quòd Eruca sit uermiculus, æstatis tempore olera & arbores infestans, L. Columellæ: qui Campe non solùm à Græcis dicitur, sed etiam à Plauto. sit item Eruca herba salax, Vergilio in Iuuenilibus, & Aemilio Macro, Excitat in Venerẽ tardos Eruca maritos. Vlpianus[g]: Si erucis, aut herbis segetes corruptæ sint. Sic emẽ præstat legere, quàm Raucis, quæ in oleis, uel radice quercus nascuntur, non in segetibus, ut Plinius lib. XVII. ait. Plautus Trinũmo. Campas dictis abigi, prouerbialiter dixisse uidetur de ijs, qui uerba nõ curarent, sed rem ipsam. Solent enim Erucæ quibusdam carminibus extingui, M. Catoni. Nos uulgò id hominum genus, quibus uxores sunt impudicæ, Hircos appellare solemus: quòd hirci zelotypia non afficiantur, uel quòd eos uxores tanquam hircosos auersentur. Vnde & Catullus, solis licere quicquid est puellarum cõtingere, & putare cæteros hircos: qua de re & suprà dictum est. Potest & legi, Tu tibi tũc urtica places. nam & alibi idem autor Satyra XI. Acres, inquit, diuitis urticæ: eodẽ sensu.

f c. ij. quib. mo. feud. amitt.

g l. ex cõductio. §. j. loca.

De iure Asyli declaratæ aliquot leges, tum Vergilij, Ciceronis, Aristotelis, Ouidij loca explicata, & nonnulla de gladio Delphico.

CAP. VI.

VEtuit Iustinianus noster ius asyli homicidis seruari: mandauitq; præsidib. prouinciarum, ne ἀσφάλειαν, id est, securitatem ex sacris locis illis concederent: neue τὸν καλαμῶδοῦς λόγους, id est, quod uocant saluum conductum, facilè darent[h]. Cui sententię illud Exodi cap. XXI. conuenit: Si quis ἐπιβουλεύσας, id est, dedita opera occiderit proximũ suum, & per insidias, ab altari meo euelles eum, ut moriatur[i]. At hodie aliud iuris Pontificij obseruãt, & omnibus facinorosis immunitatem ecclesiæ saluam esse iubent[k], publicis latronibus, aut nocturnis depopulatoribus exceptis: legemq; Exodi nõ in simplici homicidio intel-

h in auth. de mãdat. princip.

i cap. j. extra de homicid.

k c. inter alia. de immun. eccles.

ligunt, ſed quod alio crimine adgraueẽ: quã interpretationem ſunt ex noſtratibus Doctoribus qui non probent, & aduerſus Pontificios canones inuehantur[a], qui anſam quandam delinquendi præſtare uideantur, tam facili, tam parata ad euadendũ uia. Veteres certè Græci uidenẽ pontificijs concordare, quorum fabulis traditum eſt, Oreſtem cùm matrem occidiſſet, & à tribus Furijs infeſtareẽ, in templum Apollinis confugiſſe, nec ingredi auſas Eumenides, ſed expectaſſe dum exiret. hinc Vergilius IIII.

—Vltricesq; ſedent in limine diræ.

Euripides in Oreſte ex perſona Apollinis prædicit uenturũ eum Athenas, & ibi in Ariopago fore ut diuina ope abſolueretur, Furiæq; amplius eum non infeſtarent: aduerſus eas enim deos uictoriã daturos. M. Cicero oratione pro Milone: Nõ ſine cauſa doctiſſimi homines memoriæ prodiderũt, eum qui patris ulciſcendi cauſa matrem necauiſſet, uariatis hominum ſententijs, nõ ſolùm diuina, ſed etiam deæ ſapientiſsimæ ſententia liberatum. Ariſtot. libro Rhetoricorũ ad Theodecten II. Autocles dixit in Mixidemidẽ, ὁ ταῖς σεμναῖς θεαῖς &c. id eſt, ſi Furijs ſatis fuit in Ariopago ferri iudicium, cur nõ & Mixidemidẽ? alludit autem ad id Oreſtæum. Subijcit in eadem Euripidis fabula Apollo,

Θανεῖν γὰρ αὐτῷ μοῖρα δελφικῷ ξίφει
δίκας ἀχιλλέως πατρὸς ὀφείλεται νῦν με.
Fatale Pyrrho eſt Delphico gladio mori,
Pœnas Achillis patris ut pendat mihi.

Vt rectè Vergilius III.

—Patriaq; obtruncat ad aras.

Etenim Achilles pater eodem modo ante aram Apollinis ceciderat, quod & Pauſanias tradit lib. I. Illud non omiſerim, gladium Delphicũ ſimpliciter accipi, quia ad aram Apollinis Delphici Pyrrhus ſit occiſus: & nihil pertinere ad Delphicã machærã, cuius Ariſtot. lib. I. Politicorũ mentionẽ facit: q̃uis aliter τῷ παροιμιογράφῳ uiſum ſit. Erat illa machæra in ſupellectile, & prima tantùm parte ferrea, ut pro enſe eſſet: cætera lignea, ut alijs quoque uſibus accõmodaretur, quod Grãmatici ueteres tradiderũt. Delphicus uerò gladius ad eos referri poteſt, qui eodẽ fato, eodemq; uindice pereunt. Cęterùm Aemylius Probus autor eſt, Pauſaniam Lacedæmoniorũ ducem cùm proditionis accuſaretur, in templũ Palladis Chalcioecæ confugiſſe, quod inuiolabile ad eam diem fuerat, & iure Aſyli ſe defendiſſe, donec obſtructa pariete templi ianua, à matre coactus eſt fame mori. quod & Græci autores tradiderunt, ut ad eum alluſiſſe ſuſpicer P. Ouidium in Ibin:

Obſtructoq; necem patiaris limine templi,
Vt legem pœnæ cui dedit ipſa parens.

Licet interpretes aliud ibi cõminiſcantur.

Quomodo Homo cõmunis uox ſit: & Bartoli ſententia non ſat approbata. CAP. VII.

VEtus fuit diſputatio, quomodo maſculina uoce etiam de fœminis actum uidea tur: idq; an per uerborũ proprietatem inductum ſit, an ſola legis interpretatione. Et Bartolus[b] etiam ex proprietate dictionis id contingere exiſtimat, quoties uerbo cõmuni cõcepta clauſula proponiẽ, ut homo. Vnde his uerbis: Si quis homo dixerit, fecerit &c. intelligetur etiã mulier. Idem etiã cùm ſimpliciter ſcriptũ eſt[c], Si quis fecerit: ſubaudiẽ enim homo. Quam ſententiam non ſatis ſcio quantũ Grammatici ὁ σκυπτοχοι παιδιῶν βασιλῆς probaturi ſint: nec enim uſquam lectũ eſt, Titia homo bona eſt: & meritò Fl. Oſipater Chariſius, Nemo, inquit, aut ſecũdam hæredem, aut Malam hominẽ dicit: ſed maſculinè, tametſi de fœmina ſermo habeat. Seruius tamen Sulpitius in epiſtola ad M. Tullium ſcripſit, Quoniã homo nata fuerat. Sed hæc locutionis ratio nihil ad genus pertinet, cùm Nata, orationi ſupponatur, Homo uerò apponatur: perinde ac ſi dixiſſet, Cùm Tulliola nata ſit homo: cùm Titius ſit ſcelus ipſum: cùm Cęſar ſit mera liberalitas: & ſi qua ſimilia.

Pronomen ſubſtantiæ & ſimilitudinis quantum differant: diſſolutaq; antinomia ſanè alioquin difficilis. CAP. VIII.

SCripſerat teſtator, Ex parte qua L. Titiũ inſtitui, ex ea Sempronius hęres eſto. Dubitatum fuit, an reuocaſſe Titij inſtitutionem uideretur? Et Iulianus reſpondit[d], non cenſeri reuocaſſe, ſed in unam eandemq; partem utrunq; uocaſſe: nihil enim impedit, quin eiuſdem partis duo ſint hæredes, aut duo legatarij. Qua ratione idem ego reſpondendum cenſerem, ſi ſcriptũ proponeretur, Quod Titio legaui, idem Seio do, lego[e]: ut ambo ad idem legatum admittanẽ, & dictionem Idem, relationẽ propriam faciat, ut ambo ad unam rem, non ut quilibet ad ſimilem rem uocentur: etenim tunc impropria eſſet relatio. Nõ ita eſt ſi teſtator dixerit, Quod Titio legaui, id Seio do, lego[f]: tali enim caſu conſtat, Titij legatum reuocari, & omne Seio deberi[g]. Pronomen enim ſubſtantiæ efficit, ut adempta res primo uideatur: & cùm ad totum referatur, non patitur ut ambo concurrant. At pronomen Idem, aliam habet ſignificationẽ, cùm incluſam habeat, ut Valla libro II. cap. XLII. ait, copulam, quæ auget, & ad genus potius, quàm ad ſubſtantię ſpeciem refertur. Qua tamen in re Doctores noſtri in uarias ſententias diſtrahuntur, & grãmaticam hanc ſubtilitatem nolunt agnoſcere.

Verbis coniunctum, præferri re coniuncto: hacq; in re iuſtitiam in tenui uerſari. CAP. IX.

CVm iuris accreſcendi materiam pertractarem, in eam iui ſententiam, ut exiſtimarem[h], Verbis coniunctum re coniuncto præferri: idq; ex Hug. & quorundam aliorũ interpretatione: Bartolum uerò & cæteros, qui æqualiter admitti eos cõtendunt, tũc uera ſentire, cùm uerbalis cõiunctio imminuta imper-

[a] Præſt. Pap. tit. inquiſitionis. col. viij.

[b] L. homonimis de uerb. ſig.

[c] L. ſi de uerb. ſignif. ſabin.

[d] L. Iuliano de hered. inſtit. tripliciter de eorum ſigni.

[e] L. ſi eadem res. de leg.

[f] L. ſi id omnibus. C. de uent. inſt. C. de reg. iur. in gl.

[g] L. facit. de adim. leg.

[h] L. re coniuncta de leg. 3.

imperfectaq; est[a]: ut quia lex celeritatem potius præsumat, uel in quotas partes hi separatim sint uocati[b]: non enim hoc casu aut re aut uerbis propriè cõiunguntur, sed propter unitatem sermonis cõmistis coniunctionum capitibus, ceu æquali in causa sint, cum re coniuncto admittuntur. Cæterũ dixerit aliquis, durum esse, ut secundũ regulam coniunctus uerbis, præferatur re cõiuncto, cùm minimũ ab eo intersit: unitasq; clausulæ haud sanè efficax usqueadeo esse debet, ut tantũ momenti hac in re faciat. Cui ego responderim, inter duos, qui saltu cõtendunt, controuersiæ cardinem in extremis duntaxat quatuor digitis esse. ad quod pertinere fortasse potest & græcum adagium quo traditur, in modicis uersari iustitiam, διὸ καὶ δικαιοσύνην φασὶ μικρὸν εἶναι, inquit Aristoteles libro Rhetorices I. licet alio sensu interpretentur.

a l. si ita quis. de hæred. instit.
b l. Meuio. de lege. ij.

Quid sit Missa, & unde dicta. CAP. X.

HAbent Pontificij tractatum atq; rubricam, de celebratione Missarũ: frequẽsq; in ore omniũ est Missæ uocabulum, etiam ab his, qui eleganter & latinè Theologiæ studia attigerunt, usurpatum: nec tamen satis constat, quæ sit eius uocis origo. Ego autem sæpe hac de re interrogatus, ita respõdi: Potest quidem uideri hanc uocem à Græcis emanasse, qui cùm sacris operati essent, missum populum faciebãt, nec abeundi potestas prius cuiquam erat, quàm sacrificulus pronunciasset λαοῖς ἄφισις, id est, populis missio, quod Latini uno uerbo, Ilicet, dicebant: quod est, ire licet. Vnde & sub eius sacri finem, etiamnum solet sacerdos dicere, Ite missa est: Missam, ut uidetur, pro missione accipiens. quo exemplo & diuus Cyprianus Remissam peccatorum, pro remissione scripsit. Apuleius enim libro ultimo: Vnus, quem cuncti Grammatea dicebant, renunciat sermone, rituq; Græciensi, λαοῖς ἄφισις, quam uocem feliciter cunctis euenire, signauit populi clamor insequutus. Videtur ergo à parte totum sacrificium Missa appellatũ, probabilisq; hæc est sententia. Alij tamen, fortasse ueriore iudicio, totũ hoc nõ à Græcis, sed à Iudæis acceptum credent; nec enim uerisimile est, à recedendi facultate nomen sacrificio huic inditum fuisse: Græciq; ipsi non ἄφισιν, sed λειτουργίαν id appellant, quod nomen propriè id exprimit, quod hebraicè missa sonat. Est enim Mus apud Hebræos, unde Missa formatur, munus personale, tributi, censusq; offerẽdi: & Missa ipsa, oblatio quæ domino suo fit propter debitum personale, ut in Deuteronomio cap. XVI. habetur: Et celebrabis diem festum hebdomadarum domino Deo tuo missa, id est, oblationem spontaneam manus tuę. Credendũ itaq; priscos Christianos, qui origine Iudæi erant, sua uoce id sacrum appellasse, quam deinde Latini receperunt, sicut & Pascha: nec enim ἀπὸ τοῦ πάσχειν, quod pati græcè significat, est deductum, cùm antequã Christus pateretur, id nomen in usu esset: sed ab Hebræorũ sermone, quo transitus significatur. Quod ergo in fine sacri pronunciatur, Ite missa est: perinde est ac si ediceretur, Ilicet, oblatũ est. quo sensu haud malè loquitur uulgus, cùm se uidisse missam ait: tametsi qui castigatius loqui sepu tant; audiuisse dicant. Vnde & non inelegans carmen,

Hic audit missam, aſt alius missam facit illam.
Quanto audire minus est bona, quàm facere?

Tectorium quid sit, nec à nostratibus Doctoribus rectè interpretatum. CAP. XI.

VEtus fuit quæstio, an interdictum Vti possidetis, aduersus eum competat, qui cùm possidere se non contendat, alterius tamen possessionem inquietat. Et Accurs. Bartolusq; [c] competere crediderũt: eius legis uerbis adducti, quibus proditum est, si uicinus meus in pariete meo tectoria habeat, ut in suo pariete, Vti possidetis interdictum efficax esse, ut ea tollere compellatur[d]: interpretãturq; Tectoriũ esse tectum ipsum supra ædes, siue ædibus ipsis innitatur & incumbat, siue non. At ego quãdoq; didici longè aliam esse tectorij significationẽ, quàm isti existiment: siquidem incrustatio, & tegumentũ quoddam est, quo parietes rudes gypso, uel calce, uel arenato, marmoratoq; opere operiuntur, atq; colorantur, Vitruuio libro VII. architectonices. Finge ergo, cùm domũ ædificassem, quò pulchrior, ornatioriq; esset, secũdum uiam parietes ornaui, picturisq; decoraui: & quidẽ non solùm partem meam, sed & proximã uicini: certè hoc ipso uideor re illius tanquam mea usus, possessionẽq; eam mihi asserere, ut meritò interdictũ illud aduersus me cõpetat: loquiturq; Iurisconsultus[e] cùm iam tectorium, seu picturã factã habui: alioquin inter faciendum posset uicinus propria autoritate me rejicere[f]: opinor & incontinenti post rem factam, id iuris ei in re sua non denegandum.

c gl. Bart. l. j. §. ij. uti possid.
d l. si duo. §. si uicinus.
e l. si uitẽ. §. qui ad ianuam. ff. quod ui aut clàm.
f l. iij. §. cum igitur. de ui & ui arma.

Quid sit, quod omnia iudicia absolutoria sint: & Plauti locus in Pseudolo. CAP. XII.

SI quis reus post litem contestatam obtulerit actori quod petijsset, eiue satisfecerit, absoluendum esse Iustinianus sanxit: quoniã uulgò soleat dici[g], Omnia iudicia absolutoria esse: quod dictum uidetur prouerbialiter posse eò trahi, ut significemus, pœnitenti esse parcendum, etiam si res non sit omnino integra. Plautus in Pseud. uidetur non absimile quoddam dictum aliò uertisse, apud quem hæc sunt carmina:

SI. fatere. PS. δ'ικέσθω ἵνα κ' αὐτὸ ἐρρύσαιμι.
SI. Fatetur. dixi Callipho dudum tibi.

Quæ sic nos restituimus ex apicibus, qui in antiquis codicibus coniecturæ locum nobis fecerãt, cùm interpretes eius poëtæ alia quædam prorsus à proposito aliena reposuissent. Significant illa uerba, Iudicetur, ut & idem absoluatur: uideturq; prouerbiale esse carmẽ de his, qui securi, accusationis iudicium sub-

g §. fi. Instit. de perpe. & tem po. act.

eunt: non absimile illi quod etiamnum inter Græcanicas sententias extat, κατηγορεῖν οὐκ ἐστὶν κελεύειν ὅμα. nisi quòd hoc potest simpliciter accipi, eundem accusatorem & iudicem esse non oportere.

Imperare uerbum, cur ad fideicommissa pertineat, lubere ad legata: quodq; mitius sit, & quandoq; passiua significatione accipiatur. tum Ciceronis & Sallustij loca explicata. CAP. XIII.

IMperare uerbum aliquanto ciuilius, mitiusq; esse quàm sit lubere, ex eo cognoscetur, quòd Paulus Iurisconsul. Sententiarum lib. IIII. precariũ esse, & ad fideicõmissa pertinere scripsit: cùm tamen lubeo directum sit, & ad legatum damnationis spectet, quod Caius tradidit. Nam & Cornel. Tacitus & Dion autores sunt, C. Octauium Augustum rempub. titulo Imperatoris occupasse, quod modestius æquabiliusq; esset id nomẽ, quàm Regis, aut Domini. Tribuitur certè id uerbum ęgrotis quoq;, ut medico imperare dicantur. Alfenus[a]: Medicus patronus quòd putaret si liberti sui medicinã non facerent, multò plures imperantes sibi habiturũ. Ego tamen more ueterũ dixisse Alfenũ, imperantes, pro parentes arbitror. Cicero epist. lib. IX. epistola penul. Nunc ades ad imperandum, uel ad parendum potius. sic enim antiqui loquebanẽ. Sallustius in Iugurt. Iugurtha ubi armis, uirisq;, & pecunia spoliatus est, dum ipse ad imperandum Tisdrum uocaretur, rursus cœpit flectere animũ suum. Passiuè dixit, ad imperandum, id est, imperiũ accipiendum. Norica editio apud Alfenum non imperantes, sed implorantes, habet, aduersus cùm ueterum, tum cæterorũ codicũ fidem. Est & Imperare apud Plau. Capt. pro parare: Remissum quẽ dixti imperare exercitũ. Terentius maiorem imperantis autoritatem, quàm iubentis uidetur sensisse, cùm inquit: Iubeo, cogo, atq; impero. Alibi tamen legitur, Populus iussit, imperauit Princeps.

a l. medicus. de oper. liber.

Modestini, Pauliq; antinomia conciliata. CAP. XIIII.

SI dñs fundi debitori succedat, qui eũ fundum pignorauerat, quæsitum est, an confirmetur pignus: & Modestinus[b] directò nõ confirmari censuit, utilem tamen pignoratitiam dari. Cui sententiæ sunt qui Paulũ contradicere existimant, dissoluiturq; antinomia hæc à Doctoribus nostris uariis modis. Ego concordare utrunq; Iurisconsultũ magis crediderim: si tamen apud Paulum[c] dictio Non, in Num, quæ dubitatiua coniunctio est, mutetur. Num est idem, inquit, dicendũ, si ego Titio, &c. argumentaturq; primũ in partem negatiuam, quòd non sit cõcedenda: deinde contrarium concludit: Sed si, inquiens, conuenisset de pignore, &c. Subest enim semper illa ratio, quòd autor meus de pignore cõuenit, cuius mendacium mihi hæredi allegare fas non est; arbitrorq; ego, probabilem esse hanc sententiam, tametsi alij aliter.

b l. si Titio. ff. de pignor.

c l. rem alienã. de pig. act.

Violenter, aduerbium passiua significatione accipi, sicut & Libenter Vergilio in Iuuenilibus: & defensa Bartoli sententia à Criticis. CAP. XV.

AVdiui quandoq; nõ uulgaris nominis Grammaticũ aduersus Bartolum & nostrates interpretes acriter disserentem, quòd non rectè eam quæstionem finierit, quæ tali specie uertitur: Accusatus est Titius, quòd Seiam uiolenter cognouerit, idq; & testibus probatum est: censuerunt illi, Titium absoluendum, quia aduerbium Violenter, ambiguum est, & utraq; significatione, tam actiua quàm passiua potest accipi. Cùm ergo potuerit contingere, uim ipsi Titio illatam fuisse, qua ui compulsus crimen illud cõmiserit, nõ fuit ratio cur cõdemnari deberet. Atqui, aiebat ille Grammaticus, falsum est, Violenter intelligi posse de ui ipsi Titio illata: sed de ea potius, quàm ipse adhibuerit, est intelligendum. Cui homini inquã ego: Dic magister, quo sensu Vergilianũ carmen in ludicro luuenili sit accipiendum,

O non candidior puella Mauro,
Mantes hic licet, ut libenter ires.

Cùm hæreret, nec se expediret, subieci, Mantare Plauti ueterumq; poëtarum uerbum esse, q̃d expectare significat: inquit ergo poëta, Quamuis tu puella turpis hic expectes, tamẽ cuperem ut discederes: & aduerbium Libenter, passiuã habet significationẽ, id est, me libente, & id desiderante: non autem Libente, pro uolente puella.

P. Antonius Auitus legendum apud Iabolenum: de Antoniorum antiquitate: & Vergilij restitutum, declaratumq; carmen. CAP. XVI.

PAntonius Auitus cùm in Cilicia procuraret[d] &c. uisum est plerisque nouum id nomen, quod Iabolenus adscripsisset: mutaruntq; aliqui ueterem lectionem, & Pannonius scripserunt. Sed cùm Pannonius gentile Romanorũ nomen non sit, facilè ego huic correctioni non assentiam: malimq; prænomen adscriptum interpretari, ut is fuerit Publius Antonius: etenim ex uetustissima Romanorũ familia sunt Antonij, qui ab Herculis filio Antone originẽ traxisse putabantur, ut est apud Plutar. in uita M. Antonij. Vnde apud Appianũ Alexandri. histor. lib. III. Octauius ad Antonium, Futurus, inquit, eras Cæsaris adoptiuus, si te ex Herculeo Aenea dem fieri malle cognouisset. Eum Antonem non filium, sed comitem Herculis P. Vergilius attestatur, nisi quòd uulgò Actorem scriptum est, pro Antone, lib. X. Aenecid.

Egregium Antonem latus inter & ilia figit:
Herculis Antonem comitem, qui missus ab Argis
Hæserat Euandro, atq; Itala consederat urbe.

Sanè græcè Antonius eum significat, qui pro uenali habitus sit. Vnde epigram. græcorum lib. II. ἄδηλον hoc extat:

Ἡδειμὰν πολίμων ἀντώνιον ὄντα σε πάντες,

d l. Pannonius. de uac. hæ.

ὀξαπίνης τρία σοι γράμματα πῶς ἔλιπες;
In bellis qui notus eras Antonius olim,
Cur tria perdideris prima elementa refer.

ὄνιος enim uenalem significat, & captiuum.

Flauij Libertini historia: & quid sit Cornicum oculos configere Ciceroni, quid item Latinus tibicen. CAP. XVII.

PRoditum à Pomponio Iureconsulto est[a] quemadmodũ Cn. Flauius Libertini filius formulas actionũ uulgauerit: quod munus adeò gratum populo Rom. fuit, ut Tribunus plebis, & Senator, & Aedilis curulis fieret. Cicero uerò oratione pro Muræna, tulisse eam rem grauiter Pontifices, Iurisq; peritos, autor est, quòd ea libri editione cornicũ oculos confixisset. quo loquendi modo & in oratione pro L. Flacco utitur. Dubitaui quãdoq;, quid sibi uelit eo prouerbio Cicero: & in eam sentẽtiam facilè sum adductus, ut metaphoram à cornicibus ductam existimarẽ, quæ è caueа oculos inspicientium rostro appetunt, & plerunq; pueris, qui naso nimis ad cancellos se applicant, eos euellunt: qui igitur cautum, oculatissimumq; uirum, quiq; alios decipere soleat, ipse decipit, cornicis oculos confixisse rectè dicetur. Subijcit idem Cicero eodem loco, Transire Iurisconsultos tibicinis Latini modò. Latij enim ciuitates, q̃d modicę erant, nõ multos habebant tibicines: unde cùm fabula aliqua agebatur, eundem qui tibijs dextris cecinisset, transire ad sinistras, easq; inflare oportebat: quo sensu & à Quintiliano accipitur lib. VII.

a Lij. de ori. iur.

Quo sensu ueteres Arbitrium tutelæ, Arbitrium pro socio, dicebant: & Cicer. locus in oratione pro P. Quintio. CAP. XVIII.

HAbemus in Iustiniani Codice rubricã, quæ inscripta est, Arbitriũm tutelæ. ali bi Paulus: Aggeres, inquit, arbitriũm aquæ pluuiæ arcendæ ueniunt. est & Arbitriũ pro socio, plerunq; lectum apud autores. Accursius hoc loquẽdi modo subaudiri existimat, quale esse debeat: ut rubrica indicet, quid ab arbitro tutelæ, pro socio, aquę arcendæ, faciendum sit. Ego ex ueterũ more sumptũ id nomen arbitror, qui Arbitriũm genitiuo plurali casu, pro Arbitriorũ dicebant: etenim in suprà scriptis iudicijs plurimum arbitrio iudicis tributum fuit. Cicero in oratione pro P. Quintio: Qua in re ita diligens erat, quasi hi qui magna fide societatẽ gererent, arbitriũm pro socio cõdemnari solerent. Quem locum eius interpretes fatentur se nõ intelligere, & corruptũ existimant, cùm tamen omni menda careat. Compilabat societatẽ Nævius, perinde ac fures præmio, non autem pœna afficerentur. Id est, arbitrio iudicis cõmuni diuidundo ille socius, qui rectè se gessisset, condemnaretur: qui uerò furatus de cõmuni esset, absolueretur. quo loquendi modo Demosthenes quoq; κατ' αὐθοστίων utitur, ἐγὼ εἶμι πώποτε μὴ τοῦς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ οὐδ' ἐμιμήσω, οὐδ' οὐδ' ἀκφύγοις αὐ δικαίως ἀλλὰ πυνθανοίμην, &c. Nec nouum est, patrium casum arbitriorũ, pro ablatiuo poni. Horatius: Desine curarũ, pro à curis. Plinius VII. Omnium triumphorum lauream adepte maiorem: pro omnibus triumphis, τὴν τῶν ἐλλωισμῶν, καὶ τῶν ἀρχαισμῶν. In actione autem Pro socio, item Tutelæ, quia rationes excutiendæ sunt, & aliqua nomina probanda, aliqua dispungenda, ideoq; sępius arbitrari contingit, meritò plurali numero utitur legislator: an quia eius actionis formula sic inscripta esset?

De donatione Cõstantini, quã ecclesiæ Rõ. factam Laur. Valla negat, quid sentiendum. CAP. XIX.

DIsputant plerunq;, & ferè in librorũ auspicijs, nostrates Doctores, an donatio quam Imperator Cõstantinus Sylueſtro põtifici Rom. fecisse creditur, à quo lepra liberatus, sacraq; baptismatis unda ablutus fuerit, iure, atq; secundum leges ualuerit. Estq; cõmuni opinione hominum receptum, factam à Constantino eam donationem. At Laurentius Valla integro libro aduersus hãc sententiam declamauit, idq; nunquam factum fuisse contendit: & quę uulgò circunferatur eius formula[b], falsam, cõmentitiam, ab imperito aliquo confictam esse disputat. Cuius deinde argumentis fuere ex nostratibus qui respondere uoluerint. Et certè apud probæ fidei autores res hæc nõ satis liquet. Eusebius, Theoritus, Cassiodorus, qui omnia diligenter Constantini tempore gesta, quod ad ecclesiasticam historiã attinet, descripserunt, nullam eius mentionẽ faciũt: proculdubio nõ omissuri, si sciuissent esse factã. Ammianus Marcellinus lib. XV. Constantium Romæ urbis habuisse omnem iurisdictionem, & Leontiũ præfectum ibi constituisse: & ipsum quidem Pontificem Liberiũ in exilium misisse est autor, quòd aduersus sententiam suam Athanasio Episcopo fauisset. Sic reliquos Imperatores Romæ mansisse adusq; Augustulum ultimum, omnes historici satis ostendũt. Sub Gothorum regibus omne ius Imperij ab ipsis usurpatum, Cassiodori Epistolę indicant: plurimæq; eorum ad senatũ extant adhuc literæ, in quibus de Pontificis principatu nullum prorsus est uerbum. Longobardis Italiam tenentibus, mittebant Constantinopoli tani Exarchos, qui Rauennæ quidem plurimum morabantur, sed tamen & Romam regebant: extantq; aliquorum exempla, qui tyrannicè, & inciuiliter sanctã sedem tractauerint. Primũ Aritpertum, deinde Lintprandum Longobardorũ reges, urbes quasdã & oppida Rom. ecclesiæ dedisse, Paulus Diaconus, & alij, qui eius temporis res gestas memoriæ cõmendarunt, sunt autores. Post eos deinde Pipinus, Carolusq; Magnus, mox & Germani Cæsares, tandem & Mathildis non pauca contulere: populis ipsis, mitioris imperij spe, libenter annuentibus. Quod si ita est (nec enim negare id Valla ullo modo po-

b xcvj. distin. c. Constantinus. ubi Card.

I II III IIII V VI

teſt) quid refert, à Conſtantino facta ſit ea donatio, an à poſteriorib. ijſce principibus, qui manu ſibi quæſitos agros, atque urbes, ſacro ſancto concilio ſint largiti? Atqui longè ſubtilius hanc rem uidet mihi intellexiſſe Bonifacius huius nominis VIII. Pontifex, idem & Iuriſconſultus acutiſsimus, qui lege euangelica utrunq; gladium ad Pontificem pertinere docuit: ſpiritalem ſua, temporalem regum manu exercendũ [a]. Sanè Conſtantinũ ipſum non Romæ à Sylueſtro, ſed Nicomediæ ab Euſebio Epiſcopo, & quidẽ Arriano, luſtricis ſacris ablutũ, paucis anteq; moreretur diebus, autor eſt Hieronymus in chronicis, atq; alij eius ætatis ſcriptores. Lepra uerò unquã laboraſſe eum, apud idoneos autores nuſquã legi: ſed eius nominis Conſtantinũ Quintũ, cognomẽto Copronymũ: unde fortaſſe æqui uocatione nominis, error inductus: nam quę nomine Conſtantini circunfertur confeſſio, eodem uitio laborat.

a extrauag. unã ſanctam.

Aduerbium Partim, quandoq; non iterari: & ab interpolatoribus uetus lectio defenſa, in l. ij. de orig. iur. CAP. XX.

DEcemuiri, inquit Pomponius [b], populi conſenſu partim in carcere necati ſunt, ita reſpublica ſuum ſtatum recepit. Exiſtimarunt aliqui, deeſſe aliquot uerba, qualia ſunt, Partim in exiliũ acti: nunq; enim hanc dictionem Partim, nõ iteratam reperiri. ſicq; hunc locũ correxit Budæus, quẽ recentiores deinde librarij ſunt ſequuti. Ego quamuis plurimum eruditioni Budæi tribuam, non tamen tam facilè ab antiquorũ codicum lectione recedendum arbitror: ideoq; nil putauerim immutandũ. Hircius cõmentario IIII. Alexandrini belli: Quòd niſi locorũ notitia reliqui ſe texiſſent, partimq; in naues, quibus flumẽ tranſierãt, recepiſſent, funditus deleti eſſent. Quo loquendi modo & ipſe Cæſar primo cõmentario belli ciuilis utit. Cicero contra Rullum: Sacella, quę maiores in urbe partim perfugia periculi eſſe uoluerunt, multisq; præterea alijs locis. Vnde, partim illorũ, partim hominũ, A. Gellius pro Quidam homines, ſeu Aliqui ex illis, ſimpliciter interpretatur: idq; Catonis, & Q. Claudij autoritate: qua de re diffuſius Grammatici ſcripſere.

b l. ij. de ori. iur.

Præpoſitionis À, duplex ſignificatio ſaneq; inuentu rara: & declaratus Plinius in Præfatione naturalis hiſtoriæ. CAP. XXI.

CVm de Grammaticorũ ſtudijs loquutiſsimus, uenit mihi in mentem ut præpoſitionis à, duas ſignificationes referrẽ, haud quaquam uulgatas, aut ab eis animaduerſas: qui cùm plurimas, & quidem uulgatiſsimas, in libros ſuos retulerint, uidentur has per incuriam omiſisſe. Prima eſt apud Neratiũ Priſcum [c]: is, Cùm uir, inquit, uxori legat, ſi à liberis non nupſerit, &c. id eſt, ſi donec filios habuerit, eos non deſeruerit, & nõ nupſerit. cuius locutionis non arbitror multa reperiri exempla. Ratio autem ex ui ſeparationis ſumitur, quam uox hæc naturaliter habet. Plautus: A morbo bene ualui, ab animo æger fui: id eſt, quantum ad morbum, uel quantum ad animũ pertinet. ut fortè & hic, Si à liberis nõ nupſerit, intelligendum ſit, Si quantũ ad liberos pertinet, nõ nupſerit: quo exẽplo & Græci πρὸς τοὺς θεοὺς dicunt, id eſt, quantum ad deos attinet. Altera eſt apud C. Plinium in proœmio Naturalis hiſtoriæ: quem locum non uidentur eius interpretes ſatis intellexiſſe, aut rectè emendaſſe. Nanq; tu ſolebas putare eſſe aliquid meas nugas, ut obice moliar Catullum cõterraneum meum. agnoſcis & hoc caſtrenſe uerbum, ille enim, ut ſcis, permutatis prioribus ſetabis duriuſculũ ſe fecit, quæ uolebat æſtimari à Veraniolis ſuis & Fabullis, &c. Aeſtimari, inquit, à Veraniolis, id eſt, ex amore quo Veraniolos proſequebatur, qui muneri ſibi ea dederant. Alludit autem ad illa carmina:

c l. ſed ſi hoc. de cond. & dem.

Nam ſudaria ſetaba ex Hiberis
Miſerunt mihi muneri Fabullus
Et Veranius, hoc amem neceſſe eſt
Vt Veraniolum meum & Fabullum.

Et rurſus:

Quod me non mouet æſtimatione,
Sed quod μνημόσυνον mei eſt ſodalis.

Quod ergo ait, Permutatis, intellige ſublatis & ſuppoſitis uilioribus: alludit enim ad illud, Tollis lintea negligentiorũ. Et quod dixerat, Obice moliar, uerbũ eſt caſtrenſe, id eſt, pro ſcuto opponam, & me defendam. conueniitq; hæc interpretatio ſenſui Pliniano, qui dicarat lucubrationes ſuas Tito Veſpaſiano: quas non iuſta æſtimatione, ſed ſecundum Cæſaris ipſius, cui donatæ fuerant, animum, & beneuolentiã cupiebat expendi: appellatq; Catullum duriuſculum, quòd id epitheton maximè exactoribus conueniat. Horatius: Duruſq; exactor, ut Alfius olim.

Quomodo ueteribus Bidelli uocarentur: & uaria ſignificatio huius nominis Epiſcopus. CAP. XXII.

EPiſcopi in iure Pontificio notam habent dignitatis ſignificationem, qua antiſtites deſignantur, quaſi inſpectores: id enim græcè ea uox ſignificat. In Iure ciuili ſic eorũ munus deſcribit Arcadius Iuriſconſul. [d] Epiſcopi, inquit, qui præſunt pani & cæteris uenalibus rebus, quæ ciuitatum populis ad quotidianũ uictum uſui ſunt, perſonalib. muneribus fungunt. Ego & gymnaſiorũ cuſtodes, quos uulgò Bidellos appellabamus, hoc nomine ſignificari poſſe arbitror, idq; ex Lucilij poëtæ epigram. qui Mercuriũ gymnaſiorũ Epiſcopum dicit eleganti carmine lib. II.

d l. fi. de muner.

Τὸν πᾶνυ ἑρμῆν, τὸν θεῶν ἐπιτρόπιον
ἐσῶπτε τῶνδε γυμνασίων ἐπίσκοπον,
ὁ νυκτολέπτης αὖλος ἔπι βεβάλοις,
πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων.

Alas ferentem Hermem deorum nuncium,
Qui gymnaſijs inſpector extat omnibus,
Fur noctis Aulus cùm abſtuliſſet, retulit,
Frequens magiſtro doctior ſcholaſticus.

Pote-

Poterũt ergo iſti nouo ſe dignitatis nomine inſignire, gymnaſiorumq; Epiſcopos appellare. Valerius tamen Maximus gymnaſiarchas uidetur eos dixiſſe libro IX. Pindarus cùm in gymnaſio quieti ſe dediſſet, nõ prius deceſsiſſe cognitus eſt, cũq; gymnaſiarcha claudere eum locũ uolente nequicq; excitaretur.

Iure noſtro euirationis pœnam reprobari: nec in Iudæis quidem exercendam. CAP. XXIII.

COncubuerat Iudæus cum Chriſtiana: quæſitum fuit, quo ſupplicio eſſet afficiendus. Et ſi ſub prętextu matrimonij conſiſſet, tanquam adulterum puniri debere cõſtitutum eſt[a]. nam etſi prouinciali mulieri Gentilis uir tali colore ſe cõmiſcuerit, capitali ſententia puniri debere, in Theodoſiano Codice cautum legitur[b]. Cuius legis mentio apud Agathium poëtam eſt epigram. lib. VII.

Εἰ δὲ κὴ οὐνεκα τόσσ᾽ οἱ νόμος αἶσχος ἀνάψει,
ὑβρεῖ αἰσχρόνῳ σώματος ἀλλοτρίου.
Gentilem ſubigas, alieni corporis in te
Veſtigans labes, actio legis erit.

Cæterũ Oldradus hæc uera eſſe cenſuit, cùm prætextu matrimonij uelatur crimen[c]: alioquin arbitrio iudicis extra ordinem puniendum, ex facto reſpõdit: relatumq; apud eum extat, iuſsiſſe latrunculatores uirilia ei amputari. Verùm huiuſmodi iudicium ego nõ Iuriſconſultis hominibus, ſed Cynicis potius conuenire exiſtimauerim. Siquidem proditum eſt Diogenem cùm audiſſet Didymonẽ quendam in ſtupro deprænſum, ita pronunciaſſe, ἄξιος ἐκ τοῦ ὀνόματος κρεμασθῆναι: Dignus ex nomine ſuſpendi. Sunt autem didymi Græcis teſticuli. In iure ſanè noſtro prohibitum omnino eſt hoc pœnæ genus: nec aliqua ratione caſtrari homines conſtitutiones ſinunt: ſiue quòd fiat hoc modo iniuria naturæ, ſiue quòd id aduerſus publicam utilitatẽ eſt, quæ in ſuſcipiendis liberis uerſatur: ſiue quia pauciſsimi ſic affecti ſanantur, ſed ferè omnes pereunt: quod Iuſtinianus Cæſar nouella conſtitutione CXLII. ſcripſit. Extat apud Lintprandum Diaconum libro IIII. non illepida hiſtoria. Theobaldus Vmbrorũ Dux aduerſus Græcos, qui Beneuentum tenebant, bellum gerebat: is quoſcunq; ex hoſtium exercitu captiuos facere poterat, amputatis uirilibus dimittebat: donec quædam mulier ante eum gemebunda, hominum deũmq; fidem implorans conſtitit: Quid, inquiens, Theobalde fœminæ egimus ut bellum nobis indiceres? haudquaq; nos Amazones ſumus, ſed Mineruæ operibus deditæ, armorum uſum nullum tenemus. Quid ergo uirorũ noſtrorum teſtes amputas, noſq; noſtris uoluptatibus priuas? Sunt illis oculi, ſunt nares, ſunt manus, quid ad ea quæ noſtro uſui natura cõceſsit, belli iura producis? Quo ſermone delectatus Theobaldus, ei pœnæ modum impoſuit. Superiorum certè temporum licentia cùm fidiculis teſtibus admotis coẽgiſſet miles quidam ruſticum captiuum, ut certæ pecuniæ redemptionis nomine apocham faceret: reſpõſum fuit, haudquaquam legitimè impoſitam ἐκλυτρώσῃ.

[a] l. ne quis Chriſtianam. C. de Iudæis.

[b] l. j. C. de nupt. Gentil.

[c] Oldr. conſ. ult.

De ueterum ſacerdotum probitate, perpenſus in Decretis locus. CAP. XXIIII.

BOnifacius martyr interrogatus, an liceret ligneis calicibus in ſacris operari: reſpondiſſe fertur, Olim aureos ſacerdotes ligneis uaſis litaſſe, nunc è contrario, ligneos aureis uti. Quod dictum referre libuit, quoniam eius quoq; in canonicis Decretis extat mentio[d], ſed inuerſis uerbis, & non rectè expreſſa ſententia. Videtur calix ligneus Sympuuiũ fuiſſe apud ueteres. Iuuenal. Satyr. VI.

Sympuuium ridere Numæ, nigrumq; cátinum.

Tametſi & capeduncula fictilis ſic appellatur Plinio lib. XXXV. in ſacris, fictilibus prolibatur ſympullis, ἀποκρεωτικῶς.

[d] de conſecr. diſtin. j. c. uaſa.

Pauli reſpõſum ex moralibus Ariſtotelicis declaratum. CAP. XXV.

PAulus Iuriſcõſ.[e] Qui abortionis, inquit, aut amatoriũ poculum dant, etſi dolo nõ faciunt, tamẽ quia mali exempli res eſt, in metallum damnantur &c. Dubitatum fuit, cur eam rationem potiſsimũ Paulus adduxerit? Reſpondi id ab eo factũ, ut Ariſtotelis quædam argumenta diſlueret, cuius libro Magnorum moralium primo, cap. XVI. in hunc ſenſum ſunt uerba: Ferũt olim quandam mulierem poculum cuidam amatoriũ dediſſe, qua potione mortuus ille fuerit, eamq; mulierem hoc crimine in Areopagum pertractam, iudicum ſentẽtijs abſolutam fuiſſe, ea ratione, quòd id minimè futurum prœuiderat: amoris ſiquidem cupidine occæcata id fecerat, non ea mente ut hominem perderet, ſed ut ſibi ſoli ſeruaret. Vbi ergo animus delinquendi nõ eſt, ibi nec pœnam aut ſupplicium eſſe debere: cùm ea duntaxat crimina puniantur, quæ uoluntaria ſint. hæc ille, non ſat, ut apparet, rectè. Extat huius rei exemplum in Lucretio poëta, quem Lucillia uxor amatorio poculo in furorem traxit, unde & mortuus eſt, ut eſt apud Hieronymum.

[e] l. ſi quis aliquid. de pœn.

Ius conſtitutum id dici, quod ſingulare, uel extraordinariũ eſt: multaq; reſpõſa declarata. CAP. XXVI.

QVæ ſint conſtitutiones Principũ, quid à mandatis differant, quid item à legibus, aut ſenatuſconſultis, docuere locis ſuis[f] noſtri Doctores: una duntaxat eſt ſignificatio à me animaduerſa, haud ſanè uulgaris, neque ipſis cognita. Paulus[g]: Rerum amotarũ iudicium ſingulare introductũ eſt, quia mulier furtum quidem facit, ſed furti actio non eſt conſtituto iure. Idem[h] Iulianus ait, fauore libertatis conſtituto iure hunc ad libertatẽ peruenturũ: idq; cõſtituto iure potius, quàm ex teſtamẽto. Quibus uerbis apparet, id conſtituto iure induci, quod non ſecundum regulas communes iuris inducitur, ſed ſingulari aliqua ratione, quam uſus prudentũ

[f] rubr. extra de conſtit.

[g] l. j. rer. amot.

[h] l. ſi peculium. §. is cui. de ſtatulib.

approbauerit, & ſimul ſtatuerit. Vnde & alibi dicitur Ius extraordinariũ[a]. Papin.[b] Nondum aditæ hęreditatis tempus uſucapioni datum eſt, ſi defunctus uſucapere cœperat, q̃d iure ſingulari receptum eſt. Alibi Neratius[c] id iure cõſtituto inductum dicit: Cœptã uſucapionem à defuncto poſſe & ante aditã hæreditatem impleri conſtitutũ eſt. Paulus[d] hoc approbandum putat fauorabilius accepta legis Corneliæ interpretatione: licet ſecundũ regulas cõmunes iuris ſecus eſſet: quæ Vlpiani fuit ſententia[e].

a l.ij.C.de inſti. & ſubſtit.
b l.iuſto.§.nondum. de uſucapio.
c l.cœptam.eo. tit.
d l. ſi is qui pro emptore.eod. tit.
e gl.l.fin.§.fin. eod.tit.

Ambroſij canon in decretis explicatus: quid ſit Abſynthiacum, quid Theriacum, quid Hilla.
CAP. XXVII.

SI quis inſtaurandũ conuiuiũ putat, inquit Ambroſius[f], ad negociatorem mittit, ut abſynthiaci Cupellam deferat: ad cauponẽ, ut uinum Tyriacũ: ad lanium, ut Hillam ſibi procuret & cẽ. Interrogatus plerunq; à ſtudioſis uiris fui, ut quid ſibi uellet Ambroſius explicarẽ: quib. hũc ferè in modũ reſpõdebam. Videmus hodie in conuiuijs, cùm nimiũ ſaburrati homines eſurire deſierũt, afferri radicem illam conſueuiſſe, quam nõ uulgus tantùm, ſed & ueteres Armoraciã uocant, ut ſtomachi faſtidia eius guſtu diſcutiant, orexímque reſtituat. at olim uinũ abſinthite hunc in uſum cõuiuæ accipiebant: quòd eius peculiaris uis hæc eſſet, ut cibum auerſantib. ſtomachis prodeſſet, famemq; inſtauraret: q̃d Dioſcorides lib. v. tradidit χρήσιμος αὐορέκτοις κακομθύοις σύμαχον. Tyriacũ uerò uinũ quale eſſet, haud facile dixerim: niſi intelligas Theriacũ, quod ex Theriaca uite cõfectum eſſet: cuius rationẽ tradit Palladius lib. III. cap. XXVIII. & Florentinus in collectaneis Græcis rei ruſticæ, quę Cõſtantino Cæſari dicata ſunt, lib. IIII. cap. VIII. quo exẽplo hodie ſunt, qui ex ligno Indico Guaiaco (ſiue hebenus ſit, ut ego arbitror, ſiue alia arbor) uinum conficiant, ijs qui morbo Gallico laborãt utiliſsimũ. Potuit etiam fortè Ambroſius Syriacũ uinum ſcripſiſſe, quod Poſsidonius in Damaſco Syriæ naſci prodidit, Perſarũ regum cura ſatum, ut eſt apud Strab. Hilla uerò notam habet ſignificationẽ ex Feſto & Nonio: inteſtina uitulorum, ſeu boum hoc nomine appellantur, & præſertim illud, quod ieiunum uocant.

f xiiij.q.iij.c. plerique.

DN. AND. ALCIATI IVRISCONS. PARERGON ſeu obiter dictorum, liber octauus.

Quæ ſint Indictiones annorum: & emendatus locus in Authent. ut præpo. nomen Imperatoris. CAP. I.

ON mediocris eſt hæſitatio circa annorũ indictiones, quando cœperint, cur ita dictæ ſint. & Accurſius etiam ante natiuitatẽ Chriſti ex indictionibus cõputationem à Romanis inuentã tradidit[g]: cùm enim Græci ab Olympiadibus, Hebræi à diluuio annos numerarent, Romanos tria luſtra, id eſt, annos quindecim, Indictionẽ dixiſſe: quòd tali tempore indicerentur tributa, pro primo luſtro auri, pro ſecundo argenti, pro tertio ferri. Quoniã autẽ Chriſtus quarto anno primæ indictionis natus eſt, quod etiam Dionyſius ſcribit, calculum ita ineundũ cenſet, ut annis Chriſti addatur triennium, omniſq; numerus per XV. diuidatur, ut qui inde excurrit, Indictionis tempora denotet, quæ ultra quintamdecimam nõ progreditur, ſed deinde reuertitur ad primã. Cùm igitur nũc agatur annus à Chriſto nato 1542. additis tribus, erit annus 1545. ſi diuidatur per quintũ decimũ numerum, inuenietur ter & centies ineſſe, nihilq; excreſcet: unde conſequens erit, ut hæc quintadecima ſit indictio. Incipit autem à Caleñ. Septembribus, quòd cõſtet, eo menſe exactores publicorum tributorum munus ſuum auſpicari: quod luſtiniani conſtitutione[h] ſatis oſtenditur. Scribit Dion lib. LI. Actiacam uictoriam ſecũdo Septembris die Auguſto contigiſſe, ideoq; ab eo tempore annos Imperij numerari cœptos. Pſellus philoſophus indictionem græcè ἐπινέμησιν dici exiſtimat: ortũ uerò habuiſſe ab ipſo mundi exordio, & cum Olympiade græca conuenire, ut quæ tres Olympiadas contineat, ideo per XV. annos diuidi, quòd ætas hominũ tali tempore magnam mutationem faciat: quòd primus quinus denarius hic numerus ad pupillarem ætatem pertineat, ſequens ad iuuentutem, tertius ad uirilitatem, quartus ad mediam ætatem, quintus ad canitiem, ſextus ad ſenectutem: qui uerò adhuc ſuperſtites ſunt, hi præcipitis ſeni decrepitiue, tum & longæui dicantur. Idem autor eſt, fuiſſe qui crederent Indictionem à quodam Imperatore inſtitutam, qui Indictus diceretur: quòd ſanè ridiculum eſt, nec ab ipſo quidem probatum. Beda lib. de natura rerum cap. XLVII. cõſentanea Accurſio ſcribit, niſi quòd mutationẽ illam de auro in argentum, deinde in ferrum, non agnoſcit, ſed parem cenſum fuiſſe ſingulis luſtris ſentit: quod & mihi probabilius uidetur. Idem incipere Indictiones tradit VIII. Caleñ. Octobres: & quia in ueteri republica poſt luſtrum quinto quoq; anno peractũ urbs Roma luſtrabatur, ad indicium ternæ luſtrationis, & cenſus, indictiones eſſe cõditas. Addit & aliorũ ſententiam, ideo inuẽtas, ut certior eſſet numerus, qui quandoque confundebatur ſuccedente nouo Imperatore, ei qui medio anni deceſſerat. Iſidorus lib. etymolog. v. cap. XXXVI. Aera, inquit, ſingulorũ annorum conſtituta eſt ab Auguſto Cæſare, cum primũ cenſu excogitato Romanũ orbem deſcripſit. dicta autem eſt Aera ex eo, quòd omnis orbis æs reddere profeſſus eſt reipub. Eſt autẽ Aera temporis exordiũ Theoni, & aſtrologis. Ego apud bonos autores nuſquam legi, ſolitos ab indictionibus annos cõputari, uel

a l.ij.C.de inſti. & ſubſtit.
b l.iuſto.§.nondum. de uſucapio.
c l.cœptam.eo. tit.
d l. ſi is qui pro emptore.eod. tit.
e gl.l.fin.§.fin. eod.tit.
f xiiij.q.iij.c. plerique.
g gl.l.1.§.5. de iuſti. Cod. confir. adiu. chori.
h auth. de ſtile in pra.

uel in republica uetere, uel etiã ante translatum Constantinopolim imperium: opinorq; hunc morem paulò antè cœptũ, ex Iustiniani constitutione deinde inualuisse[a], & secundum annos urbis calculum ductum fuisse: siquidem cùm ipse anno imperij sui undecimo scribat primã esse indictionem, consteq; ex fastis quartũ ante Iustinianum annum fuisse 1278. in Boëthij & Symmachi cõsulatu, apparet octogesimamquintam indictionis iterationẽ ab urbe condita tum fuisse. Satis tamen arbitror, originem ab indictione tributorum traxisse[b]: quãdoquidẽ & Dion Coccæus lib. LV. autor est C. Antistio, Lęlio Balbo COSS. uotis XL. diuum Augustum indictionẽ exegisse, ut à rebus publicis solidum aureum acciperet ualoris drachmarum XXV. à priuatis uerò drachmam unam, id est, denarium, seu X. asses, qualiter hodie expenditur Iulius nummus. Fuit autem ille annus ante natũ CHRISTVM quartus, qui est primus Olympiadis CXCIIII. Idem lib. LVIII. autor est, argenti oblationes, quas Augustus indixerat, Claudij edicto sublatas fuisse. Credibile igitur est quod aliqui tradiderunt, in quinos annos diuisam indictionem, quòd primis quinque in Asia census ageretur, alijs sequẽtibus in Africa, demum ultimis in Europa: sicq; singulis quindecim annis censuales libros reformari consueuisse. Illud non omittendum, suprà scripta Iustiniani constitutione præcipi, ut consul, indictio, atq; mensis & dies instrumentis adscribantur[c], inseraturq; deinde τὸ τῆς πόλεως πᾶσι τρόπους ἔθος, id est, quod in urbe cõsuetum est. At qui eam ante Accursiũ transtulit, uidetur ἔτος legisse, scripsitq;, inseratur ciuitatis modis omnibus annus: ut necessarium sit, annos quoque ciuitatis cùm condita fuit addere: quod certè durum, & plerunq; impossibile esset. Non itaq; de anno, sed de consuetudine intellígendum. Rursus idem Iustinianus constit. CLXVII. reliquorũ gratiam subiectis fecit, & id quidem generaliter eorum quæ à tertia indictione elapsa sunt: id est, quę sexdecim antè annis extitit. quamuis uulgati codices πρώτης, id est, à prima scriptũ habeant, pro τρίτης.

a In authent. ut præpo. nomẽ imp.

b C. de lustr. col. Theodos. l. neque. C. de uectigal.

c §. si quá uero. ad fin.

Ex iureiurando uerbis obligationem contrahi: & sensisse Basilium nunquam iurandum esse: & in nouellis λόγῳ non pro iuramento, sed fide publica accipi.

CAP. II.

OBligationum quæ uerbis cõtrahuntur unam duntaxat speciem ponunt nostri Doctores, illam scilicet quæ ex stipulatione oritur. At Caius lib. Institutionũ II. aliam adducit, quæ dictio dotis uocatur, quæ hodie uidetur abolita. Affert & tertiam, quæ ex iureiurando oritur, quod libertus patrono præstat, cùm donum, munus, operã daturum se iurat: quam tamẽ subijcit nõ tam uerborũ solennitate, quàm religione cõfirmari. Et cùm hæc obligatio uerbis inducaẽ, potest per acceptilationem extingui, quod Vlpianus censuit[d]. Hincq; argumentantur aliqui, in iuramento necessaria esse uerba: nisi tamen is qui iurat, loqui non possit, ut mutus: quæ receptior uidetur nostratium sententia. Nam & Aristoteles Rhetoricorum ad Alexandrum libro I. iusiurandum diffinit esse cum diuina ueneratione dictionem probationis expertem: cui & ueteres aliqui adstipulati sunt. Facetè uerò Laberius in Mimo Alexandrea, ut est apud Gellium lib. XVI. Quid est iusiurandum? emplastrum æris alieni. Cæterum Pontificij aliter sentiunt[e], & absq; uerborũ solennitate consistere iuramentũ existimant: quoniam Deo præstetur, qui solius mentis inspector est. Idem Pontificij Euangelicum præceptum Matthæi V. Ne iuretis omnino, sed sit sermo uester, est, est: non, non: uarijs interpretationibus restringunt[f]. At non ita diuus Basilius[g], cuius in libello, quomodo ex libris gentiliũ proficere possimus, in hunc sensum sunt uerba: Illud Cliniæ Pythagorici creditu difficile est, quòd casu, non dedita opera nostros imitatur: nam ille, dum per iuramentũ mulctam trium talentorum uitare liceret, iniuriampati maluit, quàm iurare: qui hoc seruans, illud de iuramẽto nobis interdicto præceptum audiuisse uidetur. Addunt nostri interpretes, ex Iustiniani quoq; nouella[h] constitutione probari, in iuramento necessaria esse uerba, dum prohibet præsidibus, ne uerbũ, id est, iusiurandũ temerè cuiquã indulgeant. Sed certè corrupti circunserunt uulgati codices: nec enim ulla mentio iurisiurãdi in autographo est, sed ne cuiquam cõcedant τὸ καλούμενον λόγον, id est, quod uulgò dicitur uerbũ: hoc nomine intelligẽs Iustinianus fidem publicam, seu securitatis promissionem, uel, ut imperiti aiunt, saluum conductum.

d l. & per ius. de accept.

e gl. xxij. q. j. in summa.

f xxij. q. v. humanæ.

g in c. etsi Christus. de iureiu.

h in auth. de mãda. princip. §. sed neq;.

An dotem dare pater filiæ diuiti teneatur: quid sit Officium, & Officiosi qui dicti sint.

CAP. III.

TRitissima hodie est nostratibus quęstio, an teneatur paterfamiliãs filiam aduentitio suo peculio diuitem nihilominus dotare. & quamuis Accursius Bartolusq; negauerint teneri eum de suo quicquam dotis nomine dare, tamẽ alij adhuc quoq; de bonis paternis dotandam affirmarũt: quoniã id ad officium paternũ pertinere lex ait[i]. At ego hoc ipso dicto facilè adducor, ut credam cõtrariã sententiã ueriorẽ esse: cùm quæ officij sint, minimè ad obligationis necessitatem pertineãt. Paulus[k], uolũtatis & officij magis, q̃ necessitatis est, cõmodare. Ann. Seneca lib. declamat. IIII. Memini Atheriũ, cùm libertinũ reum defenderet, cui obijciebatur, quòd patroni concubinus fuisset, dixisse, Impudicitia in ingenuo crimen est, in seruo necessitas, in liberto officium. Res in iocos abijt, Nõ facis mihi officium: multũ ille & hic in officijs uersatur: & ex eo impudici & obscœni aliquandiu Officiosi uocitati sunt.

i l. si. C. de dot. prom.

k l. in commodato. §. sicut. ff. commod.

Quid sit Colum niuarium: quid aquæminarium, lex Pomponij explicata, & Martialis carmen declaratum. CAP. IIII.

POmponius legato argento potorio, etiã id, quod ad præparationem bibendi paratum est, uenire ait[a]: ut columnariũ, ut urceoli. Accursius Columnariũ interpretatur engasteriam, quæ collũ simile columnæ habet: sed huiusmodi uas potius ad bibendũ, quàm ad præparationẽ bibendi pertinet. Antiqui codices Colum niuarium habent, ut puto castigatius. Solebant ueteres cribella argentea habere foraminulenta, unde niuẽ colare possent, quam æstatis tempore diligenter seruatam refrigerandis uinis cum potaturi erant immitterent. Plinius: Hi niuem, illi glaciẽ potant: seruatur algor æstibus, excogitaturq; ut alienis mensibus nix algeat: id uasculum Colum niuarium appellatur. Pauperiores uerò non argento ad hanc rem, sed lineo sacculo utebantur. Martialis de Colo niuario:

Se tinos moneo nostra niue frange trientes,
Pauperiore mero tingere lina potes.

Rursus de sacculo niuario:

Attenuare niues norunt & lintea nostra,
Sed tu morosa ludere parce siti.

Subijcit idem autor de urceolis:

Frigida non desit, non desit calda petenti,
Sed tu morosa ludere parce siti.

Quibus uerbis apparet, urceolorũ usum fuisse in diluendis aqua niuis: seu frigida, id est, ex niue sit: siue alia uulgaris, quam calidã uocat, ut meritò & hi ad præparationem pertineant. Subijcit eodem loco Pomponius: Vnguentis legatis comagena, gleucina, crinina, rhodina, ex myrrha quoq; tum nardinũ purum contineri. quę dictiones corruptè apud eum in uulgatis exemplarib. leguntur. Sunt autem unguenti siue olei nomina ab herba, à musto, à lilio, à rosa deducta, quorũ meminit etiam Athenæus, & cõficiendi rationem docet Dioscorides & Plin. Addit idem[b], Aquinimariũ legato escario potius, quàm potorio cedere. Vnde apparet scutellæ certàm speciẽ fuisse potioni quidem aptam, sed quæ tamen magis cibo capiendo usui esset. Paul. Sententiarum lib. III. tit. de usufr. aquiminalia uocat, aitq;, instructa domo legata contineri, sicut & delphicas, & pelues. Nonius Marc. aquæmanalem uocat urceolum, quo aqua in trulleum effundit: sed uidetur hoc diuersum ab aquinimario fuisse. Arbitror autẽ dictũ, quasi aquæ heminarium. Est hemina semisestarius, & continet sex cyathos, quandoq; secundum mensuram, quandoq; secundũ pondus, ut alibi declaraui.

a l. in argẽto. de aur. & argen. leg.

b l. et si. §. si cui. eod. tit.

Panes, seu Annonæ ciuiles, quæ sint: & tales P. Vergilio ab Augusto Cæsare datos fuisse, itemq; Vitruuio Pellioni: & de Celei uxore Ouidij carmen in Fastis emendatum: in Metamorph. V. Fabula Stellionis declarata. CAP. V.

NOn uno loco à me declaratum est, quid sit in iure nostro Militia, quã græca uoce Iustinianus στράτειαν appellat: utq; non admodum differat ab his, quæ Officia in Pontificia aula Romæ dicuntur, uenumq; eunt, ut certum reditum emptores inde percipiant: quod ut facilius fieret, datum est priuilegiũ prælationis ijs, qui ob eam causam mutuauerint, ut quis militet, & inter eos qui Statuti uocabantur, posset referri[c]. Rursus concessum est, ut si argenti distractores filijs uel cognatis huiusmodi militias emerint, id præsumaẽ ex pecunia creditorum factum esse[d]. Cæterũ non admodum à militijs differebant etiam hi reditus, qui in iure nostro Panes ciuiles uocabantur[e]: quandoq; & Annonæ ciuiles dicuntur[f]: quandoq; Salaria in diuersis speciebus de publico ministrata[g]. Horum origo uidetur emanasse ex liberalitatib. principum, atq; congiarijs, quæ plebi Rom. dabant: quæ postea in certum reditum transierunt. Prohibet nouella constitutione Iustinianus, ciuilium panum sequestrationem fieri, quo minus qui publicas erogat annonas πλὴν χορηγίων præstet[h]. Scribit L. Vitruuius Pellio cõmendatione Octauiæ sibi à Cęsare Augusto recognitionẽ cõmodorum indultam, ut amplius paupertatẽ timere non posset. Opinor, panes illi ciuiles donec uiueret concessos: q̃d & indulsisse eundem Imperatorẽ P. Vergilio certum est. Aelius Donatus, qui eius poẽtæ uitã descripsit, existimauit reditus hosce Panes fuisse: & ideo cõminiscitur obiectum ipsi Imperatori à Vergilio fuisse, quòd pistoris filius esset, ut qui solos panes erogaret. Quod mihi non sit uerisimile: arbitrorq; tribuisse hoc auribus studiosorũ, quisquis fuit, hunc grammaticum, non ueritati: sicut & alia quædam, quæ apud eum leguntur. Sanè quòd Vitruuium appellaui Pellionem, cùm uulgati codices habeant Pollionẽ, non absq; causa à me factum est. Extat adhuc Veronæ antiquissimus lapis hac inscriptione:

L. VITRVVIVS L. L. CERDO ARCHITECTVS.

Idem autem est Cerdo, quod Pellio. Plautus Menæh.

Quasi supellex pellionis palus palo proximu'st.

Sic enim habent antiqui codices, non Celionis, ut censuit Erasmus in prouerbio, Celei supellex. Sanè huius Celei uxor fuit nomine Metanira, q̃d Pausanias in Attica scribit, ut corrigendum sit Ouidij in Fastis carmen:

Matre salutata mater Menalina uocatur.

Legendum enim Metanira: nam & Nicander sic appellat:

—Ὅτ' ἐν κελεοῖο βοροῦπναις Ἀρχάϊν μετέκειτο.

ubi eius interpres refert, Abantẽ ipsius Metanirę filium cùm Cererem uictimam immolantem irrideret, libamine quod in cratere remanserat perfusum, & in stellionem uersum fuisse: quam fabulam perstringit Ouidius libro Metamorph. V.

—*Duri puer oris & audax, &c.*

ubi Polenta appellat, quod ille κίρκασμα. Iuuenalis Satyr. X. de populo Rom.

c §. hoc autem quoq; in hoc titul. de aqua. lib. dict.

d l. §. C. de pig. in auth. cessis. vj.

e l. in. §. fin. C. de iur. dot. in diuers. locorum.

f §. hæc erga. eadem. de iu. dict.

g l. prohibetur. C. de sacro sanc. eccles.

h Nouell. xxxvij.

Duas

Duat, inquit, res anxius optat,
Panem & Circenses.

Sic enim legendum ex antiquis codicibus: intelligendumq; de copia rei frumentariæ, quā Imperatores procurabāt, ut est apud Tranq. in Claudio. Eam singulis annis constitisse rei pub. supra M C C L. talenta, autor est Plutarch. Censetur autem talentū aureis nostratibus sexcentis. Vulgò tamen apud Iuuenalem legitur Pannum: qua lectione nō duas res, sed unam duntaxat curasset populus.

Modestini responsum, quomodo fisco fauendum sit, declaratum. CAP. VI.

NOn puto, inquit Modestinus, delinquere eum, qui in dubijs quæstionibus contra fiscum facilè respōderit[a]. Visum est id nostratibus Doctorib. ualde nouum: cùm enim plurimū fisco faueamus, sintq; non pauca illi aduersus cōmunes regulas indulta, non conuenire uidetur, ut in dubijs causis succūbat. Qua ratione moti plerique, uarijs cōmentis apertissimæ legis uerba restringunt, & sub interpretationis nomine corrigunt, atque abolent. Ego autem simpliciter ea uerba accipiēda arbitror. Plin Cæcil. in Panegyrico ad Traianum Imperatorem: Quæ præcipua tua gloria est, sæpe uincitur fiscus: cuius mala causa nunquam est, nisi sub bono principe. Iul. Capitol. in uita M. Antonini: Fisco in causis cōpendij nūquam iudicans fauit. Eutropius & Sextus Aurelius, in Cōstantij, seu Iuliani uita: Pompeia Plotina, incredibile dictu est, quantum auxerit gloriam Traiani: cuius procuratores cùm calumnijs prouincias agitarent, adeò ut unus ex ijs diceretur locupletū quenq; ita conuenire, Quæ habes? Vnde habes? Tertium, Pone quod habes: illa coniugem corripuit, atque increpans, quòd laudis suę esset incuriosus, talem reddidit postea, ut exactiones improbas detestans, fiscum lienē uocaret, quòd eo crescente, reliqui artus tabescunt. Et hæc quidem bonorū Principum exempla sunt, secundum quæ Modestini responsum uidetur accipiendū. At alij potius Augusti factum imitantur, quod Dion Coccæus lib. Historiæ LIIII. in hunc sensum tradit: C. Iulius Licinius origine quidem Gallus erat, sed à Cæsare bello captus, deinde & manumissus: q̄d Augusti libertus esset, procurandæ Galliæ præpositus fuit: quo in munere barbara quadā auaritia, sed magnificentiæ Romanæ specie agebat: digniores quosque, eminentioresq; deprimebat: multa quæ ad officium suum pertinebant, exigebat: plerq; in rem suam priuatam uertebat, quędam & amicis largiebatur: & cùm singulis mensibus tributum penderetur, rationem cōmentus est, qua quatuordecim in anno essent mēses, duosq; Augustales Decembri, qui uerè decimus mensis esset, addendos cōtendebat. Accusatus itaq; à prouincialib. repetundarū fuit: quo nomine plurimum erubuit Augustus, quòd huiusmodi moribus hominē uectigalibus suis præfecisset, eratq; de eo sumpturus supplicium. Quod cùm uereretur Licinius, rationē inuenit, qua & accusatores suos irrideret, & ipse incolumis euaderet. Igitur Augusto in domum suam uocato, thesauros omnes, auri & argenti magnā copiam ostendit: hasq;, inquit, Auguste diuitias tibi omnes parauī, quas à Gallis abstuli, quòd homines illi animo turbidi, atq; inquieti, à populo Rom. fiducia opum defecturi uiderēt: quibus sublatis, & paci illorū cōsului, & tibi, sue cessoribusq; tuis has opes adiunxi. Accepit Augustus hæc in bonā partē, nec ulterius de liberto suo conquerentes Gallos audiuit.

[a] *Non puto. de iure fisci.*

Intellectus ad l. i. §. eum. de edendo. à recentiorum argumentis defensus. CAP. VII.

EVm edere, Labeo ait[b], qui aduersarium suū ad albū producit, & demōstrat, quid dictaturus sit, uel id dicendo, quo uti uelit. Ita legendū Iurisconsulti responsum iamdiu admonui, aduersariumq; pro notula, seu, ut uulgò uocant, quinterneto intelligendū, dispunctionum lib. II. cap. XXIX. meamq; sententiam deinde sequutus est Erasmus in prouerbio, Non eras in hoc albo. Fuere tamen qui hac in re contradicerent: quorum argumentationis summa duabus rationibus consistit. Primū, quòd aiunt, nō posse Labeonē ita intelligi, quoniam in iure quidem constat, codices rationum atq; tabellas edi debere. At huiusmodi aduersaria nemo edere cōpellitur: etenim receptissimū est, schedulas, quas domi & secretò quis pro sua instructione retinet, exhibendas nō esse. quod disertè à Pontificijs traditum[c], & ego sæpissimè approbaui. Sed hoc argumentū difficilem non habet dissolutionem. Vt enim uerum sit, neminem ad aduersaria edenda cogi: non ideo consequens est, si ipse ea in iudiciū proferat, quin edere dicatur. tametsi etiam putauerim eum cogi ad ea edenda posse, cùm adhuc in codicē rationū ea non retulit: ut declaret, quomodo sit relaturus. Nec enim quicquam referre arbitror, an codicem suum edat, an ei etiā ephemeridas hasce adiungat: dum tamē declaret, quomodo codici singula capita sit adscripturus. Alterum quod hi adducūt, est, posse Labeonis dictum de aduersario (id est, reo) intelligi, quem actor ad album deducat: idq; ex Asconij Pædiani autoritate, qui Siculos priusquam Verrem repetundarum crimine accusarent, à M. Cicerone ad senatū perductos scribit, & Senatusconsultum factum, ut prætor ad se delatum Verrem in albo suo palàm legendum proponeret: ut inde cognosceret decretam esse pro Siculis in eum accusationem. Verùm hoc exemplū parum ad rem facere uidetur: nec enim Siculi edere quicquā Verri ideo dicti sunt: & nō in actionib. ciuilibus, sed in accusationib. loquitur Pædianus: quia nō licebat prætori de capite ciuis Romani ad prouincialiū querelam iudicare, nisi ex autoritate Senatus: q̄d ipsemet tradit, & non

[b] *l. j. §. eum. ff. de edendo.*

[c] *Abb. & Mod. c. j. de probat. l. j. C. de eden.*

uno in loco ſcriptum apud Ciceronē extat, & nos alibi docuimus[a]. Ouidius:

a 3.lib.1.ca.xv.

Nec mea decreto damnaſti facta ſenatus.

Magnus patruus quis ſit, Magnus dies,

Magni nautæ Val.Flacco: & eius primum carmen declaratum aliter quàm uulgò conſueuerit. CAP. VIII.

QVid dictio Magnus ſignificet, etſi uulgatiſsimū eſt, quandoq; tamen ſenſu accipitur haudquaq; adeò triuiali: ut cùm luriſconſulti Patruum magnum dicunt, Amitam magnā: eſt enim mihi Patruus magnus, qui pātris mei eſt patruus: ſicut Patruus maior, qui aui: Maximus, qui proaui patruus eſt: q̄d Feſtus quoq; Pompeius ſcribit. Sed & Magnum diem appellamus, qui lōgis, periculoſisq; laboribus finem imponit: quòd celebris ualde & in hominū memoria uerſetur. Corn. Tacitus in uita Agricolæ: Tranſigite cum expeditionibus, imponite quinquaginta annis magnum diem. Vergilius:

—Et incipient magni procedere menſes.

Qua ratione & Magnos nautas uidet dixiſſe Valer. Flaccus ipſos, qui primi nauigare cœperunt:

Prima deūm magnis canimus freta peruia nautis.

Quo in carmine, Prima deūm, uidetur κατ' ἐλλιωτισμὸν dixiſſe: Græci enim neutro nomine utuntur aduerbij loco τὰ πρῶτα, quòd ſcilicet maria, quæ primū ſoli dij poterant traijcere, cœperunt hominibus quoq; eſſe peruia. Nō abſimili quoq; ſenſu Ouidius,

—Quiq; æthera carpere poſſent,
Credidit eſſe deos.

Sic Pedo apud Senecam de Oceano ad eam diem non nauigato:

Quid ſacras uiolamus aquas, diuūmq; quietas
Turbamus ſedes?

Sicq; carmē Flacci eſt intelligendū: nam qui Natos, corrigunt, non uidentur rectè aures conſulere, quarum iudiciū ſuperbiſsimū eſſe Cicero cenſuit. Sic Græci πρῶτα θεὸς μετέπειτα λόγος. & Vergil. Flos ad prima tenax, pro apprimè. Solent & philoſophi uulgò dicere, aliquid factum magno Platonis anno: cuius dicti ratio ab ipſis expoſcenda eſt.

Qui parricidium ſciens nō reuelauerit, an pari pœna cum faciente teneatur. CAP. IX.

CVm ex ſola ſcientia nemo teneatur, cenſuit tamen Bart.[b] ſi quis ſciat in perſonā principis cædem parari, & non reuelauerit, perinde teneri, ac ſi ipſe conſpiraſſet: quoniā lex Pompeia talem ceu conſciū puniri iubet. Sic apud Q. Curtium lapidibus obrutus fuit Philotas, qui cōiurationem Alexandro Magno nō reuelauerat, quia fidem indici nō habuerat. Sic Leone x. Pontifice aliquot proceres de medio ſublati ſunt: ſic Mediolani, ſic alibi obſeruatum uidi: quòd tali tempore omnibus nouitate facinoris territis, etiam innoxij corripiantur, nemine pro eis patrocinari audente; latrūculatoribus, ut ſalutem Principis procuraſſe uideantur, citra delectum ſæuientibus. At Baldus religioſus uir, hoc nomine torqueri Bartolum eiusq; ſectatores apud inferos ſcripſit[c]. Sed nos hanc quæſtionem alibi diſputauimus. Illud hic tantùm admonendum duximus, cùm hæc ſpecies in caput Iuſtiniani Cæſaris incidiſſet, aliter eum obſeruaſſe: hiſtoria extat apud Procopiū lib. III. Conſpirauerat Artabanes cum Arſace & Charaſange, ut Iuſtinianum de medio tollerent, Germanumq; illi ſufficerēt: cuius rei indicium ad Marcellum regiæ aulæ præfectum peruenerat. At ipſe, quòd indici fidem nō haberet, & nō niſi diligenter exploratas res deferre uolebat, diē de die ducebat, diutiſſimeq; procraſtinatus eſt: quod ſibi non pœnæ, ſed honori fuit. ereptusq; tandem & Germanus eſt, quāuis illi ualde Iuſtinianus iraſceretur, cùm qui in cōſilio erant, partim eius iram incenderent, ex aliena calamitate gratiam ſibi apud dominū aucupantes: partim pauentes, formidineq; cōtracti muſſarent. Sed Marcellus ipſe imperterritus, & uitæ ſuæ innocētiæ fidens, Imperatoris iram permulſit, & Germano ſaluti fuit.

b Bart. l. utrum. de parricid.

c in l. homicid. de ſicariis

Modus creandorum Doctorum unde inductus: & ratio graduum, itemq; inſignium, quæ illis conferuntur: & Lucretij lib. 1. carmen explicatū: itemq; an Birretorum uſus apud ueteres fuiſſet. CAP. X.

QVomodo apud ueteres crearentur Doctores, haudquaq; ſatis compertum eſt. Iulianus Imp. ſimpliciter conſtituit[d], iudicio curialium atq; decreto, optimorū conſpirante conſenſu, magiſtros ſtudiorum prouehendos eſſe. Alibi traditur[e], oportere eos primis qui in ordine reperientur ſeptem, uel eo amplius, iudicantib. ceu idoneos approbari. Hodie uerò alia ſolēnitas obſeruari ſolet: & quia athletæ tribus coronis in ſacris certaminibus ornari debent[f], ut uacationem mereantur, ita & tres gradus habere doctorem oportet. Primus eſt, quē à bacca laurea, qua coronari ſolebant, Baccalaureum dicunt: confertur illi, qui quadrienniū ſtudijs operam dederit, & iam ſoluere legum nodos incipiat. Iuſtinianus huiuſmodi Lytas[g], id eſt, ſolutores uidetur appellaſſe. Alter eſt, qui Licentiatorū dicitur, Iuſtinianus Prolytas appellat: etenim hi propter conſummatiorē doctrinam licentiam habent doctoralia inſignia ſuſcipiendi, unde & Licentiati dicuntur, ſolo inſigniū honore à magiſtris differentes. Vnde frequens eſt quæſtio à noſtris tractata, an licentiato eadem quæ doctori priuilegia cōpetant. Summus gradus eſt eorum, qui inſignia ipſa ſunt adepti, hi ὑπερλιωτέρως Doctores ſeu Magiſtri dicuntur: ſeruantq; propriè id nomen ſi doceant, fruūturq; priuilegijs amplioribus[h]. Videntur hi Iuſtiniano eſſe Anteceſſores, quòd ſcilicet præeant ſcholaſticis, eos docendo. Ea inſignia ſunt in primis Liber clauſus, deinde & apertus: etenim legū ſcita, ceu myſtica quædam, non omnibus promulganda ſunt.

d L. magiſtros. C. de profeſſ. for. lib. x.

e L. pen. eod. tit.

f L. 1. C. de dec. lib. x.

g In proœmio Digeſtorū. §. ſed quia.

h Bart. l. magiſtros. C. eo. tit.

ſunt. Vnde tali ceu ſymbolo admonentur, ut indignis eos libros claudant, & doctis dunta xat atq; probis uiris myſteria illa aperiãt. An quòd ea quaſi quædam poſſeſsio eſt profiten di, quæ librorum apprænſione accipit: quod fit nõ aperiendo ſolùm, ſed & claudendo? An quòd eam poteſtatem eo facto accipiunt, quam uetuſtiſsimus, idemq; circunſpectiſsimus deorum Ianus habet? qui ut eſt apud Ouidium,

Numine clauſa aperit, claudit aperta ſuo.

Alterum inſigne eſt annulus, cuius rationẽ explicat Aul. Gellius lib. x. cap. x. quòd à digito manus ſiniſtræ, qui minimo proximus eſt, repertũ per anatomicos ſit, neruũ quendam tenuiſsimũ ad cor hominis pergere, atq; pertinere: propterea non inſcitum uiſum eſt eum potiſſimũ digitum tali honore decorari, qui cõtinens, & quaſi cõnexus eſſe cum principatu cordis uideretur. Ego potius annulum digito qualicunq; inſeri arbitror, quòd ordinis equeſtris id ſignum eſt, & bellicæ uirtutis inſigne, ut Plin. lib. XXXIII. cap. I. tradit: ſicut Tunica ordinis ſenatorij: tanquam Doctoratus ad equeſtrem dignitatem pertineat[a]. An uerius eſt, annulum eis dari, quòd ſignandorũ reſponſorũ ius acquirant? Pomponius: Qui fiduciam, inquit[b], ſtudiorũ ſuorum habebant, conſulentibus reſpondebant, neq; reſponſa utiq; ſignata dabant &c. Tertium eſt inſigne, impoſitũ capiti tegmen, q̃d Birrum uocamus[c]. Celebrat Fl. Vopiſcus in Carini uita Atrebaticos birros, itemq; Canuſinos. Videtur fuiſſe militaris ueſtis: unde & color uulgò Birretinus, quem alij quaſi Venetinum dictum contendunt: eſt enim & Venetus color: qua de re ſuprà. Igitur id tegmẽ imponitur tanquam tiara quædam, aut cidaris, aut cauſia, quæ pileorum, aut petaſorum ſunt ſpecies, quibus honoris cauſa regum capita ornantur. Traditũ eſt, pilei umbella Hippocratis imaginem tegi ſolere, ut inde admonerentur homines, eam partem maximè curandam, cuſtodiendamq;, in qua tanquã certa ſede animus conquieſceret, & mentis pontificium eſſet repoſitũ: etiam ſi nobilitatis id quoq; eſſe argumentum quidam ſcripſerint. Cælius Sabinus (ut eſt apud Gellium) ſeruos eos pileatos uænire autor eſt, quorum nomine uenditor nihil præſtabat: quòd huius conditionis mancipia inſignia eſſe in uendendo deberẽt. Sanè non uidentur ueteres uulgare hoc, quo nos utimur, tegmen, & birretũ uocamus, habuiſſe. Suet. Tranq. in Iulio Cæſ. Calitij deformitatem iniquiſsimè ferre, ideoq; deficientẽ capillum reuocare à uertice aſſueuerat: & ex omnibus decretis ſibi à ſenatu populoq; honoribus non aliud aut recepit, aut uſurpauit libentius, quàm ius Laureæ coronæ perpetuò geſtandæ. hæc ille. Quod minimè expedijſſet, ſi birrum in capite ferendi uſus tum uiguiſſet. Nec me mouet Plinij, Plutarchi in Proble. & uita Pomponij aliorumq; autoritas, qui uiris dignitate præditis, & honore dignis, ſi quo caſu occurrerent, obuios caput aperire conſueuiſſe prodiderunt. Reſpondeo, de his intelligi hoc poteſt, qui operto capite aliqua ex cauſa incederẽt, ut milites caſide, ſacerdotes flamine[d], ſerui pileo, & omnes pluuio tempore galero, aut ſub ſole petaſo, & umbella: alioqui ſi rem ipſam ueteres habuiſſent, ueriſimile eſt & uocabulũ habituros. conſtat autẽ Birretũ dictionẽ latinam nõ eſſe. Quartũ eſt inſigne Oſculum, quod pacis ſignum[e] uulgò appellamus, quòd ſtudia legalia pace & cõcordia conſiſtant, iurgia & rixas abominentur. An quòd patrociniũ eos ſuſcipere clientum ſuorũ oporteat, à quibus oſcula accipiant? etenim togati clientes ſolebant mane oſculo patronos uiſitare: cuius moris nõ uno in loco meminit Martialis. q̃d ſi patronus aliqua ex cauſa ſui copiam facere non poterat, pro ualuis ſtatuam ſuam æream apponebat, quam clientes uenerabanẽ. Vnde Lucretius poëta lib. I.

—Tum portas propter ahena
Signa manus dextras oſtendunt attenuari
Sæpe ſalutantum tactu, præterq; meantum.

An uerior eſt ratio, quòd Anteceſſor, qui doctori tyroni ornamenta confert, tanquam filium oſculo excipit[f]? etenim ſic ſolebant patres erga filios. Ariſtoph. in Nubib. λῦσον με, καὶ τὴν χεῖρα δὸς τὴν δεξιάν. Me me oſculator, & manum da dextram. Cæterum, quòd ſæpiſsimè mihi cõtingat, ut egregios iuuenes de manu mea ad eum gradum producã, ſoleo quandoq; ea ornamenta etiam carmine conferre: unde libuit ex multis unum exempli cauſa hîc adſcribere:

In primis capias doctrinæ inſignia librum,
Qui clauſus nutu ſtet pateatq; tuo.
Annulus in digito puri tibi ponitur auri,
Hoc quia ſit facto partus equeſtris honos.
Stet capiti ſublimis apex, tegmenq; uerendum,
Vt Sophiæ ſedem digna corona tegat.
Oſcula patronis præſtent quòd mane togati,
Hoc tibi ſeu pacis ſiue clientis habe.
Reſtat ut æternus genitor tua uota ſecundet,
Atq; hæc felici ſydere facta uelit.

An obſtrepentes de uicinia expelli poſſint: quid de immodicis campani æris pulſatoribus. CAP. XI.

VVlgaris eſt quæſtio, An faber[g], qui iuxta ſcholas aut Doctoris domũ malleo operetur, poſsit de uicinia exigi, uel compelli, ne arte ſua utatur: qua de re non ſum nunc uerba facturus, ſed duas non abſimiles cõtroueſias relaturus. Cõuenerant tenuiores quidam artifices in ædes Iaſoniano prętorio proximas, ibi & canendo, & ſe flagris cædendo, magnum ſtrepitum concitabant: exiſtimauit Iaſon, poſſe exemplo fabri eos expelli[h]: quoniam hi batuiti (ſic enim eos appellat à uerbo antiquo batuere) religioſi non dicuntur, nec eorum locus creditur pius eſſe[i]. At ego uereor, ne iuſtior ſit horum cauſa: nec enim dubium eſt, religionis ergò eos ibi conuenire: at huiuſmodi cauſa ſtudijs ipſis legalibus fauorabilior eſt[k], idq; Bartolus ſentit. Dubita

a l. j. C. de equ. dig. lib. xij.
b l. j. de orig. iur.
c xxx. diſt. c. ſi quis uirorum.
d c. celeres. xxj. diſtinct.
e c. pacẽ. de con ſec. diſt. ij.
f non oſculatus. v. q. v.
g l. j. ſol. matr.
h Iaſ. conſil. cc xviij. ſecũdo.
i l. omnibus. ad Trebell.
k l. j. ff. de coll. illic.

xxx. q. v. fœminæ. in fin.

bilior est alia quæstio, an immodici, importunique campanarũ, peluium pulsatores, officio iudicis compelli possint, ut cessent. Et sciendum, ueteribus non fuisse hunc morẽ: sed instar peluiũ fabricata hæc uasa Campanas appellari cœptas, quòd ex campano ære conflatæ essent: unde prouerbiũ in loquaces & obstreperos, Dodonæum æs: quòd in Dodona duæ essent columnæ, in altera peluis ærea, in altera puer cum flagro peluim uento impellente percutiens, unde tinnitus in multas horas perdurabat. Iuuenalis:

Tot pariter pelues, tot tintinabula credas.

Igitur olim solis parochis sacerdotibus permissum fuit eas habere, ut populum congregare possent: deinde familijs mendicantium fratrum concessum ut unam haberent [a]: at hodie tot habent quot uolũt, summamq; religionem in eo constituũt, si uicinos tanq; Nili cataractis proximos populos, cogant obsurdescere: quod quodam loco Iouianus Põtanus conquerit. Cùm in Biturigibus ægrotarem, parũ abfuit quin me ad orcũ, impedito somno, qui tum maximè necessarius mihi erat, demitterent: ut meritò Pennensis [b] & Cepolla [c] officio iudicis coërcendos tali casu hosce pulsatores tradiderint: quod respectu ægrotantium omnes probãt. Quod uerò ad sanos, benè q; ualentes attinet, censuit Oldrad. nõ esse ferendos [d] qui aduersentur, ceu nimis delicatos: nam & Demosthenes spõtè procurabat, ut strepitui assuesceret, ut est apud Plutarchum: damnatiq; à ueteribus Sybaritæ, ceu nimis molles, quod artifices omnes obstreperos ciuitate exclusérint, tanq; eorum quietem turbantes. Sed certè, ut in uetere est oraculo, modus in rebus optimus est. Extat apud Strabonem lib. XIIII. nõ iniucunda historia. cùm citharœdus quidam apud Iassios artem ostentaret, interimq; κώδωνα, id est, peluis campana uendendorum piscium signum increpuisset, eo derelicto omnes abierũt, excepto tamen uno, qui surdaster erat. Accedens itaque ad eum citharœdus, Gratias tibi ago, inquit, qui & mihi, & musices studijs hunc honorem habueris, ut sicut cęteri audito tintinabulo me non deserueris. Tum ille: Nunquid tintinabulum sonuit: uale ergo pręceptor, & bene sit tibi, sicq; abijt.

a c. petẽtib. ubi Hosti. de pœ.

b Lucas, l. j. de profess. urb. libro xj.

c Cepoll. tract. serui. de ære.

d Old. cccxxviij. col. fin.

Opinatores in iure qui sint: qui dicantur Opinati: declaratus Ennij locus, & à Gellij accusatione defensus. CAP. XII.

Opinatores, militaris annonæ exactores dici in cõstitutionibus satis constat [e]. hi ex numeris militum erant, & ad officiũ prouinciale mittebantur, ut exactę ab eis species deinde ad milites deportarẽtur. sic uidentur appellati, quòd opinarentur, id est, existimarent quanti eæ species adærandæ, id est, æstimandæ essent. Siquidem habebant milites id cõmodum, ut minore precio sibi annona ipsa imputareẽ, quod Stellatura dicebaẽ, ut aliàs docui [f]. Fuere qui nõ intelligentes cur Opinatores hi dicerentur, lectionem immutauerint, & optiones reposuerint, contra antiquorũ codicũ, quos ego uiderim, fidem. Sanè nota est significatio uerbi Opinari: uetere uidentur Opinatũ accepisse pro existimato, seu magnę autoritatis homine. Vnde Opinatissimi autores Gellio pro his, qui maiores omni exceptione sunt: qua uoce Ianus Parrhasius præceptor meus sæpissimè utebatur. Q. Ennius Opinatos interpretatus apud Euripidem uidetur, quos ille δοκοῦντας dixit:

Λόγος γὰρ ἐκ τῶν δοξόντων ἴσος,
ἢ αὐτῶν δοκοῦντων, αὐτὸς ὁ τοιοῦτος δόξει.
Nam cùm opinati loquuntur pariter atq; ignobiles,
Eadem dicta, eademq; oratio æqua, non æquè uidet.

Aul. Gellius lib. XI. cap. IIII. apud Ennium legit Opulenti, eiusq; interpretationem dam nat: sed ratio trochaici septenarij carminis, quo utitur Ennius, satis indicat eum Opinati scripsisse, non Opulenti, ideoq; immeritò à Gellio reprendi.

e l. opinatorib. l. excellentis. C. de erog. mil. l. anno. l. j. tit. seq. l. pe. C. de exact. trib.

f in l. septem. C. de eroga. mil. ann. lib. xij.

Intellectus l. qui filiabus. de legat. i. Qui sint Posthumi: Vergilij locus, itemq; Ciceronis explicatus. CAP. XIII.

Qui filiabus legauit, inquit Vlpianus [g], si mentionẽ aliqua parte testamenti posthumorum fecit, uidetur in filiarum legato & de posthuma sensisse. Dubitat Iason, cur Iurisconsultus ubiq; id exemplum in fœminis refert, nunq; masculinè loquitur. Ego magis dubito, quid ita uenit in mentem Iurisconsulto, ut necessarium putet aliqua in parte testamenti factam posthumæ mentionem: cùm enim & ea propriè filia sit, non uidetur id esse necessariũ: sicut & cùm tutores filijs dantur, censentur enim & posthumis dati [h]. Sed fortè responderi potest, secundum sua tempora loquutum esse Vlpianum, cùm patri nihil necesse erat fœminini sexus personas nominatim exhæredare: sed uel inter cæteros exhærè datio sufficiebat, dum tamen aliquid eis legaretur, ne uiderentur præteritæ esse per obliuionem [i]. Meritò igitur nisi posthumæ facta fuisset mentio aliqua testamẽti parte, suberat obliuionis cõiectura: ideo requirit hoc casu hanc expressionem Iurisconsultus, & de fœminis loquitur. Sanè Posthumus in iure nostro, propriè accipitur pro eo, qui post humationẽ patris sit natus: quod & Plautus in Aulularia sentit:

Qui post mediam ætatem ducit uxorem domum,
Si eam senex intra annum prægnantem fortuitò fecerit,
Quid dubitas, quin sit paratum nomen puero posthumus?

Sic & Vergilius lib. VI.

Syluius Albanum nomen tua posthuma proles,
Quem tibi longæuo serum Lauinia mater
Educet sylus.

Cessellius, ut est apud Gellium lib. II. capite XVI. Posthumũ appellat eum, qui postremo loco natus est. Sed hoc aduersus historiæ fidẽ est, & nullum idoneũ, ut Gellius ait, habet autorem. Seruius interpretatur longęuo, id est, immortali: adducto etiam Ennij carmine integro,

g l. qui filiab. l. qui quarta. in fin. de leg. j.

h l. nomen. de uerb. sig. l. qui filiabus. de leg. iu.

i §. sed fœminæ. inst. de exhæred. liber.

tegro, quod alioqui imperfectum citat Cicero in Tusculana prima: id est huiusmodi,

Romulus in cœlo cum dijs genitalibus æuum
Degit.

Quæ sententia & Sulpitij Apollinaris fuit, nõ satis ipsi Gellio probata. Ego distinctione puncti explicandã rem arbitror, ut dicamus, Serum tibi longæuo, id est, tardũ tibi seni: quia propter senectutẽ prius è uiuis migrabis, cũ eum uidere possis, id est, quàm sit natus. Nõ tamen negauerim eum posthumum dici, qui postremo loco natus est, post conditum tamen patris testamentũ [a]: & hic enim agnatione testamentũ rumpit. Vnde ex heredato posthumo, talis quoq; exheredatus censebit [b]. Et si pater testamento tutores post humo dederit, tali quoq; dedisse uidebitur [c]. Sed quæ est ratio? & Accurs. quia & hic saltẽ impropriè posthumus est. Ego figurato quo dam loquendi modo induci arbitror, per id schematis genus, quod Hieronymus κατὰ τὴν προσπάθειαν uocat, Grammatici ab affectu dicunt: à principio [d] enim seu inspecta origine credidit testator fore, ut post mortem suam nasceretur, & de eo in eum casum disposuit: unde si præoccupauit nasci, nihil ideo mutat, & ex sententia testatoris remanet uel exhæredatus, uel sub tutore positus [e]. Illud nõ omittendum, in editione Norica non Posthumis, sed Posteris legi [f]. Sed aduersus hanc lectionẽ stat omniũ antiquorum codicum fides, quos ego uiderim: quin & Theophilus ipse in Institutionibus Posthumis legit.

[a] l. iij. l. posthumus. de iniust. rupt.
[b] d. l. iij. §. nominatim.
[c] l. si quis ita. de testa. tut.
[d] l. fugitiuus. de verb. sig.
[e] l. quo loco. §. fi. de her. inst.
[f] §. fin. Inst. qui dar. tut.

Iunctura legata, quid ueniat: quid sit interiũgere, explicatum Martialis carmen, itemq; Plautinum. CAP. XIIII.

PAulus lib. sententiarũ III. Carruca cum iunctura legata, mulæ quoq; legatæ, nec non & mulio uidetur, propter quotidianam loquendi cõsuetudinem. Apparet ijs uerbis, Iuncturam dici mulas ipsas quæ iunguntur unà cum mulione. comprænditur autem mulio, non ui uerborum, sed ex consuetudine loquendi. Ouidius:

Iungere equos Titan uelocibus imperat horis.

Vnde contrario sensu Iuuenalis,

O Libye disiunge boues.

Videtur & Martialis hoc sensu uti uerbo Interiungere. carmen eius est lib. II.

Et cùm currere debeas, bouillas
Interiungere quæris ad camœnas.

Idem lib. III.

Exarsitq; dies, & hora lassos
Interiungit equos meridiana.

Vt appareat haudquaq; legendum esse, iter iungere: quod faciunt interpretes contra rationẽ carminis: nec enim solet Martialis iambum in prima sede Phalæcij ponere: quam licentiam solus sibi usurpauit Catullus, rarissimo apud alios autores exemplo. Erit ergo Interiũgere, separare equos à curru. Vergilius lib. VII. Curru iungit Halesus equos. Sic Cicero: Filium uita interfecerat. id est, à uita separauerat. Plaut. Capt.

Qui per uirtutem perijt, is non interit.

id est, nõ separatur prorsus à uiuis, sed remanet in fama hominum: habet enim dictio Inter, uim separationis.

An filius primogeniti excludat à successione patruum: & quædam non uulgaria in ea quæstione adducta. CAP. XV.

SOlet in plerisq; prouincijs ex consuetudine id obseruari, ut defuncto rege primigenius filius succedat. quòd si contingat, uiuo patre filium ipsum primigeniũ decedere relicta sobole uirilis sexus, deindeq; pater & ipse decedat relicto filio, controuersia non modica est, uter sit admittendus, nepos ne regis ex primigenio, an filius? Et receptior est sententia g, ut aduersus patruum filius fratris obtineat, quòd scilicet ex persona patris sui is nepos sit admittendus. In annalibus Germanorum scriptum est: Othone imperãte cùm hic casus contigisset, & propter uarias Iurisperitorũ opiniones rem singulari certamine cõmittendam Imperator censuisset, bis à fratris filio uictum fuisse patruũ. Vitichindus quoque in Henrici primi historia sub eo non absimilem speciem cõtigisse refert, & tum quoque uictum, ceu diuino iudicio, patruũ. Sunt tamen aliqui casus quib. potior uidet patrui causa: & extãt exẽpla, quib. propter prudentiam patrui, iuuenilemq; nimis nepotis ætatem, prælatus est patruus: ut cùm rex Robertus aduersus Hungarũ Apuliæ regnum ecclesiæ Romanæ iudicio obtinuit [h]; quod Castrensis prudentiæ Roberti tributum fuisse scripsit [i]. Sic Ludouicus Sfortia Ioannis Galeacij filio prælatus est, quòd tumultuosiora, propter imminẽtes Italiæ Gallos, essent tempora, quàm ut cõmodè administrari res Mediolanenses à puero possent: Iasone Mayno hoc longa oratione proceribus persuadente. Etenim imperia nõ eò cõstituta sunt, ut unus super alios locupletior fieret, sed ut commodius respublica per unum administrareẽ: q̃d lib. XLIIII. Dion diffuse disputat [k]. Quãuis ergo in patris locũ nepos, quod ad hæreditates attinet, succedat: nõ tamen idem est in Imperijs, in quibus magis ad prudentiam attendimus, quam is, qui natu maior est, maiorem quoq; habere præsumitur. Et licet in alijs fiducijs aliud sit: in Imperijs tamen hoc obseruandum uidetur, quod Nicol. Matar. [l] Bartolusq; senserunt, itemq; nõ pauci alij. Certior est casus, cùm in ipsa cõcessione dictum est, ut semper maior natu succedat [m]: tunc enim si patruus sit ætate maior, præferetur [n]. Quod obseruatũ fuisse ex testamẽto Gizerichi Vandalorum regis, autor est Procopius lib. III. de bello Vandalico. Exclusit enim Honoricus Gundabundum Genzonis primigenij filiũ: & rursus Gundabundus Hildericũ Honorici filium: quia uerba testamẽti erant, ut regni sucessio propinquiori ex genere uirilis sexus, & ex ijs, qui ætate præcederent, traderetur: quam legem testamẽti cùm Gilimer neglexisset, arma Iustiniani in se prouocauit.

g Ias. l. is potest. de acquir. hære. Præpo. c. j. de feud. marc.
h cle. pastoralis. de re iud.
i Castr. l. maximum. C. de lib. præter. consil. clxxix.
k l. j. ff. de offic. præfe. præt.
l l. utrũ. in fi. de assig. liber.
m Bar. Authen. post fratres. C. de leg. her.
n Alex. cõs. iiij. in iiij. Decius cccxliij. in fi.

Subtiliter tamẽ aduertendũ est, quemadmodum cõcepta uerba sint: an prærogatiua ætatis modũ succedẽdi respiciat, quo casu suprà scripta procedũt: an uerò ordinẽ inter ipsos à primigenio descendentes, quod Castrensis [a] atq; alij responderũt. Illud quoq; traditũ est, licet nequeat cliens de fiduciario castro aduersus concessionẽ sibi factam in damnũ filiorũ disponere [b], ei tamen permissum esse, ut ius prætoris designandi, & arcium custodiendarum maiori natu concedat, tanquam prudentius gesturo: salua tamen unicuiq; filiorũ in reditibus & pecuniarijs emolumẽtis rata portione: quod aliqui responderunt [c].

a Castr. clxiiij. Abbas lxxxv. Barb. xj. in secundo.

b c. j. de fiue. feu.

c Paulus consil. clxxix. Feli. c. prudentiã. col. iij. de off. dele.

De ludis nostri temporis: & an ex ludo quæ sita retineri licitè possint, Iasonis decisio confutata: & quid significet Magis, apud Paulum. CAP. XVI.

INterrogatus sæpissimè fui, an ueteres Iusum chartularum haberent, quo transigere tempora ociosi maximè solent. Respondi, nusquam me hoc legisse: habuisse quidem alios lusus, quos Iul. Pollux lib. IX. recenset: hunc uerò, quod equidem sciam, nemo prodidit: tametsi ille, qui uulgò Tarochorum dicitur, græcum etymum habeat. possunt enim ἑταιρῶχοι hi sodales dici, qui cibi causa ad Iusum conueniunt, & chartulis hoc ferè ordine Iusitant:

Mundus habet primat, crocei dein Angelus alis:
Tum Phœbus, luna, & stellæ, cum fulmine dæmon:
Fama necem, Crux ante senem, fortuna quadrigas:
Cedit amor forti & iusto: regemq; sacerdos,
Flaminicam regina præit, queis caupo propinat
Omnibus: extremo stultus discernitur actu.

Prohibuit autẽ hosce ludos noua constitutio ne Iustinianus [d], & amissorũ repetitionẽ concessit. At Theologi, Pontificijq;, consuetudine abrogatam eam legem cõtendunt, liceteq; retineri lucra ex ludo facta arbitrantur, dum absq; blasphemijs, id est, impijs in deos cõuicijs certatum sit. Etenim potissima ratio, cur Iustinianus eam legem sanxerit, ea fuit, quòd Iusores in deos maledici sint. Dum itẽ is, qui ludit, sui iuris sit, habeatq; rerum suarum administrationem. Qua ratione filijfamiliàs, & monachi, & uxores quæ in manu uiri sunt [e], submouebũtur: sic & famuli, & obsonatores, qui dominicã pecuniam ausint in casum dare. Dum rursus is, qui uicit, nulla fraude usus fuerit, nec collusorẽ ad hoc attraxerit. Etemẽ qui alium allicit, præsumitur hoc ipso non carere fraude. Sed ego in conscientiæ foro non esse præsumptionib. locũ didici [f]. Addiderim igitur, dummodo is qui ludit sacerdos nõ sit: tum quòd ijs specialiter nõ solùm ludere, sed uel ludentes spectare sit uetitum [g]: tum quòd res ecclesiæ pauperũ sint, quorũ ipsi sunt procuratores [h]. Suprà autẽ dixi, procuratoribus hoc concedendũ nõ esse [i]. Prohibet autem illis constitutio πεβλίζειν, quod uerbum à Latinis acceptum est Tablissare, id est, ad tabulas ludere. Vnde & Pallades poeta eleganti distico in scholasticum aleatorem:

d Auth. aleatũ. C. de aleæ lus.

e Bal. l. fin. C. de cond. ob caus. Alex. rub. C. de cõd. ob tur.

f Cald. c. clerici. de uita & ho. ele.

g Auth. interdicimus. C. de episc. & cler.

h c. fi. xvj. q. j.

i constit. cxxiij. §. insuper.

Γραύτων μισοπόλων ἡ καλλίοπη θεὰ δοῖη,
σεῖο δὲ καλλιόπη πεβλιόπη λέγεται.
Calliope studijs dea præsidet, atq; poëtis:
Sed tua quam celebras Tabliope est potius.

Scripsit [k] Iason, si quis in ludo dicat, depono istos centũ aureos, & uincat, si ea summa centum aureorũ nõ est, sed minor, nihil perdere: tanq; conditionalis sit sponsio, si centum aurei essent: quam sententiã periti lusores ridiculo habent. Accursius Magidem apud Paulum interpretat tabellã, super qua tabulis uel Iatrunculis luditur [l]: nam & apud Græcos μάγνης aleatorij iactus appellatio est: μαγὶς uerò mazam, buccellam, scutũ, cultrũ coquinatorium, significat. Plinio uerò libro XXXIII. cap. XI. etiam lancem, seu scutellam: quæ interpretatio Paulinę sententię magis quadrat, de mazanomo argẽteo interpretentur, quod seruus iniussu domini cõmodauerat.

k L. si dixerit tua sum. tum summa. C. de iur. iur.

l L. ferunt. de dict. mult.

Cauta, recauta, apochæ, in iure nostro quid significent. CAP. XVII.

NEmo, inquit Theodosius [m], supra numerum qui in cautis breuibus continetur, quolibet se patrocinio, uel adsumpta potẽtia excuset. Declaraui aliàs, breuia [n] simpliciter dici pyctatia & notulas: nunc uidendum quæ sint Cauta. & hic significanẽ chartulæ, in quibus eorum descripta sunt nomina, qui excusationem iure officij sui habẽt: sic dicta, quòd ideo scribanẽ, ut eis magis cautum sit. Recauta uerò in iure nostro uocanẽ, quæ aliàs Apochæ dici possunt: nempe cõfessiones, quibus creditor sibi satisfactũ affirmat. Iustinianus nouella CXXIX. Optiones, inquit, qui à prouincialibus species receperint, solita faciant collatorib. recauta periculo eorum, qui cum ipsis sunt, &c. Augustinus libello singulari de cura pro mortuis gerenda: Mediolani audiuimus, cùm quidam à filio defuncti patris cautione prolata debitũ peteret, apparuit eidem pater in somnis, & ubi esset recautũ, quo illa cautio euacuata fuerat, indicauit.

m L. j. de obl. lib. xj.

n L. fin. C. de cons. uent. fif. ann.

Emendata Iustiniani nouella constitutio, quid sit ἀκήρυκτος πόλεμος, id est, detestabile, seu absq; denunciatione bellum. CAP. XVIII.

EXtat cõstitutio Iustiniani nouella XLII. qua Anthimum, quosdamq; alios hæreticos ecclesiastico gradu deijci imperat, qui cõmuni sententia Agapeti ipsius sanctæ memoriæ uiri primũ, deinde etiam sacræ synodi hic celebratæ cõdemnatus & depositus fuit, eò quòd à rectis dogmatibus recessit, & quæ prius multis nominibus exosculari uideret, uarijs postmodũ cõmentis refugit &c. Qui locus ita restituendus in Haloandri editione est, & supplenda inanis lacuna. Subijcitur eodem loco, Seuerum Theopolitanã sedem occupasse, & omnia conturbasse: adeò ut generale quoddam, καὶ ἀκήρυκτον πόλεμον ecclesijs inferre uideretur. Haloander ἀκήρυκτον, absq; fecialium interuentu, nõ malè interpretatus est. In Constantinopolitano tamen concilio,

ubi

ubi ea conſtitutio etiamnum legitur, translatum eſt, Abominabile. Sed ſciendum eſt, cõmunem eſſe Doctorũ ſententiã, nullum bellum eſſe licitum, niſi denunciatio, ſeu prouocatio præceſſerit[a]. Vnde bellum non indictũ dicitur prouerbialiter de re, in qua tãto odio agatur, ut nihil legitimũ aut iuſtũ fiat; ut cùm etiam denunciatio ipſa omittitur; quo ſenſu Herodotus & Thucydides ea uoce utuntur. Aeſchines quoq; in oratione de corrupta legatione, οὐ ἀρλωὺς πόλεμ ἀκήρυκτος, ex pace bellum aſperrimum. Et rurſus in eadem: Si cauſæ bellandi oratoribus imputentur, dona uerò ducum ſint, efficientis τοὺς ἀσπόνδ ὀς ἀκηρύκτος πόλεμος, irreconciliabilia & deteſtabilia bella. Sic enim interpretamur ἀσπόνδ ος. Vnde nomen Liberti apud Scæuolam[b] Spondophorus, id eſt, pacifer, non Splendoforus, ut habent uulgares codices. Baſilius in epiſtola quadam ad Athanaſium: Pſalmi, inquit, & cantica cauſæ ſunt τοῦ ἀκηρύκτ ου τοῦτο καὶ ἀσπόνδ ου πολέμ ου. quo ſenſu & Chryſoſtomus utitur ſermone in Matthæum XLVII. uſurpauit & Plato non uno in loco, ὁ πόλεμ ος ἀγγέλλει, non denuncians bellum, contrario ſenſu: conſtat enim habuiſſe ueteres quos uocant Feciales, ſeu præcones, Græci κῆρυκες, quorũ opera in denunciandis bellis uterentur: quod apud Homerum frequenter occurrit. Hodie barbara uoce Araldos uocamus. Suntq; ſacroſancti & inuiolabiles; unde ἀκήρυκτ ον uidetur poſſe dici bellum, in quo nec tutus quidem fecialibus ſit acceſſus; quale ſuperiorib. annis cum Imp. Maximiliano Rhæti geſſerunt.

a Doct. l. ex hoc iure. de inſt. et iur. Io. And. c. j. de homic. vj

b l. Thais. §. ſpõdoforus. de fideic. cõm. liber.

Notariorum, ſeu Tabellionũ uſum ueteribus non fuiſſe: & iure noſtro ſola eorum documenta fidem non facere, niſi inſinuata ſint, uel ab eis recognita: & Iuſtiniani nouella cõſtitutio declarata. CAP. XIX.

NOtarios, ueteres eos Scribas appellabant, qui per notas ſcriberẽt: inductóſque primũ ferunt à M. Cicerone, ut Catonis orationẽ, quam habebat in Senatu aduerſus Catilinam, deſcriberent, uocíſq; curſum celeritate manus æquarent. Auſonius:

Puer notarum præpetum ſolers miniſter aduola
Bipatens pugillar expedi &c.

Hodie ſic uulgò appellamus eos, qui inſtrumenta ſeu priuata, ſeu publica conficiunt: q̃d munus apud ueteres nõ uidetur fuiſſe: nec enim ulla eſt eorum mentio Ciceroni, Liuio, cæteris. Et quod apud eos eſt ſcriptum facere, ſeu ſcripturam, alio ſenſu accipitur. Fuit tamen non abſimilis argentariorũ uſus, qui codicibus ſuis rationes ſcribebant, quas ex edicto prætoris edere plerunq; coguntur. Videtur deinde id munus ad magiſtratus municipales pertinere cœpiſſe: & ideo decuriones exercuiſſe Tabellionatũ aliquãdo legitur, donec conſtitutione noua iuſsi ſunt abſtinere[c]. Sed & in municipalib. officijs uidẽtur fuiſſe Tabularij publicè ſcribendis documentis inſtituti, quos quandoq; Iuriſconſulti ſimpliciter Librarios uocant[d]. Iuſtinianus[e] nouella conſtitutione iubet inſtrumẽta ἀγόραῖα, id eſt, forenſia, quæ in uulgata translatione appellantur publica, à Tabellione confici, quẽ ipſe græcè appellat συμβολαιογράφον. Huic miniſtrum, ſeu diſcipulum attribuit, quem ὑπουργὸν τα, quaſi Subadiuuã dicas, appellat. Adijcit, ſi inſtrumenta ἀριθμητὶ, id eſt, numeratorem habeant, & hũc quoq; teſtimonium pro documento ferre. Interpretatur Accurſ. proxenetam contractus hunc eſſe. Ego nihil certi adferri poſſe arbitror; quòd ſi diuinare licet, nihil impedit, quin eum intelligamus, qui pecuniam numerauerit: ſolet enim plerunq; in contractibus per tertium aliquẽ numerari pecunia: ſicq; eum locum Iulianus Patricius intellexit, qui primus Nouellas in Latinum ſermonẽ tranſtulit. Potuit fortè & ſic appellari qui communi marſupio totius ſtationis præerat, ut ſingulis deinde partem ſuã lucri numeraret. Subijcit demum, in inſtrumentis quæ inter illiteratos conficiuntur, adhibendos eſſe πεβολαιοῖος, id eſt, tabularios omnino duos. Verùm apparet Iulianum Patricium legiſſe διὰ παντὸς, id eſt, ſemper: ideoq; ſufficere uel unum: quod & Accurſius tradidit, & utraq; translatio habet. Hincq; cõſtat, alium fuiſſe Tabulariũ à Tabellione, quem ſuprà συμβολαιογράφον appellauerat: & ex omni illa conſtitutione oſtenditur, Inſtrumentũ ſolùm fidei faciendæ non ſufficere, ſed Tabellionis, teſtiumq; recognitionem neceſſariam eſſe: quandoq; & ad comparationem literarũ deueniri[f]: niſi tamen tale documentum actis inſinuatum ſit: quo caſu nõ ſimpliciter forenſe, ſed publicum dicitur; nihil enim impedit Tabellionem publicam perſonam cenſeri, et tamen nõ omnia eius documenta publica eſſe[g]. Oportet, inquit Iuſtinianus[h], arrogatorẽ cauere perſonæ publicæ, hoc eſt, Tabellioni, &c. Quo loco Theophilus græcè ſcripſit πεβολαιοῖῳ: quod enim ad illam materiã attinet, nihil refert Tabellio, an tabularius ſit, an & ſeruus publicus: nam alibi quoq; dicitur eo caſu ſeruo publico cauendum eſſe[i].

c l. ſi quis decurio. C. de falſ.

d l. j. C. de tabu. lib. x. l. ſi libra riu. de reg. iu.

e in Auth. de inſtru. caut.

f d. §. in his uerò. uerſ. de quibus licebit.

g l. comparationes. C. de fide inſt. d. l. ſi quis

h §. cũ autẽ. Inſtit. de adopt.

i l. ij. C. de adop. l. non aliter. ff. eod. tit.

Quæ ſint Prouinciæ eiuſdem nominis Iuriſconſulto: & Abrutium regio Italiæ cur ita uulgò appelletur. CAP. XX.

PRohibitus à præſide pro alio poſtulare, in ea prouincia nõ rectè poſtulat, in qua præſes fuit, qui ſententiam dixit: in alia uerò non prohibetur, licet eiuſdem ſit nominis[k]. Quæſitum à me fuit, quid ſenſerit Iuriſcõſultus. Dixi, prouincias, in quas præſides mittebantur, aliquas eiuſdem nominis eſſe, quę ſolo ordine diſtinguunt: ut, Rhetia prima, Rhetia ſecunda: Germania prima, Germania ſecunda, tertia: ſic Pannonia, ſic Belgica, & alię plures, quarum mentio in Breuiario Imperij Romani, quod aliàs libro de magiſtratib. ſubiunxi. Sic in Italia duplex eſt apud eum autorem Picenum, Annonarium & Vrbicium, ſeu Suburbicanum. Qui ergo ſententia præſidis Germaniæ primæ uetitus eſt poſtulare,

k l. ex ea. de poſtulan.

poterit in Germania secunda hoc ipsum facere: idq; est quod sensit Iuriscõsultus. Sic prohibitus postulare sententia legati Piceni annonarij, poterit in Vrbicio audiri. uulgò hãc regionẽ nos appellamus Abrutiũ. Blondus, Pontanus, Sabellicus, à Præcutinis populis sic dici corrupta à uulgo uoce censuerũt: ego potius, quia sub Theodosio & posterioribus Cæsaribus Vrbicium Picenũ tanquam Romæ suburbanum diceretur, & sub dispositione v. SP. Vicarij urbis Romæ esset, qui consularem ad eam regendam destinabat.

Humanitatis significationem latè patére, & ad largitiones quoq; trahi, tum & lappam significari: explicatumq; Plauti in Casina carmen de rubo: & quid sit Lacinia tenere Ciceroni. CAP. XXI.

a l.ij. C. de edẽ.

CVm ad rescripta Principũ profiterer[a], & disputare me eum articulum cõtigisset, An reo edenda sit indiciorũ copia, si alia ratione quàm torturæ ea purgare uelit: in eã sententiam transij, quæ ab omnibus approbata est, ut omnino faciendam illi copiam dicerem: nec excusari iudicẽ, quamuis libera potestate munitũ: idq; etiam si reus nominatim nõ prædixerit, qua defensionis specie uti uellet, quod And. Sicul. ex facto aduersus Alexandrum respondit[b]. Subiecì tamen, ut quoquo modo possem, Alexandri rationẽ haberem (qui dubio procul excellentissimus inter omnes recentiores fuit) eius sententiã magis humanitati, quàm iustitiæ cõuenire. Cũ ecce symmystæ mei, atq; etiam (si dijs placet) riuales, Quid, inquiũt, potuit hic absurdius dicere? quasi pugnet cum humanitate iustitia. Atqui humanitas non est, quæ iustitia caret. Sed certè & illi, & plerique alij eorum similes, rectius facerent, si ad ueritatẽ maximè attenderent, eiusq; professores se dici uellent: non autem id solùm agerent, auditoresq; suos docerent, quemadmodum ueritati quis contradicere possit: quod uitium maximè aduersus prudentiam est. Cùm legissem apud Vlpianum[c], φιλανθρωπίαν, id est, humanitatem dici etiam pecuniam, quam quis sponte remunerationis cuiusdam causa donat: uisus est non absurdus iocus, si id factum per humanitatẽ dicamus, quod accepto aliquo donatiuo factum sit. Quinimò longè remotior est translatio, qua Græci herbarij utuntur, qui Apari nen herbam, ut autor est Plinius & Dioscorides, φιλάνθρωπον dixerũt, quòd uestibus prætereuntium leniter adhæreat: sicut hospitales uiri ex quadam humanitate solent, cùm amicos inuitant, & pallio apprænso comiter retinent, ut secum in prandio sint: id Cicero de oratore lib. III. appellat Lacinia tenere: sicut alibi, Non scindere penulam, ad Attic. libro XIII. quod contrà est in rubo, atq; sentibus: hi enim non adhærent uestibus, sed rapiunt, atq; immodestè lacerant: unde & rubus quandoq; Græcis ἄμπελος dicitur. Plautus ad coquos, ceu fures, transtulit in Casina:

b Barb. consil. xlvij. in prin. Alex. consil. lxv. j.

c l. j. ff. de proxen.

Vide fur ut sentes sub signum ducas. CO. qui uero sentes
SER. Quia quod tetigere, rapiũt: si eas ereptũ, illico scindũt.

Duci aũt sub signo, est res obsignare, ne furtum fiat, quod solebant ueteres. Vnde annulorum usus frequentissimus, ut est apud Plinium: & iocus Neronis in seruum, cui nihil sit domi occlusum, nihil obsignatum.

De Lamijs seu Strigibus scitu non indigna: & declaratum Horatij carmen in arte poëtica. Item emendatus Festus Pompeius. CAP. XXII.

CVm primũ Doctorijs insignibus ornatus domum me cõtuli, prima in qua mihi de iure respõdendũ fuit, hæc oblata est causa: Venerat quidã hæreticæ prauitatis, ut uocant, inquisitor in subalpinas ualles, ut aduersus hæreticas mulieres, quas ueteres Lamias, nos Striges uocamus, anquireret: is iam plurimas, & quidem supra centum, flammis cõsumpserat, quotidieq; ceu noua holocausta, alias super alias Vulcano offerebat, è quibus nõ paucæ helloboro potius, q̃ igne purgãdæ uidebanẽ: donec rustici arreptis armis uim illam inhiberent, & negociũ ad Episcopi iudicium deferrẽt. Is missis ad me actis, petijt uti consilij mei copiam hac in re ei facerem[d]. Nõ una erat earum species: aliquæ in crucem iminxerãt, Christũ Deum abnegauerant, præsentes ipsæ & uigilantes ueneficijs atq; deuotionibus infantes extinxerant. Respondi, in has suo munere fungereẽ Quæstor. Aliquæ cùm interdiu matribus minatæ essent, noctu ad earum filios, quamuis obseratis, clausisq; ualuis, arrepserant, fascinauerantq; : constabatq; eos repentino morbo & medicis nõ cognito decessisse. Et de his respondi idem dici posse: etenim etiam si demus personaliter eas nõ accessisse, tamen id Lemuribus suis mandasse uideri possunt: hoc enim casu extra somnia peccatũ fuit. Aliquæ nil ultra egisse arguebantur, nisi quòd sub arbore Tellina choreas duxisse, & ad ludũ illũ accessisse diceban tur, idq; aliquot ex socijs attestabantur, cùm tamen ipsæ hoc negarent. Has dicebat Quæstor esse subijciendas tormentis, quoniam in fauorem fidei constitutũ sit, consciorum con sceleratorumq; testimoniũ admitti[e]. Respondebam id uerum de his, quæ uigilantes uidissent, nõ quæ dormientes, & in somnis. Cardo igitur dubitationis in eo uertebatur, an ad eum ludum personaliter accederent: an uerò falsa persuasione, quod in somnis uiderant, pro certo haberent. Et uidentur recentiores Theologi[f] magna asseueratione cõtendere, personaliter eas illuc accedere, idq; diaboli opera, qui eas gestat: nam & in Euangelio legitur, in tantum eum posse, ut uel Christum ipsum super pinnaculo tẽpli statuerit. Et q̃uis aliqui ex maritis magnę fidei homines asseuerarent, eo potissimũ tempore, quo illæ in eo ludo fuisse dicebanẽ, se exploratũ habere, in lecto potius secum fuisse: tamen respondebatur, nõ illas, sed cacodæmonẽ potius uxoris forma assumpta marito illusisse. Atqui ego replicabam, Cur non potius cacodæmonem cum

d Clem. j. de hæreticis.

e c. in fide. de hæret. in vj.

f Thom. xxij. q. xcv. art. v. in ma. lij. sent. distin. xxx. q. ij. Sylue. tract. de strig. Paulus Logo. Sorb.

cum ſuis dęmonibus, illam uerò cum marito fuiſſe pręſumis? cur uerum corpus in ficto lu ſu, phantaſticum in uero lecto cōminiſceris? quid hic opus eſt uſqueadeo augere miracu la, & non tam Theologum, quàm πραπόλογον agere, ſęuioremq; partē in pœnis eligere? Cō ſtabat ex illis actis ſemel eo in ludicro, per quādam mulierculā nomine Ieſu appellato, omnē illum apparatū, omnes ſaltatrices, cum amaſijs ſuis repentè euanuiſſe: qui fieri id po tuit, ſi uera fuiſſent corpora, & nō phantaſma ta, & Tantali horti? quod apud Philoſtratū li bro IIII. etiam Apollonius Tyaneus cenſuit, & apud Plutarchum in Bruti uita C. Caſsius: nam & Medici maximos effectus corruptæ menti, imaginariæq; ludificationi tribuūt: un de Ephialtici, afflati, ſuperſtitioſi, incubitati, amore furētes, imaginoſi, Lycaones, Cynan thropi, qui tamen medicamentis curantur: ui denturq; hæc eſſe, quæ Plinius & alij ueteres Faunorū ludibria appellant, Pæoniaq; herba emendari cenſuerunt, ut etiam harū pleraſq; curari poſſe ſit ueriſimile: niſi quòd pauperes, & fœmellæ omnes ſunt, quibus talis facultas nō ſuppetit. Ego certè magis iuri Pon tificio, cōmunię; noſtratium Doctorū interpretationi hac in quæſtione, quàm Theologis iſtis tribuerim, maximè in re à ſynodo decisa in concilio Anquirenſi[a], cap. I. ubi talia phantaſmata mētibus à maligno ſpiritu irrogari ait. & rurſus: Infidelis, inquit, nō animo, ſed in corpore euenire opinatur: quis enim in ſomnijs, & nocturnis imaginib. non extra ſeipſum deducitur? quæ etiam fuiſſe uidetur Auguſtini libro de ciuitate Dei XVIII. cap. XVIII. ſententia: ubi, Verum, inquit, corpus nulla arte dæmonū cōuertī poteſt, ſed phantaſticū: quod etiam cogitando, ſiue ſomniando, per rerum innumerabilium genera uariatur: & cùm corpus nō ſit, corporū tamen formā capit, ſopitis aut oppreſsis corporeis ſenſibus, ita ut uera corpora alibi iaceant, ſenſibus obſeratis. Nec refert, quòd ibi Herodiadi aut Dianæ honor exhibeē, hæ uerò ipſi dæmoni ſe addicūt: idem enim eſt ſpectrum. Et Diana dicitur ex Vergil. carmine:

Exercet Diana choros &c.

uel Herodias, quia Matthæi XIIII. ſcriptum eſt, Saltabat filia Herodiadis &c. Conantur tamen aliqui recentiores textui illi reſponde re, ſed ita, ut nec cœlū, nec terram attingant. Nec me mouet Euangelij locus: quia ſpōtè, & quidem ſpiritu ſancto ducente, ſuper pinnaculum aſcendiſſe Chriſtum, ueteres tradiderunt, ut periculū ſui aduerſus tentatorē faceret: nō autē à diabolo latū: id enim incredibile eſt, inquit Origenes homilia XXXI. in Lucam, quem & ſanctus Hieronymus ſequi tur IIII. Matth. Cur autem dicantur Lamię, indicat Duris Libycorū lib. II. mulierem pul chram fuiſſe Lamiam Beli & Libyes filiam, quam Iupiter adamarit, ex eaq; filium ſuſceperit: at lunonē zelotypia infenſam, eum infantem perdidiſſe, ipſamq; in feram mutaſſe, quæ nunc ſui deſiderio alienos filios rapiat, perdatq; unde Horatius,

Nec pranſæ Lamiæ uiuum puerum extrahat aluo.

De quo plura apud interpretem Ariſtophanis. Striges uerò dictæ ſunt mulieres maleficæ, & uolaticæ, ut inquit Feſtus Pomp. ab aue huius nominis inauſpicata, quæ ſimilis eſt buboni, & infantium corpora noctu inuadit, exugitq; ſanguinē, & ſuffocat: unde à ſtringē do nomē habet. Sed Ouid. lib. VI. Faſt. à ſtridendo dici mauult, & tamen corripit primā:

Eſt illis ſtrigibus nomen.

Plautus uerò in Pſeud. producit hoc ſenario:

Non condimentis conditunt, ſed ſtrigibus.

Addit idem Feſtus græco carmine auertī eas ſolere:

Συρμάα πομπδύαν νυκτίνομα, ſρίγγαδ' ὀλεᾶν
ὄρνιν εὐωνύμον ὠκυπόρον τε πτύκα.

Noctiuagas laruas, diram & traducere ſtrigem
Inſamem uolucrem ſaucipremamq; uelum.

Dicitur autem græcè συρμάον πανοκτιστικῶς, quia συρμός geſtamen, quod in tragœdijs perſonati trahebāt, ſignificat: tametſi hac in dictione corrupta ſit apud Feſtum lectio uulgaris.

Qui ſint Exorciſtæ, quid ὅρκος, quid Ventriloqui, ſeu ἐγγαστρίμυθοι, quid Energumini, Decretorū loca explicata, etiam aduerſus recentiorum interpretationem. CAP. XXIIII.

SI quis, inquit Vlpianus[b], incantauit, uel ſi imprecatus eſt, uel, ut uulgari uerbo in poſterum utar, ſi exorcizauit, nō ſunt iſta medicinæ genera, tametſi ſint qui hos ſibi profuiſſe cum prædicatione affirment. Opinor ſcripſiſſe Vlpianum, uulgari uerbo impoſtorum utar. Exiſtimauit enim uir gentilis, exorciſmum quandam impoſturam eſſe: nam etiā num ſunt, qui hoc nomine confictis terroribus multos decipiant. Verùm arbitror Iuſtiniani Conſiliarios dictionem illam mutaſſe, & In poſterum, ſcripſiſſe: apud ueteres enim Chriſtianos ea ars adeò approbata fuit, ut in ſacris muneribus conſtitueretur, qui Exorciſtes dicīt, id eſt, adiurator: de quo in concilio Carthaginēſi IIII. ſcriptū eſt: Exorciſta cùm ordinatur[c], accipiat de manu epiſcopi libellum, in quo ſcripti ſint exorciſmi, dicente epiſcopo, Accipe, & cōmenda memoriæ, & habeto poteſtatē imponendi manus ſuper energuminum &c.[d] Et rurſus: Omni die exorciſtæ energuminis manus imponūt. ὅρκος enim eſt iuramentū: unde Iuſtin. Siue iuramentū interpoſuerit[e], cùm & hoc nobis audiētibus uentilatum eſt, teſtatore quidem dicente, ὀμνύω, partibus autem huiuſmodi uerbum huc atq; illuc lacerantibus. Qui autem ſint Energumini, Scholiaſtes ipſe interpretatur lunaticos ſignificare, quia laborent ex luna: etenim μλώνη lunam ſignificat, ἐνεργεῖν laborare. uel quia à dæmonibus ſint obſeſsi, & impediti, quaſi ἐνεργεμένοι, ἀπὸ τοῦ ἔργεσθαι, quod detineri claudiq; ſignificat: unde & Ergaſtula dicta. Sunt autem etiam alij, qui ἐγγαστρίμυθοι dicuntur, id eſt, uentriloqui: ſic enim Augu-

a c. epiſcopi. xxvj. q. v.

b l. j. §. medicos. ff. de uar. & extraord. cog.

c xxiij. diſtin. c. exorciſta. ca. vij.

d de cōſec. diſt. v. c. omni die.

e l. ij. C. cōmun. de leg.

a c.illud. xxvj. q.ij. stinus eos uocat[a], qui uidentur in uentre dæmonion habere, & futura prædicunt. Vnde Regum I.cap. XXVIII. ἰδὸν γυνὴ ἐγγαστρίμυθος ἐν Ἀενδώρ. & rursus: Ζωντόρατέ μοι γυναῖκα ἐγγαστρίμυθον. quem locum omnes interpretantur, mulierem spiritũ Pythonis habentẽ. Lucas quoque in Actis Apost. b παιδίσκην τινὰ ἔχουσαν πνεῦμα πύθωνος. Aristoph. in Vespis: μιμησάμενος τῆς δυρυκλέους μαντείας & διαδυσιας εἰς ἀλλοτρίους γαστέρας φοιβόλυς λεκανομαντικὰ πολλὰ χρᾶσθαι. Animum hic insani Euryclis magiamq; imitãs, alienis sese uentribus insinuans, effudit comica multa. Erasmus prouerbio Eurycles, uidetur ἐπαστρίμυθον legisse, & ab astris uera prædixisse existimat: sed incidit, ut puto, in deprauatũ codicẽ. Verùm omnino peius censuit Hermolaus in Annot. Plini. qui γαστέρα pro uase accepit, & de diuinatione intelligit, quæ per uasculum fit, qualis λεκανομαντία. Sed de hoc alij.

b cap. xvj.

De præparatorijs iudiciorum: quid sit bon. possess. gratia litis ordinandæ: quid Vindiciæ, Prolusio, Diuinatio, Præiudicium, & quædam similia. CAP. XXIIII.

Præparatoria iudiciorũ, quæ Iustinianus τὰ πρῶτα uocat[c], qualia sunt, satis diffuse Doctores explicant. Verùm & quædam alia iudicia ueteres habebant, quæ hodie ferè exoleuerunt, superest tamen tenuis quædam adhuc in iure nostro memoria: qualis est Agnitio bonorũ possessionis litis ordinandæ gratia. Ea, ut Accursius, Bart. alijq; tradiderunt, sic fiebat. cùm filius emancipatus, uel posthumus alienus, uel quilibet alius cognatus, qui iure ciuili exclusus, humanitate tamen prætoria admittebatur, accusare testamentũ uolebat[d]: is prius quoddam signũ, puta annulum, uel quamlibet rem hæreditariam petebat, ut sic à prætore recognitus, à iudice quoq; ciuili audiretur. quam sententiam ceu diuinatoriã transalpini plerique improbãt, aliudq; ipsi cum Fulgosio cõminiscuntur, haud sane probabilius, ut apud Alex. relatum extat[e]. Sumpsit, opinor, Accursius coniecturam illam ex Comœdijs, in quibus exhibitione crepundiorũ amissæ filiæ agnoscebantur: ut in Cistellaria Plauti, in Rudente, alijsq; poẽtis: fortè & ex Tragœdia Euripidis, Græcisq; autoribus, apud quos Aegeus filium Theseum ex gladio & calceis (quos sub lapide reliquerat, filio, cũ ad legitimam ætatem peruenisset, ab Aethra uxore indicandos) cœpit agnoscere: quod Ouidius metamorph. libro VII. ostendit. Ego in Epistola M. Tullij ad Trebatium libro VII. legi, Q. Scæpionem prætorem ex edicto suo bonorum Turpiliæ possessionẽ Silio dedisse, qua data deinde iudicium sponsionis subsequi debuerit, quæ fieri solebat conditionaliter, nisi bonorũ Turpiliæ possessionẽ &c. cuius exemplũ est & apud Plau. in Rud. Si tuas esse oportet, niue eas esse oportet liberas &c. Vnde apparet uerbalem hanc bonorũ possessionem fuisse, quam filio exhæredato prætor dabat, ut quod ad litem spectat ei præiudicium nullum exhæredatio faceret, sed perinde esset, ac si in quasi possessione iuris iui esset; licet quod ad bona attinet, eorũ possessio in eum nõ conferetur translata[f]. Est & Vindiciarum iudiciũ, cuius meminit Pompo. de orig. iur.[g] Secessit, inquit, Virginius, cùm animaduertisset Appium Claudium contra id quod ipse ex ueteri iure in XII. tab. transtulerat, uindicias filiæ suæ à se abdicasse, & secundum eum, qui in seruitutem petierat, dixisse. Appellat Vindicias quasi possessionem filiæ suæ, in qua donec cognoscerẽ de statu, deberet interim pendente lite permanere. quo sensu & Vindicari uerbo Liuius utitur. Ascon. Pæd. in Verr. Lis uindiciarũ est, cùm litigãt de ea re apud Prætorẽ, cuius incertũ est, quis debeat esse pendente lite possessor. quod alibi ab alijs diffusius traditũ extat. Est & Prolusoriũ iudicium, cùm super articulo cognoscitur, qui grauioris causæ sit quoddam præludium. Plin. epist. lib. VI. ad Vrsum: Tu existima, quantũ nos in ipsa pugna prælij & certaminis maneat, cuius quasi prolusio atq; præcursio has cõtentiones excitauit. Perluiorũ uerò iudicium simpliciter dicitur, in quo partes in necem alterius colluserunt: sicq; hæc uox accipiẽ Vlpiano[h]. Suetonius Tranquill. hanc controuersiam, quę ad litis ordinationẽ pertinet, simpliciter Leuem cõtentionem uocat in Claudio. Peregrinatis reum, orta, inquit, leui contentione inter aduocatos, togatúmne an palliatũ dicere causam oporteret, quasi ęquitatem integram ostentans, mutare habitum sæpius, & prout accusaretur defenderetúrue, iussit. Est & Diuinatio, cùm de cõstituendo accusatore quæritur, & decernit iudex quis ex multis competitoribus accusatoris partes sustinere debeat: cuius rei exemplũ est prima Ciceronis in Verrem actio. Cur autem ita uocetur, Asconius Pædianus & Aul. Gellius lib. II. uarias rationes adferunt. ego illam probo, quòd iudex eum eligit quem diuinat atrociorem fore aduersarium, minimęq; præuaricaturum. Est & quod Graeci πρόκριμα, seu πρωκατάγνωσιν dicunt, nos Præiudiciũ, hoc est, res, quæ cum statuta fuerit, adfert iudicaturis exemplum quod sequantur, licet litem non terminet, ut Ascon. diffinit. Quot modis autem id fiat, ostendit Fab. Quintil. libro V. Sed nostrates alio sensu præiudicium accipiũt: nempe pro iudicio aliquo, quod rei iudicatæ exceptionẽ in altero parere posset: qua de re locis suis est disserendũ. Huc pertinet & Censoria animaduersio: nõ enim rei iudicatæ autoritatem habebat, ut Cicero pro Cluentio ait, sed solùm uim præiudicij. quia qui à censoribus notati aut præteriti erant, apud subsellia iudicum postulari poterant: ubi nisi damnati fuissent, censoria animaduersio irrita efficiebatur: unde Cicero in Pisonem integram legem accusatori iudicioq; seruari ait. Est & alia Præiudicij significatio apud Theophilum, qui, Præiudicium, inquit, est formula ex sola intentione constans, quæ con-

c rub. C. de edendo.

d l. Papinianus. §. j. de inoffi. testa.

e Alex. l. fin. C. unde legit.

I

II

f L. de mil. testa.

g L. j. de orig. iur.

III

IIII

h L. si pupillus. ff. de aqua.

V

VI

i L. Sancta. de exc. rei iud.

VII

VIII

condemnationem in se non habet[a]. Exempli causa: Seruus meus, uel libertus, mihi cõtrouersiam faciebat, asserens seruum meum, uel libertum non esse: dicitur hæc actio præiudicialis, quia satis est istis dicere, Si apparet me liberũ uel ingenuũ esse: nec necessariò requiritur ut subiungat, cõdemna iudex. Accurs. tamen tres alias rationes adducit, Transalpini quartam, omnes satis fragiles. Hodie duo iudicia præparatoria maximè sunt in usu. Vnum, cùm petuntur expensæ litis, uel alimenta: quia quis interim propter inopiam nõ habere se dicat unde ius suum tueatur: quod cõcedi filijs, uxoribus, monachis solet, qui ex causa aduersus patrem, maritũ, monasteriũ agere uelint[b]: concediẽ & quandoq; ei qui super bonis litigat, quæ cõmunia cum aduersario esse prætendit, si pro se aliqua sit præsumptio. Alterũ est, cùm in interdicto, Vti possidetis, quilibet cõtendit se possidere, & neuter uult actoris partes sustinere[c], aut libellum alteri offerre, sed uterq; de facto sibi possessionem uẽdicat: debet iudex summarijssima cognitione interloqui, quis actoris partes sustinere teneatur: quod ex facto Paul. Cast.[d] respondit, & ego alibi latius disputaui, & suprà lib. VI. cap. XXIIII. etiam docui.

IX

X

a §. præiudiciales. Inst. de act.

b c. ex parte. de accus. ubi Doctores. Areti. c. hi qui testium. de testib.

c l. si instituta. §. pen. de inoffi. testa.

d Lat libertis. in fi. de lib. caus. Cast. cons. iij. in ij. uol.

Quantum processus professori necessarius sit: quis fuerit Callipides Tranquillo, & Analectæ Senecæ & Martiali: quid item Satagei. CAP. XXV.

QVantum professori cõueniat plurimas leges interpretari, & multa docẽdo percurrere, nõ uno in loco à me proditum, declamatumq; est: improbauiq; sæpissimè eorum methodũ, qui tribus mensibus uix unam rubricam absoluunt: quæ studiorum corruptela, maximusq; abusus, non ita diu, sed memoria mea inoleuit, ab obliuiosis hominibus, & ingenio tardis, sed sua tamen nimiũ admirantibus inuecta: qui nihilominus hoc potuerũt, ut quamplurimos sectatores haberent: uerũ similis ingenij, & bardi bardos. Emicant tamen aliqui, & si nõ palàm, saltem clanculum, & secretis epistolis conqueruntur, ut nuperrimè egregiè doctus iuuenis Ascanius Scotus Perusinus, datis ad me literis, διαλάσκαλε ἡμῶν, inquit, ὦ ἀλκίατε κακῶς ποιεῖ ἡμᾶς, ὁ ἁπλῶς εἰπεῖν καλλιππίδης ὄν. qui circa quisquilias & analecta iuris magnam partem occupatus, assiduo cursu nullum cubitum processerit, & etiamnum primordia legis urgeat: quocirca scias uelim, magnam partem cohortis literariæ iamiam istuc adornare, ubi te autore methodico proficiat in summam &c̃. Rectè sanè dici huiusmodi homines possunt Callipidæ, idq; ex autoritate Tranquil. in Tib. Cæterum dubitatur unde origo prouerbij effluxerit, nec satis id uidetur hactenus explicatũ. Ego ex Aristotele libro περὶ ποιητικῆς à Callipide histrione ortum arbitror, qui cùm indecentes & nimios motus in actione haberet, & se se in gyrum ageret, meruit simia appellari. ὡς λίαν χορεύοντα πίθηκον ὁ μιμοῦνος φησὶ καλλιππίδην ἐκάλει. Vnde apparet in eos quoq; quadrare prouerbium, quos Seneca epistola XCIX Satageos uocat, ea forma, qua nos Iurisconsulti Abigeos dicimus. Quintil. Afer uenustè Manlium Suram multũ in agendo discursantem, salientem, manus iactantẽ, togam deijcientem, & reponentẽ, non agere dixit, sed satagere. Quid uerò sint Analecta, haudquaquã explicatu difficile est: uulgò enim Grammatici sic interpretãtur reliquias, seu micas, aut ossa quæ de mensa cadunt: unde & Analectę, serui qui sub mensa incuruati eas asportabant: quòd enim pretiosiora fierent pauimenta, serui collectis manu reliquijs, nõ scopis, sed spongijs ea extergebant[e]. Martialis:

Oscia sed scopis nunc analecta dabunt.

Est enim ἀναλέγειν dispersa colligere, sicut auiculæ faciunt, cùm semina de aruis rostro excerpunt. Hinc iocus apud Senecam epistola XXVII. de Caluisio Sabino in conuiuijs seruos literatos ad pedes habẽte, ut uersus quos referret illius memoriæ suggererent: Suasit, inquit, illi Satellius Quadratus stultorũ diuitum arrosor, & q̃d sequiẽ arrisor, ut Grãmaticos haberet analectas, id est, qui sub specie colligendarũ reliquiarũ essent illi à memoria. Scio recentiores quosdam hæc omnia aliter interpretari: sed ut ego arbitror, nõ sat rectè.

e l. quæsitum. §. item spongiæ. de fund. instr.

DN. AND. ALCIATI IVRISCONS. PARERGON seu obiter dictorum, liber nonus.

Quis sit Posthumus alienus: & declaratus Institutionum locus. CAP. I.

POSTHVMVS alienus in iure nostro uarijs accipiẽ modis: in primis, qui extranei alicuius filius post eius mortẽ nascitur: ut si instituam Titium amicũ, & si quis ei filius nasceẽ: uideturq; is omni respectu & ἐμφατικωτέρως sic appellari. Est & alienus post humus testatori, qui in eius potestate futurus nõ est, qualis est is nepos, qui ex filia nasceẽ: hic enim non in aui materni, sed in patris sui familia est. Dicitur etiam Posthumus alienus, qui ex filio emãcipato est natus, talemq; cœpere Prętores ad aui successionem edicto suo uocare: prius autem nec institui, nec legari ei poterat[f], quia incertis personis legari non poterat: at incertis personis ἔοικε, id est, similis est hic posthumus, ut in Institutionibus græcis dicitur. Potest & Posthumus alienus dicũ, qui ex filio in potestate nasciẽ, si tempore testamẽti perpenso suus hęres auo futurus nõ est, ut quia primũ gradum pater teneat[h], quẽ institui certa formula posse, C. Aquilius Gallus induxit[i]. Videndũ ergo de quo intellexerit Iustinianus, cũ in Institutionib. ita scripsit: Posthumus autẽ alienus hęres institui & antea poterat, & nũc potest: nisi in utero eius

1

11

111

f Instit. de bon. poss. in prin.

IIII

g §. posthumo. Instit. de lega.

h l. penul. de lega. 1.

i l. Gallus. de liber. & posth.

quæ iure nostro uxor esse non potest. Et Accursius de eo intelligit, qui ex emancipato natus est, qui poterat iure prætorio institui, licet non ciuili: ut dictio Antea, intelligat non iure XII. tabul. sed post Gallum Aquilium, aut Prætores. qui sensus uerba legis uiolat. Et cùm dictio Autem, sit aduersatiua suprà scriptorum, hoc sensu non ijs aduersaretur, quæ eiusdem generis sunt[a], cùm suprà posthumo alieno nihil antea relinqui potuisse dixerit, ut rectè aduersatiua concepta sit, oportet dictionem Antea, eodem sensu accipere, quo suprà fuerit posita. Verisimilior fortè fuerit interpretatio, si de posthumo prorsus extraneo accipiamus, qui uidetur olim potuisse instituí, quod Io. Fabri censuit[b]. Et quod sequitur, nisi in utero eius sit, quę iure nostro uxor esse nō possit, intelligendum est, nō respectu testatoris, sed generaliter, quę nubere nō possit, puta quia Vestalis, seu sanctimonialis. Sed & hic sensus non caret scrupulo: & in Institutionib. græcis exceptio illa manifestè de ea loquitur, quā testator uxorem habere nō potest. Et certè res omni scrupulo careret, si contextui inesset negatiua, & in græco dum dicitur, ὁ ἀλλότριος ποσεῖμος, scribatur ὁ ἀλλότριος. Suprà dixerat, posthumo alieno nihil olim relinqui potuisse: hic dicitur, posthumo autem non alieno, id est, suo, poterat, dum tamen ex ea natus sit, quæ uxor esse possit. Verū quia antiquus codex, quem habeo, uulgari lectioni consentit, nihil decernere ausim.

a l. mariti. §. fi. de adult.

b arg. l. extraneū. C. de hæ red.

Quid Oenomeli à Mulso differat, defensus

Vlpianus: quid sit conditum Palladæ in Epigram. quid Pocula Acheloia, Vergilij locus. CAP. II.

VLpianus lib. XXV. ad Sabinum[c], legato uino omne contineri dixit, quod ex uinea natum est: factitium uerò non contineri, ut Zythum, Camum, Ceruisiam: quas uoces libro Prætermissorū declaraui. Subijcit, nec hydromeli: quid si conditum sit? & respōdet, nec hoc puto, nisi alia mēs sit testatoris. œnomeli planè, id est, uinum dulcissimū, continebitur. Existimant aliqui[d] uel mendosum hūc esse locum, uel ignorantiæ reum esse Vlpianū, qui cùm scripsisset, legato uini mulsum non contineri, nunc œnomeli dixerit cōtinerí: cùm tamen Dioscoridi & cæteris Græcis οἰνόμελι sit, quod Plinio & Latinis mulsum. Ego duplex œnomellis genus apud Dioscoridem legi, alterum ex uino austero, & uetere, quod propriè sit mulsum: alterum ex musto dulci, quod tempore uindemiæ cōficitur, sexta parte mellis addita, quod dulce permanet: & id arbitror œnomeli Vlpiano speciali uoce dictū. Qui collectanea de re rustica græcè scripsit, & Constantino Cæsari dicauit, œnomeli hoc decima tantum mellis parte musto iniecta confici tradit, ut meritò nomen uini nō perdat. Videtur Marcellus Dioscoridis interpres in deprauatum codicem incidisse, qui hoc mulsum ex sestarijs duobus musti, & uno mellis fieri ait, cùm tamen Aldina editio habeat ξς ς', πῶς ξς ἁ μέλιτος μεγνῶτος. Sanè unde uinum dicatur non una est opinio, & Græci ab Oeneo Aetoliæ rege οἶνον dictū ferè consentiunt. unde Nicander, οἰνὸς δ' ἐν κυλίκεσσιν ἀκρβλίψας δλεπάεσσιν οἶνον ἔκλυπε. Sic & Menalippides Milesius, ὦ δίκαστ' οἶνον οἰνίων. Contrà Hecataeus Oeneum ipsum à uino dictum putat, seu à uitibus, quia antiqui uites οἴνας uocabāt, ut est apud Athenæū lib. II. Iulius Hyginus[e], Liberū patrem ab Oeneo hospitio susceptū, tradit cum eius uxore concubuisse, Oeneoq; xenij nomine uitem dedisse, & plantandi artem docuisse, utq; fructus ab eius nomine οἶνος diceretur mandasse. Idem subijcit, in Aetolia primū aqua Acheloi fluminis dilutum uinum fuisse ab eo, qui deinde Cerasus nomine dictus sit, quoniā κεράσω significat misceo: ut meritò Verg. I. Georgicorū, ad suprà scriptas fabulas alludens scripserit,

c l. si quis uinū. de tritic. uino & oleo leg.

d Laz. Bayfius.

e cap. cera. in hæsiod.

Poculaq; inuentis Acheloia miscuit uuis.

Sanè quod Vlpianus hydromeli cōditum ab alio separat, uidetur inueteratum illud intelligere, sicut hydromeli simplex, q̄d est recens, & μελίκρατον Græcis dicit, quasi mel aqua temperatum, seu ut L. Columella uocat, dulcis aqua, ἀκὴ τ' κερνᾶδι, quod, ut dixi, miscere significat: non, ut quidam[f] putant, à κράσις, quod est robur. Sed de hoc plura Plinius lib. XIIII. capite XVII. & XXI. cap. XXIIII. qui melicraton aquam mulsam, hydromeli conditum, uidetur ex aqua & melle uinum appellare. De hoc condito arbitror intellexisse Palladam græcum poëtam epigram. libro I. ὡς ἰατρὸς, ijs carminibus:

f Calepin.

Κονδίτο μοι δίδω, τὸ δὲ κονδίτον πόθεν ἦλθε
τ' ὄνομα; θῆλ φωνῆς δεῖ γὰρ ἀλλότριον.
σκεύασον ἔν μοι τοῦτο, τὸ γὰρ κατέχει με νόσημα
τὸ στομάχου, χρήζειν τοῦδε λέγουσι πότου.

Condito indigeo, conditi dic agè nomen
Vnde uenit, Græcis uox aliena modis.
Hoc mihi amice para, stomachus me detinet ægrum:
Vtilis huic, aiunt, potio talis erit.

Dictio enim illa, ποτοῦ, arguit de hydromelle hoc intelligi, quod simpliciter Conditum dicebatur, non de quocunq; cibo qui cōdiatur, quod Grammatici aliqui[g] crediderunt. Etenim in collectaneis rei rusticæ lib. VIII. describitur conditi confectio ex Democriti autoritate, quæ melle, uino albo, piperēq; constat, quæ uidetur mihi potius ad intinctus, q̄ ad potionem pertinere.

g Pluta in Tim. Plaut.

Oeconomia quid sit: defensi nostri Doctores,

qui Iconomum pronunciant: & an maior ratio accentus quàm syllabæ sit in græcis dictionibus quas Latini usurpant. CAP. III.

IConomus in iure Pontificio, & in Iustiniani nouella latinè legitur, qui Græcis est οἰκόνομος. significat autem dispensatorē, & qui curam domus habet: unde nostrates Doctores sic eum uocant, cui res ecclesiæ gubernanda mandatur[h], præsertim ne ea uacante fructus interim dissipentur[i], hinc Oeconomia rei familiaris ratio, de qua & Xenophontis & Aristotelis

h L. iubemus ut li. C. de sacro sanct. eccles.

i c. cum ante. de offi. ord.

ſtotelis liber extat. dicitur & quãdoq; hoc nomine ratio ordinis, ut citra confuſionem omnia rectè atq; ordine conſiſtant: quod non ſolùm Poëtis comicis obſeruatũ oſtendit Donatus in Andria Terent. ſuper illo carmine, Audiui Archillis: ſed etiam Oratoribus uide neceſſariũ eſt, ut recta diſpoſitione utantur, & quidq; ſuo loco dicant. Fab. Quintil. lib. I. ca. XIIII. Oeconomia quoq; in ijs diligẽtior, quàm in pleriſq; nouorũ erit &c. Cicero ad Att. Si οἰκονομία perturbatior eſt, tibi aſsignato, te enim ſequor ἀκολουθοῦντα. quæ uox eo ſenſu accipitur, atq; ſi quis diceret, Fuit quidem Aretino & Alexãdro & pleriſq; alijs magna interpretandi ſubtilitas, uerũ œconomia nulla. Vitium id ἀπραξίαν quoq; Græci uocant, uide in ſcriptoribus damnandum. Cæterũ noſtros Doctores irridentur Grãmatici, quòd Iconomos dicant, & nõ Oeconomos, ut ratio potius uidetur ſuadere. Quibus ego reſpõdeo, adhuc ſatis conſtitutũ nõ eſſe, Græcas dictiones quas nos Latini accepimus, ſecundũ pronunciationẽ græcanicam, an potius ſecundũ rationẽ proferamus. Ambroſius in hymnis, Hieronymus, alij eius temporis, ubiq; Paraclitum dixere, & media correpta pronunciauere, nõ Paracletum, id eſt, conſolatorẽ: qua ratione & ſyllabas ad pronunciationis rationem uitiarunt. unde Idolum Sedulius & Prudentius corripiunt, Trigonũ Auſonius, Heraclitum Sidonius, Axioma Martianus Capella, Serapin quandoq; Martialis. ſic uulgò Iacobum, Agapitum, Theodorum, Iſidorũ, idq; genus ſimilia corripimus, nõ ſecundum rationem, ſed ſecundum accentum, atq; pronunciationis uſum. ſic è contrario Sidonius & Politianus penultimã in Euripide produxerunt: idemq; Sidonius & Maximianus in Socrate, maiorem pronunciationis quàm ſyllabæ rationẽ ducentes. Itaq; æquo animo uiti litigatores iſti Iurecõſultos hac in uoce græciſſantes ferant, uel ſuos damnent autores, qui aliquantò grauius, etiam aduerſus ſyllabarum rationem deliquerunt.

Quanta ueterũ licentia ſit in corripiendis uocibus productis alicuius literæ eliſione: Plauti carmina explicata, aliorumq; poëtarum, maximè Ennij apud Ciceronem lib. I. de Offic. CAP. IIII.

SVpellectilem dici, ex Labeonis & Celſi ſententia aliàs docui, quòd olim ijs qui in legationem proficiſcerentur, locari ſolerent quæ ſub pellibus uſui ſorent[a]. Sed hanc etymologiam nuperrimè aliquis tali ratione improbauit. Si uerum, inquit, eſſet quòd ſupellex, quaſi ſubpellex diceretur, primam ſyllabam producere deberemus, cùm tamen conſtet grauiſsimis autoribus corripi. Perſius:

Tecum habita, ut noris quàm ſit tibi curta ſupellex.

Sed certè id argumentũ haud tam efficax eſt, ut grauiſsimorũ Iuriſconſultorum autoritas magis me non moueat: etenim certũ eſt, præpoſitionẽ hanc Sub, naturaliter corripi, quæ adiecta alteri dictioni, b litera ſummota, seruat nihilominus naturam ſuam, ſicut & Obmitto: quo exemplo Horatius in eo primam corripuit,

—Et præſens in tempus omittat.

Sic Curule, ſic grabatum primam corripiũt. Sic Ennius in carmine quod M. Cicero libro I. Officiorum adducit:

O domus Anci quàm diſpari domino dominaris.

Sublato enim ſibilo, primam in Diſpari corripuit. Sic Plautus in Trinum. quadratũ hoc brachycatalecticum poſuit carmen:

Atq; erit ſi nactus proinde ut corde amantes ſunt cati.

Poſuit Cati, pro Capti: ut ſublato p, ſyllaba efficereẽ breuis, q̃d ratio carminis expoſcebat: quã licentiã in ſuo quoq; tumulo, quod tribus longis uerſibus fecit, uideẽ uſurpaſſe:

Poſtquam eſt morte catus Plautus, comœdia luget,
Et ſcena eſt deſerta: dein riſuſq;, iocuſq;,
Et numeri innumeri ſimul omnes collachrymarunt.

Idem in Perſa:

Qui ſibi parentes fuerint, unde ſubruta eſt.

pro ſubrupta, eſt enim trimeter uerſus. Græcis uerò poëtis fit id frequentius, quorum exemplo Martialis ſecũdam in Smaragdo corripuit. Sic & daphne, progne, cygnus, zacynthus, quandoq; primam corripere credi poſſunt. Homerus uel in primo carmine πηλιάδεω ἀχιλῆος, ſublato λάμβδα ſecũdam in Achille breuẽ fecit. Idem ἀλλ' ὦδε λέκτρον ἰὼν ἕκερον δάκτυλον καταδάκνω, primã in dactylo corripuit, exempto in pronunciatione κάππα. & alibi ἀδροτῆτα, pro ἀνδροτῆτα dixit. ſic Oppianus μόλυβος pro μόλυβδος. Heſiodus in ſcuto Herculis ubique de Electryone literam abijcit, eadem ratione:

Ἀυτῆς γὰρ νυκὶ ταυυσφύρου ἠλεκτρυῶνος.

Latini parcius uidentur hac licẽtia uſi, quòd quædam barbariſmi ſpecies ſit: niſi quòd uetuſtiſsimi, præſertim Comici poëtæ frequentius uſurparunt, maximè ubi duæ uocales cõcurrunt. unde Mei, & Tui, apud Plaut. monoſyllaba ſunt: Mei te rogãdi, et Tui reſpõdendi mihi. ſic Horatius, Plus aptaq; remis, pro palus: eteẽ us, producit naturaliter. ſic Praxilla

Ἀλλὰ τὸν ὅπτε θυμὸν ἐνὶ εὐθιοσιν ἔπεσθον.

Theocritus in epigrammatis,

Καὶ σὲ γὰρ ἠδίστου θεῶν μακάρων ἀνεθείς.

Vtrobique τὸν νὺ θεῶν monoſyllaba eſſe ratio carminis indicat, & Euſtathius atteſtatur. Sic & in elegidio Solonis,

ὄλβόν μοι πᾶς θεῶν μακάρων δότε, ἠ πᾶς ἀπαντῶν.

Plenæ ſunt Plautinæ fabulæ huiuſmodi conciſis, atq; ſynæreſibus, ſyncopatiſq; uocibus, quod & in pronunciatione obſeruatũ oſtendit Aul. Gellius lib. II. cap. XVII. Sed quod ad defenſionem Labeonis & Celſi attinet, hæc ſatis ſunt & ſuper.

a l. Labeo. de ſupell. leg.

Defenſus Caius I. C. in etymo arrogationis, & Eraſmus in dictetijs Diogenis Cynici. CAP. V.

FVit id iuris receptiſsimi, ut qui ciuis Romanus ſui iuris eſſet, nõ niſi lege lata, aut ciuitate priuari, aut in alterius poteſtatẽ trãſire poſſet: quod ſupràlibro primo à nobis la-

tius traditũ est: hincq; qui sui iuris fuisset, ab altero adoptari nõ poterat, nisi per populi rogationem id factum esset: unde adoptionis illud genus arrogationis nomen meruit, cuius rei autor est Aul. Gellius lib. V. cap. XIX. Caius uerò luriscõsultus aliter sensisse uidetur[a]: qui idcirco sic dictam scripsit, quia is, qui adoptat, rogatur, an uelit illum sibi iustum filiũ: & adoptiuus, an uelit eum sibi patrẽ esse: quę sententia non adeò probabilis, sicut Gelliana est, suntq; qui hac in re errasse Caium asseuerent. Ego arbitror hanc etymologiam Caium excogitasse, quæ tempori suo conueniebat, quòd uetus ille mos rogationũ iandiu abusq; Tiberij Imperatoris tempore exoleuerat. Solent autẽ prudentes uiri etiam à præscriptis, certisq; formulis recedere, ut se tempori accõmodent, quod Græci uocãt καίρῳ δουλεύειν. Sic uidemus Marsilium Ficinũ Philosophũ & doctum & grauem, cùm dialogum Platonis, qui Charmides inscribitur, in latinũ sermonẽ transferret, quædam omisisse, quę græcæ licentiæ & Platonis seculo utcunq; tolerari poterant, Christianis uerò auribus hodie obscœniora uidebãtur, quàm ut ab eo describi deberent. Sic Georgius Trapezuntius nõ pauca & ipse in Eusebij lib. περὶ δυαγγελικῆς προπαρασκευῆς reliquit intacta, quę latinis auribus irreligiosa existimari poterant. Nuperrimè Erasmus Roterodamus apophthegmata quędam Diogenis Cynici latinè edidit, ex quib. aliqua obscœna in alium sensum uertit, non imperitia, ut uidetur, sed iudicio: ut cùm χαροῦ γῶν ἐν τῷ μέσῳ simpliciter dixit, operatus in cõspectu omnium: quod audacior aliquis erratum existimabit. Sed uerissimum est Catonis oraculum, Alienam disciplinam temerè ne contemnito.

a l. ij. ff. de adoptionib.

Inuocatio diuina quomodo necessaria sit: cur absentes pro se Deum præsentem habere dicantur: defensus, declaratusq; Vergilius in Georg. I. CAP. VI.

VEtus est, atq; trita nostratibus quæstio, an Tabellionis documentũ ualeat, quo diuini nominis inuocatio sit omissa? Et receptius est nihilominus ualere. licet enim nouella Iustiniani constitutione cautum sit[b], ut instrumẽtis omnino nomen Imperatoris pręponatur: nõ tamen extendendum id uidetur ad diuinũ: siue quia Imperatoriũ apponitur, ut certius quo anno gesta res sit appareat: siue quia diuinũ semper tacitè subintelligitur: cùm quicquid agitur, Deo autore agatur[c]: & ubi homines nõ adsunt, ibi dij ipsi, utpote solitudinis amantes, adesse creduntur. unde Iustinianus[d]: Litigatoris, inquit, absentia, Dei præsentia suppleat. & Diogenes doctori qui modico theatro paucissimisq; discipulis profitebat, Magister, inquit, cum dijs multos habes auditores. sic Papinius Statius:

—Nocte silenti
Cùm superis terrena placent, tua turba relicto
Labetur cœlo.

b rub. de oper. no. nunc.

c xxvj. q. v. nõ liceat.

d l. properandum. §. cũ autem. C. de iud.

Veteres tamẽ ab inuocatione diuini numinis auspicari in operib. solebãt: ꝗd Plato in Legibus fecit, & M. Varro in Re rustica, ut omittam Aratum, ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, Vergiliũ, cæteros poëtas. Memini cùm puer essem audire Ioãnem Lascharem plurimis uerbis in Pub. Vergilium inuehentem, quòd nimia confusaq; inuocatione in Georgicis esset usus, in eumq; ludere tali districho:

Pascua & arma parum, multum tribuere Maroni
Arua, quòd auspicijs tot colit ille Deum.

Atqui plures etiam inuocauit M. Varro, & cùm de aruorũ uitiũq; cultu dicturus esset, rectè primũ Liberũ & Cererẽ inuocauit, & Liberi comites Satyros, Cereris Dryades, quæ etiam primæ dicunt mortales docuisse quẽadmodum frugibus uesci deberent, & mitioribus epulis saturari: unde nullus Cereri cultus absq; Nymphis exhibebatur, ut Mnaseas Patrensis est autor. Deinde quia de cura armentorũ erat dicturus, primũ propter equos Neptunum, propter boues Apollinem Nomiũ, propter oues Pana aduocauit. tum quia de arboribus quoq; pręcepta erat traditurus, Mineruã, propter oleas Osyrin, propter aratra conficienda Syluanũ plantantibus fauentem est precatus, & illi teneram ab radice cupressum assignauit πωδιφραστικῶς, stolones significans, qui ab radice arborum tam tenelli uellunt, ut transferri tutò possint: maximeq; cupressus meminit, quòd illa nec taleis nec ramis plantari, nec decacuminationẽ ferre ualeat: quæ enim Seruius & cæteri cõminiscuntur, cum autoribus pugnant, à quibus proditum est, amatorẽ Cyparissi Apollinem fuisse, non Syluanum: tametsi etiam suspecta mihi sit ea fabula, quam de Aristæo tradunt, ut in Cæa insula eum pastoralẽ uitam egisse credamus, & à Vergilio ceu numẽ hoc loco inuocatum: mellis quidem inuentionem ei tribuunt, alborum iuuencorũ numerum nõ tribuunt. Colebatur autẽ Apollo in insula Cęa, in saltu edito inter Corissiã & Pœcessam, ut est apud Strabonẽ lib. X. Nam & Dion Cocceius lib. LI. histor. scribit, P. Turuliũ ab Augusto occisum, quòd syluam Apollini sacrã in insula Cæa nauibus faciendis deuastasset. Quod autem tercentum iuuencos ait, uidetur Theocritum imitatus Eidyllio XXXII.

Τᾶς δὲ τριηκόσιοι ταῦροι σαωσὶν ὀδιχόωντο
κνήμαις γοι θ' ἑλικές τε.

Nisi hunc numerũ pro magno positum simpliciter dicamus. Catullus:

Quos simul complexa tenet trecentos.

Apollonius lib. Argon. IIII. de bobus Solis loquens similes candore lacti ait:

—Πᾶσαι δὲ γάλακτι
εἰδόμεναι χρυσοῖσι κόρσαις κυδιάασκον.

Ceimelium munus quid sit in iure: & emendatus Plautus in Trucul. CAP. VII.

CImiliarchion quid sit in iure nostro, satis legum ipsarum uerbis deprendi potest. Reditus, inquit Iustinianus[e], exigantur & deponantur

e l. Illudque. C. de exig. tract.

ponantur in æde sacrosancta, uel in cimeliarchio ciuitatis, sub qua possessio sita est. Idem alibi[a]: Necesse est præsentibus tabularijs res signare, & in cimeliarchio ecclesię deponere, ut cimeliarchi tamen aliquod detrimentũ nõ sustineant. Sunt autẽ κειμήλια res preciosæ repositæ, ut uasa aurea, argentea, & similia, ἀνὰ τὸ κεῖσθαι. unde metaphoricωs & quæ corpori adponuntur sic dici possunt. Polybius uexilla ἀκίνητα, quæ in templo Mineruæ Insubres habebant, appellata, est autor: unde etiamnũ ibi est cimeliarchæ officium: κειμήλια enim uocant Græci ἀκίνητα, quòd inde non amoueantur. In iure Pontificio[b] mandatur Archidiaconis, ut cimelia de diuersis ecclesijs collecta omni fide & solicitudine seruent, & custodiant. Plautus in Trucul. cimelium munus uidetur accepisse pro xenijs, quæ puerperis dũ in lecto iacent dantur. eius carmina apponere uisum fuit, quoniam uulgò corruptissima circunseruntur:

Non audes aliquod mihi munus dare cimelium?
Lucrum hercle uideor facere mihi, uoluptas mea,
Vbi quippiam me poscis. PH. *At ego ubi abstuli.*
Iam faxo hic aderit, seruolum huc mittam meum &c.

Videntur hæc dona Græcis γλυκεθλίδια quoq; appellari Leonidæ epigram. libro VI. Terent. Phorm. Geta:

Ferietur alio munere, ubi hera pepererit.

a l. si. C. de bon. aut. iud.

b c. ea quæ. de offi. archid.

Pœna talionis quomodo hodie sublata sit: itemq; quid sit Rhadamanthæum iudicium, diuersa ab Erasmo interpretatione. CAP. VIII.

TAlionis pœnam lege XII. tab. inductam fuisse constat, quam tamen iuris prætorij ęquitas aliqua ex parte mitigauit: cuius rei apud Gellium lib. XX. duplicem rationẽ adducit Sex. Cæcilius Iurisconf. incõmoditatẽ rependendæ pœnæ, & retaliationis difficultatem. In lege quoq; ueteri eam constitui apparet, Exodi XXI. & Deuteronomij XIX. Non misereberis eius, sed animã pro anima, oculum pro oculo, dentẽ pro dente exiges. Pythagoras adeò eam approbauit, ut eius discipuli nihil aliud ius esse diffinirẽt, quàm retaliationem, quod uulgò Rhadamanthæũ iudicium dicitur, ut est apud Aristotelem Moralium Nicomachiorum lib. v. cap. v. de quo elegans extat Hesiodi poëtæ carmen:

Εἶκε πτόθοι, τὰ κ' ἔρεξε, δίκην δ' ἴθεια γένοιτο.
Lex recta est, cùm quis patitur quæ fecerit ipse.

Cæterùm Aristoteles suprascripto loco hanc sententiã nõ probat: & iure nostro calumniatores alia pœna puniuntur, siue ad Pontificũ decreta[c], siue ad leges ciuiles[d] attendamus: secundum quas hodie omnia iudicia extraordinaria sunt, ideoq; in eis arbitrio iudicis fit cõdemnatio: alioquin ordinarijs accusationib. pœnam calumnię esse similitudinẽ supplicij, interpretes nostri fatentur[e], uerumq; ego arbitror, cùm de pœna ordinaria, id est, deportatione agitur: licet subijciãt hodie esse cõsuetudine sublatam[f], ne propter talionis metum absterreant accusatores, quos publicè interest etiã præmijs allici, alioquin delicta remanerent impunita[g]. Erasmus Rhadamanthęũ iudiciũ de incorruptis & seueris prouerbialiter dici existimat. Sed magis specialis est interpretatio quã ex Aristot. adduxi. Plato de legib. XII. solitũ finire controuersias Rhadamanthũ ait, iuramento per deos delato: quòd nemo sit adeò impius, qui nõ putet deos esse. unde Rhadamanthæum iudicium uidetur dici nõ solùm quod incorruptum est, sed quod confestim & absq; mora fertur.

c xiiij. q. j. c. quod debet.

d l. ij. ff. ad Turpil.

e l. fin. C. de accusat.

f Bart. l. si cui. de accus.

g Felin. c. super ijs. de accus.

De Doctoribus pecunias scholasticis mutuantibus: & Simonidis, Isocratis, Zeuxidis hac in re exempla. CAP. IX.

DAmnant Põtificij iuris interpretes eos professores, qui scholasticis pecunias mutuantur ut ad se alliciant[h]: uidentur enim quodam modo fœnerari: & tamen, ut Plautus ait, Virtute ambire oportet, non fautoribus. Atqui potius æquum fuit, ut præceptores suos tali ope ipsi scholastici prosequerentur, quàm eis auferrent. Legimus Masurium Sabinum Iurisconsultũ, quòd tenues facultates haberet, ab auditorib. suis sustentatũ fuisse[i]. Debent enim magistro suo gratiam discipuli nõ uerbis tantum, sed & rebus ipsis[k]: receptumq; est, absq; ulla noxa licere Doctori pecuniã pro salario exigere[l], uel etiam collatia stipe se suosq; alere: nec fidẽ[m] habere scholasticis, diutiusq; protrahi, cogendus est præceptor: siquidem uulgò dicitur,

Dum iscet infirmus, medicus sit pignore firmus.

Proditũ est, Simonidem poëtam gratuita carmina petenti, promittentiq; gratiam se relaturum, duo scrinia ostendisse, quorum alterũ præmiorum erat inscriptum, alterum gratiarum: & cùm iussisset aperiri quod præmiorum erat, plenum inuenisse: quod gratiarũ, inane: quo scitè facto importunũ illum efflagitatorem propulsauit, ut Theocriti interpretes tradiderũt. Isocrates, ut est apud Plutarch. cùm Ephorum Cumanũ ceu emansorem iterum in scholam recepisset, à patre eius Demophilo duplicẽ mercedẽ exegit: & ludens, eum δίφρον uocabat: sic enim græcè nõ solùm currus appellatur, sed etiã qui duplum fert, quasi διφόρον. Traditum est Zeuxin celeberrimi nominis pictorem Helenæ imaginem nemini ostendere solitum, nisi qui argentũ numerasset: indeq; uulgò ab Heracleotis dictum, Zeuxidis Helenam meretricari.

h gl. c. fi. de usuris. ubi Abb.

i l. ij. in fin. de orig. iur.

k l. Aquilius. de donat.

l gl. xxxviij. distin. c. de quibusdam.

m Spec. tit. de salar. in fin.

Lex præmiũ primo aliquid facienti decernẽs quomodo intelligenda: quid si duo simul faciant? quid si unus non solenniter? quid si dolo alterius tardetur? CAP. X.

LEx Castrensis sic scripta est: Qui primus murum ascenderit, tale præmiũ habeto. duo simul ascenderunt, utri præmium debebitur? & ex ui uerborum neutri deberi Bart. censuit[n]: alter enim alteri impedimento est[o], & inter pares nulla potest esse uictoria[p]: quod certum est, cùm constat legislatorẽ uni tantũ

n l. si fuerit. de reb. dub.

o l. inuicem. de hæred. instit.

p l. si reus. de duob. re. Bal. j. constit. Di gestorum.

dari uoluisse: ut quia pro præmio assignet talem equũ, nec enim huiusmodi species multiplicationem recipit: alioquin ex sententia legis, inquit Bart. aliud est. Sed diuidetur ne, an quilibet habebit solidum? Et si præmiũ diuisionem recipiat, promptius est ut diuidi dicamus [a]: si nõ recipiat, ut quilibet solidum habeat [b]. Cæterum non absimilis est quæstio apud Pindarum in Olympijs, Ode VII. cùm Minerua de capite Iouis nata esset, prædixit Hyperionides, fore ut maximum cõmodum hi consequerentur, qui primi deæ aram illustrem condidissent, & uerendum sacrum facerent. Rhodij confestim in arce aram erexerunt, sacrificaruntq;, sed nõ solenniter, utpote obliti afferre ignem: at Athenienses deinde ipsi iusta omnia peregerunt: traditum est, diuisisse deos munus, & Rhodijs artes mechanicas, Athenienſibus studia sapientiæ cõcessisse. Nec ab ijs dissidet quod lib. I. T. Liuius scribit: Cecinere uates, cuius ciuitatis bouem magnitudine & specie mirandã ciues Dianæ immolassent, ibi fore imperiũ. Id carmen perueneratad antistitem fani Dianæ: Sabinus ut primũ apta dies sacrificio est uisa, bouem Romam actam deducit ad fanum Dianæ, & ante aram statuit: ibi Antistes Romanus, cùm eum magnitudo uictimæ celebrata fama mouisset, memor responsi Sabinum ita alloquitur: Quid nam tu hospes, inquit, paras incestum sacrificium Dianæ facere? quin tu antè uiuo perfunderis flumine? infima ualle perfluit Tyberis. Religione tactus hospes, qui omnia, ut prodigio responderet euentus, cuperet ritè facta, extemplo descendit ad Tyberim: interea Romanus immolat Dianæ bouem &c. quo exemplo apparet, dijs litare etiam qui dolo faciunt, dum tamen dolus malus non sit.

a l. iij. §. si duobus. de adi. leg.
b l. semper. §. negotiatores. de iur. immun.

Supplicationes, quæ uulgò Litaniæ dicũtur, undè sumpserint originẽ: quæ sint Palcutriæ aues, & seruus Palcutrio apud Plautum Milit. CAP. XI.

COncilio Aurelianensi decretũm est, rogationes, id est, Litanias ante ascensionem Domini triduo celebrari, ieiuniumq; indici: idq; hodie ubiq; receptum est [c]: uulgoq; existimant, id aduersus pestilitatem institutũ esse: alij aduersus imminentes hostes Deum implorari. Cæterum ego apud Greg. Turon. historiæ libro II. cap. XXXIIII. longè aliter rem se habere deprædi. Is ex Auiti homilia refert, à Mamerco Viennensi episcopo primùm institutas ad expianda prodigia fuisse, cùm terra mouisset, cùm lupi, aliæq; feræ per urbes oberrarent, damnoq; & terrori mortalibus essent: cuius rei dispersa per prouincias fama, cęteros antistites inuitauit, ut exemplũ sequerentur: adeò ut in Italia quoq; religiose celebrentur, Letaniæq; uulgò uocentur corrupta uoce, cùm Litanię dici deberẽt: etenim apud Græcos λιτανεύειν est supplicare: unde Litanus seruus in Asinaria Plauti, qui in mẽdosis codicibus est Libanus; sicut apud eundem in Milite Palestrio, cùm legendũ sit Paleutrio, nomen ueteratori impostoriq; seruo cõueniens. unde & παλευτρίαι, quasi allectatrices aues Aristoteli lib. de historia animaliũ IX. turtures, uel columbæ, quæ aluntur ut alias alliciant, & aucupes ad cõgeneres capiendas adiuuent: quod & in coturnicibus fieri consueuit, itemq; anatibus, de quibus (est enim aucupij genus ualde iucundũ) nos quandoq; sic carmine lusimus:

c de conse. dist. iij. rogationes. ubi Archid.

Altilis allectator anas, & cærula pennas
Assueta ad dominos tre redire suos:
Congeneres cernens uolitare per æra turmas,
Garrit, in illarum se recipitq; gregem,
Incautas donec prætensa in retia ducat.
Obstrepitant aliæ, conscia at ipsa silet.
Perfida fraudatrix cognati sanguinis ales,
Officiosa alijs, insidiosa suis.

Confestim post primi uiri mortem nupta matre, filiũ nono mense natum præsumi primi mariti, imò secundi, imò utriusq;, imò neutrius. CAP. XII.

ARdua est, & uulgaris apud nostrates quęstio, Si mulier mortuo marito ad secundas nuptias transierit, & intra nonũ mensem pepererit, qui inde natus erit infans, cuius filius præsumitur? Variatumq; hac in re multis sentẽtijs est. Aliqui enim censeri prioris mariti filium existimarunt. cùm enim iure nostro nuptiæ intra annum luctus uetitę sint propter sanguinis turbationẽ [d], capienda est præsumptio filio fauorabilior, ut ex nuptijs cõcessis, id est, primo matrimonio censeatur natus [e]. Quæ ratio hodie iure canonico non procederet, quo permissum est mulieri, etiã intra annũ luctus nubere [f]. Sed fortè lex canonica ad hunc casum trahenda non est, cùm suboriri ambiguitas fœtus potest. Scribit lib. XLVIII. Dion, cõsultos à diuo Augusto pontifices, an Liuia concepto, necdum editopartu, ritè sibi posset nubere? respondisse, utique posse: cùm constaret, ex primo uiro iam esse prægnantem: alioquin si id ipsum dubiũ esset, non posse. Alij secundi uiri potius præsumi censuerũt, ut Bald. Imola, Cato Saccus, Lancel. in cuius domo uicinis scientibus sit natus, ideoq; in huius iuris quasi possessione constitutus ☉: & quia huic secundo imputandum est, qui nimis properè uxorem hanc duxit. Addo ego, & qui in colendo agro diutius perseuerauit: nam & uerisimile est, eum qui adeò festinauit, uel uiuẽte primo uiro aliquid delibasse [h]. Augusto certè id uulgò obiectum fuit, ut scribit Dion: adeò ut uersiculus græcus in prouerbium transiret,

d l. liberorũ. §. de uulg.
e Bal. l. si mater. C. de fil. qui pro. g.
f c. fi. extra. de feriand. nupt.

Τοῖς δυτυχοῦσι καὶ τριμηνιαῖα παιδία.
Sunt diuitibus etiam trimestres liberi.

quod & Tranq. tradit. quæ sententia adiuuari eo colore posset, si testamento primi mariti is filius præteritus esset, tanquam fauor testamenti sustinendi hoc suadeat [i]. Angelus propter incertitudinem ad utriusq; hæreditatem admittendũ existimat, tanq; utriusq; censeat filius: sicut & seruus quãdoq; duorũ dnorum insolidum fuisse iuris cõmento intelligitur [k].

g l. Gallus. in prin. l. fili. de ui qui sui sui.
h cent. de ui qui dicitur in mar.
i l. res subsecutæ. post. ad Trebel.
k l. duo sunt. de hæred. inst.

Quam

quam sententiam ceu somniũ quoddam irridet Alexander. Ego tamen eam placuisse Azoni reperio[a], tanq; magna æquitate fulciat: & mihi uidetur uno casu probabilis, cùm scilicet utriusq; hæreditatẽ filius ille possideret: potest enim aduersus diuersos actores cõtrarijs exceptionib. uti[b], & quod Accursius ait, mantellũ uertere[c]. quæ sentẽtia Aretini quoque fuit, & Lanceloti. Cæterũ Ruin. & Salomonius nõ utriusq; hæreditatẽ, sed alterius tantũ ei cõcedendam crediderũt, ut eius sit electio: fauorabilior enim hæc est ipsi partui sententia, licet iure nostro non sat probabilis sit. Sicut nec illa quorundam ueterũ, qui propter tantam dubietatẽ diuidi hasce hæreditates, & utriusq; dimidiũ huic dari censuerunt[d].

IIII

V

VI

Sed certè uerior, receptiorq;, & magis cõsentanea regulis iuris est illa sentẽtia, ut propter incertitudinẽ hic filius neutram hereditatem habeat[e], quam & plerique ueterum approbauerũt, Io. Pyleus, Barnerius, Barth. Brix. Old. Alberic. Bal. Ang. par enim est utriusq; mariti respectu præsumptio, & inter pares nulla est uictoria[f]. Quod intelligendum, nisi aliquæ cõiecturæ in alterã partem urgeant, qualis illa quã suprà dixi, cùm filius possidet: etenim cõmodũ possessionis magnũ est, faciteq; ut pro eo præsumat. Efficacior tamẽ mihi uidetur illa, quæ ex lineamentis oris paterni assumitur: quandoquidem ut ait Phocylides,

Οὐ γὰρ τίκτει παῖδας ὁμοίους μοιχικὰ λέκτρα.
Non gignunt similes stuprata cubilia natos.

Nec me mouet Iac. Butrig. argumentũ, qui adulterinos maximè similes esse maritis autumat, quia similitudo ex cogitatione mulieris oritur, quã solicitari de aduentu mariti eo potissimum tempore sit credendum. Horatius:

Nec metuo ne dum coeo uir rure recurrat.

Mihi haud fit hoc uerisimile, in ipsa titillatione ueneris de forma mariti cogitare mulierẽ, maximè Philosophis, Medicis, Poëtis, atque ipsa rerũ experientia reclamante, ut est apud Plutarchũ de placitis philosoph. lib. v. apud Galenũ lib. de semine II. Scribit Pomp. Trogus lib. hist. XV. Seleucũ Asiæ regem anchoram in femore habuisse, quod signũ ceu naturalis nota in posteros quoq; eius perseuerauit: ad quod allusisse uidetur Ausonius poëta de Antiochia loquens,

—*Illa Seleucum*
Nuncupat, in genitis cuius fuit anchora signum.

licet carmen illud corruptũ uulgò circunferatur. Est probabilis illa cõiectura, quę ex assertione matris prouenit[g], quoties aduersus eam nulla est suspicio, nõ iræ, nõ odij, non adulterij[h]: alioquin lex frustra eam excusaret, duntaxat cùm mariti iram atq; sæuitiam timeret[i]. Memini cum Auenione profiterer, fuisse quandam mulierẽ, quę subtilius cogitauerit quàm põtificij nostri Doctores potuerint inuenire: habebat plures liberos, quibus cùm moribunda in lecto esset accersitis, Filij, inquit, mei, priusquã hac ex uita migrem, ne animæ meæ iacturam patiar, sum uobis quid-

a l. qui duos. de reb. dub. Alberic. rub. C. ad Orfic.
b l. nemo. de except.
c l. Papin. §. sed nec impuberis. de inoffi. testam.
d l. si patersam. de hær. instit.
e l. si fuerit. de reb. dub. l. iij. §. si duob. de ait. leg. gl. c. ij. de præsumptio.
f l. cùm enim. de stip. ser. l. qui soluẽdo. l. seq. de hær. instit.
g l. etiã. de probatio.
h l. pe. de prob.
i c. officij. de pœnitẽ.

dam relatura: unus uestrũm est mihi non ex marito cõceptus, qui rem mariti iniustè possidet, eum uobis nuncupabo, nisi uos noluerítis. Tum filij, cùm quilibet de se metueret, Quin, inquiũt, mater ab hoc onere nos te absoluimus, & mutuò nos liberamus. quã cautelam ad librũ Cepollæ addendam censeo, unà cũ græco hoc uetustissimo poëtę disticho:

ὅστις καθ' ἑτέρου δόλια μηχανᾶται,
αὐτῷ λέληθε τὸν κακὸν ἀρχιτεκτονῶν.
Quicunq; in alium fabricat cautos dolos
Sibi inscius magnum malum ille fabricat.

Qui fuerint Hippocentauri: tum Chiron & Eurycion, & Diogenis scõma explicatũ, elegansq; Zeuxidis exemplum. CAP. XIII.

CElsus ait[k], Si ita stipulatus fuero, te sisti, & nisi steteris Hippocentaurũ dari: perinde esse, ac si te sisti solummodo stipulatus essem, quia stipulatio pęnalis inutilis est: nec enim in rerum natura sunt Hippocẽtauri, nisi picti. unde & Cicero de natura deorũ, & alij ueteres, quoties imaginarij corporis nomen adducũt, hoc potissimũ exemplo utunt. quo sensu Porphyrius Chimæram Tragelaphumq; usurpat. Inuehitur Cl. Galenus lib. de usu partiũ III. in Pindarũ, qui finxerit ex hominibus & Magnesijs equis nasci potuisse Hippocentauros, qui inferna parte matri, superna uerò patri similes, ideoq; ferocissimi essent: etenim id impossibile est. Lupi, canes, uulpes quandoq; per uenerẽ simul cõmiscentur, & pariũt Vulpicanes & Lyciscos: sed ex homine prægnantẽ reddi equum impossibile est. Veritas habet, Thessalos equites fuisse pernicissimos bellatores, unde illis nomen, quòd equos per summa montiũ iuga stimularent: sicq; poëtis & pictorib. data est materia cõfingendi eos corpore equino, sed superiore parte homines fuisse, & nube genitos: quade re apud Palęphatũ. Celebres inter Centauros fuere Chiron & Eurycion: significat autẽ græcè χείρων deteriorẽ, Eurycion latè inceden tem. unde iocus Diogenis apud Laërtiũ, formoso adolescenti ad conuiuium accedenti dixit, Chiron, id est, deterior reuertẽris: cumq; ille redijsset, & Diogeni dixisset, reuersus quidem sum, & non Chiron: respondit, nõ Chiron, sed Eurycion. χείρων μὲν οὐκ, εὐρυκίων δ'. quo sensu Aristophanes in Nubibus dixit εὐρύπρωκτος, qui locus malè translatus uulgò legitur, quòd interpretes Ambrosius & Erasmus incidisse in deprauatos codices uideantẽ. Cæterùm in græcis autoribus annotaui, à Chirone Centauro Achillem aliosq; regum filios eruditos fuisse fingi, quòd soleant Doctores consultoresq; principum, natura quidem feri esse, & promptum ad asperiora ingeniũ habere, humanitatem uerò in speciem tantum præ se ferre. extat apud Lucianum, dialogo qui Zeuxis inscribitur, non iniucunda fabella. Pinxerat Zeuxis plures Hippocentauros, matrẽ, infantes, maritum, idq; summa arte atque diligentia, sperabatq; maximam inde lau

k l. si ita stipulatus. de uerbo. oblig.

dem se assequuturũ, itaq; publicè tabulam exhibuit: at spectatores imperiti solam picturæ nouitatem admirabãtur, prædicabantq; tum ille puero, Age ô Miccion, inuolutam picturam atq; sublatam domũ auferto, etenim isti minimè laudanda celebrãt, eorum quæ summa arte fabricata sunt nullam rationẽ habentes. Quod & mihi sæpissimè contigit aduersus eos, qui solam dictionem in lucubrationibus meis extollebant, œconomiam, copiam, perspicatitatem non intelligentes, aut intelligere malignè dissimulantes.

Quemadmodũ numerandæ sint sententiæ atq; coniungendæ, ut communem opinionem conficiant. CAP. XIIII.

IN consilijs publicis cæterisq; actionib. humanis quia naturaliter homines dissentiũt, & quot capita, tot sunt sententiæ, constitutũ fuit, ut quod plures statuissent, obseruarẽt: & licet quandoq;, ut T. Liuius scribit, maior pars meliorẽ uincat, tamen aliud fieri nõ potuit, nec aliud remediũ discordijs atq; dissensionibus adhiberi. Cæterùm dubitatio quoq; & perplexitas plerũq; exoritur, quemadmodum numerandæ sint sententiæ: & cùm diuersitas in summa est, non est difficilis resolutio. Finge ex tribus iudicibus unum in quinq;, alterum in decem, tertium in quindecim condemnasse, censebunt omnes in minore summa consensisse [a], cogeturq; reus quinq; præstare. à qua sententia nec Aristoteles lib. Politicõ n II. cap. VI. dissentit. Quòd si duo in decem expressim consenserint, nihil impediet tertius, qui quinq; tantum dari iusserit [b]. Sed cùm discordia est in qualitate rei, tunc huiusmodi interpretatio fieri non potest. Pone ergo duo iudices reum infamia notant, duo in exiliũ mittunt, tres summo supplicio afficiendum decernunt, quę sententia obseruabitur? Et uideretur coniungi debere duas priores, quæ uitam reseruant. Sed extat Quintiliani rhetoris declamatio CCCLXV. qua ostendit, tertiam præualere, quandoquidem duæ priores expressim non concordant: quoniam, inquit ille, si à duabus uinci hanc tertiam dicamus, iam ambæ illæ quæ pares sunt, erunt irritæ: inter pares enim nulla est uictoria [c]: nisi dicas tunc mitiorem præualere. C. Cæcilius Plin. epistolarum lib. VIII. & ipse hac de re dubitauit, Aristonemq; Iurisconsultum consuluit tali in specie: Vna sententia reum liberabat, alia relegabat, tertia gladio feriebat: quærit, an separari relegantes ab occidentibus debeant: pluribusq; rationibus concludit, separari debere, cùm aliàs si occidentibus coniungerentur, numero essent absoluentes superaturi. Ego illud magis quęsierim an coniungi liberantibus aduersus occidentes possint: Et secundũ cõmunes regulas uideretur nullam istarum sententiarũ cõiungi debere: sicq; ipse Plin. sentit: & in rebus pecuniarijs utiq; hoc esset seruandũ: uerùm in publicis iudicijs humaniorem ego interpretationẽ acciperem, ut

[a] l. diẽ. §. si plures. de arbit.

[b] c. j. de arb. vj

[c] l. inter pares. de re iud.

fauore humanæ uitæ [d] iungerentur hæ sententiæ, ut tertiam sæuiorem excluderent, & media seruaretur [e]. Verisimileq; est, uerbis legis id agi, ut primò de maiore discrimine agatur, uiuat, uel ne [f]. deinde concessa uita, impunitus an districtus esse debeat. quę opinio certior esset, si utraq; relegaret, sed diuersas in insulas: nec enim differentia hæc substantiã rei mutare debet [g]. Et quod suprà dixi, putarim etiam obseruandum, cùm Doctorum nostrorum sententias numeramus, ad discernendũ quæ cõmunis crebriusq; recepta sit opinio.

[d] arg. l. Iuriscons. §. cũ seruatur. ff. de aed. edic.

[e] arg. l. cum essent. C. de sent. pass. & restit.

[f] arg. l. Iulianus. §. fin. de aed. edic.

[g] arg. l. ab eo. de arb. iudicij.

De natura Conditionalis, an in uim Causatiuæ sustineatur: & de Diagora Melio quædam non inuicunda. CAP. XV.

CONditionalem pro causali poni sæpissimè Doctores nostri tradiderunt, ideoq; particulam Si, quandoq; interpretantur pro Quia: quod & aliqui Grammaticorũ docuerũt. Verùm memini fuisse uirũ doctum, qui contrariũ disputauerit, huiusmodiq; Accursianas interpretationes pluribus uerbis sit insectatus. Summa rationum ipsius hęc erat, ut Si, semper conditionem significet, & ideo ad casus incertos referatur. cæterùm quia conditionũ uariæ sunt species, & quædam præteritum tempus indicant, quod sui natura certũ est, nõ tamẽ ideo uitiari cõditionis uim, cùm satis sit à dicente prolatam, tanquam res sibi incerta sit, etiam si alioquin esset notissima. Traditur à Græcis autoribus Diagoram Melium, cùm scripsisset, Si deus est, oportet eum summè bonum esse, & malos punire, de ciuitate eiectũ esse, quòd de Deo dubitaret: quod & in Protagorã statuisse Athenienses Cicero & Laërtius prodiderunt. Defendissent eum nostri Doctores, si conditionalem pro causatiua accipiendam contendissent. Sanè Diagoras hic cùm prius religiosus fuisset, postquã pecunias, quas fidei amici crediderat, amissas, abnegatumq; sibi fuisse depositum uidit, & nihilominus eum rem bene feliciterq; agere, dijs inimicus factus est, adeò ut θεόμαχος diceretur, hominesq; solicitaret ut dijs aduersarentur. Is cùm in diuersorio esset, nullaq; adessent coquendis lenticulis ligna, Herculis simulacrum, quod tum fortè aderat, igni subiecit, Tertiumdecimũ, inquiens, laborẽ nunc perfice, & Diagoræ athei lentem coque. unde argumentum sumpsisse Vergilium Catalectis uerisimile est:

Sed frigus metuo, & uereor ne ligneus ignem
Hic deus ignaris præbeat agricolis.

Extat & græcè aliud Palladæ ijs uerbis:

Τὸν δυὸς γὰρ πρόσθιον ἐθαύμαζα χάλκεον υἱα
τὸν πρὶν γ' ὀλιγολαῖς νυῶ πῦρ ἐπιπόμενον.
ὀχθήσας δ' ἄρ' ἔειπον, ἀλεξίκακε πρόσθλων
μοῦνε πεοὶ ἡ πρόθεις σήμερον ὀστέαβς.
νυκτὶ δὲ μεσσιόων με θεὸς πεοσέειπε πρεσβὺς,
καίρω δὲ πλοῦνεν καὶ θεὸς ὤν ἐμάεθον.

Hercules in triuio statua ærea capta iacebat,
Quæ quondam ante aras, tunc erat ante fimum.
Heu trinoctigena, propulsatorq; malorum,

Nam quan

Nunquam aliàs uictus, nunc malè stratus agis.
Dixi, adstans noctu & ridens mihi rettulit ille,
Hic seruire deus temporibus didici.

Sanè libet hîc in Grammaticorũ gratiã ex L. Victoris obseruationũ libris illud adijcere: Quatuor, inquit ille, sunt cõiunctiuę, i termi natę, quibus sequente uocali, n adijci potest: Alioqui, cæteroqui, atqui, si. unde Terẽtius, Sin eueniat modò: pro, Si eueniat. & Cicero ad Att. Tu modò si es Romæ (uix enim puto) sin es, hoc uehementer aduertas uelim.

Quibus casibus apud ueteres mutarentur nomina: & quid sit Vespertilio in iure: tum quædam de tribubus populi Romani, & præsertim Oufentina, quæ & Vofentina dicta est. CAP. XVI.

CONstitutio extat Diocletiani & Maximiani Impp. qua unicuiq; permittit, ut sibi mutare arbitratu suo nomen possit, dum tamen citra alicuius fraudem id faciat, & seruilis conditionis non sit[a]. Solebant autem ueteres uarijs ex causis nomina mutare, quarũ aliquas in iure nostro expressas habemus. Et in primis illa frequentissima est, cùm quis adoptione in alterius potestatem transit: assumit enim patris arrogatoris nomen, & familiam. Alia est, cùm quis seruus mittitur manu: incipit enim patroni manumissoris ferre nomen: quod alibi à nobis declaratũ, hîc repetendum non existimamus. Alia erat, cùm quis testamento hæres scriptus, nomen testatoris ferre iubebatur: si enim honestum id nomen fuisset, omnino ferre id hæres debuit: alioquin si inhonestum esset, remittitur talis cõditio à prætore[b]: ut puta, si Vespertilionis nomen ferre grauatus sit, ut Accurs. ait. sunt Vespertiliones appellati, qui metu creditorum latitant, & nõ nisi noctu per ciuitatem oberrãt. Artemidorus lib. III. indicat & sic fures atq; adulteros appellari posse, quoniã ut ait Catull. luce latent fures. Plautus in Truc. tenebricolas hosce uocat. Nonius Marc. ex M. Varronis autoritate uidetur sic eos appellasse, qui dubię sunt fidei: quia uespertilio nec inter mures sit, nec inter uolucres, auersantur q; eam aues tanquã quadrupedem, & quadrupedes tanquam uolucrem. Interpres Aristoph. in Nubibus, Chærephonti Socratico inditum Nycteridis, id est, uespertilionis nomen scribit, quia atro colore esset, & tenuissimam uocem haberet. cõpetet ergo id nomẽ aduersus fuscos quoque & uoculas. Basilius Hexameron ad philosophos id trahit, qui hebetibus oculis cœlestia contemplanẽ, cæcutientes in rebus serijs: quòd animal id interdiu parum uideat. In stipulatione euictionis, qua iubet prætor[c] caueri, seruum uenditũ furem non esse, uespertilionẽ nõ esse: aliàs censui decoctorẽ, aut rationũ conturbatorem intelligendum: etenim seruis peculium plerunque concedebatur, in quo fraudare creditores poterant[d]: ut parũ me moueant, quæ alioqui[e] aduersus hanc sententiã nuperrimè scripserunt. Videntur & mulieres, quæ meretricium quæstum inciperent, nomen mutare consueuisse. Plautus Pœnulo:

Nanq; hodie earum mutarentur nomina,
Facerentq; indignum genere quæstum corpore.

Corn. Tacitus lib. II. Vestilia, inquit, prætoria familia genita, licentiã stupri apud ædiles uulgauerat, more inter ueteres recepto, qui satis pœnarũ aduersus impudicas in ipsa professione flagitij credebant. Arbitror itaq; solitas in professione atq; artis tyrocinio nomen sibi mutare: quod & fortè Iuuenalis sentit cũ de Messalina scripsit:

—Titulum mentita Lyciscæ. Et Martialis XI.
Intrasti quoties inscriptæ limina cellæ.

Cæterũ & peregrini, qui ad ius ciuitatis Romanæ admittebantur, nomen Romanũ assumebant, & eius potissimũ, in cuius clientelã se tradebant, uel cuius opera ciuitate donati essent: ut Caburus Gallus apud Cæs. in commẽt. quia à C. Valerio Flacco ius illud habuerat, C. Valerius Caburus dictus est. sic Philoxenus est C. Auianus dictus. sic Megas est P. Cornelius appellatus, ut est apud Cic. Epistola ad Aciliũ: quod & multis alijs exemplis ostendi potest, & ab alijs annotatũ est. Solebant autem plerq; horum in Oufentina tribu nomen dare, quæ, ut Festus scribit, alijs diuersarum ciuitatum uiris fuit communicata. Hincq; est quòd in antiquis monumentis urbium transpadanæ Galliæ ubiq; hæc nota legitur, OVF. quæ Oufentinam tribum significat, ut in tumulo L. Cælij, quod suprà lib. V. cap. XVI. retulimus. Sic Mediolani legitur C. Plinius L. F. OVF. Cæcilius. sic Bergomi C. Cornelio C. F. VOF. Miniciano. Describebatur autẽ ante cognomẽ ipsa tribus. Cicero Philipp. X. Ser. Sulpitius Q. F. Lemonia Rufus: pro, ex Lemonia tribu. Idem lib. epist. Cęlij: L. Iulius L. F. Pomp. Annalis: pro, ex Pomptina. & ibidem, An. Capito: pro, ex Aniensi, & rursus, Pup. Hirrius: pro, ex Pupinia. Idem in Verrem lib. IIII. C. Claudius C. F. Palatina. Extant huius rei multa exempla, sed hæc satis.

Hecatomboeon apud Homerum non centum boues, sed centussem significare, aduersus Pauli Iurisconsulti sententiam: tum plura de Homero, Vergilij, Plautiq; quædam carmina explicata. CAP. XVII.

FVit inter Cassianos & Proculianos uetus controuersia, an sine numis uenditio esse possit: & utraq; pars hac in re autoritate Homeri sententiã suam tutabatur: obtinuitq; Proculi opinio, quia carmen illud, χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοι ἐννεαβοίων. Aurea pro æreis, centum boues pro nouem bobus: permutationẽ significare uidetur, non emptionem, ut Paulus tradit[f]. Aut ergo numi interuenerunt, & erit emptio: aut res pro re data est, & censebitur permutatio. Argumentabor tamen ego aduersus Paulum hoc modo: Si apud Homerum centum boues accipiamus pro animalibus, utique responsio Iurisconsulti nostri uera erit, & permutatio significabitur. si uerò

a l. 1. C. de muta. nom.

b l. sicta. §. si uero nominis. ad Trebell.

c l. si ita quis. de euict.

d l. 1. de instit. et instit. quod cũ eo qui in alie. pot.

e Erasmus.

f l. 1. de contrah. hen. empt.

numum intelligamus, cui figura bouis sit insculpta, apparebit haudquaq̃ uerum esse Pauli intellectum. atqui Homeri interpreres uidentur de pecunia intellexisse. Didymus in II. Iliados super eo carmine, πάντες εὐπλεκίδες, ἑκατόμβοιο δὲ ἕκαστος. Veteres, inquit, plurimi bouem animal faciebant, adeò ut pecuniam sic signarent, ut ab una parte regis insculperetur facies, ab alia bouis effigies: unde ἑκατόμβοιο centussem significat. Plutarchus in Thesei uita, eum tradit nõta bouis signasse pecuniam, uel ob Marathoniũ taurũ, uel ob Minois ducem, uel ut ciues ad agriculturam pro uocaret: unde Homerum Hecatombœon dixisse, quod & Iul. Pollux lib. IX. existimauit. Melius itaq; suprà scripta quæstio ex legũ rationibus, q̃ illa Homeri autoritate finita est: libentissimè tamẽ ueteres quacũq; in re eius testimonio sunt usi. Verg. in Iuuenilibus:

—Hic dominum toties audire loquentem
Constiti, Homeriacas edidicíq; notas.

Sic enim est legendum, & uulgati codices emendandi, in quibus, constitui meracas, corruptissimè scriptum est. dixit autem Homeriacas ἐπὶ πλειονάσιμον, pro Homericas. sic Callimachus apud Strab. lib. XIIII.

Καὶ ξωθλὶ ἰόλειαν ὁμηρειανόν τι κελεύμαι.

Plautus in Trucul. militè inducit, qui Homeri poëmata ad mendaces pertinere dicat:

Et Homeronida poëtilla de illis memorari potest,
Qui & conuicti & condemnati falsi de pugna sient.

Sunt autem qui illud carmen emendent, Et Homericon epos, & Ilias &c. uerum fortè seruauit Plautus τὸ πρέπον militis indocti, qui Homeronida poëtilla, pro Homerico poëmate barbarè pronunciarit: sicut & alibi in Mil. glorioso, cùm dixit,

Quem ne ego seruaui in campis cuticulindonijs,
Vbi Bombomachides clunistatides Archides
Erat imperator summus Neptuni nepos.

Videntur enim uerba conficta risus causa, ut frustra Hermolaus Barbarus, & eius poëtæ interpretes, se in eorum interpretatione torqueant. Sic & in Pœnulo:

Ita est ut occœpi dicere, hæ penulæ
De illac sunt pugna captæ pentethronica
Qua sexaginta hominum die uno millia.
Euolaticorum manibus occidi meis.

Pentethronicam pugnam, homines q; euolaticos frustra requiret quisquis poëtam illum interpretabitur: captandi risus causa uidentur hæc efficta esse, quod sæpissimè alijs q; in locis Plautus facit.

Emendatus Scæuolæ locus, & dictio ἀσωκάπλως *quid apud eum significet.* CAP. XVIII.

a l. si sic. de uerbo. oblig.

SCæuola lib. XIII. quæstionũ [a], Si sic stipulatus sim, inquit, neq; per te, neq; per hæredem tuum uim fieri: si in persona tua omissa sit stipulatio, poterit rursus ex persona hæredis cõmitti: imò & ex persona tua toties cõmittitur, quoties uim feceris: alioquin si ad unam tantũ uim referretur, & ex persona tua cõmissa esset, amplius ex hęredis persona nõ cõmitteret: q̃d falsum est, quia illa uerba, Neque per te, neq; per hęredẽ, per synapheian, id est, cõiunctim accipiunt, ut primo incluso nõ excludat secũdus: nõ aũt accipiunt ἀσωκάπλως id est, inconiunctim, ut commissa semel, amplius committi ex persona hæredis nequeat. Verba Scæuolæ sunt, ut si sic uolumus facta esse stipulationem, Neq; per te, neq; per hęredem tuum fieri: ut ad unam uim primam pertineat: si uim fecerit, amplius ex hęredis facto cõmitti non poterit ἀσωκάπλως, quasi ex ipsius ui tota sit consumpta: quod nõ est uerum. Sic autẽ legendum esse testimonio est antiquus meus codex. At Doctores nostri dictionem grẽcam nõ intelligentes, latinas uoces suppo suerunt, & pro dictione græca, quam librarij effinxerant, iudicantes græcam uocem deesse, scripserũt, ergo: & pro asynaptos, si actum sit, sanequàm ridiculè. Alij nec græcam quidem uocem, nec aliquid suppositiũ loco illius habent: sed simpliciter scriptum, ex hęredis facto cõmitti non poterit: quasi ex ipsius ui &c. quod admonet Accursius, & Norica editio habet, quæ minus inemendata lectio est: sed ex uestigijs antiquorum librorum apparet uerius esse quod ego reposui. Vtitur ea uoce & Aristoteles lib. III. de animalium natura, cap. VII. cuius significationẽ Iustinianus noster sic expressit in emendatis codicibus [b], Aut, pro Et, accipi, ut uideatur copulatiuo modo esse prolata, & magis synapheia, ut & primam personam inducat, & secũdam non repellat. ἀσωκάπλως ergo dictio Neq; accipietur, si prima persona inducta, excludatur sequens: quod falsum est, ut hic dicitur: coniunctio enim Neq; disiunctim nõ accipitur [c], & receptissima est sententia: licet diuus Augustinus in Grammaticis suis traditionibus aliter senserit, quod alibi à me relatum, confutatumq; est [d].

b l. penult. C. de uerb. sig.

c l. si quis in eod. tit.

d l. si per iniuriam uerb. sig.

Coëmptiones interimendorũ sacrorum causa quæ sint Ciceroni: quid Tutores qui in potestate mulierum sint: & declaratum S.C. pro Fescennia apud Liuium. CAP. XIX.

NVperrimè amicus quidam meus à me efflagitauerat, ut tria sibi loca explicarem, quæ à ueteribus autoribus usurpata ex iure nostro uidentur. Dixi pleraq; apud Ciceronem esse atq; alios eius ętatis scriptores, ex iure ciuili desumpta, quæ tamen intelligi hodiè à nobis nequeant: lex enim XII. tabul. eiusq; interpretes iam diu aboliti sunt, mutataq; sunt omnia post Augusti formulam: deinde postquam Saluius Iulianus edictũ perpetuum diuulgauit, atque interpretatus est: adeò ut antiqui illius iuris tenuis quædã umbra ad nos duntaxat peruenerit, solaq; nobis coniectura atque diuinatio sit relicta, nihil autem pro certo affirmare possimus. Primum quod petierat, est in oratione Cicer. pro Muræna, ubi seruiens causæ suæ Cicero, acerbius quàm par est in Iuriscõsultos inuehitur, tanquam uerba legum duntaxat tenuerint: æqui-

æquitatem uerò reliquerint: Sacra, inquit, interire ueteres noluerunt: horũ ingenio senes ad coëmptiones faciendas interimendorũ sacrorũ causa reperti sunt. Cuius clausulæ hic est sensus: Verba XII. tab. erant, sacra priuata perpetua manento, ut ipse lib. II. de legib. attestatur: atq; ibi declarat ex Scæuolæ Pontificis sentẽtia, quinq; modis adstringi sacris hæreditatem: igitur ut fraudem legi facerent, inuenerant illi tale remediũ, ut ea bona quæ sacris obnoxia erant uenundarẽtur seni alicui, & citò morituro, quòd scilicet ea obligatio licet in successorem particularem transiret, tamen in primũ duntaxat transibat[a]: sicut & plerq; alia hodie sunt, quæ in primũ hæredem solum transeunt, ad ulteriores nõ extenduntur[b]. Alterum est quod ibidem dicitur, Mulieres omnes propter infirmitatẽ consilij maiores in tutorũ potestate esse uoluerunt: hi inuenerũt genera tutorũ, quæ potestate mulierum continerenẽ. Quale id sit, uix possim inuenire: nisi dicamus, mulieres seruos suos actori publico concessisse, & postquam publici effecti essent, procurasse uti sibi in tutores darentur: etenim tales hodie quoq; non planè serui sunt, nec magis à tutela reijci, quàm cæteri tabularij possunt[c]: & tamen nec omnino liberi uidentur, & propter reliquias prioris dominij, aliquo modo possunt dici potestate mulierum cõtineri. Non absimilis fraudis mentio est & apud Cor. Tacitum libro II. Negante reo, agnoscentes seruos per tormẽta interrogari placuit: & quia uetere senatusconsulto quæstio in caput domini prohibeatur, callidus & noui iuris repertor Tiberius, mancipari singulos actori publico iubet, scilicet ut in Libonem ex seruis saluo senatusconsulto quæreretur. Tertiũ est, quod ex T. Liuio lib. XXXIX. acceptum est: quo loco scribit, Fescenniæ libertinæ, quia Bacchanalium indicium fecerat, senatusconsulto cõcessum fuisse, uti sibi datio, diminutio, gẽtis enuptio, tutoris optio ita esset, quasi ei uir testamento dedisset. Et sciendum est lege XII. tab. mulieres in tutoris potestate fuisse, absq; eius autoritate quid cuiquã dare seu contrahere nõ potuisse, nisi quę capite diminutę fuissent, id est in uiri manũ cõuenissent, ut Boëthius in Topica Cicer. declarat, ubi locum ab adiunctis, & à consequentibus prosequitur: & cùm per nuptias ex gente mariti facta esset, amplius in aliam gentẽ transire non poterat, nisi hanc ei facultatem maritus, in cuius manum, id est potestatem cõuenerat, testamento suo dedisset. Meritò ergo Senatusconsulto fuit cautũ, ut datio, id est, dandi & contrahendi licentia: diminutio, scilicet capitis, ut sui iuris censeretur, & absq; autore res suas agere posset: gentis enuptio, id est, potestas extra gentem mariti prioris nubendi: & tutoris optio, ei mulieri competeret, ac si uir testamento ei legasset. Scio suprà scriptos locos aliter ab alijs interpretari posse: eligant ergo studiosi quod magis ad stomachum fecerit.

[a] l. fin. §. fin. de cõtrah. empt.

[b] l. sciendum. de uerb. sig.

[c] l. ij. ff. rem pupili sal.

Incertitudinem, & ingratitudinem, & Irritare, latina uocabula non esse, neq; ueteribus usitata. CAP. XX.

COnditionis incertum, inquit lex[d], inter fratres non iniquis rationibus conuentione finitum est. Interpretatur Bart. conditionis incertũ, id est, fideicõmissum sub conditione factum, ut ἡ τῷ σωνεκδοχικῷ pars pro toto posita censeatur. quam expositionem ego nõ soleo sequi, sed simpliciter Incertũ pro incertitudine scriptum arbitror: quia hæc uox Certitudinis, aut Incertitudinis, non satis latina est, & ueteribus autoribus inusitata: maluit legislator neutro adiectiuo uti. Sic & alibi[e], Actionem ingrati aduersus libertos competere ait: Ingratum appellans, quod uulgò Ingratitudinem dicimus: nam & hæc uox non fuit antiquis autorib. in usu. Dixerit aliquis, cur ergo tu non semel eam lucubrationibus tuis inculcasti? Respondeo primũ, non adeò scrupulose in legalibus cõmentarijs me agere, & huiusmodi obseruationes ijs, qui se Ciceronianos dicunt, relinquere: deinde tribuere me nõ parum studijs nostrorum temporũ, quiq; in eis excelluere scriptoribus, ex quibus Perottus, Pontanus, Erasmus, & plerique alij uidentur has uoces iure ciuitatis donasse, & Romanã linguam auxisse. quod & in uerbo Irrito, pro irritum facio obseruarũt: quod cum eo sensu latinum non sit, ipsi tamen ceu latino sæpissimè utuntur. Sed hæc Grammaticis relinquamus.

[d] l. j. C. de pact.

[e] l. pen. C. de liber. & eorum liberis.

De diffinitionibus. CAP. XXI.

SCripsit Mutius Scæuola librum, quẽ inscripsit πρὸς ὁρῶν, id est, diffinitionũ: qui si extaret, auxilio fortè nostratibus interpretibus esset, in ijs maximè altercationibus, quæ circa diffinitiones sæpissimè uertuntur. Etenim rectè scriptum est in regulis iuris[f], omnẽ diffinitionem periculosam esse: rarum enim est, ut subuerti non possit, siue quia in diffinitionibus uerba sunt propriè intelligẽda, siue quia oportet ijs omnes casus, etiã speciales, cõprendi: quod capite ultimo Paradoxorũ disputaui: siue quia ex proprio & differentijs diffinitio cõsistit, in quibus discernendis magna subtilitate est opus, ut Cicero scripsit. Extat tamen M. Victorini rhetoris libellus, quo uarias diffinitionũ formas complectitur: unde & eiusdem argumenti alium Boëthius cõfecit, qui nonnulli usui etiam iuris studiosis esse possit. Is primã diffinitionis formam esse censuit, quæ græcè sit ἐσιώδης, id est, substantialis, qualem sic explicuit Accursius, ut sit propria & breuiter cõprænsa rerum substantiæ enunciatio, quæ genere, proprio, & differentijs constat. quod & Fab. Quintil. tradidit: qualis est, quæ in iure nostro de testamentis[h] ponitur, ut Testamentũ sit uoluntatis nostrę iusta sententia de eo quod quis &c̃. Sic Tutela[i] est ius atque potestas &c̃. Alia est species, quæ ἀφορισμὸς Græcè dicitur, plurium

[f] l. omnis. de reg. iur.

[g] l. j. de test.

[h] l. j. de test. l. j. de usufr. l. j. de fart.

[i] l. j. de tut.

1

11

rerum ſummatim, & quaſi ad regulam facta traditio: quæ etiã ſi ſimul nõ habeat & genus, & ſpecies, & differentias, tamen ſuſtineri poteſt, dum cum diffinito ipſo conuerti poſsit: qualis eſt illa, quam dolo Antiſtius dedit[a], ut ſit dolus omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circũueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita. Sic Vlpiano Catonia na regula diffinitur[b], Quod ſi teſtamenti facti tempore &c̃. aiuntq; noſtri Doctores, & hanc diffinitionis ſpeciem propriã eſſe, ſufficereq; ut rectè cõcepta cenſeatur, dummodo
III poſsit cõuerti. Alia eſt quæ γνωματικὴ dicit̃, quòd rei notionẽ quandam tradat, doceatq; quemadmodũ quælibet res cognoſci poſsit: ut cùm Pomp. dixit[c], Stipulatio eſt uerborũ cõceptio, quibus is qui interrogatur &c̃. At qui cõceptio ipſa extrinſecus contractui ipſi accedit, hocq; diſtat à ſtipulatione, quod uox à re: ſed ſatis eſt ijs uerbis intelligi, quid ſenſerit Iuriſconſultus. Sic Caius lib. II. Inſtitutionum: Subſtitutio eſt ſecundi gradus hæredis appellatio[d]. ponitur appellatio pro effectu appellationis, perinde ac ſi dixiſſet, eſt ſecundi uel ulterioris gradus hæredis inſtitutio. Et ad hanc ſpeciem pertinẽt illæ diffinitiones, quæ actum rei, uel etiam effectum, nõ ſubſtantiã explicant, quas ubiq; Bar. improbat[e], ſed defendi per ſuprà ſcripta poſſunt. Alia eſt quę
IIII ποιοτικὴ dicit̃, quia rei qualitates ſolùm explicat: ut, Homo eſt qui ingenio ualet, qui artibus pollet. Præſcriptio eſt[f], quæ ex tempore ſubſtantiã capit. Poſſeſsio eſt, quæ ab agro iuris proprietate diſtat, cuius proprietas ad nos non pertinet &c̃. quòd ſi propriã diffinitionẽ efficere uelis, aliter concipienda ſunt uerba, & ſubſtantia rei explicãda: ut, Præſcriptio eſt exceptio ex tempore ſubſtantiã capiens: poſſeſsio eſt uſus rei à iure ſeu proprietate ſepa-
V ratus. Alia eſt, quæ ὑπογραφικὴ dicitur, quaſi deſcriptionẽ quandã dicas, quæ adhibita circuitione dictorum factorumq; rem declarat: ut, Luxurioſus eſt nõ neceſſarij uictus ſumptuoſus[g]. Sic uidetur mihi Hortenſius ex Senecæ autoritate feudum ceu beneficiũ finiuiſſe, eſt beneuola actio gaudium tribuẽs capienti[h]. Sic Iuriſconſulti noſtri in legato penoris explicando uidentur feciſſe[i], Penu legata cõtineri quæ eſui potuq; ſunt. qua de re multa A. Gellius lib. IIII. ca. I. Sic M. Varro: Induciæ, inquit, ſunt belli feriæ. Satisq; (inquit Gell. lib. I. cap. XXV.) uiſum eſt eiuſmodi facere demonſtrationẽ, quod genus Græci τύπος magis, & ὑπογραφὰς, quàm ὅρισμὸς uocant. Alia eſt quæ κατ' ἀντίλεξιν dicitur, quaſi
VI aduerbiũ, cùm uerbum uerbo diffinimus: ut, Appellare eſt prouocare[k]: Donatio eſt doni datio[l]: uel cùm Vlpianus conditionẽ poteſtatiuam diffiniẽs[m], Puto, inquit, generaliter rectè definiri, facti poteſtas eſt &c̃. Alia eſt,
VII quæ κατὰ διαφορὰν dicitur, id eſt, per differentiam: ut, Rex eſt modeſtus, Tyrannus eſt impius, Ius eſt ars boni & æqui, Iniuria quod nõ iure fit. & alibi[n]: Sacerdotes iuris ſunt æquũ ab iniquo ſeparantes, licitũ ab illicito diſcernentes, bonos non ſolùm metu pœnarũ, uerùm præmiorũ quoq; exhortatione &c̃. Verùm & hæc impropriè diffinitio eſt. Alia eſt VIII
quæ κατὰ μεταφορὰν, id eſt, per translationẽ fieri quandoq; ſolet: ut, Diuitiæ ſunt breuis uitæ longum uiaticum. ſic Gallus Aquilius diffiniuit[o] Litus eſſe quo maximus fluctus elidi tur. ſic Legatum eſt delibatio hæreditatis[p]. ſic Manumiſsio eſt datio libertatis, ut amplius quis manui, id eſt, poteſtati ſubiectus nõ ſit[q]. Ad hanc ſpeciem uidetur quoq; pertinere, quod ſuprà ex M. Varrone dixi, qui Inducias diffiniuit eſſe ferias belli. Improbat autẽ Ariſtoteles omnem diffinitionem quę per translationem fiat, quia translatio ſemper aliquid obſcuritatis habeat, cùm diffinitio debeat eſſe perſpicua. Eſt & quę fit κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, id eſt, per contrarij priuationem, ut dicamus, Bonũ eſſe, quod malum nõ ſit. Sic Marcellus: Iuuenis eſt qui adoleſcentiæ exceſsit ætatem, quoad incipiat inter ſeniores numerari[r]. Sic Vlpianus: Mandatũ gratuitum eſt, quia originem ex officio atq; amicitia trahit[s]: cõtraria porrò eſt officio merces. Sic alibi, Peculium eſt non id cuius ſeruus ſeorſum &c̃. & alibi: Scientiam accipimus, quæ habet & uoluntatem[t]: ſed, ut puto, non uoluntatẽ, ſed patientiã &c̃. Alia adducitur, quæ καθ' ὑποτύπωσιν, id eſt, per imaginationẽ fieri poteſt: ut, Aeneas eſt Veneris & Anchiſæ filius. ad hanc uidetur pertinere quod ait Vlpianus[u], Operę ſunt diurnum officium: nec enim hęc eſt propria diffinitio, quod alij quoq; annotarunt. Alia eſt quã uocant κατ' ἐκλογὴν ὁλοκλήρου ὁμογενῆς, id eſt, per pleni ex eodẽ genere indigentiam: ut ſi dicas, Quid eſt quadrans? & reſpondeat̃, cui ad aſſem dodrans deeſt[x]. Eſt & quæ ὡς τύπος appellatur, & ad exemplum pertinet: ut, Animal eſt ut homo: Ius gentiũ eſt ueluti erga deum religio, ut parentibus & patriæ pareamus[y]: Cõpromiſſum eſt quod ad ſimilitudinem iudiciorũ redigitur, & ad finiendas lites pertinet[z]. His adjcitur & quæ κατ' ἀναλογίαν appellatur, de qua extant Marci Varronis libri: habetq; & hæc rationẽ ſimilitudinis: ut, Homo eſt μικρόκοσμος, minor mũdus: Poſſeſsio eſt ſediũ poſitio[a]. Eſt, & quæ κατ' ἔπαινον concipitur, id eſt, laudationis cauſa: ut, Lex eſt mens & conſilium ciuitatis, & Demoſthenes Chryſippusq; de ea dixere. ſic alibi Iuriſconſultus, Libertas eſt res inæſtimabilis[b]. Cui contraria eſt alia quæ κατὰ ψόγον, id eſt, per uituperium fit: ut, Seruitus eſt poſtremum omnium malorum[c]. & alibi: Seruiſunt, qui pro nihilo in iure reputantur[d].

Additur & alia cui κατὰ πῶς τι, eſt nomen, quę ad aliquid relationem habet: ut, Pater eſt cui eſt filius: Dominus eſt, cui eſt ſeruus. noſtri Doctores ſolent inde accipere argumentum, quod à correlatiuis appellant. ſic diffinitur Patronus, qui habet libertum. ſic Vxor[e], quę maritũ, dum tamẽ nõ inutilẽ. & ſi qua ſimilia. Alia eſt quæ περὶ τόπον appellatur, id
XVII
eſt,

a l.j.de dolo.
b l.j.de reg.cat.
c l.v.de uerb. oblig.
d gl.rub.de uulgar.
e Bar.l.j.de appell.l.j.de acquir. poſſeſſ. col.ij.
f gl.xvj.q.iij.l. quæſtio.de uerborum ſig.
g l.j.& ij.quod met. cauſ. l.j. de cap.dim.l. v.de pecul.
h c.j.in quibus cau. ſeu. amit.
i l.iij.de pe.leg.
k ij.q.vj.c.omnis. c.placuit.
l l.ſenatus. §.donatio. de don. cauſ.mor.
m l.iiij.de her. inſtit.
n l.j.de iuſt.& iur.
o l.litus.de uer. ſig.
p l.legatũ.j. de leg.j.
q l.manumiſſi. de iuſt.& iur.
r l.non dum.j. de leg.ij.
s l.j.mand.
t l.j.de reb.
u l.de cepe.
x Inſtit.de iur. nat.gent.
y l.ij.de iuſt.& iur.
z l.j.de obl.
a l.j.de acq. poſſeſſ.
b l.j.de leg.
c Inſtit.qui cauſ.ma.
d l.ancipen. de reg.iur. l.iij. de ſtip.hom.
e l.j.C.de in. util.ſtip.

est, quæ terminũ, finem, effectũ ipsum declarat: ut, Genus est, quod plures species cõplectitur. Depositũ est, quod custodiendum datur, totum fidei eius cõmissum[a] & c. Cõmodatum, quod utendum datur[b]. Appellatio, est prioris sententiæ rescissio[c]: hoc enim ad effectum pertinet, quod & Bar. nõ negat. Est &

XVIII quæ κατ' ἀπολογίαν dicitur, quæ secũdum rei rationem inducta est: ut cùm dicimus, Dies est sol super terram: Nox est umbra terræ obiectæ soli: quæ propriè pertinet ad Philosophos: cuius argumenti librum edidit Callimachus τῶν αἰπῶν, unde testimoniũ Seruius, Priscianus, Græcíq; Grãmatici quãdoq; mutuãtur. Cæterum nõ satis probatum fuisse opus, indicat ἄδηλον distichon lib. I.

Καλλίμαχος ὁ κάθαρμα ὁ παίγνιον ὁ ξύλινος νοῦς
αἶπος ὁ γράψας αἶλια καλλιμάχου.

Callimachus lustri ludibrium, ab arbore sensus
Causa est perscribens ætia Callimachi. Vnde Mart.

Si non uis Mamurra tuos cognoscere mores,
Nec te scire, legas ætia Callimachi.

Quas autem causas eo libro Callimachus explicarit, non satis constat: aliqui Fastos & causas sacrorũ, quod & apud nos fecit Varro: aliqui etiam causas ueterum fabularum censuerunt. Ego eo disticho καθαρματοπαίγνιον iunctim legendum arbitror, quasi dicas, Lustrationum, seu expiationũ ludibrium: & intellectum lignorũ dici, quia arbores colebãt tum ob simulachra deorum, tum propter lucos: hinc Argo nauis fatidica Flacco, & habitæ Graijs oracula quercus. Verg. & Pli. lib. XII cap. I. Et has quidem species Victorinus atq; Boëthius diffusius sunt persecuti. Habemus

XIX autẽ nos & aliam speciẽ, quæ κατ' ἐτυμολογίαν dici potest, ut Cicero uertit, iuxta ueriloquiũ: ut cùm dicimus, Mutuũ est quod de meo fit tuum: Tutores sunt tuitores[d], qui uim & potestatem habent: sicut Aedituí, qui ædes tuentur. sic alibi, Affines sunt uiri & uxoris cognati, cùm altera cognatio ad finem alterius accedit[e]. sic alibi: Statuliber est, qui statutam

XX ad tempus habet libertatẽ[f]. Est & quæ κατὰ πεῶνομασίαν dicitur, nos allusionẽ uocamus: ut, Testamentũ est testatio mentis: Taberna est, quæ tabulis clauditur: Pontifex, qui potest facere: Augustus, qui auget rempublicã: & similia alibi à nobis explicata, quæ nihil opus est in præsentia repetere[g]. Est & diffini

XXI tio quę per distinctionẽ fit, cùm singula intra suos fines redigunt: unde apud Laërtiũ in uita Zenonis, Antipater lib. I. πρὸς ὁρῶν, diffinitionẽ aiebat orationẽ esse per resolutionẽ perfectè enunciatam: quod & Cic. in Topicis satis ostendit: qua specie idem autor Officium diffiniuit lib. I. de Offic. licet non sat candidè à Calcagnino hac in re accusatus fuerit.

Publica pœnitentia quomodo olim peragere tur, itemq; expiarentur ciuitates: & Ouidij in Ibin carmen declaratum. CAP. XXII.

QVæsitum nuper fuit, quænam esset Publica pœnitentia, cuius frequẽs in iure põtificio mentio est, & quæ solis profanis cõceditur, sacris uiris prohibet. Respondi eam rem satis esse declaratam in Agathensi synodo[h], licet ubique hodie exoleuerit, nisi quòd Saxones urbe Halberstadiensi eius imaginẽ etiamnum seruant: ibi singulis annis ex plebe aliquis eligitur, quem grauiorib. noxis inquinatũ putant: hunc ferali habitu, & obuoluto capite cineraliũ die in templo statuũt, & peractis sacris eijciunt, donec XL. dies per urbis cõpita uagus & mendicans errauerit: interim diuinas ædes eum ingredi fas non est. qualemcũq; cibum sibi uel ab ædituis, uel aliunde oblatum, non adspernatur, neminem alloquitur, nõ indulget somno, nisi post concubitum noctem, idq; in media uia. Die Iouis quæ dominicæ cœnæ dicata est, ad templum reducitur, ibi à sacerdote solennibus quibusdam ceremonijs absoluitur, & à confluente illuc populo stipem accipit. Adamũ hunc uocant, & omni crimine expiatũ credunt. quem ritum mirabilem Pius Pontifex, institutũ inauditum Raphaël Volaterranus appellant. ego olim uulgarem, & ex ueterũ decretis acceptũ scio. Sic enim publica pœnitentia peragi solebat, uidenturq; mihi sacrosancti illi patres hac in re ueterum Græcorum sacrificia quadantenus imitati: siquidẽ apud interpretem Lycophronis relatũ est, cùm urbs aliqua pestilitate, aut fame, uel maiore ui, atq; calamitate affligeretur, consueuisse hominem in ea fœdissimum perquiri, quem caseo cum placenta & caricis allectum, septies uirgultis quibusdam circa pudenda uerberatum, tandem facta scrobe comburebant, eiusq; cineres in mare proijciebant, sic expiari ciuitatem existimãtes: unde & Catharmũ, & Pharmacum eum appellabant: cuius rei & Hipponax in Iambis, & Lycophron in Locride meminerunt. Philostratus lib. IIII. sic Ephesiorum urbem ab Apollonio Tyaneo expiatã, obruto lapidib. quodam seniculo, est autor: huncq; modum uocat ἀκρηφόπαιον, Suidas uerò πορφύρμα. qua uoce & diuus Paulus utitur, ad Corinth. cap. IIII. Ambrosius Lustramentum transtulit. Ouidius Abderitanos ciues hominem quem deuotum uocabant, nõ absimili ratione statis quibusdam diebus tractare solitos, est autor illo in Ibin carmine:

Aut te deuoueat certis Abdera diebus,
Saxáq; deuotum grandine plura petant.

Deuotum dixit, quem Aristophanes in Pluto καθάρματον, apud quem interpres admonet etiam Romanis in usu fuisse id immolandi hominis sacrificium, ut à fame uel alia calamitate ciuitatem expiarent.

Causæ cognitionis quæ sint: declarata l. ultima, C. de plag. & l. placet. C. de pedan. CAP. XXIII.

COgnitionis causas esse Tranquillus sentit, quæ non iure ordinario, sed à Principe ipso audiuntur: quod à nobis suprà lib. VI. traditum est. Cognitione uerò in præsidis aut proconsulis foro non dissimili exemplo

a l. 1. depos.
b l. 1. cõmod.
c Bart. d. l. de appell.
d l. 1. de tutor.
e l. non facile. de grad.
f l. 1. de statulib.
g l. taberna. de uerb. sig. dixi.
h c. in capite. 50 distinct.

appellari, ex Constantini constitutione apparet, cùm præses ipse causam audit, ut aliquid extra ordinem constituat. Exempli causa: Iure ordinario plagiariorum pœna erat datio in metallum: quòd si præses existimasset ludo gladiatorio aptum esse reum, rem ad cognitionem suam reducebat, & pœnam constituebat, ut gladio talis reus consumeretur. Plagiarij, inquit lex, metalli pœna cum cæteris ante cognitionem supplicijs teneantur[a]. Sic enim in Codice Theodosiano etiamnum legitur: licet nunc apud nos uulgò, Cognitis scriptum sit: quæ res nõ mediocre interpretibus negocium fecit, quòd principium legis fini aduersari uideatur. In Diocletiani cõstitutione, causæ ad cognitionem præsidis pertinentes, diffiniuntur esse causæ maiores, quas per se audire debent, nec pedaneis decidendas permittere[b]: quod deinde Arcadij lege declaratũ est, ut de paruis criminibus, quib. inscriptio necessaria nõ est, nõ intelligatur: has enim præses relinquere minoribus magistratibus debet[c]. uerum Arcadij legem, quæ in Theodosiano extat, antiquatam esse apparet, cùm in nostro Codice nusquam sit: sed tamen adhuc utilis nobis esse potest, ut facilius legis Diocletianæ intellectum assequamur, in cuius interpretatione quot capita, tot fuere sentẽtiæ.

a l. fi. C. de plag.

b l. placet. §. C. de ped. iud.

c l. causas. C. de iurisd.

Furca pro cruce an latinè dicatur: & Ouidij in Ibin carmina quædam explicata. CAP. XXIIII.

CVm in quæstione facti respõdissem, erectione furcarum censeri regulum quendam iurisdictionis & meri imperij quasi possessionem retinuisse, uenditoq; fundo id ius distractum nõ uideri: ecce mihi noua cum aduersario controuersia: negabat ille Furcam apud Ciceronem ueteresq; autores usquam reperiri eo sensu. Dixi, idem mihi cõtingere, quod Cassio Seuero clarissimo olim oratori, cui M. Põponius Marcellus, sermonis latini exactor molestissimus, solœcismũ à cliente factũ exprobrare adeò perseuerauit, ut necessum habuerit dilationem petere, ut Grammaticum adhibere posset, quando non putaret is cum aduersario de iure, sed sibi de solœcismo controuersiam fore: ut est apud Tranquillum. Respondi tamen ex tempore, mihi multorũ autorũ instar esse Vlpianum[d], qui, Famosos, inquit, latrones ijs in locis, ubi grassati sunt, furca figendos quampluribus placuit: sicq; nõ uno in loco Iurisconsulti nostri loquuntur. quæ uox hodie tralatitia, & in usu omniũ est. Veteres uerò, ut est apud Plutarchum in uita Martij Coriolani, furcam uocabant lignum curriculi, cui superfigebatur temo, quod græcè ἀποστάτην, καὶ σύρριγμα uocant: id dempto temone seruorum humeris circũferendum per uiciniam imponebatur contumeliæ causa, unde furciferi dicti. Si quis autẽ apud interpretes Hesiodi curriculũ illud depictum uiderit, facilè deprendet similimũ furcæ esse, in qua hodie latrones suspenduntur: ut meritò metaphoricæs hoc quoq; sensu accipi possit. Plaut. in Cas. carbones super ea gestari solitos indicare uidetur:

d l. capitalium. §. fi. de pœn.

Sine modò rus ueniat, remittam ad te uirum
Cum furca in urbem tanquam carbonarium.

Nisi fortè legendum sit, Tam furuum in urbem &c̃. quod aliàs existimaui. Fuit autem id supplicij genus uetustissimũ, quo affectum fuisse Histiæum Milesium à Sardium præfecto Artapherne, autor est lib. VI. Herodotus, ad quem allusisse uidetur in Ibin Ouid.

More uel intereas capti suspensus Achæi,
Qui miser auriferæ reste pependit aquæ.

Vocat eum Achæum, quòd Miletus Græcorum Ionum Colonia esset. Auriferam uerò aquam Pactolum fluuium intelligit, qui proximus Sardibus allabitur, & in Tmolo monte fontem habet, ut est apud Strab. Hic uerò ego celeberrimi nominis poëtæ Theocrito Syracusio aduersus Ouidianos interpretes succurram, qui eum tam atroci iniuria affecerunt, ut suspendio perijsse affirmarẽt, ex carmine illo:

Vtq; Syracusio præstricta fauce poëtæ,
Sic animæ laqueo sit uia clausa tuæ.

Nemo certè ueterum autorũ extat, qui hoc mortis genere perijsse Theocritum scribat. at quin & alij fuere ex ea urbe illustres carminibus factitandis uiri, ut Heraclides, Nympho dorus, Theodoridas, Bion, Moschus, Sophren, Sosicles, Sosiphanes, Epicharmus, Phormus, cur soli Theocrito hanc notã inurunt? Satius ergo erit ita opinari, ut alluserit Ouidius ad eum amatorem, qui apud Theocritum Eidyllio XXVIII. seipsum amore dilecti pueri suspendit, hoc sibi prius condito epitaphio:

τόσσον ἔρως ἔκτεινεν, ὁδοιπόρε μὴ παρόδεύσης,
ἀλλὰ στᾶς, τὸ δὲ λέξον, ἀπ' Ἰωνίας ἐρχόμενος τάδε φῶν.
Hunc extinxit amor: ne transgrediare uiator,
Sed siste, & dicas, heu durum nacte sodalem.

De Interpretibus iuris nostri, & eorum uetustissimo Azone. CAP. XXV.

CVm ius nostrum Iustinianus in artem quandam (quod tantopere temporibus suis M. Cicero optabat) redegisset, ueterumq; constitutiones in suum Codicem referre meditaretur, edicto suo prohibuit, ne quis in futurum Iurisperitus auderet Cõmentarios illis applicare, & uerbositate sua compendium iuris confundere[e], quod antiquioribus temporibus factum fuerit: permiliteq; solum summulas quasdam fieri, quæ Græcis πανδέκτας uocantur: obseruatumq; fuit ferè per septingentos annos illud edictum[f]. Primus mihi uidetur Azo Bononiensis legem cõtempsisse, & non solùm Summam, quam uocant, composuisse (quod utiq; licuit, & ante eum Placentinus, Ioannes, alijq; tentarant) sed iustis Commentarijs pleraq; Digestorũ leges esse interpretatus: unde plurima Accurs. in suas glossulas transtulit, cœpitq; tum magnum & illustre esse Azonis nomen, adeò ut fons legum, Vas electionis, Lucerna iuris, appellaretur, qui

e l. 1. §. nostram. C. de uetere iur. enucl.

f l. 1. §. hoc ius. C. eod. tit.

qui legum ænigmata mortalibus aperuisset, obscura retexisset, dubia declarasset. Is, ut etiamnum Bononiæ durat fama, cùm in disputatione ab antisophista quodam suo prouocatus cultro eum appetijsset, in carcerē pertractus, & capitalis criminis damnatus dicitur: cùmq; exclamaret, ad bestias, ad bestias[a] (nēpe huius principij legē adducēs, qua propter artis excellentiā relaxari sontibus, & nouissima meritis, pœnā allegabat) iudices se ab eo tanq; belluas insimulari credentes, idcircoq; irati nō destiterunt, donec summo supplicio afficerēt. Quod si ita est (nec enim id mihi admodum fit uerisimile) quis dubitet haudquaquam mentitū fuisse Iuuenalem, cùm inquit,

—Nec unquam
Sanguine caudici maduerunt rostra pusilli.

Vel Callimachum, cùm γηκρονίοις, id est, Saturni legibus scriptum ait:

Ὅστις δὲ ἀθανάτων ὄκκα μὴ θεὸς αὐτὸς ἕληται,
ἀθρήσῃ, μισθὸν τοῦτον ἰδεῖν μεγάλῳ.
Iniussus quicunq; deos aspexerit audax,
Mercede id magna criminis exoluet.

Etenim Azo nō solùm ceu alter Tiresias Palladas conspexit, sed etiam nudam & apertam omnium oculis publicauit, atq; prostituit. Illud admonendus est lector, Summā quæ uulgò circunferē in tres ultimos Codicis libros, X. scilicet & XI. itemq; XII. nō Azonis esse, sed Placentini, ueteris legū in Pessulano mōte professoris.

a Ad bestias. de pœnis.

DN. AND. ALCIATI IVRISCONS. PARERGON seu obiter dictorum, liber decimus.

Verba ciuilia quæ sint: & breuis resolutio in materia cōpendiosæ substitutionis: & Cic. ad Att. locus perpensus atq; castigatus: tum de boue quem sacrificasse Pythagoras dicitur, locus à Laertij interprete nō sat rectè redditus. CAP. I.

VERBIS ciuilibus, inquit Papin. substitutionē post quartumdecimum annū ætatis frustra fieri cōuenit. Quæsitū est, quæ sint Verba ciuilia: & censuit Bar. esse uerbum Instituo, uel Hæres esto: tanq; hæc non iuris gentium, sed ciuilis uerba sint: quod falsum est, hancq; sententiam olim XII. argumentis, ceu XII. spiculis confixi. Ego arbitror Verba ciuilia dici simpliciter uerba, quibus pupillaris substitutio cōficī potest: siquidem Vulgaris dicta est, quòd uulgò omnib. competat: at Pupillaris non nisi ciuibus Romanis, qui filios in potestate habeāt: quod ius patriæ potestatis propriū ciuium est, & id quidem moribus ciuitatis inductum est, id est, iure nō scripto, sed prudentū interpretatione, ideoq; propriè ciuili, quod Pompo. docuit[b]. Meritò ergo Papinia. uerba ciuilia ea omnia appellauit, quibus hæc substitutio est inducta. Quibuscūq; ergo uerbis usus sit testator, ciuilibus, directis, cōmunibus, nunq; potest ultra ætatē pubertatis filio pupillarem substitutionem facere: adeò ut si fecerit, nec in uim quidem fideicōmissi sustineatur: quoniā iura fideicōmissorum prorsus separata à pupillari substitutione sunt[c]: fieretq; hoc aduersus mentē testatoris, qui pupillariter substituendo, uel eius tempus prorogando, uidetur hoc in fauorem filij facere, tanquam ante certam illam ætatem eius iudiciū non approbauerit, ideoq; si uoluerit cōsulere[d]. Ergo nō est id in odium trahendum, ut uideatur uoluisse fidei cōmisso eum onerare. quòd si non ad certam ætatem, sed simpliciter quandocunq; decesserit, filio hæredem dederit, apparet nō ut filio, sed ut fideicōmissario faueret, id eum scripsisse, meritò tunc ad fideicōmissum res deuoluetur, ut Diocletianus Imp. elegāter distinxit[e]: cuius constitutionis uerba mirum est quantum Accurs. & cæteri uiolent: qui cùm præcise constituat differentiam, quando nō ad certam ætatem substitutū est, Idem, inquiūt ipsi, etiam si ad certam. Dicant quæso, id ne est legem interpretari, an prorsus abrogare? apparetq; tunc dictionem illam, Secundus hæres esto, ad fideicōmissum pertinere, nec merè ciuilis iuris esse. Videmus apud Diogenē Laërtium multa esse exempla testamentorū, qualia Aristoteles, Plato, Epicurus fecerūt, quæ nihil cōmune cum lege Rom. XII. tab. habēt: unde & apud Græcos uetustissimos κληρονόμοι sunt hæredes, & Epiclerus puella in spem hereditatis paternæ educata, ut Iulius Pollux est autor: alij etiam πατροῦχον uocāt, Isæus rhetor πρικλυρεῖπν, sicut & Solon legislator. quòd si cōtrouersia sit, quis eam ducat in uxorem, ἐπίκληρος dicitur. Sed an sicut Hæres esto, uel Instituo uerbum directum ciuile esse Bartolus censuit, ita etiam uulgare sordidumq; illud Hæreditare, eodem modo accipiatur? & Raph. Com.[f] respondit idem esse. reperitur id uerbum in antiquis codicibus. Cicero lib. II. ad Atticū epist. prima: Cùm in Sicilia hæreditatem sæpe hæreditasset. Hauddubiè corruptè aliqui emendarunt, Aedilitatem sæpe dictitasset. uerùm quid sit Dictitare ædilitatem, non satis constat: minus receditur ab exemplari si legatur, Cùm in Sicilia hæreditate sese ditasset. quærendum ergo amplius. Quijus de hæreditatib. dicebant apud Athenienses, Lexiarchici appellabantur: λῆξιν enim hæreditatem dixerunt, ἀπὸ τοῦ λήγειν, id est, à desinendo, quòd ab uno in alterum desinat, id est ut Galli dicunt, in mortuis uiui sessitant: qua ratione ego etiam uerbum Lego, in lege XII tab. generaliter acceptum arbitror[g] pro qualibet deficientium uoluntate, ἀπὸ τοῦ λήγειν, unde & λήγατον Græci scribunt: ut appareat nō deduci ἀπὸ τοῦ λέγειν: ŏd & indicat syllaba, quæ in legato prima producitur, cùm alioquin esset corripienda. Norunt omnes quanta altercatio atq; discordia inter nostrates sit in ciuilium horum uerborū interpretatione: cumq; ego suprà scripta essem traditurus, ut auditores redderem attentiores, dixi debere eos ex-

b l. ij. §. ijs legibus. de ori. iur.

c §. masculo. §. final. instit. de pupill.

d l. iij. §. cū Pollidius. de usur. l. Scius. l. à filia. §. fi. ad Trebell.

e l. precibus. C. de impub.

f Raph. Com. consil. ij. & lxxxiiij.

g l. uerbis. de uerb. sig.

emplo Pythagoræ Musis bouem immolare, qui idipsum fecisse dicitur, cùm in Geometria quiddã noui inuenisset: quod tamẽ apud Cic.lib.de nat.deorum ult.Cotta negat se credere: quoniam ille ne Apollini quidem Delio hostiam immolare uoluit, ne aram sangui ne aspergeret. Is qui Diogenem Laërtiũ transtulit, Ioui eum centũ boues sacrificasse attestatur, cũ inuenisset trianguli orthogonij subtensam equipollere cõtinentibus: sed certè in græco Apollodori carmine nulla Iouis mentio est, nec centũ boum. carmen sic se habet:

Ἡνίκα τοὐθαγόρας τὸ πόριμον εὕρατο γράμμα
λευκὸς, ἐφ' ὧ λευκὸν ἤγαγε βοῦν σίλω.
Concludens inuenta fuit cum linea claro
Pythagoræ fertur sacrificasse boucm.

Extat autem id distichon apud Laërtium, sed corruptũ: aliquanto integrius est apud Athenæum lib. X. quorum uterq; hecatomben fecisse eum ait, cùm simpliciter in carmine βοῦν σίλω. id est, immolationem bouis scriptum sit. Idem Athenæus libro I. Empedocles, inquit, Agrigentinus equorũ cursu in Olympijs uictor cùm Pythagoricus esset, & ab animatis abstineret, ex myrrha & thure alijsq; aromatis bouem cõcinnauit, quem spectatoribus distribuit. Suidas μύλι & πρακλῆς, inquit, dictus est, quòd rustici cùm bouẽ nõ haberent, quẽ Herculi immolarent, accepto pomo ei quatuor festucas uice pedum supposuerũt, tum duas pro cornibus fixerũt, traditurq; ridiculo hoc boue plurimum oblectatus Hercules. Vt ergo Cottæ rationẽ diluamus, fecisse Musis Pythagoram existimabimus, boue saccare & ex dulciario opere confecto, quales quotidie festiuiores pueri comedunt.

Cur pupillus rectè dici intestatus non possit, sine liberis possit: & Bartoli declarata sententia. CAP. II.

SVbstituerat testator compendio uerborũ hoc modo, Si filius meus sine liberis quãdocunque decesserit, Titius hæres esto: obijt adhuc impubes, quæsitum est de uiribus substitutionis. Accursius omni tempore fideicõmissariam esse censuit. Bar. usq; ad pubertatẽ directam, deinde flecti. Iac. Beluis. & Oldrad. fideicõmissariam post pubertatem esse fatentur, ante uerò nec directam, nec precariã esse: quia uerba illa, Sine liberis, impuberi nõ conueniunt, qui liberos habere nõ potest. sic nec Intestatus dici pupillus propriè potest, cùm testamenti factionẽ nõ habeat: isq; Intestatus sit, qui cùm testari possit, hoc nõ fecerit: sicut & eius est nolle, qui potest & uelle. Sed tamen Bart.[a] sentẽtia receptior est: negantq; alij qui conditionẽ, Si sine liberis, ad pupillum pertinere, cùm inuẽti sint eius ætatis pueri, in quib. malitia annos suppleuerit[b], & filios susceperint: unde & uetus adagiũ apud Petronium Arbitrũ, Taurũ tollet, qui uitulũ sustulerit. Sed, ut luuen. ait, quis custodiat ipsos custodes? Excusat plerunq; nequitia maiorũ famæ obiecto pupillo. Lex certè nostra aliud

a l. j. de suis & legit.

b c. de illis. ij. de despõ. impub.

præsumit, & ad ea minimè aptatur quæ raro cõtingũt[c]. τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς τῆς καθαίνεσθαι οἱ νομοθέτης, inquit Theophrastus, possibile est per rerum naturã mulierẽ uterũ gestare XI. perpetuos menses, quod Aristoteles, & M. Varro tradiderũt, & tamen legislator noster id nimis insolitum, ceu impossibile respuit[d]. Verisimile quidem est testatorẽ haudquaq; crediturũ ex pupillo conceptum eum infantem esse[e], cùm maximus poëtarum Homerus natura incertos esse patres ostendat, Odyss. I.

c §. j. Infra. n. xxx.

d In arist. de gen. & corr. lib. ij.

e L. Lucius. de cond. & dem. n. xxx.

Μήτηρ μὲν τ' ἐμὲ φησι τέκεμεν, αὐτὰρ ἔγωγε
οὐκ οἶδα, ὁ γὰρ τῶν τὶς ἐὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.
Illius esse quidem mater me prædicat, ipse
Nescio, nanq; suum certus scit nemo parentem.

Qui sub Cynosura nauigant, esse quasdã insulas referũt, ubi prima causa successionis sit fratrum, nõ filiorum, quòd fratres sint certi, filij incerti. Igitur haudquaq; ratio ista probabilis est, ut credamus pupillum ante pubertatem fieri patrem posse. Bartolus fatetur quidem pupillum nõ rectè Intestatũ dici, Sine liberis rectè dici. sed quenam est ratio differentiæ? Et aiunt, quia dictio Intestatus, abnegat actum ratione potẽtiæ: at dictio Sine liberis, actum & potentiã simul remouet. quæ ratio sat obscura est, nec aptis uerbis exposita. Voluerunt fortè id dicere, Testatus participium esse, quod à uerbo actionẽ assumit, & potentiam supponit: unde Intestatus actionem priuat, supposita tamen potẽtia. at dictio Sine liberis, nullam actionis uim habet, sed simplicis nominis, quod rem tantũ designat, nullo ad potentiam habito respectu. Ego scrupulosiora hæc esse arbitror, quàm ut luriscõsultis digna uisa sint animaduersione, cũ maximè sine liberis decedat, qui etiã si uelit eos tollere nõ possit: sicut nõ subditi in lege municipali dicunt clerici, qui etiã si uelint subesse prætori, nõ possunt, ut inquit Baldus[f]. Sic apud Platonẽ homo diffinit animal bipes latiungue, ἄπτερον, id est, impennatũ, quod idem est atq; sine pennis. Videtur autẽ Plato ea finitione nõ tam hominem, quàm simiam designasse, nisi simiæ manus crediderit esse pedes.

f Bald. l. de ius bon. q. n. xxx. gebat.

Quando dies more Rom. incipiat: & defensus Plinius à calumniatorib. lib. II. CAP. III.

DVplicem fuisse ueteribus horarũ rationem satis constat: quasdam enim temporarias, quæ pro dierũ ratione contrahunt, uel producunt: alias æquales, quę hodie sunt in usu, quod aliquando apud Paulum admonui. Sic & Dies naturalis apud ueteres ab exortu Solis incipiebat, ciuilis uerò à media nocte[g]. quod more Romano obseruatum fuisse Paulus ipse attestatur[h]. Hodie tamen Galli, & Hispani, & Germani plerq; diem à meridie auspicantur: quod & olim in terra Vmbria factum fuisse, M. Varro est autor, tametsi ceu nimis absurdum ipse improbet. at Plutarchus in Problematis rectè cõstitui ex Mathematicorũ rationibus indicat: certius enim id principium, quòd tunc centrum Solis hori-

g L. j. de urb. fragil.

h L. more. de fer.

horizontem attingit. Plin. lib. II. cap. LXXI. dum non eodem tempore lucem ubiq; oriri ostendit, tale experimentũ affert, quòd in speculis prænũciatos ignes sexta hora accensos, compertũ sit tertia noctis à tergo ultimis uisos. Error, inquiunt Mathematici, hic est euidens, cùm impossibile sit tantam distantiam deprendi quantumuis de excelso loco, propter terræ globositatẽ, & radij uisiui imbecillitatem. Respondeo, si sextam horam secundùm suprà scripta intelligamus, relinquetur, ut distantia trium duntaxat horarum sit, non nouem, tunc q; ratio Plinij erit probabilis. Et certè eo in libro quibusdam in locis reprænditur Plinius, cùm tamen nullo negocio possit defendi, si quis rem nõ accusatoris animo, sed æquí iudicis religione perpendat. Eodem capite exemplũ Philonidis plurimis modis irrident, sed maximè quòd sentire uideat, tantum spacij currendo assecutũ illum, ut Solis cursum præuerterit: q̃d si sensit Plinius, proculdubio bardus rudisq; fuisset. At ego haud quaquam ita interpretor, sed solùm id admonuisse, celerius eos qui secundum solem iter faciunt progredi, quàm qui aduerso sole. Eodem libro cap. XXV. aliud erratum esse contendunt, dum scripsit: Sed Cometes nunquã in occasura parte cœli est. Malè, inquiũt, uerba Aristotelis, unde acceperat, est interpretatus, πῶς δὲ τούτοις ἅπαντες οἱ καθ' ἡμᾶς ὠιμμένοι αὔθι δύσεως ἐφανίδωσαν. Ego apud Aristotelem legisse αὖω δύσεως, non αὖθι crediderim: ut quod Aristoteles ait, quotquot nostra tempestate conspecti sunt super occasum euanuisse: rectè à Plinio sit dictum, nunquam in occasura parte conspici: quia, ut Aristoteles ait, confestim euanescunt, adeò ut nec unius stellæ corpus, nec plurium relinquant. Eodem libro cap. XIII. Omnibus, inquit, fieri annis utriusque syderis defectus statis diebus horisq; sub terra. Aiunt isti, Nõ tenuit Plinius rationem eclipsium, nam horizontis diuersa positio nihil ad eam pertinet. Ego nõ hoc sensisse Plinium arbitror, sed simpliciter, ut ijdem defectus, qui apud nos fiunt, etiam apud Antipodas fiant cõuersis temporibus. Sed hæc satis, quæ q̃uis extra cancellos professionis meæ sint, uoluí dixisse, ut admonerẽ lectores, semper eam fieri interpretationem debere, secundum quam, quisquis fuerit autor, rectè locutus uideri possit. Quoties deprendi Accursium Placẽtini opiniones infideliter referentem, ut eum carperet: quod & in lucubrationibus meis scio ab aliquibus factũ fuisse, qui me ea cõminiscebanẽ dicere, quæ nec per somnium quidem cogitaram. Sed reuertor ad Plinium: is libro III. cap. V. Italia, inquit, incedit per maria cœli regione ad meridiem quidem. Sed si quis diligenti subtilitate id exigat, inter sextam horã primam q; brumalem: unde apparet horæ significationem ad cœli quoque eas partes pertinere, unde Sol tunc nos irradiet.

De sepulcrhi uiolati crimine: & Ouidij in Ibin quædam carmina explicata. CAP. IIII.

IN iure nostro grauissima cõstituta est pœna aduersus sepulchrorũ uiolatores, adeò ut lex Iulia de ui publica, eo capite quo eos plectit, qui quid fecerint quò minus quis sepeliatur, ad hos extendatur, qui faciunt quò minus quis sepultus permaneat[a]. Nam & licet regulariter leges municipales iuri cõmuni derogent, traditum tamen est tali casu hoc non permittendum, sed principalia rescripta potius obseruanda, quia generalia sunt. Scripsit tamẽ Caius, sepulcrha hostium religiosa nobis non esse[b], ideoq; lapides inde ablatos in quemlibet usum uertere licere. Sed certè non omne quod licet, honestum est. Scribit T. Liuius lib. XXXI. Philippum Atheniensium hostem, eorum tecta ad Cynosarges diruisse, & etiã sepulchra, nec diuini humanique iuris quicq; præ impotenti ira seruasse. Hieronymus Cardianus autor est, Lysimachum bello, quod in Pyrrhum gessit, Epirotarũ regum tumulos aperuisse, & ossa disperſisse: q̃d & Pausanias rhetor in Attica scriptum reliquit. Plutarchus in Pyrrhi uita tradit, bello q̃d aduersus Antigonum gesserat, habuisse Pyrrhum in exercitu milites Gallos, genus insatiabile pecunijs, qui sepulchra regum effodere nequaquã ueriti, aurum & ornamenta inde subtraxerunt, ossa uerò per lasciuiam abiecerunt: quod quia Pyrrhus tolerauit, omne id crimen ipsi tributũ fuit. Iul. Hyginus in Mythologicis cap. CXXIII. scribit, & ipsi Pyrrho post mortem idem contigisse, cuius ossa per fines Ambraciæ sparsa sunt: unde Ouidij carmen in Ibin explicari potest,

Nec tua quàm Pyrrhi felicius ossa quiescant,
Sparsa per Ambracias quæ iacuere uias.

Quamuis & sequens nõ sat apertum habeat sensum:

Nataq; ut Aeacidæ iaculis moriaris adactis,
Non licet hoc Cereri dissimulare scelus.

Videtur enim intelligendum de Olympiade Alexãdri Magni matre, quę hoc genere mortis extincta est, ut est apud Trogũ lib. XIIII. aut de Laodamia Olympiadis filia, quæ cùm in aram Dianæ confugisset, concursu populi interfecta est, ut idem Trogus libro XXVIII. scribit. Ouidius nõ Dianæ, sed Cereris aram fuisse sentit: an quia, ut Pausanias in Attica est autor, infesta semper Aeacidis fuit Ceres, quam Argiui aiunt sumpta muliebri figura ipsum Pyrrhum occidisse: Sed & apud Cereris templum primũ huius nominis Achillis filium occisum constat.

a l. sepulchri uiolati. de sepulc. uiol.

b l. iiij. §. quid tamen. eod. tit.

Dos Thusco modo, quæ sit Plauto in Cistell. CAP. V.

CVm plurima de dotibus ex iure nostro disseruissem, tũ illud addidi, Dotẽ quoq; prædiorũ μεταφορικῶς dici, quæ Græcis φυτικαὶ sunt, id est, impositiones, & instrumenta agri. Sed probabilis est dubitatio, quid sit dos Thusco modo. Verba sunt Plauti in Cistell.

Tu iam locere in luculentam familiam,
Vnde tibi talenta magna uiginti pater
Det dotis: non ut hic, cum Thusco modo
Tute tibi indignè dotem quæras corpore.

Quibus uerbis apparet, Thusco modo dotē esse, cum puella quęstum corpore facit, ut dotem acquirat, tractum à Volsiniensib. Thuscorum principibus, qui à seruis suis superati sunt, lata à uictoribus lege, ne qua uirgo ingenuo nuberet, cuius castitatē non ante ex numero ipsorū aliquis delibasset, autor Val. Maximus lib. IX. quod & à Siccensib. in Aphrica obseruatū fuisse idem lib. II. scribit. Herodotus in IIII. Nasamonibus id tribuit. Qui ad Indos nauigant, apud Callicutas hasce primitias etiamnum sacerdotū esse constanter asseuerant. apud Athenæum libro XII. multa de Tyrrhenorum luxuria traduntur, itemq; Lydorum, quorum uirgines prostitutæ, & seruis quoq; uulgatæ fuerint, loco qui γλυκὺς ἀγκὼν, id est, dulcis cubitus dicebatur.

Quid sit apud Apuleium, Non familiæ erciscundæ, sed Cōmuni diuidundo agere: & Ausonij epigramma declaratum. CAP. VI.

OBseruaui nonnunquam studiorum humaniorum autores uerbis Iuris ciuilis uti, indeq; acceptis metaphoris dictionē suā exornare: sed si unum Ciceronem excipias, alij nō sat feliciter: duriores enim sunt, & plerunque frigidi, ne dicam inepti: interim duobus exemplis ero contentus. Apuleius libro IX. de adolescente deprænso à marito: Non te, inquit ille, iuris seueritate lege de adulterijs ad discrimen uocabo capitis, tam uenustum atq; pulchellum: sed planè cum uxore mea partiario tractabo: nec erciscundæ familiæ, sed cōmuni diuidundo formula dimicabo, ut sine ulla controuersia uel dissensione tribus nobis in uno cōueniat lectulo: nam & ipse semper cum ea coniuge tam cōcorditer uixi, ut ex secta prudentum eadem nobis ambobus placerent &c. Est Partiarius qui agrū cōductum colit, parte fructuum sibi retenta: hōcq; distat à colono, quòd hic pecuniā pro locatiuo soluit, ille fructus: satisq; appositè usus est hac metaphora Apuleius. Durior est quæ sequitur, Nō agam familiæ erciscundæ, id est, uxorem meam (etenim appellatione familiæ uxor continetur) non repetam, quò minus & tibi cōmunis sit[a]: sed cōmuni diuidundo experiar, id est, te tanquam mihi & uxori cōmunem diuidam: habet enim id uerbū obscœnam significationem. Aliud exemplū ab Ausonio poëta accipitur hoc epigrammate:

Iurisconsulto cui nubit adultera coniunx,
Papia lex placuit, Iulia displicuit.
Quæritis unde sit hæc distantia? semiuir ipse
Scatiniam metuens, non metuit Titiam.

Cuius sensus hic est: Quòd Moses legislatorum præses cum cornibus pingatur, aliquis Iurisconsultus nihil ea cornua formidabat, sed uxorem adulteram nihilominus retinebat: is adulter talis erat fermè, qualis Neuolus apud Iuuenalem:

Quod taceo atq; ipsos etiam inclinare maritos.

Lex Papia sub Augusto lata est de maritandis ordinibus, cuius Tranquillus, Dion, cæteri meminere, & nos non uno in loco docuimus. Lex Iulia ab ipso Augusto lata in adulteros fuit. Scatinia uerò in eos est promulgata, qui muliebria patiuntur, Ciceroni, Quintil. Iuuenali. Citari ante alios debet Scatinia. Titia uerò ad id argumentū non pertinet, ea enim uetiti erant aduocati donum munusq; accipere, ut est apud Corn. Tacitum lib. XI. Vnde satis friget Ausonij iocus, nisi quòd in de cognoscitur, imperitū fuisse eum Iuriscon sultum, quem clientes nō adirent, nec aliquibus muneribus colerent.

[a] l. fin. C. de uerborum sig.

Ausonius in grypho ternario declaratus: & cur triplicem libertatem dixerit. CAP. VII.

AVsonij poëtæ mentio me admonuit, ut alium eius locum declararem ad Ius ciuile nostrum pertinentem, in grypho ternario ijs carminibus:

Interdictorum trinum genus, unde repulsus
Vi fuero, aut utrobi fuerit, quorumq; bonorum.

Sciendū enim interdictorū tria esse genera, Recuperandæ possessionis, Retinendæ, & Adipiscendæ: quorum exemplis Ausonius uti maluit. Recuperatorium interdictum est Vnde ui, quia prætor unde ui eum repulisti restitui iubet. Vtrobi uerò retinendæ est possessionis, & ad res mobiles pertinet: quoniā prætor utrobi, id est, utro in loco res de qua agitur maiore parte anni fuit, quò minus is eum ducat, uim fieri uetat. hodie interdictum Vti possidetis, etiā huic speciei sufficit. Quorum bonorum uerò adipiscendæ possessionis est. Interdicti prætorij hæc erant uerba: Quorum bonorum ex edicto meo illi possessio data est, quod de ijs bonis pro hærede aut pro possessore possides possideresue, si nihil usucaptum esset, quodq; dolo malo fecisti ut id desineres possidere, id illi restituas. Quæ uolui scripsisse, ut admonerem, Ausonium non simpliciter ut loquitur intelligendū esse: quoniā cùm ipse ab exemplis diuidat interdicta, si eam rationē sequeremur, uel in triginta species dissecari possent. Accipiendū itaq; est, uniuscuiusque generis unum exemplum eum retulisse. Subijcit idem,

Triplex libertas, capitisq; minutio triplex.

Quę diuisio quod ad libertatem attinet aliter atq; aliter accipi potest: alij enim simpliciter manumittunt: alij etiam uindicta, ut est apud Cornelium Tacitum: alij ex testamento. Fit & diuisio alio modo. Boëthius in Topica Cicer. tradit, eos qui prius seruissent, tribus modis ad libertatem peruenire, censu, uindicta, testamēto: eosq; modos interpretatione prosequitur. Ego & aliter explicari posse arbitror: Eorum enim qui liberi fiebant, aliqui iusta libertate fruebantur, & ciuitatis ius adipiscebantur: aliqui iuris Latini ex lege Iunia Norbana erant: tertij ex lege Aelia Sentia de

dititiæ

dititiæ cōditionis censebantur: quæ differentia lege Iustiniani deinde abolita est. Allusit forte ad hoc Plautus in Casina,

Tribus conduci non possum libertatibus.

Quamuis & per augmentationem dictum illud esse intepretari possimus. In uetustis spectationibus extat Romæ hæc inscriptio:

CLEMENTI CAESARVM N. SERVO CASTELLARIO. At Mediolani:

LYCINO N. SERVO CONIVGI BENEMERENTI NEVILA MACVLA.

Opinor hos Latinæ conditionis fuisse, & non tam N. adscribi, quòd ex Norbana lege id iuris adepti essent.

An illegitimi filij de facto notati censeantur: & quosdam recti exempti fuisse: Vergilij locus in VI. CAP. VIII.

VIdi quandoq; altercantes Doctores ea in quæstione, an filius illegitimus, turpis inhonestaq; persona censeat. Et Azo censeri credidit[a]: esse enim infamia saltem de facto notatum[b]: nam & responsum est, non uideri de tali successore intellexisse uirum nobilem, qui hæredi fideicōmisit, si sine liberis decederet[c]: censuitq; Curtius Senior, Spurij attestationem semiplenam probationem nō facere, tanquam omni exceptione maior nō sit[d]. Addit Alex. tum quoque turpem personam censeri[e], quamuis natalibus restitutus, &, quod uocant, legitimatus sit. Sed hoc mihi uidetur Alex. respondisse potius ut causæ inseruiret, quàm quòd ita sentiret: abolet enim legitimatio omnem maculam siue iuris siue facti[f]: quod alij tradiderunt, & Bald. ex facto non semel respondit[g]. Ego quod ad naturales simpliciter attinet, puto nulla macula adspersos censeri: quia non sua, sed aliena culpa laborant, & quia nihil est naturæ imputandum, & quia iure nostro Latinæ cōditionis solùm censebantur[h], quod suprà docui: at illa conditio honesta est. In spurijs uerò probabilior est ambiguitas, quoniam de istis Azo loquitur, & turpes censeri existimat: qua ratione Baldus nō admitti ad emphyteusim ecclesiasticam, etiam si restituti natalibus sint, arbitratus est, tanquam ab eis lex pontificum plurimum abhorreat. Sed hæc ego non satis probare ausim, qui uideā iure canonico ad quascunque dignitates, salua episcopali, admitti posse[i]: cùm tamen ijs, qui uel de facto notentur, portæ dignitatum non pateant. Aristot. libro ciuilis conuersationis VI. hoc hominū genus à reipub. administratione minimè submouendum arbitratur: quod etiam Papiniano placuit[k]. Nam & qui de singulari certamine scripserūt, haudquaq; eos reijci posse, ceu ignobiles, consentiunt[l], cùm tamen constet infames & sordidos ab ea militia repelli. Vltimus ex Caroli Magni linea Imperator Arnulfus, huiusmodi natalibus fuit. Tres maximi iuris nostri interpretes, Io. Andreæ, Bartolus, Iason, & ipsi sic uidentur cōcepti, quod Sannazarius literis prodidit, ipse tamen affirmare non ausim[m]. Scribit Plutarchus in uita Thesei, duarum maximarū urbium duos cōditores spurios fuisse, Romulū Romæ, Theseum Athenarum: qui cùm spurij & obscuri ambo forent, quia tamen armis, uirtutibusq; egregij erant, à dijs immortalibus prognati sunt existimati. His accedit & Hercules, ad cuius templum spurij deferebantur, quòd & ipse similes natales habuerit, quāuis Ioue genitus credatur. Vergil. VI.

Nec uerò Alcidem me sum lætatus euntem
Accepisse lacu, nec Thesea Pirithoumq;,
Dijs quanquam geniti, atq; inuicti uiribus essent.

Dixerit aliquis, quomodo dijs genitus Pirithous, quem constat Ixionis filium, Phlegiæ nepotem fuisse, impijssimorū parentum: unde & φλεγιᾶν Græci pro impiè agere dicunt. Respondeo, nō Ixionis, sed Iouis filium fuisse Pirithoum: etenim à mythographis Græcis traditū est, cùm Iupiter Dian, Ixionis coniugem amaret, in equum se transmutasse, & circum eam saltantem pudicitiā ipsius attentasse, unde natus infans dictus est Pirithous, ἀπὸ τοῦ πηδᾶν, quod est circū, & in orbem saltare. is deinde cum Theseo ad inferos descendens ut Proserpinam raperet, ἐπ' ἀκινήτου θρόνου, id est, in immobili sede captiuus collocatus est. at Hercules eò profectus, Theseum quidem inde euulsit, Pirithoum uerò propter nimium terræ concussum non potuit: Ascalaphi quoque petram reuoluit, ut Didymus in Homeri Iliados θ attestatur: quo loco idem scribit, haudquaq; apud ueteres ignominiosum fuisse nothi, id est, spurij nomen. Vnde Agamemnon cū Teucrū laudaret, subiecit:

Καί σε νόθον περ ἐόντα κομίσσατο ὤκα δόμοιο.
Et quamuis spurium, propria suscepit in æde.

Vergilius Theseum post mortem iterum petræ illi alligatum cecinit:

—Sedet æternumq; sedebit Infelix Theseus.

alludens, ut arbitror, ad suprà scriptam fabulam, cuius Apollonij interpres in I. in illud carmen, θησέα δ' ὃς πόρρι πάντας, meminit: liberatumq; Theseū ab Hercule ait, quia inuitus descenderat: non Pirithoum, qui sponte uenerat. Aul. Gellius lib. X. cap. XVI. uidetur Vergilium hac in re damnare, tanq; pugnantia scripserit, cùm tamen nihil obstet, uiuentē ab inferis Herculis opera liberatum, & tamē post mortem iterum ei supplicio addictum: sicut ipse Hercules apud Lucianum, quamuis uiuens emerserit, tamen mortuus iterum eò reuersus traditur.

Non semper fauore matris præsumi filiū patri superstitem fuisse: & Triphonini responsum declaratum. CAP. IX.

SCripserat testator, quandocunque filius meus qui impubes est decesserit, substituo L. Titiū: decesserat in pupillari ætate matre superstite: quæritur, an substitutus ceu cōpendio uerborum uocatus ex directa pupillari substitutione admittitur, an duntaxat ex fideicōmissaria; Et Bartolus censuit precariò

a Azo in summa. C. de insa.
b arg. c. si gens. lvj. distinct.
c l. ex facto. §. j. ad Trebell.
d Cart. repet. l. admonendi.
e Alex. consil. xxv. j. Idem contrà consil. ij.
f l. imperialis. §. j. C. de nup. l. j. C. ad l. Visel.
g Bal. cccbxxxviij. j. cxlvj. ij.
h l. fin. de iur. de liber.
i c. per uenerabilem. qui filij sint legit.
k l. spurij. de decurio.
l Paris Put. col. vij. uersic. an test. ardi.
m Rip. c. inter. de rescript.

ſolùm admitti, & ſic ſaluum matri eſſe inteſtatæ ſucceſsionis ius. hancq; interpretationem fauore matris accipiendam: ſicut etiam uidemus, quoties eodem caſu, puta bello, uel naufragio, pater & filius extinguuntur, filium poſterius deceſsiſſe præſumi, ut ſalua ſit matri ſucceſsio: quod Cl. Triphoninus ſcripſit[a], quod & alijs exemplis probari poteſt[b]. Sed tamen receptior crebrioriq; ſententia ſtat contrà: nempe tali caſu matri præferendum eſſe ſubſtitutum: quoniam non ex tacita mente legis, ſed ui uerborum compendioſæ generaliter acceptorum admittitur[c]: nullum enim eſt matris aduerſus expreſſa pupillaris ſubſtitutionis uerba priuilegium: nam in teſtamento militis id expreſsim cautum Diocletiani reſcripto legitur[d]: idq; non ex priuilegio militari, ut Bart. credidit, ſed ut uerba reſcripti indicant, propter uolũtatem teſtatoris, ut eos pupillus habeat hæredes, quos pater illi conſtituit. Nec enim credendum eſt, aliquid hac in re operari armatæ militiæ ſimplicitatem[e]: uideturq; hæc quæſtio adeò clarè hodie Boniſacij VIII. Pontificis edicto diffinita, ut minimè ſit hæſitandum, quin receptior ſententia eadem & uerior ſit[f]. Nec mouet Triphonini reſponſum, quod in cauſa inteſtati loquitur, ut legitimus excludatur: noſtra quæſtio in ſubſtituto eſt, qui expreſſis uerbis ex teſtamento uocatur, quod Curtius Iunior tradit. Vnde inferri poſſet, ſi naufragio uterque tam pater quàm filius periiſſet, adhuc ſubſtituto locum aduerſus matrem fore: quod tamen ego non facilè conceſſerim, ut ſaltem in hoc facti dubio matri faueamus: quamuis aliàs regula ſit, Præſumi filium ſuperſtitem patri eſſe: de qua re extat elegans Philippi epigramma εἰς ναυάγιον libro primo:

Νῦν μὲν ὤλεσε πόντος, ἐμοὶ δ' ἔπορεν πάλι δαίμων
πλαζομένῳ φύσιν νῦν πολιοκρόλιν.
πατρὸς ἰδὼν γὰρ ἐγὼ δίμας εἰς ἐμὲ δαίειον ἐλθὸν
μινυρέτης ἐπέβην, φόρτος ὀφειλόμενος.
ἤγαγε δ' εἰς λιμένας με, καὶ ἔσωσεν δίς ὁ πρέσβυς
νῆπιον γὰ γαίῃ, δεύτερον γὰ πελάγει.

Obruta nauis erat, cùm me fortuna uagantem
Naturæ imposuit cõmodiore rate.
Nam patris adſpiciens in tempore adeſſe cadauer,
Remigio hoc uſus me ſuper ipſe dedi.
Sic portum intraui, patrio bis munere uiuus,
Paruulus in terra, naufragus in pelago.

a l. qui duos. §. j. de reb. dub.
b l. cum qui. ad Trebell.
c l. Lucius. de uulg.
d l. precibus. C. de impub.
e arg. l. cum filius. de teſta. milit.
f c. ſi pater. de teſta. in vj.

Qui dicantur eiuſdem ætatis: & alium numerum pro alio poni: & defenſus Vergilius in ſonibus Timaui. CAP. X.

QVoniã publicè intereſt, ne materia probationum anguſtetur, præſumitq; lex, unumquenq; præſtiti ſacramenti memorem eſſe, nec temerè ad teſtimoniũ accedere: ideò ſemper fit interpretatio, ut fides teſtium ſalua ſit: & quantũ fieri poteſt, ad concordiam conciliantur, ne falſa, uaria, pugnãtia diximus pro teſtimonio uideri poſsint. Oportet tamẽ eam concordiam ueriſimilem, probabilemq; eſſe: quod enim ueriſimile non eſt, quandam falſitatis habet imaginem. Videtur autem probabilis eſſe concordia, quæ ſimilitudine legislatorum, uel autoritate prudentium inducitur. Ecce aliqui teſtes Titium & Seium eiuſdem ætatis eſſe dixerunt, cùm tamen deinde appareat decennem Titium eſſe, Seium uerò tertiumdecimũ annum agere. Reſpondi, non uideri falſos eſſe: cùm enim ambo pupillaris ætatis ſint, ſatis poteſt dici eiuſdem ætatis eſſe, idq; Pauli l. C. autoritate[g]. Et licet ueteres ętatem uario modo diſtinxerint, ut Varro, & Hippocrates, ut Solon, quorũ ſentẽtias Cenſorinus cap. XIIII. refert: noſtri tamen Iuriſconſulti uidentur mihi planius ac certius cõſtituiſſe[h], ut Infantia uſq; ad ſeptenniũ, Pupillaris ad XIIII. Pubertas & Adoleſcentia ad XXV. annum, Iuuentus, Virilitas, Senectus ad certos annos non reſtringeret, ſed ex habitu corporis atq; animi diſcerneretur[i]. Addo aliud exemplũ: Dixerat teſtis, coram pluribus perſonis aliquid geſtum fuiſſe: interrogatusq; iterum, dixerat nouem adfuiſſe: reſpondi, non ideo falſi reum eſſe ſi is numerus non conueniſſet. Solent enim docti uiri nonariũ numerũ pro multo ſimpliciter accipere, q̃d interpres Nicandri oſtendit: appellat Nicander Scorpion, qui χλοάων dicitur γινεάδεσμον, cũ tamen ſeptem duntaxat uertebras habeat, ut Demetrius atque Apollodorus tradiderunt. Sic Vergilius Timaui nouem eſſe fontes uideretur dixiſſe,

Vnde per ora nouem uaſto cum murmure montis.

cùm tamen ex chorographia appareat ſeptẽ tantum eſſe. Sic alibi idem Nicander duos aculeos habentem γινεάκεντρον dixit. Sic Homerus Charybdim ſcripſit, ter in die reddere q̃d abſorbuit, ter reſorbere, cùm conſtet id non niſi bis in die fieri. Sed Strabo libro Geographiæ primo id excuſat, tanq; hyperbolicũ ſit loquutus, & τρὶς nõ numerum, ſed uehementiam ſignificet. Plato quoq; lib. de repub. x. Inſpicientes, inquit, opera ipſorũ, non intelligunt τριτῆς ἀπέχοντα τοῦ ὄντος tertio gradu abeſſe à ueris. τριτῆς dixit pro ualde. Quod ergo ſibi permiſerunt magni hi autores, & nos auidè pro teſtium defenſione arripiamus.

g l. Lucius. de uulg.
h l. ſi infanti. C. de iur. delib.
i l. non aliter. §. j. de leg. aq.

Lex Conſtantini in molles declarata: cur horum ſymbolum ſit Scarabeus Auſonio poëtæ: quid condita pyxide Lyde, Iuuenali: & Culei cliterni Ciceroni. CAP. XI.

DVbitaui plerunq;, quid celebri illa & famigerabili lege aduerſus impudicos lata Imper. Conſtantinus ſenſerit. Eius uerba ſunt[k]: Cùm uir nubit in fœminam uires porrecturã, quid cupiat ubi ſexus perdidit locũ? ubi ſcelus eſt id q̃d nõ proficit ſcire & cẽ. Quæ uerba Salicetus phyſica quadã, ſed frigida ratione nititur explicare. Alij cõtendunt corruptum codicẽ, quia Norica editio habet per parentheſim, in fœmina uiros parítura quid cupiatur? Petrus, & Tranſalpini Doctores affectaſſe ultro legiſlatorem hanc obſcuritatem exiſtimarunt, ut rem obſcœnam quanto magis

k l. cùm uir. C. de adult.

gis fieri posset occultaret, atque tegeret. Alij potius ob iram, quā in flagitiosos illos Imperator cōceperat, confuse loquutum cōminiscuntur: sicut apud Verg. lib. II. Aeneas,

—Iuuenes fortissima frustra
Pectora si uobis audentem extrema libido est
Certa sequi &c.

σωφρόνως est, irato conueniens: & apud Plautū Cistell. Alcesimarchus:

At ita me dij deæq; superi inferi & medioxumi,
Itaq; me regina Iuno &c. quid dicam nescio &c.
Abit intrò iratus &c.

Est enim non modica ars, argumento aptare uerba: quod si poëtæ faciunt, si rhetores, nec quidem legislatoribus absurdum uideri debet. Ego tamen in Constantini lege, unius literæ mutatione posse cōmodius rem diffiniri arbitror, ut Viris legamus, nō Vires: ut eo modo dicat uir dare seu porrigere uiro, quo Plaut. in Rudente:

Cur tu operam grauare mihi, quam ciuis ciui cōmodat?

Cùm suprà dixisset:

Sapienti ornatus quid uelim indicium facit.

Lucianus in dialogo meretricio, πόρεχε γὰρ ὦ λέαινα ἀπατεῶν ἔφυ. Porrige igitur ô Leæna si nō credis, & cognosces me nihilo inferiorem uiris esse. Sanè Ausonius poëta ex dogmate Pythagoræo huiusmodi homines post mortē in Scarabeos uerti ait: an propter eorum fœditatē, de qua re Horus Apollo in Hieroglyphicis scribit? An quia hoc sine fœminis animal est, ut Aelianus est autor? qui scribit lege apud Aegyptios cōstitutū esse, ut fortissimus quisq; Scarabeū in annulo sculptū gereret: legumlatore id innuente, mares, minimēq; effœminatos esse debere, qui pro patria strenuè sint dimicaturi. An quòd Eusebius Pamphili de Præparatione Euang. lib. III. tradit, Scarabeum in stercus semen immittere solitum, & inde pilas cōficere? Nota est Aesopi fabula, quā & Aristophanes in comœdia cui titulus ἀρλοῦν, refert: ubi etiā senē inducit Scarabeo insidentē, ut in astra ascēderet, Iouem allocuturus: cæterū seruis imperantem, ut excrementa, editusq; omnes summoueāt, ne eorum appetēs Scarabeus dominū præcipitet. Apud Iuuenal. Satyra II. extat atrox declamatio in huiusmodi molles atq; effœminatos:

—Nubit amicus, & illis
Turgida nil prodest condita pyxide Lyde.

Videtur Lyde anus alicuius doliaris nomen, quæ medicinā exerceret, & plurima medicamenta haberet conceptū adiuuātia, qualia describuntur ab Arnaldo, & alijs. Galen. tamen lib. II. de compos. medic. κατὰ γένη, Appellant, inquit, ueteres Liten emplastrum uiride, simplex, quod non molliat, aut concoquat. mutuant autē sibi inuicem sonum τοῦ & λέλτα, ut est apud Lucianū. Sed nuñquid ea lex de uiris nubentib. loquens, & ad fœminas trahatur pathicas, uel quas Græci Tribades, Plaut. in Persa, Subigatrices uocat? & durum est legem pœnalem ad has extendi, quicquid Salic. scripserit[a]; respondiq; Marianus pollutionem extraordinariā hanc potius appellari: & ut uerum sit etiā id crimen ad Sodomitas pertinuisse, leges non generaliter, sed cum masculis hoc magis abominanī, & puniunt[b]. Putarim itaq; uindicāda quidē huiusmodi flagitia, sed nō eius pœna: sicut leuius plectuntur qui Lesbianī, quàm qui Phœnicissant, ut inquit Galenus simpliciū medicamentorū lib. X. unde Eunū Ausonius Syriscū uocat, quasi Phœnica: & minus est λυσιάζειν, ἢ πλυνειάζειν[c]. Solent latrūculatores nō summo supplicio hos afficere, sed mitius tractare, puta bis fune brachia luxare, quod Equulei ictus ipsi uocāt, cùm apud ueteres diuersum sit tormēti genus. A uerbo πλυνειάζειν sunt qui Culeos Clitorinos scripsisse Cic. epist. lib. IX. ad Pætum existimant: cùm tamen antiqui codices omes scriptū habeāt, At honesti culei Lanuuini, Cliternini nō honesti. Sunt Cliternini in quarta regione Italię, aliàs Aequiculani dicti, ut est apud Pliniū: unde obscœna allusio.

a arg. l. fœdissimam. cod. tit.

b Deci. l. 1. C. de secun. nupt.

c gl. xiij. distin. in summa.

Non reprobari à Iureconsultis Vergilij de cenotaphio sententiā, aduersus Accursij interpretationem. CAP. XII.

CEnotaphium, inquit Martianus, magis placet esse locum religiosum, sicut testis in ea re est Vergilius. Sed diui fratres contrà rescripserunt, sicq; reprobata est, inquit Accurs.[d] Vergilij autoritas. Ego allusisse Iuriscōsultum ad ea carmina arbitror lib. III.

Libabat cineri Andromache, manesq; uocabat
Hectoreum ad tumulum, uiridi quem cespite inanem
Et geminas causam lachrymis sacrauerat aras.

Verbū enim Sacrauerat, indicat sensisse Vergilium sacrū, seu religiosum locum esse. Sed certè non loquitur Verg. de simplici cenotaphio, id est, inani tumulo: sed de eo, ad quem geminæ aræ, & quidem sacræ extructæ erāt, & ad quē sacrificijs factis eliciti uocatiq; erāt manes Hectorei. Tranquillus in Claud. Cenotaphiū, tanq; græcam uocem, nō dixit, sed latinè Honorariū tumulum: siquidem ut Dionysius Halicarnas. lib. I. inquit, illustris fortunæ uirorū locus quidem unus erat, quo corpus condereī: monumenta alia alibi à beneficiarijs extruebanī, ob beneuolentiā, & grati animi argumentū. unde cuiuis in Numico flumine obierit Aeneas, eius tamen monumenta extra terrā Italiam uarijs in locis reperiuntur. unde uetustæ marmorū inscriptiones primo uersu habent OB HONOREM, nimirū indicantes esse cenotaphium.

d l. in tantū. de rer. diuis.

Trāsire ad plures, quid sit Plauto in Trinum.

Et substitutionē, Si hæres non erit, restituat per fideicōmissum, aliter accipiendā, q̄ Doct. nostri existimarint. CAP. XIII.

HAbent Pōtificiæ leges plerosq; loquendi modos nō satis ab ijs probatos, qui solos se Ciceroniani candoris imitatores existimant: qualis cum fato defunctū aliquē dicere uolunt, Viam inquiūt, uniuersæ carnis est ingressus: quasi solam carnē uorax ille Saturnus absumat, & nō cætera quoq; Elegantior

aptiorq; Plautina est phrasis, cuius carmen in Trinummo est,

Quianam ego ad hoc genus hominũ duraui, qui nõ prius
Ad plures penetrauì? nam hi mores maiorũ laudãt, eos dein
Lacitant &c.

Ad plures penetrare enim, est mori, quòd scilicet plures numero sint mortui, quàm uiui. Scribit Pausanias lib. 1. Megarensibus redditum fuisse oraculum, quo Apollo Delphicus respondit, Felices eos futuros, si cum pluribus consultarent. Qua dictione intellecta, illi curiam extruxerunt, ubi sepulchra heroum erant. Cicero libro 1. Tuscul. quæst. mortuos adeò plures non esse sentit, ut nec sint quidẽ, sed fuerint. Vnde etiam cæsis coniuratis Catilinæ exclamauit, Fuisse illos: ut ostenderet, sumptum de eis supplicium. Baldus, cùm testator scripsisset, Si Titius hæres non erit, restituat per fideicõmissum hæreditatem Sempronio[a], interpretatus est, si hæres non erit spontè: & ideo ex Senatusconsulto Trebell. posse cogi, ut adeat, & restituat, ne alioqui fideicõmissum pereat[b]. Ego potius illis uerbis censuerim, rogatum post mortem restituere: quia mortui non sunt hæredes, sed fuerũt: ut hæc clausula, Si hæres non erit: intelligatur, cùm amplius hæres esse nõ poterit: hoc enim sensu minus subaudimus.

a Guil. Alex. l. j. de uulg.

b l. ille à quo. ad Trebell.

Serui obsonatores qui sint, aduersus Accursium, & Plautus in Menæh. declaratus. CAP. XIIII.

Legatis seruis, exceptis negociatoribus, Marcellus scribit, cubicularios, uel obsonatores, uel qui piscationibus prepositi sunt, non uideri exceptos[c]. Interpretatur Accursius obsonatores, qui custodiunt dominum operam somno dantem, uel qui sonant & cantant domino in mensa. Sed mirum est latuisse Accursium, Obsonari uerbi significationem satis uulgatam, & omnibus cognitu faciilem. Plautus Menæh.

c l. legatis. de leg. 2. uij.

Bene obsonaui, atq; ex mea sententia:
Bonum anteponam prandium pransoribus. Et infra:
Nunc obsonator adeò responde mihi
Adolescens, quibus hic precijs porci ueneunt?

Est autem uulgò corruptum Plauti carmen, & pro Obsonator adeò: legitur, Ipsi naturæ deo: absq; ullo sensu.

Zythum quid sit Iureconsultis: quid Palladæ Dizythum. CAP. XV.

Zythum, inquit Vlpianus, quod in quibusdam prouincijs ex tritico, uel ex ordeo, uel ex farre conficitur, uini appellatione non continebitur, nisi uini numero à testatore sit habitum &c.[d] Declaraui quandoq; quid esset hoc Zythum, ex Suida & Strabone: utq; Aegyptiorum poculis frequens hæc ceruisia esset, quod etiã Plinius tradit. Ignotior significatio Dizythi, cuius Pallades poëta meminit epigram. lib. 1. qui sibi Epialo uel quartana laboranti datum ἀζύθου γὺ κρονίω ἀπάλω, profuisse præsentanea quadam & diuina uí attestatur, adeò ut Crotone ualentior factus sit.

d l. si quis uinũ. de triticl. leg.

Erasmus interpretatur duplicem Zythũ, seu Ceruisiam intelligi. Demetrius Chalcondyles speciem amuleti esse dixit. Stephanus Niger Zizyphum κατ' ἀντίφασιν. cõmendantur enim hi fructus Aëtio ad sanguinis acrimoniam compescendam: quamuis Galeno damnentur, tanquam praui succi, & digestioni resistentes. amplius ergo deliberandum.

Rectè numero multitudinis posita in iure rubricam de Probationibus: sicut à Cicerone, de Officijs: & explicatum prouerbiũ, Fastuosus Maximus. CAP. XVI.

Fuit Andreas Siculus tempestate sua inter eos qui Bononiæ profitebãtur magni nominis, adeò ut Alexãdri Tartagni luminibus, ut ita dicam, obstrueret: memoria in specie sic pręcellenti, ut quacunq; de re, etiam ex improuiso, posset, audereq; disserere: unde plurimus in ore uulgi erat, suspiciebaturq; ab ijs maximè, qui σοφοκλῆς, & Laudiceni, Plinio Cæcilio appellantur. Is quãdoq; scripsit[e], mirari se, quòd manifesto euidẽtiq; errore cùm ueteres Iurisconsulti, tum pontifices decepti sint, qui rubricã in iure nostro inscripserint de Probationibus, & non de Probatione potius: cùm enim Probatio nomẽ sit generis, & genus sit unum, singulari numero debuit talis inscriptio fieri: quasi in eo tractatu de Probatione[f] ipsa in genere tractetur, quę nusquã est: & non de uarijs ipsius probationis speciebus, quæ per testes, per instrumenta, per iusiurandũ, per confessionẽ fieri solet. Sic & nuperrimè Grãmaticus nescio quis in M. Ciceronẽ graui supercilio est inuectus, qui libros de Officijs inscripsit, & nõ de Officio potius: & libros de Finibus bonorũ, & non de Fine: cùm tamen Græci singulariter dicerẽt πρὶ κα θήκοντος (sic enim ipse Cicero fatetur) itemq; πρὶ τέλους. Sed certè rectius faceret nouus iste Aristarchus, si aut fortiorib. rationib. pugnaret, aut hoc Ciceronis autoritati tribueret, ut illum magis hac in re, quàm se uidisse, sibijpsi persuaderet. Quid enim absurdius, cũ eum, qui latinæ linguæ elegantiam profiteatur, in eius parentem inuehi? Nempe perinde, ac si quis de arte poëtica scripturus, Homerũ damnaret, rectè cũ Laschare in eum dici posset,

c in rep. rub. C. qui adiuu.

f l. v. §. genera. de acq. pos.

Cùm uatem instituas, cur fontem polluis, unde
Vatum Pierijs ora rigantur aquis?

Extat in collectaneis Diogeniani prouerbiũ, Fastuosus Maximus: in eos, qui sibi plus satis in sapientia arrogarẽt: sicq; κομπᾶς μάξιμος interpretatur Erasmus. Ego allusum arbitror ad Lucillij poëtæ epigrãma lib. II. ἐς πυγᾶς, qui ἐς ἐπίλοιξιν ποιητὸν, id est, ut ostẽtaret se poëtam, cùm non esset, tumulum uiuens sibi statuit hoc monosticho,

Κλαύσατε λωβητὴν μάξιμον ὀξὺ ἐφέσου.
Flete, hic impubes Maximus ex Epheso est.

Finem aliter accipi in iure, quàm alibi soleat. CAP. XVII.

Videntur Iurisconsulti nostri Finem accipere alio sensu, cũ uulgò fieri soleat: pro certo

certo modo, uſq; ad quem cõpenſatio inducí poſsit: ut cùm Papin. inquit[a], ſumptus neceſſarios & utiles in prædiũ dotale factos, cõpenſatis fructibus perceptis ad finẽ ſuperflui ſeruare conuenit. uel Pomp.[b] Alteri ex hæredibus præceptionẽ prædij dedit, alterí præſtari aduerſus debitorẽ actiones ad eum finẽ mandauit, quo prædiũ fuerat cõparatum &c̃. Modeſtinus[c] uerò paulò diuerſius accepit, cùm, Affines, inquit, dicuntur, cùm duæ cognationes per nuptias copulantur, & altera ad alterius finẽ accedit. Videntur huc alluſiſſe & Græci, qui πέλεον uocant eum, qui uxorem habet, ut eſt apud Plutarchum: unde & tali nomine matrimoniũ uocant. Item, Iunonemq; thoris quæ poſsidet alma maritis. unde & πεῤῥέλεια εὐχαί, preces quæ ante nuptias cum ſacrificio rum oblationibus fiebant. Aliter hęc uox accipitur P. Ouidio:

Fine coli modico forma uirilis amat.

Cui conſentanea tradit Phocylides:

Ἄρσεσιν ὀν ἐπίοικε κόμη, χλιδαὶ δὲ γυναιξί.
Turpe uiris coma, deliciæ non turpe puellis.

a l. in insulã. §. ſ. ſol. matr.

b l. Alteri. de adimen. leg.

c l. iij. de grad.

Tres leges uitio ſcriptorum depraua tæ reſtituuntur: & aduerſus Lanceloti Politi diſputationem, Iuriſconſulti earum autores defenduntur. CAP. XVIII.

ME adhuc in ſtudijs legalib. tyrone, uel potius Iuſtiniano nouo, memini celeberrimi nominis doctorẽ diſputandas quaſdam theſes propoſuiſſe, quibus uideri poterat erraſſe Iuriſcõſultũ. Et in primis quòd rationem recti ſermonis nõ ſeruauerit in l. generaliter. §. quoties. de fideicõ. lib. ibi: Si hoc maluerit is, qui rogatus eſt manumitti. nec enim rectè dicimus, eum ſeruũ cui fideicõmiſſaria libertas relicta eſt, rogatũ eſſe manumitti: atqui non ipſe, ſed hæres de eo manumittendo rogatus eſt. Sed hoc ex antiquis codicibus facilè habet diſſolutionem, in quibus uerbum Manumitti ſcriptum non eſt: ut meritò ceu ſuperfluum ſit de uulgatis abradendum, quod & ex Norica editione cognoſci poteſt. Idem propoſuit, bis Iuriſconſultum in dictione Nametſi erraſſe, quòd ea propriè uſus nõ eſſet, ut ideo ſenſus rectè colligi ui uerborũ nõ poſsit. Sed & hoc nullo negocio diluitur: ſiquidem probabilius eſt Seruilium Scæuolam Tametſi ſcripſiſſe, non autem Nametſi. Tametſi ita uerba ſunt, qui teſtamentũ faciẽtis &c̃.[d] quomodo & ſcripſiſſe Africanũ exiſtimo, Tametſi arbiter ex compromiſſo pecuniam certo die dari &c̃.[e] Eſt enim dictum per parentheſim, quæ uſq; ad uerbum Videri, in eo reſponſo extendit. Idemq; Pauli reſponſo[f] ſubeſſe nõ mediocre erratum diſputauit: quod tamen erratum non eſt. ſi caſtigatè legatur, nempe hoc modo: Sin autem negligat infirmum, an teneri debeat promiſſor quærentibus, cõſiderandum eſt, utrum quemadmodum in uendicatione hominis ſi neglectus à poſſeſſore &c̃. ſic enim legendũ ex antiquis codicibus, non autem in uenditione.

d l. Gallus. §. nũc de. de libor. & poſthum.

e l. traiectitiæ. in fin. de act. & oblig.

f l. ſi ſeruum. de uerb. oblig.

Quo tempore maria clauduntur, declaratæ aliquot leges, maximè l. qui Romæ. §. Callimachus. CAP. XIX.

ZElia Mauritaniæ oppidum eſt Straboni, & Antonino, Zelis dictũ, unde profecti piratæ oram maritimam infeſtam habebant. Igitur Hiſpana claſsis ſub finem menſis Octobris anno M. D. XLI. ut illos coërceret eò profecta, ſæuiſsima tẽpeſtate diſperſa eſt: at Mauri pro ingenti miraculo id habuerunt, ſupplicationibusq; decretis gratias Maumethi ſuo egerunt, qui Chriſtianam claſſem diſſipaſſet. Dixi Neptuno potius id honoris præſtandum fuiſſe, nimios eorũ animos ulciſcenti, qui auſi fuiſſent eo tẽpore, quo maria clauduntur, nauigare. In iure noſtro proditũ eſt, eum qui tali tempore nauem trans mare miſit, ſi periclitetur, in culpa cenſeri. Fl. Vegetius ex die III. Iduũ Nouembris, uſq; ad diem VI. Iduum Martij maria claudi atteſtatur, propterea geminatam eo tempore maris ſæuitiã. Gratiani Imp. conſtitutione à Caleñ. Octobris in Cal. Apriles, omnis nauigandi neceſſitas ſuſpenditur. Apud Scæuolam Stichus mutuat Callimacho præſtarq; periculum nauis, dum tamen intra Idus Septembres Brenteſio ſolueret[h]: nimirũ id agens, ut anteq; maria clauderentur, poſſet nauis tutò reuerti: q̃d cùm minimè præſtitiſſet Callimachus, reſpõſum eſt, pœnam eſſe cõmiſſam. Et ideo apud Scæuolam dum dicit[i], ſed cùm ante Idus ſuprà ſcriptas: legendum eſt, ſed cùm non ante Idus &c̃. adiecta negationis particula, quæ ſi nõ adſit, omnẽ ſenſum peruertit. Appellauit autẽ Scæuola Brenteſium ex græca cõſuetudine, quod nos Latini Brunduſiũ, quod in ora Adriatici maris eſt; hocq; nomen habet, q̃d proſpicientibus formã capitis cerui oſtentat: Meſſapijs enim illis ueteribus, ſeu Apulis, Brentium cerui caput ſignificabat, ut Seleucus lib. linguarũ II. atteſtatur. tametſi alij, ut Stephanus ait, à Brento Herculis filio dictũ malint. Vnde & Italiam quãdoq; Bretiam dictam, antequam Oenotriæ nomen acciperet, autor eſt Antiochus. hinc & lingua Brettia Ariſtophani, μέλαινα δεινὴ γλῶττα βρεττία πτύλιν. hodieq; populi Brutij.

g l. qui petitorio. in fin. de rei uend.

h l. iij. C. de naufrag. lib. xj.

i l. qui Romæ. §. Callimachus.

Gemina pietas quæ ſit Vlpiano, quid Germania: item q; de prouincia Germania, quædam non uulgaria. CAP. XX.

VLpianus[k], Si eũ quis retineat filiũ, quẽ nõ habet in poteſtate, plerunq; ſine dolo facere uidebitur: pietas enim gemina efficit ſine dolo malo retineri, niſi euidens dolus intercedat. Exiſtimaui quandoq; corruptum hunc locum, & non Geminam, ſed Genuinã pietatem intelligendũ, quaſi naturaliter ingenitam dicas: apud Ciceronẽ tamẽ duobus locis etiã Geminũ hoc ſenſu legit, ut in oratiõe in L. Piſon. Illud uerò geminũ cõſilijs Catilinæ & Lentuli q̃d me domo mea expuliſti. Idẽ in Partitionibus: Memoria literaturę gemina quodammodo, & in diſsimili genere ſimilis,

k l. iij. de lib. hor. exhib.

Budæus tamẽ utroq; in loco Germanũ legit. sed ueterum codicũ autoritas stat contrà: nõ quòd Germanus, & hanc quoq; significationem non habeat, id enim certius est, quàm ut exemplis sit probandũ, cùm etiã ἀδελφὸς græcè eodem modo accipiat. Isocrati in panegyrico, Platoni, & alijs. Strabo Germanos populos hoc nomine à Rom. appellatos scribit, quòd corpore, moribus, uitæ conuersatione Gallis essent simillimi. Cor. Tacitus ita dictos Tongros, qui primi in Galliã transierunt, est autor, & eodem nomine uictos uictoresq; appellatos. Sunt & qui sic dictos arbitrentur, q̃d se in bellis mutuò fratres uocarẽt. Plutarchus in Marij uita petijsse Cymbros τοῖς ἀδελφοῖς χώραν autor est, cùm fratres appellarent Teutonas. Stephanus ex Aristotelis de admirandis libro, Germanã Celticam gentẽ esse scribit, in tenebris Septentrionis sitam. Mihi placet beati Rhenani opinio, qui patrio sermone ita uocatos autumat, quasi omnino uiriles, garman, ὁλοκόρους. & uerisimile est, q̃d posterius fuit Gar, prius dictum Ger. mutantur enim quotidie uocabula, quod maximè in ea prouincia factum, in qua uidemus, tot gentium duas tantũ nomen antiquũ seruasse, Sueuos & Phrisios, licet sedes non potuerint: tantum abest, ut pronunciationem eandem seruasse sit uerisimile. Fuit certè tempus cùm Gothia diceretur, & nos hodie uulgari lingua Gothiscos, seu quod idem est Theodiscos uocamus: nam & ipsi linguam suam Theodiscam appellant, sicut Gotzonem, Thiedonẽ: quod & in Theubaldo, Theuberto, Theuscalco, similibusq; alijs dictionib. faciunt. Sunt tamen qui sic dictos, quasi Teutoniscos putent. sunt qui à Tauriscis Celtis, qui nũc Vri sunt. sunt qui à Tuiscone deo Manni patre, cuius meminit Tacitus. Significat Mannus sermone germanico, quod Adam Hebræo, nempe hominem. Sed priorem sententiam ego probo, nec ualde eorũ curam laudo, qui uetera Germanorum nomina secundum nostræ ætatis prolationẽ corrigant: cùm constet, libros eorum sermone suprà D. annos scriptos nunc non posse intelligi. Ego illud amplius arbitror, si hodie orantem Ciceronẽ audiremus, fore ut uix à quoquam intelligeretur: tanta pronunciationis ipsius, atq; accentuum mutatio facta est.

Quomodo intelligendũ uulgare illud, Quanto iuniores, tanto perspicaciores. CAP. XXI.

PRouerbiale est apud nos carmen, Esto aduocatus iuuenis, & medicus senex. Quòd enim experientia maximè, & rerũ usu pollere medicum oporteat, senectam ætatem plurimũ in hac arte pollere est creditũ, cùm alioquin imprudentis sit uiri, salutẽ suam tyroni credere, qui in tanti momenti re periculum artis suæ faciat. At in aduocato aliud est: cùm enim iudicium ad eum nõ pertineat, sed duntaxat patrociniũ, facilius studiorum labore rem totq; peruoluendorũ uoluminũ curam iuuenis sustinebit: accendet illum & gloria, quã hæc ætas maximè affectat. Addit Accursius[a], ex Prisciano, ut opinor, Quanto iuniores tanto perspicaciores: quòd, ut aliqui sentiunt, iuuenilis ætas capessendæ doctrinæ sit aptior, & memoria magis fida: quod Aristot. in Problem. sentit. At alij, ut Imol. atq; Alex. ideo perspicaciores esse iuuenes interpretantur, quia cùm aliorũ opera uideant, facillimè inuentis addunt. Audiui non semel conquerentem, & tantũ nõ lachrymantem pro suggestu Charolũ Ruinũ, quòd moderni (sic enim dicebat) dictata sua compilarent, paucisq; additis pro suis inuulgarent. Sed uetus est id uitium, ut Plinius in procemio naturalis suæ historiæ tradit: & oportet adeò excellere professores, ut habeant etiam quod alijs donare possint, id est, ut Tibullus ait,

Et domino satis, & nimium furiq;, lupoq;.

Vliermus Speculator quamuis maximus Iuriscõsultus, tamen alienorũ operum suppilator maximus fuit, quorũ tamen autores nec nominat quidem: latuissentq; eius furta, nisi Io. Andreæ retexisset, quãuis & ipse hac non careat nota. Scribit Albericus edidisse pro sua summulam de matrimonio, quæ tamẽ cuiusdam Io. Anguisolæ fuit[b]. Dies me deficeret, si huiusrei omnia exempla referre uelim. Ego non uideo quæ perspicacitas in ijs esse possit, qui aliena paucis mutatis pro suis edunt: ideoq; Imol. & Alexandri interpretationem simpliciter intellectam non probo: probabilius est, id ad Aristotelis sententiam referendum esse, quam sub finem secũdi libri τῶν ἐλέγχων scripsit: Omnium artium principia tenuia fuisse, nec statim ad consummationẽ eas esse perductas: sed alijs atq; alijs subinde addentibus diligentiusq; perscrutantibus, tum demum id factũ, οἷον ἐκ σταδιχῆς τῶν τῆ μέρος πολαγαγόντων. Ego tamen arbitror, tot posteriorum interpretum cõmentationes plus detrimenti iuri nostro attulisse, quàm auxilij: ut de Doctoribus dici possit, quod ueteri prouerbialiq; carmine de medicis traditur: id extat in Iambis diuersorum autorum,

Πολλῶν ἰατρῶν ἔδοδς με ἀπώλεσεν.
Me multitudo perdidit medentium.

Ad quod carmen allusisse uidetur Plinius libro XXIX. cap. I. Hinc illa infelicis monumenti inscriptio, Turba se medicorũ perijsse. Dion Cassius autor est, morientẽ Hadrianum dixisse illud in populo uulgatũ, Turba medicorũ principem neci dedit: quod ad parœmiographos addendum.

De relationibus: & quodnam sit ius quintæ relationis apud Iul. Capitolinum. CAP. XXII.

ESt apud nos nõ incelebris rubrica de Relationibus, cuius talis est ratio, ut quoties iudex principi uel maiori magistratui causam aliquã refert, ut instruat, quemadmodũ ius dicere debeat[c], uel rem ipsi maiori iudici finiendam relinquat, quod quibusdã casibus permittit[d], cõsultationis exemplũ apud acta parti-

a gl. l. Gallus in prin.

b Alberic. diction. uerbo, matrimonũ §. causa. Cod.

c l. cum quis. §. iudicib. de iurisdic. in Auth. de iudicib. §. sed.

d in Auth. ut iudi. non exper. ubi not.

partibus edat, ut refutatorias preces dare pos
II sint. Fit & relatio, quã in Senatu Consules fa
ciebant: quod ius ad Senatũ referendi, consu
lum tantũ, & eorũ quibus Senatũ cogere lice
bat, fuit, cùm rem decernendã deliberãdamq;
proponebant. Cæsar: Aegrè Consulib. impe
ratũ est, ut literæ in Senatu recitarentur: ut ue
rò ex literis ad Senatũ referrẽt impetrari nõ
potuit. Referũt COSS. de repub. dixit Marcel
lus, Nõ oportere antè de ea re ad Senatũ re
ferri, q̃ delectus tota Italia habiti essent &c.
Cic. epist. 1. Lupus Trib. pl. quod ipse de Pom
peio retulisset cõtendere cœpit. Dicimus au
tem, Referte ad Senatũ, Ferre ad populũ: cu
ius locutionis plena sunt Sallustij, Liuij, cæ
terorum antiquorũ uolumina. In formula di
gnitatis Imperatoriæ Vespasiano concessæ,
quæ etiamnũ marmorea in mensa Romæ ad
Lateranũ extat, id caput legit: Vti ei Senatũ
habere, relationẽ facere, remittere, S. C. per
discessionẽ facere liceat, uti licuit diuo Augu
III sto &c. Est & ius quintæ relationis, q̃d à Se
natu Imperatoribus tribuebatur. Iul. Capito
linus in diui Marci uita: Tribunitia potestate
donatus est, atq; imperio extra urbem procõ
sulari, addito iure quintæ relationis. Idem in
Pertinace: Patris patriæ nomen recepit, nec
non simul etiã imperiũ procõsulare, necnon
ius quartæ relationis, quod ominis loco fuit
Pertinaci. Egnatius eo loco id ius interpreta
tur, uti quinquies de re iudicata & perfecta
referre ad Senatũ possent, æquè ac si nihil iu
dicatũ adhuc foret. Quam sententiã non satis
probo. Atqui maximũ ius Cæsarũ in eo est,
quòd rescindere rem iudicatã semel ualeãt [a],
quid opus est quinquies uariare? Probabilior
fortè est interpretatio, si id ius esse existime
mus, ut ab eorum sententia nulla sit prouoca
tio: cùm enim nemini liceat tertiò prouocare,
si aduersarius meus bis obtinuerit, & ego tan
tundem, consequens est ut ultima sententia,
quæ in hac causa quinta erit, executionẽ ha
beat. Erit ergo Ius quintæ relationis, perinde
ac res iudicata: Ius uerò quartæ relationis, de
quo adhuc semel cognosci potest, & alius su
perior magistratus adiri. Vnde cùm per erro
rem Pertinaci nõ quintæ, sed quartæ relatio
nis ius concessum fuisset, habitum est id omi
nis loco, tanq; non ipse supremus iudex, sed
alium maiorem esset habiturus, nempe Sept.
Seuerũ, qui eum uicit: qua tamen in re am
plius deliberandum uidetur.

[a] l. fin. C. ut lite pend. l. causas. C. de transact.

Quomodo obæratorum bona in solutum dari debeant: & declaratũ, quid sit in uacuũ pendere apud ærariũ, Tranquilli locus. CAP. XXIII.

IVre nostro, si quis debitor pecuniã in nu
merato nõ habeat, unde satisfacere possit,
ne carceris tædio afficiat, in solutũ bona dare
potest [b]. sic & quoties rei iudicatæ fit execu
tio, ubi mouentia nõ adsint, ad immobilium
uenditionem porrigunt manus [c]. Apud uete
res, qui fisci debitores erant, interim dum eo
rum bona uenirent, cognosceretur q̃ quantũ
ex eorũ bonis redigi posset, apud ærariũ pen
dere dicebant. Suet. in Domit. Reos qui ante
quinquenniũ proximũ apud ærarium pepen
dissent &c. Idem in Claud. Postremò etiã se
stertium octogies pro introitu nouí sacerdo
tij coactus impẽdere, ad eas rei familiaris an
gustias decidit, ut cùm obligatã ærario fidem
liberare nõ posset, in uacuum lege prædiato
ria uenalis pepẽderit sub edicto præfectorũ.
10 Risi grammaticũ ibi interpretantẽ, se in iure
nostro annotasse, eos qui non essent soluen
do sublimi loco altero tantum pede subnixos
pendere solitos: unde argueret, nihil prædio
rum atq; fortunarũ superesse illis, adeò ut nec
utrũq; pedem figere in suo solo possent: id q̃
esse, quod Tranquillus In uacuũ pendere di
xerit. Atqui huiusmodi somnia haudquaq̃ in
iure nostro leguntur: & Tranquillus In ua
cuum dixit more græco εἰς κενὸν, pro frustra:
20 sicut & dicimus εἰς καλὸν, pro cõmodè: εἰς δέον,
pro opportunè: εἰς μέγα, pro ualde: εἰς καιρὸν αὐ
τὴ τὸ ἐγκαίρως, & si qua similia à grãmaticis
annotata. Cùm ergo octogies sestertiũ, quę sum
ma est nostratiũ aureorũ CC. millium, promi
sisset Claudius (Dion lib. LVIII. fuisse ait my
riadas CCL.) diu fuit à præfectis ærarij uexa
tus, cùm tamen lege prædiatoria, id est, lege
qua prædia in solutũ dentur, frustra id fieret:
quia ex eius prædijs nõ potuit ea pecunia re
30 digi. Si in interpretatione alicuius legis ita er
rasset Accursius, dij boni quid nõ in eum di
xissent hi literatores? at sibi parcunt, cùm ta
men in uoce grammatica explicanda, id est,
in arte sua peccauerint.

b auth. hoc nisi. C. de solut.

c l. à diuo. §. ij. de re iud.

An pupillaris substitutio uulgarem cõtineat aduersus matrem indistinctè. CAP. XXIIII.

FVit olim magna controuersia inter L.
Crassum & Q. Mutiũ, an pupillaris sub
40 stitutio uulgarem contineret. M. Cicero ora
tione pro A. Cæcinna: Ornatè & copiose L.
Crassus homo longè eloquẽtissimus iudicio
centumuirali hanc sententiã defendit, & faci
lè cùm contra eum prudentissimus homo Q.
Mutius diceret, probauit omnib. M. Curiũ,
qui hæres institutus esset ita, mortuo filio
posthumo, cùm filius nõ modò nõ mortuus,
sed ne natus quidem esset, hæredẽ esse opor
tere. Quid: uerbis hoc cautum erat? Minimè.
50 Quæ res igitur ualuit? uoluntas &c. Verùm
hodie lis hæc est apertè dirempta ex diui Mar
ci & Veri constitutione, qua cautum est, qui
in unum casum substituit, in alium quoq; ui
deri substituisse [d]: sicq; omnis illa altercatio
ueterum est sopita. Sed quid hoc refert, si alia
exorta est, quę adhuc ueterẽ excitat, augetq;?
Dixerũt nostrates interpretes, nõ esse consti
tutioni locũ cùm mater pupilli superstes est,
nec enim tacita substitutione ab hæreditate si
60 lij eam excludi: hincq; longa disputatio est,
quamne tacitam substitutionẽ, quam expres
sam censeamus. Extenderũt alij hunc matris
fauorẽ etiam cùm de patris hæreditate tracta
tur, id est, cùm ex uulgari tacita succedendũ

d l. iiij. de uulg.

est, cuius hæreditas mariti ad uxorem nõ nisi post agnatos cognatosq; pertineat[a]. At alij rursus protulerunt ad fideicõmissariũ, ut substitutio quæ alioqui directò facta filio erat[b], fauore matris in precariam flectatur. quę omnia tot tenebris substitutionũ materiam ex se alioquin claram & facilem, inuoluerũt, ut ad hanc diem centum millia uersuum hac de re scripta habeamus, ubi alioqui sola pagella sufficeret. Non disputabo hoc loco, nec eorum rationes diluam, quod à me in maioribus uoluminibus factum est.

a l.fi.C.de insti. & substu.

b l.precibus. C. de impub.

Rationem notarum numeralium non rectè à Prisciano Grammatico traditam: & aliquot Ciceronis, & Plinij loca explicata. CAP. XX.

EDixerat Iustinianus de ueteri iure enucleando, ne quis leges nostras per captiones signorũ, & compendiosa ænigmata scriberet, etiam si numerus librorum aut quid aliud significaretur, sed sola literarum consequentia. Quod ideo edictũ ego arbitror, quia habebant antiqui certas notas quibus potissimum in legibus utebantur, unde potuisset in earum interpretatione uaria oriri altercatio. Vulgatus est huius argumenti liber Valerij Probi, non incuriose factus. Scribit Dion libro LV. inuenisse primũ Mecœnatem quasdam literarum notas quibus celerrimè scribi posset, easq; per Acilium libertum publicasse. Extat Prisciani Grammatici libellus de numeralibus notis, quibus etiam earum rationem reddit: nempe V, quinq; significare, quia quinta uocalis est. X, decem, quia decima est consonans apud Græcos, uel quia post V, apud nos sequitur X. at L. quinquaginta, quia Græci ueteres pro hoc numero N scribebãt: succedit autẽ apud nos eius loco L, unde pro Nympha Lympham dicimus. Centum autẽ per literã C, à qua incipit. Quingenta per D, quæ post C proximo loco sequitur. Mille secundum Atticos per X græcum, sed circũscriptis lateribus (X) ut à denario numero differat. Sed grammatici huius hac in re sententiam ego nunquam probaui, ut quæ nec ueri similis sit, nec probabili ratione nitatur: meminiq; me adhuc adolescente scripsisse Bene dictum Iouium V. CL. elegantem paraphrasim, qua hasce Prisciani traditiones non sine risu confutaret, atq; prosterneret. Credendũ itaq; non à Græcis, sed ab agricolarũ tesseris numerarias hasce notas usu acceptas: hanc q; uetustissimam, etiam ante repertas literas, rerum demonstrandarũ rationem fuisse: nam agricolæ unica crena surculo impressa unitatem notauerũt: deinde ne tot unitatibus oculi inspicientium fallerentur, duas lineas hac specie V, ab inferiore parte coniunxerũt, ut quinq; significarent: rursusq; totidem transuersas X, quibus denarius numerus repræsentaretur. ijdem unam deinde transuersam cum dimidia inciderunt hoc modo ↓, quæ quinquaginta significaret: fuitq; diu hæc nota longæ literæ, quã L uocamus: unde in antiquis marmoribus nõ uno in loco reperitur ea figura esse descripta: ut meritò Plauto in Aulul. Longam literam facere, sit se suspendere: hæc enim nota qua antiqui utebantur si millima est ligno prono, cui quis affixus sit ↓. cùm uerò ad centenarium numerum peruenissent, eum denaria nota incisa, cõnexaq; illi priore ex parte unitate affinxerũt, hoc modo IX. unde tertium quoq; quod in alphabeto est elementum sic IX antiqui effigiauerũt: uisunturq; etiam hodie antiquissimi libri uel ante tempora Longobardorũ scripti, similib. notis. Sed & quingenta designare uolentes, quinquagenariam notam ↓ ab inferiore parte linea ducta iungebãt ⊿. mille uerò eadem ratione qua centum taleæ imprimebant, nisi quòd ambæ transuersæ lineolæ utrinq; unitatibus claudebantur, hac forma IX). quam recentiores expoliuere, & quibusdam amotis, ut ita dicam, fibulis, M fecere. alij uerò celeritatis causa sic depingebãt CIↃ, cui notę quotquot apostrophos utrinq; adscripseris, tot decennaria addes: qua, ppter hoc signo CCIↃↃ decem millia: hoc CCCIↃↃↃ centum millia: hoc CCCCIↃↃↃↃ decies centena millia significantur. qua scribendi ratione omnes ueteres utebantur, occurritq; frequentissimè in uetustissimis monumentis: & Cicero ubiq; sic scripsit, maximè actione in Verrẽ V. licet librarij pro IX)IX), id est, bis mille, ubiq; coco scriberent: quod & in epistolis ad Atticum fecerunt: quo modo Liuius quoq; scripsit, licet plerunq; incuria librariorum corruptus circumferat. Sic & Plinius, exempli causa, lib. III. cap. V. Vniuersæ Italię ambitus à Varo ad Arsiam IX)IX)IX) M. pass. CVIII. efficit: at impressores pro tribus millibus, XXX. milliũ fecerũt.

10 20 30 40 50

D. ANDREAE ALCIATI DECIMI ET VLTIMI LIBRI PARERGΩN FINIS.

Clariss. Iuriscons. Ioanni Pelordæ Senatori cõseruatoriq; Biturigum, And. Alciatus S.

VM *primũ in hanc urbem ueni, optime Conseruator, propiusq; te cœpi cognoscere, nihil antiquius habui, quàm ad amicitiam me tuam insinuare. Videbam enim ea te esse doctrina hominem, ijs moribus, ut mihi meritò exoptandum esset q̃ proximè tecum iungi. Nec tu hac in re ullam moram fecisti, quin aduenientem ultrò exciperes, summaq; beneuolentia complectereris, in diesq; alijs super alia beneficijs sic exornasti, ut paria tecum facere posse desperem. Quod unum supererat, ut amoris erga te mei monumentũ aliquod statuerem, nuper mihi præstita est occasio. Latebat inter scrinia mea hic libellus, perpetuis ob frequentes næuos à me damnatus blattis: quem cùm in manus accepissem, existimaui operæ precium me facturum, si à situ tenebrisq; redemptum perpurgarem, & tuo nomini dicatum æderem. Dubitaui (ut uerum fatear) sæpius, & parum abfuit quin supprimerem, quoniam non sat dignus uidebatur qui Doctorũ oculos, aures ue morari posset. Scripserunt ante me huius argumenti libros cum plerique ueteres, tum & recentiores non pauci, qui proculdubio luminibus nostris possunt obstruere. Verùm cùm rursus perpenderem ueteris eos Reipublicæ magistratus solùm explicare, nihil momenti ad legalem nostram professionem conferre: ad hæc, aliud in præsentia mihi non esse, quo animum erga te meum testarer: mutaui sententiam, & quos præiudicio quodam ferè damnaueram, absolui. Erunt qui debuisse hæc me omnia diffusius tractare existimabunt, & quid de his apud omnes autores annotaueram, hoc libello cõgerere. Sed aliud mihi consilium fuit. Attigeram pleraq; cùm tres Iustiniani Codicis libros adolescens adhuc castigaui (erantq; qui iure amicitiæ, qua τὰ τῶν κοινὰ φίλων in alios suos eiusdem argumenti libros redegerant) attigeram in Disputationibus, in libello de Singulari certamine, alijsq; in locis, quæ suo loco moueri non nisi incõmodè poterant. Verùm nec eorum sententiam unquam probaui, qui omnia quæ ab alijs ubiubi dicta sunt, eodem loco collecta parataq; habere uolunt, uerbososq; hac ratione commentarios fieri nihil curant: cui sententiæ nostræ si & tu calculum adieceris, non erit quod mei huius consilij me pœniteat. Vale.*

D. ANDREAE ALCIATI IVRISCONS. DE MAGISTRATIBVS CIVILIBUSq;, & militarib. officijs liber.

VM MVLTA sint in iure nostro non satis hactenus intellecta, tum is maximè tractatus expositione indiget, qui ad eos magistratus pertinet, quorum in primo Digestorũ libro mentio habetur. Quamuis enim ab interpretibus multa afferantur, ad Imperatorũ potestatẽ, & Proconsulum, Præsidum, Procuratorũ Cæsaris, Iuridici Alexandriæ officium spectantia, non tamen rem omnem ita explicant, ut studiosis satisfacere possint. Nam cùm ea munera antiquis Iurisconsultis cognitissima essent, non existimauerunt operæ precium se facturos, si longo sermone in eorum explanatione cõmorarentur. At in præsentia propter latinarũ literarũ diutinam calamitatẽ, cùm ex Iuriscõsultis plena cognitio haberi nequeat, uix quicquã superest, unde in certiorem semitam deducamur, nisi recentiorũ coniecturas, & ut ipsi uocant diuinationes, pro exploratis rebus recipere uelimus. Itaque ut huic quoq; parti pro uirili opem feramus, quæ ad hunc tractatũ pertinentia ex antiquis autoribus collegi, in medium proferre, & cum studiosis cõmunicare constitui.

Sciendum igitur Romani Imperij originẽ à Romulo regibusq; cœpisse: ab his latè sunt leges, quas Regias uocãt. Is Romulus ex antiquioribus ciuitatis centum Patres elegit, qui ordo Senatorius dictus est: ad hunc decernendi ius pertinebat, quæ ex toto regno ad eum deferrentur. Sed & sacra facere, ius dicere, magistratũ gerere, soli Patritij poterant. Quoties uerò uel leges sciscendæ, uel magistratus creandi, uel bella decernenda erant, tum populus Rom. ipse consulebatur, ad eumq; huiusmodi negociorũ ius pertinebat; idq; Dionysius Halicarnasseus diffuse ex

plicat. Exactis deinde regibus, plebis poteſtas multũ aucta eſt, cùm ſeceſsione facta, à Senatorib.extorſiſſet,ut ex corpore ſuo magiſtratus crearẽtur, qui Tribuni plebis dicti ſunt. Sacroſancti hi erant,ſummæq; autoritatis,ut qui Senatuſconſultis intercedere poſſent. Et quamuis à principio latæ ab his leges,quas plebiſcita uocant, Patritios nõ obligarent,tamen lege Hortenſia conſtitutum deinde eſt,ut eo iure quod plebs ſtatuiſſet,omnes Quirites tenerentur. Sic acerrimũ telum plebi aduerſus nobilitatem datum eſt. Fuit & de eo controuerſum, quòd maiores magiſtratus ex plebe creari Patritij prohibebant, donec & hoc obtentum fuit, ut alter Conſul plebeius eſſet. Cœpere deinde Caij Sempronij rogationibus iudicia cognoſcere:is enim equeſtrem ordinem in eorũ poſſeſsione locauit,unde turbulentę ſeditiones ortæ. Conſtatq; C. Marium, & L. Syllam, qui ea Senatui demum reddidit, uel hac de re præcipuè contendiſſe: unde & bellorum ciuilium maxima incendia orta ſunt. Cùm dein pro Senatu Pompeius arma ſumeret, Marianasq; partes, quæ plebem tuebantur, Cęſar ſequeretur,oppreſſaq; per eum,& dein Triumuiros Republica, cùm in C. Octauium Cæſarem omnia ceſsiſſent,nouum ipſe regimen induxit: nec enim Regem ſe,aut Romulum, quòd odioſus ſuperbusq; is titulus eſſet, appellari eſt paſſus: ſed Romano ueterq; nomine Imperator & Auguſtus dici uoluit: ſumpſitq; Cenſuram, & Tribunitiæ poteſtatis ius, & Maximũ Pontificem ſe inſcripſit, Patrisq; Patriæ titulum à Senatu populoq; Romano accepit. SANE eius nominum rationem ſic Dion exequitur,ut qui Imperatores appellati ſunt, delectũ facere, milites conſcribere, pecunias colligere, hoſtibus bellum indicere poſsint. Iidem & pacem ſanciendi, ſummũ ſupplicium etiam de Senatoribus ſumendi, ius habeant. Solitos fuiſſe priſcos duces ſic appellari,Tacitus libro III.autor eſt. Illi enim re bene geſta,gaudio & impetu uictoris exercitus ea ſalutatione conclamabantur,eranq; plures ſimul Imperatores, nec ſuper cæterorũ æqualitatem conceſſum ad eam ſimilitudinem id uocabulum eſt quibuſdam & ab Auguſto & à Tiberio alijsq; ſucceſſoribus. Cenſores autem uitam moresq; noſtros examinant, & de eis inquirunt, cenſus rationem ducunt, profeſſionem curant,&pro meritis hos de albo eximunt,illos deligunt:quod & diffuſius in Valeriani uita apud Trebellium traditur. Ad Pontifices uerò Max.ſacerdotiorum conferendorũ ius pertinet, ſacris enim omnibus auſpicijsq; illi præſunt. Tribunitiæ ius poteſtatis eam ob cauſam ſumpſit, quòd ſacroſancta ea dignitas neminiq; uiolabilis eſſet. Nam & ſi in re leuiſsima ſolo ſermone, nedum facto, Tribuni maieſtatẽ quiſquam cõtempſiſſet, tanquam abominabilis & ſacer indicta cauſa ad mortem adigebatur. Et has quidem dignitates Octauius accepit, in ſucceſſoresq; ſuos tranſmiſit, quò potentius illuſtriusq; Imperatorium nomen faceret.

Conceſſum præterea & illud fuit, quod ante eum antiquorum nemini, ut legibus ſolutus eſſet. Significat hoc,inquit Dion,ab omni legum neceſsitate liberum, nulliq; iuri ſcripto obnoxium: ut qui abſq; ulla diſquiſitione omnem regum poteſtatem haberet, quamuis nomine abſtineret. Patris uerò Patriæ cognomentum apud antiquos,obſeruationis cuiuſdam paternæ ſignificatio erat, quòd hoc nomine illuſtrati Principes, omnes quoſcunq; ſibi ſubeſſent, ceu filios amarent,illiq; eos uiciſsim tanquam patres uererentur. Quamuis Imperatoribus alia quoq; nominis ratio reddi poſſet, nimirum quòd hi in nos eam poteſtatẽ exerceant,quam antiquitus parentes in filios habuerũt, hoc eſt, uitæ & necis. Cogitauit etiam plerunque Auguſtus de reddenda Republica: cumq; in Senatu ſententiam ſuam expoſuiſſet, rationarium Imperij tanquam illud reſtituturus Conſulibus tradidit. Sed Senatoribus ſiue per ſimulationem, ſiue metu, uel etiam ex compoſito reclamantibus, uariasq; rationes afferẽtibus, cur Reipublicæ monarchia præſtaret, in principatu perſeuerauit, deos hominesq; teſtatus intra decennium ſe omnem adminiſtrationem depoſiturum. Sed cùm ea tempora lapſa eſſent, rurſusq; eiurare uelle Imperium ſimularet, Senatus alios decem annos, quibus in eodem magiſtratu eſſet,decreuit:atq; iterum alijs decem annis, quibus ipſe dein extinctus eſt, prorogauit. Quamobrem inde obſeruatum eſt, ut eius ſucceſſores,quamuis donec uixerint perpetuam adminiſtrationem recipiant,tamen ſingulis decem annis celeberrimos ludos faciant,tanquam principatum renouẽt. Ea feſta decennalia,uicenalia, tricenaliaq; appellata ſunt. A relatę Conſtantium tricenalia celebraſſe,theatralesq; & Circenſes ludos ambitioſo apparatu edidiſſe, autor eſt Ammianus. Vouebãtur autem hi ludi in proximos decem annos.quapropter in antiquis nomiſmatis plerunq; huiuſmodi inſcriptio cernitur, VOT. X. VOT. XX. hoc eſt, uotis decennalibus, uicenalibusq;. Trebellius quoque in uita Gallieni: Conuocatis, inquit, patribus decennalia celebrauit, nouo genere ludorum, noua ſpecie pomparum, exquiſito genere uoluptatum. Nazarius in Panegyrico: In deſtinatis, inquit, decennijs iam uota properantia,&ſpes uolucres conſtituerunt. Sed & Mamertinus: Reſeruo orationẽ quã quinquennio exacto decennalibus tuis dicam. Extat Romæ in Lateranenſi Baſilica Senatuſconſultum æreis inſcriptum notis, quo poteſtas Veſpaſiano Imperatori data cognoſci poteſt: licere enim illi fœdus quibus cum uolet ſancire, Senatum habere, remittere Senatuſcõſultum per relationem, diſceſſionemq; facere. Si eius iuſſu uel mandato,

eoue

eóue præsente Senatus haberetur, perinde seruari, ac si ex lege Senatus conuocatus esset. Si quos magistratus Senatui P. Q. R. cõmendasset, suffragationéue sua adiuuisset, eorum comitijs etiã extra ordinẽ rationẽ habendam. Fines pomœrij cùm è Repub. censebitur, proferre ei licere. Quicquid ex usu Reipublicæ, diuinarum, humanarũ, publicarum, priuatarumq; rerũ esse existimabit, ei agere facere ius potestatemq; esse. Quibus legibus plebíq; scitis scriptum esset, ne Augustus Cæsar teneretur, eisdem & eum solutum esse. Acta, gesta, decreta ab eo, etiam ante illud Senatusconsultum, perinde rata haberi, ac si populi plebisq; iussu acta essent. Si eius concessionis causa aliquid aduersus leges factum esset, fraudi nemini esse, neque quicquam ob eam rem populo dari debere, nec cui de ea re actionẽ iudicationemq; dandam. Quæ tam ampla autoritas Vespasiano præstita, uidetur mihi formula esse eius potestatis quam sibi Imperatores attribuebant.

Scribunt Iureconsulti, lege Regia, quæ de imperio Augusti lata est, pop. Rom. omne suum imperium & potestatem concessisse. Idcirco autem legem eam Regiam appellari arbitror, quòd Romuli constitutione ad populum ius Regis creandi pertineret. Vnde à Tarquinijs Seruio Tullo obijciebatur, ut T. Liuius inquit, quòd iniussu populi regnum inuasisset. Cùm ergo Augustus à populo Romano Imperator creatus est, uidetur Regiæ legis obseruatio in usum reuocata: quamuis Regiam planè potestatẽ ille nũquam usurpauit, sed sua populo, sua Senatui munia obire permisit. Comitia enim magistratuum tum quoq; celebrabantur, cõueniebantq; tribus omnes, candidatosq; populi arbitrio deligi ille sinebat, si modò eos approbasset; nec enim quicquã ab his fieri permittebat, quod præter animi sui sententiam esset: curabatq; id maximè, ne indigni, aut quibus ius capessendi honoris non erat, per ambitum legibus eriperentur. Quod & à Tiberio aliquoties obseruatum, donec id iuris penitus sibi uendicauit, tradiditq; successoribus, ut necessariò in urbe Roma lex Iulia de ambitu cessauerit. Senatoribus quoque Augustus non parum detulit: ex his enim XV. sortiri iussit, qui sibi sex mensibus in consilio essent: plerunq; & ipse sententiam in Senatu dicere, unà cum amplissimo ordine decernere. Ad hæc, iudicia Senatui permisit, cuius iuris causa antea toties armis certatum fuerat: sicq; publica negocia & priuatorum maxima tractabantur. Omnium præterea prouinciarum quę sub Imperio Rom. erant formulam ita diuisit, ut aliæ Proconsulares, aliæ Prętoriæ, aliæ Præsidales essent. Procõsulares Senatui, Prætorias populo demandandas tradidit. In Præsidales ipse legatum suum, qui nunc Præses, nunc legatus Cæsaris eam ob causam dicebatur, mittebat. Deinde factum est, ut etiam Prætoriæ in Senatu per sortes decernerentur: nimirum sublatis ab Imperatoribus comitijs, qui conuentum populi formidolosum existimabant. Scribit Strabo libro ultimo, omnes prouincias, alias Cæsari, alias populo attributas. Ex his quæ ad populum pertinebant Proconsulares & Prætorias constitutas, quòd uidelicet uiri Cõsulares uel Prætorij ad eas regendas mittebantur. Erant autem huiusmodi Prouinciæ imbelles, & quæ militari præsidio nõ indigebant, neq; proximos barbaros habebãt. Quæ enim ualidiores, & legionum ope indigentes, sibi conseruauit: eo uidelicet prætextu, quòd populo pacatiora quæque & pulchriora concederet, ipse difficiliora, periculisq; & laboribus exposita retineret: sed reuera (si Dioni credimus) ut in manu sua res omnis militaris esset, Senatus autem populusq; inermis Rempublicam repetere nõ auderet. Proconsulares prouincias fuisse Libyam & Asiam citra Taurum Strabo autor est. Prætorias uerò, in Hispanijs Beticam, in Gallijs Narbonensem, tum Sardiniam cum Corsica, Siciliam, Illyricum quà in Macedoniam uergit, Cretam, Cyrenaicam, Cyprum, Bithyniam cum Ponto. cõmutabantur tamen plerũq; arbitratu Principis. Hinc Lampridius in Alexandri uita: Prouinciarũ alias Prætorias, Præsidales plurimas fecit, Proconsulares ex Senatus uoluntate ordinauit. Suetonius in Claudio: Prouincias Achaiam & Macedoniã, quas Tiberius ad curam suam trãstulerat, Senatui reddidit. Scribit Rufus in eo quem edidit libello de Romani Imperij accessione, omni ex Aphrica sex prouincias esse factas, quarum Carthago, Numidia, Cyrenensis, Cõsulares erant: Tripolis & Mauritaniæ duæ, Sityphensis & Cæsariensis, Præsidales. Pari quoq; numero diuisas Hispanias, in quibus Betica & Lusitania Consulares: Tarraconensis, Carthaginiensis, Gallitia, Insularis, quæ & trans fretum, Prę̃sidales. Sed & quandoq; Imperator legatos suos seu Præsides in aliquã Prouinciam missos Consulari potestate ornabat, ut uidelicet eius essent autoritatis cuius Procõsules. Sic C. Plinius Cæcil. Præses prouinciæ Ponti consulari potestate fuit, ut in antiquis marmorib. annotasse me memini. Maior autem Proconsulum dignitas quàm legatorum ideo erat, quia nõ nisi Senatores Consulares q; uiri prouincias sortiebantur, cùm ex equestri ordine etiam præsides eligi possent. Sanè Proconsulũ magistratus annuus: Præsidum certus finis nõ erat, sed in officio perseuerabãt, donec successor à Cæsare mittebatur: idq; in Augusti uita etiam Tranquillus attestatur. Ius autem milites decimandi, ciuicaq; corona donandi Procõsulibus fuisse Tacitus libro tertio ostendit. Idem XV. autor est, qui Senatores filijs carerent, prouincias præturasq; inter Patres sortiri non potuisse. Senatusq; consulto cautum, ne fictæ adoptiones ulla in parte publici muneris or-

bis prodeſſent. Grauiorē autem prouincijs Procōſularem fuiſſe adminiſtrationē quàm Præſidum, idem oſtendit, dum libro primo tradit, Achaiam & Macedoniā onera deprecantes, Proconſulari imperio ad præſens leuatas, Cæſariq; traditas eſſe. Cuius rei eam rationem ſuſpicor, quòd Proconſulariū prouinciarum uectigalia & tributa publica populi Rom. erant, & ad ærarium pertinebant, neq; ea diminuendi Procōſuli ius eſſet. quæ uerò Præſidibus in prouincijs colligebantur, ad Principem eiusq; fiſcum ſpectabant, iusq; illi remittendi erat. Hoc enim differt ærarium à fiſco, quòd illud publicū, hoc eſt, populi Romani, fiſcus Principis eſt: quod apertiſsimè C. Plinius in Panegyrico ad Traianum Cæſarem oſtendit: At fortaſſe nō eadem ſeueritate fiſcum qua ęrarium cohibes? imò tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Hinc eſt quòd maximè in Proconſularibus prouincijs Procuratores Cæſaris erant, qui ea procurabant quæ ad Cæſarem ipſum ſeu fiſcum pertinerent. His uaria poteſtas attributa à Principibus fuit. Tiberius ius in ſeruitia familiaresq; pecunias ſolùm dedit, adeò ut Lucillium Capitonem procuratorem in Aſia ſuum à Senatu damnari permiſerit, quòd præſcripta mandata exceſsiſſet, uimq; Prætorum uſurpaſſet. Amplius Claudius Cæſar conceſsit, effecitq; ut Senatuſconſulto caueretur, parem uim rerū habendam à Procuratoribus ſuis iudicatarū, ac ſi ipſe ſtatuiſſet. Hinc maximam ſibi uim Cumanus & Felix, eius in Iudæa Procuratores uſurparunt, de qua meritò Ioſippus conqueritur. Illud conſtat, ſub Traiano aduerſus inuitos iuriſdictionē nullam Procuratoribus fuiſſe, ut diſceptantibus liberum eſſet eos nō eligere, adhiberi tamen in conſiliū à Præſidibus debere, cùm de cauſa fiſcali agitur. Idem Imperator Cæcil. Plinio reſcripſit. At hodie dubium nō eſt, quoties inter fiſcum & priuatum quæſtio uertitur, eos adeundos eſſe. Scribit Lampridius Alexandrum Imp. eos ſæpius mutare ſolitū fuiſſe, ne annum excederent, etiam ſi boni eſſent, ſibi inuiſos affirmaſſe, tanquā neceſſarium malum. Hoſce Procuratores Cæſaris, & Procuratores fiſci, eoſdem fuiſſe non ambigo, qui & alio nomine Rationales, & Procuratores patrimonij appellantur: idq; in Cōmodo Lampridius, & in Maximini uita Capitolinus oſtendunt. Sed & in Pio, Procuratores, inquit, ſuos & modeſtè ſuſcipere tributa iuſsit, & excedentes modum, rationem factorum ſuorum reddere præcepit: nec unquam lętatus eſt lucro, quo prouincialis opprimeretur. Procurator uerò priuatę rationis, cuius quadam Alex. conſtitutione mentio eſt, ut nō multùm à cæteris Rationalibus differebat, ita præcipuū Aegyptij magiſtratus nomē erat. Deuicto enim apud Actium Antonio, extinctaq; Cleopatra, in formam prouinciæ C. Octauius Cæſar Aegyptū redegit. Et quoniam ſeditioſiſsimi naturaliter erant Aegyptij, opportunaq; tellus alendo bello, noluit eam per Senatores adminiſtrari, ne popularibus ſtudijs ducti facilè ad imperium aſpirarēt: idq; & Dion tradidit. Cornelius Tacitus lib. 11. Auguſtus, inquit, inter alia dominationis arcana uetitis, niſi permiſſu, ingredi Senatoribus aut equitib. Romanis illuſtribus, ſepoſuit Aegyptum, ne fame urgeret Italiam, quiſquis eam prouinciā clauſtraq; terræ ac maris, quamuis leui præſidio, aduerſum ingentes exercitus præſediſſet. Sed & in XII. diuus Auguſtus apud equeſtres qui Aegypto præſiderent lege agi, decretaq; eorum perinde haberi iuſſerat ac ſi magiſtratus Romani conſtituiſſent. Vopiſcus ſcribit, Aurelianū Imperatorem Saturnino mandaſſe ne Aegyptum uideret. Quod præceptum cùm ille ſpreuiſſet, leuiſſima gens rerumq; nouarum auida, eum Imperatorē ſalutauit, quæ necis eius cauſa fuit. Strabo autor eſt, deuicta Cleopatra in certā adminiſtrationem Aegyptum redactam, expurgatamq; à Romanis, & ad eam mitti ſolitos moderatione & prudentia inſignes uiros ſub Præfecti titulo: is eſt Præfectus Auguſtalis, qui uicē regis obtinet. Eſt & δικαιοδότης, id eſt, iuridicus, in cuius poteſtate maxima eſt iudiciorum pars. Eſt & qui ἴδιος λόγος, quem ego Procuratorem priuatæ rationis interpretor; ad quem indagatio bonorū uacantiū pertinet, earumq; rerum quæ Cæſari debentur. Horum Comites ſunt Cæſaris Liberti & Actores, quorum fidei maiora minoraq; iudicia creduntur. Ex patrijs autē magiſtratib. apud eos eſt δημοσιονόμος, quaſi quæſtorem dicas, qui purpurā geſtat, alijsq; municipalibus honorib. eſt inſignis, omniumq; curam habet, quæ ciuitati utilia ſunt. Eſt & ὑπομνηματογράφος, id eſt, Cōmentarienſis ſeu Scriba. Tum ἀρχιδικαστής iudicialem Præfectum rectè appellaueris. νύκτερος δὲ ὁ νυκτερινὸς γραμματεύς, id eſt, nocturnus Prætor. Sanè Hypomnematographi quoq; mentio eſt Theodoſij & Valentiniani cōſtitutione quadam: ea enim ſancitum eſt, quoties Hypomnematographus aliquos qui munera ſubeant nominat, ſi ſponte illi acciti ſunt, Præfecti Auguſtalis conſenſum non eſſe expectandum, ſed protinus functionē exequendam. Quā conſtitutionem ex Doctoribus noſtris nemo hactenus mihi uidetur perceſſe. Cæterum erant etiā Procuratores Cæſaris, non in uniuerſum alicui prouinciæ dati, ſed particulariter alicui negocio: quod ex antiqua inſcriptione coniectari pronum eſt, quę Corinthi in hæc uerba adhuc legitur: TheopreponAug. lib. Proc. Domini N. Aur. Seueri Alexandri Pij Fel. Aug. Prouincię Achaię & Epiri, & Theſſalię, Rationalem purpurarum, Proc. ab ephemeride, Proc. à mandatis, Proc. à pręd. Gallian. procur. ſaltus Domitiani, Tricliniarcham, Prępoſitū à Fiblis, Prępoſitum à cryſtallinis, hominem incomparabi-

l. ſi quot. C. de decur.

parabilem. Tixander Aug.lib.officialis.

Et hi quidem sunt magistratus, qui ab Augusto constituti, diu perseuerauerũt, & tempore quo Iurisconsulti nostri florebant, maximè uiguerũt. Nam posteriores deinde Imperatores, quorum princeps Constantinus, qui Romanorũ coloniam Byzantium transtulit, aliam ipsi formã cõmenti sunt, tumq; cœperũt alij Patritij esse, quàm prius erant, aliaq; Præfectorũ prætorio iurisdictio. Hinc magistri militum, magistri officiorum, Comites sacrarum largitionũ, Comites rei priuatæ, Comites sacri palatij, Comites sacri patrimonij: quorum officia quamuis in Constitutionibus explicata legantur, ut tamen clarius percipiantur, aliqua adhuc differere ab re non erit. Constantinus igitur Romanorum ciuium coloniam cùm Byzantium transtulisset, sedem quoq; eam urbem Orientalis Imperij esse uoluit, prouinciasq; certis limitibus designauit, quibus suos magistratus dedit, militiamq; ordinauit; cuius rei formulam à successoribus quoq; obseruatam, ex antiquo eodemq; innominato autore referemus. Is in hunc ferè modum scriptum reliquit.

INDEX DIGNITATVM CIVILIVM MILITARIVMQVE IN ORIENTE.

PRAEFECTVS prætorio Orientis.
Præfect. prætorio Illyrici.
Præfectus urbis Constantinopolitanæ.
Magistri equitum & peditũ duo præsentiales.
Magistri militum III. per Orientem, Thracias & Illyricum.
Præpositus sacri cubiculi.
Magister officiorum.
Quæstor.
Comes sacrarũ largitionũ.
Comes rerum priuatarũ.
Comites domesticorũ duo, equitũ & peditũ.
Primicerius.
Sacri cubiculi.
Notariorum.
Castrensis.
Sacri palatij.
Magistri scriniorum.
Magistri memoriæ.
Magistri epistolarum.
Magistri libellorum græcorum.
Proconsules duo,
Asiæ. Achaiæ.
Comes Orientis.
Præfectus Augustalis.
Vicarij quatuor,
Asianæ diœceses.
Ponticæ. Thraciarum.
Macedoniæ.
Comites rei militaris duo,
Aegypti. Isauriæ.
Duces per Aegyptum duo,
Libyæ. Thebaidos.
Per Orientem VI.
Phœnicis.
Euphratensis.
Syriæ Palæstinæ.
Osrheniæ.
Mesopotamiæ.
Arabiæ.
Per Ponticam unus,
Armeniæ.
Per Thracias duo,
Mœsiæ secundæ.
Scythiæ.
Per Illyricum duo,
Daciæ Ripensis.
Mœsiæ primæ.
Consulares XV.
Per Orientem quinq;.
Palæstinæ. Phœnicis.
Syriæ. Ciliciæ.
Cypri.
Per Asiam tres,
Pamphiliæ.
Hellesponti. Lydiæ.
Per Ponticam duo,
Galatiæ. Bithyniæ.
Per Thracias duo,
Europæ. Thraciæ.
Per Illyricum tres,
Cretæ.
Macedoniæ.
Daciæ mediterraneæ.
Aegyptus Consularem non habet.
Præsides prouinciarum XL.
Per Aegyptum quinq;,
Lybiæ superioris.
Libyæ inferioris.
Thebaidos.
Aegypti. Arabiæ.
Per Orientem octo,
Palæstinæ salutaris.
Palæstinæ secundæ.
Phœnicis Libani.
Euphratensis.
Syriæ salutaris.
Osrheniæ.
Mesopotamiæ.
Ciliciæ secundæ.
Per Asiam septem,
Pisidiæ. Laconiæ.
Phrygiæ Pacatianæ.
Phrygiæ salutaris.
Lyciæ. Cariæ.
Insularum.
Per Ponticam octo,
Honoriados.
Cappadociæ primæ.
Cappadociæ secundæ.
Hellesponti.
Ponti Polemoniaci.
Armeniæ primæ.
Armeniæ secundę.
Galatię salutaris.
Per Thracias quatuor,
Hemimontis.
Rhodopes.
Mœsiæ secundæ.
Scythiæ.
Per Illyricum octo,
Thessaliæ.
Epiri ueteris. Epiri nouæ.
Daciæ Ripensis.
Mœsiæ primæ.
Præualitanæ.
Dardaniæ.
Macedoniæ salutaris.
Correctores duo,
Augustanicæ.
Paphlagoniæ.

Et hic quidem catalogus generalis est earũ dignitatũ, quæ in Orientali Imperio constituuntur. Superest ut specialiter uideamus, quæ nam unicuiq; competat administratio.

Sub præfect. præt. Orientis sunt infrà scriptæ diœceses.

Oriens Aegyptus.
Asiana Pontica.
Thracia.

Prouinciæ Orientis XV.
Palæstina.
Phœnice. Syria.
Cilicia. Cyprus.
Arabia. Isauria.
Palæstina salutaris.
Palæstina secunda.
Phœnice Libani.
Euphratensis.
Syria salutaris.

Osrhęnia.
Mesopotamia.
Cilicia secunda.

AEGYPTI VI.
Libya superior.
Libya inferior.
Thebais. Aegyptus.
Arabia. Augustanica.

ASIANAE X.
Pamphilia.
Hellespontus.
Lydia. Pisidia.
Lycaonia.
Phrygia Pacatiana.
Phrygia salutaris.
Lycia. Caria.
Insulæ.

PONTICAE X.
Galatia. Bithynia.
Honorias.
Cappadocia prima.
Cappadocia secunda.
Pontus Polemoniacus.
Hellenopontus.
Armenia prima.
Armenia secunda.
Galatia salutaris.

THRACIAE VI.
Europa. Thracia.
Hæmi montis.
Rhodope.
Mœsia secunda.
Scythia.

Sub præf. præt. Illyrici sunt diœceses infrà scripti.

Macedonia. Dacia.
Prouinciæ Macedoniæ VI.
Achaia.
Macedonia. Creta.
Thessalia.
Epirus uetus.
Epirus noua.
Prouinciæ Daciæ V.
Dacia mediterranea.
Dacia Ripensis.
Mœsia prima.
Dardania. Præualitana.
Est & Macedonia salutaris, quæ partim Macedoniæ, partim Daciæ adscribitur.

OFFICIVM uirorũ illustriũ Præf. prætorio.
Princeps.
Cornicularius.
Adiutor.
Cõmentariensis.
Ab actis.
Numerarij IIII. In his auri unus, operæ uel operarius, alter subadiuua.
Cura epistolarum.
Regerendarius.
Exceptores.
Adiutores. Singularij.

Vterq; Præfectus prętorio euectiones annuales nõ habet, sed Prętectos ipsi emit tunt.

Sub magistro militum præsentiali.

VEXILLATIONES PALATINAE V.
Equites promoti seniores.
Comites Clibanarij.
Comites sagittarij iunio-
Comites Tarfali. (res.
Equites Arcades.

VEXILLATIONES COMITATENSES VII.
Equites cataphractarij Biturigenses.
Equites armigeri seniores Gallicani.
Equites quinto Dalmatæ.
Equites nono Dalmatæ.
Equites primi scutarij.
Equites promoti iuniores.
Equites primi Clibanarij Parthi.

LEGIONES PALATINAE VI.
Lancearij seniores.
Iouiani iuniores.
Herculiani seniores.
Fortenses. Neruij.
Martiarij iuniores.

AVXILIA PALATINA XVIII.
Bataui seniores.
Braccati iuniores.
Salij.
Constantiani.
Matoiaci seniores.
Sagittarij seniores Gallicani.
Sagittarij iuniores Gallicani.
Tertij sagittarij Valentis.
Defensores.
Metobarij.
Angleuarij.
Hiberi.
Vrsi.
Felices Honoriani iuniores.
Victores.
Tertij Theodosiani.
Felices Theodosiani Isaurij.

Sub alio magistro militum.

VEXILLATIONES PALATINAE VI.
Comites seniores.
Equites Braccati iuniores.
Equites Bataui iuniores.
Comites sagittarij Armeni.
Equites Theodosiani seniores.
Equites Persæ Clibanarij.

VEXILLATIONES COMITATENSES VI.
Equites Cataphractarij.
Equites Cataphractarij Ambiensis.
Equites sexto Dalmatæ.
Equites secundi scutarij.
Equites scutarij.
Equites secundi Clibanarij Parthi.

LEGIONES PALATINAE VI.
Martiarij seniores.
Daci Scythæ.
Primani.
Vndecimani.
Lancearij iuniores.

AVXILIA PALATINA XV.
Regij.
Cornuti.
Tubantes.
Martiarij iuniores.
Sagittarij seniores Orientales.
Sagittarij iuniores Orientales.
Sagittarij dominici.
Vindelici.
Buccinobantes.
Falconarij.
Thraces.
Turingi.
Felices Theodosiani.
Felices Arcadiani iuniores.
Secundi Theodosiani.

Sub magistro militum per Orientem.

VEXILLATIONES COMITATENSES X.
Comites Cataphractarij Bucellarij iuniores.
Equites armigeri seniores Orientales.
Equites tertio Dalmatæ.
Equites primi scutarij Orientales.
Equites secũdi Stablesiani
Equites promoti Clibanarij.
Equites quarti Clibanarij Parthi.
Equites primi sagittarij.
Cuneus equitũ II. Clibanariorum, Palmyrenorũ.
Felices Arcadiani seniores.

LEGIONES COMITATENSES VIII.
Quinta Macedonica.
Martenses seniores.
Septima gemina.
Decima gemina.
Balistarij seniores.
Prima Flauia Constantia

The-

Thebæorum.
Secūda Felix ualentis Thebæorum.
Prima Flauia Theodosiana.
PSEVDOCOMITATENSES X.
Prima Armeniaca.
Secunda Armeniaca.
Fortenses auxiliarij.
Funditores.
Prima Italica.
Quarta Italica.
Sexta Parthica.
Prima Isauria sagittaria.
Balistarij Theodosiaci.
Transtygritani.

Sub magistro militum per Thracias.

VEXILLATIONES PALATINAE III.
Comites Arcadiaci.
Comites Honoriaci.
Equites Theodosiani iuniores.
VEXILLATIONES COMIT. IIII
Equites Cataphractarij Albigenses.
Equites sagittarij seniores
Equites sagittarij iuniores
Equites primi Theodosiani.
LEGIONES COMITATENSES.
Solenses seniores.
Menapij.
Prima Maximiana Thebęorum.
Tertia Diocletiana Thebęorum.
Tertio decimani.
Quarto decimani.
Prima Flauia gemina.
Constantini seniores.
Diuitenses Gallicani.
Lancearij Scobenses.
Constantini Daphnenses.
Balistarij iuniores.
Pannonicíani iuniores.
Tranni.
Solenes Gallicani.
Iulia Alexandria.
Augustenses.
Valentinianenses.

Sub magistro militum per Illyricum.

VEXILLATIONES COMITATENSES II.
Equites sagittarij seniores
Equites Germaniciani seniores.
LEGIO PALATINA I.
Britones seniores.
AVXILIA PALATINA VI.
Hastarij seniores.
Hastarij iuniores.
Petulantes iuniores.
Sagittarij lecti.
Inuicti iuniores.
Atecotti.
LEGIONES COMITATENSES VIII.
Martiarij constantes.
Martij.
Dianenses.
Germaniciani seniores.
Secundarij.
Lancearij Augustenses.
Minerij.
Lancearij iuniores.
PSEVDOCOMITATENSES.
Tunacenses auxiliarij.
Felices Theodosiani iuniores.
Burgaracenses.
Senipenses.
Vlpianenses.
Metenses.
Secundi Theodosiani.
Balistarij Theodosiani iuniores.
Scapenses.
Existimantur autem suprà scripti magistri militū esse Cardinales, habentq; sub se literatam hanc militiam:
Principem.
Numerarios duos.
Cōmentariensem.
Primiscrinios, qui numerarij fiunt.
Scriniarios.
Exceptores, & cæteros apparitores.

Sub magistro officiorum.

Schola scutariorum prima.
Schola scutariorum secunda.
Schola Gentilium seniorum.
Schola scutariorum sagittariorum.
Schola scutariorum clibanariorum.
Schola armaturarum iuniorum.
Schola Gentilium iuniorum.
Schola agentium in rebus
Mensores & Lampadarij.
Scrinium memoriæ.
Scrinium epistolarum.
Scrinium libellorum.
Scrinium dispositionum.
Officium cōmissionum.
FABRICAE Orientis IIII.
Scutaria & armorum Damasci.
Scutaria & armorum Antiochiæ.
Scutaria & armamenta Edessæ.
Hastaria Hirenopolitana Ciliciæ.
PONTICAE III.
Clibanaria Cæsareæ Cappadociæ.
Scutaria & armorum Nicomediæ.
Scutaria & armorum Sardis Lydiæ.
ASIANAE II.
Scutaria & armorum Hadrianopolis, itemq; Hæmi montis.
THRACIARVM I.
Scutaria & armorum Martianopoli.
ILLYRICI IIII.
Thessalonicensis.
Naissatensis.
Retiatensis.
Scutaria Hercomagensis.
OFFICIVM magistri officiorum.
Adiutor.
Subadiuuæ.
Adiutores II.
Fabricarum III.
Barbariorum III.
Orientis I.
Asianæ I.
Ponticæ I.
Thraciarum & Illyrici I.
Curiosus cursus publici I.
Curiosi per omnes prouincias.
Interpretes diuersarū gentium magister officiorū ipse emittit.

Sub Comite sacrarum largitionum.

Comites largitionum per omnes diœceses.
Comites cōmerciorū per Orientem.
per Aegyptum.
per Mœsiam.
per Scythiam.
per Pontum.
per Illyricum.
Præpositus thesaurorum.
Comes metallorum per Illyricum.
Comes rationalis summarum Aegypti.
Magistri lineæ uestis.
Magistri priuatæ.
Procuratores Gynæciorum.
Procuratores Baphiarum.
Procuratores monetarū.
Præpositi Bastagarum.
Procuratores linificiorū.

OFFICIVM ſuprà ſcripti illuſtris Comitis habet,
Primicerium totius officij.
Primicerium ſcrinij Canonum.
Primicerium ſcrinij Tabulariorum.
Primicerium ſcrinij numerariorum.
aureæ maſſæ.
auri ad reſponſum.
ueſtiarij ſacri.
argenti.
anularis.
à pecunijs.
Scriniarios ſuprà ſcriptorũ ſcriniorum.
Secundocerium officij qui primicerius eſt exceptorum.
Tertioceriũ officij qui tractat Baſtagas, quarto loco libellos tractat, & cæteros palatinos ipſius officij.

Sub Comite rei priuatæ.
Domus diuinæ.
Rationales rerũ priuatarũ.
Baſtaga priuata.
Præpoſiti gregum & ſtabulorum.
Procuratores ſaltuum.
OFFICIVM eiuſdem illuſt.
Primicerius totius officij.
Primiſcriniũ beneficiorũ.
Primiſcrinium canonum.
Primiſcriniũ ſecuritatum.
Primiſcriniũ ſcrinij largitionum.
Scriniarios.
Secũdocerium officij qui tractat chartas & cęteros palatinos officij.

Sub Comite domeſticorum.
Domeſtici equites.
Domeſtici pedites.
Deputati eorum.

Sub ſpect. V. Caſtrenſi.
Pædagogia.
Miniſteriales dominici.
Curæ palatiorum.
OFFICIVM.
Tabularius dominicus.
Tab. Dñ. Auguſtarum.
Adiutor.
Chartularius.
Scrinium ipſius.
Cæteri palatini officij.

Sub diſpoſitione uiri illuſt.
Primicerij Notariorũ, omnis dignitatum & adminiſtrationũ notitia, tam militariũ ęq; ciuiliũ: ſcholas etiam & numeros tractat: officiũ autem nõ habet, ſed adiutorẽ de ſchola notariorum.
MAGISTER memoriæ adnotationes omnes dictat & emittit, & precib. reſpõdet.
MAGISTER epiſtolarũ legationes ciuitatũ, conſultationes & preces tractat.
MAGISTER epiſtolarũ græcarũ, eas epiſtolas quæ grę cè ſolent emitti, aut ipſe dictat, aut latinè dictatas trãſfert in græcũ. officiũ ex ipſis nemo habet, ſed adiutores electos de ſcrinijs.

Sub V. SP. Procõſ. Aſiæ.
Aſia.
Inſulæ.
Helleſpontus.

Sub V. SP. Proconſ. Achaiæ.
Achaia.
OFFICIVM utriuſq; Procõſ.
Princeps de ſchola agentiũ in rebus ducenarijs, qui adorata clementia principali cum inſignibus exit tranſacto biennio.
Cornicularius.
Cõmentarienſis.
Quæſtor. Adiutor.
Ab actis.
Numerarij.
A libellis.
Exceptores.
Cæteri apparitores.

Sub ſp. V. Comite Orientis.
Prouinciæ orientis XV, quarum nomina ſuprà retulimus.
OFFICIVM idem ferè cum officio Proconſulum.

Sub præf. Auguſtali.
Prouinciæ Aegypti ſex.

Sub Vicarijs.
Suæ unicuiq; prouincię ſuprà recitatæ.

Sub V. perfectiſſ. Præſide Dalmatiæ.
Prouincia Dalmatia.
OFFICIVM.
Principem.
Cornicularium.
Tabellarios duos.
Commentarienſem.
Adiutorem. Ab actis.
Subadiuuam.
Exceptores.
Reliqs Cohortalinos, quibus nõ licet ad aliã tranſire militiam ſine annotatione clementiæ principalis.
Cęteri Præſides ad ſimilitudinem Præſidis Dalmatiæ officia habent.
Idem & de uiro Cl. Conſulari Campaniæ, itemq; V. Cl. Correctore Apuliæ & Calabriæ conſtitutum eſt.

INDEX DIGNITATVM TAM CIVILIVM QVAM MILITARIVM IN PARTIBVS OCCIDENTIS.

PRAEFECTVS prætorio Italiæ.
Præfectus prætorio Galliarum.
Præfectus urbis Romæ.
Magiſter peditum in præſenti.
Magiſter equitum in præſenti.
Magiſter equitũ per Gallias.
Præpoſitus ſacri cubiculi.
Magiſter officiorum.
Quæſtor.
Comes ſacrarum.
Comes rerum priuatarũ.
Comes domeſticorũ equitum.
Comes domeſticorum peditum.
Primicerius ſacri cubiculi.
Primicerius notariorum.
Caſtrenſis ſacri palatij.
Magiſter ſcriniorũ, memoriæ, epiſtolarũ, libellorũ.
Proconſul Africæ.
VICARII VI.
Vrbis Romæ. Italiæ.
Aphricæ. Hiſpaniarum.
Septem prouinciarum.
Britanniarum.
COMITES REI MILITARIS VI.
Italiæ. Africæ.
Tingitaniæ.
Tractus Argentoratenſis.
Britanniarum.
Littoris Saxonici per Britannias.
DVCES XII.
Limitis Mauritaniæ Cæſarienſis.
Limitis Tripolitani.

Pan-

Pannoniæ primæ & Norici Ripensis.
Pannoniæ secundæ Valeriæ Ripensis.
Rhetiæ primæ & secundę.
Sequanicæ.
Tractus Armoricarij.
Neruianiæ.
Belgicæ secundæ.
Germaniæ primæ.
Britanniæ.
Maguntiacensis.

CONSVLARES XXII.

Pannoniæ.
Per Italiam octo,
Venetiæ & Histriæ.
Aemiliæ. Liguriæ.
Flamminiæ & Piceni annonarij.
Thusciæ & Vmbriæ.
Piceni suburbicarij.
Campaniæ. Siciliæ.
Per Africam duo,
Byzacij. Numidiæ.
Per Hispanias tres,
Beticæ. Lusitaniæ.
Galleciæ.
Per Gallias sex.
Viennensis.
Lugdunensis.
Germaniæ primæ.
Germaniæ secundæ.
Belgicæ primæ.
Belgicæ secundæ.
Per Britannias duo,
Maximæ Cæsariensis.
Valentiæ.

CORRECTORES.

Per Italiam duo,
Apuliæ & Calabriæ.
Lucaniæ & Brutiorum.
Per Pannoniam unum,
Sauiæ.

PRAESIDES XXXI.

Per Illyricum quatuor,
Dalmatiarum.
Pannoniæ primæ.
Norici Ripensis.
Per Italiam septem,
Alpium Cotiarum.
Rhetiæ primæ.
Rhetiæ secundæ.
Samnij. Valeriæ.
Sardiniæ. Corsicæ.
Per Africam duo,
Mauritaniæ Sityphensis.
Tripolitanæ.
Per Hispanias quatuor,
Tarraconensis.
Carthaginensis.
Tingitaniæ.
Insularum Balearium.
Per Gallias undecim,
Alpium maritimarum.
Alpium.
Maximæ Sequanorum.
Aquitaniæ primæ.
Aquitaniæ secundæ.
Nouem populanæ.
Narbonensis primæ.
Narbonensis secundæ.
Lugdunensis secundæ.
Lugdunensis tertiæ.
Lugdunensis Honoricæ.
Per Britannias tres,
Britanniæ primæ.
Britanniæ secundæ.
Flauiæ Cæsariensis.

INSIGNIA VIRI ILLVST.
PRAEFECTI PRAETORIO per Italiam.

Sub dispositione utrorũ illustrũ Præfectorũ prætorio diœceses infrà scriptæ.

Italia. Illyricum.
Africa.
Prouincię Italię XVII.
Venetiæ.
Aemiliæ. Liguriæ.
Flãminiæ & Piceni annonarij.
Thusciæ & Vmbriæ.
Piceni suburbicarij.
Campaniæ. Siciliæ.
Apuliæ & Calabriæ.
Lucaniæ & Brutiorum.
Alpium Cotiarum.
Rhetiæ primæ.
Rhetiæ secundæ.
Samnij. Valeriæ.
Sardiniæ. Corsicæ.
Illyrici sex.
Pannoniæ secundæ.
Sauiæ.
Dalmatiarum.
Pannoniæ primę.
Norici mediterranei.
Norici Ripensis.
Africæ septem,
Byzacium. Numidia.
Mauritania Sityphensis.
Mauritania Cæsariensis.
Tripolis.
Præfectus annonę Africę.
Præfectus fundorũ patrimonialium.

OFFICIVM uiri illust. præfecti prætorio Italiæ.

Princeps.
Cornicularius.
Adiutor.
Cõmentariensis.
Ab actis.
Numerarij.
Subadiuuæ.
Cura epistolarum.
Regerendarius.
Exceptores. Adiutores.
Singularij.

Sub dispositione uiri illust. Præfecti prætorio Galliarũ diœceses infrà scriptæ.

Hispaniæ.
Prouinciæ septem.
Britanniæ quinq.
Prouinciæ Hispaniarum,
Betica. Lusitania.
Gallecia. Tarraconensis.
Carthaginensis.
Tingitania.
Balearis.
Prouinciæ Galliæ XVII.
Viennensis.
Lugdunensis prima.
Germania prima.
Germania secunda.
Belgica prima.
Belgica secunda.
Alpes maritimæ.
Alpes Pœninæ & Graiæ.
Maxima Sequanorum.
Aquitania prima.
Aquitania secunda.
Nouem populi.
Narbonensis prima.
Narbonensis secunda.
Lugdunensis secunda.
Lugdunensis tertia.
Lugdunensis Senonaria.
Britanniarum V.
Maxima Cæsariensis.
Valentia.
Britannia prima.
Britannia secunda.
Flauia Cæsariensis.

OFFICIVM uiri illust. præfecti prætorio Galliarũ.

Princeps.
Cornicularius.
Adiutor.
Cõmentariensis.
Ab actis.
Numerarij.
Subadiuuæ.
Cura epistolarum.
Regerendarius.
Exceptores.
Adiutores.
Singularij.

INSIGNIA VIRI ILLVST.
PRAEFECTI VRBIS ROMAE.

Sub dispositione uiri illust. præfecti Vrbis, habentur administrationes infrà scriptæ.

Præfectus annonæ.
Præfectus uigilum.
Comes formarum.
Comes riparum & cloacarum.
Comes portus.
Magister census.
Rationalis uinorum.

Tribunus fori uarij.
Consularis aquarum.
Curator operũ maximorũ
Curator operũ publicorũ.
Curator statuarum.
Curator horreorum Galbanorum.
Centenarius pontus.
Tribunus rerum nitentiũ.

OFFICIVM uiri illust. præfecti urbis.

Princeps.
Cornicularius.
Adiutor.
Cõmentariensis.
Ab actis.
Primiscrinius siue numerarius.
Subadiuuæ.
Cura epistolarum.
Regerendarius.
Exceptores.
Adiutores. Censuales.
Nomenculatores.
Singularij.

INSIGNIA VIRI ILLVST. MAGISTRI PEDITVM.

Sub dispositione uiri illust. Magistri peditum præsentialis, Comites limitũ infrascripti.

Italiæ. Africæ.
Tingitaniæ.
Tractus Argentoratensis.
Britanniarum.
Littoris Saxonici per Britannias.

DVCES LIMITVM INFRA SCRIPTORVM X.

Mauritaniæ.
Cæsariensis.
Tripolitani.
Pannoniæ secundæ.
Valeriæ Ripensis.
Pannoniæ primæ & Norici Ripensis.
Rhetiæ primę & secundæ.
Belgicæ secundæ.
Germaniæ primæ Britanniarum.
Maguntiacensis.

LEGIONES PALATINAE XII.

Iouiani seniores.
Herculiani seniores.
Diuitenses seniores.
Tungræcani seniores.
Pannonitiani seniores.
Mœsiaci seniores.
Armigeri propugnatores seniores.
Lancearij Sabariense.
Octauani. Thebæi.
Cymbriani.
Armigeri propugnatores iuniores.

AVXILIA PALATINA LXV.

Cornuti seniores.
Braccati seniores.
Petulantes seniores.
Celtæ seniores.
Heruli seniores.
Batauí Mattiaci seniores.
Mattiaci iuniores.
Ascarij seniores.
Ascarij iuniores.
Iouij seniores.
Cornuti iuniores.
Sagittarij Neruij.
Leones seniores.
Leones iuniores.
Exculcatores seniores.
Sagittarij Tungri.
Exculcatores iuniores.
Tubantes.
Salij. Grati.
Felices seniores.
Felices iuniores.
Gratianenses seniores.
Inuicti seniores.
Augustei Iouij iuniores.
Victores iuniores.
Batauí iuniores.
Bructeri.
Ampsiuarij.
Gratianenses iuniores.
Valentinianẽses iuniores.
Rheti. Sequarij.
Sagittarij uenatores.
Latini. Sabini.
Braccati.
Honoriani Atecotti seniores.
Honoriani Marcomani seniores.
Honoriani Marcomani iuniores.
Honoriani Atecotti iuniores.
Brisigaui seniores. (res.
Brisigaui iuniores.
Honoriani Mauri seniores
Honoriani Mauri iuniores
Celtæ iuniores.
Inuicti iuniores.
Britaniciani.
Exculcatores iuniores Britaniciani.
Felices Valentinianenses.
Mattiaci iuniores.
Galearij.
Salij Gallicani.
Sagittarij Neruij.
Iouij iuniores.
Segusienses.
Galli uictores.
Honoriani uictores iuniores.
Honoriani arcarij seniores.
Felices iuniores.
Gallicani. Tungri.
Honoriani Gallicani.
Mauritonantes iuniores.
Mauritonantes seniores.

LEGIONES COMITATENSES. XXXII.

Menapij seniores.
Fortenses.
Propugnatores seniores.
Armigeri defensores seniores.
Septimani seniores.
Regij Pacatianenses.
Vesontes.
Mattiarij iuniores.
Mauriseruati.
Vndecimani.
Secundani Italiciani.
Germaniciani iuniores.
Tertiani, siue tertia Italica.
Tertia Herculea.
Lancearij Gallicani.
Honoriani.
Propugnatores iuniores.
Legio secundæ Britannicæ, siue secundani.
Septimani iuniores.
Præsidienses.
Vrsariense.
Cortariacenses.
Geminiacenses.
Honoriani felices Gallicani.
Tertia Iulia Alpina.
Prima Flauia pacis.
Secunda Flauia uirtutis.
Tertia Flauia salutis.
Flauiæ uictrices Constantinæ, id est, Constantici.
Secundæ Flauiæ Constantianæ.
Tertio Augustani.
Fortenses.

PSEVDOCOMITATENSES XVIII.

Legio prima Alpina.
Legio secunda Iulia Alpina.
Lancearij Lauriacenses.
Lancearij Maginenses.
Taurunenses.
Antianenses.
Pontinenses.
Prima Flauia Gallicana.
Constantia.
Martenses.
Abrincateni.
Defensores seniores.
Mariosisiniaci.
Prima Flauia Metis.
Superuentores iuniores.
Cõstantiaci Corniacẽses.
Septimani.
Romanenses.

OFFI-

OFFICIVM ſuprà ſcripti magiſtri peditum præſentialis.
Princeps. Numerarius.
Cõmentarienſis.
Adiutor.
Regerendarius.
Exceptores, & reliqui apparitores.

INSIGNIA VIRI ILLVST. MAGISTRI EQVITVM.

Sub diſpoſitione uiri illuſt. Magiſtri equitum præſentialis.

VEXILLATIONES PALATINAE X.
Comites ſeniores.
Equites promoti ſeniores.
Equites Bracciati ſeniores
Equites Batauí ſeniores.
Equites Cornuti ſeniores.
Equites Cornuti iuniores.
Comites Alani.
Equites Batauí iuniores.
Equites Cõſtantes Valentinianenſes.
Valentinianẽſes ſeniores.

VEXILLATIONES COMITATENSES.
Equites armigeri.
Equites primani Gallici.
Equites octauo Dalmatię.
Equites Dalmatiæ Paſſerentiaci.
Equites Mauri alites.
Equites Honoriani.
Taifali iuniores.
Equites Honoriani ſeniores.
Equites Mauri feroces.
Equites Cõſtãtiaci feroces
Equites ſcutarij.
Equites Stableſiani Africani.
Equites Marcomani.
Equites armigeri ſeniores.
Equites ſagittarij clibanarij.
Equites ſagittarij Parthi ſeniores.
Equites primo ſagittarij.
Equites ſecundo ſagittarij.
Equites tertio ſagittarij.
Equites quarto ſagittarij.
Equites ſagittarij Parthi iuniores.
Comites iuniores.
Equites promoti iuniores.
Sagittarij iuniores.
Equites cetrati iuniores.
Honoriani iuniores.
Armigeri iuniores.
Equites ſecundi ſcutarij iuniores.
Eqtes Stableſiani Italiciani.
Equites ſagittarij Corduení.
Equites ſagittarij ſeniores
Cuneus equitũ ꝓmotorũ.

OFFICIVM ſuprà ſcriptę magiſteriæ poteſtatis.
Princeps. Numerarius.
Primiſcrinius.
Cõmentarienſis.
Adiutor. Regerẽdarius.
Exceptores, & reliqui apparitores.

Qui numeri habenẽ ex prædictis per infrà ſcriptas prouincias. Intra Italiã,
Iouiani ſeniores.
Herculiani ſeniores.
Diuitenſes ſeniores.
Tungræcani ſeniores.
Pannoniciani ſeniores.
Mœſiaci ſeniores.
Cornuti ſeniores.
Braccati ſeniores.
Petulantes ſeniores.
Celtæ ſeniores.
Heruli ſeniores.
Batauí ſeniores.
Mattiaci ſeniores.
Iouij ſeniores.
Victores ſeniores.
Cornuti iuniores.
Leones iuniores. (res.
Atecotti Honoriani iunio
Briſigaui iuniores.
Mauri Honoriani iuniores
Galli uictores.
Octauiani Thebei.
Mattiarij iuniores.
Septimani iuniores.
Regij. Germaniciani.
Prima Iulia.
Tertia Iulia.
Placidi Valẽtiniaci felices.
Gratianenſes iuniores.
Marcomani. Fortenſes.

Intra Illyricũ cum uiro ſpectabili Comite Illyrici.
Sagittarij Tungri.
Iouij iuniores. Sequani.
Retij. Sagittarij.
Venatores. Latini.
Valentinianenſes felices.
Honoriani uictores.
Seguſienſes Tungri.
Mauri Honoriani ſeniores
Mattiarij Honoriani Gallicani. Tertiani.
Tertia Herculea.
Pacatianenſes.
Mauri cetrati.
Propugnatores iuniores.
Lancearij Lauriacenſes.
Lancearij Comagenenſes.
Secunda Iulia.
Valentinianenſes.
Catarienſes.

Intra Gallias cum uiro illuſt. magiſtro equitũ Galliarũ.
Mattiaci iuniores.
Leones ſeniores.
Bracciati iuniores.
Salij ſeniores.
Gratianenſes. Bructeri.
Ampſiuarij.
Valentinianenſes.
Batauí.
Batauí iuniores.
Britones. (res.
Atecotti Honoriani ſenio (ni.
Sagittarij Neruij Gallica-
Iouij iuniores Gallicani.
Mattiaci iuniores Gallicani. Atecotti iuniores.
Gallicani.
Haſtarij Honoriani ſeniores.
Armigeri defenſores ſeniores.
Lancearij Honoriani Gallicani.
Lancearij Sabarienſes.
Menapij ſeniores.
Secundani Britones.
Vrſarienſes.
Præſidienſes.
Geminiacenſes.
Corteriacenſes.
Honoriani felices Gallicani.
Marienſes. Abrientani.
Defenſores ſeniores.
Marioſiſiniaci.
Prima Flauia.
Superuentores iuniores.
Baliſtarij.
Defenſores iuniores.
Garronenſes.
Anderenicíani.
Acincenſes.
Cornacenſes.
Septimani iuniores.
Curſarienſes iuniores.
Muſmagenſes.
Romanenſes.
Inſidiatores.
Triceſimani.
Abulci. Exploratores.

OFFICIVM uiri illuſt. magiſtri equitũ per Gallias.
Princeps ex officijs magiſtrorum militũ pręſentialium, uno anno à parte peditũ, alio à parte equitum.
Cõmentarienſis.
Numerarij ex uiris & officij ſingularis.
Adiutor.

Regerendarius.
Exceptores.
Reliqui apparitores.
Intra Hispanias cum spectabili Comite.
Hastarij seniores.
Hastarij iuniores.
Sagittarij neruij.
Excultatores iuniores.
Tubantes.
Felices seniores.
Inuicti seniores.
Victores iuniores.
Inuicti Britones iuniores.
Brisigaui seniores.
Salij iuniores Gallicani.
Fortenses.
Propugnatores seniores.
Septimani seniores.
Vesontes. Vndecimani.
Intra Tingitaniam cum uiro spectabili Comite.
Mauritonantes seniores.
Mauritonantes iuniores.
Constantiniani.
Septimani iuniores.
Intra Africam cum uiro spectabili Comite Africæ.
Cettæ iuniores.
Armigeri propugnatores seniores.
Armigeri propugnatores iuniores.
Secundani Staliciani.
Cymbriani.
Primani. Secundani.
Tertiani.
Constantiniani.
Constantiaci.
Tertio Augustani.
Fortenses.
Cum uiro spectabili Comite Britanniarum.
Victores iuniores Britanniciani.
Primani iuniores.
Secundani iuniores.
Item Vexillationes intra Italiam.
Comites seniores.
Equites promoti seniores.
Equites Brachiati seniores.
Equites Cornuti seniores.
Comites Alani.
Equites Mauri feroces.
Equites constantes Valentinianenses iuniores.
Intra Gallias cum uiro illustri Comite & Magistro equitum Galliarum.
Equites Bataui seniores.
Equites Cornuti seniores.
Equites Bataui iuniores.
Equites Brachiati iuniores
Equites Honoriani seniores.
Equites Honoriani iuniores.
Equites armigeri seniores.
Equites octauo Dalmatæ.
Equites Dalmatæ Passerẽtiacenses.
Equites primi Gallicani.
Equites Mauri alites.
Equites Constantiaci feroces.
Infra Africam cum uiro spectabili Comite Africæ.
Equites Stablesiani Italiciani.
Equites scutarij seniores.
Equites Stablesiani seniores.
Equites Marcomani.
Equites armigeri seniores.
Equites clibanarij.
Equites Parthi sagittarij seniores.
Equites Cornuti seniores.
Equites primo sagittarij.
Equites secũdo sagittarij.
Equites tertio sagittarij.
Equites quarto sagittarij.
Equites Parthi sagittarij iuniores.
Equites Cornuti iuniores.
Equites promoti iuniores.
Equites scutarij iuniores.
Comitatenses.
Equites Honoriani iuniores.
Equites scutarij iuniores scholæ secundæ.
Equites armigeri iuniores
Intra Britãnias cum uiro spectabili Comite Britanniarum.
Equites cataphractarij iuniores.
Equites scutarij Aureliaci.
Equites Honorianici seniores.
Equites Stablesiani.
Equites Syri.
Equites Taifali.
Intra Tingitaniam cum uiro spectabili Comite Tingitaniæ.
Equites scutarij seniores.
Comitatenses.
Equites sagittarij seniores
Comitatenses.
Equites Carduenì Comitatenses.

INSIGNIA VIRI ILL. MAGISTRI OFFICIORVM.

Sub dispositione uiri illust. magistri officiorum.

Schola scutariorũ prima.
Schola scutariorũ secũda.
Schola armaturarũ seniorum.
Schola gentiliũ seniorum.
Schola scutariorum tertia.
Schola agentum in rebus, & deputati ciusdẽ scholę.
Scrinium memoriæ.
Scrinium dispositionum.
Scrinium epistolarum.
Scrinium libellorum.
Aminisionales.
Cancellarij.

FABRICAE infrà scriptæ in Illyrico.

Sirmiensis scutariæ.
Scordiscorum, & armorũ.
Acincensis scutariæ.
Cornutensis scutaria.
Lauriacensis scutaria.
Salonitana armorum.

Italiæ.

Concordiensis sagittarij.
Veronensis scutarij & armorum.
Mantuana loricaria.
Cremonensis scutaria.
Ticinẽsis fabrica arcuaria.
Lucensis Spatharia.

In Gallijs.

Argentomagensis armorum omnium.
Matisconensis sagittarij.
Augustodunẽsis loricaria.
Augustodunensis scutaria
Suessionensis balistaria & clibani.
Remensis spatharia.
Triberorum scutaria & balistaria.
Ambianensis spatharia & scutaria.

OFFICIVM autem infrascripti uiri illust. magistri officiorum.

De schola agentum in rebus habetur hoc modo.

Adiutor.
Subadiuuæ adiutoris.
Subadiuuæ fabricarum diuersarum.
Curiosus cursus publici in præsenti.
Curiosi omnium prouinrum.
Interpretes omnium gentium.

INSIGNIA ILLVST. QVAESTORIS.

Sub dispositione uiri illust. Quæstoris.

Leges dictandæ, preces.
Habet subadiuuantes.

P. diu-

Adiutores memoriales.
De ſcrinijs diuerſis.

INSIGNIA VIRI ILLVST. COMITIS SACRARVM LARGITIONVM.

Sub diſpoſitione uiri illuſt. Comitis ſacrarum largitionum.

Comes largitionum per Illyricum.
Comes ueſtiarij.
Comes auri.
Comes largitionum Italicianarum.
Comes titulorum largitionalium per Africam.
Rationales.
Rationalis ſummarũ Pannoniæ ſecundæ, Dalmatiæ, & Sauiæ.
Rationalis ſummæ Pannoniæ primæ, Valeriæ, Norici, mediterranei, & Ripenſis.
Rationalis ſummarum Italiæ.
Rationalis ſummarum urbis Romæ.
Rationalis ſummarũ triũ prouinciarũ, id eſt, Siciliæ, Sardinię, & Corſicę.
Rationalis ſummarum Africæ.
Rationalis ſummarũ Numidiæ.
Rationalis ſummarum Hiſpaniæ.
Rationalis ſummarũ quinque prouinciarum.
Rationalis ſummarũ Galliarum.
Rationalis ſummarũ Britanniarum.
Præpoſitus theſaurorũ Salonitarum Dalmatiæ.
Præpoſitus theſaurorũ Siſcianorũ Sauiæ.
Præpoſitus theſaurorũ Sabarienſiũ Pannoniæ primæ.
Prępoſitus theſaurorũ per Italiam Aquileiæ.
Prępoſitus theſaurorũ Mediolanenſium Liguriæ.
Præpoſitus theſaurorũ urbis Romæ.
Prępoſitus theſaurorũ Auguſtæ Vindeliciẽſis Rhetiæ ſecundæ.
Prępoſitus theſaurorũ per Gallias Lugdunenſis.
Præpoſitus theſaurorum Arelatenſium.
Prępoſitus theſaurorũ Nemorum.
Præpoſitus theſaurorum Triberorum.
Prępoſitus theſaurorũ Auguſtenſiũ in Britannis.
Procuratores monetæ.
Procurator monetæ Siſciænæ.
Procurator monetæ Aquileienſis.
Procurator monetæ urbis Romæ.
Procurator monetæ Lugdunenſis.
Procurator monetæ Arelatenſis.
Procurator monetæ Triberorum.
Procuratores Gynæciorum.
Procurator Gynęciẽſis Baſianenſis Pannonię ſecũdæ translati Salonis.
Procurator Gynæcienſis Sirmienſis Pannoniæ ſecundæ.
Procurator Gynæciẽſis Iouenſis Dalmatiæ Aſpalati.
Procurator Gynęciẽſis Aquileienſis inferioris Venetiæ.
Procurator Gynæcienſis Mediolanenſis Liguriæ.
Procurator Gynæcienſis urbis Romæ.
Procurator Gynæcienſis Canuſini & Berus Apuliæ.
Procurator Gynæcienſis Carthaginenſis Africæ.
Procurator Gynæcienſis Arelatenſis prouinciæ Viennenſis.
Procurator Gynæcienſis Remenſis Belgicæ ſecundæ.
Procurator Gynęcieñ. Tornacẽſis Belgicæ ſecũdæ.
Procurator Gynæcieñ. Triberorũ Belgicæ primæ.
Procurator Gynęcieñ. Auguſtuduno trãslati Metis
Procuratores Gynæcieñ. in Britannis.
Procurator liniſicij Viennenſis Galliarum.
Procurator liniſicij Rauennatium Italiæ.
Procuratores Baſiorum.
Procurator Batutanenſiũ Calabriæ.
Procurator Baſij Salonitani Dalmatiæ.
Procurator Baſij Ciſenſis Venetijs & Hiſtriæ.
Procurator Baſij Syracuſani Siciliæ.
Procurator Baſiorum omnium per Africam.
Procurator Baſij Girbitani prouinciæ Tripolitanæ.
Procurator Baſij inſularũ Balearium in Hiſpania.
Procurator Baſij Tolonẽſis Galliarum.
Procuratores Baſij Narbonenſis.
Præpoſiti Barbaricariorũ ſiue argentariorum.
Prępoſiti barbaricariorũ ſiue argentariorum Arelatenſium.
Præpoſiti barbaric. ſiue argent. Remenſium.
Prępoſit. barbaricariorum Triberorum.
Præpoſiti baſtagarum primę Orientis, orientaliũ & quartæ.
Præpoſitus baſtagæ ſecundæ orientalis & tertiæ.
Præpoſitus baſtagæ & tertiæ orientalis.
Præpoſitus baſtagæ quartæ orientalis.
Præpoſitus baſtagæ primę Gallicanorũ & quartæ.
Comes cõmerciorum per Illyricum.

OFFICIVM autẽ uiri illuſt. ſupra ſcripti Comitis ſacrarũ largitionũ.

Primiceriũ totius officij.
Primicerium ſcriniorũ canonum.
Primicerium ſcriniorũ tabulariorum.
Primicerium ſcriniorũ numerorum.
Primicerium ſcriniorũ auri maſſæ.
Primicerium ſcriniorũ auri ad reſponſum.
Primiceriũ ſcriniorum ueſtiarij ſacri.
Primiceriũ ſcriniorum ab argento.
Primicerium ſcriniorum à Miliarenſibus.
Primicerium ſcriniorum à pecunijs, & cæteros ſcriniarios.
Secundicerium officij qui primicerius eſt exceptorum.
Tertiocerium officij qui tractat baſtagas.

INSIGNIA VIRI ILLVST.

COMITIS PRIVATORVM.

Sub dispositione uiri illust. Comitis rerum priuatarum.

Comes largitionum priuatarum.
Comes Gildoniaci patrimonij.
Rationalis rerum priuatarum per Illyricum.
Rationalis rerum priuatarum per Italiam.
Rationalis rei priuatæ per Italiam.
Rationalis rei priuatæ per urbem Romam & suburbicarias regiones cũ parte Faustinæ.
Rationalis rei priuatæ per Siciliam.
Rationalis rei priuatæ per Africam.
Rationalis rei priuatæ per Hispanias.
Rationalis rei priuatæ per Gallias.
Rationalis rei priuatæ per quinq; prouincias.
Rationalis rei priuatæ per Britannias.
Rationalis rei priuatæ fundorũ domus diuinæ per Africam.
Rationalis rei priuatæ per Siciliam.
Procurator rei priuatę per Apuliã & Calabriã, siue saltus Carminianensis.
Præpositus rei priuatę per Sequanicum & Germaniam primam.
Procurator rei priuatę per Dalmatiam.
Procurator rei priuatę per Suauiam.
Procurator rei priuatę per Italiam.
Procurator rei priuatę per urbem Romam.
Procurator rei priuatę per urbicarias regiones.
Rerum Iuliani.
Procurator rei priuatę Gynæciorũ Triberorũ.
Procurator Gynæcei Iuuarensis rei priuatæ Merti, translata Anhelat.
Præpositus bastagæ rei priuatæ oriẽtalis inferiorũ.
Præpositus bastagæ priuatarum Galliarum.

OFFICIVM autem suprà scripti uiri illust. Comitis rerum priuatarũ habet,
Primicerij totius officij.
Primiscrinium beneficiorum.
Primiscrinium nonum.
Primiscrinium securitatũ.
Primiscrinium largitionũ priuatarum.
Scriniarios etiam reliquos suprà scriptorũ scriniorum.
Secundicerium totius officij, qui tractat chartas officij, cæteros etiam palatinos.

COMES DOMESTICORVM EQVITVM, COMES DOMESTICORVM PEDITVM.

Sub dispositione uirorum illust. Comitum domesticorũ equitum siue peditum.

Domestici equites.
Domestici pedites.
Deputati eorum.

Sub dispositione uiri spect. Castrensis.

Pedagogia.
Ministerialis domini, aliàs curæ palatiorum.

OFFICIVM autẽ uiri spectabilis Castrensis habet,
Tabularium domini.
Adiutorem.
Chartularium & scrinium ipsius, & cæteros palatinos officiorum.

Sub cura uiri spectabilis primicerij Notariorum.

Notitia omnium dignitatum & ministrationum tam ciuilium quàm militarium.
Officium autem non habet, sed adiutores.

MAGISTER scriniorum.
Magister memoriæ adnotationes omnes dictat & emittit, respondet etiam precibus.
Magister epistolarũ, legationes ciuitatum & consultationes & preces tractat.
Magister libellorũ cognitiones & preces tractat.

PROCONSVL AFRICAE.

Sub dispositione uiri spectabilis Procons. Africæ.

Prouincia & Consularis & legati eius duo.

Officium autem habet ita.
Principem de schola agentum in rebus duodenariũ
Cornicularium.
Numerarios duos.
Primiscrinium.
Cõmentariensem.
Adiutorem.
Ab actis.
Subadiuuas.
Exceptores singulares, & reliquum officium.

Sub dispositione uiri spectabilis Vicarij urbis Romæ prouinciæ infrà scriptæ.

Consulares,
Campaniæ.
Thusciæ & Vmbriæ.
Piceni suburbicij.
Sicilia.
Correctores,
Apuliæ & Calabriæ.
Brutiorum & Lucaniæ.
Præsides,
Samnij.
Sardiniæ.
Corsicæ.
Valeriæ.

OFFICIVM autem suprà dictus uir spectabilis Vicarius habet ita.
Principem de schola agentum in rebus ducenariũ.
Cornicularium,
Numerarios duos.
Cõmentariensem.
Adiutorem.
Ab actis.
Cura epistolarum.
Subadiuuas.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

VICARIVS AFRICAE.

Sub dispositione uiri spect. Vicarij Africæ.

Consulares,
Byzaci. Numidiæ.
Præsides,
Tripolitani.
Mauritaniæ Sityphensis.
Mauritaniæ Cæsariensis.

OFFICIVM autẽ habet idem uir spectabilis uicarius hoc modo.
Principem de schola agentum in rebus ducenariũ.
Cornicularium.
Numerarios duos.
Cõmentariensem.
Ab actis.
Cura epistolarum.
Adiutorem.
Subadiuuas.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

VICARIVS HISPANIAE.

Sub dispositione uiri spect. Vicarij Hispaniarum.

Consulares,
Beticæ.

Lusi-

Lusitaniæ.
Galleciæ.
Præsides,
Tarraconensis.
Carthaginensis.
Tingitaniæ.
Insularum Balearium.
OFFICIVM autē habet idem uir spectabilis hoc modo.
Principem de schola agentum in rebus ex ducenarijs.
Cornicularium.
Numerarios duos.
Cōmentariensem.
Ab actis.
Adiutorem.
Subadiuuas.
Exceptores singulares, & reliquum officium.

VICARII SEPTEM PROVINCIARVM.

Sub dispositione uiri spect.
Vicarij septem prouinciarum.

Consulares,
Viennenses.
Lugdunenses,
Germaniæ primæ.
Germaniæ secundæ.
Belgicæ secundæ.
Præsides,
Alpium maritimarum.
Alpiū Pœninarū & Graiarum.
Maximæ Sequanorum.
Aquitaniæ primæ.
Aquitaniæ secundæ.
Nouempopularis.
Narbonensis primæ.
Narbonensis secundæ.
Lugdunensis secundæ.
Lugdunensis tertiæ.
Lugdunensis Senoniæ.
OFFICIVM autē habet idem uir spectabilis Vicarius hoc modo.
Principem de schola agentum in rebus ex ducenarijs.
Cornicularium.
Numerarios duos.
Cōmentariensem.
Ab actis.
Cura epistolarum.
Adiutorem.
Subadiuuas.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

VICARII BRITANNIARVM.

Sub dispositione uiri spect.
Vicarij Britanniarum.

Consulares,
Maximæ Cæsariensis.
Valentiæ.
Præsides,
Britanniæ primæ.
Britanniæ secundæ.
Flauiæ Cæsariensis.
OFFICIVM autē habet idem uir spectab. Vicarius hoc modo.
Principē de schola agentū in rebus ex ducenarijs.
Cornicularium.
Numerarios duos.
Cōmentariensem.
Ab actis.
Cura epistolarum.
Adiutorem.
Subadiuuas.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

COMES AFRICAE.

Sub dispositione uiri spect.
Comitis Africæ.

Limitanei.
Præpositus limitis Thamallensis.
Præpositus limitis Mōtensis in castris Leptitanis.
Præpositus limitis Bazensis.
Præpositus limitis Gemellensis.
Præpositus limitis Tubuniensis.
Præpositus limitis Zabensis.
Præpositus limitis Tubusubditani.
Prepositus limitis Thamallomensis.
Præpositus limitis Balaretani.
Præpositus limitis Columnatensis.
Præpositus limitis Tablatensis.
Præpositus limitis Caput cellensis.
Præpositus limitis secundum forum in castris Tillibanensibus.
Præpositus limitis Taugēsis.
Prepositus limitis Bidēsis.
Prepositus limitis Badēsis.
OFFICIVM autē habet idem uir spectab. Comes hoc modo.
Principem ex officijs magistrum militū præsentialiū uno anno à parte peditū, alio à parte equitum.
Cornicularium.
Adiutorem.
Cōmentariensem.
Numerarios duos ex utrisque officijs.
Magistros militum presentialium singulos.
Subadiuuam.
Regerendarium.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

COMITES TINGITANIAE

Sub dispositione uiri spect.
Comitis Tingitaniæ.

Limitanei,
Præfectus alæ Herculeæ Tannico.
Tribunus cohortis secūdę Hispanorum Duga.
Tribunus cohortis primæ Herculeæ Adlucos.
Tribunus cohortis primę, & Tityreorum Castrobariensi.
Tribunus cohortis Pacatianensis, Pacatiana.
Tribunus cohortis tertiæ Hastorum tabernas.
Tribunus cohortis Friglensis, Friglas.
OFFICIVM autē habet idem uir spectab. Comes hoc modo.
Principem ex officio magistrum militū presentialiū uno anno à parte peditū, alio anno à parte equitū.
Cōmentariēsem ut suprà.
Numerarios duos.
Singulos ex officio suprà dicto.
Cornicularium.
Adiutorem.
Subadiuuam.
Regerendarium.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

COMES LITTORIS SAXON. PER BRITANNIAM.

Sub dispositione uiri spect.
Comitis littoris Saxon. per Britanniam.

Prepositus numeri Fortensium Othone.
Præpositus militū Tungrę canorum Dubris.
Præpositus numeri Tornacensium Lemannis.
Præpositus equitū Dalmatarum Branodun. Branoduno.
Præpositus equitū Stablesiañ. Gariannoneñ. Gariannor.
Tribunus cohortis primæ Vetasiorum Regulbio.
Præfectus legionis secun-

dæ Aug.
Præpositi numeri Abulcorum.
Præpositi numeri explorator Portum adurni.
OFFICIVM autē habet idem uir spectab. Comes hoc modo.
Principem ex officio magistri præsentialium à parte peditum.
Numerarios duos, ut suprà ex officio suprà dicto
Cōmentariensem ex officio suprà dicto.
Cornicularium.
Adiutorem.
Subadiuuam.
Regerendarium.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

COMES BRITANNIAE.

Sub dispositione uiri spectabilis Comitis Britanniarum.

Prouinciæ Britanniæ.
OFFICIVM autē habet idem uir spectab. Comes hoc modo.
Principem ex officio magistri militum præsentialiū alternis annis.
Cōmentariensem ut suprà
Numerarios duos.
Singulos ex utrisq; officijs suprà.
Adiutorem.
Subadiuuam.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

COMES ITALIAE.

Sub dispositione uiri spect. Comitis Italiæ.

Tractus Italiæ circa Alpes

COMES ARGENTORATENSIS.

Sub dispositione uiri spect. Com. Argentoratensis.

Tractus Argentoratensis.

DVCIS ET PRAESIDIS PROVINCIAE MAVRITANIAE.

Sub dispositione uiri spect. Ducis & Præsidis prouinciæ Mauritaniæ & Cæsariensis.

Præpositus limitis Columnatensis.
Præpositus limitis Iudēsis.
Præpositus limitis inferiorum.
Præpositus limitis Fortēsis
Præpositus limitis Muticitani.
Præpositus limitis Audiensis.
Præpositus limitis Caputcellensis.
Præpositus limitis Augustensis.
OFFICIVM autē habet idem uir spect. Dux & Præses hoc modo.
Principem ex officio magistri militū præsentialium alternis annis.
Numerarios duos.
Singulos ex officijs.
Cōmentariensem ex officijs alternis annis.
Cornicularium.
Adiutorem.
Subadiuuam.
Regerendarium.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

DVX PROVINCIAE TRIPOLITANAE.

Sub dispositione uiri spectabilis Ducis prouinciæ Tripolitanæ.

Præpositus limitis Talatensis.
Præpositus limitis Tēchettani.
Præpositus limitis Bizerētanæ.
Præpositus limitis Tillibarensis.
Præpositus limitis Madensis.
Præpositus limitis Maccomadensis.
Præpositus limitis Timtiberitani.
Præpositus limitis Budensis.
Præpositus limitis Mamucensis.
Præpositus limitis Balēsis.
Præpositus limitis Varēsis
Milites Fortēses in castris Leptitanis.
Milites munifices in castris Madensibus.
Præpositus limitis Sarcitani.
OFFICIVM autē habet idem uir spect. Dux hoc modo.
Principem ex officijs magistrorum militum præsentialium alternis annis.
Numerarios utrosque.
Cōmentariensem utrunq;
Cornicularium.
Adiutorem.
Subadiuuam.
Regerendarium.
Exceptores.
Singulares & reliquos officiales.

DVX PANNONIAE.

Sub dispositione uiri spect. Ducis prouinciæ Pannoniæ secundæ Pariensis siue Saviæ.

Cuneus equitum scutariorum Cornacum.
Cuneus equitum Dalmatarum Teutiburgio.
Cuneus equitum Constantianorum Burgenas.
Cuneus equitum promotorum Cuccis.
Cuneus equitum Constantium Aciminci.
Cuneus equitū Italicianorum secundarum.
Equites Dalmatæ Nouas.
Equites Dalmatæ Albano
Equites promoti Teutiburgio.
Eqtes Dalmatæ Cornaco.
Equites sagittarij Cuccis.
Equites Dalmatæ Bononiæ.
Equites Dalmatæ Cusi.
Eqtes sagittarij Aciminci.
Equites Dalmatæ Ricti.
Equites Dalmatæ Burgenas.
Equites, pmoti Tauruno.
Auxilia Herculea ad Herculem.
Auxilia Nouensia Arsaciana siue Nouas.
Auxilia Augustensia citra Bononiam in barbarico in castello Onachrino.
Auxilia præsidentia in castris Herculeis.
Auxilia Astarij Tauruno siue Marsonia.
Præfectus legionis quintæ Iouię cohortis quintę partis superioris Bononiæ.
Præfectus sextæ Herculeę cohortis quintę partis superiorum Aureomontę.
Præfectus legionis quintaciо uiæ Burgenas.
Præfectus legionis sextæ Herculeæ Teutiburgio.
Præfectus legionis quintę Iouiæ sextę Herculeæ in castello Onagrino.
Præfectus militum Calcariensium Sirmij.
Præfectus classis primæ Flauiæ Augustæ Sirmi.
Præfectus classis secundæ Flauiæ Graio.
Præfectus classis Histricæ Mursæ.
Tribunus cohortis tertiæ Alpinorum Dardanorū.

Ala

Ala Sirmiensis.
Sirmi.
Prefectus classis primæ Pannonię Scruitij classis agētium, siue secūdæ Pannoniæ Minescythiæ.
Tribunus cohortis tertiæ.
Tribunus cohortis primæ Iouiæ Leonatæ.
Tribunus cohortis primæ Thracum ciuium Romanorum caput Basensis.

OFFICIVM autē habet idem uir spectabilis hoc modo.
Principem de eodē officio
Numerarium
Adiutorem.
Cōmentariensem.
Subadiuuam.
Regerendarium.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

DVX PROVINCIAE VALERIAE.

Sub dispositione uiri spect.
Ducis prouinciæ Valeriæ Ripensis.

Cuneus equitū scutariorū Soluæ.
Cuneus equitus Dalmatarum Intercisa.
Cuneus equitū Cōstantianorū Lusionio, nūc Intercisa.
Cuneus equitū Stablesianorū Ripa alta, nūc Conradensia.
Cuneus equitum Fortensium Altino.
Equites Dalmatę Odiabo.
Equites, pmoti Erumero.
Equites Mauri salua.
Equites Dalmatæ ad Herculem.
Equites Dalmatæ Cirpi.
Equites Dalmatæ Cōstantiæ.
Eqtes Dalmatæ Caupona.
Equites promoti Matricę.
Equites Dalmatæ Vetusalinæ.
Equites sagittarij Intercisa
Equites Dalmatæ ad Namantia.
Equites Dalmatæ Lussonio.
Equites Dalmatæ ripa alta
Equites Dalmatæ ad statuas.
Equites Dalmatæ Florētię
Equites sagittarij Altino, nunc Inburgo cōtra Florentiam.
Equites Flauinenses ad miliare.
Auxilia Herculensia ad Herculem.
Auxilia Vrsariensia ponè Nauata, nunc ad statuas.
Auxilia uigilum cōtra Acinco trans in barbarico.
Auxilia Fortensia Cirpe.
Auxilia insidiatorū Cardabianca.
Præfectus legionis primæ adiutricis cohortis quintæ partis superiorū Bregecione.
Præfectus legionis secūdę adiutricis cohortis partis superiorum.
Præfectus legionis secūdę adiutricis partis inferiorum Florentiæ.
Prefectus legionis secūdæ adiutricis tertiæ partis superiorum Acinco.
Præfectus legionis secundæ adiutricis in castello contra Tautantum.
Prefectus milit. legionis secundæ adiutricis Cirpi.
Præfectus legionis secundæ adiutricis Lussanio.
Præfectus classis Histricæ Florentiæ.
Tribunus cohortis Vincētiæ.
Tribunus cohortis Quadriburgio.
Tribunus cohortis Iouia.
Tribunus cohortis ad Burgum centenarium.
Tribunus cohortis Alescę
Tribunus cohortis Marinanæ.
Præfectus legionis trans Acinco.

OFFICIVM autē habet idem uir spectabilis hoc modo.
Principē de eodē corpore.
Numerarium.
Cōmentariensem.
Adiutorem.
Subadiuuam.
Regerendarium.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

DVX PANNONIAE PRIMAE.

Sub dispositione uiri spect.
Ducis Pannoniæ primæ & Norici Ripensis.

Cuneus equitum Dalmatarum Flexo.
Cuneus equitū Stablesianorum Arrabonæ.
Equites, pmoti Arrabonę.
Equites sagittarij Quadriburgio.
Equites Dalmatę ala noua
Equites Dalmatæ æquinoctiæ.
Equites Dalmatæ ad Herculem.
Equites sagittarij Gerolatę
Equites promoti Flexo.
Equites Mauri quadrato.
Tribunus gentium Marcomanorum.
Prefectus legionis decimę Vindomaræ.
Præfectus legionis quartæ decimæ geminæ militū Liburnariorum cohortis partis superiorū Carnuto
Prefectus legionis decimę & quartædecimæ geminatæ militum Liburnarū Arrabonæ.
Præfectus classis Histricæ Arunto siue Vindomanæ à Carnuto translata.
Tribunus cohortis Arrianis.
Tribunus cohortis Caratensis.
Equites, pmoti ad Mauros
Equites sagittarij Lentiæ.
Equites sagittarij Lacufelicis.
Equites Dalmatæ Arlapę.
Equites Dalmatæ Augustianis.
Equites promoti Comagenis.
Præfectus secundæ Italicę militū Liburnariorū Iouiaco.
Præfectus legionis Italicæ partis inferiorū Lentiæ.
Præfectus legionis secūdæ Lauriaco.
Præfectus legionis primæ Noricorū militū Libur. cohortis quartę partis superiorum Adiuuense.
Præfectus legionis Liburnariorū primorū Noricorum Fasianæ.
Præfectus classis Arlapensis & Maginensis.
Præfectus classis Lauriacensis.
Tribunus cohortis Boiodoro.
Tribunus cohortis Austurum.
Tribunus cohortis Canabiaca.

OFFICIVM autē habet idem uir spect. Dux hoc modo.
Principē de eodē corpore.

Numerarium.
Cõmentariensem.
Adiutorem.
Subadiuuam.
Regerendarium.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

DVX RHETIAE.

Sub dispositione uiri spectabilis Ducis prouinciæ Rhetiæ primæ & secundæ.

Equites Stablesiani seniores Augustanis.
Equites Stablesiani iuniores Põte æni, nũc Febiãs
Equites Stablesiani iuniores Submuntorio.
Præfectus legionis tertiæ Italicæ partis superiorũ castra Regina, nunc Vallato.
Præfectus legionis tertiæ Italicæ partis superiorũ deputata ripę primę Submuntorio.
Præfect. legionis tertiæ Italicæ pro parte media prętendente à Cumania Cassiliacũ usq; Campiduno.
Præfect. militum Vrsariensium Guntiæ.
Præfect. legionis tertiæ Italicę trãsuectioni specierũ deputatæ Fœtibus.
Præfect. legionis tertiæ Italicę trãsuectioni specierũ deputatæ Teriolis.
Præfectus alæ primæ Flauiæ Rhetorũ Quintanis
Tribunus cohortis nouæ Batauorum Batauis.
Tribunus cohortis tertiæ Britonũ Abusina.
Præfectus alæ secũdę Valeriæ singularũ Vallato.
Tribunus cohortis sextæ Valeriæ Rhetorũ Venaxamodorum.
Tribunus cohortis primæ Herculeæ Rhetorũ Parroduno.
Tribunus cohortis quintæ Valeriæ Frigũ Pinianis
Tribunus cohortis tertiæ Herculeæ Pannoniorũ Cælio.
Tribunus gentis per Rhetias deputatæ Teriolis.
Præfectus numeri barbaricariorũ Cõfluentib. siue Brigantia.
Pręfectus alæ secũdæ Valeriæ Sequanorũ Iuuania.
Tribunus cohortis Herculeæ Pannoniorũ arborę.

OFFICIVM autẽ habet idem uir spect. Dux hoc modo.

Principem ex officijs magistrorũ militũ præsentialium alternis annis.
Numerarios duos, ex utrisque officijs pręsentialib. singulos.
Cõmentariensem ex utrisque officijs alternis annis
Adiutorem.
Subadiuuam.
Regerendarium.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

DVX PROVINCIAE SEQVANICAE.

Sub dispositione uiri spect. Ducis prouinciæ Sequanici limitis.

Latauiensis Olinonæ.

OFFICIVM autẽ habet idem uir spect. Dux hoc modo.

Principem ex officijs magistrorũ militũ præsentialium à parte peditum.
Numerarium.
Cõmentariensem ut suprà
Adiutorem.
Subadiuuam.
Regerendarium.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

DVX TRACTVS ARMORICANI.

Sub dispositione uiri spect. Ducis tractus Armoricani & Neruicani.

Tribunus cohortis primæ nouæ Armoricæ Grannona in littore Saxonico
Præfect. militũ Carronensium Blabia.
Præfect. militũ Maurorũ, Venetorũ Venetis.
Præfectus militum Maurorum Osismia Corumosismis.
Præfectus militum Superuentorum Mannatias.
Pręfectus militum Martensium Aleto.
Præfectus militum primæ Flauię Constantiæ.
Præfectus militũ Vrsariensium Rotomago.
Præfectus militũ Dalmatarum Abrincatis.
Præfectus militum Grannonensium Grannono.

Extenditur tamen tractus Armoricani & Neruicani limitis per ,puincias quinq;: Per Aquitaniam primã & secundam.
Senoniam secundam.
Lugdunensem & tertiam.

OFFICIVM autẽ habet idem uir spect. Dux hoc modo.

Principem ex officijs magistrorum militum præsentialium alternis annis.
Numerarium à parte peditum uno anno.
Cõmentariensem de officijs alternis annis.
Adiutorem.
Subadiuuam.
Regerendarium.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

DVX BELGICAE SECVNDAE.

Sub dispositione uiri spect. Ducis Belgicæ secundæ.

Equites Dalmatæ Marcis in littore Saxonico Sambricæ in loco Quartensi siue Hornensi.
Tribunus militũ Neruiorum Portuæpaciaci.

OFFICIVM autẽ habet idem uir spectab. hoc modo.

Principem ex eodem corpore.
Cornicularium.
Cõmentariensem.
Adiutorem.
Subadiuuam.
Regerendarium.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

DVX BRITANNIARVM.

Sub dispositione uiri spect. Ducis Britanniarum.

Præfectus legionis sextæ.
Præfectus equitum Dalmat. Præsidio.
Præfectus equitũ Crispianorum Pano.
Præfectus equitum Cataphractariorum Morbio.
Præfectus numeri Barcariorum Trigrisiensium Arbeia.
Præfectus numeri Neruiorum Dictensium Dicti.
Præfectus numeri uigiliũ Concagios.
Pręfectus numeri exploratorum Lauatres.
Præfectus numeri directorum ueterum.
Pręfectus numeri defensorum Braboniaco.
Præfectus numeri Solensium

sium Magloue.
Præfectus numeri Pacentium magis.
Præfectus numeri Longouicariorũ Longouicio.
Præfectus numeri Petueriense de Ruentione.

ITEM per lineam Valli.
Tribunus cohortis quartę Lergorum Segeduno.
Tribunus cohortis primæ Cornouiorũ Ponte Aeli
Præfectus alæ primæ astorum Conderco.
Tribunus cohortis primæ Frixagorum Vindobala.
Præfectus alæ Sauinianæ Hunno.
Præfectus alæ secundæ hastorum Cilurno.
Tribunus cohortis primæ Batauorum Procolitia.
Tribunus cohortis primæ Tungrorũ Borcouicio.
Tribunus cohortis quartę Gallorum Vindolana.
Tribunus cohortis primæ astorum Aesica.
Tribunus cohortis secũdę Dalmatarum magnis.
Tribunus cohortis primæ Aeliæ Dacorum ambo Glanna.
Præfectus alæ Petrianę Petrianis.
Præfectus numeri Maurorum Aurelianorũ Aballaba.
Tribunus cohortis secundæ Lergorũ Cõgauata.
Tribunus cohortis primæ Hispanorũ Axeloduno.
Tribunus cohortis secũdæ Thracum Gabrosenti.
Tribunus cohortis primæ Aeliæ classicæ & Vnocello.
Tribunus cohortis primæ Marinorũ Glannibanta.
Tribunus cohortis tertiæ Neruiorum Alioue.
Cuneus armatorũ Bremeteuraco.
Præfectus alæ primæ Herculeæ Olenaco.
Tribunus cohortis sextæ Neruiorum Virosido.

OFFICIVM autẽ habet idem uir spectab. Dux hoc modo.
Principẽ ex officijs magistrorũ militũ præsentiatialium alternis annis.
Cõmentariensem utrunqꝫ Numerarios ex utriſqꝫ officijs omni anno.
Adiutorem.
Subadiuuam.
Regerendarium.
Exceptores singulares, & reliquos officiales.

DVX MOGVNTIACENSIS
Sub dispositione uiri spectabilis Ducis Moguntiacensis.
Prefect. militum Pacensiũ Saletoniæ.
Prefect. militum Menapiorum tabernis.
Præfect. militum Andericianorum uico Iulio.
Præfect. militum Vindicũ Nemetis.
Præfect. militum Martensium alta ripa.
Præfect. militum secundæ Flauiæ Vangionæ.
Præfect. militũ armigerorum Maguntiaco.
Præfect. militum Brigensium Bingio.
Prefect. militũ balistariorũ Bodobrica.
Præfect. militum defensorum Confluentibus.
Præfect. militum Acincensium Antonaco.

OFFICIVM autẽ habet idem uir spect. Dux hoc modo.
Principẽ ex officijs magistrorum militum præsentialium alternis annis.
Numerarium à parte peditum semper.
Cõmentariensem à parte peditum semper.
Adiutorem.
Subadiuuam.
Regerendarium.
Exceptores.
Singulares, & reliquos officiales.

ITEM PRAEPOSITVRAE
Magistri milit. præsentialium à parte peditum in Italia.

In prouincia Venetia inferiore
Præfectus classis Venetũ Aquileiæ.

In prouincia Flamminia.
Prefectus militum iuniorũ Italicorum Rauennæ.
Præfectus classis Rauennatium cum curis eiusdem ciuitatis.

In prouincia Liguria.
Præfectus classis Comẽsis cum curis eiusdem ciuitatis Comi.

In prouincia Campania.
Præfectus classis Misenantium Miseno.

In prouincia Gallia Riparensi.
Præfectus classis fluminis Rhodani Viennæ siue Arelati.
Præfectus classis Barcariorum Ebroduni Sabaudiæ.
Præfectus militum Muscularíorum Massiliæ Græcorum.
Tribunus cohortis primæ Flauiæ Sabaudiæ Calarone.

In prouincia Populana.
Tribunus cohortis Nouẽpopulanæ Lapurdo.

In prouincia Lugdunensi prima.
Præfectus classis Araricæ Caballoduno.

In prouincia Lugdunensi Senonia.
Præfectus classis Andereciánorum Parisius.

In prouincia Hispaniæ Gallecia.
Præfect. legionis septimæ geminæ Legionæ.
Tribunus cohortis secundæ Flauiæ Pacatianæ Paëtaonio.
Tribunus cohortis secundæ Gallicæ ad cohortem Gallicam.
Tribunus cohortis Lugensis Luco.
Tribunus cohortis Celtiberiæ Brigantiæ, nũc Iuliobriga.

In prouincia Tarraconensi.
Tribunus cohortis primæ Gallicæ Veleia.
Præfectus lætorum Teutonicianorum Carnuta Senoniæ Lugdunensis.
Præfectus lætorum Batauorum & gentilium Sueuorum Baiocas & Constantiæ Lugdunensis secundæ.
Præfectus lætorum gentilium Sueuorum & Cenomannis Lugdunensis tertiæ.
Præfectus lætorum Francorum Rhedonas Lugdunensis tertiæ.
Præfectus lætorum Lingonensium per diuersa dispersorũ Belgicæ primę,

Præfect. lętorum actorum Epuso Belgicæ primæ.
Præfect. lætorũ neruiũ Fanomantis Belgicæ secundæ.
Præfect. lætorum Batauorum Nemetacensiũ Atrebatis Belgicæ secundæ.
Præfect. lætorum gentiliũ Remo & Siluanectas Belgicæ secundæ.
Præfect. lætorum agentiũ pro Petungros Germaniæ secundæ.
Præfect. lætorum gentiliũ Sueuorũ Arumbernos Aquitanicæ primæ.

Item in prouincia Italia.
Præfectus Sarmatarũ gentilium Apuliæ & Calabriæ.
Præfect. Sarmatarum gentilium per Brutios & Lucaniam.

Item in prouincia Italia mediterranea.
Præfect. Sarmatarũ gentiliũ Apuliæ & Calabriæ.
Præfect. Sarmatarũ gentilium per Brutios & Lucaniam.
Præfect. Sarmatarum gentilium Forofuluiensi.
Præfect. Sarmatarum gentilium Patauio.
Præfect. Sarmatarum gentilium Cremonæ.
Præfect. Sarmatarum gentilium Taurinis.
Præfect. Sarmat. gentiliũ Aquis siue Dertona.
Præfect. Sarmat. gentiliũ Nouariæ.
Præfect. Sarmat. gentiliũ Vercellis.
Præfect. Sarmat. gentil. regionis Samnitis.
Pręfect. Sarmat. gentil. Bononiæ in Aemilia.
Præfect. Sarmat. gentiliũ Quadrates & Eporidio.
Præfect. Sarmat. gentil. in Liguria Pollentia.
Præfect. Sarmat. & Taifalorum gentilium Pictauis in Gallia.
Pręfect. Sarmat. gentil. Achora Parisios usq.
Præfect. Sarmat. gentil. interrenos & Ambianos prouinciæ Belgicæ secũdæ.
Pręfect. Sarmat. gentil. per tractum Sem & Alaunorum.
Præfect. Sarmat. gentiliũ Lingonas.

CONSVLARIS CAMPANIAE.

Sub dispositione uiri clariss. Consularis Campaniæ.

Prouinciæ Campanię officiũ autem habet ita.
Principem de officio præfecti prætorio Italiæ.
Cornicularium.
Tabularios duos.
Pronumerarios.
Adiutorem.
Cõmentariensem.
Ab actis.
Subadiuuam.
Exceptores & reliquos cohortalinos, quibus nõ licet ad aliam transire militiã sine annotatione clementiæ principalis.
Cęteri omnes Consulares ad similitudinem Consularium Campaniæ officium habent.

CORRECTOR APVLIAE ET CALABRIAE.

Sub dispositione uiri clarissimi Correctoris Apuliæ & Calabriæ.

Prouincia Apulia & Calabria.

OFFICIVM habet ita.
Principem ex eodẽ officio Cornicularium.
Tabularios duos.
Cõmentariensem.
Adiutorem.
Ab actis.
Subadiuuam.
Exceptores & cæteros cohortalinos, quibus nõ licet ad aliam transire militiam sine annotatiõe clementiæ principalis.
Cæteri Correctores ad similitudinem Correctoris Apuliæ & Calabriæ officium habent.

PRAESES DALMATIAE.

Sub iurisdictione uiri perfectissimi Præsidis Dalmatiæ.

Prouincia Dalmatiæ.

OFFICIVM autem habet hoc modo.
Principem ex eodẽ officio Cornicularium.
Tabularios duos.
Cõmentariensem.
Adiutorem.
Ab actis.
Subadiuuam.
Exceptores & reliquos cohortalinos, quibus nõ licet ad aliam transire militiam sine annotatiõe clementiæ principalis.
Cæteri Præsides ad similitudinem Præsidis Dalmatiæ officium habent.

INDICIS DIGNITATVM IN PARTIBVS OCCIDENTIS, FINIS.

D. ANDREAE ALCIATI Iurisconsulti de ponderib. & mensuris libellus, ad clarissimum Iurecons. & Cæsareum Senatorem, D. Hieronymum Archintum Mediolanensem.

CVM unà de cõmunibus studijs uerba faceremus, & de ueterum mensuris mentio incidisset, dixisti eum tibi tractatum perobscurum uideri, nec in ea re omnino tibi placere quæ à recentioribus, Budæo, Portioq; traduntur: quorum alter etsi græcè latinéq; doctus, magnæq; eruditionis uir, quid in hoc argumento difficultatis subesset, diffusissimè quidem ostenderit, non tamen dissidentes simul tot autores conciliarit: alter uerò in cæteris diligentissimus, hac in re tam suspensa manu scripserit, ut non multò studiosis usui esse possit. Ambo certè in mensurarũ ponderibus inuicem discrepent, dubiumq; relinquant, utri magis adhibenda sit fides. Rogasti itaq; me, uel potius coëgisti, ut sententiæ te meæ certiorem facerem. Non potui precibus tuis diutius aduersari, cùm ob immensum meum erga te amorem (nec conquieuerat Leopoldus Dickius meus, subinde ad hoc generis studium adhortans, ut totius rei literariæ, tum præcipuè Iuris professoribus quamliberaliter gratificarem) tum quòd publica etiam studiorum causa, quam citra præuaricationis notam deserere non possum, me hortabatur, ne freti tantis ducibus studiosi in utranq; aurem dormientes, uel à uero aberrarent, uel incertiores quàm prius, quærendum amplius censerent. Nec uerò ferre iniquo animo hoc ipsi debent, qui supra omnẽ inuidiæ aleam positi, quod in se fuit, primi rem felicissimè aggressi sunt, si deinde alijs atq; alijs artificibus inuentum suum clarius illustriusq; reddatur: concedant mihi, quod etiam parci agricolæ non solent prohibere, ut post optimorum uindemiatorum terga racemationem faciam, illectámue stipulam post messores colligam. Tũ uale, & lege feliciter.

489

IN primis inter autores id constat, q̃d in ponderibus est As, in Geometricis mensuris pes, in aridorũ uel etiã humentiũ mensuris esse apud Romanos Sextarium, principiũ uidelicet quoddam, ad quod cæteræ maiores mensuræ referuntur. Quò fit, ut qui eius certam scientiam habuerit, facilè sequentia intelligat: qui non habuerit, quanto magis progreditur, tanto profundius fallatur, & toto (quod aiunt) aberret cœlo. Sextariũ ergo Isidorus uigintiquatuor unciarum esse definiuit: cuius sententiæ assertor uideri potest Africanus, qui Libram esse Sextarij dimidium scripsit: & Plinius, dum Heminam (quæ dimidium Sextarij capit) esse & Minã autor est, subditq; in ea drachmas Atticas centum esse. Addunt & in eandem sententiã quasdam rationes recentiores quidam, quæ rem in coniecturam potius deducunt, quàm in probationis fidem. Ego nõ uideo quid hosce summi iudicij homines impulerit, ut Isidorum nequaquam bonum autorem opinatissimis scriptorib. prætulerint, è quibus Plinius lib. XXI. cap. ultimo, Cyathum pendere drachmas decem scripsit: unde cùm in sextario cõstet duodenos esse cyathos, consequens est, Sextariũ non XXIIII. uncias, sed drachmas CXX. hoc est, quindecim uncias pendere. Idem & à Rhemnio Fannio Palæmone in carmine de ponderib. proditum est, quod opus nomine Prisciani uulgò circunfertur, ubi de Cyatho loquens, Bis quinq;, inquit, hunc faciunt drachmæ, si appendere uelles. Sed & Græci ξεστὸν suũ, quem Sextarium Plinius solet appellare, Libræ esse scripserunt unius, itemq; semissis. Sic Paulus Aegineta, sic & interpres Nicandri, sic & Suidas ipse in dictione μέδιμνος prodidit. Huic sententiæ etiam accessit Serapion Arabs medicus, qui apud Dioscoridem libro primo, cap. de Pinu, quod græcè legitur, tres Cyathos, quatuor uncias ipse transtulit. constat autem Cyathos duodecim in sextario esse. Accedit his, quod in confesso est, Modiũ Sextarios sedecim continere: quapropter ex Isidori ratione trigintaduas Libras pẽdere deberet, & tamen Plinius libro XVIII. autor est, Modium tritici leuissimum pendere libras uiginti, grauissimum Libras XXVII. & dodrantem. Sed & Iuuenalis Satyra sexta mulierem quandam describit, quæ, quoniam uitrum omne purum, ut Dioscorides libro quinto scribit, ὀρεκτικὸν est, ipsa ante cibum, quo appetentiam excitaret, de Oenophoro, quod ut sola biberet, ante pedes seruabat, alterum Sextarium duceret. Vnde ostenditur haudquaquam tantæ mensuræ Sextarium fuisse, alioquin bibacissima fuisset existimanda, quæ uel duos Sextarios integro prandio sorbillaret. His igitur rationibus arbitror Isidori sententiam ueram non esse. Quid ergo censendum? Ipse mensuras siue humidorum, siue arentiũ, eiusdem pon-

Sextarius.

490

ξεστὸς.

deris non esse, & apud Nicandri interpretem, & apud Palęmonem legi. Quapropter si uasculum, quod sextarium tritici capiat, ponduscq; unciarum sedecim habeat, quis aqua uel uino impleuerit, uiginti ferè uncias efficiet: grauius enim est uinum seu aqua nō solùm tritico, sed etiam oleo. Mel quoq; utpote grauissimū, pondere à cæteris differt, ita ut in duabus quibusq; Libris Selibra superfit, si conferatur oliuo. Cùm ergo in pondere mensuræ huiusmodi differant, arbitror ueteres in commune constituisse, ut unciarum quindecim esset sextarius, ut quod uas leuissimi tritici uncias quindecim contineret, sextarius esset. Sic de aqua, oleo, melle, cæterisq; siue aridis siue humentibus. Nam & huius ponderis, ut infrà ostendam, fuit etiam Græcorū ξέστης, sic opinor à sextario nostro dictus. Hęc enim uox apud ueteres, Aristotelem, Theophrastum, Herodotū, idq; genus scriptores non inuenit, sed apud Dioscoridem, Paulum Aeginetam, & huiusmodi, qui rerum potientibus Romanis, & Latina lingua etiam in prouincijs recepta, floruere. Cùm itaq; constituerimus quid sit sextarius, cætera nullius difficultatis sunt. Dimidium sextarij Hemina est, quam aliqui Græci corruptè Minam appellant. hincq; factū est, ut plerique bilibrem sextarium crediderint, quòd unius Libræ Minam esse cognouerant: quo in errore recentiores præiuisse uidentur, quos suprà retuli, Africanus & Plinius. Et ut demus eos ita scripsisse, utrunq; id defendit, quòd ab alijs scriptoribus accepta referunt, quorum fidem ipsos præstare minimè conuenit: alioqui Plinius pugnantia dixisset, cùm decem drachmas pendere Cyathum affirmet. Mihi tamen uerisimilius uidetur, scriptorum incuria codicem corruptum, qua de re infrà quoq; disserturus sum: doctiores enim Heminam hanc non Minam, sed Cotylam uel Triblion dicunt. hæc senis Cyathis constat, qui & sextarij unciæ dici possunt: qua ratione dicimus, Sextantē, Quadrantem, Trientem, Deuncem, duos, tres, quatuor, undecim cyathos. Sextarios quatuor Chœnix continet, quam interpres Nicandri pendere Libras sex autor est. Est & alio pondere apud Athenienses Chœnix. Sed nūc de Romanis mensuris loquar. Congius Sextario nomen dedit, sex enim Sextarij eum efficiunt. is χοῦς græcè dicitur, & ut Suidas scribit, differt ab ea mensura quę χοῦς dicitur: est enim illa διξέστης, hoc est, duorum sextariorū. Quam tamen differentiam nusquam alibi proditam memini, nec Palæmon ipse agnouit. Modius Sextarios habet sedecim, Romana uox, quam medimnum Græcis esse Politianus credidit: in quam sententiam etiam iuisse uideo Hesychium & Lucianum, qui in dialogo Alexandri & Annibalis, cæsorum Romanorum annulos μεδίμνους mensos fuisse tradit, cùm Titus Liuius, & cæteri Latini, unde ipse sumpsit, Modijs dicāt.

Hemina. *Mina.* *Cotyla.* *Sextans.* *Quadrans.* *Triens.* *Deunx.* *Chœnix.* *Congius.* *Modius.*

Sed certè non uidentur Græci Modium Latinum satis intellexisse: Medimnus enim maior est, ut qui sex modios habeat: quamuis Siculum Medimnū quinq; Modiorum esse, Cicero in Verrem ostendat: & Atticum medimnum septem Modiorum, Corn. Nepos in uita Pomponij Attici scripserit. Sed ipse suspicor corruptum numerum, qui ex his, quæ inferius dicturus sum, corrigendus sit. Suidas quodam loco Modiū arbitratur duo decim Sextariorum esse: quæ sententia doctissimis scriptoribus repugnat. Vrna Sextarijs uigintiquatuor conficitur, ut libro ultimo, capite xx. Columella scribit: cuius duplum est Quadrātal siue Amphora, eodem autore. Amphoras uiginti Culeus habet. Sane Amphoram cùm Græci significant, ἰταλικὸν κοράμιον solent appellare: capit enim Cōgios octo, qui sunt Sextarij xlviii. Nam Amphora Græca, quam masculino genere ipsi ὁ ἀμφόρεα uocant, à nostra multum distat, ut quæ solùm xxxvi. Sextarios nostros contineat: tametsi Attica amplior sit, ut infra dicam. Sed & Medimnus Atticus à cæteris non parum differt: is Chœnicas octo & quadraginta complectitur, cuius dimidiū est semimedimnus, tertia pars triteus, id est, Tertiarius sedecim Chœnicum. Sexta pars ἑκτεύς, id est, Sextarius, octo Chœnicas habens, cuius dimidium est ἡμέκτεον Aristophani in Nubibus, quatuor Chœnicum, qui & Tetrametrum ibi appellatur. Metron enim, ut eius poētæ interpres attestatur, præcipuè Chœnica appellabant, ex eo quòd illa principium sit omnis ferè mensuræ: quapropter & à quibusdā libra dicta est, sed impropriè. Videtur Rhemnius Palæmon non ipsam Chœnicen, sed eius dimidium libram appellasse, dum Atticam libram cōmemorat ponderis drachmarum septuagintaquinq;. Erat autem Chœnix, ut Iulius Pollux, & Suidas, & interpres Nicandri ait, Cotylarum trium, id est, ut idem interpres inquit, septem & uiginti unciarum Græcarum, quantum uidelicet in dies singulos panis solebāt seruis antiqui demetiri. Vnde apparet Chœnicis Atticæ differentia ab alia communi Gręcorum Chœnice, quæ sextariorū quatuor erat. De hac Attica intellexit Herodotus libro vii. dum quinquaginta & uigintiocto hominū myriades, quas in Græciam Xerxes duxit, absumere potuisse Medimnorum myriadas undecim scribit, si singulis hominibus Chœnix tritici fuisset admensa. De hoc Medimno etiam Suidas intellexit, dum Medimnū scripsit sextariorū esse septuagintaduorū, & pendere Libras centum & octo. Hincq; etiā ostenditur, Atheniensium mensuras à cæterorum tam Græcorū quàm Latinorū mensuris plurimū differre: quod & in Vncia, Libra & Choēo, & Amphora, & Mina dicendum est. Et primo de Vncia loquamur. Scribit Plinius lib. uigesimoprimo, in drachma Attica sex esse Obolos, in Obolo Chalcos, id est,

Medimnus. *Vrna.* *Quadrantal.* *Amphora.* *Culeus.* *Medimnus Atticus.* *Chœnix.* *Sextarius.* *Tetrametrum.* *Libra.* *Chœnix.*

id eſt, Aereolos decem, in obolo uerò Græcorum cõmuni octo tantummodo Chalcos eſſe, Iulius Pollux lib. IX. Paulus Aegineta & cæteri tradunt. quo fit, ut Vncia Attica, quæ eadem cum Romana eſt, Chalcos habet CCCCLXXX. cùm uncia græca ſolos habeat CCCLXXXIII. Merito ergo Cornelius Celſus lib. V. cap. XVII. in uncia græca pondus ſeptem denariorũ eſſe tradit, cùm alioqui Latina & Attica uncia denarios habeat octo: tametſi nec eius ratio omino quadret: quandoquidem id ſeptem denariorum pondus aliquanto grauius eſt uncia Græca: ſed maluit Celſus paulò ampliorem modum dicere, quàm leuiorem: quod feciſſet, ſi ſex denarios in uncia ſolos conſtituiſſet: contineret enim Chalcos præterea quatuor & uiginti. Eadem ratione factũ eſt, ut cùm ſextarius Romanus quindecim unciarum ſit, ut ſuprà dixi, Græci ſuo ſextario uncias octo & decem attribuant, quòd uidelicet uncia communis ipſorum, noſtra itemq; Attica leuior ſit, in ponderecq; decem & octo unciæ ipſorum, & quindecim noſtrę, ferè nihil differãt.

Libra. Et hæc de uncia ſatis. Nunc de Libra uideamus, quam illi λίτραν dicunt. & minimi fuit ponderis, uidelicet ſtagiorum, id eſt, ſextularum trium, ut interpres Nicandri ſcribit, de qua multa quoq; Iul. Pollux ſcripſit. cui opinioni adſtipulatur etiã Heſychius, qui λίτραν interpretatur ſiclum, qui idem eſt cum ſtagijs tribus, & tamen libra Græca cõmunis, ipſa quoq; eſt unciarũ duodecim. Eſt & alia Attica libra, cuius meminit Rhemnius Palæmon, ponderis drachmarũ LXXV. quarta uidelicet parte minor noſtra libra, cuius ſuprà mentionẽ fecimus: ſed impropriè hãc

Choëus. libram uocitari ſuprà dixi. De Choëo nõ minor eſt uariatio: namChoa græcum, ſuprà dixímus latinum Congium eſſe, continereq; ſex ſextarios. At diuus Hieronymus Commentariorũ in Ezechielẽ libro primo, Choa Atticum, ſextariũ Italicum eſſe dixit. Quam ſententiam ne improbem, autoritas quoque Plinij facit, qui lib. XIIII. de Nectarite uino uerba faciens, quod apud Dioſcoridem fieri legerat, uncijs quinq; radicis εἰς χοᾶς quinque muſti additis, uertit in ſextarios ſex, ut Atticum Choa apud autorem (quiſquis fuit, ſeu Dioſcorides, ſeu alius unde ipſe accepit) legiſſe eum credam. De eo etiam intellexiſ-

Rhyton. ſe Athenæum arbitror, qui Rhyton (cuius uaſis etiam Martialis meminit) deſcribens, ſimile eſſe cornui dicit, & duos Choas capere, & ideo ſolis heroibus dari, utpote bibacioribus. Nam & regibus Spartanorum in conuiuio Cotylas binas dari ſolitum fuiſſe, apud Herodotum legi, cùm cæteris ſola Cotyla daretur. Vnde oſtenditur aliquanto parciores uini ueteres fuiſſe, quàm nunc noſtrates homines ſint. Nam & Græca cantio Plauti in Sticho, ſolos denos Cyathos concedit, Horatius nouem, quoniã tres prohibet ſuprà, rixarum metuens tangere gratia. Interpres tamen Ariſtophanis, & Suidas ab hac ſententia diſsidere uidentur, qui cotylas octo in Attico Choëo eſſe dixerũt, quaſi Athenienſes cũ in Chœnice à cæteris diſſentirent, quã alij Chœnica dicebant, ipſi Choa appellarẽt. Quo fit neceſſariò, ut duplicẽ Choa eos habuiſſe dicendum ſit: alterũ, quo in humidis fortè utebantur, minorem: alterũ, quo in aridis, maiorem: uaſculum enim triticeũ Chœnice anguſtius nullum ipſi habebant. *Amphora.* Amphora quoq; non eadem Athenienſibus & cæteris Græcis fuit: quandoquidem Palæmon ſcribit, noſtra amphora Atticam maiorem etiam Vrna fuiſſe: unde conſequens eſt ut ſextarios habeat duos & LXX. ſitq; eadẽ menſura, quam illi medimnum dicunt, niſi quòd hæc liquidorũ, ille tritici erat. Cæteri Græci, ut interpres Nicandri ſcribit, etiam Metretam appellant, uel Cadum, ut & Palæ- *Metreta.* mon ait: nam Metreta & Cadus idem ſunt, *Cadus.* ut ex quorundam ſententia etiam Pollux refert. Heſychius quoq; amphoram & Cadum interpretatur eſſe τὸ κόραδμιον. Nec me mouet quòd in impreſsis Dioſcoridis codicibus libro V. ubi de Helleborite uino agit, Metretã Choas ι, id eſt, X. pendere legatur: nam corruptiſsimum illum locum quiſquis legerit, facilè deprehẽdet, deeſſeq; arbitror β, ut ſcripſerit Dioſcorides Metretam eſſe Choas ιβ, id eſt, duodecim, quæ menſura eſt ſextarium LXXII. Nec ab his quæ cõmuni cõſenſu traduntur, ex ſingulari aliquo teſtimonio facilè recedendũ eſt, cùm maximè lubricus Græcis ſit error, in menſurarũ preſertim notis. Apud Syros tamen metretam ſextariorum CXX. fuiſſe, interpres Nicãdri ſcribit: ſicut medimnũ ſextariorũ CII. apud eoſdem, ut opinor, Syros. Cenſeo igitur Metretam, Cadum, Medimnũ, amphorã Atticam eiuſdem fuiſſe ponderis, ut uidelicet amphoram noſtram pendant, itemq; Vrnam. Hieronymus in Eſaiam lib. II. κόραδμιον interpretatur non Amphoram, ſed Laguncula m: uerùm ad formam uaſis magis reſpexiſſe mihi uidetur, quàm ad pondus. Supereſt ut de Mina *Mina.* dicamus. Et Atticam centum drachmarũ eſſe, notius eſt, quàm ut probatione indigeat. Quapropter & Plinius ſuprà dicto lib. XXI cap. ultimo, ſic legi poſſet, ut Mnam ſcribat, quam & noſtri Minam uocant, habere drachmas Atticas centum: quem locũ ita etiam à pleriſque recentioribus correctum uideo. Cæterorum autem Græcorum Paulus Aegineta Minam unciarum eſſe ſedecim autor eſt, Romanam uerò unciarum uiginti. At interpres Nicandri Minã ſimpliciter unciarum eſſe ſexdecim, & ipſe ſcripſit. Quæ uerò Italica mina uocetur, eſſe Libræ unius ſemiſsis. Quæ ſententia mihi uidetur uerior, ut Graeci ſextarium noſtrum non ſolùm ξέſτλν, alienã ab ipſis uocem, ſed Italicam quoque Minam uocent, quæ unciarum noſtrarum quindecim ſit. Quapropter Plinius, cùm apud ſcriptorẽ Atticũ Minam reperit,

uertit ſimpliciter Libram; minimũ enim Libra noſtra & Attica Mina differunt, nimirum quatuor ſolis Drachmis. At cùm eandem uocẽ ab alijs transfert, Libram, inquit, & Quadrantem: quod lib. XIIII. ubi de Oxymelle, itemq; Cenchrite uino agit, poteſt agnoſci; tametſi ſint, qui nõ ſatis in hoc Pliniũ probent. Sed ipſe uix mihi perſuadere poſſum, ut exiſtimem in re tam ſeria Pliniũ non fuiſſe diligentiſsimũ: quoties enim de menſura non agitur, ſed de uaſculi forma, parum refert, ſi pro Xeſte, qui ſextarius eſt, argenteum cyathũ dicat: aut pro Cotyledone, qui Heminæ capax eſt, acetabulum, qui Oxybaphus eſt ſcribat, quoniam tunc de forma uaſis, non de menſura tractatur. Sed ubi de his medicamentis agitur, quæ ex minima adiectione, diminutione ue ſalutem uel mortem afferunt, quis credat tanti iudicij hominem non fuiſſe oculatiſsimum? Et hæc de maioribus menſuris, ponderibus ue ſufficiant, minores paucioribus attingendæ ſunt. Ponduſculum minimũ eſt lentis ſemen, cuius duo granulum tritici conficiunt. Granulo huiuſ modi paulò amplior eſt Chalcus, de quo ſuprà dixi. Granula quatuor Ceration, id eſt, Siliquam pendunt. Eſt & Græcis Therme, itemq; Paroxis, pro leuiſsimo pondere, ſex uidelicet granulorum. Tres Siliquę obolum conſtituunt: Oboli duo gramma, id eſt, ſcrupulum: Oboli tres cochlear, Rhemnio Palæmoni & Iſidoro, licet interpres Nicãdri quatuor dicat, quandoq; & nouem: ſed tunc de cumulato fortè intelligitur, cuius & L. Columella libro ultimo meminit. Oboli ſex drachmam, quæ Atticis eadem eſt cum Olea, itemq; cum eo quod Carium Ponticum uocant. eandem & cum Chyme uidetur exiſtimaſſe Palęmon, niſi quòd Chyme ad menſuram, drachma ad pondus magis refertur. Oboli octo ſtagium, qui & ſextula Latinis dicitur, cuius ponderis eſt aureus numus, qui Solidus in Iure appellatur. Sunt & ex Græcis qui ἡλιάσιον nuncupent, aliud uidelicet pondus à noſtro denario, qui drachmæ Atticæ ęquipollet. Oboli duodecim aſſem, quẽ Græci ἀσσάριον dicũt. eſt & Sicilicus, qui Palladio, & L. Columellæ, & Plinio lib. XVIII. cap. XXXII. autoribus, duas drachmas in ſe habet. Oboli ſedecim duellam Latinis. Oboli XVIII. Myſtrum paruũ, quod quidam & Chymen uocant: huius menſuræ nomen latinum nec Columella quidem lib. ultimo, cap. XXI. reperire potuit. Paulus tamẽ Aegineta Chymen quandam magnam nominat, quæ ſit obolorum XXXVI. Meminit eius & interpres Nicandri, ſed corrupto codice, in quo uulgò legitur μνᾶς μικρὰς, pro χύμας μικρὰς ἤτοι μύσρα μικρά. Oboli uigintiquatuor Staterem, id eſt, ſemunciã eiuſdem ponderis, cuius Mneſtron, & Siclum, itemq; Carium Regium, & Ectomorion, & Cyathus Aegyptius, & Libra Attica. Nec me mouet quod Ioſippus atq; Hieronymus libro Commentariorũ in Ezechielem XIIII. Staterem & Siclum tradunt obolos uiginti pendere, quia de Atticis obolis intelligi debẽt, de quibus ſuprà dixi: nunc enim de communibus Græcorũ ponderibus ſolùm loquimur. Stateres duo unciã, itemq; quod Græci magnũ Lytron dicunt, oboli XXXVI. Chymen magnam, itemq; myſtrum magnum, oboli XLVIII. Vnciã, oboli ſeptuagintaduo. Cyathũ, unciæ duæ. quibuſdã id pondus conſtituũt, quod ὀλκὴν magna dicitur. Sed & oxybaphus, quem nos acetabulum dicimus, uncias duas habet, itemq; obolos duodecim, quæ quarta pars eſt heminæ, quam Cotylam Græci uocant, quidam ex Latinis etiã Lancem. Et hęc quidem de ueterum mẽſuris, humentiumq; & aridorum ponderibus dicta ſufficiant: unde & menſurarũ, quibus nos in præſentia utimur, ratio iniri poteſt. Vncia enim apud antiquos eadem fuit, quæ & nunc eſt: cuius rei duplex eſt argumentũ. alterum, quòd Plinius lib. XXXIII. cap. III. autor eſt, aureos, qui apud ueteres didrachmales erant, XLVIII. in libra fuiſſe: hodie uerò cùm noſter aureus drachmalis ſit, uidemus XCVI. in ea appendi, & pauiò plus, propter Colybum & auctoramentũ principalis monetæ. Alterũ eſt, quod etiamnũ reperiuntur uetera nomiſmata cum hac ⁎ denarij nota, eiuſdẽ ponderis, cuius drachma eſt noſtra. Denarium autem idem quod drachmã fuiſſe, ſuprà docuimus. quòd ſi qui leuiores denarij reperiantur, id ex intertrimento euenit: uel quia aliqui principes propter difficultates numarias leuiore pondere eos percuſſerint: quod quandoque factitatum, Plinius eodem loco autor eſt, cuius uerba præpoſterè in ſermonis contextu poſita, crucem fixere grammaticis, dum eorum intellectum nequeũt aſſequi. nos ſic intelligendum arbitramur, cùm prius docuiſſet denarium decem aſſes ualere, & quatuor ſextertios numos in denario eſſe. primo bello Punico imminutũ pondus tradit, & tum percuſſos fuiſſe aſſes dextantario pondere, id eſt, duabus uncijs minus, unde & ſextantarij dicti ſunt, quia ſextans illis deeſſet: ita quinta parte facta lucri, diſſolutũ eſt æs alienum. Duæ eẽ unciæ quinta pars eſt dextantis. nec tamen magno detrimento populi affecti ſunt, ut Feſtus ſcribit, cùm ſolùm quinta pars eis abeſſet. unde conijciẽ malè, & contra ueterum codicum fidem, hunc locum ab his corrigi, qui quinq; partes, non quintam partem legunt: maximũ enim damnũ id eſſet, ſi pro duodenis ſolæ binæ unciæ reſtituerentur. Poſtea Hannibale res in Italia gerente, facti ſunt uncialeſ aſſes, ſic dicti, quòd alia uncia ultra ſextantem aliàs deminutum illis detracta eſſet. Ita reſpub. dimidiũ lucrata eſt, eius q̃d dempto ſextante lucrifaciebat. Mox maiore urgente neceſsitate, lege Papyriana, Secunciales facti ſunt, detractaq; etiam alia uncia ſemis: quo fit, ut pro duodecim ſolæ ſeptem cum dimidio penderẽtur, qua ratione

Lentis ſemen. Granulum. Chalcus. Ceration. Siliqua. Therme. Paroxis. Obolus. Gramma. Scrupulum. Coclear. Drachma. Olea. Carium Ponticum. Chyme. Stagium. Sextula. Solidus. As. Sicilicus. Duella. Myſtrum. Chyme. Stater. Mneſtron. Siclum. Carium regium Ectomorion. Cyathus Aegyptius. Libra Attica.

Lytron magnũ. Olce. Oxybaphus. Acetabulum. Hemina. Cotyla. Vncia noua. Sextantarij. Vnciales aſſes. Secunciales.

ne ſequebaẽ, ut ſextertius quatuor aſsibus, denarius ſedecim æſtimaretur. Sic ergo legenda eſt illa clauſula, & in ſuum locum reſtituendũ, quod peruerſum erat: Mox lege Papyriana Secunciales aſſes facti, placuitq; denarium ſedecim aſsibus permutari, quinarium octonis, ſeſtertium quaternis. Subijcit deinde Plinius aureum numum percuſſum, ita ut ſcrupulum ualeret ſeſtertios uicenos, quod efficit in libras, ratione Seſtertij qui tunc erat, denarios nongentos. poſt hæc placuit XLIIII. ſignari ex auri libris, paulatimq; principes imminuere põdus: minutiſsimus uerò ad XLVIII. Notas enim numerales IIII itemq; III. imperiti librarij propter ſimilitudinẽ literæ m, millia ſignificare crediderũt: nec computatio Plinij à uero abhorret, ut recentiores exiſtimarunt. Cùm enim in Libra ſint Scrupula CLXXXVIII. ſequitur ualuiſſe ſeſtertios numos 5760. hoc eſt, Denarios M.CCCCXL. At tunc Denarij ſedecim aſsibus ualebãt, unde ſi ſingulis diducantur ſex illi Aſſes ſecundum æſtimationem Pliniani temporis, ea ſumma redigetur ad denarios nongentos: hocq; uerum eſſe de abaco diligens ratiocinator ſtatim deprendet. Sed hęc hactenus.

De Sextario, & Denario, Drachmaq;, ad uerſus G. Agricolam quædam diſputata: & Plutarchi in uita M. Antonij locus.

QVanta inter autores cùm Græcos tum Latinos diſcordia in ponderum, menſurarumq; ratione eſſet, cùm quandoq; animaduertiſſem, cõpoſuerã in priuatũ uſum quædã quaſi aduerſaria, unde adiuuari poſſem, ſi fortè in mentẽ ueniſſet id argumentũ in iuſtos codices redigere: deinde quia Gulielmus Budæus idipſum copioſe eruditeq; fecerat, decreuerã aliã potius materiã pertractare, ne alioquin mihi cũ eo poſſet ulla ſuboriri ſimultas, quòd in pleriſq; diſſentirẽ: & tamen non potui eum libellum adeò ſupprimere, quin eruperit in publicum. Quòd ſi is qui primus eum edidit hoc fecit conſilio, q̃d exiſtimarit rem literariam ſic quoq; augeri poſſe, habet nõ iniuſtam excuſationẽ: quòd ſi alia mente ab eo factũ eſt, poſſem Aelij Donati uerbis in eum inuehi, qui ſolebat dicere, Dij malè ijs faciãt, qui noſtra ante nos edere feſtinãt. Tuli autẽ id æquiore animo, quòd literis ad me ſuis ſcripſit Budæus, haudquaquam in malam partem ſe hoc accepiſſe: cuius exemplo nec ego eis iraſcar, qui à me diſſentiant. Fuerũt autem aliqui uiri docti, ſed ex ijs nemo acrius, nemo copioſius Agricola Germano medico, cuius omnia in me argumenta ſi uelim diluere, ingenti uolumine opus eſſet: at mihi uix ociũ ſuppetit, ut παρέργα hæc ſcribam: tuebor tamen arcem ipſam, nec ſinam cauſæ iugulum interim perfodi. Tria autem potiſsimũ ſunt, quibus ille traditiones meas ſubuertiſſe uidet. Primũ, quòd Sextarium conſtitueram XV. unciarum eſſe plurimis quidẽ argumentis, ſed maximè Plinij libro XXI. cap. ult. autoritate, qui drachmas XV. quartã heminę partem eſſe ait: cùm autẽ duabus heminis conſtet Sextarius, conſequẽs eſt, CXX. drachmas in eo eſſe, id eſt, uncias XV. Inquit ille, mirari ſe quòd nõ animaduerterim, de Græcorũ menſuris, non de Romanis Pliniũ loqui. Reſpõdeo, loquitur de Græcorũ menſuris quo modo cum Latinis conueniant, cenſetq; quod illis ſint XV. drachmæ, id nobis eſſe Acetabulum: quod illis drachma Attica, id nobis eſſe Denarium. Atqui cùm denariũ acetabulumq; dicit, de Romanis ponderibus intelligit. Alij ergo aliter dixerunt, nempe Plinium de medicorũ ponderib. loqui, non de mercatorijs, & quæ in promiſcuo uſu eſſent. Subijcitq; Agricola, me falli, qui idem põdus denarij & drachmæ eſſe exiſtimauerim. Sed & hoc haud ſanè multũ me mouerit: nam grauior eſt autor Plinius, quàm ut tam facilè ab eius ſententia diſcedi poſsit, qui, Drachma, inquit, Attica denarij argentei pondus habet: quod non ſolùm in medicis autoribus, ſed etiam in cæteris uerum eſſe ego arbitror. T. Liuius libro XXXIIII. autor eſt, redemptos fuiſſe mille & CC. captiuos, cõſtituto in capita quingentorum denariorũ precio, eamq; rem centum talentis ſtetiſſe. Conſtat ex Iulio Polluce, & alijs autoribus, ſex millia drachmarum in talento Attico eſſe: unde uel ſolis digitis computari poteſt, quingentos illos denarios, quingentas drachmas fuiſſe. Plutarchus in Antonio, luſsit, inquit, cuidam ex amicis dari myriadas (ſic enim legendum ex autographo græco, nõ millia, ut Leonard. Aretinus tranſtulit) uigintiquinq; : id Romani decies ſeſtertium uocant. Conſtat argenti ſeſtertiũ denarios habere CCL. quod Budæus oſtendit, & nemo nõ affirmat: unde ſequit, idem eſſe myriadas drachmarũ quod denariorum, quorum XXV. conſtituũt mille ſeſtertia, q̃d ueteres dicebant decies, ſubaudientes Centena millia numum, ut ex abaco quilibet diligens numerator ſtatim cognoſcet. Sicq; ſatis probatum eſt, idem Atticis eſſe drachmã, quod Romanis Denariũ, non ſolùm medicis, ſed & negociatoribus. Cicero epiſtolarũ ad Atticũ lib. XVI. epiſt. CCCXXXV. ſcribit, Octauium dediſſe ueteranis qui Caſilini erant, denarios quingenos. At Dion libro XLIIII. τῳ τακόσιας δραχμὰς, quod idem eſt. Alij igitur Plinium de uncijs menſuralibus intelligunt, non de ponderalibus, quas inter ſe diſtaſſe ex Galeno Agricola oſtendit, miraturq; quòd talem ego differentiam non uiderim, ſicut nec Budęus, nec Portius. Atqui ueriſimile eſt, etiam eos uidiſſe: ſed quia unciæ in menſuris primũ ut ponderib. concordarent inuentæ erant, maluerũt de ponderibus loqui utpote certioribus, cùm quæ menſurales ſunt ex liquentiũ atq; aridorũ qualitate uarienẽ: nec enim bilibre cornu, in quo menſurales unciæ ſint inciſæ, eiuſdẽ eſt pon

deris si uino impleat, cuius si melle, uel tritico, uel alia quauis materia: quę tamẽ ego extra professionis meę cãcellos posita, medicis, ad quos hæc res magis pertinet, tractanda libens relinquo, memor scilicet ueteris sentẽtię, suę quencḡ artis disputatorẽ esse optimũ. ἐρῶλοι τὶς πῦ ἐκας ⊖ ἐιδέιν χ υ λω, Aristoph. σφῆκσι.

CL. GALENI PERGAMENI DE PONDERIBVS ET MENSVRIS, ANdrea Alciato interprete.

PONDVS grauitate mensor dijudicat, mensurã uasculi concauitate, siue arida, siue humens sit quantitas. Esse autẽ earũ quas dimetimur rerum triplicem differentiam cõstat: unam enim ponderis, alteram siccæ substantiæ, & quæ in cumulum queat aggerari, tertiam humidæ. Plurima uerò, & quæ experiri nemo unus posit, sunt huiusmodi ponderũ mensurarũq; genera, uarijs regionibus, uarijs utentium moribus. Quapropter à nobis de his tantũ sermo habebitur, quæ maximè in communi omnium usu sunt.

De notis mensurarum & ponderum.

CAeterum quoniam aliqui non integris literis, sed per signa, & præscriptas notas huiusmodi demonstrant, melius utiq; est & nos hac in re ueteres imitari, & in primis hosce charactêres declarare. Primũ quidem litera χ quoties superadditum habet alpha, chalcum, id est, æreolum significat, hac nimirum figura χ^{α}. Quòd si ο habeat, choa, id est, congium, χ^{o}. Si οι chœnicem, χ^{ι}. Si η cheman, χ^{η}. Si uerò litera ιϛ describatur, cuius inferius cornu acuto accentui similis recta linea secet, ceratiũ addito ε ostendit, $\iota\varsigma^{\varepsilon}$. Quòd si suprà υ habeat, cyathũ, $\iota\varsigma^{\upsilon}$. Si ο cotylam, id est, heminam, $\iota\varsigma^{o}$. Si uerò circumpuncta linea omnino in obliquum flexa ponatur, obolum notat, ⊃. Si duæ circumpunctæ huiusmodi notæ sint, duos obolos, ⊃⊃. At qui gramma, id est, scrupulũ faciũt, prima eius elementa describunt addita recta linea, γϛ. Duæ autem coniunctæ, atq; altera parte in angulum flexæ lineæ, uti duo cornua, rectam drachmam constituũt, ∠. Cui cognominis est quam olcam uocant. Apud ueteres tamen olca per λ scribebatur, cui in medio litera ο addebatur, λ̊. Nos idem drachmã olcamq; dicimus. At cùm λ adiũctum ι habet, libram significat, λι. Aliqui tamen eadem litera acuto accentu secta idem demõstrant, λ. Cæterum quoties ϛ litera in ipso sui angulo ο habet, unciam denotat, ϛ̊. μ autem cui in summo meditullio sit ν apposita, minam, μ^{ν}. Si uerò υ habeat, mystrum, μ^{υ}. Si ε medimnum, μ^{ε}. Si ο modium, μ^{o}. Si quando τ scribas & ρ, itemq; υ adijcias, tryblion feceris, τρυ. At cùm ξ scripseris, iuxtaq; ε locaueris, xestem, qui sextarius est, designabis, ξε. Si ο apposueris, oxybaphũ, ξο. Aliqui tamen xestem recta linea ξ secantes conficiunt, sic ξ. κ uerò adiacentẽ μ habens heminam indicat, κμ. Quòd si κ effigiaueris addito ρ, ceramium denotabis, κρ.

De ponderibus.

MNa Attica & Aegyptia habet uncias 16. Mina Romana uncias 20. Libra uncias 12. Vncia drachmas 8. hæ & olcæ quibusdam dicuntur. Olca, quę & drachma, habet ceratia, id est, siliquas 18. Aiuntq; in ea esse tres scrupulos. In scrupulo obolos duos. Habet autem obolus ceratia tria: Ceratiũ uerò granula quatuor, hoc est, chalcos, seu æreolos duos, itemq; duas tertij partes: in obolo quippe octo sunt chalci.

De humentium dimensionibus.

ITalicum ceramium habet choas 8. Chus ξ 6. Xestes cochlearia duo, quæ aliqui & triblia dicunt. Alij autem aiunt xestem pondus habere libræ semis. Tryblium ϛ 9. tale enim est cochlearij pondus. Idem aiũt & pendere cotylam, id est, heminam. Habet autem & trybliũ mystra magna tria, oxybapha tria. Oxybaphum autem cyathum semis cõtinet. Cyathus uerò chemas paruas seu mystra parua duo. Si autem uelis humentis usiæ ponderа dijudicare, uarias omnino in examine ipso differentias reperies, ut in olei, & uini, & mellis exẽplo dicemus: etenim mel uino põderosius quarta parte, itemq; decima est: quò fit, ut ferè tertia ponderis pars melli accedat. Oleum autem melli & uino hoc distat, quòd mel oleo sesquiplum est: tantũ enim, itemq; eius dimidium pondus habet. at uinũ nona tantũ parte ipso grauius est: plus quippe claritatis in oleo est, q̃d infrà scripta particulari ponderũ formula ostendimus, ex qua per ordinem quid cõmuniter hæc differant constituemus.

Ceramiũ Italicum, quod & amphora, habet

Olei.	Vini.	Mellis.
libras 72.	libras 80.	libras 108.
Chus, qui & congius,		
libras 9.	libras 10.	lib. 13. semis.
Xestes, qui sextarius,		
uncias 18.	uncias 20.	uncias 27.
Cotyla, id est, hemina,		
uncias 9.	uncias 10.	uncias 13. sem.
Magnum mystrum		
uncias 3.	unc. 3. scru. 8.	unc. 4. semis.
Oxybaphum, id est, acetabulum,		
drach. 18.	unc. 2. scru. 12.	drach. 27.
Cyathus		
drach. 12.	sescunc. scr. 4.	unc. 2. drac. 2.
Mystrum paruum		
drach. 6.	scrupulos 20.	drach. 9.

Oribasius autẽ secũdum Adamantinũ au

tor eſt, ſextariũ quidem Italicum uini menſura unciarum 24. eſſe, pondere uerò unciarum 20. cùm ſextarius menſuræ mellis duas libras ſemis ponderet.

De aridis.

AEgyptia artaba habet modios 5. Modius Aegyptius & Italicus chœnices octo. Chœnix ſextarios 2. Sextarius ſemiſextarios duos, quos & heminas uocant. Hemina habet cyathos 8. Atticus medimnus habet ſemiſeſtaria, quæ hemiecta uocãt, 12. Hemiectũ chœnicas 4. Sic ſemimedimnus habebit minas 49. xeſtas 96. Huiuſmodi autẽ menſurarũ pondus exprimere haud facilè eſt, quòd hæ uſiæ trutinari non ſoleant. Ad hæc nõ modicũ inter ſe differũt, quemadmodum medici in arte præſtantiſsimi ante nos Doctores mirum in modum declararunt.

Eiuſdem argumenti incerti autoris de notis.

SIgnorum notarumq; doctrinã utpote neceſſariam haudquaquam obiter perſcribendam duxi, ut in pharmacorũ compoſitionibus, ſi qua ex ſignis notata inueniamus, ſtatim poſsimus ex ponderis ipſius ſignificatione dignoſcere. Igitur μ cui litera ν adijcitur μ̃, minam ſignificat. λ adijciente ι librã, λι. At gamma cum ο, ſo, unciam: tametſi apud aliquos per ν & ο id ſignificetur, hoc ſigno, νο. μ uerò cui ε ſuperiectum ſit, μέρος, id eſt, partem ſignificat, μ̃. Obliquum uerò ʌ in dextram lineolæ partem deflexum drachmam denotat <, in ſiniſtram uerò, eius dimidium >. At Romanum ſ apud quoſdam triobolum, apud nos uerò ponderis ſemiſſem indicat, ſ. Quòd ſi in obliquũ deſcribatur, obolus eſt, ω. Si duplex ea ſit nota ꝏ, duos obolos oſtendit. Intus autem conuerſum græcum ſigma ſemiobolum ϽC. ξ uerò ε adiacentem habens xeſtem, id eſt, ſextarium oſtendit, ξε. At κ cui υ inſit, cyathum κ̃. ο cui λ adiacet olcam, id eſt, drachmam, ο̣λ.

De ponderibus.

MIna Italica drachmas habet 144. Iuxta Atticos uerò 122. Quo fit ut illa librã unam ſemis contineat: Attica uerò librã tantum, unciasq; tres, & præterea drachmas quatuor. Vncia Athenienſibus drachmas habet 7. Italis 8. Drachma ſcrupulos habet 3. quorum in uncia 24. ſunt. Libra uncias 12. Didrachma olcas, ſeu quod idem eſt, drachmas 2. Scrupulus habet obolum unum, chalcos 4. Obolus habet chalcos 6. Chalcus autem & ſiliqua omnium ponderum minima ſunt, & æquando trutinæ examini imponuntur. Medimnus habet ſemiſexta 12. Semiſextum choas quidẽ duas, chœnicas uerò 4. xeſtas 8. Quo fit, ut medimnus chœnicas habeat 48. xeſtas 129. Chœnix cotylas, id eſt, heminas habet 8. xeſtas 4. Xeſtes heminas 2. cyathos 12. Et ita plurimi Græcorum metiũtur. In Italis uerò congio utuntur, quo menſura ſextarij quidem inſunt ſex, hoc eſt, heminæ 12. pondere uerò drachmæ 720. aqua pluuiali accepta, quòd ea iuſtiſsima ſit, nec unquam mentiatur. Chœnix ſextarios habet 3. heminas 6. quod pondus Atticis Tryblion dicitur. Acetabulũ quarta pars eſt heminæ. Habet uerò ſextarios põdere drachmas 120. Propriè autem Græcorum cotyla olei habet libram unam, ſextarius duas: Italica autem olei ferè octo uncias, uini nouem. Id autem ſciendum, menſuris pondera non æqualiter reſpondere, propter materiæ differentiam.

Ex Cleopatræ libro de mundicijs.

MIna nomen ponderis habet uncias 16. drachmas 128. ſcrupulos 384. obolos 768. thermos, ſeu quod idem eſt, lupinos 1152. ſiliquas 2304. chalcos 6144. Attica mina habet uncias 12. ſemis, drachmas 100. ſcrupulos 300. obolos 600. thermos, ſeu lupinos 900. ſiliquas 1800. Ptolemaica mina habet uncias 18. drachmas 144. ſcrupulos 432. obolos 864. thermos 1296. ſiliquas 2592. chalcos 6912. Libra habet uncias 12. drachmas 96. ſcrupulos 288. obolos 576. thermos 864. ſiliquas 1728. chalcos 4608. Vncia habet drachmas 8. ſcrupulos 24. obolos 48. thermos 72. ſiliquas 144. chalcos 384. Vocatur autem uncia alio nomine etiam quatruſsis Italicus. Drachma habet ſcrupulos 3. obolos 6. thermos 9. ſiliquas 18. chalcos 48. Italicus denarius habet drachmam unam. Eſt & drachmæ cognominis, quæ Aegyptiaca uocatur, ſextam tantũ Atticæ drachmæ partem pendens, ut quæ ſolũ obolum habeat. Scrupulus habet obolos 2. thermos 3. ſiliquas 6. chalcos 16. Obolus habet thermum unum ſemis, ſiliquas 3. chalcos 8. Semiobolus habet ſiliquã unam cum dimidia, chalcos 4. Thermus habet ſiliquas 2. chalcos 3. Atticus uerò ſemiobolus ſuprà dicti ſemioboli quatuor quintas partes ſolũ habet. Vnde & ſiliqua Atticos chalcos 2. itemq; chalci duas quintas partes habet: cùm aliàs chalcus ſemioboli quarta pars ſit, quippe 4 chalci ſemiobolum faciũt. Stater pendet drachmas 4. unde & tetradrachmon dicitur. Cuius ponderis eſt & quod dupondiũ uocant. Similiter & regium Carium, ſeu baſilica nux. Cheme magna habet drachmas 3. parua autem drachmas 2. As, ſeu Aſſarion, drachmas duas. Cochleariũ drachmã unam. Cyathus habet drachmas 10. ſcrupulos 30. obolos 60. thermos 90. ſiliquas 180. chalcos 480. Eſt & cyathus heminarum 6. Hemina menſura quidem continet cyathos 6. pondere uerò drachmas 60. uncias 7. ſemis. ſcrupulos 180. obolos 360. thermos 540. ſiliquas 1080. chalcos 2880. Tryblion eiuſdem eſt menſurę cum hemina, nimirum cyathorum 6. Pendet autem drachmas 60. Xeſtes menſura habet heminas 2. pondere drachmas 120. Vocatur ab Aegyptijs Inium

acetabulum, habet heminas 4. & ſeſquicyathum: pondere autem drachmas 15. Concha magna idem menſuræ & ponderis habet, quod & acetabulum. Concha minor ſemicyathi menſuram habet, pondus drachmas 5. Myſtrum magnũ ſextadecima parte heminæ cõficitur, drachmis ſcilicet tribus & ſemiſſe, itemq; quadrante. Quod autem paruum dicitur, heminæ duas & uiginti partes habet, item ſiliquas 11. Chus, id eſt, congius, menſura quidem heminas Atticas 12. habet, ſextariorum dimidio minus, nempe ſex, chœnicas 4. pondere uerò drachmas 720. Chœnix menſura heminas tres, pondere drachmas 180. habet. In re ruſtica reperitur cotylam tertiam uel quartam eſſe ſextariij. Choa autem ſextariorum 9. heminarum 15. & Amphoram ſextariorum 36. cotylarũ 48. Metretam ſextariorum 72. cotylarum 96. Medimnum uerò ſextariorum 102. heminarum 136. Apud Syros autem metreta ſextarios 6. habet, at Italorum 120. Tryblion & Oxybaphum quartam ſimiliter heminæ partem habent. Cyathus heminæ pars eſt ſexta.

Aliter de eiſdem.

MIna Attica habet uncias 12. alia mina uncias 16. Ptolemaica 18. Libra habet uncias 12. Vncia drachmas 8. Drachma ſcrupulos 3. Scrupulus obolos 2. Obolus lupinum unum cum dimidio. Lupinus ſiliquas 2. chalcos autem 5. Atticus ſemiobolus alterius ſemioboli quinta parte minor eſt. Siliqua autem Atticos chalcos 2. & unius decumam partem habet. At Chalcus ipſius ſemioboli eſt quarta pars. Stater habet drachmas 4. quem & ideo tetradrachmon uocant, & dupondium, & Baſilicũ carium, & Chemen magnam: nam parua ſolas drachmas duas cõtinet, ſicut & as, ſeu aſſarium, cochlear unum.

Incerti autoris de menſuris & ponderibus ueterinariorum.

VNcia habet drachmas 8. Drachma ſcrupulos 3. obolos 6. Hemina habet uncias 12. acetabula duo. Acetabulũ cyathos 3. Cyathus myſtra 4. Cochlear myſtri dimidium. Oxybaphum facit uncias 6. Cyathus uncias 2. Myſtrum uncias 2. cum dimidia. Cochlear ſcrupulos 6. Drachma ſcrupulos 3. Obolus facit ſcrupulum. Sicilicum unciam ſemiſſemq;. Myſtrum cochlearia duo. Sic eſſe traditur cochlearium unciarũ 4. Mina habet uncias 15. drachmas 112. ſemis. Libra habet drachmas 6. Denarium ſcrupulos 4.

De humentibus.

ITalicum uas, quod Amphora dicitur, habet congios 8. Congius ſextarios 6. Sextarius heminas 2. quę & Tryblia dicuntur: pendunt enim idem, hoc eſt, myſtra magna tria, id eſt, acetabula quatuor: magno enim myſtro ineſt acetabulum, itemq; eius triens. Habet autem acetabulum cyathum cum dimidio. Cyathus uerò habet chemas paruas, ſeu myſtra parua duo.

Dioſcoridæ.

EGo chariſsime de menſuris & ponderibus cùm ſic cenſerẽ, à minimis incipiendum, & aduſq; minam multiplicando aſcendendum duxi. Siliqua idem pondus habet chalco. Obolus chalcos habet 3. Vnde & ſemiobolus ſiliquam eiusq; dimidium pondus habet. Scrupulus habet obolos duos, id eſt, chalcos 6. Drachma ſiue Olca habet ſcrupulos 3. hoc eſt, obolos 9. Vncia uerò drachmas habet 8. ſcrupulos 24. Libra habet uncias 12. drachmas 96. Mina ſecundum medicorum uſum habet uncias 16. quod eſt drachmas 128. Italica autem uncias 18. hoc eſt, libram unam ſemis, drachmas 144. Alexandrina mina habet uncias 20. hoc eſt, drachmas 160.

De humentibus.

CEramium, id eſt, amphora, habet libras 80. Vrna libras 40. Congius libras 10. Semicongius libras 5. Sextarius libram unam, uncias 8. Hemina, ſeu Cotyla, uncias 10. Acetabulum, quarta pars heminæ, habet uncias 2. ſemis. Cyathus, ſexta pars heminę, unciã unam ſemis, & ſcrupulos 4. Cheme, quæ eſt cyathi pars quarta, habet drachmas 3. ſcrupulum unum. id autem eſt cùm aquę, tum & aceti pondus: aiuntq; pluuialis aquæ adimpleri uaſculum, certiſsimamq; hanc eſſe ponderis rationem. Chus, ſiue Congius, habet drachmas 720. Amphora habet libras 72. Vrna libras 36. Congius libras 9. Semicongius libras 4. ſemis. Sextarius libram unam ſemis. Hemina, quæ & Cotyla eſt, uncias 9. Quartarius uncias 4. ſemis. Acetabulum, heminæ quadrans eſt, habet uncias 2. & ſemiſſem ferè. Cyathus, qui ſexta eſt heminæ pars, habet unciã ſemis. Cheme, cyathi eſt quarta pars, habet drachmas 3.

De melle.

MEllis amphora habet libras 120. Vrna libras 60. Congius libras 15. Semicongius libras 7. ſemis. Sextarius libras 2. ſemis. Hemina librã unam, uncias 3. Quartarius habet uncias 7. ſemis. Acetabulũ uncias 6. ſemis, itemq; drachmas 2. Cyathus habet uncias 2. ſemis. Cheme, quia quarta eſt pars cyathi, drachmas 5.

De menſuris.

MEdimnus habet hemiecta, id eſt, ſemiſexta 12. Hemiectũ choas duas. Chus chœnicas 4. Chœnix heminas Atticas tres, pondere uerò habet drachmas 180. Chus uerò eſt menſura heminarum 12. Atticarum, at pondere drachmarũ 720. Sextarius autem duabus

duabus heminis cẽsetur, cùm drachmas 120. pendeat. Hemina cyathos habet 6. pondus drachmarũ 60. Hanc autẽ Attici nõ solùm Cotylam, sed & Tryblion uocant. Acetabulum mensura est heminæ quarta pars, nempe cyathus unus semis: pondus uerò habet drachmas 15. Cyathus est drachmarũ decẽ. Cheme est cyathi pars 4. drachmarum 2. semis. Magnũ mystrum octaua & decima pars est heminæ, drachmarũ scilicet trium, scrupuli unius. Paruum autem mystrũ est ipsius heminæ pars uigesimaquarta: habet drachmas 2. semis. Iustissimũ autẽ mystrum scrupulos habet 8. Cochlearium uerò scrupulos 3. In regio Cario, seu nuce magna, unciæ sunt 7. in pontica una: in balano, id est, glande, dimidium est drachmæ: in Aegyptio Cyamo, id est, faba, obolus semis: in orobo, id est eruo, chalci 2.

GALENI *de ponderib. & mensuris finis.*

AND. ALCIATVS SVO LEOPOLDO DICKIO S.

ORATIONEM, *quam superioribus annis frequenti gymnasio habui, cùm æditurus essem, nemo potior mihi uisus est, cui eam mitterem, quàm tu es, Leopolde charissime, cùm ob amorem erga te meum, tum ob latinæ linguæ peritiã, quam cum Iuris ciuilis prudentia ita coniunxisti, ut dubium reliqueris, utra magis præualeas. Leges itaq; qualemcunq; hanc lucubrationem nostram, amoris nostri monumentum. Tu uale.*

D. ANDREAE ALCIATI

IVRISCONSVLTI ORATIO IN LAVDEM IVRIS CIVILIS,

principio studij habita cùm Auenione profiteretur.

Ogitaui sæpenumero, animiq; incertus mecum uolutaui, Auditores præstantissimi, an præfatione aliqua mihi pro felici studiorum huius anni auspicio uobiscum opus esset. Cùm enim ex superiorum annorũ usu exploratissimũ haberem, quo uos animi desiderio ad perdiscendam Iuris prudentiã feramini, quaq; attentione aures præceptoribus uestris adhibeatis, & qualiacunq; dictata nostra excipiatis, minimè mihi necessarium uidebatur, id apud uos dicendi munus assumere. Nam & nostra studia suapte natura ita prolixè, magnisq; cõmentarijs tractata sunt, ut multiloquio orationũ ceu auctario aliquo non indigeant: & qui uos inuitare ad ea capessenda uelit, non satis industriam uestram perspectam habere uideri potest, qui ad id adhortetur, ad quod spontè, uelisq; & remis, quod dicitur, accurrere uos uideat: possetq; non immeritò mihi obijci, non tam quòd superuacuis in rebus tempus cõtererem, quàm quòd uestris de studijs nullam fiduciã cõciperẽ, qui cùm biennio cõtinuo summũ moderationis, industriæ, attentionis exemplum dederitis, subuenerì uiderer, ne in præsenti quoq; anno eosdem mores nõ præstaretis. Quæ omnia cùm uera sint, non tamen à maioribus nostris institutũ morem omittere consilium fuit, tum ne uideremur manibus quodammodo illotis hæc studia attrectare, tum etiam, quòd sapientissimi illi patres optimè præuiderũt, semper ab huius tam excellentis disciplinæ laudibus incipiendum, ut qui eius cognitionẽ adepti sunt, sibijpsis, quòd tantum boni habeant, gratulari possent: qui uerò initiati in his rudimentis uersantur, diligentius alacriusq; operi instent, ut ad summũ felicitatis culmen tandem perueniant. Cùm enim pulcherrima quæq; eadem & difficillima sint, meritò & Iuris hæc prudẽtiæ ars, quò dignior, honestior, laudabiliorq; est cæteris professionibus, eò & summas in se difficultates, inextricabilesq; nodos ferè continet. Quapropter ne in ipso limine, uixq; apertis stadij carceribus, iuniores absterreantur, æquum fuit singulis annis eos admoneri: & sicut in ipsis bellorum congressibus sono tubæ equos, sic præceptoris uoce candidatos ipsos ad studia hęc addiscenda animari. Quãuis enim strenuis ipsis ueteranisq; militib. uirtutẽ uerba non addant, & quem res ipsa, euidensq; periculum non moueat, uix ulla imperatoris sui oratio possit impellere: tyronibus tamen ipsis conciones istas non parum proficere usu uidemus, qua ratione & tum demũ ingentes spiritus concipiũt, cùm præeuntem, animosq; sibi facientem ducem sequũtur. Idem etiam in literaria hac militia quotidie deprehendimus, possemq; ueterũ q̃ plurima exempla in hanc

rem afferre, ſed ſatis nos noſtra ætas inſtruit, in qua ex ſtudioſis uix decimus quiſque eſt, qui non abſterreatur, & ad doctoris apicem aſcendat: & ſicut apud Græcos artifices, qui cytharœdi eſſe nequeunt, tibicines fiunt, ſic ex eis, qui ob has difficultates in luriſconſultos euadere non poſſunt, uel Pragmatici, uel Cauſidici efficiuntur. Non iniuria igitur iſtud orandi munus multis utile, pluribus neceſſariũ, apud uos ſuſcepi, non quòd de ueſtra erga me beneuolentia, attentioneq; eſſem dubius, ſed quò peritiores ipſos cõſolarer, eosq; ſuorum ornamentorũ admonerem: iunioresuerò bona ſpe implerem, ut facilius in huius diſciplinæ amorem incitati, in hoc albo nomen darent. Adeſte ergo, & diis fauentibus, benignas nobis aures præſtate. Dicendum in præſentia eſt de legibus, quarum origo omnis & fundamentum eſt iuſtitia. Cæterum tam latus eſt de his dicendi campus, ut huius materiæ uel integra autorum uolumina extent, tum etiam Panegyrici quamplures, quibus recitandis id præſertim cauſam præſtitit quòd ſingulis annis à profeſſoribus id argumentum ſemper tractatum ſit. Quo fit, ut plerunq; eadem à docentibus pro ſuggeſtu audiantur, qui, ſicut mali medici ſolent, qualicunq; oculorum ægritudini idem ſemper collyriũ imponunt. Quos ego hac in re minimè imitari cõſtitui, cùm quòd infelicis, ingratiq; ingenij ſemper exiſtimaui de aliorum uerbis pendere, nihilq; de ſuo conferre, tum quòd non iſtorum more multa, ſed pauca & utilia diſſerere meliusduxi. Igitur ut ab earum origine exordiamur, crediderũt antiqui autores, à diis immortalibus leges primùm eſſe propagatas: Cretenſem enim Minoën à Ioue, Lacedæmoniũ Lycurgum ab Apolline, Solonem Athenienſem à Pallade, edoctos: quod ut pleraq; alia myſticè ab eis dictum eſſe crediderim: ſiquidem ut locum leges ſibi uendicare poſſint, & maxima cum ſapientia conditas eſſe oportet, & à ſummo iure, quod Crucem ueteres dixerunt, procul abeſſe, bonum æquumq; reſpicere. Ad hæc eas ad principis curam pertinere, quibus ſi ipſe uixerit, cæteris clariſſimo erit exemplo, audacterq; ſubditos in earum obſeruationem cõpellet, quas ipſe quoq; inuiolatas, ſacroſanctasq; habeat. Apollinem enim, quòd Planetarũ potentiſſimus ſit Sol, potentiæ ſymbolum eſſe exiſtimarunt: ſicut Palladem prudentiæ, Iouem æquitatis atq; clementiæ, unde & à iuuando nomen à Latinis acceperit. Potuerunt fortaſſe etiam ab Hebræorum uoluminibus ſententiam hanc accepiſſe, in quibus Moſen à Deo opt.max. decem leges habuiſſe legitur: idq; proculdubio ut credamus, Chriſtiana ueritas admonet: cuius etiam aliqui autores tradunt, Platonem cùm in Aegyptum ueniſſet, eos libros reuoluiſſe, & mutatis nominibus, de eis multa in ſuum opus tranſtuliſſe. Quapropter eius theologia non multum à Chriſtianorum traditionibus diſcrepat. Cæterum utcunque ſit, ſiue rei ueritatem ſecuti, tam nobilem legibus originem dederint, ſiue ad myſticam interpretationem reſpexerint, abundè conſtat, quantum honoris deferendum eſſe illis cenſuerint, quarum præſtantiam ex eo facilè iudicauerunt, cùm cæterarum artium originem non ad deos immortales, ſed ad homines retulere, qui demum inuentionis ſuæ præmiũ hoc habuerunt, ut in deos referrentur. Sic Medicina Aeſculapiũ, Aſtrologia Athlantem conſecrauit. Ipſam uerò legum prudentiam ab ipſis maiorum gentium diis in homines transfuſam, diuino quodam cultu meritò excipiendam exiſtimauere, à Ioue ipſo ceu præcipuum quoddam donum mortalibus traditam, à iuſtitia neruos accipientem, à prudentia intellectum, à fortitudine executionem: cui ſi diuinæ uirtutes hæ abſint, non iam leges dicuntur, ſed hominum carnificinæ, ſed ſeditiones, & quoduis potius aliud, quàm leges. Neq; enim uerba ipſa, & quod uel membranis ſcribitur, uel ære figitur, Lex eſt, ſed quod iuſtitia dictante, æquitate præuia, bono conſilio profertur, uerum Legis nomen habet. Alioquin & Saturnini, & Gracchorum, & C. Marij per uim & Tribunitij furoris impotentiam lata plebiſcita, Leges dicerentur: quod minimè antiqui illi patres conceſſerunt, qui Iuris Ciuilis ſcientiam nunquam ab æquitate ſeiunxerunt, qui hanc profeſſionem ita exercuerunt, ut bonum neminem oppugnarent, innocentes & miſeros tutarentur: ea inſtructi, improborum captiones, dolumq; malum euitarent, pœnas & ſupplicia in malos & condignos aduerterent, Chryſippi præcepta ad unguem obſeruarent.

Iuſtitia fundamentum legũ.

Leges à diis propagatæ.

Lex quid.

Is iuſti-

Is iustitiæ imaginem ita expressit, ut puellari uirginis forma, aspectu uehementi, luminibus oculorum acerrimis conspiceretur, quòd uidelicet Iudicem incorrupto esse iudicio, sanctum, seuerum, contra improbos inexorabilem, ui & maiestate æquitatis, ueritatisq́ʒ, terrificum esse oporteat. Quapropter memoriæ traditum est, magistratuum statuas à Thebanis ita solere formari, ut sine manibus essent, principum uerò clausis oculis: nimirum eam iustitiæ naturam esse ostendentes, ut incorrupta sit, nec precio, precibúsue, aut alienæ ulli uoluptati cedat. Cum itaq́ʒ tot egregijs uirtutibus Legum hæc prudentia præcellat, quæ omnes ad eam producendam in unum conspirasse uidentur, nõ est mirum si clarissimas quaslibet artes in se aut contineat, aut fulgore suo exornet. Et ut ab eloquentia incipiamus, tradunt antiqui autores, in primæua illa rerum humanarum infantia fuisse homines insociabiles, qui per montes agrosq́ʒ passim, & bestiarum more uagarentur, non diuinæ religionis, nec humani officij memores, quiq́ʒ omnia sola fortitudine pro uiribus corporis administrarent, donec siue Mercurius (ut Plato & Aristides credidit) siue quilibet alius uir sapiens eloquentiæ artibus adiutus, accommodata oratione eos congregauit, quantumq́ʒ in se utilitatis mutua conuersatio, & studia ciuilia haberent, admonuit. Sic humanum genus mite & mansuetum effectum est, sic fides culta, sic mutuis officijs certatum, & exutis agrestibus illis moribus, meliores accepti: quæ omnia eloquentiæ debemus. Nec enim fieri potuit, ut qui plus posset, atque uiribus in cæteros præcelleret, ad ius sine ui uellet descendere, paterentur q́ʒ se imbecillioribus æquari, nisi magni alicuius Oratoris eloquentia allectus, rationibusq́ʒ persuasus esset. Quæ eloquentiæ gloria cum nostra hac arte communis proculdubio est: nec enim fidem seruare, iustitiam colere, simultates abolere, sub legibus esse, eloquentiam magis, quàm professionem hanc nostram respicit, ut inde apertissimè deprehendi possit, studia hæc simul iuncta esse, & ab antiquissimis usque temporibus inuicem suffragantia, & quorum alterum altero indigeat. Nam & eloquentia, nisi iustitiæ annexa fuerit, Reipublicæ calamitatis, omniumq́ʒ malorum causa est. Quapropter ab omnibus sapientibus laudata est Antiphontis illa sententia, qua non esse fas dixit, eum qui malè fecerit, idcirco seruari, quòd bene dicat: sicut nec eum, qui rectè agat, ob malum aliquod uerbum perire, cùm animi delicta ulcisci, non linguæ lubricum, æquum sit. Meritò ergo eloquentia Legum scientiæ quædam quasi soror, sine ea nullam maiestatem autoritatemq́ʒ consequitur. Idem & in Poëtica arte senserunt Platonici, dum sub figmentis, uerborumq́ʒ ambagibus tradiderunt sapientiæ studia à Poëtis celebrari solita. Sic Vlysses comite Minerua, omnia monstra superat, Tyrannos conficit, blanditijs, uoluptatibusq́ʒ nõ allicitur. Sic Prometheus prouidentiæ dono uulturi iecur depascendum tradit, quod sapientiæ, præscientiæq́ʒ symbolum id animal repręsentet. Sic Saturnus primus regnat, quòd potissima principibus cura esse debeat popularis annonæ. Sic tres Harpyiæ tria iustitiæ genera indicant, Cùm aliena desiderantur, cum re ipsa auferuntur, cum ablata, ne ad dominum peruenire possint, clàm habentur. Sic Phaëton temeritatis, Cyclops impietatis, Phineus auaritiæ, Cacus furti, Scylla libidinis pœnas dederunt. Sic Midas non esse temerè Iudicibus maledicendum, malo suo didicit, nimirum asininis auribus deformatus. Sic Paris, constuprati iudicij reus, malè mulctatur: quæ omnia hisq́ʒ similia quamplurima, à Poëtis finguntur, ut animos mortalium ad ueræ iustitiæ cultum deflectant: quod etiã ad professionem nostram pertinet. Alioquin si Poëtæ uel Grammatici à iustitia abhorreant, uerum erit quod in illos Dion Sophista contorsit, eos uidelicet ab Homero Vlyssis errores quotidie inquirere, suos uerò minimè. Cui & illud simile, Philoctetæ mala bene cantitant, sua bona malè disponunt. Ad Philosophiam uenio, quæ ita cum hac professione coniungitur, ut altera sine altera esse nullo modo possit. Nam ea demum uera Philosophia est, quæ iustitiæ inhæret. Quapropter legumlatores illijpsi ueri sunt Philosophi. Sic Solon ab Athenienſibus, sic Zaleucus Locrensibus, Charondas Thurijs, Pheidon Corinthijs appellati. Qua ratione etiam uidemus celeberrimos quosq́ʒ huius sectæ autores de Legibus scripsisse,

Iustitiæ imago.

Eloquentiæ effectus.

Eloquentia Iurisconsulto necessaria.

Philosophia legali scientiæ cõiuncta.

ut Chrysippus,ut Plato,& Platonem imitatus M.Cicero. Quid aliud habent Aristotelis Ethica, Politica, Oeconomica,q̃ priuatas publicasq̃ sanctiones, & quamquisq̃ iustè sanctèq̃ uiuendi legem obseruet? Neq̃ enim ueteres illæ tritæq̃ altercationes,de uniuerso,de materia,de ideis,de causis,de inani, de motu, cæteraq̃ huiusmodi, seu physica, seu metaphysica respiciant, quicq̃ habent ad ueram sapientiam pertinẽs,cùm propter incertitudinem,tum quòd ea sola uera est Philosophia quæ probum,syncerũ,incorruptũ hominem efficit: quæ utilitas minimè de eis decertationibus habetur. Vnde ille diuinus Plato censuit sapientiam, quæ à iustitia seiungatur,calliditatem esse,nec quicq̃ ad uirum bonum pertinere.Si igitur ciuilibus studijs iuncta sit sapientia, tunc demũ nomen suum retinet : ut meritò nos ueram Philosophiam colere,cęteros simulatam, Vlpianus senserit.Eandem cõditionem sequitur etiam Theologia, quæ,seu antiquissimã illam Orphei & Musæi respiciamus,seu recentem,& à Christiana lege exortã,tota ab his studijs pendet. Scripsit poëta Tragicus Euripides, cùm belluinam uitam prius homines agerent,legibus latis cœpisse eorum facinora coërceri. Cæterũ cùm manifesta tantũmodo punirentur,ne clàm quoq̃ peccaretur, à uiris prudentibus persuasum cæteris fuisse, extare in cœlis deos immortales,his omnibus infestos, qui propter secreta facinora pœnas legibus non dedissent.Sic legis prudentia, Theologiaq̃ eandem ob causam fuerunt introductæ,ut scilicet obuiam iretur delinquentibus : alteraq̃ secreti mali,altera manifesti uindex esset:ut non iniuria nos Theologi appellemur,qui iustitiam colimus,qui diuina studia profitemur,qui,ut pietate maxima superi colantur,introduximus.Sensit & idem Plato,exemplumq̃ Indicæ cuiusdam gentis adducit,in qua non qui sacrificandi peritior, sed qui rerum gerendarum prudentissimus est,sacris præficitur,nihilq̃ aliud precibus à dijs immortalibus petit, quàm iustitiam.Nam & cùm Neoterici peccatum esse diffiniuerunt, id faciendi uoluntatẽ, quod iustitia uetet, nónne apertissimè nequaq̃ nos posse scire,quid sit peccatũ(q̃d Theologici muneris est) ostenderunt, nisi id prius perspexerimus, quid uetet uel permittat iustitia,quod ad legalem professionẽ pertinet? His adde tot nobis cum eis cõmunes materias,de summa Trinitate,de Baptismo,de Hæreticis,de Eucharistia,de pœnitentijs & remissionibus,de potestate clauium,atque his multa similia: quibus facilè ostenditur, quæ uerè ad rerum diuinarũ scientiam pertinẽtia ipsi tractant,à nostra professione fuisse accepta:quæ uerò propria habent,uix ad Theologiam pertinere, qualia sunt infinita altercationum uolumina, innumeræq̃ ineptæ quæstiones,quæ id in diuino cultu possunt, quod canis in balneo. Porrò & apud Ægyptios Mercurius, cui Trismegisti nomen fuit, quòd sacerdos, Philosophus, maximusq̃ Rex extitisset,antiquæ Theologiæ celeberrimus autor,idem &legislator fuit,primusq̃ hæc studia populos suos edocuit,unde in tanta hominũ uenerationе est habitus,ut templa in eius honorẽ q̃plurima ædificata sint, nomenq̃ eius proprium, quod eorum lingua Tempungina dicebatur, pronunciare religiosum esset.Sic non modò ipse Theologus,sed & legislator,& Deus existimatus est.quæ opinio de Lycurgo quoq̃ Spartiata ferè inualuit, quem Pythia uates edito oraculo dixerit nescire,quo nomine salutaret, hominẽ ne, an potius Deum. Cùm igitur hæc ars cæteras omnes in se contineat,haudquaq̃ mirum est, si omnibus temporibus summa semper in existimatione eius professores fuerunt. Cùm enim eos cæterorum primores esse constet,qui sibijpsis,quid in re sit,sciant consulere: sicut secũdos,qui rectè admonentibus obediant: postremos uerò & omniũ deterrimos,qui nec ipsi quid agant,norint,nec bene suadentib.parêre, in animũ inducere possunt: meritò lurisconsulti cæteros omnes excellunt,qui nõ solùm sibi sciunt prospicere, sed etiam sui muneris id præcipuũ habent,ut alios quoq̃ tueantur, bonoq̃ cõsilio confirment. Quapropter & hodie simpliciter sapientes appellant, ne solos illos septem habuisse se, Græcia prædicare ualeat. hi res priuatas, publicasq̃ ferè omnes tractant, nihil in domesticis extraneisq̃ negocijs sine his tutò fieri potest,horũ uigilantia ciuilis concordia conseruatur, ob horum autoritatẽ summi cum infimis pari iure utuntur,hi humani fœderis uincula sacrosancta continent,hi pacis studia

am-

amplectuntur, resectis uitijs ciues ad bonam frugem perducunt. Si hi de medio tollerentur, exploratũ nemini esse posset, quid suum, quid alienum, quid à patre accepturus, quid liberis porrò relicturus foret, nihil denicq; inter mortales æqui bonicq; relinqueretur, discordiarũ semina undicq; pullularent. Fugerent de ciuitate omnes uirtutes, omnes bonæ artes cõtaminarentur, uis & auaritia ubicq; regnarent, innocentes nusquam tuti essent: quibus omnibus malis sola hæc legalis scientia frena imponit: hæc in facinorosos omnes seuerè animaduertit, diuinumq; iudiciũ exequitur, bonos præmijs inuitat, oppressos calamitatibus erigit: quã ob causam amplissima dignitate eius sectatores culti, magnos magistratus, summas dignitates, honestissima officia à regibus impetrant, primũ in ciuitatibus locũ obtinent, principis ipsius uox & cõsilium existimantur, sine his nihil egregij principes moliuntur, ipsi etiam multa sine illis: eorum arbitratu nõ solum pacis opera digeruntur, sed etiam plerunq; bella discutiuntur. Cùm ergo tot proposita præmia huius disciplinę studiosis uideatis, agitè, omnes totis uiribus adnitimini, ut per tot laboriosos tramites hoc caliginosum iter superetis, & ad metam ipsam cũ primum perueniatis, in qua omnia dulcia, omnia iucunda degustetis. Huic negocio accingant se, qui nobilitate, qui diuitijs præpollent, nõ desperent ignobiles, cõfirment seipsos pauperes, omnibus hæc ars ex æquo patebit, qui in ea perdiscenda plurimũ operæ impenderint. Aluit semper honos artes, nullaq; tam barbara ætas fuit, in qua docti uiri in precio non essent. Possem hic uobis multa cõmemorare, cùm uetera, tum recentia exempla, quibus ostenderem, qui uiri ex minimis, ignobilibusq; initijs sola doctrinę cõmendatione ad maxima dignitatũ decora ascenderint. Fuit Alphenus Iurisconsultus (quod satis constat) sutrinæ tabernæ alumnus, qui calceis, instrumentoq; omni coriario Cremonæ (quæ illi patria fuit) relicto, Romam profectus, in maximi nominis Iurisconsultũ euasit, Consulatũq; adeptus, & publico funere honoris causa à populo Romano elatus est. Fuit & Domitius Vlpianus origine nõ satis nobilis, ut qui Syrus ex Phœnice esset, & tamen eius uirtuti is honos est habitus, ut Imperatoris Alexandri tutor esset, eiusq; consilio Romanũ imperium administraret. Possem cũ plurima suggerere eorũ quoq;, qui hac literaria cõmendatione summas in ecclesia Christiana infulas assecuti sunt: sed eorũ tãtus est numerus, ut nec huius loci, nec temporis sit latissimũ hunc campũ ingredi, satiusq; sit nihil dicere, q̃ pauca de his attingere. Non igitur cuicũ desperandũ est, si materia ipsa difficilis, obscura, indigeat longo studio, cũ plurimisq; extrinsecus adiumẽtis, fauentẽ sibi fortunã requirat: omnia tamen, si duraueritis, prosperè succedent. Græcus est poëtæ Menandri uersiculus, quo discipulos suos uenerabilis senex admonuit, ut alacri animo studijs incumberent, sic enim fore, ut opes quoq; sibi magnas cõpararent. Cui nos nõ absimilem latinũ habemus, Studiosus esto, & possidebis plurima. Hinc alius poëta optimã studiorũ matrem pauperiẽ appellat: alius necessitatẽ nihil nõ audere exclamat: alij aliter: in hunc tamen sensum omnes, ut nemo propter pauperiẽ absterreat. nec in hoc adipiscendæ uirtutis desiderio diuites alijs cedere debent, cùm nemini magis cõueniant eiusmodi studia, cũ illis, qui ea mercenaria minimè habituri sint: nec enim diuitiæ magnũ in se momentũ in hominũ uita habent, nisi uirtutibus honestentur. Vnde & beatiores isti, quò magis omniũ oculis expositi sunt, eò etiã decet optimis disciplinis esse imbutos, ne aliter ueteri adagio purpuratę simiæ uulgò appellentur: nam in hoc ipsi alijs deteriori sunt cõditione, quòd pauperi imperitia nõ æque oneri est, sicut illustri generosoq; homini, qui cùm se nobilem profiteat, si indoctus sit, etiã plebeis & uulgaribus uiris ridiculo habet. Nõ est homo effigies illa, quam uides, sed quod intus latet. Sic adolescentem affatus dicitur Socrates, Loquere, ut te uideam. Index enim ueri hominis est sermo, nihilq; tacens stultus à sapiente differt. Verũ enimuero nec illud studiosum quicũ impedire debet, uel q̃d labili memoria, uel quòd modico ingenio, uel minimo iudicio sit: nõ omnes Papinianí, Pauli, Sceuolę esse possumus: est in hac professione etiã mediocrib. locus. Quod memoriæ deest, suppleat studio: quod propter ingenij uitiũ assequi nõ poterit, diligentia consequatur. Meritò maximus poëtarum, Labor, inquit, improbus omnia

Iurisconsultorũ præmia.

uincit. Legi ego, extitisse summos aliquot Iurisconsultos perq̃ tenui memoria, ut Angelum, Fulgosiumq̃. Rursus alios minimo iudicio, qualis Andreas Siculus, & alij, quos nominare nõ attinet. Fuit Ludouicus Romanus tam dicendo ineptus, ut uel optima quæq̃ in eius ore sordescerent. Et tamen hi omnes summã dignitatẽ nacti, inter professores primarij tempore suo habiti sunt. Cõsoletur ergo unusquisq̃ seipsum, & spe plenus nobiscum hæc studia aggrediatur, ego illi præuius per aspera, per deuia, per omnes anfractus adero, nec mihijpsi satisfactum putabo, donec in summo huius artis culmine eum cõstituero. Scio me magna promittere, & quibus uires meæ haud facilè respondeant: sed tamen opinio quam quisq̃ de præceptore suo conceperit, plurimũ potest: & dij facientes (ut est in prouerbio) adiuuant. Adeste mihi assidui, & quotidie de ore meo pendete. Nam si studia quoq̃ uestra accesserint, nõ est cur dubitetis, quin ad optatũ finem sitis q̃primũ peruenturi. Vtrunq̃ ut præstetis, uobis necessariũ est: nec enim mea uos lectio peritos unquam fecerit, nisi ingentem operam in diligenti eorum, quæ à me exceperitis, consideratione collocaueritis. Nec solum studium uestrum sine præceptore perfectè uos instruet: nõ sunt huiusmodi hæ artes, ut per se possint percipi, opus est duce, qui rectam uobis uiam demonstret. Damnat Hieronymus arrogantiæ eos, qui sine magistro se didicisse gloriantur. Vetus est Cleobuli Lyndij (qui unus ex septem sapientibus fuit) dictum, Debere hominem libentissimè audire, illibenter loqui. Apud Platonẽ Socrates in Phędro disciplinas ex sermone potius & uiua uoce, quàm ex lectione hauriendas esse existimauit: eas enim sic magis memoriter teneri, & melius intelligi, q̃d quædam subtiliora quandoq̃ occurrant, quàm ut scriptis tradi commodè possint. Nam si satis esset ex solo cõmentario sapere, haudquaq̃ operę precium fuit tot philosophis, ut per exteras regiones peregrinarẽtur, eos audituri, quorum libros iam in cubiculo legissent. Cogitet ergo, qui se domi continet, non se Pythagora, nõ Platone, non Apollonio præstantiorem, qui maximas difficultates, summa incõmoda perpessi sunt, dum ut uiua pręceptoris uoce meliores fierent, per uarias prouincias proficiscuntur. Nulla est perniciosior studiorum calamitas, quàm sujpsius confidentia & admiratio: hunc morbum Græci φιλαυτίαν appellant. Est autem etiam adulatione deterior, eoq̃ hominem inducit, ut se existimet optimè scire, quæ non intelligit, redditq̃ eum negligentem, superbum, ociosum, aliorũ contemptorem. Emendatur id malum nõ tam lectione, quàm frequenti auditu & collatione, quæ cum peritioribus habeat. Quapropter cauete quæso, Auditores charissimi, ab hac bellua: nulla erit ueræ sapientiæ capitalior hostis, nisi assiduam præceptori operam dederitis, eius dogmata diligẽter obseruaueritis, idq̃ cum philosophis persuasum habeatis, quæcunque explorata uobis sunt, minimam esse eorum partem, quę ignoretis. Nec à nobis hæc dicuntur, quòd uelim mihi tantum credi, ut de Pythio tripode dictata nostra emanasse existimetis: absit à me, cæterisq̃ bonis eiusmodi arrogantia: & nos homines sumus, & quidem ut modici ingenij, ita nihilo felicioris memoriæ. Fallimur plerunq̃, & glaucomam, quod ille ait, ob oculos patimur. Sed beneuolentia erga me uestra id suasit, ut liberrimè uobis sententiã meam exponerẽ, uosq̃ boni & æqui cõsulturos, quicquid à me dictum fuisset, existimarem: nam nisi summa erga me humanitate utamini, seueramq̃ de studijs nostris trutinam quandoq̃ remittatis, aliqua ignoscatis, nunq̃ expectationi uestræ satisfacere potero. Eiusmodi huius artis est natura, ut in ea quandoq̃ falli liceat. Nemo ex antiquioribus tam felicis fuit ingenij, qui hanc notam euitauerit. Quapropter & præceptori uestro quædam cõcedenda erunt, & de summo iure sibi aliquid indulgendum, & uobis eadem quoq̃ licentia non denegabitur, ut uel ob hoc audentiores ad hanc disciplinam esse debeatis, in qua etiã erranti tanq̃ controuersum ius responderit, sit parata uenia. Dixi.

D. And.

D. ANDREAE ALCIATI

TYCINI IN CELEBERRIMA ACADEMIA PROFITENTIS ORATIO HABITA.

AMetsi moris nõ sit, ut qui pomeridiana hora profitentur orationem ullam habeant, siue quia id muneris ad ordinarios magis pertinet, siue quia satis esse uideatur, quòd pridie initiorũ in ipsis sacræ Missæ auspicijs copiose hoc præstari soleat, mihi tamen cõmilitones optimi haudquaq; uisum fuit tam repentè ad legum interpretationem descendere, ne illotis quodammodo manibus, mysteria hæc tractare existimer: præsertim cùm personæ, quam sustineo, qualitas me adhortaretur, ut ea quæ uobis optima, & studijs uestris utilia essent, in medium proponerẽ. quæ si qui uestrûm iam sciunt, habent quod in sinu gaudeant, tanq; ex primo excellentissimoq; hominũ genere sint, qui, ut in Hesiodi carmine est, per sese omnia norunt. Quòd si qui adhuc nõ perspexerint, proximi prioribus esse possint, ut qui recta monenti pareant. Tertium enim illud genus, eorum qui nec ipsi sciũt, nec bene cõsulentibus obsequi uolunt, omnino respuendũ esse, tanq; prorsus inutile, idem poëta cecinit: à quo uos omnes abesse satis uideo, resq; ipsa indicat. Cur enim plerique uestrûm dimissa patria, relictis parentibus, amicis, consanguineis, huc uenistis, nisi amore uirtutis, & ut diligentia uestra, summisq; cum laboribus ad legalem hanc sapientiam peruenire possitis? Solent homines ad aliquod munus capessendum uaria ratione impelli. Alij gloria alliciuntur, alios spes uel præsens utilitas trahit. Sunt qui ut principibus uiris placeant, etiam difficillima aggrediuntur. Quòd si ita res se habet, nihil profectò est q̃d uos allicere magis debeat, quàm huius quam profitemur artis studium. Videmus nõ apud ciues nostros tantũ, sed ubiq; prorsus gentium, quanta nominis celebritate, quanta gloria agant Iurisconsulti: quot sibi amicos, quot clientelas parent. Quænam maior animi alacritas, quàm periclitantẽ de salute aut facultatib. clientem protexisse, & facundia doctrinaq; sua defendisse? Tu sola, inquit Valerius Flaccus, animos mentemq; peruris gloria, te uiridem uidet immunemq; senectæ. Quòd si hoc nomine tantopere celebrati sunt ueteres illi Argonautę, & ferè numinum loco habiti, qui tot per immensa pericula, ad uellus aureum rapiendum properarint, quanto magis uos ueram laudem adipiscemini, qui ad hanc clarissimã artem pernoscendam accurristis? in qua proculdubio preciosius aurum inuenitur, quàm in adeò decantata illa ouicula. Est quidem uirtus omnis sibijpsi pulcherrimum præmium, sed tamen rerum humanarum conditio quandoque etiam sapientes cogit, ut ad utilitatem respiciant, quæ certè nostris maxima est, si cæteris conferantur studijs. Videmus passim, qui se arti militari dederint (quod genus hominum ob bellicas calamitates maximo in usu nuper fuit) summis laboribus, infinitis periculis, paratissimo ubique exitio, in exigui stipendij spem nihil sibi reliqui facere, perpetuis solicitari ærumnis, cùm tandem ita uertentibus fatis, malus malè perditur, & quod armis adeptus est, armis amittit. Videmus alios, qui nullis literarũ ornamentis adiuti, Pontificũ Regumq; palatia ambiunt, summamq; in eo gloriam reponunt, si principibus uiris placuerint: mutata repentè fortuna, collabescentęq; regis sui amore, inopem plerunq; senectã transigere, & infructuosam tot annorũ solicitudinem mœstos deplorare. Videmus alios alijs addictos scientijs, non minore labore, longè minoribus tamen præmijs affici. Celebratur Alexandri Magni egregium facinus, qui cùm hominem spectasset, grana cicerum spacio distante, missa in acum continuò & sine frustratione inserentem, donasse eum eiusdem leguminis modio dicitur, præmium, ut Fabius inquit, illo opere dignissimũ, cùm scilicet uano labori, inanis quoq; & nullius momenti merces rependit. At contrà uidetis, quàm magnifica præmia Iuris studiosos maneant. Promisit illis Iustinianus, legitimo opere perfecto, rempub. se eorũ fidei in partibus curandam gubernandamq; traditurũ. Quam pollicitationem scimus omnes, in hanc usq; diem continua serie à principibus omnibus obseruatam. Hoc Romani Pontifices, hoc Cęsares, hoc Reges omnes, breuiter uniuersus orbis, institutum habent, ut eos potissimũ à cõsilijs sumãt, qui legali hac doctrina excellere credantur. Quod

si quisquam hactenus piè religiosecq; obseruauit, noster profectò dux Sf. nemini, cùm ueterum tum recentium, hac uirtutis laude cessurus est, qui tanto iudicio in locum senatorium doctissimos quoscq; cooptauit, tanta diligentia Rectores ciuitatũ, Prætores, Vicarios, Iudices elegit, ut omniũ uoce constet nusquam meliores posse constitui. Meretur certè tam prolixũ, tam magnificũ eius studiũ, ut propensissimo animo omnes operã uirtuti detis, quã adeò cordi illi esse quotidie experimini. Accersiuit me ille de longinquis regionibus, & sola uirtutis cõmendatione agnitũ reuocauit: resistenticq; mihi, & quodammodo tergiuersanti, iure suo iniecit manũ, & summæ dignitatis codicillis ornatum, condigno quoq; in hoc honorario donauit, ut uobis usui essem, studiacq; uestra excolerem, & quoad eius fieri potest ad excellentis disciplinæ huius arcem uiam uobis aperirem. Agitè ergo optimæ spei iuuenes, & in hisce artibus præeuntem me sequimini, quæ uos in tutissimũ portum semper comitentur. Sumite de me præceptore uestro exemplum, qui bellica clade afflicto censu, cùm nusquam iam in patria auderem consistere, ad sacram hanc anco ram confugi, à qua salutem, honorem, opes, summũ deniq; decus consecutus sum. Tradũt Zenonem philosophum, cùm naufragium fecisset, dixisse, nunquam se felicius nauigasse, quoniam rebus amissis uacare philosophiæ deinde cœperit. Idem & usurpare ego possum, qui cùm in patria ocio quondam, nimiacq; tranquillitate ferè marcescerem, atrocitate bellorũ demũ excitatus peregrinari cœpi, & ad hanc disciplinam confugi, quę mihi planè fuit, quod prouerbio græco dicitur, Myrtili clypeus. Fuit is ingentis animi miles, scuto pugnare solitus, qui cùm ad maritimã expeditionẽ nauigasset, submersa fortè naui eidem clypeo innixus in tutũ relatus est. De quo hunc in sensum scripsit Leonides poëta:

Myrtili clypeus.

Bina pericla unis effugi Myrtilus armis,
Cùm premereq; solo, cùm premereq; salo.
Incolumem ex acie clypeus me præstitit, idem
Nauifragum apprensus littus aduscq; tulit.

Sic mihi egregia hæc professio, omni in tempore, omni in fortuna auxilio fuit, quod ceu senectuti uestrę uiaticum ut & uos cõparetis hortor suadeocq;. Id autẽ facillimè cõsequemini, si consilio meo parêre uolueritis. Obseruaui ego quatuor potissimum uitia esse, quibus pleruncq; oppressi iuuenes ad bonam frugem peruenire non possunt. Alij cum superuacaneo quodam labore inutiles artes prosequuntur, quod malum Græci ματαιοπονίαν uocãt. Alij amore capti detinentur. Sunt quibus alea & lusoriæ chartulæ bonas horas surripiant. Plerique ingenio feroci, in armis agunt, aliascq; ex alijs turbas semper concitant. Vitanda sunt hęc omnia, uestracq; omnis cogitatio hac duntaxat in disciplina est constituenda. Si libeat uobis recto iudicio ad hosce effectus attendere, non admodum difficile erit remedium. Nam qui irrito labore inuoluuntur, si finem spectent, cõfestim se colligẽt, amissumcq; inaniter tempus noua diligentia resarcient. Quo in numero sunt qui magicis libris dant operam, qui Chemisticæ arti, huiusmodicq; imperitorũ ineptijs, quas lex nostra ubicq; reprobat, falsacq; esse ostendit. Huc pertinent & qui hisce artibus incumbũt, quę quidẽ ex se optimę sunt, sed tamen leuiter & summis labris iudicio sapientum attingendæ sunt: ut uerborũ disceptatio, in qua laborandum esse, sed paucis, ueteres uoluerunt. Vt rudimenta grammatices, in quibus Pallades poëta ait esse cauendum, ne uscq; ad sepulchrum quis fatigetur, ut onustus regulis ad orcum descendat. Vt linguæ uulgaris, & idioticæ anxia scrupulositas, quam adeò atroci odio est prosequutus Alexander Imol. ut in Boccatium eius autorẽ, nõ sine stomacho inuehatur, quòd scilicet (ut ipse ait) nulla bona ars ex hisce libris addiscatur, sed soli amores, sed muliercularũ fabellæ, sed ociosorũ duntaxat ineptiæ: admonetcq; scholasticos, ut ab hac Syrene maximè caueant. Quid hodie diceret, si rediuiuus ad scholas suas ascenderet? Quod uerò ad eos attinet qui amore capti sunt, quid aliud ego remedij adesse dicam, quàm q̃d præstantissimi medicorũ censuerunt? è quibus Paulus Aegineta lib. III. eos perinde ac insanos pharmacis curat, obliuionemcq; eis uel nouam solicitudinem ratione victus inducit, sicq; affectam animæ partem adiuuandam censet. cuius sententiæ

empirices

empirices autor quoq; Cælius Aurelianus fuit, adducto Platonis loco, qui cùm duplicem furiosorum speciem constituisset, in altera eum collocauit qui φρωτικὸς, id est, amatorius dicitur. Videtis q̃ male à sapientibus audiãt, qui hac affectione sunt tacti: ut mirum non sit, si q̃ plurimis fabulis tristissimos horum successus ostenderint poëtæ, ut cùm alium amore Proserpinę ad inferos descendisse aiunt, alium amore Amphitrites nymphæ in mare præcipitem se dedisse, alium de Leucadis promontorio, alium de Atticæ saxo in caput cecidisse. Qua ratione & confictam fabellam illam Alexander Aphrodisieus arbitratur, qua proditũ est Erinnyn furiam ab ipso Cupidine adamatam fuisse, quòd scilicet pleriq; uarijs iniquisq; cupiditatib. afficiantur. Cęterum quid de lusoribus dicam? qui & ipsi pari mentis uitio uexantur: quibus plurimũ expediret, si nullas unquam haberent pecunias. Videntur mihi ueteres Iurisconsulti uanam hanc animi passionem non absurda pœna corrigere uoluisse, cùm susceptores duntaxat puniendos eousq; censuerunt, ut nullam surreptarum, dum luditur, rerum, damni aut iniurię actionem haberẽt. Prohibuit generaliter Iustinianus omnẽ lusum, excepto qui uirtutis causa fiat: quoniã blasphemię impietatisq;, itemq; rixarũ maximam præstet occasionẽ. Ego uerò uobis ea quo q̃ ratione uitandum censeo, quoniam bonas horas malé cõsumit. Longum satis tempus, inquit Cicero, ad consequendas arteis natura nobis suppeditauit, sed breues nosipsi facimus, in delicijs, iocis, uoluptatibus, sodalitatibus, bonã eius partẽ absumentes. Extat Hesiodi poëtę carmen: ἀρχομένου δὲ πίθου καὶ λήγοντος κορέσασθαι, μέσσοθι φείδεσθαι. quo iubet, in summo uasis, itemq; in imo, quantũ libet potare, dum in medio simus parci: quod eius poëtę interpretes ἀλληγορικῶς dictum putant, quoniam temporis in pueritia senectuteq; nulla nobis sit reddenda ratio: at mediæ ætatis, quòd ea maximè studijs sit accõmoda, debere nos esse q̃ parcissimos. Superest ut de eis uerba faciamus, qui in armis agunt, & perpetuò rixas ex alijs alias nouãt, turbas cõcitant, manus cogunt, huiusmodiq; uitam degunt, qualem ducere milites inter classica deceret. His quid aliud ego dicam, quàm Palladi cum stolidissimo illo omniũ deorũ Marte nihil conuenire? Haud facilè est ut quę manus ferrum, posito ferat ense libellos. Non iure Quiritũ duntaxat, sed omniũ ferè populorũ moribus immunes à bellicis muneribus sunt professores, quòd satis existimarent ueteres, haudquaq; posse hæc iungi. Eloquẽtissimus ille Demosthenes cùm arma tractare uoluisset, gręco scõmate notatus irrisusq; est, & βίψαασις, quòd clypeũ præ metu abiecisset, uocatus. Qui studijs apti sunt, hi plurimũ atræ bilis habent. Qui rixis se dedunt, flaua constant. Quo fit, ut ratione naturali simul iungi studia & turbę nequeãt. Libenter Hesiodi testimonio propter antiquitatem grauitatemq; autoris utor: is duas facit esse Eridas, hoc nomine cõtentiones uocans: alteram mortalibus pestiferam, alteram saneq; utilem. In priore certaminis genere qui uictor fuerit, discedit improbior: qui uictus, infelicior. In posteriore qui superior fuerit, discedit gloriosior, uictus uerò seipso redditur melior. Illa ad tumultuantiũ iurgia, hæc ad studiorũ contentiones disputationesq; pertinet. Quin ergo positis gladijs ultimã hanc exercetis, & cum aduersarijs de æquo & bono disputantes, palmam occupatis? ut si uinci uos contingat, meliores efficiamini. Dicitur Pythagoras, cùm in huiuscemodi homines incidisset, qui iamiam præ furore in quodam conuiuio uiderent arma rapturi, iussisse tibicinẽ mutare harmoniã, & dorion canere, quo cõcentu illos ad sanitatẽ erubescẽtiamq; reduxit. Quod ille musices beneficio cõsequutus est, facite quęso uos, si qui huius ingenij estis, ut legalis hæc doctrina impetret: quæ cùm ad nobilissimã philosophiæ partẽ, nempe Ethicen Politicenq; pertineat, humanos uos & modestos, quietissimosq; animo reddere debet, ne scilicet nomine solùm philosophari, nõ autem re ipsa existimemini. Mementote hanc in Academiã uos eo cõsilio uenisse, ut post exantlatos studiorũ labores, in patriam summa cum adeptæ uirtutis expectatione reuertamini. Quod quidem ab eo fieri non poterit, qui hisce turbis operã dederit. Huic cicatrices potius, quàm ingenij aliquod monumentũ ostentanti, rectè Vlysseũ illud in aurem quis insusurrauerit: Quid ne domũ fertis decimo nisi dedecus anno? Et hęc quidem partim ad uniuersos, partim ad paucos quosdã dicta sint,

De lusoribus.

De ijs qui in armis agunt.

Autor de ſeipſo. Reliquum eſt ut de me uerba faciam: quod argumentũ diffuſiorem expoſtularet orationẽ, ſi incognitus apud incognitos ſermonẽ haberem. Quamplurimi ueſtrũ optimè ſciũt, ut belli calamitatibus eiectus, derelicta patria trans Alpes profectus ſum: ibi profeſſorio muneri addictus, aliquot annos ſumma cum omnium gratia morã traxi. Quod an illorũ humanitati tribuam, an qualibuſcunq; noſtris ſtudijs, non ſatis ſcio. Tria certè magnifica hac in diſciplina tribus in celeberrimis gymnaſijs mihi contigerũt, quę neſcio, quod citra arrogantiã dictum ſit, an cuiquam alij. Primum, ut Aucnioni, cùm nunq; ad eam diem cathedrã aſcendiſſem, ſtipendium ſexcentorũ mererer, & ætate longè impar, ſenioribus tamẽ ęquarer. Alterũ in Biturigibus: quorũ liberalitate magiſtratus, Chriſtianiſsimo ipſo rege adiuuãte, ſecundo quàm eò ueneram anno, duplicatũ mihi eſt honorariũ, & mille ducentiq; pręſtiti. Tertium eſt, quòd à tam longinquis partibus in patriam ab excellentiſsimo Duce noſtro accerſitus, Senatoria dignitate ornatus, hanc acceſſionẽ ne cogitans quidem, tantũ abeſt ut petierim, ſum conſequutus. Quę ego meritis meis tributa minimè interpretor, qui ſciam quàm omnia in me ſint mediocria, ne dicã exigua: ſed tantorũ principum maximę propenſiſſimęq; in ſtudioſos munificentiæ accepta fero, qui meo exemplo uoluerũt omnibus bonæ ſpei iuuenibus oſtendere, quàm ſe faciles, quàm liberales erga eos præſtent, qui bonis artibus operã dare uelint. Animãtur enim hoc potiſſimũ modo literarũ cultores, cùm parata eſſe ſuis laboribus pręmia conſpicanẽ. Cùm igitur apud Gallos recto exemplo omnibus fuerim, cùm & patriæ regionis, Italięq; ipſius, quantum in me erat, honorem decusq; auxerim, æquiſſimũ eſt me mutua beneuolentia à uobis excipi, ut eundem à noſtratibus fauorem experiar, quem ab alienis ſemper ſum cõſequutus. Tractabimus hoc anno materiam omnibus contractibus cõmunem, quæ de uerborũ obligationib. inſcribitur. Nolite arbitrari ullum in iure noſtro argumentum eſſe, quod aut in actione forenſi frequentius, aut aduocatis ipſis conducibilius ſit. Extant maiorũ noſtrorũ innumera hunc in titulum cõmentaria, quæ ſi recenſere omnino uellem, neſcio an operęprecium eſſem facturus. Illud certò ſcio, nihil eum proceſſurũ, qui tali modo profiteatur. Omiſſis ergo longis enthymematũ ambagibus, quæ ad ingenij oſtentationem potius, quàm ad doctrinam abſoluendam faciunt, breuiter uobis referã, quid ſentiendum ſit: taliq; ratione interpretationẽ noſtram fulciam, quæ ſola ſubmouendis cæterorũ contradictionibus ſufficiat. Si quibus in locis erraſſe ueteres Doctores uidero, eorũ nominibus parcã, neq; canoris (ut ita dixerim) nugis ideo me acutiorem uideri uolam, ſed tanq; aliud agens, oſtendam tamen quatenus eis ſtandum ſit. Tributum eſt uitio Ariſtoteli, quòd quæ compilaſſet, eis accepta non ferebat, à quibus habuerat: at è cõtrario eoſdem ubi peccaſſe exiſtimaſſet, nominatim carperet atq; inſectareẽ. Demus id iuris tanto exemplo Peripateticis concedi, nobis certè Iuriſconſultis agendũ eſt modeſtius: moralis enim quam profitemur ſapientia, hoc ceu inhumanũ & inciuile nõ admittit. Tendũt huiuſcemodi altercationes in artis opprobriũ, non in controuertentis cõmendationẽ. Ego ſemper qualiacunq; ſtudia mea publicæ utilitati prodeſſe optaui, & citra omnem ambitionẽ, bona fide auditores meos docui. Scio natura ita comparatũ eſſe, ut non omnes eadem ambiant. Sunt qui breuitatẽ eam deſiderent, quã ueteres, Dynus, Oldradus, Petrus Rayne. affectarunt: ſunt qui maiorem copiam uelint, etiam citra acumẽ ullum, qualẽ in Barbatij, Felini, & id genus enarrationibus inuenimus. Alij ſubtilitates perquirũt, & cum Aretino, Sozino, Ruino imaginari malunt, uel ut expreſsius loquar, quod de Socrate ait Ariſtophanes, ἀδροβατεῖν καὶ περιφρονεῖν τὴν ἥλιον, id eſt, per aëra incedere, & circa ſolem ſaragere. Verùm ipſo uſu didici, neminẽ unum ſequendũ eſſe, ſed optima quæq; de ſingulis decerpenda, Floriferis, quod inquit Lucretius, ut apes in ſaltibus omnia libant, Omnia nos itidem depaſcimur aurea dicta: debetq; ſcholaſticus magis doctoris ſui iudicio deferre, q̃ ſuo. Alioqui ſummæ eſſet arrogantiæ, uel philautiæ potius, ſi rectius ſe iudicare poſſe iuuenis exiſtimet, quàm is qui docendo uſum maximũ cõpararit, tyro quàm ueteranus, umbraticus quàm ſoli aut pulueri aſſuetus. Cæterum quod ad ſtylum & docẽdi phraſim

attinet,

attinet,mediocrem elegimus,& qui omnino barbarus rusticús ue non sit,ut si qui bonas literas callent,cõmentariorum nostrorũ lectione sermonis candorẽ nõ maculent: si qui nõ callent,intelligant tamen quę diximus,possintq; ipsi uel ex dictatis nostris ornatiores fieri. Nec me quicquam eorum uoces mouerint, qui barbari moris patrociniũ suscipiant,& recentiorum infantiam malint sequi. Cur enim tales mihi interpretes magis imitandos proponã, quàm ueteres illos,Paulos, Papinianos,Scæuolas,quorũ beneficio Latini sermonis arx ipsa à barbaris mansit inexpugnabilis? Stultissimũ est nõ optima quæq; ad imitandũ proponere. Minus certè mihi laboriosum id esset, si eorum sententiæ acquiescerẽ. Sed hi uideant, ne sibi obijciat̃,quod rudi seculo illis agricolis,qui frugibus à Cerere inuentis,ipsi tamen glande uesci malebant:adeò in malis assuescere durum est. Nõ dubito tamen quin hac quoq; ratione sim ei omnia facilia redditurus,qui lectioni nostræ attentus esse uelit:quę me causa compulit,ut cùm defungi munere meo horę spacio possim,duplicare tamen clepsydras maluerim, ut scilicet legitimo tempore cæterorum more doceã, reliquo uerò scribentibus dictem: utq; post horam, qui scribere aut nolit, aut non possit,abeat:qui uerò uelit,& hoc à me ceu auctarium consequatur. Nihil in Iurisconsulto magis necessariũ est,quàm memoria:at eam ualde extenuat cogitatio quæ circa Iuris subtilitates uertitur,quocirca calamo adiuuari debet. Nam etsi quis ea præpolleat,alijs tamẽ curis, deniq; & diuturnitate temporis obtundit̃. Ad uersus quod malum unicum est in scriptura subsidiũ. Adde,quòd si qua in decursu sermonis minus percepta erunt,ex cõmentario poterit confestim diligens auditor intelligere,meq; iterato illius repetitionis tædio subleuare,quo solẽt aliqui ad nauseam usq; audientium aures infestare. Agitè igitur studiosi iuuenes,& mecum ad hæc studia capessenda consurgite. Quod facillimè uobis continget,si græci uersiculi memineritis,cuius similem nos hunc latinum habemus:

Venter,pluma,Venus,laudem fugienda sequenti.

Dixi.

IC. ORATIO HABITA FERRARIAE, M. D. XLIII. CVM PRIMVM PROFESSVRVS ILLVC VENIT.

Vm ea cōditione primùm creati sint homines, ut per uarios labores atq; ærumnas uitam suam trāsigant: idq; usu compertum sit, pleroscq; quò maiore collocati sunt in fastigio, eò etiam grauioribus curis affici: eos ego, spectatissimi auditores, cæteris sapientiores arbitror, qui humanis hisce incōmodis quantum fieri potest minimo negocio defunguntur. Sunt mechanicæ fabrilesq; artes ciuitati necessariæ, uerùm contemptibiles, & modicæ utilitatis, & hæ quidem nec perpetuę, cùm senectute grauatos artifices soleant deserere. Est mercatura, si copiosa sit, satis honesta, multiq; rem suam non infeliciter tractarunt, qui eam cautè diligenterq; exercuere: uerùm & ipsa fortunæ lubrico plurimum subijcitur, contingitq; non rarò ut unde maximos fructus se percepturum negociator arbitratur, spe frustratus sortem ipsam desideret: sicq; deficiente pecunia perit omne mercimonium, nec eius instaurandi modus amplius subest, cum angusta fides esse incipiat. Fuit & militia aliquibus utilis, uerùm tot periculis exposita est, ut ab antiquissimis temporibus non nisi inopes & necessitate adducti, in eius albo nomen darent. Pauper, inquit Vergilius, in arma pater primis me misit ab annis. Hodie uerò cū disciplina militaris ferè extincta sit, raroq; ullæ bonæ artes ad eam afferantur, maximè uidetur detestanda, ut mirum sit quenquam inueniri qui ludicrum hoc mortis non auersetur: & cùm olim uilissimi serui uel mille drachmis uænum irent, hodie reperiantur qui diurna drachma animam simul & corpus eant perditū: ut meritò Vlpianus noster milites à malitia duritiaq; dictos interpretet, sicut & Græci athletas suos quasi ἀθλίους, ut Cl. Pergamenus inquit, id est, miseros uocāt. Vnū est literarū studiū, quod sedentaria opera, non magno corporis periculo, fortunarū ue iactura nobis paratur, quod perpetuò usq; ad senectutem nos ornat atq; illustrat, quod amitti à nobis extorqueri ue ullo fortunę impetu non potest: qui enim ei se dedunt, haud sanè frequenter fortuitis casibus subijciuntur, imò plerunq; fluctuantibus alijs, ipsi in portu nauigant: si pacis tempora sint, in magno honore habentur: si Mars sæuus populos affligat, minore quàm cæteri damno afficiuntur, siue quòd imminentes ictus euitare pro prudentia sua optimè calleant, siue quòd militaris auaritia magis in mercatores inquirat, qui id in arca habent, quod ipsi desiderant, & cuius potiundi causa omnibus se periculis subijciunt. Solebant uetores fortunam ipsam ita effingere, ut mulier esset, quę pilæ insisteret. At Mercuriū studiosorum numen cùm designabant, basem quadratam, seu undiq; quatuor angulis nitentem tesseram efficiebant: hoc modo firmitatem studiorum repræsentantes, quæ nullo fortunæ impetu possint cōcuti. Sic Bias ille Prieneus omnia sua secum portare prædicauit. Sic Aristippus Cyreneus ciuibus suis mandauit, ut eas sibi pararent possessiones, quæ naui fracta simul cum possessore enatarēt. Igitur hi mihi sapiētes uidentur, qui periculosis artibus derelictis, togæ studia sequuntur. Et cùm omnes literarum disciplinæ ad publicam utilitatem pertineant, ea tamen est maximè laudanda, quę diuini humaniq; iuris cognitionem nobis aperit: quam ego toties pro suggestu celebraui, ut iam nihil amplius possim dicere, quod non sit dictū prius. Non negauerim, ad eam adipiscendam magna diligentia, cōtinuo studio, assiduo labore opus esse: sed & hoc omnibus disciplinis commune est, & uetustissimum est Hesiodi carmen, Virtutem posuere dei sudore parandam. tametsi is labor multa habet remedia, unde alleuari gratioreq; effici possit. Nec nos terrere debet librorū multitudo, totq; scriptorū numerus, qui nostra hac disciplina ad hanc diem adeò excreuit, ut duo & triginta interpretes in titulum quē exposituri sumus extent: siquidem & in apparatissimo cōuiuio numerus ferculorū neminē onerat, sed patrisfamiliâs liberalitatē ostēdit, cùm uocati eligere possint, & nō nisi necessarijs dapibus saturari. Nō ideo rosas negligimus, quòd inter sentes & ruborū aculeos lateant. quo exemplo & uobis licebit eos interpretes eligere, quos sequamini, & ex multis paucos, sed meliores, continuè in manibus habere. Ad publicā quidē utilita-

Artium diuersarum cum re litteraria cōparatio.

Fortuna cur pilæ, Mercurius uerò basi quadratæ insistat.

utilitatem pertinuisset Iustiniani edictum obseruari, & eam studiorũ methodum sequi, quam ipse procemio Digestorum præfixit. Cæterum humana curiositas modum non habet, & eò planè deuentũ est, ut uelimus nolimus, manus dare consuetudini nos oporteat. Non æquales mei, non auditores, non gymnasiorũ præfecti sinerent amplius nos obsoletum illum morem in usum reuocare: pluriscq; faciunt cœptam ducentis abhinc annis docendi uiam, quàm ipsius legislatoris iussum. nec ego hac de re controuerti quicquam amplius uelim, quid enim hoc aliud esset, quàm aduersus torrentem natare? Fertur equis auriga, necq; audit currus habenas. Curabo tamẽ quantũ fieri possit, ut proximi ueteribus accedamus, utcq; iandiu recepta consuetudo sit uobis utilissima. Naturaliter contingere solet ut homines dissentiant: unde sicut apud ueteres Cassiani diuersam à Proculianis sectam habebant, ita apud nos magna sunt inter Doctores dissidia. Ille copiosus, uberrimo ingenij fonte, magna memoria: ille breuis, acutus, quibusdam quasi punctis solùm pugnat: alius fluit lutulentus, sed clarus, & crassiore minerua: alius legum uerbis, alius Doctorum decisionibus nititur: sic non omnia uni placent, nec omnia uni dij dederunt, sed maximè in eo genere quisque proficit, ad quod suapte natura est propensior. Ego in nullius magistri uerba addictus, quod optimum esse iudicauero, in medium afferam: quãdoquidem ut in omnibus artibus, ita in hac nostra maximè primas partes tenet sanum iudicium: & uix fieri potest ut qui natura sit dubiæ sanitatis, idem legalis sapientiæ sit certus doctor. In hac tamen temporis breuitate, quæ homini ad bonas artes perdiscendas data est, utilia tantum & quæ ad bonam frugem pertineant sunt perdiscenda: alioquin de friuolis rebus disceptare, & de uictoria magis quàm de ueritate esse solicitũ, maximè, ut Cicero ait, contra prudentiã est. Versiculus est prouerbialis, Nimium altercando ueritas amittitur. Sunt dialectici, sunt & quandoq; oratores de uerbis magis quàm rebus soliciti: at nos ad res magis attendimus, uerborumq; curam in secundis habemus. Negat idem Cicero, si sibi duplicetur ætas, habiturum se tantũ temporis quo lyricos poëtas legat: adeò multi erant. eodem modo & dialecticorum captiones. Quid arbitramur dicturum Iustinianum, quid alios ueteres Iuris antistites, si recentiorum cõmentarios in Ius nostrum aspicerent? de qua re toties à me declamatum est, ut non existimem operæprecium uerba amplius facere: alius fortasse de hoc differendi, conquerẽdiq; potius erit locus. In præsentia enim, cùm huius anni lectiones auspicandæ sint, omnes nos querelas abijcere oportet cùm à bono potius omine, atq; à uotis precationibusq; sit incipiendũ. Dicamus ergo bona uerba, & Deum opt. max. precemur, ut successus nobis prosperos det atq; largiatur: quod nõ dubito futurum, si manibus puris, si mundo corde ad hæc studia accedatis. Nam sicut optima uina si mucido uitiosoq; uasi cõmittantur, in uappam transeunt atq; corrumpuntur: sic doctrina legalis malis hominibus credita, nihil aliud est quàm quod uulgò dici solet, in manu furiosi gladius. Habetis hîc urbẽ studijs aptissimã, ab ipsa sui origine pacis alumnã, ut quæ à Smaragdo patritio exarcho ceu tutissimo in loco constituta, mœnibusq; munita aduersus imminentes barbaros fuerit, qui alioquin per totam Italiam debacchabantur: de cuius celebritate atq; gloria, quod de Carthagine Sallustius ait, melius est silere, quàm pauca dicere. Existimat M. Cicero, plurimum ad studiorum disciplinam cõferre urbis nobilitatem: quo potissimum nomine Athenas celebrat, quæ optimis exẽplis admonere atq; instruere studiosos possent. At ego hac maximè laude ciuitatem istam celebrem esse existimauerim, siue ciuium elegantiam, cultũ, modestiã, probitatem inspicere uelimus, siue mores castigatissimos, & publicam priuatãq; opulentiam, siue pacem & concordiam, maximamq; tranquillitatem, qua studiosorum animi ualde incitantur, & ad uirtutem capessendam stimulari solent. Plurimum potest & autoritas per longissima tempora eodẽ tenore conseruata. Scribit Ammianus Marcellinus, Alexandrinæ academiæ tantã fuisse olim existimationem, ut ad summam artis peritiam ostentandam sufficeret, si in ea se operã studijs dedisse quis prædicaret. quod & de hac uniuersitate dici potest, in qua olim

tot egregij uiri, & quorum edita sunt opera, ut Salicetus, Aretinus, Felinus, Riminaldus, idq; genus alij, professi sunt. Libet hac de re uerba Pij Pontificis, quæ in historia Europæ posuit, referre, ut locupletissimo testimonio cognoscatis, non nunc solùm, sed ab antiquis quoque temporibus maximam fuisse huius academiæ autoritatem. Apud Ferrariam, inquit, dum Pontifex Eugenius cum Græcis synodum uniuersalem haberet, palàm factum est Latinos homines, qui iampridem bellicis artibus & armorum gloria Græcos superauerant, ætate nostra etiam literis & omnium uirtutum genere anteire. Fuit autem (subijcit ille) domus Estensis semper doctis amica. Nostra ætate non solùm Hugonem præstantissimum medicum magnis ad se præmijs traxit, sed multos in Iure ciuili, plures in cæteris facultatibus honorauit: habuerúntque plerique doctissimi uiri unicum apud Estenses in ea ciuitate senectutis suæ refugium, & illud quidem honestum, dignúmque uirtutibus suis. Hæc ille. Vt mirum non sit, si maiorum suorum uestigijs innitens excellentissimus dux Hercules, post tot summos in omni artium genere professores, qui hanc academiam illustrant, opera quoque nostra uti uoluerit. quæ res animos uobis ad capessenda hæc studia augere debet, quando uidetis Ducem ipsum tam propense ea amplecti, támque insigni munificentia studiosos prosequi: ad hæc tantæ integritatis ab eo constitutos magistratus, ut exemplar quoddam atque illustre specimen omnium uirtutum de se quotidie præbeant: hi etiam uobis exemplo principis inuitati fauebunt, studiaq; uestra adiuuabunt. Aiebat Sergius Galba Imperator, Italorum ingenia huiusmodi esse, ut nec totam libertatem ferre possent, nec totam seruitutem. quod ego in scholasticis quoque uerum esse arbitror: si enim quicquid uolunt eis liceat, uarijs affectionibus obnoxij iuuenes, non quæ sibi utilia sunt prouident, sed iurgijs atque rixis dediti ætatem in armis agunt, in studijs nihil proficiunt. At hic, quæ magistratuum est autoritas atque diligentia, à tumultibus eos cessare oportet, pacisq; & tranquillitatis studia amplecti, ut neque se neque alios in eiusmodi tricas conijciant, quæ non nisi autorum damno sedari possint: quæ res efficiet, ut ijs qui totos se studijs dedere uelint, aptissima futura sit hæc academia: tametsi arbitror, & huius rei certissimus quodammodo sim, uos uestra sponte ab hisce malis temperaturos, qui cùm uirtutis amore huc conuolaueritis, humanos quoque & modestos mores allaturi uidemini, illúdque meminisse, pacis uos, studiorum atque togæ cultores, non armorum aut sagi esse. Prouerbio Græcorum hi notantur, qui inter graculos primas partes ambiunt, cùm aquila esse possint. Solent hi qui uel ingenio destituti, uel inertia allecti ad lauream doctoralem peruenire posse desperant, ad militiam transire, quòd ea præsertim nostro tempore cuiusque ociosi quoddam quasi asylum sit. Nolite quæso militares mores legitimis præferre, sed cùm legum scientiam profiteamini, secundum leges uiuite. Sæpissimè dixi, nihil stolidissimo deorum omnium Marti commune cum Pallade esse: expertus ego id pluries sum, & magno cum malo meo. Scio plerisque suspectam esse posse tam frequentem mutationem meam, qui nunc Auenioni, nunc Biturigibus, nunc Ticini, nunc Bononiæ professus sim: nec deerunt qui inconstantiæ hoc tribuant, tanquam nusquam possim consistere, & quod in carmine Horatiano est,

Romæ Tybur amem uentosus, Tybure Romam.

Etenim non bene compositæ mentis argumentum est, cùm quis huc atq; illuc uagus discurrit, nec quiescere potest. Cæterùm mihi excusatio est in promptu: notissimumq; omnibus est, me dum bellicos tumultus subterfugio, tutamq; studijs meis sedem perquiro, diutissimè esse peregrinatum, principumq; iussionibus huc atq; illuc agitatum, certam sedem tenere non potuisse: Enimuero, inquit Plautus, dij nos tanquam pilas homines habent. Sic ego raptus instar lignorum quæ pro aquarum impetu feruntur, uarijs fluctibus agitatus fui, & tamen quicquid erroris hoc fuit, in publicam utilitatem semper cessit. Nemo est qui solem uituperet, quòd dum radijs & calore suo cuncta uiuificat, ambitum terræ omnem circumquaque percurrit. Nec quisquam est qui adeò fixas stellas laudet, ut errantes

impro-

improbet. Commendat Vlyssem Homerus, quòd mores hominum multorum uidit & urbes. Constat & ueteres philosophos, ut Platonem, ut Apollonium, ut plerosque alios, doctrinæ causa peregrinationes maximas suscepisse. Scribit Philostratus, Dionem Prusiensem quòd ad Celtas Sarmatásque se contulisset, tanti à Traiano Imperatore factum, ut reuertentem aureo curru exceperit. Sed & Aristoteles, ei qui ciuilis conuersationis studia profiteatur admodum conuenire peregrinationem existimat, idq́ exemplo Hippodami Milesij, qui diutissimè per multas urbes errauit, priusquam quicquam scribere aggressus sit. quod & de Lycurgo, Solone, Zaleuco, Philolao, multísque præterea alijs legumlatoribus proditum est. Hinc est quòd Sophocleum illud, οἴκοι μένειν δεῖ τὸν καλῶς βουλαίμονα, id est, domi manendum est cuncta cui sunt prospera, interpretantur sapientes, ad eos duntaxat pertinere, qui priuatam uitam agunt, quiq́ domi & in ocio marcescere citra publicum incommodum possunt: alioqui studiorum professori, qui in luce omnium agere debet, haudquaquam conueniens est linguam, quæ plurimis academijs prodesse potest, intra unum locum, ubi propter bella nullum gymnasium sit, concludere. Sed quantum hac ratione alijs profuerint maximi professores, satis notum curiosis potest esse: mihi certè peregrè agenti firmissimum semper fuit in doctrina præsidium: fuítque nobis legalis hæc professio tanquam Palladis ægiferæ clypeus, quo superatas Gorgones, id est, monstra omnia, in fabulis dicitur. Accidit quidem ut atrocitate temporum studia hæc nostra non leuem iacturam pariantur: sed tamen discussis hisce tempestatibus emergunt denique, & faciem suam fulgorémque pristinum recuperant. Libet huius rei exemplum ex historia, quod ad præsens argumentum pertineat, repetere, & interim titulum operis, quod explanandum hoc anno sumpsimus, uobis declarare. Cùm leges hasce nostras Iustinianus ex uetere illa confusione in clarissimum hunc ordinem redegisset, aliquóque tempore summo in honore hæ fuissent, paucis post eius mortem annis adeò barbarorum armis atq́ sæuitia omnes Latinæ prouinciæ concussæ sunt, ut bonæ literæ prorsus interirent, eaq́ Iuris nostri pars quæ ad successiones uniuersales, nempe dotium & hæreditatum pertinebat, exolesceret, sicq́ in usu esse desineret, ut libri quoq́ extinguerentur. Quid enim de rebus suis homines, uel de dotibus mulieres, post mortem suam disponerent, cùm nec uiuentes quidem hoc possent, Hunnis illis & Vandalis, deniq́ & Sarracenis anniuersarios fructus locustarum more deuorantibus? Conqueritur nouella quadam constitutione Valentinianus Cæsar, quòd propter Alarici Gothorum regis in Italiam ingressum, tot aduocati iudicesq́ perissent, ut rarò aut minimè reperirentur qui Iuris aut legum gnari essent. Quid credimus deinde tam diutinis bellis factum fuisse? non solùm professores, sed professorum instrumenta, id est, libri ipsi perierant, donec uicissitudine rerum ita ferente, pacatæ tandem sunt prouinciæ, moxq́ subsequuta pacis studia. Et cùm Rauennæ, quæ Græcis ad eam diem paruerat, extaret integrum Iuris corpus, placuit inde librum qui amissus fuerat repeti: deinde & Infortiatum dici, quòd qui eum tradiderant Græci, suo sermone se φορτία nobis dare iactabant, id est, utilissimã partem Iuris, & quæ maximè ad farinas faceret: panes enim & farra, idq́ genus edulia Græci φορτία uocant. Siquidem ut in eius constitutionis procemio, quam de æqualitate dotis sanxit Iustinianus, uerissimè traditur, hæc pars omnem humanæ uitæ mimum, id est, principium & finem continet, dotes scilicet, unde nuptiæ & procreatio liberorum est, ultimasq́ uoluntates: ut mirum non sit si maxima inde aduocatis parantur lucra, honestæq́ diuitiæ. Sensit hoc Baldus, quem fama est ex unius tituli legibus tot reponsa confecisse, ut supra quindecim aureorum millia pro honorario consequutus sit. Senserunt & alij maiores nostri, quorum consilia si diligenter perspiciamus, maxima ex parte ad hanc Iuris speciem pertinent. Cæteræ hominum actiones & contractus non adeò nobis utiles esse possunt, quòd in ijs uel de re modica, uel certè alteri debita agatur: at quæ ex dotibus uel hæreditatibus lucra percipiun-

Infortiatum.

tur,aduentitio quodam bono ceu cœlitus missa, liberaliorem clientem reddunt. Ostendit hoc Plaut.à quo uice prouerbij usurpatur,Sine sacris hęreditas.ostendit & Martialis,cùm potissimũ adnumerans quæ beatiorẽ uitam faciant,Res,inquit, non parta labore,sed relicta.Quot hodie in amplissimis curijs controuertuntur lites,quarũ cardo in aliqua substitutione consistit? solet enim non in testamentis solùm,sed in donationibus quoqꝫ nobilissimus quisqꝫ,ob nominis sui familiæqꝫ perpetuandæ studium, substitutiones potissimũ adijcere:quarum cognitionem & interpretandi diligentiam qui negligunt scholastici, hi mihi uidentur nec utilitatem suam satis agnoscere,& quod dicitur,extra oleas atqꝫ repagula deferri.Nam quod ad ingenij acuminisqꝫ exercitationem attinet,nihil nos in amplissima hac Iuris nostri sylua,maiore perspicacia subtilioreqꝫ arte fabricatũ habemus:ut cùm Iureconsulti nostri undecunqꝫ admirabiles sint,hac certè in parte etiam seipsos superasse uideant.Nec est quòd pluribus uos horter ad capessenda alacerrimo animo hæc studia,satis scio quanto cum ardore, quanto desiderio his artibus incumbatis. Haud quaquã dux ego nouus,neqꝫ milites uos ignoti duci uestro estis. Pleroscqꝫ uestrũ nominatim citare possum,iandiu mihi studiorũ consuetudine notissimos.Sæpissimè expertus sum quantũ singuli,quantum uniuersi mihi tribuatis. Estote & hoc in nouo missu mihi fauentes,& si quando aliàs uos erga me beneuolos sum expertus,eandem mihi humanitatem hac in academia præstate: animũ meum tanta mutatione fathiscentem,obsequio officioqꝫ uestro cõfirmate. Nunc nunc insurgite remis Hectorei socij,nunc illas promite uires,nunc animos. Id si feceritis,obscurissimas legum difficultates,quæ hoc anno occurrunt, facilè superabitis,ut uobis maxima utilitas, mihi non uulgaris honos accedat. Dixi.

CIO VICECOMITI V. C. ET EQ. S. P. D.

Maxima semper apud ueteres fuit historiæ autoritas, eoq; omnibus temporibus in honore habita, ut cùm plurima uariarum rerum studia & quidem nobilissima haberentur, rerũ tamen gestarũ scriptores semper primas partes sibi uendicarent. Prosit corporibus medicina, publicè intersit plurimos esse Iurisconsultos, summo se in fastigio positos credant philosophi, de gradu deijci nõ sinat se militaris gloria, cedunt hæc tamen cessereq; omnia historiæ autoribus: cumq; nulla nõ artium aliquo tempore malè audiuerit, solam hanc professionẽ extra aleam esse, semper existimatũ est. Etecli urbe Roma pluries philosophi & rhetores fuere, senatusconsultis quoq; diffamati mathematici, nec medici nisi post sexcentesimũ & eo amplius annum conditæ urbis admissi, cùm tamen interim Gn. Piso, Fab. Pictor, cæteriq; annalium scriptores summã dignitatem nanciscerentur. Si enim id genus professores cur tantopere suis studijs incumbant, diligenter animaduerterimus, nõ aliud certè causæ erit, quàm pecuniæ cupiditas. Quid enim æs medicis parat, nisi abominatione dignissimus morbus, maliq; aliqua lues? quid militibus, nisi humani generis discordia, rapacitasq;? quid aliud nostrorum temporũ philosophia respicit? at sola gloriæ cupiditate scribitur historia, non mercenario obnoxia stipendio, sed quæ sola sibijpsi pulcherrimũ præmiũ sit. Hinc nõ à uilissimo quoq; tentata, sed in principum ferè & illustrium uirorum exercitamentis fuit: ut Cæsarem Augustumq; mittamus, Claudiæ gentis Imperatores uel à se, uel à potentissimis quondam populis gestas res, cõmentarijs suis cõponere minimè dedignati sunt. Patrum quoq; nostrorũ memoria Turcarũ regis frater Zyzymus gentis suæ fortia facta, tametsi exul & maximis oppressus curis, complexus est: exemplo fortasse Thucydidis existimauit, qui magnorũ exercituũ ductor relegatus esset, fore ut historiæ scriptor reuocaretur. Sicut enim militaris ars plerunq; suis legionibus tribunisq; perniciosa est, quæ uidelicet lubrico fortunæ ictui subiaceat: ita omnibus utilis historia firmissimo pedamento nititur: quippe quæ omnia moralibus in disciplinis à prudentioribus disputata ante oculos proponit, & quæ simplici admonitione ab illis sint tradita, facta esse exemplis docet, ut quanto magis humanã mentem exempla præceptis mouent, tanto philosophiæ ipsa præcellat. Exploratissimũ id habuere ueteres: quapropter nõ alia ratione Saturnum colentes, in templorũ eius ianuis Tritonũ imagunculas statuebant, quàm ut ab eo cœpisse historiã, æternitatemq; illis debere deos ostenderent, quorum præconio fuissent celebrati: ut meritò non parum Plinij Secundi sententiã damnandam opiner, potiorem historia Astronomiæ curam existimantis, cùm puræ putæ ea sit superstitionis ars, incertaq;, & plerunq; falsa, quæ solis curiosorum auribus feliciter excipiatur: cùm contrà bonorũ ingentibus præmijs, legum in scelestos digna seueritate, bene beateq; uiuendi exemplis, historiæ lectione admoneamur: quæ sola profectò certissima philosophia uidetur nobis esse. Adde quòd etiam tantũ ex se iucunda est, lectoris q; gratiam sic aucupatur, ut quoquo modo scripta sit, lectio eius plurimũ delectet: & sicut facta dictis priora sunt, ita res ipsas summa auiditate ut plurimũ percurrimus, uerborumq; & structuræ rationem in postremis ducendam arbitramur. Quapropter qui ornatissimis uerbis dissidentes ueritati res prosequuti sunt, sophistarũ infami nomine dignos tantũ dijudico: quorũ nemini nõ celebratus Herodotus, quem historiæ, si dijs placet, parentem uocant, princeps est. Sequitur Diodorus, Philinus, Aristides, alijq; plures, in quibus ueritatem desideres, elegantiam dicendi nõ requiras. Grauiores Latini sunt, magisq; synceri animi: idq; potissimũ in eis deprendas, quò politiore stylo maioreq; doctrina sunt, eò etiam ueriora prodidisse: quod omnium consensus ostendit, easdem res posteris tradentium. Qua tamen in re ut cæterorũ laudi detrahere nihil ausim, ita Cornelium Tacitum nulli cedere constanter affirmauero. Non probet in Liuio Patauinitatem Asinius, exprobret Crispo mendicata de antiquarijs uocabula Lenæus, defendat Iulij Cæsaris breuitatem titulus operis, notent incuriæ Trogum, eiusdemq; semper coloris Q. Curtiũ critici, Tacito certè nihil horũ sine cauillo obieceris. certat sermonis grauitas cum elegantia, mauultq; aliqua animo lectoris cogitanda relinquere, quàm longis eum

Historia.

Philosophi. Rhetores. Mathematici. Medici.

Principes, alijq; uiri illustres historia scribenda se exercuerunt.

Zyzymus Turca.

Astronomia.

Corn. Tacitus.

narrationibus oneratũ dimittere. qua ratione fit, ut tametsi delicatioris stomachi lectorem, eius nunq; satietas capiat, cùm huiusmodi uiris etiam lactea Liuij ubertas plerunq; fastidio sit: ut sicut illi nõ nisi ineptè aliquid addideris, ita huic non nisi temerè quicq; detraxeris. Sed grauior Tacitus, inflaturq; magis, siue quòd rerum dignitas hoc expostulet, siue quòd sub Vespasianis id dicendi genus magis placuerit. At Liuio Crispoq; uti ætate maioribus, ita etiam dignatione cedere Tacitum ut æquũ ducam, illud certè recti iudicij nemo diffitebitur, longè lectu digniora esse, quæ hic scripserit. Bella, tribunitiæ seditiones, armorũ strepitus, optimatũ cõspirationes, minimũ ad bonos mores exemplo conducunt, quibus & hæc quoq; Tacitus exequatur: at senatorum uarias sententias, ingentes quorundam etiam instante fato spiritus, rerum gestarum consilia, principũ uarios motus, & pacis tempore necessarias artes apud alios nõ æquè offendas. Sed & nobis præ Tacito sordescet Liuius, cùm ille clarorum uirorum exemplo plurimis nos præceptis instructos dimittit, quemadmodum in caput autorum scelera uertantur, quantum nominis ex constantia animi; fortitudine nobis quæramus, quàm cautè cum malis principibus agendum, quàm modestos cum omnibus esse conueniat: nisi magis mortalibus prodesse longas prodigiorũ narrationes aliquis credat, procurataq; à Pontificibus portenta, tum fusius explicatos annuos magistratus, quorum nomenclatura uel diem dicendo eximere quis posset. Eò temeritatis progredi nequaq; ausim, tantũ utrum uel in leuissima re ut damnare uelim: sed cùm utrunq; summopere & probem & admirer, alterius tamen in delectu iudiciũ præpono. Meritò igitur tanti à P. Annio Tacito Imperatore habitus est, ut eius effigiẽ omnibus in bibliothecis poni edicto mandauerit, libros q; tanta cura adseruari, ut singulis annis decuriones ciuitatum eius historiã describendam nouis exemplaribus curare iussi sint, in publicis q; archiuis seruare, ne aliquo unquam tempore deperiret. Quanq; tantũ boni inuidentibus humano generi fatis, magna quoq; pars etiamnũ desideretur, esset q; adhuc ἀνέφελος Tacitus, nisi Christiani orbis Max. Põtifex Leo x. priores quinq; libros de barbaris redemptos, postliminio ut tandem reuerterentur effecisset: quo nomine tantũ illi studiosi omnes debent, quantũ parenti eius Laurentio bonæ literæ, qui eas ferè solus in Italia à cæteris desertas curauit, sustinuit, tutatus est. Cæterũ & quibus à doctissimis uiris emendata uolumina in lucem uenerant, subterfugerunt tamen eorum limã errata quædam, quæ accuratũ lectorem meritò possent remorari. Erãt & aliqua, quæ tametsi castigatione nõ indigerent, propria tamen obscuritate studiosis incognita, operam nostram desiderare potuissent. Ea omnia, ut tibi doctissime nobilissime q; eques Galeaci morem gererem, in arctissimum libellum collecta, ad te eo animo destinaui, ut mei erga te amoris perpetuum monumentũ essent: cùm enim affinitate iungamur, cum & græcis latinis q; literis pari cura operam dederimus, cùm & tu mihi studiorũ hortator impulsorq; extiteris, ingratissimus certè essem, nisi singulari te quodam amore prosequerer. qua ratione etiã de me impetrare id potes, ut supra uires nihil non aggredi te auriga moderatoreq; nõ dubitem. Quãuis enim noui exempli esse penes nostrates uiros cognoscerẽ, ut Iurisconsultus etiam historicos pertractaret, tua tamen autoritas præualuit, præsertim quòd in hoc ueteres me imitaturũ tu quoque asserebas, quorum Modestinus etiam periochen in Vergilium composuit, idem q; græcè dissertauit. Antistius quoq; Labeo nõ iuris scientiæ solùm, sed & alijs studijs tantũ operæ dedit, ut in eis etiam peritissimus haberetur: quo in albo & Seruiũ Sulpitium oratorem celeberrimum eruditi omnes ponũt, Iabolenum q;, quorum responsis ceu gemmulis Digestorum libri creberrimè resperguntur. Iure igitur clientibus horulas paucas subtraxi, succisiuis q; temporibus quantũ per frequentes aduocationũ occupationes licuit, in amœna hæc Taciti uireta diuerti, tum animi causa, tum ut id quantulumcũq; officij est, eius memoriæ impenderem, quò clarior intellectuq; facilior per docta hominũ ora uolitaret. Qua in re si tibi satisfacio, summũ desiderij mei fructum fero: sin minus, quod tute intristi, tibi, ut in prouerbio, exedundum est, qui me ad intermissa grauioribus negocijs studia paulisper regredi coëgisti, in quibus id potuerim, quod canis in balneo. Vale.

Vtilis Taciti lectio.

ANDREAE ALCIATI IN P. CORNELIUM TACITUM ANNOTATIONES.

EX LIBRO PRIMO.

LEGATA nõ ultra ciuilem modũ, nisi quod populo & plebi CCCCLXXXV.) Præscriptos hosce numeros Tranquillus quadringenties, item tricies quinquies significare ostendit. Subaudiunt autem ex cõsuetudine loquendi centena millia, quod infra ex Liuio demõstraturus sum. Extant adhuc argentea numismata cum denarij nota X. quorũ octo unã unciam pendunt, ut inde constet nostris assibus nouem ualuisse denarium, hincq; numi quoq; ualorẽ cognoscamus, quorũ quatuor denarius cõplectitur. Idem autẽ est numus quod sestertius æris, at mille numis argenti sestertium neutro genere æstimatur: qua ratione uigintiquinq; coronatos nostros æquabit. Igitur quadringenties centena millia numorum, quadringenties centena sestertiorũ argenteorũ sunt, hoc est, monetæ nostræ coronatorũ decies centena millia, quibus si addas tricies quinquies, hoc est, octagies septies millies coronatorum cum quingentis, totum legatũ quod Tacitus coniunctim, Tranquillus separatim retulit, confeceris: & cum tribus Po. Rom. XXXV. essent, sequitur cẽtena sestertia unicuiq; legata.

Numus.

Denis in diem assibus animam & corpus æstimari.) Ostendit hic locus denarium decem asses æris esse, quod diurnum stipendiũ erat militi: quam summã etiam Germani pedites impręsentiarũ accipiunt, treis uidelicet coronatos singulis mensibus, hoc est, imperatorias libras XIII. asses X.

Germanicus agendo Galliarũ censui intentus.) Quæ regiones ius ciuitatis Romanæ non habebant, grauioribus tributis uexabant: censuali enim lege profiteri cogebant, quot capita essent in qualibet familia, quot iugera terrę, quot seruos quis haberet. sed & de lacubus piscatorijs census soluendus erat Vlpiano Paulo q; Iureconf. Vt hic simpliciter accipiendus nõ sit census, cùm numerus ciuium defertur, unde agnosci possit qui militiæ nomina dare debeant. Hinc censiti, & censitores dicti.

Dum Mecœnati obtẽperat effuso in amorem Batylli.) Fuisse hunc histrionem, ostendit quoq; Iuuenal. Molli saltãte Batyllo. Horatius à Mecœnate dilectũ quoq;, est autor, dum ad Anacreontis puerũ, cui statuam erexit Polycrates Samius, etiam Apuleio id prodente, uidetur allusisse:

Batyllus.

Non aliter Samio dicunt arsisse Batyllo
Anacreonta Teium.

Subsequitur q; ad Mecœnatem scribens:

Vteris ipse miser. Tranq. autor est Augustũ pro stulto Baceolũ dixisse, ipse Bacelum pro bo, quod βάκκλος eunuchus fuerit procerus quidem statura, sed insipiẽs, ut in prouerbiũ cesserit Suidę. Sed & Batalus odiosus quidã alius & turpis eodem autore fuit, de quo alij multa: hinc Vergilius, Bacelus. Batalus.

Batale cygneas repetamus carmine uoces.

Quas dictiones hic congessi, ut Acronis Porphyrionis q; in Horat. Sabellici in Tranquill. incuriam detegerem.

Aquilæ figi limosa humo non poterant.) Dion loculum paruũ esse tradit, in quo aquila aurea collocet: eum longissimo conto præfixum in exercitu à signiferis gestari: qui, ut facilius impingi terræ possit, in acutam cuspidem desineret.

Orantibus Florentinis ne Clanis solito alueo &c.) Fesulam, quã φαισύλω Theon appellat, ex Hyadibus unam Fesulę ciuitati nomen dedisse, recentiores scripsere. ea à Gothis diruta, concessisse ciues in proximã planiciem, & urbẽ habuisse, quę à flore sibi Caroli Magni munificentia pro insignijs donato, nomen Florentiæ sumpserit: quæ falsa esse nedum hic Taciti locus, sed & alij autores ostendunt. Procopius à Totyla nõ potuisse expugnari autor est. Sed & in fragmẽtis Frõtini de coloniis ita legitur: C. Cæl. & Ant. & Lepid. IIIVIR. colonia Florentina deducta à IIIuiris. adsignata L. Iulia centuriæ Cæsarianæ in iugera CC. per cardines & decumanos, termini rotũdi pedales distant à se in pedes CCCC. Meminit & Ptolemęus, ut dubio procul antiquam nobilemq; coloniam extitisse credendũ sit, Francorũ beneficio minimè conditã. celebrat eam & Plin. XIIII. cap. III. & in scholijs græcis φλωρεντία. quapropter helleboro indigere arbitror qui Fluentiam dicunt. Florentia.

EX LIBRO II.

Tertia fermè uigilia insultatũ est castris.) Hoc est, à sexta hora noctis. Suidas in dictione πεφυλακὴ, quatuor esse uigilias seu φυλακὰς tradit in nocte, quarũ unaquæq; treis horas habet. de his Vergilius: Et noctem custodia ducit.

Ne uestis serica uiros fœdaret.) Maximi precij fuisse hanc uestẽ, illud argumento est, quòd Alexan. Imp. nunq; holosericã induit. Procopius ex Indis Romanos mercatores sericum emere solitos tradit, unde uestis cõficiatur, quæ olim Medica dicebatur. Celebrat & à Paulo Iurisconsulto νῆμα σηρικὸν tanquam Indica species. Arcadij principis constitutione sericobaptæ usus priuatis hominibus prohibitus est, ut ferè suspicer sericas uestes non esse quibus uulgò utimur. Serica uestis. Medica.

Libero Liberæq; & Cereri ædes dedicauit.) Pro Libera Proserpinam accipiendam arbitror. Diodorus in IIII. autor est, ex Ioue Cererem, Liberũ genuisse. In antiquis spectationibus legitur huiusmodi epitaphium:

FAB. ACCONIAE PAVLINAE C. F. ACONII CATVLINI V. C. EX PRAEF. CONS. ORD. VXORI VECTI PRAETEXTATI V.C. PRAEF. ET CONS. DES. SACRATAE APVD ELEVSINAM DEO BACCHO CERERI ET CORAE SACRATAE APVD LAERNAM, DEO LIBERO CERERI ET CORAE SACRATAE APVD AEGINAM, DEABVS TAVROBOLIAE ET HIEROPHANTRIAE.

Augustinus tamen de ciuitate Dei, ostendit Liberam dictam esse Ariadnam, quod & magis quadrat.

In conuiuio coronæ aureæ magno pondere &c.) Solebant antiqui in compotationibus coronas gestare, ut est apud Aristophanem in Equitibus, ubi poëta, ὥσπερ (ait) κοννᾶς, στέφανον μὲν ἔχων, πίνων δ' ἀπωλολώς. inuehit enim in Cratinum tanquam ebrium & insanientem. meminit & Diogenianus. unde Plauti carmen in Pseud. Quid ego uideo? cum corona ebrium Pseudolũ tuum. mentio est etiã Athenæo, & alijs autoribus.

Et cupere renouari dextras.) Tacitus XVIII. ostendit dextras concordiæ signa ultro citroq; destinari ab exercitibus solitas.

Rampsen Aegyptiorum regem.) Fuisse hunc in ordine XVIII. Hieronymus & Eusebius autores sunt. cæterùm regum illius regionis inenarrabilem ferè opulentiã eo coniectari est quod Suidas tradit, idcirco memoratu dignum, quoniam Christianæ ueritatis dogma summopere adiuuat. fuisse enim Aegypti regem Thulem (corruptè Thuris legitur apud Eusebium) qui usq; ad Oceanũ dominatus sit, nomenq; insulæ Thyle dederit: hic cum Serapidis oraculum adiuisset, inter cætera rogauit, num quisquã esset, uel futurus foret se potentior. cui respondit oraeulũ,

Πρῶτα θεὸς, μετέπειτα λόγος, καὶ πνεῦμα σὺν αὐτοῖς,
Σύμφυτα δὲ τρία, πάντα καὶ εἰς ἓν ἐόντα.
Est deus in primis, mox uerbum, & spiritus ipse:
Iuncta simul tria sunt, sed conuenientia in unum.

Acerbè increpuit Tiberius eos, qui ipsum dominũ dixerant.) Tametsi appellatio hæc priscis temporibus uti nimis superba, principibus non adderetur, suadente tamen fœda adulatione tandem quoque recepta, mox etiam in priuatos transijt. notũ est illud Martialis: Edictum domini deiq; nostri. & Plinij in epist. ad Traianũ, uocem hanc identidem ingerentis. Sed & Seneca ad Lucil. Quomodo obuios, si nomen nõ succurrit, dominos salutamus. Martialis quoq; rursus:

Cùm te non nossem, dominum regemq; uocabam.

Sed nemo certè felicius, nemo elegãtius grẹco poëta Pallada, hoc tetrasticho:

ἢν ὁ φίλος τὶ λάβῃ, δόμνε φράτορ ἄνυσις ἔγραψεν,
ἢν δ' αὖ μήτι λάβῃ, τὸ φράτορ εἶπε μόνον.
ὥνια γὰρ καὶ τοῦτα τὰ ῥήματα, αὐτὰρ ἔγωγε
ἐκ θέλω δόμνε, ὃ γὰρ ἔχω δόμναι.

Negat poëta uelle se dominum salutari, quia non habet quod det assentatori hoc modo eum salutanti. Ludit autem similitudine nominis δόμνε & δόμναι.

Atque illo prætendente sexaginta dies ad consultandum datos &c.) Crimen adulterij ex lege Iulia publici iudicij est: expectantur autem sexaginta dies, quibus maritus in accusatione præfertur: qui si interim neglexerit, adulteræ pater admittit, hinc alij, Iuriscõsultis autoribus. maritus autẽ, qui matrimonium suum ita contemnit, ut adulteram uxorem nõ accuset, lege Iulia tenetur Vlpiano.

EX LIBRO III.

Pòst lex Papia Poppæa, quam senior August. incitandis cœlibum pœnis & augendo ærario sanxerat.) Plura sunt capita legis Papiæ: inter cætera uno cauebatur, ut qui coniuges, filios non haberent, quod alter alteri legasset, decuma parte fisco applicaretur. Hinc apud Iuuenalem: Iura parentis habes, propter me scriberis hæres, Legatum omne capis. debere enim sibi maritum adulter ait, quòd filios suo beneficio de uxore gignat: quam ob rem totum legatũ assequitur, quod alioquin ex lege Papia decima parte fiscus accepisset: ut mira sit in illud carmen sex interpretum negligentia. Rescriptum autem deinde est à diuis Cęss. Arcadio & Honorio in hæc uerba: Inter uirum & uxorem rationem cessare ex lege Papia decimarũ, & quãuis nõ interueniant liberi, ex suis quoq; eos solidum capere testamentis (nisi fortasse lex alia minuerit derelicta) decernimus. tantum igitur post hæc maritus uel uxor sibi inuicẽ derelinquant, quantũ superstitis amor exegerit. est autem hæc lex, titulo de infirmãdis pœnis cęlibatus, qui locus Dispunctionum libro tertio à nobis planè diffusiore tractatu explicatus est. Lex Papia.

Vti Dianæ Leucophryenę perfugium inuiolabile foret.) Fuisse huius deæ hoc cognomento aram Athenis quoque, autor est Pausanias, cui à Themistoclis filijs dedicata statua fuerit. Sed fani quod in Magnetibus sit pulchritudinem amplitudinemq; Strabo in XIIII. exequitur.

EX LIBRO IIII.

Nam patritios cõfarreatis parentibus genitos.) Legitima matrimonia ab antiquis ita celebrabantur, ut farreum libum cõmunicarent & degustarent. Festus & Boëthius autores. Apuleius quoq; Talis, inquit, mulieris publicitus matrimoniũ confarreaturus. meminit & Dionysius Halicarnasseus. Confarreati.

Celium appellitatũ à Cele Vibenna &c.) Querquetulanam portam à querquetis dictam, etiam Festus scribit. Cæterũ hic locus sic fortasse emendabitur: Cælium appellitatum à Cæle Vibenna, qui dux gentis Hetruscæ cùm auxiliũ aduersus Sabinos præbuisset, sedem eam acceperat à Tarquinio. cum Sabinis enim tunc belligeratũ Festus quoq; scribit & Dionysius.

Cæsar solennia incipiẽtis anni Cal. Ianua. epistola precatus.) Caius de uerborum significatione: Post diem, inquit, tertium cal. Ian-

Ianuariarum uota pro ſalute principis ſuſcipiuntur. meminit huius rei & Plinius Cæcilius ad Traianum.

EX LIBRO V.

Sacrificantibus cùm hic more Romano ſuouetaurilia daret.) Corruptus locus eſt, ut reponendum ſuſpicer Solitaurilia. Sunt hæc ſacrificia, quibus tres diuerſæ hoſtiæ immolantur, taurus, aries, uerres: ſic dicta, quòd integri corporis hæc animalia ſint. Solum, Oſca lingua totum ſignificat. Feſtus. hinc ſolopychium Catullo. Erũt fortaſſe quibus nihil immutandum uidebitur, ut uox ſit compoſita à ſue, oue, & tauro: ſed certè nimis inſolens eſt compoſitio. *Solitaurilia.*

EX LIBRO XI.

Cognita præuaricatione.) Præuaricator dicitur, qui cum reo colludit. Marcellus ad S.C. Turpil. Accuſatorũ, inquit, temeritatibus modis detegitur: aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuerſantur. calumniari, eſt falſa crimina intendere. præuaricari eſt uera crimina abſcõdere. tergiuerſatur qui in uniuerſum ab accuſatione deſiſtit. *Præuaricator. Calumniari. Præuaricari. Tergiuerſari.*

C C C C. numorum millibus.) Hæc ſumma noſtro ære decem millibus ducatorũ ualet: quandoquidem illud cõſtat, mille numis ſeſtertiũ argenti æſtimari: eſſe autem ſeſtertium libras duas & ſemiſſem, hoc eſt, uncias argenti X X X. quæ plus minus X XV. noſtros coronatos æquant precio.

Legem Titiam flagitant.) Hac lege tenebantur aduocati qui mercenariam clientib. operam præſtabant. Inuehitur Auſonius in mollitiem luriſcõſulti, eumq; deridet, quòd legem Titiam non metueret: quòd enim indoctus erat, nihil lucrabatur. *Lex Titia.*

Vſq; ad dena ſeſtertia.) Iuriſconſulti tradunt, licere aduocato in ſingulas cauſas pro honorario centũ aureos accipere. hanc ſummam eandem cum H-S. X. arbitror, cum centeni numi aureo penſentur, & decem ſeſtertia decem millibus numorum ſeſtertiorum ualeant. qua æſtimatione cõſequens eſt, æſtimari aureum antiquum undecim libris, aſsibus quinque noſtris, hoc eſt, duobus ducatis coronatis cum dimidio.

Præfecturæ. Proximas præfecturas corripiat.) Varia huiuſce dictionis eſt ſignificatio. Agennius Vrbicus libro de controuerſijs agrorũ, præfecturas eos agros dici autor eſt, qui cùm alterius iuriſdictionis eſſent, principis placito alicui ciuitati aſcribuntur. Sunt & præfecturæ dictæ, munia præfectorũ. Auſonius: Præfecturarum titulo tenuere ſecundo. Sunt enim quatuor dignitatum in Iure ciuili ordines, illuſtres, ſpectabiles, clariſsimi, perfectiſsimi. ex his præfecti ſunt ſpectabiles, ut meritò dictum ſit, ſecundum his titulum dari. Sed & non abſimili ſignificatione in Aſſyrijs & Medis præfecturæ erant: ſic enim uertit Plinius, quas Græci νόμους, Herodotus etiã Χωρηγέας appellauit, ut Lau. Valla infeliciſ- *Præfecturæ.*

ſimè portiones tranſtulerit.

De origine Curtij Rufi.) Sunt qui opinentur hiſtoriam rerum ab Alexandro geſtarum huius eſſe, qui uulgò Q. Curtius citetur, defenduntq; indeprenſo teſtimonio, obſeruaſſe ſcilicet in antiquis codicibus. Ipſe Angleriæ apud Verbanum, aram marmoream pluribus ſignis illuſtrem uidi, cum titulo Quinti Curtij ſextumuiri, à quo fuiſſet dedicata. *Curt. Rufus.*

EX LIBRO XII.

Rogata lex qua in familiam Claudiam & nomen Neronis tranſiret.) Eum adoptionis morem attingit, quæ per arrogationẽ fiebat: de qua etiam Gellius. Cæterũ & nomen hic pro gentili familia accipitur. Cintius, & Cice. in Topicis, Gentiles, inquit, mihi ſunt qui eodem nomine uocãtur. Val. Maximus autor eſt, à Q. Metello eiuſdem nominis uiros exheredatos, hoc eſt, agnatos gentilesq; ſuos: ut inde exiſtimem, in tribus Rom. nominibus, ut C. Iulius Cæſar, nomen Iulij familiã ſignificare. quo exẽplo mihi nomẽ erit Alciatus, Andreas magis cognomini quadrabit, quàm prænomini, licet nemo nõ contrarium opinaretur. Sed aliàs latius. *Nomen.*

Prædationibus & uectigalibus auxerat.) Non hic accipienda arbitror tributa quæ ob res urbi inuectas euectásue ſoluũtur, ſed potius agros uectigales intelligendum. Scribit Iulius Fronto in opuſculo de limitibus agrorum, ſolitos ueteres quos agros de hoſtibus capiebant, alios ueteranis in premia aſsignare, in alios colonias deducere, quoſdam mãcipibus in longum tempus locare, ut annuã aliquam mercedem principi darent: hos uectigales dici. Auxerat igitur his regnũ Vannius, non tributis aut portorijs, quibus Germanos nunquam atteri potuiſſe, autorum conſenſu traditur. In hoc ſenſu uectigalium mentio eſt etiam Iuriſconſultis. *Vectigales agri.*

Sicambri traiecti in Gallias fuere.) In Menapijs conſediſſe, ex autorum lectione deprendi. ut hi ſint qui nunc Geldrenſes, quaſi Galli Rhenenſes uocãtur: Nimagum, Venloemq; pagos habent, & Vahalem Rheni attingunt. *Sicambri.*

Agrippinam Imperatore genitam, ſororem & matrem & coniugem eius qui rerum potitus ſit &c.) Si Imperatorem quales erant ante occupatam rempub. accipiamus, nõ ita magnum erit exemplum: ſi pro principe, falſum: quandoquidem Germanicus Agrippinæ pater dominationem nunq; aſſumpſerit. Igitur ſciendum inter Cæſares & Imperatores & Auguſtos multum interfuiſſe. Cæſares dicti qui Auguſtæ maieſtatis hæredes deſignati eſſent, adminiſtratione rerum illis interdicta, niſi aliquam fortaſſe prouinciã Auguſti iuſſu adminiſtrandã haberent. hinc nulla eis donatiui militibus dandi facultas erat. in comitatu eos ſolùm habebant, quos princeps tribuiſſet. Paulò maior Imperatoris dignitas, qui licet infra Auguſti faſtigium po- *Cæſares. Imperatores. Auguſti.*

ſitus, eiuſq; arbitrio bella gereret, ſummam tamen poteſtatem in magiſtratus, inq; milites habebat, iuſq; illi indicēdi belli erat. Solo itaque Imperatoris nomine decoratus fuit Germanicus, ſicut à Galba Piſo Cæſar ſolū nuncupatus eſt. Cæſarum Imperatorumq; creandi poteſtas militibus conceſſa. primū Maximinum poſthabita ſenatus autoritate milites Auguſtum fecere. Hęc ex Ammiano, Lampridio, & conſtitutionibus.

Refertur de pœna fœminarum quę ſeruis coniungerenť.) Senatuſconſultū hoc Claudianum in iure appellatur, cuius quoq; mentio in Inſtitutionibus.

EX LIBRO XIII.

Regnum luſu ſortientiū, euenerat ea ſors Neroni.) Iulius Pollux onomaſticôn nono, luſum quendam deſcribit, qui βασιλίνδα dicat, cū ducta ſorte aliquis ſit rex, & is quid piam difficile miniſtro, qui ſorte pariter obtigerit, imperat. de hoc intellexiſſe Tacitū dubio procul exiſtimo, ſicut & Trogū in primo

Quin & duas manumittendi ſpecies inſtitutas.) Tradit Tacitus, eos qui uindicta manumiſsi ſint, ex ingratitudine in patronos in ſeruitutem nō reuocari: quod ex Conſtantini Magni conſtitutione falſum ferè conuincitur. Quòd ſi is, inquit, qui noſtro concilio uindicta liberatus eſt, poſt coërtionem pœnitentia dignū ſe præſtiterit ut ei ciuitas Romana reddatur, non prius fruatur beneficio libertatis, quàm ſi hoc patronus eius oblatis precibus impetrauerit. l. ſi manumiſſus. C. de lib. & eorum liber.

Ingenuitatis iudicium.) quo pronunciabatur aliquem nunquam ſeruiuiſſe, ſed liberis parentibus natum: is enim propriè ingenuus dicitur Iuriſcōſultis, iuxta illud Theognidis, φύσει

ὀδίποτ' ἐκ δούλης τέκνον ἐλεύθερον.

Seſtertiûm quadringenties.) Subintelligenda ſunt centena millia. Liuius libro IIII. Punici belli: Cùm deeſſent nautæ, COSS. ex S.C. edixerunt, ut qui L. Aemilio & C. Flaminio cenſoribus millibus æris quinquaginta ipſe aut pater eius cenſus fuiſſet uſq; ad C. millia, aut cui poſtea tanta eſſent facta, nautā unum cum ſex menſium ſtipēdio daret: qui ſupra centū M. uſq; ad CCC. millia, treis nautas cum ſtipēdio annuo: qui ſupra CCC. millia uſq; ad decies æris, quinq; nautas: qui ſupra decies, VII. Quibus uerbis oſtenditur, decies æris, decies centena millia æris ſignificare: ut hic non parum mirer, quemadmodum oculatiſsimus uir Budæus præuaricatus ſit.

Factum S.C. ultioni & ſecuritati.) Vocatur id in iure ciuili S. C. Piſonianum, cuius Paulus meminit Digeſt. libro XXIX. tit. ad Syllanianum. l. S.C. Piſon.

EX LIBRO XIIII.

Collegia, quæ cōtra leges inſtituerāt, diſſoluta.) Legē Solonis intelligit, cuius uerba Caius refert in tractatu de colleg. illicit. ἐὰν δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερεῖς ὀργίων, ἢ ναῦται, ἢ συσσίτοι, ἢ ὁμοτάφοι, ἢ θιασῶται, ἢ ἄνδρες λέσχην ἱδρυμένοι, ἢ εἰς ἐμπορείαν, ἢ τί ἂν τούτων ὦσι ἄνδρες, πῶς ἀλλήλοις κύριοι εἰσί, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. Puteoli ius coloniæ & cognomentum à Nerone adiſcunť.) In fragmentis quibuſdā Iulij Frontini de agrorum limitibus & iuriſdict. ita legitur: Puteolis colonia Auguſta. Auguſtus Nero deduxit: ex uno latere iter P. R. debetur pedum triginta: ager eius in iugerib. ueteranis, & tribunis legionarijs eſt adſignatus. cognomentum igitur Auguſtæ acceperat Puteolorum colonia à Nerone.

Fabianus tabularius obſignat.) Hi tabellionēs uulgò dicunť. lege antiqua erant pars decurionū, & Reipub. rationes cōficiebant. recētiores Cæſares uidentur noua uoce hos catolicianos appellaſſe. *Tabularij.* *Catolicianī.*

EX LIBRO XV.

Cæſar nationes alpium marítimarū in ius Latij tranſtulit.) Locus hic admonet, ut uaria alpium nomina attingam, quandò eorū, qui de his ſcripſere, etiam ex recentioribus, diligentiam non ſatis probem. Igitur Alpes Pœninas ipſe eas opinor, per quas ex monte maiore diui Bernardi in uallem Auguſtæ deſcenditur, quæ uia noſtro quoq; tempore eſt frequens. Graias uerò, quibus per eandē Auguſtæ uallem ad montem minorē ſanctī Bernardi accediť. Sunt & maritimæ, q̄d per eas Hercules iuerit, ubi & Monœci portus eſt, illi ſacer, ut autor eſt Ammianus lib. 15. Cottias autē exiſtimauerim quę à Seguſio oppido rectà ad Brigantionē pertinēt, ubi mōs eſt Lenche, ſic dictus à matronę nomine quę inde pręceps ruit: tametſi recentiores, ut Paulus Diaconus & Georgius Merula, Cottias eſſe exiſtiment, in quibus Bobiū urbs eſt: quod antiquis autoribus nō eſt probabile. Sed & Cottias appellatas quandoq; etiam Iulias, nō falſo fortaſſe aliqui tradunt, quòd in eas per Tricaſpinos eatur. Belloueſum autem per Tricaſpinos in Iulias Alpes ueniſſe, Liuius eſt autor. Sed & non malè Iulias Tacitus appellat Alpes, quæ uerſus Carnos ſunt, unde & Iulium Carnicum, & Forum Iulij, quà ex Venetia in Noricum itur. cui ſententiæ ex recentioribus adſtipulatur Sabellicus in Aquileienſ. hiſtoria. Sunt & Rhæticæ alpes, quibus in Rhętos uadimus, quos uulgò Chriſones uocant: incipiunt ab Adya monte (Straboni corruptè legitur nūc Adula, nunc Aduela) id eſt, inacceſſo: uernacula ſimplicitas montem Bralium nuncupat in Volturena, ſeu, ut imperiti, in ualle Telina, & in Venetiam protenduntur, donec Ocræ ſubeant. Lepontiæ adhuc ſeruant nomen: ſunt in Suitenſibus, quà Claronam ex Bilitionis caſtro rectà tendimus. In Alpibus, quas Cæſar in cōmentarijs Summas appellat, cum cæteris conuenio. Sunt inter Sedunos & Veragros, ubi & Octodorus eſt *Alpes Pœne.* *Graie.* *Maritime.* *Cottie.* *Iulie.* *Rhetice.* *Lepontie.* *Summe.*

pa-

pagus, quem ſancti Mauritij uocant. Cæterum quamuis hæc noſtra ſententia videatur plurimis autoribus congruere, non arbitror omittendũ, eſſe etiam qui refragentur, quãdò Ptolemæus inter Adulam & Ocram Pœnas alpes collocet, quo in loco eſſe Rhętica iuga ipſe prodidi: uerùm ex Plinio illius ſententia confutatur, qui de Graijs & Pœninis in Salaſſos deſcendi tradit. Eſt & adhuc Suitenſibus, qui uulgò eorũ ſermone alpes Grey dicatur mons, quâ Friburgum tendimus. Ipſe inter ueteres non omnino conſtitiſſe harum nomenclaturam exiſtimo. Nam & Plinius in Lepuntijs diſſidere ferè uiſus eſt, qui cùm Cottiana iuga Centronibus uicina tradidiſſet, Graijs alpibus aut eaſdem aut certè cõtiguas Lepuntias mauult: quod non probo, cùm longè grauior ſit autor Cęſar, unde noſtra ſententia fulcitur, & Plinius non affirmet, ſed aliorum relatione ex etymo innuere uideatur.

EX LIBRO XVI.

Calpurnius Fabatus eques Rom.) Fuit hic patria Nouocomenſis, C. Cæcilij Plinij proſocer. eius antiqua memoria adhuc Comi uiſitur Iouij Benedicti V. C L. opera, eruto monumento in hæc uerba:

C. CALPVRNIVS. L. F. O. V. F. FABATVS VIVIR. IIIIVIR. I. D. PRAEF. M. PRAEF. PRAET. TRIB. LEG. XXI. RAPAC. PRAEF. COHORTIS VII. LVSITAN. ET NATION. GETVLIC. ARSEN. QVAE SVNT IN NVMIDIA FLAM. DIVI AVG. PATRIMONIO. T. F. I.

Cladem Lugdunenſem quadragies H-S. ſolatus.) Aeſtimatur hæc ſumma centũ millibus ducatorum noſtræ ætatis.

Ludis ceſticis ab Antenore inſtitutis.) Agonas pugilum inſtitutos poſſet quis credere, quandò ceſtus manibus inducti appenſo plumbo pugilum inſtrumenta ſint Maroni & Flacco. Cæterum quid ad rem faceret habitus tragicus: niſi immutatam longo ſeculo ludorum formam quis crediderit, aut ceſtícos dictos quòd habitu mulierum uiri in his exercerentur. κεστὸν Veneris ueſtem propriè eſſe in ſcholijs græcis traditur, ſed per abuſum cuiuſcunq; mulieris indumentum dici, ut in epigram. ἡ κεστοῦ φωνήσαι μεγάστορα. Erunt & quibus arridebit ut xyſticos ludos legamus, quod non probo.

EX LIBRO XVII.

Aegyptum regebat Tib. Alexander eiuſdem nationis.) Hunc lacerari ſatyrico carmine crediderim,

Atque triumphales inter quos auſus habere
Neſcio quis titulos Aegyptius, aut Arabarches.

Euſebius enim libro ſecundo ſacræ hiſtoriæ Arabarchen fuiſſe hunc Alexandrum ſcripſit: idem & Ioſippus in antiq. Iud. X X. lib. apud quem Rufinus ineptè Arabarchen interpretatur ſalis præfectum, quaſi ἁλσοάρχλω legerit. Extat Imppp. Val. Grati. Theod. in hæc uerba conſtitutio: Vſurpationem totius licentię ſubmouemus, circa uectigal Arabarchiæ per Aegyptũ atq; Auguſtaneam conſtitutum, nihilq; ſuper tranſductione animalium uendicari permittimus. quæ uerba indicant Arabarchen pręfectum fuiſſe & ſcripturarium exigundo uectigali de pecuarijs, quæ ex Arabia in Aegyptũ deuehebantur: ut ſit illud nomen officij publicanorum. Meritò ergo Iuuenalis Alexandrũ taxans, & officij uilitatem obijcit: ut non iniuria dãnandi ſint, qui ſimpliciter mollem accipiũt, idq; editis annotationibus probant. quapropter & in Epiſt. M Tullius ad Atticum appellat Arabarchen M. Antoniũ, quaſi Aegyptium publicanum: extorquebat enim ab illis ingentia uectigalia, unde pecuniam conflaret, quam deinde prodigeret, ut eſt apud Plutarchum. *Arabarches.*

Annulis donatum libertum.) Paulus iuris autor, Qui ius, inquit, aureorum annulorum impetrauerit, ut ingenuus habetur: idemq; reſcripſiſſe diuum Adrianum Vlpianus ſcribit. concedebat autem ſolus Imperator etiam fœminis, ut natalibus reſtituerentur.

Quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti uiritim centenos numos diuidebat. Tranquill. aureũ dare ſolitum tradit: ut inde fortiſſimum ſit argumentum, centum numis æſtimari aureum.

Barbium Proculum Teſſeranũ ſpiculatorem.) Fortaſſe Teſſerarium. Modeſtinus in re militari ſic appellari eos ſcribit, qui præcepta Impp. per contubernia ſignificant. In antiquis inſcriptionibus Comi, Teſſerarij dolabrarijs iunguntur pago cliuio. Ammianus Marcellinus lib. XIIII. aurigariam, inquit, aut artem teſſerariam profitentur: ut coniectura ducar, eſſe qui quod uulgò uocant intarſiatum faciũt, quos recentiores Cæſſ. diatretarios, uti ſuſpicor, appellant. *Teſſerarius.* *Diatretarij.*

Virginiũ equeſtri familia) Cæcil. Plin. uicina Como urbe genitũ Virginium tradidit, quapropter ſecũ habuiſſe cõiunctas poſſeſſiones, tum ſuæ uillæ nomen Alſiam: ut dubio procul Virginius Mediolanenſis fuerit, quod oſtendunt frequentia marmora, quæ paſſim hîc occurrũt Virginij nomine inſcripto. Sed & Alſia adhuc ſeruat nomẽ in Variſienſi præfectura, unde & familia eſt mea. *Alſia.*

Superior Germania.) & paulò inferius: Belgica & Lugdunẽſis Gallia.) Ammianus ſcribit ita diuiſas Galliæ Germaniæq; prouincias. Prima Germania Moguntiaco Argentoratoq; nobilis. Secunda Germania, in qua Agrippina, & Tungri. Prima Belgica Mediomatrices & Treuiros habens, tum ſecunda, Remos, Sequanos, Ambianos complexa. Hinc Lugdunenſis prima, Senones, Biturigeſ, Lugdunum, Auguſtodunũ: Secunda Rotomagum, Mediolanum, Tricaſtinos alpes cõtinebat. Eodem modo & Aquitaniæ fines diſtincti. *Germania prima.* *Secunda.*

Quotidianis Alpibus Italiam irrumpere.) Nemo, opinor, uel ſemidoctus non cogno-

ſcet Cottianis legendum: ut inde eorum ſententia confutetur, qui Genuã quoq; in Cottijs eſſe dixerunt: nec enim illac tranſiſſe Vitellianos quiſquam prodidit.

Heluetiorum ſedes qui tenuerint olim, & teneant hodie.

Heluetij Gallica gens.) Eutropius eorũ ſedes à Quadis occupatas ſatis oſtendit, ut ſuſpicer omnes deletos, cũ Quadi Marcomanicq; ſub Aureliano in Italiã prorupere. Extat adhuc in eis uallis Marcomana nomine. Periere & illi, atque ab Alamanis (colluuies Germanorum erat) ſuperati, in eorũ nomen conceſſere. A Theodorico deinde Gotho uicti, Francis ex fœdere dediti ſunt. aucti demum Saxonum acceſsione, quos ob uiolatam pluries fidem ſedibus eiectos Charolus Magnus in Alpes coniecit, Suitenſes cœpere dici. Paruere deinde regib. Germanorũ. Centum ferè anni ſunt, cùm ſe cæſis præfectis in libertatẽ aſſeruere, cum cæde repreſſis Cæſaribus. Hac ætate prima illis peditatus gloria. A Philippo Vic. quod deletis cohortibus dedecus ſubierant, frequentibus nunc uictorijs aboleuerũt, niſi quòd nuperrimè memorabili prælio in ſuburbanis Mediolani à Franciſco Francorũ rege cæſi, maleq; habiti ſunt.

Iulius Cordus.) Exiſtimo caſtigatiorem lectionem eſſe Manilius Cordus. Extat Bononiæ poſt Petronij fanum tumulus in hæc uerba:

Q. MANILIO C. F. CORDO. TR. LEG. XXI. RAPAC. PRAEF. EQVIT. EXACT. TRIBVIT. CIVITAT. GALL. FAC. CVR. CER. LIB. IN AGR. P. XLIX. IN FRO. P. XLIX.

EX LIBRO XVIII.

Neque abhorrebat à Berenice iuuenilis animus.) Fuiſſe hanc forma conſpicuã, quo dam diſticho Aſclepiades in eius imaginem ſcribit, ſi modò de eadem ſenſit: nam & aliæ hoc nomine celebrantur:

κύπριδος ἆρ' εἰκὼν, φίλε ἰδώμεθα μὴ Βερενίκης.
δισσάζω πότερον φῶς πρὸς ὁμοιότερον.

Ambigo, an hæc Veneris ſit imago, uel Berenices.
Sit mage utri ſimilis, hoſpes amice refer.

Conditorem templi regem Venerianum uetus memoria, quidam ipſius deæ nomen id perhibent.) Id regis deæq; nomen, non facilè quenquam offendas qui in promptu habeat. Ipſe Vranium lego: unde Paphia Venus Vraniæ nomẽ ſumpſit. Pauſanias in Attica Vraniæ Veneris templum extitiſſe autor eſt, quam mortalium primi Aſſyrij coluerint, mox Paphij, deinde Phœnices qui Aſcalonem Paleſtinę incolunt: à quibus edocti Cytherei, ijſdem ſacris initiantur. Sanè huius Paphij templi fuſius meminit Lucianus dialogo qui inſcribitur φίλωτος.

Pagani.

Pagani.) Vox hæc in iure magis frequẽs quàm in cęteris autoribus, accipitur eo ſignificatu, ut omnes comprehendat qui milites non ſint, à pagis, id eſt, oppidis deducta. qua

Semipaganus.

ratione Perſium credibile eſt ſemipaganum ſe dixiſſe, quaſi ſemimilitem ſe fuiſſe denotaret, & idcirco non plenè poëticam, quæ ars umbratica eſt, edoctum. alioquin me non latet, pagum prima origine à fonte dictũ, πηγή.

Ad XII. à Cremona locus Caſtrorum uocatur.) Paulus Oroſius Caſtoris uocari eum locum eſt autor.

Legio una & uigeſima, cui nomẽ Rapax, ex parte Othonis prima adiutrix.) Indebantur hæc cognomina legionibus fortuitò, & plerunque arbitrio Imperatoris: unde & primam legionem Mineruiæ nomen habuiſſe Spartianus ſcribit. Sed & in ueterum marmorum inſcriptionibus hæc earum cognomina reperi, ut ſecunda legio Italica, Germanica, Parthicaq; ſit dicta. III. legio Auguſta, Cyrenaica, prætoria, Gallica. IIII. Macedonica. V. etiam Martia. VI. Ferratenſis & Gallicana. VII. Claudia Geminia Gamilenſis. IX. bis Auguſtalis. X. Fretenſis Geminia. XI. Apollinaris, ſicut & XVI. Sed & legio XX. uictrix. XXII. primigenia. XIII. & XIIII. Geminia quandoq;, & Germanica. XXX. & XXXII. Virginia. Cæterarũ nomina adhuc non comperi.

Cauſa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quæ negligebantur, lætiore nuncio reuiuiſcerent.) Inſtitutum erat ab Imperatoribus, ut certis locis diſpoſiti haberẽtur equi, quorũ mutatione celerrimè poſſent rerum geſtarum nuncij ad Cæſarem ex prouincijs uenire. Non dabatur autẽ hic curſus publicus, niſi ei qui ſacrum diploma haberet, ut *Sacrũ diploma.* uidelicet ante cæteros omnes, quicquid gereretur Imperator ſciret. Quapropter præſides prouinciarum niſi ex magna cauſa priuatis diplomata non concedebant: quod oſtendit Plinius Cæcil. in epiſtolis ad Traianum. Venuleius Iuriſconſultus: Nõ debet, inquit, felici diplomate uſus, omni tempeſtate contempta continuare iter diebus & noctibus. Ex his clariſſimus redditur Cor. Taciti hic locus.

EX LIBRO XIX.

Hoſtilia.) Vicus olim Veronenſiũ, nunc *Hoſtilia.* Ferrarienſis agri nomen ſeruat. Eam Padus alluit. non longè eſt à Vitelliana, quam uulgares Viadanam uocant.

Magnitudine eximia baliſta.) Formam baliſtæ explicat libro ultimo Vitruuius, Vegetius quoque quædam addit, hi omnes ſaxa tantum baliſtis iaci autores ſunt cum Tacito, ſed dein mutata quoque forma eſt. qua propter in commentarijs Theodoſij ſchema baliſtæ quadrirotis uidi, cum interpretatione, qua oſtenditur, ſagittas ex ea cœptũ fuiſſe iaculari. Clauarium donatiui nomen eſ- *Clauarium.* ſe, Tacitus autor eſt. Ipſe clauem in conſtitutionibus Cæſarum legi, nomen cuiuſdam indictionis extraordinarijq; tributi eſſe: quapropter libro XII. Cod. Iuſtin. titulus eſt in hæc uerba, De prætoribus & collatione, & gleba, & claui, & pholle, & VII. ſolidorum functione.

EX LIBRO XX.

Tunc fatum & ira Dei uocabatur.) Caius

lib.

lib. x. ad edictum prouinciale, Vis, inquit, maior, quam Græci θεὸν μανίαν uocãt. uidentur enim autores quicquid graue, quicquid horriferum mortalibus accidit, diuinę iræ adscribere: cuius rei ex Homero Apollonioq; aliquando plura.

Iussu magistratuum.) Decuriones intelligit: hi enim propriè magistratus municipales sunt Iurisconsultis.

Sestertiûm sexcenties.) Quindecies centena millia ducatorum quantitas huius pecuniæ æquat.

Pontem Nauæ fluminis abruperat.) Nõ celebratus hic fluuius ab autoribus est, solũ Ausoniũ mentionem eius facere deprendi: Transieram celerẽ nebuloso flumine Nauã.

Plerique Ditem patrem insignibus quæ in ipso manifesta.) Nõ explicat Tacitus huius dei formam, quam in sacra historia Rufinus ex Eusebio sic exequitur: coluisse Chaldæos ignem, & per Asiam circũtulisse, ut cum cæterarum gentium dijs congrederetur: cumq; cætera idola uel lignea, uel ex metallo essent, facilè uictor ignis ea uel comburebat, uel liquabat. quapropter suo deo metuentes Aegyptij sacerdotes, tale quippiam commenti sunt. Hydriæ in Aegypto fieri solent crebris minutisq; admodum foraminibus, quibus aqua defluens defecatior limpidiorq; redditur: harum unam eiecto priore simulacro columnæ imposuerunt, caputq; addiderunt, & cera obtusis foraminibus repleuerunt aqua: sic aduenientibus Chaldæis cùm ignem statuæ circũdedissent, liquefacta cera demanantibus aquis extinctus est, uictorq; hoc potissimũ modo Aegyptius fuit. hinc eius effigies perexiguis erat pedibus, attracto collo, uentre tumido, dorso tereti, hydriam planè referens. Addit Canopi fuisse simulacrũ, ut meritò quis credere possit diuersam ab ea statuã quam Tacitus refert.

EX LIBRO XXI.

Vitis aurea templo reperta Liberum patrem coli argumẽto est.) Bacchum à Iudæis cultũ, Plutarchus in Symposijs tradidit, appellatumq; eorum lingua σάββον, unde sabbati nomen: quam sententiam Iudęi ipsi etiamnum periculo habent. Mirum autem est qua impietate Tacitus Hebræorũ historias peruertat, & quod Dei opt. max. ope factũ est, à miraculi admiratione diducat, tum quæ dei sunt, humanis uiribus adiudicet.

IN DIALOGO.

Quicquid aridissimis Hermagoræ & Apollodori libris.) Hermagoras Aeolides Carion cognomine, scripsit rhetoricos libros sex de accurata oratione, de elocutione, de decore, de figuris: docuit Romæ post Cæcilium sub Augusto. Fuerunt & alij illi cognomines, quos referre nihil attinet. Apollodorus Pergameus Cæsaris Augusti præceptor & familiaris, scripsit rhetorica, & nouæ hæreseos fuit autor. ex Suida & Strabone.

IN AGRICOLAE VITA.

Et breuibus cetris missilia nostrorum uitare.) Cetra, est species scuti Verg. & Grammaticis.

IN LIBRO GERMANORVM.

Danubius præcipiti & excelso montis Arbonæ iugo oritur.) Ausonius ignotum Danubij fontem esse scribit:

Danubius penitus caput occultatus in oris.

Apollonius ab Hyperboreis nasci eum cecinit manifesto cõmento. Sed omnino Taciti uera est sententia, si non Arbonæ, sed Arnobi legat: in eius enim radicibus oriri iam notissimum est prope Herciniam syluam: uulgò syluæ Nigræ nomen seruat, ex aduerso Rauracûm, quorũ oppidum est Basilea. Arnobi Plinius Ptolemæusq; meminit. De ostijs quoq; non eadem sentiunt autores.

Boiemi.) Populos hos esse Germaniæ, non Tacitus tantũ, sed & Ptolemæus autor est. Hi ex Germanorum instituto sedes mutauerunt, montanosq; locos occupauere iuxta Albis fluuij fontes. Seruatur adhuc nomen. ut Pium pontificem non parum admirer, de eorum origine fabulosa quædam memoriæ prodentem, & id in historia. *Boiemi.*

Langobardi.) Ex Scandauia insula uenisse Paulus Diaconus scribit. à barbæ longitudine, quòd eam promitterent, dictos existimauit Georgius Merula. Addit quisquis fuit Theodatus, cùm Vuinili dicerentur, cumq; Erulis congredi pararent, deæ cuiusdam Godæ impulsu mutasse nomen. quæ omnia fabulosa sunt, quandoquidem puri puti Germani fuere, barbara appellatione nuncupati, quæ de latino idiomate minimè sit trahenda. Christianos ætate sua fuisse, Procopius nõ uno in loco est autor, cùm recentiores omnes in Italia suscepisse fidei rudimenta perquàm incuriose scripserint. *Langobardi.*

ANNOTATIONVM D. AND. ALCIATI IN P. CORNELIVM TACITVM FINIS.

BASILEAE, APVD MICH. ISINGRINIVM,
ANNO A CHRISTO NATO, M. D.
XLVI. MENSE MARTIO.

INIVM,
D.

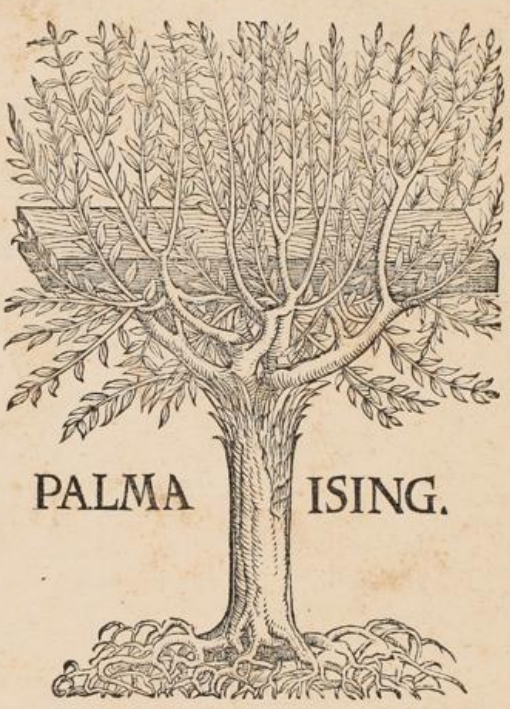
PALMA
ISING.

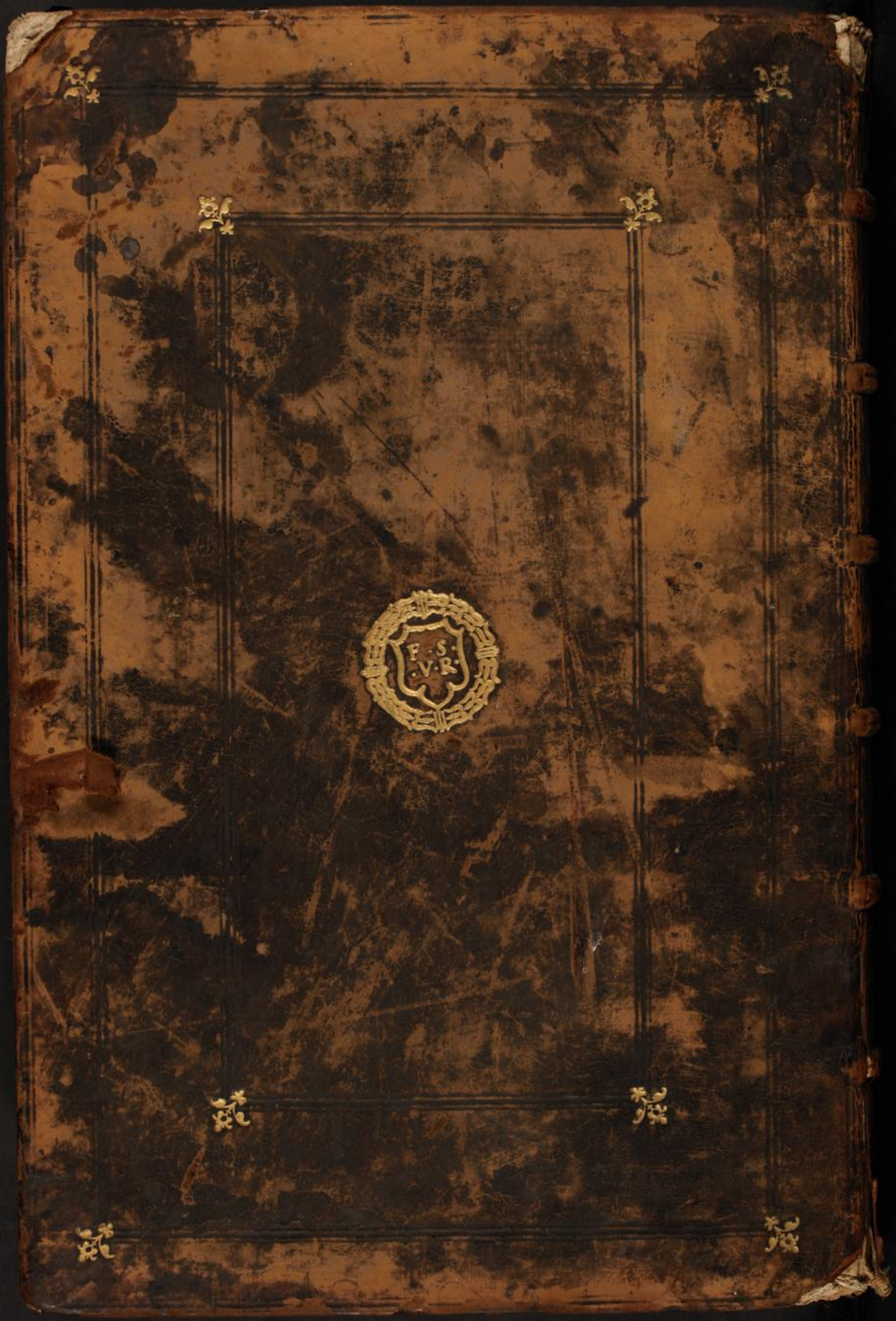
F·S·
V·R·

X
1828
fol.

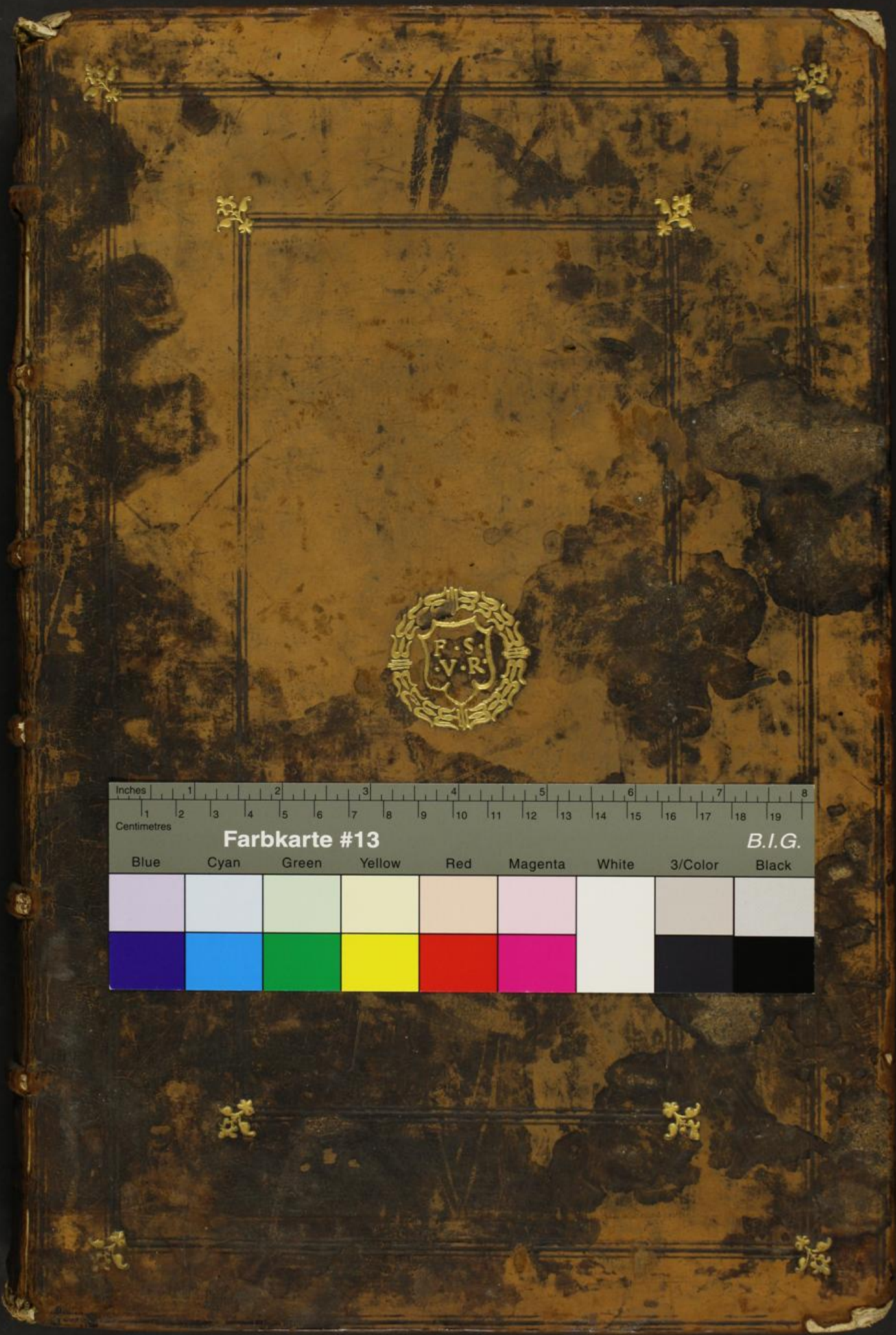
F·S·
V·R·
Inches
Centimetres
Farbkarte #13
B.I.G.
Blue
Cyan
Green
Yellow
Red
Magenta
White
3/Color
Black